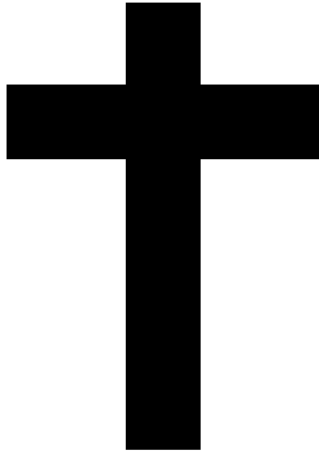

Him Yaaim Me God

The New Testament in the Au language of Papua New Guinea

Him Yaaim Me God
The New Testament in the Au language of Papua New Guinea
Nupela Testamen long tokples Au long Niugini

copyright © 1992 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Au

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2014-12-03

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 25 Nov 2022 from source files dated 9 Oct 2020
4e85f348-3df4-5add-b32a-49bcafe3752a

Contents

MATYU	1
MAK	69
LUK	107
JON	173
APOSEL	219
ROM	280
1 KORIN	313
2 KORIN	347
GALASIA	369
EFESAS	381
FILIPAI	391
KOLOSI	398
1 TESALONAIIKA	406
2 TESALONAIIKA	412
1 TIMOTI	416
2 TIMOTI	425
TAITAS	431
FAILIMON	435
HIBRU	437
JEMS	464
1 PITA	472
2 PITA	481
1 JON	486
2 JON	493
3 JON	494
JUT	495
REVELESEN	498

Him Yaaim Me Kraim Matyu Kewisim Mau Tiwei Menmen mekre tiwei ik

Hir mit ne weiwik miutip ne
Jisas 1:1-17

Him me Maria wine Jisas 1:18-
2:23

Him me Jon Baptaim 3:1-12

Jon Baptaim kikir Jisas 3:13-17

Seten kakri han ke Jisas 4:1-11

Jisas katip him yaaim keit Galili
4:12-18:35

Jisas ken Jerusalem katip him
yaaim 19:1-25:46

Mit nenep Jisas kaa 26:1-27:66

Jisas pike kekrit maain mit
nerek 28:1-20

*Niuk me maamrer ne weiwik me
Jisas*

(Lu 3:23-38)

¹ *Menmen im hi hewisim
hiram niuk me maamrer yapirwe
ne weiwik miutip me Jisas Kraim,
kerec hirak nepenyek ke mitik
iuwe Devit, hirak nepenyek hak
ke maam nipu kiau Ebrahim.

² Ebrahim kine Aisak.
Aisak kine Jekop.

Jekop kine Juda ketike heiyiuw-
erer narak, kikrek tirak.

³ *Juda kiwaai ketike Tema hire
wine Peres ketike Sara.

Peres kine Hesron.

Hesron kine Ram.

⁴ Ram kine Aminadap.

Aminadap kine Nason.

Nason kine Salmon.

⁵ *Salmon keit Rehap hire wine
nikan kire Boas.

Boas hirak keit Rut hire wine
nikan kire Obet.

Obet kine Jesi.

⁶ *Jesi kine Devit hirak mitik iuwe
king.

Devit kine Solomon. Nipaa
Solomon miye pirak hire
mite pe mitik Yuraia.
Yuraia epei kaa, Devit
ketiwe hire mite pirak.

⁷ *Solomon kine Riaboam.

Riaboam kine Abaisa.

Abaisa kine Esa.

⁸ Esa kine Jihosafat.

Jihosafat kine Joram.

Joram kine Usaia.

⁹ Usaia kine Jotam.

Jotam kine Ehas.

Ehas kine Hesekaia.

¹⁰ Hesekaia kine Manasa.

Manasa kine Emos.

Emos kine Josaia.

¹¹ *Josaia kine Jekonaia ketike
kikrek narak. Me wi im,
mit ne Babilon netike mit ne
Isrel nenepan, hir neriyei
mit ne Isrel neri nen wit kir.

¹² *Hir nari mit ne Isrel nen wit kir
eik, Jekonaia kine Siatiel.

Siatiel kine Serababel.

¹³ Serababel kine Abaiat.

Abaiat kine Elaiakim.

Elaiakim kine Eso.

¹⁴ Eso kine Sedok.

Sedok kine Ekim.

Ekim kine Elaiat.

¹⁵ Elaiat kine Eliesia.

Eliesia kine Matan.

Matan kine Jekop.

¹⁶ Jekop kine Josep, mitik kerek
keit mite Maria kerek wine
mitik Jisas, kerek mit ne-
newek Mitik Iuwe ek Kraim.

¹⁷ Nipaa wi Ebrahim kepu ere
mite wine Devit, haiu mewen-
his maamrer hir nar hiswiyen
tekyaaait (14). Me wi Devit kepu
ere mite wine Jekonaia, wi kerek
mit ne Babilon neriyei mit ne Is-
rel neri nen wit kir, haiu mewen-
his maamrer hir nar hiswiyen
tekyaaait (14). Me wi im ere Maria
wine Jisas kerek God kehimitanek
hirak kikaap haiu mit kaktaihis,
haiu mewenhis maamrer hir nar
hiswiyen tekyaaait (14).

* 1:1 Jen 22:18; 1Kro 17:11 * 1:3 Jen 38:29-30; Rut 4:18-22 * 1:5 Rut 4:13-17 * 1:6 2Sml
12:24 * 1:7 1Kro 3:10-16 * 1:11 2Kin 24:12-16; 2Kro 36:10; Jer 27:20 * 1:12 Esr 3:2

*Him me Maria hire wine Jisas
(Lu 2:1-7)*

18 *Menmen im hiram him me Jisas Krai miye pirak winaak ek. Jisas miye pirak Maria ap wetike Josep neitan wen au. Hir nehimiteni weinim te hire wertei hire nepei wepitu wentar God Himin Yaaik kau kekrerep kewis nikan kekre tu kire te hire wawinaak. 19 Hire wawine nikan te mitik kire Josep han kitet hirak ap kiwaai ketikerep te hire wepitu. Hirak mitik yaaik ap hanhan kakwepyapir hirak han kitet hire wiriak enum kaknapiye yink enuk te hirak kare kakipakinep kaksuwerep wauno. 20 Josep han kitet mite pirak Maria kerek epei wetu, te hirak kiwaai kityak te mitik ensel ke Mitik Iuwe God kan ketpiwek, "Ti nepenyek hak ke maam nipu kit Dedit ti ap enaain ti etikerep eiyitan eiyintar nikan kekre tu ke mite pit God Himin Yaaik kewisik kekrerep hire wepitu. 21 *Hire sip newenep wawine nikan te ti ewis niuk mtrak Jisas entar hirak kakikaap mit ntrak ne Isrel, hirak kakisak menmen mir enum."

22 Menmen im mamnen mamises him kerek nipaa Mitik Iuwe God katip mit profet em. Hiram matip mar im: 23 *"Yi mit miyapir eiyimtau im em. Maain mite nihan wawitu wawine nikan te mit naninewek niuk mtrak Emanyuel." Haiu meweikin niuk mtrak men him maiu haiu matip, 'God kau ketikewai.'

24 Wanewik epei au, Josep kekrit hirak kises menmen kerek mitik ensel nepei ketpiwek hirak kiwaai kityak kirem, te hirak keit Maria hir neitan. 25 *Hir neitan te hirak ketikerep niran au ere hire sip newenep hire wine nikan. Hire winaak epei au, Josep hirak kewis niuk mtrak Jisas.

2

Mitikit wikak te wit hak tertei iuwe hirakit tan tatir Jisas

1 Jisas miye pirak winaak keit wit Betlehem keit provins Judia. Maain kike mitikit hakit tir saur metike hir, wit kirakit keit yanimin kerek wepni kokai kan, hirakit tinaaiwir wit kirakit ten tiun wit Jerusalem, hirakit titehi mit tar ik: 2 *"Nikan kike kerek miye winaak maain hirak kakre Mitik Iuwe King kakinin naanmampre mit ne Isrel, hirak keik? Haiu mir saur kirak kerek keteiknai miye wine mitik maain hirak kakre Iuwe. Hiram mir meke wepni kokai kan, te haiu man mamwenipi niuk mtrak."

3 Mitik iuwe King Herot hirak kemtau him kerek mite wine nikan, hirak han enuk kentar hirak han kitet maain hirak kakikrehir kirak. Mit yapirwe ne wit Jerusalem hir nepirpir nnapen nentar Herot hirak han enuk. 4 Mitik Herot kenine mit iuwe ne pris netike mit ne Skraip kerek nertei him me Moses natip mit em, hirak kitorhi, "Mit profet natip mite wawine Mitik Krai kerek God kehimitanek kaknen hire wawinaak wawit nein?" 5 Hir mit newenhi netpiwek, "Hire wawinaak kakit wit Betlehem ke provins Judia kentar im em nipaa mitik profet Maika kewis him me God mau twei mar im:

6 *"Yi mit ne wit Betlehem yeit provins Judia. Yi iuwe yar ke mit ninin naanmipre mit ne Isrel. Yi yire iuwe yentar maain mitik hak kekre ninin ke yi mit, hirak kakre mitik iuwe kakinin naanmampre mit nai ne Isrel."

7 Hir netpiwek epei au, te mitik Herot kenine mitikit kerek tir saur hirak kisawin kitiwekithi me wi marmenum te hirakit tir saur kerek kir keteikin mite wine

* 1:18 Lu 1:27, 35 * 1:21 Lu 1:31, 2:21; Ap 4:12 * 1:23 Ais 7:14 * 1:25 Lu 2:21 * 2:2 Nam 24:17 * 2:6 Mai 5:2; Jo 7:42

nikan kerek maain h̄rak m̄tik iuwe. ⁸ Epei au, h̄rak keriuwetet ten Betlehem h̄rak ketp̄wek̄it kar ik, “Yi eino eiȳn eiȳneitn̄wek ere yi einap̄nek, te yi p̄ke einen eiȳt̄po te hi anen awen nin̄p ewen̄ipi niuk m̄rak.”

⁹ H̄rak̄it temtau h̄m me Herot epei werek, te h̄rak̄it ten. Te saur kerek n̄paa h̄rak̄it t̄rek h̄rak k̄ir kepu kentar wit kerek Jisas miye winaak k̄waairi en. ¹⁰ H̄rak̄it t̄ir saur (o h̄r) kau kentar wit te h̄rak̄it han yaaik iuwe. ¹¹ *H̄rak̄it t̄in̄ik ten w̄nak n̄m̄n̄ ein t̄ir n̄ikan Jisas ketike miye p̄rak Maria. Epei au, h̄rak̄it tewen nin̄p tine han k̄rak̄it yaaik teriuwerek tat̄ip h̄rak n̄ikan yaaik. Epei au, h̄rak̄it tewep tan̄ik m̄rak̄it tewet̄wek menmen wein̄m. H̄rak̄it tewet̄wek menmen yaaim gol, metike frank-insens (h̄ram menmen m̄re smok smel), h̄ram metike mir (h̄ram menmen m̄n̄n̄n yaaim m̄re yeirep, semi o k̄pna). ¹² Maain h̄rak̄it t̄ityak t̄ir God Haai h̄rak ketp̄wek̄it, “Yi ap p̄ke eino eit̄ip Herot menmen yi epei ȳrem.” Te maain h̄rak̄it t̄inaaiw̄r wit Betlehem h̄rak̄it p̄ke titet yayiwe hak h̄rak̄it p̄ke ten wit k̄rak̄it eik.

Josep ketike m̄te n̄ikan n̄r̄r nen Isip

¹³ M̄tik̄it wikak epei ten, Josep k̄tyak k̄ir ensel hak ke God ke w̄taan kan ketp̄wek, “Ti ekrit eh̄t n̄ikan ketike miye p̄rak eri er̄r enaaiw̄r in ek ti eno Isip. Yi eiyu en ek ere hi etpi te yi einaaiw̄r wit ik e. Herot k̄inkat̄in n̄ikan kak̄k̄ip kaki.” ¹⁴ Josep k̄waai k̄ir ensel epei au, h̄rak kekrit ke w̄taan ketike miye n̄ikan h̄r n̄naaiw̄r wit ik nen Isip. ¹⁵ *H̄r nepu Isip ere maain Herot kaa. Menmen im epei man mar ke M̄tik̄ Iuwe God ketpim te

m̄tik̄ profet Hosia kewis̄m mau t̄wei. H̄ram mat̄ip, “Hi epei en̄ine N̄ikan kai kan k̄naaiw̄r Isip.”

Herot kat̄ip m̄t n̄rak h̄r nan̄nep n̄kerek h̄rak̄it teit wit Betlehem

¹⁶ Maain Herot kertei m̄tik̄it wikak te wit wepni kokai kan en h̄rak̄it epei temit̄wekpin, h̄rak̄it ap p̄ke tan au, h̄rak han enuk wisenuk. H̄rak n̄paa ketp̄wek̄it te h̄rak̄it p̄ke tatnen tatp̄wek, te h̄rak̄it ap p̄ke tan au. Te h̄rak kesiuwe m̄t nan̄no wit Betlehem nan̄nep n̄kerek h̄rak̄it wen kike tar tito mar wiketerem mar ke n̄paa m̄tik̄it kerek tises saur tan tetp̄wekem me w̄ saur h̄rak kin̄n k̄ir keteiknor m̄te wine n̄ikan ik. ¹⁷ Mar im h̄m n̄paa profet Jeremaia kewis̄m mau t̄wei h̄ram epei man. H̄ram mat̄ip mar im:

¹⁸ *H̄r m̄t nemtau h̄m me miyap̄r n̄k̄it neit wit Rama. H̄r nemtau h̄r n̄k̄it h̄m iuwe h̄m iuwe. Nepenyerer ne Resel n̄k̄it n̄kerek n̄r. H̄r m̄t miyap̄r nanrekyi nanweni han yaaik taau nentar n̄kerek n̄r ap nau en au. H̄r naa.”

Josep ketike m̄te n̄ikan n̄naaiw̄r Isip nan Isrel

¹⁹ Herot epei kaa, Josep keit Isip. W̄taan ham Josep k̄waai k̄tyak k̄ir m̄tik̄it ensel hak kiut̄ip ke God kan k̄rek kewepyap̄r h̄rekes. ²⁰ *H̄rak kewepyap̄r h̄rekes ketp̄wek kar ik: “Ti ekrit p̄ke eh̄t n̄ikan ketike miye p̄ke eri eno wit ke Isrel. M̄tik̄ Herot nepei kaa te m̄t n̄rak ap te nan̄nep n̄ikan ik au.” ²¹ Ensel ketp̄wek epei au, h̄rak kekrit keit n̄ikan ketike miye p̄rak ker̄i ken Isrel. ²² H̄rak ker̄i ken Isrel, h̄rak

* 2:11 Sam 72:10-15; Ais 60:6 * 2:15 Hos 11:1 * 2:18 Jen 35:19; Jer 31:15 * 2:20 Eks 4:19

kemtau Herot nikan kirak Akeleas kekrehir ke haai kirak kirak menmen mirak naanmipre mit ne Judia, te hirak kinapen pike kaknen kaku wit Betlehem. Hirak kiwaai kityak ke witaan kir ensel ke God ketpwek hirak kakno wit hak kaku en. Te Josep kinaaiwir Judia ken provins Galili. ²³ *Hirak ken provins Galili ken kau wit hak kike mit nenewek Nasaret. Mar im him nipaa mit profet newisim mau twei me Mitik Kraiss hiram epei man. Him matip, "Hir mit nannewek mitik ke wit Nasaret."

3

Jon Baptais kerek kikir mit nekre tepar hirak katip mit him me God

(Mk 1:2-8; Lu 3:1-18; Jo 1:19-28)

¹⁻⁴ ***Tito yapirwe epei men, hir wen nepu wit Nasaret. Me wi im mitik John kerek kikir mit nekre tepar hirak kan kau wit weinik ke Isrel kerek mit ap newi en. Hirak keruwet kamel tepnek mirak mau yink kirak, hirak keit yink miram kamir mire waai keyim ketepenem mau mamn kirak. Hirak kaam wise metike manu nikim miram me yaank weinim. Menmen meiyam au. Hirak kire mitik enuk kerp weinim. Hirak katip mit him me God. Hirak ketpor kar ik: "Yi eiweikin sip eiwet menmen enum, hi akiri eikre tepar yi eiyises him yaaim me God eiyantar menep te haiu mamir God kakirkeik hirak kakinina naanmamrai." John hirak mitik ik kerek nipaa profet Aisaia katip maain hirak kaknen. Hirak katip kar ik:

"Ti ik ek ap mit nei newik, mitik hak kinap katip kar ik: 'Yi einetit yayiwe me Mitik Iuwe, yi eirakek yaaik

akirek, te hirak kakisesim werek.'"

⁵ Me wi im hir mit ne Jerusalem netike mit han nau nerer wit wit me provins Judia netike mit wit kir menep mani Jodan, hir nan nanir Jon. ⁶ Hir newepyapir menmen enum nipaa hir nirakem epei au, te Jon ken kiki nekre mani Jodan.

⁷ *John kir mit iuwe yapirwe nises him me Farisi netike him me Sadyusi. Mit in hir mit iuwe natip mit han hir enises him me Moses markeik. Hir nan te John kakikiri te hirak kinin ketpor, "Yi enun yire nikerek ne manpen o yenmik. Yenmak te yi han kitet yi yaain hi akiri te yi yairir yainopin yaikopin menmen enum God maain kakriakem skelim mit enun kakawaanki kakriuwere a?" ⁸ Yi eiyinin eiweikin sip eiwet menmen enum yi eirak menmen yaaim eiteiknaiyem, haiu mamirtei yi yaain te maain hi akiri eiyiriuwe tepar. ⁹ *Yi ap han ekitet yi ap eiweikin sip eiwet menmen enum eiyantar yi nepenyerer ne Ebrahim, te God kaktip yi nikerek nirak au! Hi hetpi God yaaik te kakweikin his nan im mamre mit hiram mamkrehir ke yi nepenyerer ne Ebrahim. ¹⁰ *In ek God kewis hine me yerepi miwaai nu nun miram, te nu ap mamine nikim yaaim hirak kakman kakwirem mamkre si. ¹¹ *Hi hikir mit neriuwe tepar hentar hir neweikin sip newet menmen enum. Mitik hak kiutip kakikaru kaknen hirak kire Mitik Iuwe kinina hi au weinik. Maain hirak kaknen hirak kakweti yi mit menmen wik. Hirak kakweti God Himin Yaaik kaktike si. Hirak kewet mit menmen im hiram mar ke ¹² *hirak keses rais mekre

* 2:23 Ais 11:1, 53:2; Lu 2:39; Jo 1:45-46 * 3:1-4 Mt 4:17; Mk 1:15 * 3:1-4 Ais 40:3 * 3:1-4 2Kin 1:8 * 3:7 Mt 12:34, 23:33; Ro 2:5; Rev 6:16-17 * 3:9 Jo 8:33, 39; Ro 2:28-29, 4:12 * 3:10 Mt 7:19; Lu 13:6-9; Jo 15:6 * 3:11 Jo 1:26-27, 33; Ap 1:5, 13:24-25 * 3:12 Mt 13:30

sar. H̄irak kesesim epei au, h̄irak kaktewewim h̄iram haas m̄iram mamno p̄in, h̄irak kakit rais kakwisim mamikre winak. Te h̄irak kakripep haas weinim kakwirem kakisiyem.”

*Jon k̄ik̄ir Jisas kekre mani
(Mk 1:9-11; Lu 3:21-22)*

¹³ Maain wi ham, Jisas k̄inaaiwir provins Galili ken mani Jodan kewepyapir h̄irekes kitehi Jon te h̄irak kakik̄irek. ¹⁴ Te Jon hanhan kewenek h̄irak ketp̄iwek kar ik: “Ti henmak te ti han hitauhi te hi ak̄irit? Ti iuwe hi au weinik. H̄iram yaaim te ti ek̄ira.” ¹⁵ Jisas keremir̄iwekem ketp̄iwek, “Me in ek ti h̄ir̄iakem em̄ir ke hi hituthiyem hentar haw̄ir ewises menmen h̄im me God mau t̄iwei h̄iram mat̄ip, menmen.” H̄irak kat̄ip epei au, Jon kewenhi k̄ik̄irek. ¹⁶ H̄irak k̄ik̄irek epei au, Jisas k̄inaairwir t̄ipar keh̄in k̄iniu ken p̄in eik, te nepni h̄iremes mewep m̄ire weip̄ir h̄irak k̄ir God H̄im̄in Yaaik kekiuwe kan main main k̄ire hore tapi h̄irak kenterik. ¹⁷ *Epei au, God kat̄ip h̄im h̄iram meke nepni man mat̄ip mar im: “Ik ek h̄irak N̄ikan kai hi hanhan heriuwerek. H̄irak kenipa hi han yaaik.”

4

*Seten kari han ke Jisas te h̄irak kises h̄im m̄irak au
(Mk 1:12-13; Lu 4:1-13)*

¹ Jon k̄ik̄ir Jisas epei au, God H̄im̄in Yaaik keriyaak ken yaank weinik m̄it ap newi, te Seten kari han k̄irak. ² *H̄irak kau en 40 w̄itaan ere 40 wanewik, h̄irak ap kaam menmen au. H̄irak ap kaam menmen au, te n̄np̄i maak. ³ *H̄irak n̄np̄i maak te Seten enuk kewisesik kan kakri han k̄irak. H̄irak kan ketp̄iwek

kar ik: “Ti N̄ikan ke God ti et̄ip nan im emweik̄in emre bret te ti eh̄im.” ⁴ *Jisas ap kises h̄im m̄irak au, h̄irak ketp̄iwek kar ik: “Hi ap ar̄iakem antar h̄im me God mau t̄iwei h̄iram mat̄ip, ‘M̄it miyap̄ir ap te nankaap h̄iras nanu nanriuwe menmen weinim h̄ir nanim au. H̄ir enises h̄im me God te h̄ir nanu wererek.’”

⁵ H̄irak kat̄ip epei au, Seten keriyaak keiȳik ken wit Jerusalem kerek m̄it nehimit̄anek wit ke God. H̄irak keiȳik ken kewis̄ik kerp kent̄ir winak siup ke winak ke God. ⁶ *H̄irak kerp kent̄ir winak siup ke winak ke God, Seten ketp̄iwek kar ik: “Ti N̄ikan ke God ti eh̄it̄ik̄ir eh̄iun t̄i. Ti ap te hahi au eh̄intar h̄im me God n̄ipaa m̄it newisim mau t̄iwei mat̄ip, ‘God kakt̄ip m̄it n̄irak ensel me ti. H̄ir hismamrut te ti ap enamu h̄it m̄it ewenem mamniu nan taau.’”

⁷ *Jisas ketp̄iwek, “Hi ap ar̄iakem antar h̄im me God mau t̄iwei mat̄ip mar im: ‘Yi m̄it miyap̄ir ap eiri han ke M̄it̄ik Iuwe God ki te h̄irak kak̄ikepi au em̄it!’”

⁸ H̄irak kat̄ip epei au, Seten keriyaak keiȳik ken m̄iniu (o neiȳip) kau niu keteikn̄iwek wit yap̄irwe me m̄it newi metike menmen m̄iram yaaim. ⁹ H̄irak keteikn̄iwekem, h̄irak ketp̄iwek, “Ti ewen nin̄ip ewen̄ipi niuk mai hi iuwe te hi ewetit menmen yap̄irwe im te ti eh̄in̄in naanmamprewem.” ¹⁰ *Jisas p̄ike ketp̄iwek, “Ti enop̄in ekeipno. Hi ap ar̄iakem au antar h̄im me God au t̄iwei mat̄ip mar im: ‘Yi m̄it miyap̄ir eiwen̄ipi niuk me M̄it̄ik Iuwe ki God kerekek, eir̄iak menmen m̄irak. Menmen ham em au em̄it.’” ¹¹ *Jisas kat̄ip epei au, Seten k̄ir̄ir k̄inaiwir̄ek. Te Ensel h̄ir nan nekepik.

Jisas kin̄in k̄ir̄iak menmen keit

* **3:16** Jo 1:32 * **3:17** Sam 2:7; Ais 42:1; Mt 12:18, 17:5; Lu 9:35 * **4:1** Hi 2:18, 4:15 * **4:2** Eks 34:28 * **4:3** Jen 3:1-7 * **4:4** Diu 8:3 * **4:6** Sam 91:11-12 * **4:7** Diu 6:16 * **4:10** Diu 6:13 * **4:11** Hi 1:6, 14

*provins Galili**(Mk 1:14-15; Lu 4:14-15)*

¹² *Maain Jisas kemtau mit natip mit han nari Jon neiyik nen newisik kekre winak enuk kentar hirak kene mitik iuwe King Herot. Hirak kemtewek nepei au, hirak kinaaiwir wit ik pike ken provins Galili. ¹³ *Hirak ap kau wit Nasaret au. Hirak kinaaiwerek ken kau wit Kapaneam kerek kirapit menep wan ke Galili, nipaa mit ne weiwik me Sebyulan ketike Naftalai hir newi. ¹⁴ Hirak kau in te him me God nipaa profet Aisaia kewisim mau twei hiram mamnen. Nipaa hirak kewis him im:

¹⁵ **“Wit ke Sebyulan ketike wit ke Naftalai menep wan iuwe keit pinak ke mani Jodan, ti mau provins Galili mit ap ne weiwik me Isrel newi.*

¹⁶ Mit miyapir kerek newi en hir nire mit kerek nau ne witaan toto, te in ek hir nir si iuwe merhihe. Mit kerek nau enum ninaain hir nani hir nar ke mit kerek nau wit toto enum im. Te in ek wanewik epei kan.”

¹⁷ *Me wi im Jisas katip mit him mirak, hirak katip, “Yi mit miyapir eiweikin sip eiwet menmen enum eiyintar menep haiu mamir mamirkeik te God kakinin naanmamprai haiu mit.”

Jisas kenine mitikitekyaait (4) tatisesik

(Mk 1:16-20; Lu 5:1-11)

¹⁸ Jisas kitet tenhaan menep wan eik ke Galili, hirak kir mitikik wik tariyakit ten tewir hepin iuwe tekin saauk. Niuk mirakit Saimon (niuk ham Pita) ketike nikik kirak Endru. ¹⁹ *Jisas kiret te hirak ketpivekit, “Yi wiketeret yi eiyisasa. Nipaa yi yari saauk. Te in ek hi ateikni yi yarkeik te yi

eiri han ke mit hir nanis God.” ²⁰ *Hirak ketpivekit epei au, in ek hirakit tinaaiwir menmen mirakit te hirakit tisesik. ²¹ Hirak kepno kike kir mitikit wiketeret hakit Jems ketike nikik kirak Jon, hirakit nikerek hirakit te mitik niuk mirak Sebedi. Hirakit tetike haai tau bot kirakit tekerwo hepin. Jisas kennewekit, ²² te hirakit wasenum tinaaiwir haai kirakit ketike menmen mirakit hirakit tisesik.

Jisas kepno kewepyapir him mirak kikaap mit miyapir yapirwe ninap te hir nire yaain

(Lu 6:17-19)

²³ *Hirak kennewekit epei au, hirak ken kerer wit wit me provins Galili kewepyapir him mirak kekre winak mit nererik nekine him me Moses hirak katip him yaaim me God kinin naanmipre mit, hirak kikaap mit miyapir kerek ninap o yink kir enuk, hir nire yaain. ²⁴ *Hirak kikaap mit miyapir hir nire yaain te him me menmen Jisas kirakem men merer wit wit me provins Siria. Te hir yapirwe newi nari mit miyapir ninap o yink kir enuk hir neriyei neri nen Jisas. Mit miyapir han hir ninap his hit enum, han en hir neperper nani, han en herwe mersisi te Jisas kekepi hir nire yaain. ²⁵ *Hir mit yapirwe nisesik. Mit in hir ne wit Jerusalem provins Judia, Galili, wit Dikapolis ketike ti me mani Jodan pinak ein.

5

Jisas kerp miniu (o neiyip) katip mit miyapir him mirak

¹ Jisas kir mit miyapir nisesik, hirak kiniu miniu (o neiyip) ken kau ke namin. Mit hirak disaipel hir nan nau netikerek. ² Hir nau

* 4:12 Mt 14:3; Mk 6:17; Lu 3:19-20 * 4:13 Jo 2:12 * 4:15 Ais 9:1-2 * 4:17 Mt 3:2

* 4:19 Mt 13:47 * 4:20 Mt 19:27 * 4:23 Mt 9:35; Mk 1:39; Ap 10:38 * 4:24 Mk 6:55

* 4:25 Mk 3:7-8

netikerek, h̄rak kewep h̄m ketpor h̄m im:

Jisas katip nenmak te mit h̄r han yaaik nanu

(Lu 6:20-23)

3 **“Eiy+mtau. Mit miyap̄r kerek h̄r nertei h̄r ap nises God werek werek h̄r han yaaik nanu nan+ntar God kaknen kakin+ni naanmampror. 4 *God kenip mit miyap̄r kerek in ek h̄r n̄k̄it h̄r nanu werek nentar God kakikepi. 5 *Mit miyap̄r kerek h̄r newen+in han k̄r ke menmen, h̄r han yaaik nanu nan+ntar h̄r nan+nt menmen God n̄paa ketpor h̄rak kakwet+rem.*

6 **“Mit miyap̄r kerek h̄r hanhan iuwe nises menmen God han yaaik h̄r nanisesim, h̄r han yaaik nanu. God kak+kepi h̄r nanu werek nanisesik.*

7 **“Mit miyap̄r kerek h̄r hanhan neriuwe mit nekepi h̄r han yaaik nanu nan+ntar maain God hanhan kakriuweri kak+kepi.*

8 **“Mit miyap̄r kerek h̄r han k̄r yaaik ap n̄r+ak menmen enum, h̄r han yaaik nanu nan+ntar maain h̄r nantike God nanu nan+nt.*

9 **“Mit miyap̄r kerek h̄r newen mit han k̄r te h̄r nankiyan nanu nan+nt h̄r han yaaik nanu nan+ntar God kaktip h̄r n̄kerek n̄rak.*

10 **“Mit miyap̄r kerek mit han nan+nt nentar h̄r nises menmen God ketpor h̄r enisesim, h̄r han yaaik nanu. Maain h̄r nantike God naanmampre menmen yap̄rwe.*

11 **“Mit h̄r netpi enum nerekyi enum naniwep newen+ni h̄m menmen nan+ntar yi yises h̄m mai, yi han yaaik yayu. 12 *Yi*

han yaaik yayu yay+ntar maain God kakweti menmen yaaim iuwe kak+it wit k̄rak. Yi yay+nt menmen im yay+ntar n̄paa mit n̄r+ak enum nenep mit profet n̄paa newepyap̄r h̄m me God, te h̄rak kakwet+er menmen yaaim iuwe mam+it wit k̄rak.

Mit nises God h̄r n̄re sol metike si

(Mk 9:50; Lu 14:34-35)

13 *“Yi mit yi yikaap mit ne t̄i ap nises menmen enum m̄re sol m̄kaap sak naan h̄rak ap mam+n waswas. Te sol meweik+n m̄re t̄ipar ap mam+n h̄m yi eir+ak mekam te h̄ram p̄ke tokim? Taauye! Yi eiw+rem mamno witeik te mit miyap̄r nan+nt+ram, h̄ram enum.*

14 **“Yi yikaap mit ne t̄i nises God ȳre si mekepi me w̄taan yitet yayiwe. Yi ȳre wit kerek mit nau niu. H̄rak ap te k̄saw+in taau, kau yaain mit miyap̄r n̄rek yan+m+n. 15 *Mit miyap̄r ap neksiu si n̄saw+nek k̄n+k t̄kenup o newis+k k̄n+k yeno au. H̄r newis+k kentar yeno te h̄rak k̄riyore kekre winak te h̄r kerek nau nekrerek n̄r menmen. 16 *Mar im menmen yi ȳr+akem h̄ram m̄re si. Mit n̄rem h̄ram yaaim te h̄r nanwen+pi niuk me Haai kauu God kerek kau keit wit k̄rak.*

Jisas katip me h̄m lo me God

17 **“Yi ap han ekitet hi han eh̄+waank h̄m me God Moses ketike mit profet n̄paa newis+m mau t̄wei. Hi ap han eh̄+waankem au. Hi han ar+ak menmen n̄paa h̄r netpim h̄ram mamnen. 18 *Hi etpi werek. H̄m mei kike me Moses o me mit profet h̄ram ap te mam+waank mam+it*

* 5:3 Ais 57:15 * 5:4 Ais 61:2-3; Rev 7:17

Je 2:13 * 5:8 Sam 24:3-4, 51:10, 73:1; Jo 3:2-3

* 5:11 1Pi 4:14; Je 1:2 * 5:12 2Kro 36:16; Ap 7:52; Hi 11:32-38; Je 5:10

Fl 2:15 * 5:15 Mk 4:21; Lu 8:16, 11:33

10:4 * 5:18 Lu 16:17, 21:33

* 5:5 Sam 37:11 * 5:6 Ais 55:1-2 * 5:7

* 5:9 Hi 12:14; Je 3:18 * 5:10 1Pi 3:14

* 5:14 Jo 8:12, 9:5;

* 5:16 Ef 5:8-9; 1Pi 2:12 * 5:17 Mt 3:15; Ro 3:31,

ere ti mamtike nepni h̄ram mamwep mam̄waank mam̄it. Me w̄i im menmen yap̄rwe h̄ram epei au mam̄si mam̄it. ¹⁹ *M̄it kerek neweik̄in sip newet h̄im mei kike me h̄im me Moses metike h̄im me m̄it profet, h̄r nanri han ke m̄it te h̄r nanisesi, m̄it in niuk m̄r meit wit ke God h̄ram wein̄im. Te m̄it kerek h̄r nises h̄im me God werék werék neteik̄in m̄it han h̄r enisesim, maain niuk m̄r meit wit ke God h̄ram iuwe. ²⁰ Hi hetpi werék. God kat̄p menmen yaaim yi yisesim ȳr̄akem ap te mamin̄in menmen m̄it ne Farisi netike m̄it iuwe ne Skraip kerek nin̄in nertei h̄im me Moses nat̄p m̄it em h̄r n̄r̄akem, yi ap eitike God eiyu h̄rak naanmamri. Hi hetpi menmen im hentar m̄it ne Farisi netike m̄it ne Skraip h̄r ap te nanu nantike God taau!

Jisas kat̄p menmen me m̄it h̄r han enuk
(Lu 12:57-59)

²¹ *N̄ipaa ere in yi yemtau h̄im me God Moses kewis̄im mau t̄wei h̄ram mat̄p, ‘Yi m̄it ap einep m̄it han te h̄r nani au em̄it! M̄it̄k kerek kenep m̄it̄k hak kaki, m̄it neiȳk nan̄ino m̄it̄k iuwe gavman.’ ²² *Te hi hetpi. M̄it̄k kerek han enuk keriuwe k̄rak yinak, m̄it neiȳk nan̄ino nan̄r m̄it iuwe. M̄it̄k kerek kat̄p k̄rak yinak enum ketaw̄nek, h̄r neiȳk nan̄ino nan̄r m̄it̄k iuwe gavman. Keim̄in kat̄p k̄rak yinak enum kat̄p h̄rak m̄it̄k enuk keweik̄in sip kewet God, te h̄rak naanem̄pre h̄rekes te God ap kakw̄rek kakno si.

²³⁻²⁴ *W̄i ham ti eno w̄inak iuwe ke God ewen̄ipi niuk m̄rak ewet̄wek menmen m̄it enwis̄im em̄intar k̄naaan me nan (alta), te ti eket han menmen enum ti h̄r̄ak kit yinak em, ti ewis̄ menmen mit

emwaai en, ti ehin̄in eno etike kit yinak yi yewepnak yat̄p ere yi yekiyak̄it yau. Epei au, ti p̄ike enen eh̄t menmen mit ewepwarem ewet God em ewen̄ipi niuk m̄rak heriuwerem.

²⁵ *M̄it̄k hak han enuk keriuwit hanhan keryit kakno m̄it̄k iuwe gavman kak̄t̄p̄wek kak̄iswut h̄im, ti etikerek eit̄pak̄it menmen ere yi han yaaik eiyu, o au en, yi ȳnap̄in m̄it̄k iuwe, h̄rak kak̄iswut h̄im te m̄it̄k iuwe gavman kakriuwetit ti eno his me m̄it h̄r naanm̄pre w̄inak enuk, te h̄r nanwisit ek̄krerek. ²⁶ Ti ehu en ere ti p̄ike ewet̄wek pewek emrer m̄rak ere werék, o au en, ti ehu eh̄t.

Jisas kat̄p menmen me m̄it miyap̄ir nariyan his newen̄inem

²⁷ *N̄ipaa ere in yi yemtau h̄im me God Moses kewis̄im mau t̄wei h̄ram mat̄p, ‘Yi ap eiriyan his eiwen̄inem au em̄it!’

²⁸ *Te hi hetpi. M̄it̄k kerek k̄r m̄ite naanm̄rewe h̄rak hemkre menepam hanhanep, h̄rak epei k̄waai ketikerep kekere han k̄rak.

²⁹ *Menmen ti h̄rem heriuwe nanam̄r kit ke his yaaim mari han kit ti h̄r̄ak menmen enum, ti eketim ew̄irem. Ti eket nanam̄r kit te ti ehu werék eno wit ke God h̄ram yaaim. H̄ram enum te ti nanam̄r kit h̄rak kepu werék te kakri han kit te God kakw̄rit ti eno si. ³⁰ His mit yaaim em h̄ram mises han kit m̄r̄ak menmen enum, ti eh̄t h̄ine eremir ew̄irem. Ti eremir his ew̄irem te ti ehu werék eno wit ke God h̄ram yaaim. His mit yaaim mepu werék te ti h̄r̄ak menmen enum ti eno si h̄ram enum.

Jisas kat̄p menmen me m̄it̄k kesiuwe m̄ite piut̄p wauno h̄rak kak̄it peiyap

(Mt 19:9; Mk 10:11-12; Lu 16:18)

* 5:19 Je 2:10 * 5:21 Eks 20:13, 21:12; Lev 24:17; Diu 5:17 * 5:22 1Jo 3:15 * 5:23-24 Mk 11:25 * 5:25 Mt 6:14-15, 18:34-35 * 5:27 Eks 20:14; Diu 5:18 * 5:28 2Pi 2:14 * 5:29 Mt 18:8-9; Mk 9:43-47; Kl 3:5 * 5:31 Diu 24:1-4; Mt 19:7; Mk 10:4

31 **“Nipaa ere in yi nepei yemtau h̄im me God Moses kewis̄im mau t̄wei mat̄ip, ‘Mit̄ik kerek kesiuwe m̄ite p̄rak wauno waunaiw̄irek, h̄irak kakwet̄we t̄wei h̄iram mat̄ip nipaa h̄ire m̄ite p̄rak te in ek au h̄irak kep̄rep wen.’* 32 **Te in ek hi etpi. Mit̄ik kerek kep̄r m̄ite p̄rak w̄inaiw̄irek, te h̄ire ap wir̄ak menmen enum wetike m̄it̄ik hak au, h̄irak kenipep weweik̄in sip wewet h̄im me God, me w̄i h̄ire p̄ike waw̄it m̄it̄ik keiyak. Mit̄ik kerek ketikerep h̄ir nan̄tan, h̄irak keweik̄in sip kewet h̄im me God ketikerep.*

Jisas kat̄ip menmen me m̄it h̄ir nan̄ip God h̄ir nanises menmen

33 **“Nipaa ere in yi yemtau h̄im me God Moses kewis̄im mau t̄wei mat̄ip, ‘Yi ap eiweik̄in sip eiwet h̄im nipaa yi yat̄ip God. Au, yi eiyisesim.’* 34-35 ***Te hi hetpi. Yi ap eit̄ip h̄im ham me menmen me God mamkaap h̄im mi yi yat̄ip m̄it em te yi eiyisesim au em̄it! Yi ap eit̄ip ‘Tru antap’ au em̄it eiȳintar h̄irak wit ke God. Yi ap eit̄ip menmen me t̄i mamkaap h̄im mi yi yat̄ip m̄it em au em̄it eiȳintar t̄i h̄iram m̄ire yeno me God h̄irak kewis̄ h̄it ment̄iram. Yi ap eit̄ip menmen me wit Jerusalem mamkaap h̄im mi yi yat̄ip m̄it em au em̄it eiȳintar h̄irak wit kerek Mit̄ik Iuwe God kau ketike m̄it. Yi yat̄ip mar im yi yat̄ip niuk me God. H̄iram enum em̄it! 36 Yi ap eit̄ip menmen me paan ki mamkaap h̄im yi yat̄ip m̄it em au em̄it eiȳintar yi ap te eiriak paan kei kiut̄ip o yap̄rwe mau hesnu ki mamre hike o nip̄iak taau. God kerekek kakriakem te h̄iram m̄ire t̄i at̄ip niuk me God.*

37 **Yi yat̄ip m̄it yi eiriak menmen yi eit̄ip, ‘O, hi ariakem,’ o ‘Au, hi h̄inapen.’ Yi eit̄ip h̄im meiyam mamkaap h̄im mi te h̄ir nertei yi eiyisesim, h̄iram menmen enum meke Seten man. Menmen im enum em̄it!*

Jisas kat̄ip menmen me m̄it h̄ir nan̄ip nerer m̄ir

(Lu 6:29-30)

38 **“Nipaa ere in yi yemtau h̄im me God Moses kewis̄im mau t̄wei h̄iram mat̄ip, ‘Mit̄ik keketut nanam̄ir kit ti eket̄iw̄ek k̄irak. Mit̄ik kenekt̄inut yehes kit, ti enekt̄in̄iw̄ek k̄irak.’* 39 **Te in ek hi hetpi yi ap te einep m̄it mamrer me menmen mi enum nipaa h̄ir nerekiyem au em̄it! Mit̄ik kitep ken tekep p̄inam, ti eteik̄n̄iw̄ek p̄inam h̄irak ekitep ekwim.* 40 **Mit̄ik kerek keryit kakno m̄it̄ik iuwe gavman kakmitetp̄in kak̄t̄ip̄iw̄ek enum me menmen yaaim ti h̄iriakem, te h̄irak kak̄t̄ip̄iw̄ek mei mit ti ewet̄iw̄ekem emriuwe tan̄ik.* 41 *Mit̄i iuwe ne gavman nan nanit̄ihi yi einenor menmen m̄ir eiȳim ein̄o menep in, yi ap han enuk eikepi eiȳim ein̄o menep in au em̄it. Yi eiȳim ein̄o yan̄im̄in.* 42 *Mit̄ik kerek kituthi me menmen mit, ti ewet̄iw̄ekem. Mit̄ik kerek hanhan kakri menmen mit me w̄i im te maain h̄irak p̄ike kakwetut mei m̄irak mamrerim, ti ewen̄iw̄ekhi ewet̄iw̄ekem.*

Jisas kat̄ip me m̄it h̄ir hanhan neriuwe m̄it enun nepan n̄ir

(Lu 6:27-28, 32-36)

43 **“Nipaa ere in yi yemtau h̄im me God Moses kewis̄im mau t̄wei h̄iram mat̄ip, ‘Yi hanhan yeriuwe ni yinan, te yi han enuk yeriuwe m̄it enun nepan ni.’* 44 **Te hi hetpi yi hanhan yeriuwe m̄it*

* 5:32 1Ko 7:10-11 * 5:33 Eks 20:7; Lev 19:12; Nam 30:2; Diu 23:21 * 5:34-35 Ais 66:1; Mt 23:22; Ap 7:49; Je 5:12 * 5:34-35 Sam 48:2 * 5:37 Je 5:12 * 5:38 Eks 21:24; Lev 24:20; Diu 19:21 * 5:39 Lev 19:18; Jo 18:22-23 * 5:40 1Ko 6:7 * 5:43 Lev 19:18 * 5:44 Eks 23:4-5; Lu 23:34; Ap 7:60; Ro 12:14, 20; 1Ko 4:12

enun nepan ni, yi eiyitehi God h̄rak ap skelim m̄t kerek nerekyi enum, h̄rak ekrekyor menmen yaaim. ⁴⁵ *Yi ȳriak menmen mar im te yi eiriak menmen eiȳr ke haai ki God keit wit k̄rak h̄rak k̄riakem. H̄rak kenip wepni k̄r k̄kaap m̄t yaain netike m̄t enun n̄riak enum. H̄rak k̄riak haw̄ kan k̄kaap m̄t yaain, m̄t au enun. ⁴⁶ Yi m̄t hanhan yeriuwe m̄t kerek hanhan neriuwi te m̄t han au, yi han kitet God kakweti menmen yaaim a? Taauye! M̄t enun nari pewek me takis h̄r n̄riak menmen mar im. H̄ram menmen wein̄m. ⁴⁷ Yi m̄t yen̄ne m̄t han ni yinan h̄r yaain te m̄t han au yi han kitet God kakweti menmen yaaim a? Taauye! M̄t ap ne weiw̄k me Isrel ap nises God h̄r n̄riak menmen im. H̄ram menmen wein̄m. ⁴⁸ *Yi ȳriak m̄t ni enun nepan yaain, te yi yaain eiȳr ke Haai ki God keit wit k̄rak h̄rak yaaik.

6

Jisas kat̄ip menmen me m̄t n̄kaap m̄t han ap netenen menmen au

¹ *Yi naanempre h̄ras te yi ap eiriak menmen yaaim te m̄t nanri nanwen̄pi niuk mi nant̄ip yi yaain au em̄t. Yi ȳriak menmen mar im te Haai ki God keit wit k̄rak kau niu h̄rak ap kakweti menmen yaaim menterim taau. ² W̄i yi eiwet m̄t kerek h̄r netenen menmen auri eiwet̄r menmen, yi ap eiwepyap̄r menmen yi ȳriakem au em̄t! M̄t enun newisesik h̄r newet m̄t menmen, h̄r newepyap̄rem neit yayiwe o nekre w̄nak kerek m̄t nekine h̄m me Moses nekrerek, te m̄t nan̄r menmen h̄r n̄riakem nanwen̄pi niuk m̄r nanriuw-erem. H̄i hetpi werek, maain God

ap kakwet̄r menmen mamrerim kak̄t wit k̄rak kak̄ntar m̄t nepei netp̄wek h̄m yaaim me menmen h̄rak k̄riakem. ³ *Yi eiyises menmen m̄r au em̄t! Yi eiriak menmen eikaap m̄t, te yi eiriakem eisaw̄nem te m̄t ni yinan o m̄t han ap te nan̄rem taau. ⁴ Yi eiriakem eisaw̄nem te Haai ki God kerek k̄r menmen yi ȳsaw̄n ȳriakem, h̄rak kakweti menmen yaaim mamrerim.

Jisas kat̄ip menmen me m̄t nitehi God
(Lu 11:2-4)

⁵ *W̄i kerek yi yitehi God menmen yi ap eiriakem eiȳr ke m̄t enun newisesik h̄r n̄riakem. H̄r hanhan nerp nekre w̄nak kerek m̄t nekine h̄m me Moses nekrerek, o h̄r nerp yayiwe nitehi God menmen te m̄t nan̄ri han kitet h̄r yaain nanwen̄pi niuk m̄r. H̄i hetpi werek, maain God kakwet̄r menmen mamrerim kak̄t wit k̄rak taau. ⁶ *W̄i kerek yi yitehi God menmen, yi eino haau ke w̄nak iyepet weip̄r eiyitehi God kerek m̄t ap n̄rek, yi eit̄iwekhi menmen. Te maain Haai ki God kerek k̄r menmen yi ȳsaw̄n ȳriakem h̄rak kakweti menmen yaaim mamrerim.

⁷ *Yi yitehi God menmen, yi ap eit̄ip h̄m wein̄m yap̄rwe eiȳr ke m̄t ap nertei God nerer wit wit ap ne Isrel h̄r n̄riakem au em̄t. H̄r han kitet God kak̄ntar menmen m̄r kak̄ntar h̄r netp̄wek neriuwe h̄m yap̄rwe nokim nokim. ⁸ *Yi ap eiyises menmen h̄r n̄riakem eiȳntar Haai ki God nepei kertei menmen yi yait̄wem te maain yi yayu werek.

⁹ *Yi eit̄iwekhi menmen yi eit̄ip yaȳr ik:

‘Haai kaiu God, ti kerek heit wit kit heven, ti niuk mit

* 5:45 Ef 5:1 * 5:48 Lev 19:2; Diu 18:13 * 6:1 Mt 23:5 * 6:3 Mt 25:37-40 * 6:5 Mt 23:5; Lu 18:10-14 * 6:6 2Kin 4:33 * 6:7 1Kin 18:26-29; Ais 1:15 * 6:8 Mt 6:32 * 6:9 Jo 17:6

iuwe te ti enip m̄it h̄ir nanwen̄ipi niuk mit.

10 *Haiu mituthi te ti enen ehin̄in naanmamprai haiu m̄it, te haiu m̄it yap̄rwe emises han kit mam̄ir ke m̄it ensel neit wit kit heven h̄ir nises han kit.

11 Petepin ti ewetai menmen mei te haiu mam̄im.

12 *Ti esak menmen enum haiu m̄ir̄iakem mam̄ir ke haiu mesak menmen enum me m̄it nerekyeyem haiu mat̄ip, H̄iram menmen wein̄im.

13 *Ti ap ewis menmen enum mamri han kiau haiu mam̄ir̄iakem au em̄it! Ti naanemprai me menmen enum.’

14 *‘Eiȳimtau. Yi eiȳisak menmen enum m̄it nerekyiyem yi ap han ekitetim, yi eit̄ip h̄iram menmen wein̄im, te Haai ki God h̄irak kak̄isak menmen enum mi. 15 Yi ap eisak menmen enum me m̄it nerekyiyem au, te Haai ki God ap kak̄isak menmen enum mi.

Jisas kat̄ip menmen me m̄it h̄ir n̄inp̄i maan nanu

16 *‘W̄i kerek yi ȳinaain menmen n̄inp̄i mamiwei te yi eiyitehi God menmen, yi ap eiwen toni emu ninaan mi eiȳir ke m̄it enun newisesik n̄ir̄iakem au em̄it! H̄ir newen toni mau ninaan m̄ir te m̄it yap̄rwe nan̄iri h̄ir han kitet h̄ir yaain h̄ir newen̄ipi niuk m̄ir menterim. Hi hetpi werek, maain God ap te kakwen̄ipi niuk m̄ir taau. 17-18 W̄i kerek yi ȳinaain menmen yi n̄inp̄i miwei te yi eiyitehi God menmen, yi ap eiwen toni waniu (o wein) au em̄it! Yi eik̄ir eiwepep paan te m̄it han ap nertei yi n̄inp̄i miwei yitehi God. Te God Haai ki kerek m̄it ap n̄irek au, h̄irak kertei menmen yi ȳisaw̄in ȳir̄iakem, te

maain h̄irak kakweti menmen yaaim menterim.

Jisas kat̄ip menmen me m̄it nan̄it pewek yap̄rwe (Lu 12:33-34)

19 *‘Yi ap eiri menmen mei yap̄rwe me ti im naanemprewem meit w̄inak ki au em̄it! Mesik, metike wesiun merermir̄ir laplap, n̄i o heiniut mamwim te menmen mamwepep, o m̄it enun nan̄inen nanwep w̄inak nankint̄ip menmen im. 20 *Au, yi ȳir̄iak menmen yaaim te God kakweti menmen m̄irak yaaim meit wit k̄irak. Menmen h̄irak kakwetaiyem, mesik, wesiun o heiniut mam̄interim ap te mam̄iwaank menmen im au, m̄it enun ap te nan̄inen nant̄iwem taau. 21 Menmen m̄it han kitet h̄iram mamkepi nanu werek, han k̄ir kakisesim. Te yi han ekitet menmen me ti au em̄it! Menmen me God keremem.

Jisas kat̄ip menmen me nanam̄ir h̄irak k̄ire si (Lu 11:34-36)

22 ‘Nanam̄ir ki h̄irak k̄ire si kak̄ikaap ȳink ki. Nanam̄ir ki yaaik te yi yayir menmen werek werek. Han ki h̄irak k̄ire nanam̄ir, Yi han kitet menmen yaaim, yi eiyises God werek werek. 23 Te nanam̄ir ki h̄irak enuk toto te yi ap eiȳir menmen werek werek au. Han ki kekere ȳink ki h̄irak kises menmen enum, h̄iram m̄ire toto, te menmen im mekretek h̄iram mamriwaank.

Jisas kat̄ip menmen me m̄it han ekitet God-menmen me ti au em̄it (Lu 16:13)

24 ‘M̄it̄ik ap kakises menmen wik werek werek au. H̄irak hanhan m̄it̄ik kiut̄ip, h̄irak kaknapen keyiak. H̄irak kak̄ikaap m̄it̄ik kiut̄ip, h̄irak kakweik̄in sip kakwet keyiak. Yi han ki kak̄inke

* 6:10 Mt 7:21; 26:39; Lu 22:42 * 6:12 Mt 18:21-35 * 6:13 1Kro 29:11-13; Mt 26:41; Lu 22:40; Jo 17:15; 2Te 3:3; 2Ti 4:18; Je 1:13 * 6:14 Mk 11:25-26 * 6:16 Ais 58:5-9 * 6:19 Je 5:1-3 * 6:20 Mt 19:21; Lu 18:22; Kl 3:1-2

kakıntar pewek ap te yi eiyises God werék werék au.

Jisas katip menmen me mıt han kitet menmen mamkepi nanu werék

(Lu 12:22-31)

25*“Te hi hetpi. Yi ap han kakitet yapırwe me menmen yi yayım te yi yayu werék, o menmen yi eimır emu yınk ki au emıt! Han ki kinın menmen yi yayım, yınk ki kinın klos yi yaimır. God keweti yınk ki ketike han ki kekrerek te yi eiyisesik. Hırak naanmampri me menmen te yi eiyu werék werék. 26*Yi eiyır hore hıram menuwe men in men ein. Hıram ap mamır ni mei o meket teket mei men mewisım mekre weisaak au. Te Haai ki God hırak naanmıprewem. Yi yinın hore yapırwe te God naanmampri. 27 Mıtık kei kiutıp kekre nımın ke yi mıt han kitet yapırwe te kakırak menmen mamkepik hırak kaku wı meiyam o tito yapırwe a? Taauye!

28 “Yi ap hanhan yeriuwe menmen yi eimır au emıt. Yi yayır timen hıram mewo meit yayiwe. Hıram ap mekerwo laplap o mesikek yıwaap au. 29*Te hi hetpi. Nıpaam mıtık iuwe King Solomon hırak kamır klos mırak yaaim, te klos mırak ap yaaim mar ke timen im au. 30 God kerekek hırak kenip yenkis timen weinım hıram mıre yaaim. Te hıram mepu petepin, teipmen hıram mami te mıt nanısiyem. Yi yinın timen te God naanmıprewem werék werék hırak naanmampri. Yi ap yises hım me God werék werék au. 31 Te yi ap han ekitet emır im: ‘Maain hi ehıt menmen mamtıke tıpar mamıt nein te hi hahım o hi ehıt klos mamıt nein te hi emır? Menmen mar im au emıt.’ 32*Yi ap han kitet menmen im au eiyıntar

mıt ap ne weiwık mi Isrel kerek ap nises God hır hanhan neriuwe menmen im wısenum. Yi ap han ekitet menmen eiyır ke hır han kitetim eiyıntar God hırak Haai ki nepei kertei menmen yapırwe yi eitıwem te yi eiyu werék werék. 33*Te yi mıt miyapır yinın hanhan eiyises God hırak kinın naanmampri te hırak kakrekıyi yi yaain. Yi yırak menmen im te God naanmampri me menmen meiyam te yi eiyu werék. 34*God naanmampri me menmen meiyam yi eiyu werék, te yi ap hanhan eiriuwe menmen teip hekrit hıram mamnen. Menmen teiyıp hekrit hıram mamnen, yi ap yaiwenem taau. Hıram mamnen. Te yi han ekitet me menmen enum petepin epei man naanempre hıras me menmen im.

7

Jisas katip menmen me mıt skelim mıt han
(Lu 6:37-38, 41-42)

1*“Yi ap skelim mıt me menmen hır nırakem te God ap skelim yi mıt me menmen me yi yırakem taau. 2*Yi ap skelim mıt eiyıntar God skelim yi mıt kakriuwe menmen yi yırak mıt han em. Menmen yi yırak mıt han em, God kakrekıyem kakınterim. 3 Ti henmak te ti hır kit yınak menmen kike mıre yenkis yehes mekre nanamır kırak te ti hanhan ekinıwekem mamnopın mamkeipnıwek nanamır kırak, te ti ap hanhan ekin menmen wısenum mıre nu heneik mekre nanamır kit a? 4 Hıram enum te ti atıp kit yınak, ‘Ti ewisa hi ekinut menmen mekre nanamır kit emnopın emkeipın nanamır kit,’ te ti menmen wısenum mamsonut nanamır kit te ti ap

* 6:25 Fl 4:6; 1Ti 6:6-8; Hi 13:5; 1Pi 5:7 * 6:26 Mt 10:29-31; Lu 12:6-7 * 6:29 1Kin 10:4-7; 2Kro 9:3-6 * 6:32 Mt 6:8 * 6:33 1Kin 3:10-14; Sam 37:4, 25; Ro 14:17 * 6:34 Eks 16:4, 19; Mt 6:11 * 7:1 Ro 2:1; 1Ko 4:5; Je 4:11-12 * 7:2 Mk 4:24

ehir ein ein werek werek taau.
 5 Ti mitik enuk ewenin him. Ti ehinin naanempre nanamir kit te maain ti ekaap kit yinak eriuwe nanamir kirak. Hiram mar im: Ti ehinin eweikn sip ewet menmen enum mekre han kit te ti ehu werek. Maain ti ehu werek te ti ekaap kit yinak ekweikn sip ekwet menmen enum mirak kike.

6 **“Yi ap eitip mit enun han kir enuk kire samiyak him yaaime me God au emit! Yi eiridakem hiram mamir ke mitik kewir hore haam metike pitau (o yini) o menmen yaaime mawaai ti, sak mamnen mamintirerim mamawaankem. Hiram mamintirerim mamawaankem nepei au, hiram mamweikn mamwir nikn mamiwep.*

Jisas katip menmen me mit hir nanitehi God menmen werek werek (Lu 11:9-13)

7 **“Yi eiyitehi God menmen te hirak kakwetiyeem. Yi eiyneitn menmen me God te yi eiyirem. Yi eiyirp weipir eiket teruk te God kakikeiswiyek. 8 *Hi hetpi werek. Mit kerek nitehi God menmen hirak kakwetirem. Mit kerek naninantn menmen me God hir nanirem. Mit kerek nerp weipir neket teruk, te God kakikeisworek.*

9 *“Mitik hak kekrenimn ke yi mit, nikan kirak kakitwekhi me niu o bret, hirak ap kakwetiwek nan te hirak kakim au. 10 O nikan kirak kakitehi haai me saauk, hirak ap kakwetiwek miniu han enuk (o neyip han) o manpen siurp (o yenmik siurp) enuk te kakim taau. 11 *Yi mit kerek ni enun yi yertei yewet nikerek ni menmen yaaime. Te Haai ki God kerek keit wit kirak Heven hirak yaaik wisenuk kakikaap mit kerek nanitwekhi me menmen*

yaaime hirak kakwetirem hiram mamkepi.

12 **“Te hi hetpi. Yi eiyinin eiridak mit miyapir menmen yaaime yi hanhan te hir pike nanrekiyiem. Menmen im hi hetpi yi eiridakem hiram mises menmen yapirwe mitik Moses ketike mit profet hir newisim mau tiwei hiram matip yi eiyisesim.*

Jisas katip him me weipir kike mit nanitetik te hir nanu werek werek

(Lu 13:24)

13 *“Yi eiyitet weipir kike eiyintar ya weipir ke wit si enum hirak kahi iuwe, yayiwe kipirak, mit miyapir yapirwe nitetik.*

14 **Te weipir kerek mit miyapir nanitetik te hir himn kir kaku werek, hirak au kahi kike, ya enuk kike, mit miyapir niutip niutip keriyen nanitetik.*

Jisas katip him me mit profet enun nemipin

(Lu 6:43-44, 13:25-27)

15 **“Yi mit miyapir yi naanempre hiras me mit profet enun nemipin. Hir naninen nanmitipin nanriuwe him mir te yi han kitet hir mit yaain God keriuweti nan netpi menmen. Te han kir enuk hir nemipin nanriwaank me menmen me God yi yisesim. 16 *Yi eiyirtei hir yaain o enun nanriuwe menmen hir nanriakem. Nu teketuk ap te mamri mamir ke hinaan nikim au. Waai wakn ap te mamri mamir ke tuwaan au. 17 Nu yaaime hiram mamri nikim yaaime. Nu enum ap mire yaaime te mamri nikim yaaime au. Enum kere-mem. 18 Nu yaaime ap te mamri nikim enum au. Nu enum ap te mamri nikim yaaime taau. 19 *Nu mei enum ap mine nikim yaaime,*

* 7:6 Mt 10:11 * 7:7 Jer 29:13-14; Mk 11:24; Jo 14:13-14, 15:7, 16:23-24 * 7:8 Je 1:5; 1Jo 3:22, 5:14-15 * 7:11 Je 1:17 * 7:12 Mt 22:39-40; Lu 6:31; Ro 13:8-10 * 7:14 Jo 10:7, 9; Ap 14:22 * 7:15 Mt 24:4, 24; Ap 20:29; 2Pi 2:1 * 7:16 Ga 5:19-22; Je 3:12 * 7:19 Mt 3:10; Lu 3:9; Jo 15:6 * 7:20 Mt 12:33

mít nanman nanwírem mamno si.
 20 *Te hi hetpi werek. Yi eiyírtei mít kerek profet enun nemipín neriuwe menmen hír níriakem.

21 *Yi ap han kitet mít yapírwe kerek nenewa hi Mítík Iuwe yaaik, hír nanre níkerek ne God. Au, hír mít miyapír kerek nises menmen Haai kai God hírak hanhan hír nanisesim, hír keriyen hír níkerek nírak. 22 *Wí maain God kakínke mít, hír yapírwe naninen nanítpo, 'Mítík Iuwe Yaaik. Haiu epei mekrehír kit haiu matíp mít hí'm me God, haiu mepír herwe enum men mekeipín mít, haiu míríak menmen yaaim yapírwe nípaa mít ap nírem, haiu míkkaap mít nínap o his hit enum ere hír níre yaain.' 23 *Hír nanítpo menmen im te hi tewen ehítpor, 'Hi hepítari yi neimín. Yi ap ne God au. Yi mít enun yíríak enum yi einopín eikeipno!'

Jisas katíp hí'm me mítíkít wik time wínak wik.
 (Lu 6:47-49)

24 *Mít miyapír kerek nemtau hí'm mai hír nanisesim hír nanír ke mítík yaaik kime wínak kírak kau kentír nan. 25 Maain hawí kan mani kíniu níme yuwerep mínui wísenum te wínak kewen au. Hírak mítík kimaak kentír nan. 26 Mít kerek nemtau hí'm hi hetpim hír ap nanisesim hír nanír ke mítík kime wínak kíwaai tí kóre tenhaan. 27 Maain hawí kaknen, mani kíniu, níme yuwerep mínui, te wínak kewen. Wínak kewen mani kakíp keiyík ken."

Mít han kí'r kekrit keriuwe menmen Jisas ketporem

28 *Jisas katíp hí'm mírak epei au, mít miyapír yapírwe kerek nemtau menmen hírak ketpim, hír han kekrit neriuwerem. 29 Hír han kekrit neriuwerem nentar hírak ap ketpor kar ke mít iuwe

ne skraip kerek ninín nertei hí'm me Moses natíp mít em. Au, hír nises hí'm me mít iuwe ne nípaa ein netporem. Te Jisas ketpor kar ik au. Hírak ketpor kar ke Mítík Iuwe God keriuwetek kan ketpor hí'm mírak.

8

Jisas kíkkaap mítík enuk lepro mau yínk kírak hírak kóre yaaik
 (Mk 1:40-44; Lu 5:12-14)

1 Jisas kínaaiwír mínui (o neiyíp) kekiuwe kan kesiyen, te mít yapírwe nisesik. 2 Hírak kekiuwe ken kesiyen, mítík kerek enuk lepro mau yínk kírak ek kan kírek kewen niníp kau menep hit mírak, hírak han kitet hírak iuwe, hírak ketpíwek kar ik: "Kai Iuwe, ti han kit ti ekepa hi are yaaik." 3 Hírak katíp epei au, Jisas kesiuwe his metenenik hírak katíp, "Hi han kai ekepit ti ere yaaik." Hírak katíp epei au, wasenum mítík enuk lepro mewik hírak kóre yaaik. 4 *Hírak kóre yaaik, Jisas ketpíwek, "Ti ap eno etíp mít han menmen hi herekyutem au emít! Ti eno wínak ke God eteikín mít pris yínk kit ewepwar menmen mar ke hí'm me Moses mau tíwei metput ti hírakem. Ti hírak menmen im te hír nanírtei God kekepit ti híre yaaik."

Jisas kíkkaap wok mítík ke mítík iuwe ke ami
 (Lu 7:1-10)

5 *Maain Jisas ken kiun wit Kapaneam, mítík iuwe ke ami ke wit Rom kewenyipírek kitíwekhi hí'm iuwe kar ik: 6 "Kai Iuwe, mítík kíriak menmen mai hírak kínap kíwaai wínak eik. His hit mírak epei au maa meit, yínk kírak kekek wísenum." 7 Jisas kewenhi ketpíwek, "Hi tewen anen akepit te hírak kakre yaaik."

* 7:21 Mt 21:31; Lu 6:46; Ro 2:13; Je 1:22, 25
 13:41-42; 2Ti 2:19 * 7:24 Je 1:22 * 7:28 Mk 1:22; Lu 4:32; Jo 7:46
 9:30; Mk 7:36; Lu 17:14 * 8:5 Jo 4:46-47

* 7:22 Jer 14:14 * 7:23 Sam 6:8; Mt 10:33,
 * 8:4 Lev 14:1-32; Mt

⁸ Te m̄t̄ik iuwe ke ami ketp̄iwek, “M̄t̄ik Iuwe, hi ap yaaik te ti enen en̄ik w̄nak kai. Ti at̄ip h̄im wein̄ik kerek̄ek te menmen enum mamnop̄in mamkeip̄in m̄t̄ik kerek̄ k̄r̄iak menmen mai h̄irak ekre yaaik.” ⁹ Hi hises h̄im me m̄t̄ik hak h̄irak kin̄na h̄irak iuwe naanm̄prau. Te hi h̄irekes naanm̄pre m̄t̄ nai hi hin̄ini. Te hi hat̄ip m̄t̄ik keiyak kiut̄ip: “Ti eno, h̄irak kakno. Hi hat̄ip keiyak: ‘Ti enen,’ h̄irak kaknen. Te hi at̄ip m̄t̄ik kerek̄ k̄r̄iak menmen mai em: ‘Ti eriak menmen eim,’ te h̄irak k̄r̄iakem. Hi hertei ti at̄ip h̄im m̄t̄ eh̄rp̄ in, h̄irak kakre yaaik.” ¹⁰ *Jisas kemtau h̄im kerek̄ m̄t̄ik ik ek ketpim, h̄irak han kekrit kekrit keriuwerem. Te h̄irak kat̄ip m̄t̄ miyap̄ir kerek̄ nisesik, “Hi ap n̄paa h̄ir m̄t̄ik kei ke Isrel kat̄ip h̄im mar im kises God werek werek kar h̄irak kisesik au. H̄irak kiut̄ip kerek̄ek.”

¹¹ *Jisas wen kat̄ip: “Hi hetpi werek. M̄t̄ miyap̄ir yap̄irwe nan̄inen nanrer wit wit nanises h̄im mai werek te h̄ir nanu yeno nan̄im menmen nantike Ebrahim, Aisak, tetike Jekop nanu nan̄it wit kerek̄ God kewiyen. ¹² *Te m̄t̄ miyap̄ir kerek̄ n̄paa miyerer n̄r ninen h̄ir ne Isrel h̄ir ap nanis̄isa au, te maain God kak̄ip̄ri nan̄ino wit enuk toto te h̄ir nank̄t̄ nanine han enuk nan̄neknen yehes m̄r nanu en.”

¹³ Jisas ketpor epei au, h̄irak kat̄ip m̄t̄ik iuwe ke ami ke Rom kerek̄ kin̄n naanm̄pre m̄t̄ han en, “Ti eno. Menmen mamnen mam̄r ke ti han kitet h̄iram mamnen.” H̄irak kat̄ip epei au, waswas wok m̄t̄ik k̄r̄ak h̄irak k̄re yaaik.

Jisas k̄kaap Pita m̄te p̄irak miye p̄ire
(Mk 1:29-31; Lu 4:38-39)

¹⁴ *Maain Jisas kan w̄nak ke Pita eik, h̄irak k̄r̄ Pita maam p̄irak kerek̄ wine m̄te p̄irak h̄ire w̄iwaai yeno w̄nap ȳnk sisi. ¹⁵ Jisas ken ketenen his m̄re, te h̄ire w̄nap ȳnk sisi epei au, h̄ire w̄re yaaip. Te h̄ire wekrit w̄r̄iak menmen me Jisas kak̄im.

Jisas k̄kaap m̄t̄ miyap̄ir yap̄irwe

(Mk 1:32-34; Lu 4:40-41)

¹⁶ Maain h̄inkew̄i, h̄ir m̄t̄ han neithis m̄t̄ miyap̄ir yap̄irwe kerek̄ herwe enum mau mekre han k̄r̄, h̄ir neriyei nan n̄r Jisas. H̄irak kep̄ir herwe enum im kriuwe h̄im h̄irak ketpim, h̄irak k̄kaap m̄t̄ miyap̄ir kerek̄ n̄nap te h̄ir n̄re yaain h̄ir nanu werek. ¹⁷ *H̄irak k̄r̄iak menmen im te h̄im n̄paa God kat̄ip Aisaiā kewis̄im mau t̄wei h̄iram nepei man. H̄im im mat̄ip mar im: “H̄irak kep̄ir menmen enum merekyei haiu m̄nap en te haiu m̄re yaain.”

H̄im me m̄t̄ik hanhan kakises Jisas

(Lu 9:57-60)

¹⁸ In ek Jisas k̄r̄ m̄t̄ miyap̄ir yap̄irwe nisesik neweik̄n̄iw̄ek te h̄irak kat̄ip m̄t̄ n̄rak, “Haiu m̄t̄ han emno wan p̄nak ein emnaaiw̄ir m̄t̄ in.” ¹⁹ H̄irak ketpor epei au, m̄t̄ik hak ke skraip kerek̄ nin̄n nertei h̄im me Moses nat̄ip m̄t̄ em, h̄irak kat̄ip Jisas, “Hi ap̄ino wit kerek̄ ti ep̄noriyen.”

²⁰ *Jisas ketp̄iwek, “Miyak ke niu h̄iram m̄iwaai mekre nu herkip. Hore h̄iram mime yaank mau niu. Te hi M̄t̄ik ke wit ke M̄t̄ik Iuwe ap w̄nak kei kepu te hi eno ewaai ekrekek. Hi ap ewetut menmen au. Ti henmak te ti hanhan eh̄is̄isa?” ²¹ *M̄t̄ik disaipel hak kat̄ip Jisas, “M̄t̄ik Iuwe, ti ewisa hi eh̄in̄in ano ewis haai kai kerek̄ kaki kak̄kre hei, te hi p̄ike anen

* 8:10 Mt 15:28 * 8:11 Sam 107:3; Lu 13:28-29 * 8:12 Mt 22:13, 25:30; Lu 13:28 * 8:14 1Ko 9:5 * 8:17 Ais 53:4 * 8:20 2Ko 8:9 * 8:21 1Kin 19:20 * 8:22 Jo 5:25

eisesit.” ²² *Te Jisas ketp*iw*ek, “Au ti ehisisa. M*it* kerek ap nises h*im* mai h*ir* enwisik kakikre hei.”

*Jisas katip te nime iuwe kerek m*iniu* h*iram* maa (o matin) meit*
(Mk 4:36-41; Lu 8:22-25)

²³ H*irak* katip epei au, Jisas keh*in* k*iniu* ken kekreb*ot*. M*it* disaipel n*irak* h*ir* nisesik. ²⁴ *H*ir* nau nekreb*ot* epei au, h*ir* nerekir wan. Te yuwerep m*iniu* m*ir*ak wan s*ir* m*iniu* m*isaw*in bot, te Jisas h*irak* k*iswaai*. ²⁵ H*irak* k*iswaai* h*ir* nan nekotitek netp*iw*ek, “M*it*ik Iuwe ekepei! Bot epei kaknatin kakikre t*ipar* kakno t*i* eik te haiu mami.” ²⁶ *Jisas ketpor, “Yenmak te yi y*in*apen? Yi m*it* ap han kitet menmen yaaim mai iuwe au a?” H*irak* ketpor epei au te h*irak* kekrit katip kewen yuwerep te wasenum nime metike wan t*ipar* meh*he* m*iswaai* meit. ²⁷ Te m*it* neperper natipan, “H*irak* m*it*ik ik ek h*irak* k*ire* keim*in* te nime metike wan memtau h*im* m*irak* te h*irak* katip yuwerep metike nime te h*iram* mewire m*iswaai* meit?”

*Jisas kikaap m*it*ik*it* wik kep*ir* herwe enum mekre han k*irak*it*
(Mk 5:1-17; Lu 8:26-37)

²⁸ Jisas ken kiun wan p*inak* ein, h*irak* t*i* ke m*it* ne wit Gadara. H*irak* kiun ein, m*it*ik*it* wik herwe enum mau mekreret kenipet h*irak*it tau tekreb*ot* herwe hei te h*irak*it tan tewenyip*ir* Jisas. H*irak*it enukit tetaritari han ken sip t*ir*ak enum te m*it* miyap*ir* n*inaain* h*irak*it tatn*ip* te h*ir* ap nanitet yayiwe kerek h*irak*it tewi en taau. H*irak*it tewenyip*ir*ek h*irak*it ²⁹ *t*in*ap ten*ine* tar ik: “N*ikan* ke God, kenmak te ti han heraiwaank. Wi ap epei man wen au te ti han arekyei menmen enum hep*irei* mamno wit enuk kerek menmen mamwep!” ³⁰ Sak ham yap*ir*we maam menmen

meit yan*im*in kike eik, ³¹ te herwe enum mitehi Jisas, “Ti eh*ip*rei, te eriuwetei emno em*ikre* sak yap*ir*we eim e.” ³² Jisas ketpor, “Yi eino.” Te h*iram* menke m*ir*ir men mekre sak, te sak yap*ir*we keremem metaritari m*ir*ir men menke matin m*iniu* (o neiy*ip*) kerekere ere men mekre wan iuwe eik, t*ipar* mekiuwe h*im* yip*ir* m*iram* h*iram* maam t*ipar* maa meit.

³³ Epei au, m*it* kerek naanm*ipre* sak em n*ir*ir nen wit iuwe nen natip m*it* han netpor menmen epei man metike menmen me m*it*ik*it* wiketeret n*ipaa* herwe mersiset. ³⁴ H*ir* netpor epei au, m*it* miyap*ir* ne wit iuwe nan nanwen yip*ir* Jisas. H*ir* n*irek* h*ir* n*inein*ik te h*ir* nit*iw*ekhi h*im* iuwe eknaaiw*ir* wit k*ir*, te h*irak* ekno wit hak.

9

*Jisas kikaap m*it*ik hak his hit enum*
(Mk 2:1-12; Lu 5:17-26)

¹ *M*it* natip epei au, Jisas keh*in* k*iniu* ken kekreb*ot* kerekir wan ken wit k*irak* eik. ² H*ir* m*it* han neit m*it*ik hak his hit m*irak* epei maa meit, h*ir* neiyik nan h*irak* k*iswaai* yeno. Jisas k*iri* h*ir* han kitet h*irak* iuwe kakikaap m*it*ik ik kakreb*ot* yaaik, te h*irak* katip m*it*ik kerek his hit maa meit em, “Kai yin*ak*, ti enakin tokim. In ek hi esak menmen enum mit ti h*ir*akem.” ³ Jisas katip menmen im epei au, m*it* han ne Skraip, kerek ninin nertei h*im* me Moses natip m*it* em, h*ir* natipan nar ik: “M*it*ik ik e h*irak* katip enum kekreh*ir* ke God katip hi esak menmen mit enum.” ⁴ *Jisas kertei menmen h*ir* han kitetim netpim te h*irak* ketpor, “Kenmak te yi han kitet yekre han ki hi nepei hatip enum a?” ⁵ Hi hatip m*it*ik k*iswaai* kentar

* 8:24 Sam 4:8 * 8:26 Sam 89:9; Mt 14:31, 16:8 * 8:29 Mk 1:24; Lu 4:34, 41 * 9:1 Mt 4:13 * 9:4 Mt 12:25; Lu 9:47; Jo 2:25

kinaan, 'Hi esak menmen enum nipa ti hiraakem, hiram mamno,' yi yepitari hi hatip werek auye. Te hi hatip mitik, 'Ti hekrit etenen yeno eiyim eno,' hiraak kakikrit yeno, yi eiyirtei hi hatip werek te hi esak menmen enum me yi mit. Hi hetpi mekam te yi han ekiteta? ⁶ *Hi atip mitik ik har ik, 'Ti ekrit eno,' te yi eiyirtei hi Mitik ke wit ke Mitik Iuwe han ti ik e God kewisa hi ahisak menmen enum mit niraakem?' Hiraak ketpor epei au, hiraak katip mitik kerek his hit mirak maa meit em, 'Ti ekrit ekin yeno mit eiyim eno winak kit eik.' ⁷ Hiraak katip epei au, mitik ik hiraak kekrit ken winak kirak eik. ⁸ Mit miyapir yapirwe hir nir menmen im hir neperper han kekrit neriuwerem. Hir nertei God kewis Jisas kikaap mit neriuwe menmen mirak iuwe, te hir newenipi niuk me God.

Jisas kenine Matyu
(Mk 2:13-17; Lu 5:27-32)

⁹ Jisas kinaaiwir wit ik kerekek, hiraak kakno, hiraak kir mitik hak niuk mirak Matyu kau winak kerek mit nari pewek me takis neitai en. Te Jisas ketpwek, 'Ti ehisisa eriak menmen mai.' Hiraak katip epei au, Matyu kekrit kinaaiwir menmen mirak kisesik.

¹⁰ Maain Jisas kau yeno me winak kirak eik ek kakim menmen, te mit enun kerek nari pewek me takis em hir netike mit han enun nises menmen enum nau winak nanim menmen netike Jisas ketike mit niraak disaipel.

¹¹ *Hir mit han ne Farisi, kerek han kitet hir ninin mit han nises him me Moses, hir nir menmen im hir nitehi disaipel nar ik: 'Kenmak te Mitik Iuwe ki kaam menmen ketike mit enun kerek nari pewek me takis netike mit enun nises menmen enum em?'

¹² Jisas kemtau him im te hiraak katip him tok piksa mar im:

"Mitik kinaap hiraak dokta kaku kaktikerek. Mitik hak han kitet hiraak yaaik auye! ¹³ *Yi eino han ekitet him hi ehapiyem hiram mau twei me God. Hiram matip, 'Hi ap hanhan yi yaiwepwar samiyak menmen yaiwetewem au. Hi hanhan yi eirak mit miyapir yaaim.' Hi ap han henine mit kerek han kitet hir mit yaain te hir enweikin sip enwet menmen enum enisisa au. Hi han hari han ke mit kerek hir nertei hir enun. Te hir enisisa."

Jisas katip him ham yaaim mamikrehir ke him me nipa ein
(Mk 2:18-22; Lu 5:33-39)

¹⁴ *Maain mitik Jon disaipel niraak nan nerek nitiwekhi, 'Haiu metike mit ne Farisi me wi ham haiu minaan menmen te haiu nini mewe haiu mitehi God. Te mit disaipel nit au. Hir nenmak?'

¹⁵ *Jisas ketpor him tok piksa mar im: "Mitik hak kerek kakit mite ep hiraak eku ektike niraak yinan te hir han yaaik. Maain wi mamnen te mitik kerek keit mite ep hiraak kaknaaiwir mit niraak, te hir han enuk ninpi mamnin nanit."

¹⁶ "Ap mitik keiyak keremir laplap kerek yaaim nimmnam em kekerwewim mamu enum tokim kerek mewep em. Hiraak kakriakem mamir em te maain hiraak kakikemyetit, yaaim nimmnam em mamuwep enum tokim em te mamuwep wisenum."

¹⁷ Ap mitik keiyak keit tipar wain yaaim miriram keiyim kewenem mekre meme yink miram kerek epei enum tokim em au. Hiraak kakriakem mamir keremem te nap mamniu mamnan yink miram te meme yink mamwep mamriuwe nap mirak o twerpek mirak te tipar mamno ti. Au, mit nanwenem mamikre yaaim wen petep hiram mamu werek werek."

Jisas kikaap niki pe mitik iuwe; hīrak kikaap mite wetenen laplap mīrak

(Mk 5:22-43; Lu 8:41-56)

¹⁸ Jisas wen ketpor hīm im kere-
mem, mitik hak iuwe kerek kinin
naanmipre mit han ne Isrel, hīrak
kan kewen ninip menep hit me
Jisas kitiwekhi kar ik: “Hi niki pai
in ek epei waa wīwaa weit, te ti
enen ewis his mit emu yink kīre
te hīre wawikrit wawu.” ¹⁹ Hīrak
katip epei au, Jisas ketike mit dis-
aipel nīrak nekrit nisesik nen.

²⁰⁻²¹ *Mite hap piutip winen
hemkre hekrit hekrit ere tito
hiswiyen wik (12) hīre wisesik.
Mekre han kīre hīre watip, “Hi
hewis his emīntar laplap mīrak,
te hi are yaaip.” Mite kerepēp
weke sip ke Jisas wan wewis
his wetenen laplap hīr mīram
kerek Jisas kamīr em. ²² *Jisas
keweikīn kīwaa nan kīrep. Te
hīrak ketpīwe, “Pai yina yaaip
ti enakīn tokim. Ti han kitet hi
iuwe te hi akepit ti hīre yaaip.”
Jisas katip epei au, waswas hīre
wīre yaaip. ²³ Jisas kan ere
kiun wīnak ke mitik iuwe kerek
kinin naanmipre mit. Hīrak
kīpiun ein, hīrak kīr mit neremim
heurek em netike hīr mit miyapīr
yapīrwe nesikeyaanmi nīkīt nīki
pīrak nepei waa. ²⁴ *Jisas kīri
hīrak ketpor kar ik: “Yi einēpīn
eikeipnīwe ap eikītep au emīt!
Hīre ap waa au. Hīre wīwaa
kerepēp.” Hīrak ketpor kar ek,
te hīr yapīrwe nenwesīsek enum
wīsenum. ²⁵ Hīr nan nepīr
mit miyapīr netpaan nen epei
au, te Jisas kīnīk ken haau nīki
wīwaa iriyen ketenen his mīre te
hīre wekrit. ²⁶ Hīm me menmen
im em kerek Jisas kīkaap nīki ip e
men merer wit wit.

*Jisas kikaap mitikīt wiketeret
nanamīr toto tetike mitik han au-
rek katip hīm werek werek au*

²⁷ *Jisas kīnaaiwīr wit kerek
ek ken. Hīrak kitet yayiwe te
mitikīt wiketeret kerek nanamīr
toto tisesik tenīnewek tatip, “Ti
nepenyek ke Devit, ti hanhan
heriuwawīr.” ²⁸ Jisas ken kīnīk
ken wīnak, te mitikīt wiketeret
nanamīr toto ten tīrek. Jisas
ketpīwekīt, “Yi wiketeret yekre
han ki yatip hi te werek arekyi
yi eire yaaikīt?” Hīrakīt tatip, “Ti
Mitik Iuwe te ti werek.” ²⁹ *Te Jisas
kewis his menterwekīt nanamīr
kīrakīt hīrak katip: “Hi erekyi
yi yaaikīt hentar yi han kiteta.”
³⁰ *Te nanamīr kīrakīt kīr. Jisas
ketpīwekīt hīm manp kar ik: “Yi
wiketeret naanmīpre hīrekses te
mitik keiyak kakīrtei menmen im
em au.” ³¹ Hīrakīt ten wit eik tises
menmen hīrak ketpīwekītem au.
Hīrakīt ten terer wit wit tatip mit
menmen Jisas kerekyīwekītem.

³² *Hīrakīt tepno te mit han
neit mitik enuk han aurek, herwe
kau kekrerek neiyīk nan Jisas.
³³ *Kewaai meruri Jisas kepīr
herwe enum, mitik enuk han
aurek kewepnak katip, te mit nerp
en hīr han kekrit neriuwerek, hīr
natip, “Ap nīpaa mitik ap kīriak
menmen kar ik keit wit kau Isrel.”
³⁴ *Te mit han ne Farisi natip,
“Mitik iuwe Seten kerek kinin
naanmīpre herwe yapīrwe, hīrak
kīkaap Jisas kepīr herwe im e.”

*Jisas hanhan keriuwe mit
miyapīr yapīrwe ne Isrel*

³⁵ *Epei au, Jisas ken kerer wit
iuwe wit kike ken kekere wīnak
kerek mit hīr nererik nekine hīm
me Moses mau tīwei. Hīrak ken
en katip hīm yaaim me God kak-
nen naanmīpre mit. Hīrak kīkaap

* 9:20-21 Mt 14:36 * 9:22 Mk 10:52; Lu 17:19 * 9:24 Jo 11:11 * 9:27 Mt 20:29-34
* 9:29 Mt 8:13 * 9:30 Mt 8:4 * 9:32 Mt 12:22 * 9:33 Mk 2:12 * 9:34 Mt 12:24; Mk
3:22; Lu 11:15 * 9:35 Mt 4:23; Mk 1:39 * 9:36 Nam 27:17; 1Kin 22:17; Esi 34:5; Sek 10:2;
Mt 14:14; Mk 6:34

mít miyapír yapírwe hír nínáp his hít enum, nanamír toto, menmen ham te hír níre yaain. ³⁶ *Hírak kíri mít miyapír nererik nau en, te hírak han tewení kentar hír nepu enum han kekrit nínápen menmen ham níre sipsip mítík ap naanmírewem. ³⁷ *Hírak kíri epei au, hírak katíp mít disaipel nírak kar ik: “Mít in hír níre menmen mau ni epei yaaim te ap mít nei nepu te hír naníno nantíwem. ³⁸ Yi eiyitehi haai ke ni im te hírak kakriuwet mít naníkremem te hír naníthis mít miyapír nanri han kíri te hír enisesik.”

10

Niuk me mít aposel nar hiswiyen wik (12)

(Mk 3:13-19; Lu 6:12-16)

¹ *Jisas keníne mít nírak disaipel nar hiswiyen wik (12), hír nan nererik. Hír nan nererik, hírak kewetír menmen mírak iuwe hír nekrehír kírak naníno nanípír herwe enum nankaap mít miyapír hír nínáp his hít enum nanamír toto, menmen ham te hír naníre yaain.

²⁻⁴ Im em híram niuk me aposel nar hiswiyen wik (12) nírak. Saimon kerek niuk mírak ham Pita, hírak kinín ketike níki kírak Endru. Hírakít tetike Jems ketike níki kírak Jon hírakít níkerék hírakít te Sebedi. Hírakít tetike Filip, Batolomyu, Tomas, Matyu kerek keitít pewek me takis. Hír netike Jems itai kírak, hírak níkan ke Alfias, Tadias, Saimon kerek kises hím me mít Selot. Hír netike Judas ke wit Keriot, mítík kerek kewepyapír Jisas te hír mít enun neiyík nen nakíp. Mít in keriyen hír mít nírak aposel.

Jisas keriuwet mít nírak aposel nar hiswiyen wik (12), hír nírak menmen

(Mk 6:7-13; Lu 9:1-6)

⁵ *Jisas keriuwet mít in nar hiswiyen wik (12) nen, hírak kinín ketpor hím im: “Yi ap eino eiyu eitike mít ap ne weiwík me Isrel o mít nau nerer wit wit ke Sameria. ⁶ *Au, yi eino mít ne Isrel keriyen. Hír mít miyapír han hír níre sipsip mítík ap naanmípror te híram mírír mísawín meit yaank. ⁷ *Yi wen eino ein yi eiwepyapír hím im: ‘God menep hírak kakteiknai kakírkeik te hírak kakínín naanmamrai haiu mít.’ ⁸ *Yi eikaap mít miyapír nínáp hír eníre yaain, yi eikían mít miyapír naa te hír píke naníkrit. Yi eikaap mít miyapír lepro mewi hír eníre yaain. Hi eweti menmen mai iuwe im híram weiním te yi eiyím eikaap mít han eiriwerem, yi ap te eiyít pewek mamrerim au emít.

⁹⁻¹⁰ **Yi ap eitenen pewek mei mamíkree taník mi au emít! Yi ap eitenen taník iuwe yi eiwis menmen mekrerem au. Yi ap eiyít teipe o samiyak o híne yipo henmik au. Yi eiyíhis eino eiyíntar yi mít kerek yírak menmen me mít han, hír enkepi naanempri me menmen.

¹¹ “Ewaai meruri yi eino wit iuwe o kike, yi eino eiyíneitín mítík hak yaaik hanhan naanempri me menmen. Yi eiyu eitikerek ere yi píke einaaiwír wit. ¹² *Ewaai meruri yi eino wínak ke mítík hak, yi eitíp mít en eiyír ik: ‘God kaku kaktikewi naanmamprí.’ ¹³ Mít miyapír in hír yaain te hím mi mamu mamtikeri God kakíkepi, o au en, hím nípaai yi yetporem híram píke mamu mamtikewi te God ap kakíkepi.

* 9:37 Lu 10:2 * 10:1 Mk 6:7; Lu 9:1 * 10:5 Ap 13:46 * 10:6 Jer 50:6; Mt 15:24 * 10:7 Mt 3:2, 4:17; Lu 10:9, 11 * 10:8 Ap 20:33 * 10:9-10 Lu 10:4 * 10:9-10 Nam 18:31; Lu 10:7; 1Ko 9:14; 1Ti 5:18 * 10:12 Lu 10:5-6 * 10:14 Lu 10:10-12; Ap 13:51, 18:6

14 *Yi eino te mıt han ap naan-mampri me menmen o nınapen nanımtau hım mi yaaım yi yet-pim, te yi einopın eikeipın wınak o wit kır, yi einepеп toni waniu (o win) mau hit mi eiteiknor God han enuk kerıuweri. 15 *Hi hetpi werek. Maain wı God skelim mıt, hırak God kaknep mıt miyapır enun nıpaa nau Sodom ketike wit Gomora kaknıp kike. Te mıt miyapır kerek nanweikın sip nanwet hım mi, maain God kaknıp iuwe kaknepi.

Menmen enum yapırwe maain mamnen

16 *Yi eiyımtau. Hi ariuweti yi eino eiyıkre nımın ke mıt enun eiyır ke mıtık hak kaksıuwe sipsip hak kakno kakırp nımın ke nepere enum me yaank. Hıram hanhan mamkıp mamık. Yi naanempre hıras me menmen yi eiriakem eiyır wınını naanmpre hıremes me wı mıt nanmıp hıram mırır. Yi eiriak menmen yaaım eikaap mıt eiyır ke tıpar nemnok mamkaap mıt. 17 *Te yi naanempre hıras me mıt enun. Hır nantıhis nanıswi yi eino eiyır kaunsil kır, te hır nanıt nıpın neiyık naniwep nanıt wınak kerek mıt nekine hım me Moses nekerek. 18 *Hır nantıhis nanrı nanıno ninaan me mıt iuwe o mıt ne gavman nanıntar yi yısısa. Te yi eiwepyapır hım mai yaaım eitıp mıt iuwe nantike mıt ap ne weiwık me Isrel eitpor hım mai. 19 *Maain hır nantıhis nanrı yi eino eiyırp ninaan me mıt, yi p einapen han ekitet menmen yi eiyıtpim maamkaap yınk ki au emıt! Wı im mamnen God kakweti hım mırak yaaım. 20 *Te God Hımın Yaaık kakweti hım

mırak yaaım te hırak kakıkepi yi eitıp hım mırak. Hım mi au.

21 *Heiyıuwerer nanwepyapır kikrek hır nansıuweri te mıt nanınıp nani. Haai kakwepyapır nıkan kırak kaksıuwerek te mıt nankıp kaki. Nıkerek nanwepyapır miye haai nır, te mıt nanınıp nani. 22 *Mıt yapırwe hır nanıneini nanıntar yi yısısa, te neımın hır nanısısa ere hır mıt nanınıp hır nani, maain hi etorhis hır nanu nantikewa. 23 *Maain hır mıt nerekyi enum neit wit hak, yi eırır eino wit hak yaaık eiwi. Hır mıt en nanrekyi enum neit wit hak yaaık yi yewi, te yi pıke eırır eino wit hak. Hi hetpi werek yi ap eino eırer wit wit mıt ne Isrel newi en ere hi Mıtık ke wit ke Mıtık iuwe hi pıke enen.

24 *Sumatin hak ap te kakırtei menmen kakinın tısa kırak au. Wok mıtık ap te kakinın mıtık kerek hırak kerekyıwek menmen mırak. 25 *Au, mıt sumatin o wok mıtık hır han yaaık menmen enum nanıwaanki nanır ke menmen enum nanıwaank tısa kır o mıtık iuwe kır. Mıt epei nenewa hi Bielsebul hıram niuk mei enum me Seten, te hi hıre Haai. Maain yi mıt kerek yısısa yi yıre nıkerek nai, hır nanewi hım enum enum.

Mıt hır ap nınapen mıt han au-hır nanınapen God

(Lu 12:2-7)

26-27 *Te yi ap einapen mıt au. Menmen yapırwe in ek hıram mısawın meit, maain mıt nanırteiyem hıram mamnen mamu yaaın. Menmen hi hısawın hetpiyem yi maain eiyırp wit iuwe eiwepyapırrem eitıp mıt em. 28 *Yi ap einapen mıt kerek naniwep yi yayi eiyıntar hır ap te

* 10:15 Jen 18:20-19:28; Mt 11:24; 2Pi 2:6; Ju 7

* 10:17 Mt 24:9

* 10:18 Ap 25:23, 27:24

* 10:16 Lu 10:3; Jo 10:12; Ap 20:29; Ro 16:19

* 10:19 Lu 12:11-12

* 10:20 Jo 14:26; 1Ko 2:4

* 10:21 Mai 7:6; Mt 10:35

* 10:22 Mt 24:9, 13; Jo 15:18-21

* 10:23 Mt 16:28

* 10:24 Lu 6:40; Jo 13:16, 15:20

* 10:25 Mt 9:34, 12:24; Mk 3:22; Lu 11:15

* 10:26-27 Mk 4:22; Lu

8:17 * 10:28 Je 4:12

naninēpi hīmīn ki au. Yi einapen hīrak God kerek kakiwep epei au, hīrak kakwīr hīmīn ki kakno si tatīkneni.

²⁹ “Yi mīt han ki yi eiwīr pewek kiutīp yi eiyīt hore wiketeri. Hīre hore peiyap ap te wawi wau-natīn wawaai tī, te Haai kaiu ap kerteiyek au. Hīrak kertei ye! ³⁰ God epei kertei paan mar-menum mīwapīn paan hesnu ki. ³¹ *Te yi ap einapen menmen au. Yi yinīn hore yapīrwe, te God Haai kaiu hīrak naanēpri werek werek.

Hīm me mīt newepyapīr hīr nises hīm me jisas
(Lu 12:8-9)

³² *Mīt miyapīr kerek nerp ninaan me mīt han nanwepyapīr hīr nises hīm mai, te maain hīr nanīrp ninaan me Haai kaiu, hi etpor hīr yaain nises hīm mai, hīr mīt nai. ³³ *Neimīn au, te hi au.

Jisas kan kakīnke mīt
(Lu 12:51-53, 14:26-27)

³⁴ “Yi ap han kitet hi han enip mīt te hīr enkiyan enu enīt. Au, hi han ehīnkeri. ³⁵ *Hi han enip nīkan ketike haai hīrakīt enukīt tepan, o nīki wetike miye pīre, o yani wetike miye pīre hīr enun nepan. ³⁶ Mīt miyapīr ne weiwīk me mītīk hak hīr netikerek nanīr ke mīt enun nepan.

³⁷ *Mīt miyapīr kerek hīr ninīn hanhan miye haai o nīkerek nīr te hīr ap hanhan werek neriuwa au, hīr ap yaain te nanisīsa nanīmtau hīm mai au. ³⁸ *Mīt miyapīr kerek hīr nīnapen menmen enum mamnen mamnīp nanīntar hīr nises hīm mai, hīr ap yaain te hīr nanisīsa au. ³⁹ Mīt miyapīr kerek neweikīn sip newet hīm mai nanīntar mīt nanīnīp, maain

hīr ap te nanu nantike God au. Neimīn mīt hīr nanīnīp nanīntar hīr nisīsa, maain hīr nantike God nanu nanīt.

Mītīk kakrīak menmen yaaim, maain God kakwetīwek menmen yaaim

(Mk 9:41)

⁴⁰ *Mīt miyapīr kerek hīr nantihis naanmampri hīram mamīr ke hīr nantauhīn naanmamprau. Hīr kerek nantauhīn naanmamprau, hīram mamīr ke hīr naanmampre hīrak God kerek keriuweta hi han in. ⁴¹ Mīt miyapīr kerek naanmīpre mītīk profet nanīntar hīrak profet kerekek, maain God kakwetīr menmen yaaim miutīp nantike mītīk profet. Neimīn naanmampre mītīk yaaik kises hīm me God nanīntar hīrak mītīk yaaik kerekek, maain God kakwetīr menmen yaaim miutīp nantike mītīk yaaik. ⁴² *Mīt miyapīr kerek hīr nankaap mīt miyapīr weinīn kerek nisīsa nanrekyor menmen kike yaaim miutīp, maain God kakwetīr menmen yaaim.”

11

Jon Baptais keriuwet mīt disaipel han nen nīr jisas
(Lu 7:18-35)

¹ Jisas katīp mīt nīrak disaipel nar hiswiyyen wik (12) epei au, hīr nīnāiwīrek nen nerer wit wit. Hīr nīnāiwīrek te Jisas kīnaaiwīr wit kerek hīrak kewī, hīrak ken katīp mīt kerek nau nīrapīt wit kīrak ik hīrak ketpor hīm mīrak. ² *Me wī im Jon Baptais kepu kekre winak enuk. Hīrak kau kekrerek, hīrak kemtau menmen Jisas kīrīakem, te hīrak keriuwet mīt disaipel nīrak nen nīr Jisas. ³ *Hīr nen nepītīr niun Jisas hīr nitīwekhi

* 10:31 Mt 6:26, 12:12 * 10:32 Rev 3:5 * 10:33 Mk 8:38; Lu 9:26; 2Ti 2:12 * 10:35 Mai 7:6 * 10:37 Diu 33:9 * 10:38 Mt 16:24-25; Mk 8:34-35; Lu 9:23-24, 17:33; Jo 12:25 * 10:40 Mk 9:37; Lu 10:16; Jo 13:20; Ga 4:14 * 10:42 Mt 25:40 * 11:2 Mt 14:3 * 11:3 Mal 3:1; Mt 3:11; Jo 1:15

nar ik: “Ti hirekes mitik kerek Jon katip ti enen o haiu mamamerer mitik keiyak?”⁴ Jisas kewenhi ketpor, “Menmen yi epei yan yirem, o yi yemtewem, yi eino eitip Jon em.⁵ *Mit miyapir nanamir enum toto, hi enipi hir pike nir ein ein. Mit miyapir his hit enum, hir nire yaain nen ein nen ein. Mit miyapir hir lepro mewi, hir yink kir yaaik. Mit miyapir hir nikip toto, hir nire yaain nemtau menmen werek werek. Mit miyapir epei naa, hi hikian hir pike nekrit nau. Hi atip mit miyapir kerek netenen menmen au, hi hetpor menmen im hiram menmen God katip mitik hirak kaknen kakriakem.⁶ *Mit han kerek hir han kiteta hi mitik kerek God keriuweta hi han, maain hir han yaaik nanu.”

⁷ *Hirak ketpor epei au, mit ne Jon pike nen. Hir epei nanino, Jisas katip mit menmen me Jon. Hirak ketpor, “Nipaa yi yen yir Jon yi han kitet yi yayir mitik kire mekak? Hirak mitik keweikin han yapirwe kire niyen (o tupne) nime metitwem hiram miririr a? Taauye!⁸ Te yi yen yayir mekam? Yi yir mitik keriuwet klos yaaim a? Au, mit kerek neriuwet klos yaaim hir nau winak ke mit iuwe gavman.⁹ Im em au, te yi yen yayir mekam? Yi yen yir mitik profet a! Hiram werek, te hi hetpi, yi yir mitik hirak kinin profet.¹⁰ *Hirak mitik kerek nipaa tiwei me God mitik kewisim matip hirak kaknen. Him matip mar im:

‘Hi ariuwet mitik kai kakinin kaknen kaktip him mai. Hirak kakimani han ke mit yapirwe te hir nanimtau him mit.’¹¹ Hi hetpi werek. Jon Baptais hirak kinin

mit miyapir yapirwe kerek nipaa ere in miyerer nir ninen. Te neimin hir mit weinin hir nanises him me God maain hir nanu nantike God nanit en te hir naninin Jon kerek wi hirak kau ti ik e.

¹² *Nipaa wi Jon kinin kewepyapir hirekes katip mit menmen, nipaa ein ere in God kewepyapir hirak kakinin naanmampre mit miyapir. Te mit kerek nenehan nenapan nriakan enum hir neweikin sip newet menmen enum hir nises him im.¹³ Menmen im epei man mentar him nipaa Moses kewisim mau tiwei metike him mit profet newisim mau tiwei hiram matip me Jon kaknen kaktip mit him im.¹⁴ *Te yi han kitet hi hatip werek, hi etpi Jon hirak mitik ik Ilaija nipaa yi yekinaak kau tiwei hirak epei kaknen.¹⁵ Neimin hir nemtau him mai hir han ekitetim werek werek.¹⁶ Hi ewis mit miyapir nau ti in ek hir nire mekam? Hir nire nikerek nen+nehan neit maket nemitetpin hir natip,

¹⁷ ‘Haiu miriak tukin menep wekinp, te yi ap yirire au.

Haiu menep tukin mitik hirak kaa te yi ap yan yikitek au.’¹⁸ *Hi hatip menmen im hentar Jon kewepyapir hirekes wi ham hirak ninpi maak, hirak ap kaam tipar si enum au. Mit iuwe nirek te hir natip, ‘Herwe kersisek hirak han enuk.’ Hir ap han yaaik neriuwerek nisesik au.¹⁹ *Hi Mitik ke wit ke God hi han hewepyapir hirekes hi etike mit haiu maam menmen maam tipar. Mit iuwe nira hir natip, ‘Eiyirek! Hirak kaam menmen iuwe

* 11:5 Ais 35:5-6, 61:1 * 11:6 Mt 13:57, 26:31 * 11:7 Mt 3:5 * 11:10 Mal 3:1; Mk 1:2; Jo 3:28 * 11:12 Lu 16:16 * 11:14 Mal 4:5; Mt 17:10-13; Mk 9:11-13 * 11:18 Mt 3:4 * 11:19 Mt 9:14; Lu 15:1-2

yeunim, hirak kaam tipar si enum ere ketaritari. Hirak ketike mit enun nari pewek me takis netike mit han enun hir neryeyan nen.' Menmen God ketpawir hi etike Jon hawir wisesim te yi ap han yaaik yeriuwawir yisesawir au. Menmen hawir wiriakem hiram meteikin mit God kertei menmen werek werek."

Jisas han tewenin mit ne wit ham hir ap nises him mirak
(Lu 10:13-15)

²⁰ Hirak ketpor epei au, te Jisas kene mit nau nerer wit wit kerek hirak nipaa kiriak menmen yapirwe kikaap mit keriuwerem. Hirak keneri kentar hir ap neweikin sip newet menmen enum hir nises him mirak au. ²¹ *Hirak katip kar ik: "Yi mit miyapir yau wit Korasin yetike mit miyapir ne wit Betsaida! Maain God kakriwaank! Menmen yi yira hi hiriakem heit wit ki, nipaa mit profet niriakem neit wit Taia ketike wit Saidon, te hir waswas nanweikin sip nanwet menmen enum nanwen toni mamintar yink kir nanteikin God hir yink enuk. Te yi mit yi ap yiriakem au. ²² *Hi hetpi werek. Maain wi kerek God skelim mit, hirak kaknep mit ne Taia netike mit ne Saidon kaknip kike, te yi mit au hirak kakiwep iuwe. ²³ *Yi mit ne wit Kapaneam. Yi han kitet God kaktip yi yaain a? Au, God kaktip yi mit enun kakwiri yi eino si. Hi hiriak menmen yaaim heit wit Sodom kerek nipaa hirak kepu kar ke hi epei hiriakem heit wit ki, te hir neweikin sip newet menmen enum te God ap kanip kaknepi wit weinik au. Hir wen

nepu. ²⁴ *Hi hetpi werek. Maain wi kerek God skelim mit, hirak kaknep mit ne Sodom kaknip kike, te yi mit miyapir au, hirak kakiwep iuwe."

Mit kerek nises him me Jisas hir nanu werek
(Lu 10:21-22)

²⁵ *Me wi im Jisas katip kar ik: "Haai ti kerek Mitik Iuwe ke nepni metike ti, hi han yaaik heriuwit hentar ti hisawin menmen mit yaaim te mit iuwe nepitariyem. Ti epei ewepyapirem heteikin mit weinin em. ²⁶ Hi han yaaik heriuwit hentar ti hanhan hises han kit te ti hiriakem mar im. ²⁷ *Haai kai ti epei eweto menmen mit yapirwe te hi naanmiprewem. Mit ap nertei han ke hi Nikan kit. Ti Haai kai kerekek. Mit ap nertei han kit au. Hi Nikan kit hetike mit kerek hi ewepyapir han kit eteiknorek.

²⁸ *"Yi mit miyapir kerek yi yirak menmen iuwe yises God, te yi han ki enuk yentar yi yisesik werek werek au. Yi einen eiyises him mai te hi akepi yi eiyisesik werek werek. ²⁹ *Yi einen eiyises him mai te hi eteikni menmen. Yi eiyisisa eiyintar hi ap hire mitik atip him tokik au. Hi ewenin han kai atip mit him yaaim. Yi eiyisisa te yi han yaaik, yi yayu werek werek. ³⁰ *Menmen hi ahithi yi eiyisesim eiriakem, hiram yaaim. Te yi ap han enuk yayisesim au. Yi han yaaik eiyu."

12

Mit ne Farisi nitehi Jisas me menmen mit narak niriakem me wi Sabat

(Mk 2:23-28; Lu 6:1-5)

¹ *Maain wi ham Sabat Jisas ketike mit narak disaipel neremir

* 11:21 Jna 3:6 * 11:22 Ais 23; Esi 26:1-28:26; Joe 3:4-8; Emo 1:9-10; Sek 9:2-4 * 11:23 Jen

19:24-28; Ais 14:13-15; Ju 7 * 11:24 Mt 10:15; Lu 10:12 * 11:25 1Ko 1:26-29 * 11:27 Mt

28:18; Jo 1:18, 3:35, 10:15, 17:2; Fl 2:9 * 11:28 Jer 31:25 * 11:29 Jer 6:16 * 11:30 1Jo 5:3

* 12:1 Diu 23:25

(o nitet n̄m̄n ke) ni kerek wit yehes m̄ram mewim. M̄t n̄rak h̄r n̄np̄i maan te h̄r nerpesis yehes m̄ram newenwohisem naam. ² *M̄t han ne Farisi n̄ri n̄riak menmen im te h̄r nat̄ip Jisas, “Ei ti emtewem! M̄t nit disaipel h̄r n̄riak menmen me w̄i Sabat kerek h̄m me Moses meriuwesisem.” ³ *Jisas ketpor kar ik: “Yenmak te yi ap yertei menmen werek werek n̄paa Devit k̄riakem me w̄i h̄rak ketike m̄t n̄rak h̄r n̄np̄i maan. ⁴ *H̄rak ken kekere w̄nak kerek m̄t newepwar God menmen, h̄rak keit bret m̄tik hetpris kewetiwekem. M̄t epei newet God em te h̄rak ketike m̄t n̄rak h̄r naam. H̄m me God Moses kewis̄m mau t̄wei mat̄ip m̄t pris keriyen h̄r nan̄m. M̄t han au. ⁵ *Te yi yenmak te yi ap yertei menmen werek werek mekre h̄m me Moses yi yekinaam a? W̄i Sabat yap̄rwe miut̄ip miut̄ip m̄t pris h̄r n̄riak wok nenep samiyak nesiyem newet God em. H̄r ap nau yain yain nar ke h̄m me Moses mat̄ip m̄t enisesim te God kat̄ip m̄t pris h̄r yaain. Menmen im me God min̄n h̄m me Moses me w̄i Sabat. ⁶ *Hi hetpi werek. Menmen kau in h̄rak kin̄n w̄nak iuwe ke God. ⁷ *Yi yertei h̄m werek werek God kewis̄m mau t̄wei, te yi ap yat̄ip enum yene m̄t kerek n̄riak menmen enum au. H̄m me God mat̄ip mar im: ‘Hi hanhan te yi hanhan yeriuwe m̄t. Menmen im min̄n samiyak yi yam̄p yesiyem yewetewem.’ ⁸ Hi hetpi hi M̄tik ke wit ke God hi luwe naanm̄pre menmen m̄t ne w̄i Sabat h̄r n̄riakem.”

Me w̄i Sabat Jisas k̄ikaap m̄tik

* **12:2** Eks 20:10 * **12:3** 1Sml 21:1-6 * **12:4** Lev 24:5-9 * **12:5** Nam 28:9-10 * **12:6** Mt 12:41-42; Lu 11:31-32 * **12:7** Hos 6:6; Mt 9:13 * **12:10** Lu 14:3 * **12:11** Lu 14:5 * **12:12** Mt 10:31 * **12:14** Jo 5:16 * **12:15** Mk 3:7-10 * **12:16** Mt 8:4; Mk 3:12 * **12:18** Mt 3:17 * **12:18** Ais 42:1-4

his enum h̄rak k̄ire yaaik

(Mk 3:1-6; Lu 6:6-11)

⁹ Jisas ketpor epei au, h̄rak k̄inaaiw̄r wit ik, h̄rak ken w̄nak hak k̄r kerek h̄r nererik nekine h̄m me Moses metike h̄m me m̄t profet newiyen. H̄rak ken en, ¹⁰ *m̄tik kiut̄ip kau w̄nak ek h̄rak his m̄rak miut̄ip enum maa. M̄t han en h̄r hanhan nesiuwe Jisas me menmen h̄m me Moses metpim, te h̄r nit̄iwekhi nar ik: “H̄m me Moses haiu misesim me w̄i Sabat meriuwesis m̄tik kak̄ikaap m̄tik k̄inap o au?” ¹¹ *Te Jisas ketpor, “Me w̄i Sabat m̄tik keyiak ke yi m̄t h̄rak sipsip k̄rak kiut̄ipen kerekek kak̄inke kak̄kre hei, h̄rak kakno kak̄kin̄k kak̄wis̄k kak̄it wit eik a?” ¹² *Haiu m̄t min̄n sipsip h̄ram au menmen wein̄m. Te haiu me w̄i Sabat mamkaap m̄t te h̄r nan̄re yaain.” ¹³ H̄rak kat̄ip epei au, h̄rak kat̄ip m̄tik his enum, “Ti esiuwe his mit.” H̄rak kesiuwe his miut̄ip m̄rak te his m̄re yaain mar ke his m̄rak p̄nam. ¹⁴ *H̄rak k̄riakem, te m̄t en ne Farisi h̄r nen witeik h̄r nisaw̄n nat̄ip nimen̄p̄nek narkeik te h̄r nan̄nep Jisas kaki.

Jisas k̄riak menmen me God kises menmen mau t̄wei kerek n̄paa m̄t profet netpim

¹⁵ *Jisas kertei menmen h̄r hanhan nanrekyiwekem te h̄rak k̄inaaiw̄r wit eik e. M̄t yap̄rwe h̄r n̄nap h̄r nisesik te h̄rak kekepi h̄r n̄re yaain. ¹⁶ *Te h̄rak ketpor h̄m iuwe h̄r ap ent̄ip m̄t han menmen h̄rak kerekyorem au em̄t. ¹⁷ H̄rak ketporem te menmen n̄paa m̄tik profet Aisaia ketpim kewis̄m mau t̄wei mamnen. H̄m im h̄ram mat̄ip,

- 18 **“Mitīk ik hi hehimitanēk h̄irak k̄ir̄iak menmen mai. Hi hanhan heriuwerek, h̄irak kenipa hi han yaaik. Hi tewen ariuwet Him̄in kai Yaaik kaku kak̄ikre han k̄irak te h̄irak kak̄ikepik kakno kakt̄ip m̄it nerer wit wit menmen yaaim hi arekyorem ah̄isak menmen enum m̄ir.
- 19 H̄irak kakt̄ike m̄it han ap nan̄itpepan, h̄irak ap te kak̄n̄ip h̄im iuwe o kak̄ir̄p yayiwe kakt̄ip m̄it h̄im m̄irak au.
- 20 H̄irak ap kak̄iwaank m̄it miyap̄ir h̄ir nises God yaaik kike n̄ire niyen me mani h̄iram maa n̄ime m̄niu mamwen̄nem. M̄it miyap̄ir h̄ir n̄ire si metnen kike maain h̄iram mami, h̄irak kak̄ikepi h̄ir nanu werek. H̄irak kak̄ikepi ere w̄i h̄irak kak̄in̄in menmen enum te h̄im h̄irak kakt̄ip m̄it em, h̄iram mamnen.
- 21 Te m̄it miyap̄ir nerer wit wit ap ne weiw̄ik me Isrel, h̄ir enises h̄im m̄irak nanu nan̄ink̄ikwek ere maain h̄irak kakne kaktorhis.”

M̄it nat̄ip Bielsebul k̄ikaap Jisas kep̄ir herwe enum

(Mk 3:20-30; Lu 11:14-23; 12:10)

22 *Maain h̄ir m̄it han neit m̄it̄ik enuk herwe kenipek nanam̄ir toto, h̄irak kemes̄is̄iw̄ek h̄im ap kat̄ip au. H̄ir neiȳik nan Jisas te h̄irak kep̄ir herwe enuk ken, h̄irak k̄ire yaaik k̄ir ein ein, kat̄ip werek werek. 23 M̄it miyap̄ir yap̄irwe h̄ir n̄irek, h̄ir han kekrit nat̄ip nar ik: “Yi han kitet m̄it̄ik ik h̄irak Krāis ik Nepenyek ke Devit kerek n̄ipaa God kat̄ip h̄irak kak̄riuwetek kaknen?” 24 *Te m̄it han ne Farisi h̄ir nemtau m̄it nat̄ip menmen mar im h̄ir nemnorem

nat̄ip nar ik: “H̄irak ap Nepenyek ke Devit au. H̄irak kep̄ir herwe enum kentar m̄it̄ik iuwe ke herwe h̄irak Bielsebul h̄irak kekepik kep̄irem.”

25 Jisas kertei menmen h̄ir han kitetim te h̄irak ketpor kar ik: “M̄it nau wit iuwe h̄ir newep nau ke n̄im̄in nentar menmen, te m̄it in ap nepu werek werek au. M̄it ne weiw̄ik miut̄ip o n̄ikerek ne m̄it̄ik kiut̄ip h̄ir newep nau ke n̄im̄in nentar menmen te h̄ir ap nepu werek werek naanm̄ipre wit k̄ir au. H̄ir nan̄inke hasini nan̄iwaank h̄iras. 26 Seten h̄irak kekepa hi ep̄ir herwe m̄irak te h̄irak kewep kau n̄im̄in. Karkeik te h̄irak kaku werek werek a? Taau! 27 Yi yat̄ip hi hep̄ir herwe hentar Bielsebul kekepa. H̄irak kekepa hi hep̄ir herwe te m̄it han ne yi m̄it, neim̄in nekepi te h̄ir nep̄ir herwe mekre han ke m̄it? Seten a? Au! H̄ir ap nep̄ir herwe nentar Seten kekepi au. God kerekek. Te menmen h̄ir n̄ir̄iakem meteik̄in yi yetpo enum me Seten kekepa. Au, God kerekek kekepa. 28 *God Him̄in Yaaik kerekek kekepa hi hep̄ir herwe mamnop̄in mamkep̄in. Menmen im meteik̄ni God epei kan kau menep kak̄in̄ini naanmampr̄i.

29 *“(Hi wen etpi h̄im ham. M̄it̄ik hak kakno kak̄ikint̄ip menmen me m̄it̄ik iuwe h̄irak kak̄in̄in kak̄riak mekam? H̄irak kak̄in̄in kaksenek his h̄it me m̄it̄ik iuwe. H̄irak kaksenk̄ikwek his h̄it m̄irak, h̄irak kak̄ikint̄ip menmen m̄irak keyim̄ kakno. 30 *Neim̄in h̄ir ap nis̄isa h̄ir nar ke m̄it enun nepan nai. Neim̄in h̄ir ap nekepa haiu mamri han ke m̄it nanises God h̄ir nar ke m̄it enun nep̄ir m̄it nanises menmen enum heriyai heriyai.

31 *“(Te hi hetpi, menmen yap̄irwe m̄it n̄ir̄iakem o

* 12:22 Mt 9:32-33 * 12:24 Mt 9:34, 10:25

1Jo 4:4 * 12:30 Mk 9:40; Lu 9:50 * 12:31

* 12:28 Ap 10:38; 1Jo 3:8 * 12:29 Ais 49:24;

1Ti 1:13; Hi 6:4-6, 10:26

menmen enum h̄ir netpim h̄ir newepyap̄irem neweik̄in sip newetiwem maain God kak̄isakem. Te m̄it miyap̄ir kerek h̄ir nat̄ip enum me God H̄im̄in Yaaik, God ap te kak̄isak menmen im au. ³² M̄it miyap̄ir kerek h̄ir nat̄ip enum me hi kerek M̄it̄ik Iuwe keriuweta hi han, maain God kak̄isak menmen enum h̄ir netpim. Te neim̄in h̄ir nat̄ip enum me God H̄im̄in Yaaik, God ap kak̄isak menmen enum h̄ir nat̄ip in o maain. H̄ir nan̄it wit k̄irak yaaik au.

H̄im me nu enum mari mine n̄ikim m̄iram enum
(Lu 6:43-45)

³³ *Nu mei h̄iram yaaim te h̄iram mamri mamine n̄ikim m̄iram yaaim. Nu mei enum te h̄iram mamri mamine n̄ikim m̄iram enum. M̄it n̄ir nu n̄ikim m̄iram h̄ir nat̄ip, ‘Nu im h̄iram yaaim’, o au en, h̄ir nat̄ip, ‘Nu im h̄iram enum mesine’. ³⁴ *Yi m̄it enun n̄ikerek ne manpen Seten. Yi ap eit̄ip h̄im ham yaaim eiȳintar yi m̄it enun. M̄it nat̄ip h̄im nises menmen mekre han k̄ir. ³⁵ M̄it̄ik yaaik kat̄ip menmen yaaim kentar han k̄irak yaaik. M̄it̄ik enuk kat̄ip menmen enum kentar han k̄irak enuk. ³⁶ Hi hetpi menmen im hentar maain w̄i kerek God skelim yi m̄it, h̄irak kakit̄ihi me menmen enum miut̄ip miut̄ip n̄ipaa yi yetpim. ³⁷ Maain God kakit̄ihi me menmen miut̄ip miut̄ip yi n̄ipaa yetpim. Te h̄im mi h̄iremes maain mamteik̄in God yi ȳire m̄it yaain o au enun.”

M̄it han nit̄iwek̄hi h̄irak k̄ir̄iak menmen kak̄teik̄nor God keriuwetek kan kekepek k̄ir̄iak menmen yaaim n̄ipaa m̄it n̄irem au

(Mk 8:11-12; Lu 11:29-32)

³⁸ *H̄irak kat̄ip epei au, m̄it han ne Skraip, kerek nin̄in nertei

h̄im me Moses nat̄ip m̄it em, h̄ir netike m̄it ne Farisi, kerek han kitet h̄ir nin̄in m̄it han nises h̄im me Moses, h̄ir nat̄ip nar ik: “M̄it̄ik Iuwe, haiu hanhan ti h̄irekes erīak menmen yaaim n̄ipaa m̄it ap n̄ir̄iakem au.”

³⁹ *Te Jisas ketpor kar ik: “Yi m̄it miyap̄ir kerek yitauhi hi arīak menmen yaaim n̄ipaa m̄it ap n̄ir̄iakem, yi m̄it miyap̄ir enun ap yises God au. Hi ap ateik̄ni menmen yi yitauhiyem au. Hi ateik̄ni menmen h̄iram mei me m̄it̄ik profet Jona n̄ipaa kau ti keremem. ⁴⁰ *N̄ipaa saauk wisenuk ke wan eik kekes Jona h̄irak kekere tu k̄irak ere w̄i wikak. Te hi M̄it̄ik kerek M̄it̄ik Iuwe keriuweta hi han in, hi hahu akre hei eh̄it n̄im̄in ere w̄i wikak. ⁴¹ *Maain w̄i God skelim yi m̄it, m̄it n̄ipaa nau neit Nineva nan̄ir̄p nantike m̄it nau ti in. H̄ir nan̄ir̄p nantike m̄it in h̄ir nant̄ip, ‘Yi m̄it enun.’ H̄ir nant̄ip nan̄ir̄p ik nan̄intar n̄ipaa Jona kat̄ip m̄it en h̄im me God te h̄ir neweik̄in sip newet menmen enum nises h̄im me God. M̄it̄ik Iuwe kin̄in Jona h̄irak kau in te yi ap yeweik̄in sip yewet menmen enum au. ⁴² *Maain w̄i God skelim yi m̄it, m̄ite iuwe kw̄in h̄ire n̄ipaa naanm̄ipre m̄it nau wit Siba, h̄ire waw̄ir̄p wautike m̄it miyap̄ir nau ti in. H̄ire waw̄ir̄p wautike m̄it miyap̄ir nau ti in ek h̄ire waut̄ip, ‘Yi m̄it miyap̄ir enun.’ H̄ire waut̄ip menmen im waw̄intar n̄ipaa h̄ire w̄inaaiw̄ir̄p wit k̄ire wen h̄it nokim (o yan̄im̄in) te wemtau h̄im yaaim m̄it̄ik iuwe King Solomon ketpim. M̄it̄ik Iuwe kin̄in King Solomon h̄irak kau in te yi ap yeweik̄in sip yewet menmen enum yemtau h̄im m̄irak au.

H̄im me herwe enuk n̄ipaa

* 12:33 Mt 7:16-20 * 12:34 Mt 3:7, 15:18, 23:33; Lu 3:7 * 12:38 Mt 16:1; Lu 11:16; Jo 6:30; 1Ko 1:22 * 12:39 Mt 16:4 * 12:40 Jna 1:17 * 12:41 Jna 3:5 * 12:42 1Kin 10:1-10; Mt 12:6

kinaaiwír mítik hírak pike kan

(Lu 11:24-26)

⁴³ “Wí kerek herwe enuk kenke kinaaiwír mítik, hírak kepno ein ein kerekir wit típar aurek, hírak kinkatín wit hak te hírak kakwi. Hírak kinketníwek kinketníwek hírak ap kinaapínek au. ⁴⁴ Te hírak han kitet kar ik: ‘Hi ap hínápín wit yaaik au, te hi pike eno wit kai kerek nípaá hi hewik.’ Hírak pike kepno wit kírak, hírak kíwínak herwe keiyak kewik au. Hírak yaaik kíre mítik keripep waniu yaaim. ⁴⁵ *Hírak kírek epei au, hírak ken kinkatín herwe enum mar hispínak wik (7) minínek. Epei au, hírak ketikeri naníno wínak eik e nanu nanít. Nípaá mítik hírak herwe kewik han enuk kike, te in ek híram herwe mamíwaank han kírak enuk. Menmen mamír im mamnen mamnep mít nau tí im.”

Jisas miye pírak wetike kikrek nírak naníno nanírek

(Mk 3:31-35; Lu 2:19-21)

⁴⁶ *Jisas wen katíp mít menmen mírak, te miye pírak wetike kikrek nírak nan nanírek. Hír nerp witeik hanhan netpíwek menmen. ⁴⁷ Hír nerp en, mít han nerp en netpíwek nar ik: “Emtewek. Miye wetike kikrek nit nan nan-rit nanítput menmen.” ⁴⁸ Jisas keweníwekhi katíp, “Peimín híre miye pai. Neimín hír níre kikrek nai?” ⁴⁹ Hírak kesiuwe mít nírak disaipel his hírak katíp, “Eiyíri. Mít miyapír in hír níre miyerer nai netike kikrek nai. ⁵⁰ *Neimín hír nises menmen Haai kai keit wit kírak hírak hanhan hír nanisesim, hír níre kikrek nai, yenterer nai o miye pai.”

13

Hím me mítik kamír níkim mekre ni

(Mk 4:1-9; Lu 8:4-8)

¹ Me wí im keremem, Jisas kinaaiwír wínak ketpaan ken wit eik ken kau menep wan eik.

² *Hírak kau en, mít miyapír yapírwe nererik menep menep nersís Jisas. Te hírak kíniu ken kekere bot kau en, hír mít miyapír nerp tenhaan nau pín eik. ³ Jisas ketpor menmen yapírwe me tok piksa mar im. Hírak katíp: “Mítik hak ken kamír nu níkim mekre ní mírak. ⁴ Te mítik kewírem mau ní, níkim ham menke míwaai yayiwe kerek wit yaain te hore man maam. ⁵ Yehes ham menke mentar nan kerek ap tí mei iuwe menterim em, te híram mewo wasenum mentar tí kike kentar nan. ⁶ Wepni kan kír kenterim te híram ap mewír nekenik men tí eik au. Híram me weiwei te maa meit. ⁷ Níkim ham menke míwaai waai kerek tíktik mewim em, te waai keremem tíktik mewim em máníu míwapín em. Te híram mewo werek werek ap mari au. ⁸ Níkim ham menke míwaai tí yaaik nípaá mítik kewenek te híram mewo mari yaaim. Ham mari 100, ham mari 60, ham mari 30. ⁹ Mít miyapír kerek nemtau híram mai hír han ekitetim werek werek!”

Jisas kewepyapír kenmak te hírak katíp mít miyapír menmen keriuwe tok piksa

(Mk 4:10-12; Lu 8:9-10)

¹⁰ Hírak ketpor epei au, mít disaipel nan nitehi Jisas, “Tí henmak tí hetpor híram tok piksa?” ¹¹ *Jisas ketpor, “God epei keteikni menmen hírak kakríakem te kakinín naanmípre yí mít. Hírak keteikni yarkeik te yí eire níkerék nírak yí eiyísésik. Te mít in en au. ¹² *Mít han kerek netenen menmen ham me God, hírak kakwetír meiyam yapírwe te hír nantíwem yapírwe. Te mít han kerek ap netenen menmen iuwe nínapen

* 12:45 2Pi 2:20 * 12:46 Mt 13:55 * 12:50 Jo 15:14; Ro 8:29 * 13:2 Lu 5:1-3 * 13:11

1Ko 4:1 * 13:12 Mt 25:29; Mk 4:25; Lu 8:18, 19:29

h̄m m̄rak, menmen kike h̄r epei netenenim mam̄waank mam̄t. ¹³ *Hi hetpor menmen meriuwe tok piksa hentar h̄r n̄r menmen te h̄r ap nertei menmen. H̄r n̄k̄p memtau, te h̄r ap nertei menmen hi hetpim werek werek au. ¹⁴ *H̄m ham n̄paa m̄t̄k̄ profet Aisaia ketpim h̄rak kewis̄m mau t̄wei h̄ram epei man mentar menmen m̄t̄ miyap̄r in h̄r n̄riakem. H̄ram mat̄p:

‘Yi yaȳmtau h̄m yeteipim yeteipim te yi yaȳrtei menmen werek werek au. Yi yaȳr menmen yaiteipim yaiteipim te yi yaȳr menmen werek werek au.

¹⁵ H̄r nan̄rem werek werek au nentar han ke m̄t̄ miyap̄r in en epei au ketaritari, h̄r nemes̄s n̄k̄p m̄r epei au n̄napen nan̄mtau h̄m. Te h̄r n̄nap̄p̄i nanam̄r k̄r ap n̄r menmen hi h̄riakem. H̄r ap n̄riak menmen im te h̄r nan̄r menmen hi h̄riakem nemtau menmen mai werek werek, han k̄r enis̄sa te hi akepi h̄r en̄re yaain.’

¹⁶ *‘Te yi han yaaik eiyu. Nanam̄r ki epei k̄r menmen werek werek. N̄k̄p mi epei memtau menmen werek werek. ¹⁷ Hi hetpi menmen werek werek. M̄t̄ profet yap̄rwe netike m̄t̄ yaain n̄paa hanhan nan̄r menmen yi epei ȳra hi h̄riakem, te h̄r ap n̄rem au. H̄r hanhan nan̄mtau menmen yi epei yemtau hi hetpim te h̄r ap nemtewem. Au, h̄r epei naa.

Jisas kewepyap̄r h̄m m̄rak me m̄t̄k̄ kam̄r rais n̄kim
(Mk 4:13-20; Lu 8:11-15)

¹⁸ ‘Yi eiym̄tau h̄r o as me tok piksa me m̄t̄k̄ kew̄r rais n̄kim m̄ram mau ni. ¹⁹ M̄t̄ yap̄rwe nemtau h̄m me God

kakin̄n naanm̄pre m̄t̄ te h̄r ap nerteiyem werek werek au, h̄r n̄re n̄kim m̄waai yayiwe. Maain Seten kakn̄ kak̄kre han k̄r kakp̄r h̄m kerek epei God kewis̄m mekrerek. ²⁰ N̄kim ham m̄nat̄n m̄waai t̄ kike mentar nan, im em h̄ram m̄re m̄t̄ han wasenum nemtewem han yaaik neriuwerem. ²¹ Te h̄r n̄re n̄kim keremem ap mine nekenik men t̄ eik au te mamu kike. Maain h̄ram p̄ke mami. Mar im em te m̄t̄ neiyan nemtau h̄m me God n̄sesim. Maain kike m̄t̄ han neneri nerekyor enum nentar h̄r n̄sesim, te h̄r wasenum neweik̄n sip newetiwem. ²² *N̄kim ham menke mekre waai kerek enum t̄kt̄k̄ mewim em, h̄ram m̄re m̄t̄ nemtau h̄m im te menmen enum me t̄ ik ek metike pewek h̄r hanhanem h̄ram min̄n h̄m me God. M̄t̄ nar ik ek ap te nan̄riak menmen yaaim nanises God werek werek au. ²³ N̄kim menke mekre t̄ yaaik h̄ram mar ke m̄t̄ nertei h̄m me God nemi mekre han k̄r. Te h̄ram mine wit mari yehes yap̄rwe, ham mar 100, ham mar 60, ham mar 30, te h̄r n̄riak menmen yaaim yap̄rwe.’

Jisas kat̄p̄ h̄m tok piksa me yenkis enum mente mau ni

²⁴ Jisas ketpor h̄m tok piksa ham. H̄rak kat̄p̄: ‘Menmen God k̄riakem h̄ram m̄re m̄t̄k̄ hak kew̄r wit n̄kim mitet ni m̄rak. ²⁵ Maain w̄itaan m̄t̄ miyap̄r n̄waai, m̄t̄k̄ enuk k̄rak kepan kan kew̄r yenkis yehes m̄ram enum mitet ni kerek h̄rak epei kew̄r wit n̄kim mewi en, te h̄rak ken. ²⁶ Maain wit kerek h̄r epei new̄rem em mau ni eim m̄re iuwe mamine n̄kim, te h̄r n̄r yenkis enum keremem metikerem. ²⁷ M̄t̄ n̄riak menmen me m̄t̄k̄ iuwe h̄r nen netp̄wek nar ik: ‘M̄t̄k̄ iuwe ti nepei ham̄r wit yehes mekre ni mit im e. Ti

* 13:13 Diu 29:4 * 13:14 Ais 6:9-10; Jo 12:40; Ap 28:26-27 * 13:16 Lu 10:23-24 * 13:22 Mt 6:19-34; Lu 12:16-21; 1Ti 6:9-10, 17

hamir menmen yaaim te menmen im enum meke nein man te hiram mewo in?"

²⁸ Hirak kewenhi ketpor, 'Mitik hak enuk kepan kan kamir menmen enum mekre namin me menmen yaaim.' Hir nitiwekhi, 'Ti hanhan haju emno emketetim?'
²⁹ Te hirak keweni ketpor, 'Hi hinaain yi eiketetim emnopin. Yi yaiket menmen yaaim mamtik-erem. Au emit!
³⁰ *Yi eiwisim emu ere maain hiram emi. Te hi etip mit kerek nanremir nanir ik: 'Yi eiwinin eiremir menmen enum eisenkekim emriuwe waai. Maain haju mamisiyem. Yi eiremir menmen enum epei au, te yi eino eiremir nikim yaaim eiwisim emikre winak kai.' "

Jisas katip him me nu mastet nikim miram metike yis

(Mk 4:30-32; Lu 13:18-21)

³¹ Jisas ketpor him tok piksa hirak katip, "Menmen God kiriakem hiram mire nu mastet nikim miram. Mitik hak ketiwem kamir mau ni mirak.
³² Nu mastet nikim hiram ap iuwe mar ke nikim me menmen ham em. Au, hiram kike enum. Te maain hiram mau ni mamniu mamre iuwe maminin menmen kerek mau ni em, hiram mamre nu te hore mamnen mamwis yaank mamu heneik miram. Mar im mit in kerek nises him mai hir nre niutip niutip. Te maain hir nanire yapirwe."

³³ Jisas pike ketpor him ham. Hirak katip, "Menmen God kiriakem hiram mire yis mite weiyim wen wenipem metike flaua weweiknenim mekre sar mau him ere hiram nap minanem miniu wisenum."

Jisas katip mit keriuwe him tok piksa keremem

(Mk 4:33-34)

³⁴ Jisas katip mit miyapir menmen yapirwe keriuwe him mire

tok piksa. Hirak ap ketpor him meiyam au. Hirak ketpor tok piksa keremem.
³⁵ *Hirak katip kar ik te menmen nipaa mitik profet ketpim kewisim mau tiwei, hiram mamnen mamir ke nipaa hirak ketpim. Him im hiram matip,

"Hi awep him atip mit tok piksa. Hi atip menmen nipaa hi God hirak ti ere in mit ap nerteiyem au."

Jisas kewepyapir tok piksa me yenkis enum katip mit disaipel narak em

³⁶ Jisas katip mit miyapir menmen epei au, hirak kinaaiwir mit miyapir hirak kinik ken winak. Hirak kinik ken winak, mit narak disaipel nan nitiwekhi, "Ti etpei werek menmen me yehes enum mekre ni."

³⁷ Jisas kewenhi ketpor, "Mitik kerek kamir yehes yaaim mekre ni hirak hi kerekek. Mitik Iuwe God keriuweta hi han ti ik.
³⁸ *Ni eim hiram ti ik ek. Yehes yaaim hiram mire mit miyapir nises him me God. Yehes enum hiram mire mit miyapir nises him me Seten.

³⁹ Mitik enuk kepan kerek kamir yehes enum hirak Seten. Wi mit hir nan newen yehes hiram mire wi God skelim mit. Mit kerek nen newen yehes hir ensel.

⁴⁰ *Mamir ke mit neit yehes enum nesenkekim neiyim nan newirem mekre si, te maain wi menmen mamnen mamir im God skelim yi mit.
⁴¹ *Te hi Mitik ke wit ke Mitik Iuwe hi asiuwe mit ensel nai nanino nanrer wit wit me ti kerek hi naanmampre mit miyapir hir naninke menmen enum mari han ke mit en. Hir naninke menmen enum metike mit han kerek niriak menmen enum. Te hi enkerem emnopin emkeipin wit kerek Mitik Iuwe naanmiprewem.

* 13:30 Mt 3:12 * 13:35 Sam 78:2 * 13:38 1Ko 3:9; 1Jo 3:10 * 13:40 Mt 7:19; Jo 15:6

* 13:41 Mt 24:31, 25:31-46; Mk 13:27 * 13:42 Mt 8:12

42 *Te h̄r nanw̄r m̄t miyap̄r enun nan̄no nan̄kre si kerek h̄r nan̄nep̄p̄ nan̄neknen yehes m̄r. 43 *Me w̄ im m̄t miyap̄r kerek yaain en nanu wit yaaik God kakwet̄r menmen m̄rak iuwe kak̄kepi te h̄r nan̄r nan̄re wepni nan̄t wit k̄rak. M̄t neim̄n nemtau h̄m mai h̄r han ekitetim!

H̄m tok piksa me m̄t̄k k̄nkatin bokis pewek mekrerem m̄saw̄n mekre t̄

44 *"Menmen me God h̄ram yaaim m̄re okis pewek mekrerem m̄t n̄paa h̄r m̄t n̄saw̄nem mekre ni ham. Maain m̄t̄k hak kiut̄p̄ k̄nap̄nem, h̄rak p̄ke k̄saw̄nem mekre hei, h̄rak han yaaik, te h̄rak ken keit menmen m̄rak yap̄rwe keiȳm ken kesiuwerem men m̄t, h̄rak keit nan mererim, h̄rak keiȳm ken kew̄rem keiȳm kat̄n ni kere-mem.

H̄m tok piksa me m̄t̄k k̄r pewek winak yaaik

45 "Menmen me God h̄ram yaaim m̄re m̄t̄k hak kerek k̄nkatin pewek w̄nak h̄rak k̄nkatin kerek yaaim yaaim em, keiȳm ken kesiuwerem men m̄t te kak̄t̄ moni mamrerim. 46 H̄rak k̄r pewek w̄nak kerek yaaik ek, te h̄rak ken kesiuwe menmen m̄rak keiȳm ken kesiuwerem men m̄t, h̄rak keit moni mererim, h̄rak keiȳm ken kew̄rem keit w̄nak yaaik kerekek.

H̄m tok piksa me hepin

47 *"Menmen God k̄r̄akem h̄ram m̄re hepin m̄t h̄r new̄rem mekre wan neiȳm nanri saauk metike menmen ham yap̄rwe. 48 H̄pin kenempet keriuwerem, te h̄r neriyaam man m̄waai p̄n eik. Te h̄r nau nekor̄rem newis saauk yaaim em mekre t̄kenup ham, enum em h̄r new̄rem men. 49 Me w̄

kerek maain God skelim m̄t ne t̄ ik ek, h̄ram mampar ik. M̄t ensel ne God nan̄nen nan̄nke m̄t enun kerek nises menmen enum me n̄m̄n me m̄t yaain nises menmen yaaim. 50 *Te h̄r nanw̄ri nan̄no nan̄kre si iuwe. Me si im em h̄r nan̄nep̄p̄ nank̄t nan̄neknen yehes m̄r naneitaiyen."

H̄m me m̄t̄k keit menmen yaaim wen petep, metike menmen enum tokim.

51 Te Jisas kitorhi, "Yi yertei h̄m yap̄rwe hi epei hetpiyem?" H̄r newenhi nat̄p̄ Jisas, "Kai luwe, haiu merteiyem." 52 Te Jisas ketpor, "Mar keremem te m̄t skraip kerek nertei h̄m me Moses nat̄p̄ m̄t em, h̄r epei nertei h̄m hi hewepyap̄rem, h̄r n̄re m̄t̄k haai ke w̄nak iuwe. H̄rak ken k̄n̄k w̄nak k̄rak kekin menmen yaaim petep metike menmen enum tokim keiȳm kan k̄kaap m̄t kewet̄rem. H̄r newepyap̄r h̄m me God n̄paa h̄rak kat̄p̄ m̄t profet em metike h̄m mai yaaim."

H̄r m̄t ne Nasaret neweik̄n sip newet Jisas

(Mk 6:1-6; Lu 4:16-30)

53 *Jisas kat̄p̄ h̄m tok piksa im epei au, h̄rak k̄naaiw̄r wit ik ken. 54 *H̄rak p̄ke ken wit k̄rak eik ken kat̄p̄ m̄t h̄m me God kekere w̄nak kerek h̄r nererik nekine h̄m me Moses neitai en. H̄rak ketpor werek te h̄r nekrit neh̄nh̄n nat̄p̄, "Keim̄n ketp̄w̄ek h̄m yaaim h̄rak ketpeiyem? Keim̄n kekepik te h̄rak k̄r̄ak menmen yaaim k̄kaap m̄t keriuwerem kep̄r herwe k̄r̄ak m̄t kerek n̄nap h̄r n̄re yaain? H̄rak m̄t̄k wein̄k kar ke haiu m̄t in. 55 *M̄t̄k ik ek n̄kan ke m̄t̄k kerek kime w̄nak kerekek. Maria h̄re miye p̄rak kerep̄p̄. Jems ketike Josep,

* 13:43 Dan 12:3 * 13:44 Mt 19:29; Lu 14:33; Fl 3:7 * 13:47 Mt 22:9-10 * 13:50 Mt 13:42; Lu 13:28 * 13:53 Mt 7:28 * 13:54 Jo 7:15 * 13:55 Lu 3:23; Jo 6:42

Saimon Judas h̄r kikrek n̄rak keriyen. ⁵⁶ Yenterer n̄rak h̄r nau netikewai. Menmen yap̄rwe im em h̄rak ket̄iwem meke nein man?" ⁵⁷ *H̄r nat̄ip narik te han k̄ir enuk neriuwerek h̄r neweik̄in sip newet̄iwek nentar h̄r ap nertei karkeik te h̄rak k̄ir̄ak menmen im yaaim. (H̄r han kitet h̄rak m̄it̄ik kerekek. M̄it̄ik Iuwe au.) Te Jisas ketpor, "M̄it̄ profet niuk m̄ir iuwe mau merer wit wit, te m̄it̄ neit wit k̄irak netike m̄it̄ ne weiw̄ik m̄irak, h̄r ap han kitet h̄rak iuwe au." ⁵⁸ H̄rak ap k̄ir̄ak menmen yap̄rwe k̄ikaap m̄it̄ his h̄it̄ enum metike menmen ham keit wit eik ek kentar h̄r ap han kitet h̄rak m̄it̄ik kerek God keriuwetek kan au.

14

Jon kerek k̄ik̄ir m̄it̄ neriuwe t̄ipar epei kaa

(Mk 6:14-29; Lu 3:19-20, 9:7-9)

¹ Me w̄ im, m̄it̄ik iuwe gavman Herot ke provins Galili kemtau menmen Jisas k̄ir̄akem. ² Te m̄it̄ik Herot kat̄ip m̄it̄ kerek n̄r̄iak menmen m̄irak, "Hi han kitet ik h̄rak m̄it̄ik Jon kerek k̄ik̄ir m̄it̄ neriuwe t̄ipar em. H̄rak kaa te in ek h̄rak p̄ike kekrit te menmen w̄isenum manpenum mau his m̄irak, te h̄rak k̄ir̄ak menmen yaaim im. ³⁻⁴ **N̄ipaa Jon kat̄ip Herot, "Ti heit m̄ite ip ep. Menmen im e h̄ram ap yaaim au." Te Herot han enuk ketenen Jon kesenekik keriuwe sen ain kewisik kekre w̄inak enuk kentar Herot epei keit Herodias, m̄ite pe Filip, Herot n̄kik k̄irak. ⁵ *Herot hanhan kaknep Jon kaki, te h̄rak k̄inaain m̄it̄ miyap̄r. H̄r han kitet Jon h̄rak m̄it̄ik profet ke God.

⁶ Maain w̄ ham miut̄ip, m̄it̄ han nen nau netike Herot han kitet w̄ kerek n̄ipaa miye winaak ek. Me w̄ im n̄iki pe Herodias w̄ir̄e

wen werp n̄m̄in ke h̄r m̄it̄. Te herot hanhanep w̄isenum. ⁷ H̄rak hanhanep w̄isenum te h̄rak kat̄ip m̄ite kerep kar ik: "Hi hetput werek. Menmen ti hanhan ehi-tauhiyem, hi ewetitem." ⁸ Miye pe n̄iki ip ep wat̄ip n̄iki p̄ire weri-uwe h̄m, te h̄re wat̄ip, "Ti erekir teruk ke Jon kerek k̄ik̄ir m̄it̄ en ewisik ek̄ikre t̄ikenup eiyik enen ewetewek in ek, te hi hertei h̄rak kaa."

⁹ H̄re wat̄ip war ik, te m̄it̄ik iuwe eik ek h̄rak han enuk. H̄rak k̄inapen kakrek̄ȳiwekem te h̄rak ȳink enuk kentar m̄it̄ nau naam menmen netikerek nemtau menmen h̄rak ket̄p̄werem. Te h̄rak kat̄ip m̄it̄ n̄rak enwet̄iwe menmen im emnen. ¹⁰ *Herot keriuwet m̄it̄ik ken w̄inak enuk te h̄r m̄it̄ en nerekir teruk ke Jon neit ein te t̄im̄ir kewen keket. ¹¹ Epei au, h̄r neit paan k̄irak kekre t̄ikenup neiyik nan newet n̄iki ep ek. H̄re wet̄iwek epei au, h̄re weiyik wen wewet miye p̄ire rek. ¹² M̄it̄ disaipel ne Jon nerteiyek, h̄r nan neit herwe ȳink k̄irak neiyik nen newisik kekre hei. H̄r newisik epei au, h̄r nen nat̄ip Jisas menmen enum m̄it̄ n̄r̄iak Jon em.

Jisas kewet m̄it̄ nar 5,000 menmen h̄r naam

(Mk 6:30-44; Lu 9:10-17; Jo 6:1-13)

¹³ Jisas kemtau h̄m me m̄ir h̄r nenep Jon keremem, h̄rak keh̄n k̄iniu ken kekre bot kerekir wan ken wit wein̄ik kerek m̄it̄ ap newi au. Te m̄it̄ yap̄rwe nemtau Jisas ken, h̄r neke t̄i n̄inaaiw̄ir wit k̄ir nisesik nen. ¹⁴ *Jisas epei kau bot keiyik ken ere epei kiun wit kerek h̄rak hanhan kakno. H̄rak k̄inaaiw̄ir bot kenke ken t̄i, h̄rak k̄ir m̄it̄ miyap̄r yap̄rwe nisesik nan. Te h̄rak han tewen̄ni

* 13:57 Jo 4:44 * 14:3-4 Mt 11:2 * 14:3-4 Lev 18:16, 20:21 * 14:5 Mt 21:26 * 14:10 Mt 17:12 * 14:14 Mt 9:36

kikaap mit han kerek n+nap, his hit enum em.

¹⁵ Hinkewi epei man, te mit disaipel n+rak nan natip Jisas, “Wit ik ek enuk weinik ap mit newik. Te wi epei men witaan kaknen. Ti eriuwet mit miyapir yapirwe nanino enrer wit wit kerek menep ek te hir hiras enwir pewek enit menmen mir nanim.” ¹⁶ Jisas ketpor, “Haiu ap te mamriuweti enino au emit. Yi eiwetir menmen enim me yi hiras.” ¹⁷ Hir newen+wekhi netpiwek, “Haiu ap metenen menmen mei yapirwe au. Haiu meit bret hispinak (5), saauk wiketerem im em keremem.” ¹⁸ Jisas katip, “Eikin+m eiyim einen in.”

¹⁹ *Hirak katip mit miyapir yapirwe nau yenkis nau ti. Epei au, hirak kekin bret hispinak (5) keremem metike saauk wiketerem hirak kiki+am naan men niu nepni eim, hirak kitehi God katip hirak han yaaik keriuwe menmen im. Epei au, hirak kewep bret keremem hirak kewet mit disaipel n+rak em, te hir neweiknim newet mit miyapir yapirwe rem. ²⁰ *Hir naam nen nen ere tu iuwe. Te hir disaipel neit yinam kerek epei naam em nemi mekre wapnake ere wapnake hiswiyen wik (12) menempetit meriuwerem. ²¹ Hir mit kerek naam menmen hir yapirwe nar 5,000 mit. Hir ap newenhis miyapir netike nikerek nau netikeri au.

*Jisas kitet wan keke niu ken
(Mk 6:45-52; Jo 6:15-21)*

²² Jisas kewtir menmen epei au, hirak katip mit n+rak disaipel neh+n n+niu nen nekre bot nanin+n nanino wan pinak ein te hirak kaku kakriuwet mit miyapir yapirwe nanino. Epei au, hirak kakisesi. ²³ *Jisas keriuweti nen

te hirak hirekes kiniu m+niu (o neiyip) ken kakitehi God menmen. Nepei hinkewi kakre witaan hirak kiutip kerekek kepu. ²⁴ Bot hirak epei ken wan n+m+niuwe eik, te n+me m+niu meke bot paan kirak te wan sir m+niu mamuwer bot. ²⁵ Epei menep wanewik hiram wen toto, Jisas keriuwe hit m+rak keke niu kitet wan ken kakir mit n+rak disaipel. ²⁶ *Hir n+rek keriuwe hit m+rak keke niu kitet wan te hir neperper, hir natip, “Hirak herwe.” Te hir nenepip nen+ne h+m iuwe. ²⁷ Wasenum Jisas ken+ne ketpor, “Yi ap einapen. Yi einakin tokim. Hi kerekek han. Hi ap herwe auye!”

²⁸ Pita kewenhi ketpiwek kar ik: “Kaiu Iuwe, ti hirekes te ti etpo hi eriuwe hit mai etet wan anen arit.” ²⁹ *Jisas katip, “Ti enen.” Te Pita kinaaiwir bot keriuwe hit m+rak kitet wan ken kakir Jisas. ³⁰ Pita kir n+me m+niu te hirak kinapen, hirak kaknatin kano kakim tipar kakikre wan. Te hirak ken+ne, “Kaiu Iuwe ekepa!” ³¹ *Wasenum Jisas kewis his ketenen Pita, hirak ketpiwek, “Ti ap han kiteta hi Iuwe au? Ti henmak te ti heit han wik wik?” ³² *Nepei au, hirakit wiketeret t+niu tau bot te n+me maa meit. ³³ *Hir mit kerek nau bot en n+r menmen im, hir newen+pi Jisas natip, “Haiu mertei werrek ti N+kan ke God.”

*Jisas kikaap mit miyapir n+nap
neit Genesaret
(Mk 6:53-56)*

³⁴ Hir epei nerekir wan nen pinak ein niun ti ke Genesaret. ³⁵ Hir mit ne wit ik ek hir nertei hirak Jisas te hir nesiuwe h+m men merer wit wit kerek menep menep ek, hir neithis mit kerek n+nap ek neri nan. ³⁶ *Hir neri nen epei au, hir n+nap natip h+m iuwe

* 14:19 Mt 15:35-39; Mk 8:6-10 * 14:20 2Kin 4:44 * 14:23 Lu 6:12, 9:28 * 14:26 Lu 24:37 * 14:29 Jo 21:7 * 14:31 Mt 8:26 * 14:32 Mk 4:39 * 14:33 Mt 27:54; Jo 1:49 * 14:36 Mt 9:20-21; Mk 5:27-28; Lu 8:44

nit>wekhi h̄rak ekwisi h̄r h̄ras enwis his entenen ȳnk k̄rak o laplap h̄r m̄rak. H̄r m̄t miyap̄r kerek newis his netenen laplap h̄r m̄ram netike m̄t netenen ȳnk k̄rak, h̄r yap̄rwe n̄re yaain.

15

H̄m lo me God h̄ram min̄in h̄m me maamrer
(Mk 7:1-13)

¹ H̄rak Jisas wen kepu wit Gene-saret, m̄t han ne farisi netike m̄t skraip kerek nin̄in nertei h̄m me Moses nat̄ip m̄t em, h̄r n̄naaiw̄r Jerusalem nan n̄r Jisas nit>wekhi menmen. ² *H̄r nat̄ip, “Nen-mak te h̄r m̄t disaipel nit n̄riak menmen ap nises menmen kerek n̄paa maamrer n̄iu n̄riakem? H̄r nan̄im menmen h̄r nin̄in nekemyet his. Te m̄t disaipel nit au.”

³ Jisas kewenhi ketpor, “Yen-mak te yi ap yises menmen me God te yi yises h̄m n̄paa m̄t kerek yi yisesi h̄r newetiyem net-piyem a? ⁴ *N̄paa God kat̄ip, ‘Yi eiȳmtau h̄m me miye haai ni te maain yi naanmampri. M̄t̄ik kerek kat̄ip enum ke menmen miye haai n̄rak, yi m̄t eik̄ip kaki.’ ⁵ Te yi yises h̄m im au. Yi yat̄ip, ‘M̄t̄ik keiyak ketenen pewek o menmen kak̄ikaap miye haai n̄rak, te h̄rak kat̄ip miye haai, ‘Hi epei hehim̄tan im em te hi ewet God em. Hi ap naanem-pri eriuwerem au.’ ⁶ Yi yat̄ip h̄ram werek h̄rak ap ek̄ikaap miye haai n̄rak neriwerem au.’ Me menmen mar im yi yerekir h̄m me God yeriuwe h̄m ham me maamrer ni yi yisesim. ⁷ Yi m̄t enun yemip̄n. M̄t̄ik profet Aisaia n̄paa kehim̄teni werek me w̄ h̄rak kat̄ip h̄m me God kar ik. H̄rak kat̄ip,

⁸ *M̄t in en h̄r hanhan newen̄ipi niuk mai neriuwe h̄m m̄r; te han k̄r au nis̄isa werek werek au.

⁹ Menmen h̄r netpim newen̄ipi niuk mai neriwerem h̄ram au enum menmen wein̄m. Menmen h̄r nat̄ip m̄t h̄r enisesim h̄ram ap h̄m mai au. H̄m m̄r wein̄m.’”

Menmen enum m̄riak han ke m̄t̄ik enuk
(Mk 7:14-23)

¹⁰ Jisas ketpor epei au, h̄rak ken̄ne m̄t miyap̄r nan n̄rek, h̄rak ketpor, “Yi eiȳrteiyem han ekitetim werek werek! ¹¹ *Menmen kerek m̄t h̄r nan̄im menip God kat̄ip h̄r m̄t enun au. Menmen m̄t netpim h̄ram menip God kat̄ip h̄r m̄t enun.”

¹² H̄rak ketpor nepei au, m̄t n̄rak disaipel nan nat̄ip Jisas, “Ti hertei m̄t ne Farisi nemtau h̄m ti hetpim em te h̄r han enuk neper-per?”

¹³ *Jisas kewenhi kat̄ip, “Haai kai kau wit k̄rak Heven h̄rak menmen m̄rak mau ni. Menmen kerek h̄rak ap kam̄r au, h̄ram mewo wein̄m, maain h̄rak kak̄iketim mamriuwe nekenik m̄ram mamno. ¹⁴ *Yi eiwisi enu en. H̄r n̄re m̄t nanam̄r enuk toto, te h̄r nanteik̄n m̄t han kerek nanam̄r toto en yayiwe h̄r enisesim te h̄r nan̄r God. Te nanam̄r toto kakteik̄n m̄t̄ik hak nanam̄r toto yayiwe, h̄rak̄it wiketeret tat̄inkew̄n tat̄ikre wi.”

¹⁵ Pita kewenhi kat̄ip Jisas, “Ti ewepyap̄r h̄m me tok piksa, te haiu em̄mtewem.” ¹⁶⁻¹⁷ Jisas kat̄ip, “Yi ap han kewi au a? Yi ȳre m̄t han en a? Yi ap yertei menmen kerek m̄t̄ik h̄rak kewisim mekre h̄m h̄ram m̄n mekre n̄np̄ t̄iwaak te maain h̄rak kakno kaknerem mam̄kre hei? ¹⁸ *Te menmen mekre han ke

* 15:2 Lu 11:38

* 15:4 Eks 20:12, 21:17; Diu 5:16

* 15:8 Ais 29:13

* 15:11 Mt 12:34

* 15:13 Jo 15:2

* 15:14 Mt 23:16, 24; Lu 6:39; Ro 2:19

* 15:18 Mt 12:34

mít, maain hír netpim, im híram menip God katíp mít hír enun. ¹⁹ *Menmen kerek metpaan meke han ke mítík híram mar im: han kitet menmen enum, kenep mít naa, kari miyapír his kewenem, kekintíp menmen, kewenín hím, katíp kenip mítík hak yínk enuk. ²⁰ Menmen im em híram menip God katíp mítík ik hírak enuk. Mítík ap kekemyet his wen au, te hírak kakím menmen, híram ap te mamnip God kaktíp mítík kar ik hírak enuk au.”

Míte pe Kenan híre wises hím me Jisas werek werek

(Mk 7:24-30)

²¹ Jisas kínaaiwír wit Genesaret te hírak ken tí ke wit Taia ketike Saidon. ²² Míte hap pe Kenan kerek wau wit eik kerekék, híre wan weníníwek hím iuwe wetpíwek, “Mítík Iuwe ti Nepenyek ke Devit, ti han etwenína. Herwe enum mewaank níki pai.” ²³ Te Jisas ap kewenhi ketpíwe menmei au. Hír mít disaipel nan nírek netpíwek, “Míte ip ep híre weníne weníne wisesai wan. Ti ekepiye te híre wauno.”

²⁴ *Jisas ketpor, “Au, God keriuweta te hi han híkaap mít kerek ne weiwík miutíp me Isrel, hír níre sipsip nísawín neit yaank. Mít han au.” ²⁵ Hírak katíp epei au, mít kerepép wan wewen niníp werp hít me Jisas watíp, “Kai Iuwe, ti ekepa.” ²⁶ Jisas ketpíwe tok piksa kar ik: “Híram enum te háiu mamkin menmen me níkerek mamwírem mamno mamwet nepere rem, híram mamím.” ²⁷ Míte watíp, “Kai Iuwe, ti hatíp werek. Háiu enun móre nepere. Te nepere híram mekorír menmen kerek miye haai níre naam híram mínatín míwaai yeno kerek hír naam menmen

menterim.” ²⁸ *Híre watíp war ik te Jisas ketpíwe, “Míte ti eises hím me God werek werek. Menmen tí hanhan em híram mamnen.” Hírak katíp epei au, waswas míté níki píre híre wíre yaaip.

Jisas kíkkaap mít yapírwe níre yaain

²⁹ *In ek Jisas kínaaiwír Taia ketike Saidon te hírak ken kitet menep wan ke Galili. Hírak ken kíníu míníu (o neiyíp) ken kau nu ein. ³⁰ Mít miyapír yapírwe nan nererik nírek, hír neithis mít kerek hít enum o han kíre enuk, hemik meweikín, han auri netike menmen ham yapírwe hír neri nan nírek. Hír newisi níwaai menep hít me Jisas te hírak kerekýorem hír níre yaain. ³¹ *Hír mít miyapír níre menmen im te hír han kekrit hír han kitetim nentar hír níre mít kerek han auri en natíp, hemik mín em móre yaain. Mít nanamír toto en hír níre ein ein werek werek. Mít kerek hít enum hír nitet ein ein. Hír níre menmen im te hír newenípi God ke mít ne Isrel neriuwerem.

Jisas kewet mít 4,000 menmen hír naam

(Mk 8:1-10)

³² *Jisas kekepi epei au, hírak keníne mít disaipel nírak nan, hírak katíp, “Hi hanhan heriuwe hír mít miyapír ein en. Wí wíwak epei men hír nau netikewa te hír menmen me naním em au. Hi hínapen esiuwéri nínpí mamín naníno te hír nani nanítín yayíwe.” ³³ Te hír mít disaipel natíp Jisas, “In en ap mít nei newi. Te háiu mamít menmen mamoke nein te mamwet mít yapírwe rem te hír naním?” ³⁴ Jisas kitorhi, “Yi yetenen bret marmenum?” Hír natíp, “Háiu metenen bret hispínak wík (7), saauk kike kiutíp kiutíp.” ³⁵ Hír netpíwek epei au, Jisas katíp mít miyapír hír nanu tí.

* 15:19 Jen 8:21; Ga 5:19-21 * 15:24 Mt 10:6 * 15:28 Mt 8:10, 13 * 15:29 Mk 7:31

* 15:31 Mk 7:37 * 15:32 Mt 14:14-15

³⁶ Jisas kekin saauk metike bret hisp+nak wik (7), h+rak kitehi God em kewepim kewet m+it n+rak disaipel em, h+r newet m+it yap+rwe rem. ³⁷ H+r yap+rwe naam ere tu iuwe, te h+r neit yinam kerek m+it ap naam te h+r nemi mekre wapnake mar hisp+nak wik (7). ³⁸ H+r m+it naam menmen h+r nar 4,000, te h+r ap newenhis n+kerek miyap+r nau netikeri au. ³⁹ Jisas keriuwet m+it miyap+r nen. H+rak keriuweti nen, h+rak keh+in k+niu kekere bot ketike m+it n+rak disaipel, h+r nerekir wan nen t+ ke m+it nau neit Magadan.

16

M+it nitehi Jisas k+r+ak menmen keteiknor God keriuwetek kan
(Mk 8:11-13; Lu 12:54-56)

¹ *H+r m+it ne Farisi netike m+it ne Sadyusi kerek han kitet m+it epei naa ap p+ike nan+krit nanu au, h+r nan n+r Jisas. H+r nanmit+wekp+n nanri han k+rak me ek+rak menmen yaaime ek+kaap m+it ekriuw-erem te h+r nertei God keriuwetek kan. ² Te Jisas ketpor, "H+inkew+ epei man yi yat+p nepni m+re nin+im te teipmen h+ram wepni yaaik. ³ Yi yekrit yat+p, 'Nap+ m+re n+p+ak wepni k+re nin+k, hauw+ kaknen.' Yi y+r menmen mau nepni te yi yertei werek werek mekam mamnen. Te yi ap yertei werek werek han kitet menmen God k+r+akem me w+ im a? ⁴ *Yi m+it miyap+r yap+rwe enun, yi ap yises God werek werek au! Yi yitauhi hi h+r+ak menmen yaaime te yi eiy+rtei God keriuweta hi han te hi ap ar+ak menmen te yi yay+rem au. Hi eteikni menmen me Jona kerek n+paa kaa kekere saauk tu m+rak. W+ wikak epei au, h+rak p+ike kekrit kau." H+rak keptor epei au, h+rak k+naiw+ri ken.

H+im tok piksa me yis me Farisi netike Sadyusi
(Mk 8:14-21)

⁵ H+r m+it disaipel nau bot nerekir wan nan+no, te h+r han kaa ap neit niu metikeri neiy+im nen. ⁶ *Jisas ketpor tok piksa kar ik: "Yi naanempre h+ras yi einop+in yis me Sadyusi netike m+it ne Farisi." ⁷ Te h+r h+ras han kitet nat+pan nar ik: "H+rak ketpim kentar haiu ap meit bret mei meiy+im man metikewai." ⁸ Jisas kertei menmen h+r netpim te h+rak kat+p, "Yi m+it in en ap han kiteta hi luwe naanempri au. Yenmak te yi yat+p haiu ap meit bret mei au? ⁹ *Yi ap yertei menmen werek wen au a? Te yi ap han ekitet bret mar hisp+nak (5) m+it nar 5,000 h+r naam, te wapnake mar hiswiyen wik (12) yi yemi mekrerem? ¹⁰ *Te yi ap han ekitet bret hisp+nak wik (7) kerek m+it nar 4,000 h+r naam, te wapnake mar hisp+nak wik (7) yi yemi mekrerem a? ¹¹ Yenmak te yi ap yertei hi ap hetpi menmen me bret. Yi naanmamre h+ras me h+im me m+it ne Farisi netike m+it ne Sadyusi." ¹² H+rak ketpor epei au, h+r nertei h+rak ap ketpor naanm+pre h+ras me yis me bret au. H+rak ketpor h+r naanm+pre h+ras h+r ap nises h+im me Farisi netike h+im me m+it ne Sadyusi, kerek h+r nat+p m+it enisesim.

Pita kewepyap+r Jisas h+rak M+it+ik God keriuwetek h+rak Kraisi
(Mk 8:27-30; Lu 9:18-21)

¹³ Maain me w+ Jisas ken t+ menep wit Sisaria Filipai h+rak kitehi m+it disaipel n+rak, "H+r m+it miyap+r h+r nat+p hi M+it+ik ke wit ke M+it+ik Iuwe, hi keim+n?" ¹⁴ *H+r nat+p, "M+it han nat+p ti Jon kerek k+k+r m+it neriuwe t+par. M+it han nat+p ti profet Ilaija kerek n+paa

* 16:1 Mt 12:38; Lu 11:16; Jo 6:30 * 16:4 Mt 12:39; Lu 11:29 * 16:6 Lu 12:1 * 16:9 Mt 14:17-21 * 16:10 Mt 15:34-38 * 16:14 Mt 14:1-2; Mk 6:14-15; Lu 9:7-8

kau ti. Mít han natip ti Jeremaia o mítik profet hak nípaa nepu ti.”
 15 Te Jisas ketpor, “Yi han kitet hi keimín?”

16 *Saimon niuk mīrak ham Pita hīrak kewenhi ketpīwek, “Ti Nīkan ke God kerek kaku kakit tipmain tipmain enum eik. Ti Mítik Kraís kerek hīrak keriuwetit ti anen tí ekaap haiu mít etaihis.”

17 *Jisas ketpīwek, “Saimon nīkan ke Jona, God han yaaik keriuwit. Ap mítik kei ke tí ik ek keteiknut hīm im em au. Haai kai God kau wit kīrak hīrak keteiknut menmen im. 18 *Hi hetput, ti Pita ti hīre teinik. Ti ekaap mít miyapīr yapīrwe nanises hīm mai. Te menmen ham meke Seten mamnen hīram ap te maminīni au. 19 *Te maain hi ewisit ti ekrehīr kai. Ti atip menmen mít miyapīr kerek nanises hīm mai hīr nanīakem. Menmen ti hetpor hīram werek hīr nisesim. God keit wit kīrak kaktip hīram yaaím. Menmen ti hetpor hīram enum hīr ap te nanisesim nanu tí im, God kakit wit kīrak kaktip, ti hetpor werek werek.” 20 *Jisas katip mít disaipel kewīrnak kekteni ap te enweyapīrek entip mít han hīrak Kraís, Mítik kerek God keriuwetek kan kīkaap mít ne tí.

Jisas katip hīrekes kaki te pīke kakikrit

(Mk 8:31–9:1; Lu 9:22–27)

21 Me wī im ere maain Jisas katip mít disaipel nīrak hīrak kano wit Jerusalem, te mít iuwe ninīn naanmīpre mít netike mít iuwe ne pris, mít nertei hīm me Moses nanrekyīwek enum yīnk kīrak kakīkek hīr nankip kaki. Hīrak kaki kakwaai ere wī wikak, te hīrak pīke kakikrit.

22 Hīrak ketpor epei au, Pita keithis Jisas keiyīk ken pīn eik te

hīrak kenerek kentar hīrak katip hīrak kaki. Hīrak ketpīwek, “Ti kaiu Iuwe kerekek taau. Menmen ti hetpim hi hanhan God ap te kakwisīm mamnen taau.” 23 Jisas keweikīn katip Pita, “Seten ti eno sip kai enopīn. Ti hanhan hari han kai enuk. Ti ap han kitet menmen mar ke God han kitetim au. Ti han kitet menmen mar kerek mít keriyen han kitetim.”

24 *Hīrak ketpīwek epei au, Jisas katip mít disaipel nīrak, “Mít kerek hanhan nisīsa, hīr enwenīn han kīr me menmen hīr hanhanem, te hīr ap nīnapen te nani nanīr maain hi hahi entar nu tentarakit. 25 *Mít kerek hanhan nani au, nanu werek, maain mít in hīmīn kīr kakīwaank. Te mít kerek nisīsa ap nīnaain mít nanīnīp nani nanīnterik, te maain hīmīn kīr kaku werek. 26 *Mítik hak ketenen menmen yapīrwe kerek aku tí ik ek te hīrak ap kises God au, maain hīrak kaki te hīmīn kīrak kakīwaank. Te menmen yapīrwe kerek nípaa hīrak ketenenim mau tí ik mamkepik te God kaktip hīrak yaaik mamīrkeik a? Taau! Te hīrak kakit mekam keiyīm kakīkaap hīmīn kīrak kaku werek kakit wit ke God a? Taauye!

27 *Maain hi Mítik Iuwe ke wit ke Mítik Iuwe, hi pīke anen ariuwe menmen iuwe me Haai kai merhīhe mīre si. Te mít ensel nīrak nanīnen nantikewa me wī hi pīke anen. Me wī im hi ariak mít miyapīr ne tí ik ek menmen yaaím o menmen enum mampar kerek nípaa nau tí ik ek hīr nīrīakem. 28 Hi hetpi werek. Mít han kerek neperp in en ap epei naa te hīr ninīn nanīr hi Mítik ke wit ke Mítik Iuwe, hi anen ariuwe menmen mai Iuwe te hi ehinīn naanmamre mít.”

* 16:16 Jo 6:69 * 16:17 Mt 17:5; Ga 1:15–16

* 16:18 Jo 1:42; Ef 2:20

* 16:19 Mt 18:18;

Jo 20:23 * 16:20 Mt 17:9; Mk 9:9 * 16:24 Mt 10:38; Lu 14:27 * 16:25 Mt 10:39; Lu 17:33;

Jo 12:25 * 16:26 Mt 4:8–9 * 16:27 Sam 62:12; Pro 24:12; Mt 25:31; Ro 2:6; Rev 22:12

17

Yink ke Jisas keweikⁿhis kⁱre menmen keit wit ke God
(Mk 9:2-13; Lu 9:28-36)

¹ Wi hispinak kiutip (6) epei men, Jisas keithis Pita ketike mitikⁱt wik Jems ketike nikik kirak Jon. Hirak keryei keriken miniu (o neiyip) hak enuk kau niu ein. Hirakit keriyen tepu. ² *Hirakit tepu en, yink ke Jisas keweikⁿhis kⁱre hak, hirakit tⁱrek teriuwe nanamⁱr. Te ninaan mirak mir mⁱre wepni kir, laplap mirak mir mⁱre si merhⁱhe. ³ Moses ketike Ilaija wiketeret tⁱnaaiwⁱr wit ke God tan te hirakit disaipel wikak tⁱr mitikⁱt wiketeret tatip tetike Jisas. ⁴ Pita kir menmen im te hirak katip Jisas, "Haiu mau in hiram yaaⁱm. Te ti hanhana, hi aime weisaak mei mamrⁱri mamwaai in. Ham hiram mit, ham me Moses, ham me Ilaija."

⁵ *Hirak wen ketpim, napⁱ kⁱre hike kewen kⁱwapⁱni. Te mitik hak katip kek^e napⁱ kewen kan katip kar ik: "Mitik ik hirak Nⁱkan kai yaaⁱk. Hi hanhan heriuwerek. Yi eiyⁱmtau him mirak eiyisesim!"

⁶ Te hirakit mitikⁱt disaipel temtau him im keremem, hirakit tewen ninip tewis ninaan mⁱwaai tⁱ, te hirakit tepⁱrⁱr wⁱsenum. ⁷ Jisas kan menep kⁱret ketenenikⁱt ketpⁱwekⁱt, "Yi eiyⁱkrit. Yi ap einapen!" ⁸ Te hirakit tekrit terenaan ap tⁱr mitikⁱ keiyak. Au, hirakit tⁱr Jisas kerekek. ⁹ *Hir nⁱnaaiwⁱr miniu (o neiyip) te hir wen nekiuwe nepno, Jisas ketpⁱwekⁱt him manp, "Menmen im yi epei yⁱrem ap te yi pⁱke eitip mit han em. Hiram mamⁱkre (o mamⁱrau) han ki ere maain hi Mitik ke wit ke Mitik Iuwe hi

hahi, hi pⁱke ekrit ahu." ¹⁰ *Hirak ketpⁱwekⁱt epei au, hirakit mitikⁱt disaipel tⁱrak titⁱwekⁱhi, "Nemmak te mit nertei him me Moses natip Ilaija kakⁱnⁱn kaknen, te maain mitik kerek God keriuwetek kakikaap haiu mit kaktaihis hirak kakisesik?" ¹¹ Jisas ketpⁱwekⁱt, "O, hiram wer^ek. Ilaija hirak kakⁱnⁱn kaknen kakriak menmen yapⁱrwe mamre yaaⁱm. ¹² *Te hi hetpi, Ilaija epei kan, te hir mit ap nerteiyek au. Hir nises han kir te hir nerekyiw^ek enum. Mar im te hir nanrekya hi Mitik ke wit ke Mitik Iuwe, hir nanrekyaⁱu menmen enum nanrewaank." ¹³ *Jisas katip kar ik, te hirakit mitikⁱt disaipel tertei hirak katip ke Jon kerek kⁱkir mit nekre tipar keremem.

Jisas kikaap nikan hak herwe enum mekrekek hirak kⁱre yaaⁱk
(Mk 9:14-29; Lu 9:37-42)

¹⁴ Hir nen ere niun mit miyapⁱr yapⁱrwe en, mitik hak ken kir Jisas kewen ninip kerp hit mirak. ¹⁵ Hirak katip, "Mitik Iuwe, ti hanhan heriuwe nⁱkan kai. Hirak enuk ketaritari te yink kirak au enuk. Wi yapⁱrwe hirak kaa kenke kek^e si, kek^e tipar. ¹⁶ Hi epei etiw^ekhis heiyik han mit disaipel nit, te hir ap nⁱrⁱakek kⁱre yaaⁱk."

¹⁷ *Jisas katpor, "Yi mit miyapⁱr yau tⁱ in en ap yises him me God wer^ek wer^ek au. Te han ki ap yaaⁱk. Wi marmenum te hi ehu ektikewi te yi yises God wer^ek wer^ek? Yi eitiw^ek his eiyik einen in." Hir neiyik nan newisik keit Jisas. ¹⁸ Epei au, Jisas kene herwe enum keremem, te hiram mⁱnaaiwⁱr nikan kerekek men, te wasenum hirak kⁱre yaaⁱk.

¹⁹ *Maain mit disaipel nⁱrak neit winak hir nitehi Jisas

* 17:2 2Pi 1:16-18 * 17:5 Diu 18:15; Sam 2:7; Ais 42:1; Mt 3:17; Mk 1:11; Lu 3:22 * 17:9 Mt 16:20 * 17:10 Mal 4:5 * 17:12 Mt 11:14, 14:10 * 17:13 Lu 1:17 * 17:17 Diu 32:5, 20; Jo 14:9 * 17:19 Mt 10:1

netp>wek, “Haiu menmak te haiu ap mamkaap nikan kike kerekek mamipir herwe enum mamno?”

²⁰ *Jisas ketpor, “Yi ap yises God werek werek au, te yi ap yepir herwe ik au. Hi hetpi werek, yi yises him me God werek im e mre nu mastet nikim mirak, te yi eitip mniu (o neiyip) ik ek, ‘Ekrit eno pinak ein en,’ te hirak kakikrit kakno. Yi yises God werek te menmen yi yirakem hiram mampar keremem mamnen.” ²¹ [Te ap menmeyam me yeiyim yaiyipir herwe im em taau. Yi nnpri miwei eiyu eiyit me yi eiyitehi God menmen, te yi eiyipir herwe im keremem.]

Jisas pike katip keteipim me hirak kaki te maain kakikrit
(Mk 9:30-32; Lu 9:43-45)

²² Maain Hir nariyan nitet Galili te Jisas katip mit disaipel narak: “Maain hir mit nanriuweta hi Mitik ke wit ke Mitik Iuwe hi ano his me mit enun. ²³ *Te hir naniyep hahi. Me wi wikak hirak God pike kakikoya hi pike ahikrit ahu are mitik.” Hir nemtau menmen hirak kep>wekitem, te hir han enuk.

Mit nitehi Pita pewek me takis

²⁴ *Jisas ketike mit narak disaipel epei nen niun wit Kapaneam. Mit kerek neit pewek me takis me winak ke God hir nan nitehi Pita, “Mitik Iuwe kit hirak kewir pewek me takis me winak ke God a?” ²⁵ Pita hirak ketpor, “O hirak Mitik Iuwe kaiu kep>wirem.” Hirak katip epei au, hir nen nnik winak eik ek te Jisas kitehi Pita, “Pita ti han kitet mekam? Mit iuwe naanmpre mit ne ti hir nari pewek me takis me nikerek nir o me mit han? ²⁶ Pita ketp>wek, “Mit narak au. Mit han keriyen.” Jisas ketp>wek, “Te mit

ne mitik Iuwe ap nanwir pewek a? Te hi ap te hewir pewek a! Haiu nikerek ne God te haiu ap mamwir pewek naanmampre winak kirak au. ²⁷ Hiram yaaim te hi ap hewir pewek hiriak mit han enuk neriuwerem. Te ti eno wan ewir strin huk mewik ere ti eri saauk eknen tenhaan ik. Te saauk hak kerek epei ti heriyaak kinin kan tenhaan ik ek, te ti etenik ewep him kirak te ti ehir pewek mau mekrerek. Ti eiyim eno ewirem ewet mit pewek me takis mawir.”

18

Mit miyapir kerek God katip hir iuwe nimin ke mit miyapir han kerek hir nisesik
(Mk 9:33-37; Lu 9:46-48)

¹ *Me wi im mit disaipel nan nir Jisas netp>wek, “Keimin hirak kinin mit han te hirak kire iuwe ke mit miyapir kerek nises him me God?”

² Hir netp>wek, te Jisas kenine nikan hak kan te hirak kewisik kerp nimin ke mit yapirwe.

³ *Epei au, hirak katip, “Hi hetpi him werek. Yi ap eiweikin sip eiwet menmen ye yisesim yi eiyises God eiyir ke nikerek kike hanhan nises him me miye haai nir, te yi ap eiyu eiyir ke mit ne weiwik me God. Taau! ⁴ *Mitik kerek kewenin han kirak ke menmen yapirwe hirak hanhanem, te hirak kises menmen miutip kar nikan ik ek kisesim, hirak kinin mit han ne weiwik miutip me God, hirak kakises God werek werek. ⁵ *Te mit kerek naanmpre mitik kiutip kire nikan ik nentar hir nises him mai, hiram mar ke hir nekepa.

Menmen enum mit niriakem nari han ke mit neriuwerem
(Mk 9:42-48; Lu 17:1-2)

* 17:20 Mt 21:21; Mk 11:23; Lu 17:6; 1Ko 13:2

* 18:1 Lu 22:24 * 18:3 Mt 19:14; Mk 10:15; Lu 18:17

10:40; Lu 10:16; Jo 13:20

* 17:23 Mt 16:21 * 17:24 Eks 30:13, 38:26

* 18:4 Mk 10:43-44

* 18:5 Mt

⁶ “Te mıtık hak kiutıp kakri han ke mıt weinın hır nıre nıkerek kike in te hır nises menmen enum ap nises hım mai au, hıram yaaim te hır mıt han enwenkek nan iuwe kiutıp eku tımır kırak te hır enwırek ekno ekıkre wan nımın iuwe ein kaki te maain God ap kakıkip kakiwaankek wısenuk ke menmen im. ⁷ Menmen enum mamwıwaankek mıt miyapır nau tı nanri han kır te hır nanises menmen enum. Hekrit hekrit menmen enum mari han ke mıt miyapır yapırwe, te maain God kakiwaankek mıt o miyapır kerek nırıakem nari han ke mıt miyapır han neriuw-erem.

⁸ * “Yi yırıak menmen enum eir-iuwe his o hıt mi, yi eiremir eiwırem emno. Hıram yaaim yi his hıt miutıp te yi eitike God eiyu werek. Hıram enum te his hıt wik mamu te hır nanri yi eino eikre si enum kerek mamu mamıt tipmain tipmain enum eik ap te mami au. ⁹ Nanamır ki kır menmen kakri han ki me menmen enum, te yi eiketık eiwırek ekno. Hıram yaaim yi nanamır kiutıp kaku te yi eiyu werek eitike God. Hıram enum yi nanamır wik te hır nanwırı yi eino eikre si enum me hel, wit kerek God kakiwaankek mıt keriuwerem.

Hım tok piksa me sipsip kırır kısıawın keit yaank
(Lu 15:3-7)

¹⁰ * “Yi naanempre hıras werek werek te yi ap han ekitet mıtık kei weinık kerek kises hım mai. Hi hetpi werek. Mıt ensel kerek naanıpre mıt miyapır nisısa hır nanıno nanır Haai kai God kakıt wit kırak, hır nanıswi hım me menmen enum yi yırıakem. ¹¹ * [Yi ap yerekyor enum yentar hi Mıtık ke wit ke Mıtık Iuwe hi han hınhatın akepi ahıthis mıt

miyapır nises menmen enum te hır nanises hım mai.]

¹² “Yi han kitet mekam? Mıtık hak kewis 100 sipsip te sipsip hak kiutıp kırır kısıawın keit yaank, te hırak ap te kakınkakıtınıwek pıke kaknanek o au? Hırak kakwis 99 sipsip mamırp mınıu eik hırak kakno kakınkaktın hak kiutıp epei keit nein eik. ¹³ Hi hetpi werek. Maain hırak kınapınek epei au, hırak han yaaik wısenuk kenterik, te hırak han yaaik kike keriuwe 99 sipsip ap meit nein ek kentar hıram mepu werek. ¹⁴ Mar im Haai ki God kau wit kırak Heven kınapen mıtık keiyak kiutıp ke yi nıkerek kike nırak kakweikın sip kakwetıwek kakiwaankek hırekes.

Yi mıt eikaap mıtık hak kerek keweikın sip kewet hım yaaim kises menmen enum.

¹⁵ * “Te mıtık kit hırekes kerekıyut menmen enum ti eno ehırek te ti eteiknıwek menmen enum hırak kırıakem. Hırak kemtau hım mit kisesim keweikın sip kewetıwem, te ti epei hetıwek his kınaaipıs menmen enum.

¹⁶ * “Te hırak ap kemtau hım mit, ti ehıt his mıtık keiyak kiutıp o wiketeret, te yi eiriyakıt eino. Mar im te yi wikak eiwepyapır menmen hırak kırıakem kesiuwek hım. ¹⁷ * “Te hırak ap kemtau hım mi, te yi eitıp mıt han ne weiwık me God. Te hırak ap kemtau hım mır te yi einerek mıtık enuk hanhan kises menmen enum. Yi eiypırek ap eitikerek yırıak menmen ham au.”

¹⁸ * “Jisas katıp, “Hi hetpi werek menmen yapırwe enum yi ap yesakem meit tı ik ek, keremem te God ap kaksakem kakıt wit kırak. Menmen yi yesakem yayıt tı ik ek, te God kaksakem kakıt wit kırak.

¹⁹ * “Te hi hetpi werek. Mıtıkıt wiketeret te tı ik yi han kırırakıt

* **18:8** Mt 5:29-30 * **18:10** Hi 1:14 * **18:11** Lu 19:10 * **18:15** Lev 19:17; Lu 17:3; Ga 6:1

* **18:16** Diu 19:15; Jo 8:17 * **18:17** 1Ko 5:13 * **18:18** Mt 16:19; Jo 20:23 * **18:19** Mk

11:24; Jo 15:7; Je 1:5 * **18:20** Mt 28:20; Jo 14:23

me menmen miutip te yi yitehi God em, Haai kai God kau wit kirak kakrekuyiem. ²⁰ *Hirak kakrekuyiem yi eitwem eiyintar yi mitikit wik o wikak yi yererik yentar yi yisisa yi eiyirtei God te hi ahu atikewi ekre namin hi akepi.”

Him tok piksa me mitik hirak ap hanhan keriuwe mitik hak nipaa kari menmen mirak

²¹ Jisas katip epei au, Pita kan kir Jisas ketpwek, “Mitik iuwe, kai yinak hirak kakrekuyio menmen enum te hi akepi anke menmen enum mirak emno emkeipnwek mamrmenum? Ti arekyewem mar ke hispinak wik (7) hram werek?” ²² *Jisas ketpwek, “Hi ap hetput are mamir hispinak wik (7) au. Hi hatip ti ekepi enke menmen enum kerek hirak kiriakemem ere yaprwe mar ke 490. ²³ Menmen haiu mit kerek mises God haiu mirakem hram mire menmen mitik iuwe ke gavman hirak kiriakem. Hirak katip hirak kakit pewek yaprwe nipaa mit kerek nriak menmen mirak hir netwem weinim te hir ap pike newetwekem mererim wen au. ²⁴ Hirak kiriak menmen me mit netwem weinim ap epei newetwek pewek mererim wen au, hir neithis mitik hak neiyik nan. Nipaa hirak ketenen pewek me mitik ik mar 10 milion kina te hirak ap kewetwekem mererim wen au. ²⁵ Te hirak ap ketenen pewek iuwe mar im te kakwetwekem mererim au. Te mitik iuwe katip hir anithis mitik ketike mit nikerek netike menmen mir ham yaprwe hir nesiuwerem nanit nan mamrerim me menmen nipaa hirak ketiwem weinim me mitik iuwe ik. ²⁶ Hirak katip epei au, te mitik kerek kiriak menmen me mitik iuwe kewen ninip kitehi katip mitik iuwe kar ik: “Ti hanhan heriuwa,

wen ewisa pewek hi hewetut menmen yaprwe mit nipaa hi heriyaam.” ²⁷ Te mitik iuwe hanhan keriuwerek kerek nipaa hirak ketiwem weinim em meit, hirak ketpwek hram menmen weinim te hirak kinaiwerek ken.

²⁸ “Maain mitik kerek kiriak menmen me mitik iuwe ketpaan ken wit eik, te hirak kir mitik wariyakit kirak kerek nipaa hirak kewetwek pewek mar 100 kina, te hirak kewetwekem mererim au. Te hirak ketenenik kir enum kau teruk kirak ketpwek, ‘Ti eweto pewek emrer mai kerek nipaa ti hetiwem.’ ²⁹ Hirak ketpim nepei au, te wariyakit kirak kewen ninip kau kitwekhi ketpwek him iuwe kar ik: ‘Ti hanhan heriuwa te ti hewisa ere maain te hi pike ewetitem.’ ³⁰ Te hirak kinapen. Hirak ken kewerek kekere winak enuk kaku kakit ere maain hirak kakrer pewek nipaa hirak ketiwem.

³¹ “Te hir mit wariyan nriak nri menmen hirak kerekwekem hir han enuk neriuwerek. Te hir nen newepyapir menmen enum hirak kiriakem natip mitik iuwe kir em. ³² Hir netpwek epei au, te mitik iuwe kenine mitik kerek nipaa kiriak menmen en ketpwek kar ik: ‘Ti mitik hiriak menmen mai, ti enuk! Nipaa ti hikit hetpo te hi han tewenin me menmen nipaa ti hetiwem em. ³³ Hi nipaa han tewenin. Henmak te ti ap han tewenin wariyakit kit a?’ ³⁴ *Te mitik iuwe kirak han enuk keriuwerek te hirak kesiuwerek ken mit kerek nriakek menmen enum nanwaankek te hirak kaku kakit ere mamrer menmen kerek nipaa hirak ketiwem. ³⁵ *Te han ki, yi eikaap ni yinan me menmen enum hir nepei nriakem. Te Haai kai kau wit kirak Heven kakriakem mampar keremem me yi. Haai kai kau wit kirak Heven

* 18:22 Lu 17:4 * 18:34 Mt 5:25-26 * 18:35 Mt 6:15; Mk 11:25; Ef 4:32; Kl 3:13

kakrekyi menmen mamir im. Te yi eikaap ni yinan me menmen enum hir nerekyiyem yi eiytpor hiram menmen weinim. Yi han kitet menmen werek werek!”

19

Jisas katip him me mitik mite epei neitan hir ninaaiwiran
(Mk 10:1-12; Lu 16:18)

¹ Jisas katip him me menmen epei au, hirak kinaaiwir Galili ken ti ke provins Judia keit pinak ke mani Jodan ein. ² Hirak ken en, mit miyapir yapirwe nisesik. Te hirak kikaap mit miyapir kerek ninap hir nire yaain.

³ *Hirak keit ein, hir mit ne Farisi nan nanmitiwekpin nanri han kirak natip, “Him me Moses haiu misesim matip hiram yaaim te mitik akipir mite pirak hire wauno waunaiwerek me menmen miutip o yapirwe hire wiriakem hirak kineinim o au?”

⁴ *Te hirak kewenhi ketpor, “Yi yenmak te nipaa yi ap yertei werek him im em mau tiwei yi yirem a? Hiram matip God nipaa kiriak menmen yapirwe, nipaa enum eik hirak kime mitik ketike mite. ⁵ *God kiriak mite keriuwe hirepit ke mitik te hirak katip, ‘Mitik kaknaaiwir miye hai hirak hirak kaku kaktike mite pirak, te hir wik nankiyan nanu nanit.’ ⁶ Te hir ap pike nire hire o hirak wik wik au. Hir nire yink kiutip kerekek. Menmen kerek God epei kehimitanem miutip, yi mit ap te yayinkerem.”

⁷ *Te hir mit ne Farisi netpwek, “Te kenmak Moses kewis him hiram matip, “Mitik kakwis tiwei kaktip kakinmak te hirak kakinke mite hirak kakwetiwerek te kakinkerep wauno?”

⁸ Jisas ketpor, “Moses kewisi yi yayipir miyapir ni kentar yi han ki

enuk ap yises him me God werek werek au. Nipaa enum eik God ap hanhan keriuwe mit hir nises miyapir nir ninaaiwiri nanino au. ⁹ *Hi hetpi him mar im em. Mite pe mitik hak ap nipaa wiriak menmen enum wawaai wetike mit han, te hirak kakipirep wauno kakit mite hap, mitik kar ik hirak kewaank hirekes kire mitik enuk kari miyapir his kewenem.”

¹⁰ *Te hir mit disaipel hirak hir netpwek, “Menmen nimin ke mitik ketike mite pirak hiram mar im, te mitik kakit mite au emit. Hirak eku weinik kerekek.”

¹¹ Te Jisas ketpor kar ik: “Ap te mit miyapir yapirwe nantenen him im em taau. Hir keriyen kerek God kakikepi hir nantenenim hanhan nanisesim. ¹² Mit han ap te nanit miyapir nentar miyerer nir nipaa ninen te hir ap yaain te hir nanwaai nantike miyapir. Nepir kerekek mit han nipaa nekin menmen me mit han te hir ap te nanit miyapir nanwaai nantikeri au. Te han en han kitet nanises menmen me him me God nanriak menmen mirak keremem te hir ninapen nanit miyapir. Mit kerek hir han kitet him im hiram yaaim hir nanisesim.”

Jisas han yaaik kewis his mentar nikerek kike

(Mk 10:13-16; Lu 18:15-17)

¹³ Hirak katip epei au, hir mit han neit his nikerek han kike neri nan, hir hanhan natip Jisas te hirak ekwis his eminteri te ekitehi God kakrekyor menmen yaaim. Te hir mit disaipel neneri.

¹⁴ *Hir neneri, Jisas katip, “Yi eiwis nikerek kike en hir naninan in. Yi ap eiweni au emit! Mit miyapir kerek nises God hir han yaaik nanu nanir nikerek in e.”

¹⁵ Hirak kewis his menter. Hirak kiriak menmen im epei au, hirak kinaaiwir wit ik ken wit hak.

* 19:3 Mt 16:1 * 19:4 Jen 1:27, 5:2 * 19:5 Jen 2:24; Ef 5:31 * 19:7 Diu 24:1-4; Mt 5:31

* 19:9 Mt 5:32; 1Ko 7:10-11 * 19:10 1Ko 7:1-2, 7-9 * 19:14 Mt 18:2-3

Him me mitik pipiak ketenen menmen yapirwe

(Mk 10:17-31; Lu 18:18-30)

¹⁶ W¹⁶ ham mitik hak yaaik kan kir Jisas ketp¹⁶wek kar ik: “Mitik Iuwe Yaaik hi ariak mekam yaaim eiyisesim te hi hahit himin yaaik te hi hahu hahit tipmain tipmain enum eik?”

¹⁷ *Jisas ketp¹⁷wek, “Kenmak te ti hitauhi me menmen mekam yaaim? God kiutip kerekek hirak Yaaik. Te ti hanhan hahit himin yaaik ehu etike God, te ti ehises him kerek God kewet Moses em mit enisesim.”

¹⁸ *Te mitik kit¹⁸wekhi, “Hi ehises him lo me Moses mekam?” Jisas ketp¹⁸wek, “Ti ehises him mar im: ‘Ti ap enep mit hir nani. Ti ap hetike mite pe mitik hak yi eiriran au emit! Ti ap ekintip menmen me mit han. Ti ap ewen him etip mit han. ¹⁹ Ti emtau him me miye haai nit eisesim naanmamror me menmen, ti hanhan eriuwe mit miyapir han ehir ke ti hanhan hirekes.’”

²⁰ Te mitik pipiak ketp²⁰wek, “Him im em hi epei hisesim. Te hi ehises mekam ham?”

²¹ *Jisas ketp²¹wek, “Ti hanhan are yaaik te ti eno esiuwe menmen mit yapirwe ehit pewek emrerim te ti ewet mit enun ap netenen menmen mei em. Ti eriak menmen im, ti hetenen menmen yapirwe hahu wit ke God. Ti hirak menmen im epei au, ti enen ehisa.”

²² Mitik pipiak kemtau him im, hirak kinaaiwir Jisas han enuk ken kentar Jisas ketp²²wek hirak kesiuwe menmen mirak mamno. Hirak ketenen menmen yapirwe.

²³ Hirak epei ken, Jisas katip mit disaipel narak, “Hi hetpi werék. Menmen yapirwe mit netenenim hiram mewen (o mesenkek) han

kir te hir ap nises him me God waswas au. ²⁴ Hi pike hetpi heteipim. Kamel hiram ap te mamnik hei ke nil ke nekerwo laplap neriuwerek ek taau. Hiram hei kike. Mitik ketenen pewek yapirwe hirak ap te kakises God taau kire kamel ap te kakises hei. Hirak kirak menmen au kentar pewek hirak ketenenim hirak han kirak kenke kenterim te kakisesik werék werék taau.”

²⁵ Mit disaipel narak nemtau him im em hir nehinhin te hir han kekrit nit²⁵wekhi, “God ap kakithis mitik kar ik au, te neimin ne haiu mit mamu mamtikerek? Taauye!”

²⁶ *Hir natip epei au, Jisas kirapror ketpor, “Mit ap nankaap hiras nanu nantike God au. Menmen mit netenenim mamkepi au. God kerekek kakikepi.”

²⁷ Hirak katip epei au, Pita ketp²⁷wek, “Haiu epei m²⁷naaiwir menmen mai yapirwe te haiu misesit. Maain haiu mamit mekam?”

²⁸ *Jisas kewenhi ketpor, “Hi hetpi menmen im! Hi Mitik ke wit ke Mitik Iuwe maain hi hahu yeno mai iuwe naanmampre mit me w²⁸ yaaim maain mamnen, te yi mit kerek yisisa yi yayu yeno yaipar ke hi ik ek. Yi skelim mit ne weiwik yapirwe me Isrel. ²⁹ *Hir mit miyapir niutip niutip kerek n²⁹naaiwir w²⁹nak o menmen mir, kikrek nir, yenterer, miye haai o nikerek nir o ti kir, hir n²⁹naaiwirem nentar hir nises menmen n²⁹paa hir netenenim, maain hir nanit yapirwe mamir ke 100. Te hir nantike God nanu nanit tipmain tipmain enum eik.

³⁰ *Mit miyapir kerek in ek hir niuk mir iuwe, hir maain nanire mit weinin. Mit miyapir yapirwe in ek hir nire mit weinin, maain hir nanire mit iuwe.

* 19:17 Lev 18:5; Lu 10:28 * 19:18 Eks 20:12-16; Lev 19:18; Diu 5:16-20; Ro 13:9 * 19:21 Mt 6:20; Lu 12:33; Ap 2:45, 4:34-37 * 19:26 Jen 18:14; Jop 42:2 * 19:28 Dan 7:9-10; Mt 25:31; Lu 22:30; Rev 3:21 * 19:29 Hi 10:34 * 19:30 Mt 20:16; Lu 13:30

20

Him me mit nriak menmen naanmipre ni me tpar wain.

¹ **“Menmen God kiriakem me haiu mit hram mar ke mitik ketenen t iuwe. Hekrit enum eik hirak ken kakithis mit nanriak menmen naanmipre ni me waai wain mirak. ² Hirak katip ketike mit han nanriak menmen naanmipre ni me tpar wain mirak. Te hirak han yaaik keriuwari te hir nanit pewek iuwe miutip me wi im em. Epei au, hirak keriuweti nen ni me waai wain mirak eim. ³ Maain wepni epei kehin kiniu kan, hirak ken kir mit han nerp wein in neit wit maket. ⁴ Hirak katip mit han in en, ‘Yi eino eiriak menmen eipeit ni wain eim, te hi eweti pewek iuwe miutip mampireri keriyen.’ ⁵ Te hir nen. Wepni kau nmin iuwe kewen ken, hirak ken kari mit han keprer kerekek nipaa hirak kiriakem.*

⁶ **“Hinkewi hirak ken kir mit han au nerp neit ap nriak menmen. Te hirak ketpor, ‘Yenmak te yi yerp wein in petepin in ere hinkewi ik ek?’*

⁷ Hir netpwek, ‘Ap mitik kei kewetei menmen haiu mamriakem.’ Hirak ketpor, ‘Yi eino ni me tpar wain mai em eiriak menmen.’

⁸ **“Epei hinkewi, te haai ke ni wain katip mitik iuwe naanmirpe mit nriak menmen hirak ketpwek, ‘Ti enene mit nriak menmen naninen te ti ewetir pewek. Ti ewet mit kerek nan ne hinkewi pewek enin in. Maain ti ewet mit kerek nepei nin in nekriteik nan ek nikaru. Te ti ewetir pewek mipram.’*

⁹ **“Hir mit kerek nan nriak menmen neit ni wain em ne hinkewi hir neit pewek kiutip. ¹⁰ Epei au, mit kerek nin in nriak menmen meit ni wain em, hir nan te hir*

han kitet hir nanit pewek yapirwe maminini, te au, hir netiwem mipram keremem. Pewek kiutip. ¹¹ Hir netiwem, te hir nene mitik kerek ke ni keremem. ¹² Hir natip nar ik: ‘Mit in en hir nan nikaru. Hir nriak menmen kike keremem, te ti ewetir pewek mipram mepir ke haiu metiwem. Haiu epei miriak menmen iuwe me hekrit eik ere wepni kiman si kewai meriuwerem.’

¹³ **“Hir natip nar ik te hirak katip mitik hak kiutip ke hir mit en. Hirak katip, ‘Kai yinak hi ap herekyut enum. Nipaa ti ewenhi hram werek te ti hirak menmen ehit pewek kiutip a?’ ¹⁴ Ti ehit pewek kit kiutip te ti eno. Pewek kiutip hi epei ewetitem, mar keremem te hi hanhan ewet mit pewek kerek nikaru en em. ¹⁵ Mekam! Yi han kitet hi hirak menmen hises han kai mamriuwe pewek mai im em o au a? Hi ehisesim ye! Hi hirak menmen yaaim me menmen im em yi au han enuk yeriwa a?’ Haai ke ni ik hirak katip kar ik. ¹⁶ *Te hi Jisas hetpi. Hir mit kerek in ek hir mit wein in, maain hir iuwe. Mit kerek in ek hir iuwe, maain hir nanire mit wein in.”*

Jisas katip keteipim ere wikak me hirak kaki te pike kakikrit

(Mk 10:32-34; Lu 18:31-33)

¹⁷ Jisas kakniu kakno Jerusalem, te hirak keit his mit disaipel nar hiswiyen wik (12) hir netikerek nen. Hir nitet yayiwe nen, te Jisas ketpor kar ik: ¹⁸ **“Eiyimtau. In ek haiu mamno Jerusalem. Te hirak mitik kerek kakriuweta hi Mitik ke wit ke Mitik Iuwe hi eno his me mit iuwe pris netike mit nin in nertei him me Moses. Te hir nanmitetpin nantip hi enuk te hi ahi. ¹⁹ *Te hir nansiuwa hi ano his me mit ap ne weiwik me Isrel, hir nanitpo enum me nanrekayu yink*

* 20:1 Mt 21:33 * 20:8 Lev 19:13; Diu 24:15

Mt 16:21, 17:22-23

* 20:19 1Ko 15:4

* 20:16 Mt 19:30; Mk 10:31; Lu 13:30 * 20:18

enuk, h̄r nanwaai n̄p̄n menmen naniyep te nanwenkeka ehu nu tentarak̄it. Me w̄i wikak, hi p̄ike ekrit hahu.”

Jems ketike Jon miye p̄irak̄it witehi Jisas te h̄rak̄it tatre iuwe
(Mk 10:35-45)

²⁰ Me w̄i im Sebedi m̄ite p̄irak̄it weithis n̄kerek t̄ire Jems ketike Jon h̄re weri wan Jisas. H̄re wewen nin̄p̄ witiwekhi h̄rak̄it kakrek̄ȳiwe menmen yaaim.
²¹ *Jisas ketp̄iwe, “Ti hanhan mekam?” H̄re wat̄ip, “Maain ti are M̄it̄ik Iuwe King naanmamprai h̄aiu m̄it. Me w̄i im hi hanhan ti at̄ip n̄kerek taw̄r wiketeret it tatu menep tat̄itikewit naanmampre m̄it tat̄ikewit. Hak kakno his henkik, hak kakno his yaaim tat̄it wit kerek m̄it iuwe newi. H̄ram werek o au?”
²² *H̄re wat̄ip warik, te Jisas ketp̄iwe, “Auye! Yi ap yertei menmen werek werek yi yitauhiyem. H̄ram werek te yi yayises menmen enum yaȳr ke hi ehisesim eiwis menmen enum mamnen mamiwep a?” H̄rak̄it tat̄ip, “Haw̄r te wawisesim.”

²³ Te Jisas ketp̄iwek̄it, “H̄ram werek te yi wiketeret yayises menmen hi ehisesim te mamrewaank. Te keim̄n h̄rak̄it kaku kak̄inke kakno his henkik mai, keim̄n kakno his yaaim mai, h̄m im em h̄rak̄it ap h̄m mai te hi etpiyem au. Yeno keremem h̄ram me m̄it han kerek Haāi kai God k̄r̄akem te m̄it han nanwim.”

²⁴ H̄r m̄it disaipel han nar hiswiyen (10) nemtau menmen h̄rak̄it titehi Jisas em keremem, h̄r han enuk neneret.
²⁵ *Te Jisas ken̄nor h̄r nan nan̄rek, te h̄rak̄it kat̄ip, “Yi yertei h̄r m̄it iuwe ne weiw̄ik ham h̄r nat̄ip m̄it h̄r wein̄n te h̄r iuwe nin̄ni. Te h̄r m̄it iuwe keriyen nat̄ip h̄m manp

enuk te h̄r m̄it miyap̄r nises h̄m k̄r me menmen h̄r netpim.
²⁶ *Te menmen enum mar im ap em̄ip̄r n̄m̄n me yi m̄it au. M̄it̄ik keim̄n kakre iuwe n̄m̄n ke yi m̄it, te h̄rak̄it ekpar m̄it̄ik k̄r̄iak menmen yaaim me kak̄ikepi.
²⁷ M̄it̄ik kerek hanhan kakre iuwe ke yi m̄it, te h̄rak̄it ekpar m̄it̄ik wein̄k k̄r̄iak menmen mi.
²⁸ *H̄rak̄it k̄r̄iak menmen ekpar hi M̄it̄ik ke wit ke M̄it̄ik Iuwe kerek hi ar̄iakem. Hi ap han te m̄it nanrek̄yo menmen mai nankepa au. Hi han ar̄iak menmen me mamkaap m̄it, te hi enaaiw̄r ȳink kai hahi akaap m̄it miyap̄r yap̄rwe ah̄sak menmen enum h̄r n̄r̄iakem.”

Jisas k̄ikaap m̄it̄ik̄it wiketeret kerek nanam̄r toto
(Mk 10:46-52; Lu 18:35-43)

²⁹ H̄r nat̄ip epei au, h̄r n̄naaiw̄r wit Jeriko nen, te m̄it miyap̄r yap̄rwe nises Jisas.
³⁰ *H̄r nepno te m̄it̄ik̄it wiketeret kerek nanam̄r toto tau yayiwe. H̄rak̄it temtau h̄m m̄it nat̄ip me Jisas kitet yayiwe kakno, te h̄rak̄it t̄inap tat̄ip ten̄ne h̄m iuwe, “M̄it̄ik Iuwe ti Nepenyek ke Devit kerek God kewetit menmen m̄rak̄it iuwe. Ti han etwen̄naw̄r.”
³¹ M̄it miyap̄r h̄r nat̄ip h̄m iuwe te h̄rak̄it tekint̄ip w̄re w̄re. Au, h̄rak̄it t̄inap tat̄ip iuwe tar ik: “M̄it̄ik Iuwe ti Nepenyek ke Devit, ti han etwen̄naw̄r.”

³² Jisas kerp ken̄newek̄it kat̄ip, “Yi wiketeret yi hanhan hi arekyi mekam?”

³³ Te h̄rak̄it tat̄ip Jisas, “M̄it̄ik kai Iuwe haw̄r hanhan ti erekyaw̄r nanam̄r maw̄r mamre yaaim te haw̄r waw̄r ein ein.”

³⁴ Te Jisas han tewen̄net kewis his mau nanam̄r m̄rak̄it, te wasenum h̄rak̄it t̄r ein ein werek werek. Te h̄rak̄it tisesik ten.

* 20:21 Mt 19:28; Lu 22:30 * 20:22 Mt 26:39; Jo 18:11 * 20:25 Lu 22:25-26 * 20:26 Mt 23:11; Mk 9:35; Lu 9:48 * 20:28 Lu 22:27; Fl 2:7; 1Ti 2:6 * 20:30 Mt 9:27, 15:22

21

Jisas ken Jerusalem kire mitik iuwe king kin'in naanmipre mit

(Mk 11:1-11; Lu 19:28-40; Jo 12:12-19)

¹ Hır epei nen menep wit Jerusalem, hır niun wit Betfasi kerek menep mınıu (o neiyıp) niuk mırak wit Oliv. Hır neit ein te Jisas kakriuwet mitikıt disaipel wiketeret. ² Te hırak ketpıwekıt kin'in: "Yi eino wit kike eik ek te yi yayır menep in en. Te wasenum yi yayır donki (hıre wıre hos) hır mıt nesenskekiye weriuwe waai werp nu, nıkan kire ketikerep. Yi eisiupani eiyırıyei eiyın einen eiwetori. ³ *Te mitik hak kakıtıpi menmen me yi wiketeret, te yi eitıp eiyır ik: 'Mitik kawır iuwe kakriak menmen ham kakriuwere.' Maain hırak kakriak menmen kakriuwere epei au, hırak kaksiuwerem pıke mamnen."

⁴ Menmen im man te hıram mises menmen kerek nıpaa profet netpim em. Hıram matıp mar im:

⁵ * "Yi eitıp mıt miyapır nau wit Saion emır ik:

'Eiyır mitik iuwe ki kaknen kakri. Hırak ap mitik katıp hım tokim au.

Hırak kau donki keteikın mıt hırak naanmıpri werek werek. Hırak keiyık kan.

Hırak kau donki kike, nıkan kerek miye pırak hıre wınaak.' "

⁶ Te mitikıt disaipel wiketeret ten tises menmen kerek Jisas epei ketpıwekıt em. ⁷ Hırakıt teithis donki miye wetike nıkan kire, te hırakıt tewis laplap saket mırakıt menterik, te Jisas kau sip kırak.

⁸ *Te hır mıt miyapır yapırwe newis laplap saket menmen mıwaai yayiwe. Mıt han neremir nu heneik newisım mıwaai yayiwe nesısıwek neriuwere.

⁹ *Te hır mıt miyapır ninınek, hırak ketike han nisesik hır nıkaru nan nınap nenıne,

"Kai yaaik ik hırak Nepenyek ke Devit. Haiu hanhan God kakriak menmen yaaim ke mitik ik kan kakıkrehır kırak. Hırak yaaik te haiu emwenıpi niuk me God."

¹⁰ Jisas ken Jerusalem, te mıt miyapır neit wit iuwe eik, hır nehınhın neriuwerek te hır natıp, "Mitik ik ek hırak keimın?"

¹¹ *Te mıt miyapır kerek nen ek natıp, "Hırak profet Jisas, mitik ke Nasaret keit provins Galili."

Jisas kepir mıt kerek nesiuwe menmen neiyım nanıt pewek neit wınak iuwe ke God natıp hım mırak newiyen

(Mk 11:15-19; Lu 19:45-48; Jo 2:13-22)

¹² Te Jisas kinik ken wınak iuwe ke God tempel kerek mıt natıp mıt han hım me God nekrerek ek. Te hırak kepir mıt kerek nesiuwe menmen nanıt pewek mamriuwere em. Hırak kewır yeno mır kerek hır newis pewek menterim metike yeno me mıt kerek hır nesiuwe hore newet mıt em hır newi. ¹³ *Hırak kırıakem epei au, hırak katıp, "Tıwei me God matıp mar ik: 'Mıt nanrer wit wit nankine wınak kai ne-newek wınak kerek mıt nanitehi God menmen nanıkrerek.' Te yi yırıakek kire wınak ke mıt enun nekintıp menmen newik."

¹⁴ Jisas kepeit wınak tempel kerek mıt natıp mıt han hım me God nekrerek, te mıt han nanamır toto netike mıt nınap enum nan nırek, te hırak kerekıyı yıre yaain. ¹⁵ Te hır mıt iuwe ne pris netike mıt iuwe nertei hım me Moses natıp mıt em, hır nır menmen yaaim Jisas kırıakem kıkıap mıt, te hır nemtau nıkrerek

* 21:3 Mt 26:18

* 21:5 Ais 62:11; Sek 9:9

* 21:8 2Kin 9:13

* 21:9 Sam 118:25-26

* 21:11 Mt 21:46

* 21:13 Ais 56:7; Jer 7:11

* 21:16 Sam 8:2

nen+ne neit ein natip nar ik: “Haiu emwenipi niuk me nepenyek ke Devit,” te hir han enuk. ¹⁶ *Hir han enuknetp+wek, “Ti hemtau him kerek hir netpim em a?”

Te Jisas ketpor, “O, hi hemtewem. Yenmak te yi ap han kitet menmen yi epei yekinaam me menmen im a? Hirak katip, ‘Ti God hewep han ke nikerek kike netike han kerek nau sinipau naam nim te hir natip newenipi niuk mit hiram iuwe.’” ¹⁷ Hirak katip nepei au, hirak kinaiwiri keit wit iuwe ik, hirak ken kau Betani me witaan ik ek.

*Jisas katip nu fik keweimei kaki
(Mk 11:12-14, 20-24)*

¹⁸ Hekrit enum eik, Jisas p+ke ken wit iuwe eik te hirak n+np+maak. ¹⁹ *Te hirak kir nu fik hak kiutip keit yayiwe, te hirak ken k+rek. Te hirak ap kir n+kim mei mewik au. Hirak keperp weinim. Te hirak katip nu fik, “Ti ap hari eine nikim meiyam au.” Te wasenum nu fik keweimei kaa.

²⁰ Hir disaipel n+rek te hir nehinh+n. Hir natip, “Kenmak te nu fik keweimei kaa waswas?”

²¹ *Jisas ketpor, “Hi hetpi werék. Yi yises him me God werék werék, yi ap han kitet God kak+kepi o au, te maain yi yair+ak menmen mam+r ke epei yi yira hi hir+akem me nu fik ik ek. Te menmen im keremem au. Yi yaitip m+niu (o neiy+ip) ik, ‘Ti eket eno ekre wan’, te hirak kakises him kerek yi epei yetp+wek ek hirak kakno kak+kre wan. ²² *Yi yises God werék werék yi eiyit+wekhi me menmen, maain hirak kakrekuyiem.”

*Mit iuwe nitehi Jisas keimin
ketp+wek hirak katip mit him me
God*

(Mk 11:27-33; Lu 20:1-8)

²³ *Jisas p+ke kan winak iuwe ke God katip mit him mirak. Hirak wen ketpim, mit iuwe pris netike mit iuwe kerek kerek nin+n naanm+pre mit ne Isrel nan nit+wekhi narik: “Keim+n kehim+tanut te ti hatip mit him im?”

²⁴ Jisas ketpor, “Hi hitihi menmen miutip. Yi eiy+tpewem werék, te hi hetpi keim+n kehim+tena hi hatip mit him im. ²⁵ Keim+n kehim+tan Jon hirak k+kir mit neriuwe t+par? God kehim+tanek o hirak kises han kirak?”

Hir hiras natipan nar ik: “Haiu emitp+wek mekam werék? Haiu mam+tp+wek God kehim+tanek hirak kir+akem, te hirak kak+tp+ei, ‘Yenmak te yi ap yises him me Jon a?’ ²⁶ *Haiu matip Jon kises han kirak kir+akem, haiu m+napen mit nanrekyei enum nan+ntar hir han kitet John hirak mit+ik iuwe profet. ²⁷ Hir n+naain mit te hir ap natip Jon hirak mit+ik wein+ik. Te hir natip Jisas, “Haiu au mep+itari keim+n kehim+tenek kir+akem.”

Hir natip epei au, Jisas ketpor, “Yi ap yetpo werék menmen me Jon, te hi ap etpi keim+n kehim+tena hi hir+ak menmen im.”

*Him tok piksa me nikerek
wiketeret te mit+ik hak*

²⁸ *Jisas katip, “Yi han kitet mekam? N+paam mit+ik hak kine nikerek hirakit wik. Hirakit epei tire iuwe, wi ham haai ken n+kan iuwe mit+ik ketp+wek kar ik, ‘Petepin hi hanhan ti eno er+ak menmen naanm+pre ni me waai wain mai.’ ²⁹ Hirak katip haai kirak kar ik: ‘Hi au h+napen.’ Maain hirak keweik+n han kirak ken ni me haai kirak kir+ak menmen. ³⁰ Haai ken kitehi n+kan kike ek, ‘Ti tawan eno ni mai er+ak menmen naanemprewem.’ N+kan n+ikik ek kewenhi katip, ‘Hi eno’, te hirak

* 21:19 Lu 13:6 * 21:21 Mt 17:20; Lu 17:6; 1Ko 13:2; Jo 14:12 * 21:22 Mt 7:7-11; 18:19; Jo 14:13-14 * 21:23 Jo 2:18 * 21:26 Mt 14:5, 21:46 * 21:28 Lu 15:11

ap ken ni eim au. ³¹ Yi han kitet keim+n ke n+kerék wiketeret kises h+m me haal?"

Hir netp+wek, "N+kan iuwe m+tik kerekek."

Jisas ketpor, "Hi hetpi werék. M+it enun newen+n his m+it hir nin+n neweik+n sip newet menmen enum nises h+m me God. Te yi m+it iuwe au! ³² *Hir nenmak? Yi yises h+m me God werék werék au yentar Jon kan keteikni menmen yi yayisesim te yi ap yises h+m m+rak au. Te m+it enun neit+it pewek me takis netike miyap+ir kewenek nari m+it his newenem, hir keriyen nises h+m m+rak. Yi epei y+ri hir nises h+m m+rak te yi ap yeweik+n han yisesik. Au, yi yeweik+n sip yewet+wek yau wein+n."

H+m tok piksa me m+it kerek naanm+re ni me waai wain me m+tik hak

(Mk 12:1-12; Lu 20:9-19)

³³ *Jisas wen ketpor kar ik: "Yi eiy+mtau h+m tok piksa ham im. M+tik iuwe ketenen t+ mei kam+ir waai wain n+kim m+rak epei au. Hirak kime n+wa keweik+n+wem kekin hei kewis yem+t+ w+senuk kekremem te ketepen waai wain n+kim t+par m+ram mekrekek. Epei au, hirak kime k+naan kau niu naanm+pre ni m+rak. Epei au, hirak kehimitan m+it hir naanm+rewem. Te hirak k+naaiw+ir wit ik ken wit hak keit yan+m+n. ³⁴ Maain waai wain n+kim epei maa, hirak keriuwet m+it n+rak kerek n+riak menmen m+rak em hir nen neit n+kim p+nam m+rak neiy+m nan+nem. ³⁵ *M+it naanm+pre ni em nerekyor enum. Hak ek hir nak+ip, hak ek hir nak+ip kaa, hak ek hir new+ir nan nak+ip hemkre maain mekiuwe y+nk k+rak. ³⁶ Maain kike, m+tik iuwe kesiuwe m+it han n+rak yap+rwe nan nin+n

kerek n+pa h+rak keriuweti nan. Hirak keriuweti nan te m+it kerek naanm+pre ni nerekyor enum mar ke n+pa h+ir n+riak m+it han em. ³⁷ Epei au, m+tik iuwe kesiuwe n+kan k+rak k+karu kan h+rak han kitet kar ik: 'Hir nan+mtau h+m me n+kan kai.' ³⁸ *M+it kerek naanm+pre ni me m+tik iuwe, hir n+ir n+kan k+rak kan hir h+ras netpepan nat+ip nar ik: 'Ik ek h+rak n+kan ke m+tik iuwe. Haiu emk+ip te haiu em+it t+ k+rak ik ek.' ³⁹ *Te hir nat+ip epei werék, hir net+wekhis neiy+ik nen n+naaiw+ir ni nak+ip kaa. ⁴⁰ Maain m+tik iuwe ke ni im h+rak kaknen kakrekyor mekam?"

⁴¹ Hir newenhi netp+wek, "H+rak kaknen kaknep m+it enun en epei au, h+rak kakwis m+it han nan+nem naanmamre ni m+rak m+it in hir yaain nanwet+wek menmen yinam m+rak kerek h+ram epei mekiute."

⁴² *Jisas ketpor, "Yi yenmak te yi ap yertei werék werék h+m me God mau t+wei n+pa profet newis+m? H+ram mat+ip,

'Tein+ik yaaik kerek m+it nime w+nak hir n+napan newis+m m+waai, God kehimitanek h+rak kin+n tein+ik ham m+it epei nam+ir.

M+tik Iuwe God kerekek k+riak menmen im haiu han kitet h+ram yaaim.' ⁴³ Te hi hetpi menmen yaaim me God n+pa h+rak kewetiyem yi ap yayisesim werék werék, te hirak keriyaam mamnop+n hirak kakwet m+it han em hir yaain nanises menmen God hanhan hir n+riakem neriuwerem. ⁴⁴ *Neim+n hir neweik+n sip neweto hir nan+waank nan+ir ke m+n kaknat+n kak+ntar tein+ik h+ram merepr+ir. Maain hi arekyor enum hir

* 21:32 Lu 3:12, 7:29-30 * 21:33 Ais 5:1-2; Mt 25:14 * 21:35 Mt 22:6 * 21:38 Mt 27:18

* 21:39 Hi 13:12 * 21:42 Sam 118:22-23; Ap 4:11; Ro 9:33; 1Pi 2:6-8 * 21:44 Dan 2:44-45

nan+waank nan+nan+ ke teinik kaknat+n kak+ntar menmen h+rak kaksesi t+kip t+kip mamre niut+p.”

⁴⁵ H+rak kat+p epei au, mit iuwe ne pris netike mit han ne Farisi nemtau h+m me Jisas h+r nertei h+rak kat+p h+m tok piksa im keneri keriuwerem.

⁴⁶ *H+r nerteiyem epei au, h+r hanhan net+wek his nan+riyaak neiy+k nan+no nanwis+k kak+kre winak enuk, te h+r n+r+akem au. H+r n+naain mit yap+rwe kerek nererik nemtau h+m me Jisas h+r nan+n+p nan+ntar h+r han kitet Jisas h+rak mit+ik iuwe profet.

22

Jisas kat+p mit tok piksa me mit+ik ketike m+te nan+tan haai kemani menmen kakwet mit nanrerik em

(Lu 14:16-24)

¹ Jisas p+ke kat+p mit miyap+r h+m keriuwe tok piksa.

² H+rak ketpor, “Menmen God k+r+akem ken+ne mit ne t+ h+r nanises h+m m+rak h+rak mar ke mit+ik iuwe kin+n naan+m+pre mit h+rak kemani menmen keiy+m k+n+kik mit kak+ntar n+kan k+rak ketike m+te nan+tan. ³ N+paa h+rak kehimitan mit han nan+nen nan+m menmen nantikerek. In ek h+rak keriuwet mit n+rak han h+r nan+no nan+n+nor nant+p mit h+r nan+nen nan+m menmen nantikeri. Te h+r ap n+n+apen.

⁴ *H+r au n+n+apen, te h+rak ken+ne mit n+rak han ketpor, ‘Yi eit+p mit kerek n+paa hi etpor nan+nen nan+m menmen eiy+tpor hi epei hemani menmen nepei au, te h+r en+nen en+m. Hi epei enep bulmakau nenium yap+rwe metike samiyak ham yaaim.’ ⁵ Mit en nen netpor menmen epei au, te h+r neweik+n sip newet+rem nises menmen m+r. Mit+ik hak ken ni m+rak, mit+ik hak ken stua k+rak.

⁶ *Mit han en nepu h+r netenen mit kerek mit+ik keriuweti naa, h+r nerekyor enum nan+p naa.

⁷ H+r nerekyor enum nan+p naa, mit+ik iuwe han enuk wisenuk keriuweti te h+rak keriuwet mit n+rak ne ami h+r nen nenep mit in enun kerek nenep mit n+rak, h+r nan+p nenepi nesi wit k+r. ⁸ H+r nan+p nenepi epei au, mit+ik iuwe ken+ne mit n+rak menmen m+rak, h+rak ketpor, ‘Hi epei hemani menmen epei au, te mit kerek hi n+paa hehim+tenor h+r nan+nen h+r au enun. ⁹ Te yi eino eirer yayiwe yi eiy+r mit yap+rwe nan nitet yayiwe yi eiy+tpor h+r en+nen en+m menmen hi emaniyem.’

¹⁰ H+rak ketpor epei au, mit n+rak h+r nen nerer yayiwe nari mit kerek h+r n+r nitet yayiwe en. Mit han yaain, mit han au enun, te h+r neri nen winak kerek mit+ik ketike m+te h+r nan+tan neitai en, ere h+r nau neneises winak nenepik.

¹¹ “H+r nau neneises winak nenepik, mit+ik iuwe kan kak+r mit kerek nau nererik n+paa menmen m+rak. H+rak kan k+r, h+rak k+r mit+ik kiut+p ap hanhan keriuwe mit+ik iuwe h+rak keriuwet klos yaaim me mit h+r nan+tan au. H+rak kan ketp+wek, ¹² ‘Kai yinak. Harkeik te ti hit+it naan mit nai naan+m+rau weip+r te ti h+n+ik han n+m+n in a?’ Mit+ik h+rak ap ketp+wek menmen au. H+rak y+nk enuk kau en kenesn+n paan. ¹³ *Te mit+ik iuwe naan+m+pre mit h+rak ken+ne mit n+rak menmen m+rak ketpor: ‘Yi eiy+it mit+ik ik eisenk+k+wek his hit eiw+rek ekno wit eik toto enuk. H+rak kak+it kak+n+in yehes m+rak kakine han enuk kaku kak+it.’” ¹⁴ Jisas ketpor h+m im epei au, h+rak ketpor: “H+rak k+k+it k+nak+n yehes kentar God ken+ne mit yap+rwe nanisesik, te h+rak kehimitan mit niut+p

niutip keriyen hir naninen nanu nantikerek.”

Mit hanhan nari han ke Jisas newisisik nitiwekhi me pewek me takis

(Mk 12:13-17; Lu 20:20-26)

15 *Jisas ketpor him epei au, wi im mit ne Farisi ninaiwerek hir nimenipinek newisawekek neriuwe him ham. 16 Hir nimenipinek newisawekek epei au, hir neriuwet mit hir han nises him mir, hir netike mit kerek nises him me Herot hir nan nanri han kirak nitiwekhi, “Mitik Iuwe tisa, haiu mertei ti mitik yaaik hatip menmen yaaim me God werek werek. Ti han kitet mit yapirwe hir nipiran te ti ap ewis kiutip kakri han kit me menmen. 17 Te haiu hanhan ti etpai han kit. Hiram yaaim te haiu mamwir pewek me takis mamwet mitik iuwe ke Rom naanmprai mamwetiwekem o au?”

18 Te Jisas kertei han kir enuk te hirak ketpor, “Yi mit enun yewisisik. Yi yenmak te yi hanhan yewisewek a? 19 Yi eiyit pewek yi yewirem yewet mit ne gavman em me takis eiyim einen.” Hirak ketpor, te hir nen neit pewek miutip neiyim nan neteikniwekem. 20 Hir neiyim nan neteikniwekem, te hirak kitorhi ketpor, “Ninaan me keimn metike niuk mirak mewik?”

21 *Hir natip, “Me mitik iuwe Sisa keremem.”

Te hirak ketpor, “Te yi eiwet mitik iuwe Sisa menmen mirak, yi eiwet God menmen mirak.”

22 Hirak ketpor epei au, hir han kekrit neriuwe menmen hirak epei ketpor nentar hir ap te nanwisesik au. Te hir ninaiwerek hir nen.

Mit nitehi Jisas me mit hir naa hir pike nanikrit

(Mk 12:18-27; Lu 20:27-40)

23 *Me wi im keremem, mit han ne Sadyusi hir nan nir Jisas. Mit in hir ap han kitet mit epei naa hir pike nanikrit taau. 24 *Hir nan nitiwekhi nar ik: “Mitik Iuwe Tisa, him nipa Moses kewisim mau tiwei matip, ‘Mitik kaki kaknaaipis mite pirak, te hire ap wine nikerek nei au, maain nikik kirak kaktiwe te hire wawine nikerek nei nanikrehir ke haai kir.’ 25 Nipa mit ne haai kiutip hir nar hispinak wik (7), hir nepu in. Nikan iuwe mitik keit mite te hirak kaa ap kine nikerek wen au. Hirak nikik kirak niminek hirak ketiwe. 26 Hirak ketiwe hirak kaa, te hirak ap kine nikerek au. Hir nepir kerekek ere hirakit tipaa ap tine nikerek nei au. 27 Hirakit tipaa ere tepnepik, mite pirakit wipaa wipkaru. 28 Maain wi kerek mit pike nanikrit nanu, hire waure mite pe keimn? Hire nipa wau wetike mikan tire tar hispinak wik (7).”

29 Hir natip epei au, Jisas ketpor kar ik: “Yi mit yatip enum yentar yi yepitari him me God, yi ap yertei God hirak manp enuk wisenuk te hirak kakises han kirak kirak menmen yapirwe. 30 Me wi God kakikian mit hir nanu, hir ap nanit miyapir au. Hir nanu wein nanir ke mit ensel neit wit ke God.

31 “Te menmen yi nepi yetpim me mit pike nanikrit yentar yi ap han kitet hir pike nanikrit. Hi hetpi menmen im. Yi yenmak te yi ap yertei menmen yi yekinaam mau tiwei me Moses God ketpiyem a? 32 *Hirak katip, ‘Hi God ke Ebrahim, Aisak ketike Jekop.’ Hirak God ke mit hir himin kir kepu keriyen.” 33 Mit yapirwe nerp menep nemtau menmen hirak ketporem, hir han kekrit hir han yaaik neriuwe him mirak.

Jisas katip mit ne Farisi him lo

me God hiram iuwe minin
(Mk 12:28-31; Lu 10:25-28)

³⁴ Maa'in kike, mit ne Farisi nemtau Jisas katip werek kinin him kerek mit ne Sadyusi nitiwekhiyem, teir yink enuk, hir nekintip ninaiwerek. Te hir nan nekiyan nau niutip nimenipinan natip. ³⁵ Epei au, mitik kiutip kekre namin ke hir mit, hirak ke mit ne Skraip, hirak kan katip Jisas kininek ketpwek, ³⁶ "Mitik Iuwe Tisa, him mekam hiram minin him ham nipaa Moses ketike profet newisaiyem mau tiwei matip?"

³⁷ *Jisas keweniwekhi ketpwek, "Yi hanhan Mitik Iuwe ki God yeriuwe han ki ketike me menmen yapirwe mekre yink ki. ³⁸ Him im hiram iuwe minin him ham mau tiwei nipaa Moses ketike Profet newisaiyem. ³⁹ *Him ham iuwe misesim hiram mepir ke him minin em, hiram mipiram. Hiram matip, 'Yi hanhan mit han o ni yinan yar ke yi hanhan yeriuwe hiras.' ⁴⁰ Mit nanises menmen wik im te hiram mamkepi hir nanises him yapirwe werek werek nipaa Moses ketike mit profet hir newisim mau tiwei."

Jisas kitehi mit ne Farisi him me Mitik Krai kerek God kakriuwetek kaknen

(Mk 12:35-37; Lu 20:41-44)

⁴¹ Mit ne Farisi wen nekiyan nau niutip, Jisas kitorhi kar ik. ⁴² *Hirak katip, "Yi han kitet mekam me Mitik Krai kerek God kakriuwetek kaknen kakkaap mit ne ti? Hirak Nepenyek ke keimin?"

Hir netpwek, "Hirak kakre Nepenyek ke Devit."

⁴³ Jisas kitorhi keteipim, "Hirak kakre nepenyek ke Devit kerekek, kenmak te God Himin Yaaik kikiak han ke Devit kene Krai hirak Mitik Iuwe kirak? Devit

ketpim kewisim mau tiwei mar im:

⁴⁴ *Mitik Iuwe God katip Mitik Iuwe kai Krai kar ik: "Ti ehu yeno im menep his yaa'im kerek mit iuwe newi. Ti ehu in ere hi anep mit enun nepan ni anip anepi." ⁴⁵ Devit kene Krai hirak Mitik Iuwe kirak, karkeik te hirak kenewek nepenyek kirak kerekek? Taa'u. Hirak Nepenyek ke Devit te hirak kenewek hirak Nikan ke God!"

⁴⁶ Hirak katip epei au, mitik hak kekre namin ke hir mit yapirwe ap te newenhi au. Me wi im ere maa'in hirak mitik hak kekre namin ke hir mit hirak kaknen kakitiwekhi him meiyam kike au. Hir yink enuk ninapen.

23

Jisas katip mit hir ap enises menmen mit ne Skraip netike mit ne Farisi hir nriakem

(Mk 12:38-39; Lu 11:43, 46, 20:45-46)

¹ Maa'in Jisas katip mit miyapir kerek nererik nau netike mit narak disaipel hirak ketpor kar ik: ² Mit ne Skraip kerek ninin nertei him me Moses natip mit em, hir netike mit ne Farisi, mit iuwe hir nehimiteni hir natip mit him me Moses ir enisesim. ³ *Te yi eimtau menmen hir netpiyem yi eiyisesim. Te yi ap eiyises menmen hir nriakem au emit! Hir natip him ham te hir ap nisesim au. Hir nises him ham. ⁴ Hir neriuwe him mir kerek hir netpiyem yi eiyisesim hiram mar ke hir neit menmen nimenum neneipetitem newisim mau yapir ki yi yeremime. Te hir ap nankepi nanit menmen nimenum yi yerermime au. Hir ap te nanises him enum nipaa hir netpiyem yi

* 22:37 Diu 6:5 * 22:39 Lev 19:18; Mt 7:12; Ro 13:9-10; Ga 5:14 * 22:42 Jo 7:42 * 22:44

Sam 110:1; Mt 26:64; Ap 2:34-35 * 23:3 Mal 2:7-8

eisesim taau. ⁵ *Hir niriak menmen yapirwe te mit kerek nirem hir nantip hir mit yaain. Hir nime ni newis him me prea mekre tanik miram mau maat metike his mir, te mit nirem hir natip hir yaain. Hir nime ni nokim newisim neselaplap kerek hir newisim mau yink mir me wi hir nitehi God menmen, te mit nirem hir natip hir yaain. ⁶ *Hir hanhan nanu yeno mit nehimitanem me mit iuwe nanwim neit winak kerek mit nererik nekine him me Moses neitai en nekre winak ke mit me wi hir nererik naam menmen. ⁷ Hir hanhan mit miyapir hir niri neit maket, hir nanwenipi niuk mir natip hir mit iuwe, hir nenewor, 'Mit naitu iuwe tisa.'

⁸ Yi ap eiwis mit hir nenewi yi mit iuwe Tisa au emit! Yi yapirwe yire ni yinan keriyen, mitik kiutip hirak Mitik Iuwe God hirak Tisa ki. ⁹ Yi ap eine mitik hak kiutip kau ti ik enewek 'Mitik Haai Iuwe' au ekit! Yi ap enewek Mitik Haai Iuwe ki eiyantar Mitik Haai Iuwe kiutip kerekek kepu. Hirak God kekrekrek kerek kepu wit kirak Heven. ¹⁰ Yi ap eiwis mit hir nenewi yi Mit Iuwe au emit eiyantar Mitik Iuwe kiutip ki hi Mitik kerek God kehimitena hi han akepi yi mit atihis. ¹¹ *Keimin hanhan niuk mirak iuwe kekere nimin ke yi mit hirak kakwenin han kirak kakisesi kakikepi kakriak menmen. ¹² *Mit kerek han kitet hir yaain ninin mit han, maain God kakawaank niuk mir hiram menmen weinim. Mit kerek hir newenin han kir han kitet hir weinin, maain God kaknip niuk mir hiram iuwe.

Jisas kene mit Farisi netike mit ne Skraip hir newisesik

(Mk 12:40; Lu 11:39-42, 44, 52, 20:47)

* 23:5 Eks 13:9; Nam 15:38-39; Diu 6:8; Mt 6:1 Mk 9:35; Lu 22:26

¹³ "Yi mit ne Farisi yetike yi mit kerek yinin yertei him lo me Moses yatip mit em. Maain God kakiwep kakriwaank kakintar yi enun yewisesik. Yi yar ke mit enun neiyepet weipir ke mit hir nanino nimin. Yi ap hanhan yises him me God werek werek au, te yi yewen mit miyapir kerek hanhan nanises God werek werek. ¹⁴ [Yi mit ne Farisi yetike yi mit kerek yatip mit him me Moses. Maain God kakiwep kakriwaank kakintar yi enun yewisesik. Yi yemitetpin miyapir kerek mit epei naa, yi yemitorpin yeit menmen mir mekre winak kir te maain yi yitehi God yerp ninaan me mit, yi yisawin menmen enun yi yirakem yeriuwe prea im te yi yenip mit hir han kitet yi yaain.]

¹⁵ "Yi mit ne Farisi yetike yi mit kerek yi yinin yertei him lo me Moses yatip mit em. Maain God kakiwep kakriwaank kakintar yi mit enun yewisesik. Yi yirak menmen ham yapirwe te yi yari han ke mitik kiutip kakises him mi. Maain hirak kises him mi, yi yenipek hirak kakre nikan ke Seten kakno si tatiknenik, kinin yi mit enun hirak ap kises God kakir ke yi mit.

¹⁶ *"Maain God kakiwep kakriwaank yi mit enun yar ke mit nanamir toto eiyantar yi ap yeteikin mit han yayiwe kirak werek werek au. Yi yemitorpin. Yi yatip, 'Mitik hak kerek katip, "Hi tewen arak menmen. Hi ap te ewisiyek au hi atip werek. Hi ekine winak iuwe ke God kakihimitenau him mai.'" Yi yatip, 'Hirak kaktip kakir ik, hirak ap te kakises him mirak au menmen weinim.' Yi yatip, 'Mitik hak katip, "Hi tewen arak menmen. Hi ap te ewisesik au. Hi atip werek. Hi ekine gol mekre

* 23:6 Mt 6:5; Lu 14:7

* 23:11 Mt 20:26;

* 23:12 Jop 22:29; Pro 29:23; Esi 21:26; Lu 14:11, 18:14

* 23:16 Mt 15:14

winak iuwe ke God te hi hatip werek.’” Yi yatip, ‘Hirak katip him im, hirak ekises menmen hirak ketpim em.’¹⁷ Yi mit enun han auri. Mekam hiram iuwe minin? Mekam au hiram kike mitkaru? Gol miwaai mekre winak ke God o winak ke God kerek kiriak gol hiram yaaim me God. Winak ke God kerekek kinin!¹⁸ Yi wen yatip, ‘Mitik kerek kekine kinaan keit winak ke God hiram mehimitan him mirak hirak katip hirak kakisesim. Maain hirak ap kakisesim te hiram menmen weinim. Te mitik kerek kekine menmen mit hir newisim mentar kinaan, hir natip ‘Tru antap’, hiram mamhimitan menmen hirak ketpim hirak kakisesim, te hirak kakisesim, o au en, hirak mitik enuk.’¹⁹ Yi mit nanamir toto! Mekam hiram iuwe minin a? Menmen mit newisim miwaai mentar kinaan newepwarem newet God, o kinaan hirekes kerek kiriak menmen im mit newet God em hiram yaaim? Kinaan keremem hiram minin.²⁰ Mitik kerek kekine kinaan hiram mehimitan menmen hirak ketpim, hirak kekine kinaan metike menmen mewim hiram mehimitan him mirak.²¹ Mitik kerek kekine winak iuwe ke God kakihimitan menmen hirak ketpim hirak kakisesim, hirak kekine winak ketike God kerek Himin kirak kewik hirakit tehimitan him hirak ketpim.²² *Mitik kerek kekine wit ke God kakihimitan menmen hirak ketpim, hirak kekine wit ke God kerekek au. Hirak kekine God kerek kau wit kirak hirak kakihimitan menmen hirak katip hirak kakisesim.

²³ *‘Yi mit ne Farisi yetike yi mit kerek yinin yertei him lo me Moses yatip mit em. Maain God kakriwaank kakintar yi mit enun yewisik. Yi yewep menmen mi yapirwe mar hiswiyen (10) te

maain yi yewet God menmen mi miutip me menmen hiswiyen (10). Yi yises menmen kike im te yi yeweikin sip yewet him iuwe me God ham im. Yi ap yises menmen yaaim, yi ap hanhan mit miyapir han au, yi ap yises menmen yi yetpim au. Yi yirak menmen iuwe im metike menmen kike me yewet God menmen te yi yaain. Te au, yi yinapen!²⁴ Yi mit enun yire mit nanamir toto yeteikin mit han yayiwe ke God. Yi hanhan yayises menmen kike me him me God te yi han kaa yayises menmen mirak iuwe.

²⁵ *‘Yi mit ne Farisi yetike yi mit kerek yinin yertei him lo me Moses yatip mit em. Maain God kakriwaank kakintar yi mit enun yewisesik. Han ki hirak kire wenkepye metike kap kerek mit nekemyetit neke wit te hiram menmen enum mewim meke ninin hir ap nekemyetit au. Han ki enuk keit ninin kentar menmen yi yisesim yi yetiwem yeriuwe menmen enum yi yirakem yeriyaam yises han ki.²⁶ Yi mit ne Farisi yi han auri. Yi yar ke mit enun nanamir toto. Yi eiynin eiyses menmen yaaim mekre han ki te maain menmen yi yairiakem hiram mamre yaaim. Menmen im hiram mamre mit nekemyet wenkepye metike kap neke ninin, neke wit.

²⁷ *‘Yi mit ne Farisi yetike yi mit yatip mit han him me Moses. Maain God kakriwaank kakintar yi mit enun yewisesik. Yi han ki yar ke hei herwe maa mit newisim mekreker. Hir namir timen meweikn+wek te mit naninen nanirem hir han kitet hei hirak yaaik. Te menmen enum mire herwe hemik paan minin mekreker.²⁸ *Mar im mit miyapir nri hir han kitet yi mit yaain yises him yaaim. Te yi mit enun.

* **23:22** Ais 66:1; Mt 5:34; Ap 7:49

* **23:23** Lev 27:30; Mai 6:8

* **23:25** Mk 7:4

* **23:27**

Ap 23:3 * **23:28** Lu 16:15

Menmen enum misawin mekre han ki. Menmen me yi yewisesik ek, metike menmen ham enum enum.

Jisas katip God kakawaank mit ne Farisi netike mit natip mit han him me Moses

(Lu 11:47-51)

²⁹ “Yi mit ne Farisi yetike yi mit kerek yi yin’in yertei him lo me Moses yatip mit em. Maain God kakriwaank kakintar yi mit enun yewisesik. Yi yeses hei kerek mit profet nipaa nau ti hir naa hemik mir miwaai mekrerem. Hiram metike hei mei me mit yaain nipaa naa hemik mir miwaai mekrerem. ³⁰ Yi yatip yar ik: ‘Nipaa haiu mepu ti wi mit profet hir nepu netike maamrer naiu, haiu ap te manip mar ke maamrer naiu niriakem taau.’ ³¹ *Te yi yeriuwe him im yi yetpim yewepyapir yi nepenyerer ne mit kerek nipaa nenep mit profet hir naa. ³² Hi hetpi. Yi yayises menmen enum nipaa maamrer ni hir niriakem ere yi enun yayir ke hir enun. ³³ *Yi mit enun yar ke manpen (o yenmik). Yi mit enun nepenyerer ne mit enun nire manpen. Yi yärkeik yi han kitet yi ap eino si tatikneni a? Taauye!

³⁴ * “Te hi hetpi. Maain hi ariuwet mit profet nantike mit nertei him me God werek werek netike mit nanwepyapir him mai yaaim. Mit han ne mit in yi yainip yeiwenkeki nanu nu tentarakit. Mit han yi yainip yairiuwe nipin yayit winak kerek yi yekine him me Moses yekrerem. Yi yaipiri naninaaiwir wit ik yi yayinyei hir nanrir nanino nanrer wit wit. ³⁵ *Yi eirik menmen im te God kakrek yi enum kakiwep kakrer paan ki. Hirak kakiwep kakintar kakrer paan ki me mit

yapirwe yaain naa, me wi hemkre me mitik yaaik Ebel mewen ere me mitik profet Sekaraia, nikan ke Berekaia, kerek maamrer ni hir nakip kaa kekere nimin ke kinaan metike winak iuwe ke God. ³⁶ Hi hetpi werek. Menmen im enum yapirwe mamnen yi mit miyapir kerek yi en ek yau ti yayintar menmen hi nepei hetpiyem yi yairiakem.

Jisas kikit mit miyapir ne wit Jerusalem

(Lu 13:34-35)

³⁷ * “Yi mit miyapir ne Jerusalem, wit kerek mit newi hir nenep mit profet. Hir nenep mit kerek God keriuweti nan niri. Wi yapirwe hi hanhan naanmipri me menmen enum har ke suware naanmipre nikim mire minik yapir mire. Te yi au yinapen. ³⁸ *Yi eiyimtwewem. Maain wit ki hirak kaku weinik mit miyapir ap nanwi au. ³⁹ *In ere maain yi mit miyapir ne Jerusalem ap pike nanira meiyam au ere yi eitip, ‘God naanmamre kakikaap Mitik ik Kraisk kerek kekrehir kirak hirak keriuwetek kan in.’”

24

Jisas katip mit nanwep winak iuwe ke God nanwerek

(Mk 13:1-2; Lu 21:5-6)

¹ Jisas kinaaiwir winak iuwe ke God ken witeik, mit narak disaipel newenyipirek te hir nanteikniwek winak yaaim yapirwe me winak iuwe ke God.

² *Hir neteikniwekem, te hirak ketpor, “Hi hetpi werek. Yi yir menmen yapirwe im a? Maain wi mamnen te nan kerek mit nime winak meriuwerem, hirak ap te mamwaai mamintereram au.

* 23:31 Ap 7:52 * 23:33 Mt 3:7, 12:34; Lu 3:7 * 23:34 Ap 7:52; 1Te 2:15; Mt 10:23 * 23:35

Jen 4:8; 2Kro 24:20-21; Hi 11:4 * 23:37 Ap 7:59; 1Te 2:15 * 23:38 1Kin 9:7-8; Jer 12:7, 22:5

* 23:39 Sam 118:26; Mt 21:9 * 24:2 Lu 19:44

Mit naninen nanwepim te hram yapirwe maminke mamwaai ti.”

Jisas katip menmen enum mamnen

(Mk 13:3-13; Lu 21:7-19)

³ Jisas wen kau miniu (o neiyip) mit nenewek wit Oliv, mit nrak disaipel keriyen nan nitwekhi natip, “Ti etpai wi kerek menmen im enum mamnen, metike mekam mamnen mamteiknei wi im epei man te ti enen ewepyapir hirekes te menmen God kakriakem hram epei au.” ⁴ Jisas kewenhi ketpor, “Yi naanmamre hiras ap eiwis mit han hir nanwisesiyek. ⁵ *Ap eiwis mit han hir nanwisesiyek nanintar hir yapirwe naninen nanmitipin nanikrehir kai nantip, ‘Hi kerekek hi Krai kerek God kehimitena hi anen akaap mit.’ Hir nanwis mit miyapir yapirwe nanriuwe him mir. ⁶ Maain yi eiyimtau mit neit menep hir nenepan, yi eiyimtau him me mit hir neit yanimin hir nenepan, te yi ap einapen au emit! Menmen im hram emnen te wi hi anen awepyapir hirekes nepei man wen au. ⁷ *Mit ne weiwik miutip hir netike mit ne weiwik ham hir naninepan. Mit kerek nau ti menep in nantike mit neit yanimin hir naninepan. Mit nerer wit wit ninp mamnin nanintar hir menmen mau ni au. Ti mamrer wit wit mamtanik. ⁸ Menmen im kerek mamnen hram mamre mite hire tu himir ketnawe iuwe te hire wawine nikan. Mit miyapir nau ti menmen im mamnen mamkrit mamriwaank.

⁹ * “Me wi im mit nantihis yi yaino winak enuk te mit naniwep yayi o yink ki hir nanawaankem. Mit nanrer wit wit han enuk nanriuwi nanineini nanintar yi yises him mai. ¹⁰ Wi im mamnen, mit

yapirwe nanweikn sip nanwet him mai. Hir nanwepyapiran, han enuk nanriuwehan. ¹¹ *Me wi im, mit profet enun newisesik hir yapirwe naninen nanri han ke mit miyapir yapirwe nanwisorek nanriuwe him mai. ¹² Me wi im mit miyapir nanises han kir nanriak menmen enum yapirwe te mit miyapir yapirwe hir ap hanhan nanriuwehan wisenum au, kike keremem. ¹³ *Te mit miyapir kerek nanisisa werek werek ere hir nani, maain hi atorhis hir nanu nantikewa. ¹⁴ *Mit miyapir hir nanwepyapir him yaa im me God kakinin naanmamre mit, hir nanitpim nanrer wit wit te mit nanirtei menmen yaa im God kiriakem. Hir nanwepyapirem epei au, maain wi mamnen te hi anen awepyapir hirekes te menmen God kakriakem hram epei au.

Maain menmen enum mamnen ti ik

(Mk 13:14-23; Lu 21:20-24)

¹⁵ * “Maain yi yayir menmen enum mamwaank winak iuwe ke God mamirp mamkre namin kerek hram ap te mamno namin au kerek nipa profet Daniel katip hram mamnen (yi mit kerek yekine menmen im, yi han kite tim werek werek). ¹⁶ Te yi mit yapirwe kerek yi yepu provins Judia, yi yairir yaino miniu o neiyip eisawin eiyit ein. ¹⁷ *Mit miyapir kerek nau wepni neit witeik, hir ap pike nanino namin winak nanit menmen mir mekrerek au emit! Hir nanrir waswas nanino. ¹⁸ Mit miyapir kerek neit ni mir, hir ap pike nanino witeik nanit menmen klos au emit! Hir nanrir waswas nanino. ¹⁹ Maain wi menmen im mamnen, miyapir naninan nikerek kike wen nau sinipau hir nanawaank nanintar

* 24:5 Mt 24:23-24; Jo 5:43; Ap 5:36-37; 1Jo 2:18 * 24:7 2Kro 15:6; Ais 19:2 * 24:9 Mt 10:22; Jo 15:18, 16:2 * 24:11 Mt 24:5, 24; 1Jo 4:1 * 24:13 Mt 10:22 * 24:14 Mt 10:18, 28:19 * 24:15 Dan 9:27, 11:31, 12:11 * 24:17 Lu 17:31

hír ap te nanrír waswas au. ²⁰ Yi eiyitehi God te yi ap eirír me hawí hitan o wí Sabat au emít eiyíntar yi ap te eirír waswas au. ²¹ *Me wí im menmen enum mamnen mamíwaank mít miyapír nau tí. Menmen mar im ap man nípaá God kinín kewis tí ere in. Maain menmen enum mar im ap píke mamnen taau. ²² God ap te kakremír wí menmen enum im mamu tí te mít miyapír yapírwe nani. Au, God han kitet mít miyapír kerek hírak kehímítteni hír nises hí m mírak te hírak kakremír wí menmen im mamu tí.

²³ *Maain me wí im mítík hak kakítipi, ‘Yi eiyírek. Mítík Iuwe Krais hírak kepu in!’ O ‘Hírak kau keit pínak ein!’ Hírak kakítipi hí m mamír im yi ap yayisesim au emít! ²⁴ *Hi hetpi. Maain mít enun newisesik naníno nantíp hír Krais o hír mít profet hír nanwepyapír híras. Hír nanríak menmen iuwe nípaá mít níriakem au, te hír nanri han ke mít miyapír kerek nises hí m me God. Te hír ap nanisesim taau. ²⁵ Yi eiyímtau. Hi hinín etpi menmen im. Maain menmen im mamnen yi eiyírteiyem.

²⁶ *Maain mít hír nanítipi nanír ik: ‘Yi einen eiyírek! Hírak kau wit weiník mít ap newi au!’ Te yi ap eino au emít! ²⁷ *Yi yír nepni mewenín meke wepni kokai kan ere kewen ken. Kakír eik te maain yi eiyír hi mítík ke wit ke Mítík Iuwe hi píke anen. Mít miyapír yapírwe nanra.

²⁸ *Wit kerek mítík herwe kíwaairi, hore tepre mamnen mamkíp mamkinenik mamík. [Marim im maain mít yapírwe nau tí hír enun enun, hi píke anen etike mít ensel hi skelim hír mít hi ahíwaanki.]

Maain Mítík Iuwe Krais kaknen (Mk 13:24-27; Lu 21:25-28)

²⁹ *Maain wí menmen enum epei man mau tí, wepni kakweikín kakre wítaan, wenke ap te kakír au, hír mau nepni mamínkíke, menmen iuwe mau nepni híram mamtaník. ³⁰ *Menmen im epei au, te menmen mamu nepni mamteikín mít hi mítík ke wit ke Mítík Iuwe hi awepyapír hírek, te mít miyapír ne weiwík yapírwe nerer wit wit nankít nanra hi hau hentír napí heriuwe menmen mai iuwe metike menmen mai yaaim merhíhe hi anen. ³¹ *Hi anen, te God kaktenwo taur. Kaktenwo taur, hi heriuwet mít ensel nai hír naníno nanrer wit wit kerek mít miyapír hi hehímítteni hír nises hí m mai hír nanwiyen, hír nanri nanínen nantikewa mamu niutíp.

Nu hínaan kikaap mít nanhímítan wí Krais píke kaknen (Mk 13:28-31; Lu 21:29-33)

³² “Hi eteikni menmen heriuwe nu fik. Maain wí kerek heneik mírak híram mamínsiunen, te yi eiyírtei menep te wepni yaaik. ³³ Mar im, maain yi eiyír menmen hi etpiyem híram epei man, te yi eiyírtei hi menep te hi píke anen. ³⁴ *Hi hetpi werek. Mít miyapír kerek nepu tí in ek, hír ap te nani ere menmen yapírwe im mamnen. ³⁵ *Nepni mamtike tí mamíwaank mamít te hí m mai ap te mamíwaank au emít! Híram mamu mamít tipmain tipmain enum eik, te menmen hi neppei hetpim híram mamnen.

Mít ap nertei wí kerek Krais píke kaknen tí ik au

(Mk 13:32-37; Lu 17:26-30, 34-36)

* **24:21** Dan 12:1; Joe 2:2; Rev 7:14 * **24:23** Mt 24:5, 11 * **24:24** Diu 13:1-3; 2Te 2:9; Rev 13:13-14 * **24:26** Lu 17:23-24 * **24:27** Mt 24:37-39 * **24:28** Lu 17:37 * **24:29** Ais 13:10, 34:4; Esi 32:7; Joe 2:10, 31; 2Pi 3:10; Rev 6:12-13 * **24:30** Dan 7:13; Sek 12:10; Mt 26:64; Rev 1:7 * **24:31** Ais 27:13; 1Ko 15:52; 1Te 4:16 * **24:34** Mt 16:28 * **24:35** Mt 5:18 * **24:36** Ap 1:7; 1Te 5:1-2

36 **“Mít miyapír nau tí o en-sel neit wít ke God o hi mítík iuwe ke wít ke mítík iuwe, haiu yapírwe ap mertei wí kerek God kakriuweta hi píke anen tí. God kiutíp kerek kertei. 37 *Wí kerek hi Mítík ke wít ke Mítík Iuwe hi píke anen tí, híram menmen mamnen mamír ke nípaa wí mítík Noa kau tí ik. 38 Me wí hawí ap epei man míwapín tí wen au, mít miyapír nises menmen mar ke nípaa hír níriakem. Hír naam menmen, neitan, nesiuwe yenterer nantike mít han hír nanítan ere wí Noa ken kau kekke sip. 39 *Hír mít miyapír hír ap nertei menmen enum mamnen ere típar máníu maníp meri men hír naa. Mar im maain hi Mítík ke wít ke Mítík Iuwe hi píke anen, te mít miyapír ap nanmeriyau hi anen au. 40 Maain wí hi píke enen, mítíkít wiketeret tatu ni mírakít. Hi ehít his mítík kiutíp kaknen, kiutíp au hi ewisík kaku kakít ni eim. 41 Maain miyapír wik hír nenepíp tiu, hi ehít his piutíp, peiyap hi au ewisiye wawu wawít yaank eik. 42 *Yi naanmípre híras te yi yises God werek werek yayántar yi yepítari wí kerek hi Mítík Iuwe ki hi píke anen. 43 *Yi han kitet menmen im. Mítík kerek kau wínak kertei wítaan kerek mítík enuk kekintíp menmen kaknen, te hírak naanmamre wínak kírak ap kakwis mítík enuk kaknen kekintíp menmen mírak. Te hírak au kepítari. Mar im wí kerek mít nepítariyem, hi píke anen tí ik. 44 Te yi mít eiyises God werek werek eiyántar hi Mítík ke wít ke Mítík Iuwe hi píke anen me wí yi ap yerteiyem.*

Jisas katíp hím tok piksa ke mítík yaaik ketike mítík enuk (Lu 12:42-46)

* 24:37 Jen 6:5-8 * 24:39 Jen 6:13-7:24; 2Pi 3:6 * 24:42 Mt 25:13 * 24:43 Lu 12:39-40; Rev 3:3, 16:15 * 24:47 Mt 25:21, 23 * 24:51 Mt 8:12 * 25:1 Lu 12:35; Rev 19:7

45 *“Yi mít keriyen yi yíre mítík yaaik kertei menmen werek werek te mítík iuwe kírak kewisík hírak kóre mítík iuwe naanmamre mít miyapír kerek níriak menmen me mítík iuwe, hírak kakwetír menmen me wí hírak kehímítanem hír nantíwem. 46 Maain mítík iuwe kírak nípaa kínaaiwír wít, hírak píke kaknen kakír ke mítík kíriak menmen nípaa hírak kehímítaníwekem, hírak han yaaik kakriuwerek te hírak wok mítík kírak kaku werek werek. 47 *Hi hetpi werek werek. Maain hírak kaknen kakírek kises menmen yaaim, hírak kakíhímítanek hírak naanmamre menmen mírak yapírwe. 48 Mítík ik au, hírak enuk kínapen kises menmen me mítík iuwe, hírak kaktíp hírekes, ‘Mítík iuwe kai ken yanímín ap píke kaknen waswas au.’ 49 Hírak kaktíp kakír ik, te hírak kaknenp mít miyapír kerek níriak menmen me mítík iuwe kírak, hírak kakno kaktike mít enun netaritari naam típar si enum, hírak kaktikeri naním. 50 Maain mítík iuwe kírak kaknen me wí hírak ap han kitet hírak kaknen, te hírak kemeriyíwek au. 51 *Mítík iuwe kaknen hírak kaknep mítík ik wísenuk kakíwaankek kaksíuwerek kakno wít kerek mít enun newisesík newi en. Mít neit in hír nine han enuk níkít nínakín yehes.*

25

Jisas katíp hím tok piksa me miyapar níhan nar hiswiyen

1 **“Maain wí kerek hi mítík ke wít ke Mítík Iuwe píke anen, God kakwis mít miyapír naníno wít kírak kakír ke miyapír níhan nar hiswiyen (10) kerek neit lam mír nen nemerír mítík pípiak kaknen kakít his míte pírak. 2 Miyapír hispínak (5) hír nertei menmen*

werek werek miyapir hispinak (5) au hir netari netari menmen. ³ Miyapir netaritari hir neit lam neiyim nan te hir ap neit tipar mei te nanwenem mamikre lam au. ⁴ Miyapir hir nertei menmen werek werek te hir neit lam metike tipar mei te nanwenem mamikre lam mir. ⁵ Hir epei nan nemerir mitik ik kaknen te hirak ap kan waswas au. Hirak ap kan waswas au te hir nanamir menen hir niwaai.

⁶ "Hir niwaai ninatin, wi nimin hir nemtau mitik hak kenine katip, 'Mitik pipiak kaknen kakithis mite pirak, yi eino eiwenyiperek eiwisik yayiwe yi eitwekhis eiyik einen.' ⁷ Miyapir nemtau menmen im, te hir nekrit newen tipar mekre lam hir neweiknim merthe mir te hir neiyim nen. ⁸ Te miyapir enun netaritari natip miyapir han yaain en nar ik: 'Yi eiwetei tipar mei mi te haiu emwenem emikre lam maiu, te haiu emtikewi emno. Lam maiu tipar epei au mesi te hiram mami.' ⁹ Te miyapir han en netpor, 'Haiu ap metenen tipar yapirwe te haiu mamweti mei au emit! Au kike. Haiu mamweti tipar mei kike, te maain haiu lam maiu yapirwe mami. Yi eino eiyit mei eiyit winak kerek mit nansiuwerem nanwet mit em hir enweti mei.' ¹⁰ Hir netpor epei au, miyapir netaritari nen nanit tipar mei. Hir neit ein, mitik pipiak kan kiun winak eik kan kiun winak eik, hir miyapir kerek nemeriywek hir netikerek nen nimin en, hir neiyepet weipir.

¹¹ "Maain miyapir han en pike nan nenine natip, 'Mitik iuwe, mitik iuwe, ti ekeisiuwai weipir.' ¹² Hir neninewek te hirak ketpor, 'Hi hetpi werek. Hi ap hertei yi neimin. Yi ap nai yinan au.' ¹³ Te Jisas ketpor kar ik: "Yi naanem-

pre hiras te yi eiyises God werek werek eiyintar yi yepitari wi hi Mitik ke wit ke Mitik Iuwe hi anen.

Him tok piksa me mitikit wikak teit pewek me mitik iuwe kirakit
(Lu 19:11-27)

¹⁴ "Maain menmen God kakriak mit miyapir em te hir nantikerek nanu nanit wit kirak hiram mamir ke mitik iuwe kakno yanimin. Hirak kakno yanimin te hirak kenine mitikit tirak wikak hirak kehimitanet hirakit naanmamre menmen mirak. ¹⁵ Hirak han kitet tarkeik te hirakit tirak menmen te hirak kewetiwekit menmen mar im. Mitik kiutip kertei werek, hirak kewetiwek 5,000 pewek. Mitik hak hirak kewetiwek 2,000 pewek. Mitik hak au kertei kike, hirak kewetiwek 1.000 pewek. Hirak kirak menmen mar im epei au, hirak ken. ¹⁶ Hirak ken yanimin, mitik kerek ketenen 5,000 pewek ken waswas kewir pewek mirak te hirak keiyim kari pewek 5,000 meiyam man metikerem (mire kas mani). ¹⁷ Hirak mitik hak kerek ketenen 2,000 pewek, hirak ken kewirem keiyim kari pewek 2,000 ham man metikerem kar ke mitik hak epei kirakem. ¹⁸ Mitik hak au. Hirak ken witeik kekin hei keit 1,000 pewek nipaa mitik iuwe kewetiwekem, hirak kisawinem mekrerek kiwapinem miwaai meit.

¹⁹ "Maain wenke yapirwe epei men, mitik iuwe pike kan kitiwekithi me pewek kerek hirak nipaa kewetiwekitem. ²⁰ Mitik kerek nipaa keit 5,000 pewek, hirak kan kewetiwek pewek ham metikerem ketpiwek kar ik: 'Mitik iuwe, ti nipaa eweto 5,000 pewek im, te hi hirak menmen heriuwerem hi hari 5,000 pewek ham man metikerem.' ²¹ Mitik

* 25:11 Lu 13:25, 27 * 25:12 Mt 7:23 * 25:13 Mt 24:42; Lu 12:40 * 25:14 Mk 13:34

* 25:15 Ro 12:6 * 25:21 Mt 24:45-47; Lu 16:10

iuwe kewenhi ketp>wek, 'Ti h>r>i>ak menmen yaaim, ti kai yaaik. Ti naanempre werek werek menmen kike im te hi ewetit menmen yap>rwe te ti naanmamprewem. Ti enen ehu etikewa han yaaik.'

²² H>r>ak ketp>wek epei au, m>t>ik hak kerek ketenen 2,000 pewek h>r>ak kises m>t>ik kerek ketenen 5,000 pewek kin>n kan k>r m>t>ik iuwe, h>r>ak kisesik kan kat>p, 'M>t>ik iuwe, n>paa ti eweto 2,000 pewek, te hi h>r>i>ak menmen heriuwerem, hi hari 2,000 pewek ham man metikerem.'

²³ M>t>ik iuwe kewenhi kat>p, 'Ti h>r>i>ak menmen yaaim ti kai yaaik. Ti naanm>pre werek werek menmen kike im te hi ewetit menmen yap>rwe te ti naanmamprewem. Ti enen ehu etikewa han yaaik.'

²⁴ H>r>ak kat>p epei au, m>t>ik kerek ketenen 1,000 pewek h>r>ak k>karu kan kat>p kar ik: 'M>t>ik iuwe, hi hertei ti m>t>ik enuk hat>p h>m tokim tokim. Ti at>p m>t> h>r nam>r ni mit, te maain ti eh>t menmen yeun>m. Ti at>p m>t h>r newen rais h>r newis haas m>ram m>waaai han, h>r newis n>kim m>waaai han. Ti au het>wem yeun>m ewis>m meit w>nak kit. H>r au. ²⁵ Hi hertei ti m>t>ik enuk har ke hi hetpim te hi h>n>apen hew>r pewek mit ewaankem. Hi het>wem heiy>m hen hewis>m mekre hei. Eh>rem. Hi epei heit menmen mit ewetitem im em.'

²⁶ M>t>ik iuwe ketp>wek kar ik: 'Ti m>t>ik enuk hau yain yain. Ti epei hertei hi hat>p m>t h>r nam>r ni mai te hi ah>t menmen yeun>m. Ti hertei hi hat>p m>t nanwen rais h>r nan>t n>kim m>ram mamwaaai, te hi at>wem yeun>m ewis>m em>kre w>nak kai a? ²⁷ Te henmak te ti ap hewis pewek mai mekre his me m>t h>r naanm>pre benk te maain hi han hi p>ke ah>t pewek mai mamtike pewek meiyam kike

mamtikerem? ²⁸ Yi m>t nai yerp menep, yi eiy>t pewek me m>t>ik ik, yi eiwet m>t>ik kerek ketenen 5,000 pewek em. ²⁹ *Yi eiwet>wek pewek eiy>ntar m>t>ik kerek k>r>i>ak menmen keriuwe menmen h>r>ak ketenenim h>r>ak kak>t meiyam mamtikerem. Te h>r>ak ketenen menmen yap>rwe. M>t>ik kerek ap k>r>i>ak menmen keriuwe menmen kike h>r>ak ketenenim, maain hi ariyaam eti>wem h>r>ak kaku wein>m. ³⁰ *Yi eiy>this m>t>ik enuk ik eiy>ik ei>w>rek ekno wit enuk toto kerek m>t nau en h>r han enuk n>ik>t n>n>ak>n yehes.'

Maain hi M>t>ik ke wit ke M>t>ik Iuwe skelim m>t miyap>r ne t>i

³¹ *'Maain w>i hi M>t>ik ke wit ke M>t>ik Iuwe hi p>ke anen ariuwe menmen mai iuwe merh>he mamtike m>t ensel, hi ehu yeno mai yaaim me M>t>ik Iuwe. ³² *M>t ensel ne God h>r nan>this m>t miyap>r nanrer wit wit ne t>i h>r nanrerik nanu nantikewa menep ninaan mai. H>r nanu, te hi ah>nkeri han nan>no in, han nan>no ein nan>re m>t h>r nenke sipsip metike meme. ³³ *Hi awis m>t miyap>r yaain n>re sipsip h>r nan>no his yaaim mai, hi awis m>t miyap>r enun n>re meme h>r nan>no his henkik mai. ³⁴ Epei au, hi M>t>ik Iuwe at>p m>t miyap>r kerek nerp his yaaim mai etpor har ik: 'Yi m>t miyap>r kerek Haai kai God h>r>ak kerekyi yaaim, yi einen eiy>t menmen yaaim mi kerek God n>paa kime t>i metike nepni wen au, h>r>ak keh>m>t>eni yi eit>wem. ³⁵ *Hi n>np>i meiy>o te yi yeweto menmen mi hi haam. Hi h>m niu enuk (o mar kewen k>kau h>m) te yi yeweto t>par hi haam. Hi h>re m>t>ik ke wit hak yi yeratayi yi epei yetauh>is yerya yen w>nak ki. ³⁶ Hi klos au te yi epei yewetewem. Hi h>n>ap te yi

* 25:29 Mt 13:12; Mk 4:25; Lu 8:18 * 25:30 Mt 8:12 * 25:31 Mt 16:27, 19:28; Rev 20:11-13

* 25:32 Esi 34:17; Ro 14:10 * 25:33 Lu 12:32 * 25:35 Ais 58:7

naanm+rau ere hi h+re yaaik. Hi hen hekre w+nak enuk te yi yan y+ra yekepa yeriuwe menmen.'

³⁷ "Hi at+ip menmen im epei au, h+ir m+it miyap+ir yaain h+ir nani-tauhi, 'M+it+ik Iuwe, n+paa haiu ap m+irit ti n+np+ mito, te haiu mewetiti menmen mei au. N+paa haiu ap m+irit ti h+im niu enuk (o mar kewen k+ikut h+im) te haiu mewetit t+par mei au. ³⁸ N+paa haiu ap m+irit ti h+re m+it+ik ke wit hak au te haiu metuthis merit men n+im+n w+nak kaiu au, o haiu ap mewetit klos mei au. ³⁹ N+paa haiu ap m+irit ti h+nap te haiu ap mekep+it ere ti yaaik au, o ti hekre w+nak enuk haiu men m+irit au.'

⁴⁰ * "Te hi M+it+ik Iuwe ewenhi etpor, 'Hi hetpi werek. W+ kerek yi epei y+kaap m+it nai yinan in kerek nises h+im mai, h+iram mar ke yi yerekyewem.'

⁴¹ * "Hi etpor epei au, hi eweik+n at+ip m+it miyap+ir nau his henkik mai etpor, 'Yi m+it miyap+ir enun kerek God kerekyi enum yi einop+n eikeipno, yi eino si kerek ap te mami au. H+iram mamu mam+it tipmain tipmain enum eik. God epei kemani si im me Seten ketike m+it ensel n+rak. ⁴² Yi eino si enum eiy+ntar n+paa hi n+np+ meiy+o yi ap yeweto menmen mei au. Hi h+im niu enuk (o mar kewen k+ikau h+im) te yi ap yeweto t+par mei hi hah+im au. ⁴³ N+paa hi h+re m+it+ik ke wit hak te yi ap yekepa yerya yan w+nak ki au, o hi klos au te yi ap yeweto mei au. Hi h+nap te yi ap yekepa hi h+re yaaik au. Hi hen hekre w+nak enuk te yi ap yan y+ra yekepa yeriuwe menmen mi au.'

⁴⁴ "Hi etpor epei au, te h+ir nanitauhi nan+tpo, 'N+paa haiu ap m+irit ti n+np+ mito o ti h+im niu enuk (o mar kewen k+ikut h+im), o ti h+re m+it+ik ke wit hak, o ti klos

au, o ti h+nap, o ti hen hekre w+nak enuk te haiu ap mekep+it au.'

⁴⁵ "Te hi M+it+ik Iuwe etpor, 'Hi hetpi werek. N+paa yi ap y+kaap m+it nai yinan wein+n kerek nises h+im mai, yi yar ke yi ap yekepa au.'

⁴⁶ * "Hi etpor epei au, m+it miyap+ir enun hi ariuweti h+ir nan+no wit enuk kerek h+ir nan+waank nan+it tipmain tipmain enum eik."

26

M+it iuwe nin+n naanm+pre m+it nimen+ip+nan nan+nep Jisas kaki

(Mk 14:1-2; Lu 22:1-2; Jo 11:45-53)

¹ Jisas kat+ip ketike m+it keriyen epei au, h+rak kat+ip m+it disaipel n+rak. ² * H+rak kat+ip, "Yi yertei w+ wiketerem mepe+it te w+ me haiu mam+n menmen me Pasova h+iram mamnen. Te m+it+ik hak kak-wepayap+ir te m+it enun nantauhis hi M+it+ik ke wit ke M+it+ik Iuwe nan-wenk+ike ehu nu tentarak+it."

³ Me w+ im h+ir m+it iuwe ne pris netike m+it iuwe ne kausil nen nererik nau w+nak ke m+it+ik iuwe Pris niuk m+rak Kaiafas. ⁴ Te h+ir nimen+ip+nan menmen newen h+im Jisas te h+ir n+isaw+n nante-nenik nan+rak (nan+r+iyaak neiy+ik) nan+no nansiuwe h+im enum te h+ir nank+ip kaki. ⁵ Te h+ir nat+ip, "Haiu ap em+rak im em w+ kerek m+it miyap+ir nererik naam menmen em, te h+ir han kekrit nan+nep+ip nansikeyaanmi nan+ntar h+ir han kitet Jisas h+rak M+it+ik Iuwe profet, h+ir n+napen h+rak kaki."

M+ite niuk m+ire Maria wewen t+par sanda m+n+n yaaim m+ire semi yeirep mentar paan ke Jisas

(Mk 14:3-9; Jo 12:1-8)

⁶ Jisas kau keit wit Betani keit w+nak ke m+it+ik kerek n+paa his h+it m+nwo niuk m+rak Saimon.

⁷ * H+rak kau w+nak ek, m+ite hap piut+ip wan w+rek. H+re wetenen

* 25:40 Pro 19:17; Mt 10:42, 18:5; Mk 9:41 * 25:41 Mt 7:23; Ju 7; Rev 20:10 * 25:46 Dan 12:2; Jo 5:29 * 26:2 Eks 12:1-27; Mt 20:18; Lu 24:7 * 26:7 Lu 7:37-38

m+n t̄par me nu nad nekenpi m̄rak m+n+n yaaaim mekrerek. H̄re wew̄r pewek iuwe mererim. Te h̄re wan wewen t̄par im m+n+n yaaaim mentar paan ke Jisas kerek h̄rak wen kaam menmen kau yeno kerek m̄t naam menmen menterim. ⁸ H̄r m̄t disaipel n̄r menmen im, te h̄r han enuk. H̄r nat̄pan, “Wenmak te m̄te ip wewen t̄par m+n+n yaaaim em mentar Jisas men wein̄m?” ⁹ Te haiu emsiuwe t̄par m+n+n yaaaim im emno m̄t han enw̄r pewek emrim emt̄wem te haiu em̄t pewek yap̄rwe emwet m̄t enun ap netenen menmen em.”

¹⁰ Jisas kertei h̄m h̄r netpim, te h̄rak ketpor, “Yi yenmak te yi yene m̄te ip einip̄ye ȳnk enuk. H̄re epei werekyo menmen yaaaim. ¹¹ *W̄i yap̄rwe m̄t enun netenen menmen au h̄r nanu nantikewi te yi eikepi. Te hi au, hi ap ehu atikewi w̄i yap̄rwe. ¹² M̄te ip h̄re wewen t̄par m+n+n yaaaim em mentar ȳnk kai, h̄re wir̄iak menmen im weses ȳnk mai me hi eno ekre herwe hei. ¹³ Hi hetpi h̄m werek. Nerer wit w̄t kerek m̄t nanwep̄yap̄r h̄m mai nant̄p m̄tem, h̄r nant̄p menmen m̄te ip werekyewem te h̄r han kitetim han tewen̄nep.”

Judas kewenhi kat̄p kaksuuwe Jisas kakno his me m̄t iuwe ne pris (Mk 14:10-11; Lu 22:3-6)

¹⁴ *Me w̄i im keremem, m̄tik hak ke h̄r m̄t 12 disaipel niuk m̄rak Judas ke wit Iskeriot, h̄rak ken k̄r m̄t iuwe ne pris. ¹⁵ *Te h̄rak kat̄p, “Yi eiweto mekam te hi awep̄yap̄r Jisas asiuwerek aknen his mi?” H̄rak ketpor epei au, h̄r newet̄wek 30 kina. ¹⁶ Me w̄i im, h̄rak han kitet w̄i meiyam te h̄rak kakwep̄yap̄r Jisas kakno his m̄r.

Jisas kaam menmen me w̄i Pasova ketike m̄t disaipel n̄rak (Mk 14:12-21; Lu 22:7-14, 21-23; Jo 13:21-30)

¹⁷ *Me w̄i im mekrit min̄n te m̄t nererik nan̄m bret me w̄i Pasova me yis ap mekrerem au (mentar h̄r han tewen̄n n̄paa God kenep m̄t ne Isip), h̄r m̄t disaipel nan n̄r Jisas netp̄wek, “Ti hanhan neinan te haiu mam̄mani menmen te haiu mam̄m me Pasova?” ¹⁸ *Jisas kat̄p, “Yi einoo wit iuwe Jerusalem te yi einoo m̄tik hak kiut̄p te yi eiȳtp̄wek, ‘M̄tik Iuwe kaiu kat̄p: W̄i mai hi hahi epei man menep. Hi hah̄m menmen me pasova atike m̄t disaipel nai mamu winak kit.’” ¹⁹ H̄rak kat̄p epei au, m̄t disaipel n̄riakem nar ke Jisas epei ketp̄wek̄item, te h̄rak̄t temani menmen me Pasova.

²⁰ H̄nkewi Jisas kan kau yeno ketike m̄t disaipel n̄rak nar hiswiyen wik (12). ²¹ H̄r naam menmen nau, h̄rak kat̄p, “Hi hetpi h̄m werek, m̄tik hak kiut̄p ke yi m̄t in en, h̄rak kakwep̄yap̄r kakriuweta hi ano his me m̄t enun.” ²² H̄rak kat̄p epei au, h̄r han enuk te m̄tik kiut̄p m̄tik kiut̄p h̄r nit̄wekhi, “Kai Iuwe hi a?” ²³ *Jisas kat̄p, “M̄tik ik ek kerek ketikewa waam menmen mekre t̄kenup im h̄rak kakwep̄yap̄r. ²⁴ Hi m̄tik ke wit ke M̄tik Iuwe, hi ano hahi apar ke n̄paa t̄wei me God epei mat̄p ek. Te m̄tik ik kerek kakwep̄yap̄r hi m̄tik ke wit ke M̄tik Iuwe h̄rak kakine han enuk kak̄waank. Te miye p̄rak ap winak au, h̄rak yaaik. Te h̄rak ap kak̄waank h̄rekes kakriuwe menmen im.” ²⁵ H̄rak kat̄p epei au, Judas m̄tik kerek kakwep̄yap̄rek, h̄rak kitehi Jisas, “M̄tik Iuwe kai, hi a?” Jisas ketp̄wek, “Ti h̄rekes kerek ek.”

* 26:11 Diu 15:11 * 26:14 Jo 11:57 * 26:15 Sek 11:12 * 26:17 Eks 12:14-20 * 26:18

Mt 21:3 * 26:23 Sam 41:9

Jisas kewet mīt disaipel nīrak niu bret metike wain hīr naam me han etwenīnek

(Mk 14:22-26; Lu 22:15-20; 1Ko 11:23-25)

²⁶ *Hīr wen naam menmen nanu en, Jisas kekin bret kitehi God katip hīrak yaaik. Epei au, hīrak kewepik kewet mīt disaipel nīrak em hīr nanim, te hīrak katip, “Yi yetiwem yayim hīram mamir ke yink kai.” ²⁷ Hīrak katip epei au, hīrak kekin tīpar wain mekre hesnu hak, te hīrak kitehi God keriuwerem, te hīrak kewetrem katip, “Yi yapirwe eiyim im em. ²⁸ *Im em hīram hemkre mai mamwen te God kakises hīm mīrak te kakisak menmen enum me mīt miyapir yapirwe. ²⁹ Hi hetpi werek. In ek ere maain hi ap te hahim tīpar wain taau ere maain hi ektikewi mamim wain petep mamit wit ke Haai kai God.”

³⁰ *Hīr naam menmen epei au, hīr nine henye ham. Epei au, hīr nen witeik nen ere niu niun mīniu (o neiyip) niuk mīrak wit Oliv.

Jisas katip Pita hīrak kakweikīn sip kakwetīwek

(Mk 14:27-31; Lu 22:31-34, Jo 13:36-38)

³¹ *Hīr nīpiun mīniu (o neiyip niuk mīrak) wit Oliv, Jisas ketpor, “Yi kerek yises hīm mai yi yainaiwīra me wītaan im em. Tīwei me God matip, ‘Hi anep mītīk kerek naanmīpre sipsip em te hīram emrīr emīnke asin asin o heriyai heriyai. ³² *Hi hahi, te maain hi pīke akrit hi ahinīni ano provins Galili.” ³³ Pita ketpīwek, “Hīr yapirwe nanīnaiwīrit nanrīr nanīntar mīt han nantuthis nanitep, te hi taauye! Hi ahu atikewit!” ³⁴ *Jisas ketpīwek,

“Hi hetput hīm im werek. Me wītaan im em Suware ap matip wen au, ti eraupakīn wikak etip mīt ti epratari hises hīm mai au.” ³⁵ *Pita ketpīwek, “Hi hahi atikewit, te hi ap aritpakīn taau!” Hīrak katip te mīt disaipel yapirwe natip nepir kerekek.

Jisas kitehi God menmen keit Getsemani

(Mk 14:32-42; Lu 22:39-46)

³⁶ *Hīr natip epei au, Jisas ken ketikeri nen tī hak mīt nenewek wit Getsemani. Hīr niun en, hīrak ketpor, “Yi eiyu in en, hi ano pīnak ein ehitehi God menmen.” ³⁷ Hīrak keithis Pita ketike nīkerek wiketeret te Sebedi, Jems ketike Jon tariyakit ten. In ek, hīrak han kīrak enuk kekrit kekrit. ³⁸ *Jisas ketpor, “Han kai enuk ere hi hahi. Yi eitikewa eiyu in han tewenīna.” ³⁹ *Te hīrak ken kike kenke kīwaai tī kitehi God, “Haai kai, hīram werek ti ehīt menmen enum mamnen hīram emnopīn emkeipno. Hi ap ehises han kai au, emīt! Hi ehises han kit.”

⁴⁰ Hīrak kitehi God epei au, Jisas kan kīr mītīkīt disaipel. Hīrak kīret tīwaai. Hīrak kekotītīt katip Pita, “Yenmak te yi ap yayu yeitikewa mei kike han tewenīna a? ⁴¹ *Yi naanmamre hīras eiyitehi God kakīkepi te menmen enum me mamri han ki mamnen mamriwaank. Yi han ki hanhan kises menmen me God te yīnk ki au kīnapen menmen enum.”

⁴² Hīrak ketpīwekīt epei au, Jisas pīke ken keteipim kitehi God menmen katip, “Haai kai, te menmen enum im ap te mamnopīn mamkeipno te hi ehises menmen im. Te ti ehises han kit kerekek.” ⁴³ Jisas pīke kan kīret tīwaai teit. Hīrakīt nanamīr mekses te hīrakīt

* 26:26 Mt 14:19 * 26:28 Eks 24:8; Jer 31:31-34; Sek 9:11; 1Ko 10:16; Hi 9:20 * 26:30

Lu 22:39; Jo 18:1 * 26:31 Sek 13:7; Jo 16:32 * 26:32 Mt 28:7, 16 * 26:34 Mt 26:69-75

* 26:35 Mt 26:56; Jo 11:16 * 26:36 Jo 18:1 * 26:38 Jo 12:27 * 26:39 Mt 6:10; Hi 5:7-8

* 26:41 Mt 6:13; Hi 2:14, 4:15 * 26:44 2Ko 12:8

tɪwaai. ⁴⁴ *Jisas pɪke kɪnainɪwɪret, hɪrak ken kitehi God wɪkɪk. Hɪrak kitehi God me menmen hɪrak epei kitɪwekhiyem.

⁴⁵ Maaɪn hɪrak pɪke kan kɪr mɪtɪkɪt disaipel tɪrak hɪrak kekotɪtet kitɪwekɪthi, “Yi wen yɪwaai a? Eiyɪmtau! Wɪ epei man te mɪtɪk kakwepyapɪr hi Mɪtɪk ke wit ke Mɪtɪk Iuwe hi ano his me mɪt enun nises menmen enum. ⁴⁶ *Yi eiyɪkrit. Haiu emno. Yi eiyɪr mɪtɪk kerek kewepyayapɪr epei kan.”

Judas kewis Jisas ken his me mɪt enun nepan nɪrak

(Mk 14:43-50; Lu 22:47-53; Jo 18:3-12)

⁴⁷ Jisas wen katɪp kerp, Judas mɪtɪk hak ke mɪt 12 disaipel nɪrak, hɪrak kan. Mɪt yapɪrwe netikerek nan netenen nu mɪr paap yoki metike hɪne me his. Hɪr mɪt iuwe ne pris netike mɪt iuwe ne kaunsil ne Isrel hɪr neriuweti nan. ⁴⁸ Mɪtɪk Judas kerek kakwepyapɪr ek nepɪ katɪp mɪt enun hɪm im: “Yi yaira hi heiyewewik emɪwek tekep mɪrak em, hɪrak kerekek mɪtɪk yi hanhan eitenenik. Yi eitɪwekhis.” ⁴⁹ Hɪrak kiun en, hɪrak kan Jisas wasenum katɪp, “Hi epei han Mɪtɪk Iuwe.” Te hɪrak kemɪwek tekep. ⁵⁰ Jisas ketpɪwek, “Kai yinak, menmen ti erekyewem em, ti erekyewem wasenum.” Te hɪr nan menep hɪr newis his netenenik.

⁵¹ *Hɪr netenɪnek, te mɪtɪk hak kiutɪp kerp ketike Jisas hɪrak keiyɪm kari hɪne ke his kɪrak, keiyɪk kenep mɪtɪk kɪrɪak menmen me mɪtɪk iuwe ke pris keremɪrɪwek nɪkɪp mɪrak mɪnatɪn. ⁵² *Te Jisas ketpɪwek, “Ti pɪke ewis hɪne ke his ekɪkre nɪrak keriyen ekɪt! Mɪt yapɪrwe nenepan neriuwe hɪne me his te mɪt han nanɪnɪp nanriuwe hɪne

me his mɪr hɪr nani. ⁵³ Ti ap hertei hi te enɪne haai kai God, Te wasenum hɪrak kakweto mɪt ensel yapɪrwe naninɪn 70,000 mɪt ne ami a? ⁵⁴ Te hi eriakem mamɪr im keremem, te hɪm me God mamnen mamɪrkeim a? Taauye! Tɪwei ke God katɪp menmen mamnen te hɪram mamnen mampar keremem.”

⁵⁵ *Hɪrak katɪp Pita epei au, Jisas katɪp mɪt yapɪrwe keriyen, “Yi yan yaitauhis, yi yetenen hɪne metike nu mar ke yi yaitenen mɪtɪk enuk kekintɪp menmen enum yaisenkekik a? Wɪ yapɪrwe hi hau hekre wɪnak iuwe ke God hi hatɪp mɪt miyapɪr hɪm me God te yi ap yetenɪna au. ⁵⁶ *Menmen im epei man te hɪm me nɪpaa mɪt profet newisɪm mau tɪwei, hɪram mamnen.” Hɪrak katɪp epei au, te mɪt disaipel nɪrak nɪnaaiwɪr Jisas nɪrɪr nen.

Hɪr nenke Jisas kerp ninaan me mɪt ne kaunsil

(Mk 14:53-65; Lu 22:54-55, 63-71; Jo 18:13-14, 19-24)

⁵⁷ Hɪr mɪt netenen Jisas, te hɪr netɪwek his neiyɪk nen wɪnak ke mɪtɪk hak hetpris Kaiafas. Mɪt han ninɪn nertei hɪm lo me Moses hɪr netike mɪt iuwe ne kaunsil hɪr nererik nau neit en. ⁵⁸ Pita kisesik ken, te hɪrak au keit yanɪmɪn. Hɪrak epei ken kekere niwa keweikɪn tɪ ke mɪtɪk hetpris wɪnak kɪrak kɪwaairiyen. Hɪrak kɪnɪk ken kau ketike mɪt naanmɪpre wit. Hɪrak hanhan kakɪr menmen mei mamnen.

⁵⁹ Hɪr mɪt iuwe ne pris netike mɪt iuwe ne kaunsil nɪnatɪn mɪtɪk keiyak te kakmitɪpɪn Jisas me menmen enum hɪrak kɪrɪakem te hɪr nankɪp kaki. ⁶⁰ Mɪt yapɪrwe nan newenɪwek hɪm netpɪwek enum. Te hɪr ap epei nɪnapɪn mekam enum hɪrak kɪrɪakem te hɪr nankɪp kaki. Maaɪn mɪtɪkɪt

* 26:46 Jo 14:31 * 26:51 Jo 18:26 * 26:52 Jen 9:6; Rev 13:10 * 26:55 Lu 19:47, 21:37

* 26:56 Mt 26:31; Jo 16:32 * 26:61 Jo 2:19-21

wiketeret tan, ⁶¹ *te h̄rakit tatip, “M̄it̄ik ik n̄ipaa katip h̄rak kakwep winak iuwe ke God te p̄ike kakimaak me w̄i wikak keremem.”

⁶² M̄it̄ik iuwe ke pris kerp katip Jisas, “Ti ap ewenhi hatip h̄m mei au a? Tenmak te h̄rakit tewenut h̄m me menmen enum a?” ⁶³ *Te Jisas ap katip h̄m mei au. Te m̄it̄ik iuwe hetpris ketp̄iwek, “Hi hituthi hekreh̄r ke M̄it̄ik Iuwe God kerek kaku kakit̄ tipmain tipmain enum eik, ti etpeiyem. Ti M̄it̄ik Iuwe Krai N̄ikan ke God o au?”

⁶⁴ *Jisas ketp̄iwek, “Ti h̄irekes kerek epei hetpim. Te hi hetpi. In ek ere maain yi eiȳr hi M̄it̄ik ke wit ke M̄it̄ik Iuwe hi ahu his yaaim me God Iuwe kerek m̄it̄ iuwe newiyen. Maain hi ahu nepni p̄ike anen in.”

⁶⁵ *Jisas katip kar ik te m̄it̄ik iuwe hetpris kewep laplap m̄irak keteik̄n m̄it̄ God han enuk te h̄rak katip, “H̄rak katip enum ketaw̄n God kerek̄ȳiwek ȳnk enuk. Haiu ap te emn̄ine m̄it̄ neiyen nan̄nen nanwepyap̄r h̄m ham n̄ipaa h̄rak ketpim au em̄it̄! H̄rak epei katip enum ketaw̄n God. Yi epei yemtewem. ⁶⁶ *Te yi han kitet mekam?” H̄r newenhi netp̄iwek, “H̄rak k̄riak menmen enum te h̄rak eki.”

⁶⁷ *H̄r natip epei au h̄r nenik̄n t̄mank men ninaan me Jisas h̄r nakip. M̄it̄ han newis laplap n̄isaw̄n nanam̄r k̄rak nakip nesiuwek tekep, ⁶⁸ h̄r nit̄iwekhi natip, “Ti M̄it̄ik Iuwe, ti atip h̄m me profet in ek. Ti ewepyap̄r keim̄n kitep.”

Pita kepak̄n Jisas kiune katip hi au hep̄itariyek

(Mk 14:66-72; Lu 22:56-62; Jo 18:15-18, 25-27)

⁶⁹ Pita kau wit eik kekere n̄iwa ke winak. Te m̄ite hap kerek w̄riak menmen em wan w̄irek watip, “Ti ik ek n̄ipaa hau hetike Jisas ke provins Galili.” ⁷⁰ Te Pita kiune katip kerp menep ninaan me m̄it̄ yap̄rwe en, “Ti henmak te ti etpo menmen im? Hi hep̄itariyek.” ⁷¹ H̄rak ketpaan ken witeik kau winak h̄np ek. Te m̄ite hap w̄irek h̄re watip m̄it̄ miyap̄r yap̄rwe en kerek nerp menep en war ik: “M̄it̄ik ik ek n̄ipaa kau ketike Jisas ke Nasaret.” ⁷² Te Pita kiune katip h̄m manp, “Hi hetpi hitehi God kehimit̄an h̄m mai m̄it̄ik ik ek hi au hep̄itariyek.” ⁷³ Maain kike, m̄it̄ han nerp en nan natip Pita, “H̄re watip werek. Ti m̄it̄ik kiutip ke m̄it̄ kerek nises Jisas. Teruk kit keweputyap̄r merp yaain ti m̄it̄ik ke Galili.” ⁷⁴ Te in ek Pita katip h̄m iuwe, “God kaknen kakiyep te hi ap hetpi werek. H̄ram werek te hi ap hertei m̄it̄ik ek ek au.” H̄rak katip epei au, suware katip. ⁷⁵ *Suware katip epei au, Pita han kitet h̄m kerek n̄ipaa Jisas ketpim em kar ik: “Suware ap katip wen au, te ti hatip wikak ti ap herteiya.” Te Pita ken witeik h̄rak k̄k̄it̄ w̄isenum kent̄ar h̄rak ȳnk enuk h̄rak katip h̄rak kep̄tari Jisas.

27

H̄r neithis Jisas neiȳk nen m̄it̄ik iuwe ke gavman Pailat
(Mk 15:1; Lu 23:1-2; Jo 18:28-32)

¹ Epei wanewik, m̄it̄ iuwe ne pris netike m̄it̄ iuwe ne kaunsil ne m̄it̄ miyap̄r ne Isrel h̄r nimen̄p̄in natip te nan̄nep Jisas kaki. ² Te h̄r nesenekik keriuwe waai neiȳk nan nanwet m̄it̄ik iuwe gavman ke Rom Pailat ek.

* 26:63 Ais 53:7; Mt 27:12 * 26:64 Sam 110:1; Dan 7:13; Mt 24:30 * 26:65 Mt 9:3; Jo 10:33;

Ap 14:14 * 26:66 Lev 24:16; Jo 19:7 * 26:67 Ais 50:6, 53:5 * 26:75 Mt 26:34 * 27:3 Mt 26:14-15

Mitik Judas kikiap hirekes kaa
(Ap 1:18-19)

mirak Pailat

(Mk 15:2-5; Lu 23:3-5; Jo 18:33-

3*Maain Judas kerek kewepyapirek,

38)

hirak kertei mit iuwe neiyik nen newet Gavman ek, hirak yink enuk keriuwe menmen hirak kiriakem te hirak pike ken kewet mit iuwe pris netike mit iuwe ne kaunsil 30 pewek me silva im. 4 Hirak kewetirem, hirak katip, "Hi epei hises menmen enum hi hewepyapir mitik ap kiriak enum au yaaik, te hirak kaki." Te hir natip, "Hiram ap menmen maiu au. Hiram menmen mit ti hiriakem." 5 Te mitik Judas kewir 30 pewek silva im men miwaai winak iuwe ke God eik, te hirak kinaiwiri ken keit waai keiyik kikiaip hirekes kau teruk hirak kaa.

6 Hir mit iuwe ne pris nekin pewek im keremem, hir natip, "Im em hiram pewek me mamnep mitik kaki. Haiu ap emwisim emtike pewek me winak iuwe ke God au emit!" 7 Te hir natip nitet han kiutip me pewek keremem. Hir neiyim natin ti ke mitik kerek kime min kewiyen. Hir neit ti keremem nehimitanek me hir nanwis herwe miwaairi en me mit ne yanimin kerek nan nanir Jerusalem. 8 Mar keremem te in hir newep niuk me ti kerek nenewek 'Ti hemkre kerekek.' 9 *Mar im him ham nipaa God ketpim mitik profet Jeremaia kewisim mau twei epei man. Hiram matip, "Hir neit 30 pewek me silva, hir Isrel nipaa nehimitanem natip pewek me nanithis mitik ik ek. 10 Mit pris nesiuwe pewek me silva im hir neiyim natin ti ke mit newi nime min mar ke nipaa kai iuwe God ketpowem."

Hir newis Jisas kerp ninaan me mitik iuwe gavman ke Rom niuk

11 Hir newis Jisas kerp ninaan me mitik iuwe gavman ke Rom. Te mitik iuwe gavman kitiwekhi, "Ti Mitik Iuwe King kir ke Isrel?" Te Jisas katip, "Ti hirekes hatip har kerekek." 12 *Hir mit iuwe ne pris netike mit iuwe ne kaunsil ne Isrel neweniwek him natip hirak kiriak menmen enum. Hirak ap kiriak menmen im enum au te hirak ap pike katip him mei kike au. Hirak kekintip wire wire kau keit. 13 Mar keremem te Pailat ketpewek, "Ti ap hertei him yapirwe kerek hir netputem em a?" 14 *Te Jisas ap kewenhi katip him mei miutip men pailat au. Mar keremem te mitik iuwe gavman ke Rom han kitetim.

Pailat kewenhi katip mit nirak enwenkek Jisas eku nu tentarakit

(Mk 15:6-15; Lu 23:13-25; Jo 18:39-19:16)

15 Wi yapirwe me tito miutip miutip mitik iuwe gavman kesipan mitik kekere winak enuk ken. Mitik kerekek kaksuiwerek kakno witeik. 16 Me im mitik hak enuk kau en keit winak enuk niuk mirak Barabas. 17 Hir mit miyapir nererik nau in ek, te Pailat kitorhi ketpor, "Yi hanhan hi asiupan keimin ekno his mi? Hi eswi Barabas o Jisas hir nenewek Kraisa?" 18 *Hirak Pailat kertei hir mit iuwe ne pris netike mit iuwe ne kaunsil hir hemkre menepam han enuk neriuwe Jisas nentar mit miyapir hanhanek, te hir newepyapirek nar kerekek kerp ninaan mirak kakikip kaki.

19 Pailat kau yeno me mitik mersistret kerek hirak skelim mit nerp ninaan mirak em, te mite pirak wesiuwek him mau twei watip, "Ti ap eriak menmeiyam me mitik

* 27:9 Sek 11:12-13; Jer 32:6-9

* 27:12 Ais 53:7; Mt 26:63

* 27:14 Jo 19:9

* 27:18 Jo

eik kerekek. H̄rak ap k̄riak men-
mei enum au. W̄itaan hi h̄tyak
h̄irek te hi h̄iwaai enum henterik.”

²⁰ H̄r m̄t iuwe ne pris netike
m̄t iuwe ne Isrel nari han ke
m̄t miyap̄r te h̄r en̄nap ent̄p
Pailat kaksipuan Barabas, te h̄r
en̄nep Jisas kaki. ²¹ *Te m̄tik
iuwe gavman p̄ke kitorhi ketpor
keteipim, “M̄tik̄it it et yi hanhan
hi enaairw̄r keim̄n ekno yi m̄t?”
H̄r nat̄p, “Barabas.” ²² Pailat
kitorhi kar ik: “Te hi h̄riak
Jisas mekam, kerek m̄t nenewek
Krais?” Te h̄r yap̄rwe nat̄p,
“Yi eiwenkekik eku nu tentarak̄it.”
²³ Pailat kitorhi kat̄p, “H̄rak ken-
mak? H̄rak k̄riak mekam enum
a?” Te h̄r au n̄nap nen̄ne h̄m
iuwe, “Eiwenkekik eku nu ten-
tarak̄it.”

²⁴ *M̄tik Pailat kertei in
ek h̄rak kak̄tpim au, te m̄t
en nesikyaanmi nan̄nepan
nan̄riuwerek. Te h̄rak kekin
t̄par keiȳm kekemeyet his m̄rak
keit ninaan me m̄t miyap̄r
yap̄rwe keteiknor h̄rak k̄napen
kak̄kip. Te h̄rak kat̄p, “Hi
ap hertei mekam enum h̄rak
k̄riakem, te hi anep m̄tik ik kaki.
H̄ram menmen mi keremem.”
²⁵ *Te m̄t miyap̄r newenhi
netp̄wek, “Ti ak̄p kaki. H̄ram
ap menmen mit te God han
enuk kakriuwit. Maain h̄rak
han enuk kakriuwai haiu m̄te
metike n̄kerek nau.” ²⁶ H̄r
nat̄p menmen im nepei au, te
Pailat kesiupan Barabas ken his
m̄r. Te h̄rak kat̄p m̄t n̄rak
n̄iwaai n̄p̄n nenep Jisas te h̄rak
kesiuwerek ken his me m̄t ne
ami te h̄r enwenkekik eku nu
tentarak̄it.

*M̄t ne ami h̄r nat̄p enum nitet-
naan Jisas*

(Mk 15:16-20; Jo 19:2-3)

²⁷ Pailat kesiuwe Jisas ken his
me m̄t ne ami ne gavman, h̄r

neithis Jisas neiȳk nen w̄nak
ke gavman, te h̄r m̄t soldia
keriyen nan nererik h̄r yap̄rwe
neweikn̄wek en. ²⁸ *Te h̄r
nenemt̄n laplap m̄rak, te h̄r
nem̄rwek laplap ham m̄re
nin̄m. ²⁹ H̄r nime waai wiw̄r
t̄tik̄ mewik ek k̄re teperiye,
te h̄r nankiun̄wek kaku paan.
Te h̄r newet̄wek niyen nun
k̄rak ketenenik ken his yaaim
m̄rak nemit̄p̄n nat̄p h̄rak
m̄tik iuwe. Te h̄r newen
nin̄p menep h̄t m̄rak netp̄wek
enum nit̄t̄weknaan nat̄p, “Ti
yaaik M̄tik Iuwe King ke m̄t ne
Isrel.” ³⁰ *Te h̄r nenik̄n t̄mank
menterik, h̄r nekin niȳn kerekek
neiȳk nenep paan k̄rak yap̄rwe.
³¹ H̄r netp̄wek nitet̄weknaan
enum epei werek, te h̄r nenke
laplap mekeip̄n̄wek. Te h̄r p̄ke
nemir̄wek laplap m̄rak h̄rekes,
te h̄r net̄wek his neiȳk nen
nanwenkekik kaku nu tentarak̄it.

*H̄r newenkek Jisas kau nu ten-
tarak̄it*

*(Mk 15:21-32; Lu 23:26-43; Jo
19:17-27)*

³² H̄r nitet yayiwe nen, te h̄r
n̄r m̄tik ke Sairini niuk m̄rak
Saimon. Te h̄r nat̄p h̄m iuwe
h̄rak nenipek kaknan nu ten-
tarak̄it ke Jisas kak̄ikepik.

³³ H̄r nan niun wit hak
niuk m̄rak Golgota kerek haiu
meweik̄n h̄m haiu menewek
‘Wit Paan Hesnu.’ ³⁴ *H̄r n̄piun
ein h̄r newet̄ Jisas t̄par wain epei
neweikn̄m metike marasin enum
me wekwai te h̄rak kak̄m. H̄rak
k̄n̄nem, te ap kaam au k̄napen.

³⁵ *H̄r epei newenkekik kau nu
tentarak̄it, h̄r neret̄it satu me
nein nan̄it saket m̄rak me h̄r
h̄ras. ³⁶ H̄r neret̄it satu epei
au, h̄r nau t̄ naanm̄prewek.
³⁷ Mau niu merp paan k̄rak h̄r
newis h̄m im em kerek n̄paa h̄r

* 27:21 Ap 3:14 * 27:24 Diu 21:6-9; Mt 27:4

* 27:30 Ais 50:6

* 27:34 Sam 69:21

* 27:35 Sam 22:18

* 27:25 Mt 23:35; Ap 5:28

* 27:28 Lu 23:11

nenkerek kerp ninaan me mitik iuwe em. Hir newisim mar im: IK EK HIRAK JISAS MITIK IUWE KING KE MIT MIYAPIR NE ISREL.

38 *Menep Jisas hir newenkek mitikit wiketeret enukit raskel tekintip menmen. Hir newenkek hak kau his yaaim, hak kau ken his henkik. 39 *Hir nepu en, hir mit miyapir nan nen hir netpivek enum neweiknivek nenwesisek, hir netpivek nar ik: 40 *"Ti mitik kerek ewep winak tempel iuwe ke God ek te ti pike eimaak me wi wikak keremem, ti ekaap hirekes! Ti atip ti Nikan ke God te ti enaaiwir nu tentarakit te ti enatin enen ti." 41 Mar im hir mit iuwe ne pris netike mit ninin nertei him lo me Moses netike mit iuwe ne Isrel hir netpivek enum nitetiveknaan. Hir natip, 42 *"Hirak nipaa kikaap mit han, te hirak ap kikaap hirekes. Hirak mitik iuwe ke Isrel a? Hirak eknaaiwir nu tentarakit te haiu emises him mirak. 43 *Hirak katip, 'Hi hises him me God hi Nikan ke God.' Te God hanhan keriuwerek te ekikepik in ek." 44 Mar im mitikit wiketeret kerek enukit raskel kerek tekintip menmen em newenkekikit tau nu tentarakit tetike Jisas tau menep hirakit tatip Jisas enum.

Jisas epei kaa keit

(Mk 15:33-41; Lu 23:44-49; Jo 19:28-30)

45 *Wepni kau nimin, witaan toto man mwapin ti eik ek ere hinkewi. 46 *Menep hinkewi, Jisas kinap kenine him iuwe kar ik: "Eli, Eli, lema Sabaktani?" Hiram him Hibru mar im em: "Haai kai, Haai kai God, henmak te ti nepei heweikin sip eweto hainairwira?" 47 Te mit han nerp menep hir nemtewek te hir ap

nerteiyek werek au, te hir natip, "Mitik ik ek hirak kenine Ilaija."

48 *Wasenum mitik hak kesiuwin ken keit mosong o nik me wan eik, te hirak kewisim mekre wain epei mesine, hirak kewisim mau niyen nun kesiuwe Jisas em ekim. 49 Te mit han natip, "Ti ewetiwekem wen au emit! Haiu mamir te hirak Ilaija kaknen kakikepik o au!" 50 Jisas pike kinap kenine hisiuwe te hirak keriuwet himin kirak ken kekeipnivek, hirak kaa.

51 *Hirak kaa, te laplap iuwe mau winak iuwe ke God (tempel) ek mewep pinam pinam mau niu ein en ere miun ti eik, mire wiketerem. Te God keteikin mit Jisas kewep yayiwe keriuwe yink kirak te mit nanitiwekhi menmen. Ti kitanik nan iuwe mewep, 52 te herwe hei mikaisiu te mit miyapir yapirwe kerek nises God nipaa epei naa, in ek hir pike nekrit. 53 Hir ninaaiwir herwe hei maain, Jisas pike kekrit epei au, te hir nen wit yaaik iuwe Jerusalem. Te mit yapirwe hir niri. 54 Mitik iuwe ke ami ketike mit narak nau netikerek nau naanmipre Jisas hir nir ti kitanik, te hir nir menmen yapirwe man, hir ninapen wisenum hir natip, "Hiram werek. Mitik ik ek hirak Nikan ke God."

55 *Miyapir yapirwe nepu, hir nipaa nises Jisas ninaaiwir provins Galili nan nankepik neriuwe menmen. Hir miyapir keriyen nerp yanimin kike hir nirek. 56 *Mite hap pe hir miyapir en hire Maria pe Magdala. Hap ep hire Maria, miye pe Jems wetike Josep. Hire wetike Miye pe nikerek wiketeret te Sebedi, Jems ketike Jon.

Mit newis Jisas herwe yink

* 27:38 Ais 53:12 * 27:39 Sam 22:7, 109:25

* 27:43 Sam 22:8; Jo 5:18 * 27:45 Emo 8:9

* 27:51 Eks 26:31-33; Hi 10:19-20

* 27:40 Mt 26:61; Jo 2:19 * 27:42 Jo 11:50

* 27:46 Sam 22:1 * 27:48 Sam 69:21

* 27:55 Lu 8:2-3 * 27:56 Mt 20:20

kirak kekre hei ke nan

(Mk 15:42-47; Lu 23:50-55; Jo 19:38-42)

⁵⁷ Maain hinkewi, mitik hak kiutip ketenen nan yapirwe ke wit Arimatia, kerek niuk mirak Josep, hirak kan wit kerek Jisas kaa. Hirak nipaa kire mitik disaipel ke Jisas kises him mirak. ⁵⁸ *Hirak ken kir pailat te hirak kitiwekhi hirak kakit herwe yink ke Jisas. Te Pailat katip mit mirak hir newetiwek Jisas yink kirak. ⁵⁹ Josep hirak keit Jisas yink kirak kesenkekik keriuwe laplap yaaim me hike. ⁶⁰ *Hirak kesenkekik keriuwe laplap me hike, hirak kewisik kekre han kerek mit epei nekupin hei minik nan me Josep. Hirak kewisik kekre han nepei au, hirak katip mit hir neweiknen nan wisenuk kiwapin him kirak. Hir newisik kiwapin him ke hei epei au, hir nen. ⁶¹ Mit nriak menmen im, Maria pe Magdala wetike Maria hap, hir nau ti neit en menep hei.

Mit ne ami nan naanmipre hei kerek Jisas yink kirak kiwaai kekre-erek.

⁶² Teipmen, wi kerek mises wi mit nemani menmen me Pasova, mit iuwe ne pris netike mit ne Farisi hir nen nanir Pailat. ⁶³ *Hir nen nanir Pailat hir nitiwekhi netpiwek nar ik: "Mitik iuwe, hiau mit han kitet him ham im nipaa mitik enuk kewenin him hirak ketpim. Hirak katip, 'Wi wikak epei au, hi pike ekrit ehu.'" ⁶⁴ Te hiau hanhan ti atip mit han nit hir naanmamre him ke hei kerek Jisas yink mirak miwaai mekreerek, me wi wikak. Te mit nriak disaipel hir ap naninen nanri yink kirak nantip mit hirak epei kekrit. Hir nanriak menmen im, te hiram minin him enum nipaa hirak ketpim me hirak

Mitik kerek God kehimitanek kaknen kakikaap mit." ⁶⁵ Pailat kewenhi ketpor kar ik, "Yi eiyit his mit han ne ami eino naanmamre hei ik werek werek kerek yi yerteiyem." ⁶⁶ *Hirak katip epei au, hir nen newis waai neriuwesis hei. Nepei au, hir newis mit han ne ami hir nerp en naanmire herwe hei im.

28

Jisas kekrit kinaaiwir herwe hei
(Mk 16:1-10; Lu 24:1-10; Jo 20:1-18)

¹ Maain wi Sabat epei au, menep kakre wanewik me wi Sande, Maria pe wit Magdala wetike Maria hap hir nen nanir hei kerek mit newis Jisas kekreerek. ² Hir nen nanir hei waswas ti kitanik kentar ensel ke Mitik Iuwe God kinaaiwir wit kirak kekiuwe kan ti keweikin nan kenkerek kerek kiwapin him ke hei. Hirak keweikin nan kenkerek epei au, hirak kau kenterik. ³ *Ninaan mirak merhihe mire nepni mewenin, klos mirak hiram mire hike mar ke surp wepni yaaik hirak kewep. ⁴ Ensel hirak kau kenterik, mit han ne ami kerek naanmipre hei ke herwe kekreerek, hir nirek hir nepirpir wisenum nenkewin niwaai ti nar ke herwe epei maa.

⁵ Te ensel katip miyapir wik kar ik: "Yi ap einapen au emit! Hi hertei yi yinyatin Jisas kerek mit newenkekik kau nu tentarakit hirak kaa. ⁶ *Hirak ap kaa kiwaai in au. Hirak epei kekrit kar ke nipaa hirak ketpim. Yi einen in eiyir wit kerek nipaa hir newisik hirak kiwaairi. ⁷ *In ek yi eino waswas eitip mit nriak disaipel hirak nepei kekrit kinini kakno provins Galili. Yi eino en te yi eiyirek ekit en. In ek hi nepei hetpi him mai,"

* 27:58 Diu 21:22-23 * 27:60 Ais 53:9 * 27:63 Mt 12:40, 16:21; Jo 2:19-20 * 27:66 Dan 6:17 * 28:3 Mt 17:2; Ap 1:10 * 28:6 Mt 12:40, 16:21 * 28:7 Mt 26:32

⁸ H̄rak ketpor epei au, miyap̄r in n̄naaiw̄r hei ik nep̄rp̄r h̄r han yaaik nesiuknen nen nant̄p m̄t n̄rak disaipel. ⁹ H̄r wen nesiuknen nitet yayiwe, Jisas kewenyip̄ri kewis̄k yayiwe h̄rak ketpor, “Yi nepei yan?” H̄rak ketpor nepei au, h̄r nan menep neiyewo h̄t m̄rak newen̄piyek. ¹⁰ *H̄r neiyewewik epei au, h̄rak ketpor kar ik: “Yi ap einapen au em̄t! Yi eino eit̄p nai yinan h̄r en̄no provins Galili, te h̄r nan̄ra nan̄t en.”

M̄t ne ami nen nat̄p menmen h̄r n̄rem

¹¹ Miyap̄r wen nitet yayiwe nepno, m̄t han ne ami kerek naanm̄pre herwe hei, h̄r nen wit Jerusalem nat̄p m̄t iuwe ne pris menmen epei man. ¹²⁻¹³ *H̄r netpor epei au, m̄t iuwe ne pris netike m̄t iuwe ne kaunsil h̄r nimen̄p̄n nat̄p. Epei au, h̄r newet m̄t ne ami pewek nari han k̄r neriuwerem netpor nar ik: “M̄t han nan̄nen nanit̄hi me Jisas herwe ȳnk k̄rak yi eimitorp̄n eyītpor w̄ n̄m̄n yi ȳwaai, m̄t disaipel nan nekin ȳnk k̄rak neiȳk nen. ¹⁴ Maain h̄m im mamno m̄t̄k iuwe gavman te h̄rak kerteiyem, haiu mamno mam̄tp̄wek te h̄rak ap han enuk au, te h̄rak ap kakrekyi enum kak̄nterim.” ¹⁵ H̄r netpor epei au, m̄t ne ami nen nises h̄m m̄r nat̄p m̄t yap̄rwe h̄m im. Te n̄paa ein ere in m̄t yap̄rwe ne Isrel h̄r han kitet h̄m im.

Jisas kat̄p m̄t disaipel n̄rak menmen h̄rak hanhan h̄r enisesim
(Mk 16:14-18; Lu 24:36-49; Jo 20:19-23)

¹⁶ *Miyap̄r wik nen nat̄p disaipel nar hiswiyen kiut̄p (11) menmen Jisas ketpor epei au, h̄r nitet yayiwe ke Galili kerek Jisas

ketpor h̄r en̄no en̄rek. ¹⁷ H̄r nen ein n̄r Jisas, h̄r newen̄piyek. Te m̄t han ap han kitet h̄rak Jisas h̄rekes au. H̄r han kitet h̄rak herwe kerekek. ¹⁸ *H̄r newen̄piyek, h̄rak kan menep ketpor menmen. H̄rak kat̄p kar ik: “God epei keweto menmen m̄rak iuwe te hi hin̄n naanmamre menmen yap̄rwe meit wit k̄rak ketike menmen yap̄rwe me t̄ metike nepni. ¹⁹ *Te yi eino eirer wit wit eiri han ke m̄t miyap̄r yap̄rwe h̄r enises h̄m mai. Yi eik̄ri enriuwe t̄par me niuk me God Haai, hi God N̄kan wetike God H̄m̄n Yaaik. ²⁰ *Yi eiteiknor h̄r enises h̄m yap̄rwe hi nepei hetpiyem. Yi eiȳmtau. W̄ im ere w̄ maain God kakiwaank t̄ im mam̄t, hekrit hekrit hi ahu atikewi.”

Mep̄r keremem

* 28:10 Hi 2:11 * 28:12-13 Mt 27:64 * 28:16 Mt 26:32, 28:7, 10 * 28:18 Dan 7:14; Mt 11:27; Jo 13:3; Ef 1:20-22 * 28:19 Ap 1:8 * 28:20 Jo 14:23; Ap 18:10

Him Yaaim Me Jisas Krais Mak Kewisim Mau Tiwei Menmen mekre tiwei ik

Him me Jon Baptais 1:1-8

Jon kikir Jisas keriuwe tipar 1:9-11

Seten kakri han ke Jisas 1:12-13
Jisas katip him yaaim keit Galili 1:14-9:50

Jisas ken Jerusalem katip him yaaim 10:1-13:37

Mit newenkek Jisas kaa 14:1-15:47

Jisas pike kekrit mit nirek 16:1-18

Jisas pike ken wit Heven 16:19-20

Jon kerek kikir mit neriuwe tipar hirak katip mit him me God (Mt 3:1-12; Lu 3:1-18; Jo 1:19-28)

¹ Him im hiram him yaaim me Jisas Krais God Nikan kirak.

² *Nipaa Aisaia kewepyapir him me God hirak kewisim mau tiwei hiram matip mar im:

“God katip mitik hirak kehimitanek kar ik:

‘Hi ariuwet mitik kai kaktip him mai kakininit kakno kaknetit yayiwe.’

³ *Mitik hak keit wit weinik mit ap newik hirak kinap katip hisiuwe kar ik: ‘Yi eiriak yayiwe yaaim me Mitik Iuwe te, hirak kakisesim werek.’

⁴ *Hirak mitik niuk mirak Jon. Hirak kikir mit neriuwe tipar. Hirak kan kepu yaank weinik kewepyapir him me God katip kar ik: “Yi kerek yi eiweikin sip eiwet menmen enum, yi enen in hi akiri te God kakisak menmen enum yi

yiriakem.” ⁵ Hir mit nerer wit wit ne provins Judia, hir netike mit yapirwe ne wit Jerusalem hir nan nirek. Hir newepyapir menmen enum hir niriakem, te Jon kikiri nekre mani Jodan.

⁶ *Jon kamir tepnek me kamel mit niriakem mar ke laplap, hirak kamir yink ke kamel kire henpen kau tu. Hirak kaam weise metike manu nikim meit yaank. ⁷ *Hirak katip mit miyapir him kar ik: “Maain mitik hak kakikrehir kai. Hirak Mitik Iuwe kinana. Hi ap Mitik Iuwe har ke hirak au. ⁸ Hi epei hikiri yekre tipar, te maain hirak kakwis God Himin Yaaik kakikre han ki.”

Jon kikir Jisas

(Mt 3:13-17; Lu 3:21-22)

⁹ Me wi im Jisas kinaaiwir wit Nasaret keit provins Galili hirak kan kiun mani Jodan. Hirak kan kiun mani Jodan, Jon kikirek keriuwe tipar. ¹⁰ Hirak kinaaiwir tipar kehini kinu ken تنهاان eik, Jon kir nepni hiremes mewep mire weipir, God Himin Yaaik kire hore tapir kekiuwe kan kewik. ¹¹ *Te Mitik Iuwe keit God katip him hiram meke nepni man matip mar im: “Ti Nikan kai hi hanhanit. Hi han yaaik heriuwit.”

Seten kari han ke Jisas

(Mt 4:1-11; Lu 4:1-13)

¹² *Wasenum, God Himin Yaaik keriuwet Jisas hirak ken yaank weinik. ¹³ *Hirak kepu ein me wi 40, te Seten kari han kirak. Jisas ketike miyak me yaank nepu ein. Mit ensel ne wit ke God hir nan nekepik.

Jisas katip mit miyapir him me God keit Galili

(Mt 4:12-17; Lu 4:14-15)

¹⁴ **Maain mit han newis Jon kekere winak enuk ke gavman. Me

* 1:2 Mal 3:1; Mt 11:10 * 1:3 Ais 40:3 * 1:4 Ap 13:24, 19:4 * 1:6 2Kin 1:8; Mt 11:8

* 1:7 Ap 13:25 * 1:11 Sam 2:7; Ais 42:1; Mt 12:18; Mk 9:7 * 1:12 Mt 9:13 * 1:13 Sam

91:11-13 * 1:14 Mk 6:17 * 1:14 Jo 1:43

wi im Jisas kan provins Galili katip mit miyapir him me God. ¹⁵ *Hirak katip kar ik: “Wi epei man menep te God kakinin naan-mampri yi mit miyapir ne ti. Yi eiweikn sip eiwet menmen enum yi eiyimtau him me God eiyisesim.”

*Jisas kenine mitikit tekyaait (4)
hirakit tatisesik
(Mt 4:18-22)*

¹⁶ Jisas keke ti kesiurir wan ken pin, hirak kir Saimon ketike nikik kirak Andru. Hirakit tewir hepin iuwe men mekre wan. Hekrit hekrit hirakit tari saauk. ¹⁷ *Jisas ketpiwekit kar ik: “Yi eitikewa haiu mamno, hi eteikni menmen te yi eiri han ke mit hir nanises him mai.” ¹⁸ Wasenum hirakit tinaaiwir hepin mirakit, hirakit tisesik.

¹⁹ Jisas ken kike, hirak kir Jems ketike nikik kirak Jon, hirakit nikerek hirakit wik te mitik niuk mirak Sebedi. Hirakit tau bot kirakit tekerwo hepin mirakit. ²⁰ Hirak keninewekit, te hirakit tinaaiwir haai kirakit hirak kau kekre bot ketike mit han kerek hir nekepik nekerwo hepin, hirakit ten tises Jisas.

*Jisas kepir herwe enuk kenepin
kekepin mitik hak
(Lu 4:31-37)*

²¹ *Hirakit tisesik, te hir nen niun wit Kapaneam. Hir nepu wit Kapaneam, maain wi Sabat epei man, hirak Jisas ken winak kerek mit nererik nekine him me Moses neitai, hirak katip mit miyapir him mirak. ²² *Hir nemtau him mirak, te hir han kekrit neriuwe menmen hirak ketpim. Hirak ap ketpor kar ke mit kerek ninin nertei him me Moses netpim. Au, hirak katip kar ke Mitik Iuwe Krai kerek God keriuwetek kan kekepi kerekek.

²³ Me wi im, mitik enuk herwe kau kekerek hirak kepu winak ik.

²⁴ *Hirak kinap katip kar ik: “Jisas ke wit Nasaret, ti han herekyei mekam a? Ti han te hewep a? Hi herteiyit. Ti Mitik Yaaik Iuwe ke God.” ²⁵ Te Jisas kenerek ketpiwek kar ik: “Herwe enuk ti ekintip wire wire ti enepin ekeipin mitik ik etpaan eno.” ²⁶ *Jisas katip kar ik, herwe enuk ketenenik te hirak keperper kenepip him iuwe, herwe ketpaan kenpin kekeipniwek. ²⁷ Mit miyapir nir menmen im hir nepirpir nitehiyan nar ik: “Mekak ik. Hirak ketpai him ham yaaim. Hirak kire Mitik Iuwe hirak katip herwe enun hir nemtau him mirak hir nisesim.” ²⁸ *Te waswas hir mit miyapir natipan menmen Jisas kirakem te mit nerer wit wit neit provins Galili hir nertei Jisas.

*Jisas kikaap pita maam pirak
hire yaaip
(Mt 8:14-15; Lu 4:38-39)*

²⁹ Jisas kinaaiwir winak eik e, hirak ketike mit narak nen winak ke Saimon ketike Andru. Jems ketike Jon hirakit ten tetikeri. ³⁰ Saimon maam pirak (miye pe mite pirak) hire winap wawaai yeno hire yink sisi. Hir natip Jisas hire winap. ³¹ Te Jisas ken kirep ketenen his mire kika hire wekrit werp, hirak ketpiwe kar ik: “Ti hinap epei au.” Te yink sisi epei au, hire yaaip. Hire yaaip te hire wemani menmen hir nanim.

*Jisas kikaap mit miyapir
yapirwe hir nire yaain
(Mt 8:16-17; Lu 4:40-41)*

³² *Maain wepni kewen ken, hir mit nerer wit wit neriyei mit miyapir hir ninap, hir netike mit miyapir han kerek herwe mekreri, hir neriyei nen nir Jisas. ³³ Mit miyapir yapirwe ne wit

* 1:15 Mt 3:2; Ga 4:4

* 1:17 Mt 13:47

* 1:21 Mt 4:13

* 1:22 Mt 7:28-29

* 1:24 Mk

5:7 * 1:26 Mk 9:26

* 1:28 Mt 4:24

* 1:32 Mt 4:24

* 1:34 Mk 3:11-12

iuwe ik nen nererik nau menep weip̄r ke w̄nak. ³⁴ *Jisas k̄ikaap m̄it miyap̄r kerek h̄r n̄nap te h̄r p̄ike yaain. M̄it han h̄rak kep̄r herwe enum menp̄n mekeip̄nor. H̄rak kat̄p herwe h̄r ap enwep̄yap̄rek h̄rak keim̄n au em̄it! H̄r nerteiyek h̄rak N̄kan ke God.

Jisas k̄ir̄iak menmen kerer wit wit ke provins Galili (Lu 4:42-44)

³⁵ *Hekrit enum eik h̄rak kekrit ketpaan ken yaank wein̄ik kitehi God, te h̄rak ketikerek tewep̄nak. ³⁶ Maain, Saimon ketike m̄it han nepu netikerek, h̄r nen nisesik. ³⁷ H̄r nen n̄nap̄nek h̄r netp̄iwek nar ik: “M̄it miyap̄r yap̄rwe h̄r nan n̄netnut.” ³⁸ H̄rak ketpor kar ik: “Em̄it! Haiu wen emno wit ham menep te hi hat̄p m̄it miyap̄r h̄m mai heitai en.” ³⁹ *Te h̄rak ken heriyai heriyai me provins Galili, h̄rak kat̄p m̄it miyap̄r h̄m m̄irak keit w̄nak kerek m̄it nererik nekine h̄m me Moses neitei. H̄rak kep̄r herwe enum mau mekre m̄it miyap̄r h̄ram menp̄n mekeip̄nor.

Jisas k̄ikaap m̄itik enuk lepro mewik h̄rak k̄ire yaaik (Mt 8:1-4; Lu 5:12-16)

⁴⁰ M̄itik enuk lepro mewik h̄rak kan kewen nin̄p kitehi Jisas kar ik: “M̄itik Iuwe, ti hanhan eriuwa te ti ekepa hi are yaaik.” ⁴¹ Jisas h̄rak hanhanek te h̄rak kewis his menterik ketp̄iwek kar ik: “Hi hanhan ti are yaaik.” ⁴² H̄rak kat̄p epei au, in ek lepro menke menp̄n mekeip̄n̄iwek h̄rak k̄ire yaaik. ⁴³ Jisas ketp̄iwek h̄m manp te h̄rak keriuwetek ken wasenum. ⁴⁴ *Jisas ketp̄iwek kar ik: “Ti emtewem. Ti ap et̄p m̄itik hak menmen im. Au, ti eno eteik̄n m̄itik pris ȳnk kit. Te ti ewet̄iwek menmen n̄paa Moses

ketpai haiu mamwet God em, te m̄it h̄r nan̄rtei ti p̄ike ere yaaik.” ⁴⁵ Te m̄itik ik kemtau h̄m me Jisas au. H̄rak kewep̄yap̄rem heriyai heriyai, te maain Jisas ap kakno kakitet witeik au. H̄rak k̄ir̄iakem te m̄it nan̄rek h̄r han yaaik nan̄rp nanweikn̄iwek. Te h̄rak kerp p̄n eik, m̄it nerer wit wit h̄r nan nan̄rek.

2

Jisas k̄ikaap m̄itik his hit enum h̄rak k̄ire yaaik (Mt 9:1-8; Lu 5:17-26)

¹ Maain w̄ ham, h̄rak p̄ike kan wit Kapaneam. M̄it en nertei h̄rak p̄ike kan kepu w̄nak k̄irak. ² H̄r nertei h̄rak kepu, te h̄r yap̄rwe nen nererik ere w̄nak kenempet keriuweri. M̄it han nerp ya weip̄r menep h̄r nemtau Jisas ketpor h̄m me God. ³ H̄rak wen ketpor h̄m, m̄itik̄it tekyaaait ten teker̄ir m̄itik̄i k̄iwaai kentar k̄inaan. H̄rak his hit maa tupe tupe meit. H̄rak̄it tan tatir Jisas tewep m̄it yap̄rwe nerp neiyepet weip̄r, te h̄rak̄it ap tatno n̄im̄n taau. Te h̄rak̄it teh̄n t̄niu leta me w̄nak p̄inak ein. ⁴ H̄rak̄it teh̄n t̄niu w̄nak ten niu ein, h̄rak̄it tenke toni k̄iwap̄n w̄nak siup kerek Jisas h̄rak kerp ket̄n ni en. (M̄it ne Juda h̄r newis toni k̄iwap̄n w̄nak siup. N̄p̄n au. Wit h̄rak tenhaan wein̄ik, h̄r niu auri.) H̄rak̄it tenke toni ere k̄ihi w̄senuk kepeit, h̄rak̄it t̄inaaiwir k̄inaan kerek m̄itik̄i k̄iwaai kekrerem men t̄. ⁵ *Jisas kertei h̄rak̄it tetike m̄itik̄i k̄iwaai k̄inaan han kitet h̄rak kak̄ikepik, h̄rak ketp̄iwek kar ik: “M̄itik, hi esak menmen enum mit h̄ram mamno.” ⁶ H̄rak kat̄p kar ik, te m̄it han kerek nin̄n nertei h̄m me Moses nat̄p m̄it miyap̄r em, h̄r nau neit en h̄r han kitet nar ik:

* 1:35 Mt 14:23; Mk 6:46 * 1:39 Mt 4:23, 9:35 * 1:44 Mk 3:12, 7:36; Lev 14:1-32 * 2:5

7 **“Ko! Kenmak h̄rak kat̄p kar ik? H̄rak kat̄p enum kekreh̄r ke God. H̄rak k̄re God te h̄rak ket-pim a? God kerekek kak̄sak men-men enum mamno. M̄t taauye!”*
 8 Jisas kertei kekre han k̄rak h̄r han kitet nar ik, te h̄rak ketpor kar ik: *“Yi ap han ekitet men-men mekre han ki mar im au em̄t! 9 Hi at̄p m̄t̄k k̄waai kentar k̄naan, ‘Hi esak menmen enum n̄paa ti h̄r̄akem h̄ram mamno,’ yi yep̄tari hi at̄p werek auye. Te hi at̄p m̄t̄k, ‘Ti ekrit etenen yeno eiȳm eno, h̄rak kak̄krit kakno, yi eiȳrtei hi at̄p werek te hi esak menmen enum me yi m̄t. Hi etpi mekam te yi han ekiteta?”* 10 Hi tewen etp̄wek har ik: *‘Ekrit eno,’ te yi eiȳrtei hi M̄t̄k ke wit ke M̄t̄k Iuwe hi esak menmen enum yi m̄t ne t̄ yi ȳr̄akem.”* 11 H̄rak ketpor epei au, h̄rak kat̄p m̄t̄k k̄waai kekre k̄naan kar ik: *“Ti ekrit etenen k̄naan m̄t eiȳm eno witeik.”* 12 H̄rak kat̄p epei au, te m̄t̄k keh̄n kekrit ketenen k̄naan m̄rak kewepi ken witeik. M̄t n̄rek, te h̄r nep̄r̄p̄r newen̄pi God H̄rak Iuwe, h̄r nat̄p nar ik: *“Haiu m̄r menmen yaaim mar im n̄paa ein auye.”*

*Jisas ken̄ne Livai h̄rak kisesik
(Mt 9:9-13; Lu 5:27-32)*

13 Maain Jisas p̄ke kitet tenhaan ken wan ke Galili, m̄t nen nererik te h̄rak ketpor h̄m me God. 14 *H̄rak wen kitet tenhaan h̄rak k̄r Livai, h̄rak n̄kan ke m̄t̄k Alfias, h̄rak naanm̄pre w̄nak ke m̄t h̄r new̄r pewek me takis. Jisas k̄rek ketp̄wek kar ik: *“Ti etikewa haw̄r wariyak̄t wauno te ti ehises h̄m mai.”* Livai kekrit kisesik ketikerek ten.

15 Maain Jisas kau w̄nak ke Livai. M̄t yap̄rwe enun kerek h̄r neit takis nekint̄p pewek ham n̄saw̄nem, h̄r nen netike m̄t kerek n̄r̄ak menmen enum h̄r naam menmen netike Jisas ketike

m̄t n̄rak disaipel kerek nises h̄m m̄rak. 16 *In ek m̄t han nepu, niuk m̄r Farisi, h̄r nin̄n nises h̄m me Moses. M̄t han nepu niuk m̄r Skraip. H̄r nin̄n nertei h̄m me Moses nat̄p m̄t em. H̄r n̄r Jisas ketike m̄t naanm̄pre pewek me takis netike m̄t kerek h̄r n̄r̄ak enum, h̄r yap̄rwe newepnak nekiyan naam menmen. H̄r m̄t Skraip nat̄p Jisas disaipel n̄rak nar ik: *“Kenmak h̄rak k̄paam menmen ketike m̄t nari pewek me takis netike m̄t n̄r̄ak menmen enum a?”* 17 Jisas kentaui h̄m m̄r, te h̄rak ketpor kar ik: *“M̄t n̄nap nan̄no nan̄r m̄t̄k dokta. M̄t h̄r manpenun neit taau. Hi epei han t̄ hari han ke m̄t h̄r n̄r̄ak enum. M̄t kerek h̄r han kitet h̄r yaain au.”*

*Jisas kat̄p me h̄m ham yaaim
(Mt 9:14-17; Lu 5:33-39)*

18 Maain w̄ ham m̄t nises h̄m me Jon netike m̄t ne Farisi h̄r han tewen̄n menmen me God yaaim, te h̄r nan̄t n̄np̄ nanu. M̄t han n̄ri te h̄r nan n̄r Jisas nit̄wekhi nar ik: *“M̄t ne Jon netike m̄t ne Farisi h̄r nan̄t n̄np̄ nanu. Nenmak te m̄t nises h̄m mit n̄r̄akem au?”* 19 Jisas ketpor tok piksa kar ik: *“M̄t nan̄t n̄np̄ nanu nantike m̄t̄k epei keit m̄te a? Taauye! H̄r han yaaik nan̄m menmen nantikerek.”* 20 Maain w̄ ham h̄r m̄t han h̄r nant̄wekhis neiȳk nan̄no, te h̄r m̄t n̄rak nan̄t n̄np̄ rek nanu.”

21 H̄rak wen ketpor tok piksa kar ik: *“M̄t h̄r ap nekerwo laplap ham kike yaaim ment̄r ham enum tokim au. H̄r nekerwewim, maain h̄r nankemyet laplap h̄ram mamno mamre kike mamri laplap tokik mamwepim.”* 22 M̄t h̄r ap newen t̄par wain wen petep mekre mepe hiyei tokim auye! H̄r nanwenem te wain t̄werpek mamniu, hiyei

tokim mamwep te wain mamwen mamno ti, hiyei enum mamwep mamit. Au, mit newen wain wen petep mekre meme hiyei wen yaaim nimmnam.”

*Him me wi Sabat
(Mt 12:1-8; Lu 6:1-5)*

²³ *Maain wi sabat ham, Jisas hirak ketike mit disaipel narak hir nen nitet ni ham. Mit narak newen wit yehes miram nehis newenem hir naam. ²⁴ Mit ne Farisi kerek ninin nises him me Moses hir natip Jisas nar ik: “Ko! Nemmak te mit nit nriak menmen im enum a? Nipaa God kewet Moses him lo me wi Sabat, te haiu metput me mit nit hir newen wit yehes au emit.”

²⁵ *Jisas hirak ketpor kar ik: “Yi ap han kitet werek menmen yi yekinaam me him me maam kau Devit a? Nipaa hirak ketike mit narak nini maan te hir naam menmen nar ke haiu mit in ek epei maam. Te yi wen yepitari hir nriak enum au, yaaim ye! ²⁶ *Abaiata hirak wen mitik hetpris naanmipre winak ke God, hirak Devit ketike mit narak nen winak eik nimmn ein naam bret tokim mit newisim me God miwaai mensiu kinaan menep. Mit naanmipre menmen me God, hir keriyen naam bret tokim mirak. Mit han au. Him me Moses matip emit, te hirak Abaiata kewet Devit ketike mit narak em hir naam. ²⁷ *God kinin kiriak mit. Hirak hanhani, hirak kehimitan wi sabat hiram mamkaap mit keriyen. ²⁸ Hi Mitik ke wit ke Mitik Iuwe hi Mitik Iuwe, hi hinin menmen me wi sabat.”

3

*Me wi Sabat Jisas kikaap mit his enum
(Mt 12:9-14; Lu 6:6-11)*

¹ Maain Jisas pike ken winak kerek mit nererik nekine him me Moses neitai en. Mitik enuk his miutip meweikin hirak kau ein. ² *Mit han hir nipi rek hirak kakikepek me wi Sabat te hir nenerek nansiuwek him nanriyaak kakno winak enuk. ³ Jisas katip mitik his enuk kar ik: “Ti enen in.” ⁴ *Hirak epei kan, Jisas katip mit kar ik: “Me wi Sabat him me God kerek Moses kewisim mau tiwei hiram mewisai haiu miriak menmen yaaim o enum? Haiu emkaap mit o haiu emnip?” Hir au nekintip neit. ⁵ *Hirak kiwaainan kiri kemaantwo han enuk kentar hir mit han toenuk. Hirak katip mitik his enuk kar ik: “Ti esiuwe his emnen.” Hirak kesiuwehis mirak te his pike mire yaaim. ⁶ *His mire yaaim te mit ne Farisi hir nen witeik nen nererik netike mit kerek nises him me mitik iuwe King Herot, hir nimenipin Jisas nankip.

Mit yapirwe nises Jisas

⁷ Jisas ketike mit disaipel narak hir nen wan eik. Mit yapirwe ne provins Galili hir nisesik nen nererik netike mit ne Provins Judia, ⁸ *Idumia, wit yapirwe ke mani Jodan pinak ein, wit Taia, wit Jerusalem ketike wit Saidon. Hir yapirwe nemtau menmen Jisas epei kiriakem, te hir nan nanirek. ⁹ *Hir epei nan, Jisas katip mit narak kar ik: “Yi yayit bot eiyik einen eiteninek te mit ap nanipira hi ankewin hir nanntirira.” ¹⁰ *Nipaa Jisas kikaap mit miyapir yapirwe ninap hir nire yaain, te in ek mit yapirwe ninap newep mit hir nan nerp menep newis his mentar Jisas, te hir nire yaain. ¹¹ *Hirak ken kitet ein ein, herwe enun nirek nitehir nau ti nenepip

* 2:23 Diu 23:25 * 2:25 1Sml 21:1-6 * 2:26 Lev 24:5-9 * 2:27 Diu 5:14 * 3:2 Lu 13:14 * 3:4 Lu 14:3 * 3:5 Jo 11:33, 12:40 * 3:6 Mt 22:15-16 * 3:8 Mt 4:25 * 3:9 Mk 4:1; Lu 5:1-3 * 3:10 Mt 14:36 * 3:11 Lu 4:41 * 3:12 Mk 1:34

nar ik: “Ti N+kan ke God.” ¹² *Te Jisas ketpor h+im manp h+ir ap nanwepyap+rek au em+!

Jisas h+irak keh+is m+it disaipel nar hiswiyen wik

(Mt 10:1-4; Lu 6:12-16)

¹³ Maain Jisas keh+is m+it kerek h+irak hanhani ken+nor h+ir nan nisesik netikerek nen nau m+ni+u (o neiy+ip) kent+ir ein. ¹⁴ H+ir nau ein, h+irak keh+is m+it hiswiyen wik (12) h+irak kewep niuk kenewor niuk m+ir “Aposel.” Hekrit hekrit h+ir netikerek nanriyan nanisesik nan+mtau h+im m+irak. Maain h+irak kakriuweti nan+no nant+ip m+it miyap+ir h+im m+irak. ¹⁵ Maain h+irak kakriuweti kakwisi h+ir nep+ir herwe enun nan+no nankeip+in m+it. ¹⁶ *Im em h+iram niuk me m+it h+irak ketorhis keriyei netikerek: Saimon (h+irak kewis niuk m+irak ham Pita), ¹⁷ *Jems, ketike n+kik k+irak Jon, h+irak+it n+ikerek te Sebedi (H+irak kewis niuk m+irak+it wik Boanesis kentar h+irak+it tat+ip h+im iuwe m+ire nepni mewen+in). ¹⁸ H+irak wen keh+im+itan Andru, Filip, Batolomyu, Matyu, Tomas, Jems h+irak n+ikan ke m+it+ik Alfias, Tadius, Saimon Selot, ¹⁹ h+ir netike Judas ke wit Iskeriot kerek kewepyap+ir Jisas te m+it enun nepan n+irak neiy+ik nen nak+ip.

M+it nat+ip Bielsebul k+ikaap Jisas kep+ir herwe enun nekeip+in m+it

(Mt 12:24-32; Lu 11:14-23, 12:10)

²⁰ *Jisas keh+is m+it hiswiyen wik (12) epei au, h+irak ken w+inak k+irak eik. H+irak ken w+inak, m+it yap+irwe nererik w+inak k+irak te h+irak ketike m+it disaipel n+irak ap te nan+m menmen taau. ²¹ *Maain miye p+irak wetike kikrek t+irak h+ir nerteiyek, h+ir nen nare nant+iwekh+is nanriyaak neiy+ik nan+no n+ir ein nentar h+ir han kitet

h+irak han ken sip h+irak ketaritari.

²² *M+it kerek nin+in nertei h+im lo me Moses nat+ip m+it miyap+ir em, h+ir n+naaiw+ir wit Jerusalem nekiuwe nan nat+ip nar ik: “Herwe enuk niuk m+irak Bielsebul h+irak kers+is Jisas te h+irak Seten kewis Jisas h+irak kin+in herwe enun kep+iri nan+no nankeip+in m+it.” ²³ Jisas kertei menmen h+ir netpim te h+irak ken+ne m+it ein h+ir nan nerp menep in, h+irak ketpor tok piksa kar ik: “Seten kenmak te h+irak kep+ir herwe n+irak nekeip+in m+it a? Taauye! ²⁴ M+it ne wit hak h+iras nan+nepan, te h+ir nankiyan nantike m+it han ne wit hak nan+nepan taauye! ²⁵ M+it ne weiw+ik miut+ip h+iras nan+nepan te h+ir nan+irkeik te h+ir nankiyan nanu nan+it? Au, h+ir nan+waank h+iras. ²⁶ Seten h+irekes kep+ir herwe n+irak nankeip+in m+it, h+ir nan+nke hasini nan+waank h+iras. ²⁷ Hi hin+in Seten hi ep+ir herwe n+irak nekeip+in m+it, h+iram mar ke m+it+ik hak kin+in kakno kakwep weip+ir kaksenkek m+it+ik enuk yehe+is enun o m+it+ik iuwe, te h+irak kak+it menmen m+irak meit w+inak eik keiy+m kakno.

²⁸ “Hi etpi werek. Menmen enun m+it n+ir+akem metike h+im enun h+ir netpim h+irak God kak+isakem han ekitetim au. ²⁹ Te m+it nat+ip enun me menmen God H+im+in Yaai+ik k+ir+akem, h+irak ap te kak+isakem taau! H+iram mamu mam+it tipmain tipmain enun eik.” ³⁰ *(Jisas kat+ip h+im im kentar m+it han ne Jerusalem h+ir nat+ip nar ik: “Herwe enuk kers+isek kekepik te h+irak kep+ir herwe enun nekeip+in m+it.”)

Neim+in h+ir ne weiw+ik me Jisas
(Mt 12:46-50; Lu 8:19-21)

³¹ *H+irak kat+ip epei au, Jisas miye p+irak wetike kikrek t+irak nan nerp witeik nen+n+ewek.

* 3:16 Jo 1:42   * 3:17 Lu 9:54   * 3:20 Mk 6:31   * 3:21 Jo 10:20   * 3:22 Mt 9:34, 10:25
* 3:30 Jo 10:20   * 3:31 Mk 6:3; Jo 2:12; Ap 1:14

32 Mít nau neit n+mín nemtau hír nen+newek, hír netp+wek nar ik: “Miye pit wetike kikrek nit hír nerp witeik nen+nut.” 33 Jisas ketpor kar ik: “Neiy+in hír n+re miye wetike kikrek nai?” 34 H+rak k+waainaan kír m+it nau menep te h+rak kat+ip: “M+it in hír n+re miye wetike kikrek nai. 35 M+it kerek nemtau h+m me God nisesim, h+ri keriyen n+re miye wetike kikrek o yenterer nai.”

4

Jisas kat+ip tok piksa me m+it+ik kam+ir wit yehes mau ni
(Mt 13:1-9; Lu 8:4-8)

1 *Jisas p+ike ken wan ke Galili kerp تنهاان eik kat+ip m+it h+m me God. H+rak kepu ein, m+it yap+irwe nan nererik nan+mtau h+m m+irak. H+ri nerp menep menep ners+is Jisas, te h+rak ken kau bot k+waai kentar wan menep تنهاان. M+it yap+irwe nau تنهاان nemtau h+m m+irak. 2 *H+rak ketpor tok piksa kar ik:

3 “Yi eiy+mtewem! H+rak m+it+ik hak ken kew+ir yehes meit ni m+irak. 4 H+rak wen kew+irem, ham menke m+waai yayiwe, hore men+iuwe man maam. 5 Yehes ham h+ram menke m+waai t+ kentar nan mewo waswas mekre t+ kike. 6 Maain, wepni iuwe kan kam+ip, h+ram meweiwei maa keremem. 7 Yehes ham menke m+waai t+ kerek n+paa waai enum t+ik t+ik mewiyen. Maain, waai enum t+ik t+ik p+ike mewo m+wap+inem, te h+ram ap mari au. 8 Yehes ham menke m+waai t+ yaaik n+paa m+it+ik kewenek. H+ram mewo iuwe mari yap+irwe. Ham mari 30, ham mari 60, ham mari 100.” 9 Jisas kat+ip h+m m+irak m+karu mar ik: “Neim+in yi yertei h+m mai werek werek yi han ekitetim werek werek.”

Kenmak Jisas kat+ip tok piksa
(Mt 13:10-17; Lu 8:9-10)

10 Maain, m+it yap+irwe epei nen, Jisas h+rak kepu wein+m ketike m+it hiswiyen wik n+rak (12) netike m+it han disaipel kerek nemtau h+m m+irak keriyen. H+ri nepu nit+wekhi h+m me n+paa h+rak ketpim. 11 Te h+rak ketpor kar ik: “God kewisi yi yertei menmen me h+rak kin+in naanm+pre menmen karkeik. N+paa God ap kewepyap+irem, te m+it h+ri nerteiyem au. Hi etpim hisaw+inem te yi m+it keriyen yertei menmen me God. 12 *M+it han toenuk au. Hi etpim hisaw+inem hetpor te

h+ri en+ri menmen te h+ri ap nerteiyem, h+ri nemtewem te h+ri nerteiyem au. H+ri nertei te h+ri neweik+in han newet God em, God kak+isak menmen enum h+ri n+ri+akem. H+ri nep+tari menmen te h+ri kak+isak menmen enum m+ir au.’

Jisas kewepyap+ir h+m me tok piksa

(Mt 13:18-23; Lu 8:11-15)

13 “In ek yi yep+tari menmen im hi etpiyem hisaw+inem, te maain yi eiy+ртеi menmen ham hi etpiyem hisaw+inem mam+ркеik? Taauye! Hi are ewepyap+ir im em, te maain yi eiy+ртеi h+m me God werek werek. 14-15 Yehes m+waai yayiwe h+ram mar ke m+it h+ri nemtau h+m me God, te Seten kan kewekn+or han k+ri h+ri han kaa h+m m+irak. 16 Yehes menke m+waai t+ kike kentar nan h+ram mar ke m+it nemtau h+m me God h+ri han yaaik. 17 *Yehes nekenik kike mewo mepu, maain wepni kam+ip h+ram meweiwei maa h+ram m+re m+it. Mar im h+ri nepu han yaaik, te maain m+it h+ri han neneri newep+naki, h+ri han enuk nan+naaiw+ir h+m me God mam+it. 18 Yehes

* 4:1 Mk 3:7-9; Lu 5:1-3 * 4:2 Mt 13:34; Mk 4:33-34 * 4:12 Ais 6:9-10; Jo 12:40; Ap 2:26-27

* 4:17 Mt 26:31

mɪwaaɪ tɪ nɪpaa waai tɪktɪk mewɪ mɪwapɪn yehes hɪram mar ke mɪt hɪr nemtau hɪm me God. ¹⁹*Te hɪr han kitet menmen yapɪrwe. Hɪr han yaaik nanɪt pewek yapɪrwe, hɪr hemkre menepam neriuwe menmen heriyai heriyai ere han kɪr kenke kenterim. Hɪm me God mepu mekre han kɪr au, hɪr han kaa rem meit. ²⁰Yehes mɪwaaɪ tɪ yaaim mari yapɪrwe, hɪram mar ke mɪt nemtau hɪm me God hɪr nisesim nɪrɪak menmen yaaim. Mɪt han kike, mɪt han iuwe, mɪt han wɪsenum.”

Hɪm me si mɪt nɪsawɪnek kekre sar
(Lu 8:16-18)

²¹*Jisas hɪrak pɪke ketpor kar ik: “Yi yayɪt si te yi eisawɪnek ekɪkre sar o eknɪk yeno a? Taauye! Yi eiwɪsɪk ekɪntar yeno eku niu ekɪr. ²²*Menmen yapɪrwe mɪsawɪn meit, maain hɪram pɪke mamu yaain mɪt nanɪrteiyem. Menmen ham yapɪrwe mɪt hɪr nehanem, maain hɪram mamu yaain mɪt nanɪrteiyem. ²³Keiyɪn kakɪrtei, hɪrak kakɪmtewem.”

²⁴*Hɪrak wen ketpor kar ik: “Menmen yi eiɪmtewem yi han ekitetim werek werek. Mar ke yi han kitet mɪt netike menmen hɪr nɪrɪakem, maain mar im God han kakiteti yi mɪt kakrekɪyem, te hɪrak kakriyaam wɪsenum. ²⁵*Mɪtɪk hak ketenen menmen, te God kakwetɪwek menmen ham mamtikerem hɪram yapɪrwe. Mɪtɪk hak au ketenen menmen kike, menmen mɪrak kike God kakriyaam mamno mamkeɪpnɪwek mamɪwaank mamɪt.”

Tok piksa me yehes mewo

²⁶Jisas wen katɪp: “Menmen God kɪrɪakem kakri han ke mɪt te hɪr nanisesik, hɪram mar ke mɪtɪk kamɪr yehes mau ni. ²⁷*Wɪtaan

o wanewik hɪrak kɪwaaɪ o kɪrɪak menmen, yehes mewo. Hɪrak kɪrem mewo, te hɪrak kepɪtari karkeik te hɪram mewo. ²⁸Tɪ hɪrekes kenip yehes mewo men mine tɪwei, maain heneik mewim hɪram mamri mamine nɪkim mɪram. Mɪtɪk au, tɪ erekek kenip menmen mewo. ²⁹*Maain yehes me nenhep maa, mɪtɪk kaknen kakwenem.”

Tok piksa me nu mastet

(Mt 13:31-32; Lu 13:18-19)

³⁰Jisas wen ketpor kar ik: “Hi etpi menmen God kɪrɪakem kakri han ke mɪt kakriwerem hɪram mɪre mekam? Hi etpi hɪm in.

³¹Yehes me nu mastet men tɪ mewo hɪram kike kike. (Hɪram mar ke God kinɪn naanmɪpre mɪt, te maain hɪr yapɪrwe nanɪrtei menmen mɪrak.) ³²Maain, hɪrak mastet nɪkik kakwo kakre iuwe, hɪrak kinɪn menmen mɪt namɪr mau ni eim, hɪrak ken niu kakwɪrɪr heneik mewik, te hore mamnen mamwik mamwis yaank mentar heneik mɪrak.”

Jisas katɪp mɪt hɪm tok piksa keremem

(Mt 13:34-35)

³³Jisas katɪp mɪt yapɪrwe tok piksa mar im ere hɪrak keremir yinam au meit mentar hɪr ap nerteiyem wen au. ³⁴Hɪrak katɪp tok piksa mar im katɪp mɪt yapɪrwe rem keriyen. Te hɪrak ketike mɪt nɪrak nepu weinɪm, hɪrak kewepyapɪr menmen nɪpaa hɪrak ketpim kɪsawɪnem.

Jisas katɪp te yuwerep katɪn kike kike keit

(Mt 8:23-27; Lu 8:22-25)

³⁵Maain hɪnkewɪ menep kakre wɪtaan, Jisas katɪp mɪt nɪrak kar ik: “Haiu emno emrekir wan emno pɪnak ein.” ³⁶Hɪrak ketpor, te hɪr netikerek wen nau bot

* 4:19 Mt 19:23-24 * 4:21 Mt 5:15 * 4:22 Mt 10:26; Lu 12:2 * 4:24 Mt 7:2 * 4:25 Mt 13:12 * 4:27 Je 5:7 * 4:29 Joe 3:13; Rev 14:15

ninaaiwír mít yapírwe nerp tenhaan. Mít nau bot ham netikeri nen. ³⁷ Hír wen nepno ein, yuwerep kíníu kan keríuwet wan te típar kehínhín kekre bot. ³⁸ Jisas kíwaai kínatín kekre bot sip kírak kewis paan kentar yeno tap mírak. Mít nírak nan nekotítek netpíwek nar ik: “Haai, ti ap han kitetai au a? Haiu wan kíníu kakwep te haiu mami.” ³⁹ Te Jisas kekrit katíp wan yuwerep kewenek kar ik: “Híhe enuk ewaai ehít!” Hírak katíp epei au, yuwerep katín kike kike, wan híhe enuk kíwaai keit. ⁴⁰ Te Jisas katíp mít nírak kar ik: “Yi yenmak te yi yínaain a? Yi ap han kiteta wen au a?” ⁴¹ Hír nemtau hím mírak, hír nínaain natípan main main nar ik: “Mítík ik hírak keimín? Hírak mítík kerekek? Hírak kertei kewen yuwerep wan híhe enuk kíwaai keit.”

5

Jisas kepír herwe enuk kenpín kekeipín mítík

(Mt 8:28-34; Lu 8:26-29)

¹ Hír nau bot nerekir wan nen pínak ein, hír níun tí ke wit ke mít ne Gerasa. ² *Jisas hírak kenke kínaaiwír bot kíun tenhaan ken pín eik, mítík hak kerek herwe enuk kersísek hírak kínaaiwír herwe hei kíník míníu (o neiyíp), hírak kan Jisas. ³ Mítík ik hekrit hekrit kepu kekre herwe hei kíník míníu (o neiyíp). Mít han hír ap nenke sen nesenekik neriuwerep in ek au. ⁴ Hír nípaa nesenekik neriuwe sen mau his hít mírak, te hírak au kari me his ketnim, hírak kewír nan kenemtín me hít. Mít han hír nepítari níriak menmen te hírak kíre yaaik kau keit, taau. ⁵ Hekrit hekrit wítaan wepni, hírak kepu kepeit kepík herwe hei kíník míníu (o neiyíp), hírak kenepíp kenep hírekes keríuwe nan kerekir yínk kírak.

⁶ Hírak kírá Jisas keperp ein, hírak kesíukín ken kewen nínp kítehír kewenípíyek kerp menep, ⁷ *hírak kenepíp katíp kar ik: “Ti Níkan ke Mítík Iuwe ti henmak te t!” ⁸ Herwe kínapen kentar Jisas nípaa ketpíwek kar ik: “Ti herwe enuk enke enepín ekeipníwek.” ⁹ Jisas kitíwekhi kar ik: “Ti ekine hírekes.” Herwe katíp, “Hí níuk mai mít yapírwe hentar haiu herwe yapírwe mersísek.” ¹⁰ Hírak kítehi Jisas hím iuwe te hírak ap kakríuweti nanínaaiwír wít ik au ekít!

¹¹ Sak yapírwe meit míníu (o neiyíp) eik maam menmen.

¹² Herwe nitíwekhi nar ik: “Ti eríuwetai haiu mamno mamíkresak.” ¹³ Jisas hírak kewenhi te hír netpaan nírir nekeipín mítík ik, hír nen nekere sak. Sak yapírwe mar 2,000 híram nírir mekiuwe míníu (o neiyíp) men mamín wan típar mekiuwe hím yipír híram maa meit.

¹⁴ Mít kerek naanmípre sak hír nírir nen natíp mít ne wít iuwe, mít ne wít kike me menmen im epei man. Hír nemtau menmen im, hír nan nanír menmen mít hír epei netporem. ¹⁵ Hír nan nírá Jisas ketike mítík nípaa herwe nersísek. Mítík ik hírak kau tí han yaaik, hírak epei keríuwet klos, te hír mít nínapen. ¹⁶ Mít naanmípre sak wen netpor menmen hír epei nírem me mítík enuk ketaritari ketike sak. ¹⁷ Hír nemtau menmen im, hír nítehi Jisas hím iuwe hírak kaknaaiwír wít kírá.

¹⁸ Hír nitíwekhi nar ek, te hírak ken kau bot. Hírak mítík nípaa herwe nersísek kítehi Jisas, te hírak ketikerek tatno. ¹⁹ Te Jisas ketpíwek kar ik: “Au, ti ehú in eno wít me mít nit eteiknor etpor menmen Mítík Iuwe hírak kerekýutem han tewenínit kekepit.” ²⁰ *Te hírak ken wít mar hiswiyen (10)

niuk m+ram Dikapolis, h+rak kat+p kewepyap+r menmen Jisas kerek+y+wekem. Mit en nemtewem h+r nep+r+p+r han yaaik han kitetim.

Jisas k+kaap mit+ik iuwe n+ki p+rak wetike m+te h+re winen hemkre

(Mt 9:18-26; Lu 8:40-56)

²¹ Jisas p+ke ken kau bot ketike mit n+rak, h+r nerekir wan nen p+nak ein. Jisas kenke k+naiiw+r bot p+ke ken kiun tenhaan eik, mit yap+rwe nerp nererik neweikn+wek kerp en. ²² H+r nerp nererik neweikn+wek kerp en, mit+ik hak kerek naanm+pre w+nak kerek mit nererik nekine h+m me Moses neitai, niuk m+rak Jairas, h+rak kan kenke kiteh+r k+waai h+it me Jisas, ²³ *h+rak kat+p h+m iuwe kar ik: “N+ki pai nep+ei menep wawi waunatin wauno. Ti enen etikewa euno ti ewis his menteriy+e te h+re aure yaaip h+re p+ke waw+ikrit wawu.” ²⁴ H+rak ketp+wek, te Jisas ketikerek ten ein.

H+rak tetike mit disaipel n+rak nen en, mit yap+rwe nisesi nen nerp neweik+n Jisas. ²⁵ M+te piut+p wises Jisas wetikeri, h+re w+nap hekrit hekrit winen hemkre me tito mar hiswiyen wik (12). ²⁶ H+re n+paa wen w+r mit dokta yap+rwe, h+re wew+r pewek wewetorem weiy+m wat+n h+rehes ere h+ram epei au mesi. Te h+r nertei nekepye au. H+re wen w+nap winen hemkre. ²⁷ *H+re wemtau mit nat+p menmen Jisas h+rak k+r+akem, te h+re wisesik. ²⁸ H+re han kitet war ik: “Hi awis his mentar laplap m+rak kerekek, te hi p+ke are yaaip.” ²⁹ H+re wesiuwe his wewis+m mentar laplap m+rak, hemkre k+re kat+n keit, h+re w+re yaaip. Te h+re wertei h+re winen hemkre epei au

keit. ³⁰ *Jisas h+rak kertei menmen m+rak yaaim iuwe m+naiw+rek men m+kaap neim+n, te h+rak keweik+n k+waainaan kitehi mit kar ik: “Keim+n keten+no laplap mai?” ³¹ Mit n+rak disaipel netp+wek: “Ko! Mit yap+rwe neweikn+nit. Kenmak te ti hitorhi me laplap mit a?” ³² Au, Jisas wen k+waainaan kak+r keim+n keten+n+wek laplap. ³³ M+te ip wertei h+re epei w+re yaaip, te h+re wep+r+p+r wan wenke witeh+r w+waai h+it me Jisas wewepyap+r menmen h+re w+r+akem. ³⁴ *Te Jisas ketp+we kar ik, “M+te, ti han kiteta hi ekepit, te ti ere yaaip. N+paa ti h+nap te in ek ti epei ere yaaip.”

³⁵ H+rak wen ketp+we, mit+ik Jairas mit n+rak nan netp+wek nar ik: “N+ki pit epei waa, henmak te ti eriyaam ektan Jisas? Ti ewis+ik kakno?” ³⁶ Te Jisas kemtewem h+rak kat+p mit+ik Jairas kar ik: “Ti ap enaain au. Ti han ekiteta kerekek.” ³⁷ H+rak kewis Pita, Jems ketike n+ikik k+rak Jon tetike mit+ik ik keret, h+rak+it ten ein. H+rak kewen mit han au, h+r nerp in. ³⁸ H+rak+it ten t+piun w+nak ke mit+ik ek, h+rak Jisas k+r mit h+r nik+tep nesikeyaanmi. ³⁹ *H+rak ken w+nak ke n+m+n ein, h+rak ketpor kar ik: “Yenmak te yi y+ik+tep? H+re ap waa au, h+re w+waai kerep+ep.” ⁴⁰ H+r nemtewek kat+p kar ik te h+r nenwes+sek enum enum nen. Te h+rak keriuweti nen wit eik. H+rak ketike miye haai n+re nen netike Pita, Jems, Jon neit haau me n+ki w+waai weitai en. ⁴¹ *H+rak ketenen+we his kiut+p ketp+we h+m me mit ne Isrel kar ik: “Talita kumi.” Haiu meweik+n h+m haiu mat+p mar ik: “N+ki kike hi hetput ti ekrit.” ⁴² H+re wekrit wasenum witet ein ein. (N+paa ein h+re wepu tito mar hiswiyen wik

* 5:23 Mt 8:3; Mk 7:32 * 5:27 Mk 6:56; Mt 14:36 * 5:30 Lu 6:19 * 5:34 Mk 10:52; Lu 7:50, 17:19 * 5:39 Jo 11:11 * 5:41 Lu 7:14

(12.) Hír mît nîrep híre wíte ein ein hír nenemyíwe naan natíp: “Koi!” ⁴³ *Jisas ketpor hí m iuwe te hír ap nanwepyapírek au emít. Epei au, hírak ketpor hír nanwetíwe menmen te híre wawím.

6

Mît ne wit Nasaret neweikín sip newet Jisas

(Mt 13:53-58; Lu 4:16-30)

¹ Jisas kínaaiwír wit ik ek ken kiun wit kírak eik. Mît nîrak hír nisesik. ² *Hírak ken kiun wíteik, maain wí sabbat ham, hírak ken kekere wínak kerek mît nekine hí m me Moses neitai en, hírak katíp mît miyapír hí m me God. Hír nemtewek, hír nehínhín natíp nar ik: “Keimín ketpíwek hí m im te hírak ketpaiyem? Karkeik te hírak kertei menmen im? Hírak kíriak menmen yaaim nípaa haiu ap mîrem au. ³ *Mítík ik ek hírak kime wínak kerekek. Hírak nîkan ke Maria. Hírak heiyiwe ke Jems, Josep, Judas tetike Saimon. Yenterer nîrak nau in netikewai. Hírak Mítík Iuwe au. Hírak mítík weiník kepír ke haiu mît keriyen.” Te hír han toenuk neriuwerek nîneiník. ⁴ *Jisas ketpor kar ik: “Mítík hak katíp mît menmen God keteiknîwekem, niuk mîrak iuwe men heriyai heriyai merer wit wit. Te niuk mîrak ap iuwe keit wit kírak, o weiwík miutíp mîrak o miye haai kikrek o yenterer nîrak au.” ⁵ *Hírak ap kíriak menmen yaaim yapírwe nípaa mît ap nîrem au, te hírak kewis his mentar mît nînap kekekpi hír híre yaain manpenuk neit. ⁶ Hírak kenke kekreri kentar mît in ap han kitetik.

Jisas keriuwet mît aposel nîrak nar hiswiyen wik (12)

(Mt 10:5-15; Lu 9:1-6)

⁷ *Hírak kari mît hiswiyen wik nîrak (12) nau hírak ketpor menmen. Hírak ketpor menmen, hírak kenkeri keriuweti híre wik wik nen nerer wit wit. Hírak kewisi hír nekrehír kírak nepír herwe enun naníno nankeipín mît. ⁸ *Hírak ketpor hí m iuwe te hír ap nanít menmen yapírwe neiyím naníno au emít! Pewek o wapnake o menmen au. Paap kerekek te hír neke tí neriuwerek. ⁹ Hír neriuwete su, te saket wik au emít, miutíp keremem. Hírak ketpor kar ik: ¹⁰ “Me wí yi yaino yayu yayíkere wínak hak, yi ap yayím menmen eirer wínak ham au emít. Wínak kiutíp kerekek ere yi yainaiwír wit yaino wit hak. ¹¹ *Mît ne wit hak ap neriyi mît naanmampri yayít wínak kí n nanímtau hí m mi au, yi einaaiwír mît in einepép toni waniu (o win) mau hit mît, te yi yeteiknor hír nîriak enum.” ¹² Hírak ketpor epei au, hír mît nîrak nen natíp mît miyapír han hí m me God me hírak katíp mît hír nanweikín sip nanwet menmen enum. ¹³ *Hír nepír herwe enun yapírwe nekeipín mît, hír newen wel mentar mît nînap, te hír híre yaain.

Mît nenep Jon kerek kírkír mît, hírak kaa

(Mt 14:1-12; Lu 3:19-20, 9:7-9)

¹⁴ *Mítík iuwe King Herot kinín naanmípre mît ne Isrel, hírak kertei menmen Jisas kíriakem kentar Jisas niuk mîrak iuwe te mît hír nertei menmen hírak kíriakem hír netpim nerer wit wit. Te Herot kemtewek. Mît han natíp nar ik: “Jon kerek kírkír mît neriuwe típar hírak nepi kaa, te hírak píke kekrit kepu. Mar im te hírak kíriak menmen yaaim nípaa haiu mît ap mîrem au.” ¹⁵ Te mît han natíp nar ik: “Hírak

* 5:43 Mk 1:44, 7:36 * 6:2 Jo 7:15 * 6:3 Jo 6:42 * 6:4 Jo 4:44 * 6:5 Lu 4:40 * 6:7 Lu 10:1 * 6:8 Lu 10:4-11 * 6:11 Ap 13:51 * 6:13 Je 5:14 * 6:14 Mt 16:14; Mk 8:28

Jisas ik h̄rak Ilaisa kerekek.” M̄t han nat̄p: “Au, h̄rak k̄re m̄t profet n̄paa nat̄p h̄m me God newepyap̄rem nat̄p m̄t em.”¹⁶ Herot kemtewem, h̄rak han kitet kar ik: “H̄rak Jon n̄paa hi eriuwet m̄tik hak ken kerekir teruk k̄rak paan kewen keket, h̄rak p̄ke kekrit kau keit.”

¹⁷⁻¹⁸ **N̄paa Jon h̄rak epei kat̄p Herot kar ik: “Ti hewaank Herodias m̄te pe n̄kik kit ti het̄we. Menmen im h̄ram ap yaaam au, h̄ram enum!” Herot han enuk keriuwet m̄t n̄rak h̄r netenen Jon nesenkekik newis̄ik kekre w̄nak enuk kent̄r m̄te pe Herot n̄kik k̄rak niuk m̄rak Filip, h̄rak herot ket̄we. ¹⁹ Herodias h̄re han enuk ware waunep Jon, te h̄re taau. ²⁰ Herot k̄naain Jon. H̄rak kert̄i Jon m̄tik yaaik kises h̄m me God. Te Herot naanm̄prewek. W̄i kerek herot kemtau h̄m m̄rak h̄rak k̄naain. Te h̄rak wen p̄ke hanhan kak̄mtau h̄m m̄rak kakteipim kerekek.

²¹ Maain w̄i ham Herodias hanhan wemir̄ Herot m̄tik k̄re h̄rak kaknep Jon. W̄i im Herot han kitet w̄i n̄paa miye p̄rak winaak, te h̄rak kemani menmen kakwet m̄t n̄rak ne gavman netike m̄t kerek naanm̄pre m̄t ne ami netike m̄t niuk m̄r iuwe neit provins Galili h̄rak kakwet̄r menmen h̄r nan̄m. ²² H̄r naam epei au, Herodias n̄ki p̄re wan w̄r̄re winor henye. H̄r m̄t han yaaik iuwe neriuwep, te Herot ketp̄we kar ik: “Ti itauhi me menmen ti hanhanem, te hi tewen ewetitem. ²³ *Menmen mekam ti itauhiyem hi ewetitem. Ti itauhi me menmen hi naanm̄prewem te hi enke p̄nam ewetitem hi wen hetenen p̄nam.”

²⁴ H̄rak kat̄p epei au, h̄re wen witeik witehi miye p̄re war ik: “Hi

ehit̄wekhi mekam?” H̄re miye wetp̄we war ik: “Ti ehit̄wekhi me m̄tik kakno kaknep m̄tik Jon Baptais kerek k̄k̄r m̄t neriuwe t̄par h̄rak kakweto paan k̄rak.”²⁵ H̄re p̄ke wan waswas wetp̄wek h̄m iuwe war ik: “In ek ti eweto paan ke Jon ek̄kre t̄kenup.”²⁶ Herot kemtau h̄m im, h̄rak han enuk. Te n̄paa h̄rak ketp̄we h̄m iuwe, m̄t yap̄rwe nemtewek. Te h̄rak k̄napen kaknep Jon, te h̄rak ȳnk enuk kat̄p m̄te auye. ²⁷ Te h̄rak kesiuwe m̄tik ken kerekir Jon teruk k̄rak kekre w̄nak enuk. ²⁸ H̄rak kewis paan k̄rak kekre t̄kenup h̄rak p̄ke keiȳk kan kewet m̄te rek. H̄re wen witeik wewet miye p̄re paan ke Jon.

²⁹ Maain m̄t ne Jon nertei h̄rak epei kaa, h̄r nen w̄nak enuk neit ȳnk k̄rak neiȳk nan newis̄ik kekre hei.

Jisas kewet m̄t nar 5,000 menmen h̄r naam
(Mt 14:13-21; Lu 9:10-17; Jo 6:1-13)

³⁰ *M̄t aposel ne Jisas p̄ke nan netp̄wek menmen h̄r n̄riakem nat̄p m̄t miyap̄r em. ³¹ *H̄rak ketpor kar ik: “Yi eitikewa haiu mamno wit wein̄k mamu mam̄t ein.” H̄rak kat̄p kar ik kent̄r m̄t yap̄rwe nan netpor wanewik ere w̄itaan, te h̄r ap nau naam menmen taau. ³² H̄r h̄ras nau bot nepno wit wein̄k.

³³ Te m̄t yap̄rwe ne wit yap̄rwe n̄ri h̄r nen, h̄r nerteiri h̄r neim̄n, te h̄r m̄t miyap̄r nesiuknen nin̄n nen wit wein̄k eik ek nemeriyor h̄r nan̄nen. ³⁴ *Jisas kenke k̄naaiw̄r bot ken kiun tenhaan kerp t̄i eik, h̄rak k̄r m̄t yap̄rwe nererik in, h̄rak hanhani kent̄r h̄r n̄re sipsip m̄t naanm̄prewem au, h̄ram mamno heriyai heriyai menmen

* 6:17-18 Lev 18:16 * 6:17-18 Lev 18:16 * 6:23 Est 5:3, 6, 7:2 * 6:30 Lu 10:17 * 6:31
Mk 3:20 * 6:34 Mt 9:36

mamimip mamawaankem. Hirak katip keteiknor menmen me God yapirwe. ³⁵ *Maain menep kakre witaan hirak wen ketpor him, mit disaipel narak nan netpwek nar ik: "Wit weinik ik ek, nepei au kakre witaan. ³⁶ Ti eriuweti enino enrer wit wit enit menmen enim." ³⁷ Hirak Jisas ketpor, "Yi hiras eiwetir menmen hir nanim." Te hir pike netpwek, "Hiau emno emwir pewek mar 200 kina mamit menmen a? Taauye! Haiu ap meit pewek mei yapirwe au!" ³⁸ Jisas kitorhi kar ik: "Menmen marmenum mepeit in? Yi eino eiwenhisem." Hir epei nen newenhisem, hir pike nan netpwek nar ik: "Bret hispinak (5) metike saauk wik me wan mepeit in keremem."

³⁹ Hirak epei kertei, hirak katip mit disaipel narak: "Yi eitip mit hir eninke hasini enu yenkis eim." ⁴⁰ Hirak ketpor kar ek, te hir nenkeri hasini hasini nau nitet yenkis, mit han nar 100, mit han nar 50. ⁴¹ Te hirak ketenen bret metike saauk mau his mirak, hirak kikiamnaan men nepni eim kitehi God katip hirak yaaik. Epei au, hirak kewep bret kewet mit disaipel narak em. Te hir netiwem neiyim nen newet mit miyapir em. Epei au, hirak pike keit saauk kewetrem hir neiyim nen newet mit miyapir em hir naam. ⁴²⁻⁴³ Mit miyapir yapirw naam ere tu iuwe, ham au mepeit. Te mit disaipel neit menmen yinam miwaai em kerek mit hir naam au, hir nemi mekre wapnake mar hiswiyen wik (12) ere mau him. ⁴⁴ Hir mit yapirwe nar 5,000 mit keriyen hir nererik naam menmen.

*Jisas ken kitet tpar keke niu
(Mt 14:22-23; Jo 6:15-21)*

⁴⁵ In ek Jisas katip mit disaipel narak him manp te hir enin in enu bot enino enrekir wan eniun

pinak ein enmeriyiwek enit wit Betsaida. Hirak kakriuwet mit hir nanino heriyai heriyai nanrer wit mir eim. ⁴⁶ *Hirak Jisas keriuweti hir nen, te hirak ken miniu (o neiyip) kitehi God, hirakit tewepnak. ⁴⁷ Maain witaan man, bot ke mit wen kerekir wan ke nimin, hirak Jisas kerp ti kepu weinik. Hirak kir mit narak hir neiyik newen tpar iuwe neriuwet bot ken, te nime miniu meriuwet bot ap ken kiun pinak ein au. ⁴⁸ Menep wanewik, Jisas hirak kitet wan keke niu ken. Hirak kakno kaksipaap mit nau bot, ⁴⁹ *te hir nerek kitet wan keke niu ken, hir han kitet hirak herwe. ⁵⁰ Te hir ninaain nenepip. Hir nenepip te hirak ketpor kar ik: "Yi han tokik eiyu. Hi Jisas kerekek hi han. Te yi ap eineina au." ⁵¹ *Hirak ketpor epei au, hirak keh in kinu ketikeri nau bot. Te nime matin meit. Hir nerek, te hir nepirpir iuwe. ⁵² *Hir ap han kitet menmen me bret kerek hirak kirakem kewet mit em hiram meteiknor hirak Mitik iuwe. Au, han kir wen toenuk. Mar im te hir nepirpir.

*Jisas kikaap mit miyapir hir
nnap neit Genesaret
(Mt 14:34-36)*

⁵³⁻⁵⁴ Hir nerekir wan ere hir niun تنهاان ken pin eik. Hir ninaaiwir bot nerp تنهاان mit yapirwe hir nir ninaan me Jisas hir nerteiyek hirak keimin. Te hir nen heriyai heriyai ⁵⁵ nerer wit wit hir nenerir mit nnap neri nen newisi niwaai nentar yeno, hir ninani neri nen wit kerek hir nemtau Jisas kewiyen. ⁵⁶ Jisas ken kerer wit kike o wit iuwe, hir mit newis mit nnap hir nau yaain menep yayiwe, hir nitiwekhi te hir newir his netenen klos mirak. Mit kerek newir his netenen klos mirak, hir pike nire yaaik.

* 6:35 Mk 8:1-9 * 6:46 Mk 1:35; Lu 5:16, 6:12, 9:28 * 6:49 Lu 24:37 * 6:51 Mk 4:39

* 6:52 Mk 8:17

7

Jisas kene mit kerek hir nises him me maamrer, ap nises him me God au

(Mt 15:1-9)

¹ Mit han ne Farisi kerek ninin nises him me Moses, hir netike mit han kerek ninin nertei him me Moses natip mit miyapir em, hir ninaaiwir wit Jerusalem nen nererik neit wit eik nanir Jisas. ² *Hir nir mit disaipel han kerek nises him me Jisas hir nipaam menmen te hir ninin nekemyet his mir au. ³ (Mit miyapir ne Isrel hir niutip niutip nises him me maamrer te mit ne Farisi hir nisesim iuwe. Hir nekemyet his au, te hir nanim menmen au. ⁴ *Hir nanino wit nanit menmen mit nesiuw-erem meit maket, hir nantiwem pike naninen wit eik hir ninin nanmir au, te hir nanim menmen au. Hir nises him meiyam me maamrer mar im. Hir nekemyet wa hesnu, min me toni, wenkep-ye, sar metike min me ain. Au, hir ap te nanim menmen taau!)

⁵ Hir mit ne Farisi netike mit kerek ninin nertei him me Moses natip mit miyapir em, hir nitehi Jisas nar ik: "Nenmak mit hir nises him mit, te hir ap nises him me maamrer? Hir naam menmen neriuwe his enum hapik mewim."

⁶ *Jisas ketpor kar ik: "Nipaa Aisaia hirak katip him me yi mit kerek yewenin him. Hirak kewis him mau tiwei mar im:

'Mit in newenanipi neriuwe him mir, te han kir kisa sa au.

⁷ Hir nitehir newen ninip nine hentye newenipi niuk mai weinim. Hir natip mit miyapir him mir hiram mar ke him me God.' ⁸ "Yi yeweikn sip yewet him me God, te yi yises him weinim mit keriyen hir netpiyem."

⁹ Hirak wen ketpor, "Yi yertei werak eweikn sip eiwet him me God te yi eyises him mi. ¹⁰ *Nipaa Moses kewis him mau tiwei katip kar ik: 'Yi naanmam-pre miye haai ni eiwenipi niuk mir eikepi, maain yi naanmam-pri. Neimin hir nene miye haai nir nanre newirpaan newepik, hir mit han naninip nani nanit.' ¹¹ Te yi mit yatip mitik hak kaktip miye haai hirak menmen hirak maain kakwetirem kakikepi, te hirak kehimitanem kakwet God em, ¹² te maain yi yeriuwesisek hirak ap kakwet miye haai em kakikepi kakriuwere au. ¹³ Mar im yi yewenin him me God yeri-uwe menmen maamrer netpiyem yi yisesim yatip mit em. Yi mit yirak menmen yapirwe enum mar im."

Menmen mit niriakem menip God hirak katip hir enun

(Mt 15:10-20)

¹⁴ Jisas pike kenine mit miyapir yapirwe hirak ketpor kar ik: "Yi mit miyapir yapirwe, yi nikip emnep eyimtau him mai, yi han ekitetim! ¹⁵ *Menmen mit nanim mamno tu kir hiram ap menip God kaktip mit hir enun au. Menmen mekre han ke mit hiram meweikn han kir hiram menip God hirak kaktip mit hir enun. ¹⁶ Neimin hir enirtei hir nanimtwewem."

¹⁷ Maain hirak epei kinaaiwir mit hirak ken winak ken nimin ein, mit hirak nises him mirak hir nitiwekhi me him nipaa hirak ketpin. ¹⁸ Hirak kenemyor naan ketpor kar ik: "Yi wen yepitariyem yar ke mit ein a? Yi yepitari menmen hiram mamno him ke mit hiram menip God hirak kaktip mit hir enun taauye! ¹⁹ Menmen hiram mamno mamike tu kerekek maain mit hir nanino naninerem mamno mune ne heim." (Me

* 7:2 Lu 11:38 * 7:4 Mt 23:25 * 7:6 Ais 29:13 * 7:10 Eks 20:12, 21:17; Diu 5:16 * 7:15 Ap 10:14-15

h̄im im Jisas kat̄ip h̄irak keteiknai menmen yap̄irwe me t̄i h̄iram yaa'im te haiu mam̄im.)²⁰ H̄irak wen kat̄ip, "Menmen enum mekre han ke m̄it h̄iram menip God kakt̄ip h̄ir enun.²¹ *Menmen mekre han ke m̄it meit n̄im̄in h̄iram menipi h̄ir han kitet enum, h̄ir nisesan n̄ir̄iran, h̄ir nekint̄ip menmen o h̄ir nenep m̄it nani.²² H̄ir nari miyap̄ir ne m̄it han his newenem n̄iwaai netikeri, h̄ir hemkre menepam enum nan̄it menmen, h̄ir n̄ir̄ak menmen enum meit wit wit heriyai heriyai, h̄ir newen̄in h̄im, h̄ir nenke perke enum o paan tokik nekitet naan, h̄ir han enuk neriuwe m̄it h̄ir nin̄ini neit menmen yap̄irwe, h̄ir netpi nisesi, h̄ir han kitet h̄ir iuwe nin̄in m̄it han. Menmen im metike menmen ham enum.²³ Menmen im yap̄irwe meit n̄im̄in mekre han man h̄iram menip God h̄irak kakt̄ip m̄it h̄ir enun."

M̄ite pe Finisia witehi Jisas h̄irak kakepiye

(Mt 15:21-28)

²⁴ Maain Jisas h̄irak kekrit k̄inaaiw̄ir wit ik, h̄irak kepno ken h̄in me wit Taia. H̄irak ken kiun ein, h̄irak ken kepu w̄inak hak k̄inapen h̄ir m̄it en nertei h̄irak kepu w̄inak eik, te h̄ir nemtewek.²⁵ In ek, m̄ite hap n̄iki p̄ire herwe enuk kers̄isep, h̄ire wemtau m̄it nat̄ipan me Jisas. Te h̄ire wen wenke w̄iwaai t̄i menep h̄it me Jisas.²⁶ M̄ite ip h̄ire pe Isrel au. H̄ire miye p̄ire wina (o winiye) weit provins Sairo Finisia. H̄ire witehi Jisas h̄irak kak̄ip̄ir herwe kaknop̄in kak̄ikeip̄in n̄iki p̄ire.

²⁷ Te Jisas kat̄ip h̄irak kak̄in̄in kak̄ikaap m̄it ne Isrel, te h̄irak ketp̄iwe tok piksa kar ik: "N̄ikerek h̄ir enin̄in en̄im menmen. H̄iram enum te haiu m̄it mamkin

menmen me n̄ikerek mamw̄irem mamno mamwet nepere rem."

²⁸ Te h̄ire wetp̄iwek, "Ti at̄ip werek M̄it̄ik Iuwe, te nepere mekor̄ir menmen me n̄ikerek m̄inat̄in m̄iwaai t̄i."

²⁹ H̄irak ketp̄iwe, "Ti at̄ip werek ik, te ti p̄ike eno witeik. H̄irak herwe epei kenke kenp̄in k̄inaaiw̄ir n̄iki pit."³⁰ H̄ire p̄ike wen witeik, h̄ire w̄ir n̄iki p̄ire w̄iwaai yeno, h̄ire wertei herwe epei kenke kenp̄in kekeip̄iwe.

Jisas k̄ikaap m̄it̄ik enuk ap kat̄ip au, n̄ik̄ip toto

³¹ *Maain Jisas k̄inaaiw̄ir wit ke Taia keit ein, h̄irak ken kewep n̄im̄in ke wit Saidon̄ h̄irak ken menep h̄in me wit hiswiyen (10) h̄irak ken ere kiun wan ke provins Galili.³² *M̄it han neit m̄it̄ik hak neiȳik nen neteik̄in Jisas ek. M̄it̄ik ik h̄irak n̄ik̄ip toenum kat̄ip werek au. Teruk enuk kemerhin (o kemark̄ik). H̄ir nat̄ip Jisas h̄im iuwe, te h̄irak kakwis his mam̄interik kak̄ikepik.³³ *H̄irak Jisas ket̄iwekhis keriyaak keiȳik ken ketikerek tekiyak̄it t̄inaaiw̄ir m̄it yap̄irwe nererik neit ein. Te h̄irak kewis histuwak m̄irak mekre n̄ik̄ip m̄irak, h̄irak kenik̄in t̄imank men nin k̄irak.³⁴ *Te h̄irak k̄ik̄iam naan men niu kekin han ketp̄iwek kar ik: "Efata." Haiu meweik̄in h̄im haiu mat̄ip, "Ti n̄ik̄ip mit emnep emtau menmen."

³⁵ H̄irak n̄ik̄ip m̄irak menep, teruk kerek kemerhin (o kemark̄ik) epei au, h̄irak kat̄ip werek werek.³⁶ *H̄irak Jisas ketpor h̄im iuwe te h̄ir enwepyp̄ir menmen im em̄it! H̄irak kehimit̄enorem kat̄ip h̄ir ap en̄it̄ipim au em̄it! Te h̄ir newepyp̄irem iuwe nerer wit wit heriyai heriyai.³⁷ *M̄it in han kekrit w̄isenum h̄ir nat̄ip nar

* 7:21 Ga 5:19-21 * 7:31 Mt 15:29-31 * 7:32 Mk 5:23; Lu 4:40, 13:13 * 7:33 Mk 8:33

* 7:34 Mk 6:41; Jo 11:41 * 7:36 Mk 1:43-45 * 7:37 Ais 35:5

ik: “Hirak epei kiriak menmen yapirwe yaaim. Hirak wen kiriak mitik ik nipaa nikip to enum, hirak nikip menep kemtau him.”

8

Jisas kewet mit nar 4,000 menmen hir naam
(Mt 15:32-39)

¹ In ek mit yapirwe nererik nan, hir ap neit menmen mei te nanim au. Te Jisas hirak kenine mit disaipel narak ketpor kar ik: ² * “Hi hanhan heriuwe mit in. Hir nau netikewa me wi wikak, te in ek menmen hiram epei au mesi hir nimp maan. ³ Hi eriuweti nanit nimp nanino nir ein te hir nimp mamn naninkewin nanwaai yayiwe. Mit han hir neke yanimin nan.” ⁴ Mit narak netpwek nar ik: “Haiu mamwetir menmen hir nanim mamirkeik? Wit ik ek hirak weinik.” ⁵ Jisas hirak kitorhi kar ik: “Menmen marmenum mepeit?” Hir natip, “Menmen hispinak wik(7).”

⁶ Hirak katip him iuwe te mit miyapir yapirwe hir nanu ti. Te hirak ketenen bret hispinak wik (7), hirak kitehi God em katip hirak yaaik. Te hirak kewenin bret kewet mit disaipel narak em hir nenkerem newet mit yapirwe rem. ⁷ Hir mit disaipel narak wen netenen saauk ham kike. Te Jisas kitehi God em, hirak kewet mit narak em ketpor hir enwet mit han em. Hir newetirem. ⁸ Hir mit yapirwe naam menmen ere tu iuwe. Mit disaipel narak nen neit menmen yinam wen mepeit, hir neiyim nen nemi mekre wapnake hispinak wik (7) mau him. ⁹ Mit miyapir nar 4,000 hir epei naam menmen im. Hir epei naam, hirak keriuweti nen. ¹⁰ Hirak keriuweti nen, hirak ketike mit disaipel narak hir nehin niniu nau

bot, hirak kerekir wan ken kiun hin me distrik Dalmanuta.

Mit Farisi nitehi Jisas hirak kakriak menmen hir nanirem
(Mt 16:1-4; Lu 12:54-56)

¹¹ * In ek mit han ne Farisi kerek hir ninin nises him me Moses hir nan netike Jisas newepnak. Hir nenerek nitiwekhi hirak kakriak menmen kakteiknor hirak God keriuwetek kan ti ik. Hir hanhan nanri han kirak. ¹² * Jisas kekin han ketpor kar ik: “Yenmak yi mit yitauhi te hi ariak menmen hi eteikni God keriuweta hi han a? Hi hetpi werek. Hi ap te eteikni yi mit ne ti menmen mar im taau.” ¹³ Hirak katip epei au, hirak kinaiwiri kehin kiniu kau bot ketike mit narak, hirak kerekir wan kakno pinak ein.

Tok piksa me him me mit ne Farisi netike him me mitik iuwe King Herot
(Mt 16:5-12)

¹⁴ Hir mit disaipel narak neit bret au, hir han kaa rem. Kiutip kiwaai kekere bot kepeit kerekkek. ¹⁵ * Bot hirak wen kerekir wan, hirak Jisas katip him iuwe ke him enum mit newepyapirem natip hiram yaaim metike menmen mit ne mitik iuwe King Herot niriakem. Hirak ketpor, “Naanempre hiras. Yi einopin eikeipin yis me mit ne Farisi metike yis me mit ne Herot.” ¹⁶ Te hir natipan nar ik: “Haiu han kaa bret te hirak kenai ketpaiyem.” ¹⁷ * Jisas kemtau hir natipan, te hirak ketpor kar ik: “Yenmak te yi yatip yi han kaa bret a? Yi ap han kitet menmen werek werek wen au a? Han ki au to enuk a?”

¹⁸ * “Yi nanamir kewi te yi yir menmen au. Yi nikip mewi, te yi yemtau menmen au. Yi han kaa menmen im a? ¹⁹ * Nipaa ein hi ewepep bret mar hispinak (5)

* 8:2 Mk 6:34-44 * 8:11 Mt 12:38 * 8:12 Lu 11:29 * 8:15 Lu 12:1 * 8:17 Mk 6:52
* 8:18 Jer 5:21; Esi 12:2; Mk 4:12; Ap 28:26 * 8:19 Mk 6:41-44

me mıt nar 5,000, yi yeit yinam mekre wapnake mau hım marmenum a?” Hır netpıwek, “Haiu memi mar hiswiyen wik (12).”²⁰ *Hırak ketpor kar ik: “Me bret hispınak wik (7) me mıt nar 4,000 yi yeit yinam yemi mekre wapnake mau hım marmenum a?” Hır netpıwek, “Haiu meit hispınak wik (7).”²¹ Hırak ketpor, “Yi wen yepıtari a? Hi ap heni me bret au. Hi hetpi yi einopın ap eiyises hım enum mıt ne Farisi natıp mıt hır enisesim.”

Jisas kıkıap mıtık ke Betsaida hırak nanamır toto

²² Maain hır nen niun wit Betsaida. Hır mıt han nari mıtık nanamır toto hır neiyık nan nır Jisas, hır nitıwekhi hım iuwe te hırak kakwis his mamıterik.²³ *Jisas ketenınwek his kariyaak ken kınaaiwır wit ken kerp pın eik. Hırak kenikın tımank men nanamır kırak, hırak kewis his menterik. Te hırak kitıwekhi kar ik: “Ti hır menmen o au?”²⁴ Hırak mıtık kıwaainan kır ein ein katıp, “Hi hır mıt neke tı o hi hır nu waai?”²⁵ Hırak Jisas pıke kewis his mentar nanamır kırak. In ek hırak mıtık kır hımın naan menmen hırak kırım werek werek yaaim.²⁶ *Hırak nanamır yaaik te Jisas kare kaksuwerek kakno, hırak ketpıwek kar ik: “Ti ap eno wit Betsaida eik, au emıt! Ti eno nit en kerekek.”

Pita kewepyapır Jisas hırak mıtık Kraıs God kesuwerek kan tı (Mt 16:13-20; Lu 9:18-21)

²⁷ Maain Jisas ketike mıt disaipel nırak nen nerer wit wit me Sisaria Filipai. Hır wen nepno hırak kitehi mıt nırak kar ik: “Mıt hır nenewa hi keimın?”²⁸ *Mıt nırak hır netpıwek nar ik: “Mıt han natıp ti Jon kerek kıkır mıt nekretıpar ti pıke hekrit heke herwe hei han. Mıt han natıp ti profet Ilaija

ti hınaaiwır wit ke God hekiuwe han tı ik e. Mıt han natıp ti mıtık profet hak nıpaa natıp hım me God newepyapırem natıp mıt em, ti pıke hekrit heke herwe hei han.”²⁹ *Hırak Jisas kitorhi, “Te yi han kitet hi keimın?” Hırak Pita ketpıwek, “Ti Mıtık Kraıs kerek God kehımıtanit kerek ti ekepai haiu mıt keriyen.”³⁰ *Jisas ketpor hım iuwe, “Yi ap eiwepyapır hi keimın au emıt!”

Jisas katıp maain hırak kaki hırak pıke kakıkrit

(Mt 16:21-28; Lu 9:22-27)

³¹ In ek, hırak kinın ketpor kar ik: “Maain hi Mıtık ke wit ke Mıtık Iuwe hi yınk kai kakiyewo iuwe. Haairer netike mıt iuwe pris kerek newet God menmen me mıt, hır netike mıt ninın nertei hım lo me Moses, hır nanıneina te hır naniyep hi hahi. Te maain wı wikak, hi pıke ekrit ehu.”³² Jisas katıp hım kepakın menmen au, hırak kewepyapırem. Te Pita ketpıwek keriyaaik keiyınk ken pın eik hırak kenerek ketpıwek kar ik: “Ti han kitet menmen mar im au emıt.”³³ Jisas keweikın kır mıt disaipel nırak han te hırak kene Pita ketpıwek kar ik: “Seten ti enopın ekeipno. Ti ap han kitet menmen har ke God han kitetim au. Ti han kitet menmen har ke mıt keriyen.”

³⁴ *Maain Jisas kenıne mıt yapırwe netike mıt disaipel nırak. Hır nan nererik nau, te hırak ketpor kar ik: “Neimın hır hanhan nanısısa nanımtau hım mai, hır hanhan hıras au. Hır ap nehınhın enınaain menmen enum mamnen mamrıwaank nentar hır nises hım mai.³⁵ *Neimın nırık ek au, te hır nare nanu nanıt menmen yapırwe, maain hır maain nani. Te neimın nani nanıtar hım mai hır nisesim, hır nantikewa nanu nanıt.³⁶ Mıtık hak keit menmen

* 8:20 Mk 8:6-9

* 8:23 Jo 9:6

* 8:26 Mk 7:36

* 8:28 Mk 6:15

* 8:29 Jo 6:68-69

* 8:30 Mk 9:9

* 8:34 Mt 10:38-39

* 8:35 Lu 17:33; Jo 12:25

yapirwe me ti te himin kirak hirak kakawaank, mamirkeik te hiram mamkepik hirak kaktike God tatu werek a? Taauye! ³⁷ Mitik kakwet God mekam te hirak kakwetiwek himin hak yaaik kirak a? Taauye! ³⁸ *Neimin ne yi mit yi yink enuk ap eitip mit enun ne ti ik yi yises him mai, maain me wi hi Mitik ke wit ke Mitik luwe hi heit menmen me Haai merhihe mewepna, hi anen eharp ti hetike mit ensel nai, hi eweikin sip ewet yi mit.”

9

¹ *Jisas ketpor kar ik: “Hi etpi werek. Mit han nepu nepeit in hir nani wen au, te hir nanir menmen iuwe God kiriakem mamnen hirak keyim naanmampre mit kakriuwere.”

Mit disaipel nir yink ke Jisas hirak keweikin kire menmen ham (Mt 17:1-13; Lu 9:28-36)

² Maain wi hispinak kiutip (6) epei men, hirak Jisas keithis Pita, Jems, Jon tetikerek ten miniu (o neiyip) kau niu ein. Hirakit tepu weinim. Mit han au. Hirakit tirek keweikin his keit in. ³ Laplap mirak merhihe mire hike, te hir mit ne ti hir ap te nriakem mar im taauye. ⁴ Hirakit tir Ilaija ketike Moses, hirakit maam nipu te nipaa ein, hirakit wik tetike Jisas tewepnak. ⁵ Hirak Pita kir menmen im te hirak katip Jisas kar ik: “Haai, haiu mau in hiram yaaim. Haiu mamwep weisak wikak. Kiutip kit, kiutip ke Moses, kiutip ke Ilaija.” ⁶ Hirak Pita katip him im kentar hirakit tinaain te Pita kepitari him mekak hirak ketpiyem, te hirak ketpi him im o him eim. ⁷ *Hirak katip epei au, napir kiwapini, hirakit temtau him me God meke napir man matip mar

im: “Hirak Nikan kai ik hi hanhanek. Nikip emnep yi eiyimtau him mirak.” ⁸ Hiram matip epei au, napir kewep ken hirakit tereanaan waswas tir mitikit wik au. Hirakit tenep teit pike ten wit ke God. Jisas kerekek hirak kepu.

⁹ *Hirakit tekiuwe miniu (o neiyip) Jisas kewenet ketpiwekit hirakit ap tewepyapir menmen hirakit epei tirem au emit ere maain hirak Mitik ke wit ke Mitik luwe hirak kaki pike kakikrit kaku. ¹⁰ Hirakit temtau him mirak hirakit tepakinek. Te hirakit titehiyakit menmen Jisas ketpiwekitem me maain hirak kaki pike kakikrit kaku. ¹¹ Te hirakit titiwekhi tatip tar ik: “Nenmak mit ninin nertei him lo me Moses hir natip Ilaija kakinin kaknen, te maain Mitik Krai kkaru kaknen?” ¹² *Jisas ketpiwekit, “Hirak Ilaija kakinin kaknen pike kakrak menmen ere werek. Te nenmak hir mit ne nipaa ein newis him mau tiwei me hi Mitik ke wit ke Mitik luwe hi yink kakiyewo iuwe, mit hir nanitetaunaan a? ¹³ *Te hi hetpi werek. Hirak Ilaija epei kan, te mit hir nerekiyiwek nises han kir mar ke nipaa mit newisim mau tiwei. Hirak Jon kerekek.”

Jisas kikaap nikan hirak kepir herwe enuk kenpin kekeipniwek (Mt 17:14-21; Lu 9:37-43)

¹⁴ Hirak ketpiwekit epei au, hirakit tan tir mit disaipel narak han. Hirakit tir mit yapirwe nan nererik neweiknor. Mit disaipel hir netike mit hir ninin nertei him lo me Moses hir nenehan me menmen. ¹⁵ In ek hir mit nir Jisas kan te hir han kekrit han yaaik nen natip nar ik: “Ti epei han.” ¹⁶ Hirak ketpor, “O hi epei han.” Te hirak kitorhi, “Yi yenehan yektaan mekam?”

* 8:38 Mt 10:33 * 9:1 Mk 13:30 * 9:7 Mt 3:17; 2Pi 1:17-18; Diu 18:15; Ap 3:22 * 9:9 Mt 12:16; Mk 8:30 * 9:12 Mal 4:5; Sam 22:1-18; Ais 53:3 * 9:13 Mt 11:14

17 Mítik kiutip ke hír yapirwe h́rak ketpíwek kar ik: “Haai, hi epei hari ńkan kai heiyik han. H́rak herwe enuk kersisek kewek teruk.”¹⁸ Me wí h́rak kersisek, h́rak kewirek kíwaai tí, h́rak ńkan kenikín mar tíwerpek, h́rak kenip yehes ḿrak kíkir kíkir, yínk kererwo. Hi hitehi mít disaipel nit h́r nanipír herwe kakno, te h́r taauye!”

¹⁹ Jisas h́rak kemtau h́m im te h́rak keneri kar ik: “Yi mít miyapír kerek yi ap han ekitíta? Wí marmenum hi ehu emeryi te yi han ekitíta? Ehít ńkan eiyík enen.”²⁰ H́r neiyík nan h́rak herwe enuk kí Jisas. Herwe enuk kí Jisas, h́rak han enuk kersis ńkan kenipek kenke kíwaai tí. Ńkan keweikín heriyai heriyai, h́rak kenikín mar tíwerpek.

²¹ Jisas kitehi haai kírak kar ik: “Wí marmenum h́rak kíriak kar ik e?” Haai kírak ketpíwek, “Nípaa h́rak ńkan kike ere in.”²² Hekrit hekrit h́rak herwe kersisek te h́rak kewirek kekre sí o kekre wan típar te h́rak kaknep hírekes kaki. Ti iuwe ti hertei epír herwe eik, te ti hanhanai ekepik.”²³ *Jisas h́rak kenerek kar ik: “Ti henmak ti atíp te hi hertei a? Keiyín han kitíta h́rak kakriak menmen yapirwe.”²⁴ *Waswas haai kitehi Jisas h́m iuwe, “Hi han kitetit iuwe au, kike keremem. Ti ekepa te hi han ekitetit iuwe.”²⁵ Jisas kí mít yapirwe nesuknen nan nererik neweikníwek nanírek, h́rak kene herwe enuk ketpíwek kar ik: “Ti herwe enuk hersisek hewek teruk hemesisíwek níkip paan toto, hi hetput h́m iuwe ti etpaan eno ekeipníwek ap píke eno ekrerek au ekít. Ti enopín.”²⁶ *H́rak herwe kekre ńkan h́rak kenepíp píke kenep ńkan, h́rak

kaa keperper, h́rak herwe kenpín kekeipníwek ken. H́rak ńkan kíwaai kíre mítik epei kaa, te mít yapirwe natíp, “H́rak epei au kaa.”²⁷ Te Jisas keriyíwek his men niu kari ńkan h́rak kekrit.

²⁸ Maain h́rak ken wínak nímín ein, h́r mít disaipel ńrak nitíwekhi nar ik: “Menmak te haiu ap mepírek ken au a?”²⁹ Jisas h́rak ketpor, “Yi yepír herwe enuk kar ik yeriuwe menmen ham au. Prea keremem.”

Jisas katíp keteipim h́rak kaki, maain h́rak píke kakíkrit
(Mt 17:22-23; Lu 9:43-45)

³⁰ *Maain h́r nínaiwír wit ik, h́r nen nitet yayiwe neke nímín ke provins Galili, te h́rak kínapen mít yapirwe h́r nanírteiyek.

³¹ *H́rak kínapen kentar h́rak hanhan katíp mít disaipel ńrak h́m ḿrak. H́rak ketpor kar ik: “Hi Mítik ke wit ke Mítik Iuwe mít han h́r nanriuweta hi eno his me mít enun h́r naniyep hi hahi. Maain, wí wikak, hi píke ahíkrit hahu.”³² *H́r han kitet h́m ḿrak h́r nepítariyem. Te h́r nínain nanitíwekhi me menmen h́rak ketporem.

Keimín h́rak kíre mítik iuwe
(Mt 18:1-5; Lu 9:46-48)

³³ H́r newepnak epei au, h́r nen niun wit Kapaneam. H́r epei nen wínak nímín ein, h́rak kitorhi kar ik: “Nípaa haiu wen ḿpítet yayiwe, yi yatípan mekam?”³⁴ *H́r au nekintíp nentar nípaai h́r natípan me h́r híras keimín ke h́r h́rak kiníni iuwe.³⁵ *Jisas kau yeno kari mít hiswiyen wik ńrak (12), h́rak ketpor kar ik: “Mítik hak kakinín mít han, h́rak ekíkaru ekíkriak menmen ḿr weiním.”

³⁶ H́rak kari ńkan kewisík kerp keit nímín. H́rak keiyewewik

* 9:23 Mt 21:21; Mk 11:23 * 9:24 Lu 17:5

* 9:26 Mk 1:26

* 9:30 Jo 7:1

* 9:31 Mk

8:31, 10:32-34

* 9:32 Lu 18:34

* 9:34 Lu 22:24

* 9:35 Mt 20:25-27; Mk 10:43-44

* 9:37

ketpor, ³⁷ **“Mit neim+n kerek h+r n+kaap mit+k kiut+p kar ke n+kan ik nentar h+r nises h+m mai, h+rak kar ke h+r n+kaap mit+k kerekek au. H+r nekepik ketikewa. Mit kerek nekepa, h+r nekepa kerekek au. H+rak kar ke h+r nekepa hetike Mit+k Iuwe kerek keriuweta hi han ti ik.”*

Neim+n h+r n+riak menmen mar ke haiu m+r+akem, h+r naiu yinan (Lu 9:49-50)

³⁸ **H+rak Jon ketp+wek kar ik: “Mit+k Iuwe, haiu m+r mit+k hak kep+r herwe enum kekine niuk mit, te haiu meriuwes+sek kentar h+rak kises h+m mit ketikewa au. Haiu m+r keriyen.”* ³⁹ **Jisas ketpor kar ik: “Yi yeriuwes+sek au ek+! Mit+k kerek k+riak menmen yaaim iuwe kekine niuk mai, h+rak ap te kakt+p enum me hi waswas taau.* ⁴⁰ **Neim+n h+r n+riak menmen mar ke haiu m+r+akem, h+r naiu yinan.* ⁴¹ **Hi hetpi werek. Mit han nekepi, h+r neweti t+par mei yi yay+m yentar yi yises h+m me hi Krais, God h+rak ap han kaa menmen im au. Maain h+rak kakwet+r menmen yaaim.*

Menmen enum mit+k hak k+riakem mam+waank h+m mit+k hak kisesim (Mt 18:6-9; Lu 17:1-2)

⁴² **“Mit+k hak kak+riak n+kan hak ke n+kerak yap+rwe in h+r han kit+ta kar ik, te h+rak keweik+n han k+rak te h+rak kak+riak enum, h+rak yaaik te m+r han h+r nankaaip nan kariy+wek teruk h+r nanw+rek kakno kak+kre wan kaki te maain h+rak ap kak+riak menmen ham enum te God han enuk wisenuk kak+waankek kak+kre si.* ⁴³ **Ti h+r+ak menmen enum heriuwe his mit te ti eremir meiyam p+nam ew+rem. Ti eremir meiyam p+nam ew+rem h+rak enum kike mentar ti ap eriak*

menmen enum ti etike God yi eiyu eiy+tipmain tipmain enum eik. Te ti his mit wik mepwit ti eriak menmen enum ere ti eno si tat+knenit te ti ehu en tipmain tipmain enum eik, h+rak menmen enum iuwe. ⁴⁴ [Ti eno wit enuk ik, henek h+rak mam+k y+nk ki h+rak kaki au, si mami au mamu tipmain tipmain enum eik.] ⁴⁵ Ti h+r+ak menmen enum heriuwe h+r mit, te ti eremir meiyam p+nam ew+rem. Ti h+r miut+p keremem mepwit h+rak enum kike. Ti etike God yi eiyu eiy+tipmain tipmain enum eik. Te ti h+r mit wik mepwit ti eriak menmen enum ere ti eno si tat+knenit ti ehu tipmain tipmain enum eik, h+rak enum wisenum. ⁴⁶ [Ti eno wit enuk ik, henek h+rak mam+k y+nk ki h+rak kaki au, si mami au mamu tipmain tipmain enum eik.] ⁴⁷ **Ti h+r+ak menmen enum heriuwe nanam+r kit, te ti eket keyyak ew+rek. Ti nanam+r keyyak kiut+p kepwit h+rak enuk kike. Ti hetike God yi eiyu eiy+tipmain tipmain enum eik. Te ti nanam+r wik kepwit te ti h+r+ak menmen enum ere ti eno si tat+knenit ti ehu tipmain tipmain enum eik, h+rak enum iuwe.* ⁴⁸ **Ti eno wit enuk ik, henek h+rak mam+k y+nk ki h+rak kaki au, si mami au mamu tipmain tipmain enum eik.’* ⁴⁹ Sol (o siyak) mamno mam+kre menmen mamnipem h+rak yaaim mam+n h+m. Mar im menmen enum kerek mewaank m+r, h+rak mamkepi yi yay+r ke m+r yaain. ⁵⁰ **Sol h+rak menmen yaaim. H+rak merekir nin au, h+rak enum mire t+par har+k, te yi yarkeik eir+akem te h+rak p+ke mamrekir nin a? Taauye! Yi y+re sol (o siyak) yi han kitet menmen yaaim te yi eitike m+r han yi eikiyan eiyu eiy+.”*

* 9:38 Nam 11:27-29 * 9:39 1Ko 12:3 * 9:40 Mt 12:30; Lu 11:23 * 9:41 Mt 10:42

* 9:43 Mt 5:30 * 9:47 Mt 5:29 * 9:48 Ais 66:24 * 9:50 Mt 5:13; Lu 14:34; Kl 4:6; Ro 12:18; 1Te 5:13

10

Jisas katip him me mit hir nepir miyapir nir

(Mt 19:1-12; Lu 16:18)

¹ Maain Jisas kinaaiwir wit Kapaneam hirak ken kiun hin me provins Judia. Te hirak ken kerekir mani Jordan ken pinak kerek wepni kekai kan. Hir mit yapirwe ne wit yapirwe pike nan nererik nanirek. Hirak pike ketpor kar kerek nipaa ein hirak kiriakem. ² Hir mit han ne Farisi kerek ninin nises him me Moses, hir nan niun Jisas newisesik, hir nitiwekhi nar ik: "Him lo me maamrer hirak mewis mitik hak kepir mite pirak hire wauno wau-naiwirek o au?" ³ Jisas hirak kinin kitorhi him ham kar ik: "Him me Moses hiram matip mekam?"

⁴ *Hir natip, "Him me Moses mewis mitik hirak kewis twei kakwet mite pirak ek, te hirak kakpirep wauno." ⁵ *Jisas ketpor kar ik: "Hirak Moses kewis him im mentar yi mit enun han to enuk. ⁶ Nipaa enum eik God kiriak ti ketike menmen yapirwe, hirak kewis mitik ketike mite pirak. ⁷ *Mar ik te mitik hak kaknaiwir miye haai narak, hirak kaktike mite nanu nanit, ⁸ hir nankiyan nanu nanir ke yink kiutip. Hir wik au, hir nire niutip. ⁹ Te mitik mite God kerekor hir neitan, hir mit han ap te nanriuwetep wauno waunaiwirek taau."

¹⁰ Maain hir mit narak netikerek nau winak neit nimin ein, hir nitiwekhi me menmen im. ¹¹ *Te Jisas ketpor kar ik: "Mitik hak kepir mite pirak kakit mite hap, hirak kiriak enum me mite winin nipaa hirak ketiwe. ¹² Mar keremem, mite piutip waunaaiwir mitik kire wawit mitik hak, hire wriak enum me mitik kinin nipaa hire wetiwek."

Mit neit nikerek kike neri nan nir Jisas

(Mt 19:13-15; Lu 18:15-17)

¹³ Mit han neriuwet nikerek nir nanir Jisas te hirak kakwis his maminteri kakitpor him yaim. Te mit disaipel narak hir neneri. ¹⁴ Jisas kir menmen im, hirak han enuk katip mit disaipel narak kar ik: "Yi eiwis nikerek hir naninen in. Yi ap eiweni au emit! Hir mit kerek God hirak naanmipror hir nar ke nikerek in. Hir hanhana. ¹⁵ *Hi hetpi werék. Mit kerek hir hanhan God hirak naanmampri, hir nanises him mirak nanir ke nikerek in hir nises him me miye haai nir, o au en, hir ap te nanu nantike God taau!" ¹⁶ Hirak katip epei au, hirak kewis his mirak menteri hirak ketpor him mirak yaaim.

Him me mitik kerek keit menmen yapirwe

(Mt 19:16-30; Lu 18:18-30)

¹⁷ Menep te Jisas kaknaiwir wit ik kakno, mitik hak kesiuknen kan kir Jisas kewen ninip kitiwekhi kar ik: "Mitik Iuwe Yaaik. Hi ariak mekam te hi ehit himin yaaik hi etike God hawir ewu tip-main tipmain enum eik?" ¹⁸ Jisas ketiwekhi kar ik: "Ti henmak te ti atip hi Mitik Iuwe yaaik a? Hirak God kiutip kerekek hirak Mitik Iuwe Yaaik. ¹⁹ *Ti hertei him God ketpaiyem. Ti ap enep mit nani au, ti ewaai etike miyapir ne mit han au. Ti ap ekintip menmen me mitik hak au. Ti ap ewises mit han ek au. Ti naanempre miye haai nit ekepi." ²⁰ Hirak katip Jisas kar ik: "Mitik Iuwe, hi hisesim, hi kike ere in." ²¹ *Jisas kipirek hirak hanhanek ketpiwek kar ik: "Menmen miutip wen mewen-nit ti hises him me God werék werék. Ti eno esiuwe menmen yapirwe mit ti ewet mit em weinin, te maain

* **10:4** Diu 24:1-4; Mt 5:31 * **10:5** Jen 1:27, 5:2 * **10:7** Jen 2:24; Ef 5:31 * **10:11** Mt 5:32;

1Ko 7:10-11 * **10:15** Mt 18:3 * **10:19** Eks 20:12-17; Diu 5:16-20, 24:14; Je 5:4 * **10:21** Mt 10:38, 6:20; Mk 8:34

menmen mit yaaım mamu wit ke God. Ti esiuwerem epei au, ti enen ehişisa.”²² Mitik hırak kemtau hım im, hırak han kekrit pıke ken hırak kine han enuk kentar hırak ketenen menmen yapırwe kinapen kakwet mit em weinım.

²³ *Jisas kiwaanaan katıp mit disaipel nırak kar ik: “Hıram hat tru te mit kerek netenen menmen yapırwe te hır nanwis God naanmıpri.”²⁴ Hır mit disaipel nırak nemtau hım hırak, hır nehınhın neriuwerem, te hırak wen ketpor, “Pipep nai, hi hetpi. Hıram hat tru te mit hır nanıno wit ke God nanu nantikerek.”²⁵ Hırak miyak kamel (hırak iuwe kire hos) kakno kakitet hei me tik mit nekerwo menmen neriuwerem hırak ap hat wok iuwe mar ke mit netenen menmen yapırwe hır hanhan nanises hım me God te hırak naanmıpri.”

²⁶ Mit disaipel nırak nemtau hım im, te hır han kekrit nitehiyan nar ik: “Hıram hım mar im, te neımın hır nantike God nanu nanıt hırak naanmıpri a? Taauye!”

²⁷ *Jisas kıpıri ketpor, “Hır mit ne ti ap te nanrıak menmen miutıp hır nankaap hıras, te hır nanıt hımın yaaık hır nantike God nanu. God kerek. Hırak God kertei menmen yapırwe hırak kakrıakem kakıkaap mit kakriuwere.”

²⁸ Pita hırak ketpıwek kar ik: “Haiu mınaaiwır menmen yapırwe misesit.”²⁹ Jisas hırak katıp, “Hi hetpi werek. Mit miyapır kerek nınaaiwır witeik, o heiyiuwe o kikrek o yenten o miye haai o nıkerek nır nentar hır nisısa hetike hım mai yaaım, hır nanu ti nanıt 100 witeik,³⁰ heiyiuwerer, kikrek, yenterer miyerer haairer, nıkerek nır netike ti meiyam. Te hır mit nanrekyor enum enum nanıntar hır nises hım mai. Maain, hır

nanıt hımın yaaık hır nantike God nanu nanıt tipmain tipmain enum eik.³¹ *In ek mit kerek hır ninın, maain hır nankaru. In ek hır mit kerek hır nıkaru o hır mit weinın, maain hır iuwe nanının mit han.”

Jisas katıp wikak hırak kaki, te maain hırak pıke kakıkrit

(Mt 20:17-19; Lu 18:31-34)

³² Hır wen nitet yayiwe nepno wit Jerusalem, Jisas kinını ken. Mit disaipel nırak hır nertei mit iuwe neit Jerusalem hır hanhan nankıp kaki, te hır han kekrit. Mit miyapır han kerek nisesik, hır nınaain. Jisas hırak pıke kerp kemerır mit disaipel nırak nar hiswiyen wik (12), hırak ketpor menmen maain mit neit Jerusalem hır nanrekyıwekem.

³³ *Hırak ketpor kar ik: “Nıkıp emnep yi eiyımtau! Haiu mamno Jerusalem. Hi Mitik ke wit ke Mitik Iuwe, mit iuwe pris kerek newet God menmen me mit, hır nantike mit ninın nertei hım lo me Moses, hır nantauhis hır nehımıtana hi hahi, hır nanriuweta hi eno his me mit han hır ap ne Isrel, te hır naniyep hi hahi.³⁴ Hır nanıtıtaunaan hır nanınikın tımank mamıntera, hır nanwaai nıpın naniyep. Hır naniyep hi hahi, te maain wı wikak epei men, hi pıke hahıkrit hahu.”

Jems ketike Jon hırakıt hanhan tatre mitikıt iuwe

(Mt 20:20-28)

³⁵ Jems ketike Jon hırakıt nıkerek hırakıt te mitik niuk mırak Sebedi hırakıt ten tırapıt Jisas tetpıwek tar ik: “Mitik luwe, hawır hanhan (o weikıt) menmen hawır wituthiyem.”

³⁶ Hırak ketpıwekıt, “Hi herekyi mekam?”

³⁷ Hırakıt tetpıwek tar ik: “Ti ewisawır maain ti naanmıpre mit, hawır wautikewit hawır

* 10:23 Mk 4:19; 1Ti 6:17 * 10:27 Jop 42:2; Mk 14:36 * 10:31 Mt 20:16; Lu 13:30 * 10:33 Mk 8:31, 9:31

waukepit naanmampre mit hawir wawu menep his yaaim metike his henkik mit.”³⁸ *Hirak ketp+wekit kar ik: “Yi yepitari yi yitauhi menmen wisenum. Yi te eiwis menmen enum mamnen mamiwep mamir ke menmen enum hiram mamnen mamiyep o au?”³⁹ *Hirakit tewenhi tar ik: “O, hawir werteyem.” Jisas ketp+wekit, “Maain menmen enum mamiwep mamir ke hiram mamiyep.”⁴⁰ Te hi ewisi yi eitikewa naanmampre mit te yi yau menep his yaaim o his henkik mai au. Hi taau. Mit han kerek God Haai kehimiteni, maain hir keriyen nanu ein nantikewa naanmampre mit.”

⁴¹ Hir mit disaipel han nar hiswiyen (10) nemtewem, hir han enuk neriuwe Jems ketike Jon.⁴² *Te Jisas hirak kari mit disaipel narak ketpor kar ik: “Yi yertei mit kerek ninin mit naanm+pror hir nenipi hir enises han kir.”⁴³ *Te yi ap eir+ak menmen emir im au emit. Keim+n ke yi hiras kakre iuwe kakin+ni, te hirak kakr+ak menmen mi.⁴⁴ Keim+n ke yi hiras hanhan kakin+ni kakre mit+ik iuwe, te hirak ekri+ak menmen mi wein+m.⁴⁵ *Hi Mit+ik ke wit ke Mit+ik Iuwe hi ap han te hir mit nanr+ak menmen mai au, taauye! Hi han te hi ar+ak menmen me mit hi akepi. Hi hahi te hi akepi yi mit ne ti yapirwe. Hi akepi atihis te God kakiwep au. Hirak kakt+ip yi yaain.”

Jisas kikaap mit+ik hak nanamir toto

(Mt 20:29-34; Lu 18:35-43)

⁴⁶ Hir nen niun wit Jeriko. Maain Jisas epei kaknaaiwir wit ik kaktike mit narak, hir nitet yayiwe netike mit yapirwe. Hirak mit+ik Batimias nanamir toto hirak nikan ke Timias, hirak kau yayiwe

kitehi mit nanwet+wek pewek me menmen hirak kakim.⁴⁷ *Hir mit netp+wek Jisas ke wit Nasaret epei kan, te hirak kinap ken+newek kar ik: “Jisas ti Nepenyek ke maam n+pu iuwe Devit, ti han etwen+na ekepa.”⁴⁸ Hir mit yapirwe nenerek netp+wek hirak kekint+ip, te hirak au. Hirak kinap ken+newek him iuwe ham kar ik: “Nepenyek ke Devit, ti han etwen+na ekepa.”⁴⁹ Jisas hirak kerp ketpor kar ik: “En+newek eiy+ik einen.” Te hir nenine mit+ik ik nanamir toto hir netp+wek nar ik: “Ti han yaaik ehu. Ekrit. Hirak epei ken+nut.”⁵⁰ Hir netp+wek te hirak kenke saket kewirem m+waii ti, hirak kin kekrit kerp ken kiun Jisas.⁵¹ Jisas kit+wekhi kar ik: “Ti hanhan hi erekyut mekam?” Mit+ik enuk nanamir toto ketp+wek kar ik: “Mit+ik luwe, ti ekepa hi ahir ein ein.”⁵² *Jisas ketp+wek, “Ti eno we. Ti epei han kiteta hi ekepit, te ti ehu werek.” In ek kerekek hirak kir ein ein kisesik ken yayiwe eik.

11

Jisas ken wit Jerusalem kire mit+ik iuwe king

(Mt 21:1-11; Lu 19:28-40; Jo 12:12-19)

¹ Maain hir epei nen menep wit Jerusalem, hir nerp wit Betfasi menep m+niu (o neiy+ip) mit nenewek neiy+ip ke nu Oliv. Te Jisas hirak keriuwet mit+ikit disaipel tirak wik,² hirak ketp+wekit kar ik: “Yi eino wit kike pinak eik e. Yi eirekir wit kau n+m+n kike, te yi eiy+ir donki n+ik (hirak kire hos) mit hir nekaaip waii kau teruk kirak kiyau nu. Mit hir nau sip kirak wen au. Yi eisiupanek eiy+ik einen.³ Mit han hir nanitih, ‘Yi yir+ak menmen

* 10:38 Mk 14:6; Lu 12:50 * 10:39 Ap 12:2; Rev 1:9 * 10:42 Lu 22:25-26 * 10:43 Mt 23:11; Mk 9:35 * 10:45 1Ti 2:5-6 * 10:47 Mt 9:27, 15:22 * 10:52 Mk 5:34

im yenmak?’ te yi eiy+tpor eiy+r ik: ‘H+rak M+tk Iuwe kaiu kare hanhanek kakt+wek.’ Yi eiy+tpor eiy+r ek, te h+r nan+siuwerek kak-nen waswas.”⁴ Te h+rak+it ten t+r hos n+ikik keit weip+r ke w+nak, te h+rak+it tesiupanek.⁵ M+it han nerp menep nit+wek+thi nar ik: “Yi yenmak te yi yesiupan donki ik ek?”

⁶ H+rak+it tetpor menmen n+paas Jisas ketp+wek+it, te h+r newis+ik+it h+rak+it teiy+ik ten.⁷ H+rak+it teit donki teriyaak teiy+ik ten Jisas. H+r m+it disaipel n+rak newis saket m+r (h+ram m+re laplap) m+waai menterik. Te Jisas kewik.⁸ H+r m+it yap+rwe newis saket m+waai t+ nes-ses yayiwe neriuwerem. M+it han h+r neremir nu heneik neiy+im nen newis+im m+waai yayiwe kerek h+r net+iwem me ni me yayiwe p+nak p+nak.⁹ *H+r m+it han nin+n nen netike m+it han nisesik h+r n+nap nat+ip nar ik:

“Haiu emwen+pi God. M+it+ik ik h+rak kekreh+r ke God te haiu hanhan God h+rak kakrek+y+wek yaaim naan-mamprewek.

¹⁰ God kak+ikaap m+it+ik ik h+rak menep kakin+n naanmam-prai haiu m+it kar ke n+paamaam n+pu kaiu Devit kin+n naanm+re maamrer naiu. God h+rak yaaik iuwe!”

¹¹ Jisas h+rak ken kiun wit Jerusalem h+rak ken kin+ik w+nak iuwe ke God ein. Epei h+nkewi, te Jisas kerenaan k+r menmen, h+rak p+ke ken wit eik, h+rak ketike m+it disaipel n+rak nar hiswiyen wik (12) h+r p+ke nen wit Betani.

Jisas kat+ip nu fik h+rak ap kakine nu n+ikim meiyam au
(Mt 21:18-19)

¹² Teip hekrit, h+rak k+inaaiw+r wit Betani, Jisas n+np+ maak kepno. ¹³ *H+rak k+r nu fik kerp

yan+m+n ein, te h+rak ken kak+r nu n+ikim mari mewik o au. T+iwei wein+im keremem. H+rak ap wepni yaaik wen au. ¹⁴ *Te h+rak ketp+wek kar ik: “Maain ti ap ari eine nu n+ikim meiyam au.” M+it disaipel n+rak nemtewek h+rak kat+ip.

Jisas ken w+nak iuwe ke God kep+r m+it kerek nesiuwe menmen

(Mt 21:12-17; Lu 19:45-48; Jo 2:13-22)

¹⁵ H+r nen niun wit Jerusalem, Jisas h+rak ken kekere w+nak iuwe ke God. Te h+rak kep+r m+it kerek nesiuwe menmen neit pewek mererim. Epei au, h+rak kep+r m+it kerek neit menmen newet God em nekre w+nak iuwe ke God. H+rak keweik+n k+inaan me m+it enun h+r nekreh+r pewek me m+it ne wit ham. H+rak keweik+n yeno me m+it enun h+r nesiuwe hore tapi men m+it pris kerek newet God em. ¹⁶ H+rak ap kewis m+it h+r n+nan menmen meit w+nak iuwe ke God n+m+n ein, au! ¹⁷ *Epei au, h+rak ketpor h+m kar ik: “Yi ap yertei h+m mau t+iwei me God mat+ip mar ik: ‘Yi yertei w+nak kai h+rak k+re w+nak ke m+it ne wit yap+rwe h+r nan+nen nanwenan+pi nanitauhi menmen nan+it n+m+n a?’ Te yi m+it y+r+akek kar ke w+nak ke m+it enun nekint+ip menmen.”

¹⁸ *H+r m+it iuwe Pris kerek nin+n naanm+pre pris han, h+r netike m+it h+r nin+n nertei h+m me Moses, h+r nemtewek te h+r nimen+p+n Jisas nank+ip nan+rkeik. H+r n+nein+ik nentar m+it yap+rwe h+r han yaaik nan+mtau h+m me Jisas. ¹⁹ Maain menep w+taan, Jisas h+rak ketike m+it disaipel n+rak h+r n+naaiw+r wit nen.

M+it kerek h+r han kitet God nit+wekhi menmen, h+r nant+iwem
(Mt 21:20-22)

* 11:9 Sam 118:25-26 * 11:13 Lu 13:6 * 11:14 Mk 11:20 * 11:17 Ais 56:7; Jer 7:11
* 11:18 Mk 14:1; Lu 22:2 * 11:20 Mk 11:14

20 *Wanewik h̄ir p̄ike nan̄ino wit Jerusalem, h̄ir nesipaap nu Fik. H̄irak keweivei kaa. 21 H̄irak k̄irek te Pita han kitet menmen Jisas nep̄ip ketpim. Te h̄irak ketp̄iwek kar ik: “M̄it̄ik Iuwe, nep̄ip ti hat̄ip nu fik ik enum, te h̄irak epei kaa.” 22 H̄irak Jisas kat̄ip m̄it̄ disaipel n̄irak kar ik: “Yi han kitet God. 23 *Hi etpi werek. M̄it̄ han nant̄ip m̄iniu (o neiȳip) ik, ‘Ekrit eno em̄in wan eik,’ h̄ir ap han kitet wik au, h̄ir han kitet menmen h̄iram mam̄nen mam̄r ke n̄ipaa h̄ir nat̄ip, menmen mam̄nen mam̄r im e. 24 *Te hi het̄pi werek. Menmen yi yitehi God em, yi han kitet yi eit̄iwem, maain yi eiȳit̄ menmen mam̄r im. 25 *Me w̄i yi eiȳirp w̄inak ke God, yi eiȳitehi God me menmen, yi eiȳirteit̄ m̄it̄ik hak yi han enuk eiriuwerek, yi ap han ekitetim em̄it̄, te Haai kit God keit wit k̄irak h̄irak kak̄isak menmen enum yi ȳir̄iakem h̄irak ap han ekitetim au. 26 Yi wen han ekite-tim, te God ap kak̄isak menmen enum yi ȳir̄iakem, au em̄it̄!”

M̄it̄ iuwe nitehi Jisas keim̄in keriuwetek h̄irak k̄ir̄iak menmen im

(Mt 21:23-27; Lu 20:1-8)

27 H̄irak kat̄ip epei au, h̄ir p̄ike nan Jerusalem. H̄irak keke t̄i kitet w̄inak ke God keit n̄im̄in ein, m̄it̄ iuwe kerek nin̄in m̄it̄ pris kerek newet God menmen, h̄ir netike m̄it̄ nin̄in nertei h̄im lo me Moses, h̄ir netike m̄it̄ kerek h̄ir niuk m̄ir iuwe, h̄ir nen n̄ir Jisas. 28 H̄ir nit̄iwekhi nar ik: “Keim̄in keriuwetit̄ ti h̄ir̄iak menmen heit in?”

29 Jisas h̄irak ketpor kar ik: “Hi itih̄i menmen ham. Yi yaȳit̄po te hi etpi keim̄in keriuweta hi han h̄ir̄iak menmen im. 30 H̄irak keim̄in keriuwet Jon h̄irak k̄ik̄ir m̄it̄ neriuwe t̄ipar? H̄irak God o Jon h̄irekes han kitetim?”

31 H̄ir nat̄ipan nar ik: “Haiu mam̄t̄ip God h̄irak keriuwetek kan in, te h̄irak kak̄it̄pai, ‘Yenmak te yi yemtau h̄im m̄irak au?’ 32 Haiu mam̄t̄ip h̄irekes han kitetim kere-mem, te h̄ir m̄it̄ in nanweik̄in sip nanwet̄ai.” (H̄ir m̄it̄ iuwe n̄inaain m̄it̄ nererik nan nentar h̄ir m̄it̄ yap̄irwe han kitet God keriuwet Jon te h̄irak kat̄ip m̄it̄ h̄im m̄irak.) 33 H̄ir nat̄ipan epei au, h̄ir nat̄ip Jisas nar ik: “Haiu ap merteyek au.” Te Jisas h̄irak ketpor, “Yi eiȳit̄po keim̄inek au, te hi ap te etpi keim̄in keriuweta hi han h̄ir̄iak menmen im. Taaue!”

12

H̄im me m̄it̄ enun naanm̄ipre ni me waai wain n̄ikim
(Mt 21:33-46; Lu 20:9-19)

1 *Jisas wen kepu w̄inak iuwe ke God, h̄irak kat̄ip m̄it̄ miyap̄ir en h̄im m̄ire tok piksa kar ik: “N̄ipaa m̄it̄ik hak kam̄r ni me waai wain n̄ikim. H̄irak kime n̄iwa me nan keseniuwem, h̄irak kekin hei kewis yem̄t̄ iuwe, te h̄irak kak̄it̄irer wain t̄ipar, h̄iram mam̄ikiuwe hei m̄iram. Epei au, h̄irak kime k̄inaan iuwe nokim, te m̄it̄ h̄ir nanwim nan̄ir m̄it̄ enun nan̄nen nankint̄ip menmen. H̄irak kewis m̄it̄ han h̄ir naanm̄iprewem. H̄ir naanm̄iprewem, h̄irak ken wit hak yan̄im̄in. 2 Maain wain n̄ikim m̄iram mew̄inki, h̄irak haai ke ni im e h̄irak keriuwet m̄it̄ik k̄irak ken kak̄ir m̄it̄ n̄ipaa naanm̄ipre ni m̄irak, h̄irak kak̄it̄ n̄ikim me waai im. 3 Te h̄ir m̄it̄ netenenik nak̄ip p̄ike nesiuwerek keh̄is ken. 4 Maain haai ke ni im h̄irak p̄ike keriuwet m̄it̄ik hak, te h̄ir nenep paan k̄irak nerekȳiwek enum. 5 Maain h̄irak keriuwet m̄it̄ik hak, te h̄ir nak̄ip kaa. Te h̄irak keriuwet han, h̄ir n̄ir̄iakem narek narek. M̄it̄ han h̄ir naa, m̄it̄ han

* 11:23 Mt 17:20; Lu 17:6 * 11:24 Mt 7:7

* 12:6 Mt 3:17

* 11:25 Mt 5:23, 6:14-15 * 12:1 Ais 5:1-2

au. ⁶ *Hirak wen ketenen kiutip, hirak nikan kirak. Maain hirak kesiuwerek kkaru ken. Hirak han kitet kar ik: "Hir nanimtau him mirak." ⁷ Hir mit nirek te hir natipan nar ik: "Ik ek kakit menmen me haai kirak. Haiu emkip kaki te haiu mamit menmen me haai kirak. ⁸ *Hir natip nar ek, hir netenenik nakip kaa, hir newir yink kirak keit witeik.

⁹ "Hirak mitik kerek kamir ni hirak kakriak mekam? Hirak kaknen kaknep mit enun in nani, hirak kakwis mit han naanmampre ni mirak. ¹⁰ *Yi ap yertei werek werek him me God mit nisesim mau tiwei hiram matip mar im:

'Nu teinik kerek mit nime winak
hir nineinik, hirak kerekek
kaku kakre teinik mitik.

¹¹ God hirekes kiriakem, te haiu mit han kitet hiram yaaim.'

¹² Hir mit iuwe ne Isrel neit winak iuwe ke God nansiuwe mit nantenen Jisas te hir ninaain mit yapirwe nererik neit ein. Hir nertei hirak kesiuwor him keriuwe him tok piksa im em. Te hir ninaiwirek nen.

*Mit nitehi Jisas me mit hir
nanwir pewek me takis*

(Mt 22:15-22; Lu 20:20-26)

¹³ *Maain mit iuwe neriuwet mit han ne Farisi kekek ninin nises him me Moses netike mit kerek nises him me Herot te hir nan nanri han ke Jisas. ¹⁴ Hir nan niun Jisas hir nitiwekhi nar ik: "Mitik iuwe, haiu mertei ti mitik yaaik. Ti atip werek, ti han kitet haiu mit yapirwe mipiran. Ti ewepyapir him me God hatip haiu mit miyapir em keremem. Te ti etpai. Him me Moses kewisai haiu mamwir pewek me takis mamno mitik iuwe ke Rom niuk mirak Sisa o au? Haiu emwirem o au?"

¹⁵ Jisas hirak kertei hir newenin him nanri han kirak neriuwerem, te hirak ketpor kar ik: "Yi yemak te yi yaiwis+sewek yairi han kai a? Yi yayit pewek kei kiutip eiyik einen hi ehirek." ¹⁶ Hir newetiwek neiyik nan newetiwekem, hirak kirem. Te hirak ketpor kar ik: "Ninaan me keimin im e? Keimin niuk mirak mewik?" Hir natip nar ik: "Mitik Iuwe Sisa kerekek." ¹⁷ *Te Jisas hirak ketpor, "Yi ewet Sisa pewek me takis mirak, te eiwet God menmen mirak." Hir nemtewek, hir han kekrit neriuwerek.

*Mit nitehi Jisas me mitik kaa
maain kakikrit*

(Mt 22:23-33; Lu 20:27-40)

¹⁸ *Maain kike mit han nises him me Sadyusi hir nan. Hir han kitet mit hir naa maain hir pike nanikrit au. Hir nen niun Jisas nitiwekhi nar ik: ¹⁹ *"Mitik Iuwe, Moses hirak kewis him mar im: 'Mitik hak kaki, te mite pirak wepu, hire wine nikerek wen au, mitik heiyiuwe o nikik kaktiwe, hir naniyewan hire wawine nikerek ne mitik epei kaa.' ²⁰ Nipaa mit hispinak wik (7) ne haai kiutip hir nepu. Hirak iuwe mitik keit mite, te hirak kaa ap kine nikerek nei au. ²¹ Maain niminek ketiwe hirak kaa ap kine nikerek nei au. ²² Hir narek narek kike yiu ketiwe kaa. Maain mite ip hire waa. ²³ Maain hir mit yapirwe pike nanikrit nanu, hire waure mite pe keimin? Hir mit hispinak wik (7) nipaa epei netiwe ye!"

²⁴ Jisas ketpor kar ik: "Yi yetari menmen yentar yi yepitari him me God metike menmen mirak iuwe. ²⁵ Maain, hir mit pike nanikrit, hir nanit miyapir au. Miyapir nanit mit au. Hir nanu nanre mit ensel ne wit ke God.

* 12:8 Hi 13:12 * 12:10 Sam 118:22-23; Ap 4:11 * 12:13 Mk 3:6 * 12:17 Ro 13:7

* 12:18 Ap 23:8 * 12:19 Diu 25:5 * 12:26 Eks 3:2, 6

26 **“Ne mit hir pike nanikrit, yi ap yekine him Moses kewisim me nu tiwei hirak si taak ap kaa a? Hirak God katip Moses kar ik: ‘Hi God ke Ebrahim, Aisak tetike Jekop.’* 27 *Hirak God ke mit epei naa neit au. Hirak God ke mit hir nepu. Hir naa neit au, hir nepu. Yi yepitari a?”*

Him me God mit nanin in nanisim

(Mt 22:34-40; Lu 10:25-28)

28 *Mitik kiutip ke mit kerek hir ninin nertei him me Moses natip mit em, hirak kan kemtau mit hir natipan nenehan, hirak kertei Jisas ketpor werék werék. Te hirak kitiwekhi kar ik: “Him mekam hiram iuwe minin him yapirwe nipaa God kewet Moses em hirak kewisim te haiu emisim?”* 29 **Jisas ketpiwek kar ik: “Him hiram iuwe minin him ham hiram im: ‘Yi mit ne Isrel nikip emnep eiyimtau! Mitik Iuwe God hirak kiutip kerekek.’* 30 *Yi hanhan Mitik Iuwe God eiriuwe han ki ketike himin ki.’* 31 **Him mises him ham minin hiram im: ‘Yi hanhan eiriuwe mit han nar ke yi hanhan hiras.’ Him wik im minin, him ham yapirwe hiram mikaru.”*

32 **Mitik ik kerek kertei him lo me Moses, hirak katip kar ik: “Mitik Iuwe ti atip werék. Ti atip hirak God hirak kiutip. Hirak kerekek kepu. Han au.* 33 **Haiu hanhan Mitik Iuwe God keriuwe han kai mamir ke haiu hanhan hiras, te im minin menmen haiu si tatim mamwet God em o menmen haiu mewepwarem mewet God em.”*

34 *Hirak katip epei au, Jisas hirak kertei hirak mitik katip werék, te hirak ketpiwek kar ik: “Ti han kit yaaik te ti hises him me God werék werék.”*

Hirak katip epei au, mit han hir ninaain nanitiwekhi menmen ham.

Jisas kitehi mit hir han kitet Krai hirak keimin

(Mt 22:41-46; Lu 20:41-44)

35 *Jisas wen katip keit winak iuwe ke God, hirak kitehi mit kar ik: “Nenmak mit kerek hir ninin nertei him lo me Moses hir natip Mitik Krai kerek God kehimitanek hirak Nepenyek ke Devit kerekek?”* 36 **Nipaa God Himin Yaaik kikiak han ke Devit te hirak kewisim mau tiwei kar ik: ‘Mitik Iuwe God katip Mitik Iuwe kai Krai kar ik: “Ti hau menep his yaaim mai ere hi enep mit enun nepan nit hi ehinini.”* 37 **Devit hirak hirekes kenewek Mitik Iuwe kirak. Te hirak karkeik hirak kire Nepenyek ke maap nipu kirak Devit kerekek a?” Te mit miyapir yapirwe hir han yaaik nemtau him mirak.*

Jisas kene mit kerek ninin nertei him lo me Moses

(Mt 23:1-36; Lu 11:37-54, 20:45-47)

38 *Jisas hirak wen katip mit miyapir him mirak hirak ketpor kar ik: “Yi naanmampre hiras me mit kerek hir ninin nertei him me God. Hir nare nanino ein ein, hir neriuwet saket yaaim nokim me mit kerek hir netenen pewek yapirwe netike mit hir nertei menmen iuwe. Hir han yaaik te mit miyapir nanitpor, ‘Haai, ti epei han?’ neit wit maket kerek mit nesiuwe menmen.* 39 *Hir nanu yeno ne mit niuk mir iuwe neit winak ke God, hir nanu yeno ne mit niuk mir iuwe neit winak ke mit hir nanin menmen.* 40 *Hir newises miyapir kerek mit nir epei naa. Hir nari winak mir metike menmen mir yapirwe. Hir prea yapirwe hir newises mit ek te mit yapirwe*

* 12:29 Diu 6:4-5 * 12:31 Lev 19:18; Ga 5:14; Ro 13:9; Je 2:8 * 12:32 Diu 4:35; Ais 45:21

* 12:33 Diu 6:5; 1Sml 15:22; Hos 6:6 * 12:36 Sam 110:1 * 12:37 Lu 19:48

natip hir yaain. Maain God hirak kaknip wisenum!”

Mite enu menmen aurep hire wewet God menmen
(Lu 21:1-4)

⁴¹ *Jisas katip epei au, hirak ken kir tikenup mire bokis me mit hir newir pewek mekrerem newet God em. Tikenup mire bokis miwaai ein, hirak Jisas kau kereptim keit in. Hirak kir mit yapirwe newir pewek mekrerem. Mit han netenen pewek yapirwe newir pewek yapirwe. ⁴² Mite piutip menmen aurep hire wetenen pewek kike, te hire wewir pewek wik mire toea miutip. ⁴³ *Jisas hirak kenine mit disaipel hirak ketpor kar ik: “Hi etpi werek. Mite ip hire wewir pewek hiram minin pewek me mit kerek hir newir pewek yapirwe mekrerem. ⁴⁴ Hir newir pewek ham mekre tikenup mire bokis, te meiyam wen mepeit winak mir. Hir newirem nanit menmen. Te hire au. Hire wetenen pewek wik wewirem epei au, hire wawu weinim. Hire wawit menmen wawim taauye! Meiyam meit winak kire au.”

13

Jisas katip mit nanawaank winak iuwe ke God
(Mt 24:1-2; Lu 21:5-6)

¹ Jisas hirak kinaaiwir winak iuwe ke God kakno witeik, hirak mitik hak disaipel kirak ketpiwek kar ik: “Mitik Iuwe ehirem. Nan im yaain. Winak im yaain.” ² *Jisas ketpiwek kar ik: “Ti ehir winak yapirwe im e? Maain nan im mit han naninen hir nanwenem mamwaai ti weinim.”

Jisas katip maain menmen enum mamnen
(Mt 24:3-14; Lu 21:7-19)

³ Hir nen nau mniu (o neiyip) mit nenenewem neiyip me nu Oliv hiram menep winak iuwe ke God pinak ein. Te Pita, Jems, Jon, tetike Andru hirakit tan menep titiwekhi him tar ik: ⁴ “Ti etpai me wi God kehimitan menmen im hiram mamnen. Mekam maminin mamnen te haiu mamirtei God kakriakem?” ⁵ Jisas ketpor him mirak mar im: “Yi naanmampre hiras te hir mit nanwisiyek au. ⁶ *Mit yapirwe hir naninen nanikrehir kai nantip mit miyapir ne ti nanir ik: ‘Hi Mitik Iuwe Kraiskerek God kehimitena hi han kerek.’ Hir nanwisorek hir nanisesi. ⁷ Maain yi eiyimtau him me mit hir nantip mit hir naninepan menep o mit naninepan yanimin, yi ap han ekikrit ein ein au emit. Menmen im maminin mamnen te wi epei mamnen wen au. ⁸ *Mit ne weiwik ham hir netike mit ne weiwik ham hir naninepan. Mit ne wit hak nantike mit ne wit hak hir naninepan. Ti kaktanik heriyai heriyai. Hawi au te ni meiyam mami mamit menmen au. Menmen enum im maminin mamnen te maain God skelim mit me menmen enum hir nriakem. Hiram mar ke mite weteiknen. Maain hire wawine nikan.

⁹ * “Yi naanmampre hiras me menmen im e. Maain hir mit nantihis naniryi yi yaino winak ke kaunsil. Hir nanit nipin naniwep yayit winak ke God. Yi yayirp yayit winak ke kaunsil me gavman nantike mit han ninin naanmpre wit heriyai heriyai yayintar yi yises him mai. Te yi eiyipor menmen mai. ¹⁰ Yi eiyipor him mai maminin, te mit nerer wit hir nanimtwem. Te maain wi enum mamnen. ¹¹ **Maain yi eiyirp winak ke kaunsil yi han ekitet yapirwe him mekam yi eiyipor

* 12:41 1Kin 12:9 * 12:43 2Ko 8:12 * 13:2 Lu 19:44 * 13:6 Jo 5:43 * 13:8 Ais 19:2; 2Kro 15:6 * 13:9 Mt 10:17-20 * 13:11 Lu 12:11-12 * 13:11 Mt 10:19-22

au emit! Menmen God Himin Yaaik kakitpiyem kakwetiyem, yi eiyitpim. Menmen me han ki au. Taauye! ¹² Heiyiuwerer nanwet mit enun kikrek nir hir naninip nani. Haairer nanwet mit enun nikerek nir, nikerek han nanwet mit enun haairer o miyerer hir mit naninip nani. ¹³ *Maain mit yapirwe hir han enuk nineini nanintar yi yises him mai. Te neimin nanu nanit nanisasa ere hir nani, maain hi etorhis hir nanu nantikewa haiu mamu mamit wit ke God.

Maain menmen enum enum mamnen

(Mt 24:15-28; Lu 21:20-24)

¹⁴ *Maain yi yapir menmen enum mamawaank wit mamtike mitik hirak kakirp wit kerek God keriuwesisek. (Mit kerek nekine twei ik nikip emnep yi han ekitet menmen im werek werek.) Yi mit miyapir yayu provins Judia me wi im yi eirir eino einiu miniu o neiyip. ¹⁵ *Mitik kerek kau kentar winak siup, hirak ekikuwe eknen ekirp ti, hirak ap kakno winak ninin ein kakit menmen au emit! Hirak ekirir ekno waswas kerekek. ¹⁶ Mitik hak keit ni hirak pike kakweikin kakit saket mirak au, emit! Hirak kakrir waswas kerekek. ¹⁷ *Miyapir kerek hir nepitu o miyapir hir newet nikerek nim hir naam, menmen im enum mamnen mamawaanki. ¹⁸ Yi eiyitehi God te menmen im mamnen wi me hawi hitan au emit! ¹⁹ *Maain me wi eim, hir mit menmen mamawaanki iuwe. Nipaa wi God kewis ti ketike nepni ere in, menmen ap mewaank mit nanir ke menmen im mamawaanki au. Wi eim epei man, maain menmen mamawaank mit nanir im taauye! ²⁰ God hirak keremir wi im au, te mit yapirwe hir nani naninektin

te wit weinik. Te hirak keremir wi yinam me mit nipaa hirak kehimiteni hir nirak, hir nises him mirak hirak kakikepi.

²¹ “Maain wi eim e, te mitik hak kakitpi kakir ik: ‘Eiyirek, hirak Mitik Krais hirak keit in.’ O mitik hak kakitpi, ‘Hirak kerp ein.’ Yi ap eiyimtau him im au emit! ²² *Mit enun tawewai (o newenin him) naninen nanitpi, ‘Hi Mitik Krais’ o hir nantip, ‘Hi mitik profet hi ewepyapir menmen me God.’ Hir nanriak mit menmen yaaim nipaa hir nirem au mamit nepni o nanit ti. Hir nanriakem te hir nare nanri han ke mit God kehimiteni hir nirak, hir nanwisorek nanises him mir; te hir au taau. ²³ Yi naanmamre hirras. Maain menmen mamir ke hi epei etpiyem.

Maain hi Mitik ke wit ke Mitik Iuwe hi pike anen

(Mt 24:29-31; Lu 21:25-28)

²⁴ *Maain wi im, menmen enum mamawaank mit epei au, wepni kakir iuwe au, hirak kakweikin kakre witaan, wenke ap te kakir taau. ²⁵ Hir hiram mau nepni hiram maminke, menmen eim meit nepni hiram mamtanik. ²⁶ *Menmen im epei man, te hir mit nanira hi Mitik ke wit ke Mitik Iuwe hi anen ewepyapir hirekes akre napi ke nepni. Menmen me haai merhihe mewepna, hi anen ehinin naanmampre mit. ²⁷ *Hi esiuwe mit ensel ne wit ke God hir nanino nanrer wit wit nanithis mit miyapir hi ehimiteni hir nises him mai.

Nu fik meteiknai menmen me wi maain menmen mamnen

(Mt 24:32-35; Lu 21:29-33)

²⁸ “Nu fik hiram meteikni menmen me wi maain menmen mamnen. Maain wi kerek heneik miram hiram mamsiunen, yi

* 13:13 Jo 15:18-21 * 13:14 Dan 9:27, 11:31, 12:11 * 13:15 Lu 17:31 * 13:17 Lu 23:29

* 13:19 Dan 12:1; Joe 2:2; Rev 7:14 * 13:22 Diu 13:1-3; Rev 13:13 * 13:24 Ais 13:10; Rev

6:12-14, 8:12 * 13:26 Rev 1:7 * 13:27 Mt 13:41

eiyırtei menep te wepni yaaik. ²⁹ Mar nu im, maain yi yayır menmen im hi hetpiyem hıram mamnen, yi eiyırtei hi Mitık ke wit ke Mitık Iuwe menep te hi pıke anen. ³⁰ Hi hatıp werek. Mit miyapır in ek nepu nepeit, hır ap te nani ere menmen im hi hetpiyem hıram mamnen. ³¹ Nepni metike ti mamwep mamweikın mamre nıme mamıwaank mamıt te hım mai au mamu mamnen mamır ke hi hetpim.

Mit hır ap nertei me wı menmen im mamnen au

(Mt 24:36-44; Lu 17:26-30, 34-36)

³² **“Me wı menmen im mamnen, mıt hır nepıtariyem, mıt ensel ne wit ke God hır nepıtariyem, hi Mitık ke wit ke Mitık Iuwe hi epıtariyem. God Haai kerekek hırak kerteiyem. ³³ *Yi naanmampre hıras. Yi yepıtari wı menmen im mamnen. ³⁴ Menmen mamnen mamır ke mitık iuwe hak kakno yanımın. Te mıt nırak nepıtari wı mekam hırak pıke kaknen. Hırak kehımtan mıt hır naanmıpre wınak kırak, hırak katıp mitık hırak naanmıpre wepır ke nıwa ke wit kırak. Hırak ketpıwek hım iuwe hırak naanmıprewek werek werek. ³⁵ *Te yi mıt naanmamre hıras werek werek. Yi yepıtari wı me Haai ke wınak hırak pıke kaknen. Hırak kaknen wıtaan o wı nımın o wanewik toto o wepni o hınkewı, yi yepıtariyek. ³⁶ Yi naanmıpre hıras te hırak kaknen wasenum kakri yi yaiwaai yi ap yayises hım mırak au. ³⁷ Menmen hi hetpiyem, hi hetpiyem mamno mıt miyapır yapırwe. Yi yapırwe naanempre hıras! Yi yepıtari wı mekam hi Mitık ke wit ke Mitık Iuwe hi pıke anen.”*

14

Mit nıme nıpın natıp hır nanınep Jısas

(Mt 26:1-5; Lu 22:1-2; Jo 11:45-53)

¹ *Wı wik mepeit ere wı mıt hır han tewenın wı Pasova kerek nıpaa God kenep mıt ne Isip hır naa te mıt ne Isrel au. Mıt hır newis yis mekre bret mır me wı im au. In ek hır mıt pris iuwe kerek ninın mıt pris han kerek newet God menmen me mıt, hır netike mıt hır ninın nertei hım lo me Moses hır nererik nıme nıpın Jısas nısawın nemıtıwekpın nantıwekhis nankıp kaki. ² Hır natıp nar ik: “Wı haiu wen han tewenın menmen me wı Pasova, haiu ap te mamıtıwekhis mamkıp au. Haiu mamırakem te mıt yapırwe hır nantıkwai haiu mamnepan.”

Maria wewen sanda mekiuwe paan ke Jısas

(Mt 26:6-13; Jo 12:1-8)

³ *Me wı im Jısas hırak keit wit Betani hırak kepu wınak ke Saimon nıpaa lepro mewik. Hırak wen kepu yeno kaam menmen, mıtıe piutıp hıre wan wetenen mın tıpar me nu nad nekenpı mırak mının yaaım mekreerek. Mıt hır newır pewek yapırwe me menmen im. Hıre weket hım mırak wewen tıpar mentar paan kırak. ⁴ Hır mıt han nepu en hır natıpan main main han enuk nar ik: “Wenmak te hıre wewen tıpar im wewenem weinım? ⁵ Hıre wewen tıpar im au, te mitık hak kaksıuwerem kakıt 300 kına kakwet mıt enum menmen auri, hır nantıwem.” Hır han enuk te hır nenerep. ⁶ Te Jısas keneri katıp kar ik: “Yi eiwisiye ewıt! Yi yenmak te yi yerekyıwe enum. Hıre werekyo menmen yaaım. ⁷ *Hır mıt enun netenen menmen auri, hekrit hekrit hır nau netikewi. Wı

* 13:32 Ap 1:7 * 13:33 Mt 25:13-14 * 13:35 Lu 12:36-38 * 14:1 Mk 11:18; Hi 11:28

* 14:3 Lu 7:37-38 * 14:7 Diu 15:11

ham yi han ki yi eikepi. Te hi ap eh etikewi me wⁱ yapⁱrwe, te yi yairekyo menmen yaaim au. ⁸ *Mⁱte ip hⁱre hanhan wⁱrⁱakem hⁱre epei werekyewem. Hⁱre weremani maain mⁱt hⁱr nanwisa hi awaai ehⁱkre hei. ⁹ Hi hetpi werek. Wit heriyai heriyai kerek mⁱt hⁱr nanⁱmtau hⁱm yaaim mai, mⁱt hⁱr nanⁱrtei menmen mⁱte ip hⁱre werekyewem, hⁱr han kitetim hⁱr han tewenⁱnep.”

Judas katⁱp mⁱt iuwe ne Isrel hⁱrak kakⁱkepi hⁱr nanⁱthis Jisas (Mt 26:14-16; Lu 22:3-6)

¹⁰ Jisas katⁱp epei au, Judas ke wit Iskeriot hⁱrak mⁱtⁱk kiutⁱp ke mⁱt disaipel hiswiyen wik (12) kerek nises hⁱm me Jisas, hⁱrak ken witeik. Hⁱrak ken kiun mⁱt iuwe ne pris kerek newet God menmen me mⁱt, hⁱrak kewepyapⁱr Jisas kakwetⁱrek. ¹¹ Hⁱr mⁱt en nerteiyek, hⁱr han yaaik, hⁱr natⁱp Judas hⁱr nanwetⁱwek pewek mamrerim. Hⁱrak kⁱnaiwⁱri ken han kitet hⁱrak kakwetⁱrek kakⁱrkeik.

Jisas ketike mⁱt disaipel nⁱrak naam menmen me Pasova (Mt 26:17-25; Lu 22:7-14, 21-23; Jo 13:21-30)

¹² *Maain wⁱ miutⁱp me wⁱ mⁱt hⁱr ap newis yis mekre bret au, wⁱ me Pasova kerek hⁱr nenep sipsip mar ke nⁱpaa mⁱt hⁱr nenep sipsip te God kenep maamrer au, Jisas mⁱt nⁱrak nitⁱwekhi nar ik: “Ti are eriuwetai haiu mamno nein te haiu emrutmani menmen me wⁱ Pasova?” (Wⁱ Pasova hⁱram wⁱ mⁱt hⁱr han tewenⁱn God hⁱrak kenep mⁱt ne Isip te maamrer ne Isrel au.) ¹³ Te Jisas hⁱrak keriuwet mⁱtⁱkⁱt wik te mⁱt disaipel nⁱrak hⁱrak ketpⁱwekⁱt kar ik: “Yi yaino wit Jerusalem yi eiyⁱr mⁱtⁱk hak keremⁱme mⁱn tⁱpar mekrerem, hⁱrak kaksipeti. Te yi eiyisesik. ¹⁴ Yi eiyisesik

eino wⁱnak kerek hⁱrak kakno kakⁱkrerek, yi eiyitehi mⁱtⁱk ke wⁱnak ik eiyⁱr ik: ‘Mⁱtⁱk Iuwe kawⁱr hⁱrak kituthi haau meiyam miutⁱp meit nⁱmⁱn weinⁱm te haiu mⁱt disaipel nⁱrak mantikerek emu mamⁱm menmen kerek me wⁱ Pasova mamwi?’ ¹⁵ Te hⁱrak kakteikni haau miutⁱp weinⁱm kau niu kerek yeno metike kⁱnaan mekrerek. Ein e yi eiraimani menmen te haiu mamⁱm.” ¹⁶ Hⁱrak ketpⁱwekⁱt menmen te hⁱrakⁱt ten wit Jerusalem, hⁱrakⁱt tⁱr menmen mar ke nⁱpaa Jisas ketpⁱwekⁱtem. Te hⁱrakⁱt temani menmen me Pasova wⁱ hⁱr han tewenⁱn nⁱpaa God kenep maamrer nⁱr au.

¹⁷ Maain hⁱn^kewi, hⁱrak Jisas ketike mⁱt disaipel nar hiswiyen wik (12) hⁱr nen wⁱnak. ¹⁸ *Hⁱr wen naam menmen nau yeno em, Jisas hⁱrak ketpor kar ik: “Hi hetpi werek. Mⁱtⁱk hak kiutⁱp (o mⁱtⁱk keiyak) ke yi mⁱt yi yaam menmen yetikewa hⁱrak kakwepayapⁱr hi eno his me mⁱt enun.” ¹⁹ Hⁱr nemtewek, hⁱr han kekrit nine han enuk, hⁱr niutⁱp niutⁱp nenepepan nitⁱwekhi ere hⁱr nepnepik hⁱr nitⁱwekhi nar ik: “Hi ewepityapⁱr o au?” ²⁰ Hⁱrak ketpor kar ik: “Hⁱrak mⁱtⁱk kiutⁱp ke yi mⁱt hiswiyen wik (12), hⁱrak kiutⁱp kaam menmen mekre sak kerepta. ²¹ Hi Mⁱtⁱk ke wit ke God hi ano hahi ahⁱr ke hⁱm me God mau tⁱwei hⁱram metpim. Te hⁱrak mⁱtⁱk kerek kakwepayapⁱr hⁱrak kakⁱwaank hⁱrekes. Nⁱpaa miye pⁱrak ap winaak te hⁱram yaaim. Te hⁱre epei winaak te in ek hⁱrak kakⁱwaank hⁱrekes.”

Jisas kewet mⁱt disaipel nⁱrak komunio hⁱr naam

(Mt 26:26-30; Lu 22:15-20; 1Ko 11:23-25)

²² Hⁱr wen naam menmen, Jisas keit bret kitehi God katⁱp hⁱrak yaaik. Te hⁱrak kewepik kewet

mīt ek ketpor kar ik: “Yi eitīwek eiyīk. Ik hīrak yīnk kai.” ²³ Hīr naak, mar keremem te hīrak keit wa hesnu tīpar wain mekrerek, hīrak kitehi God katīp hīrak yaaik. Te hīrak kewetīrek hīr naam tīpar wain mekre wa hesnu. ²⁴ *Te hīrak ketpor kar ik: “Im em hīram hemkre mai. Hi enip hīm ham yaaim kontrak mamīke wit ke God mamnen. Hemkre mai mamwen te hi akaap mīt miyapīr ariwerem. ²⁵ Hi hetpi werek. Hi ap pīke ehīm tīpar wain ere wī maain hi ehīm tīpar wain yaaim nīmnam mamīt wit ke God.” ²⁶ Hīrak katīp epei au, hīr nine henye. Hīr nine henye, te hīr nen witeik nīnaaiwīr wit Jerusalem, hīr nīniu nen mīniu (o neiyīp) ke nu Oliv.

Jisas katīp Pita maain hīrak kakweikīn sip kakwetīwek
(Mt 26:31-35; Lu 22:31-34; Jo 13:36-38)

²⁷ *In ek Jisas ketpor kar ik: “Maain kike yi yainaipīsa. Hīm me God hīram matīp mar im: ‘Hi God hi enep mītīk naanmīpre sip-sip, hīram mamrīr mamno heriyai heriyai.’ ²⁸ *Maain, God hīrak kakīkoya hi pīke ekrit, hi ehinīni hi ano provins Galili.” ²⁹ Pita ketpīwek hīm iuwe kar ik: “Hīr mīt in nanīnapīsit nanrīr te hi au. Taauye!” ³⁰ Jisas ketpīwek kar ik: “Hi hetput werek. Wītaan ik ek, suware kaktīp wik wen au, ti eraupakīn wikak atīp mīt hi epītari hīrak keimīn.” ³¹ *Te Pita katīp hīm iuwe, “Hi hahi etike-wit hi hahi, te hi aritpakīn au. Taauye!” Hīr mīt nīrak yapīrwe natīp narek.

Jisas kitehi God menmen keit ni Getsemani
(Mt 26:36-46; Lu 22:39-46)

³² *Hīr natīp epei au, hīr nen wit ni meitai niuk mīrak Getsemani. Jisas hīrak katīp mīt nīrak kar ik: “Yi eiyu in hi eno ehitehi God.” ³³ Hīrak keit Pita, Jems tetike Jon, hīrakīt tetikerek ten wit hak. In ek Jisas hīrak menmen menepīwek hemkre, hīrak kine han enuk. ³⁴ *Te hīrak ketpīwekīt kar ik: “Hi hine han enuk ere hi hahi. Hi hanhan hīrekes wīsenum.” ³⁵ Hīrak ken kike kīwaaī tī kitehi God te menmen enum im mamsiurīrek mamno. ³⁶ *Hīrak kitehi God kar ik: “Haai kai ti hertei hīrīak menmen yapīrwe. Ti esiuwe menmen enum im mamno emnopīn emkeipo. Te hi hises han kai au, han kit.”

³⁷ Hīrak katīp epei au, hīrak ken kīr mītīkīt tīrak tīpwaai. Te hīrak kene Pita kar ik: “Saimon ti hīwaaī a? Ti ap epu naanmīpre mīt nanīnen me wī kike au a? ³⁸ *Yi naanmīpre mīt nanīnen. Yi eiyitehi God te hīrak Seten ap te kakīnīni yi eiweikīn sip eiweto. Yi han ki yaaik, te yīnk ki au kīnapen kaki kaktikewa.” ³⁹ Hīrak katīp epei au, Jisas pīke ken ein kitehi God menmen kerek nīpaa hīrak kitīwekhiyem. ⁴⁰ Hīrak pīke ken kiun mītīkīt tīrak, te hīrakīt au pīke tīwaaī nanamīr mekses. Hīrakīt tekrit tepītari tetpīwek mekam taauye. ⁴¹ Hīrakīt yīnk enuk hīrak pīke ken kan hīrak ketpīwekīt kar ik: “Yi wen yīwaaī yīnatīn a? Epei werek emīt! Eiyīrek! Wī epei man te hi Mītīk ke wit ke Mītīk Iuwe hīrak mītīk hak kakwepayapīr hi eno his me mīt han nanrekyo enum hīr nantenīna. ⁴² Eiyīkrit haiu emno. Yi eiyīrek! Mītīk kewepayapīr epei kan keit in.”

* 14:24 Eks 24:8; Sek 9:11; Jer 31:31-34; 1Ko 10:16; Hi 9:20 * 14:27 Mk 14:50; Sek 13:7

* 14:28 Mt 28:16; Mk 16:7 * 14:31 Jo 11:16 * 14:32 Jo 18:1 * 14:34 Jo 12:27 * 14:36

Ro 8:15; Ga 4:6; Mk 10:38; Jo 6:38 * 14:38 Lu 11:4; Mt 6:13

Mit enun nan neithis Jisas

(Mt 26:47-56; Lu 22:47-53; Jo 18:3-12)

⁴³ In ek h̄rak wen katip, Judas h̄rak kan. H̄rak mit̄ik kiutip ke mit̄ disaipel nar hiswiyen wik (12). H̄rak ketike mit̄ yapirwe h̄r netenen h̄ne metike paap yoki. H̄r mit̄ iuwe ne Pris kerek newet God menmen me mit̄, h̄r netike mit̄ nin̄n nertei h̄m lo me Moses, h̄r netike mit̄ iuwe ne Isrel, h̄r nesiuwe mit̄ in nan. ⁴⁴ N̄ipaa h̄rak mit̄ik Judas kerek kewepyap̄rek h̄rak ketpor kar ik: “H̄rak mit̄ik kerek hi eiyewewik em̄wek tekep m̄rak, yi eit̄wekhis eitenenik eiriyaak eiȳik eino.”

⁴⁵ Judas kan kiun Jisas h̄rak katip kar ik: “Mit̄ik Iuwe.” Te h̄rak keiyewewik. ⁴⁶ Te h̄r mit̄ han nan neithis Jisas netenenik.

⁴⁷ Te mit̄ik kiutip k̄rak kerek kerp menep h̄rak ketenen h̄ne ke his nokik, te h̄rak kiwaai h̄ne kesipe n̄kip me mit̄ik hak enuk eik. Mit̄ik iuwe ke mit̄ pris kerek newet God menmen me mit̄, mit̄ik k̄rak k̄rak wok m̄rak wein̄m, h̄rak mit̄ik ik ke Jisas h̄rak kesipe n̄kip m̄rak. ⁴⁸ H̄rak Jisas kene mit̄ han enun ein ketpor kar ik: “Yi epei yan yetauhis eiriuwe h̄ne metike paap yoki yar ke yi yei-this mit̄ik enuk kekintip menmen a? ⁴⁹ *Hekrit hekrit hi etikewi haiu mepu winak iuwe ke God hi ewepyap̄r h̄m mai. Te yi yetauhis auye! Yi ȳrak menmen im te h̄m me God mit̄ newis̄m mau t̄wei h̄ram mamnen mamir em.” ⁵⁰ *H̄rak katip epei au, h̄r mit̄ disaipel n̄rak h̄r n̄naw̄irek n̄r̄r nen.

Mit̄ik pip̄rak hak kiutip h̄rak k̄r̄r ken

⁵¹ Mit̄ik pip̄rak hak kiutip kerek kises Jisas, h̄rak kam̄r laplap m̄re hike misanu traup m̄rak.

H̄r mit̄ han nant̄wekhis, ⁵² te h̄rak keh̄resiuri kenemt̄n laplap m̄rak h̄rak ke puk wein̄k k̄r̄r ken.

Jisas kewepyap̄r h̄rekes keit kaunsil

(Mt 26:57-68; Lu 22:54-55, 63-71; Jo 18:13-14, 19-24)

⁵³ H̄r mit̄ nari Jisas nen niun mit̄ik iuwe hetpris kin̄n naanm̄pre mit̄ pris kerek newet God menmen me mit̄. Mit̄ iuwe pris yapirwe newet God menmen me mit̄, h̄r netike mit̄ niuk m̄r iuwe, h̄r netike mit̄ h̄r nin̄n nertei h̄m lo me Moses, h̄r nererik nau ein nemeriȳwek. ⁵⁴ H̄rak Pita ketepik yan̄m̄n, h̄rak ken kekre n̄iwa ke winak ke mit̄ik iuwe kin̄n mit̄ pris han. H̄rak ketike mit̄ kerek naanm̄pre winak enuk h̄r nau si nemin̄n his h̄t men si.

⁵⁵ H̄r mit̄ pris iuwe kerek newet God menmen me mit̄, h̄r netike mit̄ han ne kaunsil h̄r nin̄n̄n mit̄ nesiuwe h̄m Jisas, te h̄r nankip kaki, te h̄r nin̄ap̄n menmen enum h̄rak ketpim au. ⁵⁶ Mit̄ yapirwe nesiuwe h̄m Jisas newen̄wek h̄m te h̄m m̄r ap m̄p̄ram au. ⁵⁷ Mit̄ han nerp newen̄n h̄m natip nar ik: ⁵⁸ * “Haiu memtewek h̄rak katip, ‘Hi ewep winak iuwe ke God mit̄ nimaak, te maain w̄ wikak hi p̄ke eimaak mit̄ ap te nanimaak taa.’” ⁵⁹ H̄m me mit̄ in h̄ram ap m̄p̄ram au.

⁶⁰ H̄rak mit̄ik iuwe hetpris kerek kin̄n naanm̄pre mit̄ kerek newet God menmen me mit̄, h̄rak kerp kekleri kitehi Jisas kar ik: “Ti p̄ke etpai au a? Nenmak te h̄r mit̄ in neswut h̄m a?” ⁶¹ *Jisas h̄rak kekintip ketpor au. Mit̄ik iuwe hetpris h̄rak p̄ke kit̄wekhi kar ik: “Ti mit̄ik Kraiss kerek God keh̄m̄tenit, ti N̄kan ke Mit̄ik Iuwe kerek haiu

* 14:49 Lu 19:47, 21:37; Jo 18:20 * 14:50 Mt 26:31 * 14:58 Jo 2:19-21 * 14:61 Mk 15:5; Lu 23:9 * 14:62 Sam 110:1; Rev 1:7

mewen+piyek o au a? Ti etpai!”
 62 *Jisas h̄rak ketp̄wek kar ik: “Hi h̄rekes kerekek. Maain yi eiȳr hi M̄it̄ik ke wit ke M̄it̄ik Iuwe hahu menep his yaaim me God kerek h̄rak Iuwe tokik keit, hi anen ekre nap̄ me nepni.” 63 M̄it̄ik iuwe hetpris h̄rak kep̄r̄p̄r̄ kari saket m̄rak kewepim kat̄ip hisiuwe kar ik: “Menmak te haiu mamri m̄t han nansiuwek h̄m a? 64 *yi epei yemtau h̄rak kat̄ip enum kekreh̄r ke God. Yi han kitet mekam a?” H̄r yap̄rwe nat̄ipan nar ik: “H̄rak k̄r̄iak enum h̄rak eki.”

65 In ek m̄t han nenik̄n t̄imank menterik, h̄r newepn̄wek ninaan meriuwe laplap, te h̄r nak̄ip neriuwe his m̄r nit̄i+weknaan nat̄ipan nar ik: “Keim̄n kitep a? Ti profet te ti etpai.” M̄t han h̄r naanm̄pre weip̄r nen n̄waailhis nenep̄wek tekep.

Pita kepakin Jisas kat̄ip hi hep̄tariyek

(Mt 26:69-75; Lu 22:56-62; Jo 18:15-18, 25-27)

66 H̄rak Pita wen kepu witeik keit n̄wa ke w̄nak, m̄te piut̄ip w̄r̄iak menmen me m̄it̄ik iuwe hetpris, 67 h̄re wan w̄r pita kau si kemin̄n his h̄t men si. H̄re werp menep wetp̄wek war ik: “Ti h̄rekes hetike Jisas ke wit Nasaret yi epei yariyak̄t.” 68 Te Pita kiune h̄m kat̄ip, “Henmak te ti hitauhi menmen im? Hi hep̄tariyek.” H̄rak kat̄ip epei au, h̄rak ken kerp ya weip̄r. Te suware kat̄ip. 69 M̄ite wen w̄p̄rek p̄ike wat̄ip m̄t han nerp menep war ik: “H̄rak m̄it̄ik kises h̄m me Jisas kerekek.” 70 Pita p̄ike kiune h̄m kat̄ip, “Hi hep̄tariyek.” Maain kike, m̄t h̄r nerp menep nat̄ipan nar ik: “Ti hises h̄m m̄rak kerekek. Ti h̄rekes m̄it̄ik ke provins Galili.” 71 Pita kat̄ip h̄m iuwe ketpor kar ik: “Hi ep̄tari

m̄it̄ik hak yi yitauhiyek au. Hi at̄ip werek au, te God h̄rak kaknen kakiyep.” 72 *H̄rak kat̄ip epei au, h̄rak suware p̄ike kat̄ip. Te Pita h̄rak han kitet menmen Jisas n̄paa ketp̄wek kar ik: “Maain suware kat̄ip wik wen au, ti tewen eraupak̄n wikak.” H̄rak han kite-tim te h̄rak kine han enuk k̄k̄t.

15

H̄r nesiuwe h̄m Jisas kerp ninaan me m̄it̄ik iuwe gavman Pailat
 (Mt 27:1-2, 11-14; Lu 23:1-5; Jo 18:28-38)

1 *Wanewik toto, m̄t iuwe pris kerek newet God menmen me m̄t, h̄r netike m̄t iuwe h̄r netike m̄t nin̄n nertei h̄m lo me Moses, h̄r netike m̄t han yap̄rwe ne kaunsil h̄r han kitetim nat̄ipan. Epei au, h̄r nesenkek Jisas his m̄rak neriyaak neiȳk nen newet m̄it̄ik iuwe gavman Pailat ek. 2 Pailat h̄rak kit̄wekhi kar ik: “Ti M̄it̄ik Iuwe King ke m̄t ne Isrel o au?” Jisas ketp̄wek kar ik: “H̄rak h̄m mit.” 3 M̄t iuwe pris kerek newet God menmen me m̄t, h̄r nesiuwe h̄m Jisas yap̄rwe. 4 Te Pailat kitehi Jisas kar ik: “Ti p̄ike etpor au a? H̄r neswut h̄m yap̄rwe.” 5 *Jisas kekint̄ip, te Pailat han kekrit keriuwerek.

M̄it̄ik Pailat kat̄ip m̄t h̄r nanwis nil emu his me Jisas

(Mt 27:15-26; Lu 23:13-25; Jo 18:39–19:16)

6 Tito yap̄rwe n̄paa ein me w̄ im m̄t h̄r neh̄s nempep menmen me Pasova h̄r nit̄ehi Pailat h̄rak kak̄k̄aisiu weip̄r ke m̄it̄ik hak n̄paa h̄rak ken kekere w̄nak enuk. 7 M̄it̄ik hak niuk m̄rak Barabas h̄rak kepu w̄nak enuk ketike m̄t enun yap̄rwe n̄paa h̄r netike m̄t ne gavman h̄r nenepan, h̄r nenep m̄it̄ik kiut̄ip kaa. 8 H̄r m̄t yap̄rwe

nen niun Pailat nitiwekhi h̄rak kakriak menmen n̄paa ein h̄rak k̄priakem. ⁹ H̄rak ketpor kar ik: “Yi han yaaik te hi eweti Jisas M̄tik Iuwe ke Isrel h̄rak kaknen?” ¹⁰ H̄rak kertei m̄t iuwe pris kerek newet God menmen me m̄t h̄r epei newetiwek Jisas nentar h̄r hemkre menepam han enuk neriuwerek. ¹¹ *H̄r m̄t pris n̄k̄iak han ke m̄t yapirwe te h̄r nitehi Pailat ke Barabas, Jisas au. ¹² Pailat p̄ike kitorhi kar ik: “Hi eweti Barabas, te hi ariak mekam heriuwe m̄tik yi eiwis niuk m̄rak M̄tik Iuwe King ke Isrel a?” ¹³ H̄r p̄ike natip nar ik: “Ti ewenek Jisas ek̄ntar nu tentarak̄it.” ¹⁴ Pailat ketpor kar ik: “Hi henmak? H̄rak k̄riak mekam enum?” Te h̄r wen n̄nap nen̄ne his iuwe natip nar ik: “Ti ewenekik ek̄ntar nu tentarak̄it.” ¹⁵ Pailat hanhan kakriak m̄t h̄r han yaaik. Te h̄rak kewetir m̄tik Barabas. H̄rak katip m̄t n̄rak h̄r nan̄nep Jisas nanriuwe n̄p̄in. H̄r nakip neriuwe n̄p̄in, Pailat h̄rak keriuwetek ken m̄t soldia n̄rak te h̄r nan̄no nanwenkek Jisas kak̄ntar nu tentarak̄it.

M̄t soldia h̄r nitetnaan Jisas
(Mt 27:27-31; Jo 19:2-3)

¹⁶ M̄t soldia ne ami h̄r neit n̄m̄in w̄nak ke m̄tik iuwe, h̄r nari Jisas neiyik nen haau hak. H̄r nen̄ne m̄t han, ¹⁷ *te h̄r neriuwet Jisas saket m̄re ȳwir, h̄r nime wiwir t̄ktik enuk newisik keweik̄in paan k̄rak. ¹⁸ H̄r nerp netp̄iwek nar ik: “Haai, M̄tik Iuwe King ke Isrel, ti epei han.” ¹⁹ Epei au, h̄r nenep paan k̄rak neriuwe niuk, h̄r nenik̄in t̄mank menterik, niteh̄r nemip̄in newen̄piyek. ²⁰ H̄r nit̄iweknaan nenwes̄isek ere werek, h̄r neriuwetek (o neres̄iwek) saket m̄re ȳwir, h̄r p̄ike newis saket m̄rak menterik,

h̄r neiyik nan̄no nanwenkekik kak̄ntar nu tentarak̄it.

M̄t newenek Jisas kau nu tentarak̄it

(Mt 27:32-44; Lu 23:26-43; Jo 19:17-27)

²¹ *M̄tik hak niuk m̄rak Saimon h̄rak haai ke Rufas ketike Aleksanda, h̄rak ke wit Sairini, h̄rak kepnen ni menep. H̄r m̄t soldia h̄r neit nu tentarak̄it neiyik nimaasik h̄rak ek̄kerir nu ik ke Jisas.

²² H̄r nari Jisas neiyik nen niun wit niuk m̄rak Golgota. Haiu meweik̄in h̄m haiu matip “Wit Paan Hesnu”. ²³ H̄r newet Jisas tipar wain marasin mekrerem, te h̄rak ȳnk k̄rak kekek au. H̄rak k̄napen te h̄rak kaam au. ²⁴ *H̄r m̄t newenekik kentar nu tentarak̄it, h̄r neit menmen m̄rak neret̄it satu neiyik n̄r menmen h̄r nant̄iwem.

²⁵ Wen hekrit iuwe wepni keh̄n k̄niu kan, h̄r newenekik. ²⁶ H̄r newis h̄m mentar nu nemak h̄r newenekik nesiuwerek. H̄r neiyim nen newisim mau men paan k̄rak. H̄m im matip mar ik: “IK EK H̄RAK M̄TIK IUWE KING KE ISREL.” ²⁷ H̄r newenek m̄tik̄it enuk̄it raskel wik t̄riak enum tetikerek. H̄rak m̄tik kau ken ke his yaaim, m̄tik hak kau ken ke his henkik. ²⁸ *(Mar im h̄m me God n̄paa m̄t newisim mau t̄wei h̄ram epei man. H̄ram matip mar im: “H̄r han kitet h̄rak kire m̄tik enuk raskel k̄riak menmen enum.”)

²⁹ *M̄t kerek h̄r nan nen ein h̄r nit̄iweknaan netp̄iwek nar ik: “Ko! Ti m̄tik kerek ti ewep w̄nak iuwe ke God ti p̄ike eimaak me w̄ wikak?” ³⁰ Ti ekaap h̄rekes ekiuwe nu tentarak̄it eh̄rp t̄i.” ³¹ Mar im m̄t iuwe pris kerek newet God menmen me m̄t, h̄r netike m̄t nin̄n nertei h̄m lo me Moses,

* 15:11 Ap 3:13-14, 13:38

* 15:17 Lu 23:11

* 15:21 Ro 16:13

* 15:24 Sam 22:18

* 15:28 Ais 53:12

* 15:29 Sam 22:7, 109:25; Mk 14:58; Jo 2:19

h̄r nitit̄weknaan nat̄ipan nar ik: “H̄rak k̄kaap m̄t han, te h̄rak k̄kaap h̄rekes taauye! ³² Ti M̄tik God kehimit̄enit̄ ti M̄tik Iuwe ke Isrel, ti ekiuwe eh̄rp t̄i, te haiu mamrit han kitetit̄.” M̄tik̄it̄ h̄r newenkekik̄it̄ tau niu tetikerek, h̄rak̄it̄ tet̄p̄wek enuk tetikeri.

Jisas nepei kaa

(Mt 27:45-56; Lu 23:44-49; Jo 19:28-30)

³³ *Wepni kan kau n̄im̄in iuwe ere h̄nkewi, w̄itaan toto m̄wap̄in wit yap̄rwe. ³⁴ *Nepei h̄nkewi Jisas kenep̄p̄ h̄m̄ iuwe kat̄ip̄ kar ik: “Eloi Eloi Lama Sabaktani?” Haiu meweik̄in h̄m̄ haiu mat̄ip̄ mar im: “God kai God kai. Kenmak te ti h̄n̄aiw̄ira eweik̄in sip eweto?” ³⁵ M̄t han nerp menep h̄r nemtewek h̄r nat̄ip̄ nar ik: “Eiȳmtewek. H̄rak ken̄ne Ilaija.” ³⁶ *M̄tik kiut̄ip̄ kesiuknen ken ein keit mosong o n̄ik me wan eik (h̄ram m̄re wum n̄ik̄ik), h̄rak kewis̄ t̄ip̄ar wain mesine mekreerek, h̄rak kewis̄k̄ kent̄ar niyen p̄ike kan kewet̄wekek kak̄m̄isek kat̄ip̄ kar ik: “Haiu mam̄r te Ilaija kaknen kaknekt̄in Jisas kakwis̄k̄ kak̄rp̄ t̄i o au.”

³⁷⁻³⁸ *Jisas kenep̄p̄ miut̄ip̄ h̄m̄ iuwe, h̄rak kaa. H̄rak kaa, laplap iuwe m̄wap̄in ya weip̄r me m̄t nehimit̄an em me God meit̄ w̄nak iuwe ke God meit̄ n̄im̄in ein h̄ram mewep̄ p̄inam̄ p̄inam̄ mau n̄im̄in mau niu ein ere men miun t̄i eim. ³⁹ H̄rak m̄tik̄ iuwe kerek naanm̄pre m̄t soldia han, h̄rak kerp menep̄ k̄r Jisas h̄rak kaa, h̄rak kat̄ip̄ kar ik: “M̄tik̄ ik h̄rak N̄ikan ke God.”

⁴⁰ *Miyap̄r han netikerek nerp ein, te h̄r nerp yan̄m̄in. Maria pe wit Magdala wetike Salomi, h̄r netike Maria miye pe Joses ketike n̄ik̄ik̄ k̄rak Jems h̄r nerp ein. ⁴¹ H̄r miyap̄r in nises Jisas me w̄ h̄rak kau keit provins Galili, h̄r

newet̄wek menmen h̄rak kaam. Miyap̄r han yap̄rwe n̄ipaa netikerek nan nen wit Jerusalem nerp ein.

M̄t newis Jisas kekre hei iuwe kewen kin̄ik̄ keit m̄iniu (o neiȳip̄)

(Mt 27:57-61; Lu 23:50-55; Jo 19:38-42)

⁴²⁻⁴³ Maain petko mat̄ip̄, Josep ke wit Arimatia kan k̄r Pailat kent̄ar h̄rak m̄tik̄ iuwe hak ke kaunsil. H̄rak kemer̄r God kaknen naanm̄pre m̄t. H̄rak ap k̄naain au, te h̄rak ken k̄r Pailat kit̄wekhi ke herwe ȳnk ke Jisas. ⁴⁴ Pailat han kitet̄ kar ik: “Jisas epei kaa? Ko!” Te h̄rak ken̄ne m̄tik̄ iuwe soldia kerek naanm̄pre m̄t soldia han, h̄rak kit̄wekhi me Jisas epei kaa o au. ⁴⁵ M̄tik̄ eik ket̄p̄wek Jisas epei kaa, te Pailat kewis̄ Josep kak̄this herwe ȳnk k̄rak. ⁴⁶ Josep h̄rak kew̄r pewek keit laplap yaaim m̄re h̄ike, h̄rak kenke Jisas ȳnk k̄rak kew̄r laplap keweik̄nenik kewap̄nek kewis̄k̄ kekre hei ke nan iuwe. Epei au, h̄rak keriuwet nan iuwe keiyepet̄ hei h̄m̄ k̄rak. ⁴⁷ Maria pe wit Magdala wetike Maria miye pe Joses, h̄r n̄r wit Josep kewis̄ Jisas k̄waaari.

16

Jisas p̄ike kekrit

(Mt 28:1-8; Lu 24:1-12; Jo 20:1-10)

¹ Maain w̄ Sabat h̄ram epei men, Maria pe wit Magdala wetike Salomi, h̄r netike Maria miye pe Jems, h̄r neit menmen yaaim m̄in̄in neiȳim̄ nen nan̄r Jisas nanwen ȳnk k̄rak. ² Wepni kewep̄ kan hekrit iuwe me w̄ Sande te h̄r nen hei k̄rak. ³ H̄r nepnen h̄r nat̄ipan nar ik: “Keim̄in kak̄inkaw̄r nan k̄wap̄in weip̄r k̄hi kent̄ar nan h̄rak n̄im̄enuk?” ⁴ H̄r nen menep̄

ein h̄ir n̄ikaamnaan n̄ir nan keit p̄inak ein. N̄ipaa m̄it̄ik hak keweikn̄ik keriuwetek ken p̄in ein. ⁵ H̄ir nen n̄ipiun hei eik, h̄ir nen nitetik nen n̄im̄in ein. Te h̄ir n̄ir m̄it̄ik pip̄ak kau yeno me p̄inak me his yaaim. H̄irak kam̄ir laplap nokim yaaim h̄iram m̄ire hike. Te h̄ir neh̄inh̄in han kekrit neriuwerek.

⁶ H̄irak ketpor kar ik: “Yi ap einaain au. Yi ȳinyat̄in Jisas ke wit Nasaret kerek h̄ir m̄it̄ newenekik kau nu tentarakit. H̄irak epei kekrit kau. H̄irak kepu in au. Yi eiȳir yeno n̄ipaa h̄ir newis̄ik k̄iwaairi. ⁷ *In ek yi eino eit̄ip Pita ketike m̄it̄ disaipel han Jisas ketpor kar ik: ‘Hi eh̄in̄ini ano provins Galili.’ Maain yi eiȳirek eiȳit̄ ein eiȳir ke n̄ipaa h̄irak epei ketpi.”

⁸ H̄ir miyap̄ir nen witeik n̄ir̄ir nen ein, h̄ir nep̄irp̄ir iuwe han kekrit neriuwerek. H̄ir nat̄ip m̄it̄ h̄im̄ au. H̄ir n̄inaain nekint̄ip nen.

Maria pe wit Magdala h̄ire w̄ir Jisas

(Mt 28:9-10; Jo 20:11-18)

⁹ * [Me w̄i Sande hekrit enum eik, Jisas kekrit k̄inaaiw̄ir hei. H̄irak kekrit kau wanewik, h̄irak kin̄in kewepyap̄ir h̄irekes me ninaan me Maria pe wit Magdala. N̄ipaa h̄irak kep̄ir herwe enum mar hisp̄inak wik (7) mekrerep h̄iram metpaan men m̄inaiw̄irep. ¹⁰ H̄ire epei w̄ir Jisas, te h̄ire wen wat̄ip m̄it̄ n̄ipaa netikerek h̄ir nariyan. H̄ir wen han tewen̄inek n̄ik̄itek. ¹¹ H̄ire wen wetpor h̄ire w̄irek h̄irak kepu, te h̄ir nemtau h̄im̄ m̄ire au.

M̄it̄ik̄it̄ disaipel wik t̄ir Jisas keit yayiwe

(Lu 24:13-35)

¹² Maain m̄it̄ik̄it̄ wik t̄irak ten wit hak t̄irek, te h̄irak keweik̄inh̄is h̄irekes k̄ire m̄it̄ik̄ hak. ¹³ H̄irakit̄

nepei terteyek, h̄irakit̄ p̄ike ten tat̄ip m̄it̄ disaipel han n̄irak, te h̄ir nemtau h̄im̄ m̄irakit̄ au.

Jisas kat̄ip m̄it̄ disaipel n̄irak menmen h̄ir enisesim

(Mt 28:16-20; Lu 24:36-49; Jo 20:19-23)

¹⁴ *Maain, h̄ir m̄it̄ disaipel n̄irak hiswiyen kiut̄ip (11) nau naam menmen, Jisas kan keneri kentar h̄ir han to enuk nepu, h̄ir ap nemtau h̄im̄ me m̄it̄ n̄ipaa nepei n̄ir Jisas. ¹⁵ *H̄irak ketpor kar ik: “Yi eino heriyai heriyai eirer wit wit kerek m̄it̄ miyap̄ir newi, yi eiwepyap̄ir h̄im̄ yaaim mai, m̄it̄ yap̄irwe nan̄im̄tewem. ¹⁶ *Neim̄in nan̄im̄tau h̄im̄ mai nanisesim, yi eik̄iri. Maain God kaktorhis, h̄ir m̄it̄ miyap̄ir n̄irak. Neim̄in nemtau h̄im̄ nanisesim au, God han kitet menmen enum h̄ir n̄ir̄iakem skelim m̄it̄ kak̄interim. ¹⁷ *M̄it̄ kerek h̄ir nises h̄im̄ mai, h̄ir nan̄ir̄ak menmen im nankinau niuk mai. H̄ir nanp̄ir herwe enum h̄iram mamno, h̄ir nat̄ip h̄im̄ ham n̄ipaa h̄ir nerteiyem au. ¹⁸ *H̄ir nantenen manpen o yenmik o h̄ir nan̄im̄ menmen enum menep m̄it̄, h̄ir ap te nani au, h̄ir nanu werek. H̄ir nanwis his mam̄intar m̄it̄ h̄ir n̄inap, te maain h̄ir nanre yaain.”

God keithis Jisas ken wit k̄irak Heven

(Lu 24:50-53; Ap 1:9-11)

¹⁹ *M̄it̄ik̄ Iuwe Jisas ketpor epei au, God ket̄iwekhis ken wit k̄irak. H̄irak ken kau menep his yaaim me God. ²⁰ *Maain m̄it̄ disaipel n̄irak h̄ir nen heriyai heriyai nerer wit wit m̄it̄ miyap̄ir newi, h̄ir newepyap̄ir h̄im̄ me Jisas. M̄it̄ik̄ Iuwe Jisas h̄irak kekepi h̄ir n̄ir̄iak menmen yaaim kerek n̄ipaa kerek m̄it̄ n̄irem au. Te m̄it̄

* 16:7 Mt 26:32; Mk 14:28 * 16:9 Lu 8:2 * 16:14 1Ko 15:5 * 16:15 Ap 1:8 * 16:16 Ap 2:38, 16:31, 33 * 16:17 Ap 2:4, 10:46, 8:7 * 16:18 Lu 10:19; Ap 28:3-6, 4:30, 5:16 * 16:19 Ap 2:33-34, 7:55-56; Ef 1:20; 1Pi 3:22 * 16:20 Ap 14:3; Hi 2:3-4

h+r nertei h+m im m+it netporem
h+ram yaaim.]

Mep+r keremem

Him Yaaim Me Krai Luk Kewisim Mau Tiwei Menmen mekre tiwei ik

Him me nikerek Jon ketike Jisas
1:5-2:52

Jon Baptais katip mit him me
God 3:1-20

Jon kikir Jisas keriuwe tipar
3:21-38

Seten kakri han ke Jisas 4:1-13

Jisas katip him yaaim keit Galili
4:14-9:50

Jisas ken Jerusalem katip him
yaaim 9:51-21:38

Mit newenkek Jisas kaa 22:1-
23:56

Jisas pike kekrit mit nirek 24:1-
49

Jisas pike ken wit Heven 24:50-
53

*Luk kewis him im men mitik
Tiofilas*

¹ *Kai yinak Tiofilas. Mit yapirwe hir nepei newis menmen kerek epei man metin ke nimin ke haiu mit, kerek haiu misesim.

² *Hir newis menmen kerek mit nipaa ninin epei nir menmen im newepyapirem hir netpaiyem.

³ Mitik iuwe, hi Luk hi hertei werek menmen yapirwe epei mekrit man ere in. Te hi han kitet hiram yaaim hi hewisut tiwei ik ek hetput menmen werek werek epei man. ⁴ Hi hirakem te ti ertei menmen werek werek kerek nipaa hir mit epei netpiyem.

Ensel ke God katip Sekaraia hirak kakine nikan niuk mirak Jon

⁵ *Nipaa me wi mitik King Herot hirak kire mitik iuwe naanmpre mit ne provins Judia, mitik pris niuk mirak Sekaraia kepu. Hirak ke weiwik me pris niuk mir Abaisa. Hirak mite

pirak niuk mire Ilisabet, hire pe weiwik ham me pris han. Hir nepenyere ne maam nipu kiutip Eron. ⁶ Hirak ketikerep nau werek werek nises God. Hir nises him me Mitik Iuwe God werek werek nipaa hirak kewet Moses em. ⁷ Hir ap nine nikerek nei au nentar Ilisabet hire enu tenmin (o rumaa). Hire wetike Sekaraia epei enun ne mit. ⁸ Wi ham Sekaraia wen kirak menmen kire mitik pris keit winak ke God. Hirak weiwik mirak hiram wi mir te hir nanwensi kuri nanwet God em. ⁹ *Hirak kirakem kentar hir nises menmen nipaa mit pris netpim hir neretit satu God kehimitanek hirak kakno kakikre winak iuwe ke God hirak kaktene si keyim kakisi kuri tiwei mamantar kinaan newenpi God neriuwerem. Hirak ken en kesi kuri tiwei. ¹⁰ Hirak kesi kuri tiwei, mit yapirwe ne Isrel nererik nau wit eik nitehi God menmen. ¹¹ Hirak keit nimin en, mitik ensel keke wit ke Mitik Iuwe God kan kerp kenke ken his yaaim me kinaan kerek Sekaraia kewis menmen minin mire kuri tiwei hiram miwaai menterim. Hirak kewepyapir hirekes te Sekaraia kirek. ¹² Mitik Sekaraia kirek, hirak han kepirpir hirak kinaan, ¹³ te mitik ensel ketpiwek kar ik: "Sekaraia, ti ap hinapen au emit! God kemtau menmen ti epei hitiwekhiyem, te mite pit Ilisabet tewen wawine nikan hirak kei. Yi yaiwisiwek niuk mirak Jon. ¹⁴ Ti etike mite pit han yaaik eiyu. Mit yapirwe nanirek hir han yaaik nanantar miye hire winaak. ¹⁵ *Hirak maain God han kitet hirak kakre mitik iuwe kakinin mit han nisesik. Hirak ap te kakim tipar wain o tipar si enum au emit! Me wi miye winaak wen au, God Himin Yaaik kaku kakikre han kirak kakneisesik. ¹⁶ Hirak te kakikaap mit yapirwe

ne Isrel nanweik+n sip nanwet menmen enum h+r p+ke nanises h+m me God k+r. ¹⁷ *H+rak kakin+n mit+k iuwe kakno kakrer wit wit kakt+p h+m me God kakriuwe menmen iuwe kakri han ke mit+kak+r n+paa mit+k Ilaija ketpim. H+rak kak+kaap haairer nantike n+kerek n+r nanu han kiut+p. H+rak kakweik+n mit enun nişes menmen enum te h+r p+ke nanises menmen mit yaain nisesim. H+rak kak+kaap mit nanises mit+k iuwe, h+r nanu naanmeriy+wek h+rak kaknen kaktorhis.”

¹⁸ *Mit+k ensel kat+p epei au, mit+k Sekaraia kit+wekhi kar ik: “Harkeik te hi ertei menmen im ti hetpewek h+ram werek? Hi epei enuk he mit+k te m+te pai h+re epei enu we m+te.” ¹⁹ *H+rak ensel kewenhi ketp+wek, “Hi ensel Gebriel hi herp ninaan me God h+r+rak menmen m+rak. H+rak keriuweta hi han hetput h+m yaaim im e. ²⁰ *In ek ti ap at+p h+m mei taau ere w+ menmen mamnen hi epei hetputem hentar ti ap han kitet h+m mai. Ti ap at+p h+m mei ere w+ me menmen im God kehimitanem h+ram mamnen.”

²¹ Ensel ketp+wek menmen, mit wen nemer+r Sekaraia keit n+m+n en h+r nan+rtei kenmak te h+rak kepeit w+nak iuwe ke God. ²² Sekaraia ketpaan kan, h+rak ap ketpor, te h+r nertei h+rak epei kepu k+tyak k+r menmen keit w+nak n+m+n en. H+rak ap kakt+p h+m mei miut+p te h+rak kew+r his ketpor keriuwerem. ²³ W+ h+rak k+r+rak menmen kekre w+nak ke God epei au, mit+k Sekaraia p+ke ken w+nak k+rak.

²⁴ Maain w+ ham m+te p+rak Ilisabet wetu, te h+re ap w+naaiw+r w+nak wenke hisp+nak (5) ere h+re tu iuwe miyap+r nertei h+re wetu. H+re wat+p, ²⁵ *In ek Mit+k Iuwe

God kekepa mar im. H+rak epei kep+r menmen kenipa y+nk enuk me ninaan me mit miyap+r hentar n+paa hi hine n+kerek au.”

Ensel ke God kat+p m+te Maria maain h+re wawine Jisas

²⁶ Me wenke kar hisp+nak kiut+p (6) m+te Ilisabet wep+tu, God keriuwet ensel Gebriel ken wit niuk m+rak Nasaret keit provins Galili. ²⁷ *H+rak kakt+p m+te n+han niuk m+re Maria. Haai k+re kehimitenep wautike mit+k niuk m+rak Josep, h+rak nepenyek ke maam n+pu k+r Devit. ²⁸ Ensel ke God kan k+rep ketp+we kar ik: “Ti han yaaik ehu. Han yaaik ke God kau ketikewit. H+rak God ketikewit kakrekuyt yaaim.” ²⁹ M+te Maria wentau h+m im kerek ensel ketpim te h+re han kekrit han kitet war ik: “Kenmak h+rak ketpo kar ik?” ³⁰ Te ensel ketp+we, “Ti ap enapen Maria. God han yaaik keriuwit kakrekuyt yaaim im e. ³¹ *Maain ti eh+tu te ti eine n+kan, ti ewis niuk m+rak Jisas.

³² *H+rak kakre Mit+k Iuwe mit nan+newek N+kan ke God h+rak Mit+k Iuwe. God kak+r+akek kakre Mit+k Iuwe naanmamre mit kakre n+paa maam k+rak Devit. ³³ H+rak naanmamre mit ne Isrel kerek h+r nepenyerer ne mit+k Jekop kerek n+paa enum eik h+rak kepu. H+rak naanmamre mit h+rak kaku kak+tipmain tipmain enum eik. Menmen m+rak ap te mamesi taau.”

³⁴ M+te Maria wat+p ensel ke God war ik: “Hi ap h+waai hetike mit+k hak au. Mam+rkeik te hi ah+tu?”

³⁵ *Ensel ke God kewenep ketp+we,

* 1:17 Mt 17:11-13; Mal 3:1, 4:5-6 * 1:18 Jen 18:11 * 1:19 Dan 8:16, 9:21; Hi 1:14 * 1:20 Lu 1:45 * 1:25 Jen 30:23 * 1:27 Mt 1:16, 18; Lu 2:5 * 1:31 Ais 7:14; Mt 1:21-23 * 1:32 Ais 9:7; 2Sml 7:12, 13, 16; Dan 7:14; Mai 4:7 * 1:35 Mt 1:20

“God Hımın Yaaik kaknen kaku kakıterit kakriuwe menmen iuwe me God. Mıt nankinaak hırak Nıkan yaaik ke God nanıtar God Hımın Yaaik kewis nıkan yaaik ik kekre tu kit maain ti einaak.

³⁶ “Ti han kitet menmen God kırıak wekeni pit İlisabet em. Mıt nıpaa natıp hıre enu tenmın (o rumaa) ap te wawine nıkerek au. Te hıre hırehes weriuwet wenke hispınak kiutıp (6) hıre nıkan kewiye. Te hıre epei we mıt. ³⁷ *Ap te menmen mei miutıp te God ap kakrıakem taau.”

³⁸ Maria watıp, “Hi hıre mıt hanhan hises menmen God hanhan kakrıakem, te menmen mamnen mamır ke ti epei hetpim.” Hire watıp epei au, Ensel ke God kınaiwırep ken.

Maria wen wır İlisabet wetikerep nau en

³⁹ Ensel ke God kınaiwırep, wı ham kike Maria wemani menmen wekrit waswas wen wit menep mınıu (o neiyıp) yapırwe me provins Judia. ⁴⁰ Hire wen wınak ke mıtık Sekaraia, hıre watıp İlisabet, “Ti yaaip.” ⁴¹ *İlisabet wemtau Maria watıp hıre yaaip te nıkan kekre tu kehın kekrerep. God Hımın Yaaik kau kekre han ke İlisabet keneisesye, ⁴² *te hıre watıp weriuwe hım iuwe, “God kakrekıyut ti han yaaik ehının miyapır han. God kakrıak yaaim ke nıkan ti ehinaak. ⁴³ Hi mıt weiniye te hi han yaaik menmen iuwe im man hi, te Mıtık İuwe God miye pırak wan wıra. ⁴⁴ Hi hemtau hım mit epei au, te nıkan kekre tu kai han yaaik kehın. ⁴⁵ *Ti han yaaik iuwe hentar ti hises hım kerek God ketpim. Maain

God kakrıak menmen hırak nıpaa ketputem.”

Maria wine henye wentar hıre han yaaik weriuwe God

⁴⁶ *Maria watıp,

“Hi han kai yaaik ewenıpi niuk me Mıtık İuwe God. ⁴⁷ Hi han yaaik hentar maain God kakıkepa kaktauhıs. Hi mıt hıriak menmen mırak hi enu weiniye, ⁴⁸ *te hırak hanhan kerıuwa. Te in ek ere maain mıt yapırwe nantıp God kerekya hi han yaaik iuwe, ⁴⁹ hentar menmen iuwe hırak kerekıyewem. Niuk mırak yaaim iuwe. ⁵⁰ *Hırak hanhan kerıuwe mıt kerek hır nısesik newenıpiyek, me mıt nıpaa ein nepu ere in. ⁵¹ *Hırak kırıak menmen kerıuwe menmen mırak iuwe, hırak keiyım kepir mıt kerek enun hanhan hıras nırak menmen mır enum hır nen. ⁵² *Hırak kepir mıt iuwe naanmıpre mıt, hırak kewisi hır nau weınım, te hırak kewis mıt weının hır nıre iuwe. ⁵³ *Hırak epei kewet mıt enun nau weınım nınpi maan kewetır menmen wisenum ere tu iuwe, te hırak kerıuwet mıt netenen menmen yapırwe ne his nen. ⁵⁴ *Hırak kises hım kerek nıpaa katıp maamrer naiu yem. Hırak kan kakıkaap mıt nırak ne wit İsel. ⁵⁵ *Hırak han kitet kerıuwe Ebrahim nıpaa kau ti ketike nepenyerer in ek nepu ti. Hırak kerekıyor yaaim tipmain tipmain enum eik, kar ke nıpaa hırak ketpim.”

* 1:37 Jen 18:14 * 1:41 Lu 1:15 * 1:42 Diu 28:4 * 1:45 Lu 1:20 * 1:46 1Sml 2:1-10

* 1:48 Lu 1:25, 11:27 * 1:50 Sam 103:13, 17 * 1:51 2Sml 22:28 * 1:52 Jop 12:19, 5:11;

Sam 147:6 * 1:53 1Sml 2:5; Sam 34:10, 107:9 * 1:54 Ais 41:8; Sam 98:3 * 1:55 Mai 7:20; Jen 17:7, 18:18, 22:17

⁵⁶ Hîre watîp menmen im epei au, mîte Maria wau wetike Ilisabet ere wenke wikak. Maain wenke wikak epei man men, hîre pîke wen wit kîre eik.

Ilisabet wine nîkan Jon

⁵⁷ Wî epei man te mîte Ilisabet weteiknen, hîre wine nîkan. ⁵⁸ Mît nîre nau menep netikerep hîr netike paaprer nîre nemtau God kerekyîwe yaaim hîre wine nîkan te hîr nan nîrep han yaaik netikerep. ⁵⁹ *Maain nîkan kîre kepu wî hispînak wikak (8), hîr nerekir yînk kîrak, hîr nanwis niuk mîrak Sekaraia kakrerîr haai kîrak. ⁶⁰ *Te miye pîrak watîp, “Au, hi ewis niuk mîrak Jon.” ⁶¹ Te hîr netpîwe, “Ap te paap o tete o keimîn niuk mîrak mar em te ti ewisîk kakrerim taau!” ⁶² Te hîr natîp nitehi haai kîrak neriuwe his main main, “Ti ewis niuk me nîkan ik ek kakrar keimîn?” ⁶³ Hîrak Sekaraia kitorhi nanwetîwek tîwei te kakwis niuk mamwik. Hîr newetîwekem te hîrak kewis menmen im mewim: “Niuk mîrak Jon.” ⁶⁴ Hîr wen han sekrit natîp me menmen im, Sekaraia han kewep katîp kewenîpi niuk me God. ⁶⁵ Te mît netikerek nau menep hîr nepîrpîr te hîm me menmen im men merer wit wit meit mîniû (o neiyîp) me Judia. ⁶⁶ Te neimîn kerek nemtewem hîr han kitetim nitehiyan, “Te nîkan ik e maain kakrîak mekam?” Mît nertei God kau ketikerek kewetîwek menmen mîrak iuwe.

Hîm Sekaraia katîp ke menmen maain mamnen

⁶⁷ Jon haai kîrak Sekaraia God kewis Hîmîn kîrak yaaik kekrehan kîrak te hîrak katîp menmen maain mamnen. ⁶⁸ *Hîrak katîp kar ik:

“Haiu emriak menmen emwenîpi niuk me Mîtik Iuwe God ke Isrel. Hîrak epei kan kakîkepai haiu mît nîrak haiu mamnaaiwîr menmen enum hîrak kaktaihis. ⁶⁹ *Hîrak God kewetei Mîtik Iuwe manpenuk kakîkepai te kaktaihis, hîrak ke weiwîk me Devit hîrak mîtik kîriak menmen me God. ⁷⁰ Hîrak keweteiyek kar ke nîpaa enum eik hîrak katîp mît nîrak profet menmen hîr newisîm mau tîwei newepyapîr maamrer nai yem. Hîram matîp menmen im. ⁷¹ *God katîp hîrak kakîkepai kaktaihis mamkeipîn mît enun nepan hîr han enuk nînaain haiu mît. ⁷² *Nîpaa hîrak katîp maamrer nai hîrak maain kakrekyei yaaim kakises hîm nîpaa hîrak ketpim. ⁷³⁻⁷⁴ *Nîpaa hîrak ketike maam kaiu Ebraham hîrakît tekiyakît tau teit, God ketpîwek hîrak kakîkaap nepenyerer nîrak. In ek hîrak kakises menmen nîpaa hîrak ketpim, hîrak kenipai haiu mît in e mamkeipîn mît nepan naiu te haiu ap mînaain au. Haiu emisesik mamrîak menmen mîrak. ⁷⁵ *Me wî yapîrwe haiu mau tî ik, hîrak kehîmîtenei haiu yaain prar prar.” ⁷⁶ *Sekaraia epei ketpor, hîrak kemunaan katîp nîkan kîrak kar ik:

“Maain mît nantîp ti mîtik profet kerek ewepyapîr hîm me God iuwe kinîn menmen yapîrwe. Ti kerekek ehînîn eno etîp mît enînaaiwîr menmen

* **1:59** Jen 17:12; Lev 12:3; Lu 2:21 * **1:60** Lu 1:13 * **1:68** Sam 41:13, 72:18, 106:48; Lu 7:16 * **1:69** Sam 18:2 * **1:71** Sam 106:10 * **1:72** Jen 17:7; Lev 26:42; Sam 105:8-9, 106:45 * **1:73-74** Jen 22:16-17; Mai 7:20 * **1:75** Ta 2:12-14 * **1:76** Ais 40:3; Mal 3:1; Mt 3:3 * **1:77** Jer 31:34

enum emit enmerir Mitik Iuwe kaknen. ⁷⁷ *Ti tewen atip haiu mit narak ne Isrel hirak kakisak menmen enum haiu miriakem hirak kaktaihis. ⁷⁸ *God kiriak menmen im kentar hirak yaaik hanhan keriuwai haiu mit. ⁷⁹ *Mitik Iuwe kirak hirak kire wepni kewep kan kir krusai haiu mit ne ti ik te hirak kaknaaiwir wit ke God kaknen kaktip haiu mit han kaiu enuk toto metari him me God kaktpai him mirak yaaim. Haiu mau enum mnaain mami te hirak kaknen kakteiknai yayiwe kirak yaaik te haiu mamu werek werek.”

⁸⁰ *Maain nikan Jon kiniu kire iuwe, han kirak tokik ap te kinapen mit au. Hirak kepu wit weinik mit newi au ere maain wi hirak kewepyapir hirekes katip mit ne wit Isrel him me God.

2

Maria wine Jisas (Mt 1:18-25)

¹ Me wi keremem Ilisabet wine Jon, mitik iuwe Sisa Ogastas kesiuwe him men katip mit miyapir nerer wit wit gavman ne Rom naanmipror hir ennen enwis niuk mir emu tiwei. ² Me wi im mit newisor niuk mir mau tiwei, mitik iuwe Sairinias hirak kire mitik iuwe gavman naanmipre mit ne provins Siria. ³ Hir mit yapirwe niutip niutip pike nen wit kir kerek nipaa maamrer nr ninin newiyen te hir enwis niuk mir mau tiwei emit. ⁴ Mitik Josep kinaaiwir wit Nasaret keit provins Galili hirak ken provins Judia keit wit niuk mirak Betlehem kerek nipaa mitik iuwe Devit miye pirak winaak keitai en. Josep ken en kentar hirak hirekes nepenyek kei ke

Devit. ⁵ *Hirak ken kakwis niuk mirak mamtike niuk me mite pirak Maria kerek nipaa hir epei nehimitan te hir nanitan. Hire epei nikan kekrerep. ⁶⁻⁷ Hir neit wit Betlehem, wi epei man te hire weteiknen wawine nikan. Hire wine nikan kire iuwe mitik, hire weit laplap weiyim weweiknenik wewisik kekre tikenup iuwe kerek hir newet bulmakau menmen mekrerek. Hir newisik kekrerek nentar winak pasenda kerek mit nererik niwaaairi en nipaa mit yapirwe nipwaaairi nererim te yeno meiyam ap weinim meit au. Mit niwaaai rem nererim nenemtin te hir nen niwaaai weisaak ke bulmakau, hire wine nikan weitai.

Ensel hir natip mit naanmipre sipsip me mite wine nikan

⁸ Menep wit ik kerek mite Maria wine nikan, mit han neit ni naanmipre sipsip ne witaan. ⁹ Hir naanmipre sipsip ne witaan, ensel kiutip ke Mitik Iuwe kewepyapir hirekes menmen iuwe me God merhihe mriusor te hir nnaain nepirpir iuwe. ¹⁰ Hir nepirpir iuwe, ensel ketpor kar ik: “Yi ap einaain au emit! Hi epei han etpi him yaaim mamnip mit nerer wit wit han yaaik nanu. ¹¹ Me witaan ik ek mite wine nikan weit wit ke Devit niuk mirak Betlehem. Hirak mitik God kehimitanek hirak Mitik Iuwe kakikaap mit kaktorhis. ¹² Menmen im hi hetpiyem mamteikni hi hemitipin au. Yi yayir nikan miye wenke laplap weweiknenik keriuwerem kiwaaai wewisik kekre tikenup ke bulmakau naam menmen mekrerek, hirak kiwaaairi.” ¹³ Wasenum ensel nire yapirwe ne wit ke God hir newepyapir hiras nerp netike ensel, hir nine heny newenipi niuk me God natip him im:

¹⁴ **“Haiu hanhan yi mit eiwenipi niuk me God. Yi mit*

* 1:78 Ais 60:1-2

* 1:79 Ais 9:2, 58:8; Mt 4:16

* 1:80 Lu 2:40; Mt 3:1

* 2:5 Lu 1:27

* 2:14 Lu 19:38

miyapir yau ti yi eikiyan eiyu eiyit eiyintar God han yaaik keriuwi.”

Mit naanmpre sipsip nen nir Jisas

¹⁵ Ensel nine henye epei au, hir nen nekeipnor pike nen wit ke God, te mit kerek naanmpre sipsip en natipan, “Sis, haiu emno wit Betlehem emir menmen epei man, kerek Mitik Iuwe God ket-paiyem.” ¹⁶ Te hir nesiukin nen nnapin Maria wetike Josep, hir nir nikan kiwaai kekere tikenup. ¹⁷ *Mit kerek naanmpre sipsip hir nirek epei au, hir netpor menmen ensel epei nan netporem me nikan ik e. ¹⁸ Mit yapirwe kerek nemtau him mit naanmpre sipsip netporem, hir han kitet menmen im epei man. ¹⁹ *Maria han kaa menmen au. Hire wewisim mekre han kire, hekrit hekrit hire han kitetim. ²⁰ Mit naanmpre sipsip pike nen nir ein newenipi God natip hirak yaaik iuwe nentar menmen ensel netporem metike menmen hir nirem hiram mar ke ensel epei netporem.

Hir newis niuk me Jisas

²¹ *Wi hispinak wikak (8) epei man te Maria wine nikan, te hir neiyik nen nerekir yink kirak. Hir newis niuk mirak Jisas. Niuk im Ensel katip Maria em nipaa hire ap wepitu wen au.

Simion ketike Ana nir Jisas keit winak iuwe ke God

²² *Maain wi epei man te him me Moses Mau tiwei matip mite waukir te God kaktip hire yaaip. Me wi im Maria wetike Josep ninan Jisas neiyik nen wit Jerusalem newet God ek. ²³ *Hir nen Jerusalem newet God ek nentar him nipaa God kewet

Moses hirak kewisim mau tiwei matip mar im: “Nikerek hirakit iuwe mitikit miyapir ninakit hir mit nehimitanet hirakit te God.” ²⁴ *Hir nen newet mitik pris menmen kakwet God em nises him God kewet Moses em kewisim mau tiwei matip mit enwet God hore nimanp wik o tapir wik wen tipniu. ²⁵ *Mitik kiutip kau Jerusalem niuk mirak Simion. Hirak mitik yaaik kises God werak werak. Hirak kemerir Mitik God kehimitanek kaknen kakikaap mit ne Isrel. God Himin Yaaik kau ketikerek. ²⁶ Hirak keteiknawek ap te kaki ere hirak kakir Mitik Iuwe Kraiskerek God kehimitanek kaknen kakikaap mit. ²⁷ God Himin Yaaik kikiak han kirak te hirak ken winak iuwe kerek mit nererik newenipi niuk me God. Maain miye haai ne nikan Jisas neiyik nen winak iuwe ke God eik e nanwet God menmen him me Moses mau tiwei metipim. ²⁸ Simion kir nikan kir hirak kinanek kewenipi God katip kar ik:

²⁹ “In ek Mitik Iuwe God ti epei hises him nipaa ti epei hetpewem, te ti ewisa hi mitik hi hiriak menmen mit, hi han yaaik hahi. ³⁰ *Hi han yaaik hahi ehintar hi epei hir Mitik ti hehimitanek hirak kakikaap haiu mit ne Isrel. ³¹ Ti epei hiriak menmen im merp himin me mit miyapir yapirwe nerer wit wit. ³² *Hirak kakre wepni (o yanm) kir kakteikin mit yayiwe, hirakkakteikin mit miyapir ap ne weiwik me Isrel amirkeim te hir enises him me God. Hirak Mitik Iuwe kakinin naanmampre haiu mit ne Isrel, te mit miyapir nerer wit wit hir nantip nanir ik: ‘God epei

* 2:17 Lu 2:10-12 * 2:19 Lu 2:51 * 2:21 Lu 1:31, 59 * 2:22 Lev 12:1-8 * 2:23 Eks 13:2, 12, 15 * 2:24 Lev 12:8 * 2:25 Ais 40:1, 49:13 * 2:30 Ais 52:10; Lu 3:6; Ta 2:11 * 2:32 Ais 42:6, 49:6

kir+ak menmen yaaim.’ ”

³³ Josep ketike Jisas miye pirak hir nemtau menmen Simion katip me nikan te hir nepirpir han kite-tim. ³⁴ *Hir nepirpir, Simion kitehi God kakrekpor yaaim katip Maria miye pe Jisas kar ik:

“God kehimitan Nikan ik e kaknip mit han yapirwe ne Isrel nanawaank nanit. Mit han yapirwe au, God kaktorhis nanu werek. Hirak kire Mitik God kaktekin mit han kirak keriuwerek te mit yapirwe hir nantikerek naninehan nanweikin sip nanwetiwerek. ³⁵ Te hirak kakwepyapir menmen mit han kitetim. Maain menmen enum mamir ke mit newir yipo nenep mitik, mit nanrekiwerek enum mamrekir han kit te mamwetit han enuk.”

³⁶ Mite piutip niuk mire Ana hire wepu en. Hire mite profet hire wewepyapir him me God. Hire niki pe mitik Fanyuel, hirak ke weiwik me maam nipu kirak Asa. Hire we mite enu, hire wepu wetike mitik kire tito mar hispinak wik (7). ³⁷ *Maain tito mar hispinak wik (7) epei au, hirak kaa te nipaa ere in 84 tito epei men, hire wepu weiniye. Witaan wanewik hire wewenipi niuk me God, hire wepu menep winak iuwe ke God winaiwerek au. Me wi ham hire nipi maau wepu, hire watip God menmen. ³⁸ *Josep ketike Jisas miye Maria hir wen nepu winak iuwe ke God newet God menmen, mite ip e wan wewenipi niuk me God wepir ke Simion kewenipiyek. Hire watip mit neit Jerusalem kerek hir nemeriyiwerek kaknen kakikaap mit ne Isrel hire wetpor me nikan ik e.

Josep ketike Maria neithis Jisas pike nen wit Nasaret

³⁹ *Hir nir+ak menmen him me Moses matip hir nanisesim epei au, hir pike nen provins Galili hir nau wit kir Nasaret. ⁴⁰ *Nikan kinu kire iuwe hirak manpenuk kepu hirak kertei menmen werek wesenun God kerek+iwerek yaaim.

Nikan Jisas kepu winak iuwe ke God keit wit Jerusalem kitehi mit iuwe menmen.

⁴¹ *Tito miutip miutip miye haai ne Jisas nen wit Jerusalem me wi Pasova kerek mit ne Isrel nererik naam menmen han tewen+in wi God kenep mit ne Isip te hir au, hirak keriyei ninaaiwir Isip. ⁴² Maain Jisas hirak 12 tito epei au, hirak ketike miye haai nen Jerusalem nises menmen me wi Pasova mar ke nipaa hir nir+akem. ⁴³ *Wi me Pasova epei au, hir pike nanino, te Jisas wen kepeit wit Jerusalem. Te Josep ketike Jisas miye pirak au netariyek. ⁴⁴ Hir han kitet hirak epei kinin ken ketike mit nir han te hir nen ere witaan. Witaan, hir ninetniwerek nitet mit nir ne wit eik o paaprer nirak te hir ap nina+inek au. ⁴⁵ Te hir pike nen Jerusalem nen ninetniwerek neit en. ⁴⁶ Jisas hirak kepeit wit Jerusalem ere wi wikak, hir nina+inek keit winak iuwe ke God kau ketike mit iuwe nertei him me Moses natip mit miyapir em. Hirak kemtau him mir hirak kitorhi menmen. ⁴⁷ Hir mit kerek nemtau menmen hirak kewenhiyem kerteiyem hir han kekrit natip hirak nikan kertei iuwe. ⁴⁸ Miye haai nirak nirek, hir han kekrit. Te miye pirak witiwewekhi war ik: “Nikan kai, ti henmak te ti herekyawir menmen mar im: Haai kit ketikewa hawir

* 2:34 Ais 8:14; Mt 21:42-44; 1Ko 1:23; 1Pi 2:8

* 2:37 1Ti 5:5

* 2:38 Ais 52:9

* 2:39

Mt 2:23

* 2:40 Lu 1:80, 2:52

* 2:41 Eks 12:24-27, 23:14-17; Diu 16:1-8

* 2:43 Eks 12:18

* 2:49 Jo 2:16

winwetnut wikit. Hawir wikit ere hawir winepnit.”⁴⁹ *Hirak kewenhi ketpor kar ik: “Yi yemak te yi yinyetno? Yi yepitari hi ehises yenmen me Haai kai heit winak kirak au a?”⁵⁰ Hir ap nertei mekam hirak katip hiram me Haai kirak God.⁵¹ *Hirak ketpor epei au, hirak ketikeri nen wit Nasaret, hirak kises him mir. Te miye pirak wemi han him mirak mekre han kire.⁵² *Maain Jisas kire iuwe hirak manpenuk enuk keit hirak kertei wisenum. God ketike mit nau ti hir han yaaik neriuwerek.

3

Mitik Jon Baptais kerek kikir mit hirak katip mit miyapir him me God

(Mt 3:1-12; Mk 1:2-8; Jo 1:19-28)

¹ Tito hiswiyen hispinak (15) epei men me Taibirias Sisa hirak kerek naanmpre mit nau ti ik. Me wi im mitik iuwe Pontias Pailat naanmpre mit ne provins Judia, mitik iuwe King Herot naanmpre mit nau provins Galili. Nikik kirak Filip naanmpre mit nau provins wik nuuk mirakit Ituria ketike Trakonaitas. Mitik iuwe Laisenias naanmpre Abilini.

² *Mitik Anas ketike Kaiapas hirakit wik naanmpre mit pris han neit winak iuwe ke God keit Jerusalem. Me wi im em Sekaraia nikan kirak Jon keit wit weinik mit ap newi. Me wi im God ketpiwek kewetwek him mirak.³ *Epei au Jon ken kerer wit wit menep mani Jodan. Hirak kewepyapir him katip mit enweikin sip enwet menmen enum te hirak kakikiri nanriuwe tipar te God kakisak menmen enum mir mamno.⁴ *Menmen im epei man mar nipaa mitik Aisaia

hirak kewepyapir him me God hirak kewisim mau tiwei hiram matip mit neweikin sip newet menmen enum hiram mire mit newep yayiwe. Hiram matip mar ik:

“Mitik keit wit weinik mit ap newik hirak kinap katip, ‘Yi einetit yayiwe ke Mitik luwe yi eiriakek yaaik akirak te hirak kakisesim werek.

⁵ Yi eiwep ti mitit eiwir meri emwapin kerek kinatin keit ek ere ekirak. Yayiwe kerek keweikin yi eiriakem ere ekirak te yayiwe kerek keweikin o hei mekretek, yi eiriakem ere emiram.

⁶ *Mit miyapir nerer wit wit nanir mitik kerek God kehimitanek hirak kakikaap hiau mit kaktaihis.’”

⁷ *Hir mit miyapir yapirwe nanir Jon te hirak kakikiri. Hirak keneri ketpor, “Yi mit enun yire manpen o yenmik yi yewisesik. Keimn ketpi yi einen hi akiri te yi eirir einopin eikeipin menmen enum God kakirakem maain mamnen a? ⁸ *Yi eiysin eiriak menmen te hiram mamteikin mit yi epei yeweikin sip yewet menmen enum nipaa yi yiriakem. Te yi ap yaitipan yayir ik: ‘Hiau mit in hirak Ebrahim hirak maam nipu kiau, te hiau ap mamweikin sip mamwet menmen enum au. Hiau mire mit nirak, te maain God kaktaihis.’ Menmen im taau! Hi hetpi. God hirak kakweikin nan im kakirakem mamir ke nepenyerer ne Ebrahim mamikrehiri yi mit enun.⁹ *In ek hine ke yerepi epei kiwaai menep nu nekenpi te God kakremir nu ham kerek ap mine nikim yaaim, niman mamwen te mit nirak hir nanwirem mamikresi. Yi mit in yi yire nu ap

* 2:51 Lu 2:19

* 2:52 1Sml 2:26; Pro 3:4; Lu 1:80

* 3:2 Lu 1:80

* 3:3 Ap 13:24; 19:4

* 3:4 Ais 40:3-5

* 3:6 Lu 2:30-31; Ta 2:11

* 3:7 Mt 12:34, 23:33

* 3:8 Jo 8:33, 39

* 3:9

Mt 7:19; Jo 15:6

mine n̄kim au!”¹⁰ H̄rak ketpor kar ik, m̄t yap̄rwe nit̄wewkhi, “Te haiu mam̄rak mekam te mamteik̄n haiu meweik̄n sip mewet menmen enum?”¹¹ Jon h̄rak ketpor, “Keim̄n kerek naanm̄pre sak wik, h̄rak ek-tike keim̄n kerekek au, h̄rak̄it etwepim etwetak̄it. O keim̄n h̄rak ketenen menmen yap̄rwe ekwet keim̄n h̄rak menmen au rek.”¹² *M̄t han kerek nari pewek me m̄t nanwet gavman em h̄r nan n̄r Jon te h̄rak kak̄iri te h̄r nit̄wewkhi, “M̄tik tisa, haiu mam̄rak mekam?”¹³ H̄rak ketpor, “Yi eiȳt pewek empar kerek m̄t ne gavman epei netpim. Yi ap eiyin̄nem eiri meiyam au em̄t!”¹⁴ M̄t ne Ami nit̄wewkhi, “Haiu mam̄rak mekam?” H̄rak ketpor, “Yi ap einep m̄t eiri menmen m̄r au em̄t! Yi ap eisiuwe h̄m wein̄m au em̄t! Yi han yaaik eiyu eiriuwe menmen m̄t iuwe newetiyem.”

¹⁵ M̄t miyap̄r yap̄rwe han kekrit, te h̄r m̄t nitehi nekre han k̄r nar ik: “Jon h̄rak M̄tik Iuwe krais kerek God kehimit̄anek kaknen kak̄ikaap m̄t o au?”¹⁶ *Te m̄tik Jon ketpor yap̄rwe, “Hi h̄kri heriuwe t̄par kerem em. Te h̄rak m̄tik kerek w̄senuk kin̄na maain kak̄ikaru kaknen h̄rak yaaik k̄re M̄tik Iuwe, hi au h̄re m̄tik wein̄k. Hi ap werek h̄rak̄ menmen m̄rak kiut̄p taau. Maain h̄rak kaknen h̄rak kakwis God H̄m̄n Yaaik kaku han ki kakre si h̄rak si tat̄m menmen enum mi ere yi yaain.¹⁷ H̄rak k̄re m̄tik keses rais mekre sar. H̄rak kesesim epei au, h̄rak kaktewewim h̄ram haas m̄ram mamnop̄n h̄rak kak̄it rais kakwis̄m mam̄kre w̄nak. H̄rak kakwis̄m mam̄kre w̄nak, h̄rak kakriep̄p haas kakw̄rem mam̄kre si h̄ram mam̄rh̄he ap te mami au.”

¹⁸ Jon kat̄p h̄m ham me kak̄ik̄akyor han k̄r me w̄ h̄rak kewepyap̄r h̄m yaaim me God.

M̄tik iuwe King Herot kewis Jon kek̄re w̄nak enuk

¹⁹ *Maain Jon kat̄p kene m̄tik ke gavman King Herot kent̄ar h̄rak keit Herodia, m̄te pe n̄kik k̄rak. H̄rak kenerek kenterik ketike menmen ham enum h̄rak k̄rakem.²⁰ Te Herot p̄ke k̄rak menmen enum. H̄rak kewis Jon kek̄re w̄nak enuk.

Jon k̄k̄r Jisas keriuwe t̄par (Mt 3:13-17; Mk 1:9-11)

²¹ Herot kewis Jon kek̄re w̄nak enuk wen au, Jon k̄k̄r m̄t miyap̄r yap̄rwe. H̄rak k̄k̄r m̄t miyap̄r yap̄rwe epei au, Jisas kan te Jon k̄k̄rek ketikeri. H̄rak Jisas wen kitehi God menmen, te nepni h̄remes mewep m̄re weip̄r.²² *Nepni h̄remes mewep m̄re weip̄r, God H̄m̄n Yaaik keke nepni kan keweik̄nhis k̄re hore tap̄ h̄rak kenterik. God kat̄p h̄m iuwe mekiuwe man mat̄p mar im: “Ti N̄kan kai yaaik. Hi han yaaik w̄senuk heriuwit.”

Niuk me maamrer ne weiw̄k me Jisas (Mt 1:1-17)

²³ *Me w̄ Jisas kekrit k̄rak menmen m̄rak, h̄rak kepu tito mar 30. M̄t miyap̄r han kitet Josep kine Jisas, te h̄rak au. God kerekek. Im em h̄ram niuk me maamrer ne weiw̄k m̄rak: Hilai n̄paa kine Josep.

²⁴ Matat kine Hilai.

Livai kine Matat.

Melkai kine Livai.

Janai kine Melkai.

Josep kine Janai.

²⁵ Matataias kine Josep.

Emos kine Matataias.

Neam kine Emos.

Eslai kine Neam.

Nagai kine Eslai.

* 3:12 Lu 7:29   * 3:16 Ap 13:25   * 3:19 Mt 14:3-4; Mk 6:17-18   * 3:22 Mt 17:5; Lu 9:35;

Jo 1:32; 2Pi 1:17   * 3:23 Lu 4:22; Jo 6:42

Meat kine Nagai.

²⁶ Matataias kine Meat.
Semen kine Matataias.
Josek kine Semen.

Joda kine Josek.

²⁷ *Joanan kine Joda.

Resa kine Joanan.

Serababel kine Resa.

Sialtiel kine Serababel.

Nerai kine Sialtiel.

²⁸ Melkai kine Nerai.

Edai kine Melkai.

Kosam kine Edai.

Elmadam kine Kosam.

Ea kine Elmadam.

²⁹ Josua kine Ea.

Jorim kine Josua.

Eliesa kine Josua.

Jorim kine Eliesa.

Matat kine Jorim.

Livai kine Matat.

³⁰ Simion kine Livai.

Juda kine Simion.

Josep kine Juda.

Jonam kine Josep.

Elaiakim kine Jonam.

³¹ *Melia kine Elaiakim.

Mena kine Melia.

Matata kine Mena.

Netan kine Matata.

Devit kine Netan.

³² *Jesi kine Devit.

Obet kine Jesi.

Boas kine Obet.

Salmon kine Boas.

Nason kine Salmon.

³³ *Aminadap kine Nason.

Admin kine Aminadap.

Anai kine Admin.

Hesron kine Anai.

Peres kine Hesron.

Juda kine Peres.

³⁴ *Jekop kine Juda.

Aisak kine Jekop.

Ebrahim kine Aisak.

Tera kine Ebrahim.

Neho kine Tera.

³⁵ Serak kine Neho.

Riyu kine Serak.

Pelek kine Riyu.

Iba kine Pelek.

Sila kine Iba.

³⁶ *Kenan kine Sila.

Afaksat kine Kenan.

Sem kine Afaksat.

Noa kine Sem.

Lemek kine Noa.

Metusala kine Lemek.

³⁷ Inok kine Metusala.

Jeret kine Inok.

Mahalalil kine Jerot.

Kenan kine Mahalalil.

³⁸ *Inos kine Kenan.

Set kine Inos.

Adam kine Set.

God kerekek kime Adam.

4

Seten kari han ke Jisas

(Mt 4:1-11; Mk 1:12-13)

¹ God H̄im̄n̄ Yaaik h̄irak k̄ik̄iak
Jisas han k̄irak te keneisesik h̄irak
k̄inaaiw̄ir mani Jodan. H̄irak
keriyaak ken yaank wein̄ik m̄it ap

newi. ² *H̄irak kepu en w̄i mar
40, Seten kari han k̄irak. H̄irak ap
kaam menmen mei kises w̄i kerek
h̄irak kepu wit wein̄ik ek au. Me
w̄i yap̄rwe em, h̄irak n̄in̄p̄i maak.

³ H̄irak n̄in̄p̄i maak kepu en w̄i
mar 40, te Seten ketp̄iw̄ek kar ik:
“Ti N̄ikan ke God te ti et̄ip nan ik
ekweik̄n ekre bret.”

⁴ *Jisas ketp̄iw̄ek, “H̄im̄ me God
mau t̄iwei mat̄ip, ‘M̄it̄ik kaku
werek te h̄irak ap kak̄im men-
men metike t̄ipar wein̄im kere-
mem au.’”

⁵ Epei au Seten keriyaak keiȳik
ken m̄iniu (o neiȳip) iuwe kau niu
ein, waswas h̄irak keteik̄n̄iw̄ek
t̄i kerer wit wit m̄it newiyen.

⁶ *H̄irak ketp̄iw̄ek kar ik: “Hi awe-
tut wit im yap̄rwe metike men-
men m̄ir iuwe ti naanmamrewem
te ti eh̄t niuk mit iuwe. N̄ipaa
God kewetewem te hi han kai
hi ewet m̄it̄ik kerek hi hanhanek
ewet̄iw̄ekem. ⁷ Ti ewen n̄in̄p̄i
hiteh̄ir ewenaun̄ipi hi iuwe te hi

ewetutem.” ⁸ *Jisas p̄ike ketp̄iw̄ek
kar ik: “H̄im̄ me God mau t̄iwei

* 3:27 1Kro 3:17, 19; Esr 3:2 * 3:31 2Sml 5:14 * 3:32 1Sml 16:1, 13; Rut 4:17-22 * 3:33
Jen 29:35 * 3:34 Jen 21:3, 25:26 * 3:36 Jen 11:10-26 * 3:38 Jen 4:25-5:32 * 4:2 Hi
4:15 * 4:4 Diu 8:3 * 4:6 Mt 28:18 * 4:8 Diu 6:13-14

matip haiu mit emwenipi God kaiu, hirak iuwe kerek ek, haiu emises menmen mirak. Han en au.”

⁹ Hirak ketp>wek kar ek, Seten keriyaak keiyik ken wit Jerusalem kewisik kentir winak siup ke winak iuwe ke God ketp>wek kar ik: “Ti Nikan ke God te ti eh+tikir ehin eno ti eik. ¹⁰ *Ti ap hahi au antar him me God mau tiwei matip,

‘God katip mit ensel narak hir maain his mamprut.

¹¹ Hir nan+nanit nanriuwe his mir te ti ap enkewin antar nan enamu hit mit ewenem mamniu nan taau.’”

¹² *Jisas ketp>wek kar ik: “Him me God mau tiwei matip: ‘Yi mit ap eiri han ke Mitik Iuwe ki God te kakikepi au ekit!’”

¹³ *Seten kari han ke Jisas keriuwe menmen ham ham epei au, hirak kisesim au, hirak kinaiw+rek ere maain wi ham.

Jisas kinin kir+ak menmen mirak keit provins Galili

(Mt 4:12-17; Mk 1:14-15)

¹⁴ God Himin Yaaik kekere han kirak keneisesik kekepik te hirak pike ken provins Galili. Him me menmen Jisas kir+akem men merer wit in. ¹⁵ Hirak katip mit miyapir him kekere winak kerek mit nau nererik nekine him me Moses, te hir newenipi niuk mirak natip hirak yaaik.

Mit neit wit Nasaret neweikin sip newet Jisas

(Mt 13:53-58; Mk 6:1-6)

¹⁶ Maain Jisas kipiun wit Nasaret kerek nipaa hirak kewik ere iuwe. Me w+ Sabat hirak ken kekere winak kir kerek hir nekine him me Moses en, hirak ken kar nipaa hirak kir+akem, hirak kekrit kekine him me God. ¹⁷ Mitik keweti>wek tiwei nipaa

mitik Aisaia hirak profet kewisim, hirak kenke tiwei kinapin him hiram matip mar im:

¹⁸ * “Himin Yaaik ke Mitik Iuwe God kekere han kai kentir hirak kehimitena hi ewepyapir him yaaim mamno mit enun nau weinim. Hirak keriuweta hi atip mit har ik: ‘Menmen meteneni te hi asiupeni.’ Hi akaap mit kerek nanamir toto te hir enir ein ein. Mit hir han enuk neriuwe menmen enum te hi arekyor han kir yaaik kakrihis me menmen im.

¹⁹ Hirak keriuweta te hi awepyapir him me tito im God kakriak mit menmen yaaim kakikepi.”

²⁰ Hirak kekinaam epei au, hirak keiyepet tiwei, hirak pike kewet mitik kerek naanmiprewem hirak pike kau yeno. Epei au, mit yapirwe nekre winak eik e hir nipirek.

²¹ Hir nipirek, hirak ketpor kar ik: “Petepin him mau tiwei yi yemtau hi ekinaam hiram epei mamnen.” ²² *Hir yapirwe netp>wek nar ik: “Him im yaaim?” Te hir han kitet him yaaim hirak ketpim hir natipan nar ik: “Hirak nikan ke Josep kerek ek.”

²³ *Hirak ketpor kar ik: “Hi hertei maain yi hanhan eiy+tpo him im kerek nipaa mit netpim nar ik: ‘Mitik ti ahikaap mit hir ninap te ti ikaap hirekes. Menmen haiu memtau ti epei hir+akem meit wit Kapaneam ti er+akem in meit wit kit haiu mamirem.’” ²⁴ *Hirak wen ketpor, “Hi hetpi werek. Mit ne wit ke mitik profet hir ap nemtau him mirak nanisesim au. ²⁵ *Hi hetp werek. Nipaa enum eik miyapir yapirwe neit Isrel mikan nir naa hir nepu

* 4:10 Sam 91:11-12 * 4:12 Diu 6:16; 1Ko 10:9 * 4:13 Hi 2:18, 4:15 * 4:18 Ais 61:1-2, 58:6 * 4:22 Lu 3:23; Jo 6:42 * 4:23 Mt 4:13; Jo 2:12 * 4:24 Jo 4:44 * 4:25 1Kin 17:1, 7, 18:1; Je 5:17

wein+m. Me wí im Ilaija kitehi God keiyepet hawi keit menep ere titó wikak wenke hisp+nak kiutíp (6) te menmen ap mewo mau ni au. ²⁶ *God ap keriuwet Ilaija ken kíkkaap miyapír ne Isrel kerek míkkan nír naa ek au. Hírak keriuwetek ken kíkkaap míte kerepép kerek mítík kóre kaa ek, híre weit wit Sarefat ke wit iuwe Saidon. Híre ap pe weiwík me Isrel au. ²⁷ *Nípaa enum eik me wí mítík profet hak niuk mírak Ilaisa kau tí, mít yapírwe ne Isrel lepro mewi, te hírak ap kekepi hír nóre yaain au. Hírak kíkkaap mítík Neman ke wit Siria kerekek, ap ke weiwík me Isrel. Yi yóre mít nípaa nepu en, neweikín sip newet mítík kír Ilaija. In ek yi yeweikín sip yeweto, te hi anaiwíri.”

²⁸ Mít yapírwe hír neit wínak eik e nemtau hím im hír han enuk neriuwerek wísenuk nentar hír nertei hírak keneri keriuwe hím im. ²⁹ Hír nekrit neiyík nen nepírek kenpín me wit. Hír neriyaak neiyík nen máníu kerek wit kír kíwaairi, te hír nanwírek kakínkewín kaki. ³⁰ Au, God kenipi han kír toenuk te hírak keke tí kewepi nímín ken kínaiwíri ken.

Jisas kepír herwe enuk kekre han ke mítík
(Mk 1:21-28)

³¹ *Jisas kínaaiwír wit Nasaret ken, hírak kekiuwe ken kiun Kepe-neam, wit hak ke provins Galili. Me wí Sabat hírak katíp mít miyapír hím me God, ³² *Te hír han kekrit han yaak neriuwe hím hírak ketporem nentar hírak ketpor kar ke Mítík Iuwe God keriuwetek kan ketpor hím mírak iuwe. ³³ *Mítík hak kau wínak kerek mít nererik nemtau hím me Moses mít nekinaam, herwe enuk ke Seten kekrekrek. Te hírak kínap

katíp hím iuwe kar ik: ³⁴ *“Ti henmak te ti han herekyei enum Jisas ke Nasaret? Ti han awep eraiwaank mamít. Haiu mertei ti keimín. Ti Mítík Iuwe God kehímítenit enen akaap mít.”

³⁵ Jisas kenerek katíp, “Ti ekintíp enke enopín ekeipn+wek.” Herwe enuk kewír mítík kerekek kan kíwaai tí kekre nímín ne mít yapírwe. Hírak ketpíwek kar ik, te hírak herwe enuk kínaiwírek, te hírak ap kewaankék au. ³⁶ Mít yapírwe nírek hír han kekrit natípan nar ik: “Hím im mekam? Hírak ketpor keriuwe hím mírak híram iuwe te herwe mekrerek híram mínapan mírír mekeipn+wek.” ³⁷ Te hím me menmen Jisas kíríakem men mít nerer wit wit nírapié Kapaneam.

Jisas kíkkaap Pita maam pírak
(Mt 8:14-15; Mk 1:29-31)

³⁸ Jisas kíkkaap mítík enuk típir kekrekrek, hírak kekrit kínaaiwír wínak kerek mít nau nererik nekine hím me Moses mekrerem, hírak kíník ken wínak ke Saimon. Saimon maam pírak (miye pe míte pírak) híre wínap wísenum yínk sisi te hír nen netpíwek netíwekhis kan kakírep. ³⁹ Hírak ken kerp menep yeno móre kerek míte híre wínap wíwaaiyem em, hírak katíp menmen enum, te híram menke mekeipn+we. Wasenum híre wekrit te híre wewetír menmen wekepi.

Jisas kíkkaap mít miyapír yapírwe hír nóre yaain
(Mt 8:16-17; Mk 1:32-34)

⁴⁰ In ek wepni kewen ken te mít píke nepno ein ein nentar wí Sabat híram epei au, te hír neimín nír yinan nínap neriuwe menmen enum enum hír netorhis neri nan, hírak Jisas kewis his mentar hír mít miyapír yapírwe kekepi hír nóre yaain. ⁴¹ *Herwe

* 4:26 1Kin 17:8-16 * 4:27 2Kin 5:1-14 * 4:31 Mt 4:13; Lu 4:23 * 4:32 Mt 7:28-29; Jo 7:46 * 4:33 Mt 8:29; Mk 5:7; Lu 8:28 * 4:34 Jo 6:69 * 4:41 Mt 8:29; Mk 3:11-12

enum hiram menke mekeipin mit han menepip mar ik: "Ti Nikan ke God kerekek." Au, hirak keneri ketpor te hir ap pike nekrit natip nentar hir nertei hirak Mitik Kraiskerek God kehimitanek kaknen kakikaap mit.

Jisas ken kiriak menmen keit wit yapirwe

(Mk 1:35-39)

⁴² Maain teip hekrit, Jisas kinaaiwir wit ik ken wit weinik katip God menmen. Hirak ken wit weinik kitehi God menmen, mit ninetnawek ere hir ninaipinek, hir newenek natip te hirak ektikeri enu enit. ⁴³ *Au, hirak ketpor, "Hi are ano herer wit wit awepyapir him mei yaaime me mit enwis God naanmamror. God keriuweta te hi awepyapirem." ⁴⁴ *Te hirak ken kinaiwiri kewepyapir him me God kekere winak kerek mit nau nererik nekine him me Moses nerer wit wit neit provins Judia.

5

Pita kises him Jisas ketpim te hirak keit saauk yapirwe

(Mt 4:18-22; Mk 1:16-20)

¹ *Wi ham mit miyapir yapirwe nises Jisas neriuwetan nerp menep nanimtau him me God hirak kakitporem kerp wan ke Genesaret. ² Hirak wen katip him, hirak kir sip wiketerem miwaai tenhaan. Mit kerek newir hepin nankin saauk, hir ninaaiwir sip nen nekemyet hepin mar. ³ Hirak ken kau kekere sip me Saimon. Hirak kenine Saimon kitiwekhi hirak kakriuwet sip mamno tpar kike. Te hirak kau kekere sip wen ketpor menmen mirak.

⁴ *Hirak katip epei au, hirak katip Saimon kar ik: "Ti ehu sip eno wan kerek kesikekre, ti etike mit nekepi yi eiwir hepin

emikiuwe wan kerekek te yi eiwit saauk." ⁵ Saimon ketpawek kar ik: "Mitik luwe, haiu mewir hepin me witaan ere wanewik te haiu ap mari saauk mei au. Ti hetpo te hi ewirem emno nimin ein."

⁶ Hirak ketpor, hir newirem men nimin ein epei au, hir nari saauk yapirwe ere hepin mamwep, ⁷ te hir nenine nir yinan neit sip ham naninen nankepi. Hir nan nekepi neriyaam newisim mekre sip ere mau him te sip wik menep te mamnatin mamikre wan. ⁸ Saimon Pita kir menmen im epei au, hirak kewen ninip kerp ninaan me Jisas ketpawek kar ik: "Ti Mitik luwe enaiwira. Hi mitik enuk ap hises him me God werek au." ⁹ Hirak ketike mit kerek netikerek hir han kekrit nentar saauk yapirwe hir netiwem. ¹⁰ *Saimon Pita ketike wariyakit tirak Jems ketike Jon nikerek te mitik Sebedi hirakit tetikerek han kekrit. Jisas katip Saimon, "Ti ap enaain au. In ere maain ti eri mit eninen enisisa." ¹¹ *Jisas ketpawekit epei au, hir mit han nekepikit nari sip neiyim nen tenhaan, hirakit tinaiwirem tisesik.

Jisas kikaap mitik enuk lepro mewik

(Mt 8:1-4; Mk 1:40-45)

¹² Wi ham Jisas keit wit hak kerek mitik enuk lepro mewik hirak keitai en. Hirak kir Jisas hirak kan kenke kiwaai ti kitehi Jisas kar ik: "Ti han kit ti erekyo te hi yaaik." ¹³ Jisas kewis his menterik katip kar ik: "Hi hanhan ti are yaaik." Wasenum lepro epei menke mekeipnawek hirak kire yaaik. ¹⁴ *Jisas ketpawek him manp kar ik: "Ti ap atip mit menmen im au emit. Ti eno eteikin pris yink kit, ti ewetawek menmen hirak kakwet God em mamir ke him me Moses mekre twei

* 4:43 Lu 8:1 * 4:44 Mt 4:23 * 5:1 Mt 13:1-2; Mk 3:9-10, 4:1 * 5:4 Jo 21:3-8 * 5:10

Mt 13:47 * 5:11 Mt 19:27 * 5:14 Mk 7:36; Lu 8:56; Lev 14:1-32

metpim. Menmen im mamteik+n m+it ti yaaik.”¹⁵ H+irak kat+p m+it h+ir ap nanwepyap+ir menmen h+irak kerekyorem, te menmen h+irak k+ir+akem, m+it nerer wit wit nemtewem te h+ir yap+irwe nan nan+mtau h+m m+irak o h+ir nan te h+irak kak+ikepi te h+ir yaain manpenun enu.¹⁶ *W+ yap+irwe h+irak k+pnaaiw+ir m+it h+irak ken wit wein+m m+it ap newi, h+irak prea kitehi God menmen.

Jisas k+ikaap m+itik hak his h+it enum

(Mt 9:1-8; Mk 2:1-12)

¹⁷ W+ ham, h+irak kewepyap+ir m+it menmen, m+it han ne Farisi kerek nin+n nises h+m me Moses, h+ir netike m+it han ne Skraip kerek newis menmen me h+m me Moses mau t+wei nat+p m+it em, h+ir nau en. H+ir n+naaiw+ir wit Jerusalem, han n+naaiw+ir wit yap+irwe me provins Galili ketike provins Judia, h+ir nan nan+mtau h+m m+irak. Menmen iuwe me M+itik Iuwe God metikerek mekepik te h+irak kak+ikaap m+it n+nap o his h+it enum te h+ir nanre yaain.¹⁸ M+it han nan n+nan m+itik hak his h+it tupe mekiuwerem epei maa meit, h+ir n+nanek kekre k+inaan k+waai yeno neiy+ik nan. H+ir neiy+ik nanoke nein te h+ir nan+no n+m+n nanwis+ik k+waai h+it me Jisas.¹⁹ H+ir n+nat+n au nentar m+it yap+irwe nerp neiyepet ya weip+ir ke w+nak te h+ir n+niu w+nak siup nen niu ein, h+ir nenke toni k+wap+n w+nak siup, h+ir nesiuwe m+itik neriuwe waai kau yeno ken k+waai t+ kekrreri n+m+n ke m+it netike Jisas.²⁰ *Jisas h+irak kertei h+ir han kitet h+irak kak+ikaap m+itik ik, h+irak ketp+irek kar ik: “Hi esak menmen enum ti h+ir+akem h+iram mamno.”

²¹ *M+it ne Skraip netike m+it ne Farisi h+ir nitehiyan nat+ipan nar ik: “M+itik ik h+irak keim+n te h+irak kat+p enum, h+irak kekreh+ir ke

God? Keim+n kak+isak menmen enum haiu m+it m+ir+akem? M+it au, God kerekek.”²² Jisas kertei h+ir nat+ipan menmen te h+irak ketpor, “Yi yenmak yi han kitet menmen mekre han ki mar em?”²³ Hi at+p m+itik k+waai yeno kar ik: “Hi esak menmen enum ti h+ir+akem mamno,” te yi yep+itari hi at+p werek o au. Te hi etp+irek: “Ti hekrit etenen yeno eiy+m eno,” te yi eiy+rtehi hi at+p werek te h+irak kak+ikrit kakno. Au en, h+irak wen kakwaai yeno.²⁴ *Hi hemip+n ap hesak menmen enum m+irak au, hi ap te akaap m+itik ik kakre yaaik taau. Hi tewen at+p m+itik ik har ik: “Ti ekrit eno,” te yi yay+rtehi hi M+itik ke wit ke M+itik Iuwe hi yaaik te hi herp t+hi, hi esak menmen enum m+it n+ir+akem mamno.” H+irak ketpor epei au, h+irak kat+p m+itik enuk his h+it tupe mekiuwerem epei maa meit, h+irak ketp+irek kar ik: “Ti ekrit etenen yeno mit eiy+m eno nit ein.”²⁵ H+irak kat+p epei au, m+itik enuk kekrit waswas te h+ir m+it yap+irwe n+p+irek h+irak keit yeno kerek n+paa k+waaiyem, h+irak keiy+m ken n+irak ein kewen+ipi niuk me God.²⁶ H+ir m+it miyap+ir yap+irwe han kekrit newen+ipi niuk me God nenterik, h+ir nat+p nar ik: “Pepin haiu m+ir menmen n+paa m+it ap n+irem mar im au.”

Jisas ken+ine Livai h+irak kak+isesik

(Mt 9:9-13; Mk 2:13-17)

²⁷ H+irak k+ikaap m+itik epei au, maain h+irak ketpaan ken witeik ken k+ir m+itik kerek keit pewek me takis me m+it h+irak kewet gavman em. Niuk me m+itik ik h+irak Livai. H+irak kau w+nak kerek kari pewek me m+it keitaak. Jisas ketp+irek, “Ti ehisisa enen.”²⁸ M+itik Livai kerek kari pewek me m+it h+irak k+naaiw+ir menmen m+irak yap+irwe kekrit kises Jisas.

29 Maain Livai kiam Jisas menmen iuwe keit winak kirak. Hirak kari mit han enun ne mit kerek nari pewek me mit newet gavman em, hir netike mit han hir nererik nau nekre winak kirak naam menmen netikeret. 30 *Mit ne Farisi netike mit Skraip kerek nertei him me Moses natip mit miyapir em, hir nises menmen me Farisi, hir nan natip nene mit disaipel kerek nises Jisas. Hir natip nar ik: "Yenmak te yi yetike mit enun nari pewek me mit, hir netike mit han nriak enum, yi yetikeri yaam menmen metike tipar? Menmen im au enum emit!" 31 Jisas kewenhi ketpor kar ik: "Neimn kerek yaain hir ap nari mitik dokta kakikepi au. Neimn kerek nnap hir keriyen nari mitik dokta kakikepi. 32 Hi ap han enine mit kerek han kitet hir nre yaain te hir enweikin sip enwet menmen enum au. Hi han enine mit kerek nertei hir enun nriak enum keriyen."

Jisas katip mit him yaaim mamikrehir me him nipaa mit nisesim

(Mt 9:14-17; Mk 2:18-22)

33 Hir wen nitiwekhi nar ik: "Mit disaipel ne mitik Jon ap naam menmen me wi yapirwe te hir nitehi God menmen. Mit nises him me Farisi hir netikeri ap naam menmen au. Te mit nit hekrit hekrit hir naam menmen. Hir nenmak?" 34 *Jisas kewenhi ketpor, "Mit nau netike mitik ketike mite epei neitan te hir ap naam menmen a? Taauye! Hir nanim ye! 35 Te maain wi mamnen mit han nantiwek his kaknaaiwir mit narak yinan. Me wi im mit narak nneinawek menmen ap te nanim au. Hir han teweninek."

36 Jisas ketpor him tok piska mar im. Hirak katip, "Mitik hak ap kakwep laplap mirak yaaim

kekerwewim mamu enum tokim au. Keimn kakriak menmen im, hirak kakawaank mirak yaaim em. Te laplap yaaim kerek epei kewepim kekerwewim mau tokim em ap te mamram au mentar ti ekemyet, hiram mamweikin his mamre kike. 37 Mitik keiyak ap te kakwen tipar wain wen petep mamkre yink me meme epei enum tokim au. Hirak kakriakem te maain tiwerpek me wain mamniu mamwep yink me meme enum tokim te hiram mamwen, tipar mamno ti. 38 Au, wain tipar wen yaaim emwenem emikre yink me meme wen yaaim weiwei. Tokim au emit! 39 Mitik keiyak kaam wain enum tokim hirak katip hiram yaaim. Hirak kinapen tipar wain wen petep. Hirak kaktip enum tokim em hiram minin."

6

Mit ne Farisi nene Jisas nentar mit narak ap nises menmen me wi Sabat

(Mt 12:1-8; Mk 2:23-28)

1 *Me wi Sabat, Jisas ken keremir ni ham wit nikim mewim ketike mit narak hiswiyen wik (12). Me wi Sabat, mit nriak menmen au, hir nau weinim. Mit disaipel narak neit nikim me wit (hiram mire rais), hir nehish newenem nekinenim naam. 2 *Te mit han ne Farisi hir natip neneri nar ik: "Yenmak te yi yriak menmen kerek him me Moses meriuwesim te yi ap eirikem me wi Sabat a?" 3 *Jisas kewenhi ketpor, "Yi epei yekine menmen nipaa maam nipu kiau Devit ketike mit narak hir nriakem me wi kerek hir nnpa maan. Te yi ap han kitetim yerteiyem werek werek au a? 4 *Hirak ken kinik winak ke God kerek mit newenpi God neit nimin en. Mitik iuwe

* 5:30 Lu 15:1-2

* 5:34 Jo 3:29

* 6:1 Diu 23:25

* 6:2 Jo 5:10

* 6:3 1Sml 21:1-6

* 6:4 Lev 24:5-9

pris kewetiwekem kekin bret kerek newisim nehimitanem me God, hirak kaam kewet mit kerek netikerek kewtir meiyam hir naam. Him me Moses matip mit pris keriyen nanim bret im e. Mit han au. Mitik hetpris kewis maam nipu kiau Devit kiriak menmen im ap kenerek au, te yi yenmak yena yatip hi hirak enum a?"⁵ Hi Mitik ke wit ke Mitik Iuwe hi yaaik te hi atip mit menmen hir enriakem me wi Sabat. Hi hinin menmen maamer netpim te yi eiyisesim me wi Sabat.

Me wi Sabat Jisas kikaap mitik his enuk hirak kire yaaik
(Mt 12:9-14; Mk 3:1-6)

⁶ Me wi Sabat ham, Jisas ken kekere winak kerek mit nererik nekine him me Moses, hirak kewepyapir him me God. Mitik hak kau en, hirak his yaaim mirak enum meweikin, hemik weinik. ⁷ *Mit han ne Skraip newepyapir him me Moses netike mit han ne Farisi naanipre Jisas te hir nanirek kakriak menmen kakikaap mitik ik his enum kaki wi Sabat kerek hir neriuwesisem, te hir nantip nansiuwek him nankip kaki. ⁸ *Hirak kertei han kir, hirak katip mitik kerek his mirak meweikin ketpivek kar ik: "Enen ehirp in." Hirak kekrit kan kerp in. ⁹ Jisas ketpor kitorhi, "Him me Moses matip hiau mamriak yaaim o enum mam wi Sabat? Hiau mamriak mitik kinap kaku o kaki me wi Sabat a?" ¹⁰ Hirak naanmenteri mit yapirwe. Hirak naanmenteri, hirak katip mitik ik kar ik: "Ti esiuwe his mit." Hirak kiriakem te his mirak mire yaaim mipiram. ¹¹ Jisas kekepik, te mit hir neperper nine han enuk wisenum natipan nime nipinek menmen hir nanriak Jisas em enum.

Jisas kehimitan mit aposel nar hiswiyen wik (12)

(Mt 10:1-4; Mk 3:13-19)

¹² Me wi im, Jisas kiniu ken miniu (o neiyip) kitehi God menmen. Witaan ere wanewik hirak kitiwekhi menmen. ¹³ *Wanewik, hirak ken kenine mit yapirwe kerek nises him mirak, hirak kehimitan mit hiswiyen wik (12) hirak kewepor niuk mir kenewor kare "Aposel" nirak, maain hir enriak menmen mirak. ¹⁴ Hirak kehimitan Saimon kerek hirak kewis niuk mirak ham Pita. Hirak ketike nikik kirak Endru. Hirak kehimitan Jems, Jon, Filip, Batolomyu, ¹⁵ Matyu, Tomas, Jems hirak nikan ke mitik Alfias, Saimon kerek niuk mirak ham Selot, hir netike ¹⁶ Judas, nikan ke mitik hak Jems, hirak ketike Judas Iskeriot kerek maain kakwepyapir Jisas te mit enun nepan nirak neiyik nen nakip.

Jisas kewepyapir him me God hirak kikaap mit ninap

(Mt 4:23-25)

¹⁷ Epei au, Jisas ketike mit nirak nekiuwe miniu (o neiyip), hir nen wit kipirak netike mit yapirwe nises him mirak. Hir netike mit yapirwe nerer wit wit me provins Judia netike mit ne Jerusalem netike mit ne wan menep wit iuwe Taia ketike Saidon, ¹⁸ hir nan nanimtau him me Jisas, hir nan te hirak kakikepi. Mit han kerek hiram herwe mekreri hir nan, te Jisas hirak kekepi kepirem. ¹⁹ Mit yapirwe hanhan nanwis his mamwik nanintar menmen mirak iuwe meit namin mamno mamkaap mit te hir nanire yaain.

Jisas katip him me mit hir han yaaik, him me mit hir han enuk

(Mt 5:1-12)

²⁰ Jisas kerenaan kir mit nirak nisesik hirak ketpor kar ik:

* 6:7 Lu 13:14, 14:1 * 6:8 Lu 5:22, 9:47 * 6:13 Jo 6:70

“Yi m̄it enun menmen auri. Yi han yaaik eiyu eiȳntar God naanmamri.

21 **“Yi m̄it miyap̄r kerek hanhan eiyises h̄m me God Iuwe, yi han yaaik eiyu eiȳntar maain yi eiyisesik werek eiyu werek eiȳr ke m̄it kerek h̄r n̄npi maan h̄r naam menmen ere tu iuwe.*

22 **“Yi han yaaik eiyu te h̄r m̄it han enuk neriweri h̄r nan̄mtaant̄wo h̄r neweik̄n sip newetiyem h̄r netpi nisesi nentar yi yis̄sa hi M̄it̄k ke wit ke M̄it̄k Iuwe. 23 N̄paa enum eik maamrer n̄r n̄riak m̄it profet enum te God kakwet̄r menmen yaaim iuwe kak̄t wit k̄rak. Maain m̄it nanrekyi enum nan̄r ke n̄paa maamrer n̄r n̄riak profet em. Maain w̄i menmen enum im mamnen, yi einak̄n tokim han yaaik eiyu eiȳntar maain God kakweti menmen yaaim m̄rak kak̄t wit k̄rak.*

24 **“Yi m̄it in ek yi yetenen menmen yap̄rwe te maain yi han enuk eiyu eiȳntar yi ap yaȳt menmen yaaim meit wit ke God au.*

25 **“Yi m̄it in ek yi tu iuwe han enuk eiyu eiȳntar maain yi n̄npi mamiwei. Yi m̄it in ek yenwes̄s, maain yi han enuk eiyu eiȳntar maain yi yaik̄t.*

26 **“Newaai meruri m̄it netpi yi yaain yi naanmamre h̄ras eiȳntar menmen im ap meteik̄n yi yat̄p yaaim au. N̄paa maamrer ne m̄it in enun h̄r nat̄p m̄it profet enun nemip̄n h̄r yaain. Te h̄r yaain au. H̄r enun ye!*

*Yi hanhan m̄it enun nepan
(Mt 5:38-48)*

27 **“Yi m̄it kerek yemtau h̄m mai hi hetpi har ik: ‘Yi hanhan m̄it nepan, yi yair̄ak yaaim me m̄it h̄r han enuk neriwi. 28 *M̄it kerek newen henye netpi enum*

te yi yetpor h̄m yaaim. H̄r m̄it kerek nerekyi enun, yi eiyitehi God ekrekyor yaaim. 29 M̄it̄k kerek kak̄tep kaknemt̄nut n̄k̄p, ti ewis̄k p̄ke ekitep ekno n̄k̄p p̄nam. M̄it̄k hak kaknen kakri saket kit, ti ap etenen siot au. Ti ewis̄k h̄rak ekt̄wek ektikerek. 30 Neim̄n nit̄hi menmen yi eiwet̄rem, te yi ap p̄ke yetpor h̄r enwetiyem au em̄t! 31 **“Yi eiyin̄n eiriak m̄it menmen yi hanhan maain te m̄it nanrekyiem.*

32 **“Yi hanhan m̄it keriyen kerek h̄r hanhani, yi han kitet God kakt̄p yi yaain? Taau. H̄ram menmen wein̄m. M̄it enun nises God au, h̄r n̄riak menmen mar im. 33 Yi eiriak yaaim m̄it keriyen kerek nerekyi yaaim, yi han kitet menmen im h̄ram iuwe te God kakt̄p yi yaain? Taau. H̄ram menmen wein̄m. M̄it enun nises God au h̄r n̄riak menmen mar im. 34 Yi eiwet̄ m̄it menmen kerek yi han kitet maain h̄r p̄ke enwetiyem, yi han kitet menmen im h̄ram iuwe te God kakt̄p yi yaain a? Taau! H̄ram menmen wein̄m. M̄it enun newet̄ m̄it han menmen te h̄r p̄ke nant̄wem. 35 **“Yi hanhan m̄it nepan eirekyor yaaim, eiwet̄r menmen te ti ap han kitet p̄ke eiȳt menmen au em̄t! Yi eiriak menmen im te God kakweti menmen yaaim. Yi yeteik̄n m̄it yi yaire n̄kerek ne God yentar God k̄riak yaaim k̄kaap m̄it enun nises han k̄r hanhan h̄ras, h̄r netike m̄it yaain. 36 Yi eikaap m̄it eirekyor yaaim eire Haai ki God k̄riakem.**

*Yi ap skelim m̄it han eit̄p yi yaain te h̄r m̄it enun au em̄t
(Mt 7:1-5)*

37 **“Yi ap skelim m̄it me menmen h̄r n̄riakem te God ap skelim yi m̄it me menmen yi ȳriakem taau. Menmen enum*

* 6:21 Rev 7:16-17; Sam 126:5-6; Ais 61:3

* 6:27 Pro 25:21; Ro 12:20 * 6:28 Ro 12:14

Mt 6:14

* 6:22 Jo 15:19, 16:2; 1Pi 4:14 * 6:24 Je 5:1

* 6:31 Mt 7:12 * 6:35 Lev 25:35-36 * 6:37

mít nerekiyem, yi eitip híram menmen weinim. Te God han yaaik keriuwi kakisak menmen enum mi mamno. ³⁸ *Yi eiwet mít menmen te God kakweti menmen ere mau hím te mamihinhin. Mamírkeim yi eiwet mít menmen, híram mamír ke God maain kakwetiye.”

³⁹ *Jisas ketpor hím tok piksa im e. Hírak katip, “Mítik nanamír toto ap te kakteikin mítik hak kerek nanamír toto tatriyakít tatitet yayiwe. Hírak kakriak menmen mar im te hírakít tatinkewin tatikre wi. ⁴⁰ *Níkan sumatin kau skul ap kakírtei menmen kakinín mítik tisa kírak. Te maain hírak kakírtei menmen epei werek te hírak kakre tisa kírak kerek ek. ⁴¹⁻⁴² Ti henmak te ti hípir menmen mire yenkis yehes mekre nanamír ke kit yinak te ti ap hertei nu mire heneik mau mekre nanamír kit a? Ti ehinín eweikín sip ewet menmen enum te maain ti yaaik te ti atip kit yinak menmen enum hírak kírakem.

Nu enum ap mine níkim yaaim au

(Mt 7:17-20, 12:33-35)

⁴³ “Nu yaaim ap mine níkim enum au, nu enum ap te mine níkim yaaim au. ⁴⁴ Mít nír níkim me nu ham, hír nertei híram tuwaan o hínaan. Mít ap nenep tapír mau nu miyak herpe au. Hír ap newen hínaan níkim mari mau sirpít au. ⁴⁵ Mít hír nar nu im. Mítik yaaik kírak menmen yaaim kentar menmen yaaim mau han kírak. Hím me mít mewepyapír menmen mekre han kír.

Hím me mít nime wínak
(Mt 7:24-27)

⁴⁶ *Yi yenmak yi yatip hi Mítik Iuwe te yi ap yises hím mai au a? ⁴⁷⁻⁴⁸ Mítik kerek kaknen kakímtau hím mai kakisesim, hírak kakre mítik kime wínak. Mítik ik kekin hei kime wínak kentar nan keit

míniu (o neiyip). Maain mani kakniu kaknep wínak te ap keket wínak au kentar mítik kimaak yaaik kime wínak kentar nan keit míniu (o neiyip). ⁴⁹ Mítik kerek kaknen kakímtau hím mai kakisesim au, hírak kakre mítik kime wínak kekin hei kau tenhaan menep mani. Hírak kimaak kau tenhaan, maain mani kakniu kaknep wínak kakwenek, hírak keiyik kakno kakíwaankek.”

7

Jisas kíkkaap mítik hírak kírak menmen me mítik iuwe ke ami
(Mt 8:5-13)

¹ Jisas katip menmen im epei au, hírak ken wit Kapaneam. ² Hírak ken wit Kapaneam, mítik iuwe ke ami ke wit Rom kepu Kapaneam, hírak han tewenín mítik kerek kírak menmen mírak, hírak kínap menep te kaki. ³ Me wí im hírak kemtau Jisas kíkkaap mít, hírak keriuwet mít iuwe ne Juda nau wit eik te hír nanitíwekhi kaknen kakíkkaap mítik ik. ⁴ Hír nan nír Jisas nitíwekhi hím iuwe netpíwek, “Mítik ik hírak yaaik te ti enen ekepik. ⁵ Hírak han tewenín haiu mít ne Isrel hírak kime wínak kaiu kerek haiu mau mererik mekine hím me Moses.”

⁶ Hír natip epei au, Jisas ketikeri nen. Hír menep te hír nípiun wínak kírak eik, mítik iuwe ke ami keriuwet nírak yinan newenyipíri netpíwek, “Mítik Iuwe ti ap enen au emít! Hi ap yaaik te ti enen enik wínak kai au. Ti Mítik Iuwe hi au weinik. ⁷ Hi han kitet hi ap yaaik te hi enen erit au. Hi hertei ti atip hím keremem te mítik kai píke kaku werek kentar ⁸ hi har ke ti. Hi ehises hím me mít nau ne ami ninína. Hi hinín naanmípre mít ne ami han. Hi atip mítik ik, ‘Ti eno,’ te hírak kakno. Hi atip mítik eik, ‘Ti enen,’ te hírak kaknen. Hi

hatip mitik kerek kirak menmen mai, 'Ti eriak menmen im,' te hirak kakriakem. Ti atip enen menmen enum mekre yink ke mitik kai te hiram eminke emrir emkepn+wek."

⁹ Jisas kementewek katip karik, hirak han kekrit han yaaik, hirak keweik+n katip kar ik: "Hi etpi hi ap hertei mitik kiutip ke mit ne weiwik me Isrel hirak han kitet h+m me God kar ke mitik ik kisesim au." ¹⁰ Jisas katip epei au, hirak keriuwet mit kerek mitik iuwe ke ami keriuweti nan nrek, te hir pike nen winak kirak, hir n+r mitik kirak menmen m+rak hirak pike kire yaaik.

Jisas kikiak mitik pipiak kaa keit wit Nen

¹¹ Maain wi ham Jisas ken wit niuk m+rak Nen. Mit n+rak nises h+m m+rak netike mit han yapirwe nen netikerek. ¹² Hirak ken kiun ya weipir ke n+wa ke wit eik epei au, hirak kir mit n+nan herwe kentar k+naan nanwisik kakikre hei. Herwe kaa, hirak nikan ke mite kerek n+paa mitik kire kaa. Mit yapirwe ne wit nikitek nen. ¹³ *Mitik Iuwe Jisas kir miye pirak wikitek, hirak han tewen+nep ketp+we kar ik: "Ti ap ekitek au emit! Ekintip!"

¹⁴ *Hirak kan kewis his mentar yeno te hir mit n+nanak neiyik nerp neit. Te hirak katip mitik pipiak kar ik: "Hi hetput ti ekrit." ¹⁵ *Hirak katip epei au, herwe kerek kaa hirak kekrit kau, hirak katip. Te Jisas keriuwetek pike ketike miye pirak nen. ¹⁶ *Hir nepirpir newenipi niuk me God natip nar ik: "Mitik profet iuwe epei kan kau n+m+n ke haiu mit. God epei kan kakikaap haiu mit miyapir n+rak."

¹⁷ Mit newepyapir menmen Jisas

kirakem men merer wit wit me provins Judia ketike wit menep.

Jon keriuwet mitikit disaipel wiketeret ten tir Jisas

(Mt 11:2-19)

¹⁸ Mit disaipel ne Jon netp+wek menmen yapirwe Jisas kirakem. Te hirak kari mitikit wik tirak, ¹⁹ *keriuwetet ten Mitik Iuwe Jisas te titiwekhi, "Ti Mitik Iuwe kerek God katip kaknen ek o haiu mam+merir mitik keiyak?" ²⁰ Mitikit te Jon epei ten tir Jisas hirakit titiwekhi tarik: "Jon kerek kikir mit keriuwetawir te hawir wituthi, 'Ti Mitik Iuwe Kraiss kerek God keriuwetit o haiu mam+merir keiyak maain kaknen?'"

²¹ Me wi im Jisas kikaap mit hir n+naap hir n+re yaain. Hirak kikaap mit han kepir herwe mekre han kir hir n+re yaain. Hirak kikaap mit nanamir toto te hir n+r ein ein. ²² *Hirak kewen Jon mitikit tirak ketp+wekit, "Yi pike eino eitip Jon menmen yi yirem, menmen yi yemtewem. Mit nanamir toto hi ekepi te hir n+r ein ein. Mit kerek perku enum hir neke ti nen werek werek. Mit lepro mewi, yink kir kire yaaik. Mit nikip toto enum hir nemtau. Mit epei naa hi hikian nekrit nepu. Hi atip mit enun menmen au, hi eweporyapir h+m yaaim me God. ²³ Mit kerek hir han yaaik neriuwe menmen hi hirakem han kiteta, hi Mitik God keriuweta hikaap mit, hir han yaaik enu."

²⁴ Hirak ketp+wekitem, mitikit Jon keriuwetet epei ten, Jisas katip mit yapirwe in me Jon. Hirak ketpor kar ik: "Yi yen yayir mekam yayit wit wein+m a? Yi yir menmen wein+m mire niyen (o keneiken) nime metit+wem, ²⁵ o au en, yi yen yayir mekam a? Mitik keriuwet klos yaaim? Au, mit narik hir nau werek werek hir

* 7:13 Lu 8:52 * 7:14 Lu 8:54 * 7:15 1Kin 17:23; 2Kin 4:36 * 7:16 Lu 1:68, 19:44

* 7:19 Sam 40:7; Mal 3:1; Rev 1:8 * 7:22 Ais 35:5-6, 61:1; Lu 4:18 * 7:26 Lu 1:76

nepu winak ke mit iuwe gavman keriyen. ²⁶ *Im au, te yi yen yayir mekam a? Mitik profet? Yi epei yir mitik profet, te hi etpi werek. Hirak Jon kinin mit profet. ²⁷ *Jon hirak mitik kerek him me God mau tiwei matip mar im:

‘Eiyimtwem! Hi ariuwet mitik kai kaktip him kakinin nit kakno kaktip mit, ti Mitik hi God hehimitenut ti enen, te hir enweikin sip enwet menmen enum nanmeriyut.’ ²⁸ Hi hetpi me wi Jon kiriak menmen, hirak mitik iuwe epei kinin mit yapirwe kerek miyapir nipaa ninen. Te in ek hir mit kerek niuk mir kike hir nises God hirak naanmipror, maain hir nanu nantike God nanit en hir naninin Jon kerek wi hirak kau ti ik e.”

²⁹ *Hir mit weinin netike mit kerek hir nari pewek me takis newet mit iuwe ne gavman em, hir yapirwe nemtau him Jisas ketpim me Jon, hir natip, “Him me God hiram yaaim.” (Hir keriyen nises him me God kehimitanorem, hir newis Jon kikiri neriuwe tipar. ³⁰ *Hir mit ne Farisi kerek naanmipre him me Moses netike mit ne Skraip kerek newepyapir him me Moses, hir au. Hir neweikin sip newet menmen God hanhan hir nanisesim mamkepi te hir ap newis Jon kikiri neriuwe tipar au.)

³¹ Jisas wen ketpor kar ik: “Hi atip mekam te hi eteikni mit nau ti ik ek hir neweikin sip newet God hir nire mekam? Hi hetpi. ³² Hir nire nikerek netike miye haai nen maket nesiuwe menmen mir, nikerek han nenine nikerek han netpor,

‘Haiu miriam tukin mine henye te yi yiprire au. Haiu memipin

menep tukin han tewenin herwe kaa, te yi yikitek au. (Haiu miriak menmen ham ham te yi ap han yaaik yeriuwerem au.) Yi mit han yi yire nikerek in.’

³³ Hirak Jon kerek kikir mit neriuwe tipar kan nipi maak kepu, hirak ap kaam wain tipar si enum, te yi yatip herwe kekrerek.

³⁴ *Hi Mitik ke wit ke Mitik luwe epei han haam menmen metike wain tipar si enum te yi yatip, ‘Eiyirek! Hirak kaam menmen yapirwe kaam tipar yapirwe. Hirak ketike mit nari pewek me takis netike mit nriak enum, hirak ketikeri nariyan nriak menmen.’ ³⁵ Menmen God kiriakem mit kerek nisesim nertei hiram yaaim.”

Jisas keit winak ke Saimon ke Farisi

³⁶ *Mitik kiutip ke mit Farisi kitehi Jisas kaktikerek tatim menmen tatit winak kirak, te hirak ketikerek ten taam menmen teit winak kirak eik. ³⁷ *Mite hap weit wit ik ek, hire enu wiriak enum. Hire wertei Jisas kaam menmen keit winak ke mitik ke Farisi, te hire weit min tipar minin yaaim mekrerem weiyim wan. ³⁸ Hire wen werp sip ke Jisas menep hit mirak, witehir wikit wan ketnen kentar hit mirak te hire weit paan kire nokik weiyik wesiunen hit mirak. Hire weiyewiwek hit te hire wewen tipar sanda kerek yaaim minin em menterim.

³⁹ Mitik hak ke Farisi ik ek nipaa kenine Jisas ken kaam menmen ketikerek hirak kir menmen im, hirak katip kekere han kirak, “Mitik ik hirak kire profet, te hirak epei kertei mite ip ep hire peimin hire wire mekap te hire wetenenik, hire wire mite enu wiriak menmen enum.”

* 7:27 Mal 3:1 * 7:29 Lu 3:12 * 7:30 Mt 21:32 * 7:34 Lu 15:2 * 7:36 Lu 11:37

* 7:37 Mt 26:7; Mk 14:3; Jo 12:3

40 Jisas kertei han k̄rak te h̄rak ketp̄wek kar ik: “Saimon, hi am̄ hetput menmen.” Saimon kewenhi kar ik: “M̄tik luwe, ti etpo.” 41 Jisas kat̄p, “N̄paa m̄tik̄it wik tari pewek me m̄tik̄ h̄rak kewet̄wek̄item, te p̄ike tatwet̄wek̄item kiut̄p h̄rak kari 500 kina. Hak au 50 kina kerem em. 42 Maain h̄rak̄it ap tetenen pewek te h̄rak̄it p̄ike tatwet̄wekem, h̄rak kat̄p h̄ram menmen wein̄m. Te ti han kitet keim̄n ke m̄tik̄it wik h̄rak han tewen̄nek w̄senuk a?”

43 Saimon kat̄p, “M̄tik̄ n̄paa kari pewek iuwe, h̄rak han tewen̄nek w̄senuk.” Jisas ketp̄wek, “Ti at̄p werek.”

44 *Jisas k̄waai naan k̄r m̄ite ip e, h̄rak kat̄p Saimon, “Ti epei h̄r m̄ite ip a? Ti hen̄nau te hi han w̄nak kit. Ti ap eweto t̄par te hi ekemyet h̄t mai ehises menmen me maamrer n̄iau au. Te h̄re wekemyet h̄t mai weriuwe wan ke nanam̄r k̄re, h̄re wesiunenim weriuwe paan k̄re. 45 N̄paa hi han w̄nak kit ti ap heiyewowa au, te h̄re weiyewo h̄t mai kerek n̄paa hi h̄waai yeno ere in. 46 *Ti ap hewis t̄par m̄in̄n yaaim kike mau paan kai au. Te h̄re wewen t̄par m̄in̄n yaaim w̄senum mau h̄t mai. 47 Hi hetput, h̄re han tewen̄na. Menmen im meteik̄n m̄t h̄re han yaaik wentar hi epei hesak menmen enum m̄re yap̄rwe, h̄ram epei men. M̄tik̄ kerek ap kertei werek God kesak menmen m̄rak h̄ram iuwe, maain h̄rak han tewen̄n God kike.” 48 *Jisas kat̄p m̄ite ip kar ik: “Menmen enum mit, ti n̄paa h̄riakem, hi epei esakem.” 49 M̄t han nau yeno eim naam menmen netikerek h̄r han kitetim mekre han k̄r, “H̄rak han kitet h̄rak keim̄n te h̄rak kesak menmen enum m̄t h̄riakem a? H̄rak God

a?” 50 *Au, Jisas wen ketp̄we kar ik: “God kekepit kentar ti han kiteta. Ti han yaaik eno.”

8

Miyap̄r han nises h̄m me Jisas

1 *Maain w̄ ham Jisas ken wit iuwe, wit kike kewepyap̄r h̄m yaaim me God naamamre m̄t. M̄t n̄rak nar hiswiyen wik (12) netikerek nen. 2 *Miyap̄r han kerek n̄paa Jisas kekepi n̄nap o kep̄r herwe mewi menp̄n, niuk m̄r im: Maria kerek niuk ham Magdala kerek n̄paa Jisas kep̄r herwe hisp̄nak wik (7). 3 H̄re wetike Joana kerek m̄ite pe m̄tik̄ Susa, m̄tik̄ iuwe naanm̄pre menmen meit w̄nak ke m̄tik̄ iuwe gavman King Herot. H̄re wetike Susana, miyap̄r han yap̄rwe naanm̄pre Jisas ketike m̄t n̄rak nisesik h̄r naanm̄prewek neriuwe menmen m̄r.

Jisas kat̄p h̄m tok piska ke m̄tik̄ kam̄r menmen
(Mt 13:1-9; Mk 4:1-9)

4 M̄t nerer wit wit nan n̄r Jisas. Jisas k̄r m̄t yap̄rwe nererik nerp menep, h̄rak ketpor h̄m tok piska mar im: 5 “M̄tik̄ hak ken kew̄r rais yehes meit ni m̄rak. H̄rak wen kew̄rem, ham menke m̄waai yayiwe, m̄t nan nent̄raam, hore meniuwe man maam. 6 Yehes ham menke m̄waai ti kike kentar nan. H̄ram mewo te h̄ram maa mentar t̄par au. 7 Yehes ham menke m̄waai ti waai enum t̄kt̄ik̄ enum mewiyen. Yehes metike waai enum mewo m̄p̄ram te waai enum m̄wap̄nem te h̄ram ap mari au. 8 Yehes ham menke mekre t̄ yaaik n̄paa m̄tik̄ kewenek h̄ram mewo yap̄rwe mine n̄kim mar 100.” H̄rak Jisas wen kat̄p k̄nap h̄m iuwe, “Keim̄n ek̄mtau h̄m mai n̄k̄p

* 7:44 Jen 18:4 * 7:46 Sam 23:5 * 7:48 Lu 5:20-21 * 7:50 Lu 8:48, 17:19, 18:42 * 8:1

Lu 4:43 * 8:2 Mt 27:55-56; Mk 15:40-41; Lu 23:49

emnep h̄rak han ekitet menmen hi epei hetpim.”

Jisas kewepyap̄r kenmak te h̄rak kat̄p m̄t h̄m tok piska
(Mt 13:10-17; Mk 4:10-12)

⁹ H̄rak kat̄p epei au, m̄t n̄rak kerek nises h̄m m̄rak nit̄wekhi nar ik: “Ti ewepyap̄r h̄m n̄paa ti hetpim.” ¹⁰ *Jisas ketpor kar ik: “God kewisi yi yertei han k̄rak te h̄rak naanmamre m̄t. Te m̄t han en hi hetpor heriuwe tok piska te h̄r n̄r menmen h̄r nep̄tariyem, h̄r nemtau h̄m te h̄r ap nisesim werek au.

Jisas kewepyap̄r menmen me tok piska
(Mt 13:18-23; Mk 4:13-20)

¹¹ *H̄m me tok piksa h̄ram im: Rais yehes h̄ram h̄m me God keremem. ¹² Yehes m̄waai yayiwe h̄ram m̄re m̄t nemtau h̄m me God te Seten kan kari h̄m yaaim mau han k̄r mamno te h̄r ap nises h̄m m̄rak, te h̄rak God ap kak̄ikepi kaktorhis au. ¹³ Yehes m̄waai t̄ kike kent̄ar nan h̄ram m̄re m̄t nemtau h̄m me God h̄r han yaaik h̄r n̄re nekenik kike mau p̄n. H̄r han kitet h̄m me God kike keremem, te h̄m mamno han k̄r au m̄re yehes nekenik kike mau p̄n. Maain wepni kakm̄p h̄ram mam̄weiwei. Maain Seten kaknen kakri han k̄r te h̄r nanweik̄n sip nanwet h̄m me God. H̄m m̄rak mekre han k̄r mami. ¹⁴ Yehes menke m̄waai t̄ enuk kerek waai t̄kt̄ik mewiyen, h̄ram m̄re m̄t nemtau h̄m me God te h̄r hemkre menepam neriuwe pewek o menmen m̄r, h̄r hanhan nises menmen han k̄r kat̄p h̄ram yaaim, te h̄ram meiyepet han k̄r te h̄r ap nises God werek werek au. ¹⁵ Yehes menke m̄waai t̄ yaaim ham m̄re m̄t nemtau h̄m yaaim me God. H̄r nemi mekre han k̄r yaaik, h̄r nisesim

ere h̄r nises God werek werek n̄r̄rak menmen yaaim m̄re rais mari yap̄rwe.

M̄t h̄r ap n̄saw̄n si kin̄ik sar au
(Mk 4:21-25)

¹⁶ *M̄t̄ik ap keksiu si k̄saw̄nek kekre sar o kewis̄ik kin̄ik yeno au. H̄rak kewis̄ik kau yaain te m̄t nan̄nen n̄m̄n in nan̄rek. ¹⁷ *Menmen yap̄rwe m̄saw̄n meit te maain h̄ram mamu yaain m̄t nan̄rem. Menmen yap̄rwe m̄saw̄n meit te maain God kakwepyap̄rem kakteik̄n m̄t em. ¹⁸ *Menmen yi yemtewem yi naanempre h̄ras te yi yemtewem werek, yi han ekitetim werek werek. Keim̄n ketenen h̄m yaaim kisesim, maain God kakwet̄wek h̄m ham yaaim. Keim̄n han kitet kerekek h̄rak ketenen h̄m ham h̄rak kisesim, menmen h̄rak han kitet h̄rak kerteiyem, God kakriyaam mamno mamkeipn̄wek mam̄waank mam̄t.”

Jisas miye p̄rak wetike kikrek n̄rak nan̄nen nan̄rek
(Mt 12:46-50; Mk 3:31-35)

¹⁹ Miye pe Jisas wetike kikrek n̄rak nan nan̄rek te h̄r ap nanwep m̄t yap̄rwe nan̄rek. ²⁰ M̄t han netp̄wek, “Miye pit wetike kikrek nit nerp wit eik nanrit.” ²¹ Te Jisas kewenhi ketpor, “O, hi hemtau. Te hi hetpi, m̄t kerek nemtau h̄m me God nisesim, h̄r n̄re miye wetike kikrek nai.”

Jisas kat̄p kewen yuwerep p̄ke mat̄in meit
(Mt 8:23-27; Mk 4:35-41)

²² W̄ ham Jisas ketike m̄t nises h̄m m̄rak h̄r nen nau nekre sip. Te h̄rak ketpor, “Haiu mamno wan p̄nak ein.” H̄rak ketpor, te h̄r nepno. ²³ H̄r nepno, Jisas k̄waai k̄nat̄n keit, yuwerep k̄niu kekiuwe m̄niu (o neiȳp)

* 8:10 Ais 6:9-10 * 8:11 1Pi 1:23 * 8:16 Mt 5:15; Lu 11:33 * 8:17 Mt 10:26; Lu 12:2

* 8:18 Mt 25:29; Lu 19:26

kan. Yuwerep kekiuwe mⁱni^u (o neiyⁱp) kan te wan tⁱpar kehⁱn kek^e sip, sip menep mamⁱwer mamri^uweri nanⁱkre wan te hⁱr nani. ²⁴ Mⁱt nⁱrak nen nekotⁱtek netpⁱwek nar ek: “Mⁱtⁱk Iuwe, Mⁱtⁱk Iuwe, haiu menep te mami.” Jisas kekrit katⁱp kewen yuwerep ketike wan, hⁱram mewⁱre meit. ²⁵ Te hⁱrak ketpor, “Yenmak yi yⁱnaain te yi ap han kiteta werek werek au a?” Te hⁱr han kekrit hⁱr nⁱnaain natⁱpan nar ik: “Mⁱtⁱk ik hⁱrak iuwe, menmen iuwe mewik te hⁱrak katⁱp yuwerep wan hⁱram mewⁱre mⁱwaai meit.”

Jisas kikaap mitik herwe enum mekrerek

(Mt 8:28-34; Mk 5:1-20)

²⁶ Sip merekir wan ere mⁱpiun tⁱ ke wit Gegesa. Gegesa kⁱwaai wan keit pⁱnak ein te Galili kⁱwaai keit pⁱnak in. ²⁷ Jisas kenke ken kiun تنهاan eik, mⁱtⁱk ke wit iuwe kewenyipⁱrek. Mⁱtⁱk ik herwe mekrerek me wⁱ yapⁱrwe hⁱrak ap kamⁱr laplap au. Hⁱrak kau wⁱnak au, hⁱrak kepu han kⁱnⁱk mⁱni^u (o neiyⁱp) han kerek mⁱt newis herwe maa mekrerem. ²⁸⁻²⁹ Wⁱ yapⁱrwe herwe merekyⁱwek han ken sip, mⁱt naanmⁱprewek hⁱr newenkekik neriuwe sen ain mau his hⁱt mⁱrak te hⁱrak keremir te herwe meriyaak meiyⁱk men wit weinⁱm mⁱt ap newi. Jisas katⁱp herwe enum hⁱm manp te hⁱrak kepⁱrem mamno. Jisas wen ketpⁱwek hⁱrak kenepⁱp kenkewⁱn kⁱwaai ninaan mⁱrak hⁱrak katⁱp hⁱm iuwe mar im: “Jisas ti Nⁱkan ke God Wⁱsenuk. Ti henmak herekyo menmen im? Hi hituthi ti ap herekyo menmen im au emⁱt!”

³⁰ Jisas kitehi herwe kar ik: “Ti ekine niuk mit.” Hⁱram matⁱp mar im: “Niuk maiu mⁱt yapⁱrwe mentar haiu yapⁱrwe mekrerek.” ³¹ Herwe mitⁱwekhi te hⁱrak ap kakriuwetem mamno hei enuk.

³² Sak yapⁱrwe merp mⁱni^u (o neiyⁱp) menep maam menmen te

herwe nitⁱwekhi hⁱrak ekwisⁱm mamno mamⁱkre sak im. Jisas kewenhi herwe hⁱram mamno. ³³ Jisas kewenhi herwe te hⁱram metpaan mekeipⁱn mⁱtⁱk, hⁱram men mekre sak. Te sak mesiukⁱn mekiuwe tⁱnpi (o neiyⁱ) me mⁱni^u (o neiyⁱp) men mamⁱn wan te tⁱpar mekiuwe hⁱm yipⁱr, hⁱram maa meit.

³⁴ Hⁱr mⁱt naanmⁱpre sak nⁱr menmen im, hⁱr nⁱrⁱr nen natⁱp mⁱt ne wit iuwe, mⁱt ne wit kike netporem. ³⁵ Hⁱr netporem, hⁱr mⁱt ne wit nesiukⁱn nen nanⁱr menmen hⁱr nepei netporem me sak. Te hⁱr nan nⁱr Jisas ketike mⁱtⁱk kerek Jisas kepⁱr herwe mekeipⁱnⁱwek hⁱrak kau menep hⁱt me Jisas. Hⁱrak han yaaik epei kamⁱr laplap te hⁱr nⁱnaain. ³⁶ Mⁱt kerek epei nⁱr Jisas kekepik hⁱr natⁱp mⁱt ne wit karkeik Jisas kikaap mⁱtⁱk nⁱpaa herwe mekrerek. ³⁷ Te mⁱt nerer wit wit me Gegesa hⁱr nan nitehi Jisas kaknaiwⁱri kakⁱntar hⁱr nⁱneinⁱk wⁱsenum, te Jisas ken kau sip kakno pⁱnak ein. ³⁸ Hⁱrak kau sip kakno, mⁱtⁱk kerek Jisas kepⁱr herwe menke menpⁱn mekeipⁱnⁱwek kitehi Jisas hⁱm iuwe kaktikerek tatno, te Jisas keriuwetek ketpⁱwek, ³⁹ “Ti pⁱke eno nit en ewepyapⁱr atⁱp mⁱt menmen yaaⁱm iuwe God kerekyutem.” Hⁱrak ketpⁱwek, te hⁱrak pⁱke ken nⁱrak en kewepyapⁱr katⁱp mⁱt yapⁱrwe neit nⁱrak en menmen Jisas kerekyⁱwekem.

Jisas kikaap Jaires niki pirak wetike mite kerek wetenen klos mirak

(Mt 9:18-26; Mk 5:21-43)

⁴⁰ Jisas pⁱke ken kerekir wan ken pⁱnak ein, te mⁱt yapⁱrwe hⁱr han yaaik neriuwerek nentar hⁱr n^e-meriyⁱwek pⁱke kerekir wan kakⁱnen en. ⁴¹ Hⁱrak kiun ein, mⁱtⁱk niuk mⁱrak Jiras ken menep.

Hirak mitik iuwe ke winak kerek mit nau nererik nekine him me Moses ein. Hirak kan kenke kiwaai hit me Jisas kitiwekhi him iuwe kar ik: "Ti enen winak kai." ⁴² Hirak kitiwekhi kentar hirak kine niki piutipen, hire tito hiswiyen wik (12). Hire winap menep te wawi. Jisas kepno ketikerek, mit yapirwe nisesik neweikniwek.

⁴³ Mite hap kerek winen hemkre tito hiswiyen wik (12) hire wis-esik. Hire wewir pewek mire epei mesi, te mit nekepye werek werek au. ⁴⁴ Hirak kepno, hire wis-esik weke sip kirak wan wetenen hir me saket mirak, te wasenum hire hemkre katin keit. ⁴⁵ Jisas kitehi katip, "Peimin wetenina?" Te hir yapirwe niune natip nar ik: "Hi au. Hi au." Pita katip, "Haiu mit yapirwe meweiknut merp menep menep. Ti henmak te ti hatip him mar im?" ⁴⁶ Au, Jisas katip, "Mite hap hire wetenina. Hi hertei menmen mai iuwe epei minaiwira mikaap mite peiyap." ⁴⁷ Mite wertei Jisas kertei menmen hire wiriakem, te hire weperper wan wewen ninip wiwaai menep hit me Jisas, hire wewepyapir hirehes me ninaan me mit yapirwe markeim te wasenum hirak kekepiye hire wepu werek werek. ⁴⁸ Hire wepu werek werek, te Jisas ketpiwe kar ik: "Mite ti han kiteta te God kekepit ti hire yaaip. Ti han yaaik eno."

⁴⁹ Jisas wen katip him im, mitik hak ke winak ke mitik iuwe Jaires kan ketpiwek kar ik: "Niki pit epei waa. Ti henmak ti eriyaam ektan Jisas? Ti ewisik kakno." ⁵⁰ Jisas kemtewek hirak katip Jaires kar ik: "Ti ap enaain au. Ti han ekiteta te hire wawu werek." ⁵¹ Hirak kipiun winak, te hirak kewis mit han netikerek nanino himin

winak au. Pita, Jems, Jon netike miye haai hir keriyen nen himin. ⁵² *Mit yapirwe ein nikitep hir han teweninep, te Jisas ketpor, "Yi ap eikitep au emit! Hire ap waa, hire wiwaai kerep ep." (Hirak ketpim kentar hirak hanhan kakikia.) ⁵³ Hir nemtewek hir nenwesisek nentar hir nertei hire epei waa weit. ⁵⁴ *Hir nenwesisek te Jisas keteninawe his mire keninewe him iuwe kar ik: "Niki ti ekrit." ⁵⁵ Himin kire pike kan kekrerep te wasenum hire wekrit. Jisas katip miye haai hir enwetawe menmen hire wawim. ⁵⁶ *Miye haai nire, hir han kekrit, te hirak ketpor him manp te hir ap nantip mit menmen hirak kirakem au emit!

9

Jisas keriuwet mit nirak hiswiyen wik (12) nirak menmen mirak

(Mt 10:5-15; Mk 6:7-13)

¹ Jisas kenine mit nirak disaipel hiswiyen wik nirak (12) kewisi hir nekrehir kirak ninin herwe hir nankaap mit ninap te hir nire yaain. ² Hirak keriuweti hir nen nanwepyapir God kinin naanmamre mit. Hirak keriuweti nankaap mit miyapir ninap. ³ Hirak kinin ketpor, "Yi ap eiyit menmen kerek yi yeiyim yaino au. Menmen au, pewek au, laplap meiyam au, tanik metike paap au. Yi yewi yirak menmen mi, ⁴ *maain yi yaino wit mit hir newisi yewi, yi yau winak kiutip kerekek ere yi einaaiwir wit. ⁵ *Yi eipiun wit mit ap nanimtau him mi, yi einaaiwir wit eik, yi einepep toni waniu mamu hit mi te eit-eiknor God han enuk kakriuw-eri." ⁶ Hirak ketpor epei au, mit nirak ninaiwirek nen nerer wit wit newepyapir natip him yaaim

* 8:48 Lu 7:50 * 8:52 Lu 7:13 * 8:54 Lu 7:14 * 8:56 Mk 7:36; Lu 5:14 * 9:4 Lu 10:4-11 * 9:5 Lu 10:11; Ap 13:51

me God, h̄r n̄kaap m̄t ein h̄r n̄nap.

Herot kemtau h̄m m̄t h̄r net-pim me Jisas

(Mt 14:1-12; Mk 6:14-29)

⁷* In ek m̄tik iuwe gavman King Herot h̄rak naanm̄pre m̄t ne provins Galili, h̄rak kemtau menmen epei man, h̄rak han kitetim kentar m̄t han nat̄ip Jon kerek k̄k̄r m̄t neriuwe t̄par n̄paa kaa te in ek h̄rak p̄ke kekrit kepu. ⁸ M̄t han nat̄ip, "Ilaija profet ke n̄paa h̄rak p̄ke kan." M̄t han nat̄ip, "M̄tik profet hak ke profet yap̄rwe n̄paa ein te God k̄k̄ak h̄rak epei kan." ⁹* Herot kekre han k̄rak han kitet, "N̄paa hi herekir teruk ke Jon h̄rak kaa. H̄rak keim̄n hi hemtau h̄rak k̄rak menmen im e?" H̄rak hanhan kak̄rek.

Jisas kewet m̄t nar 5,000 menmen h̄r naam

(Mt 14:13-21; Mk 6:30-44; Jo 6:1-13)

¹⁰ Maain m̄t n̄rak aposel n̄paa keriuweti nen, h̄r epei nan netp̄wek menmen h̄r n̄rakem. Te h̄rak k̄naaiw̄r m̄t yap̄rwe h̄rak keithis m̄t n̄rak hiswiyen wik (12) ketikeri keriyen h̄r nen wit Betsaida. ¹¹ H̄r nen en, m̄t yap̄rwe nerteiyek, h̄r nisesik nen ein te h̄rak han yaaik keriuweri ketpor God kakin̄n naanmamre m̄t, h̄rak k̄kaap m̄t n̄nap te h̄r n̄re yaain. ¹² H̄nkew̄, m̄t n̄rak nar hiswiyen wik (12) nan netp̄wek, "Ti esiuwe m̄t en̄no te h̄r nan̄no wit metike ni m̄t newi h̄r en̄t menmen h̄r enwaai en. Wit ik ek h̄rak wit wein̄k ap menmen mewi au." ¹³ Te Jisas ketpor kar ik: "Yi h̄ras eiwet̄r menmen h̄r nan̄m." H̄r newenek netp̄wek, "Haiu metenen bret hisp̄nak (5), saauk wiketeret m̄t epei n̄am kerem

em. Ti hanhan te haiu mamno mam̄t menmen mamwet m̄t em? Taauye! H̄r m̄t enun yap̄rwe!"

¹⁴ H̄r nat̄ip menmen im nentar m̄t keriyen yap̄rwe h̄r 5,000 m̄t neit ein keriyen. H̄r ap newenhis miyap̄r n̄kerek au.

Jisas kat̄ip m̄t n̄rak, "Yi eiriak m̄t nererik nau n̄re 50 in 50 ein n̄ran ere h̄r enu t̄ werek." ¹⁵ M̄t n̄rak n̄rakem nar h̄rak ketpim, h̄r newen m̄t nau t̄. ¹⁶ Te Jisas keit bret hisp̄nak (5), saauk wiketeret k̄k̄ammaan kat̄ip God h̄rak yaaik, te h̄rak kewepim kewet m̄t n̄rak em te h̄r nanwet̄rem. ¹⁷ M̄t yap̄rwe naam ere tu iuwe. M̄t n̄rak neit menmen m̄t naam au, h̄r neit hause (o wanpnake) mar hiswiyen wik (12) neiȳk nemi yinam kerek m̄waa em.

Pita kewepyap̄r Jisas h̄rak M̄tik God kehimit̄anek

(Mt 16:13-19; Mk 8:27-29)

¹⁸ W̄ ham Jisas h̄rak kitehi God menmen, m̄t n̄rak nau netikerek neit wit wein̄k. H̄r nau en, h̄rak kitorhi kar ik: "M̄t nat̄ip hi keim̄n?" ¹⁹* H̄r newenhi nat̄ip, "M̄t han nat̄ip ti Jon Baptais kerek n̄paa k̄k̄ri neriuwe t̄par, p̄ke kekrit kepu. M̄t han nat̄ip ti profet Ilaija ke n̄paa. M̄t han nat̄ip ti m̄tik profet hak ke n̄paa ein m̄t profet yap̄rwe nepu te God k̄k̄ak kat̄ip h̄rak kaknen." ²⁰* Te Jisas h̄rak kitorhi kar ik: "Yi han kitet hi keim̄n?" Pita ketp̄wek, "Ti M̄tik Krai n̄paa God kehimit̄enit ti enen ekepai haiu m̄t."

Jisas kat̄ip maain h̄rak kaki te p̄ke kak̄krit

(Mt 16:20-28; Mk 8:30-9:1)

²¹ Jisas kat̄ip h̄m manp te h̄r ap newepyap̄r h̄rak M̄tik God kehimit̄anek kerekek au em̄t! ²²* H̄rak wen kat̄ip, "Hi M̄tik ke wit ke M̄tik Iuwe, m̄t iuwe ne Isrel nantike m̄t ne Skraip

* 9:7 Mt 16:14; Mk 8:28; Lu 9:19

* 9:9 Lu 23:8

* 9:19 Lu 9:7-8

* 9:20 Jo 6:68-69

* 9:22 Lu 9:44, 18:32-33

nantike mit iuwe naanmipre winak iuwe ke God hir nanweikin sip nanweto, hir naniyep hi hahi. Maain wi wikak God kakikoya hi pike akrit hahu.”

²³ *Hirak katip epei au, Jisas katip mit nrak yapirwe kar ik: “Mitik kerek kakisisa hirak ekwenin han kirak me menmen hirak hanhan kakriakem, hirak hekrit hekrit han kitet, ‘Hi hahi entar hi hisesik hiram menmen weinim te hi ehisesik.’ ²⁴ *Keimin ap kisisa kentar hirak wen hanhan kises han kirak, maain hirak kaki hirak ap kaku werek kaktike God au. Te keimin katip kar ik: ‘Hi ap hepu hises han kai hiram menmen weinim, te hi hises him me God,’ mitik ik kaku werek kakit tipmain tipmain enum eik. ²⁵ Mitik hak kakit menmen yapirwe me tim te hirak kewaank menmen me kaku werek. Menmen me tik mamkepik kaku kaktike God mamirkeik a? Taauye! ²⁶ *Keimin hirak yink enuk kinapen kakisisa hetike him mai yaaim, hi anapen hirak kaku kaktikewa. Maain me wi hi Mitik ke wit ke Mitik Iuwe hi pike anen ariuwe menmen yaaim God Haai kakwetewem, hi etike mit yaain nrak ensel, hi hinapen mitik kar ik kaku kaktikewa au. ²⁷ Hi hetpi werek. Mit han neit in hir nani au ere hir epei nr menmen iuwe God kakriakem naanmamre mit kakriuwere.”

Jisas keweikin his kar ke Mitik ke wit ke Go

(Mt 17:1-13; Mk 9:2-8)

²⁸ Maain wi hispinak wikak (7) epei au, Jisas ken kinu miniu (o neiyip) ken kaktip kaktike God. Hirak keithis Pita, Jems, Jon tetikerek ten. ²⁹ Hirak wen kitehi God menmen, ninaan mirak meweikin his merhihe, klos mirak merhihe mire nepni mewenin.

³⁰ Waswas mitikit wiketeret tan tetikerek tewepnak. Hirakit

Moses ketike Ilaija. ³¹ *Hirakit tetike menmen iuwe me God merhihe yaaim man, hirakit tetike Jisas tatip me menmen Jisas kakriakem, kises han ke God Haai, kaki kakit wit Jerusalem. ³² *In ek Pita ketike mitikit tau tetikerek hirakit tawaai tinatin te hirakit tekrit tir Jisas kerhihe yaaim, hirak ketike mitikit wik terp en. ³³ Hirakit mitikit wiketeret tatnaaiwir Jisas tatno, Pita katip Jisas, “Kai Iuwe, hiram yaaim te haiu mau in ek. Haiu emime weisaak emir wikak: Hak kit, hak ke Moses, hak ke Ilaija.” ³⁴ Hirak wen katip him im e, napi kiwapini te hirakit wikak tinapen napi kiwapinet. ³⁵ *Hirakit temtau God katip keke napi kar ik: “Ik ek hirak nikan kai, nipaa hi hehimtanek. Yi eiyimtau him mirak!” ³⁶ Hirakit temtau him matip epei au, hirakit tir Jisas kiutipen kerek kepu. Hirakit tekintip wire wire. Hirakit ap tatip mit neyan me wi im Jisas ken ketikeri menmen hirakit epei tirem au.

Jisas kepir herwe mekeipin nikan kike

(Mt 17:14-21; Mk 9:14-29)

³⁷ Maain teipmen hir nepi nekiuwe miniu (o neiyip) nan, hir mit yapirwe nan nr Jisas. ³⁸ Mitik hak kenine kekere mit yapirwe hirak katip kar ik: “Mitik Iuwe, hi hituthi iuwe te ti enen ehir nikan kai. Hirak nikan kai kiutip kerek ek. ³⁹ Herwe keweikin han kirak te waswas hirak kenepip hirak keperper kaa, hirak teknek mar tiwerpek kekesis him, herwe merekiwek enum ere hemkre meneises yink kirak, hirak kinapen kinaiwerek au. ⁴⁰ Hi hitehi mit nit te hir nepirek taau.”

* 9:23 Mt 10:38; Lu 14:27 * 9:24 Mt 10:39; Lu 17:33; Jo 12:25 * 9:26 Mt 10:33; Lu 12:9;

2Ti 2:12 * 9:31 Lu 9:22, 13:33 * 9:32 Jo 1:14; 2Pi 1:16-18 * 9:35 Lu 3:22

41 Jisas kewenhi katip, “Yi mit han ki enuk yi han kitet menmen iuwe me God werek werek au. Hi hnapen hepu hetikewi wi yapirwe.” Hirak katip mitik eik kar ik: “Ti ehit nikan kit eiyik enen.” Hirak katip, te mitik ik keiyik kepnen. 42 Nikan kepnen, herwe kewirek ken ti, hirak keperper. Jisas kene herwe enuk keperek kekeipniwek, nikan kire yaaik, te hirak keriuwet nikan ken haai kirak. 43 Mit yapirwe han kekrit nentar menmen iuwe yaaim me God hir epei nrem.

Jisas katip keteipim maain hirak kaki

(Mt 17:22-23; Mk 9:30-32)

Hir wen han kekrit neriuwe menmen im, hirak Jisas katip mit narak kar ik: 44 * “Yi han ekitet menmen werek werek hi in ek etpiyem. Hi Mitik ke wit ke Mitik Iuwe God, maain mitik hak kakwisa hi eno his me mit enun hir nantenina.” 45 * Te hir ap nertei werek menmen hirak ketporem nentar hirak ap kekepi werek te hir nerteiyem. Hir ninaain pike nanitwekhiyem.

Mit ne Jisas natipan mitik keimn ke hir mit hirak kinin mit han

(Mt 18:1-5; Mk 9:33-37)

46 * Jisas mit narak hir natipan nenehan keimn ke hir mit hirak kinin. 47 Jisas kertei menmen hir han kitetim, te hirak keit nikan kewisik kerp menep hirekes hirak ketpor kar ik: 48 * “Keimn kikaap mitik kiutip kar ke nikan kike ik e kentar hirak kisisa, hirak kekepa. Keimn kekepa hirak kar ke hirak kikaap hirak Mitik Iuwe kerek keriuweta hi han. Keimn hirak han kitet hirak weinik ke yi mit, hirak kire iuwe kinini.”

Keimn hirak kire mitik kepan ke yi mit, hirak ki yinak yaaik (Mk 9:38-40)

49 Mitik Jon katip Jisas kar ik: “Mitik Iuwe, haiu mir mitik hak kepir herwe kekrehir kit te haiu metpawek hirak kakriakem au kentar hirak ke haiu mit au.” 50 * Jisas ketpawek, “Yi ap yeremirawek menmen mirak hirak kriaakem au emit! Keimn hirak ap mitik kepan ke yi mit, hirak ki yinak yaaik yirak menmen miutip.”

Mit ne wit kike ne Sameria nnapen nankaap Jisas

51 * Maain wi menep mamnen te Jisas kakno wit ke God, hirak han ekitet hirak kakno wit Jerusalem. 52 Hirak keriuwet mit han ninin nen niun wit kike ke provins Sameria hir nen ninatin winak newis menmen neiyim nemeriyawek. 53 * Au, mit in ap nekepik nentar hir nertei hirak kakno Jerusalem kakwenipi God, te hir naineinik. 54 * Jems ketike Jon terteyek, hirakit tatip tar ik: “Mitik Iuwe, ti hanhan hawir wari si emoke wit ke God emnen si etin mit o au?” 55 Te Jisas hirak keweikin keneret. 56 Hirak keneret, te hir epei nen wit hak.

Mit han nanises Jisas

(Mt 8:19-22)

57 Hir wen nitet yayiwe nanino Jerusalem, mitik hak katip Jisas kar ik: “Hi tewen aisesit epno nein kerek me ti epnori en.” 58 Jisas ketpawek, “Miyak miwaai mekre nu herkip, hore miwaai mekre yaank mir, te hi Mitik ke wit ke Mitik Iuwe hi wit aure te hi ewaairi au. Ti ehisisa te ti ewaai nein?” 59 Jisas katip mitik hak, “Ti ehisisa.” Te hirak ketpawek, “Mitik Iuwe, ti ewisa hi ehinin eno ewis haai kai kerek menep

* 9:44 Lu 9:22 * 9:45 Lu 18:34 * 9:46 Lu 22:24 * 9:48 Mt 10:40; Lu 10:16; Jo 13:20

* 9:50 Mt 12:30; Lu 11:23 * 9:51 Mk 10:32 * 9:53 Jo 4:9 * 9:54 2Kin 1:9-16

kaki kakikre hei, te maain hi ehisesit.”⁶⁰ Jisas ketp>wek, “Ti ewis mıt kerek nisısa au hır enwis mıt kerek naa, te ti eno ewepyapır hım me God naanmamre mıt.”

⁶¹*Mıtık hak katıp, “Mıtık luwe, hi tewen ehisesit te hi ehinın eno atıp miye haai kikrek nai hi enaiwıri.”⁶² Jisas ketp>wek, “Mıtık kerek hırak kises hım me God te hırak hanhan menmen enum nıpaa hırak kisesim, hırak ap te kakises menmen me God werék werék au. Mıtık ik kıre mıtık kamır rais kerıuwe paap hıhe, hırak kıwaainaan mentar sip kırak hırak kamır kewaankem.”

10

Jisas kerıuwet 70 mıt han nen nırık menmen mırak

¹*Jisas katıp mıt epei au, hırak kehımıtan 70 mıt han, hırak kerıuweti ninınek nen hırak kenkeri wik wik nerer wit wit kerek hırak menep te kaknen.

²*Hırak ketpor kar ik: “Han ke mıt hırak kıre menmen mau ni epei mewınki te mıt ap yapırwe nantıwem mamısi. Yi eiyitehi Haai ke ni te hırak kakrıuwet mıt yapırwe te hır nanıno nanrı han ke mıt hır nanısesik. Menmen im hırām mıre mıt nanıno ni nanıt menmen mewınki ere mamısi.

³*Yi eino hi erıuweti yıre sak nıkım mamno yaank nepere kimaam kakmıp. Te hi herıuweti yi yaino eitıp mıt hım mai te God naanmamrı. ⁴*Yi ap eiyıt tanık yınak o tanık me nemi niu mekrerem, hırām metike su meı au emıt! Yi eisıpat mıt yayıt yayıwe eitikeri eiwepnak au emıt. Yi yayıtpor hım kike te yi yaino kerıyen. ⁵Wınak kerek yi yınık ek, yi eitıp mıt neımın nau wınak ik ek, ‘Hawır hanhan God kakrekyı

yaain eıyu werék werék.’⁶ Mıtık yaaık kepu in te hım yaain mı mamrı han ke God kakıkepık, o au en, God kakıkepık kaku werék werék au. ⁷*Yi eıpaı wınak kiıtıp kerekek, eıpaam menmen eıpaam tıpar kerek hır newısiyem. Yi ap eıwır nan eıwetırem eiyıntar yi yıırık menmen mamkepi te hır naanmamrı menmen. Yi ap eıyu eırer wınak wınak au.

⁸*“Yi eino wıt hak te hır nantıhis, yi yayno yayım menmen yaitikeri yaıpaam menmen hır nanınkıyem. ⁹Yi eıkaap mıt nınap neıtai en, te yi eiyıtpor, ‘God kerek wısenuk menep naanmamre haiu mıt ne tı.’¹⁰ Te neımın yi yaino wıt kır hır ap nantıhis au, yi yaino eiyırp yayıwe kır eiyıtpor, ¹¹*‘Wanıu me tı me wıt ki ik mau hıt maiu te haiu pıke mesıunenım men yi hıras meteıkni God han enuk kerıuwı. Te hawır wetpi te yi yerteı menmen im. Wı epei man menep te God naanmamre haiu mıt.’¹² *Hi hetpi wı maain mamnen God skelim mıt ne menmen enum, mıt ne Sodom God kakıwaankı kike, te God kakıwaank mıt in au wısenum.

Mıt ne wıt hır ap nıses hım yaaim au, hır nanıwaank hıras (Mt 11:20-24)

¹³*“Yi mıt ne Korasın God kakrıwaank. Yi mıt ne wıt Betsaida God kakrıwaank eiyıntar menmen yaaim God kerekıyem, te yi ap yeweıkın sip yewet menmen enum. Yi epei yıpırem yısısa au. Te nıpaa God kırık menmen marım meıt wıt ke Taıa ketıke Saldon mıt nırem, te hır waswas namır laplap enum newen tonı te hır neteıkın God hır neweıkın sip newet menmen enum. Te yi au. ¹⁴Maain God skelim mıt, hırak

* 9:61 1Kin 19:20 * 10:1 Mk 6:7 * 10:2 Mt 9:37-38; Jo 4:35 * 10:3 Mt 10:16 * 10:4 Mt 10:7-14; Mk 6:8-11; Lu 9:3-5 * 10:7 1Ko 9:6-14; 1Ti 5:18 * 10:8 1Ko 10:27 * 10:11 Ap 13:51, 18:6 * 10:12 Mt 10:15, 11:24; Jen 19:24-25 * 10:13 Mt 11:21-23

kakriak m̄it ne wit Taia ketike Saidon kakrektyor menmen enum kike, te yi m̄it yeit Korasin ketike Betsaida au iuwe. ¹⁵ Yi m̄it ne Kapaneam, yi han kitet God kat̄ip yi yaain a? Au, maain God kakt̄ip yi enun yire menmen wein̄n.”

¹⁶ *H̄irak kat̄ip m̄it n̄irak, “Keim̄in kemtau h̄im mi, kemtau h̄im mai. Keim̄in keweik̄in sip kewetiyem, h̄irak kar ke h̄irak keweik̄in sip kewetewem. Keim̄in keweik̄in sip keweto, h̄irak kar ke h̄irak keweik̄in sip kewet God kerek keriuweta hi han t̄i ik.”

H̄ir m̄it 70 h̄ir han yaaik p̄ike nan

¹⁷ Maain m̄it 70 han yaaik p̄ike nan nat̄ip M̄it̄ik Iuwe, “N̄ipaa haiu mat̄ip mekreh̄ir ke ti herwe metike menmen ham yap̄irwe h̄ir nemtau h̄im maiu, haiu min̄ni.” ¹⁸ *Jisas kewenhi ketpor, “Hi epei h̄ir Seten h̄irak k̄ire nepni mewen̄in h̄irak keke nepni ken t̄i kentar menmen yi ȳir̄iakem. ¹⁹ *Hi epei heweti menmen mai iuwe te yi yin̄in Seten. Yi yaȳint̄irer manpen siurp (o yenmik) yehes enum mamtike mispenepnam (o n̄ik̄in̄p̄inepnam) te h̄iram mamiwep, yi ap yayi au. ²⁰ *Yi ap han yaaik w̄isenuk eiȳint̄ar herwe nemtau h̄im mi au. Yi han yaaik w̄isenuk eiyu eiȳint̄ar niuk mi God kewis̄im mau weiw̄ik miut̄ip m̄irak te yi yire m̄it n̄irak.”

Jisas han yaaik kat̄ip God h̄irak yaaik

(Mt 11:25-27, 13:16-17)

²¹ *Me w̄i miut̄ip keremem God H̄im̄in Yaaik k̄ir̄iak Jisas han yaaik. Jisas kat̄ip kar ik: “Haai kai ti M̄it̄ik Iuwe ke wit kit ketike t̄i ik. Hi hetput ti yaaik hentar

ti epei h̄isaw̄in menmen mit me h̄ir m̄it iuwe kerek han kitet h̄ir nertei menmen werék werék, ti epei heteik̄in m̄it wein̄n em. Ti epei h̄ir̄iak menmen im hises han kit kerekek. ²² *Ti Haai kai Iuwe God epei heweto menmen mit yap̄irwe. M̄it̄ik keiyak ap kertei hi N̄ikan kit hi han kai h̄irak kar ke kit au. Ti God Haai kerekek herteiyek. M̄it̄ik keiyak ap kertei ti Haai kai h̄irak k̄ire han kai han kit au. Hi N̄ikan kit kiut̄ip kerekek, hetike m̄it in en hi eweputyap̄iri.” ²³ *H̄irak kat̄ip epei au, h̄irak keweik̄in k̄ir m̄it n̄irak disaipel ketpor main main kar ik: “Yi han yaaik eiyu eiȳint̄ar menmen hi h̄ir̄iakem yi ȳirem. ²⁴ *Hi etpi n̄ipaa enum eik m̄it profet yap̄irwe kerek newepyap̄ir h̄im me God, h̄ir netike m̄it kerek naanm̄ipre m̄it ne wit Isrel, h̄ir hanhan nan̄ir menmen yi epei ȳir hi h̄ir̄iakem, te h̄ir au. H̄ir hanhan nan̄imtau menmen yi epei yemtwem hi hetpim te h̄ir au. H̄ir epei naa.”

Jisas kat̄ip h̄im me m̄it̄ik ke Sameria han tewen̄in kak̄ikaap m̄it̄ik kerek m̄it nepan nak̄ip

²⁵ *W̄i ham m̄it̄ik kerek kin̄in kertei h̄im me Moses kewepyap̄irem h̄irak kekrit kan kat̄ip kewises Jisas keriuwe h̄im me Moses. H̄irak kan kat̄ip Jisas kar ik: “M̄it̄ik Iuwe. Hi eriak mekam te hi ehu etike God tipmain tipmain enum eik?” ²⁶ Jisas ketp̄iwek, “H̄im me God Moses kewis̄im mau t̄iwei mat̄ip mekam? Ti etpo mekam ti han kitetim.” ²⁷ *H̄irak kewenhi ketp̄iwek, “Ti hanhan M̄it̄ik Iuwe God kit w̄isenuk heriuwe han kit, han ekitetik herkit hekrit. Ti hanhan m̄it han o nit yinan har

* **10:16** Mt 10:40; Lu 9:48; Jo 5:23 * **10:18** Jo 12:31; Rev 12:8-9 * **10:19** Jen 3:15; Sam 91:13; Mk 16:18 * **10:20** Mt 7:22; Eks 32:32; Fl 4:3; Rev 3:5 * **10:21** 1Ko 1:26-28 * **10:22** Jo 3:35, 10:15 * **10:23** Mt 13:16-17 * **10:24** 1Pi 1:10 * **10:25** Mt 22:35-40; Mk 10:17; Lu 18:18 * **10:27** Diu 6:5; Lev 19:18 * **10:28** Lev 18:5; Ro 10:5; Ga 3:12

ke ti hanhan h̄irekes.”²⁸ *Jisas ketp̄iwek, “H̄iram werek. Ti er̄iak menmen im te ti etike God yaikiyak̄t yayu tipmain tipmain enum eik.”

²⁹ Mit̄ik ȳink enuk kentar Jisas kenerek te h̄irak kewen tap̄in te h̄irak kitehi Jisas kar ik: “Keim̄in ti hat̄ip hi han kitet h̄irak kai yinak?”³⁰ Jisas kewenhi ketp̄iwek, “N̄ipaa mit̄ik kiut̄ip k̄inaaiw̄ir wit Jerusalem kekiuwe ken wit Jeriko. Mit̄i enun n̄isaw̄in nak̄ip nari menmen m̄irak, n̄inaiw̄irek k̄iwaai yayiwe maain h̄irak kaki, h̄ir n̄ir̄ir.

³¹ Me w̄i im mit̄ik pris kerek kewet God menmen me mit̄, h̄irak kekiuwe yayiwe eik, h̄irak k̄irek te kesipatek ken yayiwe p̄inak ein kepno. ³² Maain kike, mit̄ik ke weiw̄ik me Livai kerek naanm̄ipre w̄inak iuwe ke God, h̄irak kan k̄ir mit̄ik k̄iwaai keriyen, te h̄irak kesipatek ken yayiwe p̄inak ein kepno.

³³ “Maain mit̄ik kiut̄ip ke mit̄ yap̄irwe ne Sameria kerek n̄inapen mit̄ ne Isrel, h̄irak kerek kekiuwe yayiwe ken. H̄irak k̄ir mit̄ik k̄iwaai, h̄irak hanhan keriuwerek. ³⁴ H̄irak ken k̄irek kewen t̄ipar me nu oliv metike wain h̄iram m̄ipre marasin menterik. Te h̄irak kems̄iwek his h̄it. Epei au, h̄irak k̄inanek ere kewis̄ik kentar hos p̄irak, h̄irak keiȳik ken w̄inak kerek mit̄ nererik n̄iwaai ek, h̄irak naanm̄iprewek. ³⁵ Teipmen, h̄irak keit pewek wik kewet mit̄ik ke w̄inak em, h̄irak ketp̄iwek, ‘Ti naanemprewek ere h̄irak p̄ike yaaik. Maain hi p̄ike enen hi ewetit nan emrer mit̄ kerek ti ew̄irem eiȳim ekepik heriuw-erem.’

³⁶ “Keim̄in ke mit̄ik̄it wikak h̄irak k̄ire k̄irak yinak ke mit̄ik̄ik kerek mit̄ enun nak̄ip?”³⁷ Mit̄ik Skraip kerek kewepyap̄ir h̄im me Moses h̄irak kat̄ip, “H̄irak mit̄ik

kerek kekepik kerekerek.” Jisas ketp̄iwek, “Ti eno er̄iak menmen yaaim mam̄ir im.”

Jisas ketike mit̄ n̄irak disaipel nen n̄ir Mata wetike Maria

³⁸ Jisas ketike mit̄ n̄irak disaipel nepno, h̄ir n̄ipiun wit hak m̄ite piut̄ip niuk m̄ire Mata wau en, te h̄ire weriyei nen w̄inak k̄ire, nan̄it menmen nan̄im. ³⁹ *Mata kik̄ir p̄ire Maria, h̄ire wau menep h̄it me Jisas waw̄imtau menmen h̄irak ketpim. H̄ire ap w̄ikaap Mata wemani menmen. ⁴⁰ Mata han enuk wentar menmen yap̄irwe h̄ire waur̄iakem me naanmamre mit̄ te h̄ire wan wat̄ip Jisas war ik: “Mit̄ik Iuwe ti han kitet h̄iram menmen wein̄im kik̄ir pai w̄inaiw̄ira wemtau h̄im mit̄ te hi h̄irehes h̄ir̄iak menmen iuwe im e? Ti etp̄iwe h̄ire eunen eukepa.” ⁴¹ Jisas ketp̄iwe, “Mata, tewisiye ew̄it! Ti hanhan menmen yap̄irwe ti h̄ir̄iakem. ⁴² *Menmen miut̄ip te ti ap et̄iwem, Maria epei weit menmen im yaaim, te ti ap eriye te h̄ire waunaiw̄irem au. H̄ire ewu ew̄imtau h̄im hi hetpim.”

11

Jisas keteik̄in mit̄ nises menmen m̄irak h̄ir enitehi God menmen em̄ir̄keik

(Mt 6:9-15, 7:7-11)

¹ *W̄i ham Jisas kitehi God menmen keit wit hak. H̄irak kitehi God menmen epei au, mit̄ik hak ke mit̄ disaipel kerek nises h̄im m̄irak nit̄iwekhi, “Mit̄ik Iuwe, eteiknai menmen me prea te haiu mamitehi God menmen mam̄ir ke Jon epei keteik̄in mit̄ kerek nises h̄im m̄irak.”² Jisas ketpor kar ik: “Yi eiyitehi God menmen em̄ir im. Yi eit̄ip,

‘Haai, haiu hanhan niuk mit m+re iuwe te ti enip m+it h+ir nanwen+pi nuik mit. W+ mamnen te ti naanmamre haiu m+it.

³ Ti petepin ewetei menmen em+im har ke n+ipaa ti eweteiyem hekrit hekrit.

⁴ Ti esak menmen enum haiu m+itakem ap han ekitetim em+ir ke haiu h+iras mat+ip menmen m+it nerekyeyiem h+iram menmen wein+im, haiu han ekitetim au em+it!

Ti ap ewis menmen enum mamri han kaiu.’”

⁵ Jisas kat+ip m+it n+irak, “M+it+k kiut+ip ke yi m+it ke n+im+n h+irak kakno w+inak ke k+irak yinak, h+irak kak+it+piwek, ‘Ti eweto niu mei wikak. ⁶ Kai yinak hak keke yan+im+n kan k+ira, te hi ap etenen menmen mei au, te hi ewet+wekem.’ ⁷ H+irak keit n+im+n kakwenuthi kak+it+put, ‘Hi epei heiyepet weip+ir, n+ikerek nai n+waai netikewa, hi ap te akrit awetut menmen taau.’ ⁸ *Hi etpi h+irak ap kak+ikrit kakwetut menmen kentar m+it+k h+irak kit yinak au, te h+irak kak+ikrit kakwetit menmen kentar ti hit+wekhi yap+irwe me menmen. ⁹ Hi hetpi, yi eiyitehi God menmen te h+irak kakwetiyem. Yi y+nyat+n menmen te yi yainap+nem. Yi yeret+it weip+ir te h+irak k+ikeiswi weip+ir k+irak. ¹⁰ Hi hetpi menmen im hentar keim+n kitehi God menmen, h+irak kakwet+wekem. Keim+n k+inkat+n menmen kaknap+nem. Keim+n keret+it God kekeis+wek weip+ir.

¹¹ “Keim+n ke yi m+it h+irak k+ire haai te n+ikan kit kit+wekhi saauk te ti ewet+wek manpen siurp o m+niuhan (ney+ip han) te h+irak kak+m a? Taau! ¹² O h+irak kituthi suware y+nu, te ti ewet+wek mispenepnam (o n+ik+inpenepnam) a? Taau! ¹³ Te yi m+it enun yi yertei yewet n+ikerek ni menmen

yaaim, te God Haai ki keit wit k+irak kakin+n menmen yi yewet n+ikerek em. H+irak kakwet H+im+n k+irak Yaaik kakno m+it kerek h+ir nit+wekhi me h+irak.”

M+it nat+ip Seten Bielsebul k+ikaap Jisas kep+ir herwe

(Mt 12:22-30; Mk 3:20-27)

¹⁴ Maain Jisas kep+ir herwe kekere m+it+k kerek han enuk h+im kitapu. Te h+irak kenip m+it+k h+irak kau kekrerek h+irak h+im kitapu. Herwe k+naiw+irek, m+it+k enuk h+irak kat+ip, te m+it yap+irwe han kekrit neriuwe menmen im. ¹⁵ *Au, m+it han nat+ip, “H+irak kep+ir herwe kentar Bielsebul h+irak w+isenuk kin+n herwe h+irak kekepik kep+irek.”

¹⁶ *M+it han hanhan Jisas kak+iak menmen n+ipaa h+ir n+itakem taau, kakteiknor h+irak m+it+k kerek God kehimitanek kaknen kak+ikaap m+it. ¹⁷ Au, Jisas kertei menmen h+ir han kitetim, te h+irak ketpor kar ik: “Wit kiut+ipen m+it newi h+ir h+iras nenepan te m+it ne wit hak nan+n+ip nani nan+nepi. Iuwe m+it+k ketike kike tenepak+it te h+irak+it tat+iwaank weiw+k m+irak+it. ¹⁸ Yi yat+ip Seten Bielsebul kekepa hi hep+ir herwe m+irak te yi yat+ip h+irak ketike herwe m+irak nenepan. Seten k+ir+iak menmen im, karkeik te h+irak kaku werek naanm+ipre menmen m+irak werek werek a? Taauye! ¹⁹ Hi hep+ir herwe hentar Bielsebul kekepa, te keim+n k+ikaap m+it kerek nises h+im mi h+ir nep+ir herwe a? M+it nises h+im mi nanteik+n yi ap yat+ip werek werek nentar hi hep+ir herwe neriuwe niuk me God. ²⁰ *Te hi hep+ir herwe heriuwe menmen iuwe me God. Menmen im hi h+ir+iakem meteikni God epei kan menep kakin+n naanmamri yi m+it. ²¹ M+it+k iuwe keit yipo henmik naanm+ipre wit k+irak, menmen

mīrak mepu werek. ²² *Te mītik hak hīrak manpenuk kinin mītik ik, hīrak ketikerek tenepakit, hīrak kinaiwīrek hīrak kakri yipo henmik mīrak kerek mītik nīpaa han kitet hīram mamkepik, hīrak kakriyaam mamtike menmen mīrak yaaim mamno, hīrak kakinkerem kakwet nīrak yinan em. ²³ *Keimin hīrak ap kekepa kari mīt nanisīsa, hīrak kar ke mītik kepan kakīwaank mīt nai nisīsa, hīr nanwep nanrīr ein ein.

Herwe enuk pīke kaknen kaku mītik han kīrak
(Mt 12:43-45)

²⁴ *Wī kerek herwe enuk kaknaaiwīr mītik, hīrak kakno wīt tenhaan weinīk kakīnkatin nein te hīrak kakwi, o au en, hīrak kaktip, ‘Hi pīke enen nai kerek nīpaa hi hewiyen.’ ²⁵ Hīrak kaknen, hīrak kakīr han ke mītik kīpre wīnak miyapīr nīripen menmen nīkīn nakīrke mekre wīnak. ²⁶ *Hīrak kīpīrek, te hīrak kakno kakīthis herwe ham hispīnak wik (7) hīram enum minīnek, te hīram mamtikerek mamnen mamu mītik kerek ek. Nīpaa hīrak mītik kīre enuk te in ek au mamīwaankek.”

Menmen mīt enisesim te hīr han yaaik enu

²⁷ *Jisas katip menmen im epei au, mīte piutip pe mīt yapīrwe hīre watip hīm iuwe war ik: “Peimīn hīre winit wewetut nīm hīre han yaaik wepu.” ²⁸ *Te Jisas kewenhi katip, “O, hīre han yaaik. Te neimīn nemtau hīm me God nisesik, hīr han yaaik kīr kakīnīn miye pai.”

Mīt han hanhan nanīr menmen yaaim Jisas kakriakem

(Mt 12:38-42; Mk 8:11-12)

²⁹ *Mīt yapīrwe nan neweikīn Jisas, hīrak wen katip kar ik: “Mīt

miyapīr nau ti in e, hīr enun hīr nītauhi hi arīak menmen yaaim eteiknor God han yaaik keriuwa. Te hi eteiknor menmen yaaim yapīrwe au. Menmen miutip me mītik Jona kerek nīpaa God kekepik kepu kekere tu ke saauk me wī wikak. ³⁰ Nīpaa Jona hīrak kīwaai kekere saauk tu kīrak me wī wikak, te God keteikīn mīt ne Nineva menmen mīrak iuwe keriuwerem. Mar im hi Mītik ke wīt ke Mītik Iuwe hi eteikīn mīt in menmen mar im eteiknor menmen iuwe me God. ³¹ *Me wī God skelim mīt, mīte iuwe naanmīpre mīt ne wīt Siba, hīre wautip yi enun wentar nīpaa hīre weke yanīmīn wan wemtau hīm yaaim mītik iuwe King Solomon ketpim. Hi hinīn mītik iuwe Solomon te yi ap yemtau hīm mai au. ³² *Maain wī God skelim mīt, mīt enun ne Nineva nantip yi enun yinīni nentar nīpaa hīr nemtau Jona kewepyapīr hīm me God, hīr neweikīn sip newet menmen enum. Hi hinīn profet Jona, te yi ap yeweikīn sip yewet menmen enum, te yi yises hīm mai au.

Nanamīr hīrak kīre si keteikni menmen

(Mt 5:15; 6:22-23)

³³ *Mītik hak ap keksiu si te kakwisīk kaksawīnek kaknīk wīnak, o kaknīk tīkenup. Au, hīrak ekīrp yaain te mīt neimīn nanīnen nīmīn hīr enīr si mamīr. ³⁴ Nanamīr kit hīrak kīre weipīr. Nanamīr kit naanmīpre menmen yaaim te ti han kitet menmen yaaim, o au en, ti nanamīr kit naanmīpre menmen enum ti han ekitet menmen enum hemkre menepam heriuwerem. ³⁵ Te yi naanēpre hīras te nanamīr kī hīrak kīre weipīr hīrak ap ekwis menmen enum mamū mamīkre han kī. ³⁶ Mītik han kīrak werek, hīrak han kitet menmen werek

* 11:23 Lu 9:50 * 11:26 Jo 5:14 * 11:27 Lu 1:28, 42, 48 * 11:28 Lu 8:15, 21 * 11:29 Mt 16:4 * 11:31 1Kin 10:1-10 * 11:32 Jna 3:5-10 * 11:33 Mk 4:21; Lu 8:16

werek. Te h̄rak kertei werek werek menmen God k̄riakem keteikn̄wekem. H̄rak k̄re m̄tik han k̄rak k̄re si k̄r keteikn̄wek menmen.”

Jisas kene m̄t Farisi netike m̄t ne Skraip

(Mt 23:1-36; Mk 12:38-40; Lu 20:45-47)

³⁷ *Jisas katip h̄m m̄rak epei au, te m̄tik hak ke Farisi kit̄wekhi, “Ti enen w̄nak etikewa ew̄m menmen.” H̄rak ketp̄wek, h̄rak ketikerek tariyakit ten. ³⁸ *H̄rakit tariyakit ten, m̄tik ke Farisi keh̄nh̄n kentar Jisas h̄rak ap kises h̄m me maamrer n̄r, h̄rak ap kekemyet his m̄rak te kak̄m menmen taau. ³⁹ M̄tik Iuwe Jisas ketp̄wek, “Yi m̄t ne Farisi yekemyet sar wenkep̄ye mi au werek, te yi ap ȳriak han ki keit n̄m̄n yaaik au. H̄rak enuk kises menmen enum m̄re hemkre menepam me menmen o yi yetike miyap̄r ȳriaran. ⁴⁰ Yi yetaritari m̄t! H̄rak God kerek kerek̄ȳ ȳnk ki h̄rak k̄riak han ki ketikerek. ⁴¹ Yi eiwet m̄t menmen mi yap̄rwe mekre sar o wenkep̄ye h̄ram mamkepi te menmen mekre han ki h̄ram yaaim. ⁴² *Yi m̄t ne Farisi menmen enum mamnen mamiwep mam̄ntar yi yewet God menmen meiyam kike me menmen yap̄rwe yi yet̄wem yaaim te yi ap ȳriak m̄t yap̄rwe menmen m̄p̄ram au. Yi ap han tewen̄n God werek werek au. Yi eiyn̄n eir̄ak m̄t yaaim m̄p̄ram, yi hanhan God, menmen im metike menmen me yi eiwet God menmen kike me menmen yap̄rwe, h̄ram yaaim iuwe. Te yi au ȳnapen.

⁴³ “Yi m̄t ne Farisi menmen enum mamiwep mam̄ntar yi hanhan yayu yeno yaaim me m̄t iuwe yayit̄ w̄nak kerek m̄t nererik nekine h̄m me Moses. Yi hanhan

m̄t nan̄tpi nanwen̄pi niuk mi nan̄t maket, wit kerek m̄t nererik nesiuwe menmen m̄r.

⁴⁴ “Yi m̄t ne Farisi menmen enum mamiwep mam̄ntar yi enun ȳre hei ke herwe kekrerek m̄t ap neriuwes̄sek au. Menmen yaaim m̄t h̄r n̄ri yi ȳriakem, h̄ram m̄saw̄n menmen enum mekre han ki m̄re meri m̄wap̄n hei enuk keriuwe herwe enuk kin̄n kekrerek. Maain m̄t han nises menmen yi yetporem h̄r enriakem te h̄r nep̄tari h̄r nises menmen enum mar ke yi m̄t ȳriakem.”

⁴⁵ M̄tik ke m̄t Skraip katip Jisas kit̄wekhi, “M̄tik Iuwe, ti atip menmen im ti enai metikeri.”

⁴⁶ Jisas kewenhi ketp̄wek, “Yi m̄t ne Skraip menmen enum mamiwep mam̄ntar yi yewis h̄m ham wein̄m mamtike h̄m yaaim me God, te m̄t ap nanisesim werek werek taau. Yi yenip m̄t h̄r nanisesim te yi ap eiysesim au.”

⁴⁷ “Menmen enum mamiwep mam̄ntar yi yeses herwe hei m̄kaap m̄t han tewen̄n m̄t profet kerek n̄paa maamrer keriyen hir nan̄p. ⁴⁸ Yi h̄ras yeteik̄n yi yertei menmen enum maamrer ni n̄paa n̄riakem, yi han yaaik yeriuerem yentar yi naanm̄pre herwe hei im e.

⁴⁹ “God kertei menmen im te n̄paa h̄rak katip h̄m mar im: ‘Hi tewen ariuwet m̄t profet nantike m̄t aposel nan̄no m̄t ne Isrel. Han h̄r nanrekyor enum, m̄t han h̄r nan̄n̄p.’ ⁵⁰ Te God kaknep yi m̄t ne Isrel yau t̄ ik kar ke h̄rak kaknep maamrer ni kerek n̄paa h̄r nenep profet yap̄rwe naa me n̄paa enum eik ere in. ⁵¹ *N̄paa Ebel h̄rak profet kin̄n kaa hemkre m̄rak mewen ere m̄tik profet k̄karu Sekaraia kaa kerp n̄m̄n k̄naan kerek m̄t newis menmen me God mewik

metike wɪnak iuwe ke God. God kakriak mɪt ne Isrel nau in enum kakɪnterim.

⁵² “Yi mɪt ne Skraip menmen enum maniwep. Yi yertei hɪm me God te yi yeweikɪn hɪm mɪrak mɪre menmen ham. Yi yɪnapen yises hɪm mɪrak werek werek eiyɪntar yi hanhan mɪt nanɪnen nanitihɪ markeik te hɪr enises God werek werek. Yi enun yar ke mɪt yeiyepet weipɪr menmen mau meit nɪmɪn. Maain mɪt nanɪnen nanɪm menmen yi ap ei-wisi nanɪno nɪmɪn nanɪm menmen au. Hɪr nanu nanɪt.”

⁵³ Maain Jisas kɪnaaiwɪr wɪnak ik ken witeik, mɪt ne Farisi hɪr han enuk nitɪwekhi menmen yapɪrwe
⁵⁴ *nemeriyɪwek hɪrak kaktɪp menmen enum te hɪr nansiuwek hɪm nankɪp.

12

Yi naanempre hɪras me hɪm mɪt enun nemipɪn hɪr netpim
(Mt 10:26-27)

¹ *Mɪt miyapɪr yapɪrwe nerp menep menep te hɪr nentɪreran, Jisas katɪp mɪt disaipel nɪrak kinɪn kar ik: “Yi naanempre hɪras te yi ap eiyises hɪm me mɪt ne Farisi. Hɪram enum mɪre sak haak. Hɪ atɪp hɪr mɪt enun nemipɪn, hɪr newɪrnak nekteni te hɪr nises han kɪr. ² *Menmen yapɪrwe kerek mɪsawɪn, maain God kakwepyapɪrem te mɪt nanɪrem nanɪrteiyem. ³ Maain hɪm kerek yi epei yetpim me wɪtaan te God ke wepni kakwepyapɪrem mɪt nanɪmtewem. Menmen kerek yi yatɪp mɪt han em yi yɪsawɪn yekre wɪnak, maain God kakwepyapɪrem kakɪt wit eik te mɪt neit wit nanɪmtewem.

Jisas katɪp keimɪn kerek mɪt nanɪneinɪk
(Mt 10:28-31)

* 11:54 Lu 20:20 * 12:1 Mt 16:6 * 12:2 27:34 * 12:9 Lu 9:26 * 12:10 Mk 3:28-29

⁴ “Hi hetpi nai yinan, yi ap einapen mɪt au emɪt! Hɪr nenep mɪtɪk yɪnk kerekek, te maain hɪr ap te nanriak menmen meiyam taau. ⁵ Hi hetpi eteikni keimɪn kerek yi eineinɪk. Yi einapen God. Hɪrak kakiwep epei au, hɪrak enuk manpenuk te kakwɪri yaino si enum. Hi hetpi, yi eineinɪk.

⁶ Hore kike hispɪnak (5) mɪt newɪr pewek wik nantɪwem. Hore kike mɪt namɪp hɪram menmen weinɪm te God epei kertei hɪram maa. ⁷ *God epei kertei menmen iuwe, hɪrak kewenhis kertei paan marmenum mɪwapɪn paan hesnu ki. Te yi ap einaain menmen au. God katɪp yi hɪmɪn ki hɪrak menmen iuwe kinɪn hore. Hore hɪram menmen weinɪm ap hɪmɪn kewim au. God hanhan hore, te hɪrak hanhani mɪt wɪsenum naanmamri.”

Hɪm me mɪt hɪr natɪp hɪr nises Jisas

(Mt 10:19-20, 32-33, 12:32)

⁸ Jisas wen katɪp, “Hi etpi nai yinan, mɪt niutɪp niutɪp neimɪn newepyapɪr hɪras nisɪsa nerp ninaan me mɪt miyapɪr yapɪrwe, te hi Mɪtɪk ke wit ke Mɪtɪk Iuwe maain hi ewepyapɪr mɪt in me ninaan me mɪt ensel ne God, hi atpor hɪr nɪkerek ne God keriyen. ⁹ *Te neimɪn hɪr nepakɪn hɪr nisɪsa me ninaan me mɪt, maain hi Mɪtɪk ke wit ke Mɪtɪk Iuwe apakɪni hɪr ne God nerp ninaan me mɪt ensel ne God.

¹⁰ * “Mɪt neimɪn niutɪp niutɪp natɪp netawɪn hi Mɪtɪk ke wit ke Mɪtɪk Iuwe, hi asak menmen enum mɪr. Neimɪn kerek natɪp neratawɪn God Hɪmɪn Yaai, God Haai ap te kakɪsak menmen mɪr taau. Hɪram mamu mamɪt.

¹¹ * “Mɪt maain nansiuwe hɪm nanɪntar yi yises hɪm mai, hɪr nantorhis nanri nanɪno wɪnak

Mt 10:26; Lu 8:17 * 12:7 Lu 12:24, 21:8; Ap * 12:11 Mk 13:11; Lu 21:12-15

kerek mīt nererik nekine hīm me Moses neitai, o yi yayīrp ninaan me mīt iuwe gavman netike kaunsil, te yi ap hanhan menmen te yi yayītpim te yi eikaap hīras au. ¹² Yi hanhan em au eiyīntar me wī eim God Hīmīn Yaaik kakwis menmen mamīkre han ki te yi eiyītporem.”

Jisas katīp tok piksa me mītīk iuwe ap kises God au

¹³ Mītīk kiutīp ke mīt yapīrwe nerp en katīp Jisas kar ik: “Mītīk Iuwe ti atīp heiyiuwe kai te hīrak ekweto menmen mei me menmen haai kawīr kaa kewisīm mīwaaari, maain hawīr ewīnkerem ewetakīt.” ¹⁴ Jisas ketpīwek, “Mītīk keimīn kehimītena te hi ehīnke menmen mi a?” ¹⁵ *Hīrak keweikīn katīp mīt yapīrwe, “Naanempre hīras te yi ap hemkre menepepam me menmen yapīrwe. Menmen yapīrwe mītīk kentenenim ap te mamkepik kaku au.”

¹⁶ Jisas ketpor hīm tok piksa mar im: “Mītīk hak iuwe kamīr ni hīram matīn yapīrwe. ¹⁷ Te hīrak han kitet kar ik: ‘Hi arīak mekam? Hi menmen yapīrwe te hi ewisīm emwaaī nein? Wīnak au.’ ¹⁸ Hīrak katīp, ‘Hi are arīak menmen im. Hi ewep wīnak ketike weisaak me teket te hi ehime ham wīsenum minīn im te hi ewis menmen mamwaaī weisaak mamtike menmen mewo meit ni eim, hīram mamno mamwaaī mamīkre weisaak kerem em. Hi arīak menmen im, te ¹⁹ hi atīp hīrekes, Ti epu werek werek menmen meiyam yapīrwe mepeit me tito yapīrwe. Ti ehu ehīm menmen ehīm tīpar si enum ehu han yaaik.’ ²⁰ Au, God ketpīwek kar ik: ‘Ti etaritari mītīk! Wītaan ik ek ti hahi, hīmīn kit kakno, te menmen mi yapīrwe ti epei hetīwem hewisīm mīwaaī meit, maain keimīn kaktīwem a? Ti au!’

²¹ *Keimīn keit menmen yapīrwe kakīkaap hīrekes, te hīrak ap kises menmen God hanhan hīrak kakisesim, hīrak enuk kar ke mītīk eik e.”

Yi han kitet God kakīkepi kerekek

(Mt 6:25-34)

²² Jisas katīp mīt nīrak disaipel kar ik: “Yi eiyises menmen God hanhan yi eiyisesim, te hi hetpi menmen im: yi ap han ekitet karkeik eiyīt pewek eiwīrem eiyīt menmen yi yayīm o menmen yi eimīr emu yīnk ki au emīt! ²³ Hīmīn ki kepu werek, hīrak kinīn menmen yi eiyīm. Yīnk ki kaku werek werek kakinīn menmen yi yamīr. ²⁴ *Yi yayīr hore tepre. Hīram ap mamīr ni meket teket au. Hīram mime wīnak te mewis menmen mekrerem au, te God kewetīr menmen. God han kitet yi iuwe yinīn hore, hīram au menmen weinīm. ²⁵ Mītīk keiyak hīrak han kitet kakīak menmen te hīrak kaku wī meiyam o tito yapīrwe au. ²⁶ Yi ap eīrīak menmen kike mar im au, te yi yenmak han kitet menmen ham te yi yayu werek werek a? Au emīt!

²⁷ “Yi yayīr timen mīwaaī yayiwe. Hīram mewo, hīram ap mesikek yīwaaip mekerwo menmen au. Te hīram yaaim mīr minīn mītīk iuwe King Solomon hīrak ketenen menmen yapīrwe. Hīrak nīpaa ap kamīr menmen mau yīnk kīrak yaaim minīn timen im au. Te timen hīram menmen weinīm. ²⁸ God kerekek kīrīak menmen im hīram yaaim te hīram petepin mepu teipmen mami, te mīt nantīwem neiyīm nanwīrem mamīkre si. Timen im hīram menmen weinīm, te God kakweti menmen yi yaimīr mamu yīnk. Yi ap han kitet God werek werek au. ²⁹ Yi ap han kitet yapīrwe yi yayīt menmen o tīpar te yi yayīm ere tu iuwe

au emit! ³⁰ Mit nerer wit wit ap nises God h̄r han kitet menmen mar im. God h̄rak Haai ki kertei yi yayit menmen im te yi eiyu. ³¹ Te yi yin̄in eiyises menmen God hanhan yi eiyisesim, te h̄rak kakweti menmen mamkepi yi yayu werek werek.”

Yi hanhan yaiwis menmen yaaim mamu wit ke God (Mt 6:19-21)

³² *³² “Yi mit nai yire sipsip, yi ap einaain menmen au eiyintar God Haai ki kakwisi yi eiyin̄in naanmamre mit me menmen m̄rak. ³³ *³³ Yi yesiuwe menmen yapirwe kerek yi yetenenim yayit pewek mererim eiwet mit wein̄in m. Mar im yi yaiwis menmen yaaim mamkepi mamwaai wit ke God. H̄ram mamu mamit te mit enun nekintip menmen o wesiuk mamnen mamwaank menmen mi mamit en au emit! ³⁴ Menmen ti hanhanem, han kit ekitetim.

Mit naanempre menmen me mitik iuwe h̄r enmeriyiwek

³⁵ *³⁵ “Yi eimir laplap tokim keremem, yi eiyit waai eiyik eitepenem eiyiksiu si, yi eiyu eimerir menmen mamnen. ³⁶ *³⁶ Yi yayre mit nemerir mitik iuwe kir kaknen kakike wit kerek mite wetike mitik neitan neitai ein ek, h̄rak kaknen wit kirak te h̄r naninkiwek weipir wasenum kerek h̄rak kan keretitek. ³⁷ *³⁷ Te mitik iuwe kaknen kakri mit n̄riak menmen m̄rak ap n̄waai au, te mit keriyen h̄r han yaaik. Hi etpi te h̄rak kakmir laplap tokim m̄rak h̄rak kakipor nanu yeno kerek naam menmen menterim, te h̄rak kaknen kakwetir menmen h̄r nanim kakir ke wok mitik kir. ³⁸ Te h̄rak kaknen kakir w̄ n̄m̄in suware kenep enum, h̄rak kir mit n̄riak

menmen m̄rak h̄r nepu, h̄r han yaaik nanu.

³⁹ *³⁹ “Yi eiyirtei menmen im e. Mitik ke winak epei kertei w̄ kerek mitik enuk kekintip menmen kaknen, te h̄rak ap kakwisik kakwep weipir kakno n̄m̄in kekin menmen m̄rak au. ⁴⁰ Yi yire mitik eik e. Yi eimeriyo hi Mitik ke wit ke Mitik Iuwe hi p̄ike anen me w̄ yi yepitari hi anen.”

Jisas katip him tok piska me mitik yaaik mitik enuk (Mt 24:45-51)

⁴¹ Jisas katip epei au, Pita kitehi Jisas, “Ti hetpei keriyen him im o haiu mit yapirwe?”

⁴² Te Jisas kewenhi katip, “Hi hetpi yi yapirwe. Yi han kitet keim̄in kirak menmen me mitik iuwe, h̄rak yaaik kemtau him kisesim? H̄rak mitik kerek mitik iuwe kirak kakwisik kakin̄in naanmamre mit han kerek n̄riak menmen me mitik kiutip kerek ek, h̄rak kakin̄in kakwetir menmen yaaim nanim me w̄ h̄rak kewetirem. ⁴³ Maain mitik iuwe kaknen kakir mitik kirak menmen m̄rak h̄rak wen kirakem, te h̄rak han yaaik keriuwerek, te mitik kerekek han yaaik. ⁴⁴ *⁴⁴ Hi hetpi werek. H̄rak kakwisik naanmamre menmen m̄rak yapirwe. ⁴⁵ Mitik hak kirak menmen me mitik iuwe kirak kaktip, ‘Mitik iuwe kai ap te kaknen waswas,’ te h̄rak kaknep mit han kerek n̄riak menmen me mitik iuwe kerek ek, kaknep miyapir kerek n̄riak menmen me mitik iuwe kerekek, neiyewewan, kaam menmen metike t̄par si enum. ⁴⁶ Te mitik iuwe kerekek maain h̄rak kaknen me w̄ h̄rak ap kermeriyiwek au. H̄rak han kaa p̄ike kaknen keremem. H̄rak au ketari, te h̄rak kakrektywewek enum kakawaanke kaksuwerek kakno kaktike mit han kerek

* 12:32 Lu 22:29; Rev 1:6 * 12:33 Lu 18:22 * 12:35 Eks 12:11; Mt 25:1-13; 1Pi 1:13

* 12:36 Mk 13:33-36 * 12:37 Jo 13:4 * 12:39 Mt 24:43-44; 1Te 5:2 * 12:44 Mt 25:21, 23

nriak menmen mirak ap nises him mirak werak werak au.

47 **Mitik kerekek kemtau him me mitik iuwe kirak, te hirak ap kises him mirak, hirak mitik iuwe kirak kakikip wisenum kakriuwe nipin.* 48 Te hirak keimin ap kertei werak werak menmen mitik iuwe kirak hanhan hirak kakriakem, hirak kirak menmen enum, te mitik kirak kakip kakriuwe nipin au kike. Mit kerek God kewetir menmen yapirwe, maain hir pike enwet God em. Mit neimin kerek neit menmen yapirwe me mit, maain hir pike enwetirem yapirwe.”

Jisas kan kakinke mit miyapir nanwep pinan nanino in, nanwep pinan nanino ein

(Mt 10:34-36)

49 Jisas wen katip, “Hi han hewir si meit ti ik, te hi hanhan si emirhthe waswas, 50 *te hi ahinin ahiswaank wisenum hahi. Han kai enuk heriuwe menmen mamrewaank ere hiram epei au. 51 Yi han kitet hi epei han te hirak mit nankiyan nanu nanit a? Au, hi epei han te hi ewep mit miyapir han naninepan nanintar him mai. 52 In ek ere maain mit ne winak kiutip nar mit hispinak (5) hir naninke. Mitikit wikak tatkit mitikit wiketeret naninehan naninepan nanintar him mai. 53 *Mit naninkehan. Haai kaktike nikan kirak tatnehakit tatnepakit. Miye wautike niki pire naninehan naninepan. Mite wautike yani pire naninehan naninepan nanintar him mai.”

Mit nertei menmen me ti o nepni te hir nepitari menmen me God

(Mt 6:2-3; Mk 8:11-13)

54 Hirak katip disaipel narak epei au, hirak katip mit miyapir yapirwe kar ik: “Yi epei yir nap meke wit kerek wepni kewen ken keremem, waswas yi yatip,

‘Hawi kaknen.’ Maain hirak kaknen. 55 Yi yemtau nime wentuk meke wepni kokai kan te yi yatip, ‘Wepni sisi iuwe kaknen.’ Maain hirak kaknen. 56 Yi mit enun yemipin. Yi yertei menmen me ti o nepni. Yi yenmak te yi yetari menmen God in ek kiriakem a?

Yi eitike mit kerek nansiuwi him yi eikiyan eiyu

(Mt 5:25-26)

57 “Yi yenmak te yi ap han kitet menmen yaaim te yi yirakem a? 58 Mitik hak kesiuwe him kerwit (o kerwetit) te ti eno ehir mitik iuwe ke gavman. Ti eno kot hitet yayiwe, ti etpwek te yi eikiyakit eiyu, o au en, hirak kakirit eno kot, maain mit nanwirit eno winak enuk. 59 Hi etput, ti ehuru ere ti ewir pewek eiyim etnik.”

13

Mitik ap keweikin sip kewet menmen enum hirak kaki

1 Me wi im, mit han nepu en hir natip Jisas nar ik: “Mit han ne Galili nen winak ke God nenep samiyak mir newepwarem nanwet God em, te mitik iuwe gavman Pailat kesiuwe mit narak ne ami nen nanip, hemkre mir meweiknenim metike miyak miwaaikinaan.” 2 *Jisas kewenhi ketpor kar ik: “Yi han kitet mit hir naa nar ik, menmen im meteiknai mit in ne Galili hir nriak menmen enum minin mit han ne provins Galili a? Taauye! 3 *Hi etpi werak. Yi ap eiweikin sip eiwet menmen enum yi yayi yayir ke mit ein ne provins Galili epei naa. 4 Yi yertei mit hiswiyan hispinak (15) naa neit tipar me wit Siloam nentar winak nokik kewen kanip? Yi han kitet menmen enum hir nriakem hiram minin menmen enum mit han ne wit Jerusalem nriakem a? Taauye! 5 Hi etpi werak. Yi ap

* 12:47 Je 4:17 * 12:50 Mk 10:38-39; Mt 26:38; Jo 12:27 * 12:53 Mai 7:6 * 13:2 Jo 9:2

* 13:3 Sam 7:12

eiweikn sip eiwet menmen enum yi yayi yayir ke mit in.”

Jisas katip him tok piksa me nu ap kine nikim au

⁶ *Hirak wen ketpor him tok piksa hirak katip kar ik: “Nu hnaana kewo keit ni me mitik hak. Hirak ketpaan ken kakir nikim au, hirak kuwaau (o ki-waau). ⁷ *Hirak kuwaau (o ki-waau) au, hirak katip mitik kerek naanmipriwek ni mirak kar ik: ‘Ahirem! Tito wikak hi han hen hir nu hirak ap kine nikim au. Ti ekan nu eik ek eknepin. Hi hnapen hirak kaku ti ik e kari nan ti.’ ⁸ *Te mitik naanmipre ti kerekek katip mitik iuwe, ‘Ewisik akirek me tito im e, hi awep wi aweikniwek awir waniu (o win) mamwetiwek. ⁹ Maain hram mamine nikim hram yaaim, o au en, ti ekan eketik eknepin ekikepin.’”

Me wi Sabat Jisas kikaap mite winap hire sip kire kin

¹⁰ Me wi Sabat, Jisas keit winak kerek mit nererik nekine him me Moses, hirak kewepyapir him me God. ¹¹ Me wi im, mite hap wepu. Tipir kaaup te hire winap tito hiswiyen hispinak wikak (18). Hire sip kire kin te hire ap wekrit wen werek werek au. ¹² Jisas kirep, te hirak keninwe ketpiwe kar ik: “Mite hi hepir menmen enum mewit mamno mamnopin mamkeipnut, te ti ere yaaip.” ¹³ Hirak kewis his mirak menteriye, hire wekrit wenhi hirehes wekrit werp, hire wewenipi niuk me God. ¹⁴ *Mitik kinin naanmipre winak ik e, hirak han enuk kentar Jisas kikaap mite me wi Sabat, te hirak katip kar ik: “Wi hispinak kiutip (6) haiu mamriak menmen. Yi einen in me wi eim te God kakikepi te yi

yayu werek. Me wi Sabat emit!” ¹⁵ *Jisas pike ketpiwek, “Yi mit enun yewisesik. Yi mit niutip niutip me wi Sabat yaino yaisi-upan bulmakau o hos yairiyaam mamno mamim tipar. ¹⁶ *Mite ip e kerek hire nepenye pe Ebrahim kerek Seten kerekiwe enum te hire winap tito hiswiyen hispinak wikak (18). Hire winin sak mi te hi ekepye herekiwe yaaim me wi Sabat.” ¹⁷ Mit han kerek nipa natip menmen enum, hir yink enuk nekintip nentar hirak katip him im. Te mit yapirwe han yaaik neriuwe menmen iuwe yaaim hirak kirakem.

Him me nu mastet nikim miram (Mt 13:31-33; Mk 4:30-32)

¹⁸ Jisas pike katip, “Menmen God kirakem hram mire mekam? Te hi eninem mamtike mekam mamram? ¹⁹ Hram mire nu mastet nikim mirak kike enum. Mitik hak ketiwem kamir mau ni mirak. Maain hirak ken niu kire nu iuwe, hore hram meniuwe meke niu mewis yaank mewik.” ²⁰ Jisas pike katip, “Hi enin menmen God kirakem mekre han kiau hram mamtike mekam mamram? ²¹ Hram mire yis mite hap wewisim metike plaua, hire weweiknenim ere werek. Maain plaua miniu wisenum.”

Jisas katip ke wepir kike (Mt 7:13-14, 21-23)

²² Jisas katip epei au, hirak ken wit iuwe wit kike kewepyapir him me God te hirak kakpino Jerusalem. ²³ Mitik hak ketpiwek, “Mitik iuwe, maain God kakithis mit niutip niutip keriyen nanu nantikerek o au?” Jisas katip mitik ik ketike mit yapirwe kar ik: ²⁴ * “Yi naanmamre hiras te yi eino eitet wepir kike ek. Hi hire wepir. Mit yapirwe hir hanhan nanino nantikerek nanino namin

* 13:6 Mt 21:19 * 13:7 Lu 3:9 * 13:8 2Pi 3:9, 15 * 13:14 Lu 6:7; Jo 5:16; Eks 20:9-10; Diu 5:13-14 * 13:15 Lu 14:5 * 13:16 Lu 19:9 * 13:24 Fl 3:12 * 13:25 Mt 25:10-12

ein te h̄ir au. ²⁵ *Maain mit̄ik ke w̄inak kerek kak̄ikrit kakiyepet weip̄ir, te yi yaȳirp wit eik yair̄et̄it weip̄ir yait̄ip, ‘Mit̄ik Iuwe, ekai-siu weip̄ir.’ H̄irak kak̄it̄pi, ‘Hi ap ertei yi neim̄in.’ ²⁶ Te yi yaȳit̄p̄wek, ‘Haiu n̄ipaa maam menmen maam t̄ipar metikewit, te ti herp yaȳiwe kaiu eik ek ewepēi h̄im.’ ²⁷ *Te h̄irak kakt̄ip, ‘Hi het̄pi, hi ap hertei yi neim̄in. Yi eiȳinka eikeipno yi mit̄ enun ȳir̄iak menmen enum.’ ²⁸ *Te maain yi eiȳir Ebrahim, Aisak, Jekop netike mit̄ profet nanu nant̄ike God te yi au eiȳit̄ wit eik yaȳk̄it̄ yainak̄in yehes. ²⁹ *Mit̄ nan̄inen nanke wepni kokai kan, han nan̄inen nanke wepni kewen ken o nanoke p̄inak nanoke p̄inak nan̄inen nanu yeno nan̄it̄ wit ke God nan̄im menmen iuwe. ³⁰ *Mit̄ han kerek in ek h̄ir mit̄ wein̄in ek maain h̄ir nan̄in̄in mit̄ iuwe han. In ek h̄ir mit̄ iuwe te maain h̄ir nanre mit̄ wein̄in.”

Jisas k̄ik̄it̄ Jerusalem kent̄ar mit̄ nises h̄im m̄irak au
(Mt 23:37-39)

³¹ H̄irak wen ket̄pim, mit̄ han ne Farisi h̄ir nan net̄p̄wek, “Yi eino eikeip̄in! In ek mit̄ik Herot hanhan kak̄itep!” ³² Jisas ket̄por, “Yi eino eit̄p manpen mawenek̄in Herot petepin, teip̄men, tep̄in hi ep̄ir herwe enum, h̄ikaap mit̄ n̄inaap h̄ir p̄ike n̄ire yaain. Me w̄i wikak menmen mai epei au. Menmen mai epei au, hi ehu eh̄it. Herot kakiyep au ere hi h̄ir̄iak menmen epei au. ³³ Te hi wen ano eh̄itet yaȳiwe petepin, teip̄men, tep̄in. Hi profet ke God ap ahi eh̄it wit hak au. Wit Jerusalem kerek̄ek.

³⁴ “O mit̄ miyap̄ir ne Jerusalem! N̄ipaa God ker̄iuwet mit̄ profet h̄ir newepyap̄ir h̄im m̄irak te yi yan̄ip

naa. W̄i yap̄irwe hi hanhan hari yi mit̄ yererik hi naanm̄ipri har ke suware wari n̄ikim m̄in̄ik yap̄ir m̄ire, te yi au ȳinapen. ³⁵ In ek God keweik̄in sip kewet wit ki, yi h̄iras naanm̄iprewem. Hi et̄pi werek, yi eira au ere yi yait̄ip, ‘God k̄ir̄iak yaaim kak̄ikaap mit̄ik h̄irak ker̄iuwetek kaknen kak̄ikreh̄ir ke God.’”

14

Jisas k̄ikaap mit̄ik k̄inap ȳink k̄inwo h̄irak k̄ire yaaik

¹ *Me w̄i Sabat, Jisas ken kaam menmen keit w̄inak ke mit̄ik iuwe ke Farisi. H̄ir mit̄ nau en naanm̄iprewek te h̄irak k̄ir̄iak menmen. ² Mit̄ik hak his h̄it̄ m̄irak m̄inwo h̄irak ker̄p menep̄ k̄irap̄it̄ Jisas. ³ *Jisas kat̄ip mit̄ nin̄in nertei h̄im me Moses nat̄ip mit̄ em h̄ir netike mit̄ ne Farisi kerek nin̄in nises h̄im me Moses, h̄irak kitorhi kar ik: “H̄im me Moses mamwisai haiu mit̄ mamkaap mit̄ n̄inap me w̄i Sabat o au?” ⁴ H̄ir ap newenhi au, w̄ire w̄ire neit, te Jisas keit mit̄ik kekepik ere werek, h̄irak kesiuwerek ken. ⁵ *H̄irak kesiuwerek ken, h̄irak keweik̄in kitorhi kar ik: “Hos mi o bulmakau mi mam̄inke mam̄kre hei me w̄i Sabat, yi eiriyaak eiket̄ik me w̄i Sabat o au?” ⁶ *H̄ir ap newen̄iw̄ekhi net̄p̄wek menmen au. H̄ir ȳink enuk.

Mit̄ik ap han ekit̄et h̄irekes mit̄ik iuwe au em̄it̄

⁷ *Jisas epei k̄ir mit̄ yap̄irwe kerek nan̄inen nan̄im menmen, h̄ir nau yeno yaaim me mit̄ iuwe te h̄irak ket̄por tok piksa mar im.

⁸ *H̄irak kat̄ip, “W̄i kerek mit̄ik hak h̄irak ken̄ini einen eiȳim menmen me n̄ikan k̄irak kak̄it̄ m̄ite, yi ap eiyu yeno yaaim me mit̄

* 13:27 Sam 6:8 * 13:28 Mt 8:11-12 * 13:29 Sam 107:3; Lu 14:15 * 13:30 Mt 19:30

* 14:1 Lu 11:37 * 14:3 Lu 6:9 * 14:5 Mt 12:11; Lu 13:15 * 14:6 Mt 22:46 * 14:7 Mt

23:6 * 14:8 Pro 25:6-7

iuwe, te mitik iuwe akin+nit ek-nen. ⁹ Hirak eknen te mitik kerek nikan kirak kakit mite, hirak kak-nen kakitpi, 'Yi eiyinke eino ein, eiwis mitik iuwe ik hirak ek-wim.' Hirak kirak menmen im te yi yink enuk eiy+ntar yi eiyu yeno wein+m. ¹⁰ Im em emit! Mitik ketpi yi einen eiy+m men-men yi eiyu yeno wein+m me mit, te maain mitik nipaa ketput yi einen eiy+m, hirak kaktihis kakitpi kakir ik: 'Nai yinan, yi einen eiyu yeno me mit iuwe newim,' te mit en nipaa hirak netikewi yayim menmen hir han kitet yi iuwe. ¹¹ *Mitik kerek han kitet hirekes mitik iuwe, God kakriakek hirak mitik wein+ik."

Jisas katip mit nanine neim+n naninen nanim menmen

¹² Nepei au, Jisas katip mitik kerek nipaa ketpiwek kaknen kakim, hirak ketpiwek kar ik: "Maain ti enine mit naninen nanim menmen iuwe, ti ap enine paaprer o haairer o nikerek o kikrek o nit yinan netenen menmen iuwe au emit! Ti ap eriakem ehisesim eh+ntar maain hir p+ke nanwetut menmen mit mamrerim. ¹³ *Maain ti hemani menmen, ti enine mit enun menmen auri o mit his hit nanam+ir enum. ¹⁴ *Ti eriak menmen mar im te God maain kakrek+yut yaaim kak+ntar mit in enun te hir ap p+ke nanwetutem mamrerim. Maain God kakwetutem me w+ kerek maain hirak kakik+ian mit kerek nire yaain hir p+ke nanikrit nanu nantikerek."

Jisas katip him tok piksa me mit naam menmen iuwe
(Mt 22:1-10)

¹⁵ *Mitik kiutip kau kinaan kaam menmen kemtau menmen Jisas katip, hirak ketpiwek kar ik: "Mit nau kinaan neit wit ke God nanim menmen hir han yaaik

nanu." ¹⁶ Jisas ketpiwek, "Nipaa ein mitik kemani menmen kenine mit yapirwe naninen. ¹⁷ W+ epei man te hirak kakwet mit menmen. Hirak keriuwet mitik kirak kak+nor kakitpor kar ik: 'Hi epei emani menmen te yi einen eiy+m eitikewa.' ¹⁸ Hirak kitorhi, te hir yapirwe natip, 'Haiu ap te mamno au.' Mitik hak katip, 'Hi epei hewir pewek heiyim hatin ti, te hi eno ahirek te hi hanhan ti ap han enuk heriuwe hi ap enen taau.' ¹⁹ Mitik hak katip, 'Hi epei hewir pewek etin bulmakau hiswiyen (10) me mamwen ti te hi ano ahirem en+nem te hi hanhan ti ewisa hi ehu in eh+m menmen mit au.' ²⁰ *Mitik hak katip, 'Hi epei heit mite te hi ap anen au.'

²¹ "Te mitik kerek kirak menmen mirak, hirak ken ketpiwek. Epei ketpiwek, hirak han enuk ketpiwek kar ik: 'Ti eno waswas erer yayiwe me wit eh+this mit kerek his hit nanam+ir mire enum, kerek nau yayiwe ek e.' ²² Maain mitik hirak epei kan ketpiwek, 'Mitik Iuwe, menmen ti etpewem hi epei hir+akem, te yeno ham wen mepeit wein+m.' ²³ Mitik iuwe katip mitik kerek kirak menmen mirak kar ik: 'Ti eno ehitet yayiwe iuwe, ehitet ya ke yaank, ya meke n+m+n te winak kai eknempet ekriuwe mit miyapir. ²⁴ Hi etput werak. Ap nei kerek nipaa hi hen+nor naninen nanim menmen nantikewa au.'

Mitik ekin+in han ekitet werak werak te hirak ekises Jisas

(Mt 10:37-38)

²⁵ Mit miyapir yapirwe nen nises Jisas te hirak keweik+n ketpor kar ik: ²⁶ *"Mitik kerek kak-nen kakis+sa hirak hanhan kin+n kemtau him me miye haai n+rak, mite o nikerek n+rak, hirak ap kakises him mai taau. ²⁷ *Mitik

* 14:11 Mt 23:12; Lu 18:14 * 14:13 Diu 14:29

* 14:14 Jo 5:29 * 14:15 Lu 13:29 * 14:20

1Ko 7:33 * 14:26 Lu 18:29 * 14:27 Lu 9:23

kerek kisisa te kinaain menmen enum mamnen mamk+p, h+rak ap te kakises h+m mai werek werek au.

²⁸ “Keim+n ke yi mit hanhan kakime winak iuwe nokik, h+rak wen eku han ekitet h+rak ketenen teket mei o niu mei kakwet mit kerek nankepik nanime winak k+rak ere nan+nepik. ²⁹ H+rak epei kekin hei kam+r tein+k kewis tap+n, te h+rak ap kime winak kenterim wen au kentar h+rak pewek kike h+ram epei au mesi, te mit kerek nan+nen nan+rek nanitet+weknaan nan+niuwes+sek. ³⁰ H+r nant+p nar ik: ‘Mit+ik ik kakime winak te h+rak ap kakimaak ere werek au.’

³¹ “Mit+ik iuwe kerek naan+m+pre mit yap+rwe en kakno kaktike mit yap+rwe n+rak 10,000 nan+no nan+nepan nantike mit+ik iuwe hak ketike mit n+rak yap+rwe nar 20,000. H+rak wen eku han ekitet h+rak manpenuk te kak+r+p kakin+n mit+ik hak ik kaktike mit n+rak o taau. ³² Au en, mit+ik hak ek wen kepeit yan+m+n, h+rak kakriuwet mit n+rak nan+no nanwenyip+rek nanit+wekhi me mekam h+r en+rakem te h+r enkiyan enu en+t. ³³ Te keim+n h+rak ap ekin+n han kitet werek werek ekweik+n sip ekwet menmen m+rak, h+rak ap te kakises h+m mai taau.

Sol tokim ap mat+n h+m au, mit nanw+rem
(Mt 5:13; Mk 9:50)

³⁴ “Sol h+ram menmen yaaim, te h+ram tokim ap mat+n h+m mam+rmeim te h+ram p+ike emt+n h+m? Taauye! ³⁵ Mit ap new+rem te mamkaap t+ au. H+ram mam+waank t+. H+r nanw+rem mamno mune me bulmakau mamkaap menmen meit ni eim mamwo taau. Mit nanw+rem mamitet yayiwe wein+k. N+ik+p emnep eiy+mtewem!”

15

Jisas kat+p h+m tok piksa me sipsip k+r+r keit p+n

(Mt 18:12-14)

¹ W+ ham, mit enun kerek nari pewek me takis, h+r netike mit han enun nises menmen enum, h+r nan menep nan+mtau h+m me Jisas. ² *Mit han ne Farisi netike mit nertei menmen me Moses newepyap+r mit em, nat+pan nene Jisas nar ik: “H+rak hanhan kari mit enun kaam menmen ketikeri.” ³ Te Jisas kewenhi ketpor tok piksa im e:

⁴ * “Mit+ik kiut+p ke yi mit kewis sipsip yap+rwe, hak k+naaiw+r mit+ik ik k+r+r keit yaank te h+rak kaknaiw+rem mamu wein+m, h+rak kak+n+kak+n+wek ere kerek epei k+r+r ek h+rak kaknap+nek. ⁵ H+rak kaknap+nek, h+rak kekt+n h+pi han yaaik kakriuwerek. ⁶ H+rak kekt+n h+pi kaknan ek kak+r ik kakiun wit, h+rak kak+n+e n+rak yinan netike mit ne wit k+rak kak+tpor, ‘Yi han yaaik eitikewa. Hi epei h+nap+n sipsip kerek n+paa k+r+r keit yaank eik.’ ⁷ Hi hetpi mit ensel neit wit ke God h+r han yaaik kike keriyen neriuwe mit yaain h+r nau werek werek. Te h+r han yaaik wisenuk neriuwe mit+ik enuk kiut+p keweik+n sip kewet menmen enum. H+r han ehitet yayiwe iuwe, ehitet ya keyaaik iuwe nar ke mit+ik h+rak han yaaik kentar sipsip k+rak h+rak k+nap+nek.”

Jisas kat+p tok piksa me pewek m+nat+n

⁸ “M+te peim+n wetenen pewek hiswiyen (10), te kiut+p k+nat+n keit, h+re weksiu si w+ripep winak ere h+re winap+nek. ⁹ H+re epei winap+nek, h+re wen+ne n+re yinan netike miyap+r ne wit k+re eik, h+re wetpor war ik: ‘Yi han yaaik

* 15:2 Lu 5:30 * 15:4 Esi 34:11, 16; Lu 19:10

eiyu eitikewa eiyıntar hi hınapın pewek kerek nıpaa kınatın.’¹⁰ Hi hetpi mar im. Mıt ensel ne God hır han yaaik iuwe neriuwe mıtık hak kiutıp keweikın sip kewet menmen enum.”

Hım me nıkan pipıak kınaaiwir haai kırak

¹¹ Jisas wen ketpor kar ik: “Mıtık hak kine nıkerek hırakit wikereret.¹² Kike katıp haai kırak, ‘Haai enkaau menmen mei in ek maain ti hahi ti ewetewem.’ Nepei au, haai kırak kenke menmen mırak kewet nıkerek tırak em.¹³ *Maain wı ham, kike kesiuwe tı keit pewek mererik keiyım kakno wit iuwe yanımın ein. Hırak kenke menmen mırak kewırem keiyım katın menmen enum.¹⁴ Hırak kewır pewek keiyım katın menmen enum ere pewek nan epei au mesi hırak kau weinım. Hırak kau weinım, hawı au te ni merer wit wit mewo au, maa meit te mıt menmen auri, hır nınpı maan.¹⁵ Hırak nınpı maak te hırak ken kırıak menmen me mıtık ke wit ik e, hırak kesiuwerek kakno naanmamre sak mırak.¹⁶ *Hırak hanhan kakım nu weki nıkim mıt newet sak em kentar hırak menmen au ap mei mau te hırak kakım au.

¹⁷ “Hırak epei kertei hırak kau enum hırak han kitet hırekes katıp kar ik: ‘Mıt yapırwe nırıak menmen me haai kai, hır neit menmen werek te hi au nınpı meiyu, hi hau in hahi hentar hi menmen au.¹⁸ *Hi pıke eno ahır haai kai hi etpıwek, ‘Haai, hi epei eweikın sip ewet God hi herekyut enum.¹⁹ Hi ap yaaik te hi hıre nıkan kit au. Ti ewisa hi are mıt nırıak menmen mit.’²⁰ Hırak han kitet kar ik, te hırak kekrit kakno kakır haai.

“Hırak kan kitet yanımın, haai kırak kırek, hırak hanhanek ke-siukın ken heiyewewik, kemwek

tekep kises menmen me maamer hırak keteiknıwek hırak han yaaik keriuwerek.²¹ Nıkan katıp haai kar ik: ‘Haai ye! Hi epei eweikın sip ewet God hi herekyut menmen enum. Hi ap yaaik te ti enewa hi nıkan kit au.’²² Te haai keremirıwek hım katıp mıt nırıak menmen mırak ketpor kar ik: ‘Yi einu waswas eiyıt laplap yaaım emırıyıwekem eiyıt pitau eiyınwıkem eiriuwetıwek su emu hıt.²³ Eiyıt bulmakau kerek wa kewik eikıp eiyık te haiu emım han yaaik emu. (Haai kırıak menmen im keteikın nıkan kırak hırak wen hanhan hırak kire nıkan kırak.)²⁴ *Haiu mamrıakem mamıntar nıkan kai hırak kar ke mıtık kaa. Te in ek haiu mınapınek epei kekrit kau.’ Hır nırıak menmen han yaaik neriuwere-rem naam.

²⁵ “In ek heiyiuwe kırak keit ni eim. Hırak pıke kaknen wınak eik hırak kemtau mıt nırıre nine henye.²⁶ Hırak kenıne mıtık ke mıt nırıak menmen me haai kırak, hırak kitıwekhi kar ik: ‘Yi mıt ein yi yırıak mekam?’²⁷ Hırak kewenhi kar ik: ‘Nıkik kit epei kan te haai kit kenep bulmakau wa kewik nıak naak neiyık nırıre nenar nıkik kit pıke kan kepu werek, haai hırak han yaaik.’²⁸ *Hırak kemtewek epei au, hırak kine han enuk. Haai kırak ketpaan kan, hırak ketpıwek kari han kırak te hırak kınapen kakno wınak nımın ein.²⁹ Hırak katıp haai kırak, ‘Hi epei hırıak menmen mit tito yapırwe, ap wı miutıp te hi eweikın sip ewet hım mit au. Te ti ap eweto sak meme kiutıpen te hi etike nai yinan mamkıp mamık meiyık mamrıre au.³⁰ Te nıkan kit enuk kerek nıpaa kewır pewek kerek nıpaa ti ewetıwekem, hırak ketike miyapır enun nari mıt his newenınem neiyewewan, hırak

* 15:13 Pro 29:3 * 15:16 Pro 23:21 * 15:18 Sam 51:4; Jer 3:12-13 * 15:24 Ef 2:1, 5, 5:14

* 15:28 Lu 15:2

epei kan in, te ti enep bulmakau yaaik wa kewik ekiþ ewetiwekek.’

³¹ “Haai ketp+wek, ‘N+kan kai, ti hekrit hekrit epu etikewa. Menmen yapirwe mai h+ram menmen mit. ³² Te haiu han yaaik emu em+im menmen emrire em+ntar n+ikik kit h+rak kar ke mit+ik epei kaa. Te in ek h+rak p+ike kekrit kepu. H+rak k+ire sipsip kep+ir keit yaank, te in ek haiu m+nap+nek.’”

16

Mit+ik enuk naanm+pre menmen me mit+ik hak kertei k+riak menmen mamkaap h+irekes

¹ Jisas kat+ip mit disaipel n+rak kar ik: “Mit+ik hak ketenen pewek menmen ham yapirwe, h+rak kewis mit+ik hak naanm+pre menmen m+rak. Mit han nan netp+wek, ‘Mit+ik kerek naanm+pre menmen mit h+rak kewir pewek mit menep epei mamesi.’ ² H+rak kemtewek, h+rak ketp+wek kar ik: ‘Hi epei hemtau ti h+riak enum. Ti ewiso tiwei eteikno menmen ti epei h+riakem entar ti ap wen naanm+pre menmen mai au.’ ³ Te mit+ik kemtau menmen me mit+ik iuwe kerekek h+rak han kitet h+irekes kat+ip kar ik: ‘Mit+ik iuwe kai kak+inka kakriuweta hi ano entar hi h+riak enum heriuwe menmen m+rak. Hi ariak mekam? Hi ap manpenuk te hi ewep wi au. Hi y+nk enuk ehu yayiwe ehitehi m+it nanweto pewek au. ⁴ Hi epei han kitet ariak menmen ham te m+it h+ir an+ra entauhis ano w+nak kir h+ir naanemprau. Te maain hi epei henke ekeip+n menmen n+ipaa ein hi naanm+prewem hi ehu werék.’ ⁵ Te h+rak ken+ne m+it yapirwe niut+ip niut+ip nan kerek n+ipaa neit menmen me mit+ik iuwe k+rak wein+im. H+ir ap newet+wek nan mererim wen au, te h+rak kat+ip mit+ik kerek kin+n kan kar ik: ‘Ti n+ipaa heit

menmen marmenum me mit+ik iuwe kai?’ ⁶ H+rak ketp+wek kar ik: ‘Hi n+ipaa heit dram me t+par mar 100.’ Mit+ik naanm+pre menmen ketp+wek, ‘Ehu in eh+it t+wei ik ti ewis n+ipaa ti heit 50 dram kerem em.’ ⁷ Mit+ik hak kan h+rak kit+wekhi kar ik: ‘N+ipaa ti heit mekam?’ H+rak ketp+wek, ‘N+ipaa hi heit 100 bek rais kerem em.’ H+rak ketp+wek, ‘Ti ehu in eh+it t+wei ik ewis menmen m+ire 80 bek rais kerem em.’

⁸ * “Maain mit+ik iuwe k+rak kan kat+ip mit+ik enuk k+rak kerek naanm+pre menmen, h+rak ketp+wek h+rak mit+ik enuk weise t+par kertei menmen werék werék kari han ke mit te maain m+it ein naanmamr+wek.” Jisas wen kat+ip, “M+it ne t+ ap nises God h+ir nin+n m+it nises h+im me God me naanm+pre menmen m+ir yapirwe.

⁹ * “Hi wen hetpi werék. Yi han kitet yay+it menmen mi eikaap m+it eiriuwere te maain yi yayi yaino wit ke God h+rak kak+tpi yi yayu yaitikerek yay+ntar yi y+riak menmen yaaim a? Taauye!

¹⁰ * “Mit+ik keim+n h+rak naanm+pre menmen kike werék werék, te maain h+rak naanmamre menmen wisenum werék werék. Te h+rak mit+ik kerek kemip+n me menmen kike, maain h+rak kakmip+n me menmen iuwe. ¹¹ Yi ap naanm+pre pewek werék werék me t+ ik e, te keim+n kakwisi yi naanmamre h+im yaaim me God? Taauye! ¹² Te yi ap naanm+pre menmen me m+it han werék werék, te God ap te kakweti menmen kerek yi yaitenenim taau!

¹³ * “Mit+ik k+riak menmen me mit+ik hak ap te kak+riak menmen me mit+ik+it wiketeres taau. Te h+rak han tatwen+n hak, hak au kaknein+ik. O h+rak han kekrit keriuwe hak, han ap kekrit keriuwe hak. Yi han ki kak+inka

kakıntar pewek ap te yi eiyises God werék werék taau.”

Him me Moses metike menmen me God
(Mt 11:12-13)

14 *Mıt ne Farisi hanhan pewek, hır nemtau menmen Jisas ketpim, te hır netpıwek enum nanwesisek. 15 *Te Jisas ketpor, “Yi keriyen yırık menmen yari han ke mıt yeriuwerem te hır han kitet yi yire yaain yinın mıt han. Te God kertei han ki. Menmen mıt han kitet hıram yaaim, God han kitet hıram enum weinım.

16 **Him me Moses metike him me mıt profet, hıram mepu naanmpri ere wı Jon kerek kıkır mıt neriuwe tıpar hırak kan kewepyapır him ham yaaim me God. Me wı eim ere in haiu mewepyapır him im yaaim me God naanmamre mıt.*

17 **“Maain nepni mamtike ti ik mamno mamıwaank mamıt. Te him ham kike me him yaaim yapırwe Moses nıpaawı kewisım ap te mamıt taau! Mamır keremem mamı mamıt.*

Jisas katıp him me mıtık kınaawır mıte kakıt mıte hap
(Mt 5:31-32; 19:9; Mk 10:11-12)

18 **“Mıtık kerek kepır mıte pırak kakıt hap, hırak kire mıtık enuk kari mıte his kewenem. Keimın keit mıte nıpaawı kewisım mıtık kire, hırak kire mıtık enuk kari miyapır his kewenem.*

Him me mıtık ketenen pewek yapırwe ketike Lasaras

19 **“Nıpaawı mıtık ketenen pewek yapırwe kepu. Hırak kewır pewek yapırwe keit klos yaaim iuwe. Hekrit hekrit hırak kau werék, keriuwet klos yaaim, kaam menmen yaaim. 20 Mıtık enuk weinık niuk mırak Lasaras kepu. Hırak mıt nırak neriyaak neiyık nan*

newisık kıwaai ya weipır ke nıwa ke wınak eik. 21 **Hırak kemerır mıt nanıt menmen mıt newırem nıpaawı mau kınaan ke mıtık iuwe hıram menke. Hırak kau en nepere mepnen meswıwek (o mesiuwewik) wikes meriuwe nin mıram.*

22 **“Maain mıtık weinık ek kaa, mıt newisık kekre hei te ensel ne God nınan himın kırak ken kau ketike mıtık Ebrahim teit wit kırak kewik. Mıtık ketenen menmen yapırwe kaa, te mıt newisık kekre hei. 23 Mıtık ketenen menmen yapırwe hırak kekresi enum, menmen merekyıwek han enuk yınk mırak mekek. Te hırak kıkıamnaan kır Ebrahim keit yanımın kau niu ein ketike mıtık Lasaras tekiyakıt tau. 24 Te hırak kınap kenıne, ‘Maam Ebrahim, ti han ekiteta esiuwe Lasaras ekwis tıpar emıntırau nin kai te nıme wenına. Hi au si teknına heit wit enuk ik e.’*

25 **“Te Ebrahim katıp, ‘Nıkan, ti han ekitet nıpaawı ti etenen menmen yapırwe kerek nıpaawı ti hau ti eik, Lasaras hırak kau enuk te wikes makıp, hırak kaam menmen enum. In ek hırak kau werék werék te ti au enuk yınk kitewo. 26 Hi hanhan akepit te menmen mewenına. Wı iuwe kau nımın nıpaawı God kewisım kerekirai. Te neimın in nanınno ein taau. Mıt ein ap te nanrekir wi kerekek nanınen nanırei taau.’*

27 **“Mıtık ketenen pewek yapırwe katıp, ‘Hi hituthi ti eriuwet Lasaras kakno wınak kerek haai kai nıpaawı kewik. 28 Ti atıp Lasaras hırak kakno kaktıp kikrek nai hispınak (5) hırak kakwepyapır ekıpor hır enweikın sip enwet menmen enum te hır ap anınen entikewa enu wit ik kerek hi yınk keiyewo heitai.’*

29 **“Te Ebrahim katıp, ‘Hır netenen him me Moses mau tıwei*

* 16:14 Mt 23:14 * 16:15 Mt 23:28; Lu 18:9-14; Pro 21:2 * 16:16 Mt 11:12-13 * 16:17 Mt 5:18 * 16:18 Mk 10:11-12; 1Ko 7:10-11 * 16:21 Mt 15:27

metike h̄im m̄it profet newis̄im mau t̄wei. Ewisi h̄ir enises h̄im m̄ir.’³⁰ M̄itik ketenen pewek yap̄rwe kat̄ip, ‘Au, h̄ir ap nanisesim au. Haai Ebrahim m̄tik hak kerek n̄ipaa kaa ti eriuwetek ekno ek̄tpor, te h̄ir enweik̄in sip enwet menmen enum.’³¹ *Ebrahim ket̄p̄wek, ‘H̄ir ap nan̄imtau h̄im me Moses ketike profet au, te h̄ir ap te nan̄imtau h̄im me keim̄in kerek n̄ipaa kaa h̄irak p̄ike kekrit kakno kak̄tpor taau.’”

17

Menmen enum mari han ke m̄tik kises h̄im me God
(Mt 18:6-7, 21-22; Mk 9:42)

¹ Jisas kat̄ip m̄it n̄irak disaipel, “Menmen enum me mamri han ke m̄it h̄ir nisesim mamriwaank, h̄iram mamnen. Te keim̄in kak̄iak menmen enum kakri han ke m̄it, maain h̄irak God kak̄iwaankek kak̄ir ke h̄irak k̄ir̄iakem.”² H̄iram yaaam te m̄it nankaaip nan keriȳwek terug, h̄ir nan̄irek h̄irak kakno kak̄kre wan kaki kak̄it, te h̄irak kak̄iak m̄tik kerek kises h̄im mai h̄irak kakweik̄in sip kakises menmen enum. H̄irak kaku kak̄iak enum, maain h̄irak kaknen kak̄ir God h̄irak enuk w̄senuk.

³ * “Yi naanempre h̄iras hekrit hekrit yi eiyises menmen yaaam keremem. Kit yinak kerekyut enum ti enerek. H̄irak ȳnk enuk keriuwe menmen enum h̄irak kerekyutem, h̄irak ketput, ‘Ti yaaik hi herekyut enum,’ te ti het̄p̄wek h̄im yaaam mar im: ‘H̄iram menmen wein̄im.’⁴ H̄irak ke w̄i miut̄ip h̄irak kerekyut enum me hisp̄nak wik (7), te h̄irak ȳnk enuk keriuwerem, h̄irak p̄ike kaknen kak̄itput, ‘Ti yaaik hi herekyut enum,’ te ti et̄p̄wek, ‘H̄iram menmen wein̄im.’ H̄irak k̄ir̄iak karek kerek ere hisp̄nak wik (7), ti et̄p̄wek, ‘H̄iram

menmen wein̄im,’ ti er̄iweksak menmen enum.”

Jisas kat̄ip menmen me m̄it enises h̄im me God

⁵ * M̄it aposel nat̄ip Jisas, “Ti ekepai te haiu emisesit em̄r̄p han tokik.”⁶ * Jisas kat̄ip, “Yi eiyises God werek werek kike yi ȳre nu mastet n̄ikim h̄iram kike te maain h̄iram mamwo ere w̄senum. Yi eiyisesik eiȳr ek te yi yait̄ip niuwaine ik e, h̄irekes kak̄iket kakriuwe puk m̄irak, te h̄irak kak̄imtau h̄im mit kakno kak̄ik̄ir h̄irekes kak̄kre wan eik kak̄irp kak̄it.

Menmen m̄tik k̄ir̄iak menmen me m̄tik hak kakisesim

⁷ “Te keim̄in ke yi m̄it h̄irak ketenen m̄tik kerek k̄ir̄iak menmen m̄irak k̄re kewen t̄i me ni o naanm̄ipre sipsip m̄irak. Maain h̄irak kaknaaiw̄r ni kaknen w̄nak ti et̄p̄wek, ‘Ti enen ehu yeno wasenum eh̄im menmen?’ H̄irak taau!⁸ Au, ti et̄p̄wek har ik: ‘Ti em̄r̄ laplap tokim erekyo menmen mai m̄waai eiȳim emeriyo ere hi eh̄im menmen, eh̄im t̄ipar. Te maain ti eh̄im menmen, eh̄im t̄ipar mit.’⁹ H̄irak kat̄ip m̄tik kerekȳwek menmen m̄irak, h̄irak yaaik kentar h̄irak kemtau h̄im m̄irak kerek h̄irak ket̄p̄wek em? Au, h̄iram menmen wein̄im.¹⁰ Yi yar ke m̄tik eik k̄ir̄iak menmen keremem. Yi epei ȳriak menmen God ketpiyem ȳriakem, yi han ekitetim em̄r̄ im: ‘Haiu m̄it wein̄in keriyen, haiu epei m̄ir̄iak menmen keremem God ketpeiyem.’”

Jisas k̄ikaap m̄it hiswiyen (10) kerek lepro mewi

¹¹ * Jisas kepno Jerusalem kitet yayiwe kewep provins Galili ketike provins Sameria.¹² * H̄irak kare kakno wit kike, m̄it hiswiyen (10) lepro mewi h̄ir newenyip̄rek newis̄ik yayiwe eik, h̄ir nep̄r

* 16:31 Jo 11:44-48 * 17:3 Mt 18:15 * 17:5 Mk 9:24 * 17:6 Mt 17:20, 21:21 * 17:11

nenp+n nekeipn+wek. ¹³ H+ir nep+r nenp+n nekeipn+wek, h+ir n+nap nen+ne Jisas netp+wek, “Jisas Mit+ik Iuwe, ti han etwen+nei.” ¹⁴ *Jisas k+iri ketpor, “Yi eino eiteik+n mit+ik pris kerek kewet God menmen keit w+nak k+irak, yi eiteikn+wek y+nk ki.” H+irak ketpor, h+ir nepno, wasenum lepro epei mekeipnor men te y+nk k+ir k+ire yaaik. ¹⁵ H+ir nertei h+ir n+re yaain, mit+ik kiut+p ke mit en p+ike kan kat+p h+m iuwe kewen+pi niuk me God. ¹⁶ H+irak kan kenke k+awaai h+it me Jisas ketp+wek, “Ti yaaik.” H+irak mit+ik ke wit Sameria. ¹⁷ Epei au, Jisas kat+p, “Hi epei h+ikaap mit hiswiyen (10) lepro mewi. Mit hisp+nak tekyaaait (9) neit nein a? ¹⁸ Kenmak te mit+ik ik ke wit hak h+irak kerek p+ike kan kewen+pi niuk me God? Mit ne Isrel au n+napen a?” ¹⁹ *Jisas ketp+wek kar ik: “Ti ekrit eno. Ti epei h+ire yaaik hentar ti han kiteta.”

Jisas kat+p ke w+ maain h+irak p+ike kaknen

(Mt 24:23-28, 37-41)

²⁰ *Mit han ne Farisi nitehi Jisas mewaai meruri w+ mamnen te God kakin+n naanmamre mit. H+irak kewenhi ketpor kar ik: “Mit ap nan+r menmen im me God mamnen au. ²¹ *Ap te mit+ik keiyak kakt+p, ‘Eiy+r menmen God k+ir+akem keit in ek o meit ein e.’ Au, h+iram mau ke n+m+n ke yi mit, te yi ap eiy+rem eiy+r ke yi eiy+r nu o menmen taau.”

²² H+irak kat+p mit ne Farisi epei au, h+irak keweik+n kat+p mit n+rak disaipel keriyen kar ik: “W+ mamnen te yi hanhan hi hahu etikewi w+ miut+p kerek mar ke in ek hi Mit+ik ke wit ke Mit+ik Iuwe hau hetikewi, te maain hi ehu etikewi au. ²³ *Mit han maain nan+tpi

nan+r ik: ‘Eiy+rek! Kraiss p+ike kan.’ o ‘Eiy+rek in.’ Te yi ap eiy+tpaan eino eiy+rek au em+it! H+ir nemip+n. ²⁴ M+ipre nepni mewe+n iuwe m+r merer wit wit mau yaain, mam+r im e te hi mit+ik ke wit ke Mit+ik Iuwe me w+ hi p+ike enen, mit yap+rwe nan+ra hi hahu yaain. ²⁵ *Te hi ehin+n hahi, mit ne ti in ek enweik+n sip enweto.

²⁶ *Maain w+ hi Mit+ik ke wit ke Mit+ik Iuwe p+ike anen, menmen mamu mam+r ke w+ n+pa Noa kau ti. ²⁷ *Mit yap+rwe n+paam menmen n+paam t+par si enum, haairer nesiuwe n+kerak h+ram (o h+ran) n+r te mit netike miyap+r neitan, netenenan his ere w+ Noa ken kekre sip m+irak, wan t+par k+iniu kenep mit h+ir naa ere nenepik o nesi. ²⁸ *W+ hi p+ike enen h+ram mam+r ke w+ n+pa Lot kau ti. Mit ein naam menmen metike t+par si enum, h+ir new+r pewek neiy+m neit menmen o nesiuwe menmen m+r neit nan mererim, h+ir nam+r ni me w+nak, h+ir nime menmen. ²⁹ Me w+ Lot k+inaaiw+r wit Sodom, God keriuwet si metike nan sisi m+n+n enum menep mit menepi neit ein. ³⁰ Me w+ hi Mit+ik ke wit ke Mit+ik Iuwe maain hi p+ike enen ewep+yap+r h+irekes, mit nan+r+ak menmen hi epei hetpiyem.

³¹ *Me w+ eim, keim+n kent+r w+nak siup ap te kak+kiuwe kaknen kakin+n kak+it menmen m+irak yaaim mekre w+nak k+irak au. H+irak kak+r+r kerek ek. Mit+ik kerek keit ni m+irak, h+irak k+irem, h+irak ap te kaknen w+nak kak+it menmen ek+it. H+irak kak+r+r kerek ek. ³² *Yi han ekitet Lot m+ite p+irak. H+ire weweik+n werp w+r wit Sodom te God kaaup keweikniye h+ire weweik+n wire nan. ³³ *Mit+ik keim+n hanhan naanmamre

* 17:14 Lev 14:2-3; Lu 5:14 * 17:19 Lu 7:50 * 17:20 Jo 3:3, 18:36 * 17:21 Mk 13:21

* 17:23 Lu 21:8 * 17:25 Lu 9:22 * 17:26 Jen 6:5-12 * 17:27 Jen 7:6-23 * 17:28 Jen

18:20, 19:25 * 17:31 Mt 24:17-18 * 17:32 Jen 19:17, 26 * 17:33 Lu 9:24

hīrekes, hīrak ap kises hīm me God, maain hīrak kaku kaktike God au. Keimīn kerek ap hanhan naanmīpre hīrekes te maain hīrak kaki kakīntar hīrak kises hīm mai, God kaktīwekhis kaku kaktikerek.

³⁴ “Hi hetpi. Me wītaan keremem hi pīke enen, mītikīt wiketeret tatwaai yeno miutīp, kiutīp hi etīwekhis kaknen kaktikewa, au kiutīp kakwaai yeno kakwaai kakī. ³⁵ Miyapīr wiketeri nehī newen niu. Hap piutīp hi etīwehis wawu wautikewa. Hap ep au, wawu wawīt en. [³⁶ Mītikīt wiketeret tatīt ni eim. Mītik hak hi etīwekhis heiyīk kaknen, hak au kaku.]”

³⁷ *Mīt nīrak disaipel nemtau menmen im hīrak ketpor, hīr nitīwekhi, “Mītik Iuwe, menmen im mamīt nein?” Jīsa ketpor tok piksa ik: “Herwe kaa kīwaairi te hore tepre mamno mamwik mamkinenīk mamīk.”

18

Jīsa katīp hīm tok piksa me mīte weiniye wetike mītik masistret

¹ *Jīsa katīp mīt nīrak hīm tok piksa kakiKepi hīr enīrtei te hīr enitehi God hekrit hekrit, hīr ap enīnapen. ² Hīrak katīp kar ik: “Nīpaa mītik masistret kau wit hak kiutīp, hīrak ap kises God, ap hanhan mīt au. ³ Mīte hap weiniye nīpaa mītik kīre kaa hīre wau wit kiutīp wetike masistret, hīre wen wañ wīr masistret ik wetpīwek war ik: ‘Mītik hak enuk kan kerekyo enum. Ti ekepa.’ ⁴ Nīpaa enum eik masistret ap kekepye ere maain hīrak han kitet menmen im hīrak katīp, ‘Hi ap hīnapen God au, hi ap hanhan mīt. ⁵ *Hi akaap mīte weiniye hentar hīm hīre wetpewem te hīre ewu werek o au en, hīre waunen hekrit

hekrit te waurekya han enuk eri-uwerep.’”

⁶ Jīsa wen katīp, “Yi eiyīmtau hīm me mītik masistret enuk ketpim, yi han ekitetim. ⁷ In ek yi han ekitet God kakiKaap mīt nīrak kakiMtor hīm mīr kerek hīr nīnap nanitīwekhi ekīkepi wītaan wanewik o au? Te hīrakkakiKepi waswas o au? ⁸ Hi etpi, God kakiKepi kakiMtau hīm mī kakriakem wasenum. Te maain hi Mītik ke wit ke Mītik Iuwe hi pīke enen tī, mīt hīr han ekiteta nanitehi God menmen nanmeriyo o au?”

Hīm tok piksa me mītik ke Farisi ketike mītik enuk kari pewek me mīt ne takis

⁹ Jīsa hīrak wen katīp hīm tok piksa im e me mīt kerek han kitet hīras hīr nīriak menmen yaaim, te nīnaain han en nīriak menmen enum. ¹⁰ Hīrak katīp kar ik: “Mītikīt wiketeret tīniu ten wīnak iuwe ke God hīrakīt titehi God menmen. Hak ke mīt ne Farisi, hak ke mīt nari pewek me takis me mīt. ¹¹ *Mītik ke Farisi kerp hīrekes kitehi God kar ik: ‘God, hi han yaaik heriuwit hentar hi ap enuk har ke mīt han au. Hi ap enuk o sampeine hari pewek me mīt, hises menmen enum o etike mīte wīriaran au. Hi ap har mītik ik enuk kerek kari pewek me takis me mīt au. ¹² *Me wī wik me wik miutīp miutīp, hi au hīt nīnpī hau te hi hituthi menmen. Hi pewek mei man hi ewepim ewetut pīnam kike, hi ehīt pīnam kerek mepeit en.’ ¹³ *Hīrak katīp kar ik, te mītik enuk kari pewek me mīt me takis, hīrak keit wīnak ke God kerp yanīmīn, hīrak ap kīkīamnaan men niu wit ke God au. Hīrak yīnk enuk kīwaai his kewen han pank kīrak katīp God, ‘Ti hanhan heriuwa. Hi mītīk enuk hīriak menmen enum.’”

* 17:37 Jop 39:30 * 18:1 Ro 12:12; Kl 4:2; 1Te 5:17 * 18:5 Lu 11:7-8 * 18:11 Lu 16:15

* 18:12 Jen 14:20; Mt 23:23 * 18:13 Sam 51:1

14 *Jisas katip, “Hi hetpi, mitik ik ek enuk kari pewek me mit, hirak kinaiwir winak ke God hirak God katip hirak yaaik. Te mitik hak eik au. Mitik kerek han kitet hirak yaaik kinin mit han, God kaktip hirak weinik. Te mitik kerek hirak han kitet hirak weinik, God kakrekryiwek kaktip hirak yaaik iuwe.”

Jisas kewis his mentar nikerek kitehi God naanmamror

(Mt 19:13-15; Mk 10:13-16)

15 Mit han neit nikerek kike niri neri nan Jisas te hirak ekwis his eminteri ekitehi God naanmamror. Te mit disaipel niri miye haai niri hir natip neneri nar ik: “Jisas epei kikaap mit yapirwe hiri niri nap. Nikerek kike hiri weinin. Yi einopin!” 16 Te Jisas kenine nikerek kike eninen enirek, hirak katip mit disaipel niri, “Yi eiwisi hiri eninen. Yi ap eiweni eiypitar mit hiri nanises him me God hiri han ekitet God naniri ke nikerek han kitet him me miye haai netpim. 17 *Hi hetpi werek. Neimin ap nises him me God nanwisik naanmampriri naniri ke nikerek hiri nises him me miye haai niri, hiri ap nanit menmen God kakwetirem taau.”

Him me mitik iuwe kinin mit ketenen menmen yapirwe

(Mt 19:16-30; Mk 10:17-31)

18 *Mitik kiutip ke mit iuwe ne Isrel kan kitiwekhi kar ik: “Mitik Yaaik kerek ti hertei menmen ewepyapirem, hi eriak mekam te hi ehiti himin yaaik hi ehu etike God tipmain tipmain enum eik?” 19 Jisas ketpewek kar ik: “Henmak te ti etpo hi yaaik? Ti hertei ti atip hi hiri keimin te ti atip hi yaaik a? Mitik kiutip kekri nimin ne yi mit miyapiri hirak yaaik au. God kiutip kerek. 20 *Ti hertei him lo Moses nipa kewisim. Yi ap eitike miyapiri kerek epei neit mit

yi ap eiriran au emit! Yi ap einep mit nani. Yi ap eisawin eiypit menmen me mit han. Yi ap eimipin eiwenin him mitik hak. Yi eiypises miye haai ni eiypimtau him mir.”

21 Mitik kerek ketenen menmen yapirwe ketpewek, “Nipa kerek hi hiri nikan kike ere in ek hi epei hises him me God Moses kewisim mau tiwei.” 22 *Jisas kemtau

menmen im, hirak ketpewek, “Ti wen eriak menmen ham miutip ti ap hisesim. Ti etenen menmen yapirwe. Ti eno esiuwe menmen mit ehiti pewek mamreri ti ewet mit enun weinin em. Epei au, ti enen eisasa. Ti eriakem te God kakwetut menmen yaaim mirak kakit wit kirak.” 23 Mitik ketenen menmen yapirwe kemtau him im, hirak han enuk kentar hirak ketenen menmen yapirwe. Hirak kinapen kakwet mit em. 24 Jisas kerek, hirak han enuk te hirak katip, “Amirkeik te mit netenen menmen yapirwe hiri enwis God kinini naanmampriri hiri nises him mirak. Taauye! 25 Miyak kamel (hirak kire hos) kakno kakitet pewek kiki taau. Mitik kerek wen ketenen menmen yapirwe kakno kakises him me God kakwis God kakinin naanmampriwek taauye!” 26 Te mit nemtau him im, hiri nitiwekhi, “Te keimin God kaktiwekhis kaku kaktikerek kaku kakit? Taauye!” 27 *Jisas kewenhi ketpor, “Menmen mit ap nanriakem, hiram menmen weinim God hirak kakriakem.”

28 Te Pita katip, “Haiu epei minaiwir wit kaiu, menmen maiu misesit.” 29 Jisas ketpor kar ik: “Hi hetpi im e. Neimin minaiwir wit kiri o minaiwir miyapiri niri o kikrek niri o miye haairer o nikerek niri nentar hiri nises him me God, 30 hiri nanit menmen yaaim yapirwe me wi hiri nau ti ik e. Maain God skelim mit, hiri nanu nanit nantikerek

* 18:14 Mt 23:12; Lu 14:11

* 18:17 Mt 18:3

* 18:18 Lu 10:25

* 18:20 Eks 20:12-16;

Diu 5:16-20

* 18:22 Mt 6:20

* 18:27 Mk 14:36

tipmain tipmain enum eik.”

Jisas katip keteipim hirak kaki maain pike kakikrit

(Mt 20:17-19; Mk 10:32-34)

³¹ *Jisas keithis mit disaipel narak hiswiyen wik (12) kerik ketpor, “Eiy+mtau! Haiu mamno wit Jerusalem menmen yapirwe mit profet nipaa newisim mau tiwei me hi Mitik ke wit ke Mitik Iuwe hiram mamnen. ³² *Te hir nanriuweta hi ano his me mit enun ap ne Isrel hir nanrekjo enum, nanit+tonaan, nanitpo enum, naninik+n timank mamnawa. ³³ Hir naniyep nanriuwe nipin, hi ano te mit nanwenkeka hahu nu tentarakit hi hahi. Me wi wikak hi pike akrit ehu.” ³⁴ *Mit disaipel ap nertei menmen werek werek au. Te menmen kerek hirak ketpim au misawin ap meke yaain au. Te hir ap nertei menmen werek werek Jisas ketpim au.

Jisas kikaap mitik nanamir toto
(Mt 20:29-34; Mk 10:46-52)

³⁵ Jisas kan menep wit Jeriko, mitik kerekek nanamir toto kau menep yayiwe kenine mit miyapir nanwetiwewek nan te kakit menmen kakim. ³⁶ Mitik nanamir toto kemtau mit yapirwe nan nanino, hirak kitehi mit han kar ik: “Mit nriak mekam?” ³⁷ Hir netpiwewek, “Jisas ke wit Nasaret kan kesipetit ken.” ³⁸ *Hir netpiwewek te mitik nanamir toto kinap katip, “Jisas Nepenyek ke Devit. Ti han etwenina.” ³⁹ Te mit kerek ninin ek nenerek netpiwewek, “Ekintip wire wire!” Te hirak pike kinap yapirwe kenine hisiuwe, “Nepenyek ke Devit, ti han ekepai naanmprai, te ti han etwenina.” ⁴⁰ Jisas kemtewek hirak kerp ketpor, “Eiyithis mitik nanamir toto eiyik einen.” Hir neiyik nan,

hirak kan menep, Jisas kitiwewekhi kar ik: ⁴¹ “Ti hanhan hi erekyut mekam?” Mitik nanamir toto katip, “Mitik Iuwe, hi hanhan nanamir kai pike ekiupan te hi ahir menmen werek werek.” ⁴² *Hirak katip epei au, Jisas ketpiwewek, “Ti esiupan nanamir ehir menmen. Ti han ekiteta te hi hekepit ti hire yaaik.” ⁴³ Wasenum hirak kir menmen werek werek kises Jisas kewenipi God. Mit yapirwe nirek, hir newenipi God nentar hir han yaaik neriuwerek.

19

Him me Sakias

¹⁻² Jisas kepno kitet wit Jeriko kesipatek kepno. Mitik iuwe niuk mirak Sakias hirak kepu wit ik. Hirak kinin naanmpre mit kerek hir nari pewek me mit ne takis newet gavman em. Hirak ketenen menmen yapirwe. ³ Mitik ik hirak kare kakir Jisas hirak keimin. Hirak mitik kike yinak te ap kakir Jisas kentar mit yapirwe nerp menep wasenum nesoniwewek. ⁴ Te hirak kesiuken kinin mit yapirwe ken kinu nu fik kau niu (hirak kire tapir kup) hirak kakir Jisas kentar hirak kakno kaksipaat nu ik e.

⁵ Jisas kan kerp nu ik e kikiamnaan kir Sakias ketpiwewek kar ik: “Sakias, ekiuwe wasenum enen. Hi etput, hi petepin atikewit wauno winak kit ek.” ⁶ Sakias ekiuwe wasenum kan ti, hirak han yaaik keriuwe Jisas kekere han kirak, hirak keriyaak ken winak kirak. ⁷ *Hir mit yapirwe nirek, hir natipan ninan yipir newirek hir natip nar ik: “Jisas kakno winak ke mitik enuk kirak menmen enum.” ⁸ *Maain keit winak eik, Sakias kekrit kerp katip Jisas, “Mitik Iuwe emtau! Hi ewet pewek o menmen mai

* 18:31 Lu 24:44 * 18:32 Lu 9:22, 44 * 18:34 Mk 9:32 * 18:38 Mt 15:22 * 18:42 Lu

7:50 * 19:7 Lu 5:30, 15:2 * 19:8 Eks 22:1; Nam 5:6-7

pɪnam mamno mɪt enun winen menmen auri. Te hi nɪpaa emipɪn mɪt han ekinortɪp pewek mɪr; hi pɪke ewetɪrem mamrer mɪr kerek nɪpaa hi etɪwem miutɪp, hi ewetɪrem tekyaaɪt.”⁹ *Jisas katɪp te mɪt nau en nemtewek. Hɪrak katɪp kar ik: “Petepin mɪtɪk ik epei keweikɪn sip kewet menmen enun. Hɪrak hɪrekes nepenyek ke Ebrahim kentar in ek hɪrak kises God werek werek. Hɪrak kises God werek werek kentar¹⁰ *hi Mɪtɪk ke wit ke Mɪtɪk Iuwe, hi han te hi hɪnhatɪn mɪt hɪr newaank hɪras nar mɪtɪk ik, te hi ekepi etorhis.”

Jisas katɪp hɪm tok piksa ke mɪt naanmɪpre pewek me mɪtɪk hak (Mt 25:14-30)

¹¹ Jisas katɪp hɪm tok piksa men mɪt kerek nemtewek katɪp Sakias menmen. Hɪrak katɪp hɪm im kentar in ek hɪrak epei menep kakiun wit Jerusalem kaki. Te hɪr mɪt han kitet natɪp epei menep te God kaknen kakɪuwe menmen mɪrak iuwe yaaim kakɪnɪn naanmamre mɪt.¹² *Te Jisas katɪp kar ik: “Nɪpaa mɪtɪk hak iuwe kepu. Hɪrak kakno wit hak keit yanɪmɪn te mɪt han nanwisɪk kakre iuwe naanmamre mɪt neit ein. Maain hɪrak pɪke kaknen wit kɪrak ik.¹³ Menep hɪrak kakno, hɪrak kenɪne mɪt hiswiyen (10) nekepi kɪriak menmen mɪrak, hɪr nan. Hɪr nan, hɪrak kewtɪr pewek mar 20 kina miutɪp miutɪp. Epei au, hɪrak ketpor, ‘Eiyɪmtau menmen. Yi yayɪt pewek im em, hɪram mamri meiyam mamkiterem mamwaai ere iuwe, te hi pɪke anen.’

¹⁴ * “In ek, mɪt han ne wit kɪrak, hɪr nɪneinɪk te hɪr nesiuwe mɪt han nɪkaru nen natɪp nar ik: ‘Haiu mɪnapen mɪtɪk ik kakre iuwe naanmamrai.’

¹⁵ “Maain mɪtɪk iuwe epei naanmɪpre mɪt pɪke kan, wasenum hɪrak kenɪne mɪt kerek nɪriak menmen mɪrak em kerek nɪpaa neit pewek, hɪrak keriyeyiri hɪr nan nerp ninaan mɪrak, hɪrak kitorhi me pewek nɪpaa hɪrak kewetɪrem, te hɪr neit pewek meiyam mamtikerem o au.¹⁶ Mɪtɪk hak kiutɪp kinɪn kan katɪp, ‘Mɪtɪk iuwe, me pewek nɪpaa ti ewetewem mar 20 kina, hɪram mari ham mɪre 200 kina.’¹⁷ *Mɪtɪk iuwe ketpɪwek kar ik: “Ti yaaik, ti mɪtɪk erekyau menmen mai yaaim. Ti yaaik naanmɪprau menmen kike mar im werek, te hi ewisit naanmamre wit iuwe mar hiswiyen (10) im e.’

¹⁸ “Hɪrak epei ken, mɪtɪk hak kerek kɪriak menmen mɪrak ek kan katɪp, ‘Mɪtɪk iuwe, me pewek nɪpaa ti ewetewem mar 20 kina, hɪram mari ham mɪre 100 kina.’¹⁹ Hɪrak katɪp epei au, mɪtɪk iuwe king katɪp me mɪtɪk ik kar ik: ‘Ti naanmamre wit mar hispɪnak (5).’

²⁰ “Hɪrak epei ken, mɪtɪk hak kɪriak menmen mɪrak kan katɪp, ‘Mɪtɪk iuwe, im em hɪram pewek mit nɪpaa ti ewetewem. Hi hɪsawɪnem mekre wa hɪtɪn.²¹ Hi hɪneinit hentar ti menmen kerek mɪt han nimaam. Ti ewenkek menmen kerek nɪpaa ti ap emɪr em au, mɪt han namɪr.’

²² “Mɪtɪk iuwe king ketpɪwek, ‘Ti mɪtɪk eriak menmen mai, ti enuk! Hi pɪke ehɪt hɪm mit ti etpim me hi, hi pɪke enit eriuwerem. Ti hertei hi mɪtɪk enuk atɪp hɪm tokik tokik ari menmen ap mai ewenkek menmen kerek hi ap epei hamɪr au mɪt han.²³ Henmak te ti ap ewisa pewek mei mekre benk? Te hi ehɪt meiyam kike weinɪm mamtikerem wɪ kerek hi pɪke han in a?’²⁴ Te mɪtɪk iuwe king katɪp mɪt kerek nerp ein en, ‘Eiyɪt pewek emkeipɪwek eiwɪrem te yi eiwet

* 19:9 Ap 16:31-34; Lu 13:16 * 19:10 Lu 15:4; Jo 3:17; 1Ti 1:15 * 19:12 Mk 13:34 * 19:14 Jo 1:11 * 19:17 Lu 16:10

m̄it̄ik hak kerek ketenen 200 kina eiwet̄iwekem.’

²⁵ “H̄ir netp̄iwek, ‘M̄it̄ik iuwe m̄it̄ik eik epei ketenen 200 kina, ekit.’

²⁶ * “M̄it̄ik iuwe kat̄ip kar ik: ‘Hi etpi m̄it̄ kerek netenen menmen h̄iram yap̄irwe, te maain h̄irak m̄it̄ik iuwe kakwet̄ir meiyaam. Te m̄it̄ kerek ap netenen menmen yap̄irwe au, menmen kike kerek h̄ir netenenim, m̄it̄ik iuwe kakt̄iwem mamkeipnor. ²⁷ In ek m̄it̄ nai nepan n̄inaain hi h̄ire m̄it̄ik iuwe naanmamror, yi eitorhis einen in yi ein̄ip te hi ah̄iri.’”

Jisas ken Jerusalem kakre m̄it̄ik iuwe naanmamre m̄it̄
(Mt 21:1-11; Mk 11:1-11; Jo 12:12-19)

²⁸ Jisas kat̄ip h̄im im epei au, h̄irak kin̄n k̄niu kakno wit Jerusalem. ²⁹ H̄irak kan menep ke wit Betfasi ketike wit Betani keit̄ m̄niu (o neiȳip) niuk m̄irak oliv. Epei au, Jisas keriuwet̄ m̄it̄ik̄it̄ disaipel wik t̄niu ten. ³⁰ H̄irak ketp̄iwek̄it̄ kar ik: “Yi eino wit eik yi eiȳir donki n̄ikik (h̄irak k̄re hos) m̄it̄ nekeip̄ik kerp kerek m̄it̄ niut̄ip niut̄ip ap n̄ipaa newik wen au. Yi eisiupanek eiriyaak eiȳik einen in e. ³¹ Te m̄it̄ han nanitihi, ‘Yi yenmak te yi yesiupan ek,’ te yi eiȳit̄por, ‘M̄it̄ik iuwe hanhan kakt̄iwek.’”

³² * H̄irak̄it̄ ten ten ere t̄nap̄in menmen mar ke Jisas n̄ipaa ketp̄iwek̄item. ³³ T̄nap̄inek o, h̄irak̄it̄ wen tesiupan hos, m̄it̄ kerek naanm̄ipre hos netp̄iwek̄it̄, “Yi yenmak te yi yesiupanek?” ³⁴ H̄irak̄it̄ tat̄ip, “M̄it̄ik iuwe kaw̄ir kakwik.”

³⁵ H̄ir newenhi te h̄irak̄it̄ tari hos eik teiȳik ten Jisas, h̄ir yap̄irwe new̄ir saket (h̄iram m̄ire laplap) mentar hos sip

k̄irak, te h̄ir nekin Jisas newis̄ik kewik. ³⁶ * Jisas kewik kepno, h̄ir m̄it̄ nepno netikerek nenepep saket newis̄im min̄n m̄iwaai yayiwe neteik̄in h̄ir newen̄ipiyek han yaaik neriuwerek. ³⁷ Jisas kan menep wit Jerusalem kerek yayiwe kiun wank kekiuwe ken m̄niu Oliv ek, m̄it̄ disaipel n̄irak yap̄irwe nererik menep menep h̄ir han yaaik newen̄ipi God nine henye newep h̄im iuwe nentar menmen yaaim h̄ir epei n̄ir Jisas k̄ir̄iakem. ³⁸ * H̄ir nat̄ip nar ik:

“God naanmamre M̄it̄ik Iuwe kerek naanmamre haiu m̄it̄, h̄irak kak̄ikreh̄ir God. God hanhan keriuwai haiu m̄it̄. God h̄irak kak̄it̄ niuk iuwe.”

³⁹ Te m̄it̄ han ne Farisi kerek naanm̄ipre h̄im me Moses nekre m̄it̄ yap̄irwe en nat̄ip Jisas, “M̄it̄ik Iuwe, ti at̄ip m̄it̄ disaipel nit̄ w̄ire w̄ire nentar h̄ir nat̄ip God keriuwet̄it̄ te ti han t̄ ik. H̄iram enum.” ⁴⁰ Jisas kewenhi ketpor, “Hi etpi, h̄ir nekint̄ip w̄ire w̄ire, nan h̄iremes kerek m̄iwaai yayiwe mamnap̄ mamt̄ip mamwen̄ipi niuk mai.”

Jisas k̄ik̄it̄ Jerusalem kent̄ar m̄it̄ neweik̄in sip newet̄iwek

⁴¹ * Jisas epei kan menep wit Jerusalem, h̄irak k̄irek, h̄irak k̄ik̄it̄ m̄it̄ nau wit eik. ⁴² * H̄irak kat̄ip, “Hi hanhan te yi m̄it̄ petepin yertei menmen eit̄iwem me yi eiyu werek werek, te in ek yi ap yerteiyem taau. ⁴³ Maain w̄i mamnen te m̄it̄ n̄i enun nepan nan̄inen nanweik̄ni h̄ir naniyepeti m̄it̄ nan̄inke yinan hesini nan̄inke yinan hasini. ⁴⁴ * Te h̄ir nan̄inen naniwep yi m̄it̄ miyap̄ir nan̄iwaank wit ki. Ap te nan mei miut̄ip mamu kerek n̄ipaa mepu ek taau. Menmen im

* 19:26 Mt 13:12; Lu 8:18 * 19:32 Lu 22:13
2:14 * 19:41 Jo 11:35 * 19:42 Ais 6:9-10; Mt 13:14; Ro 11:8

* 19:36 2Kin 9:13 * 19:38 Sam 118:26; Lu
* 19:44 Lu 1:68, 21:6

mammen mamɪntar yi ap yertei wi God kan te kakɪkepi.”

Jisas ken winak iuwe ke God kepɪr mɪt nesiuwe menmen neit ein (Mt 21:12-17; Mk 11:15-19; Jo 2:13-22)

⁴⁵Maain wi ham Jisas ken winak iuwe kerek mɪt nererik natɪp hɪm me God neitai en, hɪrak kene mɪt kerek nesiuwe menmen mɪre sipsip o hore menmen ham mɪt namɪp nanwet God em, hɪrak kepɪri nen. ⁴⁶*Hɪrak ketpor kar ik: “Hɪm nɪpaa God ketpim mɪt newisɪm mau tɪwei mar im: ‘Winak kai mɪt netpim hɪrak ke hɪr nanɪno nanitehi God menmen naneitak.’ Te yi yeweiknɪk kɪre winak ke mɪt enun nekintɪp menmen newik.”

⁴⁷*Epei au, hekrit hekrit Jisas katɪp mɪt miyapɪr hɪm mɪrak keit winak iuwe ke God kerek ek. Te mɪt iuwe pris newet God menmen me mɪt, hɪr netike mɪt ne Skraip kerek natɪp mɪt miyapɪr hɪm me Moses, hɪr netike mɪt iuwe ninɪn mɪt, hɪr nimenɪpɪn Jisas hanhan nankɪp kaki. ⁴⁸*Te hɪr ap nɪɪrakem au nentar hɪr mɪt yapɪrwe nemtau hɪm mɪrak ap te nanɪnaaiwɪr hɪm meiyam miutɪp au. Hɪr hanhan netikerek neit winak iuwe ke God eik.

20

Mit iuwe nitehi Jisas: Keimɪn kewisit ti ewepyapɪr hɪm me God? (Mt 21:23-27; Mk 11:27-33)

¹Wi ham, kerek Jisas kepeit winak iuwe ke God keit Jerusalem kerekek, hɪrak katɪp mɪt miyapɪr hɪm yaaim me God, mɪt han pris iuwe kerek newet God menmen me mɪt, hɪr netike mɪt ne Skraip kerek natɪp mɪt miyapɪr hɪm me Moses, hɪr netike mɪt iuwe hɪr naanmɪpre mɪt ne Isrel hɪr nan.

²Hɪr nan hɪr nitɪwekhi, “Ti etpai, keimɪn kehimiɪtenit te ti han hɪɪrak menmen im? Keimɪn ketput hɪram yaaim te ti hɪɪrakem?”

³Jisas kewenhi ketpor, “In ek hi hitihi yi eiyɪtpewem. ⁴*Mɪtɪk Jon, God keriuwetek kan hɪrak kɪkɪr mɪt neriuwe tɪpar ketpor hɪr enweikɪn sip enwet menmen enum o Jon hɪrekes han kitetim kɪɪrakem?” ⁵*Hɪr natɪpan han kitetim mar im: “Haiu mamtɪp me God, te hɪrak kaktɪp, ‘Hɪram meke God man te yi yenmak ap yises hɪm me Jon?’ ⁶Te haiu mamtɪp Jon hɪrekes han kitetim kɪɪrakem, mɪt yapɪrwe in en nanwɪr nan nanwep nanɪntar hɪr han kitet Jon hɪrak profet, God keriuwetek kan kewepyapɪr hɪm mɪrak.” ⁷Te hɪr newenhi natɪp Jisas nar ik: “Haiu ap mertei menmen Jon ketpim meke nein man?” ⁸Te Jisas ketpor, “Mar keremem te hi ap hetpi keimɪn keriuweta hi hɪɪrak menmen.”

Jisas katɪp hɪm tok piksa me mɪt enun naanmɪpre ni me waai nɪkim wain (Mt 21:33-46; Mk 12:1-12)

⁹*Hɪrak ketpor epei au, Jisas katɪp mɪt hɪm tok piksa im: “Mɪtɪk kiutɪp kamɪr wain nɪkim mau ni kewis mɪt han naanmɪprewem. Maain hɪr nanɪt ham, hɪrak kakɪt ham. Epei au, hɪrak kɪnaaiwɪr wit kɪrak ken kakɪt wit hak ere maain tito yapɪrwe. ¹⁰*Me wi kerek hɪr nanɪt waai nɪkim mewɪnki kerem em, hɪrak keriuwet mɪtɪk kerek kɪɪrak menmen mɪrak kakno kakɪr mɪt kerek naanmɪprewem, hɪr enwetɪwek ham pɪnam. Te mɪt kerek naanmɪpre ni keremem nakɪp nenipek yɪnk enuk nesiuwerek kan ap ketenen menmen mei au. ¹¹Maain hɪrak pɪke keriuwet mɪtɪk hak ken te mɪt naanmɪpre

* 19:46 Ais 56:7; Jer 7:11 * 19:47 Lu 21:37, 22:53; Jo 18:20 * 19:48 Mt 21:46; Mk 14:1-2; Lu 20:19 * 20:4 Mk 4:1-5 * 20:5 Mt 21:32 * 20:9 Ais 5:1 * 20:10 2Kro 36:15-16

ni keremem h̄r nak̄p nenipek ȳnk enuk nesiuwerek p̄ke kan ap ketenen menmen mei au. ¹² H̄rak p̄ke kan ap ketenen menmen au, h̄rak keriuwet wok m̄tik hak kepno, te m̄t naanm̄pre ni h̄r nak̄p kaa h̄r new̄rek kenp̄n. ¹³ H̄r new̄rek kenp̄n, m̄tik ke ni h̄rekes kat̄p, ‘Hi ariak mekam te hi eh̄t menmen mai p̄nam? Hi hertei. Hi esiuwe n̄kan kai n̄paa hi hinaak kiut̄p kerek ek. H̄rak ekno te h̄r han ekitetik enwet̄wek menmen.’ ¹⁴ H̄rak keriuwetek ken ni eim, te m̄t kerek naanm̄prewem n̄rek h̄r nat̄pan, ‘Ik ek h̄rak n̄kan k̄rak h̄rekes kerek ek. Haiu emk̄p te haiu mam̄t ni me waai wain h̄ram maiu.’ ¹⁵ Te h̄r nep̄rek kaknop̄n ni me waai n̄kim kerem em, h̄r nak̄p. M̄tik h̄rekes ke ni keremem ekriak mekam me m̄t naanm̄pre ni m̄rak? ¹⁶ Hi hetpi h̄rak eknen eknep m̄t kerek naanm̄pre ni eim, h̄rak p̄ke ekwet han em naanm̄pre ni me waai keremem.” M̄t h̄r nemtau h̄m im h̄r nat̄p, “Taau! Em̄t! M̄t kerek naanm̄pre ni ap te nanriak enum marim auye!”

¹⁷ *Jisas k̄ri ketpor kitorhi kar ik: “Menmen im ap te mamnen taau, kenmak h̄m me God mau t̄wei mat̄p mar im:

‘Tein̄k kerek n̄paa m̄t kerek nime w̄nak ek n̄nein̄k nenkerek newis̄k k̄waai?’ ¹⁸ *M̄t neim̄n niut̄p niut̄p kerek neweik̄n sip neweto h̄r nar ke m̄t h̄r nerewo tein̄k ek h̄rak kakrenir̄r kike kike nanriwaank. Tein̄k kak̄nke kak̄ntar neim̄n h̄rak kaksesi t̄kip t̄kip mamre niut̄p. (Hi kerekek h̄re tein̄k ik. Keim̄n ap kises h̄m mai kak̄waank h̄rekes.)” ¹⁹ *M̄t h̄r nat̄p m̄t miyap̄r h̄m me Moses

netike m̄t iuwe pris kerek nin̄n m̄t han, h̄r hanhan in ek nan̄this Jisas nank̄p nentar h̄rak kat̄p m̄t h̄m wein̄m tok piksa me h̄r m̄t iuwe keriyen. Te h̄r n̄napen m̄t miyap̄r yap̄rwe nererik menep menep, te h̄r net̄wekhis nan̄p au.

M̄t nan nitehi Jisas menmen me nanwet gavman pewek me takis (Mt 22:15-22; Mk 12:13-17)

²⁰ *Te h̄r nemer̄r w̄ te nant̄wekhis. H̄r nehimit̄an m̄t enun nemip̄n h̄r n̄re yaain te h̄r nan̄nen nanmip̄n Jisas nanit̄wekhi menmen te h̄r nanwis̄k kakno his me m̄tik iuwe Gavman ke Rom. ²¹ H̄r nan nat̄p Jisas, “Kaiu Iuwe, haiu mertei menmen ti etpim ewepyap̄rem h̄ram yaaim. Haiu mertei ti ap h̄naain m̄t iuwe o m̄t neim̄n wein̄n. H̄ram menmen wein̄m ti etpor h̄m yaaim me God keremem. ²² *Ti etpei h̄ram yaaim werek te haiu enwet m̄tik iuwe naanm̄pre m̄t ne Rom netikewei pewek me takis o au?” ²³ Te Jisas kertei kekere han k̄rak h̄r nemip̄n te h̄rak ketpor, “Yi yenmak te yi yitauhiyem a? ²⁴ Yi eiteikno pewek kei kiut̄p. H̄m̄n metike niuk me keim̄n im em?” H̄r newenhi, “M̄tik iuwe Sisa kerek naanm̄pre m̄t ne Rom ek.” ²⁵ Te Jisas kat̄p, “Yi eiwet m̄tik iuwe naanm̄pre m̄t ne Rom menmen lo metpim. Te yi eiwet God menmen h̄m me Moses keremem metpim.” ²⁶ H̄r ap nemtau h̄m mei enum h̄rak ketpim te h̄r nanriyaak me nanam̄r me m̄t neiȳk nan̄no au. Te h̄r nekint̄p w̄re w̄re neit, h̄r han kekrit neriuwe h̄m m̄rak.

* 20:17 Sam 118:22 * 20:18 Ais 8:14-15 * 20:19 Lu 19:47-48 * 20:20 Lu 11:54 * 20:22 Ro 13:6-7

Mit nitehi Jisas menmen me mit nani pike nanikrit

(Mt 22:23-33; Mk 12:18-27)

²⁷ Mit han pris hir nises him me Sadyusi, hir nan Jisas. Hir keriyen han kitet mit epei naa ap te pike nanikrit taau. Hir nitiwekhi nar ik: ²⁸ **“Mitik Iuwe, mitik Moses kewisai him lo im em: ‘Mitik kaa kinaaiwir mite pirak te nikerek au, mitik kerekek nikik o heiyuwe kirak ekit mite pirak weiniye kerep te hire pike ewine nikerek enikrehir ke mitik nipaa kaa ek e.’* ²⁹ Nipaa mitik ketike kikrek narak hispinak kiutip (6) ne haai kiutip hir nepu. Heiyuwe kir keit mite. Maain hirak kaa, te hirak ap epei kine nikerek nei wen au. ³⁰ Te nikik kirak kerek naminek ek ketiwe te hirak kaa ap epei kine nikerek au. ³¹ Nimek ketiwe te menmen mar im me hirakit hispinak wik (7), hir naa te ap hir nine nikerek nei au. ³²⁻³³ Hir naa, maain mite hire waa. Maain wi God kakikian mit nanikrit, mite ip e pe mitik keimin ke mit hispinak wik (7)?”

³⁴ Hir nitiwekhi epei au, Jisas kewenhi ketpor, *“Mit miyapir in ek hir neitan. Haairer ne miyapir nihan hiram, hir nesiuwe nikerek nir nanino nanit pewek nanmereyi.* ³⁵ Te mit netike miyapir kerek hir yaain en nentar hir newis God naanmpri, hir nani te maain God kakikian hir nanikrit nanu te maain hir ap pike nanitan taau. ³⁶ **Hir nanire mit ensel nentar hir ap te nani au. Hir nanu nanre nikerek ne God nanitar hir naa hir pike nanikrit.* ³⁷ **Mitik Moses katip keteiknai werek werek kerek mit naa maain nanikrit nanu. Him me God mau tiwei Moses kewisim matip menmen me wi hirak kir si taak nu ap kaa au, hirak katip ke Mitik Iuwe, ‘Hirak God ke*

Ebrahim, God ke mitik Aisak, mitik Jekop kerek nipaa enum eik nepu.’ ³⁸ **Menmen im meteiknai hirak God ke mit hir naa au. Hir nepu. Haiu mit in han kitet mit epei naa, te God katip au hir himin kir kepu. Hir ninaaiwir yink kir kaa kerekek te nanit yink hak yaaik.”*

³⁹ Mit han ne Skraip kerek newepyapir him me Moses newenhi natip, *“Mitik Iuwe, ti epei atip werek.”* ⁴⁰ Hir yink enuk ninaain nanitehi Jisas menmen meiyam au.

Jisas kitehi Sadyusi him me mitik God kehimitanek kakikaap haiu mit

(Mt 22:41-46; Mk 12:35-37)

⁴¹ Jisas ketpor, *“Nenmak mit kerek natip mit miyapir him me Moses natip Mitik Krais kerek God kehimitanek hirak nepenyek ke Devit kerekek a? ⁴² *Hirak nepenyek kirak kerekek au kentar Devit hirekes katip mau tiwei Sam kar ik:*

‘God hirak katip Mitik Iuwe kai: Ti ehu etikewa har ke mit iuwe, ⁴³ ere maain hi enep mit nit enun nepan epei au nesi.’ ⁴⁴ Devit kene nepenyek kirak “Mitik Iuwe kai.” Markeik te Mitik Iuwe God kehimitanek kakikaap mit hirak kakre nepenyek ke Devit kerekek a?” Jisas katip menmen im keteikin mit hirak kire God.

Jisas katip mit naanmamre hiras me menmen mit kerek newepyapir him me Moses hir nisesim

(Mt 23:1-36; Mk 12:38-40; Lu 11:37-54)

⁴⁵ Mit yapirwe nererik nemtewek, Jisas katip mit narak disaipel menmen im: ⁴⁶ *“Yi naanmamre hiras me mit iuwe newepyapir him me Moses. Hir*

nanino ein ein neweik+n laplap saket nokik kerek meteik+n mit hir nises God, hir han yaaik nantipan neiyewowan nanirp wit maket kerek mit nererik nesiuwe menmen. Hir hanhan nanu yeno mit nehimitanem me mit iuwe neit winak kerek mit nererik nekine him me Moses, o winak mit nererik naam menmen neriuwe mit han. ⁴⁷ Hir hanhan nisaw+n nanri menmen, winak o ti me miyapir mit nir epei naa nesiupani. Hir epei nari menmen, te hir nanino winak ke God hir nemip+n nitehi God menmen neteik+n mit yapirwe hir yaain. Maain God kakawaanki wisenum nan+ntar hir nemip+n niriak enum.”

21

Mite weiniye nipaa mitik kire kaa, hire wewet God menmen
(Mk 12:41-44)

¹ Jisas kerenaan kir mit netenen menmen yapirwe hir newir pewek yapirwe mekre tikenup miwaai winak iuwe ke God. ² Hir newirem, Jisas kau kir mite weiniye nipaa mitik kire kaa hire wewir pewek kike wik mepno mekre tikenup kerek. ³ *Hire wewirem epei au, Jisas katip, “Hi hetpi, mite weiniye ip e nipaa mitik kire kaa, hire wewir pewek mekre tikenup hiram minin mit han. ⁴ Mit han en hir newis ham kerek epei nenkerem men, p+nam au meit, te hir newet God em. Te hire wetenen pewek mei yapirwe au, te hire wewisim wenepim kerek hire wetenenim me weiyim wawim menmen.”

Jisas katip winak iuwe ke God maain mit naniwaankek kakit
(Mt 24:1-2; Mk 13:1-2)

⁵ Mit han hir natip menmen me winak iuwe ke God hirak yaaik nan yaaim mire teinik mit newen ninaan mewik, menmen

ham yaaim mit newisim neiyim neses winak neriuwerem. Te Jisas ketpor, ⁶ **“Hiram menmen im yi yirem, maain wi mamnen te ap nan kei kiutip kaku taau, te menmen meiyam miutip miutip mamu mamintereram taau. Mit nanwirem mamno ti heriyai heriyai.”*

Jisas katip menmen maain mamnen mamawaank mit
(Mt 24:3-14; Mk 13:3-13)

⁷ Hir mit en nitiwekhi nar ik: *“Mitik iuwe, me wi mekam te menmen im mamnen? Menmen mekam mamnen mamteiknei wi epei menep te menmen im mamnen?”* ⁸ Jisas ketpor, *“Yi naanmamre hiras te mit ap nanmitip+n. Mit yapirwe naninen nanikrehir kai, hi Mitik God kehimitana hi akaap mit. Hir niutip niutip naninen nantip, ‘Hi epei han,’ o ‘Wi epei man menep te ti kakawaank kakit.’ Yi eiyimtau him im eiyisesim au emit! ⁹Maain yi eiyimtau mit naninepan wisenum yi ap einapen eipirpir au emit! Menmen ham yapirwe maminin mamnen keremem te wi eik enum epei man menep wen au.”*

¹⁰ Jisas wen katip, *“Mit ne wit hak iuwe kiutip nantike mit han ne wit hak iuwe naninepan, gavman han nantike gavman han naninepan. ¹¹Menmen enum mamnen ti. Ti kaktanik kakrer wit wit, hawi au, te menmen mamwo au. Mit miyapir n+np+ mam+n. Menmen enum mamikrit mamnen te yi yainap. Menmen enum mantike menmen ham iuwe me nepni mamir te yi yayirem.”*

¹² **“Menmen im maain mamnen te im minin mamnen. Mit hir nanwepiyapir me menmen yi yiriakem, nanrekyi enum te nan+swi yi yaino mit kerek naanm+pre winak kerek mit*

nekine h̄m me Moses, o m̄t iuwe, o gavman te h̄r nanriwaank yaino w̄nak enuk yayīntar yi yises h̄m mai. ¹³ Im em h̄ram w̄ yaaim te yi eiwepyap̄r h̄m yaaim me God. ¹⁴ Yi ap eiysin̄n han ekitet menmen yi eit̄p m̄t iuwe em naanmampre h̄ras au em̄t! Yi ap eir̄akem eiyn̄tar ¹⁵ *hi eweti h̄m mai yaaim yi yayīrtei menmen werek werek te m̄t kerek h̄r nepan ni en ap te nanwepiyap̄r nanweni h̄m me ninaan me gavman ke menmen yi yetpim.

¹⁶ **“M̄t enun nantike miye haai ni, o kikrek ni, yenterer ni, o ni yinan, h̄r nanriuweti yaino m̄t enun nepan, h̄r naniwep yi m̄t neiyān. ¹⁷ M̄t yap̄rwe nan̄neini nan̄ntar yi yises h̄m mai. ¹⁸ *Te God naanmamre h̄m̄n ki yi eiyyu werek werek. ¹⁹ *Yi han tokik eiyyu eiyses h̄m mai te m̄t naniwep yi yayi, maain h̄m̄n ki kaku werek werek yi yayu yaitikewa.*

Jisas kat̄p maain m̄t nan̄waank wit Jerusalem
(Mt 24:15-21; Mk 13:14-19)

²⁰ **“Maain w̄ kerek yi eiyr̄ m̄t ne ami enun nepan nan̄nen nanweik̄n wit Jerusalem, te yi eiyr̄rtei w̄ epei man menep te m̄t nan̄waanke. ²¹ Te neim̄n nau provins Judia enr̄r en̄no m̄niū (o neiȳp) enu en̄t en. Neim̄n kerek nau wit Jerusalem h̄r en̄no en̄nop̄n. Neim̄n kerek nerer wit wit k̄rap̄t menep Jerusalem ap p̄ke en̄nen wit k̄r iuwe ek enu en̄t en au em̄t! ²² *W̄ im h̄ram w̄ God kakr̄ak m̄t enum kak̄ntar menmen enum h̄r n̄r̄akem mar ke n̄paa h̄m me God mau t̄wei metpim mamnen. ²³ *Maain me w̄ im h̄r miyap̄r nanine n̄kerek h̄r han enuk, h̄r*

nantike miyap̄r n̄nan n̄kerek kike newet̄r n̄m nan̄ntar h̄r ap nanr̄r waswas au. Menmen im enum mamnen mam̄waanki. Menmen enum mamnen m̄t nanu t̄ ik e, God kakr̄ak m̄t ne Isrel enum enum. ²⁴ *M̄t han h̄r m̄t enun nan̄n̄p nanriuwe h̄ne me his, h̄r nantorhis nanriyei nan̄no nanrer wit wit nanr̄ak menmen me m̄t han. Te m̄t kerek h̄r ap ne weiw̄k me Isrel au, nanu wit Jerusalem naanmamr̄wek ere w̄ kerek God kewis m̄t nanweik̄n sip nanwet menmen enum h̄ram epei au.

Maain M̄t̄k ke wit ke M̄t̄k Iuwe h̄rak p̄ke kaknen

(Mt 24:29-31; Mk 13:24-27)

²⁵ **“Maain menmen yap̄rwe mamu nepni mam̄r im: H̄ram wepni, h̄r, wenke mamweik̄nhis mamre menmen ham, m̄t nanrer wit wit han toenuk nan̄napen nan̄mtau wan s̄r mewen̄n wan kakniū. ²⁶ M̄t yap̄rwe nan̄r menmen im han kakitet menmen meiyam enum mamnen t̄ ik te h̄r han toenuk nanp̄rp̄r nan̄nkew̄n nanwaai nan̄nat̄n. Menmen iuwe mau nepni mam̄nke mamnaaiw̄r wit m̄r mamnen in, mamno ein. ²⁷ *Te in ek yi eiyr̄ hi M̄t̄k ke wit ke M̄t̄k Iuwe hi anen akre nap̄ etike menmen mai iuwe mamtike menmen mai yaaim mamreh̄he. ²⁸ *Menmen im enum mam̄krit mamnen, yi han ekitet hi M̄t̄k Iuwe menep hi anen akepi etihis, te yi ap einaain au em̄t! Yi han yaaik eiyyu eiyr̄.”*

Menmen mamu nepni mamteik̄n Jisas menep te p̄ke kaknen mam̄r ke nu fik keteik̄nai menmen

(Mt 24:32-35; Mk 13:28-31)

²⁹ H̄rak ketpor epei au, Jisas ketpor h̄m tok piksa ham im: “Yi han

* 21:15 Ap 6:10 * 21:16 Mt 10:21-22 * 21:18 1Sml 14:45; Lu 12:7 * 21:19 Hi 10:36

* 21:22 Diu 32:35; Jer 5:29, 46:10; Hos 9:7 * 21:23 1Ko 7:26 * 21:24 Esr 9:7; Sam 79:1;

Ais 63:18; Ro 11:25; Rev 11:2 * 21:25 Sam 46:2-3, 65:7-8; Rev 6:12-13 * 21:27 Dan 7:13; Mt

26:64; Rev 1:7 * 21:28 Ro 13:11

ekitet nu fik kerek h̄rak k̄re nu hamis ketike nu ham. ³⁰ W̄i yi eiȳr nu heneik m̄ram mam̄nsiunen, yi eit̄p, ‘Wepni yaaik epei te kaknen.’ ³¹ Mar im yi yaȳr menmen im me nepni o wan h̄ram mamnen mam̄r ke hi epei hetpiyem, te yi eiȳrtei God menep te kaknen naanmamre m̄t miyap̄r ne t̄i.

³² “Hi hetpi werek. M̄t nau t̄i in ek ap nani ere w̄i mamnen te menmen yap̄rwe hi hetpim mar im h̄ram mam̄krit mamnen. ³³ *Maain nepni mamtike t̄i ik mam̄waank mam̄t te h̄m mai taau, mamu mam̄t tipmain tipmain enum eik.

Jisas kat̄ip m̄t disaipel n̄rak h̄r naanmamre h̄ras me w̄i God kaknen naanmamre m̄t

³⁴⁻³⁵ *‘Yi naanmamre h̄ras ap han ekitet yaȳm menmen yap̄rwe, t̄ipar si enum, o menmen me t̄i, ni mi o sak o menmen im au em̄t! Hekrit hekrit yi han ekite eir̄ak menmen im keremem te w̄i hi Kraiss p̄ke enen, yi ap yemeriya werek werek au. W̄i im mamnen mamwepyap̄r m̄t yap̄rwe nau t̄i nerer wit wit h̄r ap nises God nan̄r ke miyak ketari t̄irpe kak̄k̄p. ³⁶ *Naanmamre h̄ras eiȳtehi God hekrit hekrit te yi eiȳr̄p han tokik me menmen enum me w̄i enum mamnen te maain yi wen eiȳises h̄m mai yi yaain te yi eiyu eitikewa hi M̄tik ke wit ke M̄tik Iuwe.’

³⁷ *Me wepni, Jisas ken w̄nak iuwe ke God h̄rak kewepyap̄r h̄m m̄rak kat̄ip m̄t em. Me w̄itaan, h̄rak k̄niu m̄niu (o neiȳp) Oliv ken k̄waai ein. ³⁸ Wanewik hekrit, h̄r m̄t miyap̄r nan̄p̄no w̄nak iuwe ke God nan̄mtau h̄m m̄rak.

22

M̄tik Judas kat̄ip kakwet M̄tik Iuwe Jisas kakwis̄ik kakno his m̄r

(Mt 26:1-5, 14-16; Mk 14:1-2, 10-11; Jo 11:45-53)

¹ *W̄i epei man menep kerek m̄t ne Isrel han tewen̄n w̄i kerek n̄paa God kari maamrer n̄r n̄naaiw̄r wit Isip, h̄rak ken kenep m̄t newiyen. W̄i im h̄r nekinaam Pasova, h̄r ap newis yis mekre bret au. ² *M̄t iuwe pris netike m̄t ne Skraip kerek nat̄ip m̄t miyap̄r h̄m me God kerek Moses kewis̄im mau t̄iwei, h̄r han kitet mam̄rkeik te h̄r nan̄nep Jisas nan̄ntar h̄r n̄napen nanriyaak kak̄t wit yaain te m̄t kerek nises h̄m m̄rak h̄r nan̄n̄ip.

³ *Te Seten kan kari han ke Judas kerek m̄t nenewek “M̄tik ke wit Keriot,” kerek hak kiut̄ip ke m̄t disaipel hiswiyen wik (12). ⁴ Seten kari han k̄rak te Judas ken kat̄ip m̄t iuwe pris netike m̄t iuwe naanm̄pre polis ne w̄nak iuwe ke God, h̄rak ketpor ek̄rkeik te h̄rak ekwet̄r Jisas kakno his m̄r. ⁵ H̄r nemtewem, te h̄r han yaaik nat̄ip nanwet̄iw̄ek pewek. ⁶ Judas kewenhi pewek te h̄rak han kitet ek̄rkeik te h̄rak kakwepyap̄r Jisas kakwet m̄t iuwe rek, te m̄t yap̄rwe nepu au h̄r nan̄tariyek.

M̄tik̄it wiketeret te m̄t disaipel temani menmen t̄ir̄akem me w̄i Pasova

(Mt 26:17-25; Mk 14:12-21; Jo 13:21-30)

⁷ *W̄i epei man te m̄t ne Isrel nan̄m bret yis mekrerem au. Me w̄i ik h̄r m̄t en̄nep sipsip en̄r ke h̄m me Moses mau t̄iwei metpim, h̄r nan̄m me w̄i Pasova han tewen̄n God k̄kaap maamrer n̄r n̄paa n̄naaiw̄r

* 21:33 Lu 16:17 * 21:34-35 Mt 24:48-50; Mk 4:19; Lu 17:27; 1Te 5:3 * 21:36 Mk 13:33; Rev 6:17 * 21:37 Lu 19:47 * 22:1 Eks 12:1-27 * 22:2 Lu 20:19 * 22:3 Jo 13:2, 27 * 22:7 Eks 12:1-27

Isip. ⁸ Me wí im Jisas keriuwet Pita ketike Jon ten ketpíwekít, “Yi einó eiraimani menmen eiriakem me wí Pasova te haiu mamím.” ⁹ Hírakít titíwekhi, “Ti hanhan hawír waumani menmen wawít nein?” ¹⁰ Jisas ketpíwekít, “Eiyímtau. Yi einó wit iuwe ek yi yayír mítik keremíme mán típar mekrerem. Yi eisesik einík einó wínak kerek hírak kakník kakno kakíkrerek.” ¹¹ Te yi eitíp mítik hírekes ke wínak kar ik: ‘Mítik iuwe kawír ketput, Ti eweto haau meiyam em te hi etike mít disaipel nai mamím menmen me Pasova mamwí.’ ¹² Hírak kakteikni haau yaaim mau niu ein epei newis menmen mekrerem. Yi eiyít menmen eiwisím emwaai haau im e.” ¹³ *Hírak katíp epei au, hírakít ten tinapín menmen kerek epei Jisas ketpíwekít em, te hírakít tíriak menmen míwaai werek werek te hír naním menmen me Pasova.

Jisas kewet mít nírak disaipel Komunion hír naam, te hír han tewenínek

(Mt 26:26-30; Mk 14:22-26; 1Ko 11:23-25)

¹⁴ Hírakít temani menmen epei werek, Jisas ketike mít aposel nírak nar hiswiyen wik (12), hír nan nau neweikínan naním menmen. ¹⁵ Hír nau en, Jisas ketpor, “Hi hanhan iuwe me hi hahím menmen im me Pasova etikewi maminín te maain hi hahi. ¹⁶ *Hi hanhan ehím menmen im entar hi etpi, hi ap te ehím menmen meiyam mar im ere maain God kaknen naanmamri yi mít nai.”

¹⁷ Jisas ketpor epei au, hírak kekin wa hesnu keriuwe típar wain, hírak kitehi God ketpíwek kar ik: “Ti yaaik.” Epei au, hírak katíp, “Yi eiyít típar mekre wa hesnu ik ek, eiwenem emrer yi mít. ¹⁸ Hi hetpi ap te hi píke ehím típar wain im me wí im ere

maain God kakín kaknen naanmamri yi mít.” ¹⁹ *Epei au, hírak kekin bret kerek ek, hírak kitehi God ketpíwek, “Ti yaaik,” te hírak kewepik kewetírek katíp, “Ik ek hírak kóre yínk kai. [Hi hahi te akepi. Yi yaitíwem yayím han etwenín menmen hi ariakem.” ²⁰ Hír naam epei au, mar keremem hírak kewetír wa hesnu típar wain mekrerem, hírak ketpor, “Mar im típar wain hi ewenem mekre wa hesnu ik e, híram hemkre mai mamwen mamkepi yi mít te God kakweti hír kontrak ham mírak yaaim me yi eitikerek eikiyan eiyu han kiutíp.] ²¹ *Yi eiyímtau! Hírak mítik kerek maain kakwepayapír epei kau ketikewai kaam menmen. ²² Hi Mítik ke wit ke Mítik Iuwe hi hahi ahír ke nípaá God epei katíp, te mítik kerek kakwepayapírek, hírak kakiwaank hírekes.” ²³ Hír nemtewek epei au, hír nekrit nitehiyan ne hír híras keimínak maain kakríak menmen im e.

Hír mít disaipel natíp nenahan nare keimín hírak mítik iuwe kinín

²⁴ *Maain mít disaipel natíp nenahan me hír keimín hírak kakínini ne hír híras. ²⁵ *Hír nenahan menmen im te Jisas ketpor, “Mít iuwe ne mít ap ne weiwík me Isrel, hír naanmípre mít en, hanhan mít nenewor nírinan. ²⁶ *Te yi au. Keimín ke yi mít hírak kakínin, hírak han ekitet hírak kóre mítik weiník, hírak han ekitet hírak kóre mít nitet yayiwe hírak kíkuru. ²⁷ *Yi han kítet keimín wísenuk kinín. Mítik kau yeno kaam menmen o mítik kerek kemani menmen kekinem kewet mítik kau yeno em? Mítik kau yeno kerek ek.

²⁸ “Yi keriyen epei yetikewa me menmen enum epei man merewaank. ²⁹ *Te hi eweti men-

* 22:13 Lu 19:32 * 22:16 Lu 13:29 * 22:19 Lu 24:30 * 22:21 Sam 41:9; Jo 13:21-22

* 22:24 Lu 9:46 * 22:25 Mt 20:25-27; Mk 10:42-45 * 22:26 Mt 23:11; Mk 9:35 * 22:27

Jo 13:12-15 * 22:29 Lu 12:32

men yi naanmamrewem yayir ke haai kai epei kewetewem hi naanmiprewem. ³⁰ *Te yi yayim menmen mamtike tipar yayu yeno mai yaitikewa. Yi yayu yeno me mit iuwe yi skelim mit ne weiwik hiswiyen wik (12) me Isrel.”

Jisas katip Pita maain hirak kakweikin sip kakwetiwek

(Mt 26:31-35; Mk 14:27-31; Jo 13:36-38)

³¹ Jisas ketpor epei au, hirak katip Pita, “Saimon, Saimon, emtewek! Mitik enuk Seten, God epei ketpawek te hirak kakmitipin me menmen kakri han ke yi mit. Hirak kakriakem kakir ke mitik kerek keit rais nikim keses haas kewis nikim yaaim mamwaai in, kewir haas men ein. ³² Te hi epei hitehi God kakikepit ti Saimon te ti ehises him yaaim ap te menmen mamawaankem. Maain te ti pike eweikin ehisisa, ti ekaap nit yinan in.”

³³ Pita katip keremirawek him kar ik: “Mitik luwe, hi ap hinaain te hawir wauno winak enuk hi hahi etikewit.” ³⁴ Jisas ketpawek, “Pita, hi hetput. Suware ap te kaknep enum wen au ere ti epei atip wikak te ti ap erteiya au.”

Jisas katip disaipel hir naanmamre hiras enintar wi enum epei man

³⁵ *Jisas katip Pita epei au, hirak katip disaipel narak yapirwe kar ik: “Nipaa me wi hi heriuweti yi yen ap yeit tanik kike o tanik iuwe me nikin nakirke metike su, mit neweti menmen mei o au? Yi nnp miwei o au?” Hir newenhi natip, “Haiu meit menmen werek.” ³⁶ *Jisas katip, “Te in ek, yi neimin yeit tanik kike o tanik iuwe au, yi eitwem. Yi neimin ap yeit hine me his au en, yi eisiuwe saket te yi eiyit kei ki.

³⁷ *Hi hetpiyem entar yi han tokik eiyu me menmen enum mamnen eiyir ke mitik ketenen hine keiyik kaknep mit enun nepan. Him me God mau tiwei nipaa mit newisim hiram matip me hi mar ik: ‘Mit iuwe nanwisik kaki kaktike mit enun nriak enum.’ Menmen mekre tiwei nipaa mit newisim me hi, hiram mamnen mamirek.” ³⁸ Hirak katip epei au, mit disaipel natip, “Mitik luwe, ehir im em. Haiu metenen hine me his wik.” Hirak kewenhi katip, “Hiram werek. Em. Yi yepitari him mai.”

Jisas prea kitehi God menmen keit miniu o neiyip niuk mirak wit Oliv

(Mt 26:36-46; Mk 14:32-42)

³⁹ *Hir natip epei au, Jisas ken witeik kinaaiwir wit Jerusalem, hirak ken miniu (o neiyip) Oliv kepir ke nipaa hirak krikakem. Mit disaipel narak nisesik nen. ⁴⁰ Hirak kan wit ik epei au, hirak ketpor, “Yi eiyitehi God te menmen enum Seten kakrekoyorem hiram ap te mamnen mamiwep taau.” ⁴¹ Hirak ketpor epei au, hirak kinaiwiri ken ere yanimin ein kire mit newir nan, hirak kewen ninip kau ti kitehi God menmen. ⁴² *Hirak katip, “Haai, ti han kit te ti ehit menmen im enum emkeipno. Ap han kai, au. Ti han kit ti eriakem.” ⁴³ [Mitik ensel keke wit ke God kan kerek kekepik han tokik kepu.] ⁴⁴ Jisas han toenuk keriuwe menmen te hirak kitehi God hisiuwe, siuwan mirak meweikinhis mire hemkre metnen men ti.

⁴⁵ Hirak kitehi God epei au, hirak kekrit pike kakno kakir mit disaipel tirak. Au, hirakit tiwaai tentar hirakit han enuk teriuwe menmen enum mamnen. ⁴⁶ Hirak kitorhi ketpor, “Yenmak te yi yawaai a? Yi eiyikrit eiyitehi

* 22:30 Mt 19:28 * 22:35 Lu 9:3, 10:4 * 22:36 Lu 22:49 * 22:37 Ais 53:12; Lu 22:52
* 22:39 Lu 21:37; Jo 18:1 * 22:42 Mt 6:10

God ekikepi te Seten ap kakrekyi enum taau.”

Mit nan neithis Jisas

(Mt 26:47-56; Mk 14:43-50; Jo 18:3-12)

⁴⁷ Jisas wen ketpor menmen im, mitik niuk mirak Judas kerek mitik kiutip ke mit disaipel hiswiyen wik (12), hirak kinin mit yapirwe kan kerp ninaan me Jisas te keiyewewik kemiwek tekep (kises menmen me maamrer nir.) ⁴⁸ Te Jisas ketp>wek, “Ti eriuwe menmen im me hawir weiyewewakit hiram mire hawir hirekses te ti ewisa hi Mitik ke wit ke Mitik Iuwe hi eno his me mit enun nepan a?”

⁴⁹ *Mit disaipel kerek nerp en netikerek nertei menmen mamnen hir nit>wekhi, “Mitik Iuwe, haiu emnep mit mamriuwe hine me his maiu o au?” ⁵⁰ Mitik disaipel kiutip kiwaai hine ke his kenep mitik kiriak menmen me mitik iuwe pris, hirak keremir nikip me his yaaim mewen meket. ⁵¹ Au, Jisas katip keremiror him kar ik: “Epei au werek. Eiwisik.” Hirak keit nikip pike kemitin mau paan kirak epei werek te mitik kire yaaik.

⁵² *Jisas kereky>wekem mire yaaim, hirak kitehi mit iuwe pris netike mit naanmipre polis kerek naanmire winak iuwe ke God, hir netike mit iuwe ne kaunsil, hir nan nant>wekhis, hirak ketpor, “Yi yenmak te yi yan yetike hine me his o paap yoki te yi yan yetauhis yaire yi yay>this mitik enuk kerek kekintip menmen a? ⁵³ *Hekrit hekrit hi epeu etikewi hi heit winak ke God eik ek, te yi ap eitauhis eiwisa ekre winak enuk ke gavman au. Te in ek hiram wi mi te yi yairak menmen enum. Seten in ek kare kakina.”

Pita kepakin Jisas katip kisesik au

(Mt 26:57-58, 69-75; Mk 14:53-54, 66-72; Jo 18:12-18, 25-27)

⁵⁴ *Hirak katip epei au, hir net>wekhis neriyaak neiyik nen nekre winak ke mitik iuwe hetpris. Pita kisesi wen keit yanim+n. ⁵⁵ Hir mit ne polis niman si nau menep ke winak iuwe eik ek. Epei au, mit nererik nau si, Pita kan kau ketikeri. ⁵⁶ *Hirak kau ketikeri, mite piutip wirek kau si em, hire wenemiy>wek naan watip, “Hirak mitik ik ek ketike Jisas.” ⁵⁷ Hirak keremir>wek him kepakinek katip, “Mite hi epitariyek.” ⁵⁸ Maain kike, mitik hak kirek te hirak ketp>wek, “Ti kiutip ke mit yi yisesik.” Te Pita keremir>wek him katip, “Mitik hi ap hisesik taau.” ⁵⁹ Maain kike, mitik hak katip him manp, “Hi atip werek! Mitik ik nipaa ketikerek kentar hirak katip kire mitik ke provins Galili, kar ke Jisas ketpim.” ⁶⁰ Au, Pita keremir>wek him katip, “Mitik, hi epitari mekam ti etpewem.” Pita wen ketpim, suware kenep enum. ⁶¹ *Suware kenep enum, Jisas kerenaan kir Pita. Pita hirak keket han nipaa Jisas ketp>wek me him im, “Suware ap kaknep enum wen au, ti eraupakin wikak.” ⁶² Hirak han kitet menmen im te hirak ken wit eik kikit wisenum.

Mit nitetnaan Jisas nakip

(Mt 26:67-68; Mk 14:65)

⁶³⁻⁶⁴ Mit kerek naanmire Jisas hir nitit>weknaan nakip. Hir newenkiki>wek nanamir neriuwe laplap nit>wekhi, “Keimin kitep a? Ti profet ti ewepyapirek.” ⁶⁵ Hir netp>wek him enum me niriakek yink enuk.

* 22:49 Lu 22:36 * 22:52 Lu 22:37 * 22:53 Jo 7:30, 8:20; Kl 1:13 * 22:54 Sam 31:11; Lu 22:33 * 22:56 Ap 4:13 * 22:61 Lu 22:34

Jisas kewepyapir hirekes keit kaunsil

(Mt 26:59-66; Mk 14:55-64; Jo 18:19-24)

⁶⁶ Wanewik epei kan, mit iuwe naanmpre mit ne Isrel, hir netike mit iuwe naanmpre mit pris, hir netike mit ninin nertei him me Moses natip mit miyapir em, hir nererik nau winak ke kaunsil te hir nari Jisas kan kerp nimin. ⁶⁷ *Hirak kan kerp nimin, hir nitiwekhi, "Ti hetpei ti Mitik kerek God kehimitenut kakirwetit ti enen ti ik o au?" Hirak ketpor, "Hi hetpi te yi ap yisisa him mai taau. ⁶⁸ Hi ehithi menmen te yi ap yayitpowem taau. ⁶⁹ *In ek ere maain hi Mitik ke wit ke Mitik iuwe ehu etike God iuwe wawinin naanmamre mit." ⁷⁰ *Hir yapirwe nitiwekhi, "Ti atip ti Nikan ke God a?" Hirak kewenhi katip, "Hi Nikan ke God hepir yi yetpim." ⁷¹ Hir natipan, "Haiu ap mamri mit han te nanwepyapir him enum nipaa hirak ketpim taau. Haiu epei memtau menmen enum hirak in ek ketpim."

23

Hir nesiuwe him Jisas kerp ninaan me mitik iuwe Pailat

(Mt 27:1-2, 11-14; Mk 15:1-5; Jo 18:28-38)

¹ Mit ne kaunsil nemtau him me Jisas epei au, mit yapirwe nekrit nari Jisas neiyik nen mitik iuwe gavman Pailat. ² *In ek hir newepyapirek natip, "Haiu minapen mitik ik ek hirak kariyeinaan mit niau ne Isrel, hirak ketpor ap emwetir pewek me takis emno mit ne gavman ke Rom, hirak katip hirak hirekes Krai, hirak Mitik iuwe kinin mit." ³ *Pailat kitiwekhi, "Ti Mitik iuwe king hinin naanmpre mit ne Isrel a?" Jisas kewenhi katip, "Ti

hirekes hetpim me hi kerekek."

⁴ Epei au, Pailat keweikin katip mit iuwe pris netike mit yapirwe, "Hi ap hertei menmen enum hirak kiriakem te hi atip hirak enuk. Au, hirak yaaik." ⁵ Te hir newep him natip him iuwe, "Hirak hirekes kiriak mit han kekrit kekrit neriuwe him hirak ketporem. Hirak kinin kiriakem keit provins Galili, ken kerer wit wit ke provins Judia te in ek hirak epei kan Jerusalem."

Hir newepyapir Jisas nerp ninaan me mitik iuwe gavman Herot

⁶ Mitik Pailat kemtau him mir im hirak kitorhi, "Hirak mitik ik ek ke Galili a?" Hir netpewek, "O, hirak hirekes ke Galili." ⁷ *Hirak kertei Jisas hirak ke mit kerek Herot naanmprior neit provins Galili, hirak keriuwetek ken kerek. Me wi im, Herot kan kau wit Jerusalem me wi kike keremem.

⁸ *Mitik Herot hirak han yaaik kakir Jisas kentar hirak epei kemtau menmen me Jisas. Te hirak nipaa kemeriyiwek kaktip kakirek. Hirak hanhan kakir Jisas kakriak menmen mit nipaa nirem au kakikaap mit kakriuwere. ⁹ Te Herot kitehi Jisas yapirwe, te Jisas ap kewenhi katip him mei miutip au. ¹⁰ Te mit iuwe ne pris netike mit newepyapir him me Moses nekrit nerp natip him manp nesiuwe him Jisas. ¹¹ Hir nerp nesiuwe him Jisas, mitik Herot ketike mit narak ne ami natip Jisas enum, nitetiweknaan nerekyiwek enum. Hir nemriwewek laplap yaaim kerek mit iuwe namir te hir pike neriuwetek ken kakir mitik Pailat. ¹² Me wi im keremem Herot ketike Pailat tekiyakit tau tentar Pailat keriuwet Jisas ken kerek. Hirakit nipaa tire mitikit enukit tepan.

* 22:67 Jo 10:24, 3:12, 8:45 * 22:69 Ap 7:56
1Ti 6:13 * 23:7 Lu 3:1 * 23:8 Lu 9:9

* 22:70 Lu 4:3, 9 * 23:2 Lu 20:25 * 23:3

Mitik Pailat katip mit nanwis nil emu his me Jisas

(Mt 27:15-26; Mk 15:6-15; Jo 18:39-19:16)

¹³ Mitik Pailat kenine mit iuwe ne pris, mit iuwe ne kaunsil netike mit yapirwe, ¹⁴ te hirak ketpor, “Yi epei yari mitik ik ek yeiyik yan, yi yatip hirak kari han ke mit In ek, hi epei hitiwekhi me ninaan me yi mit yapirwe, te hi ap hinapin hirak kiriak menmen enum kerek yi yetpewem em au. ¹⁵ Herot kinapinek te hirak kiriak enum au. Te hirak kesiuwerek kan in. Mitik ik ap kiriak menmei enum te hirak kaki au. ¹⁶ Hi atip mit nai nantenenik nanwaai nipin nankip te hi esiuwerek kakno.” ¹⁷ (Me wi Pasova mitik Pailat kinaaiwir mitik kiutip kerek nipaa kau kekere winak enuk ek, hirak kakno mit neitei en.)

¹⁸ Mit yapirwe nererik en natip, “Einep Jisas. Enaaiwir mitik Barabas eknen ektike haiu mit, har ke nipaa me wi Pasova ti hinaaiwir mit han.” ¹⁹ (Barabas nipaa hir newisik kekere winak enuk me menmen enum hirak kiriakem. Hirak ketike mit iuwe ne gavman nenepan te hirak kenep mitik kaa.) ²⁰ Mitik Pailat hanhan kaknaaiwir Jisas kakno, te hirak pike kenine mit yapirwe ketpor kar nipaa hirak ketpim. ²¹ Te hir nnap natip, “Ewisik eku nu tentarakit! Ewisik eku nu tentarakit!” ²² Mitik Pailat pike ketpor ere wikak kar ik: “Te hirak kiriak mekam enum te hi akip a? Hi ap hinapin menmen enum hirak kiriakem te hi akip hirak eki! Hi hanhan mit nai nantenenik nanwaai nipin nankip te hi esiuwerek kakno!” ²³ Te hir nnap nenke natip him iuwe te hirak akwenkek Jisas ekintar nu tentarakit. Hir nnap narek ere Pailat kises him mir. ²⁴ Te Pailat katip Jisas kaki kakre

mit hanhanek. ²⁵ Hirak kinaaiwir mitik kerek hir hanhanek, kerek nipaa kekere winak enuk kentar hirak ketike mit ne gavman nenepan, hirak kenep mitik kaa. Te hirak kesiuwe Jisas ken kaki kar ke mit hanhanek.

Mit newenkek Jisas kau nu tentarakit

(Mt 27:32-44; Mk 15:21-32; Jo 19:17-27)

²⁶ Mit ne ami ne Rom hir neithis Jisas neiyik nen. Hir nepno, hir newenyipir mitik niuk mirak Saimon, hirak ke wit Sairini, kerek kan keke wit kirak yanmin. Hir netiwekhis newis nu kenterik hirak kekerir nu keiyik kises Jisas. ²⁷ Mit yapirwe nisesik netike miyapir nei kerek nikitek netikeri nen. ²⁸ Hir nikitek te Jisas keweikin ketpor, “Miyapir ne Jerusalem. Yi ap eiyikta au emit! Yi eikit hiras eitike nikerek ni eiyintar mit nanriwaank. ²⁹ *Hi hatip him im te wi maain mamnen te mit nantip, ‘Hiram yaaim me miyapir tenmin, o miyapir kerek ap nine nikerek en, o miyapir ap newet nikerek nim, hir han yaaik enu.’ ³⁰ *Me wi eim mit nantip hir hanhan miniu (o neiyip) o wank kakwen kakinteri. ³¹ *Hir mit ne Rom neiyep te hi hirak menmen enum au, te maain hir nanrekyi mekam me menmen enum mit in niriakem? Hir nanriwaank yayit.”

³² Hir neithis mitik hakit wik, hirakit enukit tirak menmen enum tenep mit, naniksip tatkit Jisas. ³³ Hir epei nan menep wit kerek mit nenewek “Paan Hesnu,” hir newenkekik kau nu tentarakit, te mitikit enukit raskel, hak kau kenke ken his yaaim, hak kau

* 23:29 Lu 21:23 * 23:30 Hos 10:8; Rev 6:16

* 23:31 1Pi 4:17

* 23:34 Ais 53:12; Mt 5:44; Ap 7:60; Sam 22:18

kenke ken his henkik. ³⁴ *Jisas kau kentar nu tentarakit, hirak katip, "Haai, ti han ekitet menmen im au emit! Eh+sak menmen enum hir nerekyewem. Hir ap nertei hi keim+n te hir nerekyewem." Hir mit ne ami nenke laplap newetan nentar hir neretit satu o sak hemik. ³⁵ *Mit yapirwe nerp en n+pirek, te mit iuwe ne kaunsil ne Isrel natip Jisas enum hir natip, "Hirak kikaap mit miyapir han te hirak Mitik God nipaa kehimitanek kakikaap haiu mit, emwisik hirak ekikaap hirekes kakinke kakirp ti te hirak kaki au." ³⁶ *Te mit ne ami nan nirek netp+wek enum, te hir newen t+par wain enum m+n+n hir newet+wekem. ³⁷ Hir newet+wekem hir netp+wek, "Ti mitik iuwe naanm+pre mit ne Isrel te ti ahikaap hirekes enke nu ik eh+rp ti." ³⁸ Hir netpim nentar mitik iuwe ke gavman kewis him im mau nu tentarakit mau niu mentar paan ke Jisas. Hiram matip mar im: "HIRAK MITIK IUWE KING NAANM+PRE MIT NE ISREL."

³⁹ Mitik ke mitikit hakit kerek epei newenkekik+tau nu tentarakit tetike Jisas Tatip enum kar ik: "Ti Mitik Iuwe Krai, te ti ekepawir wautikewit." ⁴⁰ Te mitik hak ek kemtewek, hirak katip kenerek, "Hawir menmen enum wetikerek m+piram, te ti enapen atip enum te maain haiu mami God kakwep wisenum a? ⁴¹ Menmen im enum mit nerekyawirem me menmen enum hawir w+riakem te hawir wawi waw+nterim, hiram werek. Mitik ik ek au, kaki weinim kakintar hirak ap kir+ak menmen enum au, menmen yaaim." ⁴² *Te hirak katip Jisas, "Ti han etwen+na Jisas, maain me wi ti naanmamre mit."

⁴³ Jisas ketp+wek, "Hi hetput im e. Petepin ti etikewa ehu wit yaaik kerek mit yaain epei naa, h+m+n kir kewi."

Jisas epei kaa

(Mt 27:45-56; Mk 15:33-41; Jo 19:28-30)

⁴⁴ *In ek hirak wepni kau n+m+n iuwe, te God kenip wepni kaa ap te kir au, te w+taan m+wap+n ti ik merer wit wit ere wepni kewen ken h+nkewi ik e. ⁴⁵ *Wepni wen ap kir te wit toto, laplap kerek nipaa mit n+m+n mekre winak iuwe ke God ek m+wap+n haau hak holi tru mit nehimitanek ke God, hiram mewep wiketerem. Mar im God keteik+n mit Jisas kaa kakinke weipir te mit hekrit hekrit nanitehi God nanit ninaan m+rak.

⁴⁶ *Menmen im man epei au, Jisas kinap ken+ne him iuwe, "Haai, hi esiuwe him+n kai kaknawir y+nk kai te hi hahi." Hirak katip epei au, hirak kaa.

⁴⁷ Te mitik iuwe naanm+pre mit han nar 100 ne ami, hirak kir menmen im Jisas kir+akem, hirak kewen+pi God katip, "Hi hertei hirak mitik yaaik kir+ak menmen enum au."

⁴⁸ *Mit yapirwe kerek nererik nerp ein e n+r menmen im, hir p+ke nen n+r ein newen toni nik+tek.

⁴⁹ *Hir neim+n kerek nertei Jisas werek werek netike miyapir kerek nises Jisas neit Galili, hir nerp yan+m+n n+r menmen me Jisas kaa.

Mit newis Jisas kekre hei iuwe kewen k+n+k keit miniu (o neiy+ip)

(Mt 27:57-61; Mk 15:42-47; Jo 19:38-42)

⁵⁰⁻⁵¹ *Mitik hak niuk m+rak Josep, hirak ke wit Arimatia kerek wit kiut+ip ke Isrel. Hirak mitik

* 23:35 Sam 22:7-8 * 23:36 Sam 69:21 * 23:42 Mt 16:28 * 23:44 Emo 8:9 * 23:45 Eks 26:31-33, 36:35 * 23:46 Sam 31:5; Ap 7:59 * 23:48 Lu 18:13 * 23:49 Sam 38:11, 88:8; Lu 8:2-3 * 23:50-51 Lu 2:25, 38

yaaik katip menmen yaaim werek werek, kemerir God kaknen naanmamre mit. Hirak mitik kiutip ke mit ne kaunsil te hirak ap han yaaik keriuweri me menmen enum hir natip nanriak Jisas em. ⁵² Hirak ken winak ke mitik iuwe Pailat kitiwekhi ekwetiwek yink ke Jisas kerek epei kaa. Hirak kewenhi epei au, ⁵³ te Josep kesiupan herwe yink ke Jisas kau nu tentarakit ken ti. Hirak kewenekik keriuwe laplap yaaim meweivei, te hirak kinanek keiyik ken kewisik kinik han nipaa mit nekinik kekrenan ke miniu (o neiyip) kerek nipaa ap mit newis nei nekrerek wen au. ⁵⁴ Hiram me wi Fraide kerek mit hir nemani nekre menmen, te wi Sabat epei mamikrit. ⁵⁵ *Te miyapir kerek nipaa nises Jisas neke Galili nan, hir netike Josep nen nir hirak kewis Jisas yink kirak kekrenan ke miniu (o neiyip) markeik. ⁵⁶ *Epei au, hir pike nen wit eik nriak menmen minin yaaim te neiyim naninen nanwisim mamu yink kirak te hirak ap kaknin waswas au. Epei au, hir nau neit nar ke him me Moses mau tiwei metpim ere wi Sabat hiram epei au.

24

Jisas pike kekrit

(Mt 28:1-10; Mk 16:1-8; Jo 20:1-10)

¹ Wi Sande, wanewik kesiupan toto eik, miyapir nen hei kerek han kewen kinik nipaa mit newis Jisas kekrenan, hir neit menmen yaaim minin te nanwisim mamu Jisas yink kirak kerek nipaa hir nriakem. ² Hir nen nir nan kerek keiyepet him ke hei ek mit nepei nenkerek kenpin kekeipin him ke weipir ke hei. ³ Hir ninik nen ninin, te hir ninetnivek ap

ninapin yink ke Jisas kekrenan hei kiwaai au. ⁴ *Hir nerp en han kitet me menmen im, te wasenum mitikit wik teriuwet laplap mire hike terp menep tetikeri. ⁵ *Hir miyapir ninapen wisenum te hir nitehir newen ninip nau ti te mitikit hirakit tetpor, "Yenmak te yi yan yinyatin mitik pike kekrit kepu yeit wit ke mit hir epei naa newisi neitai a?" ⁶ Hirak ap keit in au. Hirak epei kekrit. Yi han ekitet menmen nipaa hirak ketpiyem me wi hirak wen kepu provins Galili. Hirak katip kar ik: ⁷ *'Hi Mitik ke wit ke Mitik Iuwe, mit han nanwisa hi eno his me mit enun nises menmen te hir nanwenkika hahu nu tentarakit hi hahi. Te maain hi pike ahikrit ehu are mitik me wi wikak.'

⁸ Hirakit tatip epei au, miyapir han kitet menmen me him nipaa hirak ketpim, ⁹⁻¹⁰ *te hir ninaaiwir herwe hei pike nen. Mite kerep ep niuk mire Maria pe Magdala, Joana wetike Maria miye pe Jems, hir netike miyapir han natip him im men mit aposel nar hiswiyen kiutip (11) netike mit han, hir netpor menmen hir epei nirem. ¹¹ Te mit aposel natip nekre han kir menmen miyapir netpim hir nemipin, te hir ap nemtewem nisesim au. ¹² Te mitik Pita kekrit kesiukin ken hei kerek nipaa mit newis Jisas keitai. Hirak ken en, hirak kitehir kir laplap weinim. Hirak ap kir menmeyam au, te hirak pike ken wit eik han kitet menmen epei man.

Mitikit wiketeret tir Jisas teit yayiwe ken Emeas

(Mk 16:12-13)

¹³ Me wi kerek Pita kir hei weinik keremem, mitikit wiketeret ten wit hak kiutip mit nenewek Emeas. Hirak yanimin kike kire 11 kilomita ke

* 23:55 Lu 23:49 * 23:56 Eks 12:16, 20:10; Diu 5:14 * 24:4 Ap 1:10 * 24:5 Lu 2:9
* 24:7 Lu 9:22, 17:25 * 24:9-10 Lu 8:2-3

Jerusalem. ¹⁴ Te hirakit teke ti tatipakit me menmen epei man keremem. ¹⁵ *Hirakit wen tetpim han kitetim, Jisas hirekes kisesikit kan kewenyipiret. ¹⁶ Hirakit tirek te hirakit ap terteyek hirak keimin kentar hirak kenipiwekit han kirakit ap terteyek au.

¹⁷ Jisas ketpiwewakit, "Yi yewepnak yatip mekam yi yeke ti yepno?" Te hirakit terp teit tenep naan mekiuwe. ¹⁸ Mitik hak niuk mirak Kliopas kitiwekhi, "Mit miyapir yapirwe nerer wit wit han nererik neit Jerusalem me wi im. Te ti kiutip kerekek ap hertei menmen im nipaaseik epei man a?" ¹⁹ Jisas kitiwekhi, "Mekam epei man?"

Hirakit tetpiwewak tar ik: "Menmen epei man mewaank Jisas ke wit Nasaret. Mitik ik hirak profet, hirak kiriak menmen nipa mit ap te niriakem. Hirak mitik yaaik kewepyapir him yaaim, te God ketike mit han kitet hirak yaaik iuwe. ²⁰ Mit naitu iuwe ne pris netike mit iuwe ne kaunsil newisik ken gavman te hir newenkekik kentar nu tentarakit hirak kaa. ²¹ *Te haiu hanhan hirak kiutip kerekek kakikepai haiu mit miyapir ne Isrel kaktaihis keriyen. In ek hiram wi wikak menmen im nepei man. Menmen im epei man metike menmen ham im. ²² *Miyapir han naitu nerekyei haiu han kekrit. Wanewik hir nen nanir hei kerek mit newisik kiwaaire en. ²³ Te hir ap ninarin yink kirak au. Hir pike nan natip hir nau nityak nir mitikit ensel tetpor; 'Hirak epei kekrit kire mitik.' ²⁴ *Hir natip epei au, mit han ne haiu mit nen nir hei kerek mit newisik kekerek mepir ke miyapir netpim te hir ap ninarinek au."

²⁵ *Te Jisas keneret ketpiwewakit, "Yi han auri. Yenmak te yi ap yises menmen yapirwe profet netpim a? ²⁶ *Mekam? Yi ap yertei Kraiskerek God kehimitanek kaknen kakikaap mit, hirak ekinin eki pike kakikrit te maain hirak kakit niuk iuwe me God a?" ²⁷ *Te Jisas ketpiwewakitem werek werek menmen tiwei me God metpim me hirekes. Hirak kekrit keit tiwei Moses kewisim, hirak kewepwewakityapir him ere hirak ketpor him mit profet netpim newisim mau tiwei me hirekes.

²⁸ Hirakit tan menep ke wit kerek hirakit tatnori, te Jisas kemipin kare kakno yanimin. ²⁹ Te hirakit tewenek kerp tetpiwewak, "Ehu etikewawir (o etikawir). Wepni epei kakwen kakno witaan." Te hirak ken kau ketikeret. ³⁰ *Jisas kau ketikeret tatim menmen. Hirak kekin bret katip God hirak yaaik, te hirak kewepik kewetiwewitek. ³¹ Hirak kikiak han kirakit hirakit terteyek, te hirak keweikin his kire nime keit, hirakit ap tirek au. ³² Hirakit tatipakit, "Han kawir kekrit kerek hirak ketpawir witet yayiwe ketpawir werek werek him me God mau tiwei."

³³ Hirakit tatipakit epei au, hirakit tekrit wasenum pike ten Jerusalem. Hirakit tir mit disaipel hiswiyen kiutip (11) nererik netike mit han. ³⁴ *Te hir netpiwewakit nar ik: "Haiu metpi werek. Mitik luwe pike kekrit kepu. Saimon epei kerek kepu." ³⁵ Te mitikit wiketeret tetpor menmen werek werek kerek epei man meit yayiwe eik. Hirakit tetpor markeik hirakit tertei Jisas kewep bret kewetiwewitek.

Hir mit disaipel nir Jisas

(Mt 28:16-20; Mk 16:14-18; Jo

* 24:15 Mt 18:20, 24:19; Mt 21:11 * 24:21 Lu 1:68, 2:38, 19:11; Ap 1:6 * 24:22 Lu 24:1-11

* 24:24 Jo 20:3-10 * 24:25 Lu 24:44 * 24:26 Lu 9:22; Ap 3:13, 17:3; Jo 13:31 * 24:27

Diu 18:15; Sam 22:1-21; Ais 53 * 24:30 Lu 22:19 * 24:34 1Ko 15:4-5

20:19-23; Ap 1:6-8)

³⁶ *Hirakit wen tetpor him im, wasenum Jisas hirekes kerp ketikeri ketpor, “Yi eiyu werek werek.” ³⁷ *Te hir ninapen nepirpir nentar hir han kitet hir nir herwe. ³⁸ Te hirak ketpor, “Yenmak te yi han toenuk a? Yenmak te yi han kiteta hi herwe a? ³⁹ Eiyir pap me hei mau his hit mai. Hi hirekes kerek ek. Eirirauhish, te yi eiyirtei hi hirekes. Herwe ap te naan o hemik kewik kar ke epei yi yira auye!” ⁴⁰ Jisas ketpor him im epei au, hirak keteiknor his hit mirak. ⁴¹ *Hir ap te nanisesim nentar hir han yaaik wisenuk te hirak kitorhi, “Yi yeit menmen mei te yi yeweto mei ehim o au?” ⁴² Hir newetiwek saauk hak kiutip kerek epei si taak. ⁴³⁻⁴⁴ *Hirak kekinik kaak, hir nirek. Hirak kaak epei au, hirak ketpor, “Menmen im nipaa hi epei hetpiyem kerek hi wen hepu hetikewi hiram im: ‘Menmen yapirwe kerek nipaa Moses ketike mit profet hir newisim mau tiwei metike him mau tiwei Sam hiram mamnen.’” ⁴⁵ Epei au, hirak kerekyor han kir kewep te hir nanirtei him me God mau tiwei werek werek. ⁴⁶ *Te hirak ketpor, “Im em hiram him nipaa mit newisim mau tiwei: ‘Mitik God kehimitanek Mitik Iuwe Kraisi eki te pike kakikrit me wi wikak.’” ⁴⁷ *Yi mit nai yeit wit Jerusalem yi yaino yairer wit wit yaitip mit miyapir him yaaim te hir nanweikin sip nanwet menmen enum God kaksak menmen enum mir kakintar menmen hi hirakem. ⁴⁸⁻⁴⁹ **Yi epei yir menmen im te yi yaiwepyapirem. Hi hirekes eriuweti menmen nipaa Haai kai katip hirak kaksuwerek kaknen, te yi wen eiyu wit iuwe ik ek

eimerir menmen iuwe me wit ke God mamikiuwe mamnen mamwi.”

God kari Jisas kiniu ken wit kirak

(Mk 16:19-20; Ap 1:9-12)

⁵⁰ Jisas katip epei au, hirak keriyei nen ninaaiwir wit Jerusalem, hir nen wit Betani. In ek hirak kikiam his mirak kitehi God naanmamror. ⁵¹ Jisas wen kitehi God naanmamror, hirak ken kinaiwiri kiniu ken wit ke God. ⁵² *Epei au, hir newenpiyek. Hir wen newenpiyek hir pike nepno wit Jerusalem han yaaik iuwe. ⁵³ Hekrit hekrit hir nen winak iuwe ke God newenpiyek.

Mepir keremem

* **24:36** 1Ko 15:5 * **24:37** Mt 14:26 * **24:41** Jo 21:5 * **24:43-44** Lu 18:31, 24:27 * **24:46** Ais 53; Hos 6:2 * **24:47** 1Ti 3:16 * **24:48-49** Jo 15:27; Ap 1:8 * **24:48-49** Jo 14:16, 15:26, 16:7; Ap 1:4 * **24:52** Jo 14:28, 16:22

**Him Yaaim Me Kraiss
Jon Kewisim Mau
Tiwei
Menmen mekre
tiwei ik**

Jon Baptais katip mit him me
God 1:19-34
Jisas kehimitan mit disaipel
nirak 1:35-51
Jisas katip mit him me God 2:1-
12:50
Jisas katip mit disaipel him
mirak 13:1-17:26
Mit newenkek Jisas kaa 18:1-
19:42
Jisas pike kekrit mit nirek 20:1-
31
Jisas ketike mit disaipel neit
Galili 21:1-25

*Nipaa enum eik mitik kiutip
kepu kakwetai him yaaim*

1 *Nipaa enum eik, God kiriak
ti wen au, mitik kiutip kepu
kerek kakwetai him yaaim. Hirak
kau ketike God, hirakit tau niutip
tipirakit. 2 Menmen mepu wen
au, hirak kau ketike God. 3 *God
katip mitik ik, te hirak kewis
menmen yapirwe kerek mepu,
hirak kiriakem. Menmen meiyam
miutip ap te hiremes mekrit au.
Hirak Haai ke himin hak yaaik
kikaap mit hir nanu nanit tipmain
tipmain enum eik. 4 *Hirak kikaap
mit nertei God, hir nanu werek
nanir ke si mir te mit hir nanir
yayiwe. 5 *Him me mitik ik hiram
mire si mirius ein ein. Menmen
enum mire witaan toto mekre han
ke haiu mit ap te maminem
mamawaankem taau.

6 *God keriuwet mitik kak-
wepyapir menmen im, hirak itai

kai niuk mirak Jon. 7 Hirak kan
katip mit me mitik ik. Hirak yaaik
kire si mir, te mit yapirwe nemtau
him me Jon, hir nanises mitik ik.
8 *Hirak hirekes ap mitik ik au.
Hirak kan katip mit him me mitik
ik yaaik kire si mir.

9 *Mitik ik hirak kire si, hirak
kan ti. Hirak kikaap mit miyapir
kerek nepu te hir nertei God.
10 *Nipaa God kiriak ti keriuw-
erek, te mitik ik kan kau ti. Mit
nau ti nepitari mitik ik hirak
Mitik luwe kiriak menmen im
au. 11 Hirak kan ti kerek nipaa
hirak kiriakek, te mit nirak en
ne weiwik me Isrel neweikin sip
newetiwek. 12 *Te mit han kerek
nemtewek nisesik, hirak katip
hiram werek te hir nire nikerek
ne God. 13 *Hir ap nire nikerek
ne God nentar miye haai ninen au.
Hir nikerek ne God nentar God
kehimiteni hir nirak.

14 *Mitik ik kan ti keit yink
kar ke haiu mit. Haiu mirek
hirak Mitik Yaaik kire God, hirak
kerekyei haiu mit menmen yaaim,
hirak katip him kempin au.
Hirak kiriak menmen im yaaim
kentar hirak Nikan kiutip kerekek
God kiriakek, te hirak mitik kar
ek. 15 *Jon kewepyapirek katip
mit kar ik: "Mitik ik hirak mitik
nipaa hi hetpiyek har ik: 'Hirak
kikaru kakwepyapir him te hirak
iuwe kinina kentar nipaa miye
wina wen au, hirak kepu ketike
God.'"

16 *Haiu mit meit menmen
yaaim me God mentar mitik ik
ketenen menmen mirak yapirwe
kewetaiyem keteipim keteipim.

17 *Nipaa God kewet Moses him
lo mirak hirak kewetaiyem haiu
emisesim o au en, haiu mami. Te
Jisas Kraiss kerekek kerekyei yaaim

* 1:1 Jo 17:5; 1Jo 1:1-2; Rev 19:13 * 1:3 1Ko 8:6; Kl 1:16-17; Hi 1:2 * 1:4 Jo 5:26 * 1:5
Jo 3:19 * 1:6 Mt 3:1; Lu 1:13-17, 76, 3:2 * 1:8 Jo 1:20 * 1:9 Jo 8:12; 1Jo 2:8 * 1:10 Jo
1:3, 17:25; Kl 1:16 * 1:12 Ga 3:26 * 1:13 Jo 3:3-6; Je 1:18; 1Pi 1:23 * 1:14 Ga 4:4; Fl 2:7;
Hi 2:14; Ais 60:1-2; Lu 9:32; Jo 2:11 * 1:15 Jo 1:27, 30; Mt 3:11 * 1:16 Kl 2:10 * 1:17 Eks
34:28; Ro 6:14, 10:4

kewetai h̄im m̄rak ham yaaim. 18 *M̄tik kiut̄ip keiyak ap k̄r God au. M̄tik kiut̄ip kerekek h̄rak h̄rekes k̄re God kau ketikerek menep, h̄rak epei kewepyap̄irek keteiknaiyek te haiu mertei God h̄rak k̄re mekak.

Jon Baptais

(Mt 3:1-12; Mk 1:2-8; Lu 3:2-18)

19 W̄i ham m̄t iuwe naanm̄pre m̄t ne Isrel h̄r neriuwet m̄t pris netike m̄t han ne weiw̄ik miut̄ip me Livai kerek h̄r n̄kaap pris n̄rak menmen, h̄r nan nitehi Jon nar ik: “Ti hat̄ip ti keim̄n?” 20 *H̄rak kepak̄n au h̄rak kewepyap̄irem ketpor kar ik: “Hi ap M̄tik God keh̄m̄tena hi akaap m̄t ne Isrel au.” 21 *H̄r p̄ike nit̄iwekhi, “Ti ap M̄tik God keh̄m̄tenut ti ekepai haiu m̄t ne Isrel au, te ti keim̄n? Ti m̄tik profet Ilaija o au?” H̄rak ketpor: “Hi ap Ilaija au.” H̄r nit̄iwekhi neteipim: “Ti m̄tik profet haiu mem̄riyut ti enen o au?” H̄rak kat̄ip: “Hi m̄tik profet ik au.” 22 H̄r net̄iwek: “Te ti keim̄n? M̄t kerek neriuwet̄ai haiu man in hanhan nan̄rtei ti at̄ip m̄t ti keim̄n. Te ti etpai.” 23 *Jon ketpor kar ik: “Hi m̄tik ik ek. Hi m̄tik herp wit tenhaan wein̄k m̄t ap newi hi h̄nap hat̄ip, ‘Yi m̄t einet̄it yayiwe eir̄akem yaaim te M̄tik Iuwe kak̄itetik kaknen.’” N̄paa profet Aisaia h̄rak kewis h̄im im mau tiwei.

24 M̄t ne Farisi kerek nin̄n nertei h̄im me Moses h̄r nis-esim, h̄r keriyen neriuwet m̄t in nan nitehi Jon menmen im. 25 *Te m̄t in h̄r nitehi Jon, “Ti ap M̄tik God keh̄m̄tenut ti ekaap haiu m̄t ne Isrel, ti Ilaija au, ti m̄tik haiu mem̄riyut au, ti

henmak te ti h̄k̄r m̄t miyap̄r neriuwe t̄ipar a?” 26 Itai kai Jon ketpor, “Hi h̄k̄r m̄t neriuwe t̄ipar wein̄m, te m̄tik kiut̄ip kerp n̄m̄n ke yi m̄t yi yep̄tariyek. 27 *H̄rak kis̄isa, te h̄rak M̄tik Iuwe kin̄na, hi h̄re m̄tik enuk wein̄k.” 28 *Menmen im man meit wit Betani meit menke men p̄inak ein ke mani Jordan kerek Jon k̄k̄ri keitai en.

Jisas N̄kan k̄re Sipsip ke God kaki kak̄isak menmen enum maiu

29 *Maain w̄i ham itai kai Jon k̄r Jisas kaknen kak̄rek h̄rak kat̄ip, “Eiȳirek! M̄tik ik ek h̄rak k̄re Sipsip ke God. H̄rak ker̄iuwetek kan in kaki kak̄kreh̄r ke haiu m̄t te h̄rak kak̄isak menmen enum haiu m̄riakem. 30 *H̄rak m̄tik kerekek kerek n̄paa hi etpiyek kerek maain k̄karu kak̄is̄isa kaknen, h̄rak M̄tik Iuwe kin̄na kent̄ar n̄paa h̄rak kin̄na kepu ketike God me w̄i miye ap wina wen au. 31 N̄paa hi ap hertei h̄rak kakre keim̄n, te hi h̄k̄r m̄t har ik ek te hi eteik̄n yi m̄t ne Isrel yi eiȳrtei h̄rak keim̄n.”

32 *Jon kat̄ip h̄im im em me menmen h̄rak k̄rem. H̄rak kat̄ip, “Hi h̄r God H̄im̄n Yaaik kenke keke nepni kan k̄re hore tap̄i kan kenterik. 33 *Hi n̄paa hep̄tari God keh̄m̄tanek h̄rak m̄tik kerek kak̄ikepai, te God ker̄iuweta hi ak̄ri eir̄iwe t̄ipar em, h̄rak ketpo, ‘Ti ah̄r God H̄im̄n Yaaik kak̄inke kaknen kak̄kre m̄tik, m̄tik ik kerekek kakwet m̄t God H̄im̄n Yaaik kaku kakreri.’ 34 *Hi epei h̄rek, te hi etpi h̄rak N̄kan ke God.”

Jisas keithis m̄tik̄it disaipel tekyaait (4)

35 Teipmen, itai kai Jon wen kepeit mani Jordan ketike m̄tik̄it

* 1:18 Eks 33:20; Jo 6:46; 1Ti 6:16; 1Jo 4:12; Mt 11:27 * 1:20 Jo 3:28 * 1:21 Mt 11:14; Diu 18:15, 18; Jo 6:14, 7:40; Ap 3:22 * 1:23 Ais 40:3 * 1:25 Mt 21:25; Jo 1:33 * 1:27 Jo 1:15; Ap 13:25 * 1:28 Mt 3:6; Jo 10:40 * 1:29 Jo 1:36; Ais 53:6-7; 1Pi 1:18-19 * 1:30 Jo 1:15 * 1:32 Mt 3:16 * 1:33 Lu 3:2-3 * 1:34 Mt 3:17, 17:5, 27:54 * 1:36 Jo 1:29

disaipel wiketeret. ³⁶ *Hirak kír Jisas kan ken te hirak katíp, “Mítik ik hirak Sipsip ke God. Hirak keriwetek kan kaki kakikaap haiu mít.” ³⁷ Mítikít wik temtau Jon katíp kar ik, te hirakít tises Jisas ten tetikerek. ³⁸ Jisas keweikín kírret tisesik, te hirak kitíwekíthi, “Yi yayír mekam?” Hirakít tetpíwek, “Rabai, ti hau heit neín?” (Haiu meweikín hím Rabai híram matíp Mítik Iuwe tisa.) ³⁹ Hirak katíp, “Einen eiyírem.” Te hirakít tetikerek tariyakít ten tír wit kerek hirak kewiyen, te hirakít ten en tetikerek ere wítaan (Híram epei hínkewí te hírakít tetpíwek menmen im.)

⁴⁰ *Mítik hak niuk mírak Endru hirak níkik ke Saimon Pita hirak mítik kiutíp ke mítikít wiketeret hirak kemtau hím me Jon te hirak kises Jisas. ⁴¹ *Wasenum, mítik Endru kínaaiwír Jisas ken kínapín heiyiwe kírak Saimon, hirak ketpíwek, “Hawír epei wínapín Mítik Iuwe Mesaia.” (Haiu meweikín hím Mesaia haiu matíp Kraís, Mítik kerek God kehímítanek kakikaap haiu mít.) ⁴² *Hirak ketpíwek epei au, Endru keithis Saimon keiyík ken kír Jisas. Jisas kírak, hirak ketpíwek, “Ti Saimon níkan ke Jon. In ek hi eweikín niuk mit mamre Sifas.” (Haiu meweikín hím híram matíp, “Pita” o “Nan”.)

Jisas kenine Filip ketike Nataniel hirakít tisesik

⁴³ *Wí ham Jisas kekrit kakno provins Galili. Hirak han kitet kakno en te hirak kínapín mítik Filip ketpíwek kar ik: “Ti enen eisísa!” ⁴⁴ Filip hirak ke wit Betsaida, wit ke Endru ketike Pita. ⁴⁵ *Te Filip kínapín Nataniel hirak ketpíwek, “Haiu epei mínapín mítik kerek

nípaá Moses kewisím mau tíwei mírak, hirak ketike mít profet newisím mau tíwei. Haiu epei mínapínek, hirak Jisas, níkan ke Josep ke Nasaret.”

⁴⁶ *Nataniel ketpíwek, “Menmen mei miutíp yaaim ap te mamíke Nasaret mamnen auye!” Filip kewenhi ketpíwek kar ik: “Ti eno ehírek.”

⁴⁷ *Jisas kír Nataniel kan kakírek, hirak katíp, “Eiyírek. Hirak mítik ke Isrel ap kempín au.”

⁴⁸ Nataniel ketpíwek, “Ti harkeik te ti herteiya?” Jisas ketpíwek, “Filip kenínut wen au, hi hírit kerek ti hau hínik nu fik ek.”

⁴⁹ *Nataniel ketpíwek kar ik: “Ti Mítik Iuwe, ti Níkan ke God kerek. Ti Mítik Iuwe ehínín naanmamrai haiu mít ne Isrel.”

⁵⁰ Jisas ketpíwek, “Hi hetput hi hírit hau hínik nu fik te me menmen in ti han kiteta hi Mítik Iuwe a? Hi hetput maain ti ehír menmen iuwe mínín menmen im em.” ⁵¹ *Te Jisas ketpor, “Hi hetpi werek. Yi maain yayír wit ke God kakwep te yi eiyír mít ensel ne God naníniu naníkiuwe naníntar hi Mítik ke wit ke Mítik Iuwe.”

2

Mítik hak keit míte te Jisas keweikín típar weiním híram míre wain

¹ *Wí wikak epei men, mítik ketike míte nanítan nanít wit Kena keit provins Galili. Jisas miye pírak híre wepeit en. ² Te Jisas ketike mít disaipel nírak natíp naníno naníri nanítan. ³ *Maain hír naam típar wain mír epei au, Jisas miye wetpíwek war ik: “Hír naam típar wain epei au mesi.”

* **1:40** Mt 4:18-20 * **1:41** 1Sml 2:10; Sam 2:2; Jo 4:25 * **1:42** Mt 16:18; Mk 3:16 * **1:43** Mt 8:22; Mk 2:14 * **1:45** Diu 18:18; Ais 7:14, 9:6; Jer 23:5; Esi 34:23 * **1:46** Jo 7:41, 52 * **1:47** Sam 32:2 * **1:49** Mt 14:33, 16:16, 27:42; Mk 3:11; Jo 12:13 * **1:51** Jen 28:12 * **2:1** Jo 1:43 * **2:3** Jo 19:26 * **2:4** Jo 7:30, 8:20

4 *Jisas ketp*iw*e, “Ti ap etpo menmen hi ehisesim. H*ir*am ap menmen mit. Au, h*ir*am menmen mai. W*ir* ap man wen au te hi hewepyap*ir* h*ir*ekes hi keim*in*.”

5 Te Jisas miye p*ir*ak wat*ip* m*it* kerek n*ir*iak menmen me m*it* en, “Yi eir*ir*ak menmen eiyises h*im* m*ir*ak kerek h*ir*ak ketp*i* ek.”

6 *M*it* ne Isrel newis h*im* lo mau t*iw*ei mat*ip* h*ir* nanin*in* nankemyet his te h*ir* nan*im* menmen. Me menmen im h*ir* newis m*in* iuwe mar hisp*in*ak kiut*ip* (6) (h*ir*am m*ir*e heurek nun) h*ir*am mepu. H*ir*am iuwe te mantenen t*ip*ar yap*ir*we (Mar ke heurek hiswiyen hiswiyen hiswiyen (30). 7 Te Jisas kat*ip* m*it* en, “Yi eiwen t*ip*ar em*ik*re m*in*.” Te h*ir* newen t*ip*ar mekrerem ere mau h*im*. 8 Epei au, h*ir*ak ketpor, “Yi eiwen t*ip*ar mei eiy*im* eino eiwet m*it*ik naanm*ip*re menmen me neitan em.” H*ir*ak kat*ip* epei au, h*ir* neiy*im* nen newet m*it*ik ek em. 9 H*ir* neiy*im* nen newet*w*ekem, h*ir*ak kaam t*ip*ar mei kike kerek Jisas keweik*in*his em m*ir*e t*ip*ar wain, h*ir*ak kep*ir*tari m*it* neit t*ip*ar wain im neit nein. (Te m*it* kerek n*im*ian (o n*im*in) t*ip*ar im em h*ir* nerteiyem.) Te h*ir*ak ken*ine* m*it*ik kerek keit m*ite* ep h*ir*ak ketp*iw*ek kar ik: 10 “M*it* yap*ir*we newet m*it* t*ip*ar wain yaaim, h*ir* nin*in* nan*im*, te maain h*ir* netaritari, h*ir* newet*ir* t*ip*ar yaaim kike. Te ti au! Ti etenen t*ip*ar wain yaaim ti ewet m*it* em emakaru.”

11 *Menmen im h*ir*am menmen iuwe Jisas kin*in* k*ir*iakem. H*ir*ak k*ir*iakem keit Kena h*ir*ak wit kike ke provins Galili. Ik ek keteik*in* haiu m*it* disaipel n*ir*ak menmen iuwe God kewet*w*ekem, te haiu han kitet h*ir*ak M*it*ik God keriuwetek kan kak*ik*epai haiu m*it*.

12 *Epei au, Jisas ketike miye p*ir*ak kikrek t*ir*ak netike m*it* disaipel n*ir*ak nen wit Kapaneam nau en w*ir* ham.

*Jisas kep*ir* m*it* nesiuwe menmen neit pewek neit w*in*ak iuwe ke God keit Jerusalem*

(Mt 21:12-13; Mk 11:15-19; Lu 19:45-46)

13 *W*ir* Pasova menep mamnen te m*it* ne Isrel han tewen*in* n*ip*aa God kenep m*it* ne Isip, te maamer n*ir* au. Me w*ir* im Jisas ken wit iuwe Jerusalem. 14 H*ir*ak ken kekere w*in*ak iuwe ke God, h*ir*ak k*ir* m*it* kerek nesiuwe bulmakau metike sipsip, hore n*im*anp nan*it* pewek mamrerim. H*ir*ak k*ir* m*it* in netike m*it* han nau yeno h*ir* neit pewek me m*it* nerer wit wit newet*ir* pewek ham yaaim me Isrel. 15 H*ir*ak k*ir* menmen im, Jisas keit waai k*ir*iakkek k*ir*e n*ip*in k*ir*waaiyek kenep sipsip bulmakau. M*it* nau yeno netenen pewek h*ir*ak kep*ir*i nen witeik. H*ir*ak kep*ir*i nen wit eik, h*ir*ak kenke k*ir*aan keit pewek m*ir* kew*ir*em mesikenik m*ir*waai t*ir*. 16 *H*ir*ak kat*ip* m*it* kerek nesiuwe hore kar ik: “Yi eikin*im* eiy*im* eino wit eik. Hi h*in*apen yi y*ir*iak w*in*ak ke Haai kai enuk k*ir*e w*in*ak maket m*it* neiy*ik* neisuwe menmen neitak.” 17 *Haiu m*it* disaipel n*ir*ak han kitet h*im* n*ip*aa haiu mekinaam mau t*iw*ei me God h*ir*am mat*ip* mar im: “Hi hanhan iuwe me naanmamprut w*in*ak kit kaku werek werek.”

18 *H*ir*ak k*ir*iak menmen im epei au, h*ir* m*it* iuwe ne kaunsil ke Isrel nan netp*iw*ek, “Ti er*ir*ak menmen iuwe manmen emteik*in* God kewisit te ti han hep*ir* menmen im meit w*in*ak iuwe k*ir*ak ik ek.”

19 *Jisas ketpor kar ik: “Yi yaiwen w*in*ak ke God ik ek, te wiwikak hi p*ir*ke eimaak.”

* 2:6 Mk 7:3-4 * 2:11 Jo 1:14, 4:54, 11:40; Lu 9:32 * 2:12 Mt 4:13 * 2:13 Eks 12:1-17; Jo 6:4, 11:55 * 2:16 Lu 2:49 * 2:17 Sam 69:9 * 2:18 Mt 21:23 * 2:19 Mt 26:61, 27:40; Ap 6:14

²⁰ H̄ir p̄ike netp̄iwēk, “Me 46 tito m̄it nime w̄inak iuwē ke God ik ek. Te ti hat̄ip ti p̄ike eimaak me w̄i wikak keremem a? Taauye!”

²¹ *Jisas ap kat̄ip me w̄inak ke God. Au, h̄irak kat̄ip me ȳink k̄irak. ²² *Te maain m̄it nenep Jisas kaki, God k̄ik̄iak h̄irak kekrit kepu, haiu m̄it disaipel n̄irak meket han h̄im n̄ipaa h̄irak ketp̄im, te haiu mises h̄im n̄ipaa God kewis̄im mau t̄iwei. H̄iram metike h̄im me Jisas.

Jisas kertei han ke mit yapirwe

²³ *Jisas wen kepu Jerusalem me w̄i Pasova, w̄i kerek m̄it han tewen̄in God kenep m̄it ne Isrel au, m̄it ne Isip keriyen. Me w̄i im m̄it yap̄irwe nisesik nentar menmen yaaim iuwe h̄ir n̄irek h̄irak k̄ir̄iakem. ²⁴ Te Jisas ap kemtau h̄im h̄ir netp̄iwēkem kisesim au. H̄irak ap kewisi h̄ir nehimitanek m̄it̄ik iuwe king k̄ir naanm̄ipri au, kentar h̄irak kertei menmen m̄it ne t̄i h̄ir hanhanem. ²⁵ *H̄irak epei kertei werek werek menmen mekre han ke m̄it ne t̄i ap m̄it̄ik hak te kakin̄nek kertei han ke m̄it te h̄irak ketp̄iwēkem au.

3

Jisas ketike Nikodimas tewep-nak

¹ *M̄it̄ik niuk m̄irak Nikodimas kepu. H̄irak m̄it̄ik hak ke mit ne Farisi kerek h̄ir nin̄in nises h̄im me Moses. H̄irak m̄it̄ik iuwe hak ke m̄it kerek nin̄in naanm̄ipre m̄it ne Isrel. ² *W̄itaan ham h̄irak kan k̄ir Jisas ketp̄iwēk kar ik: “M̄it̄ik luwe, haiu mertei God keriuwetit ti han t̄i heteiknai menmen. God kekepit ti h̄ir̄iak menmen. M̄it neiyen ap te nanr̄iak menmen iuwe mam̄ir ke t̄i h̄ir̄iakem taau!” ³ *Jisas ketp̄iwēk kar ik: “Hi hetput

h̄im im em h̄iram yaaim. M̄it̄ik ap kakweik̄in yaaik kak̄ir ke n̄ikan miye winaak ek, h̄irak ap te kaku kaktike God taau!”

⁴ Nikodimas kit̄iwēkhi kar ik: “Markeik te m̄it̄ik nepei enuk ke m̄it̄ik h̄irak p̄ike kakre m̄it̄ik pip̄iak. H̄irak p̄ike kaku kak̄ikre tu ke miye p̄irak te h̄ire p̄ike wawinaak?”

⁵ *Jisas kewenhi ketp̄iwēk kar ik: “God ap te kakin̄in naanmampre m̄it ere m̄it han nank̄iri nanriuwe t̄ipar, God H̄im̄in Yaaik kak̄ir̄iak h̄im̄in k̄ir h̄irak yaaik. ⁶ *M̄it̄ik kerek miye winaak, h̄irak k̄ire m̄it̄ik kerek. M̄it̄ik God H̄im̄in Yaaik kak̄ir̄akek h̄im̄in k̄irak h̄irak yaaik, h̄irak k̄ire God. ⁷ Ti ap han kekrit ep̄ip̄ir entar h̄im im hi hetputem me yi yap̄irwe God H̄im̄in Yaaik ekrekyi h̄im̄in ki h̄irak kakre yaaik. ⁸ *N̄ime m̄iniu mepno in mepno ein. Yi yemtau h̄iram mat̄ip, te yi ap yertei h̄iram meke nein man, te mamno nein. God H̄im̄in Yaaik h̄irak k̄ire n̄ime. Haiu mep̄itari karkeik h̄irak k̄ir̄iak menmen k̄ikaap m̄it au.”

⁹ Nikodimas kit̄iwēkhi kar ik: “Mam̄irkeik te menmen im em manmen?”

¹⁰ Jisas ketp̄iwēk, “Ti m̄it̄ik iuwe tisa ti hertei menmen yap̄irwe hin̄in m̄it ne Isrel, te ti ap hertei menmen im au a? Menmen mit! ¹¹ *Hi hetput werek. Haiu mat̄ip menmen haiu epei merteiyem, haiu mat̄ip menmen haiu epei m̄irem. Te yi yeweik̄in sip yewet menmen haiu metpiyem. ¹² *Hi nepei hetpi menmen me t̄i im e te yi ap han kiketim yisesim au. Te hi hetpi me menmen me wit ke God, mam̄irkeik te yi yaȳimtau menmen hi etpiyem me wit ke God yi yayisesim a? Taauye! ¹³ *M̄it̄ik

* 2:21 1Ko 6:19 * 2:22 Jo 12:16, 14:26 * 2:23 Jo 7:31 * 2:25 Mk 2:8 * 3:1 Jo 7:50, 19:39 * 3:2 Mt 22:16; Jo 9:16 * 3:3 Mt 18:3; 1Pi 1:23 * 3:5 Esi 36:25, 27; Ta 3:5 * 3:6 Sam 51:5; Jo 1:13 * 3:8 Ekl 11:5 * 3:11 Jo 3:32, 8:26 * 3:12 Lu 22:67 * 3:13 Pro 30:4; Ro 10:6

keiyak ap nɪpaa ken wit ke God heven au. Hi Mɪtɪk ke wit ke Mɪtɪk luwe kerekek, hi hɪnaaiwir wit kɪrak hekiuwe han tɪ ik e. ¹⁴ *Nɪpaa Moses kɪkɪak manpen kau niu keit wit weinɪk mɪt ap newi. Mar im, mɪt nanwenkɪka hi Mɪtɪk ke wit ke Mɪtɪk luwe nanwisa antar nu tentarakɪt. ¹⁵ *Te mɪt yapɪrwe kerek nises God, hɪr nanu nantikerek tipmain tipmain enum eik.

¹⁶ *¹⁶ "God hanhan mɪt ne tɪ ik iuwe te hɪrak keriuwet nɪkan kɪrak kiutɪp kerekek kan tɪ ik. Te neimɪn kerek nanisesik, hɪr ap nani au. Hɪr nanu nanɪt nantike God tipmain tipmain enum eik. ¹⁷ *God ap kesiuwe hi Nɪkan kɪrak hi han tɪ ik skelim mɪt au. Hi han hahi akaap mɪt ne tɪ ik. ¹⁸ *Neimɪn nisɪsa hi Nɪkan ke God ap te God skelim hɪr nanɪno si au. Te neimɪn kerek ap nisɪsa hi Nɪkan ke God ehu, hɪrak God epei skelim mɪt in nentar hɪr ap han kitet he Nɪkan kiutɪp kerekek kɪrak ahɪsak menmen enum hɪr nirɪakem. ¹⁹ *God skelim mɪt kakɪr ik. Hɪm mai yaaim mɪre wepni kɪr, hi han tɪ ik heteikɪn mɪt menmen me God. Te hɪr hanhan menmen enum me tɪ hɪram mɪre wɪtaan toto. Menmen yaaim em me God au. Hɪr hanhan menmen enum me tɪ nentar hɪr nɪrɪak menmen enum eum. ²⁰ *Neimɪn hɪr nɪrɪak menmen enum hɪr nɪre mɪt enun nepan ne menmen yaaim me God. Te hɪr ap nanɪnen nanises hi Nɪkan ke God nanɪntar hɪr nɪnapen hi ewepyapɪr menmen enum hɪr nirɪakem. ²¹ Te neimɪn hɪr hanhan nanrɪak menmen yaaim, hɪr nanɪnen hi Nɪkan ke God kerek hɪm mai yaaim hɪram mɪre wepni te hɪr nanteikɪn mɪt yapɪrwe hɪr nɪrɪak menmen yaaim God katɪp hɪr enrɪakem."

Jon kewepyapɪr Jisas hɪrak keimɪn

²² *Jisas katɪp Nikodimas epei au, Jisas ketike mɪt disaipel nɪrak nɪnaaiwir Jerusalem nen wit hak kike ke Judia. Hɪrak kau en ketik-eri wɪ ham, hɪr nɪkɪr mɪt miyapɪr neriuwe tɪpar. ²³ Jon hɪrak kɪkɪr mɪt neriuwe tɪpar menep tɪ niuk mɪrak Inon, hɪrak menep wit Selim. Hɪrak kɪkɪr mɪt in kentar tɪpar yapɪrwe meitai. Mɪt nen nanɪrek te hɪrak kɪkɪri. ²⁴ *(Mɪtɪk iuwe King Herot ap kewis Jon kekere winak enuk ke gavman wen au.)

²⁵ Mɪt disaipel han ne Jon netike mɪtɪk hak ke Isrel hɪr nenehan nentar menmen me nɪkɪr mɪt neriuwe tɪpar nises hɪm mɪt ne Isrel nɪpaa nisesim. ²⁶ *Te hɪr nen Jon nitɪwekhi nar ik: "Mɪtɪk luwe, ti han kitet mɪtɪk kerek nɪpaa ketikewit yeit mani Jodan yeit pɪnak eik, kerek ti hatɪp hɪm mɪrak em? Hɪrak epei kɪkɪr in ek, te mɪt yapɪrwe nanɪno nanɪrek."

²⁷ *Jon ketpor, "God keit wit kɪrak Heven ap keriuwet mɪtɪk kiutɪp menmen hɪrak ap kaktɪwem au. ²⁸ *Yi hɪras yertei hɪm mai kerek nɪpaa hi hetpim. Hi hatɪp har ik: 'Hi ap Kraiss au. God keriuweta te hi hɪnɪn han hewepyapɪrek.' ²⁹ *Mɪtɪk kerek kakɪt mɪte hɪre mɪte pɪrak. Jisas hɪrak kɪre mɪtɪk ik. Mɪt nises hɪm mɪrak hɪr nɪre mɪte pɪrak. Mɪtɪk kerek wariyakɪt kɪrak kemtewek hɪrak kaknen ketpɪwek menmen, hɪrak han yaaik kar ke in ek hi han yaaik iuwe. Te hi ap yɪnk enuk hentar mɪt yapɪrwe nisesik au. In ek hi han yaaik iuwe. ³⁰ Hɪrak kakre Mɪtɪk luwe keit niuk iuwe, te hi au hi hɪre mɪtɪk weinɪk."

* **3:14** Nam 21:9; Jo 8:28, 12:32   * **3:15** Jo 20:31   * **3:16** Ro 5:8, 8:32; 1Jo 4:9-10; Jo 3:36, 10:28   * **3:17** Lu 19:10; Jo 5:22, 12:47; Ap 17:31   * **3:18** Jo 3:36, 5:24   * **3:19** Jo 1:5, 9, 8:12
* **3:20** Ef 5:11-13   * **3:22** Jo 4:1-2   * **3:24** Mt 4:12   * **3:26** Jo 1:26-34   * **3:27** Jo 19:11, 1Ko 4:7, Hi 5:4   * **3:28** Jo 1:20, 23; Mt 11:10   * **3:29** Mt 9:15   * **3:31** Jo 8:23; 1Jo 4:5

31 *Jisas kerek keke wit ke God kan ti ik hirak kinin mit. Keimin hirak ke ti ik hirak mitik kerekkek, hirak han kitet menmen me ti ik. Hirak kerek ke wit ke God hirak hirak kinin menmen yapirwe. 32 *Hirak kewepyapir him me menmen hirak epei kirem, menmen hirak apei kemtewem. Hirak kewepyapirem katip mit em te mitik keiyak ap kemtewem kisesim au. 33 Mitik kerek hirak kemtau kises him mirak hirak keteikin mit han God hirak katip him yaaim. 34 *Mitik kerek God keriuwetek hirak kakwepyapir him me God kentar hirak kewetiwek Himin kirak Yaik keneises han kirak kekepik kirakem. 35 *God Haai hanhan Nikan kirak, te hirak kewetiwek menmen yapirwe meit his mirak. 36 *Neimin nises nikan ke God nanit himin yaaik kaku kakit tipmain tipmain enum eik. Neimin neweikin sip newet him me nikan ke God, hir ap te nanu nanit au. God han enuk kakriuwari.

4

Jisas ketike mite pe Sameria hir newepnak

1 *Me wi im mit ne Farisi kerek ninin nises him me Moses nemtau him ham mar im: "Jisas keithis mit yapirwe te hirak kikiiri ninin Jon." 2 Te Jisas hirekes ap kikir mit au. Hir mit disaipel narak keriyen nikiri. 3 Jisas kertei menmen mit ne Farisi hir nemtewem, te hirak kinaaiwir provins Judia hirak pike kepno provins Galili. 4 *Te yayiwe hirak kitetik ek ken kerekir provins Sameria.

5 *Te hirak ken wit hak iuwe ke Sameria niuk mirak Saika. Wit ik hirak menep ti me ni kerek nipaa enum eik Jekop epei kewet nikan

kirak Josep em. 6 Hei ke mit hir nanmian tipar keit in kerek nipaa maam ke Isrel hirak kekinik. Jisas hit mekek te hirak kau menep hei kerekkek. Wepni nepei kan kau niminiuwe. 7 Jisas kau en, mite hap pe Sameria wan waumian tipar. Te Jisas kituwehi, "Ti eweto tipar mei ehim." 8 (Hir mit disaipel ne Jisas epei nen wit eik nanwir pewek nanit menmen me hir nanim.) 9 *Mite pe Sameria wewenhi watip, "Ti mitik ke Isrel, hi mite pe Sameria. Kenmak te ti hitauhi tipar te ti ehim a?" (Mit ne Isrel ap te nanit menmen me Sameria mire tikenup wenkepye kerek naam menmen nekrerem em au. Hir han kitet God kaktip hir enun naninterim.)

10 *Jisas ketpiwe, "Ti ertei werek menmen God kakweti yi mit em, ti hertei hi keimin hi hituthi, 'Ti eweto tipar mei ehim', te ti etpo, 'Ti eweto tipar mei yaaim mamu mamit tipmain tipmain enum eik.'" 11 Mite watip war ik, "Mitik luwe, ti ap heit menmen me tipar. Hei ke tipar ik hirak kesikekre. Te ti ehit tipar yaaim mamkaap haiu mit mamu werek tipmain tipmain enum eik ehit nein? 12 *Nipaa maam nipu kaiu Jekop kewetei hei ik. Hirak nipaa ketike nikerek, sipsip, bulmakau mirak, hir naam tipar im em. Ti are iuwe hinin maam kaiu Jekop?" 13 Jisas kewenhi katip, "Mit yapirwe nanim tipar im em maain hir pike him niu enuk (o mar kakwenkikor him) nanim tipar meiyam. 14 *Te neimin nanim tipar kerek hi ewetirem, maain hir ap te hir pike him niu enuk (o mar kakwenkikor him) au. Tipar kerek hi ewetirem hiram mamre tipar mamikre han

* 3:32 Jo 3:11 * 3:34 Jo 1:32; Ap 10:38 * 3:35 Mt 11:27; Jo 5:20, 10:17 * 3:36 Jo 3:16-18; 1Jo 5:12; Lu 3:7 * 4:1 Jo 3:22, 26 * 4:4 Lu 9:52 * 4:5 Jen 33:19; Jos 24:32 * 4:9 Esr 4:1-5, 9:1-10:44; Lu 9:52-53 * 4:10 Jo 4:26, 7:37-38; Rev 21:6 * 4:12 Jo 8:53 * 4:14 Jo 6:35

kir mamu mamit mamkaap mit nanu werek werek tipmain tipmain enum eik.”

¹⁵ Hire pike witiwekhi war ik: “Mitik luwe, ti eweto tpar mei im em. Te hi ap pike him niu enuk (o mar kakwenikor him) au. Te maain hi ap pike anen in amian tpar mei au.”

¹⁶ Jisas ketpwe, “Ti eno enine mitik kit te ti pike enen in.”

¹⁷ Mite watip, “Hi ap heit mitik au.” Jisas ketpwe, “Ti hatip ti mitik au. Ti atip werek. ¹⁸ Nipaa ti heit mikaan nar hispinak (5). In ek mitik ti hau hetikerek hirak ap mitik kit. Ti epei hatip werek.”

¹⁹ *Hire wetpwek, “Mitik luwe, hi hertei ti hire mitik profet.

²⁰ *Maamrer nai ne Sameria nises God newenpiyek neit miniu (o neiyip) ik ek. Te haiu emwenpi God emeitak. Te yi mit ne Isrel yatip wit iuwe Jerusalem hirak yaaik kerekek. Wit hak au.”

²¹ Jisas ketpwe, “Mite, ti ehises him mai. Maain wi ham mamnen te yi mit ne ti yaiwenpi niuk me Haai kai yayit miniu (o neiyip) ik au, o yayit wit iuwe Jerusalem au.”

²² *Jisas ketpwe, “Yi mit ne Sameria ap yertei werek keimin yi yisesik yewenpiyek. Haiu mit ne Isrel mertei werek keimin haiu misesik mewenpiyek. Menmen God hirak kirakem keithis mit miyapir hir nisesik, hirak kewetaiyem. ²³ Wi epei mamnen menep te mit kerek hir yaain nises God Haai, hir nanwenpiyek neriuwe han kir. Te mit nar ik God Haai hanhan hir enisesik enwenpiyek. ²⁴ *God hirak Himin Yaaik kerekek. Hir mit hir newenpi niuk mirak, hir enises menmen yaain enwenpiyek enriuwe himin kir yaaik.”

²⁵ *Te mite wetpwek, “Hi hertei maain mitik Mesaia kerek God kehimitanek kaknen, hir mit newek Kraiss, maain hirak kaknen hirak kakitpai menmen yapirwe.”

²⁶ *Jisas ketpwe kar ik: “Hi kerekek hi atip etikewit hi Kraiss.”

²⁷ Hirak katip kar ek, hir mit disaipel narak hir nerek katip ketike mite hap, hir han kitet yapirwe. Te in ek mitik keiyak ap kitwehi kar ik: “Ti ehit mekam?” O hir nitwekhi, “Kenmak te ti hatip hetikerep?”

²⁸ Hire winaiwir heurek ke tpar mire, hire pike wen wit iuwe eik, te hire wen watip mit yapirwe. ²⁹ Hire wetpor, “Yi einen eiyir mitik ik. Hirak ketpo menmen yapirwe kerek hi nipaa hiriakem. Hirak mitik Mesaia kerek God kehimitanek kakkaap haiu mit?” ³⁰ Hire wetpor, te hir ninaaiwir wit ek nen nanir Jisas.

³¹ Mite wen wit kire eik, mit disaipel natip Jisas, “Mitik luwe, ti ehim menmen.”

³² Te Jisas ketpor, “Hi menmen mai yi ap yerteiyem hi hahim.”

³³ Mit disaipel narak hirras natip nar ik: “Mitik keiyak ketwek menmen keiyim kan o?”

³⁴ *Jisas ketpor, “Menmen mai mar im: Hi hises him me Haai hirak nipaa keriuweta te hi han. Hi arak wok mirak enemim hiram mar ke menmen hi ahim.”

³⁵ *Yi mit yatip yar ik: “Wenke tekyaa (4) ere wi mamnen te haiu mamket menmen mau ni. Hi hetpi. Yi eiwaainaan heriyai heriyai eiyir ni werek werek. Teket epei me yaaim te yi eiketim mamnen. ³⁶ Mitik hirak kerek epei keit menmen, hirak keit pewek hiram mamu werek. Hiram mar ke hirak kari han ke mit hir enises him me God te hir enu enit tipmain tipmain enuk

* 4:19 Jo 7:40, 9:17; 1Ko 14:24-25 * 4:20 Diu 12:5-14; Sam 122:1-5 * 4:22 2Kin 17:29-41; Ais 2:3; Ro 9:4-5 * 4:24 2Ko 3:17; Ro 12:1; Fl 3:3 * 4:25 Jo 1:41 * 4:26 Mk 14:61-62; Jo 9:37 * 4:34 Jo 6:38, 17:4 * 4:35 Lu 10:2

eik. M̄it̄ik kerek kam̄ir ni h̄irak ketike m̄it̄ik kerek keit menmen me ni h̄irak̄it han yaaik tekiyak̄it. M̄it̄ han nat̄ip m̄it̄ h̄im me God netike m̄it̄ h̄ir nari han ke m̄it̄ h̄ir nises h̄im me God h̄ir n̄re m̄it̄ik̄it wik it. ³⁷ Mar ek te h̄im im h̄iram yaaim. ‘M̄it̄ik kiut̄ip kam̄ir menmen, maain m̄it̄ik hak kak̄iketim.’ ³⁸ N̄ipaa hi eriuweti yi yen yari han ke m̄it̄ h̄ir nises h̄im me God yar ke m̄it̄ik kak̄it menmen epei me yaaim meit ni eim. N̄ipaa yi ap yen yetpor menmen, te yi ȳik̄iak han k̄ir te h̄ir nanises h̄im me God. M̄it̄ han keriyen n̄r̄iak menmen im. Te in ek yi ȳikaap m̄it̄ h̄ir nanises h̄im me God.”

³⁹ Maain m̄it̄ yap̄rwe ne wit kike Saika ke provins Sameria nises Jisas nentar h̄ir nemtau h̄im me m̄ite h̄ire epei wetpor, “H̄irak ketpo menmen yap̄rwe n̄ipaa ein hi h̄ir̄iakem.” ⁴⁰ Te m̄it̄ ne Sameria nan n̄r̄ Jisas h̄ir netp̄wek eku ektikeri. Te h̄irak kau ketikeri neit wit eik w̄i wik.

⁴¹ M̄it̄ han yap̄rwe h̄ir nemtau h̄im m̄irak te h̄ir nisesik.

⁴² *Te h̄ir nat̄ip m̄ite, “In ek haiu memtau h̄im m̄irak te haiu misesim. Haiu ap misesim nentar menmen n̄ipaa ti etpaiyem au. Haiu h̄iras memtewem te haiu han kitet h̄irak M̄it̄ik Krai kerek God keriuwetek kaknen kak̄ikaap haiu m̄it̄ miyap̄r ne ti.”

Jisas k̄ikaap n̄ikan ke m̄it̄ik iuwe ke gavman

⁴³ *W̄i wik epei au, Jisas k̄inaaiw̄ir wit ik h̄irak ken Galili.

⁴⁴ *Jisas h̄irekes epei kat̄ip, “M̄it̄ik profet niuk m̄irak iuwe meit wit k̄irak au.” ⁴⁵ *Te w̄i Jisas epei ken kiun provins Galili, m̄it̄ nau en netp̄wek, “Ti yaaik ti han.”

H̄ir netp̄wekem nentar h̄ir h̄iras n̄ipaa nen n̄r̄ menmen me w̄i

Pasova neit Jerusalem me w̄i m̄it̄ nererik han tewen̄in God n̄ipaa kenep m̄it̄ ne Isip h̄ir naa. Te h̄ir epei n̄r̄ menmen yaaim h̄irak k̄ir̄iakem keit ein. ⁴⁶ *Epei au, Jisas p̄ike ken wit Kena ke provins Galili, wit kerek n̄ipaa h̄irak keweik̄in t̄ipar wein̄im m̄ire t̄ipar wain. M̄it̄ik iuwe ke gavman keit Kapaneam kau in. N̄ikan k̄irak h̄irak k̄inap. ⁴⁷ *H̄irak kemtau Jisas epei k̄inaaiw̄ir provins Judia kan Galili, te h̄irak ken k̄irek kit̄iwekhi eknen ek̄ikaap n̄ikan k̄irak k̄inap. N̄ikan k̄irak epei menep kaki. ⁴⁸ *Jisas ketp̄wek, “Yi ap ȳr̄ menmen iuwe hi ar̄iakem, te yi ap eiȳmtau h̄im mai eiyisesim au.”

⁴⁹ M̄it̄ik iuwe ke gavman ketp̄wek, “M̄it̄ik Iuwe, ti esiuk̄in, o au en, n̄ikan kai kaki.”

⁵⁰ *Jisas ketp̄wek, “Ti eno! N̄ikan kit kaku werek.” M̄it̄ik ik kemtau h̄im me Jisas kisesim te h̄irak k̄inaiw̄irek ken. ⁵¹ H̄irak kepno w̄inak k̄irak, m̄it̄ kerek nerekȳiwek menmen h̄ir nan newenek yayiwe h̄ir netp̄wek, “N̄ikan kit epei k̄ire yaaik.”

⁵² H̄irak kitorhi, “Kewaai meruri n̄ikan kai h̄irak k̄ire yaaik?” H̄ir netp̄wek, “Nep̄p̄ wepni kau n̄im̄niuwe h̄irak ȳnk sisi epei au meit.” ⁵³ *Te haai kertei me nep̄p̄ wepni kau n̄im̄niuwe, Jisas ketp̄wek n̄ikan kaku werek. Te h̄irak ketike m̄ite n̄kerek n̄irak h̄ir nises h̄im me Jisas.

⁵⁴ *Menmen im h̄iram menmen yaaim wik h̄irak k̄ir̄iakem me w̄i h̄irak k̄inaaiw̄ir Provins Judia ken kiun provins Galili.

5

Jisas k̄ikaap m̄it̄ik hak k̄inap h̄irak k̄ire yaaik keit wan werweik

* 4:42 1Jo 4:14 * 4:43 Jo 4:40 * 4:44 Mt 13:57 * 4:45 Jo 2:23 * 4:46 Jo 2:1-11

* 4:47 Mt 8:5-6 * 4:48 Jo 2:18; 1Ko 1:22 * 4:50 Mt 8:13; Mk 7:29 * 4:53 Ap 16:14-15, 31

* 4:54 Jo 2:11, 23

ke Betesda

¹ Jisas kikaap nikan ke mitik iuwe epei au, wî ham kerek mit ne Isrel nererik naam menmen epei man. Te Jisas pike ken Jerusalem. ² Meit Jerusalem menep weipir iuwe ke sipsip, wanwerweik iuwe kîwaaari. Mit natip hîm Hibru hîr nenewek Betesda. Menep wan werweik kerekek mit newep weisaak hispinak (5) te mit nînapen wepni o hawi te hîr nîsawîn newim. ³ Mit miyapir yapirwe kerek hîr nînap hîr nîwaaari. Hîr mit han nanamîr toto, mit han his hit min enum, mit han his hit epei maa. ⁴ Wî ham mitik ensel ke Mitik Iuwe God kenke kan wan kerekek te hîram tipar mitanik. Tipar mitanik nepei au, mitik kinin kakikwe kakno kakikre tipar, hîrak kakre yaaik. ⁵ Mitik kiutip kau weisaak nîpaa hîrak kînap ere 38 tito. ⁶ Jisas kîr mitik ik kipwaa en, hîrak kertei hîrak kînap kîwaa wî yapirwe, te Jisas ketpîwek kar ik: “Ti hanhan ti pike are yaaik a?”

⁷ Mitik ik kerek kînap hîrak ketpîwek, “Mitik Iuwe, kerek tipar mîrîrîr, hi ap mit nei nekina newisa hekre tipar au. Hi hirekes eno, mit han hîr nînatîn nan nînîna.”

⁸ *Jisas ketpîwek, “Ti ekrit ehîrp ehît yeno mit eiyîm eno.” ⁹ *Wasenum hîrak mitik kînap ek hîrak kîre yaaik. Hîrak keit yeno mîrak keiyîm ken.

Wî im hîram wî Sabat. ¹⁰ *Mit iuwe ne Isrel nîr mitik ik kemerîr yeno mîrak te hîr nenerek netpîwek, “Petepin hîram wî Sabat. Wî im em ti ap emerîr yeno mit emît!” ¹¹ Hîrak kewenhi ketpor, “Hîrak mitik kerekya hi hîre yaaik ketpo, ‘Ekin yeno mit eiyîm ekrit eno.’”

¹² Hîr nitîwekhi, “Keimîn hîrak ketput ti ekin yeno mit eiyîm ekrit eno a?” ¹³ Mitik kerek Jisas kekepik ap kertei hîrak keimîn kentar Jisas kînaiwîrek ken ek, mit yapirwe nererik neit wit eik e.

¹⁴ *Maain Jisas kînapînek keit wînak iuwe ke God hîrak ketpîwek, “Ti epei hîre yaaik. Ti ap pike hanhan ehises menmen enum te menmen ham iuwe enum mamnen mamwit.” ¹⁵ Hîrak ketpîwek epei au, mitik ik ken katip mit iuwe ne Isrel kar ik: “Mitik kerekek kerekya hi yaaik hîrak Jisas.”

¹⁶ *Hîrak ketpor Jisas kekepik te mit iuwe ne Isrel hîr nînîn nîriak Jisas enum nentar hîrak kîkaap mitik enuk kînap iuwe hîrak kîre yaaik me wî Sabat (kerek mit nîriak menmen au. Hîr nau weinîm.) ¹⁷ *Hîr natip Jisas enum nenerek, te hîrak ketpor, “Hekrit hekrit Haai kai kîriak menmen, te hi ariakem har ke hîrak kîriakem.”

¹⁸ *Hîm im kerek Jisas ketpîm mîriak mit iuwe ne Isrel han enuk iuwe te hîr hanhan nanînep Jisas kaki. Hîr hanhan nankîp kentar hîrak kîkaap mitik ke wî Sabat kerekek au. Hîr han enuk nankîp nanîntar hîrak katip God hîrekes Haai kîrak, te hîrak kîriak hîrekes iuwe kîre God Haai.

God kehîmîtan nîkan kîrak hîrak iuwe kîriak menmen mîrak

¹⁹ *Mit iuwe ne Isrel nenerek, te Jisas ketpor, “Hi etpi hîm yaaîm! Hi Nîkan ap te hi hîrekes ariak menmen mei weinîm me han kai au. Hi hîriak menmen mamîr ke hi hîr Haai kai kîriakem. Haai kai kîriak menmen, hi herteiyem te hi hîriakem. ²⁰ *Haai hîrak hanhan kerîuwa hi Nîkan kîrak, hîrak keteikno menmen iuwe hîrak kîriakem. Maain hîrak kakteikno menmen iuwe minîn menmen hi

* 5:8 Mt 9:6 * 5:9 Jo 9:14 * 5:10 Nia 13:19; Jer 17:21; Lu 13:14 * 5:14 Jo 8:11 * 5:16 Mt 12:14 * 5:17 Jo 9:4 * 5:18 Mt 26:4; Jo 7:1, 30, 10:30, 33 * 5:19 Jo 5:30, 8:28 * 5:20 Jo 3:35

epei hiriakem te yi yapirwe han kakikrit kakriuwere. ²¹ *Hiram mar ke Haai kiki'an mit kerek epei naa ek te hir pike nekrit nau, te hi nikan kirak ehises han kai awis himin yaaik kaku kakikre han ke mit kerek hi hanhan hewisik kakikre han kir. ²² *Haai kai hirekes ap skelim mit au. Hirak kewisa hi Nikan kirak hi ekrehir kirak hi skelim mit. ²³ *Te mit yapirwe nanwenipi niuk me hi Nikan mamir ke hir newenipi niuk me Haai kai. Mit kerek ap newenipi niuk me hi Nikan, hir ap nanwenipi niuk me Haai kai kerek keriuweta hi han in.

²⁴ *"Hi hetpi him yaaim. Neimin nemtau him mai hir nisesim, te hir nanises him me hirak kerek keriuweta hi han in, te hir nanit himin yaaik kaku kakit tipmain tipmain enum eik. Hi ap te skelim mit au. Hir nepei ninaaiwir menmen enum, hir neit himin yaaik nanu werek. ²⁵ *Hi hetpi him yaaim. Wi kerek nipaa God kehimitanem hiram epei man, te mit nipaa naa hir nanimtau him me hi Nikan ke Mitik Iuwe God. Te neimin nanimtewem, hir nanit himin yaaik nanu werek. ²⁶ *God Haai hirak kaki au. Hirak Haai ke menmen mamkaap menmen yapirwe mamu mamit. Te hirak keweto hi Nikan kirak menmen te hi ap hahi au. Hi hetenen menmen im te hi akaap mit miyapir te hir nanu nanit tipmain tipmain enum eik. ²⁷ *Hirak kewisa hi Iuwe hi skelim mit hentar hi Mitik ke wit kirak. ²⁸ Yi ap han kekrit ke menmen im epei au emit. Wi mamnen te mit kerek nipaa naa mit newisi nekre hei nanimtau him me hi Nikan ke Mitik Iuwe. ²⁹ *Te hir naninaaiwir hei, hir nanitpaan

naninen witik. Neimin kerek nipaa niriak menmen yaaim e, hir nanikrit nanu nanit. Te mit nipaa niriak enum, hir nanikrit nanino si enum.

Menmen mewepyapir Jisas hirak mitik God keriuwetek kan

³⁰ *"Hi ap hiriak menmen hises han kai au. Menmen hi hemtau God ketpewem te hi hisesim skelim mit ariuwere. Hi skelim mit werek werek hentar hi ap hises han kai. Hi hises han ke God kerek keriuweta te hi han ti ik e. ³¹ *Te hi kerekek etpi menmen me hi hirekes yi han kitet hi hemipin. ³² *Mitik kiutip kepu kewepayapir him mai. Hi hertei him im hiram matip mit me hi hiram him yaaim. ³³ Yi nipaa yesiuwe mit hir nen nir Jon nitiwekhi menmen, te hirak ketpi him im me hi hiram yaaim. ³⁴ *Hi ap han kitet yapirwe me mitik hirak kewepyapir niuk mai au. Hi hetpiyem te yi eiyirteiyem eiyises him mai te God kakikepi yi eiyu eitikerek eiyu werek werek. ³⁵ Jon hirak kire si keteikni yayiwe, hirak keteikni menmen me God. Me wi hirak kepu yi hanhan yisesik. ³⁶ *Menmen ham minin him nipaa Jon ketpim me hi. Hiram im. Menmen yaaim haai kai ketpo hi hiriakem. Menmen ham nipaa hi hiriakem, hiram meteikin mit miyapir te hir nertei Haai kai God keriuweta te hi han in. ³⁷ *Haai kerek keriuweta hi han in, hirak kewepyapir ketpi hi keimin. Te yi ap yemtau him mirak au. Yi ap nipaa yir ninaan mirak au. ³⁸ *Him mirak ap mau mekre han ki. Yi ap yemtau him me hirak Mitik Iuwe kerek keriuweta hi han ti ik. ³⁹ *Yi han kitet him

* 5:21 Ro 4:17; Ef 2:5; Jo 11:25 * 5:22 Jo 3:17; 5:27; 9:39; Ap 10:42 * 5:23 Fl 2:10-11; 1Jo 2:23 * 5:24 Jo 3:15-18, 8:51; 1Jo 3:14 * 5:25 Mt 8:22; Ef 2:5-6 * 5:26 Jo 1:4 * 5:27 Jo 5:22 * 5:29 Dan 12:2; Mt 16:27; Jo 6:40; Ap 24:15 * 5:30 Jo 5:19, 6:38 * 5:31 Jo 8:13-14 * 5:32 Jo 5:36-37; 1Jo 5:9 * 5:34 Jo 1:19-34, 3:27-30 * 5:36 Jo 3:2, 10:25, 38; 14:11 * 5:37 Mt 3:17; Jo 5:32, 8:18 * 5:38 Jo 6:29 * 5:39 Lu 24:27, 44; Ap 13:27; 2Ti 3:15-17; 1Pi 1:10-11

me God mau t̄wei, yi yekinaam te yi han kitet h̄ram mamkepi yi eiyu eitike God, God kakweti h̄m̄n̄n̄ yaaik te yi eiyu tipmain tipmain enum eik. Te h̄m̄ im yi yekinaam h̄ram mat̄p me hi! ⁴⁰ Te yi ȳnapen eiȳmtau h̄m̄ mai te hi akepi yi eiȳt̄ h̄m̄n̄n̄ yaaik te yi eiyu eiȳt̄ tipmain tipmain enum eik. ⁴¹ Hi ap hanhan m̄t̄ nanwen̄ipi niuk mai nant̄p hi yaaik. H̄ram menmen wein̄m. ⁴² Te hi hertei yi m̄t̄ yi ȳre mekak. Yi ap hanhan God yekre han ki au. ⁴³ *Hi han hekreh̄r ke Haai kai, te yi ap yises h̄m̄ mai au. M̄t̄ han ne t̄i h̄r nan̄nen net̄pi h̄r m̄t̄ iuwe, yi yemtau h̄m̄ m̄r yisesim. Te yi ap yemtau h̄m̄ mai au! ⁴⁴ *Yi m̄t̄ hanhan yaiwen̄ipiyan niuk mi, te yi ȳnapen M̄t̄k̄ Iuwe kiut̄p h̄rak God h̄rak kakwen̄ipi niuk mi kak̄t̄pi yi yaain. Yi han kitet menmen im h̄ram wein̄m. Yi ap hanhan h̄rak kakt̄p yi yaain, te yaȳrkeik te yi hanhan eiyises h̄m̄ mai? ⁴⁵ *Yi ap han ekitet hi esiuwi h̄m̄ hat̄p Haai kai me menmen yi ȳr̄akem. Au, h̄m̄ kerek Moses kewis̄m mau t̄wei kerek yi yekinaam han kitet h̄ram mamkepi te God kakt̄p yi yaain, h̄ram mamsiuwi h̄m̄. ⁴⁶ *Yi yises h̄m̄ me Moses werek werek, te yi eiyises h̄m̄ mai yentar h̄rak kewis̄ h̄m̄ me hi. ⁴⁷ *Te yi ap yises h̄m̄ Moses kewis̄m mau t̄wei, te yi ap eiyises menmen hi hetpiyem au!”

6

Jisas kewet m̄t̄ yap̄rwe nar 5,000 menmen h̄r naam

(Mt 14:13-21; Mk 6:30-44; Lu 9:10-17)

¹ Jisas ketpor menmen im epei au, h̄rak ken kerekir wan iuwe ke Galili (kerek m̄t̄ nenewek niuk ham Wan ke Taibirias). ² M̄t̄

yap̄rwe nises Jisas nentar h̄r n̄paa n̄r menmen iuwe h̄rak k̄r̄iakem k̄kaap m̄t̄ n̄naap. Mar ik te h̄r nisesik. ³ Jisas ken k̄niu m̄niu wank ken kau ketike m̄t̄ disaipel n̄rak. ⁴ *W̄i Pasova man menep. H̄ram w̄i kerek m̄t̄ ne Isrel nererik naam menmen han tewen̄n̄ w̄i n̄paa God kenep m̄t̄ ne Isip, k̄kaap m̄t̄ ne Isrel. ⁵ Jisas kerenaan k̄r̄ m̄t̄ miyap̄r yap̄rwe nan n̄rek. Te h̄rak kat̄p Filip, “H̄iu mam̄t̄ niu o bret mam̄t̄ nein te h̄iu mamwet m̄t̄ miyap̄r em h̄r nan̄m?” ⁶ (Jisas kat̄p m̄t̄k̄ Filip h̄m̄ im em te h̄rak kakri han k̄rak kakises mekam. Jisas epei kertei menmen h̄rekes kakr̄iakem.)

⁷ Filip kewenhi ketp̄wek kar ik: “H̄iu mew̄r 200 kina mam̄t̄ niu o bret meriuwerem h̄ram ap werek te m̄t̄ in nan̄m k̄ike k̄ike au.” ⁸ Disaipel ke Jisas niuk m̄rak Endru, h̄rak n̄k̄ik ke Saimon Pita h̄rak kat̄p Jisas kar ik: ⁹ “M̄t̄k̄ pip̄iak ik e keit bret bali mar h̄sp̄nak (5) metike saauk wik. Te h̄ram ap iuwe me m̄t̄ yap̄rwe nar ik.”

¹⁰ Jisas ketpor, “Yi eiwen m̄t̄ miyap̄r enu t̄i. Yenkis yap̄rwe meit̄ in.” Te m̄t̄ 5,000 h̄r yap̄rwe keriyen nererik nau yenkis kere-mem nau t̄i.

¹¹ H̄r nau t̄i epei au, te Jisas keit bret keiȳm kitehi God, te h̄rak kewenem keketim kewet m̄t̄ n̄rak em h̄r newet m̄t̄ miyap̄r em. Epei au, h̄rak keit saauk kewepim kewet̄rem kar ke nepei ein h̄rak kewet̄r bret bali, te h̄rak kewet m̄t̄ menmen mar ke h̄r hanhanem. ¹² H̄r epei naam tu iuwe, Jisas kat̄p m̄t̄ disaipel n̄rak kar ik: “Eikinen yinam yinam m̄t̄ ap naam. Hi h̄napen h̄r nanw̄sim mamu t̄i. Yi ap eiwis̄ mei k̄ike mamu au.” ¹³ H̄rak kat̄p epei au, h̄r nekor̄rim (o nekurerim) ere epei au mesi, te h̄r

* 5:43 Mt 24:5 * 5:44 Jo 12:43 * 5:45 Diu 31:26-27 * 5:46 Diu 18:15; Ap 3:22 * 5:47 Lu 16:31 * 6:4 Jo 2:13

nemi mekre tanik mar hiswiyen wik (12) meke bret hispinak (5) nipa Jisas ketiwem kewet mit em hir naam. ¹⁴ *Mit miyapir nir menmen yaaim Jisas kiriakem te hir natip, "Hiram him yaaim. Mitik ik hirak profet ik ek kaknen ti." ¹⁵ *Jisas kertei hir hanhan nantenenik nanihimtanek hirak mitik iuwe king kir hirak kaku kakinin naanmipror. Te hirak kinaiwiri hirak kerekek pike ken miniu (o neiyip) eik.

Jisas ken kitet wan keke niu
(Mt 14:22-23; Mk 6:45-52)

¹⁶ Me hinkewi disaipel ne Jisas hir nekiuwe nen wan eik.

¹⁷ Hir nehin ninu nekre bot newik nerekir wan nanino pinak ein. Hir nen Kapaneam. Nepei au witaan, te Jisas ap kan kiunor wen au. ¹⁸ In ek nime iuwe miniu te wan kewen iuwe.

¹⁹ Hir neit niu mirak neiyik nari wan ere 5 o 6 kilomita nau niman, hir nir Jisas kitet wan kitet tpar keke niu ken menep bot. Hir nrek te hir ninaain. ²⁰ Te Jisas ketpor, "Hi kerekek han. Yi ap einaain." ²¹ Hirak ketpor te hir han yaaik netiwekhis kinu ketikeri nekre bot. Te wasenum bot kepno menep wit hir hanhan naninori.

Hir mit miyapir ninatin Jisas

²² Hekrit eik, mit miyapir hir wen nepit wan pinak eik, hir nertei nepip bot ap keiyak kepu au. Kiutip kerekek kepu, Jisas ap kau ketike disaipel au. Hir disaipel keriyen nekre bot ik ek te hir nen. ²³ *Te bot ham me Taibirias man menep wit kerek Jisas kewetir bret hir naam newi. ²⁴ Mit yapirwe nir Jisas hirak ap ketike mit disaipel ap nau, te hir nehin nekre bot hak, hir nen Kapaneam ninetnawek.

Jisas hirak kire bret yaaik kikaap mit hir nanu werek

²⁵ Maain mit ninaipin Jisas keit wan pinak ein epei au, hir netpawek, "Mitik Iuwe, hewaa meruri te ti han in a?"

²⁶ *Jisas kewenhi ketpor, "Hi hetpi werek. Yi yinyetno yentar yi epei yaak bret ere tu iuwe. Yi ap han kitet menmen yaaim iuwe hi hiriakem au. ²⁷ *Yi ap hanhan yayit menmen me yayim keremem hiram mamwaank au ekit! Yi hanhan eiyit menmen yaaim hiram mire menmen me yi eiyim, hiram mamkepi te yi yayit himin yaaik ke kaku kakit tipmain tipmain enum eik. Menmen im hi Mitik ke wit ke Mitik Iuwe awetiyem hentar God Haai kiriak menmen keteikin mit hirak keriuweta hi hiriak menmen mirak."

²⁸ Hirak ketpor him im, te hir nitiwekhi natip nar ik: "Hau emriak mekam te hau emriak menmen God han yaaik keriuw-erem?"

²⁹ *Jisas kewenhi ketpor, "Menmen yi yirakem God han yaaik keriuwerem hiram im. Yi eiyises him me hi Mitik kerek God keriuweta hi han ti ik."

³⁰ *Hir newenhi natip, "Ti eriak mekam iuwe te hau emirem te hau emises him mit a?"

³¹ *Maamrer naiu naam menmen niuk miram mana neit wit weinik mit ap newi en. Him me God matip Moses kewetir menmen meke wit ke God hir naam."

³² Jisas ketpor, "Hi hetpi werek. Moses kewetir menmen au. Haai kai kewetirem. Menmen me nipa hiram ap bret yaaim mamkaap himin ki au. In ek Haai kai kerekek keweti menmen yaaim me wit kirak, hiram yaaim mire bret mamkaap himin ki kaku werek. ³³ Bret God kewetiyek ek, hi Jisas kerek heke wit ke

* 6:14 Diu 18:15; Jo 5:46 * 6:15 Jo 18:36; Mt 14:23 * 6:23 Jo 6:11 * 6:26 Jo 6:11-12

* 6:27 Jo 4:14; 6:48-58 * 6:29 1Jo 3:23 * 6:30 Mt 16:1; Jo 2:18 * 6:31 Eks 16:14-15;

Nam 11:7-9; Sam 78:24 * 6:34 Jo 4:15

Mitik Iuwe han hi bret ik. Hi aweti himin yaaik kaku kakikri tipmain tipmain enuk eik.” 34 *Hir nitiwekhi nar ik: “Mitik Iuwe, ti ewetai bret kit eknen in ere tipmain tipmain enum eik.”

35 *Jisas ketpor, “Hi hirekes hire bret hikaap mit nanu nanit himin yaaik. Hir neimin nanisisa te hir ap nnp+ mamn. Neimin hir nanisisa ap te hm niu enuk (o mar kakwenkikor hm) hanhan nanim tpar mei au. Neimin hir nanisisa ap te hm niu enuk (o mar kakwenkikor hm) hanhan nanim tpar mei au.

36 * “Hi hetpi yi epei yira te yi ap yises menmen hi etpiyem.

37 * Mit neimin kerek Haai kai God kewetauri, hir naninen nanisisa. Hi ap te aweikn sip ewet neimin kerek naninen nanisisa au. 38 * Hi hnaaiwir wit ke God te hi hises han kai au. Hi hises han ke hirak Mitik Iuwe kerek keruweta hi han ti ik e. 39 * Hirak kerek keruweta hi han ti ik hirak hanhan menmen im. Hirak hanhan hi ap hnaaiwir mitik kiutip ke mit yapirwe hirak epei keruwetai au. Hi akian mit miyapir yapirwe nanikrit nanu me wi maain God skelim mit. 40 * Menmen im Haai kai God hanhanem hiram im: Neimin nra hi Nikan kirak, hir nisisa nanimtau him mai, hir nanit himin yaaik kaku kakit tipmain tipmain enum eik, te hi akian nanu nanit me wi maain God skelim mit.”

41 Hirak katip epei au, mit ne Isrel natipan nen Jisas nentar hirak katip hm im: “Hi bret kerek heke wit ke God hi han in.” 42 * Te hir natip, “Mitik ik hirak kerekek nikan ke Josep. Haiu mertei miye haai narak. Kenmak te hirak katip hirak keke wit ke God kan a?”

43 Jisas kewenhi ketpor, “Yi ap eitip einahan me yi hiras emit!

44 * Mitik kiutip ap te kakisisa ere God Haai kerek keruweta hi han hirak kakri han kirak. Hi akiak hirak kakit himin yaaik ke kaku kakit me wi maain God skelim mit. 45 * Mit profet newis him im mau twei hiram matip mar im: ‘Mit yapirwe te God kakitpor menmen kakikepi werek werek.’ Mit neimin niutip niutip kerek epei nemtau hm me Haai kai God te hir nanisisa. 46 * Mitik kiutip ke mit yapirwe ap te kir God Haai ek au. Hi Mitik kerek God keruweta hi han ti ik ek, hi kerekek epei hirek. 47 * Hi hetpi werek. Hirak keimin kises hm mai kakit himin yaaik ke kaku kakit tipmain tipmain enum eik.

48 * Hi hirekes kerekek hire bret, hi akaap mit nanu nanit tipmain tipmain enum eik. 49 Maamrer ni npaa naam menmen mana God kewetrem neit wit weinik mit ap newi, te hir ap nepu au. Hir epei naa. 50 Hi Mitik kerek hnaaiwir wit ke God han ti ik ek hi hire bret mikaap mit nanu. Neimin nisisa hir nani au. Hir nanu tipmain tipmain enum eik. 51 Hi hire bret akaap mit nanu nanit tipmain tipmain enum eik. Hi heke wit ke God han. Mit kerek nanim bret im hir nanu nanit tipmain tipmain enum eik. Bret im hram yink kai kerek hi hewet mit ne ti hir nanim te hi akepi hir nanit himin yaaik.”

52 Menmen im hirak ketpor menip mit ne Isrel nenehan natipan hm me hir hiras, hir natip nar ik: “Mitik ik kakirkeik te hirak kakwetei naan me yink kirak haiu mamik a? Taauye!”

53 Jisas ketpor, “Hi hetpi werek. Yi ap yayik yink kai ke hi Mitik ke wit ke Mitik Iuwe, o yi ap yayim hemkre mai, te yi ap yayit himin yaaik kakikri. 54 Neimin nanik yink kai o nanim hemkre mai, hir

* 6:35 Jo 4:14, 6:48-58 * 6:36 Jo 20:29 * 6:37 Jo 17:6-8; Mt 11:28 * 6:38 Mt 26:39; Jo 4:34 * 6:39 Jo 10:28-29, 17:12 * 6:40 Jo 11:24 * 6:42 Mt 13:55 * 6:44 Jo 6:65 * 6:45 Ais 54:13 * 6:46 Jo 1:18 * 6:47 Jo 3:15-16 * 6:48 Jo 6:35, 58

nanit himin yaaik. Te hi akian hir mit kerek nipaa naa, hir pike nanikrit nanu nanre mit me wi maain God skelim mit. ⁵⁵ Yink kai hirak menmen yaaik kire samiyak kakikepi. Hemkre mai hiram mire tipar yaaim mamkepi. ⁵⁶ *Neimin naak yink kai ketike hemkre mai, hir nau netikewa nises him mai, te hi hau hekre han kir ⁵⁷ God kerek hirak Haai ke menmen yapirwe mepu, hirak keriuweta hi han, hirak kenipa hi ahu tipmain tipmain enum eik. Neimin nanik yink kai hir nanu nanit nanriuwerek. ⁵⁸ Hi hirekes hi hire bret keke wit ke God kan. Bret ik hirak ap kire menmen nipaa maamrer ni nipaa naam au. Hir naam ere hir ne mit te hir naa. Neimin nanik bret ik hirak yaaik kakikepi te hir nanu nanit tipmain tipmain enum eik.” ⁵⁹ Jisas katip mit menmen im keit winak kerek mit nererik nekine him me Moses neitai en neit wit Kapaneam.

Jisas katip him yaaim mamkaap mit nanu tipmain tipmain enum eik

⁶⁰ Mit yapirwe kerek nipaa nises him mirak nemtau menmen im epei au, hir natip, “Him im hiram enum merekye han enuk. Neimin nanu nanimtau him mamir im a? Taauye!” ⁶¹ Jisas epei kertei kekere han kirak hir mit disaipel narak natipan menmen im hirak ketpor kar ik: “Him mai merekye te yi han enuk a? ⁶² *Maain yi eiyir hi Mitik ke wit ke Mitik luwe hi pike hiniu eno wit kerek nipaa hi hewik, te yi han enuk yeriua wisenum a! ⁶³ *Yi mit hiras ap te eikaap hiras te yi yayu tipmain tipmain enum eik taau. God Himin Yaaik kerekek kakikepi. Him im hi epei hetpim em, hiram mamkepi

himin ki te yi yayu tipmain tipmain enum eik. ⁶⁴ *Te mit han ne yi mit ap yisasa au.” (Jisas epei kertei wi kerek hirak kehimitan mit disaipel narak, keimin ap kakisesik kakwepyapirek kakwet mit enun nepan ek hir neiyik nanino nankip.) ⁶⁵ *Jisas wen katip, “Nipaa hi hetpi ap mitik keimin kisasa ere God Haai kakri han kirak hirak kakisasa.” ⁶⁶ Hirak katip epei au, mit yapirwe nipaa nisesik neweikin sip newetiwek. ⁶⁷ Hir neweikin sip newetiwek, hirak katip mit disaipel narak nar hiswiyen wik (12) kitorhi kar ik: “Yi eiweikin sip eitikeri einaiwira a?”

⁶⁸ Saimon Pita keweniwekhi ketpiwek kar ik: “Mitik luwe, haiu mamno keimin? Ti kerekek hetpei him mamkepei te haiu mamu tipmain tipmain enum eik. ⁶⁹ *In ek haiu hiras keriyen merteyit ti keimin haiu misesit. Ti Mitik kerek God kehimitenit ti akaap haiu mit.”

⁷⁰ Jisas ketpor kar ik: “Hi hirekes hehimitan yi mit yar hiswiyen wik (12), te mitik hak kiutip ke yi mit hirak enuk kire Seten.” ⁷¹ Hirak katip ke Judas nikan ke Saimon ke wit Iskeriot. Hirak mitik kiutip ke mit hiswiyen wik (12), maain hirak kakwepyapir Jisas kakwet mit enun ek.

7

Jisas kikrek narak ap han kitet hirak Krai

¹ *Menmen im epei au, Jisas ken kerer wit wit me provins Galili hirak kinaopen kakno kakrer wit wit me provins Judia kentar mit iuwe nare nankip. ² *Wi epei man menep te mit ne Isrel nanrerik nanim menmen nau nekre weisaak mir, hir newet God menmen mei me ni mir.

* **6:56** Jo 15:4-5; 1Jo 3:24   * **6:62** Jo 3:13; Ap 1:9-11   * **6:63** 2Ko 3:6   * **6:64** Jo 13:11
* **6:65** Jo 6:44   * **6:69** Mt 14:33, 16:16; Mk 1:24; Jo 1:49   * **7:1** Jo 5:18   * **7:2** Lev 23:34

3 Jisas kikrek n̄rak nemip̄in netp̄wek, “Ti enaaiw̄r wit ik e eno Judia, te m̄it kerek nises h̄m mit en̄nen en̄r menmen yaaim ti eriakem. 4 M̄it̄k kerek hanhan m̄it nan̄rteiyek ap te kakriak menmen kaksaw̄nem au. H̄rak kakriakem kakrer wit wit te m̄it yap̄rwe en̄rem. Ti ariak menmen im yaaim, ti eno wit Jerusalem eteik̄in m̄it iuwe rem.”

5 * (Kikrek n̄rak nat̄ip menmen im nentar h̄r ap han kitet h̄rak Kraiss kerek God kakriuwtek kaknen kakikaap m̄it au.)

6 * Te Jisas ketpor kar ik: “W̄i mai ap epei man te hi awepyap̄r h̄rekes hi M̄it̄k Iuwe kerek God keriuweta hi han t̄ ik. W̄i yi han kitetim yi yaino, te yi eino wit Jerusalem eitike m̄it eiȳm menmen. 7 * M̄it ne t̄ ik ek h̄r ap han enuk neriuwi au. Te h̄r han enuk neriuwa nentar hi hewepyap̄r menmen enum h̄r n̄riakem. 8 Yi eino eitikeri eiȳm menmen. Hi au, hi ehu in me w̄i ham hentar hi ap ewepyap̄r hi M̄it̄k God keh̄mitena wen au.” 9 H̄rak ketpor epei au, h̄rak wen kepu provins Galili.

Jisas ken kau ketike m̄it kerek nererik naam menmen nekre weisaak

10 Jisas kikrek n̄rak nen netike m̄it han nererik naam menmen epei au, Jisas kepno. H̄rak ap ketike m̄it yap̄rwe nen au. H̄rak kerekken kau k̄ire m̄it̄k k̄isaw̄in. 11 * M̄it iuwe ne Isrel n̄nat̄in Jisas neit wit kerek h̄r nererik naam menmen neitai ein. H̄r nitehiyan, “H̄rak keit nein?”

12 Neit ein ek, m̄it yap̄rwe newepnak nat̄ipan me Jisas. M̄it han nat̄ip h̄rak yaaik, m̄it han au nat̄ip h̄rak enuk kari han ke m̄it yap̄rwe h̄r nises h̄m

m̄irak. 13 * Ap m̄it nei nat̄ip nerp yaain menmen me Jisas nentar h̄r n̄napen m̄it iuwe nin̄in naan̄mpre m̄it ne Isrel h̄r nan̄mtewem te h̄r neneri.

14 W̄i wikak epei men kerek m̄it nererik naam menmen, te Jisas ken w̄inak iuwe ke God keit Jerusalem, h̄rak kat̄ip m̄it h̄m m̄irak kerp yaain ketpor menmen.

15 * M̄it iuwe ne Isrel neh̄nh̄n nat̄ip, “M̄it̄k ik wein̄k kertei menmen mau t̄wei karkeik? N̄paa h̄rak ap ken skul te m̄it iuwe tisa neteik̄n̄wek menmen au.”

16 * Jisas kewenhi ketpor, “Menmen hi etpiyem h̄ram ap mai au. H̄ram h̄m me h̄rak kerek keriuweta te hi han t̄ ik. 17 Neim̄in h̄r nises menmen God hanhan h̄r nisesim, h̄r nan̄rteih̄m hi hetpiyem h̄ram me God o h̄m hi h̄rekes han kitetim etpiyem.

18 * Keim̄in h̄rak kat̄ip m̄it menmen h̄rak han kitetim h̄rak hanhan m̄it nanwen̄pi niuk m̄irak keremem. Keim̄in hanhan kakwen̄pi niuk me m̄it̄k kerek keriuwetek, h̄rak kakises menmen yaaim kemip̄in au. 19 * Moses n̄paa keweti h̄m m̄irak mau t̄wei te keim̄in ke yi m̄it h̄rak kisesim werek werek? Taauye! Te yi yenmak yi yaiyep hi hahi yentar yi yat̄ip hi ap hises h̄m me Moses werek werek au a?”

20 * M̄it en h̄r nit̄wekhi nar ik: “Neim̄in h̄r hanhan nanitep te ti hahi a? Herwe enuk kers̄isit te ti han ken sip te ti hat̄ip menmen mar im!”

21 * Jisas ketpor, “Hi h̄riak menmen miut̄ip yaaim me w̄i Sabat te yi han kekrit han enuk yeriua.

22 * N̄paa Moses ketpi yi yerekir ȳnk ke n̄kerek h̄rak̄it ti. (N̄paa maaamrer nin̄in n̄riak menmen im. Moses au.) Yi yerekir ȳnk ke

* 7:5 Mt 13:55; Ap 1:14 * 7:6 Jo 2:4, 7:30 * 7:7 Jo 15:18 * 7:11 Jo 11:56 * 7:13 Jo 9:22, 12:42, 19:38, 20:19 * 7:15 Mt 13:54; Lu 2:47 * 7:16 Jo 12:49, 14:10 * 7:18 Jo 5:41, 8:50 * 7:19 Ap 7:53; Ro 2:21-24 * 7:20 Jo 8:48, 52, 10:20 * 7:21 Jo 5:16 * 7:22 Lev 12:3, Jen 17:9-13 * 7:23 Jo 5:8-10, 16

nɪkerek hɪrakɪt ti me wɪ Sabat te yi yises hɪm me Moses. ²³ *Yi yɪriak menmen im me wɪ Sabat, te yi yises hɪm me Moses werek werek. Te yi yenmak yi han enuk yeriuwa yentar hi hɪkaap mɪtik kɪnap hɪrak kɪre yaaik me wɪ Sabat a? ²⁴ *Yi ap han ekitet menmen hi etpiyem eyɪntar yi han kitet hi heremir hɪm yi yisesim. Yi han ekitet menmen werek werek te yi eyɪrtei menmen hi hetpiyem hɪram yaaim.”

Mɪt han natɪp Jisas hɪrak mɪtik Kraiss

²⁵ *Mɪt han nau Jerusalem natɪp, “Mɪt iuwe ninɪn naanmɪprai hɪr hanhan nanɪnep mɪtik ik kaki. ²⁶ Te yi eyɪrek. Hɪrak katɪp mɪt menmen mɪrak keit wit yaaik me ninaan mɪr, te mɪtik hak ap kesiuwek hɪm au. Mɪt iuwe han kitet mɪtik ik hɪrak Mɪtik Kraiss kerek God keriuwetek kaknen kakɪkaap haiu mɪt o au a? ²⁷ *Karkeik te hɪrak Mɪtik God kehimitanek kaknen kakɪkepai a? Haiu mertei mɪtik ik ek wit kɪrak. Maain wɪ Mɪtik Kraiss kerek God kehimitanek kaknen in, haiu mɪt ap te nanɪrtei hɪrak keke nein kan au!”

²⁸ *Jisas keit wɪnak ke God katɪp hɪm iuwe kar ik: “Yi han kitet yi yertei hi keimɪn, yi yertei wit hi hewik. Te yi yepɪtari hi ap han weinɪm au. Mɪtik kerek hɪrak keriuweta hi han ik, hɪrak kerekek kepu, te yi au yepɪtariyek. ²⁹ Hi hertei ek werek werek entar hi nɪpaa hau hetikerek hɪrak keriuweta hi han tɪ ik e.”

³⁰ *Hɪrak katɪp menmen im epei au, mɪt iuwe hanhan nantɪwek his nanwisɪk kakɪkre wɪnak enuk ke gavman. Hɪr ap netɪwek his nentar wɪ kerek maain hɪrak kaki hɪram ap epei man wen au. ³¹ *Mɪt

yapɪrwe ne mɪt kerek nemtau hɪm mɪrak hɪr nisesik. Hɪr natɪp nar ik: “Maain Mɪtik Kraiss kerek God kehimitanek hɪrak kaknen ap te kakinɪn menmen yaaim iuwe mɪtik ik kɪriakem taauye! Mɪtik ik hɪrak Kraiss!”

Mɪt iuwe neriuwet mɪt polis nan nanɪthis Jisas nanwisɪk kakɪkre wɪnak enuk

³² Mɪt ne Farisi kerek ninɪn nertei hɪm me Moses hɪr nisesim, hɪr nemtau mɪt natɪpan nar ik me Jisas, te hɪr netike mɪt iuwe pris neriuwet mɪt naanmɪpre wɪnak ke God en hɪr nan nanɪt his Jisas. ³³ *Hɪr epei nan, Jisas katɪp, “Hi wen hahu hatikewi wɪ ham, te maain hi pɪke ano hahu atike hɪrak kerek nɪpaa keriuweta hi han tɪ ik e. ³⁴ *Maain yi yayɪnyayɪtno te yi ap yainepya au. Hi ano wit kerek yi ap te yayisɪsa yainen taau.”

³⁵ Hɪrak katɪp epei au, mɪt iuwe ne Isrel natɪpan nar ik: “Hɪrak kakno nein te haiu ap mamnapɪnek a? Hɪrak kakno kakrer wit wit me mɪt ap ne weiwɪk me Isrel kerek mɪt han nai ne Isrel newiyen te hɪrak kaktɪp mɪt ne weiwɪk me Grik hɪm me God a? ³⁶ Kenmak te hɪrak katɪp menmen im: ‘Maain yi yayɪnyayɪtno te yi ap yainepya au. Hi ano wit kerek yi ap te yaisɪsa yainen taau?’ ”

Jisas hɪrak kɪre tɪpar yaaim mamkaap mɪt nanu werek

³⁷ *Me wɪ mɪkaru me mɪt hɪr nererik naam menmen, hɪram wɪ iuwe epei man, Jisas kekrit kerp katɪp keriuwe hɪm iuwe kar ik: “Keimɪn hɪm niu enuk (o mar kewenkɪkɪwek hɪm) kaknen kakɪra te kakɪm tɪpar mei.”

³⁸ *Menmen im hɪram mar ke hɪm me God metpim. Hɪram matɪp,

* 7:24 Lev 19:15; Ais 11:3-4; Jo 8:15   * 7:25 Jo 5:18   * 7:27 Jo 7:41, 9:29   * 7:28 Mt 11:27; Jo 8:55   * 7:30 Jo 7:44, 8:20, 13:1   * 7:31 Jo 2:23, 8:30, 10:42, 11:45, 12:11, 42   * 7:33 Jo 13:33   * 7:34 Jo 8:21, 13:36, 17:24   * 7:37 Lev 23:36; Ais 55:1; Jo 4:10, 14   * 7:38 Ais 58:11; Sek 14:8

“Keim+n kisisa, te menmen yaaim mamu mamit maain mire hitik meke han kirak mamnen witeik.”

³⁹ *Jisas katip him im me God Him+n Yaaik kerek neim+n nisesik, te hir nantiwrek kaku kakikre han kir. Me wi im God Him+n Yaaik ap kan wen au kentar Jisas ap kaa pike kekrit ken wit ke God keit menmen iuwe wen au.

Mit newep hasini pinan pinan nentar him me Jisas

⁴⁰ *Mit yapirwe nererik menep menep nemtau Jisas, hir natip him mar im: “Mitik ik ek hirak kire mitik profet hirekes kinin kaknen me wi menep Mitik Kraiskaknen.” ⁴¹ *Mit han natip hirak kerek Mitik God kehimitanek keriuwetek kaknen ek. Te mit han natip, “Mitik kerek God keriuwetek kaknen ap te mitik kei ke provins Galili taau!” ⁴² *Tiwai me God matip, “Mitik God keriuwetek kaknen hirak nepenyek ke mitik Devit. Te mite wawinaak kakit Betlehem kerek wit nipaa Devit kewi en.” ⁴³ *Te hir mit yapirwe nererik newep nau nim+n pinan en han kitet him ham, pinan natip han kitet him ham me Jisas. ⁴⁴ *Hirak katip menmen im epei au, mit han hanhan nantiwrekhis nanwisik kakikre winak enuk ke gavman. Te hir ap netiwrekhis nentar wi kerek maain kaki ap man wen au.

Mit iuwe nin+n naanmipre mit ne Isrel ap nises Jisas au

⁴⁵ Menmen im epei au, mit in naanmipre winak ke God ninaaiwir Jisas pike nen natip mit iuwe pris nin+n naanmipror, netike mit ne Farisi. Te hir netpor, “Yenmak te yi ap yetiwrekhis yeiyik yan in a?” ⁴⁶ Te mit in ne winak iuwe ke God netpor, “Mit

nei ap nipaa natip nar ke mitik ik ek hirak katip.”

⁴⁷ Te mit ne Farisi neneri netpor nar ik: “Hirak kari han ki ketike mit miyapir en a? ⁴⁸ Yi ap yir mitik kei kerek kin+n naanmipri ek o haiu mit ne Farisi mises him mirak au! ⁴⁹ Mit yapirwe in en ap nertei him lo me Moses nisesim werek nar ke haiu mit au. Te God kakriwaan kakit ninaan mirak me wi maain hirak skelim haiu mit ne ti.” ⁵⁰ Nikodimas kerek nipaa ke witaan ken kir Jisas hirak mitik kiutip ke hir mit ne Farisi hirak ketpor, ⁵¹ “Him lo maiu hiram matip haiu mit iuwe eminin mamintau him mitik hirak ketpim, mamir menmen hirak kirakem, te maain haiu matip hirak yaaik o enuk. Haiu emimtau him mirak werek, te haiu emirtei menmen hirak kirakem werek werek.”

⁵²⁻⁵³ Te hir nenerek netpewek, “Ti enuk ke Galili har ke mit en a? Ehir tiwai me God werek werek te ti ertei mitik profet kei ap te kaknen in hirak ke provins Galili auye!”

8

Him me mite wari mitik his wewenem

¹ [Hir natip epei au, hir mit yapirwe kerek nererik hir nen wit kir, te Jisas ken maniu (o neiyip) mit nenewek wit Oliv. ² Teipmen wen hekrit enum eik, Jisas ken winak iuwe ke God. Te mit yapirwe nenerik neweikniwrek nau ti te hirak ketpor him. ³ Mit iuwe nin+n nertei him lo me Moses natip mit em, hir netike mit ne Farisi neit his mite kerek epei wetike mitik hak hir niriran hir neiyip nan. Hir netpwe werp nim+n ke ninaan me mit. ⁴ Hir natip Jisas nar ik: “Mitik luwe, mite ip ep epei wari mitik hak his wewenem te mit han niri. ⁵ Him

* 7:39 Jo 16:7, 20:22; Ap 2:4 * 7:40 Diu 18:15; Jo 6:14; Ap 3:22 * 7:41 Jo 4:29, 1:46, 7:52

* 7:42 2Sml 7:12; Sam 89:3-4; Mai 5:2; Mt 2:5-6 * 7:43 Jo 9:16 * 7:44 Jo 7:30

lo Moses keweteyem matip mite wiraak menmen enum mar im hau emwir nan mamip wawi. Te in ek ti atip mekam?"

⁶ Hir natip him mar im me nanri han ke Jisas te hir nesiuwek him nantiwek his kakno winak enuk. Te hir ap nanmitiwepin au. Hirak kertei, te hirak kitehir kenke his tiwak kirak kewis him mawaai ti.

⁷ Te hir au nerp nitiwekhi menmen. Jisas kekrit kari hirekes werek te hirak ketpor, "Mitik keimin kiutip ke yi mit kerek ap kises menmen enum kirakem au, hirak ekinin ekwir nan ekip."

⁸ Hirak katip epei au, hirak kitehir kewis him meriuwe histuwak kirak mau ti. ⁹ Te hir nemtau him Jisas ketpor kar ik, hir nenepep nire ne kiutip kiutip nen witeik. Mit iuwe niutip niutip ninin netpaan, hir mit han weinin nikaru ere hir ninaaiwir Jisas kiutip kepeit ninin ein ketike mite kerepep weperp. ¹⁰ Jisas kekrit kerp kari hirekes te hirak ketpiwe, "Hir mit neit nein? Ap kei kiutip kerp in te hirak kaksiwut him me menmen enum ti hirakem?"

¹¹ Mite wewenhi watip, "Mitik luwe hir epei nen. Ap kei kiutip kerp in au."

Jisas ketpiwe, "Hi ap te heswut him me menmen im enum ti hirakem taau. Ti enaaiwir in eno, te ti ap pike eriak menmen enum au emit!"]

Jisas kirak kire wepni kir ke ti ik ek

¹² Jisas pike katip mit nisesik kar ik: "Hi hir hire wepni ke ti ik ek. Keimin kisisa kemtau him mai, hirak ap kakises menmen enum mire witaan toto taau. Hirak kakises menmen mai yaaim mir mire wepni te hirak kakit himin yaaik kaku kakit."

¹³ Mit ne Farisi natip Jisas, "In ek ti etpim me ti hirekes. Menmen im

ti etpim hiram menmen weinin meteiknai ti keimin au."

¹⁴ Jisas ketpor kar ik: "Au, menmen hi hirekes eriakem hatip me hi hirekes hiram yaaim werek hentar hi hertei hi eke nein han te hi ano nein. Te yi ap yertei hi heke nein han o hi pike ano nein.

¹⁵ Yi skelim hi te yises menmen enum me ti. Yi ap yertei werek menmen me hi hirakem te yi wen yeswo him. Te hi ap skelim mitik kiutip kerekek kar ik au. ¹⁶ Te hi kitet mit nanirp ninaan mai me menmen hir nirakem hiram te yaaim werek mentar hi ap hirekes kiutip skelim hir mit me menmen im. Haai kai God kerek keriuweta hi han in hirak kau ketikewa kekepa hawir wirak menmen im. ¹⁷ Hiram him lo mi matip mitikit wiketeret tatip menmen miutip hirap yaaim werek mentar hirakit tatip him miutip mipiram. ¹⁸ Hi hetpi me hi hirekes hi Mitik ke wit ke Mitik luwe. Haai kai kerek keriuweta hi han in hirak ketikewa hawir wewepyapir hi keimin."

¹⁹ Hir mit en nitiwekhi, "Haai kit keik?"

Jisas ketpor, "Yi ap yertei hi keimin te yi yepitari Haai kai. Yi yerteiya te yi yayirtei Haai kai."

²⁰ Jisas ketpor him im keit winak iuwe ke God, keit haau kerek mit newis pewek mekre bokis newet God em mawaai en. Te mit nei ap newirek kekere winak enuk nentar wirak hirak kaki ap epei man wen au.

Yi ap te eitikewa yaino wit kerek hi anori en taau

²¹ Jisas pike ketpor keteipim, "Hi ano ehit en ehit (o ano auwesi ehit). Te yi maain yayinyaitno te yi yayi yeriuwe menmen enum yi yirakem. Te yi ap eino nein kerek hi ano en taau."

²² Te mit iuwe ne Isrel natip, "Hirak katip kar ik, 'Yi ap yaino wit kerek hi ano taau.' Him in hirak ketpim mire hirak kaknep

h̄irekes kakit nein te haiu ap mamno mamtikerek?”

²³ Jisas kewenhi ketpor, “Yi m̄it yi ne t̄i ik ek keriyen. Te hi au hi ke t̄i ik au. Hi ke wit kau niu. ²⁴ Mar keremem te hi etpi yi yayi yeriuwe menmen enum mau mekre han ki. Yi ap yerteiya hi M̄itik God keriuweta hi han t̄i ik e. Te yi yaino si yayintar menmen enum yi ȳriakem.”

²⁵ H̄ir nit̄iwekhi, “Ti keim̄in?”

Jisas kewenhi ketpor, “Hi epei hetpi h̄im menmen n̄ipaa ein ek, w̄i kerek hi hin̄in hewepiyap̄ir h̄im God ketpewem. ²⁶ Menmen yap̄irwe yi ȳriakem te hi etpiyem skelim yi m̄it ariuwereh ah̄ir ke m̄itik masistret h̄irak k̄riakem. Te hi ap ariakem in ek au. In ek hi et̄ip yi m̄it ne t̄i h̄im me M̄itik luwe kerek h̄irak keriuweta hi han in h̄irak yaaik h̄irak ketpewem te hi epei hemtewem. Hi ariak menmen im keremem. Menmen ham au.”

²⁷ H̄ir ap mertei menmen h̄irak ketporem me Haai k̄irak God ek au. ²⁸ Te h̄irak ketpor, “Maain te yi eiriak hi M̄itik ke wit ke M̄itik luwe yewerik̄ka hahu nu tentarak̄it, te yi yayir̄tei hi keim̄in hi h̄irekes. Te maain yi eiyir̄tei hi ap h̄irak menmen me hi h̄irekes au. Hi hetpi menmen miut̄ip kerek epei Haai kai ketpewem. ²⁹ H̄irak kerek keriuweta hi han ti ik h̄irak kepu ketikewa. H̄irak ap k̄inaiw̄ira hi kiut̄ipen hepu. Au, hekrit hi hemtau menmen m̄irak hisesim te h̄irak han yaaik keriuwa.” ³⁰ M̄it yap̄irwe nemtau h̄im me menmen Jisas ketpin, te h̄ir nisesik.

Jisas kat̄ip h̄im me m̄it nau werek, m̄it au nau enum

³¹ Jisas kat̄ip m̄it ne Isrel kerek nemtau h̄im m̄irak nisesik kar ik: “Yi yises h̄im mai hi epei hetpiyem yi ȳre m̄it disaipel nai. ³² Yi yayir̄tei h̄im yaaim werek, te h̄im yaaim im mamkepi yainep̄in

yaikeip̄in menmen enum, yar ke m̄itik epei ketpaan k̄inaaiw̄ir w̄inak enuk.”

³³ M̄it han en nat̄ip, “Haiu nepenyerer ne m̄itik Ebrahim. Haiu ap n̄ipaa m̄ire m̄it n̄riak menmen wein̄im me m̄itik hak kerek naanm̄iprai au. Ti henmak te ti at̄ip h̄im im em, ‘Yi yayu yaaim werek yainop̄in yaikeip̄in menmen enum yar ke m̄itik epei ketpaan k̄inaaiw̄ir w̄inak enuk a?’”

³⁴ Jisas ketpor, “Hi hetpi werek. Yi m̄it yap̄irwe kerek yi ȳriak menmen enum yi yar ke m̄it nekre w̄inak enuk ke menmen enum yi yisesim h̄irak mewenkeki mari han ki yi ap te einaiw̄irem au. ³⁵ M̄it kerek nepu nekre w̄inak enuk ap te nanises han k̄ir nanriak menmen au. Te m̄itik kerek kepu witeik h̄irak kepu kepeit en kises han k̄irak k̄riak menmen. ³⁶ Te hi N̄ikan ke God hi herekyi yi eire yaain einop̄in eikeip̄in menmen enum, te yi eiyu werek werek. ³⁷ Hi hertei yi nepenyerer ne Ebrahim. Te yi yayiyep yayintar yi ap yemtau h̄im mai yisesi. ³⁸ Hi hetpi menmen n̄ipaa Haai kai epei keteiknewem, te yi ȳriak menmen kerek n̄ipaa haai ki h̄irak ketpiyem.”

Jisas kat̄ip m̄it haai k̄ir h̄irak Seten

³⁹ H̄ir newehi netp̄iw̄ek, “Haai kiau h̄irak Ebrahim.” Jisas ketpor, “Yi n̄ikerek ne Ebrahim h̄iras, te yi yayir̄ak menmen yaaim mam̄ir ke h̄irak k̄riakem. ⁴⁰ Te menmen hi epei hetpiyem h̄iram h̄im yaaim werek hi hemtewem meke God man. Te yi wen hanhan yait̄ip yayiyep. Ebrahim h̄irak k̄inapen menmen im. ⁴¹ Yi ȳriak menmen kerek haai ki k̄riakem.”

H̄ir nenerek nat̄ip, “Miyerer naiu ap n̄iwaai netike m̄it han te h̄ir ninaiu nar ke ti au. Haiu Haai kiau kiut̄ip God h̄irekes.”

42 Jisas ketpor, “God h̄rak Haai ki h̄rekes, te yi han tewen̄na. H̄rak keruweta hi heke wit k̄rak han te hi hau in ek. Hi ap hises han kai h̄naaiw̄r wit te hi han t̄ ik auye! Haai kai keruweta. 43 Yi yenmak te yi ap yertei menmen hi epei hetpiyem a? Yi yep̄tariyem yentar yi ap yau werek werek yemtau h̄m mai. 44 Yi n̄kerek ne haai ki Seten, te yi hanhan yayises menmen enum m̄rak. N̄paa enum eik w̄ kerek h̄rak kin̄n kau ek, h̄rak enuk kenepep m̄t naa. H̄rak ap p̄ke k̄re yaaik mei kike au, kentar h̄rak ap kat̄p h̄m yaaim mamkaap m̄t au. H̄rak enuk kemip̄n m̄t kari han k̄r mekrerek. Hekrit hekrit h̄rak enuk kemitetp̄n, h̄rak haai ke m̄t h̄r nemitetp̄n. 45 Hi hetpi h̄m yaaim ap hemip̄n au, te yi ap yis̄sa yentar menmen hi nepei hetpim me Seten. 46 Keim̄n kiut̄p ke yi ekt̄p menmen hi epei h̄riakem h̄ram enum? Hi hetpi h̄m yaaim te yi yenmak yi ap han kiteta? 47 M̄t kerek h̄r n̄kerek ne God h̄r en̄mtau h̄m me God. Te yi ap n̄kerek ne God au yentar yi ap yemtau h̄m m̄rak.”

Ebrahim miye p̄rak winaak wen au, hi hin̄nek hepu

48 M̄t iuwe nin̄n naanm̄pre m̄t han ne Isrel h̄r netp̄wek, “N̄paa haiu mat̄p werek. Ti h̄rekes m̄tik enuk ke wit Sameria herwe kewit te ti han ken sip.”

49 Jisas kewenhi ketpor kar ik: “Hi herwe ap mekra au. Hi hewen̄pi niuk me Haai kai kere-mem, te yi au yetpo enum ap yewen̄pi niuk mai au. 50 Hi ap h̄riak menmen te m̄t nant̄p hi yaaik iuwe au. Maain God kak-teik̄n m̄t hi yaaik iuwe, h̄rak han ekitet menmen hi h̄riakem. 51 Hi hetpi werek. Neim̄n nises h̄m mai, h̄r ap te nani au. H̄r nanu nan̄t tipmain tipmain enum eik.”

52 M̄t iuwe ne Isrel netp̄wek, “In ek haiu mertei herwe enum mers̄s han kit te ti han ken sip. 53 M̄tik Ebrahim ketike m̄t profet kerek newepyap̄r h̄m me God nat̄p m̄t em, h̄r epei naa. Te ti hat̄p neim̄n nises h̄m mit te h̄r nanu nan̄t tipmain tipmain enum eik. Ti iuwe hin̄n Ebrahim ketike m̄t profet a? Ti han kitet ti keim̄n a? Ti han kitet ti h̄re God a?”

54 Jisas kat̄p kar ik: “Hi h̄rekes hewen̄pi niuk mai h̄ram men-men wein̄m. Hi au Haai kai kerek yi yat̄p yi yisesik yewen̄piyek h̄rak kewen̄pi niuk mai. 55 Yi yat̄p yi yerteiyek, te ti yisesik au. Hi herteiyek hisesik. Hi hat̄p hi hep̄tariyek, te hi m̄tik enuk hemip̄n har ke yi m̄t. Au, hi herteiyek, hi hises h̄m m̄rak. 56 Maam ki Ebrahim hanhan kak̄r w̄ kerek hi anaaiw̄r wit ke M̄tik luwe eweik̄n h̄re m̄tik anen hahu t̄ ik atike yi m̄t. H̄rak epei k̄rek te h̄rak han yaaik.”

57 M̄t iuwe ne Isrel netp̄wek, “Ti ap epei enuk he m̄tik wen au, ti epei h̄r Ebrahim a? Taauye!”

58 Jisas ketpor, “Hi hetpi werek Ebrahim miye p̄rak winaak wen au, hi kerekek hepu.”

59 H̄rak kat̄p epei au, m̄t neit nan nanw̄rem nank̄p. Au, Jisas kiune h̄rekes h̄rak k̄naaiw̄r w̄nak iuwe ke God ketpaan ken witeik.

9

H̄m me m̄tik nanam̄r toto Jisas kekepek̄ k̄re yaaik

1 Jisas keke t̄ kepno, h̄rak k̄r m̄tik hak kerek miye winaak h̄rak enuk nanam̄r toto. 2 M̄t disaipel n̄rak nit̄wekhi nar ik: “M̄tik luwe, neim̄n n̄riak enum te miye p̄rak winaak te h̄rak nanam̄r toto? H̄rekes o miye haai n̄rak?”

3 Jisas ketpor kar ik: “M̄tik ketike miye haai ap n̄riak enum

au. H̄irak nanam̄ir toto kentar God k̄ir̄iak menmen yaaim kakriuwerek kakteik̄in m̄it em. ⁴ Haiu em̄riak menmen me God kerek keriuweta hi han. Haiu em̄riakem me w̄i h̄irak k̄imat haiu mam̄riakem. Haiu em̄riakem em̄ntar maain w̄i mamnen te m̄it ap te nan̄riak menmen mar im au. ⁵ Hi wen hepu t̄i ik ek, hi h̄ire si m̄ir meteik̄in m̄it yap̄irwe yayiwe, hi heteiknor menmen me God.”

⁶ H̄irak kat̄ip menmen im epei au, h̄irak kenik̄in t̄imank men t̄i keweik̄n̄im m̄ire toni, h̄irak kewis̄im mau nanam̄ir ke m̄it̄ik eik. ⁷ H̄irak kewis̄im epei au, h̄irak ketp̄iwek, “Ti eno ek̄ir ekre wan niuk m̄irak Siloam.” (Haiu meweik̄in h̄im im haiu mat̄ip ‘M̄it neriuwetem men.’) Jisas ketp̄iwek epei au, h̄irak ken kekemyet ninaan te h̄irak p̄ike kan k̄ir ein ein werek werek.

⁸ H̄irak epei kan, te m̄it nau menep n̄irap̄itek netike m̄it han n̄irek n̄ipaa kau t̄i ek kitehi m̄it me pewek, h̄ir nat̄ipan nar ik: “M̄it̄ik ik n̄ipaa kau t̄i kitehi m̄it nanwet̄iwek pewek. M̄it̄ik ik o au a?” M̄it han en, h̄ir nat̄ip, “M̄it̄ik ik ninaan m̄irak mar ke m̄it̄ik hak eik kau t̄i.” ⁹ M̄it han nat̄ip, “M̄it̄ik ik kerekek n̄ipaa kau t̄i kitehi m̄it pewek.” Au, m̄it han nat̄ip, “H̄irekes au. H̄irak ninaan m̄irak m̄ire m̄it̄ik kerek n̄ipaa nanam̄ir toto ek.” H̄irak ketpor, “Au, hi m̄it̄ik h̄irekes kerek n̄ipaa nanam̄ir toto.”

¹⁰ H̄irak ketpor, te h̄ir nit̄iwekhi, “Ti harkeik te nanam̄ir kit yaaik te ti h̄ir ein ein a?”

¹¹ H̄irak ketpor kar ik, “M̄it̄ik ik h̄ir nenewek Jisas kenik̄in t̄imank mau t̄i keweik̄nenim ere m̄ire toni, te h̄irak kewis̄im mau nanam̄ir kai te h̄irak ketpo kar ik: ‘Ti eno ekemyet ninaan em̄ikre wan niuk m̄irak Siloam.’ Epei au, hi hen hekemyet ninaan mai te nanam̄ir kai k̄ire yaaik hi h̄ir ein ein werek werek.” ¹² H̄irak kat̄ip epei au, h̄ir nit̄iwekhi, “H̄irak

keit nein?” H̄irak kat̄ip, “Hi hep̄itariyek.”

M̄it ne Farisi nitehi m̄it̄ik me menmen Jisas k̄ir̄iakem

¹³ H̄ir m̄it neithis m̄it̄ik ik kerek n̄ipaa nanam̄ir enuk toto ek h̄ir neriyaak ketikeri nen n̄ir m̄it ne Farisi kerek nin̄in nises h̄im me Moses. ¹⁴ W̄i kerek Jisas kewis̄ toni kau m̄it̄ik nanam̄ir toto te h̄irak nanam̄ir yaaik kesiupan k̄ir ein ein werek werek, h̄irak k̄ir̄iak menmen im me w̄i Sabat kerek m̄it ap n̄ir̄iak menmen au. ¹⁵ H̄irak ketikeri nen n̄ir m̄it ne Farisi, h̄ir nit̄iwekhi p̄ike kak̄ipor karkeik te h̄irak in ek k̄ir ein ein. H̄irak kewenhi kat̄ip, “M̄it̄ik h̄irak kewen toni kau nanam̄ir kai, hi hekekyet te hi h̄ir ein ein.” ¹⁶ M̄it han ne Farisi nat̄ip, “God keriuwet m̄it̄ik ik au kentar h̄irak k̄ir̄iak menmen me w̄i Sabat ap kises h̄im me Moses au.” M̄it han nat̄ip, “Mam̄rkeik te m̄it̄ik enuk kak̄riak menmen yaaim mam̄ir im?” H̄ir m̄it newep nau n̄im̄in. P̄inan nat̄ip Jisas enuk, han p̄inan nat̄ip h̄irak yaaik.

¹⁷ M̄it ne Farisi nitehi m̄it̄ik neteipim nar ik: “Ti han kitet mekam me m̄it̄ik kerekkyut nanam̄ir? H̄irak yaaik?”

H̄irak ketpor, “H̄irak m̄it̄ik profet kerek.”

¹⁸ M̄it iuwe ne Isrel nertei m̄it̄ik ik au, te h̄ir ap han kitet n̄ipaa h̄irak nanam̄ir enuk toto, te in ek h̄irak k̄ir ein ein. H̄ir nemtau h̄im m̄irak au ere h̄ir n̄itehi miye haai n̄irak. ¹⁹ H̄ir nitorhi nar ik: “Ik ek h̄irak n̄ikan kit kerek n̄ipaa yi yinaak ek, h̄irak nanam̄ir toto? Karkeik te h̄irak k̄ir ein ein?”

²⁰ Miye haai n̄irak netpor, “Haiu mertei ik ek n̄ikan kaw̄ir kerek haw̄ir winaak h̄irak nanam̄ir toto, haw̄ir werteyek. ²¹ Haw̄ir wep̄itari h̄irak karkeik te h̄irak k̄ip̄ir ein ein. Yi eiyyit̄iwekhi. H̄irak epei k̄ire iuwe. H̄irak k̄irekes kak̄ipiyem.” ²² Miye haai n̄irak nat̄ip nar ik nentar h̄ir

ninaain mit iuwe ne Isrel. Mit iuwe nipa natip keimin katip Jisas hirak Mitik Kraiskerek kaknen kakikaap haiu mit, hir ap nanweniwekhi kaknen winak kerek mit nererik nekine him me Moses neitai au. ²³ Miye haai narak nertei menmen im te hir netpor, "Hirak epei iuwe, te yi eiyyiwekhi em."

²⁴ Mit iuwe pike nari mitik kerek nipa nanamir toto ek hirak kan te hir netpiwek nar ik: "Ti ewenipi niuk me God, te ti atip werek. Haiu mertei mitik ik ap kises God werek werek o au. Ti ewepyapirek hirak enuk."

²⁵ Hirak ketpor kar ik: "Hi hepitari mitik ik hirak yaaik o enuk. Menmen miutip hi hertei. Nipa hi nanamir toto, te in ek hi hir ein ein werek werek."

²⁶ Hir pike nitiwekhi, "Hirak kerek yut mekam? Hirak karkeik te hirak keniput nanamir kit kire yaaik?"

²⁷ Hirak ketpor kar ik: "Hi epei hetpiyem, te yi ap yisesim werek werek au. Yi yentak te yi hanhan yayim tewem yaiteipim a? Yi hanhan yayisesik yi yayir disaipel narak a?"

²⁸ Hirak katip epei au, hir han enuk netpiwek enum nar ik: "Ti kerek hises him mirak. Haiu auye! Haiu mises him me Moses! ²⁹ Haiu mertei God katip Moses him mirak, te mitik ik weinik haiu mepitari keimin keriuwetek kan."

³⁰ Mitik keneri ketpor kar ik: "Menmen im yaaim menipa hi heniuwes. Yi yepitari keimin keriuwetek hirak kan, te hirak kekepa kirak nanamir kai kire yaaik.

³¹ Haiu mertei God hirak kemtau him me mit enun hir nitiwekhi menmen au. Hirak kemtau him keremem me mit yaain hir narak menmen God hanhan hir nisesi.

³² Nipa God kewis ti ere in haiu ap memtau mitik hak kikaap mit nanamir enum toto, te hir nir ein ein werek werek au. ³³ God

ap keriuwet mitik ik te hirak ap kakriak menmen werek werek taauye!"

³⁴ Hir mit nemtaantwo nenerek nar ik: "Nipa miye pit winit ti enuk mitik weinik, te ti han kitet ti mitik iuwe hetpai menmen me God a?" Hir netpiwek epei au, hir nepirek ken witeik.

Mit ap nises him me Jisas hir nire mitik nanamir toto

³⁵ Jisas kemtau hir epei nepirek ken witeik, te hirak kinketiwek. Hirak kinaronek epei au, hirak kitiwekhi kar ik: "Ti kerek hises him me mitik ke wit ke Mitik luwe o au?"

³⁶ Mitik ik kitiwekhi kar ik: "Mitik luwe, ti etpo hirak keimin te hi hises him mirak."

³⁷ Jisas ketpiwek, "Ti epei hirik hirak kerek in ek hirak ketput menmen."

³⁸ Hirak pike katip Jisas kar ik: "Mitik luwe, hi han kitet ti Mitik ke wit ke Mitik luwe." Te hirak kewen ninip kewenipi niuk mirak.

³⁹ Te Jisas katip, "Hi han ti ik te hi hewepyapir neimin nises God, neimin hir au. Hi han akaap mit netari him me God te hirak kakrek yor han kitet hir nanamir toto te hir nanisesik nanirteiyek werek werek. Hi han te neimin hir han kitet hir epei nertei him me Moses werek werek, hi het-eiknor hir ap nises God werek werek au. Hir nire mit enun nanamir toto." ⁴⁰ Mit han ne Farisi nerp netikerek nemtau menmen hirak ketpim, hir netpiwek nar ik: "Ti ap han kitet haiu nanamir toto metike mit yapirwe weinin au a?"

⁴¹ Jisas ketpor, "Yi yepitari hi keimin te God ap han kitet menmen yi yerek yewem hiram enum iuwe au. Kike. Te in ek yi yatip yi yertei menmen me God werek werek, te menmen enum mekre han ki hiram emu emit!"

10

Him me Jisas naanmipre sipsip

¹ “Hi hetpi werék werék. Mitik kerek ap kitet ya weipir kakno nwa ke sipsip au, hirak kinu nwa keke han kerekir ken nmin ein, hirak mitik enuk kekintip menmen. ² Te mitik kerek kitet ya weipir hirak mitik ke naanmipre sipsip. ³ Mitik kerek kekiwo nwa kau ya weipir kire mitik ik, hirak kewisik ken nmin hirak kakno nmin te sipsip mammtau him mirak, hirak kekine niuk me sipsip miutip miutip, hirak keriyaam keyim kakno wit eik. ⁴ Hirak kari sipsip mirak hirak kin kakno. Sipsip hiram mis-esik mentar hirak kennewem (o ken+norem), hiram memtau tonik mekre nikip te hiram misesik. ⁵ Te mitik hak taau. Hiram mneinik mirir mentar hiram ap memtau tonik mekre nikip kire mitik kerek naanmiprewem (o naanmiprorem) au.”

⁶ Jisas katip mit ne Farisi him im, te hir ap nertei menmen werék werék hirak ketporem me hirekes au.

Jisas katip hirekes kire mitik naanmipre sipsip

⁷ Mit netari menmen hirak ketpim te Jisas pike katip kar ik: “Hi hetpi werék werék hi hirekes hire weipir ke sipsip. Hi hikaap mit hir nre sipsip hir nanises him me God. ⁸ Mit yapirwe npaa nin nan naanmipre mit ne Isrel hir mit enun nre mit nekintip menmen. Mit hir nre sipsip ne God ap nises mit in au. ⁹ Hi hire ya weipir. Neimin nisisa hir nre sipsip naninen nmin nwa, te hir nanu werék maain nanino witeik naninantin yenkis yaaim nanim. ¹⁰ Mitik enuk kekintip menmen kaknen te kakit menmen kaknep sipsip kakawaank menmen. Hi au hi han te hir nani au. Hir

nanu werék werék nanir ke God hanhan hir nanwim.

¹¹ “Hi hire mitik yaaik naanmipre sipsip hi hahi akaap sipsip nai te hir nanu werék werék. ¹² Mitik kerek naanmipre sipsip kakit pewek mamrerim, hiram ap sipsip mirak. Hirak kir nepere iuwe ke yaank kaknen, hirak kinaain kirir te nepere iuwe ke yaank kemiyei sipsip ken kiyaaui kiutip kakip, te hiram ham mirir mewep ein mewep ein. ¹³ Mitik kar ik kirir kentar hirak ap hanhan sipsip au. Hirak naanmiprewem kakit pewek mamrerim keremem. ¹⁴ Hi hire mitik yaaik naanmipre sipsip. Hi hertei werék werék mit neimin hir nre sipsip nai, hir nerteiya nisisa. ¹⁵ Hi hetike Haai kai werteiyakit mar im. Hi hertei mit nre sipsip nai, hir nerteiya. Hi hetike sipsip nai hanhan meriuwehan te hi hahi akepi. ¹⁶ Mit han nre sipsip nai, hir nepu, te hir ap ne weiwik me mit nai ne Isrel au. Hi tewen haryei nantike mit han in te hir nemtau him mai nanisisa. Maain hir nanre weiwik miutip te hi kiutip naanmampror.

¹⁷ “Haai hirak hanhan keriuwa hentar hi hanhan hahi akaap mit te hi pike akrit. ¹⁸ Mitik hak ap te kakiyep te hi hahi au. Hi han kai kerekek. God ketpo menmen im te hi ariakem. Hirak katip werék te hi hahi, maain hirak kakwisa hi pike akrit hahu.”

¹⁹ Mit iuwe ne Isrel en hir newepan nau nmin pinan, han kitet menmen im, pinan au han kitet menmen ham nentar him mirak. ²⁰ Mit yapirwe natip, “Herwe kau kekrerek, te hirak han ken sip hirak ketaritari katip menmen im em. Yi yenmak te yi yerp in yemtau him mirak a?”

²¹ Mit han natip him mirak ap him me mitik kerek herwe kau kekrek han kirak au. Herwe ap te kiriak mitik nanamir toto enuk

ek te h̄rak k̄ire yaaik k̄ir ein ein werek werek au.

Mit iuwe ne Isrel neweik̄in sip newet Jisas

²² Jisas kat̄ip menmen im meit wit Jerusalem me w̄i mit nererik han tewen̄in n̄ipaa m̄it nep̄ir menmen enum mekre w̄inak ke God, h̄r p̄ike n̄ikaisiu weip̄ir, te h̄r p̄ike nan̄ino n̄im̄in newen̄ipi niuk me God. Me w̄i im h̄ram m̄ire haw̄i h̄itan. ²³ Jisas ken kitet w̄inak iuwe ke God keit haau mit nenewem ‘H̄np̄ ke mit̄ik iuwe King Solomon.’ ²⁴ H̄rak wen kepu en, m̄it iuwe ne Isrel neweik̄n̄wek nit̄iwekhi, “W̄i marmenum te ti heteiknai haiu mam̄rteiyek. Ti etpai werek werek. Ti Mit̄ik God kehimit̄anit ti akep̄ai haiu m̄it o au?”

²⁵ Jisas ketpor, “Hi epei hetpi te yi ap han kitet h̄m̄ mai werek werek au. Menmen yaaim hi h̄riakem heriuwe menmen iuwe me Haai kai h̄ram mewepayap̄ir hi keim̄in. ²⁶ Yi ap yises h̄m̄ mai yentar yi ap ȳire sipsip nai au. N̄ipaa hi hetpiyem! ²⁷ Sipsip nai h̄r nan̄mtau h̄m̄ mai hi herteiri niut̄ip niut̄ip h̄r nis̄isa. ²⁸ Te hi ekepi te h̄r nanu nant̄ikewa tipmain tipmain enum eik, h̄r nani au. Mit̄ik h̄rak ap te kakri mit̄ sipsip nai te h̄r ap nanises h̄m̄ mai nan̄waank taau. ²⁹ Haai kai kerek kewetau m̄it in h̄rak kin̄in menmen yap̄irwe. Mit̄ik hak ap kakri m̄it nisesik te h̄r nanweik̄in sip nanwet̄iwek nan̄waank taau. ³⁰ Hi etike Haai kai haw̄ir wekiyak̄it wepu niut̄ip.”

³¹ H̄rak kat̄ip menmen in epei au, m̄it iuwe ne Isrel p̄ike neit nan te h̄r nank̄ip. ³² Jisas kitorhi, “Hi epei h̄riak menmen yap̄irwe me ninaan mi hises menmen Haai kai kehimit̄ena hi h̄riakem. Me mekam miut̄ip te yi eiw̄ir nan yayiyep a?”

³³ Mit̄ik iuwe ne Isrel netp̄iwek, “Haiu mamitep me menmen

yaaim ti h̄riakem au. Haiu mamitep mam̄ntar ti at̄ip enum, ti h̄re mit̄ik kerekek, te ti hat̄ip ti h̄rekes h̄re God.”

³⁴ Jisas kat̄ip, “H̄m̄ me God mau t̄iwei h̄ram mat̄ip mar im: ³⁵ ‘Hi at̄ip yi ȳire God.’ Haiu mertei h̄m̄ me God mau t̄iwei h̄ram yaaim ap mamweik̄in mat̄ip h̄m̄ ham taau. God kat̄ip m̄it kerek h̄rak kewet̄ir h̄m̄ m̄irak h̄r n̄ire God. ³⁶ God Haai kehimit̄ena h̄rak keriuweta te hi han hau t̄i ik ek te yi yenmak yat̄ip hi hat̄ip enum hentar hi etpi hi N̄ikan ke God a?”

³⁷ “Hi ap h̄riak menmen Haai kai kehimit̄ena, te yi ap eiyises h̄m̄ mai au emit̄!

³⁸ Te hi h̄riak menmen me Haai kai. Yi ȳinapen han ekitet h̄m̄ hi hetpiyem me Haai kai keriuweta hi han t̄i ik yentar hi mit̄ik kerekek. Te yi han ekitet menmen hi h̄riakem te yi yaȳrtei werek werek han ekitet Haai kai God ketikewa haw̄ir wekiyak̄it wepu han kiut̄ip.”

³⁹ H̄rak kat̄ip menmen im epei au, h̄r p̄ike nant̄iwekhis nanwis̄ik kak̄kre winaik̄ enuk, te h̄rak k̄inaiw̄iri ken.

⁴⁰ H̄rak k̄inaiw̄iri p̄ike ken kerekir mani Jodan ken kiun wit kerek n̄ipaa Jon k̄ik̄ir mit̄, h̄rak kewiyen. ⁴¹ Mit̄ yap̄irwe h̄r nan nat̄ip, “Jon ap k̄riak menmen yaaim k̄ikaap m̄it enun h̄r n̄ire yaain kar ke mit̄ik ik k̄riakem. Te menmen h̄rak ketpei me mit̄ik ik ek h̄ram yaaim werek.”

⁴² Mit̄ yap̄irwe nau en, h̄r han kitet h̄rak Mit̄ik Krais kerek God kehimit̄anek kaknen kak̄ikaap haiu m̄it.

11

Mit̄ik Lasaras epei kaa

¹ Mit̄ik hak kiut̄ip niuk m̄irak Lasaras, h̄rak kau wit Betani. Betani h̄rak wit kerek Maria wetike heiyiuwe p̄ire Mata newi en. ² (N̄ipaa m̄ite Maria ip ep

wewen tɨpar yaaim mɨnɨn yaaim mɨre natɨn kɨpna em mentar hɨt me Mɨtɨk luwe Jisas. Epei au hɨre pɨke wenke paan kɨre pɨke weiyɨk wesiunɨnɨwekem. Mɨte ip e hɨre yenten kɨre Lasaras. Hɨrak kɨnap.)

³ Hɨrak Lasaras kɨnap te Maria wetike Mata hɨr nesiuwe hɨm men Jisas netpɨwek, “Kit yinak Lasaras nepei kɨnap wisenum. Ti enen ekepik te hɨrak kakre yaaik.”

⁴ Jisas kemtewem, hɨrak katɨp, “Lasaras kɨnap keremem ap te kaki herwe enuk kakno kakɨsine kakɨt au. Menmen im man te mɨt nanwenɨpi niuk me God, mɨt nanwenɨpi niuk mai hi Nɨkan ke God.”

⁵ Jisas han tewenɨn Mata wetike kikɨre pɨre, netike yenten kɨr Lasaras. ⁶ Jisas kemtau hɨm me Lasaras kɨnap, te hɨrak wen kepu wit kerek hɨrak kepwi en ere wɨ wiketerem. ⁷ Epei au, hɨrak katɨp mɨt disaipel nɨrak, “Haiu pɨke emno provins Judia.”

⁸ Te mɨt disaipel newenek natɨp, “Mɨtɨk luwe, ti hanhan pɨke eno wit kerek nɨpaa ein mɨt nau en nanwɨr nan nanitep a? Ekit haiu emu in!”

⁹ Jisas katɨp kar ik: “Ap 12 aua me hekrit ere hɨnkewɨ a? Te mɨtɨk kakno kakitet yayiwe ap te kakrewo menmen kakɨnkewɨn kentar hɨrak wepni kɨr kan tɨ ik ek, hɨrak kɨr yayiwe hɨrak kitetik. ¹⁰ Te hɨrak kakno kaki wɨtaan, hɨrak kakrewo menmen te kakɨnkewɨn kentar ap wepni kɨr keteiknɨwek menmen werek werek.”

¹¹ Jisas katɨp hɨm im em epei au, hɨrak pɨke ketpor keteipim kar ik: “In ek Lasaras epei kɨwaai keit, te hi pɨke eno akotɨtek kakɨkrit kaku.”

¹² Mɨt disaipel netpɨwek nar ik: “Mɨtɨk luwe, hɨrak kɨwaai, te hɨrak maain pɨke kakre yaaik. Te haiu emu in a?”

¹³ Jisas ketpor me Lasaras hɨrak epei kaa, te hɨr han kitet hɨrak keptor hɨrak kɨwaai kerekek.

¹⁴ Mar keremem te Jisas ketpor werek werek kar ik: “Lasaras epei kaa. ¹⁵ Te hi han yaaik hi ap hau hetikerek kerek wɨ hɨrak kaa kentar maain hi hekepik yi eiyɨrtei God keruweta hi han. In ek haiu emno emɨrek.”

¹⁶ Mɨtɨk Tomas hɨr nekine niuk mɨrak ham nenewek Didimas, hɨrak katɨp mɨt disaipel han ne Jisas kar ik: “Tɨs, haiu emno emtike Mɨtɨk luwe te haiu mami mantikerek.”

Jisas kan kɨr Lasaras yentenrer nɨrak hɨr newepnak

¹⁷ Maain Jisas kan, mɨt netpɨwek nar ik: “Wɨ tekyaaɨt Lasaras kaa, hɨr newisɨk kɨwaai kekre han kewen kɨnɨk.” ¹⁸ Wit Betani ap yanɨmɨn ke wit iuwe Jerusalem. Au menep kɨre 3 kilomita. ¹⁹ Te mɨt miyapɨr yapɨrwe ne Isrel epei nan Betani nanɨr Mata wetike Maria, hɨr enwenor han kɨr yaaik nentar yenten kɨr Lasaras epei kaa. ²⁰ Mata wemtau Jisas kaknen, hɨre wen te wawɨwenyipɨrek wawɨt yayiwe eik. Te Maria au wepu wɨnak eik.

²¹ Mata wan watɨp Jisas, “Mɨtɨk luwe, nɨpaa ti epei enen ehu in te yenten kai ap te kaki taau. ²² Te hi hertei God in ek kakwetit menmen kerek ti hitɨwekhiyem heri-uwerem em.”

²³ Jisas jetpɨwe, “Yenten kit tewen kakɨkrit kaku kakre mɨtɨk.”

²⁴ Mata wewenhi watɨp, “Hi hertei maain hɨrak kakɨkrit me wɨ kerek God kehɨmɨtenem skelim mɨt.”

²⁵ Jisas ketpɨwe, “Hi Haai ke mɨt pɨke nanɨkrit nanu. Hi Haai ke mɨt nanɨt hɨmɨn yaaik. Neimɨn nises hɨm mai, hɨr nani, te maain hi pɨke akɨan nanu nanɨt. ²⁶ Neimɨn kerek nau nisɨsa hɨr keriyen nanɨt hɨmɨn yaaik nanu nanɨt tipmain tipmain enum eik. Ti han kitet hɨm mai hisesim o au?”

27 Mata wewenhi war ik: “O Mitik luwe, hi hises him mit. Hi hisesit hentar hi hertei ti Nikan ke God, ti Mitik kerek God kemitenit ti han ti ik e.”

Jisas kikit kerwe kaa

28 Mata watip him im epei au, hire pike wen wenine kikir pire Maria. Hir wik hasini hire wetpwe main main war ik: “Mitik luwe epei kan kitauhi hi hetput ti eno ehirek.” Hire wetpwe epei au, hire wen wriak menmen. 29 Maria wemtau him im em, hire wesiukin wasenum wen wawir Jisas. 30 Jisas ap epei kan kiun wit ik wen au. Hirak wen kepeit wit kerek Mata epei wen wrek kewiyen. 31 Mit miyapir ne Isrel neit winak kir enwenin han kire hir nir Maria hire wesiuknen wasenum wen, te hir nisesiye. Hir natip, “Hire waunine herwe hei te hire waukitek.”

32 Te Maria epei wan wiun wit kerek Jisas kewiyen, hire wrek wenke wwaai hit mirak wewenpiyek. Hire watip, “Mitik luwe, nipaa ti epei enen in ne, te yenten kai ap te kaki au.”

33 Jisas kirep wikit, te mit miyapir ne Isrel kerek epei netikerep hanhan ek hir nipkitek, hirak han enuk te hirak han kirak kekrit. 34 Te hirak kitiwahi kar ik: “Yi yewisik kiwaai nein?”

Hir natip, “Mitik luwe enen ehirek.”

35 Jisas han teweninek kikittek. 36 Mit han en ne Isrel natip, “Eiyirek, hirak hanhanek wwsenuk.”

37 Te mit han natip, “Hirak nipaa kiriak mitik kerek nanamir toto hirak kir ein ein ek a? Hirak ap te kakikaap Lasaras kaa au a?”

Jisas kikiak Lasaras kekrit kepu

38 Jisas han enuk han kekrit, te hirak ken han kerek mit epei newisik kiwaairi en. Han ik kerekke nipaa hir nekinik kekrenan hir newis nan keiyepet him

kirak. 39 Jisas katip, “Yi eiyinke nan ik eknepin.”

Mata yenten kire kerek kaa ek, hire watip, “Mitik luwe, hirak epei kaa ere wi tekyaaite epei men, te hirak epei kinin enuk. Ti ap ekeisiuwek ekit!”

40 Jisas ketpwe, “Hi hetput ti ehises him mai te ti tewen hahir menmen iuwe me God mamnen.” 41 Hirak katip epei au, hir nenkre nan ken pin, Jisas kikiamnaan katip, “Haai ti yaaik ti epei emtau menmen hi hituthiyem. 42 Hi hertei me wi yapirwe ti hemtau him mai, te hi hatip him im em hentar mit in en, te hir nanirtei ti heriuweta hi han ti ik ek.”

43 Hirak kitehi God menmen im epei au, hirak kenine him iuwe kar ik: “Lasaras, ti etpaan enen witeik.” 44 Te mitik kerek kaa ek hirak ketpaan kan witeik. His hit mirak hir newenkekim meriuwe laplap kerek nipaa hir neiyim newisik ek, te laplap ham mewenkikiwek ninaan mirak. Jisas ketpor, “Yi eisiupeniwek laplap einaiwirrek ekno.”

Mit iuwe ne Isrel nimenipinan natipan naninep Jisas kaki

(Mt 26:1-5; Mk 14:1-2; Lu 22:1-2)

45 Mit miyapir yapirwe ne Isrel kerek epei nan nir Maria, hir nir menmen Jisas kiriakem, te hir han kitet hirak Mitik kerek God keriuwetek kan ti ik. 46 Au, mit han pike nen natip mit ne Farisi me menmen Jisas epei kiriakem.

47 Te mit ne Farisi netike mit iuwe ne pris netike mit ne kaunsil hir nererik natip nar ik: “Hiau emriak mekam? Hirak epei kiriak menmen iuwe mar im! 48 Te hiau mamwisik kakriak menmen mampar im, te mit yapirwe nanisesik. Mit nanisesik, te mit iuwe ne wit Rom nansiuwe ami naninen nanwen winak iuwe ke God hir naniwaankai hiau mit ne Isrell!”

49 Mitik hak niuk mirak Kaiafas, kerek me tito im hirak hetpris kinin pris yapirwe, hirak ketpor,

“Yi h̄iras ap yertei menmen mei kike taau! ⁵⁰ Yi ap yertei werek h̄iram yaaim te m̄it̄k kiut̄p ik kaki, h̄aiu m̄it yap̄rwe ne weiw̄ik me Isrel au.”

⁵¹ H̄irak ap kat̄ip im em me han k̄irak. Au, h̄irak m̄it̄k het pris kerek kin̄in naanm̄ipre m̄it en me tito im em, te h̄irak kat̄ip h̄im k̄ire profet kar ik ek: Jisas kaki kak̄ikaap m̄it ne Isrel keriyen. ⁵² H̄ir keriyen au, h̄irak kaki te kakri m̄it miyap̄r n̄ire n̄ikerek yap̄rwe ne God nau nerer wit wit nan̄inen nan̄ire m̄it ne weiw̄ik miut̄p. ⁵³ Me w̄i in ere maain, m̄it iuwe ne Isrel nimen̄ip̄in nan̄inep Jisas. ⁵⁴ Mar keremem te Jisas ap ken kitet yayiwe yaaik ke m̄it ne Judia. H̄irak k̄inaiw̄iri h̄irak ken yaank wein̄ik m̄it ap newi en, ken wit hak niuk m̄irak Efraim. In ek h̄irak kau ketike m̄it disaipel n̄irak.

⁵⁵ W̄i me m̄it ne Isrel nererik nan̄im menmen han tewen̄in n̄ipaa God kenep m̄it ne Isip, h̄iram epei man menep. W̄i me m̄it nererik nan̄im menmen wen au, h̄ir m̄it miyap̄r n̄inaaiw̄ir wit k̄ir n̄iniu nen wit Jerusalem me nanwet pris menmen te God kakt̄ip h̄ir yaain, nan̄ir ke h̄im me Moses ketpim. ⁵⁶ H̄ir yap̄rwe n̄ipiun wit Jerusalem, h̄ir n̄inat̄in Jisas. H̄ir neit w̄inak iuwe ke God n̄im̄in ein, h̄ir nitehiyan nat̄ipan, “Yi han kitet mekam? Haw̄ir han kitet h̄irak ap te kaknen in kak̄im menmen kaktike m̄it miyap̄r in taau.” ⁵⁷ M̄it iuwe pris netike m̄it ne Farisi epei nat̄ip m̄it neim̄in nertei Jisas keit nein, te h̄ir en̄inen nan̄itpor te m̄it iuwe nan̄ino nant̄iw̄ek his nank̄ip.

12

Maria wewen t̄ipar m̄in̄in yaaim mentar h̄it me Jisas
(Mt 26:6-13; Mk 14:3-9)

¹ Maain w̄i ham Jisas p̄ike kan wit Betani, wit kerek Lasaras

kewiyen. H̄irak m̄it̄k kerek Jisas k̄ik̄iak te p̄ike kekrit. Me w̄i im, w̄i hisp̄inak kiut̄p (6) wen mepu ere m̄it nererik nan̄im menmen me Pasova. Me w̄i im m̄it h̄ir han tewen̄in n̄ipaa God kenep m̄it ne Isip, te h̄ir Isrel au. ² M̄it en h̄ir epei neman̄i menmen me Jisas kak̄im neit wit k̄ir eik. Mata w̄ikaap m̄it kerek newet̄ir menmen. M̄it̄k Lasaras kau ketike Jisas tekiyak̄it taam menmen. ³ Te m̄ite niuk m̄ire Maria, h̄ire yenten pe Lasaras wekin m̄in t̄ipar me nu nad m̄in̄in mekr̄erem me m̄it h̄ir new̄ir pewek iuwe nant̄iw̄em, h̄ire wewenem mentar Jisas h̄it m̄irak. Epei au, h̄ire wesiunenim meriuwe paan k̄ire. T̄ipar yaaim m̄in̄in mekre winak au han iuwe kewen. ⁴ M̄it̄k disaipel hak kiut̄p ke Jisas niuk m̄irak Judas ke Iskeriot, kerek maain kakwepyap̄r Jisas kakno his me m̄it iuwe ne Isrel, h̄irak kat̄ip, ⁵ “Nenmak te m̄it ap neit t̄ipar yaaim m̄in̄in im em nesiuw̄erem nan̄it pewek mererim mar 300 kina te h̄ir enwet m̄it enun ap netenen menmen enwet̄irem?” ⁶ H̄irak ap han tewen̄in m̄it enun ap netenen menmen au. H̄irak enuk kekint̄ip menmen. H̄irak naanm̄ipre t̄ikenup kerek Jisas ketike disaipel n̄irak newis pewek mekr̄ererek ek te h̄irak kekinenim k̄isaw̄inem.

⁷ H̄irak kat̄ip kenerep, te Jisas ketp̄iw̄ek, “Ewisiye ew̄irp! H̄ire wetenen menmen im w̄ir̄iakem me maain hi hahi h̄ir m̄it nanwisa akre hei. ⁸ M̄it enun netenen menmen au h̄ir nanu nantikewi hekrit, te hi au. W̄i ham hi anaiw̄iri.”

H̄ir m̄it iuwe pris nat̄ip nan̄inep Lasaras kaki

⁹ M̄it yap̄rwe ne Isrel nemtau Jisas keit wit Betani, te h̄ir nen en nan̄irek. H̄ir ap nan̄ir Jisas kiut̄p kerekek au. H̄ir nan̄ir Lasaras kerek Jisas k̄ik̄iak kaa ek p̄ike kekrit kau. ¹⁰ Te m̄it iuwe pris

nimenip+n nan+nep Lasaras ketike Jisas. ¹¹ Mıt yapıwe neweikın sip newet hım me mıt iuwe ne Isrel hır nises Jisas, nentar menmen Jisas kırıakem.

Jisas ken wit Jerusalem kire mıtık iuwe king

(Mt 21:1-11; Mk 11:1-11; Lu 19:28-40)

¹² Maain wı ham hekrit, mıt yapıwe kerek epei nan nererik nanım menmen me wı Pasova kerek hır han tewenın God kenep mıt ne Isip, hır nemtau Jisas kaknen wit Jerusalem. ¹³ Te hır neit wapnake neiyım nen newenyipırek neit yayıwe eik. Te hır nınap natıp,

“God ti yaaik. Haiu emwenipi niuk me mıtık ik kan kakıkrehır ke ti Mıtık luwe God.

Ti akaap mıtık ik naanmamre haiu mıt ne Isrel.” ¹⁴ Jisas kınapın donki (hırak kire hos), te hırak kewik kar ke hım me God mau tıwei metpim mar im:

¹⁵ “Yi mıt yau wit Saion, yi ap einapen!

In ek Mıtık luwe ki kaknen kakri kau donki wen yaaik kıpniu.”

¹⁶ Mıt disaipel nırak ap nertei nenmak hır nırak menmen im ere maain Jisas kaa pıke kekrit ken wit ke God kakıt niuk iuwe. Maain hır han kitet menmen nıpa tıwei me God metpim, hır nertei nenmak hır nerekyıwek im em.

¹⁷ Mıt yapıwe kerek nıpa nau netike Jisas me wı kerek hırak kenıne Lasaras nıpa hırak kaa te hırak kekrit kekre herwe hei kan. Mıt in nır menmen im, te hır nen newepyapır menmen hırak kırıakem. ¹⁸ Mar keremem te hır mıt yapıwe nen newenyipır Jisas. Hır nemtau Jisas kırak menmen iuwe mar im. ¹⁹ Te hır mıt ne Farisi nesiuwehan hım natıpan nar ik: “Yi eiyırı! Menmen haiu mırakem ap te mamwenek taau! Mıt yapıwe ne tı ik nisesik.”

Mıt han ne Grik hanhan nanır Jisas

²⁰ Mıt han ne weiwık me Grik nan Jerusalem netike mıt han ne Isrel, te hır nererik naam menmen han tewenın wı nıpa God hırak kenep mıt ne Isip. ²¹ Hır nan nır mıtık Filip (hırak ke wit Betsaida keit provins Galili), te hır natıp, “Mıtık iuwe haiu hanhan mamır Jisas mamıtıwek menmen.” ²² Filip ken katıp Endru, te hırakıt wiketeret ten tatıp Jisas.

²³ Jisas ketpıwekıt, “Wı apeı menep man te hi Mıtık ke wit ke Mıtık luwe, God kakweto niuk mırak yaaim iuwe hi etıwem. ²⁴ Hi hetpi hım werek. Yehes kei kiutıp ke rais kınatın kıwaai tı au, te yehes kiutıp kerekek kakkau. Yi eikır ekıkre tı, te kazine nıkim yapıwe. Mar im hi hır mıt nanwisa akre hei. Maain hi akrit hi akaap mıt yapıwe nanises hım me God. ²⁵ Neımın hanhan nanises han kır nanıwaank hıras. Neımın ap nises han kır nau tı ik ek, hır nises han ke God, te maain han kır kaku werek werek tipmain tipmain enum eik. ²⁶ Mıt neımın nanırak menmen mai hi hırakem, te hır enisısa hır nani nanır ke hi hahi. Wit kerek hi hewiyen te mıt nırak menmen mai hır nanwiyen. Te Haai kai kakwis niuk mır iuwe kentar hır nisısa.

Hır mıt enwenipi niuk me hi Mıtık ke wit ke God

²⁷ In ek han kai kekrit kehınhın te hi atıp mekam? Te hi atıp Haai hi anaıwır menmen im mamnen mamıyep? Au, mar keremem te hi han hau tı ik e. ²⁸ Haai, ti enip niuk me mıt emre iuwe!” Jisas katıp kar ik te hım meke nepni man matıp mar ik: “Hi henip niuk mai mre iuwe, te hi pıke arıakem mamre iuwe.”

²⁹ Te mıt yapıwe nerp menep nemtau hım kerekek, te hır natıp, “Nepni mewenın.” Mıt han au, natıp, “Mıtıp ensel ke

God ketp^wewek.”³⁰ Jisas ketpor, “Hⁱm em ap man me menmen mai mamkepa au. Hⁱram man te mamⁱkepi yi eiy^rtei God keriuweta hi han tⁱ ik e.³¹ In ek, wⁱ epei man, te God skelim hⁱr mⁱt nau tⁱ ik ek me menmen enum nⁱpaa hⁱr n^ri^rakem. In ek hⁱrak kakⁱnⁱn Seten kerek naanmⁱpre menmen enum me tⁱ.³² Te maain mⁱt nanwenkⁱka hi ahu nu tentarakⁱt, te hi ari han ke mⁱt yap^rwe nanisⁱsa.”³³ (Jisas katⁱp hⁱm im keteikⁱn mⁱt karkeik te hⁱrak kaki.)

³⁴ Te mⁱt yap^rwe pⁱke newenhi natⁱp nar ik: “Hⁱr haiu misesim nⁱpaa mⁱt newisⁱm mau tⁱwei hⁱram matⁱp mⁱtⁱk kerek God kehⁱmⁱtanek kakⁱkaap mⁱt en te hⁱrak kaku kakⁱt tipmain tipmain enum eik. Ti henmak te tⁱ hatⁱp mⁱtⁱk ke wit ke Mⁱtⁱk luwe mⁱt han hⁱr nanwenkekⁱk hⁱrak kaki? Keimⁱn hⁱrak Mⁱtⁱk ke wit ke Mⁱtⁱk luwe God a?”

³⁵ Jisas kewenhi ketpor hⁱm tok piksa kar ik: “Wepⁿi kak^r kike kau nⁱmⁱn ke yi mⁱt. Yi eiyⁱtet yayiwe me wⁱ wepⁿi (o yanm) k^r, te yi eiyu werek, te wⁱtaan ap mamsawⁱn yayiwe. Maain hi anaiw^ri ano, yi eiy^r mⁱtⁱk kerek ke wⁱtaan kakⁿo kepⁱtari yayiwe hⁱrak ken nein.³⁶ Yi eiyisⁱsa hi hⁱre wepⁿi (o yanm) wⁱ hi hepu in, te maain yi y^re mⁱt yi eiyis^es menmen yaaim.”

Mⁱt yap^rwe ne Isrel ap nises hⁱm me Jisas

Jisas katⁱp menmen im epei au, hⁱrak ken kⁱsawⁱn hⁱrekes kenpⁱn kekeipⁿor.³⁷ Hⁱr mⁱt nⁱpaa n^rek k^ri^rak menmen iuwe kⁱkaap mⁱt nⁱnap hⁱr n^re yaain, te hⁱr ap han kitet hⁱrak Mesaia, mⁱtⁱk kerek God keriuwetek kan tⁱ au.³⁸ Hⁱr ap nisesik, te hⁱm nⁱpaa mⁱtⁱk profet Aisaia ketpim kewisⁱm mau tⁱwei mamnen mar im: “Mⁱtⁱk luwe, neimⁱn nises hⁱm maiu? Mⁱt auye!

Mⁱtⁱk luwe keteikⁱn menmen m^rak iuwe men neimⁱn? Mⁱt yap^rwe!”

³⁹ Te mⁱt ap nisesik nentar hⁱm nⁱpaa Aisaia pⁱke kewisⁱm mau tⁱwei mar im:

⁴⁰ “God hⁱrak kesor nanam^r (o naan) k^r te hⁱrak tokik kepu, hⁱrak kenipi te hⁱr han toenuk.

Te hⁱr ap n^r menmen werek werek au, hⁱr ap nertei menmen werek werek.

Hⁱr nertei menmen werek werek, te hⁱr nanisesik te hⁱrak kakⁱkepi hⁱr n^re yaain, te hⁱr au.”

⁴¹ Mⁱtⁱk profet Aisaia katⁱp menmen im kentar hⁱrak k^r Jisas keit niuk m^rak iuwe te hⁱrak kewepyap^rek.

⁴² Me wⁱ im, mⁱt iuwe ne Isrel yap^rwe hⁱr nises Jisas. Hⁱr nⁱnapen mⁱt ne Farisi, te hⁱr ap newepyap^r hⁱr nises Jisas. Hⁱr natⁱp te mⁱt ne Farisi nanⁱp^ri nanⁱnepⁱn nankeipⁱn wⁱnak kerek mⁱt nererik nekine hⁱm me Moses neitai.⁴³ Hⁱr hanhan iuwe mⁱt nantⁱp hⁱr yaain, te hⁱr hanhan kike God hⁱrak kakⁱtpor hⁱr yaain. Hⁱram menmen wein^m.

Maain Jisas skelim mⁱt nanit wit ke God kakriuwe hⁱm nⁱpaa hⁱrak katⁱp mⁱt em

⁴⁴ Jisas katⁱp hⁱm iuwe kar ik: “Neimⁱn nisⁱsap ap nisⁱsa hi kiutⁱp kerekek au. Hⁱrak kises Mⁱtⁱk luwe kerek keriuweta hi han tⁱ ik e.⁴⁵ Neimⁱn n^ra, te hⁱram mam^r ke hⁱr n^r Mⁱtⁱk luwe kerek keriuweta hi han tⁱ ik e.⁴⁶ Hi han tⁱ ik ek, hi hⁱre wepⁿi k^r. Mⁱt neimⁱn niutⁱp niutⁱp kerek nisⁱsa, hⁱr ap nanu enum nan^r ke mⁱtⁱk ke wⁱtaan kau auye!⁴⁷ Neimⁱn nemtau hⁱm mai te ap nisesim, hi ap skelim hⁱr mⁱt au. Hi ap han tⁱ skelim mⁱt nau tⁱ ik ek au. Hi han te hi akepi.⁴⁸ Mⁱtⁱk keimⁱn ke yi mⁱt keweikⁱn sip keweto ap kemtau hⁱm mai, maain menmen mekam skelim mⁱtⁱk ik a? Me hⁱm kerek nⁱpaa hi hetpiyem,

hīram skelim mītik ik me wī kerek God skelim mīt. ⁴⁹ Menmen im hīram werek mentar hi ap hises han kai hetpim au. Haai kerek keriuweta hi han ketpo hīm te hi ewepyapīrem. ⁵⁰ Hi hertei hīm hīrak ketpim mamriak mīt nanu werek tipmain tipmain enum eik. Menmen hi hetpiyem hīram menmen Haai kai ketpewem.”

13

Jisas kekemyetīt hīt me mīt disaipel nīrak

¹ Wī me mīt nererik nanīm menmen me Pasova kerek hīr han tewenīn God kenep mīt ne Isip teipmen mamnen. Jisas kertei wī mīrak epei man te hīrak kaki kaknaaiwīr tī ik, te hīrak pīke kakno kakīr God Haai. Hekrit hekrit hīrak han tewenīn mīt nīrak yaain nau tī ik ek. (Hīrak han tewenīni ere maain hīrak kaki.) Te in ek hīrak kakteiknor hīrak han tewenīni wīsenum. ² Jisas ketike mīt disaipel nīrak naam menmen. Seten epei kakri han ke Judas, nīkan ke Saimon ke wit Iskeriot, te hīrak kakwepyapīr Jisas kakwet mīt enun ek. ³ Jisas kertei Haai kīrak God epei kewetīwek menmen iuwe werek, hīrak kertei hīrak kan keke wit ke God, te hīrak pīke kakno kakīrek. ⁴ Te Jisas kekrit kekeipīn yeno kerek hīr naam menmen menterim em, kenemtīn laplap saket men, te hīrak kakīr laplap taul nokik mau mamīn mīrak. ⁵ Epei au, hīrak kewen tīpar mekre tīkenup kekemyetīt mīt disaipel nīrak hīt hiyap mīr. Hīrak kesiuunenim keriuwe taul kerek kakīr kau mamīn mīrak em, kīre mītik enuk weinīk kīriak menmen me mīt iuwe nīrak.

⁶ Jisas ken kakīr Saimon Pita, te hīrak Pita ketpīwek, “Mītīk luwe, ti henmak te ti hekemyetīt hīt mai?”

⁷ Jisas kewenhi ketpīwek kar ik: “In ek ti ap hertei menmen in ek

hi hīriakem. Te maain ti tewen erteiyem.”

⁸ Pita katīp Jisas, “Ti ap te eke-myetau hīt mai taauye!”

Te Jisas pīke ketpīwek, “Hi ap akemyetūt hīt, te ti ap har ke mītīk disaipel kai taau!”

⁹ Saimon Pita kewenhi katīp kar ik: “Mītīk luwe, ti ap ekemyet hīt mai keremem au. Ti akemyetīt his metike paan.”

¹⁰ Jisas katīp, “Keimīn kisīsa hīrak kīre mītīk kerek epei kīkīr, hīrak yaaik prar prar, te hīrak ap pīke kakīkīr hīrekes. Au, me hīt miutīp keremem, hīrak ekīkīrem. Yī yapīrwe yī yaain yīre mīt epei nīkīr prar prar neit. Kiutīp kerekek au. Hīrak kīre mītīk hapīk mewik.” ¹¹ Jisas epei kertei keimīn kerek maain kakwepyapīrek kakno his me mīt enun, te hīrak katīp mīt nīrak, “Yī mīt han ki kīre mīt epei nīkīr prar prar. Te kiutīp au han kīrak enuk kīre mītīk ap kīkīr hapīk mewik.”

¹² Jisas epei kekemyetīt hīt mīr epei au, te hīrak pīke keriuwet saket mīrak mīre laplap, te hīrak pīke kau yeno. Hīrak kau yeno, hīrak kitorhi, “Yī yertei hi henmak te hi epei herekiyiem o au? Hi hetpi. ¹³ Yī yewewa hi Mītīk luwe enuk hi ewepyapīr hīm. Hīram werek te yī yewewa mar im yentar hi hīrekes luwe kerekek. ¹⁴ Hi Mītīk luwe ki hewepyapīr hīm, te hi hekemyeti hīt. Yī yises menmen hi herekiyiem, yī eikemyetīt hīt me ni yinan, yar ke mītīk enuk weinīk kīrak menmen me mītīk iuwe kīrak. ¹⁵ Hi epei ateikniyem te yī eiysesim empar kerek hi epei herekiyiem. ¹⁶ Hi hetpi werek. Mītīk kīriak menmen me mītīk hak, hīrak ap te kakīnīnek me menmen taau! Mītīk kerek keriuwet mītīk hak katīp mīt hīm mīrak, hīrak iuwe kinīnek. ¹⁷ In ek yī yertei menmen ti hetpiyem werek yī eiysis-

esim eiriakem. Hiram mamkepi te yi han yaaik eiyu.

¹⁸ “Hi ap hatip me yi yapirwe. Hi hertei neimin kerek hi nipaa hehimteni en. Te him mau tiwei me God em matip menmen mamnen mamir im:

‘Mitik kere hi hewetiwek menmen hirak kaam, hirak kerekyo enum.’

¹⁹ In ek hi hetpi menmen in. Maain menmen im mamnen mamiyep, te yi eiyirtei hi Mitik ik kerek God keriuweta hi han akaap mit ne ti. ²⁰ Hi hetpi him werek! Keimin hirak kakithis mit naanmampror kerek hi heriuweti nanino ek, hirak kakir hirak kaktauhisi. Keimin kaktauhisi naanmiprau, hirak kakir ke hirak kakithis Mitik luwe kerek keriuweta hi han in.”

Jisas katip Judas maain kakwepyapirek te mit enun nankip

(Mt 26:20-25; Mk 14:17-21; Lu 22:21-23)

²¹ Jisas katip him im epei au, hirak han enuk kekere han kirak, te hirak kewepyapir ketpor him im. “Hi hetpi werek, Mitik kiutip ke yi mit hirak maain kakwepayapir kakime yipir mit enun hir naniyep.”

²² Te mit disaipel niutip niutip niwaainaan niran. Hir nepitari hirak katip mitik keimin. ²³ Mitik disaipel kiutip hi John hirekes kerekek Jisas hanhana, hi hau hirapit Jisas menep. ²⁴ Saimon Pita kitauhi keriuwe his katip, “Ti hitiwekhi hirak katip ke keimin.”

²⁵ Pita kitauhi epei au, hi mitik disaipel ik ek henke hau hirapit Jisas hitiwekhi, “Mitik luwe, keimin kakirak menmen im?”

²⁶ Jisas ketpo kar ik: “Hi hatip bret ik ek kerek hi awisik ekre min tipar mekrerek, te hi ewet mitik kere kakirak menmen im em.” Hirak katip epei au, hirak kewet Judas nikan ke Saimon ke wit Iskeriot bret ik hirak kaak. ²⁷ Judas keit bret ik kaak epei au, Seten kan

kari han kirak, te Jisas ketpiwek kar ik: “Ti eno waswas eriak menmen ti hanhan eriakem.” ²⁸ Haiu mit kerek mekiyan maam menmen em ap mertei mekam Jisas ketpiwekem. ²⁹ Haiu mit disaipel mertei Judas ketenen pewek maiu mekre tanik, te haiu mit han kaiu han kitet Jisas ketpiwek kakno kakwir pewek keiyim kakit menmen me haiu mamim, o hirak ketpiwek hirak kakno kakwet mit kerek ap netenen menmen kakwetir pewek mei. ³⁰ Te Judas keit bret wasenum, hirak ketpaan ken witeik. In ek hirak witaan toto.

Jisas katip mit narak him ham yaaim hir enisesim

³¹ Judas epei ken witeik, Jisas katip, “In ek hi Mitik ke wit ke Mitik luwe ahit niuk iuwe me menmen hi ariakem akaap mit. Te in ek God kakit niuk iuwe kentar menmen hi ariakem. ³² God kakit niuk iuwe, te hirak kakteikin mit hi Mitik ke wit kirak kakteiknor hi niuk mai iuwe. Hirak kakirakem waswas. ³³ Nikerek nai hi ap te hahu ti ik ek atikewi wi yapirwe. Maain yi yayin yayitno te hi hetpi him im em. Hi epei heptip mit iuwe ne Isrel em mar im: ‘Yi ap te yaino wit kerek hi anori en.’ ³⁴ Hi etpi him ham yaaim yi eiyisesim. Yi han etweninan eiyir ke han tewenini, te yi han etweninan emit ek keremem. ³⁵ Yi han teweninan, te hir mit nerer wit wit nanri nantip yi disaipel ne hi Jisas.

Jisas katip Pita kakweikin sip kakwetiwek

(Mt 26:31-35; Mk 14:27-31; Lu 22:31-34)

³⁶ Saimon Pita kitiwekhi kar ik: “Mitik luwe ti eno nein?”

Jisas ketpiwek, “Ti ap ehisisa eno wit kerek hi anori en. Te maain ti ehisisa.”

³⁷ Pita kitiwekhi, “Mitik luwe ti henmak te hi ap ehisesit in ek a? Hi epei hanhan hahi akepit.”

³⁸ Jisas kewenhi katip, “Ti werek te ti hanhan hahi akepa a? Hi etput him werek. Suware ap te kaknep enum wen au, te ti ehiune atip wikak ti herteiya au.”

14

Jisas hirak kire yayiwe te mit nanisestik hir nanino God Haai

¹ Jisas wen katip kar ik: “Yi ap han enuk te yi han ekitet menmen au emit! Yi yises God, te in ek yi eiyisisa. ² W+nak ke Haai kai haau yapirwe mekrerek. Hi ehin+n ano etn+ni wit kakmer+ri. Hi etpiyem mentar menmen im mepu. Au hi ap te etpiyem. ³ Maain hi epei hetn+ni wit epei au, te hi p+ke anen atihis yainen, te yi eiyu wit kerek hi hewiyen. ⁴ Yi yertei eiyises menmen te yi eino wit kerek hi enori en.”

⁵ Mit+ik Tomas katip Jisas, “Mit+ik luwe, haiu ap mertei nein ti enori en. Emirkeik te haiu emirkeik te haiu emirtei yayiwe kakno keriyen a?”

⁶ Jisas ketpiwek, “Hi hire yayiwe, te mit nan+r God. Hi Haai ke him yaaim, hi Haai ke menmen mamkaap mit nanit him+n yaaik kaku kakit tipmain tipmain enum eik. Neim+n nan+no Haai kai God ek, te hir nanis+isa nanre hir nitet yayiwe. ⁷ In ek yi epei yerteiya. Te yi yayirtei Haai kai God. Te in ek ere maain yi yerteiyek, yi nepei yirek.”

⁸ Mit+ik Filip katip Jisas, “Mit+ik luwe, to eteiknai God Haai, te haiu han yaaik emu.”

⁹ Jisas ketpiwek, “Nipaa enum eik hi epei hau hetikewi w+ yapirwe, te in ek Filip, yi wen au yepitari menmen? Neim+n epei n+ra, te hir epei n+r Haai kai. Ti henmak te ti hitauhi, ‘Eteiknai God Haai hirak kire mekak a?’ ¹⁰ Filip ti ap hertei Haai kai God ketikewa hawir wekiyakit wau niutip? Menmen hi hetpiyem

hirak ap him mai au. Haai kerek kau kekre han kai hirak kerekek kises han kirak kirak menmen m+rak. ¹¹ Yi eiyises him hi etpiyem kerek hi etpi hi hetike Haai kai God hawir wekiyakit wau niutip. Te him im au yi eiyir menmen kerek hi hir+akem h+kaap mit n+nap his hit enum n+re yaain, te yi eiyirtei hi etike Haai kai hawir wekiyakit wau niutip. ¹² Hi hetpi him werek. Mit neim+n nanis+isa, hir nan+rak menmen iuwe mam+r ke hi hir+akem. Menmen hir nan+rakem h+ram mamin+n menmen mai mam+ntar hi ano ah+r Haai kai ehu etikerek esiuwe God Him+n Yaaik kaknen kak+kaap yi mit. ¹³ Te hi eweti menmen kerek yi eiyitehi God em meriuwe niuk mai iuwe. Hi ewetiyem, te mit nanwen+pi niuk me God Haai nan+ntar menmen hi arekiyem. ¹⁴ Yi eiyitauhi menmen heriyai heriyai eiriuwe niuk mai iuwe, te hi ar+akem ewetiyem.

Jisas katip hirak kaksiuwe Him+n Yaaik ke God kaknen

¹⁵ “Yi hanhana, te yi eiyises him hi hetpiyem. ¹⁶ Hi tewen ehitehi Haai kai kakweti keiyak kaknen kak+kepi kaku kaktikewi tipmain tipmain enum eik. ¹⁷ Hirak God Him+n Yaaik kaktip mit him yaaim kak+kre han kir. Hirak ap kaku han ke mit ne ti kentar hir ap n+rek nerteiyek. Te yi eiyirteiyek eiy+ntar hirak kaku kaktikewi kaku kak+kre han ki. ¹⁸ Maain w+ hi ano wit ke Haai kai, hi ap enaiw+ri te yi yayu wein+m eiyir ke n+kan miye haai aurek. Au, hi p+ke anen. ¹⁹ W+ epei menep te mit ne ti ik ek ap te p+ke nan+ra au. Te yi eiy+ra. Maain yi yayi yi p+ke yayi+krit yayu eiy+ntar hi hahi hi p+ke akrit ehu. ²⁰ Maain hi p+ke ekrit ehu, yi eiyirtei hi etike Haai kai God hawir wekiyakit wau niutip. Yi eiyirtei hi hetikewi haiu mekiyan mau niutip.

21 Mít neimín nertei hím mai nisesim, hír keriyen hanhana. Te Haai kai hanhani kentar hír hanhana. Te hi hanhani heteiknor hekre han kír hi hau hetikeri.”

22 Mítik Judas hak (ap mítik Judas ke wit Iskeriot au) h́rak katip, “Mítik luwe, ahírkeik te ti anen eteiknai hírekes, te mít yapírwe ne tí ik ek au a?”

23 Jisas ketpíwek, “Mít neimín hanhan nanises hím mai, te Haai kai hanhani. Te Haai kai ketikewa hawír wawu wawíkure han kír. 24 Mít neimín ap hanhana ap nanises hím mai au. Hím kerek hi epei etpiyem em ap mekre han kai man au. H́ram menmen te Haai kai kerek keriuweta te hi han tí ik ek, h́ram man. 25 “Hi hepu hetikewi te hi epei hetpi hím im em. 26 God H́mín Yaaik kakíkupi, God Haai kaksíuwerek kaknen kakíntera kakteikni menmen yapírwe te kakíkupi han tewenín hím kerek nípaá hi epei hetpiyem.

27 “Hi are aneiwírí te hi han yaaik kai kaku kakíkri. Hi han yaaik kai hi ewetiyem, h́ram mamre han yaaik ke mít ne tí ik ek netíwem au. Yi ap han kekrit einaain menmen mamnen au emít! 28 Yi epei yemtau hi hetpi hi epei eneiwírí ano. Te hi píke anen ari. Yi hanhana, te yi han yaaik hi píke ano ahír Haai kai kentar h́rak iuwe kinína kakíkupi iuwe te yi eírak menmen yapírwe. 29 Hi epei hinín hetpi menmen im em in ek me wí menmen ap mamnen wen au. Te maain h́ram mamnen, yi eiyírtei hi Mítik kerek nípaá God h́rak keríuweta hi han tí ik ek. 30 Hi ap hatíp hetikwei yapírwe hentar mítik enuk Seten h́rak iuwe kinín naanmípre mít miyapír ne tí ik e kaknen kaktauhís. H́rak ap kinína au. 31 Te hi ewisík h́rak kaktauhís, te mít yapírwe ne tí ik ek, h́r enírtei hi hanhan Haai kai God, hi h́rak menmen yapírwe

h́rak ketpo hi h́rakem. Eiyíkrit, emnaaiwír wit ik haiu emno.”

15

Hi híre waai yaaim híkaap mít

1 Jisas katip, “Hi híre waai yaaim. Haai kai God h́rak ḱre mítik naanmípre waai mekre ni. 2 Mít nisísa h́r níre nu heneik mari. Neimín h́r ap nisísa werek werek, h́r níre nu heneik ap mari, te Haai kai kakremir. Nu heneik mari mine níkim, Haai kai keremir yinam ere h́ram yaaim te tito ham h́ram mamri mamu menep menep. 3 Yi epei yaain yentar hím mai hi hetpiyem h́ram mau mekre han ki. 4 Yi eiyisísa, te hi ehu ekre han ki. Nu heneik ap mau waai, h́ram mamri mamine níkim au. Yi mít ap yisísa, te yi ap yírak menmen yaaim au.

5 “Hi híre waai, yi yíre heneik mai. Neimín h́r nisísa, hi hahu akre han kír, h́r nanríak menmen yaaim. Yi ap yisísa, te yi yírak menmen yaaim au. 6 Neimín ap nisísa, God keríuweti nen níre mít neket heneik enum newírem míwaai tí meweiwei meit. Maain h́r nanít heneik mar im nanwírem mamno si, si tatím. 7 Yi yisísa, hím mai mau mekre han ki merekyi yi yisesim, maain yi eiyitehi God menmen yi hanhanem, te h́ram mamnen mamír ke yi yitíwekhiyem. 8 Yi yírak menmen yaaim, te mít nanwenípi níuk me Haai kai, te yi yeteikín mít yi mít disaipel nai yi yisísa. 9 Hi hanhan eríuwi har ke Haai hanhan keríuwa. Yi yewisa hi wen naanempri hanhan heríuwi. 10 Yi yises hím mai, te yi yewisa hi wen naanmípri hanhan heríuwi har ke hi hises hím me Haai kai, te h́rak naanmíprau hanhan keríuwa.

11 “Hi epei etpi menmen im te menmen menípa hi han yaaik mamu maíkure han ki, te yi han yaaik iuwe. 12 Hi hetpi hím im

yi eiyisesim. Yi hanhan yeri-
uwehan eiyir ke hi hanhan heri-
uwi. ¹³ Mitik hak ap kiriak men-
men han kakin n kakteikin mit
h irak hanhan keriuwi wisenum,
te h irak kaki te kakikepi. ¹⁴ Yi
yises menmen hi epei etpiyem, yi
yire nai yinan. ¹⁵ In ek, hi ap
atip yi yire mit n iriak menmen
mai weinim au, hentar mit n irak
nar ik h ir netari menmen mitik
kir kirakem. Au, hi atip yi nai
yinan yentar hi epei etpi men-
men yapirwe Haai kai ketpewem.
¹⁶ Yi ap yehimtena yi yisisa au.
Hi hehimteni yi yisisa, yi eirak
menmen yaaim, te menmen im
mamu mamit. Yi yirak menmen
im, te Haai kakweti menmen men-
meiyam yi yitwekhiyem kakintar
yi yisisa. ¹⁷ Te hi etpi him mai im:
Yi hanhan mit han.

*Mit ne ti maain nanre mit enun
nepan netike mit nises him me
Krais*

¹⁸ “Mit ne ti h ir n ineini, te yi
han ekitet n ipaa h ir n ineina. ¹⁹ Yi
mit yi yises menmen me ti im
e te mit ne ti hanhan neriuwi
nar ke h ir hanhan h iras. Au,
hi hehimteni yi yisisa, te yi ap
ne ti au, h ir mit ne ti n ineini.
²⁰ Yi han ekitet menmen hi het-
piyem. Mitik kirak menmen me
mitik iuwe kirak ap kin nek au.
N ipaa h ir mit nerekiyo menmen
enum, te h ir nanrekyi menmen
enum. N ipaa h ir mit han nises
him mai, te maain h ir nanises him
mai. ²¹ H ir nanrekyi menmen
im enum nanintar yi yisisa. H ir
ap nertei God kerek keriuweta hi
han, te h ir nisesik au. ²² Hi ap
han hetpor menmen, h irak men-
men yaaim te mit nanweikin sip
nanwet God h iram menmen enum
kike. Au, hi epei etpor menmen
h irak menmen yaaim, te in ek h ir
neweikin sip newet God te h irak
kaktip h ir n iriak menmen enum
iuwe h irak kakawaanki. ²³ Neim n
n ineina ap nisisa, h ir n inaain

Haai kai ap nisesik au. ²⁴ Hi
ap h irak menmen menmeiyam
kerek n ipaa mit n irakem au, te
h ir neweikin sip newet God, h ir
n irak menmen enum kike. Te
h ir epei n ir menmen iuwe hi
h irakem, h ir neweikin sip newet
God h ir n ineina hetike Haai kai.
²⁵ Menmen im h ir n irakem epei
man, te him mau tiwei h ir nisesim
h iram mamnen mamir ke him
n ipaa mit netpim h iram mam-
nen. Him im matip mar im:
‘H ir n ineina nentar menmen au
weinim keremem.’

²⁶ “Maain, h irak kerek kakikaap
mit, h irak kaknen. H irak God
H im n Yaaik katip him yaaim,
h irak keke wit ke God kak-
nen. H irak kaknaaiwir Haai,
hi eriuwetek kaknen yi mit,
h irak kakwepyapir menmen mai
kakitpiyem. ²⁷ Yi yetikerek yi
yaitip mit me menmen mai
yentar n ipaa wi kerek hi hin n
ewepyapir him mai, yi yetikewa
hiau mariyan.”

16

¹ Jisas katip, “Hi epei hetpi him
im em te yi ap einaaiwir him
mai yayises menmen ham enum.
² Te h ir mit nanipiri yi yainepin
winak ke God kerek h ir nererik
nekine him me Moses nekrerem.
Maain wi mamnen te mit han kitet
h ir naniwep te h ir nankaap God.
³ H ir nanrekyi menmen enum mar
im nentar h ir ap nertei hi hetike
Haai kai God, h ir ap nis sawir au.
⁴ Hi epei hetpi him im te maain
win mamnen me h ir nanrekyi
menmen mar im, yi han ekitet
n ipaa hi epei hetpiyem.

*Menmen God Him n Yaaik
kakiakem*

“N ipaa hi ap hetpi menmen in
ek hi are etpiyem hentar hi wen
hepu hetikewi. ⁵ Te in ek hi han
hahir Haai kai kerek keriuweta hi
han in. Te ap keim n ke yi mit han-
han yitauhi, ‘Ti eno nein.’ ⁶ Te in ek

hi epei hetpi, te yi epei han enuk kekre han ki. ⁷ Te hi hetpi werék. Hírak yaaik kakikepi te hi ano hahíntar hi ap ano, te Hímín Yaaik kerek kakikepi ek ap te kaknen kaku kaktikewi taau. Hi ano, te hi eriuweték kaknen kaku kaktikewi. ⁸ Te maain hírak kaknen hírak kakteikín kaktíp mít ne tí ik ek ap nanírtei hír nises menmen enum, ap nertei mekam yaaim, te God skelim. ⁹ Hírak kakteikín mít hír níríak enum nentar hír ap nisísa. ¹⁰ Hírak kakteikínor mekam yaaim iuwe kakíntar hi ano ahír Haai kai hírak Hímín yaaik kakíkre hír kai. Te yi ap píke eiyíra au. ¹¹ Hírak kakteikín mít God skelim mít ne tí nises menmen enum kakíntar God epei skelim mítík Seten kerek kinín naanmípre tí.

¹² “Hi hím yapírwe mepu te hi ap etpiyem hentar in ek yi ap yayírteiyem werék au. ¹³ Maain God Hímín Yaaik kerek katíp hím yaaim kaknen, hírak kakteikní menmen yapírwe yaaim. Hírak ap te kaktíp menmen me han kírak au. Nípaa hírak kemtewem, te hírak kakítpiyem te maain híram mamnen. ¹⁴ Hírak kakwenípi niuk mai kentar menmen kerek hi hetpim, hírak kaktíwem kakítpiyem kekre han ki. ¹⁵ Menmen yapírwe me Haai kai God híram mai. Mar keremem, te hi hatíp God Hímín Yaaik kakít hím mai te hírak kakítpiyem kakíkre han ki.

In ek yi han enuk eiyu, te maain yi han yaaik

¹⁶ “Maain kike yi ap yayíra au. Maain wí ham yi píke eiyíra.”

¹⁷ Mít han ne mít disaipel nírak nitehiyan nar ik: “Mekam im hírak ketpaiyem katíp, ‘Maain yi ap yayíra au, maain wí ham yi píke eiyíra.’ Hím im metike hím ham im e: ‘Hi hentar hi eno ahír Haai.’ Natmak te hírak ketpim?”

¹⁸ Hír natípan nar ik: “Mekam

hím hírak katíp: ‘Me wí kike?’ Haiu mepítari hím im!”

¹⁹ Jisas kertei hír hanhan nitíwekhi me menmen in te hírak ketpor, “Yi yitehiyan menmen hi etpim me maain kike yi ap yayíra, maain wí ham yi píke eiyíra a? ²⁰ Hi etpi werék. Maain yi yayíyíkta wísenum han tatwenína, te mít ne tí hír han yaaik iuwe. Yi han enuk eiyu te maain yi han yaaik iuwe. ²¹ Míte sip newenep weteiknen weriuwe níkerék híre han enuk wenterim. Maain híre wine níkerék híre ap han kitet menmen im mewo au. Híre han yaaik wentar híre wine níkerék. ²² In ek yi han enuk yentar hi hahi, te maain hi píke ekrit ari, te yi han yaaik eiyu. Mítík keiyak ap te kakri menmen im yaaim mau mekre han ki au.

²³ “Maain wí eim mamnen, te yi ap eiyítaihi me menmen. Hi etpi werék, yi eiyítehi Haai me menmen in ek, te hírak kakwetiye yeriuwe niuk mai iuwe. ²⁴ Nípaa ere in yi ap yítehi God me menmen yentar yi yeriuwe niuk mai iuwe. Yi yitíwekhi menmen yi yaitíwem, te hírak kakrekyi han yaaik iuwe.

Jisas epei kinín menmen enum me tí

²⁵ “Hi epei hetpi hím mei míre tok píksa, te maain wí mamnen te hi etpi eriuwe menmen im au. Hi etpi eriuwe hím yaaim me God Haai, te yi eiyírteiyem werék werék. ²⁶ Maain wí eim mamnen yi yítehi God yeriuwe niuk mai iuwe. Hi ap hitíwekhi menmen me yi mít au ²⁷ hentar Haai kai God hírekes hanhani kakímtau menmen mí yi yitíwekhiyem. Hírak hanhani kentar yi hanhana, yi yertei hi hínaaiwír Haai hi han tí ik. ²⁸ Nípaa hi hínaaiwír Haai hi han tí ik e. In ek, hi hínaaiwír tí ik píke ano ahír Haai.”

²⁹ Mít disaipel nírak netpíwek nar ik: “In ek tí atíp werék. Tí ap

atip hım tok piksa au. ³⁰ In ek haiu mertei ti hertei menmen yapıwe, te haiu yatuthi menmen ti hetpim hıram yaaim au. Haiu mertei ti hınaaiwır God ti han tı eik mentar menmen im ti etpaiyem.”

³¹ Jisas ketpor, “In ek yi han kitet yi yertei hi hınaaiwır God han in. ³² Te wı epei man te mıt nanripır yi eırır eino ein ein, te hi kiutıpen kerekek ehu. Hi kerekek ehu au. God kau ketikewa. ³³ Hi epei etpi menmen im te yi yetikewa emkiyan han kiutıpen emu, te yi han yaaik eiyu. Mıt ne tı nanrekyi menmen enum, te yi han tokik eiyu. Hi epei hinın menmen enum mıt ne tı hır nisesim.”

17

Jisas kitehi God kakıkaap mıt nırak nisesik

¹ Jisas katıp menmen im epei au, hırak kıkıamnaan katıp kar ik: “Haai, wı epei man. Ti ewenıpi niuk mai, hi Nıkan kit heriuwe menmen ti herekyewem, te hi ewenıpi niuk mit. ² Ti epei heweto hım mit ti atıp hıram yaaim werek, te hi ewet mıt miyapır ne tı hewetır hımın yaaik te hır nanu werek tipmain tipmain enum eik. ³ Mıt nertei ti, ti God kiutıp kerekek, ti etikewa hi Jisas Kraıs, Mıtık kerek ti heriuweta hi han, hır enırteiyawır enısisawır. Neriuwe menmen im hır nisesim, hıram mamkepi hır nanu werek tipmain tipmain enum eik. ⁴ Hi heteikın mıt miyapır niuk mit iuwe heit tı ik e. Hi epei hırıak menmen ti ehimıtanem hi hırıakem. ⁵ Haai, ti pıke eweto niuk mai iuwe kerek nıpaatı kepu wen au, hi hetenenim hau hetikewit.

⁶ “Hi epei hewepyapır hatıp mıt kerek ti ewetori ne tı ik e, hetpor ti hıre mekam. Hır mıt nit te ti ewetori hır epei nises hım mi. ⁷ In ek hır nertei menmen yapıwe hi hırıakem, nıpaatı ewetewem hi

hırıakem. ⁸ Hi epei hetpor hım nıpaatı etpewem, te hır nisesim. Hır nertei ti heriuweta hi heke wit kit hekuwe han in.

⁹ “Hi hituthi ti ekaap mıt in. Hi ap hituthi ti ekaap mıt nises menmen me tı au. Hi hituthi ti ekaap mıt kerek ti ewetori hentar hır mıt nit. ¹⁰ Menmen yapıwe hi hetenenim hıram mit. Menmen yapıwe ti hetenenim hıram mai. Mıt nanırteı niuk mai iuwe nentar menmen mıt nai in nırıakem. ¹¹ In ek, hi anen arit. Maain hi ap hahu tı ik, te hır nanu tı ik e. Haai Kai Yaaik, ti naanmampror eriuwe niuk mit iuwe, niuk im kerek nıpaatı ewetewem, te mıt in nantikewit nankiyan han kiutıp nar ke ti etikewa hawır wekiyakıt han kiutıp. ¹² Wı kerek hi hau hetikeri hi naanempror heriuwe menmen iuwe mit. Hır yapıwe nepu werek te kiutıpen au kerek hırak kakıwaank hırekes, te hım mit kerek mıt hır newısım mau tıwei mamnen mamır ke nıpaatı mıt newısım. ¹³ In ek hi enen arit. In ek hi hatıp hım im hi hau tı te hır nemtau hım hi hetputem hır nanıt han yaaik kai iuwe kaku kakıkri. ¹⁴ Hi epei hetpor hım ti etpewem. Mıt miyapır nau tı hır nıneini nentar mıt in hır ap nises menmen me tı nar ke hi ap hisesim. ¹⁵ Hi ap hituthi ti etorhis hır nınaaiwır tı ik ek au. Hi hituthi te ti naanempror, te mıtık enuk Seten ap kakıwaankı. ¹⁶ Hır ap nises menmen me tı mıt nisesim nar ke hi ap hisesim au. ¹⁷ Ti ehimıteni hır mıt nit neriuwe hım yaaim mit hi etporem. Hım mit hıram yaaim. ¹⁸ Hi heriuweti nen mıt miyapır ne tı nırıak menmen mai nıre nıpaatı heriuweta hi hen mıt miyapır ne tı hırıak menmen mit. ¹⁹ Hi hehimıtan hırekes hi ewetut yınk kai hi hahi, te hır mıt ti ehimıteni hır nisesit werek werek neriuwe hım yaaim mit hi etporem.

²⁰ “Hi hituthi me mıt in keriyen

au. Hi hituthi ti akaap m̄t miyap̄r nanises h̄m mit nan̄ntar h̄m h̄r m̄t in nan̄tporem te h̄r nan̄mtewem. ²¹ Haai, hi hanhan h̄r yap̄rwe nankiyan nanu han kiut̄p, nar ke ti etikewa haw̄r wekiyak̄t wau han kiut̄p. Hi hanhan h̄r han kiut̄p nanis̄saw̄r te m̄t miyap̄r nau t̄ nan̄rtei ti heriuweta hi han in. ²² Hi epei ewet̄r niuk mai iuwe kerek n̄paa ti ewetewem, te h̄r enu han kiut̄p nan̄r ke ti etikewa haw̄r wekiyak̄t wau han kiut̄p. ²³ Hi hahu ekre han k̄r har ke ti hau ekre han kai, te h̄r nekiyan nanu han kiut̄p te m̄t miyap̄r ne t̄ nan̄rtei ti heriuweta hi han t̄ ik. Ti hanhan heriuweta har ke ti hanhan heriuwa.

²⁴ “Haai, ti epei heweto m̄t in h̄r nai. Hi hanhan h̄r nan̄nen nanu nantikewa nanu wit kerek maain hi hahu en, te h̄r nan̄rtei niuk mai iuwe. Niuk mai iuwe im me w̄ ti h̄r̄iak t̄ wen au, ti hanhan heriuwa ti ewetewem. ²⁵ Haai Kai Yaaik. M̄t ne t̄ ap nerteiyit nisesit werek werek au. Hi kerekek. M̄t in h̄r nertei ti heriuweta hi han. ²⁶ Hi epei hetpor me ti, hi wen etporem te ti hanhani har ke ti hanhana, hi ehu ekre han k̄r.”

18

M̄t nan neithis Jisas neiȳk nen
(Mt 26:47-56; Mk 14:43-50; Lu 22:47-53)

¹ Jisas kitehi God menmen epei au, h̄rak k̄naaiw̄r wit ketike m̄t disaipel n̄rak h̄r nerek̄r h̄t̄k Kidron. Ni miut̄pen mepu in te Jisas ketikeri nen nau en. ² M̄t̄k Judas h̄rak enuk kewepyap̄r Jisas kertei ni ik ek kentar n̄paa me w̄ yap̄rwe Jisas ketike m̄t disaipel n̄rak nererik nau en. ³ Judas keit m̄t ne ami han netike m̄t kerek naanm̄pre w̄nak iuwe ke God kerek m̄t iuwe pris netike m̄t han ne Farisi h̄r neriuweti nan̄no, h̄r yap̄rwe netike Judas

nen ni im em. H̄r netenen yipo henmik, h̄r nemsiu si nen. ⁴ Jisas kertei menmen yap̄rwe m̄t nanrekȳwekem, te h̄rak kin̄n ken kat̄p, “Yi ȳnyat̄n keimin̄?”

⁵ H̄r netp̄wek, “Hau man m̄nmat̄n Jisas ke wit Nasaret mamt̄wekhis.”

H̄rak ketpor, “Hi h̄rekes Jisas.”

⁶ Judas m̄t̄k enuk kewepyap̄r Jisas kerp ketikeri. ⁷ Jisas ketpor, “Hi h̄rekes Jisas,” te m̄t en h̄r p̄ke neriuwet nen nenke n̄waaai t̄.

H̄r nen nenke n̄waaai t̄, Jisas kitorhi keteipim, “Yi ȳnyat̄n keimin̄?”

H̄r netp̄wek neteipim, “Hau man m̄nmat̄n Jisas ke wit Nasaret mamt̄wekhis.”

⁸ Jisas p̄ke ketpor, “Hi epei hetpi hi h̄rekes Jisas. Yi epei yan yetauhis te yi eiwis m̄t nai in nan̄no.” ⁹ H̄rak kat̄p menmen im, te h̄m n̄paa h̄rak ketpim mamnen mam̄r em. N̄paa h̄rak kat̄p, “Haai, m̄t kerek ti ewetauri, hi ap h̄naaiw̄r keiyak au.”

¹⁰ Saimon Pita ketenen h̄ne ke his, h̄rak keketik kekre paus k̄rak k̄waaiyek keremir n̄k̄p me m̄t̄k niuk m̄rak Malkas, kerek k̄riak menmen me m̄t̄k pris iuwe. ¹¹ Jisas kat̄p Pita kar ik: “Ti p̄ke ewis h̄ne ke his kakno paus k̄rak. Hi are ewis m̄t nanrekiyo menmen Haai kai kehimit̄an h̄r nanrekiyewem naniyep nanrewaank.”

M̄t nari Jisas nen n̄r m̄t̄k iuwe Anas

¹² M̄t ne ami netike m̄t̄k iuwe k̄r, h̄r netike m̄t kerek naanm̄pre w̄nak iuwe ke God, h̄r neithis Jisas nesenkek his m̄rak, ¹³ h̄r neiȳk nin̄n nen n̄r m̄t̄k Anas. H̄rak ken̄ne Kaiafas yenik k̄rak. Kaiafas me tito im h̄rak k̄re m̄t̄k iuwe kin̄n pris han yap̄rwe. ¹⁴ H̄rak Kaiafas kerekek n̄paa kat̄p m̄t ne Isrel

hīram yaaim te mītik kiutip kaki kakikrehir ke haiu mit yapirwe.

Pita kepakin Jisas katip hi eptariyek

¹⁵ *Hir neit Jisas neiyik nen ein, Saimon Pita ketike hi disaipel hak wises Jisas. Mitik pris iuwe kinin pris han yapirwe hirak kertei mitik disaipel hak, te hirak ken kerp ke nimin ke niwa keweikin winak. ¹⁶ Pita au hirak kerp menep ya weipir ke niwa keit witeik. Hi mitik disaipel kerek mitik iuwe pris kerteiyek, hi pike hen witeik hatip mite werp naanmipre ya weipir te hire weithis Pita weiyik wen ninimin. ¹⁷ Mite kerek naanmipre weipir eik watip Pita, "Ti ik e mitik hises him me Jisas o au?" Pita ketpawe, "Hi au." ¹⁸ Nime menep mit niriak menmen me mitik iuwe pris, hir netike mit kerek naanmipre winak iuwe ke God te hir niman si nerp neweikniwem nekinin yink kir. Pita ken kerp ketikeri kekinin yink kirak.

Mitik iuwe hetpris kitehi Jisas menmen

(Mt 26:59-66; Mk 14:55-64; Lu 22:66-71)

¹⁹ Mitik nipaa hirak hetpris kitehi Jisas ke mit hir nisesik, kitiwekhi me him hirak katip mit em. ²⁰ *Jisas ketpawek kar ik: "Hekrit hekrit hi hepu wit mit nererik, hi hatip mit miyapir menmen. Hi heit winak kerek mit nererik nekine him me Moses o hepu winak tempel ke God wit kerek mit ne Isrel nererik, hi hewepyapir him mai. Hi ap hisawin hatip menmen meiyam au. ²¹ Te henmak te ti hitauhi menmen? Ti hitehi mit kerek nemtau him mai. Ti hitorhi hi atip mekam. Hir nertei him mai."

²² *Jisas katip menmen im epei au, mitik ke polis kerp menep

kiwaai his kakip kesiniwek kar ik: "Ti ap atip mitik pris iuwe enum mar im au emit."

²³ Jisas ketpawek kar ik: "Hi atip enum ti atip mit in hiram mekam, o au en, hi atip werek ti henmak te ti eiyep a?"

²⁴ Hir nitehi Jisas epei au, hir nipaa nesenkikiwek his neriuwe waai hiram wen mepu, mit neriuwetek keriuwerem ken kir mitik hak hirak pris iuwe niuk mirak Kaiafas.

Pita pike kepakin Jisas katip hi hepitariyek

(Mt 26:71-75; Mk 14:69-72; Lu 22:58-62)

²⁵ Pita wen keperp si kekinin yink kirak, te mit han netpawek nar ik: "Ti etike mit han yises him me Jisas o au?"

Pita kepakineketpor kar ik, "Hi au."

²⁶ *Mitik kiutip kiriak menmen me mitik pris iuwe, hirak ke weiwik me mitik kerek Pita keremir nikip mirak, hirak kitiwekhi kar ik: "Nipaa hi herp ni eim, hi hirit ti herp hetikerek yeit ein o au?" ²⁷ *Pita au kiune keteipim katip kar ik: "Ti hira au." Hirak katip epei au, suware katip.

Mit nesiuwe Jisas ken kir mitik ke gavman Pailat

(Mt 27:1-2, 11-14; Mk 15:1-5; Lu 23:1-5)

²⁸ Hir mit neithis Jisas ninaaiwir winak ke Kaiafas, hir nesiuwerek ken winak ke mitik iuwe gavman. Hirak wanewik. Mit iuwe ne Isrel hir ninapen nanino winak ke gavman nentar hir nanino nanikre winak ke mitik ap ke weiwik me Isrel, him me Moses matip hir enun ne ninaan me God nar ke mitik hapik mewik. Te hir ap nanim menmen me wi Pasova kerek mit nererik han tewenin God kenep mit ne Isip. ²⁹ Hir ninapen nanino ninimin, te mitik

* 18:15 Jo 20:3, 21:20; Mt 26:58 * 18:20 Mt 26:55; Jo 7:26 * 18:22 Ap 23:2; Jo 19:3 * 18:26

Jo 18:1, 10 * 18:27 Jo 13:38

gavman Pailat ken witeik kitorhi kar ik: “Yi yesiuwe h̄m m̄t̄ik ik yentar mekam a?”

³⁰ H̄r netp̄iwek nar ik: “M̄t̄ik ik ap k̄r̄iak menmen enum au, haiu ap te meriyaak man in au.”

³¹ *Pailat ketpor kar ik: “Yi h̄ras yet̄iwekhis yesiuwerek k̄kno kaunsil ni te yi yesiuwek h̄m yises menmen mi n̄paa maamer netpim yi ȳr̄iakem me m̄t̄ik k̄r̄iak enum.”

H̄r netp̄iwek nar ik: “M̄t̄ iuwe ne Rom ap newisai haiu mamnep m̄t̄ h̄r nani.” ³² *(Menmen im epei man te h̄ram mises h̄m kerek n̄paa Jisas kat̄ip kak̄r̄keik te h̄rak kaki.)

³³ Pailat kat̄ip epei au, h̄rak p̄ike ken n̄m̄n w̄nak. H̄rak ken̄ne m̄t̄ nan̄t̄ Jisas neiȳk nan̄nen menep. Epei au, h̄rak kit̄iwekhi kar ik: “Ti M̄t̄ik Iuwe King hin̄n naanmampre m̄t̄ ne Isrel o au?”

³⁴ Jisas kit̄iwekhi kar ik: “Ti h̄rekes han kitetim o ti hemtau m̄t̄ han netputem?”

³⁵ *Pailat ketp̄iwek kar ik: “Ti han kitet hi m̄t̄ik ke weiw̄k me Isrel a? Hi au. M̄t̄ ne weiw̄k me Isrel netike m̄t̄ iuwe pris n̄r netuthis neriuwetit ti han in. Ti h̄r̄iak mekam?”

³⁶ Jisas ketp̄iwek, “Hi ap ehin̄n naanemp̄re m̄t̄ ne t̄i in ek au. Hi naanemp̄re m̄t̄ in, te m̄t̄ kerek nis̄sa h̄r nankepa nantik̄eri nan̄nepan, te h̄r ap nant̄auh̄s. Au, hi eh̄u in ehin̄n naanm̄p̄re m̄t̄ au.”

³⁷ *H̄rak kat̄ip epei au, Pailat kit̄iwekhi kar ik: “Ti m̄t̄ik iuwe ehin̄n m̄t̄ a?”

Jisas ketp̄iwek, “Ti at̄ip hi M̄t̄ik Iuwe. Miye pai wina hi herp t̄i te hi h̄r̄iak menmen im miut̄ip. Hi hat̄ip m̄t̄ h̄m yaaim. Neim̄n

nises h̄m yaaim h̄r nan̄mt̄au h̄m mai.”

³⁸ Pailat kit̄iwekhi, “H̄m yaaim h̄ram mekam?”

Pailat kat̄ip kewis m̄t̄ nanwenkek Jisas kau nu tentakak̄it

(Mt 27:15-31; Mk 15:6-20; Lu 23:13-25)

H̄rak̄it tat̄ip epei au, Pailat p̄ike ken witeik kat̄ip m̄t̄ ne Isrel kar ik: “Hi ap hertei menmen enum h̄rak k̄r̄iakem, te hi ak̄ip kaki au. ³⁹ Me tito miut̄ip tito miut̄ip hi hises menmen n̄paa yi ȳr̄iakem. Me w̄i Pasova hi esiupan m̄t̄ik enuk kiut̄ip kau kek̄re w̄nak enuk kak̄nen yi m̄t̄. Yi hanhan hi esiupan M̄t̄ik Iuwe ke Isrel ik e o au?”

⁴⁰ H̄r n̄nap netp̄iwek nar ik: “H̄rak au. Haiu hanhan ti esiupan Barabas.” (M̄t̄ik Barabas h̄rak m̄t̄ik enuk kenep m̄t̄ naa h̄rak kekint̄ip menmen.)

19

¹ H̄r m̄t̄ en n̄nap nat̄ip menmen epei au, m̄t̄ik Pailat keit̄ Jisas ken n̄m̄n kat̄ip m̄t̄ n̄rak ne ami h̄r nanwaai n̄p̄n nank̄ip.

² *H̄r nak̄ip epei au, h̄r neit waai nekepen nimaak k̄ire teperiye nek̄iun kau paan k̄rak. Epei au, h̄r neit laplap m̄re ȳwir neriuwet̄iwekem nar ke m̄t̄ iuwe ne gavman neriuwetem, te h̄r nan nit̄it̄iweknaan nat̄ip, ³ * “Haiu hanhan m̄t̄ik iuwe king kin̄n naanm̄p̄re m̄t̄ ne Isrel kaku tipmain tipmain enum eik.” Epei au, h̄r n̄waai his nak̄ip.

⁴ *Epei au, h̄rak Pailat p̄ike ken witeik kat̄ip m̄t̄ en kar ik: “Yi eiȳmt̄au. Hi et̄iwekhis eiȳk enen witeik te yi yertei hi ep̄itari menmen miut̄ip h̄rak k̄r̄iakem te h̄rak kaki kak̄nt̄erim.” ⁵ *H̄rak kat̄ip epei au, Jisas ketpaan kan witeik keriuwe waai nekepen kau

* 18:31 Jo 19:6-7; Ap 18:15 * 18:32 Mt 20:19; Jo 3:14, 12:33 * 18:35 Jo 1:11 * 18:37 1Ti 6:13; Jo 3:32-33, 8:47 * 19:2 Lu 23:11 * 19:3 Jo 18:22 * 19:4 Jo 18:38

paan k̄rak laplap m̄re ȳwir mau ȳnk k̄rak. Jisas kan witeik, Pailat kat̄p, “Yi eiȳrek. H̄rak m̄t̄ik ik e.”

6 *M̄t̄ iuwe pris netike m̄t̄ kerek naanm̄pre w̄nak iuwe ke God n̄rek, h̄r n̄nap nat̄p nar ik: “Yi eiwenkekik eku nu tentarak̄t. Yi eiwenkekik eku nu tentarak̄t.” H̄r n̄nap nat̄p, te Pailat ketpor, “Yi yait̄wekhis eiwenkekik eku nu tentarak̄t. Hi ep̄tari menmen enum h̄rak k̄r̄akem, te h̄rak kaki kak̄nterim.”

7 *M̄t̄ iuwe ne Isrel nat̄p nar ik: “H̄m lo mekre t̄wei haiu misesim h̄ram mat̄p h̄rak eki ek̄ntar h̄rak kat̄p h̄rak N̄kan ke God.”

8 Pailat h̄rak kemtau h̄m im, te h̄rak k̄naain w̄senum kent̄ar Jisas kat̄p h̄rak N̄kan ke God. 9 *H̄rak kari Jisas keȳik kan w̄nak iuwe eik kent̄ar h̄rak han kitet Jisas h̄rak N̄kan ke God. Te h̄rak kit̄wekhi kar ik: “Ti ekine wit kit keik.” Jisas au, kekint̄p keit. 10 Pailat ketp̄wek, “Ti henmak te ti etpo au? Ti ep̄tari hi iuwe te hi esiupenit o hi ewenkekik ehu nu tentarak̄t a?”

11 *Jisas ketp̄wek, “Ti iuwe hin̄na hentar God kewisit ti h̄r̄akem. M̄t̄ik kerek keriuweta hi han hau his m̄t̄ h̄rak k̄r̄ak menmen enum w̄senum. Ti au h̄r̄ak enum kike.”

12 *Pailat kemtau h̄m im h̄rak han kitet karkeik te h̄rak kak̄siupan Jisas. Au, m̄t̄ ne Isrel netp̄wek nar ik: “Ti esiupenek ti ap ekaap m̄t̄ik iuwe Sisa keit Rom. Keim̄n kat̄p h̄rak m̄t̄ik iuwe kin̄n m̄t̄, h̄rak m̄t̄ik enuk kepan ke Sisa.”

13 Pailat kemtau h̄m im, h̄rak keithis Jisas keȳik ken witeik kau yeno ke m̄t̄ik iuwe masistret keit wit niuk m̄rak “Ya nan” (M̄t̄ ne Isrel nekine wit ik “Gabata”) 14 W̄ im h̄ram w̄ m̄t̄ ne Isrel nemani

menmen me w̄ Pasova kerek h̄r hantewen̄n n̄paa God kenep m̄t̄ ne Isip te h̄r m̄t̄ ne Isrel au. Wepni kau n̄m̄n iuwe, te Pailat ketpor kar ik: “Yi eiȳr m̄t̄ik iuwe king ki ik e.”

15 H̄r p̄ike n̄nap netp̄wek, “Ak̄p! Ak̄p! Ti ewenkekik eku nu tentarak̄t.”

Pailat kitorhi, “Mekam? Yi hanhan hi ewenkek m̄t̄ik iuwe king ki eku nu tentarak̄t a?”

M̄t̄ iuwe pris p̄ike netp̄wek nar ik: “Sisa kerekek h̄rak m̄t̄ik iuwe kaiu. M̄t̄ han au.” 16 H̄r nat̄p menmen im epei au, Pailat kewet m̄t̄ n̄rak ek te h̄r net̄wekhis neriyaak nen newenkekik kaku nu tentarak̄t.

M̄t̄ h̄r newenkek Jisas kent̄ar nu tentarak̄t

(Mt 27:32-44; Mk 15:21-32; Lu 23:26-43)

17 M̄t̄ ne ami n̄rak h̄r net̄wekhis, h̄rak keker̄r nu k̄rak h̄rak keȳik ken wit niuk m̄rak “Wit Herwe Paan” kerek m̄t̄ ne Isrel newenek “Wit Golgota.” 18 H̄r newenkekik keit ein. H̄r newenkek m̄t̄ik̄t wiketeret tent̄ar nu tentarak̄t tetikerek. Kiut̄p kau ken his yaaim kiut̄p kau ken his henkik, Jisas kekere n̄m̄n. 19 Pailat kewis h̄m mau menmen kat̄p m̄t̄ n̄rak h̄r newis̄ik kent̄ar nu tentarak̄t. H̄m m̄rak mat̄p mar im: “IK JISAS KE NASARET, M̄T̄IK IUWE KE ISREL.” 20 M̄t̄ yap̄rwe ne Isrel nekine menmen im nentar wit kerek Jisas m̄t̄ newenkekik kau nu tentarak̄t h̄rak menep wit iuwe Jerusalem. H̄m h̄r newis̄im mekre h̄m me m̄t̄ ne Isrel, h̄m me m̄t̄ Grik metike h̄m me m̄t̄ ne Rom. 21 M̄t̄ iuwe pris ne Isrel nen nat̄p pailat nar ik: “Ti ap ewis m̄t̄ik iuwe king ke Isrel au. Ti ewis m̄t̄ik ik kat̄p h̄r̄ekes m̄t̄ik iuwe king ke Isrel.”

* 19:6 Jo 18:31 * 19:7 Lev 24:16; Jo 5:18, 18:31 * 19:9 Mt 26:62-63, 27:12; Lu 23:9 * 19:11 Jo 10:18; Ap 2:23; Ro 13:1 * 19:12 Lu 23:2; Ap 17:7

22 Pailat pike ketpor kar ik: “Menmen hi nepei ewisim emirem emul!”

23 Mitikit te ami tewenkekik epei au, hirakit tekyaaiteit Jisas klos mirak tenkerem tewetakitem. Hir neit laplap saket nokim mirak kerek mire miutip hir mewim au.

24 *Te mitikite te ami tatip tar ik: “Haiu ap mamwepim au. Haiu emretit satu eiyik emwirem te haiu emirem emirtei keimin kaktiwem, ti o hi.” Hirakit tiriak menmen im, te him me God mau tiwei nipaa mit profet newisim hirak mamnen. Him im matip mar ik:

“Hir mit nenke klos mai newetan. Hir neretit Satu me laplap nokim mai.” Te mitikite te ami tiriak menmen im.

25 *Jisas miye pirak werp wetikewa hi Jon kerek Jisas hanhan keriuwa. 26 *Te hirak katip miye pirak, “Mite, nikan kit kerp in kereptit.” 27 Nepei au, hirak katip hi mitik disaipel kirak har ik: “Ip e hire miye pit.” Me wi ik Jisas ketpim ere maain, hire wen wau wetikewa wau weit winak kai.

Jisas kaa

(Mt 27:45-56; Mk 15:33-41; Lu 23:44-49)

28 *Jisas katip epei au, hirak kertei hirak kiriak menmen yapirwe epei au kerek nipaa mit profet newisim mau tiwei. Menmen miutip keremem mau tiwei. Hirak hanhan hiram mamnen mamir nipaa mit newisim, te hirak katip, “Hi him niu enuk (o mar kewenkika him) ehim tipar mei.” 29 *Min kiutip kepu tipar si enum mekrerek. Mit en neit mosong nikiam newenem mekre tipar nesenkekim mentar nu heneik ke nu hisop (hiram mire mapik) hir neriuwetem men

him mirak. 30 Jisas kaam tipar si enum. Epei au, hirak katip kar ik: “Menmen God katip hi hiriakem hiram epei au.” Hirak katip epei au, hirak kitehir kaa keriuwet himin kirak ken.

Mitik ke ami kan kewir yipo keneper hirepit me Jisas

31 *Mit iuwe ne Isrel nen nitehi Pailat hirak kaksiuwe mit mirak nanwen hit nian ne mit nau nu tentarakit hir nani waswas nentar ik ek wi kerek mit nemani menmen me wi Sabat. Hir nnapen mit en wen nanu nanit nanintar nu tentarakit ne wi Sabat nentar Sabat im hiram wi Pasova mekrit, hiram wi yaaim holi iuwe. 32 Hir nitehi Pailat epei au, hirak keriuwet mit hir nen newen hit me mitik ke his yaaim, mitik ke his henkik kerek hir newenkekikite tau nu tentarakit tetike Jisas. 33 Hir nan nir Jisas hirak epei kaa, te hir ap newen hit mirak. 34 Mitik kiutip ke mit ne ami hirak kewir yipo kirak kakip keneper hirepit me Jisas te tipar metike hemkre mewen.

35 *(Hi mitik kerek hi hir menmen im hi hewisim mau tiwei te yi eiyirtei Jisas hirak Nikan ke God. Menmen hi hewisim hiram yaaim. Hi ap hemipin au. Hi atip werek.)

36 *Menmen epei man mire him me God mau tiwei nipaa mit profet newisim hiram matip. Him im matip mar im:

“Mit ap nanwen hemik mei mirak miutip au.” 37 *Him ham mau tiwei matip mar im:

“Mit nanir mitik kerek nipaa hirnewir yipo nankip neneper hirepit.”

Mitikite tewis Jisas herwe yink mirak mekre han kewen kinik

(Mt 27:57-61; Mk 15:42-47; Lu 23:50-56)

* 19:24 Sam 22:18 * 19:25 Mt 27:55-56 * 19:26 Jo 13:23 * 19:28 Sam 22:15 * 19:29 Sam 69:21 * 19:31 Diu 21:22-23 * 19:35 Jo 21:24 * 19:36 Eks 12:46; Nam 9:12; Sam 34:20 * 19:37 Sek 12:10; Rev 1:7 * 19:38 Jo 7:13, 12:42

38 *Mít níríak menmen im epei au, mítík Josep ke wit Arimatia kitehi Pailat hírak kakínke Jisas herwe yínk kírak keit nu tentarakít. Josep hírak kises híam me Jisas, te hírak kepakínem kentar hírak kínaain mít iuwe ne Isrel. Pailat kewenhi, te hírak ken keit yínk kírak keiyík ken. 39 *Mítík Nikodimas kerek nípaá ken kír Jisas ke wítaan ken ketike Josep, hírak keit 50 kilo me típar me nu wik mínín yaaim. 40 Hírakít teit Jisas herwe yínk kírak, hír nesenekik mekre laplap yaaim metike nu típar. Mar im mít ne Isrel nemani herwe yínk ke mít, hír newisík kekre han. 41 Wit kerek mít newenkek Jisas kau nu tentarakít, ni mepu menep han kewen kíník kepu kerek herwe ap mei míwaai mekrerek ap nípaá ein au. 42 Te hírakít tewis Jisas herwe yínk kírak kekrerek tentar wí im híram wí kerek mít nemani menmen me wí Sabat. Wí ham mepeit te hírakít tintatín wit hak tewisík kekrerek au.

20

Jisas pike kekrit kepu

(Mt 28:1-8; Mk 16:1-8; Lu 24:1-12)

1 Wí Sande hekrit enum híarkiwo, Maria pe Magdala híre wan han kerek mítíkít tewis Jisas kekrerek. Híre wan wírek, híre wír nan kerek nípaá keiyepet híam ke han eik, mít nenkerek kenpín kekeipín hei eik. 2 *Híre wírek epei au, híre wírír wen wír Saimon Pita ketike hi mítík disaipel hak kerek Jisas hanhana. Híre wetpawír war ik: “Hír mít epei neit yínk ke Mítík Kaiu Iuwe kekre han eik, hír neiyík nen newisík kíwaai nein te hawír miyapír ap wínápínek au.”

3 Híre watíp epei au, Pita ketikewa hawír wínaiwírí wen

han eik e. 4 Hawír wesiuknen te hi mítík hak eik hinín Pita hen hír han eik. 5 Hi hitehír herenaan hír laplap míwaai te hi ap hen nímín en au. 6 Saimon Pita kíkaru kan kewenayipír. Hírak ken kekre han eik kír laplap yaaim míwaai en. 7 *Hírak kír laplap nípaá hírakít mítíkít wik tewisím teiyím teweikín paan ke Jisas keriuwerem. Híram ap míwaai metike laplap ham au. Híram miutipen míwaai ham, hírak Jisas keweiknenim míwaai meit. 8 Pita ken nímín en epei au, hi mítík disaipel hak kerek hi hinín han hiun han kewen kíník eik, hi hisesik hír menmen te hi hertei Jisas pike kekrit. 9 *Nípaá ere wí im em, mít wen nepítari híam me God mekre tíwei híram matíp mar im: “Hírak pike kakíkrit kaku kakít.” 10 Hawír wírek epei au, hawír pike wen nawír en.

Jisas hírak kewepyapír Maria pe Magdala hírekes

(Mk 16:9-11)

11 Maria wan werp han werp witeik witehír wíwaainaana wíkítek. Híre wíkítek, híre witehír werenaan. 12 Te híre wír mítíkít ensel wik teriuwet laplap me hike tau yeno kerek nípaá Jisas herwe yínk kírak kíwaairi, kiutíp kau yeno paan, kiutíp kau yeno me hit. 13 Hírakít titíwehi tar ik: “Míte, ti henmak te ti híkít?”

Híre wetpíwekít, “Mít epei neit herwe yínk ke Mítík Iuwe kai neiyík nen wit hak, te hi hepítari hír newisík keit nein.” 14 *Híre watíp epei au, híre weweikín wír Jisas kerp menep te híre wepítari hírak Jisas.

15 Jisas kitíwehi kar ik: “Míte ti henmak te ti híkít? Ti hínhatín keimín?”

Híre han kitet hírak mítík kerek naanmípre ni, te híre wetpíwek, “Mítík, ti heit yínk kírak hewisík

kɪwaaɪ wɪt hak ti etpau te hi ano etɪwek.”

¹⁶ *Jisas ketpɪwe, “Maria.”

Hɪre weweikɪn wɪkɪamnaaɪn wɪrek, te hɪre wenke hɪm me Isrel wetpɪwek war ik: “Rabonai.” Hɪram matɪp tisa.

¹⁷ *Jisas ketpɪwe kar ik: “Ti ap etenɪna au emɪt. Hi ap han hɪr Haai kai wen au. Ti eno atɪp nai yinan mɪt disaipel har ik: ‘Hi ano ahɪrek kerek hɪrak Haai kai, Haai ki, God kai, God ki.’ ”

¹⁸ Hɪrak katɪp epei au, Maria pe Magdala pɪke wen watɪp mɪt disaipel me menmen hɪre watɪp, “Hi epei hɪr Mɪtɪk Iuwe.” Te hɪre wetpor hɪm kerek hɪrak nepei ketpɪwerem.

Jisas kewepyapɪr haiu mɪt disaipel nɪrak hɪrekes

(Mt 28:16-20; Mk 16:14-18; Lu 24:36-49)

¹⁹ *Wɪtaan me wɪ Sande, haiu mɪt disaipel haiu mererik meiyepet weipɪr, te mɪt ap nɪrai mentar haiu mɪnaain mɪt iuwe ne Isrel nantaihis naniwep. Haiu wen mepeit en, Jisas kan koknɪnai kerp nɪmɪn ketpai, “Yi han yaaik eiyu.” ²⁰ *Hɪrak ketpai epei au, hɪrak keteiknai his mɪrak nɪpaa mɪt nekenpet nil mekre his mɪrak, keteiknai hɪrepiɪt kerek mɪtɪk ke ami kakɪp keneper keriuwe yipo. Haiu mɪt disaipel mɪrem, haiu han yaaik iuwe mentar haiu mertei Mɪtɪk kiau Iuwe pɪke kekrit.

²¹ *Jisas pɪke ketpai, “Yi han yaaik eiyu. Hi heriuweti yi yepno yɪrɪak menmen mai yar ke Haai kai keriuweta hi han tɪ ik e.” ²² Hɪrak ketpai epei au, hɪrak ketenwɪwai ketpai kar ik: “Yi eiyɪt God Hɪmɪn Yaai. ²³ *Yi yesiuwe menmen enum mau mekre han ke mɪt ap han kitetim, hɪram mamno, o au

en, hɪram mamu han kɪr mamu mamɪt.”

Jisas kewepyapɪr Tomas hɪrekes

²⁴ *Wɪ kerek Jisas kan kewepyapɪr haiu mɪt disaipel nɪrak hɪrekes, mɪtɪk kiutɪp Tomas kepu ketikewai au. Niuk mɪrak ham Didimas. ²⁵ Maain, haiu mɪt disaipel haiu mɪrek haiu metpɪwek mar ik: “Haiu epei mɪr Mɪtɪk Iuwe Jisas.” Au, Tomas ketpai, “Hi ap hɪr pap mekre his o heriuwet his mai mamno mitet pap me hɪrepiɪt mɪrak, hi ap han kitet hɪrak kepu au.”

²⁶ *Maain wɪ hispɪnak wikak (8) epei au, haiu mererik meit nɪmɪn hɪr neiyepet weipɪr, Tomas kau ketikewai. Haiu meiyepet weipɪr te Jisas hɪrak kan koknɪnai kerp nɪmɪn ke haiu mɪt miyapɪr ketpai kar ik: “Yi han yaaik eiyu.” ²⁷ Epei au, hɪrak katɪp Tomas kar ik: “Ti ewis histuwak kit eknen in ehɪr his mai. Epei au ti eriuwet his mamnen mitet hɪrepiɪt mai. Ti ap eweikɪn sip eweto au. Ti eisɪsa!”

²⁸ Tomas ketpɪwek kar ik: “Ti Mɪtɪk Iuwe kai, ti God kai!”

²⁹ *Jisas ketpɪwek, “Ti han kitet hi pɪke hekrit hentar ti hɪra a? Neimɪn ap nɪra te hɪr han kitet hi pɪke hekrit, hɪr ninɪnit.”

Jon katɪp kenmak hɪrak kewis tɪwei ik.

³⁰ *Jisas kɪrɪak menmen yapɪrwe yaaam ham kɪkaap mɪt han. Haiu mɪt disaipel epei mɪrem te hi ap hewisɪm mekre tɪwei ik.

³¹ *Menmen hi hewisɪm im hi hewisɪm, te yi mɪt kerek yekine tɪwei ik, yi yertei Jisas hɪrak mɪtɪk Krai kerek God keriuwetek kan tɪ ik kɪkaap haiu mɪt ne tɪ. Hɪrak nɪkan ke God yi eiyisesik yi yayɪt hɪmɪn yaaik eiyu eitikerek

* 20:17 Ro 8:29; Hi 2:11-12

* 20:19 Jo 19:38

* 20:20 Jo 19:34, 16:22; 1Jo 1:1

* 20:21 Jo

17:18 * 20:23 Mt 18:18

* 20:24 Jo 11:16, 14:5, 21:2

* 20:26 Jo 20:19-20

* 20:29 1Pi

1:8 * 20:30 Jo 21:25

* 20:31 Jo 3:15; Ro 1:17; 1Jo 5:13

eiy+ntar h+rak Mit+ik Iuwe ik kerek n+paa God ketpaiyem.

21

Jisas kewepyap+ir haiu m+it disaipel mar hisp+inak wik h+rekes

¹ *Maain w+ ham Jisas kewepyap+ir haiu m+it disaipel n+rak h+rekes keit wan Taibirias. H+rak k+rakem kar ik. ² *Saimon Pita, Tomas (kerek niuk m+rak ham Didimas), Nataniel ke wit Kena ke provins Galili, haw+ir n+kekerek h+rak+it wik te m+it+ik Sebedi, haiu metike disaipel wik hak+it te Jisas. Haiu mererik mau meit. ³ Haiu mererik mau meit, Saimon ketpai kar ik: “Hi are ano hahu bot ew+ir hepin eh+it saauk mei.” H+rak kat+ip, te haiu metp+wek, “Haiu mamno mamtikewit.” Haiu men mau bot men mew+ir hepin w+itaan ere wanewik, te haiu meit saauk mei miut+ip au.

⁴ *Wepni kewep kan, Jisas kerp tenhaan menep t+par, te haiu m+it disaipel ap mertei h+rak Jisas au. Haiu han kitet h+rak m+it+ik hak. ⁵ *H+rak ketpai kar ik: “Yi pipep, yi yeit menmen o au?” Haiu mat+ip, “Ap saauk mei au.” ⁶ *H+rak kat+ip kar ik: “Yi eiw+ir hepin mi emno his yaaim mekre t+par te yi eiy+it saauk mei.” H+rak kat+ip epei au, haiu mew+ir hepin mekre t+par, te haiu ap p+ke meriyaam meriuwe saauk yap+irwe m+waai mekorerem.

⁷ *Hi m+it+ik disaipel kerek Jisas hanhana hi hat+ip Pita, “M+it+ik Iuwe Jisas eik e.” Pita kemtewek, te h+rak keriuwet saket iuwe m+wap+n y+nk k+rak. (H+rak keriuwet saket kentar h+rak kenke kloš m+rak te kak+it saauk.) H+rak keriuwetem epei au, h+rak keh+n kam+n t+par kari wan ken kiun Jisas. ⁸ Haiu m+it disaipel han

nau bot man tenhaan mari hepin saauk mekorerem mau niu. Haiu meit yan+m+n au. Haiu menep tenhaan m+re 90 mita keriyen.

⁹ Haiu man merp tenhaan, haiu m+ir si m+waai meit ein, saauk mekre si metike bret mei. ¹⁰ Haiu epei man merp ein, te Jisas ketpai, “Yi eiy+it saauk mei mekre hepin yi epei yet+wem eiy+m einen.” ¹¹ *H+rak kat+ip, te Saimon Pita ken kerp kekere bot kari hepin keiy+m kan tenhaan. Saauk iuwe mar 153 m+waai mekre hepin, te h+ram mewep saauk m+ir+ir au.

¹² Epei au, Jisas ketpai kar ik: “Yi einen eiy+m.” Keiyak ke haiu m+it en ap kit+wekhi h+rak keim+n kentar haiu yap+irwe mertei h+rak M+it+ik Iuwe Jisas. ¹³ *Haiu merp, te Jisas kan keit bret keiy+m kan kewetayem.

¹⁴ *In ek haiu m+it haiu m+ir Jisas meteipim wikak me w+ n+paa Jisas kaa p+ke kekrit kepu ere in.

Jisas kitehi Pita menmen

¹⁵ *Haiu m+it maam menmen epei au, Jisas kat+ip Saimon Pita, “Saimon ti n+kan ke Jon, ti hin+n m+it in hanhana hi o au?” Pita ketp+wek kar ik: “O M+it+ik Iuwe, ti hertei hi hanhan ti.” Jisas ketp+wek, “Te ti naanmampre m+it nanis+sa ti har ke m+it+ik naanm+pre sipsip mai.”

¹⁶ *Jisas kit+wekhi keteipim, “Saimon ti n+kan ke Jon, ti hanhana hi o au?” Pita ketp+wek keteipim, “O M+it+ik Iuwe, ti hertei hi hanhan ti.” Jisas ketp+wek, “Ti naanmamre m+it nanis+sa ti har ke m+it+ik naanm+pre sipsip mai.”

¹⁷ *Jisas p+ke kit+wekhi keteipim, “Pita, n+kan ke Jon, ti hanhan hi o au?” Pita y+nk enuk kentar Jisas p+ke kit+wekhiyem wikak, te h+rak p+ke ketp+wek kar

* 21:1 Jo 6:1 * 21:2 Jo 1:45-51, 20:24 * 21:4 Jo 20:14 * 21:5 Lu 24:41 * 21:6 Lu 5:4-7 * 21:7 Jo 13:23; Mt 14:29 * 21:11 Lu 5:6 * 21:13 Jo 6:11 * 21:14 Jo 20:19, 26 * 21:15 Jo 1:42; Mt 26:33 * 21:16 Ap 20:28; 1Pi 5:2 * 21:17 Jo 13:38, 16:30

ik: “Mítik Iuwe ti hertei menmen yapirwe. Ti hertei hi hanhan ti.” Jisas ketpíwek keteipim kar ik: “Ti naanmamre mít nanisísa ti har ke mítik naanmípre sipsip mai.

18 **“Hi hetput werek. Nípaa ti pipíak ti heit taník kit ti hises han kit hen in hen ein. Maain ti he mítik, ti eriuwet his mit, mítik hak kaksenekim kakriuwe waai keyík kakíryit ti eno wit kerek ti hínapen enori.”* 19 (Jisas katíp menmen im kewepyapír karkeik te maain Pita kaki kakwenípi niuk me God.) Epei au, Jisas ketpíwek kar ik. “Ti ehisisa.”

Jisas katíp ke hi mítik disaipel kerek hírak hanhana iuwe

20 *Pita keweikín kerenaan kára hi mítik disaipel kiutíp herp sip kírak kerek Jisas hanhana. Hi mítik disaipel kerek nípaa hepu yeno hetike Jisas wírapítakit hi hitíwekhi har ik: ‘Mítik Iuwe, keimín kewepityapír ti eno mít enun?’ 21 Pita kára hírak kitehi Jisas kar ik: “Mítik Iuwe, mekam mamnen mítik ik?”

22 *Jisas ketpíwek, “Hi hanhan hírak kaku ere hi píke anen, híram menmen mit au. Ti ehisisa.”

23 Te híim epei mekrit te mít nises híim me Krais natíp hi mítik disaipel ik ek hahi au. Te Jisas ap katíp hi ap hahi au. Hírak katíp, “Hi hanhan mítik ik kaku ere hi píke anen, híram menmen mit au.”

24 *Hi kerekek hi disaipel hi atíp me menmen im, hi ewisím mau tíwei. Yi yertei menmen hi hetpim, híram híim yaaim, hi ap emipín au. 25 *Jisas kíriak menmen yapirwe ham. Mít hí nanwisím mamu tíwei ham, hi han kitet tí im haiu mít mewim ap ketenen tíwei yapirwe mar im táau.

Mepír keremem

* 21:18 2Pi 1:14; Mt 16:24-25; Mk 1:17; Jo 13:36

* 21:24 Jo 19:35 * 21:25 Jo 20:30

* 21:20 Jo 13:23-25

* 21:22 Mt 16:28

Menmen Mît Aposel Hîr Nîrîakem Menmen me tîwei ik

Mît hîr nau nemerir wî hîr nantîp mît hîm me Jisas 1:1-26

1. Jisas katîp mît disaipel menmen 1:1-14
2. Mîtîk kekrehîr ke Judas 1:15-26

Mît newepyapîr hîm me Jisas neit Jerusalem 2:1-8:3

Mît newepyapîr hîm me Jisas neit Judea ketike Sameria 8:4-12:25

Mîtîk Pol katîp mît hîm me Jisas 13:1-28:31

1. Namba wan taim Pol ken kerer wit wit 13:1-14:28
2. Mît nererik natîp neit Jerusalem 15:1-35
3. Namba tu taim Pol ken kerer wit wit 15:36-18:22
4. Namba tri taim Pol ken kerer wit wit 18:23-21:16
5. Pol kekre winak enuk keit wit Jerusalem, Sisaria ketike wit 21:17-28:31

Jisas katîp kaksuwe God Hîmîn Yaaik kaknen kakîkaap mît

¹ *Kai yinak Tiofilas, nîpaa hi Luk hewiswut tîwei hak me menmen Jisas hîrak kîrîakem metike hîm hîrak ketpim kewepyapîr mît em, ² *ere wî God ketîwekhis keiyîk ken wit kîrak. God ketîwekhis wen au, Jisas hîrak wen kepu tî, hîrak katîp mît nîrak kerek nîpaa hîrak kehimîteni hîr aposel hîr nanwep yapîr hîm mîrak. Hîrak ketpor hîm nîpaa God Hîmîn kîrak Yaaik ketpîwekem. ³ *Jisas hîrak kaa pîke kekrit nepei au, me wî 40 hîrak keteiknor hîrak hîrekes kepu keriuwe menmen yapîrwe hîrak kîrîakem.

Hîrak kewepyapîr hîrekes ketpor menmen me God kakinîn mît naanempror. ⁴ *Hîrak wen kepu ketikeri, hîrak ketpor hîm manp te hîr ap nanînaaiwîr wit Jerusalem au. Hîrak katîp kar ik: “Yi eiyît in ere God Hîmîn kîrak Yaaik kerek nîpaa God Haai kai katîp kakriuwetek hîrak kaknen. Nîpaa hi hetpiyem. ⁵ *Nîpaa Jon kîkîr mît neriuwe tîpar keremem. Te maain wî ham God kakweti yi mît Hîmîn kîrak Yaaik kaknen kaku kakîkre han ki, hîrak kakîkepi yi einaaiwîr wit Jerusalem eiwepyapîr hîm me God.”

⁶ *Mît aposel wen nererik nepu, hîr nitîwekhi nar ik: “Mîtîk Iuwe me wî im te ti ehu wit Isrel ehinîn naanmamprai haiu mît ne Isrel a?” ⁷ *Hîrak kewenhi ketpor kar ik: “Hîram ap menmen mi te yi eiyîrteî wî te menmen im mamnen au. God Haai hîrekes kîmat wî im kises han kîrak. Te menmen im hi hetpiyem te yi eiyîrteiyem. ⁸ *Maain God Hîmîn Yaaik kaknen kakwî yi yayît menmen mîrak iuwe mamkepi, yi yaino wit Jerusalem eiwepyapîr hîm mai. Im em epei au, yi yaino provins Judia. Im em epei au, yi yaino wit iuwe Sameria metike wit yapîrwe, yi eiwepyapîr hîm mai.”

Jisas kînaaiwîr tî ken wit ke God (Mk 16:19-20; Lu 24:50-53)

⁹ *Hîrak ketpor hîm im epei au, hîr wen nîrek, hîrak God keriyaak kînaaiwîr tî ken niu, napî kîwapînek hîr nîrek nepei au. ¹⁰ *Hîr wen nereweknaan keit nepni, mîtîkîk wik terp teki-teri klos mîrakît hîram mîre hike. ¹¹ *Hîrakît tetpor tar ik: “Yi mît ne Galili yi yenmak yi yereweknaan keit nepni? Mîtîk eik Jisas hîrekes

* 1:1 Lu 1:1-4   * 1:2 Mk 16:19; Lu 24:49-51   * 1:3 Lu 24:36-49; Ap 10:41   * 1:4 Lu 24:49; Jo 14:16-17; Ap 2:33   * 1:5 Mt 3:11   * 1:6 Lu 24:21   * 1:7 Mk 13:32   * 1:8 Mt 28:19; Lu 24:48; Ap 2:32, 3:15, 5:32; Ef 3:16   * 1:9 Jo 6:62   * 1:10 Lu 24:4   * 1:11 Mt 26:64; Lu 21:27; Rev 1:7

yi yirek hirak kinaiwiri ken wit ke God, maain hirak pike kaknen kakir ke in ek yi yirek hirak ken nepni.”

Mit aposel nehimitan mitik hak kekrehir ke mitik Judas nipaa kaa

¹² *Hirakit tatip epei au, hir aposel ninaaiwir m+niu (o neiyip) niuk m+rak wit Oliv, hir nen wit Jerusalem. Hirak ap yanim+n au. Hirak menep kar ke mit ne Juda me wi Sabat hir neke ti nanino. Hirak kire 1 kilomita. ¹³⁻¹⁴ **Hir nipiun Jerusalem, hir nan winak kerek nipaa hir newik. Hir ninik nen haau n+m+n ein mekre winak kau niu. Hir mit in: Pita, Jon, Jems, Andru, Filip, Tomas, Batolomyu, Matyu, Jems hirak mitik hak nikan ke mitik Alfias, Saimon kerek kises him me mit Selot, hir netike Judas nikan ke Jems, Maria, miye pe Jisas wetike kikrek n+rak, hir netike miyapir han. Hir yapirwe nau haau ik e. Wi yapirwe hir nererik neit in, hir nitehi God menmen. ¹⁵ Maain wi ham mit 120 hir nises him me Krai, hir nererik nau haau iuwe, Pita kekrit ketpor kar ik: ¹⁶ **“Nai yinan, nipaa God Him+n Yaaik kenip mitik iuwe King Devit hirak kewis him mau tiwei me mitik Judas kerek nipaa kewepyapir Jisas kerp nein te hir mit enun netiwekhis. Him im nepei man mar ke nipaa Devit kewisim hiram mamnen. ¹⁷ Nipaa Judas hirak ketikewai. Jisas kehimitanek kiriak menmen ketikewai. ¹⁸ *(Mitik ik keit ti mei keriuwe pewek hirak nipaa ketiwem me menmen enum hirak kiriak Jisas em. Hirak keit ti, hirak kerp kau niu kenkew+n ken ti tu kewep n+np+ meket men witeik hirak kaa.” ¹⁹ Mit yapirwe neit Jerusalem nemtau Judas kaa*

karkeik te hir nekine ti ik mekre him mir hir natip Akeldama. Him im hiram matip mar im: “Hemkre mekiuwe ti.”)

²⁰ **“Him mau tiwei nipaa Devit kewisim hiram Sam. Him im matip mar im, Winak kirak kaku weinik, mitik hak ap kakwik ekit. Mitik hak kakikrehir kirak kakriak menmen nipaa hirak kirakem.”*

²¹⁻²² **“Sis, haiu mamihimitan mitik hak kaktikewai mamwepyapir Mitik Iuwe Jisas hirak pike kekrit. Haiu mamihimitan mitik kerek kekitewai men ein nipaa Mitik Iuwe Jisas kekitewai haiu men me wi Jon kewepyapir him me God hirak kikir mit ere God keithis Jisas keiyik ken wit kirak.” ²³ Pita katip epei au, hir nehimitan mitikit wik. Josep kerek mit hir nekinaak Banabas o Jastas, hirak kekite Mataias. Hirakit wik keretet. ²⁴ *Hir nehimitan wik et, hir nitehi Mitik Iuwe God nar ik: “Mitik Iuwe ti epei hertei han ke mit yapirwe te ti eteiknai keim+n ke mitikit wik it ti ehimitanek ²⁵ hirak kakikrehir ke Judas. Judas hirak keweik+n sip kewet menmen im me God hirak kaa epei ken wit kerek nipaa ti God ehimitanek hirak kaknori. Hirak kakikrehir kirak te hirak kakriak menmen kakir ke haiu mit aposel.” ²⁶ Hir nitehi Mitik Iuwe God menmen nepei au, hir nen vot keim+n kakikrehir ke Judas. Hir nen vot nepei au, hir nehimitan Mataias hirak kakikrehir ke Judas, hirak kaku kaktike mit aposel nar ke hiswiyen kiutip (11).*

2

God Him+n Yaaik kekiuwe kan kau kekre mit

¹ *Mewaai meruri wi Pentikos epei man, kerek mit nererik

* **1:12** Lu 24:50-53 * **1:13-14** Mt 10:2-4 * **1:13-14** Jo 7:5 * **1:16** Sam 41:9 * **1:18** Mt 27:3-10 * **1:20** Sam 69:25, 109:8 * **1:21-22** Jo 15:27 * **1:24** Jo 2:25 * **2:1** Lev 23:15-21; Diu 16:9-11

newet God menmen ham me ni m̄r; m̄t kerek nises h̄m me Krai h̄r nererik nau w̄nak kiut̄p. ² H̄r nererik nau w̄nak, wasenum menmen mesikeyaanmi meke nepni man m̄re yuwerep m̄niū ma mekre w̄nak, h̄ram mesikeyaanmi (o mesikewari) w̄senum meit w̄nak m̄t newik. ³ *H̄ram mesikeyaanmi w̄senum meit w̄nak eik, h̄r m̄t en n̄r menmen m̄re si mekinen nin kike kike mau merer m̄t h̄ras yap̄rwe nau w̄nak. ⁴ *H̄r yap̄rwe God H̄m̄n Yaaik kewi kin̄ni naanm̄pror, h̄r nat̄p h̄m ham h̄m ham h̄r netariyem, kerek God H̄m̄n Yaaik kenipi niut̄p niut̄p h̄r netpim.

⁵ Me w̄ im m̄t ne weiw̄k miut̄p ne Isrel h̄r nises h̄m me God nit̄wekhi menmen, h̄r nau nerer wit wit, h̄r nan nau wit Jerusalem nanises menmen me w̄ Pentikos. ⁶ M̄t yap̄rwe in h̄r nemtau menmen mesikeyaanmi (o mesikewari) meit w̄nak ke aposel newik, te h̄r nesiuknen nan nererik, h̄r han k̄r kekrit kekrit kentar h̄r nemtau m̄t nises h̄m me Krai nat̄p h̄m m̄r. ⁷ *H̄r neh̄nh̄n nemtau menmen im te h̄r nat̄pan nar ik: “M̄t in h̄r nat̄p h̄m maiu te h̄r ne Galili keriyen, ⁸ te haiu markeik haiu niut̄p niut̄p memtau h̄m maiu me n̄paa ein miye haai nau netpim neit wit kiau eik? ⁹ *Haiu m̄t yap̄rwe merer provins mar im em. Haiu ne wit Patia, Midia, Ilam, Mesopotemia, Judia, Kapadosia, Pontas, Esia, ¹⁰ Frisia, Pamfilia, wit iuwe Isip, wit me Libia menep Sairini. Haiu m̄t han ne wit iuwe Rom haiu mau in, ¹¹ haiu m̄t han ne weiw̄k miut̄p me Isrel, haiu m̄t han au weiw̄k miut̄p ham. Haiu m̄t han ne wit Krit o Arebia, te haiu m̄t yap̄rwe memtau menmen iuwe God k̄r̄akem kerek

m̄t in h̄r netpaiyem neriuwe h̄m maiu.” ¹² Han k̄r kat̄p te h̄r nitehiyan natip nar ik: “Mekam im h̄ram epei man?” ¹³ Au, m̄t han h̄r nitetnaan natip, “M̄t in naam t̄par si enum wain keremem, te h̄r netaritari.”

Pita kewepyap̄r h̄m me God

¹⁴ Te Pita kekrit ketike m̄t aposel hiswiyen kiut̄p (11) h̄rak kat̄p h̄m iuwe kat̄p kar ik: “Yi m̄t ne Judia yetike m̄t yi yau wit Jerusalem, yi n̄k̄p emnep eiȳmtau menmen im hi etpiyem me menmen im epei man. ¹⁵ Yi han kitet m̄t in h̄r naam t̄par si enum h̄r netaritari. H̄r au, h̄rak weni kekrit wepni kewep kan kerekek. W̄taan te m̄t h̄r naam t̄par si enum netaritari. ¹⁶ Menmen im yi yemtewem h̄ram menmen n̄paa profet Joel h̄rak ketpim kar ik:

¹⁷ *Hi God me w̄ kerek M̄t̄k Iuwe Krai epei kaknen kaku t̄, hi h̄rekes ariuwet H̄m̄n kai Yaaik kaknen m̄t yap̄rwe. N̄kerek h̄rak̄t tetike n̄kerek h̄ram (o h̄ran) ni h̄r nanwepyap̄r h̄m mai, yi m̄t pipep yi wen yepu ȳtyaak, yi enun ye m̄t yi eiwaai eiȳtyak eiȳr menmen mai. ¹⁸ Me w̄ ham im m̄t han nai o miyap̄r han nai h̄r n̄r̄ak menmen mai hi eriuwet H̄m̄n kai Yaaik kaknen te h̄r nanwepyap̄r h̄m mai.

¹⁹ Me w̄ eim, hi ariak menmen n̄paa yi ȳrem mau nepni o mau t̄ mar im au. Hi ariak si metike si t̄wekre hemkre h̄ram mamnen.

²⁰ Wepni kak̄r au, wenke h̄rak kakweik̄nhis kakre ȳwir menep w̄ yaaim M̄t̄k Iuwe Krai p̄ke kaknen t̄ ik.

²¹ *Te m̄t miyap̄r niut̄p niut̄p kerek nen̄ne M̄t̄k Iuwe

* 2:3 Mt 3:11 * 2:4 Ap 4:31, 10:44-46, 19:6; Mk 16:17 * 2:7 Ap 1:11 * 2:9 2Ti 1:15

* 2:17 Joe 2:28-32 * 2:21 Ro 10:13

nanitehi Krai kakikepi,
h̄rak kakikepi kaktorhis.
Profet Joel katip h̄m im.

han yaaik w̄senuk.' Devit
epei katip h̄m im:

22 *²² "Yi m̄t ne Isrel yi eiȳmtau
h̄m im me Jisas ke Nasaret.
Yi yertei Jisas k̄r̄ak menmen
yaaim yap̄rwe, h̄rak k̄kaap m̄t
his h̄t enum keriuwe menmen
iuwe God kewet̄wekem. God
keteikni h̄rak keriuwet Jisas kan
keriuwe menmen h̄rak kewis
Jisas k̄r̄akem, yi m̄t epei ȳrem.
23 *²³ N̄paa God kertei mekam
mamnen te h̄rak han kitet te
kaksiuwe Jisas kakno his me yi
m̄t. Yi yeriyaak yeiȳk yen yewis
m̄t enun newenkekik kau nu
tentarak̄t h̄rak kaa. 24 *²⁴ H̄rak
kaa, te God k̄k̄ak h̄rak kepu
kesiupanek k̄naaiw̄r wit m̄t epei
naa h̄m̄n k̄r kewi. H̄rak God
kin̄n menmen matip m̄t nani h̄r
han enuk nentar Jisas kaki kaku
kak̄t taau. Au, God n̄paa katip
kak̄k̄ak Jisas kekre hei ȳnk k̄rak
ap te kak̄sine au. 25 *²⁵ H̄m me God
n̄paa Devit kewis̄m mau t̄wei
matip menmen im:

'Hekrit hekrit hi h̄p̄r M̄tik Iuwe
menep. H̄rak kau ketikewa
te hi ap han k̄r̄ra keriuwe
menmen au.

26 Hi han yaaik hentar menmen
im. Menmen hi hetpim
meteik̄n m̄t hi han yaaik.
Hi h̄re m̄tik kerekek te hi
han tokik ehu eh̄ntar

27 *²⁷ ti God ap ewis h̄m̄n kai
kaku wit ke m̄t naa h̄m̄n
k̄r kewi au. Ti ap ewisa
hi M̄tik kerek n̄paa ti
ehim̄tana hi h̄r̄ak men-
men mit, ti ap ewisa hi hahi
awaai akre herwe hei te
ȳnk kai kak̄n̄n taau.

28 Ti epei heteikno menmen hi
tewen ariakem te hi ehu
eh̄t. Ti ehu etikewa te hi

29 *²⁹ "Nai yinan hi hetpi menmen
te yi eiȳrteiyem me maam n̄pu
kaiu Devit. H̄rak kaa m̄t newis̄k
kekre hei k̄waai keit. Haiu mertei
hei k̄rak wen k̄waai ketike haiu
m̄t, te h̄m n̄paa Devit kewis̄m
h̄rak katip ke h̄rekes au, m̄tik
hak. 30 *³⁰ N̄paa Devit wen kepu,
h̄rak k̄re profet h̄rak kertei men-
men maain God kak̄rakem kentar
God ketp̄wekem. God katip h̄rak
kaknip nepenyek k̄rak hak h̄rak
m̄tik iuwe king k̄re Devit, h̄rak
kakin̄n haiu m̄t naanmamprai.

31 *³¹ Devit h̄rak kertei menmen
God kak̄rakem te h̄rak kewis
h̄m mau t̄wei me M̄tik God
kehim̄tanek h̄rak Krai maain
h̄rak kaki p̄ke kak̄krit. H̄rak
kewis h̄m h̄ram matip:

'H̄rak God ap k̄naiw̄rek keit
wit ke m̄t h̄r naa h̄m̄n
k̄r kewi, h̄rak ȳnk k̄rak
kak̄sine au.' 32 *³² God epei
kikiak M̄tik ik Jisas p̄ke
kekrit kepu. Haiu m̄t
in epei m̄rek. 33 *³³ God
kikiak Jisas p̄ke kekrit
kau, h̄rak kau ketike God
kin̄n naanm̄pre menmen
yap̄rwe. God kewet̄wek
H̄m̄n Yaaik kar ke n̄paa
h̄rak ketpim, te in ek men-
men yi ȳrem yemtehem
h̄ram God H̄m̄n Yaaik
h̄rak keriuwetek kan
haiu m̄t, h̄rak k̄r̄akem.
34-35 *³⁴⁻³⁵ Devit h̄rekes ap ken
wit ke God au, m̄tik hak.
Devit kewis h̄m mau t̄wei
h̄ram matip:

'M̄tik Iuwe God katip M̄tik Iuwe
kai Krai "Ti ehu menep
etikewa ehin̄n naanm̄pre
menmen ere hi enip m̄t
enun nepan nanises h̄m

* 2:22 Jo 3:2 * 2:23 Ap 4:28; 1Pi 1:20 * 2:24 Ap 3:15 * 2:25 Sam 16:8-11 * 2:27 Ap
13:35 * 2:29 1Kin 2:10; Ap 13:36 * 2:30 2Sml 7:12; Sam 89:3-4, 132:11 * 2:31 Sam 16:10
* 2:32 Ap 13:36 * 2:33 Mk 16:19; Ap 1:4, 7:55-56; 1Pi 3:22 * 2:34-35 Sam 110:1 * 2:36
Ap 5:30-31

mit.” ’ ³⁶ *Pita wen katip kar ik: “Yi mit ne Isrel, yi eiyartei menmen im werék werék. Mitik ik Jisas kerek yi yewenkekik kau nu tentarakit, God hirak kenipek hirak Mitik Iuwe hirak kehimitenek hirak Kraiis.”

Mit miyapir hir neweikin han nises him me Kraiis, hir Aposel nikiri

³⁷ *Mit epei nemtau menmen Pita ketpim, him merekir han kir han enuk natip Pita kekite mit aposel han netpor nar ik: “Naiu yinan, te in ek haiu emriak mekam?”

³⁸ *Pita kewenhi katip kar ik: “Yi yapirwe niutip niutip eiweikin sip eiwet menmen enum haiu mamikri yayikre tipar mamkine niuk me Jisas Kraiis te hirak kakisak menmen enum yi yirakem te hirak kakweti God Himin Yaaik. ³⁹ *Nipaa God katip kaksuwe God Himin Yaaik kaknen yi mit yaitike nikerek ni, mit yapirwe hir nau neit nerer wit wit kerek God kakniror hir nanisesik.”

⁴⁰ *Pita ketpor him ham yapirwe kari han kir keriuwerem, hirak katip kar ik: “Yi eikaap hiras einopin eikeipin menmen enum mamnen mamnep mit enun in nipaa nenep Jisas.” ⁴¹ *Mit yapirwe hir nemtau him Pita ketporem te hir newisi nikiri. Me wi im e God kari 3,000 mit hir netike mit aposel hir nises him me Kraiis.

Menmen yaaim mit ne weiwik miutip me God nirakem

⁴² *Mit in han kir kekrit hir hanhan nemtau him me mit aposel, hir netike mit nau han kiutip

nikaapan, hir nekiyan naam menmen han tewenin menmen Jisas kirakem, hir nekiyan nitehi God me menmen. ⁴³ *Mit aposel hir nirak menmen yaaim yapirwe nikaap mit nnap hir nre yaain te mit yapirwe hir han kekrit neriuwe menmen. ⁴⁴ *Mit kerek hir nises him me Kraiis hir nekiyan nau neit, hir han kitet menmen yapirwe hir netenenim, hiram me mit, hiras au. ⁴⁵ Hir nesiuwe ti mir o menmen mir nanit nan mererim. Hir neit pewek im hir nenkerem newet mit neimin netenen pewek au, hir neiyim nen nanit menmen. ⁴⁶ *Hekrit hekrit hir nen nekiyan nau niutip neit winak iuwe ke God keit Jerusalem, hir nekiyan nau naam menmen nerer winak mir han tewenin menmen Jisas kirakem. Hir han yaaik naam menmen mir. ⁴⁷ *Hir newenipi niuk me God, hir mit han yaaik neriuweri. Hekrit hekrit Mitik Iuwe God kari han ke mit hir nisesik, te hir nererik nekiyan nau neit neriuwe mit kerek hir ninin nises God.

3

Mitik hak hit enum Pita kekite Jon tekepik hirak kire yaaik

¹ *Wi ham hinkewi Pita ketike Jon tariyakit ten winak iuwe ke God. Hinkewi in ek mit nererik nitehi God menmen.

² *Mitik hak kerek hit enum nipaa miye winaak ere in, hekrit hekrit mit ninanek newisik kau menep ya weipir niuk mirak “Yaaim” hiram ya weipir ham me winak iuwe ke God, hirak kau en kitehi mit miyapir kerek nanino ninin hirak ketpor hir nanwetiwek pewek mei me menmen. ³ Hirak kir Pita ketike Jon epei tatno winak ninin

* 2:37 Lu 3:10, 12; Ap 16:30 * 2:38 Lu 24:47; Ap 3:19 * 2:39 Ais 57:19 * 2:40 Diu 32:5; Fl 2:15 * 2:41 Ap 2:47, 4:4, 5:14 * 2:42 Ap 20:7 * 2:43 Ap 5:11-12, 6:8 * 2:44 Ap 4:32-35 * 2:46 Lu 24:53 * 2:47 Ap 2:41, 6:7, 11:21, 24 * 3:1 Ap 10:3, 9, 30 * 3:2 Jo 9:1; Ap 14:8 * 3:4 Ap 14:9

ein, h̄rak kit̄wek̄ithi ke pewek mei ke menmen. ⁴ *H̄rak̄it̄ tirap̄ir̄iw̄ek, Pita ketp̄iw̄ek kar ik: “Ti eraw̄ir̄.” ⁵ H̄rak̄ m̄it̄ik̄ k̄ik̄amnaan̄ k̄iret̄ h̄rak̄ han kitet̄ kar ik: “H̄rak̄it̄ tatweto menmen.” ⁶ *Pita ketp̄iw̄ek kar ik: “Hi hetenen pewek mei au, te menmen hi heten̄nem̄ hi ewetutem. Hi hetput̄ ekreh̄ir̄ ke Jisas Kraiis n̄ipaa ke wit Nasaret, ti ekrit̄ eke t̄i eno.” ⁷ H̄rak̄ kat̄ip̄ epei au, h̄rak̄ ketenen his yaaim̄ m̄irak̄ keriyaak̄ kekrit̄ kerp. Wasenum hit̄ metike hit̄par̄ m̄irak̄ m̄ire yaaim. ⁸ *H̄rak̄ keh̄in̄ kekrit̄ kerp h̄rak̄ keke t̄i ketikeret̄ ten winak̄ ke God. H̄rak̄ keke t̄i, keh̄in̄ k̄in̄iu ket̄ik̄ir̄ kewen̄ipī niuk me God. ⁹ M̄it̄ yap̄ir̄we en n̄irek̄ keke t̄i kewen̄ipī niuk me God. ¹⁰ H̄ir̄ nerteī h̄rak̄ m̄it̄ik̄ hit̄ enum kerek̄ n̄ipaa kau ya weip̄ir̄ niuk m̄irak̄ “Yaaim” ke winak̄ iuwe ke God, h̄rak̄ hekrit̄ hekrit̄ kitehi m̄it̄ me menmen. H̄ir̄ nerteiyek̄ te h̄ir̄ neh̄inh̄in̄ han kitetim̄ nar ik: “Mekam epei man mekepik̄ te h̄irak̄ k̄ire yaaik?”

Pita keit̄ winak̄ iuwe ke God kewepyap̄ir̄ menmen God k̄ir̄iakem

¹¹ M̄it̄ik̄ ik̄ n̄ipaa hit̄ enum kewen̄ Pita ketike Jon, m̄it̄ yap̄ir̄we nitehiyan menmen im neh̄inh̄in̄ nep̄ir̄p̄ir̄ nesiuk̄in̄ nen winak̄ h̄ir̄p̄ir̄ niuk m̄irak̄ “H̄ir̄p̄ir̄ ke Solomon.” ¹² Pita k̄ir̄ menmen ik̄ h̄irak̄ kewenhī m̄it̄ ketpor̄ kar ik: “Yi m̄it̄ ne Isrel. Yenmak̄ yi yeh̄ih̄in̄ yentar̄ menmen im? Yi yenmak̄ te yi ȳirap̄ir̄aw̄ir̄ han kitet̄ haw̄ir̄ yaaik̄it̄ w̄ir̄iak̄ menmen im meriuwe menmen iuwe maw̄ir̄ te m̄it̄ik̄ ik̄ n̄ipaa hit̄ enum h̄rak̄ k̄ire yaaik? ¹³ *H̄irak̄ God ke maam̄ n̄ipu k̄iau Ebrahim, Aisak, Jekop, h̄ir̄ netike maam̄rer̄ n̄iau n̄ipaa h̄ir̄ n̄ikaru nepu, h̄irak̄

kenip̄ M̄it̄ik̄ Jisas kerek̄ k̄ir̄iak̄ menmen m̄irak̄, kenipek̄ h̄rak̄ M̄it̄ik̄ Iuwe. Yi epei yeriuwetek̄ ken m̄it̄ik̄ iuwe gavman̄ Pailat, h̄irak̄ kin̄in̄ naanm̄ipraī haiu m̄it̄ mau wit̄ Isrel, h̄irak̄ hanhan̄ kare kaksipuan̄ Jisas te yi yeweik̄in̄ sip̄ yewet̄iw̄ek̄ yat̄ip̄ Jisas h̄rak̄ m̄it̄ik̄ enuk. ¹⁴ *Yi epei yeweik̄in̄ sip̄ yewet̄ M̄it̄ik̄ Yaaik̄ kerek̄ God keh̄im̄tanek̄ h̄irak̄ kises̄ h̄im̄ m̄irak̄. Yi au hanhan̄ m̄it̄ik̄ iuwe Pailat kaksipuan̄ m̄it̄ik̄ enuk̄ n̄ipaa kenep̄ m̄it̄ik̄ kaa, h̄irak̄ ken yi m̄it̄, ¹⁵ *te yi yenep̄ m̄it̄ik̄ h̄irak̄ keteik̄in̄ m̄it̄ menmen mamkepī te h̄ir̄ nanu nantike God. Au, yi yak̄ip̄ kaa te God k̄ik̄iak̄ Jisas p̄ike kekrit̄ kepu. Haw̄ir̄ epei w̄irek̄. ¹⁶ Haw̄ir̄ wises̄ h̄im̄ me Jisas te menmen iuwe me Jisas kenip̄ m̄it̄ik̄ ik̄, kerek̄ yi yerteiyek̄, h̄irak̄ yaaik̄. Jisas h̄irak̄ kenip̄ m̄it̄ik̄ ik̄ yaaik̄ kent̄ar̄ h̄irak̄ kekepaī haiu misesik̄ te menmen iuwe m̄irak̄ man m̄ikaap̄ m̄it̄ik̄ ik̄ te yi epei ȳip̄irek̄, hit̄ m̄irak̄ tokim̄ meit̄.

¹⁷ * “In̄ ek̄ naw̄ir̄ yinan, hi herteī yi yetike m̄it̄ iuwe nin̄ini naanm̄iprī ȳir̄iak̄ menmen im enum yenep̄ Jisas yentar̄ yi yetarī h̄irak̄ keim̄in̄. Yi han kitet̄ h̄irak̄ m̄it̄ik̄ kerekek̄. ¹⁸ *God n̄ipaa enum eik̄ kenip̄ m̄it̄ profet̄ h̄ir̄ newis̄ h̄im̄ mau t̄iwei, h̄ir̄ newepyap̄ir̄ M̄it̄ik̄ God keh̄im̄tanek̄ h̄ir̄ m̄it̄ han m̄it̄ nan̄iwaankek̄. God k̄ir̄iak̄ menmen im epei man meriuwe menmen enum yi nepeī ȳir̄iak̄ Jisas em.

¹⁹ * “Yi eiweik̄in̄ sip̄ eiwet̄ menmen enum, yi eiyses̄ God h̄irak̄ kak̄isak̄ menmen enum yi ȳir̄iakem. ²⁰ Te M̄it̄ik̄ Iuwe kak̄wetī menmen kak̄nip̄ han ki kaku werek̄ werek̄, h̄irak̄ kak̄riuwet̄ M̄it̄ik̄ h̄irak̄ keh̄im̄tanek̄ h̄irak̄

* **3:6** Ap 3:16, 4:10, 16:18 * **3:8** Ap 14:10; Jo 5:14 * **3:13** Eks 3:6, 15; Mt 22:32; Ap 2:23, 7:32; Lu 23:13-25 * **3:14** Mk 15:6-15 * **3:15** Ap 1:8, 2:32, 4:10, 5:30 * **3:17** Lu 23:34; 1Ti 1:13 * **3:18** Lu 24:27, 44, 46 * **3:19** Ap 2:38

kaku kaktikewi. Mitik ik hirak Jisas. ²¹ Hirak eku ekit wit ke God ere wā mamnen God kaknip menmen pike mamre yaaim. Nipaa God katip mit profet me menmen im te hir newisim mau tiwei newepyapirem.

²² *Nipaa Moses hirak katip kar ik: ‘God hirak Mitik Iuwe kakit mitik kiutip ke weiwik mi, hirak kakwisik kakre mitik profet kaksuwerek kakwepyapir menmen me God kakir ke hirak keriuweta hi han. Yi nikip emnep eiyimtau him hirak ketpiyem. ²³ Mit kerek nemtau him mirak nisesim au, hirak God kakpiri ne weiwik me Isrel kaknip nani.’ ²⁴ Nipaa mit profet yapirwe hir newepyapir him me God. Samyuel kekite profet hir nikaru nekrehir ke Moses, hir natip me wā im e. ²⁵ *Him God ketpim kewet mit profet em, hir newepyapirem hiram me yi mit in. Yi eiyit menmen nipaa God katip kakwet maamrer ni em. Nipaa hirak katip Ebrahim kar ik: ‘Hi eriak yaaim me mit yapirwe nau ti heriuwe nepenyek kit.’ ²⁶ *Te God kehimitan mitik kiriak menmen mirak hirak kinin ken yi mit ne weiwik me Isrel kerek yi yaaim kenip yi mit niutip niutip yeweikin sip yewet menmen enum.”

4

Mit iuwe newis Pita kekite Jon tekre winak enuk

¹ *Pita kekite Jon wen terp en hirak Pita wen katip mit menmen, te mit pris kerek newet God menmen me mit, hir netike mitik iuwe kepten ke polis kerek naanmpre winak ke God, hir netike mit ne Sadyusi kerek han kitet mit naa hir pike nankrit nanu au, hir nan nanithis Pita ketike Jon. ² *Hir

nine han enuk neriuweret nentar hirakit tewepyapir him tatip mit em, hirakit tatip Jisas kaa hirak pike kekrit kepu te mit hir nisesik hir nani, maain hir pike nankrit nanu. ³ *Hir netiwekithis ne hinkewi newisikit tekre winak enuk teit in ere wanewik. ⁴ *Te mit yapirwe nemtau him me God Pita ketpim, hir nisesim. In ek, mit neit Jerusalem hir nises him me God, hir nar ke 5,000.

Mit iuwe kotim Pita kekite Jon teit winak ke kaunsil

⁵ Wanewik, mit iuwe pris netike mit iuwe ne kaunsil netike mit ninin nertei him lo me Moses, hir nererik neit Jerusalem. ⁶ Hir netike Anas, kerek kinin naanmpre mit pris, hirak ketike Kaiafas, Jon, Aleksanda tekite mit yapirwe ne weiwik me mitik iuwe Anas, hir nan nererik nau winak iuwe eik. ⁷ *Hir nari Pita ketike Jon neiyit nan newisikit terp nimin, hir nitiwekithi nar ik: “Keimin kekepi te yi epei yenip mitik hit enum hirak kire yaaik? Yi yekine niuk me keimin te yi yekepi?”

⁸ *God Himin Yaaik kan kau kekre han ke Pita te hirak ketpor kar ik: “Yi mit iuwe yinin naanmpre haiu mit ne Isrel yetike yi mit iuwe ne Kaunsil, ⁹ yi yare yitawirhi me menmen yaaim hawir wenip mitik ik hit mirak enum. Yi hanhan yayirtei markeik te hawir wenipmitik ik kire yaaik. ¹⁰ *Hi hatip te yi mit in yetike mit yapirwe ne wit kiau Isrel yi eiyirtei te mitik ik kerp ninaan mi hirak kire yaaik keriuwe menmen iuwe me Jisas Krais nipaa ke wit Nasaret kerek yi yewenekik kau nu tentarakit hirak kaa, te God kirkak pike

* 3:22 Diu 18:15, 18-19; Ap 7:37 * 3:25 Jen 22:18; Ga 3:8 * 3:26 Ap 13:46 * 4:1 Lu 22:4, 52 * 4:2 Ap 23:8 * 4:3 Ap 5:18 * 4:4 Ap 2:41, 5:14 * 4:7 Mt 21:23 * 4:8 Mt 10:19-20; Ap 7:55 * 4:10 Ap 3:6, 13-16 * 4:11 Sam 118:22; Mt 21:42; 1Pi 2:4, 7

kekrit kepu. ¹¹ *Him me God mau t⁺wei mat⁺p tok piksa me Jisas mar im.

'Hirak kire teinik yaaik, te yi m⁺t yime w⁺nak yi y⁺ineinik yi han kitet hirak enuk yi yep⁺rek. Yi yep⁺rek te God hanhanek kenipek hirak kire teinik m⁺tik hirak ketenen w⁺nak siup.'

¹² *Hirak kerekek kakikaap m⁺t ne ti. Neiyau taau. Haiu m⁺t ne t⁺ merer wit wit God ap kewetai niuk ham te haiu emisesik te hirak kaktaihis taau. Jisas Krais kerekek."

¹³ Hir epei nemtau Pita ketike Jon hirakit tatip him iuwe hirakit tinaain au, hir nertei hirakit ten skul au, hir han kekrit kekrit me menmen im. Hir nertei nipaa hirakit tau tekite Jisas. ¹⁴ Hir hanhan netp⁺wek⁺t menmen enum neneret te hir n⁺r m⁺tik kerp ketikeret hirak kire yaaik te hir nekintip nerp neit. ¹⁵ Hir nekintip nerp neit o, hir netp⁺wek⁺t tatno witeik tinaaiw⁺r haau hir newim. Hirakit tatno. Nepei au, hir m⁺t ne kaunsil hir natipan natip nar ik: ¹⁶ *"Haiu mamriak m⁺tik⁺ it mekam? M⁺t yap⁺rwe nau wit Jerusalem epei nertei m⁺tik⁺ wik hirakit t⁺riak menmen ik yaaik te haiu ap mepakinet taau. ¹⁷ *Haiu em⁺t⁺wek⁺t emneret hirakit ap tatwepyap⁺r him me Jisas tatip m⁺t em te menmen im me Jisas mamno m⁺t han au em⁺t!" ¹⁸ Hir natipan epei au, hir nen⁺n⁺wek⁺t neriyaakit tan, hir netp⁺wek⁺t him manp te hirakit ap tatwepyap⁺r tatip m⁺t him me Jisas.

¹⁹ Au, Pita ketike Jon tewenhi tetpor tar ik: "Yi han ekitet God hirak han kitet mekam yaaim haw⁺r ewisesim. Him mi o him m⁺irak. ²⁰ Te haw⁺r ewepyap⁺r menmen haw⁺r w⁺rem, menmen

haw⁺r wemtau hirak ketpim. Haw⁺r wekintip au."

²¹ M⁺t ne kaunsil wen netp⁺wek⁺t him manp neneret. Nepei au, hir neriuwetet ten wit eik. Hir ap n⁺n⁺ap⁺n menmen enum te hir naksip nentar m⁺t yap⁺rwe newen⁺pi niuk me God me menmen hirakit t⁺riakem. ²² M⁺tik kerek hirakit tekepik hirak kire yaaik, hirak kin⁺n 40 tito kau ti.

M⁺t nises him me Krais nitehi God kakikepi ap ninaain newepyap⁺r him m⁺irak

²³ Hir neriuwetet ten epei au, Pita ketike Jon p⁺ke ten n⁺irakit yinan tetpor menmen m⁺t iuwe pris netike m⁺t iuwe ne kaunsil netpim. ²⁴ *Hir nemtewek epei au, m⁺t hir nitehi God natip nar ik: "M⁺tik iuwe God ti epei hewis nepni mekite ti, wan eik, menmen yap⁺rwe mewim. ²⁵ *Nipaa Him⁺n kit Yaaik hirak kenip maam kaiu Devit kewis him mau t⁺wei h⁺ram matip mar im:

'Nenmak m⁺t ap ne weiw⁺ik me Isrel hir han enuk w⁺isenuk? Nenmak hir nimen⁺p⁺n natip wein⁺m me nan⁺inep M⁺tik Iuwe God.

²⁶ M⁺tik Iuwe kin⁺n naanm⁺pre m⁺t nerer wit wit hir neit yipo henmik nopen menmen m⁺r hir nan nererik nan⁺inep M⁺tik Iuwe God ketike M⁺tik hirak kehimitanek hirak Krais.'

²⁷ *"Menmen epei man. M⁺tik iuwe gavman King Herot ketike m⁺tik iuwe gavman Pailat hirakit tetike m⁺t ne weiw⁺ik me Isrel m⁺t han au, ne weiw⁺ik ham, hir yap⁺rwe nimoryip⁺r neit wit Jerusalem nenep m⁺tik yaaik k⁺riak menmen mit kerek nipaa ti ehimitanek hirak Krais. ²⁸ *Hir nererik n⁺riak menmen mar ke

* 4:12 Mt 1:21 * 4:16 Jo 11:47 * 4:17 Ap 5:28-29, 40 * 4:24 Eks 20:11; Nia 9:6; Sam 146:6 * 4:25 Sam 2:1-2 * 4:27 Mt 27:1-2; Lu 23:7-11; Ap 3:13 * 4:28 Ap 2:23

nĭpaa ti hanhan heriuwe menmen mit iuwe enipem hĭram mamnen. ²⁹ *Te in ek Mĭtĭk Iuwe God ti emtau menmen enum hĭr netpayem me hĭr nanwep. Ti ekepai haiu ap mĭnaain te haiu mamtĭp mĭt miyapĭr hĭm yaaim me Jisas. ³⁰ Ti eteikĭn mĭt iuwe enun ti enip mĭt hĭr nĭnap o his hĭt enum ti enipi hĭr enĭre yaain, ti ekepai haiu emnip menmen yaaim emĭkrehĭr ke mĭtĭk Jisas hĭrak kĭrĭak menmen mit.”

³¹ *Hĭr nitehi God menmen epei au, haau ke wĭnak hĭr nererik nau neit nĭmĭn ein, hĭrak kĭtanĭk, God Hĭmĭn Yaaik kan kau kekre han kĭr kekepi te hĭr newepyapĭr hĭm yaaim me God hĭr ap nĭnaain au.

Mĭt nises hĭm me God hĭr nekiyan nau han kiutĭp

³² *Mĭt yapĭrwe hĭr nises hĭm me God nekiyan nau han kiutĭp. Mĭtĭk kiutĭp kari pewek menmen au. Hĭr mĭt yapĭrwe han kitet nare menmen me mĭt niutĭp niutĭp hĭram menmen me haiu mĭt yapĭrwe. ³³ *God kĭkaap mĭt aposel keriuwe menmen mĭrak iuwe te hĭr natĭp werek werek newepyapĭr hĭm me Jisas hĭrak kaa God kĭkĭak pĭke kekrit kepu. Mĭt yapĭrwe han kitet hĭr yaain iuwe. ³⁴ *Mĭtĭk kiutĭp ke mĭt in yapĭrwe hĭrak ap mĭtĭk ketenen menmen auri me menmen yapĭrwe au. Neimĭn hĭr netenen tĭ o wĭnak hĭr nesiuwerem nanĭt pewek mererim te hĭr neit pewek neiyĭm nan ³⁵ newet mĭt aposel em te hĭr nenkerem newet mĭt miyapĭr netenen menmen au hĭr newetĭr em te hĭr nau werek werek. ³⁶ *Me wĭ im, mĭtĭk kiutĭp niuk mĭrak Josep hĭrak ke weiwĭk me Livai, hĭrak nĭpaa miye pĭrak winaak keit wit Saipras kerek wan kimaak keketik, hĭrak kepu ketike

mĭt en. Aposel nekine niuk mĭrak ham me hĭm Grik Banabas. Niuk im hĭram matĭp mar im: “Mĭtĭk kĭkaap mĭt nises hĭm me God.” ³⁷ Hĭrak kerekek kesiuwe tĭ mĭrak ham keit pewek mererim keiyĭm kan kewet mĭt aposel em.

5

Hĭm me Ananias ketike mĭte pĭrak Sapaira

¹ Banabas hĭrak kewet mĭt aposel kewetĭr pewek kenemtĭn me tĭ mĭrak te mĭtĭk hak au. Niuk mĭrak Ananias. Hĭrak mĭte pĭrak Sapaira. Hĭrak kesiuwe tĭ mĭrak ham keit pewek mererim.

² *Te hĭrak kenke meiyaam pĭnam kĭsawĭnem, hĭrak kewet mĭt aposel pĭnam hĭrak ketpor kar ik: “Pewek im hi ewetiyem hĭram keremem. Hi ap etenen meiyam au.” Mĭte pĭrak epei wertei han kĭrak hĭre watĭp: “Hĭram werek.” ³ *Pita kitĭwekhi kar ik: “Ti henmak te ti hewis Seten kari han kit te ti hewisĭs God Hĭmĭn Yaaik ti epei henke ham pĭnam hĭsawĭnem? ⁴ Nĭpaa ti etenen tĭ hĭram mit. Ti epei hesiuwerem heit pewek mererim, hĭram mit. Ti henmak te ti han kitet hĭrĭak menmen enum mar im hĭsawĭn pewek pĭnam. Ti ap hewisĭsai haiu mĭt keriyen meriuwerem au. Ti hewisĭs God ek.” ⁵ *Ananias kemtau hĭm im epei au, hĭrak kenkewĭn kaa. Hĭrak kenkewĭn kaa, mĭt kerek nemtau menmen im hĭr nepĭrpĭr iuwe. ⁶ Hĭr nepĭrpĭr iuwe, hĭr mĭt pipep neit laplap neiyĭm nan nesenekik keriuwerem hĭr neiyĭk nen newisĭk kekre hei.

⁷ Maain, mĭte pĭrak wetari menmen im epei nau, te hĭre wan in. ⁸ Pita kitĭwehi kar ik: “Ti hetike mĭtĭk kit yi epei yeit nan im keremem me tĭ yi yesiuwerem o?” Hĭre wewenhi watĭp war ik:

* 4:29 Ef 6:19 * 4:31 Ap 2:4 * 4:32 Ap 2:44 * 4:33 Ap 2:47 * 4:34 Ap 2:45 * 4:36

Ap 11:22-26, 13:2-3 * 5:2 Ap 4:34-35 * 5:3 Jo 13:2 * 5:5 Ap 2:43 * 5:9 1Ko 10:9

“Keremem.”⁹ *Pita ketp*iw*e kar ik: “Ti hetike m*it*ik kit yi yenmak te yi han kitetan yi yewen*n* h*m* God H*m*i*n* Yaaik te h*r*ak kakyiwep au? M*it* kerek epei newis m*it*ik kit kekre hei, h*r* p*ike* nan*n*en nantuthis nanrit nan*ino*.”¹⁰ H*r*ak kat*ip* epei au, m*ite* ip e h*re* wenkew*n* waa. Wenkew*n* waa, pipep nan n*m*i*n* in n*rep* h*re* waa, te h*r* n*n*anep neiy*ip* nen newisiye w*awa*i menep hei ke m*it*ik kire.¹¹ M*it* ne weiw*ik* miut*ip* me God kerek nises h*m* me Krai*s* neit Jerusalem netike m*it* han kerek nemtau menmen im, h*r* nep*ip*r w*is*enum.

*Mit aposel n*r*iak menmei menmei yaaim mirakel n*ika*ap mit enun n*in*ap o his h*t* enum*

¹² *M*it* aposel n*r*iak menmen yaaim mirakel mekre n*m*i*n* ke m*it* neiy*m* n*ika*ap m*it* neriuw-erem. M*it* yap*r*we kerek nises h*m* yaaim me Krai*s* h*r* nererik nau han kiut*ip* neit w*n*ak iuwe ke God neit p*n*ak niuk m*r*ak “H*np* ke m*it*ik Solomon.”¹³ M*it* kerek ap nises h*m* me Krai*s* h*r* n*n*apen netikeri nau nererik, te h*r* han kiteti h*r* m*it* yaain.¹⁴ *M*it* miyap*r* yap*r*we neweik*n* sip newet menmen enum nises God, h*r* nererik netike m*it* miyap*r* n*p*aa nises God.¹⁵ M*it* neit ein n*r* menmen yaaim aposel n*r*iakem, te h*r* neit m*it* n*n*ap neri nen newisi n*wa*i wit eik nentar yeno te Pita keke t*i* kakno in o ein kakwis his mam*ntar* m*it* n*n*ap o au en wepni k*r* kenep h*m*i*n* k*r*ak kentar m*it* n*n*ap te h*r* nanre yaain.¹⁶ *M*it* yap*r*we nerer wit wit menep Jerusalem h*r* n*n*an m*it* n*n*ap netike m*it* herwe enum man*ip* mekreri han k*r* ken sip te h*r* neri nan te Pita kekepi h*r* yap*r*we niut*ip* niut*ip* n*re* yaain.

*Ensel k*ika*ap mit aposel n*n*aa*w*i*r* w*n*ak enuk*

¹⁷ *M*it*ik iuwe hetpris ketike m*it* han kerek n*r*iak menmen netikerek, h*r* netike m*it* ne Sadyusi kerek han kitet m*it* nani p*ike* nan*ikrit* au. H*r* yap*r*we han mekpep neriuwe m*it* aposel nentar menmen h*r* n*r*iakem¹⁸ te h*r* nen netorhis newisi nekre w*n*ak enuk me nanam*r* ke m*it* yap*r*we.¹⁹ *H*r* newisi nekre w*n*ak enuk nepu nepeit, te Ensel ke God ke w*ta*an kan k*k*aisiu weip*r* ke w*n*ak enuk keriyei nen wit eik ketpor kar ik: ²⁰ “Yi eino eiy*ip* w*n*ak iuwe ke God eit*ip* m*it* miyap*r* h*m* me h*r* enises menmen ham yaaim h*r* nanu werek.”²¹ H*r* nemtau h*m* m*r*ak epei au, wanewik m*it* aposel nen nekre w*n*ak iuwe ke God nat*ip* m*it* miyap*r* h*m* yaaim. Me w*i* im, m*it*ik iuwe hetpris ketike m*it* kerek n*r*iak menmen netikerek h*r* nen*ine* m*it* iuwe ne Isrel netike m*it* han ne Kaunsil h*r* nererik nau w*n*ak nemtau h*m*. H*r* nau en, h*r* nesiuwe m*it* nan*ino* w*n*ak enuk te nantihis nan*n*en.²² H*r* nen ein te h*r* ap n*r*i nekre w*n*ak enuk au, te h*r* p*ike* nan nat*ip* nar ik: ²³ “Haiu men miun w*n*ak enuk epei au, haiu m*r* weip*r* nepei au nekepetek k*k* (o pes enum keit), m*it* nerp weip*r* naanm*ip*rewek te haiu m*k*aisiu weip*r* m*n*mat*n* m*it* h*r* nepu au.”

²⁴ Kerek m*it*ik kin*n* naanm*ip*re m*it* plisman ke w*n*ak iuwe ke God h*r*ak ketike m*it* iuwe pris nemtau menmen im, h*r* han kitet karkeik te h*r* netpaan nen wit eik.²⁵ H*r* wen han kitet menmen im m*it*ik hak kan kat*ip* kar ik: “N*k*ip emnep eiy*im*tau menmen im. M*it* kerek n*p*aa yi yewisi nekre w*n*ak enuk h*r* nau neit w*n*ak iuwe ke God newepyap*r* menmen nat*ip* m*it* miyap*r* em.”

²⁶ *H*r*ak kat*ip* epei au, m*it*ik

* 5:12 Ap 2:43, 14:3 * 5:14 Ap 2:41, 21:20 *
Ap 12:7-10 * 5:26 Mt 14:5

5:16 Ap 19:11-12 * 5:17 Ap 4:1-3, 6 * 5:19

kinin naanmipre plisman ketike mit plisman narak epei nen ein netorhis neri nan. Hir nanip au nentar hir ninaain mit yapirwe en nanwir nan naninip.

Mit aposel hir ap ninaain newepyapir him me God neit winak ke kaunsil

²⁷ Hir netorhis neri nan newisi nerp nekre nimin, mit ne kaunsil neweiknor, mitik iuwe pris kinin pris han, hirak kitorhi kar ik: ²⁸ *Nipaa haiu metpi him manp yi ap yewepyapir him me Jisas nepei ketpim te yi epei yatip him im merer wit wit ere mit yapirwe ne Jerusalem epei nemtewem nenepim. Yi hanhan yaitip haiu mit in menep Jisas hirak kaa.”

²⁹ *Pita ketike aposel han newenhi natip, “Haiu emises him mi au, him me God keremem. ³⁰ *Yi epei yenep Jisas hirak kaa kentar nu tentarakit te God ke maamrer naiu nipaa ein naa, hirak kikiak Jisas hirak pike kekrit kepu. ³¹ *God kikiak keriyaak kan ketikerek tau. Hirak kau menep his yaaim kerek mit iuwe newiyen. Hirak kire mitik iuwe kinin mit hirak kakikaap mit ne Isrel te hir enweikin sip enwet menmen enum te hirak kakisak menmen enum hir niriakem. ³² *Haiu mewepyapir menmen im. Himin Yaaik kerek God kewet mit ek te hir nisesik, hirak kewepyapir menmen im.”

Mitik Gameliel katip kaunsil te hir ap naninip mit aposel nani au emit

³³ *Mit ne kaunsil nemtau him im nepei au, hir nine han enuk wisenuk hir han kitet naninip aposel naninip naninipi. ³⁴ *Au, mitik kiutip ke kaunsil niuk marak Gameliel hirak mitik ke Farisi

kerek hir ninin nises him lo me Moses, hir mit han kitet hirak iuwe, hirak kerp ninaan me kaunsil katip mit hir nansiuwe aposel nanino wit eik nanino nanikre haau ham. ³⁵ Hir epei nen wit eik, hirak katip mit ne kaunsil kar ik: “Yi mit ne weiwik me Isrel. Yi han ekitet werek werek menmen yi hanhan yairiak mit in em. ³⁶ *Nipaa mitik Tiudas kekrit katip hirak mitik iuwe, te mit 400 nererik nisesik. Au, mit nakip kaa te mit nipaa nisesik noknin nanino. ³⁷ *Me wi nipaa mit newis niuk me mit yapirwe mekre tiwei me gavman, mitik Judas ke wit iuwe Galili kari han ke mit hir nisesik te hir mit han nakip kaa, mit kerek nisesik hir noknin nanino. ³⁸ Te in ek hi hetpi me menmen me mit in. Yi ap eiriak enum me mit in au, eiwisi enit. Menmen im hir nisesim hiram han ke mit keremem te hiram mami mamit. ³⁹ Au en, menmen im God hirekes kiriakem, te yi ap eiyinin mit in me menmen au, eiyintar yi eiyartei yi yetike God yenepan hirak kakikepi.” Hirak katip epei au, mit ne kaunsil nises him marak.

Mit aposel hir han yaaik mit nerekyor enum nentar hir ne Krai

⁴⁰ *Hir nesiuwe mit nen neithis aposel neri nan, hir natip plisman nanip neriuwe nipin. Hir nanip neriuwe nipin, hir neriuweti nen netpor him manp te hir ap pike nantip mit him kerek nipaa Jisas epei ketpim, au meit. ⁴¹ *Aposel ninaaiwir winak ke kaunsil han yaaik nentar hir nertei God han kitet hir yaain te hir mit han nanip nentar hir nises him me Jisas. ⁴² *Hekrit hekrit neit winak iuwe ke God kekite winak ke mit hir wen natip mit miyapir him

* 5:28 Ap 4:18; Mt 27:25 * 5:29 Ap 4:19 * 5:30 Ap 3:15 * 5:31 Ap 2:33-34; Ef 1:20; Hi 2:10, 12:2 * 5:32 Ap 1:8 * 5:33 Ap 7:54 * 5:34 Ap 22:3 * 5:36 Ap 21:38 * 5:37 Lu 2:1-2 * 5:40 Ap 4:18 * 5:41 Mt 5:10-12; 1Pi 4:13 * 5:42 Ap 9:22, 17:3

yaaim me Jisas kerek h̄irak Mit̄ik God kehimit̄anek kak̄ikaap m̄it nantike God nanu.

6

H̄ir nehimit̄an m̄it hisp̄inak wik (7) n̄ikaap m̄it aposel

1 *Maain wi ham, m̄it nises h̄im me Kraiss h̄ir n̄ire yap̄irwe. M̄it nises h̄im me Kraiss kerek nat̄ip h̄im Grik, h̄ir nemtaant̄iwo neriuwe m̄it nises h̄im me Kraiss h̄ir nat̄ip h̄im Hibru. M̄it nat̄ip h̄im Grik h̄ir nat̄ip nar ik: “M̄it ap newet miyap̄ir han kerek m̄ikaan n̄ir naa epei n̄inaiw̄iri, m̄it han ap nekepi newet̄ir menmen n̄in̄p̄in werek au.” 2 Te m̄it aposel hiswiyen wik (12) nen̄ine m̄it yap̄irwe nises h̄im me Kraiss netpor nar ik: “Haiu m̄it aposel emwet m̄it miyap̄ir pewek me n̄in̄p̄in menmen meiyam te haiu ap mewepyap̄ir h̄im me God au em̄it. 3 *Te nau yinan yi ȳinyat̄in m̄it hisp̄inak wik (7) h̄ir m̄it yaain God H̄im̄in Yaaik kau han k̄ir h̄ir nertei menmen werek werek haiu mehimit̄eni h̄ir naanm̄ipre menmen im. 4 H̄ir enriak menmen im te haiu mehimit̄an h̄iras haiu hekrit hekrit mitehi God menmen, haiu mat̄ip mewepyap̄ir h̄im me Kraiss.”

5 *M̄it miyap̄ir yap̄irwe h̄ir han yaaik neriuwe h̄im me m̄it aposel te h̄ir nehimit̄an m̄it hisp̄inak wik (7). H̄ir nehimit̄an Stiven, h̄irak m̄it̄ik kises h̄im me God iuwe, God H̄im̄in Yaaik kau kekere han k̄irak iuwe. H̄ir nehimit̄anek kekite Filip, Prokoras, Naikena, Taimon, Pamenas, h̄ir netike Nikolas, kerek n̄ipaa ke wit Antiok. H̄irak ap ke weiw̄ik me Isrel te h̄irak n̄ipaa keweik̄in sip kewet menmen enum kises h̄im me Moses. 6 *H̄ir neit m̄it in neriyei neri nen m̄it aposel. H̄ir nitehi God ke

m̄it in, h̄ir ner neit m̄it in neriyei neri nen m̄it aposel. H̄ir nitehi God ke m̄it in, h̄ir newis his mau paan k̄ir niut̄ip niut̄ip nehimit̄eni n̄ir̄iak menmen h̄ir n̄ipaa netpim.

7 *M̄it miyap̄ir neiyam yap̄irwe neit Jerusalem nemtau h̄im me Kraiss, h̄ir nisesim. M̄it pris h̄ir newet God menmen me m̄it, h̄ir yap̄irwe nises h̄im yaaim me Kraiss.

M̄it han ne Isrel neithis Stiven neriyaak neiȳik nen kaunsil

8 *H̄irak Stiven kerek kises h̄im me Kraiss, God kerek̄iw̄ek yaaim, kewet̄iw̄ek menmen iuwe m̄irak te h̄irak k̄ir̄iak menmen yaaim mirakel k̄ikaap m̄it kerek h̄ir n̄inap o menmen yap̄irwe man̄ip te h̄ir n̄ire yaain. 9 Te m̄it han netikerek nenehan. M̄it in h̄ir ne winak kerek m̄it nererik nekine h̄im me Moses nekrerek. Niuk me winak ik h̄iram Friman kentar m̄it n̄ipaa nepu enum n̄ir̄iak menmen nan̄it pewek mererim au, te in ek h̄ir n̄inaaiw̄ir menmen im. M̄it in h̄ir ne wit Sairini, wit Aleksandria, Silisia ketike provins Esia, h̄ir netike Stiven nenehan. 10 *H̄ir nenehan te God H̄im̄in Yaaik k̄ikaap Stiven h̄irak kertei menmen wisenum te m̄it en ap nat̄ip menmen nin̄inek taau. 11 *H̄ir han enuk newet m̄it han pewek te h̄ir nan mewepyap̄ir Stiven nat̄ip nar ik: “Haiu memtewek h̄irak kat̄ip enum me Moses ketike God.” 12 Mar im h̄ir nari han ke m̄it yap̄irwe h̄ir han enuk h̄ir netike m̄it iuwe ne kaunsil netike m̄it nin̄in nertei h̄im lo me Moses h̄ir nan net̄iw̄ekhis neriyaak neiȳik nen winak ke kaunsil. 13 *H̄ir neithis m̄it han nan nemit̄iw̄ekp̄in nat̄ip nar ik: “Hekrit hekrit m̄it̄ik ik h̄irak kat̄ip enum me winak iuwe ke God ik ketike h̄im lo me Moses. 14 Haiu memtau

* 6:1 Ap 4:35 * 6:3 1Ti 3:7 * 6:5 Ap 8:5 * 6:6 Ap 13:3, 14:23 * 6:7 Ap 2:41, 16:5
* 6:8 Ap 2:43 * 6:10 Lu 21:15 * 6:11 Mt 26:59-61 * 6:13 Jer 26:11

h̄irak kat̄ip Mit̄ik Jisas ke Nasaret kakwen w̄inak iuwe ke God ik e kaknip haiu m̄it emises h̄im ham me h̄im n̄ipaa Moses kewis̄im kewetaiyem.”¹⁵ M̄it yap̄rwe neit w̄inak ke kaunsil n̄rap̄ire Stiven n̄ir ninaan m̄irak h̄iram m̄ire ninaan ke m̄it̄ik ensel ke wit ke God, h̄iram merh̄ihe.

7

Stiven kat̄ip m̄it ne kaunsil h̄im m̄irak

¹ M̄it̄ik iuwe hetpris kin̄in m̄it pris han, h̄irak kitehi Stiven kar ik: “Menmen m̄it in netpaiyem n̄ipaa ti hetpim o au?”

² *Stiven kewenhi ketpor kar ik: “Nai yinan yetike haairer, yi eiȳmtau h̄im mai. N̄ipaa enum eik Ebrahim h̄irak maam n̄ipu kaiu ken wit Heran wen au, h̄irak kepu wit Kaldia, God h̄irak yaaik kerh̄ihe kewepyap̄ir h̄irekes³ kat̄ip Ebrahim kar ik: ‘Ti enaaiw̄ir wit kit ik e, haairer, paaprer nit, ti eno t̄i hak hi tewen ateiknutek.’⁴ H̄irak kat̄ip epei au, Ebrahim k̄inaaiw̄ir wit ke m̄it ne Kaldia ken kau wit Heran. H̄irak kau en ere haai k̄irak epei kaa te maain God kesiuwerek ken wit kerek yi m̄it in yewi.⁵ *H̄irak kau en me w̄i eim, te God ap kewet̄iw̄ek t̄i kei kike kiut̄ip au. God kat̄ip Ebrahim h̄irak kakwet̄iw̄ek t̄i kaktike nepenyerer n̄irak h̄ir nant̄iw̄ek. W̄i God kat̄ip Ebrahim h̄im im, Ebrahim ap kine n̄ikerek wen au.⁶ *God kat̄ip Ebrahim h̄im im, h̄irak kat̄ip kar ik: ‘N̄ikerek ni nanu t̄i hak ere 400 tito. H̄ir nanu enum m̄it nanrekyor enum, h̄ir nanre m̄it enun nekre w̄inak enuk h̄ir nanr̄iak menmen nan̄it pewek mererim au.⁷ *Maain hi anep m̄it kerek nanr̄iak nepenyerer ni

enum, hi an̄ip erekyor enum te hi eriyei nepenyerer ni nan̄inaaiw̄ir wit enuk ek nan̄inen t̄i ik nanises h̄im mai nanwenan̄ipi.’⁸ *H̄irak kat̄ip epei au, God kewet Ebrahim h̄im h̄irak kakisesim me h̄irak kerekir ȳink k̄irak keteik̄in m̄it h̄irak kises God h̄irak̄it tekiyak̄it tau teit. Maain h̄irak kine n̄ikan k̄irak Aisak. H̄irak kepu me w̄i hisp̄inak wikak (8), haai k̄irak kerekir ȳink k̄irak. Maain h̄irak Aisak k̄ire iuwe, h̄irak kine Jekop, te h̄irak kerekir ȳink k̄irak. Maain Jekop k̄ire iuwe h̄irak kerekir ȳink ke n̄ikerek hiswiyen wik n̄irak (12). H̄ir maamer n̄ipu n̄ipu.

⁹ *Maain h̄ir n̄ire iuwe h̄ir han menepep n̄ikik k̄ir Josep te h̄ir nesiuwerek ken his me m̄it nan̄ino Isip h̄ir neit pewek mererik. Josep k̄ir̄iak menmen keit pewek mererim au, te God kau ketikerek naanm̄iprew̄ek.¹⁰ *God kekepik keriuwe menmen enum yap̄rwe epei man m̄it nerekȳiw̄ekem. W̄i kerek Fero m̄it̄ik iuwe ke wit iuwe Isip kari Josep kan k̄irek, God kekepik h̄irak kat̄ip h̄im yaaim kertei menmen werek werek. Fero epei k̄irek h̄irak keh̄im̄itanek h̄irak kin̄in naanm̄ipre wit iuwe Isip ketike w̄inak yap̄rwe me m̄it̄ik iuwe Fero.

¹¹ *Maain w̄i man t̄i haw̄i au te ni m̄ir mewo au maa meit wit Isip kekite wit Kenan. Menmen im mewaank m̄it yap̄rwe, maamer n̄ipu n̄ipu n̄inat̄in menmen au.¹² *Maain Jekop kemtau menmen meit wit Isip, h̄irak keriuwet n̄ikerek, h̄ir maamer n̄ipu n̄ipu, h̄ir nin̄in nen Isip nan̄it menmen.¹³ *Maain h̄ir p̄ike nen neteipim te Josep kewepyap̄ir h̄irekes ke heiȳiuwerer n̄irak kerek h̄ir han kitet n̄ipaa ein h̄irak kaa. Marik Fero kertei Josep heiȳiuwerer n̄irak,

* 7:2 Jen 11:31-12:7 * 7:5 Jen 15:18 * 7:6 Jen 15:13-14; Eks 12:40 * 7:7 Eks 3:12 * 7:8 Jen 17:9-14 * 7:9 Jen 37:11, 28, 39:1-3, 21-23 * 7:10 Jen 41:37-44; Sam 105:21 * 7:11 Jen 41:54 * 7:12 Jen 42:1-5 * 7:13 Jen 45:1-4, 16 * 7:14 Jen 45:9-11

haai k̄rak h̄r nepu. ¹⁴ *Josep kat̄p heiyuwerer n̄rak kar ik: 'Yi eit̄p haai kai h̄rak ketikewi, miyap̄r ni n̄kerek ni yi einen eiyu wit Isip.' M̄t miyap̄r h̄r yap̄rwe nar ke 75 m̄t. ¹⁵ *Epei au, Jekop ketike n̄kerek n̄rak nepenyerer n̄rak nekiuwe nen Isip nau en ere h̄rak ketike n̄kerek n̄rak, kerek maamrer n̄pu nau, h̄r ne m̄t h̄r naa. ¹⁶ *Nepenyerer neit herwe ȳnk neiȳk nen wit Sikem h̄r newis̄m mekre han kerek n̄paa Ebrahim kew̄r pewek ketnik ke m̄t ne weiw̄k miut̄p me m̄tik Hemo.

¹⁷ *W̄ epei man menep kerek God kakises h̄m n̄paa h̄rak kat̄p Ebrahim em me kakwet̄wek t̄i me wit Kenan, m̄t haairer ne weiw̄k maiu h̄r n̄re yap̄rwe neit wit Isip. ¹⁸ H̄r n̄re yap̄rwe ere m̄tik Fero hak kin̄n naanm̄pre Isip. H̄rak ap kises menmen n̄paa Josep k̄rakem au k̄nein̄m kentar n̄paa enum eik Josep kaa. ¹⁹ *H̄rak kewises maamrer nau, h̄rak kewaanki. H̄rak kenipor h̄r new̄r n̄kerek hemkre tu nen wit eik te h̄r au nani. ²⁰ *Me wit im e, Moses miye p̄rak h̄re winaak h̄rak yaaik wetpen. Miye haai naanm̄prewek neit winak ere wenke wikak. ²¹ *Wenke wikak o, miye haai n̄rak newis̄k keit wit eik nises h̄m me m̄t iuwe nin̄n naanm̄pre Isip. H̄rak kaa au. N̄ki pe m̄tik iuwe Fero h̄re w̄rek weriyaak wet̄wekhis naanm̄prewek h̄rak k̄re n̄kan k̄re. ²² M̄t ne Isip neteikn̄wek menmen yap̄rwe h̄r nerteiyem te h̄rak k̄re m̄tik iuwe kat̄p h̄m yaaim k̄rak menmen yaaim kertei menmen yap̄rwe.

²³ "Maain Moses kepu 40 tito epei au, h̄rak kare kakno kak̄r

n̄rak yinan ne weiw̄k miut̄p m̄rak me Isrel. ²⁴ *H̄rak ken en k̄r m̄tik ke Isip k̄rak m̄tik ke Isrel menmen enum te h̄rak Moses kekepik kenep ke Isip kak̄p kaa. ²⁵ H̄rak han kitet m̄t ne weiw̄k miut̄p m̄rak nan̄rtei God kehimit̄nek te h̄rak kak̄kepi h̄r nan̄naaiw̄r Isip te h̄r au netari. ²⁶ W̄ ham h̄rak k̄r m̄tik̄it wik te weiw̄k miut̄p m̄rak tenepak̄it te h̄rak kereksir ketp̄wek̄it kar ik: 'Em̄t! Yi m̄tik̄it yi te maam kiut̄p. Yi ap te yi ȳrakak̄it enum em̄t!' ²⁷ Au, h̄rak kerek k̄rak keiyak enum keriuwet Moses ken ketp̄wek kar ik: 'Ti enop̄n. Keim̄n kehimit̄enut̄ ti m̄tik̄it iuwe naanm̄prai erehiraw̄r haw̄r wenepak̄it me menmen?' ²⁸ Ti han kitet ti eiyep har ke nep̄p ti enep kei ke Isip a?' ²⁹ *Moses kemtau menmen m̄tik ketp̄wekem, h̄rak han kitet m̄tik iuwe kak̄mtau h̄rak kenep m̄tik ke Isip kaa te h̄rak k̄naain k̄naaiw̄r Isip k̄r̄r ken yan̄m̄n k̄piun wit Midian kau en. H̄rak kau en o, h̄rak kine n̄kerek h̄rak̄it wik.

³⁰ *H̄rak kepu wit Midian kau en ere 40 tito. W̄ ham, ensel ke God k̄saw̄n kekere nu, h̄rak kenip si metnen mau nu keit wit تنهاان wein̄k menep m̄niu (o neiȳp) Sainai. H̄rak kewepyap̄r h̄rekes kekere nu kerek Moses k̄rek si metnen mewik. ³¹ Moses k̄rek si metnen mewik, te h̄rak keh̄nh̄n ken menep kak̄rek. H̄rak ken menep kak̄rek, h̄rak kemtau God ketp̄wek. ³² H̄rak ketp̄wek kar ik: 'Hi God ke maamrer n̄pu nit. Hi God ke Ebrahim, Aisak, Jekop.' Moses h̄rak kep̄rp̄r k̄napen k̄k̄amnaan k̄rek au. ³³ M̄tik̄it Iuwe God ketp̄wek kar ik: 'Ti eket su mit. T̄i ik ti herp en, h̄rak t̄i holi hi hehimit̄nek h̄rak

* 7:15 Jen 46:1-7, 49:33 * 7:16 Jen 23:2-20, 33:19; Jos 24:32 * 7:17 Eks 1:7-8 * 7:19 Eks 1:10-22 * 7:20 Hi 11:23; Eks 2:2 * 7:21 Eks 2:3-10 * 7:24 Eks 2:11-15, 21-22 * 7:29 Eks 18:3-4 * 7:30 Eks 3:10

kai hentar hi hewik. Hi hanhan ti han ekitita. ³⁴ Hi epei h̄r menmen enum m̄t n̄riak m̄t ne weiw̄k miut̄p mai neit Isip. Hi hemtau h̄m m̄r h̄r nat̄p nenep̄p te hi han akepi. Ti enen in ewisa hi heriuwetit ti eno Isip.'

³⁵ "Moses h̄rak m̄tik kerek m̄t ne Isrel n̄paa netp̄iw̄k nar ik: 'Keim̄n kehimit̄enut ti naanmamprai erehirai haiu m̄t menehan menepan me menmen? Taau!' H̄rak kerek̄ek God keriuwet̄ek ken naanm̄pri, ensel ke God kek̄re nu sitaak h̄rak kekepik. ³⁶ *H̄rak kekepik, h̄rak Moses keriȳei m̄t n̄naaiw̄r Isip, h̄rak k̄r̄iak menmen yaaim iuwe mirakel n̄paa m̄t n̄rem au keit wit Isip ketike Wan k̄re Ȳwir, ketike wit tenhaan wein̄m ere 40 tito. ³⁷ *Moses kerek̄ek h̄rak kat̄p m̄t ne Isrel kar ik: 'God h̄rak kakwet̄i m̄tik h̄rak profet kak̄r ke hi h̄rak keriuweta, h̄rak ke yi m̄t te yi yaȳmtau h̄m m̄rak.' ³⁸ *Moses n̄paa kepu ketike m̄t ne Isrel nererik nau wit tenhaan wein̄m, kerek m̄t newi au. H̄rak kepu ketike maamrer nau netike ensel kerek ketp̄iw̄k keit miniu (o neiȳip) niuk m̄rak Sainai. H̄rak keit h̄m me God h̄ram mamkaap m̄t nanu nan̄t tipmain tipmain enum eik h̄rak kewetaiyem.

³⁹ * "Au, maamrer nai n̄nein̄k nises h̄m m̄rak au. H̄r neweik̄n sip newet̄iw̄k, nekre han k̄r h̄r hanhan p̄ke nan̄no Isip, ⁴⁰ *te h̄r nat̄p Eron nar ik: 'Ti eime menmen m̄re bulmakau h̄ram mam̄r ke God k̄iu h̄ram mam̄n̄n mamno naanmamprai. Haiu mep̄itari Moses h̄rak kerek keriȳai meit Isip kerai kan, h̄rak kepeit m̄niu (o neiȳip) o h̄rak keit neiȳn o mekam mak̄ip. Ek̄it en ek̄it!' ⁴¹ Me w̄ im h̄r nime nu m̄re bulmakau,

h̄r nenep samiyak neit hemkre neiȳm neh̄nek, nemaniyek naam teipe menmei menmei miunewek neiȳm n̄rīre. ⁴² *H̄r nemaniyek n̄rīre o, God keweik̄n sip kewet̄r kewisi h̄r newen̄pi h̄r mau nepni. H̄m God h̄rak kewet̄ m̄t profet em h̄r newis̄m mau t̄wei mat̄p mar im:

'Yi m̄t ne Isrel. Me 40 tito yi ap yenep samiyak yeit hemkre yeiȳm yeh̄nem au. Yi yewet̄ t̄pir ham em.

⁴³ Yi ȳnan weisaak me ȳnk me meme me t̄pir Molok kerek̄ek. Hi au. Yi ȳnan menmen m̄re me t̄pir Refan yi ȳriakem. Im em h̄ram m̄re n̄naan mau tein̄k mi yi yimaam yewen̄pi niuk m̄r. Hi au. Te maain hi tewen eriuwet̄ m̄t nepan ne wit Babilon h̄r nan̄nen nant̄his nanri nan̄no yi eisipat wit k̄r yi eino ein.'

⁴⁴ * "Maamrer nau nerem̄me weisaak k̄r neit wit tenhaan wein̄m m̄t ap newi. Weisaak ik keteiknor h̄rak God kau ketikeri. H̄r epei nimaak kar ke n̄paa God kat̄p Moses keteikn̄iw̄k han k̄rak h̄rak kimaak. ⁴⁵ *Maain n̄kerek n̄r neit weisaak k̄r ke haairer te h̄r netike Josua neiȳk nen, h̄r nari t̄i ke m̄t ap ne weiw̄k me m̄t ne Isrel. God kep̄r m̄t in nen naa te m̄t ne Isrel nekreh̄r k̄r. Weisaak k̄r kepu keit wit Isrel ere w̄ Devit naanm̄pre m̄t en. ⁴⁶ *God hanhan Devit te Devit kit̄iw̄khi kakime w̄nak ke God kerek maam n̄pu k̄iu Jekop kewen̄piyek. ⁴⁷ *Au, Solomon, Devit n̄kan k̄rak h̄rak kime w̄nak eik e.

⁴⁸ "God h̄rak m̄tik iuwe ap kepu w̄nak m̄t nimaak. Au, m̄tik profet Aisaia kewis menmen im:

* 7:36 Eks 7:3, 14:21; Nam 14:33 * 7:37 Ap 3:22 * 7:38 Eks 19:3; Diu 5:5, 9:10; Ap 7:53

* 7:39 Nam 14:3 * 7:40 Eks 32:1-6, 23 * 7:42 Jer 19:13; Emo 5:25-27 * 7:44 Eks 25:40

* 7:45 Jos 3:14-17, 18:1, 23:9 * 7:46 2Sml 7:1-16; Sam 132:1-5 * 7:47 1Kin 6:1, 14

49 *Mítik Iuwe God hírak katíp kar ik: “Nepni híram míre yeno kai hi hau en, hi hinín naanmípre menmen, tí híram míre tapín hi hewis hit menterim. Te yi yayime wínak karkeik te hi ehu en? 50 Hi ehu wit karkeik? Hi hírekes epei hewis menmen yapírwe.”’

51 *“Yi mít enun níkip paan tokini. Yi yíre mít enun ap yises híam God ketpiyem. Yi yar ke maamrer ní. Yi yetikeri ap yises híam me God Hímín Yaaik au. 52 *Yi eikine niuk me mítik profet kiutípen ke mít profet yapírwe kerek nípaá ein nepu te maamrer ní ap nerekyor enum. Taauye! Hír nenep mít en kerek nípaá newepyapír híam natíp Mítik Yaaik Krais God kehímítanek hírak kak-nen kakíkepai. Yi híras epei yenep mítik ik. 53 *Yi keriyem yeit híam me God ensel kewetiyem te yi ap yisesim au.”

Mít newír nan nenep Stiven hírak kaa

54 *Mít ne kaunsil nemtau híam Stiven epei ketpor, híram merekiror han hír han enuk neriuwerek yehes matín mekeipepam. 55 *Stiven kerek God Hímín Yaaik kau kekre han kírak iuwe hírak kíkíamnaan kír menmen iuwe me God, hírak kír Jisas kerp God his yaaím mírak kerek mít iuwe nerpai. 56 *Stiven kírek, hírak katíp kar ik: “Yi eiyímtau. Hi hír nepni mewep hi hír wit ke God kau yaain. Mítik Jisas, hírak Mítik ke wit ke God hírak kerp his yaaím mírak.”

57 Hírak katíp menmen im epei au, hír mít yapírwe nínap nenepíp nemesís níkip nínapen nemtau híam im, hír nesiuknen

nererik neweikníwek netenenik 58 *neriyaak ken wit eik ere nínaaiwír níwa ke wit Jerusalem, hír newír nan nakíp. Mít nípaá newepyapírek nenke saket mír nokim newisím míwaai hit me mítik pípiak hak niuk mírak Sol, hírak naanmípre saket mír te hír nenep Stiven. 59 *Hír wen newír nan nakíp, hírak Stiven kitehi God katíp kar ik: “Mítik Iuwe Jisas ti ehít híamín kai.” 60 *Hírak kitehír kewen nínp kínáp híam iuwe, “Mítik Iuwe ti ap han ekitet menmen enum hír nerekyewem.” Hírak katíp menmen im epei au, hírak kaa. Mítik Sol hírak han yaaik hír nakíp kaa.

8

Sol kare kakíwaank mít miyapír nises híam me Krais

1 *Me wí im mít neit Jerusalem newaank mít miyapír kerek nises híam me Krais. Mít yapírwe hír nises híam me Krais nínaaiwír Jerusalem nírir nen nau nerer wit wit neit provins Judia kekite provins Sameria. Hír mít aposel au, hír wen nau neit Jerusalem. 2 Mít han nises híam me God werek, hír neit Stiven herwe yínk kírak nen newep hei newisík, hír níkítek híam iuwe. 3 *Hír níkítek te Sol kare kakíwaank mít miyapír nises híam me Krais. Hírak ken kerer wínak wínak kari mít miyapír ken kewisi nen nekre wínak enuk.

Mít newepyapír natíp híam yaaím me Krais neit provins Sameria

4 Mít nises híam me Krais kerek nípaá nírir nínaaiwír Jerusalem nen ein ein natíp mít miyapír híam me Krais. 5 *Mítik niuk mírak Filip ken wit Sameria katíp

* 7:49 Ais 66:1-2 * 7:51 Eks 32:9; Jer 9:26; Ais 63:10 * 7:52 2Kro 36:16; Mt 23:31 * 7:53 Ap 7:38; Ga 3:19; Hi 2:2 * 7:54 Ap 5:33 * 7:55 Mt 22:44; Ap 2:33-34, 5:31 * 7:56 Kl 3:1 * 7:58 Ap 22:20 * 7:59 Sam 31:5; Lu 23:46 * 7:60 Lu 23:34 * 8:1 Ap 7:58, 8:4, 11:19 * 8:3 Ap 9:1, 13, 22:4, 26:9-11 * 8:5 Ap 6:5

mít ne mítik Kraiss kerek God kehimitanek kan kikaap mít. ⁶Mít miyapír yapírwe hír han kiutip newis níkip nises menmen hírak ketpim nentar hír nír menmen yaaim hírak kíriakem keiyim kikaap mít. ⁷*Hírak kepír herwe enum híram menepíp menpín mekeipín mít, hírak kikaap mít hit maa o mít hit enum hír níre yaain, ⁸ te mít neit ein han yaaik nepu.

⁹Mítik hak niuk mírak Saimon hírak kau wit Sameria. Nípaá ere wí Filip kan hírak ketenwo henpín, kewen hawí menmei menmei marim te mít miyapír neit Sameria hír han kír kekrit. Hírak kewenipi hírekes hírak iuwe. ¹⁰Mít yapírwe neit Sameria, mít iuwe, mít weinín, hír nemtau hím mírak nisesik. Hír natíp nar ik: “Mítik ik hírak ketenen menmen me God iuwe hírak kíre God.” ¹¹Mít en hír nisesik iuwe nentar me wí yapírwe hírak kenipi hír han kír kekrit keriuwe menmen hírak kíriakem. ¹²Te maain Filip kan katíp mít miyapír hím me God kakinín naanmampre mít, ketpor hím me Jisas Kraiss, mít miyapír yapírwe hír neweikín sip newet Saimon, hír nises hím im te Filip kíkíri. ¹³Saimon hírkes kises hím me Kraiss, Filip kíkírek. Epei au, hírak kises Filip menep menep kíre wariyakít kírak, hírak kír menmen yaaim iuwe hírak kíriakem kikaap mít keriuwerem te hírak han kírak kekrit.

¹⁴Mít aposel neit Jerusalem nemtau mít ne Sameria nises hím me God, hír neriuwet Pita kekite Jon hírakít ten Sameria. ¹⁵Hírakít ten tiun Sameria, hírakít titehi God te God Hímín Yaaik kaku han ke mít in, ¹⁶tentar God Hímín Yaaik ap kan kewi wen au. Filip kíkíri kekine niuk me Jisas kerekek. ¹⁷*Pita ketike Jon tewis

his mírakít mewi te God Hímín Yaaik kan kau han kír.

¹⁸Saimon kír aposel tewis his mírakít mau mít God Hímín Yaaik kan kewi, te hírak katíp kakwet Pita kekite Jon pewek ¹⁹ketpíwekít kar ik: “Yi yenipa hí hertei menmen im te hí ewis his mamu mít, God Hímín Yaaik kakwi.”

²⁰Pita kewenhi kar ik: “Hi hanhan tí hetike pewek mít yaino si tatíkneni yentar tí han kitet ewír pewek ehít menmen yaaim me God hírak kewet mít en em weiním. ²¹*Menmen im híram menmen mít au, mentar God kír han kit hírak yaaik au. ²²Ti eweikín sip ewet menmen im me tí han kitetim, ehitehi God kakisak menmen enum tí han kitetim. ²³*Hí hertei tí han enuk hemkre menepam heriuwe menmen haiu míríakem. Menmen im enum mau mekre han kit metenínit mar ke waai mesenek mítik hak his mírakít keit wínak enuk.”

²⁴Saimon katíp Pita kekite Jon: “Yi eiyitehi God ke hí te menmen tí hetpim ap mamnen mamrewaank.”

²⁵Pita ketike Jon tatíp menmen hírakít terteyem me Jisas Kraiss, hírakít tetpor hím me God. Epei au, hírakít píke tepno Jerusalem, hírakít ten tatíp mít miyapír hím me God terer wít wít me provins Sameria ere hírakít típiun wít Jerusalem.

Filip katíp mítik ke Itiopia hím yaaim me Kraiss

²⁶Pita ketike Jon epei ten, ensel ke Mítik Iuwe God kan katíp Filip kar ik: “Tí hekrit ekiuwe eno ere tí epiun yayiwe kepno Jerusalem ere wít Gesa.” Nípaá mít nises yayiwe ik te in ek au. ²⁷⁻²⁸**Filip kemtewek epei au, hírak kekrit ken. Me wí im mítik hak hírak mítik iuwe ke wít Itiopia píke kakno wít kírak kitet

* 8:7 Mt 10:1 * 8:17 Ap 19:6 * 8:21 Sam 78:37 * 8:23 Hi 12:15 * 8:27-28 Ais 56:3-7
* 8:27-28 Ap 9:22, 17:3

yayiwe ik kepno. Mítik ik mítik iuwe naanmípre pewek me míte iuwe mít nekine niuk míre nenewe Kwin Kandesi, híre pe kantri Itiopia. Hírak ken wit Jerusalem kewenipi God te hírak píke kau karis kírak kepnen. Hírak kepnen hírak kekine tíwei nípaa profet Aisaia kewisím. ²⁹ God Hímín Yaaik katíp Filip kar ik: “Ti eno menep karis im tí etikerek einó.” ³⁰ Hírak katíp epei au, Filip kesiuken ken menep kemtau mítik ek kekine hím mau tíwei nípaa profet Aisaia kewisím. Filip kitíwekhi kar ik: “Ti hertei hír o as me menmen tí ekinaam o au?”

³¹ *Mítik iuwe eik kewenhi kar ik: “Markeik te hi erteiyem? Mítik ketpo menmen te hi erteiyem. Ti enen etikewa ewu in tí ewepyapír menmen te hi erteiyem.”

³² *Hím mítik hírak kekinaam híram mar im:

“Hírak kóre sipsip mít neriyaak nakíp hírak ketikeri nenepan au. Hírak kóre sipsip mít nime tepnek mírak hírak katíp hím enum au, hírak kekintíp.

³³ Hír nenipek yínk enuk, hír nanriyaak kakno kot mít nankepik au. Keimín kakwis niuk me níkerék nírak mamu tíwei? Hírak mítik hak ap kakwisím kakíntar hír nankíp kaki, hírak ap kaku tí kakine níkerék au.”

³⁴ Mítik iuwe kitehi Filip kar ik: “Ti etpo profet katíp keimín? Hírak hírekes o mítik hak?”

³⁵ Filip ketpíwek menmen, hírak katíp me hím ek hírak kekinam te hírak ketpíwek hím yaaim me Jisas. ³⁶ *Hírakít tepno yayiwe típiun wit heipun mívaaairi te mítik iuwe katíp, “Ahírek! Típar mei mívaaai in. Ap menmen mei meiyepeta te tí ekíra au.”

³⁷ [Filip kewenhi, “Hi ekrit te tí hises Jisas Kraís heriuwe han kit.” Hírak kar ik: “Hi han kitet Jisas hírak Níkan ke God kerekek.”]

³⁸ Hírakít tatíp epei au, mítik iuwe katíp mítik naanmípre karis híram merp, te hírak ketike Filip tenke ten típar, Filip kíkírek.

³⁹ *Hírakít tínaaiwír típar tíniu ten, God Hímín Yaaik keithis Filip keriyaak ken te mítik iuwe kerenaan kínketníwek kíkrek au. Hírak píke kau karis kitet yayiwe han yaaik ken nírak en. ⁴⁰ *Te God Hímín Yaaik hírak kari Filip ken. Hírak keriyaak ken, te hírak kerenaan kír hírekes hírak keit wit Asdot. Hírak keke tí ken kerer wit wit kewepyapír hím yaaim me God ere hírak kípíun wit Sisaria.

9

Sol keweikín sip kewet menmen enum kises hím me Jisas

¹ *Filip wen kíríak menmen, mítik Sol wen katíp enum kaknep mít miyapír nises hím me God. Hírak ken kír mítik iuwe pris kerek kínn naanmípre pris yapírwe, ² hírak kitíwekhi kakít tíwei keiyím kakno wínak me mít ne weiwík me Isrel hír nau nererik nekine hím me Moses neit wit Damaskas. Tíwei ik katíp híram yaaim te Sol kír mít miyapír kerek nises hím nípaa Jisas ketpim, hírak kaktorhis kakriyei kakri kaknen wit Jerusalem. ³ Hírak keit tíwei epei au, hírak ken wit Damaskas. Hírak kepno menep, si mewenín waswas moke nepni man mír meweikníwek. ⁴ Hírak kenkewín kíwaai tí kemtau mítik keit ein katíp kar ik: “Sol Sol tí henmak te tí erekyo enum?” ⁵ *Sol kitíwekhi kar ik: “Mítik Iuwe tí keimín?” Hírak ketpíwek kar ik: “Hi Jisas kerek tí herkyo enum. ⁶ Tí ekrit

* 8:31 Jo 16:13 * 8:32 Ais 53:7-8 * 8:36 Ap 10:47 * 8:39 1Kin 18:12 * 8:40 Ap 21:8

* 9:1 Ap 8:3 * 9:5 Ap 5:39

eno wit Damaskas. Maain ti heit en, mītik hak kaknen kakīput menmen ti ehisesim.”

⁷ Hīr mīt kerek netike Sol nitet yayiwe nen, hīr nerp neit. Hīr nemtau hīm te hīr ap nīr mītik keimīn katīp. ⁸ Jisas ketpīwek nepei au, Sol kekrit kesiupan nanamīr te hīrak ap kīr menmen au. hīrak nanamīr toto, te mīt netikerek netīwekhis neriyaak neiyīk nen Damaskas. ⁹ Hīr nīpiun Damaskas, me wī wikak Sol epei kīr menmen au, hīrak ap kaam tīpar o menmen au.

¹⁰ Mītik kiutīp kises hīm me Jisas kau wit Damaskas niuk mīrak Ananias. Hīrak kepu kītyak kīr Mītik Iuwe Jisas kan ketpīwek menmen kar ik: “Ananias.” Hīrak kekīke kar ik: “Mītik Iuwe hi hepu.” ¹¹ *Mītik Iuwe ketpīwek, “Ti ekrit eno wit niuk mīrak “Ya wit kīpīrak,” ti eno wīnak ke Judas ti eitīwekhi ke mītik ke wit Tasas niuk mīrak Sol. Hīrak prea kitauhi menmen kepu ek. ¹² Hīrak epei kītyak kīr mītik niuk mīrak Ananias kan kewis his menterik te hīrak pīke kakīr ein ein.”

¹³ *Ananias pīke ketpim, “Mītik Iuwe, mīt yapīrwe netpo me mītik ik e menmen enum yapīrwe hīrak kīrīakem me mīt nises hīm mi neit Jerusalem. ¹⁴ *Hīrak epei kan in ketenen tīwei ke mīt iuwe pris, hīr natīp hīram yaaim te hīrak kakīthis mīt miyapīr neimīn newenīpi niuk mit.”

¹⁵ *Hīrak Mītik Iuwe Kraiss ketpīwek kar ik: “Ti eno kerekek hentar hi epei ehimītanek kakwepyapīr hīm mai kaktīp mīt ap ne weiwīk me Isrel em, hīr netike mīt iuwe nīr netike mīt han ne weiwīk me Isrel. ¹⁶ *Hi hīrekes tewen eteiknīwek mekam

mannen mamkīp kakīntar hīrak kaktīp mīt miyapīr hīm mai.”

¹⁷ Mītik Iuwe katīp epei au, Ananias ken wīnak ke Sol kewik, hīrak kewis his menterik ketpīwek kar ik: “Kai yinak Sol, Mītik Iuwe Jisas kerek keweputyapīr hīrekes keit yayiwe te ti hīrek, hīrak hīrekes keriuweta hi han. Hīrak keriuweta te hi ekepit ti pīke ehīr ein ein, God Hīmīn Yaaik kaku kakīkre han kit.” ¹⁸ Hīrak katīp epei au, menmen mīre saauk hīar mekre nanamīr kīrak mīnatīn, te Sol pīke kīr ein ein. Hīrak kekrit ken, Ananias kīkīrek. ¹⁹ Epei au, hīrak kaam menmen hīrak pīke manpenuk keit.

Sol katīp mīt hīm yaaim me Kraiss keit Damaskas

²⁰ Sol hīrak kepu ketike mīt han nises hīm me God neit Damaskas me wī ham. Waswas hīrak ken wīnak ke mīt ne weiwīk me Isrel hīr nau nererik nekine hīm me Moses, hīrak kewepyapīr hīm me Jisas katīp mīt hīrak Nīkan ke God. ²¹ *Mīt nemtau hīm mīrak hīr han kekrit natīpan nar ik: “Mītik ik kerekek hīrak keit Jerusalem kenep mīt kerek nises hīm me Jisas a? Hīrak kan in te kakīthis mīt kerek newenīpi niuk mīrak kakriyei kakri kakno kakwet mīt iuwe pris en?” ²² *Sol keriuwe hīm iuwe hīrak ketpim kari han ke mīt yapīrwe keteiknor Jisas hīrak Mītik Iuwe Kraiss kerek God nīpaa kehīmītanek te hīr mīt ne weiwīk me Isrel nau Damaskas hīr ap nemīnp hīm mīrak.

²³ *Wī yapīrwe epei men, mīt han ne weiwīk me Isrel nau en nererik natīpan nimenīpīn Sol nankīp te ²⁴ mīt han netpīwek menmen hīr nanrīakem. Wītaan wanewik hekrit hekrit hīr nerp ya weipīr ke wit Damaskas

* 9:11 Ap 21:39 * 9:13 Ap 8:3 * 9:14 Ap 9:1-2, 21; 1Ko 1:2 * 9:15 Ap 25:13, 23, 27:24; Ro 1:5 * 9:16 2Ko 11:23-28 * 9:21 Ap 8:3, 26:10 * 9:22 Ap 17:3, 18:5, 28 * 9:23 Ap 23:12 * 9:25 2Ko 11:32-33

nekiw^wwek h^r nank^p. ²⁵ *Au, wⁱtaan hak mⁱt kerek nises h^m m^rak me Jisas h^r net^wwekh^s newisik kekre wⁱpo w^senuk h^r nⁱk^aaip waai nⁱnaiw^rek ken kekre hei ke han iuwe keit wⁱt eik keweikⁿ wⁱt Damaskas kekiuwe kerp tⁱ h^rak k^rr.

Sol keit wit Jerusalem

²⁶ *Sol kⁱnaaiw^r Damaskas epei ken wit Jerusalem, h^rak kare kaku kaktike mⁱt en nises h^m me Krai. Au, h^r ap nemtau h^m m^rak. H^r nⁱnein^k nentar h^r han kitet h^rak ap kises h^m me Krai. H^r han kitet h^rak kan kemipⁿ kakwe-naani kak^r neimⁿ h^r nises Krai h^rak kakwisi nanⁱno wⁱnak enuk. ²⁷ *H^r nⁱnein^k te mⁱt^k Banabas ket^wwekh^s keriyaak keiy^k ken mⁱt aposel ketpor Sol kitet yayiwe h^rak k^r Mⁱt^k Iuwe Jisas, h^rak ketp^wwek menmen. H^rak wen ketpor Sol kat^p mⁱt h^m me Krai ketpor h^m manp keit wit Damaskas. ²⁸ H^rak ketpor epei au, h^r newis Sol kau ketikeri te h^rak ken k^r ein ein keit Jerusalem kat^p h^m iuwe ketpor h^m me Jisas. H^rak ap kⁱnapen au. ²⁹ H^rak ketike mⁱt ne weiw^k me Isrel kerek h^r nertei h^m Grik, h^r natⁱpan nenenan me Jisas te h^r nererik nimenⁱpⁿek nank^p. ³⁰ *Wⁱ kerek mⁱt nises h^m me Jisas ein nemtewek, h^r neithis Sol neriuwetek kekiuwe ken wit Sisaria newisik kau sip neriuwetek ken n^rak en wit Tasas. ³¹ Me wⁱ im mⁱt ap nenep mⁱt nises h^m yaaim me Jisas te h^r mⁱt yap^rwe nau neit provins Judia, Galili ketike Same-ria h^r nau werek werek. God H^mⁿ Yaaik kekepi h^r nⁱnakⁿ tokim h^r nari mⁱt han nises h^m me Jisas Krai h^r han kitet h^rak yaaik.

Pita kⁱkaap Inias h^rak kⁱre yaaik

³² Pita keke tⁱ ken kerer wit wit. Wⁱ ham h^rak ken k^r mⁱt nises h^m me God neit wit Lida. ³³ H^rak ken k^r mⁱt neit wit Lida, h^rak k^r mⁱt^k niuk m^rak Inias. Mⁱt^k ik kⁱwaai yeno me tito hispⁿak wikak (8) kentar his hⁱt maa te h^rak ap kekrit au. ³⁴ Pita ketp^wwek kar ik: “Inias, Jisas kenipit tⁱ h^re yaaik. Ekrit ewen laplap ewisim emⁱntar yeno.” H^rak kat^p epei au, mⁱt^k kekrit waswas. ³⁵ Mⁱt yap^rwe nau wit Lida kekite wit iuwe Seron n^rek h^rak kⁱre yaaik te h^r neweikⁿ sip newet menmen enum nises Mⁱt^k Iuwe Jisas.

Mⁱte Dokas waa Pita pⁱke kⁱkⁱa (o kekⁱp) wekrit w^epu

³⁶ Mⁱte piut^p niuk m^re Tabita w^epu wit Jopa. Me h^m Grik h^r mⁱt nenewe Dokas. Hekrit hekrit h^re w^rak menmen yaaim h^re wⁱkaap mⁱt enun menmen auri, h^re wises h^m me God. ³⁷ Me wⁱ Pita kepu wit Lida, mⁱte ip wⁱnap h^re waa. Mⁱt miyap^r han en nises menmen me maam^rer n^r h^r nⁱk^r yⁱnk kⁱre newisiye wⁱwaai wekre haau mau wⁱnak kau niu. ³⁸ Wit Lida h^rak menep k^rrapit wit Jopa te mⁱt nises h^m me God neit ein nemtau mⁱt natⁱp Pita kepu Lida, te h^r nesiuwe mⁱt^kit wik ten tetp^wwek tar ik: “Ti etikaw^r euno wit kaw^r waswas.” ³⁹ H^rakⁱt tat^p epei au, Pita kekrit ketikeret ten. H^rakⁱt ten tiu wⁱnak eik, h^r neriyaak ken haau kau niu ein. Miyap^r yap^rwe kerek mⁱkaan n^r epei naa, h^r nerp en nⁱkⁱtep. H^r n^r Pita epei kan, te h^r nan neweikⁿw^ek neteikⁿw^ek menmen nⁱpaa me wⁱ h^re w^epu Dokas wekerwo laplap wewet mⁱt miyap^r em neriuwetem. ⁴⁰ *Pita keriuweti nen witeik, h^rak kiteh^r kewen

* 9:26 Ga 1:17-19 * 9:27 Ap 9:4, 20; 1Ko 9:1, 15:8 * 9:30 Ap 11:25; Ga 1:21 * 9:40 Mk 5:40-41

ninip kitehi God me hire. Epei au, hirak kerenaan katip herwe yink kire kar ik: "Tabita ti ekrit." Hirak katip epei au, hire wesiupan naan. Hire wesiupan naan wir Pita, te hire wekrit wau yeno. ⁴¹ Hire wekrit wau yeno, Pita kikia hire wekrit werp, hirak kenine miyapir mit nir epei naa nipaa ein, hir netike mit han en nises him me God kewetir mite ip pike wan. ⁴² Mit yapirwe neit Jopa nemtau him im te hir nises him yaaim me Mitik Iuwe Kraiss. ⁴³ *Pita kepu wi yapirwe kau winak ke Mitik itai kirak Saimon kerek kenip yink me samiyak yaaim me yerkesi.

10

Ensel ke God ken kir mitik Konilias ketpewek menmen

¹ *Mitik hak niuk mirak Konilias kepu wit Sisaria. Hirak mitik iuwe ke Ami, hirak kinin naanmipre 100 mit soldia ne ami ne wit iuwe Itali keit yanimn. ² Hirak mitik ik ketike mit nau winak kirak hir han kitet God hirak iuwe te hir newenipiyek. Hekrit hekrit hirak kitehi God menmen, hirak keit pewek kewet mit ne Isrel kerek enun menmen auri kewetirem. ³ *Wi ham menep hinkewi hirak kepu kityak kir ensel kerekek ke God kan ketpewek kar ik: "Konilias."

⁴ Hirak Konilias kirapirwek kepipir kitewekhi, "Mekam mitik iuwe?"

Ensel ketpewek kar ik: "God han kitetit ti hitewekhi hekrit hekrit ti ewet mit enun si enuni pewek herekyor yaaim. ⁵ Te in ek ti esiuwe mit han nanino wit Jopa hir naninantin mitik kerekek niuk mirak Saimon. Niuk mirak ham hirak Pita. ⁶ *Hirak kau winak ke itai kirak Saimon, kerek kenip yink me samiyak, hirak winak

kirak kiwaai تنهااaa eik. Hirak kakitput menmen te yi eiyisesim."

⁷ Ensel ketpewek epei au, hirak ken. Hirak ken, Konilias kenine mitik wik tirak menmen mirak tekite mitik ke ami kiutipen. Mitik ke ami kewenipi niuk me God, hirak hekrit hekrit kau ketike Konilias naanmipre menmen mirak me ami. ⁸ Hirak ketpewekit menmen hirak epei kirem. Hirak ketpewekitem epei au, hirak kesiuweret ten wit Jopa.

Pita kepu kityak kir menmen

⁹ Hirak kesiuweret ten, witaan hirakit tiwaai ya ke nimn. Wanewik hirakit tekrit tepno menep wit Jopa. Menep me wepni nimn iuwe Pita kinu ken kau winak siup kerek kiprak ken kitehi God menmen. ¹⁰ Hirak Pita kitehi God menmen, hirak ninip+ maak hirak han kitet kakim menmen, hirak wen kemeriyor hir wen nam miwaai si. Hirak kepu en hirak kepu kityak, ¹¹ *kir nepni mewep menmen mire laplap mit nikaaip waai mewim men pinak men pinak, men yinak, men yinak, hiram mekiuwe man menep ti. ¹² Menmen yapirwe mau mekrerem. Samiyak, manpen, pwen, kirin metike hore yapirwe. ¹³ Hirak kirem, hirak kentaumitik ketpewek kar ik: "Pita ekrit emip ehim." ¹⁴ *Au, Pita ketpewek kar ik: "Auye! Hi nipaa ere in ap haam menmen im him me Moses mau tiewei meriuwessem mar ik: 'Yi mit ne Isrel ap eiyim samiyak im au emit.'" ¹⁵ *Hirak mitik ketpewek kar ik: "Menmen God katip hiram yaaim ti ap etip hiram enum au emit." ¹⁶ Menmen im man mar wikak. Epei au, menmen mire laplap pike miniu men nepni eim.

* 9:43 Ap 10:6 * 10:1 Mt 8:5; Ap 27:1, 3 * 10:3 Ap 3:1 * 10:6 Ap 9:43 * 10:11 Ap 11:5-17 * 10:14 Lev 11:1-47; Esi 4:14 * 10:15 Mk 7:15, 19

¹⁷ Hiram miniu men nepni eim, Pita han kitet kar ik: “Menmen im meteikno mekam?” Pita han kitetim, mitikik kerek Konilias nipaa keriuwetet tipiuon Jopa titehi mit ere tinapin winak ke mitik Saimon, hirakit terp ya weipir ke nwa meweikin winak eik e.
¹⁸ Hirakit tenine titehi tar ik: “Mitik kiutip niuk mirak Saimon Pita kau in o au?”
¹⁹ *Pita han kitet menmen hirak epei kirem, God Himin Yaaik ketpwek kar ik: “Nikip emnep emtewek! Mitikik wikak epei tan tintetnut,
²⁰ te ti ekrit ekiuwe eno etikeret eino. Ti ap enapen han ekitet menmen au emit. Hi epei heriuwetet tan.”

²¹ Hirak katip epei au, Pita kekiuwe ken kir mitikik kerek Konilias keriuwetet tan in, hirak ketpwekik kar ik: “Hi mitik yi yinyetno. Yenmak te yi yan?”
²² *Hirakit tetpwek tar ik: “Mitik iuwe kinin naanmipre 100 mit ne ami keriuwetehaiu man in, Hirak mitik yaaik han kitet God iuwe hirak kisesik, mit ne weiwik me Isrel hir natip: ‘Hirak yaaik,’ mitik ik God kesiuwe ensel kirak ketpwek hirak kakriuwet mit han nanino nantuthis ti enen winak kirak ti etpwek menmen.”
²³ *Hirakit tatip epei au, Pita keriyehi kerin kan winak namin en, hirakit tiwaai en me witaan. Wanewik hirak kekrit ketike mit han ne wit Jopa hir nises him me God, hir netikeret nen.

Pita ken winak ke Konilias

²⁴ Hir netikeret nen ere witaan, hir niwaai. Wanewik hir nekrit nen. Me wi im hir nipiun Sisaria kerek Konilias kemerir Pita. Hirak epei kari nei ne weiwik miutip mirak, netike narak yinan han hir nau winak.
²⁵ Pita ketikeri nare nanino namin en, Konilias kewenyipirek keit ya weipir ke winak kenke kewen ninip kitehir

menep hit mirak.
²⁶ *Au, Pita kenipek hirak kekrit, ketpwek kar ik: “Ti ekrit hentar hi ap God au. Hi mitik har ke ti kerekek.”
²⁷ Pita ketike Konilias tewepnak ten namin en, Pita kir mit yapirwe nererik nau en.

²⁸ Hirak kir mit nau en, hirak ketpor kar ik: “Yi mit hiras yi yertei werek him haiu mit ne Isrel misesim hiram meriuwesai mamu winak ke mit ap ne weiwik me Isrel mamim menmen mamtikeri au emit. Te God epei keteikno hi ap han ekitet mitik hak enuk kentah hirak ap ke weiwik me Isrel au.
²⁹ Wi kerek yi yeriuwet mitikik tan tetauhis, hi ap hatip au. Hi han kerekek. In ek hi hitihi te yi yenmak yi yeriuwet mitikik tan tetauhis te hi han in?”

³⁰ *Konilias katip kar ik: “Mar ke petepin ti han in, nipaseik wi tekyaaik (4) hi heit winak kai hi hitehi God menmen ere menep hinkewi. Hi wen hepu in, hi hir mitik kiutip keriuwet klos merhihe kerp ninaan mai.
³¹ Hirak ketpo kar ik: ‘Konilias, God kemtau him mit ti hitiwekhi menmen. Hirak han kitet menmen yaaim ti hirak mit enun si enuni em.
³² Ti eriuwet mit han nanino wit Jopa naninantin mitik niuk mirak Saimon Pita. Hirak kau winak ke mitik Saimon kerek kenip yink me samiyak yaaim meyerkesi, hirak winak kirak kiwaai tenhaan menep wan eik.’
³³ Hi epei hemtewek, waswas hi heriuwet mitikik wik ten tintetnut tetuthis terit tan. Ti mitik yaaik te ti etikeret epei yan in. Tis, God kau ketikewai haiu mererik te haiu mamimtau menmen God ketput ti ewepyapirem etpaiyem.”

Pita katip him me Kraiskait winak ke Konilias

³⁴ *Konilias katip Pita epei au, Pita ketpor kar ik: “Hi hetpi

* 10:19 Ap 11:12, 13:2 * 10:22 Ap 10:1-2 * 10:23 Ap 10:45, 11:12 * 10:26 Ap 14:13-15;
 Rev 19:10 * 10:30 Ap 1:10, 3:1 * 10:34 1Sml 16:7; Ro 2:11; Ga 2:6

werek. In ek hi hertei God h̄irak han kitet m̄it miyap̄ir yap̄irwe n̄ip̄iran kerekyor menmen miut̄ip. ³⁵ *Weiw̄ik miut̄ip keremem au. God han yaaik keriuwe m̄it nerer wit wit kerek newen̄ip̄iyek n̄ir̄iak menmen yaaim nisesik. ³⁶ *Yi yertei h̄im God kewet haiu m̄it haiu nepenyerer ne Isrel kewetaiyem. God kewepyap̄ir h̄im yaaim kat̄ip haiu mantikerek emu han kiut̄ip mam̄intar Jisas Kraiss. H̄irak M̄itik Iuwe kin̄in naan̄m̄ip̄re m̄it yap̄irwe. ³⁷ *Yi yertei n̄ip̄aa Jon kat̄ip m̄it menmen ketpor h̄ir enweik̄in sip enwet menmen enum, h̄irak k̄ik̄iri. H̄irak k̄ik̄iri epei au, Jisas kewepyap̄ir h̄im me God mekrit min̄in meit Galili men merer wit wit meit Isrel. ³⁸ *Yi yertei Jisas ke wit Nasaret. God kehimitanek kewet̄iw̄ek H̄im̄in Yaaik k̄irak ken kewik kewet̄iw̄ek menmen iuwe m̄irak kak̄ik̄epik. H̄irak ken kerer wit wit k̄ir̄iak menmen yaaim me m̄it, k̄ikaap m̄it kerek Seten kew̄ir menmen m̄irak enum menteri, kekepi h̄ir n̄ire yaain kentar God kau ketikerek kekepi. ³⁹ Haiu m̄it aposel mewepyap̄ir menmen yap̄irwe h̄irak k̄ir̄iakem kerer wit wit ke Isrel, mekite wit iuwe Jerusalem. M̄it iuwe nin̄in naan̄m̄ip̄re wit Isrel h̄ir net̄iw̄ekhis neiȳik nen nak̄ip newenkekik kau nu tentarak̄it h̄irak kaa. ⁴⁰ *Au, me w̄i wikak hekrit enum eik, God k̄ik̄iak h̄irak kekrit kepu h̄irak kewepyap̄ir h̄irekes. ⁴¹ *M̄it yap̄irwe au. Haiu m̄it aposel kerek n̄ip̄aa God kehimitan̄ai haiu mewepyap̄ir menmen m̄irak. H̄irak kekrit kepu haiu maam t̄ip̄ar menmen metikerek. ⁴² *H̄irak ketpai h̄im manp

te haiu mamno mamwepyap̄ir h̄irak m̄it̄ik God kehimitanek h̄irak skelim m̄it n̄ip̄aa naa, m̄it wen nepu. ⁴³ *M̄it profet yap̄irwe n̄ip̄aa newis h̄im mekre t̄iwei mewepyap̄ir h̄im me m̄it̄ik ik. H̄ir nat̄ip m̄it miyap̄ir kerek nisesik, God kak̄isak menmen enum h̄ir n̄ir̄iakem kak̄intar menmen yaaim Jisas kerekyaayem.”

M̄it ap ne weiw̄ik me Isrel God H̄im̄in Yaaik kan kewi

⁴⁴ *Pita wen ketpor h̄im m̄irak, God H̄im̄in Yaaik kan kau han ke m̄it miyap̄ir kerek nemtau h̄im Pita ketporem. ⁴⁵ M̄it ne weiw̄ik me Isrel, kerek nises h̄im me God nan netike Pita, h̄ir neh̄inh̄in nat̄ip nar ik: “God epei kesiuwe H̄im̄in k̄irak Yaaik kan kau haiu m̄it ketike m̄it in kerek ap ne weiw̄ik me Isrel.” ⁴⁶ *H̄ir nat̄ip menmen ik nentar h̄ir epei nemtau m̄it in nat̄ip h̄im ham h̄ir h̄iras nep̄itariyem newen̄ipi niuk me God h̄irak iuwe neriuwe h̄im im. Pita kat̄ip h̄im iuwe kar ik: ⁴⁷ * “God H̄im̄in Yaaik kan kau han ke m̄it in kar ke n̄ip̄aa h̄irak kan kau haiu m̄it. Keim̄in kakt̄ip te m̄it in ap haiu mamk̄iri mamriuwe t̄ip̄ar au a? Auye!” ⁴⁸ *H̄irak kat̄ip epei au, h̄irak ketpor h̄ir n̄ik̄iri neriuwe t̄ip̄ar nekine niuk me Jisas. H̄ir n̄ik̄iri epei au, h̄ir m̄it en nit̄iw̄ekhi h̄irak kau ketikeri me w̄i ham.

11

Pita kat̄ip m̄it nises h̄im me God neit Jerusalem me menmen h̄irak k̄ir̄iakem

¹ M̄it aposel netike m̄it kerek nises h̄im me God neit provins Judia nemtau m̄it ap ne weiw̄ik me Isrel epei nises h̄im yaaim me God. ² Ewaai meruri Pita p̄ike kan

* **10:35** Jo 9:31 * **10:36** Sam 107:20; Ais 52:7; Rev 17:4 * **10:37** Mt 4:12-17 * **10:38** Mt 3:16; Lu 4:17-20 * **10:40** 1Ko 15:4-7 * **10:41** Jo 14:19, 22-24, 15:27; Ap 1:8; Lu 24:42-43 * **10:42** Ap 17:31; 2Ti 4:1; 1Pi 4:5 * **10:43** Ais 33:24, 53:5-6; Jer 31:34; Dan 9:24 * **10:44** Ap 11:15, 15:8 * **10:46** Ap 2:4, 19:6 * **10:47** Ap 8:36 * **10:48** Ap 2:38

wit Jerusalem, mit kerek natip mit nises him me God nerekir yink kir hir nitiwekhi nenerek ³ *natip nar ik: “Ti henmak te ti hau hetike mit ap ne weiwik me Isrel, yi yekiyan yaam menmen? Hiram au emit.”

⁴ Au, Pita kewepyapir ketpor menmen yapirwe epei man kerek God kiriak Konilias em. ⁵ *Hirak katip kar ik: “Hi hepu wit Jopa, hi hepu ein hi hitehi God menmen, au hi hityak hir menmen mire laplap mekiuwe man, hir newir waai neriyaam nen yinak nen yinak, nen pinak nen pinak mekiuwe man merp menep hi herpai. ⁶ Te hi hir samiyak, manpen, pewen, kirin metike hore mei me yaank mekrerem. ⁷ Hi hir samiyak mekrerem, hi hemtau mitik ketpo kar ik: ‘Pita ti ekrit enep mei ehim.’ ⁸ Hi hewenhi har ik: ‘Mitik iuwe auye. Nipaa ere in hi ap haam menmen im kerek him me Moses meriuwesisim mar im: Yi mit ne Isrel ap eiyim samiyak im.’ ⁹ Mitik keit nepni pike ketpo kar ik: ‘Menmen God katip hiram mire yaaim, ti ap etip hiram enum au emit.’ ¹⁰ Menmen man marim ere mar wikak, te hiram pike miniu men nepni. ¹¹ Hiram pike men nepni, mitikit wikak kerek mitik ke Sisaria keriuwetet, hirakit ten terp winak hi hewik. ¹² God Himin Yaaik ketpo hi ap han ekitet menmen au. Hi eno etikeret kerekek. Mitikit hispinak kiutip (6) terp in tetikewa hirakit tetikewa mariyan men wit Sisaria haiu men mekre winak ke mitik Konilias. Haiu men winak ke mitik Konilias, ¹³ hirak ketpai hirak kir ensel kerp winak kirak ketpawek kar ik: ‘Ti esiuwe mitik kakno wit Jopa kakinkatin mitik niuk mirak Saimon Pita. ¹⁴ *Hirak kaknen kaktip him mamkaap ti etike mit miyapir nau winak ki yi

eiyises him me God te maain God kaktihis.’ ¹⁵ *Hi han kekrit hare etpor menmen, au God Himin Yaaik kan kau kekra han kir kar nipaa kan kau haiu mit in. ¹⁶ *Hirak kan kewi, hi han kitet him nipaa Mitik Iuwe Kraiss katip. Hirak katip kar ik: ‘Jon kikir mit keriuwe tipar te hi tewen esiuwe God Himin Yaaik kaknen kaku yi mit.’ ¹⁷ Haiu mertei nipaa haiu mises him me Mitik Iuwe Jisas Kraiss, hirak kesiuwe Himin kirak yaaik. In ek God epei kewet mit ap ne weiwik me Isrel menmen yaaik ik nipaa hirak kewetaiyem. Hi keimin te hi hatip God ekit? Taauye!”

¹⁸ *Mit en nemtau him Pita ketpim, hir ap wen nenerek au. Hir newenipi niuk me God natip nar ik: “God epei kewis mit ap ne weiwik me Isrel hir nanweikin sip nanwet menmen enum te hir nanu nanit nantikerek nanir ke haiu mit in.”

Mit kerek nises him me Kraiss neit Antiok hir niriak menmen

¹⁹ *Me wi mit nenep mitik Stiven hirak kaa, mit nanawaank mit miyapir kerek nises him me God. Au, hir nirir. Han nirir nen menep, han au nen yanimin ere hir niun wit Finisia, wit Saipras, wit Antiok natip mit ne Isrel nau en keriyen him yaaim me Kraiss. ²⁰ Mit han kerek nises him me God hir ne wit Saipras ketike provins Sairini, hir nen wit Antiok newepyapir him yaaim me Mitik Iuwe Jisas, hir natip mit ne Isrel netike mit ap nei ne Isrel netporem. ²¹ *Mitik Iuwe God kekepi te mit yapirwe nemtau him neweikin sip newet menmen enum hir nises Mitik Iuwe Kraiss.

²² *Mit ne weiwik me God neit Jerusalem nemtau him me menmen im epei man, te hir nesiuwe

* 11:3 Ap 10:28; Ga 2:12 * 11:5 Ap 10:9-48

Ap 1:5 * 11:18 Ap 13:48, 14:27

* 11:23 Ap 13:43, 14:22

* 11:14 Ap 16:31

* 11:15 Ap 2:4

* 11:16

* 11:19 Ap 8:1-4

* 11:21 Ap 2:41

* 11:22 Ap 4:36

Banabas ken wit Antiok k̄r menmen. ²³ *H̄irak ken k̄ri, h̄irak k̄r God kerekyor yaa'im, h̄irak han yaaik keriuweri h̄irak ketpor h̄im manp te h̄r wen enises M̄it̄ik Iuwe ek̄kre han k̄r iuwe. ²⁴ *Banabas h̄irak m̄it̄ik yaaik, God H̄im̄in Yaaik kau kek̄re han k̄rak iuwe, h̄irak kises God werek werek, te m̄it̄ yap̄rwe nises h̄im me M̄it̄ik Iuwe Krai.

²⁵ *M̄it̄ yap̄rwe nises h̄im me Krai te Banabas ken wit Tasas k̄nk̄kat̄in Sol. ²⁶ *H̄irak k̄nk̄kat̄in Sol ere k̄nap̄inek keriyaak p̄ike keiȳik ken wit Antiok, h̄irak p̄ike ken wit Antiok kau en tito kiut̄ip, h̄irak̄it̄ tau en tekite m̄it̄ ne weiw̄ik me God teteik̄in m̄it̄ yap̄rwe menmen, tetpor h̄im me God. H̄r neit wit ik e, m̄it̄ han nin̄in nekine niuk me m̄it̄ nises h̄im me Krai, h̄r m̄it̄ Kristen.

²⁷ *Me w̄i im, m̄it̄ han profet kerek newepyap̄r h̄im me God, n̄inaaiw̄r wit Jerusalem nekuiwene n̄in wit Antiok. ²⁸ *M̄it̄ nan nererik nemtau h̄im me God, m̄it̄ik kiut̄ip ke m̄it̄ in niuk m̄irak Agabas h̄irak kek̄rit kerp n̄im̄in h̄r m̄it̄ nau nererik en, God H̄im̄in Yaaik ketp̄iw̄ek te h̄irak kewepyap̄r menmen im: Maain w̄i mamnen te haw̄i ap kaknen kak̄rer wit wit au, menmen mamu ni ap mamwo au mami. (Menmen im epei man me w̄i m̄it̄ik iuwe gavman ke Rom Klodias h̄irak kin̄in naanm̄ip̄re m̄it̄.) ²⁹ M̄it̄ nises h̄im me God en han kitet h̄r niut̄ip̄ niut̄ip̄ nenke pewek m̄ir nan̄isiuwerem mamno wit Judia kerek haw̄i ap kan keit ein menmen me ni ap mewo au. H̄iram maa. ³⁰ *H̄r nenkerem neman̄iyem, h̄r newet Banabas ketike Sol pewek im h̄irak̄it̄ teiȳim ten tewet m̄it̄ iuwe nin̄in naanm̄ip̄re m̄it̄ ne God neit

Jerusalem, tewet̄irem.

12

M̄it̄ik iuwe gavman King Herot kenep Jems kaa kewis Pita kek̄re w̄inak enuk

¹ Me w̄i im m̄it̄ik iuwe gavman King Herot kin̄in naanm̄ip̄re m̄it̄ neit Isrel, h̄irak kewaank m̄it̄ han ne weiw̄ik me God. ² H̄irak keithis Jems, Jon n̄ikik k̄rak, kat̄ip̄ m̄it̄ ne ami n̄irak h̄r nerekir teruk k̄rak kewen kek̄et. ³ *H̄irak kaa, h̄irak Herot kertei m̄it̄ ne Isrel han yaaik neriuwene menmen h̄irak epei k̄riakem, h̄irak wen k̄riak menmen enum. H̄irak keithis Pita kewis̄ik kek̄re w̄inak enuk me w̄i m̄it̄ nererik han tewen̄in menmen, h̄r naam b̄ret yis mekrerem au. ⁴ H̄irak kewis Pita kek̄re w̄inak enuk, m̄it̄ ne ami naanm̄ip̄rew̄ek. H̄r m̄it̄ nar 16 h̄r nenkehan n̄ire tekyaāit̄ tekyaāit̄ (4) naanm̄ip̄re Pita w̄itaan wanewik w̄itaan wanewik. Herot han kitet w̄i m̄it̄ nererik han tewen̄in menmen h̄r naam menmen epei au, h̄irak kaksup̄anek kakno witeik m̄it̄ yap̄rwe nan̄irek h̄r nant̄ip̄ nare nank̄ip̄. ⁵ *M̄it̄ ne ami wen naanm̄ip̄re Pita, te m̄it̄ miyap̄r yap̄rwe ne weiw̄ik me God h̄r nitehi God iuwe te kak̄ipek̄ik.

Ensel keithis Pita keriyaak ken k̄inaaiw̄r w̄inak enuk

⁶ *W̄itaan w̄i miut̄ip̄ m̄it̄ik King Herot kaknen kak̄this Pita kakno wit m̄it̄ yap̄rwe nan̄irek nank̄ip̄, me w̄itaan ik Pita k̄iwaai kek̄re m̄it̄ik̄it̄ wik te ami ket̄in ke n̄im̄in, h̄r newis sen me ain wik mewik, mari hisp̄nam me ami ek, p̄nam mari ami ek. M̄it̄ ami han naanm̄ip̄re ya weip̄r ke w̄inak enuk eik e. ⁷ H̄r naanm̄ip̄re ya weip̄r, ensel ke God kerp en k̄ire si merh̄ihe meit̄ haau ek. H̄irak m̄it̄ik̄it̄ ensel kewis his mau yap̄r

* 11:24 Ap 2:41, 6:5 * 11:25 Ap 9:30 * 11:26 1Pi 4:16 * 11:27 Ap 13:1, 15:32 * 11:28 Ap 21:10 * 11:30 Ap 12:25 * 12:3 Ap 4:3 * 12:5 Je 5:16 * 12:6 Ap 5:23

ke Pita kekotitek ketp>wek kar ik: “Ti ekrit waswas.” H>arak epei ketpim, sen menke m>naaiw>ir his m>arak. ⁸ H>iram m>naaiw>ir his m>arak, Ensel p>ike ketp>wek kar ik: “Ti enke klos mit tokim eriuwet su mit.” Pita k>ir>akem epei au, ensel ketp>wek kar ik: “Ti eriuwet saket kit ti eis>isa enen.” ⁹ Pita k>isesik k>naaiw>ir w>inak enuk ken wit eik. H>arak kep>tari menmen ensel k>ir>akem h>iram werek o au. H>arak han kitet h>arak k>waai k>tyak. ¹⁰ *H>arak>t>naaiw>ir wep>ir ke han ke n>im>n. Epei au, h>arak>t>naaiw>ir wep>ir ke han ke wit eik ere tiun wep>ir wisenuk ke ain ke n>wa k>kaisiu ke wit Jerusalem. Wep>ir eik au tokik keit te h>irekes k>kaisiu, h>arak>t>ten wit eik. H>arak>t>tekiuwe ya, ensel keweik>nhis k>ire n>ime k>naiw>irek,

¹¹ Ensel k>naaiw>ir Pita, h>arak kertei mekam epei man te h>arak kat>p kar ik: “Hi hertei werek. God kesiuwe ensel k>ir>ak ketauhis keriya hi h>naaiw>ir menmen Herot ketike m>it ne Isrel han kitet nanrek>yewem.” ¹² *H>arak han kitet menmen im ere werek, h>arak ken w>inak ke Maria, miye pe m>it>ik Jon Mak, m>it yap>irwe nererik neit ein h>ir nitehi God me Pita. ¹³ Pita kan kerp wep>ir ke w>inak keit witeik keret>t wep>ir keket teruk. M>ite niuk m>ire Roda h>ire w>ir>ak menmen weit pewek im au, h>ire wan waw>ir keim>n keret>t wep>ir keket teruk. ¹⁴ H>ire wen menep witehi war ik: “Ti keim>n?” H>arak kek>ike ton>ik mekre n>k>p m>ire h>ire wertei h>arak Pita. H>ire wertei h>arak Pita, h>ire han yaaik wesiuknen wen ein w>kaisiu wep>ir au, wat>p m>it en war ik: “Pita kerp witeik.” ¹⁵ *H>ir newenuwehi nar ik: “Ti hetaritari.” Au, h>ire wept>p yap>irwe war ik: “H>arak kerp witeik.” H>ir nat>p nar ik: “Au,

h>arak au, h>im>n k>ir>ak kerekek.”

¹⁶ H>ir wen nat>ipan, Pita wen keret>t wep>ir te h>ir nare nan>no nan>rek. H>ir n>kaisiu wep>ir n>rek h>ir neh>n>n. ¹⁷ *H>ir neh>n>n nesike yaanmi, Pita k>k>am his kesiyor h>arak kat>p kar ik: “Yi eikint>p.” Epei au, h>arak ketpor karkeik M>it>ik Iuwe God ket>wekhis keriyaak kan k>naaip>s w>inak enuk ke gavman. H>arak ketpor menmen im epei au, h>arak ketpor kar ik: “Yi eino eit>p Jems ketike naiu yinan han h>im im hi epei hetpiyem.” H>arak ketpor epei au, h>arak k>naaiw>ir wit ik k>ir>ir ken wit hak k>isaw>n kau en.

¹⁸ *Maain wanewik epei man, m>it ne ami neit w>inak enuk h>ir nekrit han enuk wisenuk h>ir nat>p nitehiyan nar ik: “Pita ken neiy>n?” ¹⁹ M>it>ik iuwe King Herot kesiuwe m>it ne ami han h>ir n>netn>wek n>ietn>wek au. H>ir n>netn>wek au, Herot kitehi m>it kerek naanm>pre Pita h>ir nep>tari menmen te h>arak han enuk kat>p m>it ne ami han nantorhis neriyei neri nan>no nan>n>p nani. Epei au, Herot k>naaiw>ir provins Judia kekiuwe ken wit Sisaria.

M>it>ik iuwe King Herot kaki

²⁰ *M>it>ik iuwe King Herot kepu wit Sisaria, h>arak han enuk keriuwe m>it ne wit Taia ketike wit Saidon. H>ir nerteiyek in ek h>arak kaknen te h>ir m>it han nan nererik nen nan>ir King Herot. H>ir n>piun ein, h>ir nin>n nat>p m>it>ik niuk m>arak Blastas kerek naanm>pre menmen me w>inak ke King Herot, h>ir netp>wek menmen h>ir hanhan menmen me n>paa h>ir netike King Herot han enuk neriuwehan h>iram nepei werek em>t. H>ir netp>wek epei au, h>ir nen n>ir King Herot nit>wekhi enkiyan enu en>t nentar h>ir neit menmen me wit King Herot naanm>prewem.

* 12:10 Ap 5:19 * 12:12 Ap 12:25, 15:37 * 12:15 Ap 26:24; Mt 18:10 * 12:17 Ap 13:16, 19:33, 21:40 * 12:18 Ap 5:22-24 * 12:20 1Kin 5:11; Esi 27:17

21 Me wi h̄rak nepei k̄mat, m̄t̄ik iuwe Herot keriuwet laplap me m̄t̄ik iuwe h̄rak keiȳm kak̄ir m̄t̄, h̄rak kan kau yeno m̄rak me gavman kat̄ip m̄t̄ h̄m m̄rak.

22 H̄rak kat̄ip epei au, m̄t̄ h̄r n̄nap nat̄ip nar ik: “H̄rak kat̄ip k̄pre God kerekek. K̄re m̄t̄ik au.

23 *Wasenum h̄rak m̄t̄ik ensel ke God kenip Herot h̄rak k̄nap kentar h̄rak ap keweni ketpor, “Hi God au, hi m̄t̄ik kerekek.” Henek m̄re p̄n̄ike maak tu k̄rak te h̄rak kaa.

24 *Te m̄t̄ miyap̄r yap̄rwe nerer wit wit nemtau h̄m me God h̄r nisesim.

25 *Banabas ketike Sol h̄rak̄it tetewet m̄t̄ neit wit Jerusalem pewek. Me wi im hawi ap kan te menmen me ni m̄r ap mewa au. H̄rak̄it tew̄r pewek epei au, h̄rak̄it teithis Jon Mak ketikeret p̄ike tekiuwe ten wit Antiok.

13

M̄t̄ ne God neit Antiok neriuwet Banabas ketike Sol tatwepyap̄r h̄m me God

1 *M̄t̄ han profet kerek newepyap̄r h̄m me God, h̄r netike m̄t̄ han tisa kerek neteik̄in m̄t̄ kerek nises h̄m me God neteik̄nor menmen God hanhan h̄r enisesim, h̄r nepu netike m̄t̄ kerek newen̄pi niuk me God neit wit Antiok. Profet netike tisa niuk m̄r im: Banabas, Simion, kerek m̄t̄ han nekine niuk m̄rak ham ‘Naisa’ o ‘Ȳink n̄p̄ak’, h̄rak̄it tekite Lusias ke provins Sairini, maneyen kerek n̄paa h̄rak ketike m̄t̄ik iuwe King Herot kin̄n naanm̄pre m̄t̄, h̄rak̄it tekiyak̄it tau w̄nak kiut̄ip, h̄rak ketike m̄t̄ik Sol. 2 *Me wi ham, h̄r m̄t̄ in ap naam menmen te h̄r nitehi God, God H̄m̄n Yaaik ketpor, “Yi yehim̄tan Banabas ketike Sol,

h̄rak̄it t̄r̄iak menmen hi epei hehim̄ten̄wek̄item tatr̄iakem.”

3 *H̄rak ketpor epei au, h̄r wen n̄np̄ maan nepu, h̄r nitehi God. H̄r nitehi God, h̄r newis his menterik̄it h̄r neriuwetet ten.

H̄rak̄it tat̄ip m̄t̄ miyap̄r h̄m me Krāis teit Saipras

4 *God H̄m̄n Yaaik keriuwetet ten wit ke wan eik niuk m̄rak Selusia. H̄rak̄it ten wit Selusia, h̄rak̄it tau sip ten wit Saipras kerek wan kimaak keketik.

5 *H̄rak̄it tau sip ten wit iuwe Saipras, h̄rak̄it ten wit Salamis ten w̄nak ke m̄t̄ ne Isrel nau nererik̄ nekine h̄m me Moses en, h̄rak̄it tewepyap̄r h̄m me God tat̄ip m̄t̄ em. H̄rak̄it n̄paa teithis m̄t̄ik Jon Mak h̄rak kan kak̄ikepik̄it.

6 H̄rak̄it teke t̄ t̄ terekir wit Saipras ke n̄m̄n ten ere t̄piun wit p̄nak ein niuk m̄rak Pefos. H̄rak̄it ten en t̄r̄ m̄t̄ik kertei ketenwo henp̄n ketike menmen mar im, niuk m̄rak Ba-Jisas. H̄rak ke weiw̄k me Isrel, h̄rak kat̄ip h̄rak kewepyap̄r h̄m God ketp̄wekem, te au, h̄rak kemip̄n.

7 H̄rak wariyak̄it ke Sesias Polas kerek kin̄k naanm̄pre m̄t̄ nau wit wan kimaak keketik, h̄rak m̄t̄ik kertei menmen werewek. M̄t̄ik Sesias Polas ken̄ne Banabas ketike Sol tan t̄r̄ek tentar h̄rak hanhan kemtau h̄m me God. 8 *H̄rak hanhan kemtau h̄m me God te m̄t̄ik Ba-Jisas kerek ketenwo henp̄n menmei menmei niuk m̄rak me h̄m Grik h̄ram Elimas, h̄rak kat̄ip kekn̄wek̄it h̄m m̄rak̄it. H̄rak han kitet kakri han ke m̄t̄ik iuwe gavman Sesias Polas te h̄rak ap kises h̄m me God h̄rak̄it tewepyap̄rem. 9 H̄rak wen kari han k̄rak te Sol kerek m̄t̄ nenewek niuk m̄rak me h̄m Grik h̄r nekinaam Pol, God H̄m̄n Yaaik kau kek̄re han k̄rak h̄rak

* 12:23 Dan 5:20 * 12:24 Ais 55:11; Ap 6:7, 19:20 * 12:25 Ap 11:29-30, 12:12, 15:37

* 13:1 Ap 11:27 * 13:2 Ap 9:15; Ga 1:15-16 * 13:3 Ap 6:6 * 13:4 Ap 15:39 * 13:5

Ap 12:12, 13:13 * 13:8 2Ti 3:8

kepir mitik ik, ¹⁰ ketpiwek kar ik: “Ti nikan ke Seten, ti hire mitik enuk ti hnapen him yaaim. Han kit kertei werek werek menmen enum me memipin mekite menmei menmei enum te hekrit hekrit ti eweikin him yaaim me God mire him enum memipin. ¹¹ *In ek Mitik luwe God kakitep te wi ham ti ap ehir menmen au. Ti nanamir toto ere wi God kehimitanem epei au mesi.” Hirak katip epei au, wasenum menmen mire napi mesiwek nanamir, hirak keke ti kinkatin mitik hak kaktiwekhis kakteiknawek ya. ¹² Mitik iuwe gavman Sesias Polas kir menmen im, hirak kises him me God. Hirak han kekrit keriuwe him hirakit tetpiwek ke Mitik luwe Kraiss.

Hirakit tatip mit him me Kraiss teit wit Antiok ke provins Pisidia

¹³ *Pol ketike wariyakit tirak tinaaiwir Pefos tau sip terekir wan ten wit Pega ke provins Pamflia. Me wi im Jon Mak kinaiworet pike ken wit Jerusalem. ¹⁴ Hir ninaaiwir Pega neke ti nen wit Antiok ke provins Pisidia hirakit tau en. Hirakit tau en, me wi Sabat kerek mit nererik nekine him me Moses, hirakit ten tau tetikeri neit winak eik e. ¹⁵ *Hirakit tau tetikeri neit winak eik, hirakit temtau mit nekine him Moses kewisim mau tiwei metike him mit profet nipaa newisim mau tiwei. Hir mit iuwe nekinaam epei au, hir neriuwet mitik kan kitiwekithi kar ik: “Taiu yinakit, him meiyam mepeit yi eiyipim eikaap mit eiriuwerem o au?” ¹⁶ *Hirakit tewenhi te Pol kekrit kikiam his mirak katip kar ik:

“Nai yinan yetike mit in ap ne weiwik me Isrel yi yewenipi God. Yi yapirwe nikip emnep eiyimtau

him! ¹⁷ *Hirak God kerek hiau mit ne Isrel mewenipiyek, nipaa hirak kehimitan maamrer niau kerekyor hir nire yapirwe me wi hir nau wit Isip nar ke mit ne wit hak in ek hir nau netikewai. Maain God epei keriyeyiri (o keriyeyi) nen ninaaiwir Isip keriuwe menmen iuwe hirak kiriakem. ¹⁸ *Me 40 tito hirak naanmipror keit yaank tenhaan weinim ap mit newi, te hirak kinaain menmen hir nerekiwekem. ¹⁹ *Epei au, hirak kenep mit miyapir ne weiwik hispinak wik (7) neit wit Kenan kanip kenepi kewet mit ne Isrel ti im kar ke nipaa hirak ketpim. Him newim ere 450 tito. ²⁰ *Me wi God kehimitan mit nire masistret, hir nikaap mit ne Isrel nepir mit enun nepan nanino. God kehimitan mit narik ere maain wi mitik Samyuel hirak profet kikaru hirak kinin naanmipre mit.

²¹ * “Me wi im, mit ne Isrel nitehi Samyuel kehimitan mitik hirak kakre king hirak kakinini naanmampri, te God kehimitan mitik Sol nikan ke mitik Kis ke weiwik miutip me maam Bensamin. Hirak kinin naanmipre mit ne 40 tito. ²² *Maain God kepirek kehimitan Devit hirak kekrehir ke Sol. God katip ke Devit kar ik: ‘Hi hertei mitik ik Devit hirak nikan ke Jesi, hirak mitik kar ke hi hanhanek kakises menmen hi hanhan hirak kakisesim.’ ²³ *Nipaa God katip hirak kakriuwet mitik hak hirak kaknen kakikaap mit ne Isrel kaktorhis nanu werek werek. Mitik Jisas ke weiwik me maam kirak Devit, God kehimitanek hirak Kraiss kikaap hiau mit ne Isrel.

²⁴ * “Jisas kewepyapir menmen iuwe hirak kakriakem wen au,

* 13:11 Ap 9:8 * 13:13 Ap 12:12, 13:5, 15:38 * 13:15 Ap 15:21 * 13:16 Ap 12:17

* 13:17 Eks 1:7, 6:6, 12:51 * 13:18 Eks 16:35, Nam 14:34, Diu 1:31 * 13:19 Diu 7:1; Jos

14:1 * 13:20 Het 2:16; 1Sml 3:20 * 13:21 1Sml 8:5, 19, 10:20-24 * 13:22 1Sml 13:14,

16:13; Sam 89:20 * 13:23 2Sml 7:12-16; Ais 11:1 * 13:24 Mt 3:1-2

mítik Jon katip mít miyapir yapirwe ne Isrel hir enweikin sip enwet menmen enum te hirak kakiri. ²⁵ *Hirak Jon kiriak menmen mirak kerek God kehimitanek kiriakem. Hirak kiriakem menep epei au, hirak kitehi mít kar ik: ‘Yi han kitet hi keimin?’ Hi ap Mítik Krais te yi yemeryiwék kaknen. Au, yi yemtewek. Hirak kakisasa kerekek kaknen hirak Mítik luwe hi au hire mítik enuk weinik.”

²⁶ Pol wen katip kar ik: “Nai yinan nepenyerer ne Ebrahim, yi yetike mít han in kerek yewenipi God. God epei keruwetai mítik te kewepaiyapir him yaaim me hirak kakithis haiu mít. ²⁷ *Mít nepu wit Jerusalem netike mít iuwe ninin naanmprai hir netariyek hirak Mítik God kehimitanek hirak kan kikaap haiu mít ne Isrel. Hir netari him nipaa mít profet newisim mau tiwei me mítik ik, hiram me wi Sabat yapirwe hir nekinaam. Hir nesiuwerek ken winak ke kaunsil nesiuwe him nises menmen nipaa mít profet netpim mamnen. ²⁸ *Hir ap ninaipin menmen enum hirak kiriakem au, te hir wen neruwetek ken mítik iuwe gavman Pailat nitiwekhi hirak kaknep Jisas hirak kaki. ²⁹ *Hir nerekyiwék menmen yapirwe him me God mau tiwei profet newisim natip hiram mamnen. Hir nerekyiwékem epei au, hirak kaa hir newenkekik kentar nu tentarakit hirak kaa, hir newisik kekre hei ke han. ³⁰ *Au, hirak God kikiak hirak kepu. ³¹ *Me wi yapirwe hirak kewepyapir hirekes mít nipaa ninaaiwir wit Galili nen wit Jerusalem netikerek, hir nirek. In ek hir newepyapir menmen im natip mít ne Isrel em.

³²⁻³³ *‘Im ek haiu man metpi him yaaim me mítik Krais. Menmen nipaa God katip maamer nauu ketporem, hirak in ek kerekyei haiu nepenyerer nir kerekyeyem kentar hirak kikiak Jisas kekrit kepu. Him me menmen im mau tiwei Sam nipaa mít newisim mar im. Hiram matip:

‘Ti nikan kai. Petepin hi hire Haai kit.’

³⁴ *God katip him im me maain hirak kakikiak Jisas pike kakikrit kaku, kaki kaku kakit au. Him mau tiwei matip mar im:

‘Maain hi erekyi yaaim entar him nipaa hi atip Devit hi ewetiwékem.’

³⁵ *Devit kewis him ham mar ik: ‘Hi hertei werek ti God ap ewis ti ehimitanek kakikaap mít ye yink kirak kaknin kakikre hei taau.’

³⁶ *Devit hirak Mítik Krais God kehimitanek au. Hirak kiriak menmen God hanhan hirak kisesim, hirak kepu me wi God kehimitanek, te hirak kaa. Hirak kaa, mít newisik kekre hei menep hei ke maamer nirak, hirak kiwaa en kesine keit. ³⁷ Mítik Krais kerek God kehimitanek kikaap haiu mít ne Isrel hirak kiwaa kesine au. God kikiak hirak pike kekrit kepu.

³⁸ *Naiu yinan haiu metpi yi mít in yapirwe him im mentar menmen hirak Jisas kiriakem, hirak kasisak menmen enum yi yiriakem. ³⁹ *Nipaa him me Moses yi yisesim hiram ap werek mamisak menmen enum yi yiriakem te God katip yi yaain au. In ek mít kerek nises him me Jisas, hirak kasisak menmen enum mir te God katip hir mít yaain.

⁴⁰ Yi naanempre hiras te menmen nipaa mít profet newisim mau

* 13:25 Jo 1:20, 27 * 13:27 Jo 16:3; Ap 3:17

* 13:28 Mt 27:22-23 * 13:29 Mt 27:59-60

* 13:30 Ap 2:24 * 13:31 Ap 1:3, 8 * 13:32-33 Sam 2:7

* 13:34 Ais 55:3 * 13:35 Sam

16:10 * 13:36 Ap 2:29 * 13:38 Ap 10:43

* 13:39 Ro 10:4 * 13:41 Hab 1:5

t̄wei h̄ram ap manmen yi m̄t.

41 *H̄ram mat̄p mar im:

Yi m̄t yi ȳnan yip̄r yew̄rek yentar h̄m me God. Yi han kitet yap̄rwe yi yayi yaȳwaank h̄ras me menmen hi h̄r̄akem me w̄i yi yepu t̄i, h̄ram menmen m̄t̄ik hak kewepyap̄rem ketpiyem te yi ap eiyisesim au.

42 Pol kat̄p epei au, h̄rak ketike Banabas t̄inaaiw̄ir w̄inak kerek m̄t nekine h̄m me Moses eik, h̄rak̄it tepno, m̄t han netp̄wek̄it me w̄i Sabat ham h̄rak̄it p̄ike tatenen tatwepyap̄r h̄i mei me menmen h̄rak̄it tetpim. 43 *M̄t neit w̄inak ek nen witeik epei au, m̄t ne weiw̄ik me Isrel netike han ap ne weiw̄ik me Isrel au, h̄r nises h̄m me God, h̄r nises Pol ketike Banabas. H̄rak̄it tetpor tekeyor han te h̄r enises menmen yaaim God k̄r̄iak m̄t em.

44 Me w̄i ham Sabat epei man, m̄t ne wit nen nereik w̄inak kerek h̄r nekine h̄m me Moses nekrerek eik nenewo ere menep wit wein̄ik te h̄r nan̄mtau h̄m me God. 45 *Me w̄i kerek m̄t ne weiw̄ik me Isrel n̄r m̄t yap̄rwe nererek en, h̄r ȳnk enuk neriuwerem te h̄r nat̄p enum me Pol nemn̄n̄w̄ek h̄m m̄rak. 46 *H̄r nemn̄n̄w̄ek h̄m m̄rak, Pol ketike Banabas tat̄p h̄m iuwe teneri tar ik: “Yi eiȳmtewen. H̄ram yaaim te yi m̄t yin̄in yemtau h̄m me God. Au, yi yeweik̄in sip yewet̄wem, yi han kitet yi ap yaain te yi yises h̄m im mamkaap yi yayu yaitlike God, te haw̄ir wauno wewepyap̄r h̄m me God mamno m̄t ap ne weiw̄ik mi me Isrel. 47 *M̄t̄ik luwe God ketpaw̄ir keriuwe h̄m m̄rak kat̄p kar ik:

‘Hi ehim̄teni yi yire si meteik̄in m̄t ya ke w̄itaan te yi eiteik̄in m̄t han kerek ap ne weiw̄ik me Isrel nerer wit wit eiteik̄nor h̄r nanises h̄m me God te h̄r nanu wer̄ek wer̄ek God kaktorhis.’”

48 *M̄t miyep̄r ap ne weiw̄ik me Isrel epei nemtau menmen im te h̄r han yaaik w̄isenum h̄r nat̄p, “H̄m me God h̄ram yaaim wisenum.” Mit miyap̄r kerek God n̄paa kehim̄teni h̄r nanu nan̄t nantikerek tipmain tipmain enum eik h̄r nises h̄m m̄rak.

49 M̄t nat̄p h̄m me M̄t̄ik luwe God h̄ram men merer wit wit me provins ein. 50 *Te m̄t han ne weiw̄ik me Isrel nari han ke m̄t iuwe nin̄in naanm̄mpre m̄t ne wit, h̄r netike miyap̄r iuwe han h̄r nises h̄m me Moses, h̄r n̄r̄iak Pol ketike Banabas enum h̄r nep̄ret t̄inaaiw̄ir provins k̄r. 51 *H̄r nep̄ret t̄inaaiw̄ir provins k̄r te h̄rak̄it t̄itan̄ik toni waniu (o win) mau laplap m̄rak̄it teteik̄nor h̄r m̄t enun neweik̄in sip newet God. Epei au, h̄rak̄it ten wit Aikoniam. 52 M̄t kerek nises h̄m me God neit wit Antiok h̄r han yaaik nepu, God H̄m̄n̄ Yaaik kau kekreri keneisesi.

14

Pol ketike Banabas ten wit Aikoniam

1 H̄rak̄it epei tan wit Aikoniam h̄rak̄it t̄r̄iak menmen mar n̄paa h̄rak̄it t̄r̄iakem teit wit Antiok ke provins Pisidia. H̄rak̄it ten w̄inak ke m̄t ne Isrel nau nererik nekine h̄m me Moses ein eik, tat̄p m̄t h̄m yaaim me Kraiss te m̄t yap̄rwe ne weiw̄ik me Isrel netike m̄t yap̄rwe ap ne weiw̄ik me Isrel nises h̄m m̄rak̄it. 2 *M̄t han ne weiw̄ik me Isrel h̄r n̄napen nises h̄m m̄rak̄it h̄r nari han

* 13:43 Ap 11:23; 14:22

* 13:45 Ap 14:2

49:6 * 13:48 Ap 11:18

* 13:50 Ap 17:4, 12

* 14:3 Mk 16:20; Ap 19:11

* 13:46 Ap 3:26, 18:6; Lu 7:30

* 13:47 Ais

* 13:51 Mt 10:14; Ap 18:6

* 14:2 Ap 13:45

ke mit ap ne weiwik me Isrel te hir nnapen mit nanises him yaaim me Kraiss. ³ *Hirakit aposel tepu en wi yapirwe, hirakit ap tnapen au. Hirakit tatip mit miyapir him me Mitik Iuwe Kraiss. Mitik Iuwe kekepikit te hirakit tiriak menmen yaaim tikaap mit miyapir nnap o his hit enum hir nre yaain. Mit en nertei him hirakit tetpim me Jisas Kraiss epei kerekeyei haiu mit haiu yaain, him mirakit hiram yaaim mentar menmen yaaim hir nir hirakit tiriakem. ⁴ Mit miyapir yapirwe ne wit ik e, hir newep nau namin. Han pinan netike mit ne weiwik me Isrel, han pinan netike aposel. ⁵ *Mit han ne weiwik me Isrel netike mit han au, hir netike mit iuwe nir han kitet naninsep hirakit aposel neriuwe nan te hirakit tati. ⁶ *Au, hirakit aposel temtewem, hirakit tirir ten wit Listra ketike Debi, hiram wit me provins Likionia, hiram metike wit ham menep. ⁷ Hirakit tepeit en tetpor him yaaim me Kraiss.

Hirakit tepu Listra ketike Debi mit newir nan nenep Pol

⁸ *Mitik kiutip keit wit Listra hit mirak enum me wi miye winaak ere in te hirak kekrit keke ti au. ⁹ *Hirak kau ti kentau Pol katip him me God. Pol kirapirwek kertei hirak kisas him me Kraiss werek te hirak kakikepik. ¹⁰ Hirak katip mitik ik him iuwe kar ik: "Ti ehin ekrit ehirp eriuwe hit mit." Hirak ketpwek epei au, mitik kehin kekrit kerp keke ti.

¹¹ *Mit miyapir yapirwe nir menmen im Pol kiriakem, hir nnap natip neriuwe him mir Likionia, "God kenipet hirakit teweikin his tire haiu mit tekiuwe tan ti." ¹² Hir nekine Banabas

hirak Sus. Hir nekine Pol hirak Hemes nentar hirak kerekek katip menmen kar ke hir han kitet Hemes ketpim. ¹³ Winak ke tipir Sus kau keit witeik kirapit ke wit iuwe eik e. Mitik pris kerek naanmpre winak ik e keit bulmakau metike timen keyim kan kewisim meit ya weipir ke niwa. Hirak ketike mit en hanhan nenep bulmakau neit hemkre neyim nehin teinik newenipi aposel.

¹⁴ Ewaai meruri Pol ketike Banabas tertei menmen mit nare nanriakem hirakit tewepep klos mirakit teteikin mit hir han enuk hirakit tesiuknen tewep mit tetin ke namin ¹⁵ *tinap tatip tar ik: "Yi mit yenmak te yi yirak menmen im e? Hawir mitik ketiket wure yi mit. Hawir epei wan wetpi him yaaim me Kraiss, te yi eiweikin sip eiwet menmen im weinim yi eiyises God hirak kepu. Hirak kerekek kiriak nepni, ti wan eik metike menmen yapirwe mewim. ¹⁶ *Nipaa hirak kewis mit nises han kir hir newenipi God weinim memipin, ¹⁷ *te hirak nipaa ere in keteikin mit hirak kepu keriuwe menmen yaaim hirak kiriakem. Hirak kesiuwi hawi keke nepni kan, kenip menmen mi yapirwe mewo yaaim meriuwe wi miram. Hirak keweti menmen yaaim te yi han yaaik yayu."

¹⁸ Hirakit tatip menmen im te menep hirakit ap teweni te hir nenep bulmakau neit hemkre neyim nehinet newenipi niuk mirakit. ¹⁹ *Mit han ne weiwik me Isrel nau wit Antiok ke provins Pisidia hir netike han ne wit Aikonia nari han ke mit yapirwe neriuwe him mir, hir newir nan nenep Pol. Hir newir nan nenep Pol, hir han kitet hirak nepei kaa,

* 14:5 Ap 14:19; 2Ti 3:11

* 14:6 Mt 10:23

* 14:8 Jo 9:1; Ap 3:2

* 14:9 Ap 3:4; Mt 9:28

* 14:11 Ap 28:6

* 14:15 Ap 10:26; Sam 146:6

* 14:16 Ap 17:30

* 14:17 Sam 147:8; Jer

5:24 * 14:19 Ap 17:13; 2Ko 11:25; 2Ti 3:11

te h̄r nari ȳnk k̄rak neiȳk nan new̄rek ken k̄naaiw̄r w̄t k̄r k̄waai keit. ²⁰ H̄rak k̄waai keit o, m̄t nises h̄m me Krai h̄r nan nererik nerp neweikn̄wek. H̄r nerp neweikn̄wek, h̄rak Pol kekrit ketikeri p̄ke nariyaan nen wit eik. Wanewik, Pol ketike Banabas tariyak̄t ten wit Debi. H̄rak̄t p̄ke ten wit Antiok ke provins Siria.

²¹ *Pol ketike Banabas tat̄p m̄t h̄m yaaim me Krai teit wit Debi te h̄r m̄t yap̄rwe nemtau h̄m nisesim. Epei au, h̄rak̄t p̄ke ten wit Listra ketike wit Aikoniam. Ten ein epei au, h̄rak̄t p̄ke ten wit Antiok ke provins Pisidia. ²² *H̄rak̄t t̄kaap m̄t kerek nises h̄m me God en te h̄r han tokik nepu, h̄r wen nises h̄m yaaim me Krai w̄senum. H̄rak̄t tetpor, “Haiu m̄t menmen enum yap̄rwe mamraiwaank in ek te maaïn haiu mamu han yaaik God kakin̄n naanmamprai.” ²³ *Ne m̄t nerer wit wit nises h̄m me God nererik newepn̄pi niuk m̄rak h̄rak̄t tehim̄tan m̄t iuwe h̄r nin̄n naanm̄pre m̄t en. H̄rak̄t n̄np̄ mak̄t h̄rak̄t titehi Mit̄ik Iuwe kerek h̄r nisesik, h̄rak kak̄kepik̄t.

Pol ketike Banabas p̄ke ten Antiok ke provins Siria

²⁴⁻²⁵ Pol ketike Banabas teke t̄ ere ten t̄naaiw̄r provins Pisidia h̄rak̄t ten t̄piun provins Pamfilia. H̄rak̄t ten wit Pega h̄rak̄t tat̄p m̄t ein h̄m yaaim me Krai. Epei au, H̄rak̄t ten wit Atelia kerek keit wan eik. Epei au, ²⁶ *h̄rak̄t tau sip p̄ke ten wit Antiok hak wit kerek n̄paa m̄t nehim̄tenik̄t nitehi God naanmampr̄wek̄t me menmen h̄rak̄t in ek epei t̄riakem. ²⁷ *H̄rak̄t t̄piun Antiok epei au,

h̄rak̄t tari m̄t ne weiw̄k me God en h̄r nererik, h̄rak̄t tetpor menmen yap̄rwe God kekepik̄t t̄riakem, h̄rak keteik̄n h̄rak hanhan m̄t ap ne weiw̄k me Isrel h̄r nanisesik. ²⁸ H̄rak̄t tat̄p epei au, h̄rak̄t tau tetikeri me w̄ yap̄rwe.

15

M̄t yap̄rwe nises God nererik neit Jerusalem newepnak netpep menmen

¹ *M̄t han ne provins Judia nen wit Antiok nat̄p m̄t nises h̄m yaaim me Krai nar ik: “Yi ap yerekir ȳnk ki kar ke n̄paa Moses ketpim te God ap kaktihis yi eitikerek eiyu au.” ² *Pol ketike Banabas h̄rak̄t tetike m̄t in h̄r newepnak nat̄p menmen im yap̄rwe, h̄r nenehan. H̄r nenehan te m̄t ne weiw̄k me God en han kitet nanriuwet Pol Banabas tekite m̄t han en ne Antiok te h̄r nan̄no wit Jerusalem nan̄r m̄t aposel netike m̄t iuwe nin̄n naanm̄pre m̄t ne weiw̄k miut̄p me God ein nanitorhi me menmen im. ³ M̄t ne weiw̄k me God neit Antiok neriuweti nen. H̄r nepno newep provins Finisia ketike Sameria, h̄r nat̄p m̄t en, “Yi m̄t ap ne weiw̄k me Isrel yi eiweik̄n sip eiwet menmen enum eiyises God.” M̄t en kerek nises h̄m me God nemtewem te h̄r han yaaik neriuwerem.

⁴ *H̄r n̄piun Jerusalem epei au, m̄t aposel, m̄t iuwe nin̄n naanm̄pre m̄t ne weiw̄k me God en netike m̄t en nises h̄m me God nererik newepn̄pi God, h̄r han yaaik neriuwe m̄t han nan. Pol ketike Banabas h̄rak̄t tetpor menmen yap̄rwe God kekepik̄t t̄riakem. ⁵ H̄rak̄t tetpor epei au, m̄t han ne Farisi kerek in ek nises God h̄r nin̄n nises h̄m lo

* 14:21 Mt 28:19 * 14:22 Ap 11:23, 15:32, 18:23; Mt 7:14; 1Te 3:3 * 14:23 Ap 13:3 * 14:26

Ap 13:1-2, 15:40 * 14:27 Ap 11:18, 15:4, 12 * 15:1 Ga 5:2 * 15:2 Ap 11:30; Ga 2:1 * 15:4 Ap 14:27

me Moses h̄ir nekrit nat̄ip nar ik: “M̄it ap ne weiw̄ik me Isrel h̄ir enrekir ȳink k̄ir h̄ir enises h̄im n̄ipaa Moses ket̄pim.”

6 H̄ir nat̄ip epei au, m̄it aposel netike m̄it iuwe nin̄in naanm̄ipre m̄it ne weiw̄ik me God en h̄ir nau nererik newepnak nat̄ipan menmen im. 7 *H̄ir newepnak nat̄ipan yap̄rwe epei au, Pita kekrit kat̄ip, “Nai yinan, yi yertei n̄ipaa enum eik God ke haiu m̄it kehimitena hi hewepyap̄r h̄im yaaam me Kraiss het̄pim men m̄it ap ne weiw̄ik me Isrel te h̄ir nemtewem nisesim. 8 *God h̄irak kertei han ke m̄it ap ne weiw̄ik me Isrel h̄ir nisesik. Haiu merteyem mentar h̄irak kesiuwe God H̄im̄in Yaaik kewet̄rek kar ke n̄ipaa h̄irak kewetaiyek. 9 *God k̄ir̄iak menmen miut̄ip me haiu m̄it metike h̄ir m̄it ne weiw̄ik ham. H̄irak kesak menmen enum h̄ir n̄ir̄iakem mentar h̄ir nises h̄im m̄irak. 10 *In ek yi yenmak te yi einip God han enuk keriuwe menmen me h̄im me Moses yi han kitet m̄it kerek nises God h̄ir enisesim? Menmen im h̄iram m̄ire menmen miyap̄r neremt̄it h̄iram n̄imenum, h̄iram mamnip han k̄ir enum me menmen enum wein̄im. N̄ipaa maamrer nai netike haiu m̄it in ek ap nises menmen me Moses werek werek au. 11 *Au, haiu han kitet God kaktaihis kak̄ir ke h̄irak kak̄ithis m̄it han en kak̄intar M̄it̄ik Iuwe Jisas Kraiss hanhanai kerekyai yaaam. H̄im me Moses au.”

12 *Pita kat̄ip epei au, M̄it nekint̄ip nau neit nemtau Banabas ketike Pol h̄irak̄it tet̄por menmen yaaam me m̄it his h̄it enum o menmen meiyam enum h̄ir n̄ire yaain, God kekepik̄it te h̄irak̄it t̄ir̄iakem me m̄it miyap̄r ne weiw̄ik ap me Isrel.

13 H̄irak̄it tat̄ip epei au, Jems kat̄ip h̄im m̄irak kar ik: “Nai yinan, n̄ik̄ip emnep eiȳimtau menmen im! 14 *Saimon epei ket̄pai me w̄i God kin̄in keteiknai h̄irak hanhan m̄it ap ne weiw̄ik me Isrel h̄irak kari m̄it han ne m̄it han en h̄ir m̄it n̄irak. 15 N̄ipaa m̄it profet nat̄ip me menmen im mar ke haiu met̄pim. H̄im mau t̄iwei h̄ir newis̄im mat̄ip mar im:

16 *Maain hi M̄it̄ik Iuwe God hi p̄ike anen akaap m̄it ne weiw̄ik me maam k̄ir Devit, H̄ir enun n̄ire w̄inak epei kewen te hi p̄ike ekepi h̄ir nanu werek nar ke w̄inak hi p̄ike eimaak ek̄irp.

17 Hi h̄ir̄iak menmen im te m̄it ne weiw̄ik ham nerer wit wit nanis̄isa, m̄it kerek hi hehimiteni h̄ir m̄it nai.’

18 N̄ipaa M̄it̄ik Iuwe God kewepyap̄r h̄im im ket̄pim.

19 “Hi Jems hi han kitet te haiu ap mam̄iwaank m̄it han ne weiw̄ik ham h̄ir neweik̄in sip newet menmen enum nises God. 20 *Haiu emwis t̄iwei emsiuwerem emno em̄it̄por te h̄ir ap nan̄im menmen m̄it han newepwar newet t̄ipir wein̄im em mentar God keriuwes̄im h̄iram enum. Im metike h̄ir ap nariyanhis newen̄inem, h̄ir ap nan̄im samiyak m̄it newers t̄im̄ir nam̄ip neriuwe hemkre ap mewen au h̄ir ap nan̄im hemkre mei kike au. 21 *Me w̄i Sabat yap̄rwe m̄it epei nekine h̄im me Moses neit w̄inak kerek m̄it nererik nekine h̄im m̄irak. M̄it nerer wit wit nekine h̄im m̄irak nat̄ip m̄it em. H̄iram ap yaaam te m̄it ap ne weiw̄ik me Isrel nau netike m̄it ne Isrel nekere w̄inak m̄it nerer ein ein neit nenipi ȳink enum nentar h̄ir ap nises menmen Moses n̄ipaa keriuwes̄im.”

* 15:7 Ap 10:1-43 * 15:8 Ap 10:44, 11:15 * 15:9 Ap 10:34-35 * 15:10 Mt 11:30; Ga 3:10, 5:1 * 15:11 Ga 2:16; Ef 2:5-8 * 15:12 Ap 14:27; Ga 2:9 * 15:14 Ap 15:7-9 * 15:16 Emo 9:11-12 * 15:20 Eks 34:15-17; Jen 9:4; Lev 17:10-16 * 15:21 Ap 13:15

Mit neit Jerusalem nesiuwe tıwei ken mit ap ne Isrel

²² Hır natıp epei au, mit aposel netike mit iuwe ninın naanmıpre mit ne God en, hır netike mit yapırwe nises God en hır han kitet nehimıtan mit han neriuweti nanınno Antiok nantike Pol, Banabas. Hır nehimıtan Judas, mit nekine niuk mırak ham Basabas, hırak ketike Sailas. Mit nises God in han kitet mitıkıt it hırakıt yaaikıt. ²³ Hır newis tıwei newet mit em hıram matıp mar im:

“Haiu mit Aposel metike mit iuwe ninın naanmıpre mit ne weiwık me God in, haiu metike mit weinın ne weiwık mırak, haiu yapırwe metpi yi yaain, yi mit yises God yi ap ne weiwık me Isrel yau wit Antiok, Siria, Silisia. ²⁴ *Haiu memtau mit han ne haiu mit nen wit ki nari han ki keriuwe hım hır netpiyem te yi han enuk. Haiu ap metpor hır nanınno netpiyem au. ²⁵ Haiu memtewem, te haiu mererik matıpan menmen im, haiu mehimıtan mitıkıt wik mamriuwetet tatno yi mit. Hırakıt tatno tatkite taiu yinakıt yaaikıt Banabas ketike Pol. ²⁶ Hır mit han natıp nanıksıp nanıntar hırakıt tises hım me Mitık Iuwe kiau Jisas Kraıs, hırakıt tatıp mit em. ²⁷ Haiu epei meriuweti Judas ketike Sailas. Hırakıt tatıtpi tatriuwe hım mırakıt hım mepır menmen haiu mewisım mau tıwei ik e.

²⁸ *God Hımın Yaaik ketike haiu mit in haiu han kitetim matıpan te haiu ap metpi yi eiyises hım me Moses yapırwe au. Eiyisesim mei kike keremem. ²⁹ *Yi ap eiyım menmen mit newepwarem newet tıpir weinım em. Yi ap eiyım hemkre au, o samiyak mit namıp newers tımır hemkre wen meriuwerem, yi ap eiriyanhıs ei-

wenınem au emıt! Yi ap eiriak menmen im haiu mewisiyem te yi eiyu werek werek mepır keremem.”

³⁰ Hır newis tıwei epei au, hır neriuwet mit nen Antiok. Hır nıpiun Antiok, hır nari mit kerek nises hım me Kraıs hır nererik hır newetır tıwei ik. ³¹ Hır neit tıwei nekinaak. Hır nekinaak, hır han yaaik neriuwe hım mau tıwei. ³² *Judas ketike Sailas hırakıt mitıkıt profet, te hırakıt tetpor yapırwe tekepi hır han tokik nepu te hır nepu werek. ³³ Hırakıt tepu en wı ham teit wit Antiok. Epei au, mit nises God en neriuwetet pıke ten, hırakıt tetpor tar ik: “God naanmampri.” [³⁴ Sailas au, hırak hanhan kepu en.]

³⁵ Pol ketike Banabas tepu Antiok me wı ham. Hırakıt tetikite mit han yapırwe hır natıp mit hım me God newepyapırem.

Pol ketike Banabas tınaaipısakıt

³⁶ Maain wı ham Pol katıp Banabas kar ik: “Hawır pıke euno ewır nawır yinan nises God nerer wit wit nıpaa hawır wewepyapır hım yaaim me Kraıs, te hawır wawırtei hır nepu werek nisesim o au.” ³⁷ *Banabas hanhan keithıs Jon Mak kaktikerek tariyakıt tatno, ³⁸ *te Pol kınaain ap kaktıwekhis tariyakıt tatno kentar nıpaa hırak ap kepu ketikeret ere hırakıt tırık menmen epei au. Au, hırak kınaiwıret keit provins Pamfilia. ³⁹ *Hırakıt tenehakıt tenehakıt han enuk wısenum tentar menmen im te hırakıt tınaaipısakıt ten. Banabas keithıs Jon Mak hırakıt tariyakıt tau sip ten wit Saıpras wan kimaak keketik. ⁴⁰ *Pol keithıs Sailas tariyakıt ten. Mit nises God en hır neriuwetet nitehi God naanmamprewekıt. ⁴¹ Hırakıt

* 15:24 Ap 15:1 * 15:28 Mt 23:4 * 15:29 Ap 15:20 * 15:32 Ap 11:27, 13:1, 14:22

* 15:37 Ap 12:12, 25 * 15:38 Ap 13:13; Kl 4:10 * 15:39 Ap 4:36, 13:4 * 15:40 Ap 14:26

teke ti ten provins Siria ketike provins Silisia, h̄rakit t̄kaap m̄t ne weiw̄k me God ein tekepi h̄r han tokik enu enises God werék werék.

16

M̄tik Timoti kepno ketike Pol Sailas

¹*Pol h̄rak ketike Sailas ten tiun wit Debi ketike Listra. M̄tik kises h̄m me God h̄rak kepu en, niuk m̄rak Timoti. Miye p̄rak h̄re wetikerek nises h̄m me God miye p̄rak h̄re pe weiw̄k me Isrel te haai k̄rak au, h̄rak ke weiw̄k me m̄t Grik. ²*M̄t yap̄rwe nises h̄m me God neit wit Listra, wit Aikoniam h̄r nat̄p nar ik: “Timoti h̄rak m̄tik yaaik.” ³*Pol hanhan kakt̄wekhis te h̄rak kerekir ȳnk k̄rak kaknip m̄t ne weiw̄k me Isrel han yaaik. H̄rak k̄rak menmen im kentar m̄t nerer wit wit menep ne weiw̄k me Isrel nertei Timoti haai k̄rak h̄rak m̄tik ke Grik, h̄rak ap kerekir ȳnk k̄rak au. ⁴*Epei au, h̄rakit ten terer wit wit tat̄p m̄t kerek nises h̄m me God, menmen m̄t aposel netike m̄t iuwe nin̄n naanm̄pre m̄t ne God neit Jerusalem h̄r nat̄p m̄t ap ne weiw̄k me Isrel h̄r enisesim. H̄rakit tetpor h̄r enisesim, ⁵*te m̄t ne weiw̄k me God neit ein h̄r han tokik nepu nises God werék werék. M̄t han yap̄rwe hekrit hekrit neweik̄n sip newet menmen enum nises h̄m me God.

Pol kiwaai k̄tyak k̄r m̄tik ke provins Masedonia

⁶*H̄rakit teke ti ten provins Frisia ketike Galesia tentar God H̄m̄n Yaaik ap kewis̄k̄t tatno provins Esia tat̄p m̄t miyap̄r h̄m me Krai. ⁷H̄rakit ten ere tiun h̄n ke provins Misia, h̄rakit tare tatno provins Bitinia te God H̄m̄n Yaaik kerek Jisas

kewet m̄t ek, h̄rak ap kewis̄k̄t tatno au. ⁸H̄rak ap kewis̄k̄t tatno au, te h̄rakit t̄naaiw̄r Bitinia tekiuwe Misia ere tiun wit Troas. ⁹H̄rakit t̄piun wit Troas, witaan Pol kepu k̄tyak k̄r m̄tik ke Masedonia kerp kit̄wekhi kar ik: “Ti ehu sip enen wit k̄u Masedonia ti ekepai.” ¹⁰Pol k̄r menmen im epei au, (hi Luk hetikeret) haiu mewen menmen memi mekre tan̄k k̄u haiu mare mamno provins Masedonia mentar haiu epei mertei God ken̄nai kehimitenai mamno en mamt̄p m̄t miyap̄r h̄m yaaim me Krai.

M̄te Lidia wises h̄m me God

¹¹Haiu mau sip m̄naaiw̄r wit Troas merekir wan mesipat wit yap̄rwe men ere m̄piun wit Samotres. Haiu m̄piun wit Samotres, haiu m̄piun wit Niapolis. ¹²Haiu m̄piun Niapolis epei au, haiu m̄naaiw̄r sip meke t̄ men wit Filipai kerek n̄paa m̄t ne wit iuwe Rom nan newik nenipek k̄re wit iuwe kin̄n wit ham me provins Masedonia. Haiu mepu wit eik w̄ ham. ¹³Me w̄ Sabat haiu m̄naaiw̄r wit men mani menep wit. Haiu han kitet m̄t nehimitan wit menep t̄par eik te h̄r nat̄p God menmen. Haiu mau en metike miyap̄r keriyen nererik nau mani eik haiu mewepnak. ¹⁴M̄te piut̄p pe miyap̄r kerek nererik en nemtau h̄m maiu, h̄re niuk m̄re Lidia. H̄re wises God wewen̄piyek. H̄re pe wit Taiataira, h̄re wesiuwe laplap m̄re ȳwir waw̄t pewek mamrerim. M̄tik Iuwe God h̄rak keweik̄n han k̄re te h̄re wemtau h̄m Pol ketpim h̄re wisesim. ¹⁵*H̄re wetike m̄t miyap̄r neit w̄nak k̄re h̄r nitehi haiu m̄t m̄k̄ri neriuwe t̄par. Haiu m̄k̄ri neriuwe t̄par, h̄re witaahi war ik: “Yi han kitet hi hises h̄m yaaim

* 16:1 Ap 14:6; 2Ti 1:5 * 16:2 Fl 2:19-22 * 16:3 Ga 2:3-5 * 16:4 Ap 15:23-29 * 16:5 Ap 2:47 * 16:6 Ap 18:23 * 16:15 Ap 16:33, 18:8

me Krai te yi einen eiyu winak kai." Häre wari han kaiu te haiu men mau en.

Pol ketike Sailas tekre winak enuk teit wit Filipai

16 *Wi ham haiu mepno wit menep mani te matip God menmen, mite piutip kerek wriak menmen me mit han, hire herwe enuk kau kekre han kire kekepye wewepyapir menmen maain te mamnen. Mit kerek naanmprewe neit pewek yapirwe nentar menmen im. 17* Hire wises Pol ketikewai winap watip war ik: "Mit in hir nriak menmen me Mitik Iuwe God. Hir newepyapir netpai menmen haiu emisesim te God kakisak menmen enum haiu miriakem te hirak kaktaihis." 18 Hire wriakem warek wi yapirwe ere Pol han enuk keriuwepewekewekin ketpiwe kar ik: "Hi hetput hekrehir ke Mitik Iuwe Jisas ti enke enopin ekeipniwe." Hirak katip epei au, herwe knaiwurep kirir ken waswas.

19 Maain mit kerek naanmprewe hir nertei herwe kenke kekeipniwe te hir ap nanit pewek mei au, hir neithis Pol ketike Sailas nerikit nen nir mit iuwe masistret neit wit niminek me wit mit nesiuwe him nererik neitai, 20* hir nerikit nen mit iuwe masistret ne Rom natip nar ik: "Mitikit it hirakit te weiwik me Isrel, hirakit tiriak enum me haiu mit mau wit ik e. 21 Hirakit tetpai menmen te hiram ap mises menmen mit niau iuwe ne Rom natip haiu emisesim au." Haiu ap emises menmen mitikit it tetpaiyem au emit. 22* Mit miyapir yapirwe netikeri nesiuwe him. Epei au, Mit iuwe masistret neriywekit klos mirakit newepim natip mit nir naninen nanwaai nipin naniksip. 23 Hir nenke nipin

naksip yapirwe. Te hir newiret tekre winak enuk, hir natip mitik naanmpre winak enuk te hirak naanmpre mitikit werek werek. 24 Hirak kemtau him mir im epei au, hirak kewisikit tekre haau ke nimin kewis hit mirakit kemenkekim mitet hei me nu nimenum metenen hit me mit.

25 Me wi nimin Pol ketike Sailas hirakit titehi God menmen hirakit tine henye. Mit han nekre winak enuk ek hir nemtau menmen hirakit tinaam tetpim. 26 Hirakit tiriak menmen im, ti kitanik wisenum te winak enuk kiririr iuwe, waswas weipir yapirwe menke, sen hiram menke minatin men mekeipin mit yapirwe nekre winak eik. 27* Mitik naanmpre winak enuk kekrit kerenaan kir weipir yapirwe menke, hirak han kitet mit neit nimin en nepei nirir nen witeik. Hirak keket hine kirak kare kakwirek kaknep hirekes kentar hirak knaain mit iuwe nanir mit enun epei netpaan nirir nen te hir han enuk neriuwerek nankip. 28 Hirak kaknep hirekes, au, Pol knap him iuwe kesinwek ketpiwek, "Au emit! Ti ap enep hirekes. Haiu mirir au haiu mepu in." 29 Hirak katip epei au, mitik ik kenine mitik hak kakit si keiyik kaknen. Hirak keit si keiyik kan, hirak kesiuken ken nimin hirak kepripir kitehir kewen ninip menep hit me Pol ketike Sailas. 30* Te hirak pike kekrit kerp kerikit ken witeik kitiwekithi kar ik: "Hi ariak mekam te God kakisak menmen enum mai hirak kaktaihis?"

31 Hirakit tewenwekhi tetpiwek tar ik: "Ti ehises him me Mitik Iuwe Jisas te ti etike mite nikerek nit, God hirak kakisak menmen enum yi yriakem." 32 Hirakit tatip epei au, hirak ketiwekithis ten hirakit tewepyapir him me Mitik Iuwe Krai te hirak mitik ketike

* 16:16 Ap 19:24

* 16:17 Mk 1:24, 34

* 16:20 Mk 13:9; Ap 17:6; Mt 5:11

* 16:22 2Ko

11:25; Fl 1:30; 1Te 2:2

* 16:27 Ap 12:18-19

* 16:30 Ap 2:37

mít miyapír neit wínak kírak nemtau hím me God hírakít tetpim. ³³ *Hírakít tatíp epei au, híram wen wí nímín, mítík ik ketíwekhis ken kíkír sip kírakít ere werék. Hírak kíkír sip kírakít, Pol ketike Sailas tíkír mítík ketike mít miyapír nírak neriuwe típar. ³⁴ Hírakít tíkírí, hírak mítík eik ketíwekíthis keiyíkít ken wínak kírak kewetíwekít menmen taam. Hírak ketike mít miyapír neit wínak kírak hír han yaaik nentar hír in ek nises hím me God.

³⁵ Wanewik, mít iuwe masistret ne Rom nau wit, hír nesiuwe mít plisman nen wínak enuk natíp nar ik: “Yi ejsiuwe mítíkít wik hírakít tatno.” ³⁶ Mít natíp epei au, mítík naanmípre wínak enuk kan katíp Pol kar ik: “Mít iuwe masistret nesiuwe hím natíp yi yaino witeik, yi yaino God naanmampri me menmen.”

³⁷ *Te Pol katíp mít plisman kar ik: “Mít iuwe ap nínápín menmen enum hawír wíríakem te hír newep neit witeik mít yapírwe nírei. Hawír wíre mít nau wit Rom hír ap nerekyawír menmen em mar im au nentar mít iuwe neit wit Rom newis hím mau tíwei neriuwesísem. In ek hír mít in nare nísawín menmen neriuwetawír a? Taau! Hír híras nanínen in nanriuwetawír euno witeik.”

³⁸ Hírak katíp menmen im epei au, mít plisman píke nen natíp mít iuwe hím mírak. Hír epei nemtau Pol ketike Sailas hírakít tíre mít ne wit Rom hír nínaain natíp nar ik: “Háiú míríak menmen enum ye.” ³⁹ *Te hír nen níri Pol ketike Sailas, hír natíp nar ik: “Yi yaaikít, háiú mepítari yi yíre mít ne Rom.” Hír natíp epei au, hír neriyakít ten witeik nitíwekíthi te hírakít tínaaiwír wit kír. ⁴⁰ Pol ketike Sailas hírakít tínaaiwír wínak enuk ten wínak ke Lidia. Epei au, hírakít tatíp

mít kerek nises hím me God tetpor hím mamkepi hír han tokik nanu. Hírakít tetpor hím ere werék, hírakít teit menmen teiyím tatnaaiwír wit Filipai tatno.

17

Mít ne wit Tesalonaika nare nanínep Pol ketike Sailas

¹ *Hírakít tínaaiwír Filipai, hírakít ten tewep wit Amfípolis. Hírakít ten tewep wit Amfípolis tesipatek, hírakít ten tewep wit Apolonia ten ere típiun wit Tesalonaika kerek wínak ke mít ne Isrel nererik nekine hím me Moses neitai. ² Pol keit in kíríak menmen kar ke nípaá hírak kíríakem keit wit hak. Me wí Sabat hírak ken wínak kír. Me wí Sabat wikak hírak ketikeri newepnak natípan, hírak keit hím me God mau tíwei ketporem keteiknorem kar ik:

³ * “Mítík God kehímítanek hírak Krais, God hírak katíp mítík ik kaki píke kakíkrit. Mítík ik Jisas hí ewepyapír etpiyek hírak Mítík God kehímítanek hírak Krais kerekek kakíkaap háiú mít ne tí.”

⁴ *Mít miyapír han ne weiwík me Isrel hír nemtau hím im hír nises Pol ketike Sailas. Mít han ne Grik kerek newenípi God, hír netike miyapír iuwe yapírwe ne Tesalonaika hír nisesíkít.

⁵ *Te mít han ne weiwík me Isrel neit wínak en hír ap nises hím im hír yínk enuk nentar mít yapírwe nises hím mírakít. Hír nen ya neithis mít enun nau yain yain hír nesikeyaanmi nererik nen nari han ke mít yapírwe ne wit. Hír neweikín wínak ke mítík níuk mírak Jeson nenke weipír nínatín Pol ketike Sailas te hír neriyakít nesiuweret ten mít. ⁶ *Hír nínatínwékít nínatínwékít au, hír nari mítík Jeson ketike mít han nises Krais, neriyei nen mít iuwe masistret nínáp netpor nar ik:

* 16:33 Ap 15:16 * 16:37 Ap 22:25 * 16:39 Mt 8:34 * 17:1 1Te 2:1-2 * 17:3 Lu 24:26; Ap 3:18, 9:22 * 17:4 Ap 13:50 * 17:5 1Te 2:14 * 17:6 Ap 16:20

“Mīt kerek nīrāk enum nerer wit wit epei nan in nīrāk enum. 7 *Mītīk ik Jeson kewisi nan nau winak kīrak. Hīr neweikīn sip newet hīm me mīt iuwe neit Rom. Hīr natīp nar ik: ‘Mītīk iuwe king hak kinīn Sisa, hīrak niuk mīrak Jisas.’ 8 Hīr natīp hīm im, hīr nīkiak han ke mīt yapīrwe neit wit, hīr netike mīt iuwe masistret. 9 Mīt iuwe en nari pewek me mītīk Jeson ketike mīt han nises Kraīs te hīr ap pīke nanri han ke mīt han neriuwe hīm me Kraīs. Hīr nari pewek epei au, hīr nesiupani neriuweti nen witeik.

Pol ketike Sailas ten wit Beria

10 Nepei wītaan, mīt in ne Tesalonaika kerek nises hīm me Kraīs hīr neriuwet Pol ketike Sailas ten wit Beria. Hīrakīt ten ein epei au, hīrakīt ten winak kerek mīt ne weiwīk me Isrel nau nererik nekine hīm me Moses me wī Sabat. 11 *Mīt en hīr yaain ninīn mīt ne wīt Tesalonaika nentar hīr nemtau hīm Pol ketpim, hīr hanhanem. Hekrit hekrit hīr nekine hīm me God mau tīwei te hīr hanhan nanīrtei menmen Pol ketpim hīram yaaim mīre hīm nīpaa God ketpim o au. 12 *Mīt miyapīr yapīrwe ne weiwīk me Isrel nises hīm me Kraīs. Miyapīr han ne Grik hīr miyapīr niuk mīr iuwe, hīr netike mīt ne Grik yapīrwe nises hīm me God. 13 *Maain mīt ne weiwīk me Isrel ne wit Tesalonaika nemtau Pol wen kewepyapīr katīp hīm me God kar ke nīpaa hīrak kīrīakem keit wit Beria, hīr nan nīkiak han ke mīt en hīr han kekrit enum. 14 Hīr han kekrit enum te mīt nises Kraīs hīr nīnaain mīt nanīnep Pol kaki te hīr neriuwetek kakno wit yanīmīn ke wan eik. Sailas ketike Timoti au, hīrakīt tepu Beria. 15 Mīt kerek neriuwet Pol nen netikerek ere hīr nīpiun wit Atens. Epei au, hīr epei nanīno

nīr ein, Pol ketpor kar ik: “Yi eitīp Sailas ketike Timoti hīrakīt tatnen waswas tatwenayīpīr tatīt wit Atens.”

Pol kewepyapīr hīm me God keit wit Atens

16 Pol wen keit wit Atens kemerīr Sailas ketike Timoti, hīrak han kekrit kentar hīrak kīr mīt natīn ninaan mau teinīk yapīrwe hīram mepu wit kīr eik e. 17 *Hīram mepu wit kīr eik, te hīrak ken winak kerek mīt ne weiwīk me Isrel hīr netike mīt ne Grik hīr newenīpi God, hīrak ketikerei newepnak natīpan me hīm me Kraīs. Hīrak kepno en, hīrak hekrit hekrit ken wit maket kerek mīt nesiuwe menmen, hīrak ketike mīt miyapīr nau en newepnak natīpan hīm me Jisas Kraīs. 18 Mīt han natīp mīt hīm me mītīk Seno, hīr netike mīt han Stoik kerek hīr natīp mīt hīm me mītīk Epikurian, hīr netike Pol newepnak natīpan menmen. Hīr mīt han natīp nar ik: “Mītīk enuk weise tīpar ik katīp mekam?” Mīt han natīp nar ik: “Hīrak katīp menmen me God ke mīt ne wit hak.” Hīr natīp menmen im nentar Pol ketpor hīm me Jisas Kraīs ketike hīm me mīt epei naa pīke nanīkrit. 19 Te hīr netīwekhis neriyaak neiyīk nen kaunsil ke wit Ariopagas keit Atens. Hīr netpīwek nar ik: “Haiu hanhan mamīmtau hīm ham mit ti hatīp mīt em. 20 Hīm mei ti etpaiyem hīram haiu mepītariyem te ti etpaiyem te haiu mertei werek werek.” 21 Mīt nau wit Atens netike mīt ne wit ham hīr nau en hekrit hekrit hīr nau yain yain natīp hīm hīr hanhan nemtau hīm ham mīt nisesim.

22 Hīr nepei netpīwek, Pol kekrit kerp nīmīn ke mīt ne kaunsil katīp kar ik: “Yi mīt ne wit Atens. Hī hertei yi yewenīpi tīpir yapīrwe. 23 Hi heke tī herekir wit ki hi

* 17:7 Lu 23:2; Jo 19:12 * 17:11 Jo 5:39 * 17:12 Ap 13:50 * 17:13 Ap 14:19 * 17:17 Ap 18:19

h̄ir wit wit yi yewen̄ipi t̄ipir, hi h̄ir k̄inaan kiut̄ip yi yekine menmen im mewik: ‘K̄inaan im me t̄ipir hak haiu m̄it mep̄itari niuk m̄irak.’ Menmen yi m̄it in yep̄itari niuk m̄irak yewen̄ipiyek, hi etpi niuk m̄irak. Niuk m̄irak God.

24 * “God h̄irak kewis t̄i ketike menmen yap̄rwe mewik. H̄irak kin̄in naanm̄pre nepni metike t̄i te h̄irak ap kepu kekre w̄inak m̄it nim̄iwekek. 25 * H̄irak k̄ir̄iak menmen yap̄rwe, te m̄it nankepi nan̄iak menmen taau. H̄irak h̄irekes kewetai haiu m̄it h̄im̄in te haiu mepu, h̄irak kewetai menmen yap̄rwe. 26 * H̄irak kiut̄ip h̄irak kinai haiu m̄it yap̄rwe haiu merer wit wit mau t̄i. N̄ipaa enum eik h̄irak k̄imat w̄i m̄it nau t̄i h̄irak keh̄im̄itan wit kerek h̄ir nanwik. 27 H̄irak k̄ir̄iak menmen im te haiu m̄it m̄inmetn̄iw̄ek ere m̄inap̄inek misesik. God ap kerp yan̄im̄in ke haiu m̄it niut̄ip niut̄ip au. 28 H̄irak kekepai haiu mepu t̄i haiu mamno in mamno ein. H̄irak k̄ire m̄it han ni nertei iuwe h̄ir nekine h̄im o h̄ir nine henye h̄ir nat̄ip nar ik: ‘Haiu m̄it haiu n̄ikerek ne God.’ 29 * Haiu n̄ikerek n̄irak te haiu ap han ekitet h̄irak k̄ire gol o silva o nan m̄it n̄ir̄iakem h̄iram mar ke God au. 30 * N̄ipaa m̄it ap nertei God au, te h̄irak ap kat̄ip enum me menmen h̄ir n̄ir̄iakem au. In ek God kat̄ip h̄im manp m̄it yap̄rwe nau nerer wit wit nar ik: ‘Yi eiweik̄in sip eiwet menmen enum.’ 31 * God epei k̄imat w̄i h̄irak maain skelim m̄it miyap̄r yap̄rwe werek kakriuwe m̄itik h̄irak keh̄im̄itanek h̄irak kakr̄iak menmen im. God h̄irak epei keteik̄in haiu m̄it yap̄rwe maain h̄irak kakr̄iak menmen im kentar h̄irak k̄ik̄iak m̄itik ik n̄ipaa kaa h̄irak kekrit kepu.”

32 M̄it en h̄ir nemtau Pol kat̄ip ke m̄itik kaa P̄ike kekrit kepu, m̄it han nat̄ip nitetnaan nenwes̄isek. Au, m̄it han netp̄w̄ek nar ik: “Maain haiu mam̄imtau ti et̄ip menmen im eteipim.” 33-34 Epei au, Pol k̄inaaiw̄ir m̄it ken. M̄it han nen netikerek nises h̄im me God. M̄itik ke m̄it in nises h̄im me God h̄irak m̄itik ke kaunsil Ariopagas niuk m̄irak Daionisias. M̄ite piut̄ip niuk m̄ire Damaris h̄ire wetike m̄it miyap̄r han nises h̄im me God.

18

Pol kat̄ip m̄it miyap̄r ne Korin h̄im yaaim me Krais

1 Pol kat̄ip h̄im me Krais keit Ariopagas epei au, h̄irak k̄inaaiw̄ir wit Athens ken wit Korin. 2 * H̄irak ken wit Korin, h̄irak k̄ir̄ m̄itik hak niuk m̄irak Akwila kerek n̄ipaa miye p̄irak winaak keit wit Pontas. H̄irak ketike m̄ite p̄irak Prisila in ek n̄inaaiw̄ir wit iuwe Itali nan Korin nentar m̄itik iuwe Klodias kerek kin̄in naanm̄pre m̄it kat̄ip kar ik: “M̄it yap̄rwe ne weiw̄ik me Isrel h̄ir en̄inaaiw̄ir wit Rom.” H̄irak Pol ken 3 * kau w̄inak k̄ir̄ kekepi nime w̄inak laplap kentar h̄irak n̄ipaa (h̄irak ap kises h̄im me krais wen au) h̄irak kime menmen im keit pewek mererim, kar ke in h̄ir nimaam. 4 Me w̄i Sabat yap̄rwe Pol ken w̄inak ke m̄it ne Isrel ein kerek h̄ir nekine h̄im me Moses, h̄irak ketikeri newepnak nat̄ipan, h̄irak kare kakteiknor h̄im m̄irak yaaim me Krais te h̄ir enisesim

5 * Me w̄i Sailas ketike Timoti t̄inaaiw̄ir provins Masedonia tan wit Korin, Pol ap p̄ike kime w̄inak ke laplap au. Hekrit hekrit h̄irak kat̄ip m̄it ne weiw̄ik me Isrel nau en ketpor kar ik: “Jisas h̄irak

* 17:24 1Kin 8:27; Ap 7:48 * 17:25 Sam 50:12; Ais 42:5 * 17:26 Diu 32:8 * 17:26 Ais 55:6; Sam 145:18; Jer 23:23 * 17:29 Jen 1:27; Ais 40:18-20, 44:10-17; Ap 19:26 * 17:30 Ap 14:16 * 17:31 Sam 9:8, 96:13; Ap 10:42 * 18:2 Ro 16:3 * 18:3 Ap 20:34; 1Ko 4:12 * 18:5 Ap 17:14-15, 9:22

Mit̄ik Kraiſ kerek God n̄paa ke-him̄tanek kan k̄kaap m̄it ne Isrel.” ⁶ *H̄r au nemn̄n̄iwek h̄m m̄rak netp̄wek̄it enum, te Pol k̄tan̄ik laplap m̄rak keteiknor God ap kesak menmen enum m̄r au mepu, h̄rak ketpor, “Yi yayi te yi yayi. H̄ram menmen mai au, h̄ram menmen mi. Me in ek hi eweik̄n sip eweti, hi eno m̄it ap ne weiw̄ik me Isrel etpor h̄m yaaim me Kraiſ.” ⁷ Epei au, h̄rak k̄naaiw̄ir w̄nak ke m̄it en nererik nekine h̄m me Moses, h̄rak ketike Sailas, Timoti ten tau w̄nak ke m̄it̄ik hak niuk m̄rak Tiasias Jastas. H̄rak ap ke weiw̄ik me Isrel te h̄rak kiſes h̄m me God. W̄nak k̄rak k̄waai k̄rap̄it w̄nak ke m̄it ne Isrel kerek h̄r nau nererik nekine h̄m me Moses en. ⁸ *M̄it̄ik niuk m̄rak Krispas h̄rak kin̄n naanm̄pre m̄it ne w̄nak kerek m̄it ne Isrel nererik nekine h̄m me Moses en, h̄rak ketike m̄ite p̄rak n̄kerek n̄rak niſes h̄m me m̄it̄ik iuwe Kraiſ. M̄it yap̄rwe nau wit Korin nemtau h̄m me God te h̄r niſesim, Pol ketike Sailas t̄k̄iri.

⁹ *W̄itaan ham Pol k̄waai k̄tyak, M̄it̄ik iuwe God ketp̄wek kar ik: “Ti ap h̄naain au. Ti wen et̄ip m̄it h̄m mai. ¹⁰ *Hi hau hetikewit, m̄it̄ik kiut̄ip ap te kakitep au kak̄ntar m̄it yap̄rwe neit wit ik e h̄r niſes h̄m mai.” ¹¹ Epei au, Pol kepu wit eik me tito miut̄ip wenke mar hisp̄nak kiut̄ip (6), h̄rak kat̄ip m̄it miyap̄r h̄m me God.

¹² Me w̄i im m̄it̄ik iuwe ke Rom kehimitan m̄it̄ik Galio h̄rak ap ke weiw̄ik me Isrel, h̄rak kin̄n naanm̄pre provins Akaia. H̄rak k̄re m̄it̄ik iuwe gavman ke m̄it ne Grik, te h̄r m̄it ne weiw̄ik me Isrel nau en nekian niut̄ip neithis Pol neriyaak neiȳk nen m̄it̄ik iuwe Galio h̄r nesiuwe h̄m

netp̄wek nar ik: ¹³ “Mit̄ik ik kari han ke m̄it te h̄r ap niſes h̄m me Moses h̄r ap newen̄pi God werek werek au.” ¹⁴ Pol kare kakt̄ip h̄m te m̄it̄ik iuwe Galio kat̄ip m̄it en ketpor kar ik: “Yi m̄it ne Isrel. M̄it̄ik ik k̄riak menmen enum kekint̄ip menmen o kenep m̄it̄ik kaa te hi herp hemtau menmen yi yetpewem. ¹⁵ *Au, h̄ram menmen me h̄m metike niuk mei me h̄m me Moses yi yisesim. Yi h̄ras eiyitpim ere werek. Hi au h̄napen emtau menmen wein̄m marim.” ¹⁶ H̄rak kat̄ip epei au, h̄rak kat̄ip m̄it plisman n̄rak h̄r neri nen witeik. ¹⁷ Epei au, h̄r m̄it en neithis m̄it̄ik iuwe hak kin̄n naanm̄pre m̄it niſes h̄m me Moses h̄r neriyaak nen nerp witeik nak̄ip. M̄it̄ik Galio ap han kekrit ke menmen im au, h̄rak kat̄ip kar ik: “Menmen wein̄m.”

Pol p̄ike ken wit Antiok ke provins Siria

¹⁸ *Pol kepu wit Korin ketike m̄it niſes h̄m me God me w̄i yap̄rwe. Epei au, h̄rak kau sip ketike Prisila wetike m̄it̄ik k̄re Akwila, h̄r nerekir wan nen provins Siria. N̄paa h̄r nau sip wen au, Pol kat̄ip God h̄m me k̄imat w̄i keriuwes̄s menmen. W̄i epei au, h̄rak m̄it̄ik kime Pol paan k̄rak keit wit Senkria (keteik̄n m̄it w̄i h̄rak keriuwes̄s menmen me h̄rekes h̄ram epei au). ¹⁹ *H̄r n̄piun wit Efesas, Prisila wetike m̄it̄ik k̄re Akwila h̄r nau en. Pol ken w̄nak kerek m̄it nau nererik nekine h̄m me Moses en, h̄rak ketike m̄it ne weiw̄ik me Isrel h̄r newepnak nat̄ipan me h̄m me Kraiſ. ²⁰ H̄r nit̄iwekhi kaku kaktikeri me w̄i yap̄rwe te h̄rak kewenhi au. ²¹ *H̄rak ketpor kar ik: “God hanhan hi p̄ike enen te hi enen eri.” H̄rak ketpor epei au, h̄rak kerekek kau sip k̄naaiw̄ir

* **18:6** Ap 13:46, 51, 20:26; Lu 9:5 * **18:8** 1Ko 1:14 * **18:9** 1Ko 2:3 * **18:10** Jos 1:9; Ais 41:10; Jer 1:8; Jo 10:16 * **18:15** Ap 23:29, 25:18-19; Jo 18:31 * **18:18** Ap 21:24 * **18:19** Ap 17:17 * **18:21** Ro 1:10; 1Ko 4:19; Je 4:15

wit Efesas. ²² H̄irak k̄piun wit Sisaria epei au, h̄irak k̄naaiw̄ir sip ken wit eik keke t̄i ken wit Jerusalem en k̄r m̄it nises h̄im me God ein. Epei au, h̄irak p̄ike ken wit Antiok.

*Pol p̄ike kepno ein ein k̄ikaap m̄it kerek nises h̄im me Krai*s

²³ Pol kepu wit Antiok w̄i ham, h̄irak k̄naaiw̄ir m̄it en ken provins Galesia ketike provins Frisia kerer wit kike kike em k̄ikaap m̄it kerek nises h̄im me God han tokik nepu.

*Apolos kat̄ip m̄it miyap̄ir ne wit Efesas h̄im me Krai*s

²⁴ W̄i ham, m̄itik hak niuk m̄irak Apolos, h̄irak ke weiw̄ik me Isrel, n̄ipaa miye winaak keit wit Aleksandria, h̄irak kan kau wit Efesas. H̄irak kertei kat̄ip h̄im yaaim, h̄irak kertei h̄im me God mau t̄iwei werek werek. ²⁵ *M̄it n̄ipaa neteikn̄iw̄ek menmen me M̄itik Iuwe God te h̄irak han yaaik w̄isenum keriuwe h̄im me God kat̄ip m̄it menmen yap̄irwe Jisas epei k̄ir̄iakem. Te h̄irak kertei menmen me Jon kerek n̄ipaa k̄ik̄ir m̄it keriuwe t̄ipar wein̄im. ²⁶ *H̄irak kan w̄inak ke m̄it ne Isrel nau nererik nekine h̄im me Moses en, h̄irak kat̄ip h̄im iuwe ap k̄inaain m̄it au. Akwila ketike Prisila nemtau h̄irak kat̄ip epei au, h̄ir neriyaak nen w̄inak k̄ir netp̄iw̄ek nekepik kertei werek h̄im me Jisas epei kan t̄i k̄ikaap haiu m̄it h̄irak kaa God p̄ike k̄ik̄iak kekrit kepu. ²⁷ *H̄ir netp̄iw̄ek menmen im epei au, Apolos han kitet kakno provins Akesia ke Grik te m̄it en nises h̄im me God nekine t̄iwei nat̄ip m̄it nises God en h̄ir naanmamrew̄ek. H̄irak ken en, h̄irak k̄ikaap m̄it en kerek nises h̄im yaaim me Krai s nentar God kerekyor yaaim. ²⁸ H̄irak ketike m̄it ne weiw̄ik

me Isrel newepnak nat̄ipan te h̄irak keriuwe h̄im iuwe m̄irak h̄irak keteik̄in m̄it miyap̄ir h̄im me m̄it en h̄iram ap yaaim. H̄irak keriuwe h̄im me God mau t̄iwei, h̄irak kat̄ip m̄it keteiknor M̄itik Jisas kerekek h̄irak M̄itik Krai s kerek God kehimit̄anek k̄ikaap m̄it.

19

*Pol kat̄ip m̄it miyap̄ir neit wit Efesas h̄im yaaim me Krai*s

¹ *M̄itik Apolos wen kepu wit Korin, Pol kepno ken kiun provins Galesia ketike Frisia ere k̄piun wit Efesas. K̄piun Efesas, h̄irak k̄ir m̄it han nises h̄im me Jisas. ² *Te h̄irak kitorhi kar ik: “N̄ipaa yi yises h̄im me Jisas God H̄im̄in Yaaik kan kau kekre han ki o au?” H̄ir newen̄iw̄ekhi nar ik: “Haiu ap memtau God H̄im̄in Yaaik kepu au.” ³ Pol p̄ike kitorhi, “H̄ir n̄ikri nekine niuk me keim̄in?” H̄ir nat̄ip nar ik: “H̄ir n̄ikrai nekine niuk me Jon.”

⁴ *Pol kat̄ip kar ik: “Jon k̄ik̄ir m̄it kerek neweik̄in sip newet menmen enum, h̄irak kat̄ip m̄it ne weiw̄ik miut̄ip me Isrel h̄ir enises h̄irak m̄itik kerek maain kaknen. H̄irak niuk m̄irak Jisas, h̄irak M̄itik Krai s kerek God kehimit̄anek k̄ikaap haiu m̄it.” ⁵ H̄ir nemtau menmen im, h̄ir newis Pol k̄ik̄iri keriuwe t̄ipar kekine niuk me M̄itik Iuwe Jisas. ⁶ *H̄irak k̄ik̄iri epei au, Pol kewis his menteri te God H̄im̄in Yaaik kan kau kekre han k̄ir keneisesi h̄ir nat̄ip h̄im ham n̄ipaa h̄ir nerteiyem au, h̄ir nat̄ip h̄im me God. ⁷ Pol k̄ir̄iak menmen im me m̄it nar ke hiswiyen wik (12).

⁸ H̄irak k̄ir̄iak menmen im epei au, Pol ken w̄inak kerek m̄it ne weiw̄ik me Isrel nau nererik nekine h̄im me Moses. H̄irak kat̄ip

* 18:25 Ro 12:11; Ap 19:3

* 18:26 Ap 19:8

* 18:27 2Ko 3:1; Kl 4:10

* 19:1 1Ko 3:6

* 19:2 Ap 2:38, 8:16; Jo 7:39

* 19:4 Mt 3:1-2

* 19:6 Ap 8:17

mít hím me God, h́rak ap ḱnaain mít au. H́rak ketpor ere wenke wikak, h́rak ketikeri newepnak natípan. H́rak kare kakri han ḱr te h́r han kitet menmen h́rak ketpor me God kińn naanḿpre mít. ⁹ *Mít han au enun han tokik h́r ńnapen nanisesim, h́r natíp enum me menmen me God mít in nisesim me ninaan me h́r mít yapírwe. H́r natíp enum te Pol ketike mít h́r nises h́m ḿrak ńnaaiwír mít en. Hekrit hekrit Pol ken ẃnak skul ke mítík Tirinas ketike mít h́r newepnak natípan h́m me God. ¹⁰ H́rak ḱriak menmen marim me titó wik, te mít yapírwe nau provins Esia, h́r mít ne Isrel, h́r mít han ne weiwík ham nemtau h́m yaaim me Mítík Iuwe Kraiss.

Hím me níkerek ne mítík Siva

¹¹ *God ḱriak menmen yaaim keriuwe Pol ḱkaap mít keriuw-erem. ¹² *Mít han neit laplap han-kisip o laplap iuwe ḿwaai ýnk ke Pol h́r neiyím nen mít ńnap te mít han ńnap h́r ńre yaain, mít han herwe mersisi h́ram metpaan menpín mekeipnor h́r ńre yaain.

¹³ *Mít han ne weiwík me Isrel h́r nepno neprer wit wit nepír herwe enum mekre mít. Wí ham mít han in h́r nanípír herwe nariuwe niuk me Jisas. H́r natíp herwe enuk nar ik: “Haiu metpi mekre h́r ke Jisas kerek Pol katíp mít en ek. Yi einopin ekeipín mítík ik.” ¹⁴ H́r níkerek hispínak wik (7) ne mítík iuwe pris niuk ḿrak Siva ke weiwík me Isrel, h́r keriyen ńriak menmen marim. ¹⁵ *Au, herwe enuk ketpor kar ik: “Hi hertei Jisas, hi hertei Pol, te yi mít yi neimín a?” ¹⁶ Mítík kerek herwe enuk kersisek kekrit kaníp wisenum kerekir ýnk ḱr kewep

klos ḿr te h́rak kińni. H́r ńrír ńnaaiwír ẃnak hemkre merer ýnk ḱr h́r ne ýnk weiník ńrír. ¹⁷ *Mít han yapírwe ne Isrel, mít han ne weiwík ham, h́r nau wit Efesas nemtau me menmen im te h́r nepírpir newenipi niuk me Jisas. ¹⁸ Mít miyapír yapírwe kerek nises h́m me God nan newepyapír menmen enum h́r nepei ńriakem. ¹⁹ Mít miyapír han, kerek netenwo henpín o marila menmei marim, h́r neit t́wei ḿr meteiknor menmen im h́r neiyím nan newírem mekre si me ninaan me mít yapírwe. Mít han newenhis pewek me mít newírem neiyím neit t́wei im h́ram mar 50,000 pewek silva. ²⁰ *Marim h́m me Mítík Iuwe Kraiss men merer wit wit te mít miyapír yapírwe nisesim.

Mít ne wit Efesas nesikeyaanmi nare nanínep Pol

²¹ *Menmen im epei man, God Hímín Yaai kari han ke Pol te h́rak han kitet kakno provins Masedonia kaktike Akaia. Te maaín, h́rak kakno wit Jerusalem. Pol katíp kar ik: “Hi ano wit Jerusalem epei au, te hi eno wit Rom.” ²² *Pol keriuwet mítíkít wik h́rakít tekepik, h́rakít tinín ten Masedonia, h́rak wen kepu provins Esia.

²³ *Me wí im, mít han neit wit Efesas han enuk nentar mít nises h́m me Mítík Iuwe Kraiss. ²⁴ *Mítík hak niuk ḿrak Demetrius h́rak kime menmen keriuwe silva. H́rak kime ẃnak kike kike silva ḱre ẃnak iuwe ke t́pir niuk ḿre Atemis mít nen newepnípi niuk ḿre nekreerek. Menmen h́rak kimaam h́rak ketike mít han nesiuwerem men mít h́r neit pewek yapírwe mererim. ²⁵ Te h́rak keníne mít nime menmen me silva netike mít

* 19:9 2Ko 6:14-18; 2Ti 1:15 * 19:11 Ap 14:3

Mk 1:24, 34 * 19:17 Ap 5:5, 11 * 19:20 Ap

Ro 16:23; 2Ti 4:20 * 19:23 2Ko 1:8 * 19:24 Ap 16:16

* 19:12 Ap 5:15 * 19:13 Mk 9:38 * 19:15

12:24 * 19:21 Ap 23:11; Ro 1:13 * 19:22

han h̄r n̄riak menmen mar ke h̄r n̄riakem h̄r nererik, h̄rak ketpor kar ik: “Yi m̄t yi yertei haiu meit pewek me menmen metike menmen meiyam meriuwe menmen im haiu m̄riakem. ²⁶ *Yi epei ȳr menmen, yi yemtau menmen mit̄ik ik Pol k̄riakem keit wit k̄riu Efesas kerekek au. Ke provins Esia Pol kari han ke m̄t miyap̄r yap̄rwe h̄r neweik̄n sip newet menmen, h̄rak ketpor kar ik: ‘Menmen m̄t nimaam m̄re tein̄k ninaan mewik h̄ram ap m̄re God au. H̄ram memip̄n.’ ²⁷ Menmen im Pol ketpim maain h̄ram mamnip m̄t h̄r han ekitet menmen haiu m̄t im m̄riakem h̄ram enum. Im keremem au. W̄nak yaaik ke tein̄k ninaan mewik iuwe me m̄te paiu Artemis maain mamre niuk wein̄m te m̄t nanisesye au. M̄t yap̄rwe neit Esia netike m̄t nerer wit wit newen̄pi niuk m̄re.”

²⁸ M̄t yap̄rwe nemtau h̄m m̄rak epei au, h̄r han enuk nenep̄p nat̄p nar ik: “Artemis pe Efesas h̄re yaaip iuwe.” ²⁹ *M̄t nerer wit wit ke wit iuwe Efesas nenep̄p nat̄p. M̄t han nen neithis Gaias ketike Aristakas h̄rak̄t te provins Masedonia kerek tekite Pol tepno ein ein, h̄r neriyak̄t neiȳt nen wit kerek m̄t nau nererik nemtau menmen. ³⁰ Pol h̄rekes hanhan kakno ein kakt̄p m̄t menmen te m̄t han en nises h̄m me God newenek. ³¹ *M̄t han h̄r m̄t iuwe gavman ne provins Esia kerek n̄re n̄rak yinan o wariyak̄t n̄rak h̄r nesiuwe h̄m netp̄wek h̄rak ap kakno kakt̄p m̄t menmen au em̄t.

³² M̄t han neit wit m̄t nererik newik h̄r nat̄p h̄m ham, m̄t han nat̄p h̄m ham nentar h̄r yap̄rwe nep̄tari nenmak te h̄r nererik nau en. ³³ M̄t han ne weiw̄k me Isrel neriuwet mit̄ik niuk m̄rak Aleksanda kerp kin̄n kent̄r k̄naan te m̄t han en

han kitet h̄rak kerekek kin̄n k̄riak menmen enum im. H̄rak k̄k̄iam his kesinor h̄r enkint̄p en̄mtau menmen h̄rak kak̄tpim. ³⁴ Au, m̄t en nertei Aleksanda h̄rak ke Isrel, h̄r yap̄rwe nat̄p nerekir̄wek h̄m nat̄p nar ik: “Artemis pe Efesas h̄re yaaip iuwe.” H̄r nenep̄p narek ere 2 aua.

³⁵ Maisiu kike, kuskus ke wit Efesas h̄rak kenip m̄t en nekint̄p nau neit h̄rak ketpor kar ik: “Yi m̄t ne Efesas. M̄t yap̄rwe nertei wit k̄riu ik e h̄rak wit naanm̄pre w̄nak iuwe ke tein̄k ninaan mewik me m̄te iuwe yaaip Artemis wetike nan m̄t newen̄piyek n̄paa kau nepni kenke kan. ³⁶ Mit̄ik kei ap kakt̄p menmen im h̄ram memip̄n au, te yi m̄t eikint̄p yi ap ȳriak menmen enum waswas au em̄t. ³⁷ Yi epei yeithis mit̄ik̄t wik it te h̄rak̄t ap tekint̄p menmen meit w̄nak ke Artemis o netp̄we enum au. ³⁸ Mit̄ik Demitrias ketike m̄t h̄r n̄riak menmen m̄rak nare nansiuwe h̄m mit̄ik h̄r en̄no m̄t iuwe masistret h̄r nanmer̄r w̄ h̄r nan̄mtau h̄m me m̄t. H̄r nansiuwe h̄m ein, ³⁹ o au en, yi hanhan eit̄p h̄m meiyam em, yi wen eimer̄r w̄ me haiu m̄t ne wit Efesas haiu mererik memtau h̄m me m̄t iuwe ne witeik. ⁴⁰ M̄t iuwe ne Rom h̄r nansiuwe h̄m nant̄p haiu m̄t m̄riak enum mesiuwe h̄m mesikeyaanmi. Haiu m̄t iuwe ap te metpor yi yenmak yi ȳriak menmen marim au.” ⁴¹ H̄rak kat̄p epei au, h̄rak kesiuwe m̄t en h̄r nen wit k̄r eik.

20

Pol keke t̄i kepno provins Masedonia ketike Grik

¹ M̄t nererik nesikeyaanmi epei au, Pol ken̄ne m̄t kerek nises h̄m me Jisas keyewewi ketpor h̄m mamkepi nanises h̄m me God

werek werek. Te h̄rak k̄n̄aiw̄ri kakno provins Masedonia. ² H̄rak ken k̄piun provins Masedonia, h̄rak kerekir kau n̄im̄n ken kerer wit wit kat̄ip m̄t h̄m m̄rak yap̄rwe mamkepi nanises h̄m me God werek werek. Epei au, h̄rak ken provins Grik. ³ H̄rak kepu en wenke wikak. H̄rak kepu en wenke wikak, h̄rak kare kaku sip kakno Siria, h̄rak kemtau m̄t han h̄r nimen̄p̄n nank̄p̄, te h̄rak han kitet kakno kakitet provins Masedonia ere h̄rak k̄n̄aiw̄rek k̄piun provins Siria. ⁴ *Sopata n̄ikan ke Piras ke wit Beria, h̄rak ketike Aristakas, Sekandas h̄rak̄t te wit Tesalonaika, h̄rak̄t tekite Pol tariyak̄t ten. M̄tik Gaias ke wit Debi, Timoti, Tikikas ketike Trofimas te Esia, h̄rak̄t tetike Pol nariyan nen. ⁵ H̄r m̄t nin̄n nen nemeriyei neit wit Troas. ⁶ H̄r nemeriyei neit ein, haiu mau wit Filipai ere w̄ m̄t nererik ap newis yis mekre bret m̄r han tewen̄n menmen God kerekorem h̄ram epei au. Menmen im epei au, haiu m̄naaiw̄r wit Filipai mau sip ere w̄ hisp̄nak (5), haiu m̄piun wit Troas. Haiu men m̄piun wit Troas, haiu metike m̄t nemeriyei mau en ere w̄ hisp̄nak wik (7).

Pol k̄k̄iak Yutikas kerek h̄rak kaa keit wit Troas, h̄rak p̄ike kekrit kepu

⁷ *Me w̄ Sabat me w̄taan haiu m̄t yap̄rwe mererik maam menmen han tewen̄n menmen Jisas k̄r̄iakem haiu mewen̄pi God. Pol kat̄ip m̄t en menmen. H̄rak kare teipmen kakno te h̄rak ketpor h̄m ere w̄ n̄im̄n. ⁸ M̄t epei neit si yap̄rwe newis̄m mekre haau mau niu meit w̄nak haiu mau mererik mekrerek. ⁹ M̄tik pip̄iak niuk m̄rak Yutikas kau windo me w̄nak. Pol wen kat̄ip kat̄ip, h̄rak k̄nap̄ip̄ k̄iwaai k̄nat̄n. K̄iwaai

k̄nat̄n o, h̄rak kenke kau niu ken kiun t̄i. M̄t nekiuwe nen n̄ikiak n̄irek nepei au kaa. ¹⁰ *Pol kekint̄p̄ kekiuwe ken k̄rek, h̄rak kenke kenterik kesiuwewik. Epei au, h̄rak kat̄ip kar ik: “Yi ap han enuk au em̄t! H̄rak kaa te in ek p̄ike kekrit kaku.” ¹¹ H̄rak kat̄ip epei au, h̄rak ketikeri p̄ike n̄niū nen w̄nak h̄rak kewep niu o bret ketikeri nekian naam. Epei au, h̄rak ketikeri newepnak ere wanewik. Wanewik, Pol k̄n̄aiw̄ri. ¹² Pol k̄n̄aiw̄ri, h̄r neithis pip̄iak ik kerek n̄paa kenkew̄n kaa Pol p̄ike k̄k̄iak, h̄r nen w̄nak m̄r h̄r han yaaik iuwe.

Pol k̄naaiw̄r wit Troas k̄piun wit Mailitas

¹³ Haiu min̄n men mau sip merekir wan ere m̄piun wit Asos, kerek Pol kat̄ip kakwenyip̄r sip. N̄paa h̄rak ketpai menmen im kentar h̄rak k̄napen sip, h̄rak hanhan keke t̄i kakno ein. ¹⁴ H̄rak kewenaiyip̄r keit Asos epei au, haiu met̄wekhis men mau sip m̄naaiw̄r wit Asos men ere miun Mitilini. ¹⁵ Haiu m̄piun Mitilini epei au, haiu me w̄ ham wanewik men mesipat wit Kaios. Haiu wen men me w̄ ham hekrit haiu men mesipat wit Semos. Wit Semos epei au, w̄ ham haiu m̄piun wit Mailitas. Sip m̄waai meit ein. ¹⁶ Pol epei han kitet h̄rak kau sip ap kakno wit Efesas kentar h̄rak k̄napen kaku provins Esia w̄ yap̄rwe. H̄rak hanhan kakno waswas kakiun Jerusalem me w̄ Pentekos.

Pol kat̄ip h̄m m̄rak men m̄t iuwe nises God neit wit Efesas

¹⁷ *Pol wen kepu sip keit Mailitas h̄rak keriuwet m̄tik hak kat̄ip m̄t iuwe ne weiw̄k me God neit Efesas te h̄r en̄nen Mailitas en̄rek. ¹⁸ *Ewaai meruri h̄r

* 20:4 Ap 19:29, 21:29; Ef 6:21 * 20:7 Ap 2:42, 46 * 20:10 1Kin 17:21 * 20:17 Ap 18:21
* 20:18 Ap 18:19, 19:10

mít ne Efesas epei nan, Pol ketpor kar ik: “Yi epei yertei me wí hi hin+n han Esia hau hetikewi yi yertei menmen hi hisesim. ¹⁹ *Yi yertei me wí yap+rwe mít han ne weiwík me Isrel hír nimen+pín natípan naniyep te hír nenip menmen im meníp han kai kekrit hír newaank híras. Hi ap ewen+pi niuk mai au. Hi hír+ak menmen Mítík Iuwe Kraís kehim+tenewem, wí ham hi hík+ti henterim. ²⁰ Hi ap hepák+n hím mamkepi me wí hi hewep+yapír hím me God yi yau wínak ke mít kerek nekine hím me Moses yi yererik en o yau wínak mi miut+íp miut+íp. ²¹ Hi epei hetpi yi mít ne weiwík me Isrel netike yi mít ne weiwík ham, hi epei hetpi hím manp eiweik+n sip eiwet menmen enum eiyses hím me Mítík Iuwe káiú Jisas. ²² *In ek hi hises hím God Hím+n Yaaik ketpewem te hi eno wit Jerusalem. Hi hep+itari menmen mít nanrek+yewem nan+it ein. ²³ *Hi hertei kerekek God Hím+n Yaaik epei ketpo merer wit mít nanrek+yo enum nanw+re akre wínak enuk.

²⁴ * “Hi han kitet hi hahi te hi ehises menmen n+paa Mítík Iuwe Jisas kehim+itena hi ehisesim, híram menmen wein+m. God epei kír+ak mít menmen yaaim keriuwe Jisas Kraís te hírak kehim+itena hi hetpor hím yaaim me menmen im.

²⁵ “Yi ei+y+mtewem. N+paa hi hen yi mít yap+rwe hewep+yapír hím me God kin+n naanm+pre haiu mít. In ek hi hertei maain hi ap eri meiyam au. ²⁶ *Te hi petepin hetpi hím manp, mít+ik kiut+íp ke yi mít maain kakno si tat+iknenik híram menmen mai au. ²⁷ Híram menmen mai au mentar

hi ap heripak+n hím mei me menmen me God kakin+n naanmamre haiu mít au. ²⁸ *Yi naanempre híras yetike mít kerek God Hím+n Yaaik kehim+iteni yi naanm+pri. Yi yar ke mít naanm+pre sipsip yi naanempre mít ne weiwík me God. Hírak kenip mít hír ne weiwík m+rak keriuwe hemkre me Níkan kírak Jisas wí hírak kaa kentar nu tentarak+it. ²⁹ *Hi hertei hi anaiw+ri epei au, maain mít naninen n+m+n ke yi mít nanriwaank han ki nanriuwe menmen enum hír nan+tpiyem. Mít in hír nanre nepere enum men n+m+n ke sak nam+íp newaankem, hír naninen nanriwaank. ³⁰ *Maain mít han ne yi mít hír nant+íp hím memip+n nanri han ke mít han ne yi mít kerek yises hím me God te hír enisesim. ³¹ *Yi naanmamre híras me menmen im, yi han ekitet me tito wikak hi wítaan wanewik hetpi hím manp me menmen me God te yi ei+yis-esim, hi hík+ti hekepi w+senum.

³² * “In ek hi hitehi God hírak naanmam+pri te hím me God hírak kakrek+yi yaaim híram mamkepi te yi ei+yu werek werek. Hírak kakweti menmen m+rak yaaim hírak maain kakwet mít n+rak em. ³³ *Hi ap hemkre menepam heit pewek me yi mít o laplap mi au. ³⁴ *Yi epei yertei hi hírak menmen heriuwe his mai hi ekerwo laplap me wínak sel te hi heit pewek mererim. Hi hetike mít+ik+it wariyak+it tai naanm+prawír híras me menmen. Yi au. ³⁵ *Marim hi epei heteikni yi eir+ak menmen iuwe te yi eikaap mít miyapír hír ap manpenun neit n+r+ak menmen au. Yi han ekitet menmen n+paa Jisas ketpim. Hírak kat+íp kar ik: “Yi eiwet mít menmen híram

* 20:19 Ap 20:3 * 20:22 Ap 19:21 * 20:23 Ap 9:16, 21:4, 11 * 20:24 Ap 21:13; 2Ti 4:7

* 20:26 Ap 18:6 * 20:28 1Ti 4:16; 1Pi 5:2-4 * 20:29 Mt 7:15; Jo 10:12 * 20:30 1Jo 2:19

* 20:31 Mk 13:37; Ap 19:8, 10; 1Te 2:11 * 20:32 Ap 26:18 * 20:33 1Sml 12:3; 1Ko 9:11-12

* 20:34 Ap 18:3; 1Te 2:9 * 20:35 Mt 10:8

min+n m+it h+r nanweti menmen, te yi han yaaik eiyu.’”

³⁶ *Pol ketpor epei au, h+rak ketikeri niteh+r newen nin+ip nitehi God menmen. ³⁷ H+r nitehi God menmen epei au, h+r n+ik+itek neiyewewik netp+wek, “Ti yaaik eno e.” ³⁸ *Pol ketpor kar ik: “Maain hi ap p+ike eri meiyam au,” te m+it en h+r han toenuk neriuwerek. H+r netp+wek epei au, h+r neriuwetek kau sip ken.

21

Pol ketike wariyak+it t+rak tau sip tatno Jerusalem

¹ Haiu metpor “Eiyu en,” te haiu mau sip m+naiw+ri men. Haiu m+naiw+ri men, haiu merekir wan met+n ke n+m+n mesipat wit Kos. W+ ham haiu mesipat wit Ros. Haiu mesipat wit Ros, haiu men ere m+piun wit Patara. ² Haiu m+piun wit Patara, haiu menke m+naaiw+r sip im m+nmat+n sip ham mamrei mamno Finisia te haiu man mewim men. ³ Haiu men ere haiu m+r Sairas te haiu mesipatek men p+nak ke his yaaim wen mepno ere m+piun provins Siria. Haiu menke m+naaiw+r sip meit wit Taia, wit kerek m+it nau sip nan+nke menmen mekre sip.

⁴ *Haiu epei men m+r m+it han nises h+m me M+ik Iuwe Krais te haiu mau metikeri me w+ hisp+nak wik (7). God H+m+n Yaaik k+ik+ak han ke m+it en te h+r nat+ip Pol ap kakno wit Jerusalem. ⁵ *Au, w+ hisp+nak wik (7) haiu m+naiw+ri men. H+r m+it netike miyap+r n+ikerek n+r neriuwetai ere haiu men تنهاان ek. Haiu men تنهاان ek, haiu mewen nin+ip miteh+r haiu mitehi God menmen. ⁶ Haiu meketanhis haiu metpor “Eiyu en.” Haiu metpor epei au,

haiu men mau sip, h+r m+it en p+ike nen witeik.

Agabas kat+ip Pol menmen God H+m+n Yaaik keteikn+iwekem keit wit Sisaria

⁷ Haiu mau sip p+ike men m+naaiw+r wit Taia men ere m+piun wit Tolemes. Haiu m+piun Tolemes, haiu men m+r m+it en nises h+m me Krais haiu mau metikeri w+ miut+ip. ⁸ *Wanewik haiu m+it metike Pol m+naaiw+r Tolemes men ere m+piun wit Sisaria. Haiu m+piun Sisaria, ein ek haiu men mau w+nak ke Filip m+it+ik kerek kat+ip m+it miyap+r h+m yaaim me Krais. H+rak kiut+ip ke m+it hisp+nak wik (7) n+paa m+it nehim+teni naanm+pre menmen me miyap+r m+kaan n+r epei naa. ⁹ *H+rak kine n+ikerek h+ram (o h+ram) tekyaa+it (4), h+r neit m+kaan wen au, h+r newepyap+r menmen maain mamnen.

¹⁰ *Haiu mepu en w+ ham, m+it+ik profet niuk m+rak Agabas k+naaiw+r provins Judia kan Sisaria. ¹¹ *H+rak kan Sisaria, h+rak keit waai let ke Pol key+ik kesenkek h+rekes his h+it m+rak keriuwerem. H+rak kesenkek his h+it keriuwerem te h+rak kat+ip kar ik: “God H+m+n Yaaik kat+ip kar ik: ‘M+it+ik ke let ik e maain kakno wit Jerusalem, m+it ne weiw+ik me Isrel nant+iwekhis nansenkek+ik kar ik nanwet m+it ne weiw+ik ham ek.’”

¹² *H+rak kat+ip epei au, haiu metike m+it han en metp+wek mewenek mar ik: “Ti ap eno wit Jerusalem au ek+it.” ¹³ *Au Pol kewenhi kar ik: “Yi yenmak yi y+ik+it yari han kai? Hi han kitet h+ram yaaim te hi ano w+nak enuk kerekek au. Hi han kitet h+ram yaaim te hi hat+ip m+it miyap+r h+m me M+it+ik Iuwe Jisas m+it han h+r naniyep hi hahi, h+ram menmen wein+m.” ¹⁴ Haiu

* 20:36 Ap 21:5 * 20:38 Ap 20:25 * 21:4 Ap 20:23 * 21:5 Ap 20:36 * 21:8 Ap 6:5, 8:40 * 21:9 Ap 2:17 * 21:10 Ap 11:28 * 21:11 Jo 21:18; Ap 20:23, 21:33 * 21:12 Mt 16:22 * 21:13 Ap 20:24

metp*iw*ek metp*iw*ek au. H*ir*ak ketai*h*m kew*ir*em, haiu mekint*p* merp mat*p* mar ik: “Han kit. Haiu hanhan menmen me Mit*ik* Iuwe Krai*s* h*ir*am mamnen.”

*Pol kat*p* m*it* iuwe ne m*it* ne God neit Jerusalem h*im* m*ir*ak*

¹⁵ Haiu mepu en w*ir* ham. Epei au, haiu memani menmen maiu, haiu m*n*aiw*ir*i men wit Jerusalem. ¹⁶ M*it* han nises h*im* me Krai*s* nau neit wit Sisaria nan netikewai, h*ir* nen newisai neit w*in*ak ke m*it*ik kerek haiu mamu mantikerek niuk m*ir*ak Neson, h*ir*ak n*p*aa ke wit Saipras. H*ir*ak kises h*im* me Krai*s* n*p*aa enum eik ere in. ¹⁷ Maain haiu m*p*iun wit Jerusalem, m*it* en nises h*im* me Krai*s* han yaaik h*ir* netaihis.

¹⁸ *H*ir* netaihis haiu mau w*ir* ham, h*ir*ak Pol ketikewai men m*ir* Jems. M*it* iuwe nin*n* naanm*p*re m*it* nises h*im* me Krai*s* nererik newen*p*iyek, h*ir* nau netikerek. ¹⁹ *Pol ketpor h*ir* yaain, ketpor h*ir* yaain epei au, h*ir*ak ketpor menmen God kekepik h*ir*ak k*ir*iakem ke m*it* ap ne weiw*ik* me Isrel.

*Pol kemtau h*im* me m*it* iuwe h*ir*ak ken w*in*ak iuwe ke God*

²⁰ Pol ketpor epei au, h*ir* newen*p*i niuk me God. Epei au, h*ir* nat*p* Pol nar ik: “Ti epei hertei m*it* ne weiw*ik* me Isrel h*ir* m*it* yap*ir*we nises h*im* me Krai*s*, h*ir* wen nises h*im* me Moses. ²¹ *M*it* han epei nemip*n* netpor ti epei atip m*it* han ne weiw*ik* me Isrel nau nerer wit wit ke m*it* ne weiw*ik* ham, h*ir* enweik*n* sip enwet h*im* me Moses, h*ir* ap enrekir y*in*k ke n*ik*erek n*ir*, h*ir* ap enises menmen haiu m*it* ne weiw*ik* me Isrel in misesim. ²² Maain m*it* in nan*r*tei ti hepu, te ti eriak mekam? ²³ Haiu metpi menmen haiu han kitetim. M*it*ik*it* tekyaa*it* it et h*ir*ak*it* epei tat*p*

God t*im*at w*ir* h*ir*ak*it* teriuwes*s* menmen. ²⁴ *Ti eno etikeret yi eiriak menmen h*im* me Moses mat*p* te God kakt*p* menmen im epei au, yi yaain. Ti ew*ir* pewek me m*it*ik*it* it te m*it*ik pris kakrek*y*iwek*it*em. Epei au te h*ir* m*it* enime paan k*ir*ak*it*. Ti eriak menmen mam*ir* im te m*it* yap*ir*we en*r*tei h*im* h*ir* nemtewem h*ir*am wein*im*, ti wen hises h*im* me Moses. ²⁵ *Me m*it* nises h*im* me God h*ir* ap ne weiw*ik* me Isrel, n*p*aa haiu epei mewisor t*u*wei metpor h*ir* ap enises h*im* yap*ir*we n*p*aa Moses kewis*im*. Ham im keremem. Haiu han kitet h*ir* ap nan*im* menmen m*it* newepwar menmen newet t*p*ir em, h*ir* ap nan*im* hemkre o miyak m*it* newers t*im*ir hemkre ap mewen au, h*ir* ap netike m*it* miyap*ir* nanriyanhis newen*n*em au emit.” ²⁶ *H*ir* nat*p* epei au, Pol keithis m*it*ik*it* it w*ir* ham h*ir*ak keriyak*it* ten t*ir*iak menmen h*im* me Moses kat*p* te God kat*p* h*ir*ak*it* t*ir*e yaaik*it*. Epei au, h*ir*ak*it* ten w*in*ak iuwe ke God tat*p* m*it* pris me w*ir* h*ir*ak*it* t*im*at ere h*ir*ak*it* t*ir*e yaaik*it* te h*ir*ak*it* tatwet God menmen.

*M*it* ne Isrel neithis Pol kekre w*in*ak iuwe ke God*

²⁷ Maain w*ir* hisp*n*ak wik (7) menep epei au, h*ir*am w*ir* m*it*ik*it* t*im*at menmen h*ir*ak*it* t*ir*akem h*ir*am epei au mesi, m*it* han ne Isrel kerek nau provins Esia h*ir* nan n*ir* Pol kekre w*in*ak iuwe ke God. H*ir* n*ik*iak han ke m*it* miyap*ir* en neithis Pol n*n*ap nat*p* nar ik: ²⁸ *Yi m*it* ne Isrel. Yi eikepai. M*it*ik ik h*ir*ak m*it*ik kerek kepno keprer wit wit kat*p* m*it* yap*ir*we h*ir* m*it* ne weiw*ik* me Isrel netike h*im* me Moses, w*in*ak iuwe ke God h*ir*am menmen wein*im*. In ek h*ir*ak epei keithis m*it*ik ap ke Isrel keiy*ik* kan kekre haau m*it* narik

* 21:18 Ap 15:2, 13; Ga 1:19 * 21:19 Ap 15:12 * 21:21 Ap 16:3; Ga 2:3 * 21:24 Nam 6:1-21; Ap 18:18 * 21:25 Ap 15:28-29 * 21:26 1Ko 9:20 * 21:28 Ap 6:13; Esi 44:7

ap te nanino nīm+n ek au. Mīt iuwe neriuwes+sek, nehim+tanek ne haiu mīt ne Isrel keriyen.”²⁹ *Hīr natip menmen im nentar hīr epei nīr mīt+k Trofimas kitet wit Jerusalem ketike Pol te hīr han kitet Pol ketiwekhis ten wīnak ke God teit nīm+n. Pol kīr+ak menmen im au.

³⁰ Mīt yapīrwe neit Jerusalem en nesikeyaanmi (o nesikewari) nesiukn nan nererik neithis Pol neriyaak neiy+k nen witeik. Hīr neriyaak neiy+k nen witeik, mīt neiyepet weip+r ke wīnak ke God.

Mīt+k iuwe ke ami ke Rom keithis Pol keriyaak keiy+k ken wīnak enuk

³¹ Mīt yapīrwe nererik hīr wen nan+nep Pol kaki, mīt han nen natip mīt+k iuwe Ofisa ke ami ke Rom nar ik: “Mīt yapīrwe neit Jerusalem hīr nenepan.”³² Hīrak kentau menmen im epei au, hīrak keithis mīt han ne ami nin+n naanm+pre mīt ne ami nar 100, hīr netike soldia ne ami yapīrwe nesiukn nekiuwe nen nīr mīt en. Hīr nekiuwe nen nīr mīt en, hīr nīrek ketike mīt ne ami yapīrwe, hīr nenep Pol au. Hīr nerp neit.³³ *Mīt+k iuwe ke ami kan Pol ketiwekhis katip mīt nīrak hīr nesenkekik neriuwe sen ain wik. Epei au, hīrak kitorhi kar ik: “Mīt+k ik hīrak keim+n? Hīrak kīr+ak mekam?”³⁴ Mīt han natip hīm ham, mīt han natip hīm ham te hīrak ap kertei menmen werek kentar mīt nesikeyaanmi yapīrwe te hīrak katip mīt nīrak hīr nīnanek neiy+k nanino wīnak ke ami kīr.³⁵ Hīr neiy+k nen ere nīpiun lata me wīnak, mīt ne ami nīnanek nau niu nentar mīt nesikeyaanmi (o nesikewari) yapīrwe nanri Pol kaknen te hīr nankip.³⁶ *Hīr nisesik nīnap natip nar ik: “Yi eikip kaki.”

Pol katip mīt kenmak hīrak kīr+ak menmen

³⁷ Hīr neit Pol nanrik nanino nīm+n ein, Pol katip mīt+k iuwe ke ami keriuwe hīm Grik ketp+wek kar ik: “Hi hanhan hetput menmen hīram werek?” Mīt+k iuwe eik ketp+wek kar ik: “Ti harkeik te ti hertei hīm Grik?”³⁸ *Hi han kitet ti mīt+k ke Isip kerek nīpaa ein kari han ke 4,000 mīt te hīr netike gavman ne Rom nare nan+nepan hīr neit hīne me his, yipo henmik nīr+n nen wit tenhaan weinim.”³⁹ Pol kewenhi kar ik: “Hi au. Hi mīt+k ke weiw+k me Isrel, miye wina weit wit Tasas ke provins Silisia, hi mīt+k ke wit niuk mīrak iuwe. Ti ewisa hi etip mīt menmen mai o au?”⁴⁰ Hīrak kewenhi te Pol kerp kentīr leta kīk+amhis keweni ketpor kar ik: “Eikintip.” Hīr nekintip, te hīrak ketpor keriuwe hīm me mīt ne Isrel.

22

¹ Hīrak ketpor kar ik: “Nai yinan mīt iuwe, mīt nai ne watiu, yi eiy+mtau hīm hi hetpiyem te yi ap aitip hi hahi.”² Hīr nemtau Pol ketpor keriuwe hīm mīr Hibru, hīr nekintip wīre wīre te Pol wen ketpor kar ik: ³ * “Hi hetpi werek. Hi ke weiw+k me Isrel, miye pai wina weit wit Tasas ke provins Silisia te hi han hau in ere hi iuwe. Mīt+k iuwe niuk mīrak Gameliel keteikno menmen markeik te hi hises hīm me Moses kerek nīpaa maamrer nai nisesim. Hi hises menmen im hises God iuwe har ke yi mīt in yi yisesim.”⁴ *Hi hewaank mīt enipi hīr naa nentar hīr nises hīm me Kraiss. Hi esenkek his hīt me mīt miyap+r hatip mīt plisman hīr new+rī nekre wīnak enuk.⁵ Mīt+k iuwe pris kin+n naanm+pre mīt pris han hīrak ketike mīt iuwe ne kaunsil hīr nanwepyap+r hi hatip werek. Nīpaa hīr neweto tīwei hīr newis+k ken mīt han ne

* 21:29 Ap 20:4; 2Ti 4:20 * 21:33 Ap 20:23, 21:11 * 21:36 Lu 23:18; Ap 22:22 * 21:38 Ap 5:36-37 * 22:3 Ap 5:34; Ro 10:2 * 22:4 Ap 8:3, 22:19

weiwik maiu neit Damaskas te hi epei hen en ehithis mit miyapir kerek nises him me Krai, hi hesenkeki heriyei heri hen Jerusalem te mit iuwe en nanip.

Pol katip mit karkeik hirak kises him me Krai

⁶ “Hi wen hepno menep Damaskas wepni kau nimanu iuwe, wasenum si meke nepni man mir mewenkika. ⁷ Hi henkewin hwaai ti hi hemtau him ke mitik ketpo, ‘Sol, Sol ti henmak te ti herewaank?’ ⁸ Hi pike hitiwekhi, ‘Mitik Iuwe ti keimin?’ Hirak kar ik: ‘Hi Jisas ke Nasaret kerek ti herewaank.’ ⁹ Mit nan netikewa nir si te ap nemtau him ke mitik werek werek au.

¹⁰ “Hi hitiwekhi har ik: ‘Mitik Iuwe ti hanhan hi erak mekam?’ Hirak kar ik: ‘Ti ekrit eno wit Damaskas. Ti ehit ein te mitik kaknen kakitput menmen God kakihimtanem ti erakem.’ ¹¹ Hi ap hir ein ein hentar si epei mir iuwe hi nanamir toto te mit nan netikewa netauhis neriya haiu mariyan men Damaskas.

¹² “Mitik hak kau en niuk mirak Ananaias. Hirak mitik yaaik kises him me Moses te mit yapirwe ne weiwik maiu ein hir han kitet natip hirak yaaik. ¹³ Mitik ik kan kerp kerepta ketpo kar ik: ‘Kai yinak Sol, ti pike ehir ein ein.’ Hirak katip epei au, wasawas hi hir ein ein te hi hirek. ¹⁴ Hirak ketpo kar ik: ‘Mitik Iuwe God ke maamrer nau hirak kehimitenut te ti ertei menmen hirak hanhan kakriakem, kehimitenut ti hir Mitik Yaaik kerek kirak menmen me God, ti epei hemtau hirak ketput keriuwe him mirak. ¹⁵ Maain ti eno etip mit miyapir yapirwe ewepyapir menmen ti epei hemtewem epei hirem. ¹⁶ *In ek ti ap ehu a emit! Ti ekrit te hi ekrit. Ti enene Mitik Iuwe

God ehitiwekhi te hirak kakisak menmen enum ti hirakem.’

God kehimitan Pol kaktip mit ap ne Isrel him yaaim me Krai mamno mit ap ne Isrel

¹⁷ “Hirak ketpo epei au, hi pike hen wit Jerusalem. Hi heit winak iuwe ke God in hi hitehi God menmen. Hi hitehi God menmen, hi hepu hi hir menmen mar ke hi hityak, ¹⁸ *Mitik Iuwe Krai ketpo kar ik: ‘Ti ekrit waswas enaaiwir wit Jerusalem entar mit miyapir in ap enimtau him ti etporem me hi.’ ¹⁹ *Hi pike hetpiwek har ik: ‘Mitik Iuwe, hir epei nertei hi epei hen herer wit wit winak mit nererik nekine him me Moses nekrem, hi hen en heithis mit miyapir hir nises him mit, hi hanip. ²⁰ *Nipaa mit nenep mitik kewepyapir him mit niuk mirak Stiven hi herp menep atip hiram yaaim te hir nakip kaa. Hi hetenen laplap saket me mit hir newir nan nakip. Hi etpor menmen mit hir enimtewem.’ ²¹ *Au, Krai pike ketpo kar ik: ‘Hiram menmen weinim. Hir ap te nanimtau him mit au. Ti eno entar hi eriuwetit ti eno yanimin ewepyapir him mai mamno mit ap ne weiwik me Isrel.’”

Mitik iuwe ke ami naanmipre Pol

²² *Mit yapirwe ein nemtau Pol ere hirak katip menmen me hirak kewepyapir him me mitik iuwe katip mit ap ne weiwik me Isrel ketporem. Hirak ketpor menmen im, hir han enuk ninap him iuwe nar ik: “Yi eikip eki. Yi ap eiwisik kaku ti au ekit!” ²³ Hir ninap newep laplap mir neteikin hir han enuk wisenuk newir toni waniu (o win) men niu. ²⁴ Hir newir toni waniu (o win) men niu, mitik iuwe ofisa ke ami katip mit nirak neithis Pol neriyaak

* 22:16 Ap 2:21; Ro 10:13

* 22:18 Ap 9:29-30

* 22:19 Ap 8:3, 26:9-11

* 22:20 Ap 7:58,

8:1 * 22:21 Ap 9:15, 13:2

* 22:22 Ap 21:36

neiyik nanino namin, hir nankip nanriuwe nipin ere hirak kakwepyapiri nenmak te mit ne Isrel en ninap nesiuwe him marim. 25* Hir netiwekhis neriyaak neiyik nen nesenikwek his mirak te hir nankip. Hir nesenkek his mirak nankip, Pol katip mitik kerek naanmpre 100 mit ne ami kitiwekhi kar ik: "Him mit iuwe ne Rom hir newisim matip hiram yaaim te mit naninep mitik kerek keit tiwei yaan mewik kar ke mit ne wit Rom, te hir newisik ken winak ke masistret wen au, hirak ap katip hirak enuk au?"

26 Mitik ik kemtau him im Pol ketpiwekem epei au, hirak ken kir mitik iuwe kirak hirak ofisa ke ami ketpiwek kar ik: "Ti hiriak menmen enum. Mitik eik e hirak ketenen tiwei yaan mewik kire mitik ke Rom." 27 Hirak katip epei au, mitik iuwe ofisa ke ami kan kir Pol kitiwekhi kar ik: "Ti etpo ti hetenen tiwei namba mewik kar ke mit ne Rom o au?" Pol kar ik; "O, hi hetenen tiwei har ke mit ne Rom." 28 Mitik iuwe ofisa eik ketpiwek, "Hi epei hewir pewek yapirwe te hi heit tiwei yaan mewik hiram matip hi hire mitik ke Rom." Pol kar ik: "Miye wina te hi hire mitik ke Rom hentar miye haai hir netenen tiwei namba mewik hir nire mit ne Rom." 29* Wasenum mit kerek nankip nanitiwekhi menmen hir nirir nokninan nenpin nekeipniwek. Mitik iuwe ofisa eik kinaain kentar hirak kertei Pol ketenen tiwei kar ke mitik ke Rom, hirak kesak him lo me Rom hirak epei kesenekik keriuwe sen. Mit iuwe ne Rom neriuwes mit nanriak menmen im me mit ne Rom.

30 Mitik iuwe ofisa hanhan kertei werek menmen mit ne Isrel hir nesiuwe him Pol, te wi ham hirak katip mit nirak nenke sen me Pol, hirak kesiuwe mitik ken

katip mit iuwe pris netike mit han en ne kaunsil nanrerik nanu. Epei au, hirak keithis Pol keiyik ken kewisik kerp ninaan me mit ne kaunsil ketpor menmen.

23

Pol katip him mirak men mit ne kaunsil

1* Pol kerp kirapit mit ne kaunsil ketpor kar ik: "Nai yinan. Hi hertei hekre han kai menmen me God hi hiriakem hi hisesim nipa ere in hiram yaaim." 2* Hirak katip epei au, mitik iuwe pris kinin nanmpre pris han niuk mirak Ananias katip mit nerp menep Pol niwaai his nesiuwek him nentar hirak katip enum. 3* Pol ketpiwek kar ik: "Maain God kakitep ti hire nu mit newis pen kolta mewik te hiram nepei mesine meit namin. Ti hau en skelim hi heriuwe him lo me Moses, te ti au heweikin sip hewet him me Moses ti hetip mit naniyep."

4 Mit kerek nerp menep Pol netpiwek nar ik: "Ti atip enum me mitik pris iuwe ke God."

5* Pol katip kar ik: "Hi hertei hirak mitik iuwe pris te hi ap hetpiwek har ek au. Him me God matip mar im: "Yi mit ap eitip enum me mit hir ninin naanmpri."

6* Pol epei kertei mit han ne kaunsil hir nises him me mit Sadyusi, mit han au hir nises him me Farisi. Hirak kertei menmen im te hirak katip kar ik: "Nai yinan. Hi mitik ke Farisi, hi nikan ke mitik ke Farisi. Petepin mit neriya hi herp ninaan me kaunsil hentar hi han kitet mit epei na maain nanikrit nanu nanit."

7 Hirak katip epei au, mit ne Farisi netike mit ne Sadyusi nenehan nenterim te hir newep nau

* 22:25 Ap 16:37 * 22:29 Ap 16:38 * 23:1 Ap 24:16 * 23:2 Jo 18:22-23 * 23:3 Mt 23:27 * 23:5 Eks 22:28 * 23:6 Ap 4:2, 24:15, 21, 26:5 * 23:8 Mt 22:23

nim+n pinan hasini pinan hasini.
 8 * (Mit ne Sadyusi han kitet mit naa hir n+waai hei, maain p+ke nan+krit nanu au, herwe o ensel h+ram mepu au nemip+n. Mit ne Farisi han kitet mit nan+krit, ensel netike herwe hir nepu. Nemip+n au.) 9 * Hir mit wen natipan nenehan ere wisenum, mit ne Farisi han kerek newepyap+r him me Moses hir nerp natip nesiuwe him nar ik: "Hiau han kitet mit+k ik hirak yaaik. Hiau han kitet herwe o ensel epei kan ketp+wek menmen."

10 Hir nenehan ere wisenum te mit+k iuwe ofisa ke ami han kitet hir nanri Pol kakt+n yinak yinak te hirak keruwet mit n+rak newep mit nen net+wekhis neiy+k nan+no winak ke gavman kirak.

11 * W+taan, Mit+k Iuwe Kraisk kerp menep Pol ketp+wek kar ik: "Ti han tokik ehu. Ti epei hewepyap+r him mai heit Jerusalem, te ti eno wit Rom eriakem empar kerekek."

Mit nimen+pin natipan nan+nep Pol

12-13 Wanewik, mit han ne weiw+k me Isrel nererik nimeyip+ran natipan nan+nep Pol. Mit in nererik n+r+ak menmen im hir nin+n 40 mit. Hir mit nesiyeahan menmen o t+par ere hir nan+nep Pol neiy+k nanwen han te hir nan+m. 14 Epei au, hir nen n+r pris iuwe netike mit iuwe ne kaunsil netpor nar ik: "Hiau epei mesinehan menmen o t+par ap mam+m ere hiau mamnep Pol. 15 * Te yi eitike mit ne kaunsil eiruwet mit+k kakt+p mit+k iuwe ofisa ke ami ke Rom kak+this Pol keiy+k kaknen in. Yi eimit+wekp+n yi eiy+tp+wek yi hanhan yay+mtau him meiyam me Pol. Au, hiau epei memery+wek mamk+p hirak wen kaknen in."

16 Pol n+kan suware kirak epei kemtau menmen me mit hir nimen+pin nan+nep Pol te hirak ken winak ke mit+k iuwe ofisa ke ami kat+p Pol em. 17 Hirak ketp+wek epei au, Pol ken+ne mit+k iuwe kin+n naanm+pre 100 mit soldia ne ami, hirak ketp+wek kar ik: "Eh+it pip+ak ik eiy+k eno mit+k iuwe ofisa kit. Hirak kak+tp+wek menmen." 18 Hirak kat+p epei au, mit+k keiy+k ken mit+k iuwe kirak ketp+wek kar ik: "Mit+k kekrewin+ak enuk Pol ken+nau kitauhi hi heit pip+ak ik e eiy+k enen ekrit ek+ntar hirak kak+tp+put menmen."

19 Hirak ket+wekhis keiy+k ken haau wein+m, hirak+it tekiyak+it tau, hirak kit+wekhi kar ik: "Ti are etpo mekam?" 20 Hirak pip+ak ketp+wek kewen+wekhi kar ik: "Mit iuwe ne kaunsil nat+p hirak werek te hir nanituthi teipmen ti eh+this Pol eiy+k eno winak ke kaunsil, hir nemip+n nat+p hir hanhan nemtau him meiyam me Pol. 21 Ti ap emtau him m+r entar mit nin+n 40 mit nesiyeahan menmen o t+par ap nan+m ere hir nank+p kaki. Hir nemer+r ere ti etpor te ti eiy+k enen." 22 Hirak ketp+wek epei au, mit+k iuwe ofisa ke ami ketp+wek kar ik: "Ti ap et+p mit+k hak ti epei han hetpo menmen im." Hirak ketp+wek epei au, hirak keruwetek ken.

Mit+k iuwe ofisa keruwet Pol ken mit+k iuwe gavman Filiks

23 Hirak keruwetek ken, hirak ken+ne mit+k+it wik hirak+it kepten tin+n naanm+pre 100 mit ne ami, hirak ketp+wek+it kar ik: "Yi eiy+it 200 mit soldia neke t+ hir netike 200 mit nemer+r yipo hir netike 70 mit ne ami nau hos, hir nan+it menmen nan+maniyem, hir nan+no nan+this Pol neiy+k nan+no. Me w+taan hir nan+this pol kaktike

* 23:9 Ap 25:25 * 23:11 Ap 18:9, 19:21, 27:24, 28:16, 23 * 23:15 Ap 25:3

menmen neiyim nanino wit Sisaria. ²⁴ Yi eiri hos keyiak te Pol kakwik, yi naanmampruwek eiyik (o eirik) eino ere eipiun mitik iuwe gavman Filiks.” ²⁵ Hirak ketpewekit epei au, hirak ken kewis twei mar im:

²⁶ “Hi Klodias Lisias hi hewis twei ik ken ti Filiks ti mitik iuwe ke gavman hinin naanmipre mit. Ti yaaik. ²⁷ *Mit ne weiwik me Isrel neiyewo mitik ik nare nankip. Hi hemtau hirak kire mitik ke Rom te hi hetike mit ne ami nai men mekepik meriyaak meiyik men. ²⁸ *Hi hanhan hertei werek nenmak te hir nesiuwe him te hi heiyik hen winak ke kaunsil kir. ²⁹ *Hi han winak ke kaunsil kir, hi hemtau hirak ap kiriak menmen mei te hir nankip kaki o nanwisik kekere winak enuk. Menmen hir nesiuwek him nesiuw-erem hiram menmen me him lo me Moses hir nisesim. ³⁰ *Mitik hak kan ketpo mit han ne weiwik me Isrel nimenipin natipan te hi han kitet hi esiuwerek aknen ekrit. Hi epei hatip mit kerek nesiuwek him menmen hir nanino nanirp ninaan mit nanriuwe him.”

³¹ Hirak kewis twei epei au, mit ne ami nises him mirak. Hir neithis Pol neiyik ne witaan nen ere nipiun wit Antipatris. ³² Wanewik, mit ne ami kerek neke ti hir pike nan winak ke mitik iuwe ofisa ke ami, hir newis mit nau hos neithis Pol neiyik nanino Sisaria. ³³ Hir neiyik nen Sisaria newet mitik iuwe ke gavman twei, hir neithis Pol ken his mirak. ³⁴ Mitik iuwe ke gavman kekine twei kitehi Pol kar ik: “Ti ke provins ke nein?” Pol ketpewek “Hi provins kai Silisia.” Hirak kemtau hirak ke provins Silisia, hirak ketpewek kar ik: ³⁵ “Maain mit nesiuwe him naninen, te hi emtau him mit entar hi naanmipre mit ne Silisia ere in.” Hirak katip epei

au, hirak katip mit hir naanem-pre Pol newisik kekere winak iuwe nipa mitik iuwe Herot kewik hirak winak enuk ke gavman.

24

Mit iuwe ne Isrel nesiuwe him
Pol

¹ Wi hispinak (5) epei man men, mitik iuwe hetpris ke Isrel Ananias, hirak ketike mit iuwe ne kaunsil en hir netike mitik niuk mirak Tetalas kerek kertei lo me mit ne Rom hirak kikaap mit ne Isrel hir nisesim te hir nesiuwe him mit neit ninaan me mit iuwe mersistret hir nan Sisaria. Hir nan Sisaria, hir nen hir mitik iuwe ke gavman Filiks te hir nesiuwe him Pol. ² Mitik iuwe kari Pol hirak kan te mitik iuwe kenine Tetalas. Hirak kenine Tetalas, hirak kesiuwe him Pol kar ik: “Ti mitik iuwe ke gavman. Ti nipa ere in ti naanmiprai werek te haiu mekiyan mau meit. Ti hekepai ti henip yaaik mekrehir menmen nipa haiu misesim enum merer wit wit. ³ Haiu mit merer wit wit han yaaik meriuwerem te haiu matip ti yaaik. ⁴ Hi hnapen erwit iuwe, te hi hituthi ti han tewenai emtau him menmen meiyam yinam haiu mamitputem. ⁵ *Haiu mertei mitik ik hirak mitik enuk kari han ke mit ne weiwik me Isrel nau nerer wit wit te hir nenehan nenapan. Hirak mitik iuwe ke mit kerek kerek nises him me jisas nipa ke Nasaret. ⁶ *Hirak kari mitik ap ke weiwik me Isrel ketikerek ten winak ke God iuwe keit Jerusalem, te hirak ap kises him me mit neriuwesis menmen im. Haiu metiwekhis han kitet mewepyaprek kakises lo mau. [⁷ Au, mitik iuwe ofisa ke ami Lisias keit mit ne ami mirak hirak kewep koknainai wisenum keithis mitik ik kerik ken. ⁸ Epei au, Lisias katip neimin hir nansiuwek him hir annen in enirit.] Ti itehi mitik ik

* 23:27 Ap 21:30-33, 22:25-27 * 23:28 Ap 22:30 * 23:29 Ap 18:14-15 * 23:30 Ap 24:5-8

* 24:5 Ap 17:6 * 24:6 Ap 21:28-30

ti h̄irekes ertei menmen yap̄rwe haiu mesiuwek h̄im.”

⁹ H̄irak kat̄ip epei au, m̄it yap̄rwe ne weiw̄ik me Isrel neit ein nekepik nat̄ip nar ik: “H̄irak kat̄ip werek, h̄irak ap kemip̄in au.”

Pol kat̄ip m̄it̄ik iuwe Filiks h̄im m̄irak

¹⁰ H̄ir nat̄ip epei au, m̄it̄ik iuwe keh̄is ken̄ine Pol kaknen kakt̄ip. Pol kan kerp kat̄ip kar ik: “Hi hertei me tito yap̄rwe ti naanm̄iprai heriuwe menmen yap̄rwe te hi han yaaik etput menmen eteiknut hi h̄ir̄iak mekam. ¹¹ *Ti itehi m̄it in ti hertei menmen hi hetpiyem. Me w̄i hiswiyen wik (12) hi han wit Jerusalem ewen̄ipi God. ¹² M̄it ne Isrel ap n̄ira hi hetike m̄it han mewepnak mat̄ipan meit w̄inak ke God ein, hi ap hari han ke m̄it te h̄ir han kekrit heit w̄inak ke God o heit witeik. ¹³ H̄ir ap neit m̄it̄ik kiut̄ip k̄ira hi h̄ir̄iak menmen marim h̄ir nesiuwau h̄im.

¹⁴ * “Hi etput menmen im. Hi ewen̄ipi niuk me M̄it̄ik Iuwe h̄irak God ke maamrer nau, te hi hises h̄im me menmen me Jisas kerek m̄it nat̄ip h̄iram enum. Hi wen hises menmen yap̄rwe m̄it̄ik Moses ketike m̄it profet h̄ir newis̄im mau t̄wei. ¹⁵ Hi hises menmen har ke m̄it in me h̄im me God, maain m̄it yaain nantike m̄it enun p̄ike nankrit nanu nan̄it. ¹⁶ *Hekrit hekrit hi hare h̄ir̄iak menmen te God ketike m̄it miyap̄r yap̄rwe n̄ira nat̄ip hi yaaik.

¹⁷ * “Hi heit wit ham me tito meiyam epei au, hi heit wit Jerusalem ewet m̄it nai ne weiw̄ik me Isrel pewek mei, hi are ano ewet God menmen. ¹⁸ *Hi wen heit w̄inak iuwe ke God ein hi h̄ir̄iak menmen im me h̄im me Moses mat̄ip hi h̄ir̄iakem te God kakt̄ip hi

p̄ike yaaik, m̄it han n̄ira. M̄it nau netikewa au, haiu ap mewepnak mat̄ipan au. ¹⁹ M̄it han ne weiw̄ik me Isrel h̄ir ne provins Esia h̄ir nepu w̄inak ke God n̄ira netauhis neriya. M̄it en h̄ir h̄iras en̄inen in nant̄ip menmen mei meit ninaan m̄it te h̄ir nansiuwau h̄im, ²⁰ o au en, ti at̄ip m̄it in h̄ir nat̄ip newepyap̄r menmen h̄ir n̄ir hi h̄ir̄iakem enum me w̄i hi herp ninaan me kaunsil. Menmen au, ²¹ *o h̄im miut̄ip im. N̄ipaa hi herp ninaan m̄ir hi h̄inap hat̄ip har ik: ‘M̄it neriya heit w̄inak ke kaunsil ik nentar hi han kitet m̄it epei naa p̄ike nan̄ikrit nanu.’”

²² *Pol kat̄ip epei au, m̄it̄ik Filiks kerek kertei werek menmen me h̄im me M̄it̄ik Iuwe Kraiss, h̄irak ketpor kar ik: “Yi yemer̄ir m̄it̄ik iuwe ofisa ke ami kaknen te hi han kakitet menmen hi eh̄isesim.” ²³ *H̄irak ketpor epei au, h̄irak kat̄ip m̄it̄ik kepten ke ami kin̄in naanm̄ipre 100 m̄it, h̄irak naanm̄ipre Pol te ap keriuwes̄is n̄irak yinan nan̄inen nanwet̄iwek menmen.

Filiks kewis Pol kekre w̄inak enuk me tito wik

²⁴ Maain w̄i ham Filiks keit m̄ite p̄irak Drusila kerek pe weiw̄ik me Isrel. H̄irak kesiuwe m̄it̄ik keit Pol keiȳik kan, h̄irak ketikerep nentau Pol kat̄ip me m̄it enises h̄im me Kraiss Jisas. ²⁵ *Pol wen ketpor menmen me mekam yaaaim, menmen me m̄it̄ik kewen han k̄irak ke menmen yap̄rwe, kat̄ip menmen me w̄i maain God skelim m̄it te Filiks kep̄r̄p̄r k̄inaain ketp̄iwek kar ik: “Epei werek. Ti p̄ike eno. Maain han kai hi en̄inut ti etpo menmen.” ²⁶ H̄irak wen han kitet Pol kakwet̄iwek pewek h̄irak kaksiupanek kakwis̄ik kakno witeik. H̄irak han kitet marik te w̄i ham

* 24:11 Ap 21:17 * 24:14 Ap 24:5 * 24:16 Ap 23:1 * 24:17 Ro 15:25-26; Ga 2:10 * 24:18 Ap 21:26-27 * 24:21 Ap 23:6 * 24:22 Ap 23:26 * 24:23 Ap 27:3, 28:16, 30 * 24:25 Jo 16:8

wi ham hirak keit Pol ketikerek tewepnak.

²⁷ *Pol kepu en ere tito wik epei au. Tito wik epei au, Posias Festas kekrehir ke mitik iuwe gavman Filiks. Hirak Filiks hanhan kenip mit iuwe ne Isrel han yaaik ner-iuwerek te hirak wen kewis Pol kekre winak enuk kepu kepeit.

25

Pol katip kar ik: "Mitik iuwe Sisa ke Rom kakimtau him mai"

¹ Mitik iuwe Festas epei kan naanm+mpre provins ke Judia wi wikak keremem, ² *hirak kinaaiwir wit Sisaria ken Jerusalem, mit iuwe pris netike mit iuwe ne kaunsil nesiuwe him Pol. Hir nitehi Festas ³ *hirak kakrekiyor menmen yaaim kakri Pol keiyik kaknen Jerusalem kakantar hir epei nimenipin naninep Pol nanwisik yayiwe yinak. ⁴ Festas ketpor, "Mitik Pol kepu kekre winak enuk keit Sisaria. Hi hirekes menep te hi pike eno. ⁵ Yi eitip mit ni iuwe nanino nantikewa haiu mamno wit Sisaria. Mitik ik kiriak menmen enum te hir nansiuwek him."

⁶ Hirak ketpor epei au, hirak wen kepu ein ere wi hispinak wikak (8) o wi hiswiyen (10) epei au, hirak pike ken Sisaria. Hirak pike ken Sisaria wi ham hirak kau winak ke gavman kerek mit nesiuwe him neitai en, hirak katip Pol eknen. ⁷ *Pol epei kan, te mit ne Isrel kerek neke Jerusalem nan, hir nerp nesiuwe him te hir ap neteikin werek werek Pol kiriak menmen enum im au. Hir nesiuwe him weinim. ⁸ Pol kikaap hirekes katip, "Hi ap hirak menmen enum herekir him me mit ne Isrel o winak iuwe ke God keit Jerusalem o ke mitik iuwe Sisa ke Rom au."

⁹ *Pol katip epei au, mitik Festas hanhan kiriak mit ne Isrel han yaaik neriuwerek te hirak katip Pol kar ik: "Hirak werek te ti etikewa euno wit Jerusalem te hi emtau mit nesiuwut him ein o au?" ¹⁰ Pol pike ketp+wek, "Hi herp winak ke gavman ke Rom, mit hir nemtau mit nesiuwe him menmen. In ek kerekek ti emtau him te ti etip menmen. Hi ap hirak mit ne Isrel menmen enum au. Yi yetike mit in ne Isrel yerteiyem. ¹¹ Hi hirak menmen enum te hi hahi ehinterim, hiram menmen weinim. Hi hahi kerekek, o au en, mit hir nesiuwe him weinim me menmen hi hirakem, mitik ap kakriyaa kakriuweta te hi eno his mir hir naniyep hi hahi. Hi atip mitik iuwe Sisa ke Rom ekimtau him mai." ¹² Hirak katip epei au, mitik Festas ketike mit narak kerek nekepik neriuwe him mit iuwe ne Rom netpim, hir newepnak. Hir newepnak netpim nepei au, hirak katip Pol, "Nipaa ti hitehi mitik iuwe ke Rom kakimtau him mit, te in ek haiu matip ti eno Rom ehirek."

Festas kitehi mitik iuwe Agripa ke Pol

¹³ Maain wenke ham, mitik iuwe gavman Agripa ketike yenten pirak Benaisi nan wit Sisaria nanir Festas nanitp+wek hir han yaaik hirak kan kau en. ¹⁴ *Hir nepu en wi meiyam, Festas katip Agripa menmen me Pol. Hirak ketp+wek kar ik: "Mitik kiutip keit in kerek nipaa hirak mitik Filiks kewisik kekre winak enuk. ¹⁵ **Hi hen wit Jerusalem, mit iuwe pris ne Isrel netike mit iuwe ne kaunsil nesiuwek him nitauhi te hi atip hirak kaki. ¹⁶ Te hi hetpor gavman me Rom ap neriuwet mitik kakno his ke mit nankip ere mit ninin nansiuwe him nanit ninaan

* 24:27 Ap 25:9 * 25:2 Ap 24:1, 25:15 * 25:3 Ap 23:15 * 25:7 Ap 24:5-6, 13 * 25:9 Ap 24:27 * 25:14 Ap 24:27 * 25:15 Jo 5:28-29 * 25:15 Ap 25:1-2

me mitik hirak kakikaap hirekes kaktip him.

¹⁷ “Hir epei nan in hi ap hemerir wi yapirwe au. Wi ham epei au, hi hen winak ke gavman hemtau him mir, hi hatip mit nai neithis Pol hirak kan. ¹⁸ *Mit kerek hanhan nesiuwe him hir nekrit te hir ap nesiuwe him me menmen enum mar ke hi han kitet nansiuwerem au. ¹⁹ Hir netikereke natipan nenehan me menmen me him lo me Moses kerek hir nisesim, hiram metike him me mitik niuk mirak Jisas nipaa kaa. Au, Pol katip hirak kekrit kepu. ²⁰ *Hi ap han kitet werek werek te hi hises menmen im te hi hitehi Pol hirak werek kakno wit Jerusalem haiu mamimtau him mit nesiuwerem mamit en. ²¹ Au, Pol katip hirak hanhan mitik iuwe Sisa ke Rom kakimtau him mirak, hirak kaku winak enuk te haiu naanmiprewek. Hirak katip epei au, hi hatip mit nau hir naanemprewek ere hi esiuwerek kakno mitik iuwe keit Rom.” ²² Hirak katip epei au, mitik Agripa katip Festas, “Hi hirekes emtau him mirak.” Festas kewenhi kar ik: “Teipmen, ti emtau him mirak.”

²³ *Hirakit tatip epei au, wanewik mitik Agripa ketike Benasi hir neses nan, mit yapirwe newenipi niuk neriuwe menmen hir nerekiyorem. Hir nan netike mit iuwe ne ami, mit iuwe ne wit, hir nan nau winak kerek mit nererik nemtau him. Epei au, Festas katip mit mirak hir nanino nanithis Pol neiyik naninen. Hir neiyik nan epei au, ²⁴ *Festas katip kar ik: “Mitik iuwe gavman Agripa ti hetike mit yapirwe yan yayu in yetikewa. Yi yir mitik ik kerek mit yapirwe ne Isrel neit in netike mit ne Judia neit Jerusalem, hir nesiuwek him. Hir ninap natip nar ik: ‘Haiu

minapen hirak kaku. Yi eikip kaki.’ ²⁵ Hi hemtau him mir te hi ap hemtau menmen hirak kirakem te hirak kaki kakinterim au. Hirak kitehi mitik iuwe Sisa ke Rom kakimtau him mirak hi han kitet hi esiuwerek kakno. ²⁶ In ek hi ap ertei him enum me mitik ik hi ewis tiwei mamno mitik iuwe ke Rom te hi hetiwekhis kan kerp ninaan me ti mitik Agripa ti hetike yi mit yapirwe te yi eiyimtau him mirak yi eikepaa te hi ewis menmen tiwei esiuwerem mamno. ²⁷ Menmen im hi han kitet hira enum. Hi esiuwe mitik ke winak enuk kakno mitik iuwe Sisa ke Rom te hi ap ewis menmen enum hirak kirakem mau tiwei hi ewisim hiram enum.”

26

Pol katip Agripa him mirak

¹ Mitik Festas katip epei au, mitik Agripa katip Pol kar ik: “Hi hetput ti hatip ekaap hirekes.” Pol kikiam his katip mit kar ik:

² “Mitik iuwe Agripa. Hi han yaaik hentar petepin hi herp ninaan mit hatip him ekaap hirekes me menmen mit ne Isrel nesiuwau him. ³ Hi han yaaik iuwe hentar ti hertei werek werek menmen haiu mit ne Isrel misesim. Ti hertei markeik te haiu mit han kitet him ham, mit han au, han kitet him ham, te hi hituthi ti ap han ekiteta waswas au. Ti emtau him mai.

⁴ “Mit yapirwe ne Isrel nertei menmen yapirwe hi hirakem nipaa hi kike ere in, me wi hi hepu wit kerek miye wina weitai metike wi hi hepu Jerusalem.

⁵ *Nipaa ein hir nerteiya te hir han kir hir netputem. Hir nertei nipaa hi hises menmen me Farisi, menmen im hiram minin menmen ham haiu mit mirakem haiu misesim mewenipi niuk me God meriuwerem. ⁶ *In ek hi herp

* 25:18 Ap 18:15 * 25:20 Ap 25:9-12 * 25:23 Mt 10:18; Mk 13:9 * 25:24 Ap 22:22, 25:2,

7 * 26:5 Fl 3:5-6 * 26:6 Ap 23:6, 28:20

in mît nesiuwau hîm nentar hi han kitet God kakîkaap haiu mît kakîr nîpaa hîrak katîp maamer nau em. ⁷Mît ne weiwîk hiswiyen wik (12) me Isrel hîr wîtaan wanewik newenîpi niuk me God nemerîr mîtîk kaknen kakîkaap haiu mît kakîr nîpaa God ketpim. Mîtîk iuwe Agripa, mît ne Isrel nesiuwau hîm nentar hi hises hîm me mîtîk kerek kakîkaap haiu mît ne Isrel. ⁸Yi mît ne weiwîk me Isrel, yi yenmak te yi ap han ekitet God kîkîan mît nîpaa naa?

⁹*“Nîpaa hi han kitet hi hises menmen yaaim hi hîriak menmen yapîrwe te hi hewaank menmen me Jisas ke Nasaret kerek mît nisesik. ¹⁰Hi hîriak menmen im heit Jerusalem. Mît iuwe pris newenhi te hi eno ewis mît yapîrwe nekre wînak enuk. Maain mît ne kaunsil natîp hîr nani, hi hewenhi hatîp hîram yaaim te hîr nani. ¹¹Wî yapîrwe hi hîriak mît enum nanîp nekre wînak ke mît ne Isrel hîr nererik nekine hîm me Moses neitai. Hi are enîpi hîr enweikîn sip enwet hîm me Kraîs. Hi han enuk wîsenuk heriuwerei te hi hen wit yanîmîn enîp.

Pol katîp Jisas kari han kîrak hîrak kisesik

¹²“Me menmen im hi hen wit Damaskas. Hi hetenen tîwei me mît iuwe pris natîp hîram yaaim te hi eno ein ari mît nises hîm me Kraîs. ¹³Hi hitet yayiwe hepno hepno ere wepni kan kau nîmîniuwe hi hîr menmen mîre si iuwe minîn wepni hîram meke nepni man mîr meweiknîna hetike mît kerek nan netikewa. ¹⁴Haiu yapîrwe menke mîwaaî tî, hi hemtau hîm ke mîtîk ketpo keriuwe hîm me mît ne Isrel netpim, hîrak katîp kar ik: ‘Sol, Sol henmak te ti herewaank? Ti hîre bulmakau kewîr hît kenep paap tîknuk ke mîtîk kîrak ti hewaank hîrekes.’ ¹⁵Hi hitîwekhi, ‘Mîtîk

Iuwe ti keimîn?’ Hîrak Mîtîk Iuwe katîp kar ik: ‘Hi Jisas kerek ti herewaank. ¹⁶Te ti ekrit ehîrp. Hi hewepyapîr hîrekes ti hîra hentar hi hehimîtenut ti eriak menmen mai. Ti eno etîp mît han menmen ti epei hîrem hi heteiknutem, im metike menmen maain hi eteiknutem. ¹⁷Hi naanmamprut te mît ne Isrel nantike mît han ne weiwîk ham hîr ap te nanitep. Hi eriuwetit ti eno mît ap ne weiwîk me Isrel. ¹⁸*Ti etpor hîm mai hîr nanisesim nar ke mît nînapîpî hîr nesiupan nanamîr. Ti eweikîn han kîr hîr ap nises menmen enum mîr toto au. Hîr nanises menmen yaaim me God mîre wepni kîr. Hîr nanînaaiwîr Seten hîr nanises God te hîr enisîsa hi ahîsak menmen enum mîr hîr nîriakem te God kaknîpi hîr nanu nîmîn ke mît God kehîmîteni hîr nîrak.’

Pol katîp Agripa menmen hîrak kîriakem.

¹⁹“Mîtîk iuwe Agripa, hi epei hîr menmen im meke wit ke God man te hi ap eweikîn sip ewet hîm im. ²⁰*Au, hi hinîn hewepyapîr menmen im heit wit Damaskas ketike wit Jerusalem. Epei au, hi hen herer wit wit kerek mît ne Isrel newi, wit im metike wit mît ap ne weiwîk me Isrel newim. Hi hatîp mît hîr enweikîn sip enwet menmen enum enises God, hîr enriak menmen yaaim neteikîn mît hîr epei neweikîn sip newet menmen enum. ²¹*Mît ne weiwîk me Isrel nîtauhi hi heit wînak iuwe ke God hîr naniyep nentar hi hîriak menmen im. ²²*Te God epei kekepa nîpaa ere petepin in ek, te hi herp in hatîp hîm yaaim mamno mît yapîrwe, hîr niuk mîr iuwe, hîr mît au weinîn. Menmen hi hetpim hîram menmen keremem nîpaa mît profet netike mîtîk Moses katîp hîram mannen. ²³*Hîr

* 26:9 Ap 8:3 * 26:18 Ais 35:5, 42:7, 16; Ef 2:2; Kl 1:13; Ap 20:32 * 26:20 Mt 3:8 * 26:21 Ap 21:30-31 * 26:22 Lu 24:44-47 * 26:23 1Ko 15:20

natip mitik God kehimitanek kaknen kakikaap haiu mit, hirak kaki maain God kakikaak hirak kakikrit kakinin mit yapirwe ne weiwik me Isrel, mit au ne weiwik ham, God kaktorhis hir nanu werek werek. Him yaaim im hiram mire si mamkaap mit nanir ein werek werek, hiram mamkaap mit nertei werek menmen yaaim God kiriakem.”

Pol katip kari han ke Agripa te hirak kakises him me God

²⁴ Pol wen katip menmen im, mitik Festas kinap ketpiwek kar ik: “Pol ti hetaritari! Menmen yapirwe ti hen skul herteiyem hiram menipit ti enuk han ken sip.” ²⁵ Pol ketpiwek, “Mitik iuwe, hi ap hetaritari au. Menmen hi hetpim hiram him yaaim me mitik kertei werek kerekek. ²⁶ *Mitik iuwe Agripa, hi ap hinaain hetput menmen im hentar ti hertei menmen im. Ti hertei menmen im hentar menmen im epei man meit wit kike au, man meit wit iuwe mit yapirwe nirem. ²⁷ Mitik iuwe Agripa ti hises him me mit profet? Hi epei hertei ti hisesim herteiyem mekre han.” ²⁸ Mitik Agripa keremirwek him ketpiwek kar ik: “Me wi im ti han kitet ti ari han kai te hi ehises him me Jisas Krai?”

²⁹ Pol ketpiwek, “Me wi in ek o maain, hi hitehi God te ti hetike mit yapirwe nau in nemtau him mai yi eiyises him yaaim me Krai te yi eiyir ke hi te hi ap hanhan sen mewi mpre hiram miwaai his mai.”

³⁰ Pol katip epei au, mitik iuwe Agripa ketike mitik gavman Festas, ketike Benasi wetike mit yapirwe nir nekrit nanino witeik.

³¹ *Hir nekrit nanino witeik, hirakit tatipakit tar ik: “Mitik ik ap kiriak menmen enum te hirak kaku winak enuk o kaki

au.” ³² *Agripa katip Festas kar ik: “Mitik ik ap kitehi mitik iuwe Sisa kakimtau him mirak te ti esupanek kakno.”

27

Mit neithis Pol neiyik nan newisik kau sip kakno wit iuwe Rom

¹ *Me wi hir mit iuwe ne gavman han kitet natipan haiu mamu sip manno Itali, hir neithis Pol ketike mit han nekre winak enuk hir newet mitik kepten niuk mirak Julias newetwek enun in. Julias hirak kepten naanmmpre 100 mit ne ami hir soldia kerek mit nenewor “Mit ne mitik iuwe Sisa ke Rom.” ² *Haiu mit men mau sip me wit Adramitiam, menep te hiram minaaiwir Sisaria mamno mamrer wit wit me wan me provins Esia. Haiu mau en epei au, hiram merekir wan men. Mitik niuk mirak Aristakas ke wit Tesalonaika ke provins Masedonia hirak ketikewai mau sip men. ³ *Wi ham haiu mpiun wit Saidon. Julias hirak kiriak Pol yaaik kewisik ken kakir mirak yinan te hir enwetwek menmen mei te hirak kau sip werek werek kakno. ⁴ Haiu minaaiwir Saidon men Saipras. Nime miniu man mewep te haiu merekir wan men yinak in me Saipras kerek nime ap miniu meitai au. ⁵ Haiu merekir wan meperp provins Silisia ketike Pamfilia ere mpiun wit Maira keit provins Lisia.

⁶ Haiu meit ein, mitik kerek naanmpre 100 mit ne ami kinkatin sip ham ere kir miutip me wit Aleksandria mamno Itali. Hirak kir sip epei au, hirak kewisai haiu mewim. ⁷ Haiu mewim, sip merekir wan men main main me wi ham mentar nime miniu iuwe meiyepetai te haiu mirak menmen iuwe mesipat wit Naidas. Nime meiyepetai

* 26:26 Jo 18:20 * 26:31 Ap 23:29; 25:25

Ap 19:29 * 27:3 Ap 24:23

* 26:32 Ap 25:11 * 27:1 Ap 25:12 * 27:2

te haiu mamno ein au, te haiu meweik'in mekiuwe wit Krit kerek wan kimaak keketik kau n'm'in. Haiu mekiuwe p'nak n'me ap m'iniu meitai mesipat Salmoni. ⁸ Haiu men mesur'ir menep tenhaan haiu m'ir'ak menmen iuwe m'piun wit niuk m'arak "Wan yaaik sip mamno pasis" h'arak menep wit niuk m'arak Lasia. ⁹ Haiu mepu wit eik w'i yap'irwe ere w'i kerek m'it ne Isrel n'napen menmen han tewen'in God kak'isak menmen enum h'ir n'riakem, h'iram epei man men. H'iram w'i me hauw'i h'tan te wan sir mewen'in iuwe, te Pol kat'ip m'it kar ik: ¹⁰ *"Yi m'it, hi hertei haiu mamnaaiw'ir wit ik mamno mamrekir wan h'iram ap yaaim. Au, enum. Maain sip metike menmen mekrerek, wan kak'waankem. Eim keremem au. Haiu m'it han mami." ¹¹ Pol kat'ip epei au, m'itik iuwe naanm'impre 100 m'it ne ami ap kises h'im m'arak au. H'arak kemtau h'im me m'itik kerek naanm'impre m'it bos kru n'riak menmen nau sip, h'arak ketike m'itik kerek ketenen stia ke sip keweik'nenik te sip mamno. ¹² Wit ik h'arak ap wit yaaik te sip mamu in me haw'i h'tan, te m'it yap'irwe nau sip hanhan n'naaiw'ir wit nan'ino nerekir wan ere h'ir n'piun Finiks. H'arak wit keit Krit h'arak yaaik ke sip mamu en m'isaw'in te ap m'iniu au. H'ir hanhan nanu en ere haw'i h'tan epei au.

N'ime m'iniu wan kewen'in wisenuk

¹³ Maain n'ime wenituk m'iniu te m'it han kitet h'ir nanises menmen n'ipaa h'ir nat'ipanem. H'ir nesiupan waai neriyaak kan sip h'ir n'naaiw'ir wit h'ir nesiur'ir menep tenhaan, nitet Krit. ¹⁴ Haiu mepno kike, n'ime m'iniu m're yuwerep meke wit Krit man. ¹⁵ N'ime m'iniu m're yuwerep man kerek

m'it nenewem "No ista" h'iram menep sip te m'itik ap keweik'in stia ke sip werek werek au. H'iram mewep n'ime ke n'm'in mamno au, te haiu mewis'im meit n'ime m'iniu meriuwetem men. ¹⁶ Haiu men ere mesipat wit Koda kerek wan kimaak keketik kau n'm'in. Haiu mesipat Koda ke his enkkik, h'arak keiyepet n'ime kike te haiu mari bot kike kis'isai meriyaak meriyaak ere haiu meit bot eik mewis'ik k'iwaai kentar sip, haiu mesenekik meriuwe waai h'arak kau keit. ¹⁷ H'arak kau keit, h'ir neit waai neiy'im nemenkek sip te ap mamwep au. H'ir n'naain sip mamno mamt'in tenhaan me wan meperp wit iuwe Afrika mamwep te h'ir nesiupan laplap sel me sip newis'im m'iwaai. Epei au, h'ir newis n'ime yuwerep meriuwetem men. ¹⁸ Yuwerep k'iniu wan wen kewen'in te wanewik h'ir nenke menmen mekre sip new'irem mekre wan. ¹⁹ W'i ham epei man, h'ir h'iras neit menmen yap'irwe me sip h'ir nenkerem new'irem mekre wan. ²⁰ Me w'i yap'irwe haiu ap m'ir wepni o h'ir, te n'ime wen m'iniu w'isenum. Haiu han kitet maain haiu mami.

²¹ M'it nau sip ap naam menmen me w'i yap'irwe nentar yuwerep, Pol kerp n'm'in ke m'it ketpor kar ik: "Yi m'it, n'ipaa hi hetpi yi ap einaaiw'ir wit Krit te sip ap mamriwaank au. Te yi ap yemtau h'im mai. ²² *In ek hi etpi yi han tokik eiyu. Haiu m'it ap mami au. Sip keremem mam'inke mam'ikre wan. ²³ Hi hertei menmen im hentar nep'ip w'itaan God kerek hi hisesik ewen'ipi niuk m'arak h'arak keriuwet ensel m'itik hak kan kerp menep ketikewa ketpo kar ik: ²⁴ *Pol ti ap h'inaain au. Ti eh'irp ninaan me m'itik iuwe Sisa. God kentar h'arak yaaik, h'arak kakwis m'it yap'irwe nau sip netikewit h'ir ap nani au." ²⁵ Yi

* 27:10 Ap 27:22 * 27:22 Ap 27:10, 31 * 27:24 Ap 23:11

mīt ap yīnaain au. Hi hises hīm me God, hi hertei menmen mamnen mamīr ke nīpaa hīrak ketpewem. ²⁶ *Nīme mamriuwetai haiu mamno sip mamtīn tenhaan emīt wit kerek wan kimaak keketik kau nīmīn.”

²⁷ Wī hiswiyen tekyaaıt (14) epei men, hawī yuwerep mīniū man meıt wan eik niuk mīrak Edria. Me wī nīmīn hīram nīme meriūwet sip mepno, mīt naanmīpre sip han kitet haiu epei man menep tī. ²⁸ Hīr han kitet haiu epei man menep tī, te hīr newīr waai nesenek nan mewik mekre tīpar nīnīn mak kīram, hīram matīp 40 mita kesikekre. Maain hīr pīke newīrem hīram matīp 30 mita kesikere. ²⁹ Hīr nīnaain sip kerek haiu mewim mamno mamnep nan iuwe me tenhaan te hīr neiyīk nan iuwe tekyaaıt (4), hīr nesenek waai mewim, hīr newīrem mekre wan mīkaap sip mamno main main. Epei au, hīr hanhan wanewik o ekiupaan waswas. ³⁰ Mīt naanmīpre sip hanhan nīnaaiwīr sip te hīr neıt bot kike nesiuwerek kepno kentat tīpar hīr newisesik natīp hīr nanwīr waai kakri paan me sip metenenim. ³¹ *Au, Pol katīp mītīk kepten naanmīpre 100 mīt ne ami, hīrak ketike mīt nīrak kar ik: “Mīt in naanmīpre sip hīr nīrīr nanīno, yi yapīrwe yayi.” ³² Hīrak katīp epei au, mīt ne ami nerekir waai metenen bot kike te hīrak kenterer tīpar ken.

³³ Menep kaksīupan hīrkiwo (o hīr kaa), Pol kitehi mīt nanīm menmen ketpor kar ik: “Yi epei yemerīr hawī yuwerep kaktīn kakīt me wī hiswiyen tekyaaıt (14), yi ap yaam menmen au. ³⁴ *Hi hitihi hīm manp yi eiyīm menmen te hīram mamkepi yi manpenun eiyu te yayi au. Yi

eiyu werek werek.” ³⁵ *Pol katīp menmen im epei au, hīrak keıt bret kitehi God hīrak katīp God hīrak han yaaik keriuwerem kerp ninaan me mīt. Epei au, hīrak kaam. ³⁶ Hīrak kīpaam, hīr mīt en han tokik nau hīr neıt menmen meiyam naam. ³⁷⁻³⁸ Haiu mīt mar 276 haiu mepu sip im e. Haiu mīt maam ere werek, mīt newīr wit (hīram mīre rais), hīr newīrem men mekre wan te hīr nīkaap sip ap nīmenum au.

Sip mewep meıt tenhaan

³⁹ Nepei wanewik, mīt naanmīpre sip nīr tī te hīr nepītari hīr neıt neiyīn. Hīr nīr wan mīre tenhaan yaaim mekrerem, te hīr han kitet nanīno ein nerīuwet sip mamtīn mamīt tenhaan. ⁴⁰ Hīr nīrem epei au, hīr neremir waai nan mewim, hīram menke mekre wan, hīr nesiupaan waai metenen stia. Epei au, hīr nīkīam laplap sel meıt paan ke sip te nīme mamīnpep meiyīm mamno tenhaan. ⁴¹ Au, sip men menep tenhaan, hīram mīnatīn meıt. Sip paan kīram mīnatīn meıt ap mepno au, te wan sīr mewenīn menep sip mīkaru mewepim. ⁴² Mīt ne ami nimenīpīn nanīnep mīt enun ne wīnak enuk hīr hīras nīpaa nerīyei neri nanīno Rom te hīr ap nanri wan nanīno tenhaan meıt tī nīrīr nanīno. ⁴³ Au, mītīk kepten iuwe naanmīpre 100 soldia ke ami hīrak hanhan kīkaap Pol te hīrak keweni nīrīak menmen im. Hīrak katīp mīt kerek nertei nari tīpar hīr nehīn nīripe tīpar nerwak nanīno tenhaan eik. ⁴⁴ *Mīt han au, hīr netenen nu o menmen ham me sip mewep hīr nenterim nanīno tenhaan. Marim haiu yapīrwe men mīpiūn tenhaan ke pīn eik.

* 27:26 Ap 28:1 * 27:31 Ap 27:22 * 27:34 Mt 10:30 * 27:35 Mt 15:36; 1Ti 4:4-5 * 27:44 Ap 27:22-25

28

Menmen Pol kíríakem keit wit Malta

¹ Haiu m̄piun tenhaan ke p̄in eik, m̄t han nan netpai t̄ ik kerek wan kimaak keketik kau n̄m̄n̄n niuk m̄rak Malta. ² *M̄t ne wit in nerekyai yaaim. Hawi epei kan, n̄ime mewep te h̄r n̄m̄ansi neriyei man menep mau si mewim. ³ Pol keit haak mei kakwis̄m mamwaai si, manpen asp (h̄rak k̄re manpen siurp) kerek k̄saw̄n k̄n̄k haak h̄rak ketpaan ken kentar haak m̄waai si h̄ram sisi. H̄rak ketpaan ken kenep Pol kau his m̄rak kemenkekik kau keit. ⁴ M̄t ne wit in n̄r manpen siurp (o yenmik) kemenkekhis me Pol h̄r natipan nar ik: “N̄paa m̄t̄ik ik kenep m̄t̄ik kaa, te t̄pir kiau ap kakwis̄k kaku au. H̄rak kin̄n wan te in ek kaki.” ⁵ *Au, Pol kemiyep his manpen (o yenmik) kenke kekre si h̄rak ap k̄nap au. ⁶ *M̄t netpepik nare te his m̄rak m̄nīu o h̄rak kenkew̄n kaki. H̄r netpepik netpepik, h̄r ap n̄r menmen mar ik n̄paa au, h̄r neweik̄n han k̄r natip nar ik: “Au, m̄t̄ik ik h̄rak k̄re God.”

⁷ T̄ menep wit kerek manpen kenep Pol h̄ram t̄ me m̄t̄ik iuwe naanm̄pre wit wan kimaak keketik kau n̄m̄n̄n ik e niuk m̄rak Pablias. M̄t̄ik ik kan ketaihis keriyei ken w̄nak k̄rak, te h̄rak naanm̄rei werek werek ere w̄ wikak. ⁸ Haiu mepu en, Pablias haai k̄rak k̄nap ȳnk sisi kesiuwe mune k̄waai yeno. Pol ken haau k̄rak kitehi God ek. Kitehi God ek, h̄rak kewis his meterik h̄rak kekepik k̄re yaaik. ⁹ H̄rak k̄r̄ak menmen im, h̄r m̄t̄ yap̄rwe ne wit wan kimaak keketik h̄r n̄nap, h̄r nan te Pol k̄r̄aki yaain. ¹⁰ Pol k̄r̄aki n̄re yaain, h̄r newetei menmen yaaim yap̄rwe. Maain haiu mau sip m̄n̄aiw̄ri h̄r newis

menmen yap̄rwe te haiu mam̄m me w̄ haiu mau sip mamp̄no.

Haiu mepno ere m̄piun Rom

¹¹ Wenke wikak epei au, haiu m̄naaiw̄r wit Malta haiu mau sip me Aleksandria niuk m̄ram “T̄pir wik.” H̄r newis ninaan me t̄pir m̄t̄ nenewem “T̄pir wik” nentar ninaan me n̄kerek h̄rak̄t wik te t̄pir niuk m̄rak Sus tau sip paan k̄ram. Sip im n̄paa haw̄ hitan, h̄ram mepu wit Malta. ¹² Haiu m̄naaiw̄r Malta epei au, haiu merekir wan men ere m̄piun wit Sairakyus. Haiu m̄piun wit Sairakyus, haiu mepu en w̄ wikak. ¹³ Haiu m̄naaiw̄r sairakyus mepno ere m̄piun wit Risiam. W̄ ham miut̄p n̄me m̄nīu mar ke wentuk te haiu men me w̄ wik haiu m̄piun wit Pyutiolai. ¹⁴ Haiu mepu wit Pyutiolai, haiu m̄r m̄t̄ han kerek nises h̄m me Krai. H̄r netaihis haiu mamu mamkiteri ere w̄ hisp̄nak wik (7). Marim haiu m̄piun Rom. ¹⁵ M̄t̄ kerek nises h̄m me Krai neit wit iuwe Rom h̄r nemtau haiu mamnen, te h̄r nen ere n̄piun wit ke maket ke Apias ketike wit niuk m̄rak “W̄nak Pasenda Wikak,” h̄r newenaiyip̄r. H̄r newenaiyip̄r epei au, Pol han yaaik kitehi God ketp̄wek h̄rak yaaik.

¹⁶ *Me w̄ kerek haiu m̄piun wit Rom, m̄t̄ ne gavman newis Pol h̄rekes kau w̄nak hak kiut̄p, m̄t̄ik ke ami kiut̄p naanm̄prewek.

Pol kewepyap̄r h̄m me Krai keit wit Rom

¹⁷ *Pol kau w̄nak eik ere w̄ wikak, h̄rak kesiuwe m̄t̄ik kitehi m̄t̄ iuwe ne weiw̄k me Isrel nau en, h̄r en̄nen enrerik en̄mtau h̄m me Pol. H̄r nererik epei au, Pol ketpor kar ik: “Nai yinan, hi ap h̄r̄ak menmen enum me m̄t̄ ne weiw̄k maiu o hi eweik̄n

* 28:2 2Ko 11:27 * 28:5 Mk 16:18 * 28:6 Ap 14:11 * 28:16 Ap 24:23 * 28:17 Ap 25:8

sip ewet menmen nĭpaa maamer nai nisesim neweteyem au, te mĭt ne Jerusalem hĭr netauhis weinim newisa hekre winak enuk neriuweta hen mĭt iuwe ne Rom. 18 *Hĭr mĭt ne gavman ne Rom nĭtauhi me menmen im hĭr nare nesiupena nentar hĭr nertei hi ap hĭrĭak menmen enum te hi hahi. 19 *Au, mĭt iuwe ne Isrel nĭnapen hĭr nansiupena te hi hatĭp ‘Mĭtik iuwe Sisa ekĭmtau hĭm mai.’ Hĭr neriuweta hi han te hi ap esiuwe hĭm mei me menmen enum hĭr nĭrĭakem au. 20 *Hi hentar menmen im hi hitihi yi mĭt yi einen te hi hetpi menmen. Sen im mau his mai mentar hi hises hĭm me hĭrak Mĭtik Iuwe kerek mĭt ne Isrel yapĭrwe nemeriyĭwek kaknen kakĭkaap haiu mĭt.”

21 Pol katĭp epei au, hĭr netpĭwek nar ik: “Haiu ap meit tĭwei meke wit Judia mĭt nesiuwere me ti au. Naiu yinan han ap neke Judia nan in netpai me menmen im, te hĭr natĭp ti hĭrĭak enum au. 22 *Haiu hanhan mamĭmtau menmen ti han kitetim mentar haiu mertei mĭt nerer wit wit natĭp enum me mĭt nises hĭm im ti hisesim.”

23 Hĭr natĭp epei au, hĭr nĭmat wĭ nanĭnen nanĭmtau hĭm me Pol. Wĭ hĭr nĭmat nanĭmtau menmen, mĭt yapĭrwe nan winak ke Pol kepwik. Wepni ere wĭtaan Pol ketpor hĭm kewepyapĭr hĭm me God kakinĭn naanmampre mĭt. Hĭrak kare kakri han kĭr keteiknor Jisas hĭrak Mĭtik Krai kerek God keriuwetek kan kĭkaap haiu mĭt hĭrak ketpor hĭm nĭpaa Moses ketike mĭt profet hĭr newisim mau tĭwei. 24 Mĭt han nises hĭm mĭrak, mĭt han au hĭr nĭnaain. 25 Hĭr nĭnaaiwĭr winak ke Pol hĭr natĭp namĭnanem neriuwe hĭm me Pol. Hĭr natĭp namĭnanem nentar hĭm Pol ketporem mĭkaru. Hĭrak katĭp

kar ik: “God Hĭmĭn Yaaik katĭp werek wĭ nĭpaa hĭrak katĭp profet Aisaia hĭm mĭrak hĭrak katĭp maamer ni em. Nĭpaa hĭrak katĭp:

26 *Ti eno etĭp mĭt in ne weiwĭk me Isrel menmen im: Maain yi yayĭmtewem yayĭmtewem te yi ap yayĭrteiyem au. Yi eiĭrem eiĭrem te yi ap eiĭrem werek au.

27 Han ke mĭt in epei ken sip, hĭr nemesis nĭkĭp ap nentau hĭm hĭr ap nĭr menmen werek werek au, hĭr nĭnapĭpĭ. Hĭr nĭrĭak menmen im au, te hĭr enĭr menmen neriuwe nanamĭr, hĭr enĭmtewem enriuwe nĭkĭp mĭr, hĭr han kĭr enĭrtei menmen werek werek te hĭr enweikĭn sip enisĭsa te hi God hi ekepi.”

28 *Pol katĭp hĭm ham mar ik: “Hi hetpi te yi yertei werek. Hĭm yaaim me God kakĭkaap haiu mĭt hĭram epei man mĭt ap ne weiwĭk me Isrel. Hĭr keriyen nanĭmtewem nanisesim.” [29 Pol katĭp menmen im epei au, hĭr mĭt ne weiwĭk me Isrel nĭnaaiwĭr winak kĭrak hĭr natĭpan nenehan wĭsenum me menmen hĭrak ketpim.]

30 *Pol kewĭr pewek katĭn winak ik hĭrak kewik ere tito wik, hĭrak keithis mĭt kerek nan nĭrek, 31 *hĭrak ketpor hĭm kewepyapĭr menmen me God kakinĭn mĭt kewepyapĭr me Mĭtik Iuwe Jisas Krai. Hĭrak ap kĭnaain au, hĭrak katĭp mĭt yapĭrwe, mĭt ap netpĭwek nar ik: “Ti ap atĭp im au emĭt.”

Mepĭr keremem

* 28:18 Ap 26:31 * 28:19 Ap 25:11 * 28:20 Ap 24:15 * 28:22 Ap 24:14 * 28:26 Ais 6:9-10; Mt 13:14-15 * 28:28 Sam 67:2; Lu 3:6; Ap 13:46, 18:6 * 28:30 Ap 28:16 * 28:31 Ap 28:23

Tiwei Pol Kewisik Ken Mit Ne Rom Menmen me tiwei ik

Mit yapirwe hir enun nerp ninaan me God 1:1-17

Menmen God kirakem mamkepai te kaktaihis 1:18-3:20

Haiu meit himin yaaik ke Kraiss 5:1-8:39

Menmen God kirak mit ne Isrel em 9:1-11:36

Menmen mit ne weiwik me God hir nanisesim 12:1-15:13

Pol katip menmen maain hirak kakrakem 15:14-33

Pol katip mit ne Rom him gude mīkaru 16:1-27

*Him me menmen God kehimitan
Aposel Pol hirak kirakem*

¹ *Hi Pol hi hewis tiwei ik ken yi mit ne wit Rom. Hi hire wok mitik ke Jisas Kraiss. Nipaa hirak kehimitena hi hire mitik aposel kirak hirak keriuweta hi hises menmen im keremem. Hi atip mit miyapir him yaaim me God man haiu mit.

² *Nipaa enum eik God katip hirak kaksuwe menmen mirak yaaim im mamnen. Hirak kewepyapirem katip mit profet em te hir newisim mau tiwei.

³ *Him yaaim im hiram matip me God Nikan kirak Jisas Kraiss Mitik kaiu Iuwe. Haiu mertei hirak kire mitik kentar miye pirak hire winaak hirak nepenyek ke mitik iuwe ke weiwik me Juda niuk mirak Devit. ⁴ *God keteiknai Jisas hirak ap kire mitik kerekek au. Himin kirak yaaik kire God. Hirak keteiknai Jisas hirak Nikan kirak keriuwe menmen iuwe hirak kerekyiwekem mar im. Hirak kirkak Jisas kekrenimin ke mit nipaa naa hirak pike

kekrit kepu. ⁵ *God han tewenina kehimitena hi hire mitik aposel kirak hentar menmen Jisas Kraiss kirakem. Te hirak keriuweta hi eno erer wit wit akaap Kraiss etip mit him mirak hir enimtwem te hir enisesim. ⁶ God kehimiteni yi mit miyapir ne wit Rom yetike mit miyapir ne wit ham yi yapirwe yi ne Jisas Kraiss.

⁷ *Te hi hewis tiwei ik ken yi mit miyapir yeit wit Rom, kerek God hanhan keriuwi kehimiteni yi mit miyapir narak. Hi hanhan God Haai kaiu ketike Mitik Iuwe Jisas Kraiss hirakit tatrekyi menmen yaaim te yi eiyu werek.

Pol hanhan kakno kakir mit miyapir ne Rom

⁸ *Hi ehin en etpi menmen im. Hi atip God eriuwe niuk me Jisas Kraiss hirak yaaik kentar mit miyapir nerer wit wit hir nemtau yi yises him me Kraiss. ⁹⁻¹⁰ **God kerek hi hirak menmen mirak heriuwe han kai iuwe te hi hatip mit him yaaim me Nikan kirak, hirak hirekes kertei hekrit hi hitwekhi me yi mit en. Hi hitehi God te hirak in ek kakikepa kakwisa hi anen ari yi mit. ¹¹ Hi hanhan anen ari yi mit hi eweti menmen yaaim God Himin Yaaik kewetaiyem te hiram mamkepi yi mit miyapir han tokik eiyu eiyit. ¹² Menmen hi hetpiyem hiram mar im. Hi akepi ariuwe menmen hi arekiyem, yi eikepa eiriuwe menmen yi eirekiyem te haiu emkaapan emriuwerem.

¹³ *Nai yinan hi hanhan yi eiyirte me wi yapirwe hi han kitet anen ari. Au, nipaa ere in menmen mewena te hi ap anen ari yi mit au. Hi han kitet hi hari mit miyapir han ne yi mit en yi eiyises him me God. Hi atip mit

* 1:1 Ap 9:15, 13:2; Ga 1:15 * 1:2 Ro 15:25-26; Ta 1:2 * 1:3 Mt 22:42; Ro 9:5; 2Ti 2:8

* 1:4 Ap 13:33 * 1:5 Ap 26:16-18; Ro 15:18; Ga 2:7-9 * 1:7 1Ko 1:2; 2Ko 1:1; Nam 6:25-26;

Ef 1:2 * 1:8 1Te 1:8 * 1:9-10 Ef 1:16; Fl 1:18; 1Te 2:5, 10 * 1:9-10 Ap 19:21; Ro 15:23, 32

* 1:13 Ap 19:21; Jo 15:16

miyapir hım yaaim me Kraıs te mıt han nanisesim hıram mar ke mıtık hırak kamır ni, maain menmen mamwo yapırwe. Mar im hi hanhan yi eiyisesim eiyır ke mıt han hır ap ne weiwık me Isrel hır nisesim. ¹⁴ God hırak kehimitena hi atıp mıt miyapir hım mırak. Hi eno mıt hır nau werek nanır ke Grik. Hi eno mıt han au nau wit enuk yaank. Hi eno mıt hır nen skul nertei menmen iuwe, netike mıt han au hır nau weinım netaritari menmen im. ¹⁵ Mar keremem te hi hanhan anen yi mıt miyapir ne Rom etpi hım yaaim me Kraıs.

Hım yaaim me Kraıs hıram Iuwe

¹⁶ *Hi ap yınk enuk heriuwe hım yaaim me Kraıs au. Hıram menmen iuwe me God mamkaap mıt miyapir kerek nemtau hım mırak nisesim, hıram mamkepi God kaktorhis. Hıram minın men mıt ne Isrel, maain hıram men mıt hır ap ne weiwık mır au. ¹⁷ *Hım yaaim me Kraıs meteiknai menmen yaaim God kerekyeyem kekepai haiu mamre yaain te haiu mantikerek mamu han kiutıp. Hıram menmen im. Mıt nemtau hım mırak, hır nanisesim te hıram mamıkrit menmen me God mamkepi, hıram mamno ere mamısi. Hım me God mıt newisım mau tıwei matıp mar im: “Mıt kerek God katıp hır yaain nentar hır nemtau hım nisesim, hır nantikerek nanu nanıt.”

Hım me mıt hır neweikın sip newet God.

¹⁸ *God kerek kau wit kırak hırak keteiknai hırak han enuk keriuwe mıt miyapir yapırwe kerek neweikın sip newet menmen mırak, hır nırıak enum, hır nepakın hım yaaim neriuwe menmen enum hır nırıakem. ¹⁹ *God epei kakıwaank mıt kakıntar

menmen mıt nanırteiyem me God hırak nıpaa ein keteiknorem. ²⁰ *Nıpaa wı kerek God kewis nepni metike ti mıt miyapir hır nır menmen hırak kırıakem. Mar keremem te hır nırem hır nertei menmen me God. Hır ap te nanır God kaku nanamır kır au. Hır nertei God hırak kırıakem, hır nertei hırak wisenuk manpenuk kaku kakıt tipmain tipmain enum eik, te hır ap nantıp God hır nepıtariyek te hır ap newenıpi niuk mırak au.

²¹ *Hır ap te nantıp God hır nepıtariyek nanıntar nıpaa hır nertei God hırak keimın te hır nınapen newenıpi niuk mırak, hır ap netpıwek hırak yaaik au. Hır han kitet menmen enum te han kır enuk ketari menmen yaaim mıre mıt ne wıtaan nen yaank ap nemsıu si au hır nınatın yayıwe.

²² *Hır han kitet hır nertei menmen yapırwe te hır nar ke mıt enun han ken sip. ²³ *Hır nar ke mıt enun han ken sip nentar hır epei neweikın sip newet God kerek kaku kakıt tipmain tipmain enum eik, hır ap newenıpi niuk mırak au. Hır neweikın newenıpi niuk me tıpir kerek mıt natın nınnaan mau teinık. Hır nıme nu mıre mıt kerek nani ek, o hore, samiyak o kırın, manpen, pewen, menmen ham.

Menmen enum mıt hır nırıakem

²⁴ *Hır nırıak menmen enum mar im, te God kınaiwırı te hır nau enum nırıak menmen enum mar im: Hır nırıakan menmen enum neriuwe yınk kır, hır nises menmen han kır hanhanem. ²⁵ *Hır neweikın sip newet hım yaaim me God, hır nises hım enum memitetpın. Hır newenıpi niuk me menmen God kırıakem. Hır ap newenıpi niuk me God

* 1:16 Sam 119:46; Mk 8:38; 1Ko 1:18, 24; Ap 13:46 * 1:17 Ro 3:21-22; Hab 2:4 * 1:18

Ef 5:6; Kl 3:6; 2Te 2:12 * 1:19 Ap 14:15-17, 17:24-28 * 1:20 Jop 12:7-9; Sam 19:1; Hi 11:3

* 1:21 Ef 4:17-18 * 1:22 Jer 10:14; 1Ko 1:20 * 1:23 Diu 4:15-19; Sam 106:20 * 1:24 Ap

14:16 * 1:25 Jer 13:25, 16:19; Ro 9:5

kerek kiriak menmen yapirwe. Hirak kerek hiraak yaaik, haiu mamwenipi niuk mirak tipmain tipmain enum eik.

²⁶ Hir neweikin sip newet God te hirak kinaiwiri hir nises menmen enum hir hanhanem. Miyapir hir ap niwaai netike mit nir au. Hir niyawan niwaai netike miyapir han. ²⁷ *Mit hir kiriak menmen nar ke miyapir kiriakem. Hir ap netike miyapir nir niyawan niwaai au. Hir han kir kekrit kire si, hir hanhan netike mit han hir niyawan niwaai. Hir niyawan niwaai kiriakem enum te God kerekyor enum me menmen enum hir kiriakem.

²⁸ Mit miyapir hir ninapen han kakitet God ketike menmen mirak te hirak kinaiwiri te han kir kises menmen enum te hir kiriak menmen yaaum au. ²⁹ Te hir kiriak menmen enum heriyai heriyai. Hir hemkre menepam me menmen, hir han kitet menmen enum me mit han, hir yink enuk neriuwe mit han ninini, hir mit han nenep mit han hir naa, hir nari han ke mit hir nenke hasini, hir nemitetpinan me menmen, hir han kitet menmen enum me mit han, hir natipan nisesan me menmen. ³⁰ Hir newisesik newenin him me mit han hir ninapen God, hir nene mit miyapir han newir paan newepik, hir nar ke mit enun paan tokik natip hir nire mit iuwe ninin mit han. Hir han kitet nanriak menmen enum nipa mit ap kiriakem au. Hir ap nises him me miye haai nir au. ³¹ Hir nire mit enun han ken sip ap han kitet menmen enum maain mamnen, hir mit ap nises him mir hir netpim, hir ap hanhan neriuwe mit miyapir han o han tewenin au. ³² Hir nertei God epei katip mit miyapir kerek kiriak menmen enum mar im maain hir nani, te hir wen kiriakem. Hir

wen kiriakem keremem au. Hir nari han ke mit miyapir han te hir kiriakem mar ke hir kiriakem, hir netpi hir yaain.

2

God skelim mit werek werek kakises menmen yaaum

¹ *Yi mit keriyen ne Isrel kerek yi yesiuwe him yene mit kerek ap ne Isrel yentar menmen enum hir kiriakem. Yi ap eitip God yi yaain me menmen yi kiriakem au. Yi yene mit yentar menmen enum hir kiriakem. ² Haiu mit ne Isrel haiu mertei God ap han ekitet mit miyapir hir neimin au. Hirak han ekitet skelim mit miyapir hir neimin nipiran me menmen enum hir kiriakem keremem. ³ Yi yesiuwe him yene mit yentar menmen enum hir kiriakem, te yi yises menmen enum mar ke hir kiriakem, maain God skelim mit en me menmen mir enum. Te yi han kitet hirak kakitipi yi yaain a? Taauye! God skelim yi mit eitikeri! ⁴ *Yi yinan yipir yewirek yentar God hirak hanhan keriuwi ap kakiwep waswas au a? Yi yepitari God hirak ap kakiwep waswas te yi eiweikin sip eiwet menmen enum a? ⁵ Yi yewenin han ki ap yeweikin sip yewet menmen enum au. Te maain wi kerek God skelim haiu mit me menmen, hirak kakises menmen mirak yaaum, hirak kakrekyi enum yapirwe. Menmen enum yi kiriakem maain hiram mamir ke mitik kewepep haak kemi ere mau niu, hiram maminke mamkip mamwaankek. ⁶ *God tewen kakriak mit menmen yaaum o menmen enum kakintar menmen nipa mit hir kiriakem. ⁷ Mit miyapir kerek hekrit hekrit kiriak menmen yaaum, hir hanhan God hirak kakwetir himin yaaik kaktip hir mit miyapir yaain niuk mir iuwe

* 1:27 Lev 18:22, 20:13; 1Ko 6:9 * 2:1 Mt 7:1-2; Jo 8:7 * 2:4 Ef 1:7, 2:7; 2Pi 3:15 * 2:6 Mt 16:27; Jo 5:29; 2Ko 5:10

kakikepi h̄r nantikerek nanu nanit tipmain tipmain enum eik. Te maain God kakwet̄r menmen im kakikepi h̄r nantikerek nanu nanit. ⁸ *Te mit miyap̄r han au. H̄r neweik̄n sip newet menmen yaaim h̄r nises han k̄r enuk n̄riak menmen enum, maain God han enuk kakriuw̄ri h̄rak kakn̄p kak̄waanki. ⁹ *Mit miyap̄r kerek h̄r n̄riak menmen enum maain God kak̄waanki h̄r ȳnk k̄r kaknen han k̄r enuk. God kak̄n̄n kak̄waank mit miyap̄r han ne weiw̄k me Isrel kerek n̄riak enum. Maain h̄rak kak̄waank mit miyap̄r han ne weiw̄k ham nerer wit wit kerek n̄riak enum. ¹⁰ Te mit miyap̄r kerek h̄r n̄riak menmen yaaim, maain God kakwet̄r menmen m̄rak yaaim, h̄r nanre mit miyap̄r iuwe, h̄r nanu werek. God kak̄n̄n kak̄riak mit miyap̄r han ne weiw̄k me Isrel em, maain h̄rak kak̄riak yi mit miyap̄r ne weiw̄k ham em. ¹¹ *God ap han kitet mit h̄r niuk m̄r iuwe o h̄r au enun wein̄n au. H̄rak han kiteti h̄r n̄p̄ran.

¹² Mit miyap̄r ap ne weiw̄k me Isrel h̄r nep̄tari h̄m me God n̄paa Moses kewis̄m mau t̄wei. H̄r n̄riak enum te God h̄rak kak̄waanki kak̄nterim wein̄m. Mit miyap̄r ne weiw̄k me God au. H̄r nertei h̄m me God n̄paa Moses kewis̄m te h̄r n̄riak enum, maain God kak̄it h̄m im h̄rak kakno mit ne Isrel skelim mit miyap̄r kakriuw̄rem kak̄waanki. ¹³ *Mit miyap̄r kerek nemtau h̄m me God keremem, h̄rak ap te kakt̄p h̄r yaain au. Mit miyap̄r kerek nemtewem h̄r nisesim, h̄r keriyen God kakt̄p h̄r yaain. ¹⁴ *Mit miyap̄r ap ne weiw̄k me Isrel ap nertei h̄m me God Moses kewis̄m. W̄ kerek h̄r

nises han k̄r n̄riak menmen yaaim mar ke h̄m me God n̄paa Moses kewis̄m mau t̄wei h̄ram metpim, te menmen im meteiknai h̄r nertei menmen yaaim metike menmen enum. ¹⁵ Menmen h̄r n̄riakem h̄ram meteiknai h̄m n̄paa God ketpim h̄ram mau mekre han k̄r. W̄ ham han k̄r enuk keriuwe menmen enum h̄r n̄riakem. W̄ ham han k̄r au yaaik keriuwe menmen yaaim h̄r n̄riakem. ¹⁶ *Maain w̄ mamnen te God kakt̄p Jisas Kraiss h̄rak kakwep̄yap̄r menmen mau mekre han ke haiu mit yap̄rwe, h̄rak kakrekyei yaaim o enum kak̄nterim. Menmen im mamnen mam̄r ke hi het̄piyem heriuwe h̄m yaaim me God.

Yi mit miyap̄r ne Isrel han ekitet h̄m me God Moses kewis̄m mau t̄wei h̄ram mamkepi te yi eiyu werek.

¹⁷ *Mit miyap̄r yi yat̄p yar ik: “Haiu mit miyap̄r ne weiw̄k me Isrel.” Yi han kitet yi yetike God yi yekiyen yau yentar h̄rak keweti h̄m m̄rak a? Yi yat̄p yewen̄pi niuk mi yar ik: “Haiu mit miyap̄r ne God.” ¹⁸ Yi yertei menmen h̄rak hanhan yi eiyisesim. Yi yertei hanhan menmen yaaim te yi yisesim. Menmen enum au. Yi hanhan eiyises menmen yaaim eiȳntar n̄paa yi wen n̄kerek kike ere in haairer h̄r nepei netpi h̄m me God. ¹⁹ *Yi han kitet yi yertei h̄m me God werek te yi eiteik̄n mit nep̄tari menmen m̄rak te h̄r nanisesik werek werek a? Yi ȳre si merh̄he yi eiteik̄n mit kerek ap nertei God h̄r n̄re mit ne w̄taan nan̄no, yi eiteik̄nor yayiwe yaaik te h̄r enisesik a? ²⁰ *Yi han kitet yi werek te yi eiteik̄n mit kerek h̄r han kitet menmen enum, yi eiteik̄nor menmen me God a? O

* 2:8 2Te 1:8 * 2:9 Ro 1:16 * 2:11 Diu 10:17; 2Kro 19:7; Ap 10:34; Ef 6:9; 1Pi 1:17 * 2:13 Mt 7:21; 1Jo 3:7 * 2:14 Ap 10:35 * 2:16 2Ti 2:8 * 2:17 Je 2:19 * 2:19 Mt 15:14; Lu 18:9 * 2:20 2Ti 3:5, 15

yi eiteik+n m+it kerek nep+itari menmen me God h+ir n+re n+ikerek, yi eiteiknor werek menmen me God yentar yi han kitet h+im me Moses meteikni menmen yap+irwe God kerteiyem a? ²¹ *Yi yeteik+n m+it han menmen me God, yi yentak te yi ap yeteik+n h+iras menmen a? Yi yat+ip m+it an yar ik: “Yi ap eikint+ip menmen me m+it+k hak.” Te yi eikint+ip menmen me m+it han o au a? ²² Yi yat+ip, “Yi m+it ap eiri miyap+ir ne m+it han eitikeri eiriyanhis eiwen+nem au em+it.” Te yi h+iras yi y+riakem o au a? Yi y+napen m+it kerek newen+ipi niuk me t+ipir, te yi ap eikint+ip menmen h+ir newis+im mau k+nnaan newepwar t+ipir em. ²³ M+it han n+nnan yip+ir new+irek nene God nentar menmen yi m+it y+riakem. Yi yewen+ipi niuk mi yat+ip God keweti h+im m+irak, te yi ap yisesim au. Yi yeweik+n sip yewetewem. ²⁴ *Menmen hi hetpiyem h+iram yaa+im mentar h+im mau t+wei n+ipaa Aisaia kewis+im h+iram mat+ip mar im: “M+it ap ne weiw+ik me Isrel nat+ip enum me niuk me God nentar yi m+it ne Isrel.”

Yi yerekir y+ink te yi han kitet h+irak kak+ikepi yi ne God-Au, menmen mekre han mamkepi keriyen

²⁵ *Yi yises h+im me Moses, m+it nerekir y+ink ki, h+irak yaa+ik kak+ikepi. Te yi eiweik+n sip eiwet h+im m+irak, h+iram mar ke n+ipaa m+it ap nerekir y+ink ki. ²⁶ *M+it kerek ap nerekir y+ink kir h+ir nises h+im me God werek werek, God han kitet h+ir yaain nar ke m+it h+ir nepei nerekir y+ink kir. ²⁷ Te maain h+im me God kerek m+it ap nerekir y+ink kir h+ir nisesim, h+iram mamteik+n yi m+it yi enun. H+iram mamteik+n yi m+it

enun yentar yi yerekir y+ink ki, yi yetenen h+im me God Moses kewis+im mau t+wei, te yi ap yisesim au. H+ir netenen h+im me God Moses kewis+im au, te h+ir nises menmen yaa+im. ²⁸ *Yi ap m+it ne Isrel keriyen yentar miyerer ni nini yi ne weiw+ik me Isrel o yentar yi yerekir y+ink ki au. ²⁹ *M+it miyap+ir h+ir ne weiw+ik me Isrel nentar h+ir nises God nekre han k+ir. Menmen im h+iram mar ke God H+im+n Yaa+ik h+irak kehimitenor han k+ir h+irak ke God. Menmen im ap mises menmen Moses n+ipaa kewis+im mau t+wei. M+it han ap nanwen+ipi niuk me m+it nar ik, te God hanhan kakriuw+eri iuwe.

3

Menmen enum ap te mamin+n menmen yaa+im

¹ Yi han kitet mekam? M+it ne weiw+ik me Isrel h+ir nin+n m+it han ne weiw+ik ham o au? Menmen h+ir nisesim nerekir y+ink k+ir h+iram yaa+im mamkepi o au?

² *H+iram yaa+im mamkepi yap+irwe mar im. God kin+n kewet m+it ne Isrel h+im m+irak te h+ir nan+rtei menmen h+irak hanhan h+ir nanisesim. ³ *M+it han ne weiw+ik me Isrel h+ir ap nises h+im m+irak, te yi ap han ekitet God ap kakises h+im m+irak kak+intar m+it han neweik+n sip newet+iw+ek, au em+it. ⁴ *M+it miyap+ir yap+irwe nanweik+n sip nanwet h+im yaa+im, God kerekek au. Hekrit hekrit h+irak kakises h+im yaa+im h+irak ketpim. H+im me God mau t+wei Sam mat+ip mar im: “Hekrit hekrit ti ehin+n m+it kerek h+ir neswut h+im.

H+ir nan+rtei ti at+ip h+im yaa+im keremem.”

⁵ M+it han nant+ip, “Menmen enum haiu m+it m+ir+akem h+iram yaa+im. H+iram yaa+im mamkaap God kakteik+n menmen h+irak k+ir+akem h+iram yaa+im keremem.”

* 2:21 Sam 50:16-21; Mt 23:3-4 * 2:24 Ais 52:5; Esi 36:20 * 2:25 Jer 4:4, 9:25 * 2:26 Ga 5:6 * 2:28 Jo 7:24, 8:39 * 2:29 Diu 30:6; Kl 2:11; 1Ko 4:5; 2Ko 10:18 * 3:2 Sam 147:19-20; Ro 9:4 * 3:3 Ro 9:6, 11:29; 2Ti 2:13 * 3:4 Sam 51:4

Hiram yaaim te haiu matip God enuk kakintar hirak kakwep haiu mit mamintar menmen enum haiu miriakem a? (Hi hises menmen me mit ne ti hir han kitetim) ⁶ Au, hiram him enum. God ap yaaik te hirak ap te kakriak menmen yaaim o enum me haiu mit miyapir mau ti ik au emit! ⁷ Menmen enum hi hiriakem mamteikin mit God katip him yaaim keremem, hirak kakit niuk iuwe menterim, te kenmak hirak kaktip hi mitik enuk kerekek, hirak kakrekryo enum a? ⁸ *Haiu ap te mamtip haiu mamriak menmen enum te hiram mamwepyapir menmen yaaim au emit! Mit han hir nesiuwai him natip, "Yi mit Kristen kerek yises him me God yi yatip enum yar ek." Hiram yaaim te maain mit hir natip enum mar im me haiu mit, God kaknip.

God hirak katip haiu mit yapirwe enun

⁹ *Te haiu han ekitet mekam? Haiu mit ne Isrel haiu minin mit han ne weiwik ham a? Au, hi nepei hetpi haiu mit miyapir yapirwe ne weiwik ne Isrel o mit miyapir han ne weiwik ham, menmen mekre han kaiu merekyei haiu yapirwe mamriak menmen enum. ¹⁰ *Him im hiram yaaim mentar mit newis him me God mau tiwei Sam matip mar im:

"Mitik kei kiutip kekre ninin ne haiu mit yapirwe ap te God kaktip hirak yaaik au. Haiu yapirwe mit enun.

¹¹ Mitik kei kiutip kekre ninin ne mit yapirwe hirak kertei menmen hiram yaaim au. Mitik kei kiutip kekre ninin ke mit yapirwe ap te hanhan God kau kekre han kirak au.

¹² Hir mit yapirwe nepei neweikin sip newet God, hir mit enun. Ap kei kiutip kiriak menmen yaaim au.

¹³ *Menmen hir netpim meke him kir hiram enum mar ke herwe hei mit nekeisiuwek. Hir nemitetpin neriuwerek. Menmen enum hir netpim hiram mewaank mit mar ke nap mekre yehes me manpen siurp kenep mit hir nani.

¹⁴ *Menmen hir netpim meke him kir man hiram enum mar ke saukei wapik mau him ke mitik.

¹⁵ *Hir waswas nenep mit hir nani.

¹⁶ Wit kerek hir nen newi, hir newaank menmen metike mit te hir han enuk.

¹⁷ Hir ap nikaap mit miyapir nekian nau neit au.

¹⁸ *Hir ap han kitet newenipi niuk me God hirak iuwe au."

¹⁹ Haiu mertei him me God yapirwe mit newisim mau tiwei, hiram me mit ne weiwik me Isrel, te mit ne Isrel netike mit nerer wit wit ap te nantip God hir yaain au. God han ekitet menmen hir niriakem hirak skelim hir mit miyapir keriuwerem keremem. ²⁰ *God ap kaktip mitik kiutip kekre ninin ke haiu mit yapirwe hirak yaaik kentar hirak kises him nipaa Moses kewisim mau tiwei au. Him im hiram meteiknai haiu mit enun haiu miriak menmen enum keremem.

Mit kerek nises him me Krai, God kaktip hir mit yaain

²¹ *In ek God nepei kewepyapir menmen hirak kiriakem te hirak katip mit kerek nisesik, hir nire yaain. Menmen im hiram ap menmen me him me Moses au, te nipaa enum eik him Moses ketike

* 3:8 Ro 6:1, 15 * 3:9 Ro 1:18-2:24, 3:23 * 3:10 Sam 14:1-3, 53:1-3; Ekl 7:20 * 3:13 Sam 5:9, 140:3 * 3:14 Sam 10:7 * 3:15 Pro 1:16; Ais 59:7-8 * 3:18 Sam 36:1 * 3:20 Sam 143:2; Ga 2:16; Ro 7:7 * 3:21 Ap 10:43 * 3:22 Ro 1:17; Ga 2:16

mít profet h̄r newisim mau t̄wei h̄ram mat̄p menmen im me God mamnen. ²² *Menmen me God mamnen h̄ram im: God kakt̄p mít miyap̄r h̄r yaain nan̄ntar h̄r nises h̄m me Jisas Kraiss. God kakt̄p mít miyap̄r yap̄rwe kerek h̄r nises h̄m me Jisas Kraiss h̄r yaain. H̄rak ap han kitet h̄r mít miyap̄r ne weiw̄k me Isrel o ne weiw̄k ham au. H̄ram menmen wein̄m. ²³ *H̄ram menmen wein̄m mentar mít miyap̄r yap̄rwe nerer wit wit h̄r epei n̄riak enum, te God ap kakwen̄piri kak̄t̄pi h̄r yaain au. ²⁴ *Te God kewetai haiu mít menmen m̄rak yaaim wein̄m mar im: God kerekyei haiu mít menmen yaaim h̄rak kat̄p haiu yaain mentar menmen Kraiss Jisas kerekyeyem me w̄ h̄rak kaa te kak̄kepei kakt̄aihis. ²⁵ *God kehimitan Kraiss keriuwetek h̄rak kan kaa k̄re sipsip mít nak̄p nesiyek newet God ek. H̄rak kaa hemkre m̄rak mewen, te h̄ram mam̄sak menmen enum maiu me w̄ haiu mamises h̄m m̄rak. God k̄riak menmen im kakteiknai haiu mít h̄rak yaaik. N̄paa mít h̄r n̄riak enum, te God hanhan keriuweri, h̄rak ap kan̄p au, kentar h̄rak kaksiuwe Jisas kaki kak̄sak menmen enum m̄r. ²⁶ In ek h̄rak keriuwet Jisas h̄rak kan kaa keteiknai h̄rak yaaik, h̄rak kesak menmen enum em haiu mít kerek mises h̄m me Jisas, h̄rak kat̄p haiu yaain.

²⁷ *Te haiu mamwen̄pi niuk maiu h̄ras a? Taauye! Haiu ap mamwen̄pi niuk mai mam̄ntar haiu m̄riak menmen yaaim h̄m me Moses mau t̄wei mat̄p haiu emisesim au. Haiu yaain mentar haiu mises h̄m me Jisas Kraiss. H̄rak kesak menmen enum maiu te haiu ap mamwen̄pi niuk mai

au em̄t. ²⁸ *Te haiu mertei menmen im. God kat̄p mít h̄r yaain nentar h̄r n̄riak menmen h̄m kerek Moses kewisim mau t̄wei mat̄p h̄r enisesim au. God kat̄p h̄r yaain nentar h̄r nemtau h̄m m̄rak h̄r nisesim.

²⁹⁻³⁰ **Yi han kitet God h̄rak ke haiu mít ne Isrel keriyen te mít ne weiw̄k ham au a? Taauye! H̄rak God ke haiu mít yap̄rwe kentar h̄rak kakt̄p mít kerek nerekir ȳnk o mít ap nerekir ȳnk k̄r, h̄r n̄re yaain nentar h̄r nemtau h̄m m̄rak h̄r nisesim. ³¹ *Haiu m̄riak menmen me h̄m kerek Moses kewisim mau t̄wei h̄ram wein̄m meriuwe menmen in ek haiu misesim me Kraiss a? Taauye! Haiu meteik̄n mít h̄m me Moses h̄ram yaaim mekepai haiu emises h̄m me God.

4

God kat̄p Ebrahim h̄rak yaaik

¹ Ebrahim h̄rak mít̄k kar ke haiu mít. H̄rak maam n̄pu ke haiu mít ne weiw̄k me Isrel. Te haiu mam̄t̄p h̄rak keit mekam keriuwe menmen h̄rak k̄riakem? ²⁻³ *God h̄rak kat̄p Ebrahim h̄rak yaaik kentar h̄rak k̄riak menmen yaaim, te Ebrahim kakwen̄pi h̄rekes keriuwe niuk m̄rak. Te God k̄r Ebrahim h̄rak ap kewen̄pi h̄rekes keriuwe niuk m̄rak kentar h̄m me God mau t̄wei mat̄p, “Ebrahim han kitet God kakises h̄m n̄paa h̄rak ket̄p̄wekem te God kat̄p h̄rak yaaik. God ap kat̄p Ebrahim h̄rak yaaik kentar menmen h̄rak k̄riakem au!” ⁴ *Mít̄k k̄riak menmen me mít̄k hak, maain h̄rak kak̄t̄ pewek mamrerim. Mít̄k ap kakwet̄wekem wein̄m au. H̄rak k̄riak menmen h̄rak kakt̄wem. ⁵ Mít̄ kerek nemtau h̄m me God kerek kesak menmen enum me haiu mít, h̄r nisesim wein̄m te God kakt̄p mít

* **3:23** Ro 3:9, 5:12   * **3:24** Ef 2:8; Ro 5:1   * **3:25** Ef 1:7   * **3:27** 1Ko 1:31   * **3:28** Ga 2:16   * **3:29-30** Ro 10:12   * **3:29-30** Diu 6:4; Ga 3:20; Ro 4:11-12   * **3:31** Mt 5:17; Ro 8:4
* **4:2-3** Jen 15:6; Ga 3:6; Je 2:23   * **4:4** Ro 11:6

nar ik h̄r yaain. M̄t kerek h̄r han kitet menmen h̄r n̄r̄iakem te h̄r nan̄riak God kakt̄ip h̄r yaain, m̄t nar ik God kakt̄ip h̄r au enun. ⁶ N̄paa Devit kewis h̄m mau t̄wei h̄ram mat̄ip me m̄t in ek h̄r han yaaik nentar God kat̄ip h̄r yaain. Hirak kat̄ip h̄r yaain nentar h̄r n̄r̄iak menmen te h̄r nan̄riak God kakt̄ip h̄r yaain au. H̄r han kitet h̄rak kakises menmen h̄rak ketporem keremem. ⁷ *H̄m Devit kewis̄m mau t̄wei Sam mat̄ip mar im:

“M̄t kerek God epei kesak menmen enum m̄r n̄paa h̄r n̄r̄iakem, h̄r han yaaik nanu.

⁸ M̄t kerek M̄t̄ik Iuwe God ap han kitet menmen enum h̄r n̄r̄iakem, h̄rak kakneri kak̄iwaanki kak̄interim au, h̄r han yaaik nanu.”

⁹ *Menmen yaaim im m̄r̄iak m̄t h̄r han yaaik, h̄ram menmen me haiu m̄t ne Isrel keriyen o h̄ram me m̄t yap̄rwe a? Haiu nepei mat̄ip Ebrahim han kitet God kakises h̄m h̄rak n̄paa ketp̄wekem, te God kat̄ip Ebrahim h̄rak m̄t̄ik yaaik. ¹⁰ Kewaai meruri God kat̄ip Ebrahim h̄rak yaaik? H̄rak kerekir ȳnk k̄rak o wen au a? Wen au ye! ¹¹ *Maain h̄rak kerekir ȳnk k̄rak h̄rak keteik̄n m̄t God nepei kat̄ip h̄rak yaaik kentar h̄rak kises h̄m m̄rak. Te in ek h̄rak maam n̄pu ke m̄t yap̄rwe kerek ap nerekir ȳnk k̄r te God kakt̄ip h̄r yaain nentar h̄r nises h̄m m̄rak. ¹² *H̄rak maam n̄pu ke m̄t in netike haiu m̄t han kerek merekir ȳnk k̄au. Hirak maam n̄pu k̄au kentar haiu merekir ȳnk k̄au au. H̄rak maam n̄pu ke haiu m̄t yap̄rwe kentar haiu mises h̄m me God mar ke n̄paa h̄rak kisesim. H̄rak kerekir

ȳnk k̄rak wen au, h̄rak han kitet God kakises h̄m n̄paa h̄rak ketp̄wekem te God kat̄ip h̄rak yaaik.

M̄t kerek nises h̄m me God nan̄t menmen n̄paa h̄rak ketp̄im

¹³ *N̄paa God kat̄ip Ebrahim h̄rak kakrek̄ȳwek menmen kak̄tike haiu nepenyerer n̄rak, maain haiu naanmamre m̄t miyap̄r nanrer wit wit nanu t̄i. H̄rak ap kat̄ip Ebrahim menmen kentar Ebrahim h̄rak k̄riak menmen yaaim kari han ke God keriuw-erem au. H̄rak ketp̄wekem kentar h̄rak kemtau h̄m me God h̄rak kisesim. ¹⁴ *M̄t kerek n̄r̄iak menmen nan̄riak God kakt̄ip h̄r yaain, te h̄r nan̄t menmen n̄paa God ketp̄im. Te haiu m̄t kerek mises h̄m m̄rak wein̄m haiu mises menmen enum wein̄m ap te mam̄t menmen m̄rak au. H̄m im h̄ram yaaim te h̄m me God haiu misesim h̄ram wein̄m, te menmen n̄paa God kat̄ip kakwet Ebrahim em h̄ram menmen enum wein̄m. H̄m im au memitet̄p̄n! ¹⁵ *Haiu mertei h̄m me Moses kak̄riak God h̄rak kak̄iwaank m̄t miyap̄r kerek neremir h̄m m̄rak h̄rak kewis̄m mau t̄wei nentar h̄r nertei menmen h̄rak hanhan h̄r nanisesim. H̄m me Moses h̄ram nepei au mesi te haiu ap mam̄t̄ip m̄t neremir h̄m m̄rak mau t̄wei au. H̄m ap mepu te h̄r neremir au.

¹⁶ *Menmen God ketp̄im h̄rak kakwet haiu m̄t em haiu yap̄rwe mam̄t̄iwem mam̄ntar haiu han kitet h̄rak kakises menmen n̄paa h̄rak ketp̄im. God kakweteiyem wein̄m te h̄rak kakrek̄ȳe menmen yaaim. H̄rak kakwet̄ai haiu nepenyerer yap̄rwe ne Ebrahim kakwet̄aiyem. H̄rak kakwet m̄t miyap̄r kerek nises h̄m me Moses kakwet̄irem keremem au.

* 4:7 Sam 32:1-2

* 4:9 Jen 15:6; Je 2:23

* 4:11 Jen 17:10-11

* 4:12 Mt 3:9

* 4:13

Jen 17:4-6, 22:17-18; Ga 3:29

* 4:14 Ga 3:18

* 4:15 Ro 3:20, 5:13, 7:8

* 4:16 Ga 3:7

Hirak kakwetai haiu mit miyapir yapirwe rem kerek mises him me God mar ke nipaa maam nipu kaiu Ebrahim hirak kisesim. Maain God kakwetai menmen nipaa hirak ketpim. ¹⁷ *Ebrahim hirak maam ke haiu mit yapirwe kentar him me God mau tiwei matip mar im: "Hi God hi herekyit ti maam ke mit miyapir maain hir nanu nanrer wit wit." God han kitet Ebrahim hirak kire maam ke haiu mit miyapir yapirwe kerek mises him me God. Hirak kises him me God kerek hirak kikian mit kerek epei naa, hir nekrit nau, hirak katip him weinim me menmen nipaa mepu au, hiram minin mekrit mau.

¹⁸ *Ebrahim han kitet God kakriak menmen nipaa hirak ketpim te hirak ap kertei karkeik te hirak kakriakem au. Hirak han kitet kar ik, te God kewisik hirak maam nipu ke mit miyapir yapirwe nau nerer wit wit. God katip Ebrahim him mar ik: "Ebrahim nepenyerer nit maain hir nantin nanre yapirwe." ¹⁹ *Me wi im Ebrahim hirak menep 100 tito, te hirak han kitet yink kirak hirak kar ke mitik epei kaa au. Mite pirak hire we mite ap te wawine nikerek au, te menmen im ap mari han kirak te hirak katip God hirak ap te kakriak menmen nipaa hirak ketpim au. ²⁰ Hirak ap han kitet God ap kakriak menmen nipaa hirak ketpim au. Hirak kises him me God kekre han kirak iuwe, hirak kewenipi niuk me God te maain hirak kakikepik hirak kakine nikan. ²¹ Ebrahim hirak han kitet God hirak manp enuk kakises him me nikan nipaa hirak ketpim. ²² *Ebrahim han kitet menmen mar im te God katip hirak mitik yaaik.

²³ Him me God kerek matip mar ik: "God katip hirak mitik yaaik," hiram ap matip me Ebrahim kiutip kerekek au. ²⁴ *Hiram matip me Ebrahim ketike haiu mit miyapir kerek maain God hirak kaktip haiu yaain mentar haiu mises God kerek hirak kikiak Mitik Iuwe kaiu Jisas kerek nipaa kaa, hirak kekrit kau. ²⁵ *God keruwetek hirak kan ti kaa te kakisak menmen enum haiu miriak em. God pike kikiak hirak kekrit kau, te God kaktip haiu mit miyapir yaain mamantar haiu misesik.

5

God katip haiu mit miyapir haiu yaain

¹ *Te in ek God katip haiu mit miyapir yaain mentar haiu misesik. Haiu metikerek mekiyan mau mentar menmen Mitik Iuwe Jisas Krai hirak kirakem. ² *Haiu mises him me Krai te hirak kerekek kekepai haiu metike God haiu mekiyan mau, God kerekyei menmen yaaim. In ek haiu han yaaik memerir menmen yaaim me God haiu mertei maain hirak kakwetaiyem. ³ *Haiu han yaaik meriuwe menmen im keremem au. Haiu han yaaik me menmen enum mamnen mamraiwaank. Haiu han yaaik meriuwerem mentar haiu mertei hiram mamkepai haiu han tokik emu emises him me God werek werek. ⁴ Haiu han tokik emu me menmen enum mamraiwank, te God kaktip haiu minin menmen enum. God kaktip haiu minin menmen enum te haiu emisesik emimerir te maain haiu mamit menmen mirak yaaim hirak kakwetaiyem. ⁵ *Haiu emisesik emerir ke maain hirak kakwetai menmen mirak, haiu ap yink enuk mamantar haiu han kitet hirak

* 4:17 Jen 17:5; Ais 48:13 * 4:18 Hi 11:1; Jen 15:5 * 4:19 Jen 17:17 * 4:22 Jen 15:6
 * 4:24 Ro 15:4; 1Pi 1:21 * 4:25 Ais 53:4-5 * 5:1 Ro 3:24, 28, 4:24 * 5:2 Ef 2:18, 3:12
 * 5:3 Je 1:2-3; 1Pi 1:5-7 * 5:5 Sam 22:5, 25:20; Hi 6:18-19

ap kises menmen nɪpaa hɪrak ketpaiyem au. Haiu ap yɪnk enuk mamriuwerek mamɪntar God keteiknai hɪrak han tewenɪnai hɪrak keriuwet God Hɪmɪn Yaaiɪ kan kakre han kaiu, te haiu mertei maain hɪrak kakwetai menmen.

⁶ Krais hɪrak kan tɪ hɪrak kaa me haiu mɪt miyapɪr kerek enun neweikɪn sip newet God. Me wɪ im haiu enun ap mɪkaap hɪras haiu mɪre yaain, te God kises han kɪrak kɪmat wɪ kerek hɪrak keriuwet Jisas hɪrak kan tɪ kaa kakɪkepai. ⁷ Mɪtɪk kiutɪp kekrenɪmɪn ke mɪt yapɪrwe ap te hanhan kakɪkaap mɪtɪk kerek kises menmen yaaim kakɪkrehɪr kɪrak kaki. Te mɪtɪk kiutɪp hanhan keriuwe mɪtɪk hak yaaiɪ kɪkaap mɪt han hɪrak kakɪkepek kaki kakɪkrehɪr kɪrak. ⁸ *Te God au. Hɪrak keteiknai haiu mɪt enun hɪrak hanhan keriuwai. Me wɪ haiu mɪt miyapɪr haiu wen enun, haiu mɪrɪak enum, God keriuwet Krais hɪrak kan kaa kekrehɪr kaiu kekepai. ⁹ *Krais nepei kaa hemkre mɪrak mewen hɪrak kekrehɪr kaiu te God katɪp haiu mɪt miyapɪr haiu yaain. Te in ek haiu mertei hɪrak manpenuk te hɪrak kakɪkepai naanmamprai me menmen enum me God maain mamnen mamnep mɪt miyapɪr enun en. ¹⁰ *Nɪpaa haiu mar ke mɪt miyapɪr enun ap nises God au, Nɪkan kɪrak Krais kaa, hɪrak kenipai haiu metike God mekiyan mau. In ek, haiu metike God mekiyan mau, haiu mertei maain God kaktaihis haiu mamu mamtikerek mamɪntar Krais hɪrak pɪke kekrit kau kekepai. ¹¹ God ap kaktaihis weinɪm keremem au. Haiu han yaaiɪ mau meriuwerek hɪrak God kaiu yaaiɪ mentar menmen Jisas Krais kaiu Iuwe hɪrak kɪrɪakem. Nɪpaa hɪrak kerekek kenipai haiu metike God mekiyan mau.

Hɪm me Adam ketike Krais

¹² *Haiu mertei menmen im man. Mɪtɪk kiutɪp hɪrak kɪrɪak menmen enum te hɪrak kaa. Hɪrak kaa te haiu mɪt miyapɪr yapɪrwe haiu mami mamɪntar haiu misesik haiu mɪrɪak enum. ¹³ *Nɪpaa God katɪp Moses hɪm lo mɪrak hɪrak kewisɪm mau tɪwei wen au, menmen enum epei man mau tɪ mari han ke mɪt hɪr nɪrɪak enum. God ap han kitet menmen enum kene mɪt kenterim au. Hɪrak ap katɪp Moses menmen me hɪm mɪrak mɪt miyapɪr enisesim wen au. ¹⁴ *God ap kene mɪt kanɪp kentar menmen enum mɪr, te hɪr mɪt yapɪrwe, nɪpaa me wɪ Adam kau tɪ ere wɪ God katɪp Moses hɪm lo mɪrak, hɪr yapɪrwe nɪre ne mɪt hɪr naa. Adam ketike mɪt miyapɪr han kerek ap neremir hɪm me God nar ke Adam hɪrak kɪrɪakem, hɪr yapɪrwe naa. Adam kerekek hɪrak kɪre mɪtɪk maain kaknen.

¹⁵ Menmen enum Adam kɪrɪakem metike menmen yaaim God kerekyeyem weinɪm, hɪram mɪpɪram au. Haiu mertei mɪt miyapɪr yapɪrwe nani nanɪntar menmen enum Adam kɪrɪakem. Te haiu mertei God hanhan keriuwai haiu mɪt miyapɪr, hɪrak kerekyei menmen yaaim weinɪm kentar menmen mɪtɪk kiutɪp Jisas Krais hɪrak kɪrɪakem. Menmen yaaim im hɪram minɪn menmen enum Adam kɪrɪakem, hɪram men mɪkaap mɪt miyapɪr yapɪrwe kerek nisesim. ¹⁶ Menmen God kɪrɪakem hɪram ap mar ke menmen enum Adam kɪrɪakem au. Mɪtɪk kiutɪp hɪrak keremir hɪm me God, te God kenerek katɪp hɪrak mɪtɪk enuk kaki. Maain, mɪt miyapɪr han hɪr nɪrɪak menmen enum yapɪrwe, te God kerekyei menmen yaaim hɪrak kesak menmen enum maiu katɪp haiu yaain. ¹⁷ Haiu mertei mɪtɪk kiutɪp keremir hɪm me

* 5:8 Jo 3:16; 1Jo 4:10 * 5:9 Ro 1:18, 2:5, 8
6:23 * 5:13 Ro 4:15 * 5:14 1Ko 15:21-22, 45

* 5:10 Ro 8:7-8 * 5:12 Jen 2:17, 3:6, 16; Ro

God h̄rak k̄riak enum te haiu m̄t yap̄rwe mami. Te menmen M̄tik Jisas Krai kiut̄p kerekek h̄rak kerekyeyem, h̄ram min̄n menmen ham enum me m̄tik hak eik. Haiu m̄t miyap̄r yap̄rwe kerek meit menmen im wein̄m me God, kerek hanhan keriuwai kakt̄p haiu yaain mentar menmen M̄tik Krai kerekyeyem, h̄rak kaknipai haiu mam̄t h̄m̄n yaaik te Krai kekepai haiu emises God werek werek.

18 *Te menmen miut̄p m̄tik hak k̄riakem enum h̄rak kenip God kat̄p haiu m̄t miyap̄r yap̄rwe enun haiu mami. Mar im, menmen miut̄p yaaim m̄tik hak k̄riakem, h̄ram menip God kat̄p haiu yap̄rwe haiu yaain, haiu mami au. Haiu mamtikerek mamu mam̄t. 19 *M̄t miyap̄r yap̄rwe God ketpor h̄r enun nentar m̄tik kiut̄p keweik̄n sip kewet h̄m me God. Mar im m̄t miyap̄r yap̄rwe God kak̄tpor h̄r yaain nan̄ntar m̄tik kiut̄p kises h̄m me God h̄rak kaa kesak menmen enum maiu.

20 *God kat̄p Moses h̄m lo m̄rak h̄rak kewis̄m mau t̄wei te h̄ram menip m̄t miyap̄r h̄r nertei werek werek menmen God hanhan h̄r nanisesim, te h̄r n̄nein̄m h̄r n̄riak menmen enum yap̄rwe. Maain m̄t miyap̄r h̄r n̄riak menmen enum yap̄rwe, menmen yaaim God k̄riakem kentar h̄rak hanhan keriuwai, h̄ram min̄n menmen enum me haiu m̄t miyap̄r. 21 *Haiu m̄t miyap̄r mami mam̄ntar menmen enum (sin) kerek mau t̄ ik h̄ram min̄nai. Te menmen yaaim God k̄riakem kakt̄p haiu yaain mam̄nterim, h̄ram mamin̄n menmen enum mau t̄ naanmam̄rai haiu m̄t miyap̄r mamnipai haiu mam̄t h̄m̄n yaaik mam̄ntar menmen

M̄tik Iuwe Jisas Krai h̄rak k̄riakem.

6

Haiu maa metike Krai

1 *Te haiu han kitet mekam? Haiu wen mam̄rak menmen enum te God hanhan kakriuwai wisenum kak̄sak menmen maiu enum a? Taauye! 2 *Haiu epei meweik̄n sip mewet menmen enum haiu m̄re m̄t naa, haiu ap te emises menmen meiyam enum au em̄t! 3 *Hi han kitet yi epei yertei menmen im. N̄paa m̄t n̄krai meriuwe t̄par haiu m̄t miyap̄r metike Krai Jisas mau han kiut̄p, h̄ram mar ke haiu metike Krai haiu maa. 4 *M̄t n̄krai meriuwe t̄par h̄ram mar ke haiu metike Krai maa. God h̄rak yaaik h̄rak manp enuk, te h̄rak k̄k̄iak Jisas Krai kekre n̄m̄n ne m̄t epei naa, h̄rak p̄ke kekrit kau. Mar im haiu m̄t miyap̄r haiu m̄re m̄t p̄ke nekrit nau, haiu mamises menmen yaaim keremem.

Maain haiu mamtike Krai mamu haiu mam̄t h̄m̄n yaaik

5 *H̄ram mar im. N̄paa haiu metike Krai mau niut̄p, haiu maa metikerek. Te maain haiu mamtikerek mamu niut̄p haiu p̄ke mam̄krit mamu mam̄r ke in ek h̄rak epei kekrit kau. 6 *Haiu mertei menmen im. Menmen n̄paa haiu misesim mekre han kiau, h̄ram maa metike Krai mau nu tentarak̄it. H̄ram maa mau nu tentarak̄it te in ek God kak̄waank menmen enum mekre han kiau kariyei haiu m̄riak enum, te haiu ap emises menmen enum han kai han kitetim mar ke m̄t enises menmen m̄t n̄r iuwe nan̄tporem au em̄t! 7 Yi yaa yetike Krai te menmen enum ap mamri han ki yi eiriak menmen enum au

* 5:18 1Ko 15:22 * 5:19 Ais 53:11 * 5:20 Ro 4:15, 7:8; Ga 3:19 * 5:21 Ro 6:23 * 6:1 Ro 3:5-8 * 6:2 1Pi 4:1 * 6:3 Ga 3:27 * 6:4 Kl 2:12 * 6:5 Fl 3:10-11 * 6:6 Ga 5:24

eiyɨntar yi yertei mɨt kerek hɨr epei naa, menmen enum ap te mamri han kɨr au. ⁸ Haiu nepei maa metike Kraiss, haiu mertei te maain haiu mamtikerek mamu mamɨt. ⁹ Haiu mamtikerek mamu mamɨt mamɨntar haiu mertei Kraiss nɨpaa kaa te God kɨkɨak hɨrak kekrit kau. Hɨrak ap te pɨke kaki meiyam taau. Ap menmen mepu mamriakek (o mamrikek) hɨrak pɨke kaki taau! ¹⁰ *Hɨrak nepei kaa, menmen enum mari han ke haiu mɨt ap te mamri han kɨrak taau! Hɨrak ap te pɨke kaki kakteipim au. In ek hɨrak kau te hɨrak ketike God tau niutɨp. ¹¹ *Mar im yi mɨt miyapɨr yi han ekitet yi nepei yaa, te menmen enum ap pɨke mamri han ki au. Yi pɨke yekrit yetike God yau niutɨp yentar yi ne Kraiss.

¹² *Yi ap eiwis menmen enum me tɨ pɨke maminɨn yɨnk ki kerek maain yi yayi hɨrak kakɨsine au emɨt! Yi ap eiwisɨm hɨram mamri han ki te yi eiyses menmen enum me han ki hɨrak hanhanem. ¹³ *Yi ap eiwis his hɨt nanamɨr hɨm nɨkɨp hɨram mamri (o mamɨryi) han ki te yi eirɨak menmen enum me tɨ au emɨt! Au, yi eiwet God em emtike han ki, yi eiwisɨk hɨrak kakɨkepi yi eirɨak menmen yaaim. Yi yar ke mɨt naa, te God kekeyi yi yekrit yau, te yi eiwetɨwek menmen mi yapɨrwe. ¹⁴ *Yi ap eiwis menmen enum me tɨ pɨke maminɨni au emɨt eiyɨntar hɨm lo ap naanmɨpri yi yisesim te God kaktɨp yi yaain au. Yi nepei yenpɨn yekeipɨn menmen im. Yi yises menmen yaaim God nepei kerekyiyem weinɨm, te menmen enum ap te maminɨni au.

Haiu emises menmen yaaim emriakem

¹⁵ *Yi han kitet mekam? Haiu wen mamriak menmen enum me tɨ mamɨntar haiu menpɨn mekeipɨn hɨm lo me nɨpaa, in ek haiu mises menmen yaaim God nepei kerekyeyem weinɨm keremem a? Taauye! ¹⁶ *Yi nepei yertei yi hɨras eiwis mɨtik hɨrak naanmamri yi eirɨak menmen mɨrak, yi eire mɨt nɨrak. Yi eiwis menmen enum me tɨ mamri han ki yi eiysesim, hɨram mamrekyi maain yi yayi. Yi eiwis menmen yaaim God kerekyeyem hɨram mamri han ki yi eiysesim, te yi eitike God eikiyan eiyu, hɨrak kaktɨp yi yaain. ¹⁷ Nɨpaa yi yewis menmen enum me tɨ mari han ki yi yisesim yɨrɨak menmen enum. Te maain yi yemtau hɨm yaaim mɨt hɨr netpiyem, te yi yisesim iuwe yeriuwe han ki. Haiu emtɨp God hɨrak yaaik ekɨntar menmen hɨrak kerekyiyem. ¹⁸ *God hɨrak epei keriyei (o keryiyi) yi mɨt yi yeweikɨn sip yewet menmen enum me tɨ kerek nɨpaa mari han ki yi yisesim. Te in ek, yi yewis menmen yaaim me God mamri han ki yi eiysesim. ¹⁹ Hi hetpi heriuwe hɨm im me wok mɨt hentar han ki hɨrak ap kertei menmen me God werək werək. Nɨpaa yi yewis his hɨt mi hɨram mises menmen enum me tɨ mar im: Yi mɨt yetike miyapɨr yairiyahis yewenɨnem o menmen ham enum, te hɨram mɨre mɨtik kekre winak enuk hɨrak kɨrɨak menmen me mɨtik naanmɨpriwek ap keit pewek mererim au. Mar ke nɨpaa yi yɨrɨak menmen enum em, in ek yi eiwis his hɨt mi o han ki hɨram emises menmen yaaim, hɨram mamɨr ke yi eirɨak menmen yaaim me mɨtik yaaik naanmɨpri me menmen.

²⁰ Nɨpaa yi yises menmen enum

* **6:10** Hi 9:26-28; 1Pi 3:18   * **6:11** 2Ko 5:15; Ga 2:19; 1Pi 2:24   * **6:12** Jen 4:7   * **6:13** Ro 4:15   * **6:14** 1Ko 15:21-22, 45   * **6:15** Ro 6:1   * **6:16** Jo 8:34; 2Pi 2:19   * **6:18** Jo 8:32

h̄ram mari han ki min̄ni, yi ap yises menmen yaaim me God h̄ram naanm̄pri au. ²¹ *N̄paa yi yeit mekam yaaim me menmen enum im a? Taauye! In ek yi ȳnk enuk yentar yi ȳriakem. Menmen enum em h̄ram menipi yi yayi. ²² Te in ek God keriyei yi m̄t̄ yi ȳnaaiw̄r menmen enum im h̄ram mari han ki yi ȳriak enum. In ek yi ȳre m̄t̄ ne God yi ȳriak menmen me God te yi yaȳt̄ menmen yaaim mamkepi yi eiyises menmen yaaim te maain yi eiyu eitike God tipmain tipmain enum eik. ²³ *Yi eiwis menmen enum mamri han ki yi eiyisesim te maain yi eiȳt̄ menmen im: H̄ram mamn̄pi yi yayi! Te menmen yaaim God kakwetayem wein̄m, h̄ram menmen im: Haiu mamtike God haiu mamu mam̄t̄ tipmain tipmain enum eik mam̄ntar haiu m̄t̄ miyap̄r ne M̄t̄k kau Iuwe Jisas Krai!

7

Tok piksa me m̄t̄k ketike m̄te h̄r neitan

¹ Nai yinan, yi yertei menmen hi tewen etpiyem yentar yi yertei menmen yap̄rwe me h̄m me gavman. W̄i kerek m̄t̄ nau t̄i, h̄m im me gavman naanm̄pror ere h̄r nani, te h̄m au meit. ² M̄te piut̄p̄ wetike m̄t̄k k̄re h̄r neitan, h̄m me gavman mat̄p̄ m̄t̄k wen kepu h̄m̄n keriuwerek, m̄te wawu wautikerek. Maain h̄rak kaki, h̄m me gavman ap te mamwenep au. H̄re wauno waw̄t̄ m̄t̄k hak. ³ M̄t̄k k̄re wen kepu, h̄re wauno wawu wautike m̄t̄k hak, h̄m me gavman mat̄p̄ h̄re enu wekitet naan. M̄t̄k k̄re kaki, h̄re wauno waw̄t̄ m̄t̄k hak, h̄m me gavman mat̄p̄ h̄re enu au. H̄ram mewisiye h̄re wawises han k̄re.

⁴ *Nai yinan, hi hehim̄teni heri-
uwe h̄m im me m̄t̄k hak. Yi yaa me h̄m lo yentar yi yetike Krai yi yau han kiut̄p̄. Yi ȳre p̄nak ke ȳnk k̄rak. H̄rak epei kaa, te h̄ram mar ke yi yaa yetikerek. In ek yi yetike m̄t̄k hak yi yau niut̄p̄ yar ke m̄te m̄t̄k k̄re epei kaa, h̄re wen weit m̄t̄k hak. M̄t̄k hak kerek yi yetikerek yau niut̄p̄, h̄rak Krai kerek n̄paa kaa. H̄rak n̄paa kaa, te God p̄ike k̄k̄iak kekre n̄m̄n ke m̄t̄ epei naa h̄rak kekrit kau. Te haiu m̄t̄ em̄rak menmen yaaim me God.

⁵ *N̄paa w̄i haiu mises han kau, h̄m lo h̄ram menipai haiu hanhan emises menmen enum. Menmen haiu m̄r̄akem h̄ram menmen enum menipai haiu mami.

⁶ *In ek h̄m lo h̄ram ap naanmamrai me menmen mentar haiu m̄re m̄t̄ epei naa. In ek menmen haiu m̄r̄akem God H̄m̄n Yaaik kekepai haiu emisesim. Menmen me lo n̄paa haiu misesim, te God kakt̄p̄ haiu yaain h̄ram nepei au meit.

*Menmen enum me t̄i merai-
waank*

⁷ *Haiu mam̄t̄p̄ mekam? Haiu mam̄t̄p̄ h̄m me God mau t̄wei h̄ram enum a? Taauye! H̄m me God ap meteikno menmen enum, hi ap hertei h̄ram enum au. H̄m me God ap metpo, “Ti ap hemkre menepam hanhan menmen me m̄t̄k hak,” te hi hep̄tari menmen im h̄ram enum. Te h̄ram nepei meteikno h̄ram enum te hi ȳnk enuk heriuwerem. ⁸ *Menmen enum me t̄i man mekekyo han kai te hi hanhan menmen enum yap̄rwe mentar h̄m me God mat̄p̄ h̄ram menmen enum em̄t̄. H̄m me God ap mepu metpo menmen h̄ram enum, te hi ap hanhan heriuwerem au, menmen me t̄i h̄ram mau meit mar ke m̄t̄k

* 6:21 Ro 7:5, 8:6, 13; 1Pi 1:9 * 6:23 Ro 5:12, 15 * 7:4 Ro 6:2, 11; Ga 2:19 * 7:5 Ro 6:21

* 7:6 Ro 8:2, 6:4 * 7:7 Eks 20:17; Diu 5:21 * 7:8 Ro 4:15 * 7:9 Je 1:15

kaa. Hi hep̄itari h̄ram menmen enum. ⁹ *N̄ipaa hi hepu te hi hetari menmen me h̄m me God. Maain h̄m me God epei man te hi hemtewem, menmen enum me t̄i mekekyo han kai hi hemkre menepam hanhan menmen enum yap̄rwe, te hi hertei hi h̄riak enum, maain hi hahi. ¹⁰ *Hi hertei h̄m kerek God kewetajyem, h̄rak hanhan h̄ram mamkepai haiu mamu werek, te h̄ram menipa hi hertei hi enuk maain hi hahi. ¹¹ *Menmen enum me t̄i man menepya mewisesik meriuwe h̄m me God Moses kewis̄m mau t̄iwei te hi h̄riak enum, maain hi hahi. ¹² *H̄m Moses kewis̄m mau t̄iwei, h̄ram meke God man metike h̄m mat̄ip haiu ap hemkre emnepam hanhan menmen au em̄it! H̄m im h̄ram yaaim, h̄ram meteiknai menmen God hanhan haiu m̄it miyap̄r emisesim, h̄ram yaaim mekepai haiu mamu werek.

¹³ Hi at̄ip mekam? Menmen h̄ram yaaim menipa hi hahi a? Taauye! Menmen enum me t̄i menipa hi hahi. H̄ram menipa hi hahi heriuwe h̄m yaaim me God. Te h̄m me God im h̄ram meteikno menmen me t̄i h̄ram menmen enum enum.

Menmen me t̄i merekir han kaiu haiu misesim

¹⁴ *Haiu mertei God k̄ikaap h̄m m̄irak te hi m̄it̄ik enuk kerekek menmen enum me t̄i merekir han kai te hi hisesim. ¹⁵ *Hi hep̄itari henmak te hi h̄riak menmen, Menmen hi hanhan eisesim, hi h̄riakem au. Hi h̄riak menmen enum hi h̄nein̄m. ¹⁶ Hewaai meruri hi h̄riak menmen enum hi h̄nein̄m, h̄ram meteikno h̄m me God Moses kewis̄m mau t̄iwei h̄ram yaaim. ¹⁷ Te in ek hi hertei hi h̄rekes ap h̄riak menmen enum im au. Menmen enum me t̄i mekre han kai menipa

hi h̄riak enum. ¹⁸ *Hi hertei han kai ap kerekyo hi h̄rekes h̄riak menmen yaaim au. Hi hanhan ariak menmen yaaim te hi h̄riakem taau! ¹⁹ Hi ap h̄riak menmen hi hanhan hisesim au. Hi h̄riak menmen hi h̄nein̄m. ²⁰ Hi h̄riak menmen hi h̄nein̄m, h̄ram meteikno hi hertei hi h̄rekes ap h̄riak menmen enum im au. Menmen me t̄i mekre han kai menipa hi h̄riak enum.

²¹ Te hi hertei menmen im mepu. Hi hanhan h̄riak menmen yaaim, te menmen enum kerekem h̄ram mau mekre han kai. ²² Hi hekre han kai hat̄ip h̄m me God Moses kewis̄m mau t̄iwei h̄ram yaaim. ²³ *Te hi h̄r menmen ham mekre ȳnk kai h̄ram m̄irak menmen ham. H̄ram h̄m ham enum im h̄ram metike menmen han kai kat̄ip h̄ram yaaim h̄ram menepam. Menmen im min̄na menipa hi hanhan hises menmen enum me t̄i. ²⁴ Hi m̄it̄ik enuk han enuk. Keim̄in kak̄ikepa te hi ehin̄n menmen enum menipa hi hanhan ehises menmen enum me t̄i mekre han kai? ²⁵ *Hi han yaaik hentar God kak̄ikepa hi ehin̄n menmen enum mekre han kai hentar menmen M̄it̄ik kaiu Iuwe Jisas Kraiss h̄rak k̄ir̄iakem. In ek hi hepu har ik. Hi heriuwe han kai hi hanhan hises h̄m me God, te menmen enum mekre han kai menipa hi hanhan eises menmen enum me t̄i.

8

Krais kesak menmen enum maiu kewetai God H̄m̄in Yaaik kan kau kekre han kaiu

¹ Te in ek God ap kakwep haiu m̄it̄ miyap̄r kerek haiu ne Jisas Kraiss kak̄intar menmen enum haiu m̄ir̄iakem au. ² *God ap kakwep kak̄intar menmen im: God H̄m̄in Yaaik kerek kewetai h̄m̄in

* 7:10 Lev 18:5; Ro 10:5 * 7:11 Je 3:13; Hi 3:13 * 7:12 1Ti 1:8 * 7:14 Sam 51:5; Jo 3:6

* 7:15 Ga 5:17 * 7:18 Jen 6:5, 8:21 * 7:23 Ga 5:17; Je 4:1; 1Pi 2:11 * 7:25 1Ko 15:57

* 8:2 Ro 7:23-24

yaaik h̄rak kenipai haiu ne Kraiss haiu mekiyan mau niutip keriyei haiu man m̄naaiw̄r menmen enum me t̄i merekyei haiu m̄riak enum te haiu mami. ³ *Han kaiu enuk ke n̄paa, h̄rak kewen h̄m me God Moses kewis̄m mau t̄iwei h̄ram merekyei haiu mamre m̄t yaain au. Te menmen h̄m me Moses ap merekyei haiu m̄t em au, God h̄rekes k̄riakem. H̄rak keriuwet n̄kan k̄rak kerekek h̄rak kine ȳnk k̄rak kar haiu m̄t enun ne t̄i ik ek, h̄rak kan kaa kewaank menmen enum mari han kaiu menipai haiu m̄riak enum, te h̄ram epei au mesi. ⁴ *H̄rak k̄riak menmen im te haiu m̄t miyap̄r kerek ap mises han kaiu enuk au, haiu emises han ke God H̄m̄n Yaaik, haiu emises menmen werek werek h̄m me Moses metpai haiu emisesim (te God kaktip haiu yaain).

⁵ M̄t miyap̄r kerek h̄r nises han k̄r enuk, h̄r hanhan menmen enum mekre han k̄r kerekek. Te m̄t miyap̄r kerek h̄r nises han ke God H̄m̄n Yaaik, h̄r hanhan menmen yaaim h̄rak ketporem. ⁶ *M̄t miyap̄r kerek hanhan nanises menmen enum mekre han k̄r, maain h̄r nani. M̄t miyap̄r han au, h̄r nanises menmen God H̄m̄n Yaaik ketporem, h̄r nantike God nankiyan nanu nanit te h̄r nanu werek. ⁷ *M̄t miyap̄r kerek nises menmen enum mekre han k̄r, God katip h̄r enun kentar menmen enum mekre han ke m̄t metike menmen yaaim me God h̄ram menepam. H̄ram ap mises h̄m kerek God ketpaiyem au, h̄ram m̄nein̄m. ⁸ Te m̄t miyap̄r kerek nises menmen enum mekre han k̄r, h̄r ap nanises menmen yaaim God hanhan h̄r nanisesim.

⁹ *Yi m̄t miyap̄r ap yises menmen enum mekre han ki au.

God H̄m̄n Yaaik kau kekre han ki yi yayises menmen yaaim h̄rak ketpiyem. M̄t kerek God H̄m̄n Yaaik kerek Kraiss keriuwetek kan ap kau kekre han k̄r au, h̄r ap ne Kraiss au. ¹⁰ *Maain haiu m̄t miyap̄r mami mam̄ntar menmen enum mekre han kaiu. Te God H̄m̄n Yaaik kerek Kraiss keriuwetek kan, h̄rak kau kekre han kaiu, h̄m̄n kaiu kaku kaktike God tipmain tipmain enum eik kak̄ntar God katip haiu yaain. ¹¹ God kerek n̄paa k̄k̄iak Kraiss Jisas kekre n̄m̄n ke m̄t epei naa, h̄rak kekrit kau, maain h̄rak kak̄ikekyi yi m̄t miyap̄r maain yayi. God H̄m̄n Yaaik kerek n̄paa God keriuwetek kan k̄k̄iak Jisas kerek nepei kaa, h̄rak kau kekre han ki te maain God Haai kakriuwetek kak̄ikekyi yi m̄t miyap̄r.

H̄m̄n Yaaik God keriuwetek kan h̄rak kenipai haiu n̄kerek n̄rak

¹² T̄is, nai yinan, haiu emises menmen God H̄m̄n Yaaik h̄rak ketpaiyem. Haiu ap emises menmen enum mekre han kaiu h̄ram menipai haiu hanhanem. ¹³ *Yi yises menmen enum mekre han ki maain yi yayi, te God H̄m̄n Yaaik kak̄ikepi yi eiȳwaank menmen enum mekre han h̄ram ap mamnipi yi hanhan eiyisesim te yi eitike God eiyu.

¹⁴ M̄t miyap̄r kerek newis God H̄m̄n Yaaik naanm̄pror me menmen h̄r n̄riakem, h̄r n̄re n̄kerek ne God. ¹⁵ *H̄m̄n Yaaik kerek God keriuwetek kan kau kekre han kaiu ap kenipai haiu ap p̄ike m̄naain maain God kakwep au. H̄rak kenipai haiu m̄re n̄kerek ne God h̄rak kekepai keriuwe menmen m̄rak iuwe te haiu niutip niutip matip God, “Ti Haai kai.” ¹⁶ *God H̄m̄n

* **8:3** Ap 13:38, 15:10; Fl 2:7; Hi 4:15 * **8:4** Ga 5:16, 25 * **8:6** Ro 6:21 * **8:7** Mt 12:34; Jo 8:43, 12:39; Je 4:4 * **8:9** 1Ko 3:16, 12:3 * **8:10** Ga 2:20; Ef 3:17; 1Pi 4:6 * **8:13** Ga 6:8; Kl 3:5 * **8:15** 2Ti 1:7; Ga 4:5-6; Mk 14:36 * **8:16** 2Ko 1:22

Yaaik hirekes ketpai h+m+n kau hiau mre nikerek ne God. ¹⁷ *In ek, hiau mre nikerek n+rak, te hiau mam+ menmen God kakwetaiyem. Haiu mamtike Kraiis mam+ menmen yaaim mam+tar hiau mertei menmen enum mamnen mamraiwaank mar ke n+paa menmen enum man mewaank Kraiis, hiau mam+ menmen yaaim me God mar ke Kraiis epei ket+wem, te hiau mamu mamre iuwe mamtikerek.

Maain hiau m+ miyap+ mam+ menmen yaaim hiau mamu mamre iuwe

¹⁸ *Menmen yaaim me Kraiis maain h+ram mamnen kerek God kakwepyap+rem kakwetaiyem h+ram mamre menmen iuwe, te hi han kitet in ek menmen enum h+ram mamraiwaank h+ram mre menmen wein+m. ¹⁹ *Menmen yap+we God k+riakem h+ram han k+r kekrit kekrit nemer+ w+ God h+rak kakteiknor hiau nikerek n+rak. ²⁰ *Menmen kerek God k+riakem h+ram mau enum mentar God kewaankem. H+rak ap hanhan keriuwe menmen im te God k+riakem. Te menmen im mepu. ²¹ *Maain God p+ke kaknip menmen h+ram mamnaaiw+ menmen enum menipem h+ram mau enum, te h+ram mamweik+n yaaim mamu werek mam+ ke hiau nikerek ne God hiau mamu mamre iuwe mam+ menmen yaaim me God.

²² Haiu mertei menmen yap+we God k+riakem h+ram mepu enum mar ke miyap+ h+r neteiknen nanine nikerek. N+paa ere in h+ram han enuk mepu memer+ God p+ke kak+rak menmen yap+we h+ram mamre yaaim. ²³ *Te h+ram keremem au. Haiu m+ miyap+ kerek God H+m+n Yaaik kau kekre han kau, h+rak k+re

menmen yaaim min+n me menmen yap+we maain God kakwetaiyem, hiau metikerem mepu han enuk memer+ w+ kerek God kaknipai hiau mre nikerek n+rak. Me w+ im h+rak kaknipai y+nk kau h+rak yaaik p+ke kaki taau! ²⁴ *God epei kekepai kaktaihis kentar hiau memtau h+m h+rak ketpim hiau misesim, hiau memer+ h+rak kakwetaiyem. Haiu memer+ h+rak kakwetaiyem mam+tar menmen hiau memer+ mam+wem h+ram epei man, te hiau wen memer+uwem meiyam au. Haiu met+wem epei au. ²⁵ Te hiau ap met+wem wen au. Haiu wen memer+ menmen hiau han kitet h+ram mamnen, hiau mam+nk+k+wem mam+nk+k+wem ere h+ram mamnen. ²⁶ Mar im God H+m+n Yaaik kekepai hiau m+ miyap+ kentar hiau ap mertei han ke God werek werek au. Haiu ap mertei mitehi God menmen werek werek au. God H+m+n Yaaik hirekes kekreh+ kau kitehi God Haai menmen keriuwe h+m hiau m+ ap metpim au, hiau m+riakem mre m+ik ketnen park o han toenuk. ²⁷ *God Haai kerek kertei han ke m+ yap+we, kewenhi menmen God H+m+n Yaaik hanhanem kentar h+rak+tau han kiut+p te h+rak God H+m+n Yaaik kekreh+ ke hiau m+ ne God h+rak kitehi God Haai me menmen h+ram mises han ke Haai keremem.

²⁸ *Haiu mertei menmen yap+we God k+riakem h+ram m+kaap hiau m+ miyap+ kerek hiau hanhan meriuwe God kerek h+rak kehimitenai hiau emises menmen h+rak hanhan em. ²⁹ *Menmen yap+we God k+riakem h+ram m+kaap hiau m+ miyap+ mentar hiau m+ kerek God n+paa kehimitenai hiau mamisesik. H+rak kehimitenai hiau mam+ ke N+kan k+rak Jisas Kraiis te h+rak kakre iuwe

* 8:17 Ga 4:7; Rev 21:7

* 8:18 Ro 5:2; 2Ko 4:17

* 8:19 Kl 3:4

* 8:20 Jen 3:17-19

* 8:21

2Pi 3:13; 1Jo 3:2

* 8:23 2Ko 5:2-4; Ga 5:5

* 8:24 2Ko 5:7

* 8:27 Sam 139:1; 1Ko 4:5

* 8:28 Ef 1:11

* 8:29 Kl 1:18; Hi 1:6

mítik kákikre nímín ke haiu mít miyapír haiu mamre kíkrek nírak.
³⁰ Haiu mít miyapír kerek hírak nípaa kehímítenai maain haiu mamisesik, hírak kari han kaiu haiu mamisesik. Haiu mít miyapír kerek hírak kari han kaiu, haiu mamisesik hírak ketpai hírak kesak menmen enum maiu haiu yaain. Haiu mít miyapír kerek hírak ketpai haiu yaain, hírak kewetai menmen mírak yaaim.

Menmen Jisas Kraís kíríakem híram meteíknai God han han iuwe keríuwe haiu mít miyapír

³¹ *Hi han kitet menmen im God hírak hanhan keríuwai kekepai mentar menmen hi nepei hetpiyem, neimín hír naníninai a? Taauye! ³² *God hírak ap kepakín Níkan kírak au, hírak keríuwetek kan kaa kekepai haiu mít miyapír yapírwe. Te hírak kakwetai menmen yapírwe weiním mamkepai mar ke hírak kewetai Níkan kírak weiník. ³³ *Neimín hír nansiuwe hír nantíp haiu mít miyapír kerek God kehímítenai haiu nírak, haiu enun a? Taauye! God hírekes epei katíp haiu mít yaain. ³⁴ *Neimín hír nantíp haiu emnen emno si a? Kraís Jisas au! Hírak kaa te God kíkíak hírak píke kekrit kau his yaaim me God kerek mít iuwe nanwik, hírak kitehi God Haai ke haiu mít! ³⁵ Kraís hírak han tewenínai te mekam mamnen nímín mamremir menmen mírak ap te mamú mamíkrai mamkepai a? Mewaai meruri menmen enum mamnen mamraíwaank, o menmen menipai haiu han enuk, o mít hír nenoyiyai nanwep, híram menmen mamremir menmen mírak ap te mamú mamíkrai mamkepai au a? Mewaai meruri haiu nínpí mewei o haiu ap metenen klos o pewek mei, o menmen enum mamraíwaank, o

mít nanwep haiu mami, híram mamremir menmen me Kraís ap te mamíkrai mamkepai au a? Taauye! ³⁶ *Hím me God mau tíwei Sam híram matíp mar im:

“Mít nanoyiyai haiu mít hír nanwep me wítaan wanewik, hír nerekyei haiu míre sipsip kerek mít neriyei naníno nanwep. Mít nerekyeyem nentar haiu mít miyapír kerek mises hír mit em.”

³⁷ *Au, menmen im híram weiním. Kraís hírak hanhan keríuwai te haiu maminín menmen enum im. Haiu mamú werek me menmen enum mamraíwaank. ³⁸ Haiu maminín menmen enum im mamraíwaank mamíntar hi hertei hírak han tewenínai te menmen ap mamnen nímín mamremir menmen mírak híram ap te mamú mamíkrai mamkepai au. Haiu wen mepu o maain haiu mami híram menmen weiním. Ensel o típir o herwe o menmen iuwe meít wit ke God, nepni o menmen epei man in o maain híram mamnen, híram ap te mamremir menmen me Kraís híram ap te mamú mamíkrai mamkepai au! ³⁹ God Haai han tewenínai haiu mít miyapír kentar haiu ne Jisas Kraís Mítik kaiu Iuwe. Te menmen mau nepni o menmen mau míník tí o menmen mei miutíp nípaa God kíríakem ap te mamremir menmen mírak híram ap te mamú mamíkrai mamkepai au.

9

Pol han tewenín mít miyapír ne Isrel

¹ Hi hatíp werek hentar hi hises hír me Kraís. Hi ap hewisesik au. Han kai keit nímín kerek God Hímín Yaaik kau kekrerek, hírak ketpo hi hatíp werek me menmen

* 8:31 Sam 118:6 * 8:32 Jo 3:16 * 8:33 Ais 50:8 * 8:34 Sam 110:1; Ap 7:55-56; 1Jo 2:1
 * 8:36 Sam 44:22; 2Ko 4:11 * 8:37 Jo 16:33

im. ² Hi han enuk, hekrit hekirt hi han tewen+n m+it miyap+ir.

³ *Hi hanhan God kakweik+n sip kakweto kak+p+ira hi enaaiw+ir Krai hi ekreh+ir ke m+it miyap+ir yap+irwe ne Isrel, haiu ne maam n+ipu kiut+p, te h+ir nanises h+m me Krai. ⁴ *Haiu m+it miyap+ir ne Isrel, God kehimitenai haiu n+rak, h+rak kenipai haiu n+kerek n+rak, haiu nep+i m+ir menmen m+rak yaaim merh+he. H+rak ketpai h+m m+rak h+rak kakisesim, h+rak kewetai h+m m+rak ham haiu em+iseim. Haiu em+irtei mewen+ipi niuk me God werek werek, God kat+p h+rak kak+ikepai kaktaihis. ⁵ *Haiu nepenyerer ne maamrer taiu iuwe Ebrahim, Aisak, Jekop. Krai h+rak k+ire m+it+k ke t+ h+rak nepenyek ke maamrer it. H+rak kerekek h+rak God h+rak naanm+pre menmen yap+irwe haiu emwen+ipi niuk m+rak tipmain tipmain enum eik. Keremem.

God kehimitan m+it miyap+ir n+rak

⁶ *Hi ap hat+p menmen n+ipaa God ketpim in ek h+rak ap kisesim au. M+it miyap+ir yap+irwe ne weiw+ik miut+p me Isrel, God h+rak ap kehimiteni yap+irwe h+ir n+rak au. ⁷ *H+ir nepenyerer yap+irwe ne Ebrahim h+ir ap n+kerek ne God nar ke maam k+ir nentar h+ir ap nises h+m me God. God kat+p Ebrahim kar ik: "Nepenyerer ne Aisak keriyen, h+ir nepenyerer nit. Hi hetput h+ir nan+it menmen mei. Nepenyerer han en au." ⁸ *N+kerek kerek Ebrahim kinen wein+n, h+ir ap n+kerek ne God au. N+kerek Ebrahim kinen kentar God h+rak ketp+wekem kekepik kakini, h+ir keriyen n+ire n+kerek ne God. ⁹ *God kat+p Ebrahim h+m

mar im: "Maain w+ kerek hi h+imat hi p+ike anen hi akaap Sera h+ire waw+itu h+ire wawine n+ikan."

¹⁰ *Menmen im keremem meteikni nepenyerer ne Ebrahim h+ir yap+irwe ap n+kerek ne God keriyen au. N+kerek h+rak+it te Rebeka h+rak+it te haai kiut+p, h+rak maam n+ipu kaiu Aisak. ¹¹⁻¹² *Rebeka ap wine n+kerek h+rak+it tei t+re wen au, God kehimitan Jekop h+rak k+ire n+ikan k+rak, te Iso au. H+rak+it ap t+riak menmen yaaim o enum wen au, God kehimitanek te h+rak kakteiknai h+rak kises han k+rak kehimitan m+it h+ir n+kerek n+rak. Menmen h+ir n+riakem ap mamri han k+rak au. God kat+p Rebeka kar ik: "Maain Iso n+ikan iuwe m+it+k h+rak kakises h+m me n+kik k+rak Jekop." ¹³ *H+m me God mau t+wei Malakai kewis+m h+iram mat+p mar im: "Hi hanhan iuwe heriuwe Jekop hi hehimitanek h+rak n+ikan kai. Hi hanhan kike heriuwe Iso, hi hep+rek h+rak ken."

¹⁴ Te haiu mamt+p mekam? God h+rak kises menmen h+iram ap yaaim a? Taauye! ¹⁵ *God kat+p Moses kar ik: "Hi han tewen+n m+it miyap+ir kerek hi hanhan akepi. Hi hises han kai hi akaap m+it miyap+ir." ¹⁶ *Te haiu ap mamt+p God h+rak hanhan keriuwe m+it miyap+ir kentar menmen h+ir hanhanem o menmen h+ir n+riakem au. God kises han k+rak kehimiteni h+ir n+rak kerekek. ¹⁷ *Haiu mekine h+m me God Moses kewis+m mau t+wei, God kat+p m+it+k iuwe Fero ke Isip menmen kar ik: "Hi hewisit ti h+ire m+it+k iuwe ke Isip te menmen im hi herekyutem, m+it miyap+ir nan+irtei hi manp enuk iuwe h+ir m+it miyap+ir nerer wit wit nanwen+ipi niuk mai." ¹⁸ *God h+rak

* 9:3 Eks 32:32 * 9:4 Eks 4:22; Diu 7:6, 14:1-2 * 9:5 Mt 1:1-16; Jo 1:1; Ro 1:25 * 9:6

Nam 23:19; Ro 2:28 * 9:7 Jen 21:12 * 9:8 Ga 4:23 * 9:9 Jen 18:14 * 9:10 Jen 25:21

* 9:11-12 Jen 25:23 * 9:13 Mal 1:2-3 * 9:15 Eks 33:19 * 9:16 Ef 2:8 * 9:17 Eks 9:16

* 9:18 Eks 4:21, 9:12, 14:4

han tewenin mit miyapir kerek hirak hanhan kekepi, te hirak kises han kirak kenip mit miyapir han hir nanwenin han kir ke menmen.

God kewaank mit han, hirak kikaap mit han

¹⁹ Mitik kiutip kekre nimin ke yi mit ketpo kar ik: "Menmen ti hetpaiyem hiram werék, God kenmak te hirak kaktip haiu mit enun a? Keimin kakwenin God me menmen hirak hanhan kakraakem a? Taauye!" ²⁰ *Kai yinak, ti han kitet ti iuwe te ti pike atip God me menmen hirak kakraakem a? Hause kerek mite hire wewisim me haak hiram ap mamtip mamir ik: "Ti henmak ti ap hewena hi hire kurpe a?" ²¹ *Mite kerek weit hause hire wawises han kire waunip menmen weriwerem. Hire weit hause weremir, meiyam hire wewenem mire kurpe, meiyam au hire wewisim mire hause me wewis haak o heurek hire weneipetem mekrerem.

²² Menmen God kakraakem hiram mar im. Hir mit enun hire tikenup o hause hiram mewep, te God hanhan kakteikin menmen mirak iuwe hirak kakawaank mit enun nar ik. Hirak hanhan kakawaank mit nar ik kerek hirak ap kakraakem waswas au. ²³ *Te hirak hanhan kakteiknai menmen yaaim mirak iuwe, hirak nepei kewetai pinam, haiu mit han haiu mire hause kurpe te hirak hanhan keriuwai. Nipaa hirak keni-pai han kai te maain haiu mamre yaain mamit pinam me menmen yaaim mirak. ²⁴ Hirak kehimitan haiu mit miyapir han ne Isrel keriyen haiu mamit menmen im yaaim au. Haiu mamtike mit miyapir han ne weiwik ham, haiu yapirwe mamit menmen mirak

yaaim. ²⁵ *Mau tiwei Hosia kewis God katip kar ik:

"Mit miyapir kerek ap ne weiwik mai, hi hehimiteni hir mit miyapir nai.

Hir ne weiwik nipaa hi ap hanhan heriuweri, te in ek hi hanhan heriuweri.

²⁶ *Maain wit kerek nipaa mit han natip hir ap mit miyapir ne God, te hir mit han nanitpor nanir ik, 'Yi hiras yi nikerek ne God kerek hirak kaku tipmain tipmain enum eik.'

²⁷ *Mitik profet Aisaia kewis him me God katip ke Isrel kar ik:

"Maain mit miyapir ne Isrel hir nanine nikerek nantin yapirwe nanre tenhaan ke mani, te God kakikaap mit neiyam kike nimin ne hir mit yapirwe kaktohis.

God ap te kakmerir wi yapirwe te mit miyapir nanweikin sip nanwet menmen enum.

²⁸ Au, hirak keremir wi yinam te hirak skelim mit kakintar menmen enum hir niraakem." ²⁹ *Nipaa Aisaia katip me menmen im. Hirak kewis him mau tiwei mirak. Hiram matip mar im:

"God hirak Mitik Iuwe naanmipre mit ne ami neit wit kirak hirak ap kewis nepenyerer nai ne weiwik me Isrel hir nepu, te haiu weiwik maiu nepei au mesi mire mit miyapir nipaa nau neit wit Sodom ketike wit Gomora."

Him yaaim me God mamkaap mit ne Isrel netike mit ne weiwik ham

³⁰ *Haiu mamtip mekam a? Haiu mamtip menmen im. Mit miyapir kerek ap ne weiwik me Isrel hir ap hanhan nanriak God hirak katip hir yaain. Te hir

* 9:20 Ais 29:16, 45:9 * 9:21 Jer 18:6 * 9:23 Ef 1:3-12; Ro 8:29 * 9:25 Hos 2:23 * 9:26 Hos 1:10 * 9:27 Ais 10:22-23 * 9:29 Ais 1:9 * 9:30 Ro 10:20 * 9:31 Ro 10:2-3

nemtau hīm mīrak hīr nisesim te God katip hīr yaain. ³¹ *Te mīt miyapīr ne Isrel kerek God kehimiteni hīr mīt nīrak, hīr au. Hīr hanhan nanises hīm lo me Moses, te God kaktip hīr yaain. Te God au, hīrak keweikīn sip kewetīr. ³² *Kenmak te God katip hīr enun hīrak keweikīn sip kewetīr? Hīrak kīriakem kentar hīr ap nises hīm mīrak weinīm au. Hīr han kitet hīr enriak menmen yaaim te God kaktip hīr yaain. Hīr han enuk neriuwe Kraiss hīr ap nisesik au. Hīr nīre mīt kerek Aisaia ketpim kewis hīm mau tīwei mīrak, hīr nerewo nan nanīnkewīn. ³³ *Aisaia kewis hīm mar im:

“Yi eiyīmtau. Hi God ewis mītīk keit wit Saion hīrak kakre nan tokik. Hīrak kakīwaank mīt miyapīr kakīntar menmen hīr nīnapen nanisesim nanīr ke mīt hīr nerewo nan nenkewīn. Te mīt kerek hīr nanīmtau hīm mīrak nanisesim, hīr ap te han enuk nanriuwerek au, hīrak kakīkepi.”

10

Mīt miyapīr ne Isrel ap nises God werék werék au

¹ Yi nai yinan, hi hanhan wīsenum mīt miyapīr yapīrwe ne weiwīk mai Isrel hīr nanweikīn sip nanwet menmen enum te God kakīkepi kaktorhis. Hi hitēhi God me menmen im. ² *Hi hertei te hi hewepyapīri hetpi hīr hanhan wīsenum nises God te hīr ap nertei werék werék menmen hīrak hanhan hīr nanisesim. ³ *Hīr nertei menmen God kīriakem, te hīrak katip haiu mīt haiu yaain. Hīr nertei menmen im me God hīr nises han kīr nekrehīr ke menmen God kīriakem. Te hīr ap hanhan nanises menmen God kīriakem te

hīrak kaktip hīr yaain au. ⁴ *Kraiss hīrak kekrehīr ke hīm nīpaa God kewet Moses em, hīram nepei au mesi. Te mīt miyapīr kerek hīr nanises hīm me Kraiss, God kaktip hīr mīt miyapīr yaain.

God hīrak hanhan pike kakīthis mīt miyapīr yapīrwe

⁵ *Moses katip menmen im me hīm kerek God kewetīwekem hīrak kewisīm mau tīwei. Hīrak katip kar ik: “Mīt miyapīr kerek hīr nanises hīm im werék werék, maaain hīr nanu natike God.”

⁶ *Te hīm me God matip menmen im me mīt miyapīr hīr nises hīm me Kraiss te God kaktip hīr yaain. Hīram matip mar im: “Yi ap han ekitetim emīr im: ‘Neimīn hīr nanīno wit ke God hīr nanīthis Kraiss neiyīk nanīnen tī?’” ⁷ O yi ap eitip eiyīr ik: “Neimīn hīr nanīno wit kerek mīt naa hīmīn kīr kīwaairi hīr nanīt Kraiss neiyīk nanīnen tī ik?”

⁸ Hīm me God matip mar im: “Hīm me God hīram mau menep mamkepi. Hīram mau mekre hīm mi, mau mekre han ki mentar yi yerteiyem.” Hīm im hīram hīm yaaim haiu metpiyem yi eiyisesim.

⁹ Haiu matip mīt miyapīr menmen mar im: “Yi eitip eiriuwe hīm ki yi eitip, ‘Jisas hīrak Mītīk Kaiu Iuwe naanemprai,’ yi han kitet eikre han ki God nepei kīkīak Jisas kerek kīwaai kekre nīmīn ke mīt nepei naa, hīrak pīke kekrit kau, te God kaktihis.” ¹⁰ Haiu han kitet menmen me Kraiss mekre han kaiu, haiu matip meriuwe hīm maiu haiu misesik, te God katip haiu mīt yaain, hīrak kaktaihis.

¹¹ *Hīm im yaaim mentar Profet Aisaia kewis hīm me God mau tīwei hīram matip mar im:

“Mīt miyapīr niutip niutip hīr nises hīm me Kraiss, hīr ap

* 9:32 Ais 8:14 * 9:33 Ais 28:16; 1Pi 2:6; Ro 10:11 * 10:2 Ap 22:3 * 10:3 Ro 9:31-32

* 10:4 Mt 5:17; Jo 3:18 * 10:5 Ro 7:10; Ga 3:12 * 10:6 Diu 30:12-14 * 10:11 Ro 9:33

* 10:12 Ap 15:9

han enuk nanriuwerek au, h̄rak kak̄kepi.”¹² *H̄m im mat̄p me m̄t miyap̄r yap̄rwe ne weiw̄k me Isrel, m̄t miyap̄r ne weiw̄k ham nerer wit wit. God ap han kitet me weiw̄k me m̄t au. God h̄rak ke haiu m̄t miyap̄r yap̄rwe, te h̄rak kak̄kaap m̄t miyap̄r kerek h̄r nises h̄m m̄rak, h̄rak kak̄kepi iuwe.¹³ *H̄rak kak̄kepi iuwe kak̄ntar h̄m me God profet Joel kewis̄m mau t̄wei mat̄p mar im:

“M̄t miyap̄r kerek h̄r nitehi M̄t̄k Iuwe, h̄rak kak̄kepi kaktorhis.”

¹⁴⁻¹⁵ *H̄r ap nises h̄m me Krai nan̄rkeik te h̄r nanit̄wekhi h̄rak kak̄kepi kaktorhis a? H̄r ap nemtau h̄m me Krai nan̄rkeik te h̄r nan̄rtei h̄rak kak̄kepi a? M̄t ap netpor h̄m me Krai nan̄rkeik te h̄r nan̄mtau h̄m m̄rak a? God ap te kaksuwe m̄t nan̄no nan̄tpor h̄m me Krai nan̄rkeik te h̄r nan̄mtewem a? Taauye! H̄m me God Aisaia kewis̄m mau t̄wei mat̄p mar im: “M̄t kerek h̄r nan̄nen nan̄tpai h̄m yaaim me Krai, h̄r n̄r̄ak menmen yaaim.”

M̄t miyap̄r ne Isrel ap nises h̄m yaaim me Krai

¹⁶ *M̄t miyap̄r yap̄rwe ne Isrel ap nises h̄m yaaim im me Krai au. M̄t̄k profet Aisaia kewis̄m mau t̄wei mat̄p mar im:

“M̄t̄k Iuwe, m̄t miyap̄r niut̄p niut̄p h̄r nemtau h̄m maiu h̄r nisesim. M̄t miyap̄r yap̄rwe han en au.”¹⁷ *Te m̄t miyap̄r h̄r nises h̄m me Krai nentar h̄r nemtewem. H̄r nemtewem nentar m̄t epei nen netporem.¹⁸ *Hi hitihi

menmen im. M̄t miyap̄r ne Isrel h̄r nepei nemtau h̄m yaaim me Krai im o au a? H̄r epei nemtewem ye! H̄m me God mau t̄wei Sam h̄ram mat̄p mar im:

“H̄m kerek m̄t h̄r netpim men merer wit wit kerek m̄t newi.”¹⁹ *Hi p̄ke ehitihi menmen. Yi han kitet m̄t miyap̄r ne Isrel h̄r netari h̄m im a? Auye! Moses kin̄n kewis̄m h̄m me God mau t̄wei me menmen im h̄ram mat̄p mar im:

“Maa in hi God hi eh̄t m̄t miyap̄r h̄r ne weiw̄k ham wein̄m h̄r netari menmen mai au, hi anipi yi ȳnk enuk han enuk eiriuwari yi hemkre menepam eiriuwe menmen hi erekyorem.”

²⁰ *Profet Aisaia h̄rak kin̄apen kewepyap̄r h̄m me God au. H̄rak kat̄p kar ik:

“Hi God hewis̄m m̄t kerek n̄paa h̄r ap hanhan nis̄sa, in ek h̄r nerteiya te h̄r nises h̄m mai. Hi hewepyap̄r h̄rekes herp yaain te m̄t kerek n̄paa ap nitehi m̄t han me hi, in ek h̄r nises h̄m mai.”²¹ *Aisaia kat̄p h̄m im me m̄t miyap̄r ne Isrel. H̄rak kat̄p kar ik:

“Hekrit hekrit me w̄ yap̄rwe hi God hewis̄m his mai en̄nor h̄r nanis̄sa, te h̄r au, neweik̄n sip neweto, h̄r nena netpo enum.”

11

God h̄rak hanhan keriuwe m̄t miyap̄r han ne Isrel

¹ *Hi ehitihi menmen. Yi han kitet God nepei keweik̄n sip kewet m̄t miyap̄r n̄rak ne Isrel a? Taau! Hi h̄rekes hi m̄t̄k ke

* **10:13** Joe 2:32 * **10:14-15** Ais 52:7 * **10:16** Ais 53:1; Jo 12:38 * **10:17** Jo 17:20 * **10:18**

Sam 19:4 * **10:19** Diu 32:21 * **10:20** Ais 65:1 * **10:21** Ais 65:2 * **11:1** 1Sml 12:22; Sam 94:14; Fl 3:5

Isrel, hi nepenyek ke Ebrahim, hi ke weiwik me Bensamin. Te menmen im meteikni God ap keweikn sip kewetai mit ne Isrel au. ² God ap keweikn sip kewet mit miyapir narak kerek nipa hira kehimiteni hir narak. Yi yertei hm mau twei me God hiram matip me Profet Ilaija hira kesiuwe hm men Isrel hira katip God kar ik: ³ **“Mitik Iuwe, mit ne Isrel hir nenep mit profet nit, hir nari kinaa newenem me mit hir newepwar menmen newetutem. Hir mit enun nenep mit profet naa nenepi. Hi kerekek hi hepu hir ninetnau naniyep.”* ⁴ **God hira ketpwek mekam a? Hira katip kar ik: “Hi ap heweikn sip hewet mit miyapir nar ke 7,000 hir wen nises hm mai hir ap newen ninip nanwenipi niuk me tipir Bal au.”*

⁵ **Mar ke nipa God naanmipre mit kerek hir nisesik te in ek hira kehimitan mit miyapir ne Isrel han hir nisesik nentar hira hanhan keriuweri.* ⁶ **God kises han kira kehimiteni hir narak kentar hira hanhan keriuweri weinim ap menmen hir nriakem o nisesim au. Hira kehimiteni kentar hir narak menmen yaaim te God ap hanhan keriuweri weinim au.*

⁷ **Hi hatip menmen im. Menmen Isrel hir hanhan nantiwem neriuwe hm hir nisesim, hir ap netiwem au. Te mit kerek God hanhan keriuweri kehimiteni hir mit narak, hir keriyen netiwem. Mit han au, God kwenin han kir hir nisesik au.* ⁸ **Hm me God mau twei mitik profet Aisaia kewisim hiram matip mar im:*

“God kwenin han kir te menmen hir nirem, hir ap nisesim.

Menmen hir nemtewem, hir ap nisesim.

Hir nepu nepir kerekek nipa ere in.” ⁹ *Hm me God mau

twei Devit kewisim hiram matip mar im:

“Hi hanhan God hira kakwis menmen kerek hir nam nanim hiram mamri-waank mamir ke tirpe menep samiyak, o mamir ke nan kiwaai yayiwe mitik kakrewetik hira kakinkewin.

¹⁰ *Hi hanhan nanamir kir toto te hir ap nir ein ein au.*

Hir han kir enuk me menmen enum mamnen mamnip mamri-waanki nanir ke mite sip kin hire weremtit menmen wauno yanin.”

God kikaap mit miyapir ap ne weiwik me Isrel kaktorhis

¹¹ **Hi pike ehithi menmen. Yi han kitet mit miyapir ne Isrel hir newaank hiras keriyen nar ke mit nentirer nan nenkewin nani me wi hir neweikn sip newet hm me Krais a? Taauye! Hir neweikn sip newet hm me Krais te God kikaap mit miyapir han ne weiwik ham, hira kaktorhis. Hira kaknip mit miyapir ne Isrel hir han enuk nanriueri nanintar menmen yaaim God kerekorem.*

¹² *Menmen enum mit miyapir ne Isrel hir nriakem menip God hira kikaap mit miyapir han ne weiwik ham kewetir menmen mirak yaaim. Hir ne Isrel neweikn sip newet menmen yaaim me God te God kewet mit miyapir han em. Maain, mit miyapir yapiwe ne Isrel nanweikn sip nanises hm me Krais menmen im mamkaap mit miyapir yapiwe nerer wit wit mamkepi wisenum.*

¹³ *In ek hi hetpi yi mit miyapir ap ne Isrel. Hi aposel kerek God keriuweta hi han yi mit miyapir ap ne weiwik me Isrel, te hi han yaaik hi hetpi yi mit hm mirak.* ¹⁴ *Te hi mitik kiutip ke*

* **11:3** 1Kin 19:10, 14   * **11:4** 1Kin 19:18   * **11:5** Ro 9:27   * **11:6** Ga 3:18   * **11:7** Ro 9:31   * **11:8** Diu 29:4; Ais 29:10   * **11:9** Sam 69:22-23, 35:8   * **11:11** Ap 13:46; Ro 10:19

Isrel hi hari han ke m̄t miyap̄r yap̄rwe ne Isrel hi enipi h̄r han enuk hemkera menepam neriuwe menmen yaaim God kewet m̄t miyap̄r ne weiw̄k ham em. Te h̄r hanhan enises h̄m me Krai te God kak̄iKepi kaktorhis. ¹⁵ God nepei kewis yi m̄t miyap̄r ne weiw̄k ham ap ne Isrel yi yetikerek yekiyan yau yentar h̄rak nepei keweik̄n sip kewet m̄t miyap̄r ne weiw̄k me Isrel. Maain h̄rak p̄ike kaktorhis h̄r nantikerek nankiyan nanu, yi han kitet mekam mamnen? Menmen im. H̄r nanu werek nan̄r ke m̄t n̄paa naa h̄r p̄ike nekrit. ¹⁶ M̄t h̄r nehimitan nu nek̄inp̄i h̄ram me God, te nu heneik, t̄wei o n̄kim m̄rak, h̄ram me God. Ebrahim ketike m̄t profet h̄r yaain h̄r n̄kerek ne God. Te maain nepenyerer n̄r h̄r nan̄re n̄kerek ne God.

¹⁷ God nepei keremir heneik enum me map̄k. Menmen im meteiknai God keweik̄n sip kewet m̄t miyap̄r han ne weiw̄k me Isrel. Te h̄rak ketihis yi m̄t miyap̄r han ne weiw̄k ham, yi ȳre map̄k me yaank heneik m̄ram, h̄rak keremir kemt̄n mau map̄k me wit mekreh̄r ke map̄k heneik nepei maa. Yi yepu yari w̄ m̄ram te yi eiyu werek werek. ¹⁸ Te yi ap einan yip̄r eiw̄rek me m̄t miyap̄r ne Isrel God kep̄ri kar ke m̄t h̄r newen nu heneik new̄rem au em̄t! Yi ap han ekitet yi iuwe au. Yi ȳre nu heneik keriyen. Nu heneik ap te naanm̄pre nek̄inp̄i au. H̄ram nek̄inp̄i em h̄ram naanm̄pre nu heneik. H̄rak au, h̄r m̄t ne Isrel h̄r n̄re nu nek̄inp̄i, yi m̄t ne weiw̄k ham yi ȳre nu heneik.

¹⁹ Yi eit̄p̄ eiȳr ik: “God kep̄r m̄t miyap̄r enun ne Isrel k̄re m̄t newen nu heneik new̄rem, kewisai haiu m̄t miyap̄r ne weiw̄k

ham haiu mekreh̄r k̄r te haiu yaain.” ²⁰ H̄m im h̄ram yaaim te yi naanempre h̄ras me menmen im. God kep̄ri nentar h̄r ap nises h̄m m̄rak te yi yekreh̄r k̄r yi yau yentar yi yises h̄m m̄rak. Te yi ap han kitet yi yaain au. Yi naanempre h̄ras werek werek me menmen yi yisesim te yi ap einaiw̄rem au. ²¹ God ap hanhan keriuwe m̄t miyap̄r ne Isrel h̄r neweik̄n sip newet̄wek. Au, h̄rak kep̄ri. H̄r n̄re map̄k heneik me wit, te yi au, yi yar ke map̄k heneik ke yaank. Te yi ap eiyisesik, yi han kitet h̄rak ap kak̄ip̄ri kakriwaank a? Taauye! H̄rak kak̄ip̄ri kakriwaank ye! ²² In ek haiu mertei God w̄ ham h̄rak hanhan keriuwe m̄t, w̄ ham au kak̄iwaanki. H̄rak kewaank m̄t miyap̄r kerek ap nisesik, te yi kerek yi yisesik h̄rak hanhan keriuwi. Yi wen yisesik, h̄rak hanhan kakriwi, o au en, h̄rak kak̄ip̄ri kak̄r ke m̄t h̄r newen nu heneik epei maa h̄r new̄rem. ²³ M̄t ne Isrel nanweik̄n sip han ekitet h̄m yaaim me Krai, h̄r nanises God, h̄rak p̄ike kaktorhis nantikerek nankiyan nanu nan̄r ke m̄t neremir nu heneik, h̄r p̄ike nek̄in̄m nanwis̄im mamu heneik n̄paa h̄r neremir, h̄ram mamwo. ²⁴ God kertei k̄r̄ak menmen im kentar menmen hi hetpiyem im. Yi m̄t ap ne weiw̄k me Isrel yi ȳre map̄k heneik m̄ram me yaank te God nepei kewis yi yekiyan yau yetikerek ȳre map̄k hen eik me yaank, h̄ram mau map̄k me witeik, h̄ram mewo. M̄t ne Isrel h̄r n̄re map̄k heneik h̄remes me wit te h̄ram menmen wein̄m God kaktorhis h̄r nantikerek nankiyan nanu nan̄r ke m̄t p̄ike newis map̄k heneik n̄paa h̄r neremir, h̄ram p̄ike mamwo.

God hanhan keriuwe m̄t miyap̄r yap̄rwe

* 11:25 Ro 12:16; Lu 21:24; Jo 10:16

25 *Nai yinan, hi hanhan yi yertei werék werék h̄m n̄paa m̄t ap nerteiyem. Hi hanhan yi yerteiyem te yi ap han ekitet yi yertei menmen yap̄rwe. God nepei kenip m̄t miyap̄r han ne Isrel h̄r newen̄n han k̄r ere maain m̄t miyap̄r ne weiw̄k ham kerek God kehimīteni h̄r nanises h̄m m̄rak h̄r nan̄nen nanisesik. 26 *Maain w̄i im nepei au mesi, m̄t miyap̄r yap̄rwe ne Isrel nanises God h̄rak kak̄kepi kaktorhis. H̄m me God mau t̄wei mat̄p me menmen im h̄ram mat̄p:

“M̄t̄k kerek kak̄kaap m̄t h̄rak m̄t̄k ke wit Saion, h̄rak kak̄p̄r menmen enum mekre han ke nepenyerer ne maam n̄pu ke Jekop.

27 *W̄i kerek hi ah̄sák menmen enum m̄r, hi hises h̄m n̄paa hi hetpim.” 28 M̄t ne Isrel h̄r neweik̄n sip newet h̄m yaaim me Krai, te God han enuk keriuweri, h̄rak k̄kaap yi m̄t miyap̄r ne weiw̄k ham. Te God kehimītan m̄t ne Isrel h̄r m̄t miyap̄r n̄rak h̄rak hanhan keriuweri kentar n̄paa h̄rak kat̄p maamrer t̄au Ebraham, Aisak, Jekop, h̄rak ketp̄wek̄t kar ik: “Hi naanmamre nepenyerer ni erekyor yaaim.” 29 Maain God p̄ke kakrekyor yaaim kak̄ntar h̄rak ap te kakweik̄n han k̄rak me m̄t miyap̄r ne Isrel kerek h̄rak kehimīteni h̄r n̄rak. H̄rak kak̄kepi.

30 N̄paa yi m̄t miyap̄r ne weiw̄k ham, yi yeweik̄n sip yewet h̄m me God, te in ek God hanhan kariuwi kekepi kentar m̄t miyap̄r ne Isrel h̄r neweik̄n sip newet h̄m m̄rak. 31 God hanhan keriuwi kekepi kentar h̄r

m̄t miyap̄r ne Isrel neweik̄n sip newet h̄m me God. Te in ek h̄rak God p̄ke hanhan kakriuweri kak̄kepi. 32 *God nepei kenipai haiu m̄t yap̄rwe haiu meweik̄n sip mewet menmen h̄rak ketpaiyem. Haiu meweik̄n sip mewet menmen h̄rak ketpaiyem, te maain h̄rak hanhan kakriuwai haiu m̄t miyap̄r yap̄rwe, h̄rak kakrekyai menmen yaaim kak̄kepai.

Haiu mamwen̄pi niuk me God

33 *God k̄au h̄rak yaaik iuwe. Menmen h̄rak han kitetim, menmen h̄rak kerteiyem, h̄ram yap̄rwe m̄re tenhaan me wan, h̄ram iuwe mesiken̄k. Haiu ap te mam̄rtei kenmak h̄rak k̄riak menmen o markeik h̄rak k̄riak menmen me haiu m̄t. H̄rak k̄riakem keremem. 34 *̄ram m̄re h̄m me God mau t̄wei metpim. H̄ram mat̄p mar im:

“Keim̄n h̄rak kertei menmen M̄t̄k Iuwe God h̄rak han kitetim o keim̄n h̄rak kertei iuwe te h̄rak ek̄tp̄wek h̄rak kak̄riak menmen im o menmen eim?”

35 *Taauye! Keim̄n h̄rak nepei kewet God menmen te h̄rak kakwet̄wekem mam̄kreh̄r k̄rak a?

36 *Taauye! Menmen yap̄rwe mepu, h̄rak God kerekek k̄riakem. H̄rak wen naanm̄re menmen yap̄rwe, h̄ram mau mamkepi. Haiu emwen̄pi niuk m̄rak in ere tipmain tipmain enum eik. Kere-mem.”

12

Haiu mamwet God ȳnk k̄au ketike han k̄au mam̄r ke m̄t newepwar menmen newet God em

* 11:26 Mt 23:39; Ais 59:20-21; Sam 14:7 * 11:27 Ais 27:9; Jer 31:33-34 * 11:32 Ga 3:22; 1Ti 2:4 * 11:33 Ais 55:8-9 * 11:34 Ais 40:13; 1Ko 2:16 * 11:35 Jop 41:11 * 11:36 1Ko 8:6

1 *Nai yinan, hi hetpi h̄im manp mar im. God nepei hanhan keriuwe haiu m̄it, h̄irak kerekyei menmen yaaim kekepai keriuwerem. Te yi eiwet God ȳnk ki ketike han ki eiyr̄ ke m̄it h̄ir newepwar menmen newet God em. Yi eiwet God ȳnk ki ketike han ki, yi eiysesik eir̄iak menmen m̄irak. Te h̄irak han yaaik kakriwi. Mar im yi yewen̄ipi God werak werak yekre han ki. 2 *Yi ap eiyses menmen eiyr̄ ke m̄it miyap̄r ne t̄i h̄ir nisesim au em̄it! Yi eiwis God h̄irak kakweik̄in han ki te yi eire m̄it h̄ir han k̄ir hanhan nanises God werak werak. Te yi eiyr̄tei menmen God hanhan yi eiysesim. H̄iram yaaim mamnip God han yaaik, h̄iram mamkepi werak werak.

Haiu mamwis menmen God H̄im̄in Yaaik kewetayem h̄iram mamkepai haiu mamr̄iak menmen

3 *Hi hetpi menmen im hentar God hanhan keriuwa hi h̄ir̄iak menmen m̄irak. Yi ap han ekitet yi yr̄e m̄it miyap̄r iuwe yin̄in m̄it miyap̄r han au em̄it! Yar ke yi yises God yeit menmen God H̄im̄in Yaaik kewetiyem mamkepi yi yr̄iak menmen h̄irak kehim̄iteniyem, te yi han kitet yi yaain o au. 4 *H̄im̄im im yaaim mentar haiu ȳnk kaiu kiut̄ip te p̄nam m̄iram yap̄rwe. Ham p̄nam h̄iram m̄ir̄iak menmen ham, p̄nam m̄ir̄iak menmen ham. 5 *Mar im haiu m̄it miyap̄r haiu yap̄rwe te haiu m̄ire ȳnk kiut̄ip mentar haiu mises h̄im me Krai, te haiu yap̄rwe niut̄ip niut̄ip mamkaapan.

6 *Menmen God kerekyeyem kewetiyem h̄iram ap m̄ip̄ram au. God nepei kewetei haiu m̄it han menmen m̄irak te haiu

mewepyap̄r h̄im h̄irak ketpeiyem, te haiu emwepyap̄rem mar ke haiu mises God memtau h̄im m̄irak. 7 Haiu m̄it han kerek God kehim̄itenai haiu emkaap m̄it, te haiu emkepi. H̄irak kehim̄itenai haiu m̄it han haiu mamt̄ip m̄it menmen, te haiu em̄tporem. 8 *Haiu m̄it han kerek God kehim̄itenai haiu mat̄ip m̄it h̄im haiu mamkepi mamk̄iak han k̄ir kakriwerem, te haiu mam̄tpim mamkepi. Haiu m̄it han kerek God kehim̄itenai haiu emwet m̄it han menmen p̄nam me menmen maiu kerek haiu metenenim, te haiu emwet̄irem. Haiu m̄it han kerek God kehim̄itenai haiu naanmamre m̄it miyap̄r han, te haiu emisesim emr̄iakem werak werak. Haiu m̄it han kerek God kehim̄itenai haiu m̄ikaap m̄it miyap̄r n̄nap o miyap̄r m̄ikan n̄r epei naa, te haiu emkepi werak werak.

Menmen yi yisesim te yi hanhan yeriuwahan

9 *Yi ap eiwisesik au. Yi hanhan yeriuwe m̄it. Menmen yaaim yi hanhanem. Menmen enum au, yi einein̄m. 10 *Yi hanhan yeriuwe ni yinan ne Krai yar ke yi hanhan yeriuwe ni ne winak ki. Yi han ekitet m̄it han h̄ir nin̄ni te yi eiwen̄ipi niuk m̄r h̄ir yaain.

11 *Yi ap eiuyu yain yain au em̄it. Yi eir̄iak menmen yaaim me M̄it̄ik Iuwe God yeriuwe han ki iuwe.

12 *Yi han yaaik eiuyu eimer̄r M̄it̄ik Iuwe Krai h̄irak p̄ike kaknen. Menmen enum mamnen mamiwep, te yi han tokik eiuyu. Hekrit hekrit yi eiyyitehi God menmen.

13 *M̄it̄ miyap̄r han nises h̄im me God, h̄ir netenen menmen

* 12:1 Ro 6:11, 13; 1Pi 2:5; Jo 4:24 * 12:2 Ef 4:23, 5:10, 17 * 12:3 1Ko 12:11; Ef 4:7
 * 12:4 1Ko 12:12 * 12:5 1Ko 12:27; Ef 4:25 * 12:6 1Ko 12:4-11; 1Pi 4:10-11 * 12:8 2Ko 9:7 * 12:9 1Ti 1:5; 1Pi 1:22; Emo 5:15 * 12:10 2Pi 1:7; Fl 2:3 * 12:11 Ap 18:25; Rev 3:15
 * 12:12 1Te 5:17 * 12:13 Hi 13:2

auri, te yi eikepi naanempror eiruwe menmen mi. Yi naanempre mît miyapîr han ne wit hak nanînen nanri.

14 *Mît kerek hîr neriwaank yi ap eiyitehi God hîrak kakrekoyor enum au emît! Yi eiyitîwekhi hîrak ekîkepi hîr nanisesik.

15 *Mît miyapîr hîr han yaaik, yi han yaaik eitikeri. Hîr han enuk me menmen, te yi han etwenîni.

16 *Yi han kiutîp eikiyan eiyu. Yi ap han ekitet yi iuwe au emît. Yi eitike mît miyapîr weinîni yi eiriyan eino in eino ein. Yi ap han ekitet yi yertei iuwe yinîni mît han.

17 *Mît kerek nerekyi enum, yi ap eirekyor menmen enum eiyîr ke hîr nerekyiyem au emît! Yi eirîak menmen mît miyapîr han nertei hîram yaaim. 18 *Yi ap einahan einapan au emît. Yi hanhan eitike mît miyapîr yapîrwe eikiyan eiyu. 19 *Nai yinan, yi ap eirîak mît menmen enum eiyîr ke hîr nerekyiyem au emît. Yi eiwis God maain hîrak kakrîak mît menmen kerek han enuk kakriuwari. Yi eiwisîk hîrak kakrîakem kakîntar hîrak katîp hîm mît newisîm mau tîwei mar im: “Maain hi God hîrekes ahîwanki arekyor enum.” 20 *Te yi ap eirekyor menmen enum au emît. Mît kerek hîr nerekyi enum, hîr nînpî maan yi eiwetîr menmen hîr nanîm, o hîr hîm niu enuk (o mar kewenkîkor hîm) yi eiwetîr tîpar mei hîr enîm. Yi eirîak menmen mar im yi eirekyor hîr yînk enuk neriuwe menmen enum hîr nîrîakem. Hîram mar ke yi yewen si yeunek mentar paan kîr, 21 te yi ap eiwis menmen enum mamri han ki maminîni au emît. Yi eiyinîni menmen enum eiriuwe menmen yaaim yi yîrîakem.

13

Haiu emises hîm me gavman

1 *Mît miyapîr niutîp niutîp nanîmtau hîm me mît iuwe ne gavman hîr enisesim. God kehîmtan gavman hîr naanmîpre mît miyapîr nerer wit wit. God kewis mît ne gavman in ek hîr nau tî naanmîprai. 2 Mît kerek hîr ap nises hîm me gavman hîr netpor, hîr neweikîni sip newet menmen God kewisîm. Hîr neweikîni sip newet gavman, te maain gavman hîr nanînîp nanînterim. 3 *Mît ne gavman hîr ap nepu nenip mît yaain hîr nîneini au. Mît kerek hîr nîrîak enum keremem. Yi yînapen gavman hîr han yaaik nanriuwari te yi ap eirîak menmen enum au. Yi eirîak menmen yaaim keremem te hîr nantîp yi yaain. 4 Hîr nîre mît ne God nekrehîr kîrak naanmamri te yi eiyu werek werek. Yi eirîak enum yi eineini eiyîntar hîr ap neit niuk iuwe weinîm au. Hîr netîwem neiyîm nanriwaank nanriuwe menmen mîr. Hîr nekrehîr ke God hîr nanînep mît miyapîr kerek nîrîak menmen enum. 5 Te yi eiyîmtau hîm me gavman eiyisesim. Yi ap eiyisesim eiyîntar yi yîneini hîr naniwep keremem au. Yi eiyisesim eiyîntar yi yekre han ki yertei hîram yaaim.

6 Yi eiwîr pewek me takis eiyîntar hîr mît ne gavman hîr nekrehîr ke God, hekrit hekrit hîr naanmîpri te yi eiyu werek werek.

7 *Te yi eiwet mît ne gavman menmen yapîrwe hîr nitihiyem. Yi eiwet mît ne gavman pewek me takis hîr nitihiyem. Yi eiwet mît ne gavman pewek me takis me tî hîr nitihiyem. Yi eiwenîpi niuk me mît ne gavman hîr iuwe. Yi

* 12:14 Mt 5:44; Ap 7:60; 1Ko 4:12 * 12:15 Sam 35:13 * 12:16 Ro 11:20, 15:5; Pro 3:7; Ais 5:21 * 12:17 1Te 5:15 * 12:18 Mk 9:50; Hi 12:14 * 12:19 Diu 32:35; Mt 5:39; Ro 13:4; 2Te 1:6-7; Hi 10:30 * 12:20 Pro 25:21-22; Mt 5:44 * 13:1 Ta 3:1; Pro 8:15; Jo 19:11 * 13:3 1Pi 2:13-14, 3:1, 3 * 13:7 Mt 22:21

han ekitet mīt ne gavman hīr iuwe
yi eirekyor menmen yaaim.

*Mīt miyapīr kerek hanhan neri-
uwe mīt miyapīr han hīr nises hīm
me God Moses kewisīm mau tīwei*

⁸ *Yi eiwet mīt menmen emrer
mīr me menmen kerek nīpaa yi
yetiwem. Menmen miutīp mamu
te yi eiwet mīt em. Hīram men-
men im. Yi hanhan yeriuwehan.
Mīt miyapīr kerek hīr hanhan
neriuwehan, hīr nises hīm me God
nīpaa Moses kewisīm mau tīwei.
⁹ *Hīm me God Moses kewisīm
mau tīwei hīram matīp mar im:
“Yi mīt eitike miyapīr yi ap eirihis
mīt miyapīr epei neit mīkan ei-
wenīnem au emīt! Yi ap einep mīt
han hīr nani. Yi ap eikintīp men-
men me mīt han. Yi ap hemkre
menepam menmen me mīt han.”
Hīm meiyam mepu hīram mises
hīm im miutīp Moses kewisīm.
Hīram matīp, “Yi hanhan eiri-
uwe mīt miyapīr han eiyr ke yi
hanhan eiriuwe hīras.” ¹⁰ *Mīt
miyapīr kerek hanhan neriuwe
mīt miyapīr han ap te nanrekyor
enum taau. Te hīr hanhan neri-
uwe mīt miyapīr hīr nises hīm me
God werék werék Moses kewisīm
mau tīwei.

Haiu emises menmen yaaim

¹¹ *Yi hanhan eiriuwe mīt
miyapīr han eiyrantar yi yertei
in ek yi ap eire mīt ne wītaan
nīwaaī au. Yi eiyrkrit eiyrises God
yi eirīakan werék werék eiyr ke
mīt kerek ne wītaan nīwaaī. Hīr
nekrit nentar nīpaa haiu minīn
mises hīm me God, wī hīrak
pīke kaknen kakīkepai kaktaihis
hīram wen yanīmīn. Te in ek
wī epei man menep. ¹² *Hīram
mīre wītaan nepei au, wanewik
mamnen te haiu emweikīn sip
emwet menmen enum te tī im

hīram mīre menmen me wītaan.
Haiu emises menmen me God
hīram mīre nopen o yipo henmik
haiu metiwem me wepni hīram
mekepai haiu maminīn menmen
enum mamri han kaiu. ¹³ *Haiu
emises menmen yaaim mamrīak
menmen yaaim mīre mīt ne
wepni nīrīakem. Haiu ap emises
menmen enum me wītaan mīt
nīrīakem mar im. Hīr naam tīpar
si enum naam menmen yapīrwe
ere hīr netaritari, hīr netike
miyapīr nariyanhis newenīnem,
hīr hemkre menepam me men-
men yapīrwe, hīr nenehan nentar
menmen im. ¹⁴ *Te yi au. Yi
eiyrtehi Mītīk kaiu Iuwe Jisas Kraīs
hīrak kakīkepi naanmamprī yar
ke yi yeriuwet klos mau yīnk ki.
Yi ap han ekitet eiyrises menmen
enum, menmen han ki hanhanem
au emīt!

14

*Haiu ap han mamīnpep
mamīntar menmen me naiu yinan
ne Kraīs hīr nīrīakem*

¹ *Yi eiwis mīt miyapīr kerek hīr
nises hīm me God te hīr ap nertei
menmen werék werék wen au,
yi eiwisi hīr nanīnen nanu nan-
tikewi eiwenīpi niuk me God. Te
yi ap eitikeri einehan me menmen
hīr han kitet nanisesim au emīt!
² *Mīt han nises God werék werék,
hīr nanīm menmen yapīrwe. Te
mīt han hīr nises God hīr ap nertei
menmen mīrak werék werék. Hīr
nīnapen samiyak hīr naam teket
weisan keremem. Hīr han kitet
hīr nanīm sak te God han enuk
kakriuwēri. ³ *Yi mīt miyapīr
kerek yaam menmen yapīrwe yi
ap einan yipīr eiwrék ke mīt
kerek nīnapen samiyak hīr naam,
teket weisan keremem au. ⁴ *Yi

* 13:8 Mt 22:39-40; Je 2:8 * 13:9 Eks 20:13-17; Lev 19:18 * 13:10 1Ko 13:4-7 * 13:11 Ef
5:14; 1Te 5:6-7 * 13:12 Ef 5:11, 6:11 * 13:13 Lu 21:34; Ef 5:18 * 13:14 Ga 3:27 * 14:1
Ro 15:7 * 14:2 Jen 1:29, 9:3 * 14:3 Kl 2:16 * 14:4 Mt 7:1; Je 4:11-12

han kitet yi iuwe te yi skelim menmen mīt han hīr nīre wok mīt ne Kraiś hīr nīriakem a? Mītīk Iuwe Kraiś kerekek hīrak han ekitet menmen mīt nīrak hīr nīriakem, hīram yaaim o enum. Hi han kitet hīrak kaktīp hīram yaaim mamīntar hīrak kakīkepi nanises menmen yaaim.

⁵ *Mīt han hīr han kitet wī ham hīram minīn wī ham. Mīt han au, hīr han kitet wī yapīrwe hīram mīpīram. Yi mīt niutīp niutīp yi han ekitet werek menmen yi eiysesim. ⁶ Mīt neimīn hīr han kitet wī ham hīram, hīr nises menmen im newenīpi niuk me Mītīk Iuwe Kraiś neriuwerem. Mīt miyapīr kerek hīr naam samiyak hīr newenīpi niuk me Mītīk Iuwe Kraiś neriuwerem nentar hīr natīp God hīrak yaaik me menmen hīrak kewetīrem. Mīt miyapīr kerek naam teket weisan weinīm, hīr newenīpi niuk me Mītīk Iuwe Kraiś, hīr natīp God hīrak yaaik me menmen hīrak kewetīrem.

⁷ Haiu mīt ap mepu mises han kiau, haiu ap mami mamises han kiau au. ⁸ *Haiu mamu me menmen haiu mīriakem, te haiu mamwenīpi niuk me Mītīk Iuwe Kraiś. Haiu mami te menmen haiu mīriakem hīram mamwenīpi niuk me Mītīk Iuwe Kraiś. Haiu mamu o haiu mami, haiu mīt miyapīr mamises han kīrak mamīntar haiu ne Kraiś. ⁹ Haiu mīt miyapīr ne Kraiś mentar Kraiś kaa, te hīrak kakīr ke Mītīk Iuwe ke mīt miyapīr nepei naa netike haiu mīt miyapīr kerek wen mepu.

¹⁰ *Yi yenmak te yi skelim ni yinan a? Yi yenmak te yi einan yipīr eiwīrek eiyanītar ni yinan a? Maain haiu yapīrwe mamīrp mamrapīt God, hīrak skelim haiu mīt me menmen haiu epei

mīriakem. ¹¹ *Hīm me God Aisaia kewiśim mau tīwei matīp mar im: “Hi hepu, te hi Mītīk Iuwe God hetpi werek. Mīt, miyapīr, tīpīr, hīr nanīrp nanerepta nanwen ninīp nanitehīr nantīp nanīr ik: ‘Ti hīrekes kerekek ti God.’” ¹² *Tīs, haiu yapīrwe mamīp God menmak haiu mises menmen haiu mīriakem me wī haiu mau tī, te haiu naanempre hīras. Te haiu skelim naiu yinan me menmen enum hīr nīriakem em epei au emīt!

Haiu ap mamriak menmen meiyim mamīwaank naiu yinan mamriuwere

¹³ Te haiu skelim naiu yinan nepei au emīt! Yi han ekitet menmen im. Yi ap eiriak menmen nanīnip ni yinan hīr nanriak menmen enum. Menmen im hīram mamīr ke mītīk kerewo nan kenkewīn. ¹⁴ *Hi hises hīm me Mītīk Iuwe Jisas, te hi hertei menmen yapīrwe hīram yaaim. Mītīk hak han kitet menmen hīram enum te hīrak ap kakisesim o kakīm au emīt.

¹⁵ *Samiyak o menmen yi yayīm hīram mamīwaank ni yinan han kīr, te yi ap hanhan yeriuweri au. Yi ap eiwis menmen yi yayīm mamnip mīt miyapīr kerek Kraiś kaa kakīkepi, hīram mamīwaank menmen mīr me Kraiś hīr nisesim. ¹⁶ *Yi ap eiwis menmen yaaim yi yisesim hīram mamnip mīt han hīr nantīp hīram menmen enum. ¹⁷ God naanmīprai haiu misesik hīram ap menmen me tīpar haiu mamīm metike menmen au. Hīram menmen me God Hīmīn Yaaik kewetaiyem haiu misesim, te haiu metike God mekiyan mau haiu han yaaik mamu. ¹⁸ Mīt

* **14:5** Ga 4:10 * **14:8** Lu 20:38; Ga 2:20; 1Te 5:10 * **14:10** Mt 25:31-32; Ap 17:31; 2Ko 5:10

* **14:11** Ais 45:23; Fl 2:10-11 * **14:12** Ga 6:5 * **14:14** Ap 10:15; Ta 1:15 * **14:15** 1Ko

8:11-13 * **14:16** Ta 2:5

miyapir kerek nertei menmen me menmen mit nanim hiram menmen weinim, hir nises menmen Krai hanhanem, te God han yaaik kakriuwari, mit miyapir han nantip, "Hir yaain."

19 *Te haiu hanhan emises menmen mamnip haiu mit yapirwe emkiyan emu han kiutip haiu emkaapan. 20 Yi ap eiyiwaank menmen God kiriakem kekre han ke mit miyapir han yentar yi yehan yentar menmen me yi yayim. Menmen yapirwe hiram yaaim, te yi yayim menmen hiram mamnip ni yinan hir nanises menmen enum, te menmen yi yaam hiram menmen enum. 21 *Samiyak o tipar si enum yi yaam o menmen yapirwe yi yirakem hiram menip ni yinan hir nises menmen enum, te yi ap yayim o eiriakem meiyam nepei werek emit! 22 Menmen yi han kitetim me naan o tipar si enum hiram yaaim te yi yayim, yi ap eiwepyapirem eiri han ke mit han eiriuwarem au emit! Hiram menmen me yi mit yetike God. Mit kerek han kir ap katip menmen hir nisesim nanim hiram enum me menmen hir han kitet hiram yaaim, hir han yaaik nanu. 23 *Te mit kerek han kir katip menmen im hiram menmen enum, te hir nanim, hir nriak menmen enum. Han kir nepei ketpor hiram enum te hir ap nisesik au. Hir nikiamnaan naam. Menmen mit han kitet hiram enum te nanisesim, menmen mar im hir nisesim God katip hiram enum.

15

Haiu emises han ke Krai

1 Haiu mit miyapir kerek mises him me God werek werek, haiu ap emises han kaiu mamim menmen o mamriak menmen menip naiu yinan ne krais ap nises

God werek werek hir han enuk neriuwarem au emit! 2 *Haiu emwen han kaiu emkepi me menmen hir han kitet hiram enum te hir enises God werek werek. 3 *Krais hirak hirekes ap kises han kirak me menmen au. Hirak kises him me God te menmen enum man mewaank. Him me God mau twei Sam hiram matip me menmen mar im: "Hi Mitik Iuwe hi hekrehir ke ti God hi heriuwe menmen enum mit enun netpim me ti hiram man meiyep." 4 *Him me God yapirwe mit nipaa ein newisim mau twei hiram mamkepai haiu han tokik emu me menmen enum mamnen mamraiwaank, haiu mamerir wi haiu mamit menmen God kakwetaiyem. 5 Hi hanhan God kerek kekepai haiu han tokik mamu haiu mamririwerek kaktaihis, hirak kakikepi yi eiyises menmen Krai Jisas kiriakem yi eikiyan eiyu. 6 Te yi yapirwe eire han kiutip yi eiwenipi niuk me God hirak Haai ke Mitik kaiu Iuwe Jisas Krai.

Krais kikaap mit miyapir ne Isrel netike mit miyapir han ne weiwik ham

7 *Te yi mit miyapir en yi eiyithis ni yinan eitikeri han kiutip eiyu eiyir ke Krai ketihis yi mit miyapir te mit nau ti nanwenipi niuk me God naninterim. 8 **Yi eiyithis ni yinan eitikeri eikiyan eiyu eiyintar hi hetpi menmen im me Krai. Hirak keweikn kire mitik kikaap mit ne Isrel kerek nerekir yink kir, hirak keteiknor God katip him yaaim hirak kakises menmen nipaa katip maam nipurer tirak Ebrahim Aisak Jepok hirak ketporem. Hirak ken kiriak menmen im keremem au. 9 Krai kan te mit miyapir ne weiwik ham nanwenipi niuk me God me

* 14:19 Ro 12:18, 15:2 * 14:21 1Ko 8:13 * 14:23 Ta 1:15 * 15:2 Ro 14:19; 1Ko 9:19, 10:24, 33 * 15:3 Sam 69:9 * 15:4 Ro 4:23-24; 1Ko 10:11 * 15:7 Ro 14:1 * 15:8 Mt 15:24 * 15:8 Ap 3:25; Ro 11:30; Sam 18:49

menmen im. God h̄rak hanhan keriuwe haiu m̄t yap̄rwe. H̄m me God mau t̄wei Sam kerek Devit kewis̄m h̄ram mat̄p mar im:

“Hentar menmen im hi hau n̄m̄n ke m̄t miyap̄r ne weiw̄k ham, hi awen̄pi niuk mit, hi hinut henye.” ¹⁰ *H̄ram h̄m ham Moses kewis̄m h̄ram mat̄p mar im:

“Yi m̄t ap ne weiw̄k me Isrel eitike m̄t miyap̄r ne Isrel, yi han yaaik eiyeu.” ¹¹ *H̄m ham mat̄p mar im:

“Yi m̄t miyap̄r ap ne weiw̄k me Isrel, yi eiwen̄pi niuk me M̄tik Iuwe God. Yi yap̄rwe yi eiwen̄piyek w̄senum.” ¹² *H̄m me God Aisaia kewis̄m mau t̄wei mat̄p mar im:

“Maain nepenyek hak ke maam Jesi (h̄rak haai ke Devit) h̄rak kaknen kak̄r ke nu h̄r m̄t n̄kan, h̄rak p̄ike kensunen. H̄rak kaknen m̄t ap ne weiw̄k me Isrel h̄rak naanmamror h̄r nanmeriȳwek h̄rak kak̄kepi h̄r nan̄re yaain.”

¹³ Hi hanhan God kerek kenipai haiu mameriȳwek h̄rak kak̄kepai kaktaihis, h̄rak kaknip yi han yaaik w̄senum yi han ki kaku werek yi yisesik werek werek. Te God H̄m̄n Yaaik kakriuwe menmen m̄rak iuwe kaknipi yi eimeriȳwek ere God kakweti menmen yaaim m̄rak.

Pol h̄rak han yaaik keriuwe menmen h̄rak k̄r̄akem

¹⁴ Nai yinan, hi h̄rekes hertei hekre han kai yi h̄ras yi yaain, yi ȳrak menmen yaaim. Yi yertei h̄m me God werek werek yi yertei yat̄p m̄t han ne yi h̄ras en yeteiknor menmen m̄rak. ¹⁵⁻¹⁶ *Te hi nepei hewisi menmen

ham hetpi h̄m manp heriuwerem. Hi ap h̄napen hetpiyem au. Hi hanhan hetpi menmen me hi hekekyi han ki hentar God h̄rak hanhan keriuwa kehim̄tena hi h̄re m̄tik aposel ke Jisas Kraiss, hi h̄r̄rak menmen h̄kaap m̄t miyap̄r ap ne Isrel neriuwerem. Hi h̄r̄rak menmen har ke m̄tik pris h̄rak k̄r̄akem. Hi hat̄p m̄t miyap̄r ap ne weiw̄k me Isrel h̄m me God, te God H̄m̄n Yaaik kaknipi h̄r yaain nan̄r ke menmen m̄t pris newepwarem newet God em, h̄rak kehim̄tenor h̄r ne God Haai, h̄rak han yaaik kakriuwari.

¹⁷ Hi han yaaik heriuwe menmen hi h̄r̄rakem me God hentar hi ke Kraiss Jisas. ¹⁸ *Hi ap hat̄p me menmen ham au. Hi hat̄p me menmen Kraiss kekepa hi h̄r̄rakem te m̄t miyap̄r ap ne weiw̄k me Isrel, h̄r nemtau h̄m me God h̄r nisesim. H̄rak kekepa keriuwe h̄m hi hetpim, metike menmen h̄rak kekepa hi h̄r̄rakem mar im. ¹⁹ God H̄m̄n Yaaik kekepa hi h̄r̄rak menmen yaaim h̄kaap m̄t miyap̄r n̄nap o his h̄t m̄r enum. Te hi herp Jerusalem, hi hen yan̄m̄n ere hi h̄piun provins Ilirikam, hi hewepyap̄r h̄m yaaim me Kraiss, hi at̄p m̄t em. ²⁰ *Me menmen im hi h̄r̄rakem, hi hanhan w̄senuk hi hewepyap̄r h̄m yaaim me Kraiss hetpim heit wit kerek m̄t ap nemtau h̄m me Kraiss wen au. Te hi ap h̄r̄rak menmen heit wit kerek m̄t han nepei netpor h̄m. Hi h̄napen ar̄ak menmen im. H̄ram mar ke hi hime w̄nak kent̄r tein̄k m̄tik hak epei hekin hei yem ham̄r. ²¹ *Au, hi hanhan hises h̄m me God mau t̄wei n̄paa Asaia kewis̄m mar im: “M̄t miyap̄r kerek m̄t han ap nan netpor menmen me M̄tik Iuwe, h̄r nan̄rek.

* 15:10 Diu 32:43 * 15:11 Sam 117:1 * 15:12 Ais 11:10; Rev 5:5 * 15:15-16 Ro 1:5, 11:13, 12:1; Fl 2:17 * 15:18 2Ko 3:5 * 15:20 2Ko 10:15-16 * 15:21 Ais 52:15

Hir mit miyapir kerek nipaa ap nemtau menmen mirak, hir nanirteiyem.”

Pol hanhan kakir mit ne Rom te hirak kakno wit Spen

22 *Nipaa ere in, hi ap han hiri hentar menmen hi nepei hetpiyem. 23 Te in ek hi hiriak menmen meit wit im nepei au. Me tito yapirwe hi hanhan anen ari. 24 *Te hi han kitet hi ari hi ehu me wi meiyam atikewi. Hi ehu etikewi epei au, yi eikepa eiriuweta hi ano ein.

25 *In ek kerekek hi ano wit Jerusalem, te hi akaap mit miyapir ne God en. 26 *Hi eno Jerusalem hentar mit miyapir ne Masedonia netike mit miyapir ne provins Akaia han kitet nanisiuwe pewek mamno mamkaap mit miyapir ne God neit en, hir enun ap netenen menmen mei au. 27 *Hir hanhan nanriuwet menmen im mamkepi nanriuwere. Hir enkepi nanwetir menmen mamikrehir miram mentar menmen im. Nipaa hir mit ne Jerusalem hir newetir menmen mir yaaim me God, te in ek hir nanwetir mei mamikrehir miram nankepi nanwetir pewek mei.

28 Te hi hanhan ahin an iriak menmen im. Hi hewetir pewek im kerek mit miyapir hir netiwem nesiuwere man. Epei au, te hi anen ari yi yeit yayiwe ke wit Spen. 29 *Maain wi hi anen ari, hi hertei Krai kaku kakikre han kai iuwe te hi akepi ariuwe menmen im hirak hanhan kakwetiyem.

30 *Nai yinan, hi hitihi him manp hentar yi han kitet menmen me Jisas Krai metike menmen me hanhan meriuwehan God Himin Yaai kewisim mekre han kai, yi yetikewa haiu mamitehi God iuwe

me hi. 31 Yi eitiwekhi hirak naanmamrau me mit neit provins Judia hir ap nises him me God ap te hir naniyep. Yi eiyitehi God hirak kaknip hir mit miyapir narak neit wit Jerusalem hir han yaai nanriuwe pewek hi ewetirem. 32 God hanhan hi anen ari, te hi han yaai ehu etikewi me wi mei kike.

33 Hi hanhan God kerek kenipai han kai kau werek, hirak kaku kaktikewi. Keremem.

16

Pol kesiuwe him gude katip mit miyapir hir yaain

1 Hi hanhan hetpi me mite paiu yina piutip niuk mire Fibi. Hire mite kerek wises him me God hire wikaap mit miyapir ne weiwik miutip me God neit wit Senkria. 2 Hi hetpi me mite ip e te yi yaitiwehis yayir ke mit miyapir ne God enisesim. Yi eirekiwerem eiyir ke God hanhan yi eiriakem. Yi eikepiye eiriuwe menmen hire hanhan wautiwem wawintar hire nepei wekepa hi hetike mit miyapir yapirwe.

3 *Yi yaitip Prisila wetike mitik kire Akwila hi hetpor hir yaain. Hir niriak menmen me Jisas Krai netikewa. 4 Nipaa hir menep nani te hir nekepa. Hi kerekek han yaai heriuwari au. Mit miyapir yapirwe ap ne weiwik me Isrel kerek nises him me God nerer wit hir han yaai neriuwari. 5 *Yi yaitip mit miyapir kerek nererik neit winak kir newenipi niuk me God neitai, yi yayitpor hi hatip hir yaain. Yi yaitip kai yinak yaai Epinitas hirak yaai. Hirak mitik kinin mit miyapir ne Asia, hirak kinin kises him me Krai.

6 Yi yaitip Maria hi hetpiwe hire yaai. Hire wiriak menmen yapirwe wekepi weriuwerem.

* 15:22 Ro 1:10-13 * 15:24 1Ko 16:6 * 15:25 Ap 19:21, 24:17 * 15:26 1Ko 16:1; 2Ko 8:1, 9:2, 12 * 15:27 Ro 9:4; 1Ko 9:11 * 15:29 Ro 1:11 * 15:30 2Ko 1:11; Kl 4:3; 2Te 3:1 * 16:3 Ap 18:2, 18, 26 * 16:5 1Ko 16:15, 19; 2Ti 1:15

⁷ Yi yaitip Andronaikas ketike Junias hi hetp>wekit h̄rakit yaaik̄it. H̄rakit te weiw̄k mai h̄rakit n̄paa tetikewa men w̄nak enuk. H̄rakit mit̄ik̄it aposel niuk m̄rakit h̄ram iuwe mit̄ yap̄rwe nerteiret. N̄paa hi hises h̄m me Kraiss wen au, h̄rakit nepei tisesim.

⁸ Yi yaitip Amplietas hi hetp>wek h̄rak yaaik. Hi hanhan heriuwerek, h̄rak kai yinak ke Kraiss.

⁹ Yi yaitip Eban hi hetp>wek h̄rak yaaik. H̄rak k̄riak menmen me Kraiss ketikewai. Yi yaitip Stekis hi hetp>wek h̄rak yaaik, h̄rak kai yinak yaaik.

¹⁰ Yi yaitip Apelis hi hetp>wek h̄rak yaaik. Hi hemtau mit̄ natip mit̄ enun nereky>wek enum te h̄rak kises Kraiss werek werek. Yi yaitip mit̄ miyap̄r neit w̄nak ke Aristobyulas hi hetpor h̄r yaain.

¹¹ Yi yaitip Herodion kerek kai ke weiw̄k miutip, hi hetp>wek h̄rak yaaik. Yi yaitip mit̄ miyap̄r neit w̄nak ke mit̄ik̄ Nasissas kerek nises h̄m me Kraiss, hi hetpor h̄r yaain.

¹² Yi yaitip Traifina wetike Traifosa hi hetpor h̄r yaain. Miyap̄r wik in h̄r n̄riak menmen iuwe me Mit̄ik̄ Iuwe Kraiss. Yi yaitip m̄te Pesis hi hetp>wek h̄re yaaip. H̄re pai yaaip w̄riak menmen iuwe me Mit̄ik̄ Iuwe Kraiss.

¹³ *Yi yaitip Rufas kerek mit̄ik̄ yaaik kises Mit̄ik̄ Iuwe Kraiss werek werek, h̄rak ketike miye p̄rak, kerek h̄re w̄re miye pai, hi hetpor h̄r yaain.

¹⁴ Yi yaitip Asinkritas, Fligon, Hemis, Patrobas, Hemas netike mit̄ han nises h̄m me Kraiss nau netikeri, hi hetpor h̄r yaain.

¹⁵ Yi yaitip Filologas, Julia, Nerias ketike yenten p̄rak, Olimp̄as,

h̄r netike mit̄ miyap̄r han h̄r nises God h̄r nau netikeri, hi hetpor h̄r yaain.

¹⁶ *Yi mit̄ en yi yises menmen yi ȳriakem, yi eiktaanhis yaitip yi h̄ras yi yaain. Mit̄ miyap̄r yap̄rwe ne Kraiss in h̄r nesiuwe h̄m netpi yi yaain.

Yi einep̄n eikeip̄n mit̄ kerek nanri han ke mit̄ h̄r nenke hasini han nen p̄nak han nen p̄nak

¹⁷ *Nai yinan, hi hetpi yi naanmamre h̄ras me mit̄ kerek h̄r nanri han ke mit̄ te h̄r nenke hasini han nen p̄nak, han nen p̄nak, h̄r neweik̄in sip newet h̄m me God n̄paa mit̄ h̄r netpiyem. H̄r newaank mit̄ nises h̄m me God neriuwe h̄m ham. Yi einep̄n eikeip̄nor. ¹⁸ *Mit̄ nar ik h̄r ap n̄riak menmen me Mit̄ik̄ Iuwe Jisas Kraiss. Au, h̄r nises menmen me han k̄r. H̄r newises mit̄ miyap̄r kerek ap han kitet h̄r netpor enun, h̄r nemitorp̄n n̄morn̄ip̄n neriuwe h̄m m̄r yaaim wein̄m. ¹⁹ *Yi yises h̄m me God werek werek te mit̄ nerer wit wit nemtewem. Menmen im menipa hi han yaaik heriuwi. Hi hanhan yi yertei werek menmen h̄ram yaaim, te menmen enun mamri han ki yi eiyisesim au. ²⁰ *God kerek h̄rak kenipai han kiau kau werek menep te kakin̄n Seten te yi eiyin̄n menmen m̄rak. Hi hanhan Mit̄ik̄ kiau Iuwe Jisas h̄rak kakrek̄yi yaaim kaku kaktikewi.

Mit̄ han nesiuwe h̄m natip gude me mit̄ ne Rom

²¹ *Timoti kerek k̄riak menmen ketikewa h̄rak ketpi yi yaain. Lusias, Jeson, Sosipata, h̄r ne weiw̄k mai, h̄r netpi yi yaain.

²² Hi Tetias, hi hemtau h̄m me Pol ketpewem hi hewis̄m mau t̄wei im, hi h̄rekes hetpi yi yaain yentar yi yises Mit̄ik̄ Iuwe.

* 16:13 Mk 15:21 * 16:16 1Ko 16:20; 1Pi 5:14 * 16:17 Mt 7:15; Ta 3:10 * 16:18 Fl 3:19; Kl 2:4; 2Pi 2:3 * 16:19 Ro 1:8; Mt 10:16; 1Ko 14:20 * 16:20 Ro 15:33; Jen 3:15 * 16:21 Ap 16:1-2, 19:22, 20:4

²³ *Mít miyapír nises hím me God nererik neit wínak ke mítík Gaias newenípi niuk me God. Hírak kerek naanmímprau hi Pol me menmen te hírak kerekek ketpi yi yaain. Erastas, hírak kuskus ke wit iuwe ik ketike kaiu yinak Kwotas, hírakít tetpi yi yaain.

²⁴ (Hi hanhan Mítík Iuwe Jisas Krais kakrekyi menmen yaaim.)

Yi eiwenípi niuk me God

²⁵ *Haiu mamwenípi niuk me God. Hírak kakíkepi yi eiyises hím mírak werek werek han tokik eiyu. Hím im yaaim me Jisas Krais kerek hi hatíp mít em, híram nípaá God kísawínem.

²⁶ *Te in ek hírak kewepyapírem keteiknaiyem meriuwe hím mít profet nípaá newisím mau tíwei. God kerek kaku kakít tipmain tipmain enum eik nepei katíp hím manp te haiu mít mewepyapírem mamtíp mít miyapír ne weiwík ham nerer wit wit hím mírak, te hír nanímtewem nanisesim.

²⁷ *Hi hanhan haiu mamwenípi niuk me God hírak kerekek kertei menmen yapírwe. Haiu mamwenípi niuk mírak tipmain tipmain enum eik mamíntar menmen Jisas Krais kerekyaiyem.

Mepír keremem

Tiwei Pol Kewisi:k Ken Mit Ne Wit Korin - 1 Menmen me tiwei ik

Pol katip hirak kitehi God ke mit
ne wit Korin 1:1-9

Him me mit hir nenke hasini
1:10-4:21

Him me mit miyapir hir niriran
nisesan 5:1-13

Menmen mit ne weiwik me God
hir nanisesim 6:1-7:40

Him me mit ne ti netike mit ne
weiwik me God 8:1-11:1

Him me menmen mit nriakem
newenipi niuk eme God neit
sios 11:2-14:40

Him me God kikiak Jisas ketike
haiu mit ehau kikrek narak
15:1-58

Him me kolekta mit ne Korin
nanisiuwem mamno emit ne
Judia 16:1-4

Pol katip menmen maain hirak
kakraiakem 16:5-12

Pol katip mit ne Korin him
mirakru, him gude 16:13-24

1 Hi Pol hi mitik aposel ke Jisas Krai. Nipaa God hanhan kewisa hi hire mitik aposel te hirak kehimitena hi hirak menmen mirak. Hi Pol hetike kaiu yinak Sostenis, 2 *hawir mitikit wik wewis tiwei ik ken yi mit miyapir ne weiwik me God yi yau wit Korin. God kerekyi yi mit miyapir yaain yentar yi mit miyapir ne Krai Jisas keriyen. Yi yire mit miyapir ne God yentar God kehimiteni yi narak. Mit miyapir nerer wit wit kerek newenipi niuk me Mitik Iuwe kaiu Jisas Krai, hir yaain. Jisas hirak Mitik Iuwe kir, hirak Mitik Iuwe kaiu. 3 *Hi hanhan God Haai kaiu ketike Mitik Iuwe Jisas Krai, hirakit tatrekyi menmen yaaim, yi yayu werek werek.

Pol katip God kirak yaaik kentar hirak kikaap mit ne Korin nises him mirak

4 Hekrit hekrit hi han kitet yi mit yirak menmen yaaim te hi hatip God hirak yaaik kentar menmen im. Hirak epei kerekyi menmen yaaim mentar yi mit miyapir ne Krai Jisas. 5 God epei keweti menmen mirak yapirwe. Yi yetiwem nipaa Krai kewetiyem, te yi yertei him me God werek, yi yetpim yewepyapirem. 6 Yi yeit menmen im yentar nipaa haiu man mewepiyapir him me Krai, yi yemteiwem te yi yisesim werek. 7 *Yi yisesim werek werek te God ap kaksawin menmen yaaim ham au. Hirak kewetiyem te yi yises han kirak werek werek, yi yemerir wi kerek Mitik kaiu Iuwe Jisas Krai pike kaknen kakwepyapir hirekes. 8 *Hirak God wen kakikepi ere maain wi Jisas Krai pike kaknen kakwepyapir hirekes te God ap kaktip yi enun au yi yaain. 9 *God kehimitenai haiu mit metike Nikan kirak Jisas Krai hirak Mitik kaiu Iuwe haiu mau han kiutip. God Iuwe ik hirak yaaik ap te kakmipin au. Hirak kakises him mirak kakikepi te yi eiyu werek werek maain me wi eim.

Pol keneri hir nenke hasini

10 *Nai yinan, hi etpi him manp hekrehir ke Mitik Iuwe kaiu Jisas Krai. Yi eikiyan han kiutip eiyu me menmen yaaim me God yi yirakem. Yi ap te yayinke hasini au emit. Yi eikiyan han kiutip eiyu me menmen yapirwe yi yirakem. 11 Nai yinan, hi hetpi menmen im hentar mit han nau neit winak ke mite Klowi hir nan in netpo wi ham wi ham yi epei yenehan yentar menmen. 12 *Hi hemtau

* 1:2 1Ko 6:11; Ap 9:14 * 1:3 Ro 1:7 * 1:7 Lu 17:30; 2Te 1:7; Ta 2:13 * 1:8 Fl 1:6; 1Te 3:13, 5:23 * 1:9 1Jo 1:3; 1Ko 10:13; 1Te 5:24 * 1:10 Fl 2:2 * 1:12 1Ko 3:4; Ap 18:24-28; Jo 1:42

mít han ne yi mít yi yatíp, “Haiu mises hím me Pol.” Mít han ne yi mít yi yatíp, “Haiu mises hím me Apolos.” Mít han ne yi mít yi yatíp, “Haiu mises hím me Sifas.” Mít han yi yatíp, “Haiu mises hím me Krais.” ¹³ Menmen yi yíriakem híram meteikin Mítík Krais hírak kenke pínak pínak (o wik wik) a? Mekam, mít nípaa hír epei newenkíka hi Pol hentar nu tentarakít hi haa me yi mít a? Nípaa mít níkri neriuwe típar hír nekine niuk mai hi Pol te yi yíre mít nai a? Taauye! Yi ne Krais Jisas.

¹⁴ *Hi ap híkír mít yapírwe ne yi mít au. Hi híkír Gaias ketike Krispas keretet. Hi han yaaik hi ap híkírí yi mít yapírwe. ¹⁵ Te yi ap eitíp haiu mít mises hím me Pol me wí hírak kíkrai keríwe típar. ¹⁶ *O, hi han kaa. Hi epei híkír mítík Stefanas ketike mít na neit wínak kírak. Hi han kaa te hi híkír neíyan o au. Hi han kitetim au. ¹⁷ *Krais hírak ap keríuweta hi han te hi híkír mít miyapír neríuwe típar au. Hírak keríuweta hi han te hi hewepyapír hím mírak yaaím. Hi ap hetpi hím har ke mít hír nertei iuwe hír netpim te hi hari han ki heríuwerem te yi eiyisesim au. Hi hínapen heníp menmen Krais kíriakem kentar nu tentarakít híram níre menmen weiním te híram ap mamkepi au.

Menmen Krais kíriakem kentar nu tentarakít keteiknai God hírak Iuwe

¹⁸ *Hír mít miyapír kerek naníno naníkri si tatíkneni hír natíp hím me Jisas hírak kaa kentar nu tentarakít híram menmen weiním. Te haiu mít miyapír kerek God kekepái ketaihis, haiu matíp hím me Krais hírak kaa kentar nu tentarakít, híram menmen iuwe God kíriakem.

¹⁹ *Haiu mertei hím im híram yaaím mentar nípaa mítík profet kewís hím me God mau tíwei metpim mar im:

“Hi tewen ahíwaank han ke mít kerek hír newenípi híras hír natíp, ‘Haiu mertei menmen yapírwe.’ Hi ahíwaank han ke mít han kerek hír natíp, ‘Haiu híras mertei menmen yaaím.’” ²⁰ *Te mít kerek natíp haiu mertei menmen yapírwe hír ap níre God au. Hír mít enun weinín keríyen. Mít kerek nertei hím lo hír newísím mau tíwei ham hír ap níre God au. Hír mít enun weinín keríyen. Mít nau tí in ek kerek netike mít han hír netpepan menmen hír ap níre God au. Hír mít enun weinín keríyen. Hír yapírwe hír mít enun weinín nentar God epei keteiknai menmen mít nau tí hír níriakem nises han kí God katíp híram menmen enun weiním.

²¹ *God hírak kertei menmen iuwe han kitet hírak kakníp mít nau tí hír ap nanírteiyek nanríuwe han kí weinín taau. Hírak hanhan kakíkaap mít miyapír han hír nanírteiyek werek nanríuwe hím yaaím im mít han ne tí natíp híram enun weiním, haiu mewepyapírem.

²² *Mít miyapír ne Isrel hír natíp, “Haiu memtau hím mi haiu mamisesim te yi eiyinín eiteiknai menmen yaaím te haiu mamírtei God keríuweti yi yan yetpai hím im.” Mít han ne weiwík me Grik hír natíp, “Haiu mít keríyen haiu hanhan te yi eiwepyapír menmen yapírwe te haiu emises hím mi.” ²³ *Te haiu mít aposel au. Haiu mewepyapír hím me

* 1:14 Ap 18:8; Ro 16:23 * 1:16 1Ko 16:15

1:16 * 1:19 Ais 29:14 * 1:20 Ais 19:12, 33:18, 44:25; Jop 12:17 * 1:21 Mt 11:25 * 1:22

Mt 12:38; Ap 17:18, 32 * 1:23 Ro 9:32; 1Ko 2:14

* 1:17 Mt 28:19; Jo 4:2 * 1:18 2Ko 4:3; Ro

Krais kerek mīt newenkekik kau nu tentarakit. Te hīm maiu im menip mīt ne Isrel han enuk, hīram menip mīt ne Grik hīr natip hīm im hīram enum weinim. ²⁴ *Hīr natip hīm im hīram weinim te haiu mīt ne Isrel metike mīt ne Grik kerek God kari han kau, haiu mises hīm mīrak, haiu matip Krais keriuwe menmen hīrak kīriakem hīrak keteikin mīt menmen iuwe me God, hīrak keteiknor hīrak kinin kertei menmen yapirwe. ²⁵ *Mīt han hīr natip hīr nertei menmen iuwe te hīr natip menmen God kerteiyem hīram weinim. Au, God kinin kertei menmen yapirwe. Mīt han hīr natip nīre mīt iuwe te hīr natip God hīrak kīre menmen weinim. Au God hīrak wīsenuk kīriak menmen minin menmen yapirwe.

²⁶ *Nai yinan, yi han ekitet yi yīre mekam me wī nīpaa God kari han ki yi yisesik. Yi mīt han yapirwe yi yīre mīt iuwe o yi yertei menmen mīt nau tī hīr natip hīram yaaim? ²⁷ Au, yi niutip niutip keriyen. God kehimitenai haiu nīrak kerek mīt ne tī hīr natip haiu enun weinin. God kehimitenai haiu mīt weinin te haiu mamriak mīt ne tī kerek han kitet hīr nertei iuwe hīr yīnk enuk. God kīriak menmen im te haiu mīt weinin mamriak mīt ne tī hīr mīt niuk iuwe hīr yīnk enuk. God ap kehimiteni hīr nīrak. ²⁸ God kari han ke mīt miyapir hīr ap ne weiwik iuwe hīr nisesik. Mīt nau tī hīr nīnan yipir newirek natip hīr mīt enun weinin, te God kekepi keriuwe menmen hīrak kerekyorem hīr nīriak mīt kerek han kitet hīr ne weiwik iuwe, hīr yīnk enuk God ap kehimiteni hīr nīrak au. ²⁹ *God kīriak menmen im te maain ap te mītik kei kiutip kakirp

ninaan me God hīrak kaktip mītik iuwe taau. ³⁰ *Haiu mīt nau ne Krais Jisas mentar menmen God kerekyeyem. God kehimitanek hīrak keteiknai God kinin kertei menmen yapirwe. Hīrak kerekek kekepai te God katip haiu mīt yaain. God kehimitanek hīrak kerekyei haiu mīre mīt yaain, hīrak kesiupenai me menmen enum kekepai kaktailhis mamno wit ke God. ³¹ *God hīrak nepei kīriak menmen mar im te hīm mekre tīwei me God mīt profet newisim hīram mamnen. Menmen im matip, “Mīt kerek hīr hanhan nanwenipi niuk mīr, hīr au nanwenipi niuk me God me menmen hīrak kerekyeyem.”

2

Pol katip hīm me Krais hīrak kaa kentar nu tentarakit

¹ *Nai yinan, nīpaa hi han hīri yi mīt miyapir, hi hetpi God hīm mīrak yaaim, hi ap atip heriuwe hīm me mīt iuwe nertei menmen iuwe me tī au. ² *Hi hekre han kai hi han kitet hi ap te etpi menmen ham au. Hi etpi hīm me Jisas Krais kerekek hīrak kaa kentar nu tentarakit kekepai haiu mīt. ³ *Wī nīpaa hi hau hetikewi hi ap hetpi har ke mītik iuwe au. Hi hīnaain hewaank hīm me God te hi hepīrpīr. ⁴ *Hi hetpi hewepiyapir hīm mai, hi ap te hetpi heriuwe hīm yaaim me mīt iuwe nertei menmen te hi hari han ki keriuwerem au. God Hīmīn Yaaik kīrak keteikni hīm hi hetpiyem hīram yaaim. Hīrak kīriakem keriuwe menmen iuwe hīrak kekepa hi hīriakem me yi mīt miyapir. ⁵ Hīrak kīriak menmen im te yi yertei hīram ap hīm weinim me mīt hīr natip hīr iuwe

* 1:24 Kl 2:3 * 1:25 2Ko 13:4 * 1:26 Mt 11:25; Jo 7:48; Je 2:1-5 * 1:29 Ro 3:27; Ef 2:9

* 1:30 Jer 23:5-6; Jo 17:19; 2Ko 5:21 * 1:31 Jer 9:24; 2Ko 10:17 * 2:1 1Ko 1:17 * 2:2 Ga

6:14 * 2:3 Ap 18:9; 2Ko 10:1 * 2:4 1Te 1:5

keriyen au. Hiram menmen iuwe me God te yi yisesim.

God Him-im Yaaik kekepai haiu mertei menmen mirak

⁶ *Me wi hi hetike mit aposel han haiu mau nimin ke mit, hir nertei menmen me God werek werek, haiu matip him yaaim mire mit iuwe. Him mai hiram ap him me mit iuwe nau ti ik hir naanmiprai haiu mit au. Hir nantike him mir maaain nanawaank nanit. ⁷ *Te menmen hi hetpiyem, hiram menmen nipaa God kisawinem. Nipaa hirak ap kiriak ti ketike nepni wen au, hirak han kitet kakikepai haiu mit haiu mamu mantikerek mamit menmen mirak yaaim, te hi hetpim. ⁸ *Ap te mitik kei kiutip ke mit iuwe hir nau ti naanmiprai haiu mit, hir nertei menmen im me God au. Hir nerteiyem te nipaa hir ap te nanit Mitik Iuwe kaiu Jisas ke wit ke God, hir nanwenkekik kaku nu tentarakit hirak kaki taau. ⁹ *Te in ek haiu mertei him nipaa ein mit profet hir newisim mau tiwei me God hiram yaaim. Hiram matip,

“God epei kiriak menmen yaaim me mit miyapir kerek hanhan God hir nanisesik.

Menmen im mit miyapir ap nirem, hir ap nemtewem, hir ap han kitet hiram mepu au.” ¹⁰ *God epei keteiknai menmen im hirak kiriakem keriuwe Himin kirak Yaaik. God Himin Yaaik kir menmen yapirwe. Hirak kertei menmen mau mekre han ke God Haai.

¹¹ *Mitik keimin kertei menmen mitik hak han kitetim a? Au, mitik hirekes himin kirak kerteiyem kerekek. Mar im, mit hir ap nertei menmen mekre

han ke God au. God Himin Yaaik kerekek kerteiyem kewepaiyapirem. ¹² *God ap kewetai haiu mit himin ke kertei menmen me ti keremem au. Hirak kewetai Himin kirak kau ketikerek te haiu mamirtei menmen yaaim God epei kerekyeyem weinim.

¹³ *Haiu matip menmen im God kiriakem te haiu ap matip meriuwe him mit ne ti nepai netpaiyem haiu misesim au. Haiu matip meriuwe him God Himin Yaaik ketpaiyem. Haiu mewepyapirem matip mit kerek God Himin Yaaik kewi haiu metporem. ¹⁴ *Mit miyapir kerek God Himin Yaaik ap te kau kekrehan kir, hir hekrit hekrit neweikin sip newet God him mirak nentar hir nepai natip hiram enum weinim. Hir ap nemtau him mirak han kitetim nentar God Himin Yaaik ap kewi kekepi hir nerteiyem au. ¹⁵ *Mit miyapir kerek God Himin Yaaik kau kekrehan kir, hir nemtau han kitet menmen yapirwe me God. Te mit han kerek God Himin Yaaik ap kau kekrehan kir hir ap nertei werek han ke mit kerek God Himin Yaaik kau kekreri taau. Te hir nepitari menmen me God.

¹⁶ *Haiu mertei him im hiram yaaim nentar nipaa mit profet hir newisim mau tiwei me God hiram matip,

“Mitik kei kiutip ke mit yapirwe ap kertei menmen God han kitetim au.

Hirak ap te kaktip God menmen kakikepik kakriuwere taau.” Him im hiram yaaim, te haiu mit narak han kitet me menmen im me God mar ke Krai hirekes han kitetim.

* 2:6 Ef 4:13; Fl 3:15 * 2:7 Ro 16:25; Kl 1:26 * 2:8 Lu 23:34; Je 2:1 * 2:9 Ais 64:4

* 2:10 Mt 13:11 * 2:11 Pro 20:27 * 2:12 Jo 16:13-14 * 2:13 1Ko 2:4 * 2:14 Jo 8:47,

14:17; 1Ko 1:23 * 2:15 1Jo 2:20 * 2:16 Ais 40:13; Ro 11:34

3

Pol kene mit miyapir neit Korin kentar hir nenke hasini

¹ *Nai yinan, nipaa hi hau hetikewi hi ap hetpi heriuwe him hi atip mit kerek God Himin Yaaik kau kekre han kir au. Yi yire nikerek ne God te hi hetpi heriuwe him hi atip mit ap God Himin Yaaik kau kekre han kir hentar yi yire nikerek me menmen Kraiss keteikin mit em hir enisesim. ² *Menmen hi nepei hetpiyem hiram mire nim. Him mai hiram ap mire menmen mit miyapir iuwe nanim mentar han ki ap kitet him yaaim im werek werek au. Nipaa ere in yi yarek yarek. ³ *Yi ap han kitet him yaaim im werek werek wen au yentar yi yises han ki ke nipaa ein. Hi hertei menmen im hentar yi yetike ni yinan yi hemkre menepam menmen yenehan yenterim. Te hi hertei yi wen yises han ki ke nipaa yar ke mit enun God Himin Yaaik ap kau kekre han kir au. ⁴ *Hi hetpi menmen im hentar yi mit yenke hasini. Mit han pinan ne yi mit yi yatip, "Hau mises him me Pol." Mit han en natip, "Hau mises him me Apolos." Menmen im meteikno yi yises han ki ke nipaa ein yar ke mit God Himin Yaaik kau kekreri au.

⁵ Yi yenmak yi yenke hasini me hi hetike Apolos a? Yi han kitet Apolos hirak Mitik Iuwe kire Kraiss a? Yi han kitet hi Pol hi Mitik Iuwe hupre Kraiss a? Au! Hawir mitikit weinikit hawir wiriak menmen war ke God kehimitenai hau mit niutip niutip miriakem. Hawir wiriak menmen me God, God kekepi yi yises him mirak keremem. ⁶ *Hi hinin han hewepyapir him yaaim me God har ke mitik kamir rais yehes mau ni. Maain Apolos kan kisasa

ketpi him meiyam me God. Menmen hirak kiriakem hiram mar ke mitik hirak keit tipar keiyim ken kewenem kempep. Mar im God hirak kenipem mowo, te hirak kikaap him mirak men mekre han ki. ⁷ Mit kerek ninin nan netpi me God hir nar ke mit namir rais yehes, hir mit weinin keriyen. Mit kerek nikaru nan netpi him ham yaaim hir nar ke mit newen tipar nempep, hir mit weinin keriyen. God kerekek hirak Iuwe kentar hirak kenipem hiram mau mekre han ki mamkepi yi yisesim werek werek. ⁸ Mit kerek ninin newepyapir him me God hir nar ke mit namir rais yehes. Mit han nikaru newepyapir him me God nar ke mit newen tipar nempep. Menmen hir miriakem hiram miriram. Maain God kakwet mit menmen miutip miutip mamrer menmen yaaim hir miriakem. ⁹ *Hawir wetike God haiu miriak menmen miutip. Yi mit yi yire ni God kamir rais yehes mekrerem o yi yire winak hirak kimaak. Te yi ap ne Apolos o hi Pol au. Yi ne God keriyen.

Mitik kewepyapir him me God hirak kire hirak kime winak

¹⁰ *Hi hire mitik hi hertei werek hime winak mei yapirwe. Wip nipaa hi han yi mit, God kekepa hi hewepyapir him mirak. Menmen hi miriakem mekre ninin ke yi mit hiram mar ke hi hemiun teinik me winak. Mit han nepnen netpi him ham yaaim me God hir miriak menmen mar ke mit nime winak kentar teinik hi epei hekin hei yem hamir. Yi mit yi naanempre hiras me menmen yi miriakem mises menmen hi epei hetpiyem. ¹¹ *Hi hewepyapir him me Jisas kraiss men yi mit, yi yisesik te hirak kerek kekepi yisesik iuwe yar ke

* 3:1 Jo 6:12 * 3:2 Hi 5:12-13; 1Pi 2:2 * 3:3 1Ko 1:10-11, 11:18 * 3:4 1Ko 1:12 * 3:6

Ap 18:4, 11, 19:1 * 3:9 Mt 13:3-9; Ef 2:20-22 * 3:10 1Ko 15:10; 2Pi 3:15 * 3:11 Ais 28:16; 1Pi 2:4-6

teinik mikaap winak minanek h̄rak kerp. ¹² Hi hetpi yi m̄t kerek yir̄iak menmen me God. M̄t han ne yi m̄t yi yir̄iak menmen yaaim. Menmen im h̄ram mar ke yi yime winak yaaik yesis̄iwem yeriuwe menmen yaaim gol, silva o nan yaaim. M̄t han ne yi m̄t kerek yir̄iak menmen me God te yi ap yir̄iakem werek werek yi yar ke m̄t nime winak enum yeriuwe menmen enum m̄re nu yipep mam̄p o h̄naan t̄wei o nepipe maa. ¹³ *Maain w̄ God skelim haiu m̄t miyap̄r, menmen yi yir̄iakem me God h̄ram mamweyap̄r h̄remes h̄ram yaaim o au enum mar ke nepipe maa. Me w̄ im si mamnen si mam̄tnen mam̄m menmen mamteik̄n menmen mar im: M̄t h̄r n̄riak menmen yaaim me God h̄ram mamu mam̄t. Si ap te mam̄m au. ¹⁴ Menmen m̄t h̄r n̄riakem me God h̄ram yaaim si ap te mam̄m au. Maain God kakwet̄r menmen yaaim mamrerim. ¹⁵ Te menmen m̄t h̄r n̄riakem me God h̄ram enum si tat̄im tatnepim, God ap te kakwet̄r menmen mamrerim taau. H̄r nani au, God kak̄ikepi kaktoris nanu nantikerek kak̄r ke m̄t̄ik si taak winak k̄rak h̄rak kesiuken ken n̄m̄n kekot̄it m̄te n̄kerek keriyei ker̄i ketpaan ken witeik.

Haiu m̄t miyap̄r ne God haiu m̄re winak yaaik God kau kekre

¹⁶ *Yi m̄t miyap̄r yi han kaa yi yire winak yaaik ke God a? God H̄m̄n Yaaik kan kau kekre han ki. ¹⁷ M̄t kerek h̄r nan̄waank winak eik ke God, maain God h̄rak kak̄iwaank m̄t in kentar winak k̄rak h̄rak yaaik. Yi h̄ras yi yire winak k̄rak keriyen. Te yi naanempre han ki te yi yir̄iak enum au, yi eiyinke hasini au. Yi eikiyan eiyu niut̄p.

Haiu ap mamwen̄pi niuk me m̄t̄ik hak au.

¹⁸ Yi ap eiwises h̄ras me menmen yi han kitetim h̄ram yaaim. M̄t̄ik kei kiut̄p kekere n̄m̄n ke yi m̄t han kitet h̄rak m̄t̄ik iuwe, h̄rak kertei iuwe, h̄rak ekweik̄n sip ekwet menmen im me t̄. H̄rak kak̄riak menmen im te m̄t ne t̄ nant̄p h̄rak m̄t̄ik enuk ketaritari han ken sip. H̄rak k̄riak menmen im te God kakt̄p m̄t̄ik ik h̄rak yaaik h̄rak iuwe. ¹⁹ *H̄rak ek̄riak menmen im ek̄ntar menmen m̄t ap nises God h̄r han kitet h̄ram menmen iuwe, God kat̄p h̄ram menmen enum wein̄m. H̄m me God mekre t̄wei n̄paa m̄t̄ik Jop h̄rak kewis̄im h̄ram mat̄p God kewaank m̄t kerek h̄r han kitet h̄r iuwe, h̄rak kewaanki keriuwe menmen h̄r han kitet h̄ram yaaim, h̄rak kerek̄yorem kar ke m̄t̄ik kenep sak kekere hei h̄rak k̄wap̄nem keriuwe haak heneik o nu t̄wei. ²⁰ *M̄t̄ik hak kewis̄ h̄m mau t̄wei me God m̄t nekinaak Sam, h̄rak kewis̄ h̄m mei mat̄p: “Menmen m̄t ne t̄ kerek ap nises God h̄r han kitet h̄ram iuwe, God kat̄p h̄ram menmen enum wein̄m.” ²¹ Te yi ap eiwen̄pi niuk me haiu m̄t me menmen yaaim me God haiu meteikniyem. Yi eiwen̄pi God kerekek me menmen yap̄rwe h̄rak kak̄him̄tanem mamkaap yi m̄t. ²² Hi Pol, h̄rak Apolos, h̄rak Sifas haiu metike menmen yap̄rwe mau t̄ o nepni, menmen mamkepi yi yepu, o wit yaaik yaino ein w̄ yi yayi, menmen in ek mepu, menmen te maain mamu, h̄ram menmen yap̄rwe God keh̄im̄tanem h̄ram mamkepi. ²³ Yi yire m̄t ne Krai Jisas. Krai Jisas keke wit ke God kan yi m̄t k̄riak menmen m̄rak, te God kakwet̄i menmen im menterik.

* 3:13 1Ko 4:5; 2Te 1:7-10

* 3:16 1Ko 6:19; 2Ko 6:16

* 3:19 Jop 5:13

* 3:20 Sam 94:11

4

Mitik Iuwe God skelim mit narak nerekyiwek wok marak

¹ *Yi mit han ekitet me haiu mit mewepyapir him me God mar ik. Haiu mriak menmen me Kraiss, haiu naanempre menmen yaaim God han kitetim te haiu mewet mit em. ² *Yi yapirwe yertei menmen im mit npridakem. Mitik Iuwe kinkatin mit kerek hirak kertei hir naanmamre menmen marak werek werek, hirak kehimiteni hir nanriakem. ³ Mar im hi hekre han kai ap han kitet yi mit ne weiwik me God o mit han ap nises him me God yi han ekiteta skelim hi me hi naanmpre him me God werek werek o au. Hiram menmen weinim. Hi hire mitik kerekek, te hi ap skelim hirekes taau. ⁴ *Hi hepitari nipaa hi han hatip mit him me God, hi herekyi yaaim o hi han kaa hetpi menmen. Menmen im mekre han ki o mekre han kai hiram ap meteikin mit hi herekyi menmen yaaim keremem au. Hi han kitet hi hirak menmen yaaim te Mitik Iuwe God kerekek han ekitet o skelim menmen hi hiridakem. ⁵ *Te yi ap skelim mit miyapir me menmen hir nriak God em au emit! Yi yemerir ere maain Mitik Iuwe pike kaknen. Me wirim, hirak kakwepyapir menmen hiram misawin mekre han ke mit, menmen hir hanhanem mekre han kir hir nanriakem. Te God kakwetir menmen yaaim o menmen enum hir nriakem mamrerim.

Mit ne wit Korin hir newenipi niuk mir han kitet hir mit iuwe

⁶ *Nai yinan, hi epei hatip him im me hi hetike Apolos te yi yertei werek werek menmen hawir wiridakem weteikniyem. Hiram menmen im: Yi ap eiweikin sip eiwet him me God. Yi ap han ekitet

mit han hir iuwe, yi ap einan yipir eiwerek han ekitet mit han en hir enun weinin. ⁷ *Yi ap eiridak menmen im au emit! Keimin kerekyi yi yinin mit han a? Taau! God kerekek epei keweti menmen yapirwe yi yisesim yetenenim, te yi yenmak yi yatip yi hiras yirak menmen yaaim yeriuwe menmen mi iuwe a? Hiram enum emit!

⁸ *Yi mit miyapir yapirwe ne Korin han kitet yi epei yeit menmen me God werek werek. Yi han kitet yi epei yeit menmen God kewet mit em te yi yire mit iuwe yinin mit han, te haiu mit aposel au a? Taau! Yi ap iuwe au, te hi hanhan yi eire mit iuwe te yi eikepai haiu mit emtikewi te haiu yapirwe mamre mit iuwe. ⁹ *Hi han kitet God hirak kehimiteni haiu mit aposel haiu emriak menmen marak te mit han kitet haiu mkaru. Haiu mire mit kerek mit ne gavman hir newisai mekre winak enuk netpai nar ik: “Yi yire mit enun haiu mamiwep yi yayi.” Haiu mit aposel mire mit kerek mit miyapir nau ti hir netike mit ensel neit wit ke God hir nerp nirapirei, haiu mar ke mit mriak menmen me God, mit newep yink kewewei. ¹⁰ *Mit han ne ti hir natip menmen me haiu mit aposel mar im: “Yi mit enun yi yetari menmen, yi keriyen yewepyapir him me Kraiss.” Hir netpai him mar im, te yi han kitet yi hiras yi yaain yi ne Kraiss.” Hir netpai im, te yi han kitet yi hiras yi yaain yentar yi ne Kraiss. Mit han ne ti hir natip haiu aposel haiu mit enun weinin. Hir netpai him mar im, te yi han kitet God katip yi mit iuwe. Mit han ne ti hir nneinai ninan yipir newerek, te yi han kitet hir newenipi niuk mi a? taauye!

¹¹ *Nipaa ere in haiu mit aposel mriak menmen me God haiu

* 4:1 Ta 1:7 * 4:2 Lu 12:42 * 4:4 Sam 143:2 * 4:5 1Ko 3:8 * 4:6 Ro 12:3 * 4:7 Ro 12:6 * 4:8 Rev 3:17, 21 * 4:9 Ro 8:36; Hi 10:33 * 4:10 1Ko 3:18 * 4:11 2Ko 11:23-27

mepu enum. Haiu n̄n̄p̄i meweī ap maam t̄ip̄ar o menmen werek werek au. Haiu ap mam̄r werek o klos mei yaaim au. M̄t ne t̄i h̄r neit n̄p̄n̄ newep neriowerem nentar haiu mewepyap̄r h̄m me God. Haiu wit aurei mentar haiu men in men ein mewepyap̄r h̄m me God. ¹² *Haiu m̄r̄iak wok meriuwe his maiu te haiu naanm̄pre h̄ras me menmen. W̄i kerek m̄t miyap̄r nereitauw̄n, haiu ap metpor enum au. Haiu metpor menmen yaaim. W̄i h̄r nerekyei enum, haiu mewisi h̄r nerekyeyem ap merekyor enum au. ¹³ *W̄i kerek m̄t nenei neswei h̄m, haiu metpor h̄m main main mamkepi h̄r nanises h̄m me God. M̄t miyap̄r ne t̄i h̄r han kitet h̄u m̄t aposel haiu enun mar ke menmen enum heriyai m̄t new̄rem men teipe wenut eim. N̄p̄aa ere in h̄r han kitetei mar im.

Pol kitehi m̄t miyap̄r ne Korin h̄r nanises menmen h̄rak k̄r̄iakem

¹⁴ Hi ap hewis t̄iwei im eiȳm hetpi yi ȳr̄iak enum keremem te hi henipi yi ȳnk enuk au. Hi hewis̄m te hi hew̄rnak hekteni henteri yi ȳre n̄kerek nai hi hanhan heriuwi. ¹⁵ *M̄t yap̄rwe h̄r nan̄nen nan̄tp̄i h̄m me Jisas Krai, h̄r ap nanre haairer ni au. Hi kiut̄ip̄ h̄re haai ki kerek h̄ntar yi yin̄n yises h̄m me God me w̄i n̄p̄aa hi hin̄n han hetpi h̄m yaaim me Jisas kraia. ¹⁶ *Te hi hetpi h̄m manp, yi eiyises menmen hi h̄r̄iakem. ¹⁷ *Hi h̄re haai ki hi han kiteti, te hi heriuwet Timoti h̄rak ken yi m̄t te h̄rak kak̄kepi yi eir̄iak menmen hi epei hetpiyem. Timoti h̄rak k̄re n̄kan kai hi hanhan heriuwerek h̄ntar hi hari han k̄rak hekepik h̄rak kises h̄m me God

werek. H̄rak m̄t̄ik yaaik kises h̄m m̄rak. H̄rak p̄ike kakt̄ip̄ kak̄ikekyi han ki me menmen hi hisesim me w̄i kerek hi h̄r̄iak menmen me God. Hi ewepyap̄r menmen im merer wit wit at̄ip̄ m̄t miyap̄r kerek nises h̄m me God hi hetporem.

¹⁸ M̄t han ne yi m̄t h̄r han kitet h̄r m̄t iuwe te h̄r nat̄ip̄ hi ap hanhani p̄ike anen ari yi m̄t au. Te h̄r nari han ki neriuwe h̄m im, te yi eiweik̄n sip eiwet h̄m mai. ¹⁹ *Te hi hetpi. M̄t̄ik luwe God hanhan te hi anen ari yi m̄t, te menep hi anen. Hi anen te hi ap hemtau h̄m me m̄t in h̄r han kitet h̄r m̄t iuwe. Hi anen ari h̄r n̄r̄iak menmen God h̄rak kekepi keriuwe menmen m̄rak o au. ²⁰ *Haiu mertei menmen God kerek̄yēi haiu m̄t m̄r̄iakem h̄ram ap me h̄m enum wein̄m weise t̄ip̄ar o mewisesik au. H̄ram menmen iuwe me God kerek̄ek mekepai. Mar im haiu mam̄r̄tei h̄r nekepi o h̄r m̄t enun weise t̄ip̄ar. ²¹ Yi han han mekam? Yi hanhan w̄i kerek hi anen hi eiwep erekeyi enum eiȳntar yi ap eiyises h̄m mai, o au en, yi hanhan hi anen arekeyi menmen yaaim hanhani eiȳntar yi epei yemtau h̄m mai yi yisesim. Yi han ekitet menmen yi ȳr̄iakem, ya eiweik̄n sip eiwet̄wem te maan hi anen hi han yaaik eriuwerem.

5

H̄m me m̄t̄ik keit m̄te pe haai k̄rak keit wit Korin

¹ *Hi hemtau m̄t han nan in h̄r netpi nisesi nanre yi m̄t ne God ein yi ȳr̄iak enum. H̄r n̄r̄ m̄te piut̄ip̄ pe m̄t̄ik hak h̄re w̄r̄iak enum wepu wetike m̄t̄ik hak. H̄r wik n̄r̄iak menmen enum kerek m̄t ap nises h̄m me God h̄r

* 4:12 Ap 18:3; 1Ko 9:14-15; 2Te 3:8; Sam 109:28; Mt 5:44 * 4:13 Kra 3:45 * 4:15 Ga 4:19

* 4:16 1Ko 11:1; Fl 3:17; 1Te 1:6 * 4:17 Ap 19:22 * 4:19 Ap 18:21 * 4:20 1Ko 2:4 * 5:1 Lev 18:7-8; Diu 22:30, 27:20

ninapen nanisesim. Miti*k* iuwe kiut*p* kek*re* n*m*n ke yi m*t* epei keit m*te* ip pe haai k*r*ak, h*r*ak k*wa*ai ketikerep h*r* neitan. ² Te yi yenmak yi han kitet God kakt*p* yi yaain a? Taauye! Yi y*nk* enuk eiriuwe menmen im yi han ekitetik yi eik*tek*, yi eiy*p*r m*t*k ik kerek k*r*ak menmen enum h*r*ak eknop*n* eikeipni.

³ *Hi ap hepu hetikewi au, te hi han kiteti. Hi epei han kitet mekam hi ariakem. Hi ekreh*r* ke Miti*k* luwe Jisas Krai*s*, hi hetpi menmen hi ariak m*t*k ik em, kerek k*r*ak menmen im enum. Hi hetpi har ke hi hetikewi haiu mepu. ⁴ *Hi han kitet menmen im. Maain yi eirerik eiyu wit kiut*p* eiwen*p*i niuk me God, hi han kiteti w*+* yi eirerik eir*ak* menmen im. H*ram* mam*r* ke hi hahu etikewi te menmen iuwe me Miti*k* luwe kaiu Jisas mamu mamtikewai. ⁵ *Hi hetpi me w*+* im, yi eiy*p*r m*t*k ik eknop*n* ek*ke*ipni, h*r*ak k*re* h*r*ak kakno his me Seten h*r*ak kak*wa*ank y*nk* k*r*ak te God kak*ka*ap h*m*n k*r*ak kakt*w*ekhis me w*+* Miti*k* luwe Jisas p*ike* kaknen.

*Mit ne Korin nanip*r* m*t*k enuk k*r*ak enum kaknop*n**

⁶ *H*ram* enum te hi han kitet yi yaain te yi han yaaik yewis menmen im enum mekre n*m*n ke yi m*t*. Yi han kitet menmen im. Sak haak kerek ke wap*k* (o kewekwaai) h*ram* menmen kike, te h*ram* mam*wa*ank sak naan m*r*ak m*t* ap te nan*m* taau. H*r* nanw*rem* mamno mamkre hei mam*t*. Yi eiwis menmen enum mar ke m*t*k ik k*r*akem, maain m*t* han nanisesim nan*wa*ank h*ras* nan*t*. ⁷ *Au emit! Yi eiy*p*r menmen enum im mekre n*m*n ke yi m*t* emno. H*ram* enum mam*wa*ank h*m*n ki mam*r* ke

sak haak kerek ke wap*k* (o kewekwaai) kewep keneises sak naan. Yi eiy*p*r menmen enum im emno te yi eire sak naan yaaim. Yi eir*ak* menmen im eiy*ntar* yi m*t* yaain. Yi eir*ak* menmen im eiy*ntar* Krai*s* h*r*ak kewepwar h*re*kes kewis m*t* h*r* newenkekik kau nu tentarak*t* kaa k*re* sipsip kau k*na*an te h*r*ak kak*s*ak menmen enum haiu m*t* m*r*akem. ⁸ *Te haiu emweik*n* sip emwet menmen enum haiu m*r*akem h*ram* emno. Haiu menmen im h*ram* emno te h*ram* mar ke menmen m*t* ne Juda n*r*akem. Nipaa h*r* new*r* yis men witeik ap newis*m* mekre bret m*r*. Menmen im mehim*teni* h*r* neweik*n* sip newet menmen enum me w*+* Pasova. Haiu mam*r*ak menmen im mamweik*n* sip emwet menmen enum te haiu m*t* yaain, haiu ap mam*p* weise t*par* au. H*m* yaaim keremem.

⁹ *Nipaa hi hewisi t*wei* ham hi hetpi yi ap eiyises m*t* kerek h*r* netike miyap*r* nariyanhis newen*nem* au em*t*. ¹⁰ Hi ap hetpi einop*n* eikeip*n* m*t* miyap*r* ne t*+* h*r* ap nises God. H*r* n*r*ak menmen mar im: H*r* nariyanhis newen*nem* o h*r* hemkre menepam me menmen, h*r* nekint*p* menmen me m*t* han, h*r* newen*p*i niuk me t*pir*. Au, m*t* miyap*r* narik nepu nerer wit te yi ap yainaiw*ri* ere maain yi yayi yainaiw*r* t*+* ik. ¹¹ *M*t* in taau. Hi nipaa hewisi t*wei* hi hetpi menmen im. Yi ap eiyises m*t* kerek nat*p*, “Haiu mises h*m* me Krai*s*,” te yi y*ri* h*r* n*r*ak menmen enum mar im. H*r* netike miyap*r* n*r*an o nariyanhis newen*nem*, h*r* hemkre menepam neriuwe menmen, h*r* w*+* ham nitehi t*pir* mamkepi te h*r* newen*p*i niuk

* 5:3 Kl 2:5 * 5:4 Mt 16:19; 2Ko 13:10 * 5:5 1Ti 1:20; 1Pi 4:6 * 5:6 Ga 5:9 * 5:7

Eks 12:21; 13:7; Ais 53:7; 1Pi 1:19 * 5:8 Eks 12:16-20; Diu 16:3 * 5:9 Mt 18:17; 2Te 3:14

* 5:11 2Te 3:6; Ta 3:10; 2Jo 10

m̄r, h̄r nat̄ip enum nesiuwe h̄m m̄t han, h̄r naam t̄par si enum ere h̄r netaritari menmen, h̄r nekint̄ip menmen me m̄t han. Hi het̄pi yi ap eiwepnak eiym̄ menmen eitike m̄t nar ik mei kike au em̄t!

12-13 **Mekam? Haiu m̄t han ekitet menmen m̄t han h̄r ap ne weiw̄k me God n̄r̄iakem a? Taauye! H̄ram menmen me God kerek. Haiu au. Haiu han ekitet menmen m̄t miyap̄r kerek ne weiw̄k me God neit wit kiau n̄r̄iakem keriyen. H̄m me God n̄paa Moses kewis̄m mau t̄wei mat̄ip menmen hi epei het̄piyem. H̄ram im: “Yi eiyp̄r m̄tik enuk kekere n̄m̄n ke yi m̄t eknop̄n ekikeipni.”

6

M̄t kerek nises h̄m me God ap nanri n̄r̄ yinan nan̄no kot au em̄t

¹ Me w̄i kerek m̄tik kei kiut̄ip kekere n̄m̄n ke yi m̄t h̄rak han enuk kakri k̄rak yinak tatno kot, yi yenmak yi yewis̄k h̄rak ken kesiuwe h̄m k̄rak yinak kenerek keit ninaan me m̄t ne gavman ap nises h̄m me God a? Au em̄t! H̄rak ekin̄n ekno m̄t kerek yises h̄m me God yi eiym̄tau h̄m m̄rak te yi han ekitetim ere werek te h̄rak̄it etkiyak̄it etu. ² *Yi han ekitet menmen im. Haiu m̄t miyap̄r ne God, h̄rak kekepai haiu iuwe te maain haiu han ekitet (o skelim) h̄r m̄t miyap̄r kerek nin̄n naanm̄pre m̄t miyap̄r nau t̄ ik. Maain yi skelim m̄t miyap̄r nau t̄ ik, te in ek yi yertei werek yi skelim menmen kike im mekre n̄m̄n ke yi m̄t. ³ Yi han ekitet menmen im. Maain haiu skelim m̄t ensel te ik ek haiu han ekitet haiu yaain te haiu skelim menmen mekre n̄m̄n ke haiu m̄t h̄ras. ⁴ M̄tik hak han enuk keriuwe

k̄rak yinak, yi yenmak te yi eiwis̄k̄it tatno tat̄rp ninaan me m̄t yi yertei h̄r enun ap ne weiw̄k me God tes̄wor h̄m a? Au em̄t. ⁵ Hi hewis̄ h̄m tokim mekre t̄wei ik ken yi m̄t miyap̄r te yi ȳnk enuk yeriuwerem. Mekam! Ap te m̄tik kei kiut̄ip kekere n̄m̄n ke yi m̄t h̄rak ap te han ekitet menmen yaaim werek werek kak̄kepi yi eikiyan eiym̄ au a? ⁶ Mar im au. M̄t han nekere n̄m̄n ke yi m̄t h̄r han enuk nari n̄r̄ yinan nises h̄m me God h̄r neri nen nan̄rp ninaan me m̄t ap nises God au neswor h̄m, te h̄r nankepi nankiyan nan̄t.

⁷ *Menmen im yi ȳriakem h̄ram min̄ni meriwaank han ki. Yi yetike ni yinan yesiuwehan h̄m, te yi ap eikiyan eiym̄ han kiut̄ip au. Ni yinan h̄r nerekyi enu te yi einokot au em̄t. Me w̄i ni yinan h̄r nekint̄ip menmen mi, yi ap einokot au em̄t! ⁸ Te yi ap ȳriak menmen im au. Yi yerekyor enum yes̄wor h̄m. Yi ȳriak menmen ham enum im yi yekint̄ip menmen me ni yinan kerek h̄r netikewi yi yises h̄m me God.

⁹ *Yi han ekitet menmen im. M̄t miyap̄r kerek enun ap te nan̄no wit kerek God naanm̄pre m̄t miyap̄r yaain taau. Yi ap han ekitet m̄t enun nan̄no nanu nantike God au a? Yi han ekitet h̄r enun nan̄no wit k̄rak te yi yemip̄n h̄ras me menmen im. M̄t kerek netike miyap̄r n̄r̄ran, o newen̄pi niuk me t̄pir, o n̄waaai netike miyap̄r ne m̄t han, o m̄t kerek n̄waaai netike m̄t han h̄r n̄r̄iak enum ap te nanu nan̄t wit kerek God naanm̄pre m̄t miyap̄r yaain taau! ¹⁰ M̄t miyap̄r kerek han kitet nankint̄ip menmen me m̄t han o hemkre menepam menmen m̄r o hekrit hekrit naam t̄par si enum ere h̄r netaritari

* 5:12-13 Mk 4:11 * 5:12-13 Diu 13:5, 17:7, 22:24 * 6:2 Rev 3:21 * 6:7 Mt 5:39; 1Te 5:15; 1Pi 3:9 * 6:9 Ga 5:19-21; Ef 5:5; Rev 22:15

menmen, o h̄ir nat̄ip enum ne-
siuwe m̄it han h̄im wein̄im o
h̄ir nari menmen me m̄it miyap̄ir
han, h̄ir m̄it nar ik ap te nan̄ino
nanu wit kerek God naanm̄ipre
m̄it miyap̄ir yaain en taau! ¹¹ *M̄it
han nekre n̄im̄in ke yi m̄it n̄ipaa yi
ȳipriak menmen enum mar im te
God H̄im̄in Yaaik kesak menmen
enum mekre han ki, kehimīteni
yi m̄it n̄irak, h̄irak kat̄ip yi yaain
yentar yi yises h̄im me M̄it̄ik Iuwe
Jisas Kraiss, yi n̄irak.

*Yi ȳipriak menmen yaaim yeri-
uwe ȳink ki te m̄it nanwen̄ipi niuk
me God nenterim*

¹² *Yi yat̄ip menmen yap̄irwe
kerek God ap kat̄ip haiu m̄it ap
mam̄iakem au, h̄iram yaaim, te
hi hat̄ip menmen ham im ap te
mam̄kepai haiu mamu werek au.
Yi yat̄ip menmen im h̄iram yaaim
haiu m̄ir̄iakem. Te hi het̄ipi hi
ap te ar̄iak menmen ham im au
em̄it hentar hi h̄inapen menmen
im h̄iram mam̄ri han kai te hi han-
hanem w̄isenum han kai kak̄inke
kak̄interim. ¹³ *Yi yat̄ip God
k̄ir̄iak menmen te haiu mam̄im.
God kewetai tu te haiu em̄im men-
men keremem. Te yi ap han ekitet
menmen o tu ki h̄iram iuwe au.
H̄iram menmen wein̄im! Maain
God kak̄nip menmen metike ȳink
kaiu h̄iram mamu mam̄it. God
k̄ir̄iak ȳink kaiu te haiu mam̄tike
m̄it miyap̄ir han ap em̄riakan
menmen enum au em̄it. Haiu
em̄riak menmen me M̄it̄ik Iuwe
emwen̄ipi niuk m̄irak em̄riuwe
menmen haiu m̄ir̄iakem meriuwe
ȳink kaiu. M̄it̄ik Iuwe Kraiss, h̄irak
hanhan kak̄ikepai kaku kak̄ikre
han kaiu. ¹⁴ *M̄it̄ik Iuwe Jisas kaa
te God p̄ike k̄ik̄iak. Maain haiu
mami, God p̄ike kak̄ikekeyei haiu
m̄it ȳink kaiu keriuwe menmen
m̄irak iuwe.

¹⁵ *Yi han ekitet menmen im.
Ȳink kaiu h̄irak p̄inak p̄inak ke
ȳink ke Kraiss. Yi han kitet h̄irak
yaaik te haiu meit ȳink kaiu h̄irak
ke Kraiss, haiu mam̄no mam̄it
m̄ite enu rumaa haiu mam̄itan
a? Taauye! ¹⁶ *Yi han ekitet
menmen im. M̄it̄ik h̄irak keit m̄ite
enu wori m̄it his wewenem h̄irak
ketikerep h̄ir n̄ire ȳink kiut̄ip.
Kekre t̄iwei m̄it newis̄im God
kat̄ip me m̄it h̄ir netike miyap̄ir
h̄ir neitan. H̄irak kat̄ip, “H̄ir
wik n̄ire ȳink kiut̄ip.” ¹⁷ *Te
m̄it miyap̄ir kerek nises M̄it̄ik
Iuwe Kraiss, h̄ir han k̄ir kiut̄ip
ketikerek. ¹⁸ Yi einop̄in eikeip̄in
menmen enum m̄it netike miyap̄ir
h̄ir n̄ir̄iakem, h̄ir nariyanhis
keriyen newein̄em n̄iwaai yeno
miut̄ip. Menmen enum ham m̄it
miyap̄ir h̄ir n̄ir̄iakem, h̄iram ap
mam̄iwaank ȳink k̄ir au. Te
m̄it miyap̄ir kerek nariyanhis
newen̄inem, h̄ir nan̄iwaank h̄iras.
¹⁹ *Yi han ekitet ȳink ki h̄irak k̄ire
winak God kehimītanek h̄irak
k̄irak yaaik, H̄im̄in k̄irak Yaaik
kerek h̄irak keweteiyek, h̄irak
kau kekrerek. Ȳink ki h̄irak ap
ke yi m̄it keriyen au. ²⁰ *H̄irak
ȳink ke God kentar h̄irak epei
kesiuwe N̄ikan k̄irak kaa kentar
nu tentarak̄it kekepai haiu m̄it
kaktaihis. Te haiu emwen̄ipi
God em̄riuwe menmen haiu
m̄ir̄iakem em̄intar menmen im
iuwe h̄irak kerekyaaiyem kekepai
keriuwerem.

7

*H̄im me m̄it nantike miyap̄ir
nan̄itano*

¹ In ek hi hewisi h̄im me
menmen n̄ipaa yi yewis t̄iwei
yi yitauhiyem. Yi yat̄ip h̄iram
yaaim m̄it ap neit miyap̄ir o
au? ² Te hi hanhan yi m̄it niut̄ip
niut̄ip yeit miyap̄ir ni nereri, yi

* 6:11 Ta 3:3-7 * 6:12 1Ko 10:23 * 6:13 1Te 4:3-5 * 6:14 Ro 8:11; 1Ko 15:20; 2Ko 4:14
* 6:15 Ro 12:5; Ef 5:30 * 6:16 Jen 2:24; Mt 19:5 * 6:17 Jo 17:21-23; Ro 8:9-11; Ga 2:20
* 6:19 1Ko 3:16 * 6:20 1Ko 7:23; 1Pi 1:18-19; Fl 1:20

miyap̄r niut̄p eiȳt m̄kan ni nereri. Hi etpi menmen im hentar m̄t miyap̄r nerer wit wit h̄r nisesan n̄r̄ran, te hi h̄napen yi han ekitet eir̄ak menmen h̄r nisesim au em̄t! ³ M̄t̄k keit m̄te p̄rak h̄rak ekwisiye h̄r enyawan enwaai yeno miut̄p. M̄te nepei weit m̄t̄k k̄re h̄re euwisik h̄r enyawan enwaai yeno miut̄p. ⁴ Hi hat̄p menmen im hentar m̄te h̄re ap naanm̄pre ȳnk k̄re wein̄k au. M̄t̄k k̄re naanm̄prewek. M̄t̄k h̄rak ap naanm̄pre ȳnk k̄rak wein̄k au. M̄te p̄rak kerepep naanm̄prewek. ⁵ M̄t̄k o m̄te h̄r ap n̄r̄ran nanyawan nanwaai yeno miut̄p au em̄t! H̄ram yaaim h̄r ap nanyawan me w̄ mei kike au h̄r nat̄pan nar ik: “Haw̄r ap wiyawan me w̄ meiyam kike au te haw̄r witehi God me menmen.” Maain h̄r nitehi God me menmen im epei au, h̄r hanhan p̄ke enyawan te Seten ap kakri han k̄r te h̄r nan̄no nanriyanhis nanwen̄nem nantike m̄t miyap̄r han. ⁶ H̄m im hi hetpiyem, hi ap hetpi God kat̄p yi m̄t niut̄p niut̄p eitike miyap̄r eiȳtan au. Hi hetpi han ki yi eiyisesim. ⁷ *Hi hanhan m̄t miyap̄r h̄r nanu wein̄m nan̄r ke hi hau wein̄m im, te God epei kerekyei haiu m̄t han in han ein. God k̄r̄ak me han h̄r hanhan nan̄t miyap̄r. God kerekyei haiu m̄t han au haiu mamu wein̄n.

⁸ Hi hat̄p m̄t miyap̄r kerek ap neitan au, o miyap̄r kerek m̄kan n̄r epei naa. H̄ram yaaim te yi yayu wein̄m yaȳr ke hi hepu wein̄m im. ⁹ *Yi ap te yewen̄n han ki yi hanhan eiwaai eitike m̄t o miyap̄r han, h̄ram yaaim te yi yaȳtan. H̄ram enum te yi yayu wein̄m te yi hanhan eiwaai eitike m̄t miyap̄r han. Eim em au enum

em̄t!

¹⁰ *Hi hetpi yi m̄t miyap̄r kerek epei yeitan hi hetpi h̄m iuwe yi miyap̄r ap einaaip̄s m̄kan ni. Hi kerekek hetpi h̄m im au. M̄t̄k Iuwe ketpo te hi hetpiyem. ¹¹ Miyap̄r kerek n̄naaip̄s m̄kan n̄r h̄r ap te nan̄t m̄t han au em̄t, o au en h̄r p̄ke en̄no en̄t m̄kan n̄r keriyen. Yi m̄t ap te yainaiw̄r miyap̄r ni. ¹² Hi h̄rekes hetpi yi m̄t miyap̄r hanhan menmen im. M̄t̄k Iuwe Krai ketpewem au. Hi h̄rekes han kitetim. M̄t̄k kerek kises h̄m me God h̄rak epei keit m̄te kerek ap wises h̄m me God, h̄re hanhanek h̄re wen wau wetikerek, h̄rak ap te kakneiniye kaknaw̄rep taau. Au, h̄rak ekwisiye h̄re ewu eutikerek. ¹³ M̄te kerek wises h̄m me God epei weit m̄t̄k kerek ap kises h̄m me God, h̄rak hanhan wen kau ketikerep, h̄re ap waunaw̄rek au em̄t! ¹⁴ H̄re ap waunein̄k wau-naw̄rek waw̄ntar God epei kat̄p m̄t̄k ik ap kises h̄m me Krai, h̄rak kehim̄tanek kentar m̄te p̄rak h̄re wises h̄m me Krai werek werek. M̄t̄k ap kaknaain m̄te p̄rak kaknaw̄rep kak̄ntar God kat̄p m̄te hap h̄re ap wises h̄m me Krai, h̄rak kehim̄tanep wentar m̄t̄k k̄re h̄rak kises h̄m me Krai werek werek. H̄m im h̄ram yaaim te n̄kerek ni God kat̄p h̄r yaain. H̄m im h̄ram enum memip̄n hi hetpiyem te God kakt̄p n̄kerek ni h̄r enun n̄re n̄kerek ne m̄t miyap̄r ap nises h̄m me Krai. Te h̄m im h̄ram yaaim, God kat̄p h̄r yaain. ¹⁵ *M̄t o miyap̄r ap nises h̄m me Krai, h̄r hanhan nan̄naaiw̄r m̄t o miyap̄r n̄r kerek nises h̄m me Krai, h̄r ap te nenipi h̄r nanu nantikeri au em̄t! Yi eiwisi h̄r nan̄naw̄i. M̄te kerek wises h̄m me Krai, m̄t̄k k̄re k̄napen kaku kaktikerep, h̄re ap te wauri

han ke mitik kire kaku kaktikerep au emit! Mitik kerek kises him me Kraiss mite pirak winapen wawu wautikerek ap te kakri han kire te hire wawu wautikerek au emit. God kehimitenai haiu mit miyapir narak te haiu emises menmen yaaime emtike mit miyapir han emkian emu emit. ¹⁶ *Mite hap hire wepitari menmen im. Hire wautike mitik kire ap kises him me Kraiss hir wen nekian nau hire wauri han kirak werek te hirak kakises him me Kraiss o au. Mitik hak hirak kepitari menmen im. Hirak kaktike mite pirak kerek ap wises him me Kraiss, hir wen nankian nanu, hirak kakri han kire te hire wawises him me Kraiss o au. Te yi han ekitet werek werek menmen God hanhan yi eiyisesim eiriakem.

Haiu emu emises menmen haiu miriakem me wi nipaa God kehimitenai haiu mit miyapir narak

¹⁷ *Hi hetpi him miutip im. Yi mit miyapir niutip niutip eiyu eiyises menmen kerek Mitik Iuwe Kraiss kehimitanyem. Yi eiyisesik eiyu eiyir ke nipaa wi hirak kari han ki yi yisesik. Hi hatip mit miyapir kerek nerer wit wit hir nises God hi hetpor har ik. ¹⁸ Mit kerek nipaa God kari han kir hir nises him mirak, hir mit han epei nerekir yink kir, hir ap te nanisak menmen im meteikin mit hir ne weiwik me Isrel au emit. Mar im mit kerek nipaa God kari han kir hir nises him mirak, hir mit ap nerekir yink kir, hir ap hanhan nanwis mit nanrekir yink kir te hir nanre mit ne weiwik me Isrel au emit. ¹⁹ *Menmen im me mit hir nerekir yink ki, hiram menmen weinim. Mit hir ap nerekir yink ki hiram menmen weinim. Hiram ap mamkepi te God kaktip yi yaain au. Menmen iuwe hiram menmen im: Yi eiyu eiyises him

kerek God ketpi yi eiyisesim. ²⁰ Mit hir enu enir ke nipaa wi God kari han kir hir nises him mirak. ²¹ Yi ap hanhan eiriuwe menmen im: Nipaa God kari han ki yi yirak menmen me mitik hak yi yeit pewek mererim au, yi yire slev, hiram menmen weinim. Yi han enuk yeriuwe menmen im au. Te maain hir nanwisi yi yainaiwiri yi yayu weinim, yi eino han yaaik eiyu eiruwerem. ²² *Mitik kerek hirak slev kirak menmen me mitik iuwe kerek naanmiprewek hirak ap kakit pewek mererim au, me wi God kari han kirak hirak kises him me Kraiss, hirak kire mitik yaaik keit pewek me Mitik Iuwe God. Mitik kerek kepi yaaik ap mitik hak naanmiprewek, me wi God kari han kirak hirak kises him me Kraiss, hirak kire mitik ke Mitik Iuwe God, hirak kakriak menmen mirak weinim. ²³ Jisas kaa hemkre mewen. Me menmen im God epei kewir menmen wisenum te pike ketihis yi mit. Te yi ap eiwis mit hir nanmitipin nanriuwe him mir nanri han ki te yi eiyises han kir au emit! ²⁴ Tis, nai yinan haiu wen mamtike God mamu han kiutip, haiu wen mepu mar ke haiu mepu me wi nipaa God kari han kaiu haiu misesik.

Him me miyapir hir ap neit mikan hir netike miyapir mikan nir epei naa

²⁵ *In ek hi ewisi him me miyapir hir ap neit mikan. Hi ewisiyem entar yi nipaa yitauhiyem. Mitik Iuwe Kraiss ketpo him hi etpiyem au, te hi hetpi han kai me menmen im. God epei hanhana kerekyo yaaime kekepa hi han kitet menmen werek werek. Te yi eiyises him mai hiram yaaime. ²⁶ Hi han kitet menmen im. Hiram yaaime te mit miyapir nanu weinim nanintar him im em mit enun ne ti nerekyei

* 7:16 1Pi 3:1 * 7:17 1Ko 7:20, 24 * 7:19 Ro 2:25; Ga 5:6, 6:15 * 7:22 Fm 16; Ef 6:6; 1Pi 2:16 * 7:25 1Ti 1:12-13

menmen enum. ²⁷ Yi m̄t miyap̄r kerek epei yeitan, yi ap eip̄r m̄kan o miyap̄r ni n̄paa yi yetor. Yi m̄t yau wein̄m o yi miyap̄r yau wein̄m, yi ap yaitike m̄t o miyap̄r han yi ap yaiȳtan au em̄t! ²⁸ *Yi m̄t o miyap̄r yi yeitan, yi ȳriak menmen enum au. Te hi hetpi menmen im hentar m̄t nerekyi enum h̄ram mam̄waank yi m̄t miyap̄r kerek epei yeitan. Hi han han menmen enum im mam̄nen mamiwep au, te yi yau wein̄m.

²⁹ *Nai yinan, h̄r o as me h̄m im hi hewisiyem h̄ram mar im. W̄ kerek God kehim̄tenai haiu m̄t mamu t̄ ik h̄ram menep epei au. Yi han ekitet menmen im, yi eiriak menmen me God iuwe. In ere maain m̄t epei neit miyap̄r kerek n̄riak menmen me God nanriakem w̄senum nan̄r ke m̄t kerek ap neit miyap̄r.

³⁰ M̄t miyap̄r kerek n̄riak menmen me God, h̄r n̄k̄t me menmen, h̄r enweik̄n enre m̄t miyap̄r kerek ap n̄k̄t menmen. M̄t miyap̄r kerek h̄r han yaaik enweik̄n enre m̄t miyap̄r han enuk. M̄t miyap̄r kerek netenen menmen yap̄rwe enweik̄n en̄r ke m̄t miyap̄r ap netenen menmen. ³¹ *M̄t miyap̄r kerek neit menmen me t̄ ik h̄r ap hanhan iuwe neriuerem nentar menmen me t̄ ik maain h̄ram mam̄waank mam̄t.

³² Hi hanhan yi han kitet mar im: Yi ap han ekitet menmen me t̄ yap̄rwe te yi han kaa menmen me God au em̄t! M̄t kerek ap neit miyap̄r h̄r hanhan nanriak menmen me God keremem. H̄r hanhan nanriak God han yaaik kakriueri.

³³ M̄t kerek h̄r neit miyap̄r, h̄r han kitet menmen me t̄ h̄r nanriak miyap̄r n̄r han yaaik nanriuerem. ³⁴ M̄t nar ik h̄r

han kitet menmen wik. H̄r hanhan nanriak miyap̄r han yaaik nanriueri. Miyap̄r ap neit m̄kan o miyap̄r n̄han h̄r hanhan nanriak menmen me M̄tik luwe. H̄r hanhan ȳnk k̄r ketike h̄m̄n k̄r h̄rak yaaik kakriak menmen me God keremem. Te miyap̄r kerek epei neit m̄t h̄r hanhan nanriak m̄t n̄r han yaaik nanriueri. Te h̄r hanhan neriuwe menmen me t̄ ik. ³⁵ Hi ap hetpi menmen im te hi heremir menmen yi ȳriakem au. Hi hetpiyem h̄ram mamkepi yi eiriak menmen yaaim eiyisesim werek werek, te menmen me t̄ ap te mamri han ki iuwe me w̄ yi ȳriak M̄tik luwe menmen mirak.

³⁶ M̄tik kerek ketike m̄te h̄r nehim̄teni nan̄tan, h̄rak ȳnk enuk kentar h̄rak hanhan kakwaai kaktikerep, h̄rak kaktiwe h̄r nan̄tan. H̄r ap nanriak menmen enum nan̄tar h̄r nan̄tan au. H̄ram yaaim. ³⁷ M̄tik kiut̄p kerek m̄tik hak ap kari han k̄rak te h̄rak h̄rekes kewen̄n han k̄rak ke menmen im, h̄rak han kitet ap hanhan kakwaai kaktike m̄te, h̄rak k̄napen kaktike m̄te h̄r nan̄tan, h̄ram yaaim. ³⁸ T̄s, m̄t kerek neit miyap̄r h̄r neitan, h̄r n̄riak menmen yaaim. Te m̄t kerek newen̄n han k̄r ap nan̄t miyap̄r, h̄r nin̄ni n̄riak yaaim iuwe.

³⁹ *Miyap̄r netike m̄t n̄r h̄r nekiyan nau neit me w̄ m̄t h̄r nau t̄ ik. Maain m̄tik ke m̄te h̄rak kaki, h̄ram werek te h̄re p̄ke waw̄t m̄tik hak. H̄re waw̄t m̄tik hak kerek kises h̄m me M̄tik luwe Kraisk ek. M̄tik keiyak taau. ⁴⁰ Te hi han kitet menmen im. M̄te m̄tik k̄re epei kaa, h̄re wawu weiniye h̄re han yaaik wawu. God H̄m̄n Yaaik k̄rak h̄rak ketpo menmen im.

8

Him me menmen mit newepwarem newet tipir em

1 *In ek hi ewisi him me menmen kerek mit ne ti ap nises God newepwarem newet tipir em. Hi hewisiyem hentar yi nipaa yitauhiyem. Hi hertei yi yatip menmen im: "Hau mertei menmen yapirwe." Hi hatip him im: Menmen hau merteiyem weinim hiram merekyei hau menke perkenum o paan tokik, te hau han teweninan hiram mamkepai te hau yaain emir ke Krai. 2 *Mit miyapir yapirwe hir han kitet hir nertei menmen iuwe, te God kaktip hir enun ap han kitet menmen o nertei menmen mirak werek werek wen au. 3 *Te mit miyapir hir han tewenin God hirak kaktip hirak kakirtei hir mit miyapir nirak.

4 *Te hi hetpi him im me menmen hau mamim kerek nipaa mit hir newepwarem newet tipir em. Hau mertei him im yi yetpim hiram yaaim. Hau mertei nu mit nimaam newis ninaan mau teinik newisim merp hankiu eik, hiram mekrehir ke tipir, te hiram mire God taau. God kiutip kerek hira kepu. 5 Menmen yapirwe mau nepni metike ti te mit ap nises him me God hir natip menmen im hiram mire God. God yapirwe netike mit iuwe yapirwe nar ek hir nepu, te hau mit mertei menmen im. 6 *God kiutip kerek hira kepu. Hira as o hir ke menmen yapirwe, hau mau ti te emisik. Mitik iuwe kiutip kerek kepu. Hira niuk mirak Jisas Krai. Nipaa hira kirak menmen yapirwe meit nepni, menmen mau ti. Hira kerekyei hau meit Himin Yaaik kirak hira kekepai hau nepu.

7 Te mit han kerek nises him me God hir nepitari ninaan mau teinik hiram weinim. Hir han kitet hiram mepu me wi hir naam menmen kerek nipaa mit nen newepwarem newet tipir em, hir han kitet hir naam hiram mar ke hir hiras newepwarem newet tipir em. Te hir han kitet God kaktip hir nirak enum. 8 *God ap han kitet hau mamim menmen hir mit newepwarem newet tipir em o hau ap mamim. Au hiram menmen weinim. Menmen hau mamim ap te mamirak God han kitet hau mit miyapir enun au. Menmen hau ap mamim ap te mamirak God han kitet hau mit miyapir yaain au. Menmen hau mamim hiram menmen weinim. 9 *Hiram menmen weinim te yi naanmamre hiras me menmen yi yayim te yi ap einip mit kerek ap nises him me Krai werek werek wen au, hir nanir waank hiras. Hir nanir menmen yi yaam te hir yinik enuk. Mar im yi yayir waank menmen me Krai hir nisesim naninterim.

10 Hi hetpi menmen im hentar maain mitik hak hira kaknen kakrit ti hau hankiu haam menmen kerek mit han epei newepwarem newet tipir em, hira ap kertei ti han kitet menmen im hiram weinim. Hira han kitet ninaan mau teinik hiram tipir. Hira kakrit ti haam menmen te hira han kitet hiram werek hira kakim. Te hira kakir waank him me Krai hira kisesim. 11 *Ti haam menmen im hentar ti hertei ninaan mau teinik hiram menmen weinim. Te mitik hak ap kerteiyem au, hira kakim menmen hira kakir waank menmen me Krai hira kisesim kakir tar menmen me Krai hira kisesim kakir tar menmen im hira kaam. 12 Mar im yi epei yirak Krai menmen enum yentar yi yirak han ke ni yinan hir han kir

* 8:1 Ap 15:29 * 8:2 Ga 6:3 * 8:3 Ga 4:9 * 8:4 1Ko 10:19; Ga 4:8; Diu 4:35, 39, 6:4

* 8:6 Mal 2:10; 1Ko 12:5-6; Ef 4:5-6; Jo 1:3 * 8:8 Ro 14:17 * 8:9 Ro 14:13-15; Ga 5:13

* 8:11 Ro 14:15, 20

kak+waank me menmen yaaim me Krai h̄r nisesim nentar menmen im yi yaam. ¹³ *T̄is, hi han kitet menmen kerek hi haam h̄ram mamriak kai yinak h̄rak kak+waank han k̄rak ke menmen yaaim me Krai h̄rak kisesim, hi maain ap te hah̄m menmen im meiyam taau. Hi h̄napen ariak kai yinak kak+waank han k̄rak kak+nterim.

9

Pol han yaaik h̄rak n̄paa ap kari pewek mei me m̄t ne Korin me menmen h̄rak kerekyorem

¹ *H̄m meiyam ap te mamwena me menmen hi h̄riakem me God taau. Hi m̄tik aposel kerekek, hi epei h̄r M̄tik Iuwe kiau Jisas Krai. Yi m̄t yises h̄m me Krai yentar menmen me M̄tik Iuwe Krai hi herekiyiem. ² *M̄t han h̄r ap han kitet hi aposel h̄ram menmen wein̄m. Yi m̄t ne Korin han kitet hi aposel hentar menmen hi h̄riakem meteikniyiem. Yi h̄ras yertei h̄m me Krai te menmen im meteikni M̄tik Iuwe kehim̄tena hi h̄re m̄tik aposel k̄rak. ³ M̄t kerek h̄r nat̄p hi Pol hi ap h̄re aposel hi hewen̄nor h̄m, hi hetpor h̄m kerek hi epei hewisiyiem. ⁴ *Hi han kai hi eh̄t menmen me yi m̄t miyap̄r te hi ah̄m me menmen hi herekiyiem entar hi aposel. Menmen im enum a? ⁵ *Hi ap heit m̄te au, te hi hanhan hah̄t pei h̄re wises h̄m me Krai h̄re wautikewa waunen wauri a? M̄tik Pita ketike aposel han netike Jisas Krai kikrek n̄rak h̄r n̄riakem mar im, te h̄ram yaaim hi hises han kai hi ariakem. H̄ram yaaim werek te hi hitihi yi naanemprow̄r me menmen w̄ haw̄r waunen wauri o au a? H̄ram yaaim ye! ⁶ Mekam! Yi

han kitet hi hetike Banabas haw̄r wik keretet waur̄ak menmen naanempre h̄rekses me menmen haw̄r waw̄m me w̄ haw̄r wetpi h̄m yaaim me Krai, te aposel han en au a? Taau!

⁷ M̄t kerek h̄r n̄re soldia ne ami h̄r ap naanm̄re h̄ras me menmen au. M̄tik iuwe k̄r kewet̄rem. M̄t ap nam̄r ni te m̄t han nan̄tpor nan̄rik, “Yi eim̄r menmen me ni te yi ap te yaȳm menmen taau.” Auye! M̄t kerek nam̄r ni h̄r h̄ras nan̄m menmen. M̄t han au. M̄t naanm̄pre sipsip h̄r nan̄m n̄m me sipsip. Ap te m̄t han nan̄nen nan̄tpor au em̄t. H̄r ap te nanises menmen mar im au. Te hi hetpi. H̄ram yaaim haw̄r wik witihi te yi naanemprow̄r me menmen me w̄ haw̄r wau wetikewi waukepi.

⁸ Menmen im h̄r netpiyem h̄ram h̄m m̄t keriyen nertei h̄ram yaaim au. H̄m me God mau t̄wei n̄paa m̄t newis̄m h̄ram mat̄p mar im. ⁹ *N̄paa Moses kewis h̄m mau t̄wei h̄ram mat̄p: “Yi ap yaȳpet h̄m ke bulmakau kerek kent̄rer rais haas kewenem te h̄rak ap kak̄m ham p̄nam au em̄t!” God ap han kitet bulmakau keremem me w̄ h̄rak kat̄p Moses im. ¹⁰ *Au, h̄rak kat̄p h̄m im mamkep̄ai haiu m̄t mamtike bulmakau. Moses kewis h̄m im te haiu m̄t yap̄rwe mam̄rtei menmen im: M̄tik kerek kewen t̄i kak̄m̄r menmen ketike m̄tik kerek kewen rais haas, h̄rak̄t wik tat̄t pewek mam̄rer menmen me h̄rak̄t tatriakem. ¹¹ *Menmen im h̄ram ap enum te m̄t kerek nam̄r ni o m̄t h̄r newen rais, h̄r nan̄m meiyam p̄nam. Mar im h̄ram ap enum te haw̄r wawitihi yi eiwetaw̄r menmen mamkaap ȳnk kaw̄r yentar haw̄r epei wetpi h̄m yaaim

* 8:13 Ro 14:21 * 9:1 Ap 22:17-18, 26:16; 1Ko 15:8 * 9:2 2Ko 3:2-3 * 9:4 Lu 10:8; 1Ko 9:13-14 * 9:5 Jo 1:42 * 9:9 Diu 25:4; 1Ti 5:18 * 9:10 2Ti 2:6 * 9:11 Ro 15:27

me Krais mamkaap h̄m̄n ki.
 12 *H̄iram yaaim m̄t han kerek nekepi neriuwe menmen nan̄t menmen naanempre ȳnk k̄r keriuwerem, te h̄ram yaaim iuwe haw̄r ew̄t menmen. Haw̄r m̄t̄k̄t iuwe win̄ni!

Te n̄paa ere in haw̄r wik ap weit menmen me yi m̄t au. Haw̄r wau enum n̄np̄ mewew̄r te haw̄r ap wari han ki enum te yi ȳnapen yemtau h̄m̄ yaaim me Jisas Krais au. 13 *Yi han ekitet menmen im. M̄t pris ne Isrel kerek n̄riak menmen neit w̄nak ke God m̄t newisi h̄r naam menmen p̄nam m̄t newis̄m mekre w̄nak eik nan̄wet God em. M̄t pris kerek neit menmen me m̄t newis̄m mau k̄naan newepwar God em, h̄r naam ham p̄nam. 14 *Mar im, M̄t̄k̄ Iuwe God kat̄p m̄t kerek newepyap̄r h̄m̄ yaaim me Krais, h̄r nan̄t menmen me m̄t h̄r nemtau h̄m̄ yaaim im te h̄r naanempre ȳnk k̄r ekrerim. 15 *H̄irak yaaik hi aposel hitihi me menmen, te n̄paa hi ap hitihi me menmen au. In ek hi ap hewisi t̄wei ik te hi itihi yi naanmamrau me menmen taau. Hi n̄np̄ meiyō w̄senum ere hi hahi te hi h̄napen eh̄t menmen me his me m̄t̄k̄ kiut̄p. Hi et̄wem, te hi ap at̄p hi hewepyap̄r h̄m̄ me God ap heit pewek mererim au. 16 *Hi ap han yaaik heriuwe h̄rekes yentat̄ hi hat̄p m̄t miyap̄r h̄m̄ yaaim me Krais kere-mem au. M̄t̄k̄ Iuwe Krais keh̄m̄tena hi hewepyap̄rem. Hi ap hewepyap̄rem te han kai enuk keriuwe h̄rekes, hi heweik̄n sip ewet menmen M̄t̄k̄ Iuwe ketpewem hi h̄riakem. 17 *Hi h̄rekes han kitet hi ano ewepyap̄r h̄m̄ yaaim me Krais te hi eh̄t pewek o menmen yaaim emrerim. Te hi

h̄rekes ap han kekrit te hi h̄riak menmen im au. Hi kerekek hises menmen n̄paa God keh̄m̄tena hi ariakem te hi ap eh̄t pewek o menmen emrerim au em̄t! Hi h̄riakem wein̄m. 18 Hi heit mekam yaaim me hi hewepyap̄r h̄m̄ yaaim me Krais a? Hi heit menmen im. W̄i kerek hi hen ein hen ein hewepyap̄r h̄m̄ yaaim me Krais, hi han yaaik hat̄p m̄t miyap̄r em wein̄m. Hi ap hari menmen m̄r mererim au, mar ke h̄m̄ me God h̄ram mat̄p hi han kai ehisesim.

Pol Kat̄p h̄irak k̄re wok m̄t̄k̄ ke m̄t miyap̄r yap̄rwe

19 *Hi hepu wein̄m m̄t han ap nin̄na naanmamrau au. Hi naanempre h̄rekes me menmen. Te hi heweik̄n h̄re wok m̄t̄k̄ ke m̄t yap̄rwe te hi hari han k̄r yap̄rwe te h̄r nanises h̄m̄ yaaim me Krais. 20 *W̄i kerek hi hau n̄m̄n ke m̄t miyap̄r ne Juda, hi hies h̄m̄ lo me Moses te hi ari han ke m̄t em, h̄r nanises h̄m̄ me Krais. Hi han kitet h̄m̄ me Moses mau t̄wei h̄ram wein̄m ap te mamri han kai. Te w̄i hi hau hetike m̄t ne Juda, hi hisesim te hi ari han k̄r h̄r ap enises h̄m̄ me Moses meiyam au. Hi ehises h̄m̄ yaaim me Krais kere-mem. 21 *Hi ap heweik̄n sip hewet h̄m̄ n̄paa God kewet Moses em au. Hi hises h̄m̄ me Krais kerekek. Te w̄i kerek hi hau hetike m̄t miyap̄r neiyan ap nises h̄m̄ me Moses, hi ap hises h̄m̄ me Moses au. Hi h̄riak menmen im te hi ari han k̄r h̄r nanises h̄m̄ yaaim me Krais. 22 *W̄i kerek hi hau hekre n̄m̄n ke m̄t miyap̄r h̄r ap nises God werek werek, hi ap h̄riak menmen mamnipi h̄r han enuk neriuwa. Au, hi hises menmen h̄r han kitet h̄ram yaaim te hi ari han k̄r h̄r nanises

* 9:12 Ap 20:34-35; 2Ko 11:9; 1Ko 13:7 * 9:13 Nam 18:8, 31; Diu 18:1-3 * 9:14 Mt 10:10; Lu 10:7; Ga 6:6 * 9:15 Ap 18:3 * 9:16 Jer 10:9 * 9:17 1Ko 4:1 * 9:19 Mt 20:26-27 * 9:20 Ap 21:20-26 * 9:21 Ga 2:3 * 9:22 2Ko 11:29; Ro 11:14

h̄m me Kraiſ werek werek. Me w̄i yap̄rwe hi hau hekre n̄m̄n ke m̄t yap̄rwe nerer wit wit, hi hises menmen h̄r han kitet h̄ram yaaim te hi ari han k̄r h̄r nanises h̄m me Kraiſ. ²³ Menmen im yap̄rwe hi h̄r̄iakem, hi h̄r̄iakem mamkaap m̄t miyap̄r nises h̄m yaaim me Kraiſ te hi atikeri haiu mam̄t menmen yaaim God kakwetaiyem.

Haiu emises God em̄r ke m̄t nesiuknen resis h̄r nan̄t menmen

²⁴ *Yi han kitet menmen im. M̄t yap̄rwe nesiuknen te m̄t̄ik kiutip kerekek kin̄ni h̄rak kak̄t menmen. Mar im yi yises h̄m me Kraiſ werek werek yar ke m̄t̄ik kiutip h̄rak kesiuknen kin̄n m̄t han, te yi yaȳt menmen yaaim God kakwetiyem. ²⁵ *M̄t yap̄rwe kerek hanhan nansiuk̄n nan̄t menmen, h̄r nesiuknen yap̄rwe hekrit hekrit te ȳnk k̄r h̄rak manpenuk. H̄r n̄r̄iak menmen im te h̄r nanin̄n m̄t han nan̄t menmen kerek m̄t iuwe nanwet m̄t̄ik kerek kin̄ni h̄r nanwet̄iwekem. Haiu mam̄rak menmen iuwe emises h̄m me God te haiu mam̄t menmen m̄rak yaaim. Menmen God kakwetiyem h̄ram ap te mam̄waank mam̄r ke menmen me t̄i m̄t nesiuknen h̄r net̄iwem au. ²⁶ Te hi h̄re m̄t̄ik kesiuknen in kesiuknen ein au. Hi h̄re m̄t̄ik kesiuknen kakin̄n kakiun mak. Hi har ke m̄t̄ik kerek kew̄r his wein̄m kenep n̄me au. Hi har ke m̄t̄ik kerek kew̄r his kenep m̄t̄ik kepan k̄rak ek h̄rak kin̄nek. Mar im hi h̄r̄iak menmen me God werek werek, hi naanempre h̄rekes me menmen hi hisesim. ²⁷ *Hi h̄re m̄t̄ik h̄rak k̄r̄iak menmen ere ȳnk k̄rak hemkre hemkre wein̄k siuwan mak̄p wisenum. Hi hewen̄n han kai ke menmen enum hi hanhanem, te maain w̄i hi hat̄ip m̄t miyap̄r

h̄m me God epei au, h̄rak M̄t̄ik Iuwe ap kak̄t̄po hi au enuk ap eh̄t menmen yaaim m̄rak taau.

10

Yi naanmamre h̄ras te yi ap eir̄ak menmen enum

¹ *Nai yinan hi hanhan yi eiȳrtei markeik God k̄kaap maamrer nau. W̄i n̄paa maamrer nau nises Moses neit yaank tenhaan wein̄k enuk menmen auri, God keriuwet nap̄ kau nepni naanm̄pror keteiknor yayiwe. Me w̄i im h̄rak k̄kaap m̄t miyap̄r yap̄rwe h̄r nen nerekir wan m̄t nenewek niuk m̄rak Wan Nin̄k, h̄r ap kei kiutip kaa au. ² Menmen maamrer nau n̄r̄iakem nap̄ kau nepni k̄wap̄n ȳnk k̄r, h̄r nerekir wan m̄t nenewek Wan Nin̄k, h̄ram merekyor h̄r m̄t miyap̄r ne Moses, h̄r nisesik nar ke in m̄t newis m̄t han n̄k̄ri neriuwe t̄ipar neteik̄n h̄r ne M̄t̄ik Iuwe Kraiſ h̄rak naanm̄pror. ³ *H̄r yap̄rwe naam menmen h̄r nenewem “mana” kerek God kewet̄rem meke wit k̄rak man, h̄ram mekepi manpenun. ⁴ *H̄r yap̄rwe naam t̄ipar miutip kerek God H̄m̄n Yaaik kewet̄rem meke nan man, h̄ram mekepi manpenun. H̄r naam t̄ipar meke nan man, kerek God H̄m̄n Yaaik kewet̄rem, h̄rak kau ketikeri neit wit kerek m̄t ap nei newi au. Nan ik h̄rak H̄m̄n ke Kraiſ, h̄rak k̄kaap h̄m̄n k̄r, kar ke t̄ipar meke nan h̄r naam m̄kaap ȳnk k̄r. ⁵ *God k̄kaap h̄r m̄t yap̄rwe te h̄rak han yaaik keriuwe menmen m̄t han niutip niutip keriyen nekre n̄m̄n ke h̄r m̄t h̄r yap̄rwe n̄r̄iakem a? Taauye! God kan̄p kenepi te herwe ȳnk k̄r k̄waai kerer

* 9:24 Fl 3:14; 2Ti 4:7-8 * 9:25 2Ti 2:4-5; Je 1:12; 1Pi 5:4 * 9:27 Ro 8:13, 13:14 * 10:1 Eks 13:21-22, 14:22-29 * 10:3 Eks 16:35 * 10:4 Eks 17:6; Nam 20:11 * 10:5 Nam 14:26-30; Hi 3:17; Ju 5 * 10:6 1Ko 10:11; Nam 11:4, 34

wit wit me wit mit ap newi.

6 *God kiriak menmen im epei man meteiknai haiu ap hanhan emriak menmen enum emir ke hir nriakem.

7 *Haiu ap emwenipi niuk me tipir mamir ke mit han nekre nimin ke hir maamrer nau en hir nriakem. Him me God mau twei Moses kewisim hiram matip mar im: "Mit miyapir en nau yeno naam menmen. Hir naam menmen epei au, hir nekrit nrire nriak tipir hir nisesik hirak han yaaik keriuweri." 8 *Haiu mit miyapir ap emriakan emisesan emir ke nipaa mit miyapir han nekre nimin ke hir mit hir nriakem. God han enuk keriuweri hirak kanip te mit miyapir han nar ke 23,000 mit hir naa ne wi miutip. 9 *Haiu ap te mamri han ke Mitik Iuwe God ere hirak han enuk keriuwai mamir ke mit miyapir han nekre nimin ke hir mit en hir nriakem. God han enuk keriuweri te hirak keriuwet manpen (o yenmik) kanip hir naa. 10 *Haiu ap te mamne God mamir ke mit miyapir han nekre nimin ke hir mit en hir nriakem. Hir nenerek me menmen te God keriuwet mitik ensel hirak kan kanip hir naa. 11 *Nipaa menmen im yapirwe epei man menep maamrer nau mekepi hir nertei God han enuk keriuwe menmen hir nisesim. Maain mit newisim mau twei mamkepai haiu mit miyapir in. Hiram meteiknai haiu mit miyapir kerek mau ti me wi im menep Krais pike kaknen, haiu naanempre hiras te haiu ap mamises menmen enum kerek nipaa hir maamrer nau hir nriakem.

12 Te yi mit miyapir kerek han kitet yi yinin maamrer ni yi yises him me Krais werek werek, yi

naanmamre hiras te menmen ap mamri han ki yi yairiak menmen enum. 13 *Menmen yapirwe epei man mari han ki te yi yayises menmen enum, yi ap han ekitet hiram man mari han ke yi mit keriyen au. Hiram epei man mari han ke mit miyapir yapirwe nerer wit wit. God hirak yaaik kakikepi ap kakwis menmen enum mamnen mamri han ki maminni au. Menmen enum mamnen han ki te hirak kakikepi te yi eyininem eyu.

Haiu ap emises him me God mamtike him me tipir au emit-God kerekek

14 *Nai yinan yaain, yi eiweikin sip eiwet tipir te yi ap eiwenipi niuk mir au emit eyintar God kakikepi naanmamri. 15 Hi hetpi him im men yi mit miyapir kerek yi yertei menmen im werek werek. Yi han ekitet menmen kerek hi hetpiyem. 16 *Wi kerek haiu mitehi God me tipar me kominion mekre kap haiu mamim, haiu meteikin haiu metike Krais mau han kiutip me hemkre mirak nipaa mewen. Niu o bret kerek haiu mewenem mamim meteikin haiu metike Krais mau han kiutip me ynk kirak wi nipaa hirak kaa kentar nu tentarakit. 17 *Haiu mit haiu mre yapirwe, te haiu maam niu o bret miutip. Haiu maam niu o bret miutip te hiram meteikin haiu yapirwe mre ynk kiutip ke Krais.

18 *Yi han kitet mit miyapir ne Isrel. Mit miyapir kerek naam menmen kerek mit pris nesenkekim newisim mentar kinaan namip, hiram meteikin hir netike God nau han kiutip me kinaan im. 19 *Mekam? Menmen im yi han kitet hi atip menmen

* 10:7 Eks 32:6 * 10:8 Nam 25:1-9 * 10:9 Nam 21:5-6 * 10:10 Nam 16:41-49; Hi 3:11,

17 * 10:11 1Ko 10:6; 1Pi 4:7 * 10:13 1Ko 1:9 * 10:14 1Jo 5:21 * 10:16 Mt 26:26-28

* 10:17 Ro 12:5; Ef 4:16 * 10:18 Lev 7:6 * 10:19 1Ko 8:4 * 10:20 Diu 32:17; Rev 9:20

mít ne tí newepwarem newet típir rem híram menmen iuwe a? Taauye! ²⁰ *Menmen mít ap nises God hír newepwarem newisim mau kínaan, hír newet típir. God au. Te hi hínapen yi yaam menmen mít newepwarem newet típir rem au emít! Yi yíriak menmen im meteikín yi yetike herwe yi yau han kiutíp. ²¹ *Yi ap yayim típar mamikre kap mehimítan Kraís hemkre mírak mewen mamtike típir mamikre kap kerek mít newepwarem newet típir rem. Yi ap yayim niu o bret kerek mehimítan yínk ke Kraís wí nípaa hírak kaa kentar nu tentarakít mamtike samiyak mít namíp nesiye newet típir rem. Menmen im híram enum emít! ²² *Yi eiriak menmen im te yi eiriak Mítik Iuwe God han enuk kakírwí kakiwep. Hírak Iuwe haiu au enun weinín. Hírak kakiwep ap te yi eiyinínék taau.

Haiu emwenípi niuk me God emriuwe menmen haiu míríakem

²³ *Yi yatíp yarik, “Menmen yapírwe haiu míríakem híram yaaim.” Te hi hetpi menmen yapírwe im ap te mamkepai haiu mises God werek werek au. Híram ap mamkepei han kái hírak kaku tokik kakises God werek werek au. Hím keremem mamkepai, te yi han ekitet werek werek menmen yi eiyisesim. ²⁴ *Yi ap han ekitet menmen mí keremem te yi eiyu werek. Au, yi han ekitet menmen mí metike menmen me mít han yi eikepi naanmamror hír enu werek.

²⁵ *Yi ap einapen eino eiyít samiyak kerek mau maket. Yi ap eiyitorhiyem nípaa mít newepwarem o au, te han kí ap yínk enuk kakíruwerem. ²⁶ *Nípaa mít newis híram mau tíwei me God

híram mau Sam, híram matíp mar im: “Tí im híram me God metike menmen yapírwe mewim.” Te haiu mamím menmen yapírwe God kíriakem. ²⁷ *Mít han kerek ap nises híram me God hír nanitihi yi einen wínak kí eitikeri yayim menmen, yi ap han ekitet eiyitorhi me menmen hír newetiyem mít newepwarem newet típir rem au emít! Yi eikintíp eiyim te han kí kaku werek me menmen im. ²⁸ *Te yi eiyu eitike mítik hak hírak ketpi kar ik: “Nípaa mít newepwar menmen im newet típir rem, yi ap eiyim menmen im emít, te yi eikaap han ke mítik kerek ketpiyem. ²⁹ Hi hatíp me han kírak kerekék. Han kí au. Han kírak ap kertei menmen me Kraís werek werek au. Yi ap eiyim menmen hírak ketpiyem. Yi han kitet yar ik: “Haiu menmak haiu ap te mamím menmen mamíntar mítik ap kises híram me Kraís werek werek a? ³⁰ *Hi hatíp God hírak yaaik kentar menmen im hi ahím te nenmak mít hír nantíp hi enuk me menmen hi haam a?”

³¹ *Te hi hetpi menmen im. Menmen yi eiyim, típar samiyak o menmen ham o menmen yi yíriakem, yi yíriakem te mít miyapír nanwenípi God nanínterim.

³² *Yi mít miyapír ap yairiak menmen mamníp mít miyapír ne weiwík me Isrel o ne weiwík me Grik o mít miyapír han ne weiwík me God hír han enuk neriuweri au emít!

³³ *Hi hírekes híriak menmen im yaaim hi hetpiyem. Hi híriak menmen mamkaap mít miyapír yapírwe han kí. Hi ap híriak menmen han kitet híram mamkaap han kai kerekék taau. Hi híriak menmen mamkaap han ke mít miyapír yapírwe te

* 10:21 2Ko 6:15-16 * 10:22 Diu 32:21 * 10:23 1Ko 6:12 * 10:24 Ro 15:2 * 10:25 1Ko 8:1-13 * 10:26 Sam 24:1 * 10:27 Lu 10:8 * 10:28 1Ko 8:7 * 10:30 1Ti 4:4 * 10:31 Kl 3:17 * 10:32 Ro 14:13 * 10:33 1Ko 9:20-22

God kakisak menmen enum h̄r n̄riakem kaktorhis.

11

¹ *Yi m̄t miyap̄r eiyises menmen hi h̄riakem har ke hi hises menmen Krai k̄riakem.

H̄m me miyap̄r nanwap̄n menmen mamu paan k̄r nan̄t w̄nak ke God

² Hi hat̄p̄r yi yaain yentar hekrit hekrit yi han kitet menmen yap̄rwe hi hetpiyem yi yisesim. ³ *Te hi hanhan yi yertei menmen im. M̄t̄k ke m̄te h̄rak naanm̄prewe, Krai h̄rak naanm̄pre m̄t̄k, God naanm̄pre Krai. ⁴ M̄t̄ kerek n̄wap̄n menmen mau paan k̄r h̄r newepyap̄r h̄m me God o nitehi God menmen, tap̄n met̄tor paan k̄r. ⁵ Miyap̄r kerek ap nemiun menmen mamu paan k̄r h̄r nat̄p̄r miyap̄r han h̄m me God o h̄r nitehi God menmen, h̄r tap̄n met̄tor mar ke m̄te h̄re n̄mk mau paan h̄r nim̄werek. ⁶ Miyap̄r n̄napen nanmiun menmen mamwap̄n paan k̄r, h̄r m̄t̄ enim̄we paan k̄re nanteikn̄we h̄re wir̄ak menmen enum. Hekrit hekrit miyap̄r enmiun menmen mamwap̄n paan k̄r te h̄r ap tap̄n met̄tor paan. ⁷ *M̄t̄ ap nanwap̄n menmen mau paan k̄r nanwepyap̄r h̄m me God o nitehi God menmen nentar haiu m̄t̄ mehimit̄an God h̄rak k̄re mekak naanm̄pre menmen yap̄rwe. Te miyap̄r h̄r au. H̄r nehimit̄anei haiu m̄t̄ haiu niuk maiu iuwe.

⁸ *God ap k̄riak ȳnk ke m̄t̄k Adam ke ȳnk ke m̄te Iv au. God k̄riak ȳnk ke m̄te Iv keriuwe menmen kekre ȳnk ke m̄t̄k Adam. ⁹ *God ap k̄riak m̄t̄k Adam te kak̄kaap m̄te Iv au. God k̄riak m̄te Iv waukaap m̄t̄k k̄re

Adam. ¹⁰ Te, h̄ram yaaim te miyap̄r nanmiun menmen mamu paan k̄r. Menmen im m̄m̄teik̄n m̄t̄ h̄r nin̄n miyap̄r naanempror me w̄ h̄r nau w̄nak ke God newen̄pi niuk me God h̄r en̄riak menmen im nan̄ntar m̄t̄ ensel kerek h̄r n̄saw̄n n̄ri, h̄r han yaaik nat̄p̄r menmen im h̄ram yaaim. ¹¹ Miyap̄r nan̄mt̄au h̄m me m̄t̄ n̄r te haiu m̄t̄ miyap̄r kerek haiu ne M̄t̄k Iuwe Krai, haiu m̄re niut̄p̄r te haiu emkaapan mamu werek werek. ¹² Haiu emkaapan mamu werek werek mam̄ntar n̄paa God k̄n̄n k̄riak m̄te Iv keriuwe menmen kekre ȳnk ke m̄t̄k Adam. N̄paa ein ere in miyerer nine n̄kerek h̄ram h̄rak̄t. Menmen im meteikn̄ai haiu m̄t̄ miyap̄r emkaapan. Menmen yap̄rwe me t̄i met̄ike haiu m̄t̄ God k̄riakem, te h̄rak Haai ke menmen yap̄rwe.

¹³ Yi h̄ras han kitet menmen im. Miyap̄r h̄r nitehi God menmen, h̄r ap nemiun menmen mau paan k̄r, h̄ram yaaim o au enum a? H̄ram enum ye! ¹⁴ Haiu m̄t̄ miyap̄r in mertei menmen im. M̄t̄k paan k̄rak nokik kar ke miyap̄r h̄rak tap̄n met̄t̄wek kenterim. ¹⁵ Te miyap̄r ap tap̄n met̄tor au. Paan k̄r nokik kentar God epei kewet̄r paan te h̄rak kakwap̄n paan hesnu k̄r. ¹⁶ M̄t̄ han h̄r hanhan nantikewai mam̄t̄pepan me menmen im, hi hetpor h̄m mar im. Haiu m̄t̄ aposel ap mamwis m̄t̄ miyap̄r h̄r enises menmen ham au. M̄t̄ miyap̄r nerer wit wit ne weiw̄k me God h̄r ap enises menmen ham au. Menmen hi epei hetpim keremem.

M̄t̄ miyap̄r ne wit Korin h̄r newaank h̄ras me menmen me Komun̄ion

* 11:1 1Ko 4:16
2:21-23; 1Ti 2:13

* 11:3 Jen 3:16; Ef 5:23; 1Ko 3:23
* 11:9 Jen 2:18

* 11:7 Jen 1:26-27; Je 3:9

* 11:8 Je

17 Hi ap ewenipi niuk me yi mıt me menmen im hi in ek etpiyem hentar menmen enum yi yırakem hıram minın menmen yaaim yi yırakem me wı kerek yi yererik yewenipi niuk me God. 18 *Menmen hi hinın hetpiyem hıram im. Hi nepei hemtau mıt han natıp yi mıt miyapır en yi ap yekıyan yau niutıp au. Yi yenke hasini me wı yi yewenipi niuk me God. Hi hemtewem te hi han kitet hım pınam hır netpewem hıram yaaim. 19 *Menmen im me yi mıt eiyınke hasini hıram mamnen te mamteikın mıt miyapır han neimın ne yi mıt hır nises God werek werek a? Taauye! 20 Te menmen yi yaam wı kerek yi yererik yewenipi niuk me God yeriwerem, yi ap yaam menmen han tewenın menmen Mıtık Iuwe Krais kırakem taau. 21 Yi mıt miyapır niutıp niutıp ap te yi yemerıran au. Yi yinın yeit menmen yi yayım te maain mıt han nıkaru nan, hır nınpi maan. Yi mıt han yinın yaam menmen yi yenepim ere tu iuwe, yi yaam tıpar si enum ere yetaritari yeit. 22 *Yi ap yayu wınak ki te yi yinın yayım menmen au a? Yi wınak ki keperp yi yayım yayıt ein te yi au! Yi yan wit kerek yi yererik yi han kitet mıt miyapır han ne Krais hır weinın te yi yaam menmen yeunım yerekyi (o yeriki) hır mıt ap netenen menmen hır yınk enuk nerıwerem. Yi han kitet hi etpi mekam me menmen im a? Yi han kitet hi ewenipi niuk mi me menmen im a? Taau!

Mıtık Iuwe Jisas kewet mıt disaipel nırak Komunion

(Mt 26:26-29; Mk 14:22-25; Lu 20:14-20)

23 Hi ap hetpi yi yaain hentar nıpaa hi hemtau hım me Mıtık

Iuwe Krais, te hi epei hetpiyem hıram hım im: Mıtık Iuwe Jisas keit niu o bret ketenim ke wıtaan kerek mıtık Judas kewepyapırek kesıuwerek ken his me mıt enun. 24 Hırak keit niu o bret, hırak kitehi God katıp hırak yaaik kentar hırak epei kewetıwewem, te hırak kewepim kewet mıt nırak em ketpor kar ik: “Menmen im mehimıtan yınk kai hi hahi akepi yi mıt. Maain yi wen eırakem eiyım menmen im eiyır ke hi hırakem ehım han ekitet menmen in ek hi arekiyiem. 25 *Mar ke hırak kewetır niu o bret epei au, hıra keit tıpar wain mekre kap hırak ketpor kar ik: “Tıpar wain im mekre kap hıram mehimıtan hım ham yaaim me God kewetiyem mamkepi hi anipem hıram mamıkrit emrıuwe hemkre mai mamwen. Yi yayım eırak menmen im han ekitet menmen hi arekiyiem.” 26 Te maain wı kerek yi yayık niu o bret ketike tıpar mekre kap yayır ke hırak kırakem, yi yehimıtan Krais kaa kakıkepı haiu mıt ere hırak pıke kaknen.

Mıt kerek newaank Komunion, hır nırak menmen enum

27 *Mıt miyapır han ne yi mıt kerek hır naak bret o naam tıpar mekre kap kerek mehimıtan menmen Mıtık Iuwe Krais kırakem, te hır ap han ekitet menmen im werek werek, God katıp hır nırak enum nenip hemkre metike yınk ke Krais hıram mıre menmen (enum) weinım. 28 *Te mıt miyapır eninın han ekitet menmen im werek werek mekre han kır enıpır menmen enum te maain hır nanık niu o bret ketike tıpar mekre kap nehimıtan menmen Mıtık Iuwe kırakem. 29 Hır nanının nanırak menmen im nanıntar mıt miyapır kerek ap

* 11:18 1Ko 1:10-12, 3:3 * 11:19 Diu 13:3; 1Jo 2:19 * 11:22 Je 2:5-6 * 11:25 Eks 24:6-8; Sek 9:11; Hi 8:8-13 * 11:27 Hi 10:29 * 11:28 Mt 26:22; 2Ko 13:5

han kitet menmen mekre han k̄r werek werek, h̄r han kitet menmen M̄tik Iuwe k̄riakem h̄ram wein̄m, h̄r nan̄ik niu o bret ketike t̄par mekre kap te God han enuk kakriuwari kak̄n̄p. ³⁰ M̄t miyap̄r yap̄rwe ne yi m̄t yi ȳnap ap manpenun au, m̄t han ne yi m̄t epei nua nentar h̄r netikewi yaam niu metike t̄par mekre kap te yi ap yin̄n han kitet menmen werek werek au. ³¹ Haiu emin̄n han kitet menmen werek werek te maain mam̄m menmen me niu o bret metike t̄par mekre kap, God ap han enuk kakriuwari kakiwep taau. ³² *God han kitet menmen haiu m̄riakem, h̄rak kakwep haiu m̄t mam̄r ke haai kenep n̄kan kekepik kak̄mtau h̄m m̄rak kakriuwarem. H̄rak k̄riak menmen im te maain haiu mam̄p̄r menmen enum mekre han kaiu ap te mami mam̄tike m̄t miyap̄r kerek nises menmen me ti.

³³ Te nai yinan, yi yererik yaȳm menmen yi eimer̄r m̄t han nanin̄n nan̄nen te yi yaȳm menmen miut̄p han kakitet menmen M̄tik Iuwe kerekyaayem. ³⁴ M̄t han ne yi m̄t kerek yi n̄np̄i miwei, yi yayin̄n yaȳm menmen yaȳt w̄nak ki. Te maain yi eitike m̄t han einen eiyu eirerik eiȳm menmen te God ap han enuk kakiwep me menmen yi ȳriakem. Maain hi anen ari, te h̄m n̄paa yi yitauhiyem, hi hetpiyem me menmen im.

12

H̄m me menmen yaaim God H̄m̄n Yaaik kewetai haiu m̄t em

¹ Nai yinan, hi hanhan yi eiȳrtei werek werek menmen God H̄m̄n Yaaik kewetaiyem (kerek n̄paa yi yewis t̄wei yitauhiyem.) ² *Yi yertei n̄paa yi ap yises h̄m me Kraiwen au, Seten kari han ki te

yi yises han ki, yi yen yewen̄pi niuk me t̄pir kerek m̄t newis ninaan mau tein̄k. Te h̄ram ap mam̄tpi h̄m taau. ³ *N̄paa Seten kari han ki te in ek hi hanhan yi eiȳrtei menmen im werek werek. M̄t miyap̄r kerek God H̄m̄n Yaaik kari han k̄r te h̄r newepyap̄r h̄m ham nat̄p nar ke profet, h̄r ap te nant̄p Jisas h̄rak enuk. M̄t miyap̄r kerek God H̄m̄n Yaaik ap kakri han k̄r, h̄r ap te nanwepyap̄r h̄m m̄rak nant̄p Jisas h̄rak M̄tik Iuwe au.

⁴ *God ketenen menmen ham m̄rak yap̄rwe me haiu m̄t, te God H̄m̄n Yaaik kiut̄p kerekek h̄rak kakweteiyem. ⁵ *Haiu m̄riak menmen ham yap̄rwe me God, te h̄rak God kiut̄pen kerekek. Han en au. ⁶ Haiu m̄t m̄riak menmen ham me God meriuwe menmen m̄rak iuwe, te God kerekek h̄rak kari han ke m̄t keriuwerem.

⁷ *God H̄m̄n Yaaik kewetai m̄t niut̄p niut̄p menmen m̄rak haiu m̄rem h̄ram ham ham. Te haiu emakaap m̄t miyap̄r yap̄rwe kerek nises God emriuwarem. ⁸ God kewet m̄t han menmen ham, m̄t han menmen meiyam. God H̄m̄n Yaaik kari han ke M̄t han te h̄r nat̄p h̄m yaaim me God h̄rak kewepyap̄rem. God H̄m̄n Yaaik kerekek kari han ke m̄t han keteiknor menmen God kakriakem te h̄r newepyap̄rem nat̄p m̄t em. ⁹ God H̄m̄n Yaaik kerekek h̄rak kari han ke m̄t han te h̄r nisesik nan̄riak menmen me God yaaim. God H̄m̄n Yaaik kari han ke m̄t han kekep̄i te h̄r nankaap m̄t miyap̄r n̄nap te h̄r n̄re yaain. ¹⁰ *H̄rak kewet m̄t han menmen iuwe m̄rak te h̄r n̄riak menmen im: M̄t han newepyap̄r menmen maain God kakriakem h̄r nat̄p m̄t em. M̄t han nertei menmen meke God man, o au en, menmen meke Seten

* 11:32 Hi 12:5-6 * 12:2 Hab 2:18-19 * 12:3 1Jo 4:2-3 * 12:4 Ro 12:6; Ef 4:4 * 12:5 Ef 4:11 * 12:7 1Ko 14:26 * 12:10 Ap 2:4; 1Ko 14:5

enum man te h̄ir han kitetim nat̄ip m̄it em. M̄it han nat̄ip h̄im ham n̄ipaa h̄ir nerteiyem au. M̄it han neweik̄n h̄im im newepyap̄ir as o h̄ir m̄iram nat̄ip m̄it em.

11 *God H̄im̄in Yaaik kiut̄ip kerekek kewetai haiu m̄it em. H̄irak kises han k̄irak kewen menmen yaaim im kewet haiu m̄it em.

*Haiu m̄it yap̄irwe haiu m̄ire p̄inak ke ȳink kiut̄ip me Krai*s

12 *Haiu mertei ȳink ke haiu m̄it h̄irak kiut̄ip te h̄irak p̄inak p̄inak. Haiu m̄it miyap̄ir ne Krai haiu m̄ire ȳink. Haiu yap̄irwe te haiu mau m̄ire ȳink kiut̄ip. 13 *Haiu m̄it han n̄im̄in ke haiu m̄it haiu ne Isrel. Yi m̄it han au yi ne Grik. Yi m̄it han yi ȳirak menmen me m̄it kerek naanm̄ipri yi yeit pewek mererim au, te haiu m̄it han haiu m̄irak menmen im ap m̄it han iuwe naanm̄iprai au. Haiu yap̄irwe mau niut̄ip n̄ipaa wi God H̄im̄in Yaaik kan kau kekre han kau kerekyei haiu m̄it niut̄ip. God keriuwet H̄im̄in Yaaik kiut̄ip kan te h̄irak kaku kak̄ikre han kau haiu mamre niut̄ip kerekek.

14 Haiu mertei ȳink kau h̄irak ap p̄inak kiut̄ip kerekek au. H̄irak k̄ire yap̄irwe. 15 H̄it miut̄ip me m̄it̄ik hak h̄iram mat̄ip mar ik: “Hi ap p̄inak ke ȳink ke m̄it̄ik ik hentar hi ap his m̄irak au.” H̄it m̄irak mat̄ip mar im h̄iram menmen wein̄im. H̄irak wen p̄inak ke ȳink ke m̄it̄ik ik. 16 N̄ik̄ip miut̄ip me m̄it̄ik hak h̄iram mat̄ip mar ik: “Hi ap p̄inak ke ȳink ke m̄it̄ik ik hentar hi ap nanam̄ir k̄irak au.” N̄ik̄ip m̄irak mat̄ip mar im h̄iram menmen wein̄im mentar h̄iram wen p̄inak ke m̄it̄ik ik. 17 Hi hetpi, ȳink kau k̄ire nanam̄ir kerekek mam̄irkeik te haiu mam̄im̄tau menmen? Ȳink kau k̄ire n̄ik̄ip keremem, mam̄irkeik te haiu mam̄im̄

menmen a? Taauye! 18 God ap k̄irak ȳink kau men niut̄ip. Au, h̄irak kenip p̄inam maiu yap̄irwe kewis̄im kises han k̄irak. 19 Ȳink kau ken niut̄ip keremem, haiu ȳink kau ap kaku werek werek au. P̄inak kiut̄ip kerekek. 20 Ȳink kau h̄irak ap ken niut̄ip au. P̄inam p̄inam yap̄irwe, te ȳink kau h̄irak k̄ire kiut̄ip.

21 T̄is, m̄it̄ik nanam̄ir k̄irak ap te kakt̄ip his m̄irak kak̄ir ik: “Ti menmen miut̄ip hi ap hanhan heriuwit au, hi hau werek.” Paan ap kakt̄ip h̄it kak̄ir ik: “Ti menmen mamritwaank hi ap hanhan heriuwit au, hi hahu werek.” H̄iram ap mam̄ip mam̄ir im au. 22 Han ketike h̄iriu h̄iram m̄ire weiwei, te h̄iram ap mau werek werek au haiu mami. 23 Menmen ham me ȳink kau haiu han kitet h̄iram enum, haiu naanemp̄rewem m̄isaw̄inem meriuwe klos. 24 Menmen ham me ȳink kau ap te haiu mamsaw̄inem au. God k̄irak menmen te menmen ham me ȳink kau haiu han kitet h̄iram enum haiu mes̄is̄iwem meriuwe menmen yaaim te h̄iram min̄in menmen ham me ȳink kau. 25 God k̄irak menmen im te ȳink kau h̄irak ap kewep p̄inak p̄inak au. H̄irak hanhan keriuwe h̄irekes. 26 Henik k̄inak̄in his o h̄it maiu h̄iram mewewei, te ȳink kau ap kaku werek werek au. Mar im m̄it̄ik kiut̄ip kekre n̄im̄in ke haiu m̄it menmen mewaank̄ek, haiu n̄irak yinan han etwen̄inek. O m̄it̄ik ik k̄irak menmen yaaim keit niuk iuwe, haiu n̄irak yinan haiu metikerek haiu han yaaik mamu.

27 *Yi yetikewei haiu m̄it haiu m̄ire ȳink ke Krai. Haiu m̄it niut̄ip niut̄ip haiu m̄ire p̄inak p̄inak ke ȳink k̄irak. 28 *God epei kehim̄itenai haiu m̄it han ne m̄it miyap̄ir n̄irak haiu mar ik.

* 12:11 Ro 12:3; 1Ko 7:7 * 12:12 Ro 12:4-5; 1Ko 10:17 * 12:13 Ga 3:28 * 12:27 Ro 12:5; Ef 5:30 * 12:28 Ef 4:11-12

Hirak kehimiteni haiu mit iuwe minin haiu mire aposel. Hirak kehimitan mit han iuwe nisisei hir nire mit profet hir natip mit him me Krais. Epei au, hirak God kehimitan mit han iuwe hir nises profet, hir nire tisa, hir natip mit miyapir him ham me God te hir nanu nanises God werak werak. Hirak kehimiteni epei au, hirak kehimitan mit han hir nriak menmen mirakel keteikin mit menmen iuwe God kriakem, mit han hir nikaap mit miyapir hir nnap his hit enum te hir nire yaain. Mit han nankaap mit miyapir neiyen, mit han hir naanmipre mit miyapir me menmen. Mit han hir natip neriuwe him ham nipa hir nerteiyem au.

29-30 Mit yapirwe kerek God kehimiteni hir ap nire aposel au. Mit yapirwe hir ap nire profet au. Mit yapirwe hir ap tisa. Mit yapirwe ap nriak mirakel meteikin mit menmen iuwe me God au. Mit yapirwe ap nikaap mit miyapir ninaap hir nire yaain. Mit yapirwe hir ap natip him ham nipa hir ap nerteiyem au. Mit yapirwe hir ap neweikin him nipa hir ap nerteiyem au. Au, God kewet mit menmen ham ham hir nisesim nanriakem nankaapan nanriuw-
 erem. 31 *Hi hetpi yi eiyitehi God yi hanhan menmen iuwe me menmen God Himin Yaaik kewetai haiu mit em hiram yaaim minin. Te in ek hi hetpi me menmen yaaim yi eiyisesim hiram minin menmen God Himin Yaaik kakweteiyem.

13

Him me haiu mit miyapir hanhan meriuwehan

¹ Haiu mit mertei him me mit nerer wit wit o haiu mertei him me mit ensel haiu metpim, te haiu ap hanhan meriuwe mit

miyapir han mamrekyor yaaim, haiu enun weinin mar ke mitik hirak kriak tukin te ap kertei weiwik mirak werak werak au. Haiu mamir ke mitik kau winak kriak wekinp weinik ap kine henye keriuwerem au. ² *Haiu mit mertei menmen me God te haiu mertei menmen nipa God kisawinem ap keteikin mit em, te haiu mewepyapirem matip mit em, o haiu mertei menmen iuwe me God hirak kakikepai haiu matip miniu (o neiyip) hirak ekinke te hirak kakises him mai kakinke, te haiu ap hanhan mit miyapir han, haiu enun weinin.

³ *Haiu mamwet mit miyapir enun ap netenen menmen auri, haiu mamwetir menmen maiu yapirwe te hir nanu werak, o haiu mewepyapir him yaaim me Krais mit enun nanriyei mamkre si tatwei haiu mami haiu mewisi hir nanrekyeyem, haiu ap te hanhan mit miyapir han mamrekyor yaaim, menmen im yaaim haiu miriakem ap mamkepi te God kaktip haiu yaain taau!

⁴ Haiu hanhan meriuwe mit miyapir han, haiu mit yaain mamir ik. Haiu ap te mamine han enuk waswas au. Haiu mamtip mit miyapir him yaaim mamrekyor yaaim. Haiu ap yink enuk hemkre menepam meriuwe mit miyapir han. Haiu ap mamwenipi niuk maiu haiu iuwe au, haiu ap mit paan tokik au. ⁵ *Haiu ap mamriak mit miyapir hir yink enuk nanriuwe menmen haiu mamriakem au emit. Haiu ap mamri pewek o menmen ham mamtwem yeunim o haiu meit menmen meit yaank haiu ap te mamim yeunim au emit. Haiu ap emihak (o emihiyik) waswas au emit! Haiu ap han ekitet menmen enum mit nerekyeyem au emit. Haiu emit

h̄ram menmen wein̄im. ⁶ *Haiu ap han yaaik me w̄i menmen enum mewaank m̄it han au emit. Haiu han yaaik meriuwe menmen yaaim keremem. ⁷ *Haiu mekint̄ip ap mam̄t̄ip emriuwe menmen enum yap̄rwe mamnen. Hekrit hekrit haiu han ekitet menmen yaaim me m̄it miyap̄r han. Haiu mamu han ekitet God kakrekyei menmen yaaim kak̄ikepei, haiu emnak̄in tokim emu emriuwe menmen enum yap̄rwe mamnen.

⁸ Menmen me haiu hanhan meriuwe m̄it miyap̄r han mamu mam̄it t̄ipmain t̄ipmain enum eik. Te maain w̄i ham mamnen te haiu ap mamwepyap̄r h̄im God ketpeiyem haiu mam̄t̄ip m̄it em. Maain haiu ap te mam̄t̄ip h̄im n̄ipaa haiu ap merteiyem. Menmen in ek haiu merteiyem, h̄iram mamno mam̄it. ⁹ H̄im im h̄iram yaaim mentar in ek haiu mertei h̄im p̄nam me God keremem, te haiu mat̄ip m̄it em. Haiu ap mertei meiyam au. ¹⁰ Maain w̄i kerek God kaknen kakwepyap̄r menmen yap̄rwe, menmen in ek haiu merteiyem h̄iram mamno mam̄it. Maain menmen meiyam yaaim mam̄ikreh̄ir me menmen im e. ¹¹ N̄ipaa haiu m̄ire n̄ikerek kike, haiu han kitet menmen mar ke n̄ikerek han kitetim, haiu mat̄ip mar ke n̄ikerek netpim, haiu mertei menmen mar ke n̄ikerek. Te in ek haiu m̄it iuwe. Haiu meweik̄in sip mewet menmen me n̄ikerek h̄ir n̄ir̄iakem, haiu mises menmen me m̄it iuwe h̄ir nisesim. ¹² *In ek haiu mertei menmen me God kike mar ke m̄it miyap̄r nan̄ir h̄im̄in k̄ir kekre glas enum tokim hap̄ik mewim. Maain haiu mamno mam̄ir God ninaan m̄irak, te haiu mam̄irtei menmen God han kitet h̄iram iuwe mam̄ir ke in ek God kertei haiu m̄it niut̄ip niut̄ip werek werek. ¹³ *Te, yi

han ekitet menmen im. Menmen im iuwe wikak mamu mam̄it. Haiu han kitet menmen God ketpaiyem. Haiu hanhan h̄irak kakrekyei menmen yaaim. Haiu hanhan mamriuwe m̄it miyap̄r han. Menmen miut̄ip me menmen iuwe wikak im h̄iram min̄in. H̄iram im: Haiu hanhan m̄it miyap̄r han.

14

Menmen God H̄im̄in Yaaik kewetaiyem h̄iram min̄in menmen ham

¹ *Yi m̄it miyap̄r en yi eiysin̄in hanhan eiriuwe m̄it miyap̄r han. Menmen im h̄iram min̄in: Yi wen hanhan God kakweti menmen ham yaaim me God H̄im̄in Yaaik. Yi hanhan iuwe te God kakweti menmen te yi eit̄ip m̄it h̄im m̄irak yaaim. ² M̄it nanp̄t̄ip h̄im kerek God H̄im̄in Yaaik kewet̄irem, te m̄it netariyem, h̄ir ap nant̄ip m̄it neriuwerem au. H̄ir nant̄ip God kerekek nan̄ntar h̄ir m̄it han ap nan̄rtei menmen h̄ir nan̄tpim. God H̄im̄in Yaaik kekepi te h̄ir nat̄ip menmen me God n̄ipaa h̄irak kisaw̄inem. ³ H̄iram yaaim te m̄it kerek nat̄ip m̄it h̄im me God, h̄ir nat̄ip m̄it en. God au. H̄ir netpor nankepi nanises h̄im me God nanrekyor h̄ir han yaaik nanu. ⁴ M̄it kerek nant̄ip h̄im ham kerek God H̄im̄in Yaaik kewet̄irem, h̄ir nant̄ip menmen nankaap h̄iras keriyen. Te neim̄in h̄ir nant̄ip m̄it miyap̄r h̄im me God eim, h̄ir nankaap m̄it miyap̄r ne weiw̄ik me God nanriuerem. ⁵ *Hi hanhan yi yap̄rwe yait̄ip h̄im ham m̄it nep̄itariyem kerek God H̄im̄in Yaaik kewet haiu m̄it em. Te hi hanhan w̄isenum te yi eiyt̄ipor h̄im me God. M̄it kerek h̄ir nat̄ip m̄it h̄im me God, h̄im m̄ir min̄in h̄im me m̄it kerek nat̄ip h̄im ham me God H̄im̄in

* 13:7 Ro 15:1; 1Pi 4:8; 1Ko 9:12 * 13:12 2Ko 5:7; Je 1:23 * 13:13 1Te 1:3; 1Jo 4:16 * 14:1 1Ko 12:31, 14:39 * 14:5 Nam 11:29

Yaaik kewetirem, te hır mıt han ap nanu nanweikın hım nanwepyapır menmen hır netpim. Mıt han hır nanu nanweikın hım nanwepyapır menmen im te mıt miyapır ne weiwık me God nanırteiyem werek werek. Im yaaim mıre mıt kerek natıp mıt miyapır hım me God nıkaap mıt miyapır neriwerem. ⁶ Nai yinan, maain hi anen ari te hi etpi hım ariuwe hım ham God Hımın Yaaik kewetewem yi yepıtariyem, hi ap akepi ere hi eweikın hım awepyapırem hetpiyem. Hi etpi hım me God me hım yi yetpim, yi eiyırteiyem werek werek, o hi etpi menmen maain mamnen, menmen im yi eiyımtewem hıram mamkepi yayises God werek werek.

Haiu emtıp hım me God mamriuwe hım haiu yapırwe merteyem

⁷ Menmen mıre tukın o wekınp hıram han kewim au. Hıram mıre mıtık katıp keriuwe hım ham. Mıt ap nırıak tukın o wekınp nine henye mei werek au, mıt nepıtari menmen hıram tukın o wekınp metpim. ⁸ Mıt ap nırıam tukın werek werek au, nanırkeik te mıt hır nanırtei nanınno nanınnepan a? Taauye! ⁹ Menmen yi mıt yırıakem hıram mepır keremem. Yi eitıp mıt eiriuwe hım ham God Hımın Yaaik kewetiyem, hır mıt nımtewem hır nepıtariyem. Yi yayıtpor menmen, te hım epei au men. ¹⁰ Mıt nerer wit wit natıp hım ham hım ham. Hır ap natıp hım weinım au. Hır netike mıt newepnak neriwerem. ¹¹ Hi ap hertei menmen werek werek kerek mıtık hak ketpewem, te hırak han kitet hi mıtık ke wit hak, hi han kitet hırak ke wit hak, hawır ap wewepnak au. ¹² Te hi hetpi menmen im. Yi hanhan yayıt menmen ham ham kerek God Hımın

Yaaik kakwetiye. Te yi eiyinın hanhan eiyıt menmen yaaim God Hımın Yaaik kakwtai haiu mıt em hıram mamkaap mıt miyapır ne weiwık me God te hır nanisesik werek werek. ¹³ Te mıtık kerek katıp keriuwe hım ham me God Hımın Yaaik kewetıwekem, hırak ap kerteiyem, hırak ekitehi God ekıkepik hırak ekırtei hım hırak epei ketpim te hırak kakwepyapırem katıp mıt em. Hırak kakırak menmen im kakıntar hım im hi hetpiyem. ¹⁴ Hi hitehi God hi ewenıpi niuk mırak heriuwe hım ham hi hepıtariyem kerek God kewetewem, hımın kai ketike God tewepnak, te han kai au kau weinık. ¹⁵ *Te hi arıak menmen im. Hi ehitehi God eriuwe hımın kai ketike han kai, hi tewen aine henye ariuwe hımın kai kaktike han kai. ¹⁶ Yi eiyitehi God yi eiwenıpi niuk mırak eiriuwe hım ham mıt ap nerteiyem au, nanırkeik te hır nanırtei hım yi yetpim a? Hıram yaaim te hır nantıkiwi nanwenhiyem a? Taauye! ¹⁷ Yi epei yatıp God hım yaaim yewenıpi niuk mırak te yi ap yıkaap mıt kerek nemtau hım miyeriwerem au. ¹⁸ Hi Pol hi hetenen menmen God Hımın Yaaik kewetewem. Hi han yaaik heriuwe God hentar hi hinıni hi atıp God menmen heriuwe hım ham hi ap herteiyem kerek nıpaa hırak kewetewem.

¹⁹ Te wı kerek hi hau hetike mıt miyapır ne weiwık me God, haiu mererik mewenıpi niuk mırak, hi hinın hanhan atıp mıt menmen kike ariuwe hım haiu yapırwe merteyem te hıram mamkepi hır nanu werek. Hi hinapen etpor menmen yapırwe ariuwe hım ham hır nepıtariyem au emıt! Hıram ap mamkepi au.

²⁰ *Nai yinan, yi ap eire nıkerek eiriuwe menmen yi han kitetim au emıt. Yi eire mıt iuwe. Me

menmen enum m̄t nisesim yi ei-weik̄n sip eiwet̄wem eitariyem eiyr̄ ke n̄kerek kike miyerer n̄nani. Te menmen yaaim yi han ekitetim werek werek eiyr̄ ke m̄t miyap̄r iuwe. ²¹ *H̄m me God mau t̄wei n̄paa profet Aisaia kewis̄m h̄ram mat̄p me m̄t miyap̄r nat̄p h̄m ham m̄t netariyem mar im:

“M̄t ne wit netike m̄t han ap ne wit h̄r nant̄p m̄t in nanriuwe h̄m ham hi God awet̄rem.

H̄r nanwepyap̄r h̄m mai nant̄p m̄t em te h̄r ap nanisesim au.” ²² Te h̄m ham im kerek God H̄m̄n Yaik̄ kewet̄iyem, h̄ram mamkaap m̄t ap nises h̄m me God te h̄r hanhan nan̄mtewem. M̄t epei nises h̄m me God h̄ram mamkepi au. H̄m me God ham m̄t nat̄p m̄t han em h̄ram mamkaap han ke m̄t ap nisesik au. H̄ram mamkaap han ke m̄t kerek nisesik keriyen. ²³ *M̄t miyap̄r ne weiw̄k me God nanrerik nant̄p nanriuwe h̄m ham h̄r nep̄tariyem kerek God H̄m̄n Yaik̄ kewet̄rem, maain m̄t kerek ap nises h̄m me God o m̄t ap nertei menmen im, h̄r nan̄nen nan̄mtau menmen yi eiyr̄tpim, h̄r nep̄tari menmen yi yet̄pim te h̄r han kitet̄ yi enun ȳre m̄t han k̄r enuk. ²⁴ *Te m̄t miyap̄r nererik nat̄p m̄t h̄m me God, maain m̄t kerek ap nises h̄m me God o m̄t ap nertei menmen im h̄r nan̄nen n̄m̄n nanu nan̄mtau menmen yi yet̄pim, h̄r nan̄rtei h̄m im te menmen im mamrekir han k̄r te h̄r nan̄rtei h̄r

h̄ras m̄t enun. ²⁵ *H̄m me God im mamket̄ menmen enum mekre han k̄r h̄r han kitetim te h̄r newen nin̄p nanwen̄pi niuk me God nant̄p nar ik: “In ek hi hertei God kau kek̄re n̄m̄n ke yi m̄t.”

Yi eiwen̄pi niuk me God yi eiyr̄ses menmen yaaim

²⁶ *Nai yinan hi het̄pi yi eir̄tak mekam a? W̄i kerek yi yererik yewen̄pi niuk me God yi eiyr̄ses menmen werek werek. M̄t̄k hak kine henye, m̄t̄k hak ket̄pi h̄m, m̄t̄k hak kewepiyap̄r h̄m ham God epei ket̄p̄wekem, m̄t̄k hak kat̄p h̄m ham h̄rak n̄paa ap kerteiyem au. M̄t̄k hak keweik̄n h̄m im ket̄pi menmen me m̄t̄k hak epei ket̄pim em e. Yi niut̄p niut̄p eir̄tak menmen im yap̄rwe te h̄ram mamkaap han ke m̄t miyap̄r te yi eiyr̄ses h̄m me God werek werek. ²⁷ M̄t miyap̄r han ne yi m̄t h̄r nepu h̄r nant̄p h̄m ham kerek m̄t nep̄tariyem, yi eiwis wik o wikak nan̄tpi h̄m im keremem. H̄r ap nant̄p h̄m nanre yap̄rwe au em̄t! M̄t̄k hak kakt̄p h̄m m̄rak, m̄t̄k keiyak kakwepyap̄r menmen h̄rak ket̄pim. Epei au, m̄t̄k hak kak̄tpi kakriuwe h̄m m̄rak ham. ²⁸ M̄t han ap nepu kerek nanwepyap̄r h̄m kerek m̄t han net̄pim, h̄r ap te nant̄p h̄m im mekre n̄m̄n ke yi m̄t miyap̄r kerek yererik yewen̄pi niuk me God au em̄t! H̄r keriyen nant̄ke God nant̄p nan̄kre han k̄r. ²⁹ *Yi eiwis m̄t̄k̄t wik o wikak kerek h̄rak̄t t̄ire profet h̄rak̄t tatwepyap̄r h̄m God ket̄p̄wek̄tem. H̄rak̄t tatwepiyap̄r h̄m me God, te yi m̄t han yi han ekitet̄ h̄m im h̄rak̄t tewepyap̄rem h̄ram yaaim o au enum. ³⁰ M̄t̄k hak

* 14:21 Ais 28:11-12 * 14:23 Ap 2:13 * 14:24 Jo 16:8 * 14:25 Ais 45:14; Sek 8:23; Jo 4:19 * 14:26 1Ko 12:8-10; Ef 4:12 * 14:29 Ap 17:11; 1Te 5:21

kau yeno kekre nīm+n ke yi mīt, God ketp+wek menmen, hīrak ap ekmer+ mīt+ik hak ketpim au, hīrak ekikrit ekno ekikreh+ hīrak ek+tpim. ³¹ Mar im yi eiwepyap+ hīm me God eit+ip mīt em eire kiut+ip kiut+ip te yi mīt miyap+ yap+we yau en yi eiym+tewem werek werek, hīram mamkepi han ki te yi eiyu werek. ³² Mīt miyap+ kerek hīr nīre profet hīr newepyap+ hīm God ketporem, hīr naan+pre han kīr me menmen. Han ap naan+mamror au. Hīr mīt keriyen, te hīr naan+pre han kīr me menmen God ketporem. ³³ Hīr en+riak menmen im en+ntar God hīrak ap kakn+ip han ke mīt nererik nemtau hīm mīrak te hīr han kakit+et menmen heriyai heriyai nan+tpim au. Hīrak kakn+ipai haiu mīt mamu han kiut+ip mamises hīm mīrak.

W+ kerek yi mīt miyap+ ne God yererik yewen+pi niuk me God yi eir+ak menmen mar im. ³⁴ *Yi yairerik yaiwen+pi niuk me God, miyap+ ap te nant+ip menmen au, em+it! Hīr nankint+ip nanu nanises hīm me mīt nīr nan+r ke hīm me God mau t+wei metpim. ³⁵ Miyap+ hanhan nan+rtei hīm me menmen werek werek kerek mīt netpim, hīr ap nanitehi mīt in me menmen neit wit kerek hīr newen+pi God au em+it! Menmen im enum. Maain hīr nanu w+nak kīr, hīr nanitehi mīkan nīr me menmen hīr nan+tporem werek werek. ³⁶ Yenmak yi eir+ak menmen im mar ke hi hetpiyem a? Yi han kitet God hīm mīrak hīram mekrit meke wit Korin man a? O au en, yi han kitet hīm me God man yi mīt miyap+ keriyen te yi eiyses han ki me menmen yap+we a? Taau! Yi ap yertei menmen yap+we me God te yi eiym+tau menmen hi hetpi yi eiys-

esim. ³⁷ *Mīt han nekre nīm+n ke yi mīt hīr han kitet God epei kewet+r menmen mīrak iuwe o hīr nīre profet newepyap+ menmen God ketporem, hīr nanwenhi menmen hi ewisiyem hīram menmen Mīt+ik Iuwe Krai kat+ip haiu emisesim. ³⁸ Mīt kerek ap han kitet menmen hi ewisiyem hīram hīm me God, haiu ap han kitet hīr nīre mīt profet newepyap+ nat+ip menmen God ketporem. Au, hīr mīt enun netari menmen. ³⁹ Te nai yinan, yi hanhan iuwe te yi eire profet te yi eiwepyap+ eit+ip hīm God ketpiyem yi eit+ip mīt em. Te yi eir+ak menmen mar im keremem au. Yi ap eiwen mīt kerek nan+tpi hīm ham yi yep+itariyem au em+it! ⁴⁰ *Te menmen yi yr+akem me w+ yi yererik yr+akem, yi yises menmen yaaim yi yr+akem.

15

Krais nīpaa kaa, God pike kīkīak kekrit kau

¹ Nai yinan, in ek hi hanhan ekekyi han ki me hīm yaaim me Krai nīpaa hi hetpiyem kerek yi yemtewem yi yisesim werek werek. ² Hīm hi nepei netpiyem yi yisesim werek werek mar ke nīpaa hi hewepyap+ hetpiyem, hīram mamkepi yi yayises God werek werek yi ap yay+waank, o au en, taau!

³ *Hi hetpi hīm im hīram menmen iuwe min+n kerek nīpaa God ketpewem hi hemtewem. Hīm mīram im: Mīt+ik Krai kaa te kak+sak menmen enum haiu mīr+akem, kar ke hīm me God mau t+wei nīpaa metpim hīrak kaknen kaki. ⁴ *Hīrak kaa epei au, mīt han newis+ik kekre hei ke han hīrak kīn+ik m+nū (o neiy+ip) Hīrak kīwaai kekrerek me w+ wikak epei au, God kīkīak kekrit kau kar ke hīm me God mau t+wei metpim.

* 14:34 1Ko 11:3; 1Ti 2:12; Ta 2:5 * 14:37 1Jo 4:6 * 14:40 Kl 2:5 * 15:3 Ais 53:8-9

* 15:4 Mt 12:40; Ap 2:24-32 * 15:5 Lu 24:34; Mt 28:16-17

5 *God kikiak kekrit kau epei au, hirak kewepyapir hirekes te Sifas (Pita) kinin kirek. Hirak kirek epei au, mit han disaipel hir nirek. 6 Hir nirek epei au, mit miyapir nar 500 hir nirek. Mit miyapir in nipaa ere in hir nisesik. Mit yapirwe wen nau ti, te mit han niutip niutip epei naa. 7 *Hir nirek epei au, hirak Jems kirek. Hirak kirek, te mit aposel yapirwe hir nirek.

8 *Maain hi hirekes hikaru, hirak kan te hi hirek. Hi hire mitik enuk hi hirek. 9 *Hi hire mitik enuk weinik hekrenim ke mit aposel, hi hire hikaru. God kehimitena hi hire aposel te hi ap yaaik au! Nipaa hi hewaank mit miyapir kerek nises him me Kraiss. 10 *In ek hi hire mitik yi yira te yi yerteiya hentar menmen yaaim God kerekewem kekepa keriuwerem. Hirak ap kerekewem weinim au. Mit aposel hir nriak menmen yaaim te hi hinini heriuwe menmen hi hriakem me God. Te hi hirekes ap hriak menmen im au. God kekepa te hi hriak menmen hiram mire yaaim. 11 Mit han aposel hir netpi him me God o hi hetpi him me God hiram weinim. Menmen iuwe hiram mar im: Haiu aposel metpi him me Kraiss mpiram, te yi epei yisesim.

Haiu mit yapirwe mami te maain God pike kakikekpei haiu mit

12 Haiu matip mit him me Kraiss kaa te God pike kikiak kekrit kau. Te yi mit han niutip niutip yekre nimin ke yi mit yapirwe, yi yemak te yi yatip mit kerek nipaa hir naa, maain hir ap pike nanikrit au? 13 Mit hir naa pike nanikrit au, te hiram mar ke God ap kikiak Kraiss hirak kekrit kepu au.

14 God ap kikiak Kraiss hirak pike kekrit kau au, te haiu mit metpi him enum weinim te yi yises him weinim. 15 *Yi yises him weinim te haiu mit enun memitipin metpi menmen me God haiu merekyi enum matip hirak epei kikiak Kraiss kerek nipaa kaa, hirak kekrit kau. God ap kikiak Kraiss te maain hirak ap te kakikaan mit kerek epei naa. 16 Mit hir naa pike nanikrit au. Te God ap kikiak Kraiss hirak pike kekrit kepu auye! 17 God ap kikiak Kraiss te yi yises him mirak weinim. God ap kesak menmen enum mi yi yire mit miyapir yaain au. Yi enun. 18 God ap kesak menmen enun haiu mit mriakem, te mit kerek nipaa nises him me Kraiss kerek menmen enum mau han kir, hir nantike God nanu nanu au. 19 Haiu mire mit kerek nises him me Kraiss me wi haiu mau ti in hirak kekepai, te maain haiu mami God ap kakikepai pike kakikekpei haiu mamikrit, te mit nau ti in han kitet haiu enun metaritari hir han etweninei wisenum.

20 *Te him im hi nepei hetpim hiram au. God epei kikiak Kraiss hirak pike kekrit kepu. Hirak kekrit kinin mit miyapir yapirwe naa kerek maain God pike kakikan. 21 *Menmen hi hetpiyem hiram yaaim hentar menmen im. Mitik kiutip Adam kirak menmen enum kenip haiu mit miyapir yapirwe haiu mami. Mar keremem te mitik kiutip Kraiss hirak kknipai haiu mit kerek mami haiu pike mamikrit kakintar hirak pike kekrit kau. 22 Haiu mit yapirwe mami mentar haiu nepenyerer ne Adam. Mar keremem te haiu mit kerek haiu ne Kraiss, maain haiu mami te God kakikekpei haiu mit. 23 *Haiu

* 15:7 Lu 24:50 * 15:8 Ap 9:3-6; 1Ko 9:1 6:1, 11:5, 23 * 15:15 Ap 1:22, 4:33, 5:32 * 1Te 4:16; Rev 20:5

* 15:9 Ef 3:8; 1Ti 1:15; Ap 8:3 * 15:10 2Ko 15:20 Kl 1:18 * 15:21 Ro 5:12, 18 * 15:23

yapirwe mami, maain haiu pike mamikrit mamu me wi God kemeteiyem. Krai h̄rak kin̄n kekrit kau. Maain wi kerek h̄rak pike kaknen kakwepyapir h̄irekes, God kakik̄an m̄it kerek epei nisesik h̄r m̄it n̄rak.

²⁴ Me wi im menmen yapirwe maain tewen mami mam̄it. Wi kerek Krai kakin̄n kak̄waank menmen me gavman metike menmen me m̄it iuwe, netike menmen m̄ir iuwe, h̄rak kakwis God kakin̄n menmen yapirwe.

²⁵ *Krai h̄rak kakin̄n naanmamre menmen yapirwe ere God kakin̄n m̄it enun nepan n̄rak. ²⁶ *H̄rak kakin̄n menmen enum yapirwe, maain menmen kerek menip haiu m̄it metike menmen yapirwe mami, God kak̄waankem h̄ram mam̄it, te haiu mamu mam̄it. ²⁷ *H̄m me God mau t̄iwei h̄ram mat̄ip mar im: “God kin̄n menmen yapirwe h̄ram mamises han ke Krai.” H̄m im kerek mat̄ip “Menmen yapirwe” h̄ram ap mat̄ip me God h̄irekes au. H̄rak kakin̄n menmen yapirwe kerek in ek mamises han ke Krai.

²⁸ Maain God kakin̄n menmen yapirwe mamises han ke Krai, te Krai h̄rak N̄kan ke God, h̄rak kakwis God h̄irekes kakin̄nek kak̄ntar n̄paa God kekekpik kin̄n menmen yapirwe. H̄rak kises han ke God epei au, te God h̄irekes kakin̄n haiu m̄it yapirwe.

²⁹ H̄m im hi hetpiyem me maain God kakik̄an m̄it miyapir kerek epei naa, h̄ram enum hi emitip̄n heriuwerem, m̄it nenmak te h̄r newis m̄it han h̄r n̄ik̄ri neriuwe t̄ipar mamkaap m̄it miyapir h̄r epei naa a? H̄r han kitet menmen enum h̄r n̄ir̄akem. ³⁰ *H̄m im h̄ram enum me nemitetp̄n keremem, menmak te haiu m̄it in hekrit hekrit mamwis menmen

enum mamnen menep te mamrai-waank a? Au! Haiu emweik̄in sip emwet h̄m me God im em̄r̄.

³¹ *Nai yinan, hi hetpi hekrit hekrit hi h̄r̄ak menmen me God te menep hi hahi. Menmen hi hetpiyem h̄ram yaaim mar ke h̄m hi hetpiyem in ek. Hi han yaaik heriuwi hentar yi ne Krai Jisas kau Iuwe. ³² *God ap kak̄koya te hi h̄r̄ak menmen im wein̄m. N̄paa hi heit wit Efesas hi etike m̄it h̄r enun n̄re sak m̄it h̄r nak̄ip henmik ketuk, haiu menehan te menep h̄r naniyep hi hahi. God ap te kak̄kekyei haiu m̄it te h̄m im n̄paa m̄it netpim haiu emisim h̄ram m̄re yaaim. H̄ram mat̄ip, “In ek haiu mam̄m menmen metike t̄ipar si enum ere haiu han yaaik iuwe mam̄ntar maain haiu mami.”

³³ Yi ap eiwis m̄it han nanmitip̄n nanriuwe menmen h̄r netpiyem. Yi eitike m̄it enun eikiyan eiwepnak, h̄r nan̄waank han ki me menmen yi yisesim me God pike kak̄kekyei haiu m̄it. ³⁴ *Yi han ekitet menmen werek werek eiweik̄in sip eiwet menmen enum. M̄it han en yi m̄it ap yertei God yisesik au. Hi hetpi h̄m im h̄ram merekyi ȳnk enuk te yi eiweik̄in sip pike eiyses h̄m yaaim.

Maain God kak̄ik̄ak ȳnk kau h̄rak kakweik̄in kakre yaaik

³⁵ M̄it han nitauhi menmen im: “Mamerkeik te God kakik̄an m̄it n̄paa naa? H̄rak k̄ik̄an m̄it epei au, h̄rak kakwet̄ir ȳnk kakre mekam?” ³⁶ *M̄it nanitauhiyem te hi etpor ah̄r ik: Ti m̄it̄ik enuk hep̄tari menmen im. Yehes me rais ti em̄r̄ em̄it ni ap te mamwo ere haas m̄ram mam̄isine te h̄ram mamwo. ³⁷ Yehes me rais kerek yi yam̄r mekre t̄i h̄ram yehes wein̄m me rais o menmen

* 15:25 Mt 22:44 * 15:26 Rev 20:14, 21:4

2Ko 4:10-11 * 15:32 Ais 22:13; Lu 12:19-20

* 15:36 Jo 12:24

* 15:27 Sam 8:6 * 15:30 Ro 8:36 * 15:31

* 15:34 Ro 13:11; Ef 5:14; Ap 26:8; 1Ko 6:5

ham, te hiram ap haas metike nɪkim keremem maain mamwo au. ³⁸ *God kewet rais yehes hiram mewo mre menmen ham hɪrak hanhan kenipem. Menmen yapɪrwe ap mewo mɪpɪram au. God kehimitanem hiram mamwo mamre menmen ham. ³⁹ Yɪnk yapɪrwe hiram ap mɪram au. Yɪnk ke mɪt miyapɪr hɪrak hak. Yɪnk ke samiyak hɪrak hak. Yɪnk ke hore hɪrak hak, yɪnk ke saauk hɪrak hak. ⁴⁰ Menmen yapɪrwe mau nepni, menmen ham mau ti. Menmen mau nepni hiram yaaim te hiram meweiɪn me menmen ham yaaim mau ti. ⁴¹ Wepni hɪrak kɪr kɪpre hak, wenke hɪrak kɪpɪr kɪpre hak, hɪr me witaan hiram mɪpɪr ham. Nɪmɪn ke hɪr yapɪrwe, ham mɪr iuwe, ham au mɪr kike.

⁴² Yɪnk kiau maain God kakikɪak hɪrak kakɪr ke menmen hi nepei etpiyem. Yɪnk kiau hɪrak kɪre yehes. Yɪnk kiau maain hɪr nanwisik kakikre hei, hɪrak kaknɪn kakisine kakɪt. Te yɪnk kiau kerek God kakikɪak, hɪrak ap te kakisine kakɪt au. ⁴³ *Yɪnk kerek maain mɪt nanwisik kakikre hei hɪrak menmen enuk weinik kerekek. Te yɪnk maain kerek God kakikɪak hɪrak kakre yaaik. In ek yɪnk hɪrak kaknap te hɪrak ap mampenuk. Maain hɪrak kakre manpenuk wisenuk. ⁴⁴ Yɪnk kiau kerek maain mɪt nanwisik kakikre hei, hɪrak menmen me ti kerekek.

Maain yɪnk kiau God kakikɪak, hɪrak kakweikɪn kakre hak yaaik kerek kakikaap hɪmɪn kiau kaku werek kakikrerek. Yɪnk ke hɪrak kepu, te haiu mertei maain haiu mamɪt yɪnk hak kakikaap hɪmɪn kiau hɪrak kaku. ⁴⁵ *Hɪm mau tiwei me God mɪt newisim hiram matɪp mar im. Hiram matɪp me Adam, "God kɪriakek hɪrak kepu." Te Kraiss hɪrak kɪre Adam, hɪrak kɪkaru kan kewet haiu mɪt Hɪmɪn

kɪrak, haiu mamu mamtikerek. ⁴⁶ Haiu eminɪn emu ti ik emriuwe yɪnk kerek God naanmɪprewek au. Yɪnk ke ti kerekek. Maain God kakweikɪn yɪnk kiau te God Hɪmɪn Yaaik hɪrak naanmamrai yɪnk kiau. ⁴⁷ *God kɪriak mɪtik Adam kinɪn kau ti hɪrak yɪnk kɪrak ke ti. Te Mɪtik Kraiss kerek kɪkaru kan, hɪrak keke wit ke God kan. ⁴⁸ Hɪr mɪt miyapɪr nau ti hɪr nepenyerer ne mɪtik Adam kerek nɪpaa God kɪriakek ke ti te hɪr nar ke hɪrak kerekek. Maain hɪr mɪt miyapɪr kerek nanu wit ke God, hɪr nanweikɪn nanɪr ke Mɪtik Kraiss hɪrak nɪpaa keke wit ke God kan hɪr nanɪr ke nepenyerer nɪrak. ⁴⁹ Yɪnk kiau ik hɪrak kar ke mɪtik Adam kerek nɪpaa God kɪriakek ke ti, te maain yɪnk kiau kakweikɪn kakɪr ke Kraiss kerek nɪpaa keke wit ke God kan.

⁵⁰ *Nai yinan hi hetpi menmen im. Yɪnk kiau God kɪriakek ke ti ap te kaku kakɪt wit kɪrak au. Menmen kerek maain kakisine ap te kakno wit kerek menmen ap mamisine au. ⁵¹ *Yi eiyɪmtau hɪm im hi hetpiyem me menmen nɪpaa mɪt hɪr nerteiyem au. Mɪt han nekre nɪmɪn ke haiu mɪt kerek mises hɪm me Kraiss mau ti, hɪr ap te nani taau. Te God kakweikɪn yɪnk kɪr waswas. ⁵² *Wɪ mɪtik ensel kaktenuwo taur kɪrak kehimitan wɪ me ti nepei mesi, God kakweikɪn yɪnk kɪr waswas kakɪr ke mɪtik nanamɪr hei mewen. Mɪtik ensel kaktenuwo taur kɪrak epei au, God pɪke kakikɪan mɪt kerek nɪpaa naa, hɪrak kakweikɪn yɪnk kiau, te haiu ap pɪke mami taau. ⁵³ *Hɪrak kakweikɪn yɪnk kiau kakɪntar yɪnk kiau maain kerek haiu mamnap mami hɪrak ekweikɪn ekre yɪnk ap te haiu mamnap o mami. ⁵⁴ *Maain God kakweikɪn yɪnk kiau kerek

* 15:38 Jen 1:11 * 15:43 Fl 3:20-21 * 15:45 Jen 2:7; Jo 6:63; 2Ko 3:6, 17 * 15:47 Jen 2:7

* 15:50 1Ko 6:13 * 15:51 1Te 4:15-17 * 15:52 Mt 24:31 * 15:53 2Ko 5:4 * 15:54 Ais

kaknipai haiu mamnapo mami, h̄rak kakweik̄n kakre ȳnk yaaik ap te kaknipai haiu mamnap o mami au. Te h̄m me God n̄paa m̄t newis̄m mau t̄wei mamnen. H̄ram mat̄p mar im:

“God epei kin̄n menmen enum menip haiu m̄t miyap̄r yap̄rwe haiu mami.

⁵⁵ *In ek menmen enum h̄ram menipai haiu m̄t miyap̄r mam̄waank, h̄ram epei au enum m̄re henmik kewen. Menmen enum h̄ram menipai haiu mami h̄ram epei au mesi.”

⁵⁶ *Menmen enum mekre han kiau mamnipai haiu mami. H̄m me God mau t̄wei n̄paa Moses kewis̄m h̄ram mik̄am menmen enum mekre han kiau, menipai haiu m̄r̄ak menmen enum te haiu mami. ⁵⁷ T̄s, haiu emt̄p God h̄rak yaaik kentar h̄rak keruwet Jisas Kraiss kiau Iuwe h̄rak kin̄n menmen enum mekre han kiau menipai haiu mami. Te haiu ap mami mam̄t au, haiu p̄ke mam̄krit mamu.

⁵⁸ *Te nai yinan yaain yi han tokik eiyu ap eiwis̄ h̄m ham enum memip̄n mamri han ki. Yi ap einapen eir̄ak menmen me M̄tik Iuwe Kraiss hekrit hekrit au em̄t eiȳntar yi yertei menmen yi ȳr̄ak M̄tik Iuwe em, h̄ram ap wein̄m au.

16

H̄m me pewek m̄t ne Korin nant̄wem nanwet m̄t miyap̄r han em

¹ *In ek hi ewisi h̄m me pewek kerek yi h̄ras yewis̄m m̄waai niut̄p. Te yi eiwet m̄t miyap̄r han kerek h̄r nises God neit provins Judia yi eiwet̄rem. Hi ewisiyem entar yi epei yi-tauhiyem. Yi yises menmen

* 15:55 Hos 13:14 * 15:56 Ro 6:14, 7:13
15:25-26; 2Ko 8:1-9; Ga 2:10 * 16:5 Ap 19:21
* 16:9 Ap 19:8-10; 2Ko 1:12; Kl 4:3; Rev 3:8 *

hi epei at̄p m̄t nises h̄m me God neit provins Galesia em. ² Me w̄ Sande miut̄p miut̄p yi m̄t miyap̄r yap̄rwe niut̄p niut̄p eiremir̄ pewek p̄nam me menmen God kekepi yi epei yet̄iwem me menmen yi ȳr̄akem. Yi eiremir̄ pewek im eiwis̄m emwaai niut̄p te maain w̄ kerek hi anen et̄wem, yi ap eino ein eino ein eiriyam me m̄t miyap̄r en au em̄t! H̄ram menmen yi epei yewis̄m h̄ram emwaai em̄meriyo. ³ Maain hi anen hi awis̄ t̄wei keyiak kak̄kaap m̄t ne Jerusalem h̄r nan̄r̄tei yi neim̄n, hi awet m̄t kerek yi yehim̄teni h̄r nant̄wek kaktike pewek mi, hi ariuweti h̄r neiȳm en̄no wit Jerusalem. ⁴ Maain hi anen hi han kitet h̄ram yaaim te hi ano Jerusalem h̄r nantikewa haiu emriyan emno.

Pol hanhan kak̄n kak̄r m̄t miyap̄r ne wit Korin

⁵ *Hi ehin̄n ano provins Masedonia. Hi hen en apeu au, te hi p̄ke anen ari yi m̄t miyap̄r en.

⁶ *Hi anen ehu etikewi w̄ mei yap̄rwe au en, hi ehu w̄ ere haw̄ h̄tan epei au. Haw̄ h̄tan epei au, yi eikepa eiriuweta hi ano wit keyiak hi hanhan anori. ⁷ *In ek hi h̄napen anen ari me w̄ hi ano wit hak menep entar hi ehu etikewi w̄ mei kike au em̄t. Maain m̄tik Iuwe Kraiss kak̄wisa hi anen ehu etikewi w̄ mei yap̄rwe. ⁸ Te in ek hi ahu in heit wit Efesas ere maain w̄ haiu m̄t ne Isrel menewem Pentikos h̄ram mamnen. ⁹ *Hi wen ahu in entar M̄tik Iuwe h̄rak k̄r̄ak menmen yap̄rwe yaaim epei man mamwisai haiu mamt̄p m̄t h̄m m̄rak h̄r nanisesim. Te m̄t enun han n̄napen h̄m me God h̄r nau in nanraiwaank menmen haiu mat̄p m̄t miyap̄r em.

* 15:58 2Kro 15:7; Rev 14:13 * 16:1 Ro
* 16:6 Ro 15:24; Ta 3:12 * 16:7 Ap 18:21
* 16:10 1Ko 4:17

10 *Maain Timoti h̄rak kaknen yi naanemprewek werek werek, te h̄rak ap kakneini au. H̄rak eku werek ektikewi. Hi hetpi h̄m im hentar Timoti ketikewa haw̄r wir̄ak menmen me M̄tik luwe h̄ram m̄p̄iram. 11 *Yi ap einein̄k einan yip̄r eiw̄rek yi han kitet h̄rak m̄tik wein̄k au em̄t! Yi eikepik te h̄rak p̄ke kaknen eku werek werek ek̄ntar hi etike nauu yinan han in haiu mameriȳwek h̄rak kaknen. 12 *In ek hi etpi me Apolos. Hi epei hetp̄wek h̄m iuwe h̄rak ektike nauu yinan han in h̄r nanriyan nan̄no nanri. Te h̄rak au k̄napen. H̄rak kat̄p kar ik: “Hi ap te in ek ano au. Maain God kakwisa hi anen, te hi anen ah̄ri.” Te hi hetpi, maain h̄rak kaknen.

H̄m ham p̄inam h̄ram m̄karu

13 *Yi naanempre h̄ras te yi eiyises h̄m me God werek werek. Yi eire m̄t iuwe han tokik (o einak̄n tokim) eiyu me menmen enum mamnen mamriwaank. 14 Menmen yap̄rwe yi ȳrakem eiȳntar yi hanhan eiriuwe m̄t miyap̄r han eikepi eiriuerem. 15 *Nai yinan, yi yertei menmen im. M̄tik Stefanas ketike m̄te n̄kerek n̄rak h̄r nemtau h̄m me God h̄r nin̄n nisesim nekre n̄m̄n ke yi m̄t miyap̄r yap̄rwe nau neit provins Akaia. H̄r epei nises han k̄r nen n̄kaap m̄t miyap̄r kerek nises h̄m me God. Te hi hitihi h̄m iuwe yi m̄t miyap̄r en. 16 *Yi eiȳmtau h̄m m̄r metike h̄m me m̄t h̄r nekepi n̄riak menmen iuwe mar em. 17 Hi han yaaik hentar Stefanas, Fotyunetas, tetike Akaikas epei tan tira. H̄rak̄t tan tekepa teriuwe menmen yi ap yekepa yeriuwerem yentar hi ap hau hetikewi. 18 *Hi han kitet h̄rak̄t

terekyi yi han yaaik yar ke h̄rak̄t epei terekya hi han yaaik. Yi han ekitet m̄tik̄t tar ik h̄rak̄t m̄tik̄t iuwe. 19 *M̄t miyap̄r kerek nises h̄m me God neit provins Esia h̄r nesiuwe h̄m netpi, “Yi yaain.” Akwila ketike m̄te p̄rak Prisila h̄r netike m̄t miyap̄r han kerek nises h̄m me God nererik neit w̄nak k̄r in, h̄r yap̄rwe nesiuwi h̄m netpi, “Yi yaain.” 20 *Naiu yinan yap̄rwe in h̄r nesiuwi h̄m netpi, “Yi yaain.” W̄ kerek yi yererik yi eit̄pan yi eiyewewan eiȳr ke m̄t yaain ne God n̄riakem.

21 *In ek hi Pol h̄rekes hewis h̄m mai yinam im mau t̄wei men yi m̄t miyap̄r hi hetpi, “Yi yaain.” 22 *M̄t miyap̄r han en kerek h̄r ap hanhan neriuwe M̄tik luwe Kraiss h̄r nemip̄n h̄r han kitet maain h̄rak kak̄waanki. M̄tik luwe kaiu Yaaik Kraiss, ti enen.

23-24 Hi hanhan M̄tik luwe Kraiss kakrek̄yi menmen yaaim. Hi hanhan yi m̄t miyap̄r yap̄rwe en hentar haiu ne Kraiss Jisas.

Mep̄r keremem

* 16:11 1Ti 4:12 * 16:12 1Ko 1:12, 3:6 * 16:13 Sam 31:24; Ef 6:10 * 16:15 Ro 16:5; 1Ko 1:16 * 16:16 1Te 5:12 * 16:18 Fl 2:29 * 16:19 Ap 18:2, 18, 26; Ro 16:3-5 * 16:20 Ro 16:16; 2Ko 13:12 * 16:21 Kl 4:18; 2Te 3:17 * 16:22 Ga 1:8-9

**Tiwei Pol Kewisik
Ken Mit Ne Wit
Korin - 2**

Menmen me tiwei ik

Pol kitehi God katip hirak yaaik
ekentar hirak kekepik 1:1-11

Pol kewepyapir menmen mau
mekre han kirak ekatip mit
ne Korin em 1:12-7:16

Him me kolekta mit ne Korin
nansiuwerem emamno mit ne
Judia 8:1-9:15

Pol naanmipre hirekes me hirak
keit eniuk iuwe aposel 10:1-
13:10

Pol katip mit ne Korin him
mikaru 13:11-14

¹ *Hi Pol hi hire mitik aposel ke
Krais Jisas hatip mit him mirak.
Nipaa God hanhan kewisa hi hire
mitik aposel hi hiriak menmen
mirak. Hi hetike kiau yinak Tim-
oti hawir wik wewis tiwei ik we-
siuwerek kaknen yi mit miyapir
ne weiwik me God yi yau wit
Korin ke provins Akaia, yi yetike
mit miyapir ne God yerer wit wit
yeit provins eik e. ² *Hi hanhan
God Haai kiau ketike Mitik Iuwe
Jisas Krais hirakit tatrekyi men-
men yaaim yi eiyu werek werek.

*Pol katip God hirak yaaik ken-
tar hirak kekepik*

³ *Haiu emwenipi niuk me God,
hirak Haai ke Mitik Iuwe kiau
Jisas Krais. Haiu mertei hirak Haai
ke han teweninai, hirak Haai ke
kekepai. ⁴ Hirak kakikepai han
kiau me menmen enum mamnen
te haiu han etwenin mit miyapir
han haiu emkepi me menmen
enum mamnen. Haiu emkepi
emriuwe menmen God nepei
kekepai keriuwerem. ⁵ *Him im
yaaim. Menmen enum yapirwe
mamnen mamraiwaank mamir

ke nipaa menmen mewaank
Krais. Mar ke menmen enum
meraiwaank, te Krais kakikepai
me menmen te haiu han yaaik
mamu. ⁶ *Mit niriak hi hetike
Timoti enum nerawirwaank
nentar hawir wetpi him yaaim me
God, hiram mekepi yi han yaaik
eiyu yi yertei God kakikepi maain
kaknen kaktihis. Mit nerekyawir
enum, te God kekepawir. Menmen
im mamkepi yi han yaaik eiyu
eiyintar maain menmen enum
mamnen mamriwaank yi yertei
God kakikepi kakir ke hirak nepei
kekepawir. ⁷ Hawir wertei werek
werek me yi mit. Menmen enum
mamriwaank mamir ke menmen
enum merawirwaank, hawir
wertei God kakikepi yi han yaaik
eiyu eiyir ke God kekepawir han
yaaik wepu.

⁸ *Nawir yinan, hawir hanhan
yi yertei werek werek menmen
enum nepei man mewepir weit
provins Esia. Menmen enum
epe man hiram mewewir han
kawir te hawir han kitet hawir
wawi. ⁹ Hawir han kitet hawir
wawi wawir ke mitik kerek
mitik masistret hirak nepei katip
hawir wawi. Menmen im nepei
man mekepawir wertei hawir
hirekses ap wawinin menmen im
au. Hiram mekepawir te hawir
wertei God kerek hirak kikian mit
nipaa naa hir pike nekrit, hirak
kerekek kakikepawir. ¹⁰ *Hirak
nepei kekepawir me menmen
enum te hawir wawi au. Maain
hirak pike kakikepawir. Hawir
han kitet hirak in ere maain
hirak kakikepawir naanmam-
rawir. ¹¹ Yi mit eikepawir
eiriuwe menmen yi eiyitehi God
em kakikepawir. Yi yirakem
te maain mit miyapir yapirwe
nanimtau God kemtau him
hir nitiwekhi me hawir hirak
kakikepawir, hir nanwenipi niuk

* 1:1 1Ko 1:1 * 1:2 1Ko 1:3 * 1:3 Ef 1:3; 1Pi 1:3; Ro 15:5 * 1:5 Sam 34:19, 94:19 * 1:6
2Ko 4:15 * 1:8 Ap 19:23; 1Ko 15:32 * 1:10 2Ti 4:18

m+rak nantip h+rak yaaik.

Pol keweik+n han k+rak te h+rak ap kan wit Korin au

¹² *Haiu han yaaik meriuwe menmen im. Han kiau kitet menmen haiu m+r+akem haiu mises menmen yaaim God kewetaiyem haiu ap mari han ke m+it miyap+r meriuwerem au. Menmen me t+ m+it nerteiyem ap mekepai haiu m+r+akem au. God kerekek kekepai haiu m+r+akem. Haiu mises menmen im mekre n+m+n ne m+it miyap+r ne t+, te haiu misesim w+senum mekre n+m+n ne yi m+it miyap+r. Te haiu han yaaik meriuwe menmen im. ¹³⁻¹⁴ *H+m hi hewisiyem mau t+wei ik, as o h+r h+ram ap m+isaw+n m+re h+m tok piksa au. Menmen yi yekinaam h+ram keremem hi hetpiyem. Hi hanhan yi eiy+rtei werek werek menmen in ek yi yerteiyem kike kike me haiu m+it. Te maain w+ kerek M+it+k Iuwe Jisas p+ke kaknen kaktaihis, haiu han yaaik mamriuw+ yentar yi yayu yaitike Kraiss, yi han yaaik eiriuwe haiu m+it aposel eiy+ntar haiu metpi h+m yaaim mekepi meriuwerem. ¹⁵ Hi han kitet yi han kiteta hi h+re aposel yaaik te hi hanhan hahin+n anen ari, te hi akepi yi han yaaik eiyu mei wik. ¹⁶ *Hi n+paa han kitet hi ahin+n anen ari yi yeit wit Korin me w+ hi ano provins hak Masedonia. Au, hi anaiw+ri hah+t wit ki hi in ek han hau provins Masedonia. Maain hi anaaiw+r Masedonia hi p+ke ano ari yi m+it yeit wit Korin, te yi eikepa eiriuweta hi ano provins hak Judia, te hi ari mei wik. ¹⁷ Te yi han kitet w+ kerek hi hewis t+wei hatip hi hanhan hahin+n anen ari me w+ hi ano provins hak Masedonia, hi ap han kitet menmen werek au. Te

hi heweik+n han kai a? Yi han kitet hi h+re m+it+k enuk ke t+, hi hatip 'O, hi enen,' te hi hepakinem mekre han kai hi au h+napan a? Taauye! ¹⁸ Mar ke h+m me God h+ram yaaim, hi ap hetpi h+m 'O, hi anen,' te hi hepakinem mekre han kai hi au h+napan. Taauye! ¹⁹ *N+paa hi, Silvenes, Timoti, haiu mau metikewi haiu metpi h+m me N+kan ke God Jisas Kraiss. Yi yertei Kraiss h+rak ap katip menmen h+rak kakisesim te maain kakweik+n sip kewet h+m n+paa h+rak ketpim au. H+rak kakisesim keremem. ²⁰ *Menmen yap+rwe God katip h+rak kakriakem, Jisas h+rak kakisesim kakrekyyiem. W+ haiu mamwen+pi niuk me God mentar menmen im yaaim, haiu matip M+it+k Kraiss h+rak yaaik kakises menmen h+rak katip h+rak kakisesim. ²¹ *God Haai kerekek h+rak kekepai haiu m+it haiu metike Kraiss mau niut+p. ²² *God h+rekes kehim+tenai haiu n+rak, h+rak kewis H+m+n k+rak Yaaik kekre han kiau, h+rak k+re menmen kike keteiknai menmen h+rak kakwetai menmen yap+rwe.

Pol ap ken kiri waswas au

²³ *Hi hewis+siyek me menmen im te God kertei han kai kakwepyap+rem. Te hi hetpi werek hi ap hewisesik me menmen au. Hi ap hin+n han h+ri yi m+it ne wit Korin me w+ hi hen provins Masedonia hentar hi h+napan heni yi m+it arekyi yi han enuk. ²⁴ *Haiu ap metpi haiu min+n naanm+pri me menmen me God yi yisesim au. Haiu mertei yi yises God werek werek haiu m+r+ak menmen metikewi mamkepi yi han yaaik eiyu.

* 1:12 Hi 13:18; 2Ko 2:17; 1Ko 1:17 * 1:13-14 2Ko 5:12; Fl 2:16 * 1:16 1Ko 16:5-6 * 1:19
Ap 18:5 * 1:20 Rev 3:14 * 1:21 1Jo 2:27 * 1:22 Ef 1:13-14; 2Ko 5:5; Ro 8:16-17 * 1:23
Ro 1:9; 2Ko 11:31 * 1:24 1Pi 5:3 * 2:1 1Ko 4:21; 2Ko 12:21

2

1 *Te hi epei han kai kitet hatip har ik. Hi ap anen ari yi mit etpi menmen me han enuk heriuwerem. 2 Hi anen etpi menmen te yi han enuk, te neimin nankepa hi han yaaik ehu a? Taauye! Yi mit kerek hi anipi yi han enuk keriyen. 3 Hi hinapen anen ari yi mit miyapir en yi yenipa hi han enuk au. Hi hanhan yi eikepa hi han yaaik etikewi, te hi hinin hewisi tiwei men yi mit, hi hetpi menmen hi han enuk heriuwerem. Hi hertei wi kerek hi han yaaik heriuwe menmen, te yi yapirwe han yaaik yetikewa me menmen. 4 *Wi hi hewis tiwei ken yi mit miyapir en, hi hewisik hirak au kerekyo han kai au toenuk te hi hikit. Hi hinapen henipi han enuk heriuwe him hi hewisiyem au. Hi epei hanhan yi eiyirtei hi han tewenini wisenum keremem.

Pol katip hir mit ne Korin pike nanithis mitik nipaa kiriak enum

5 *Mitik kerek kiriak menmen enum hirak ap kenipa han enuk au. Hirak kenipi keriyen yi han enuk. Hi hinapen hemipin hatip hirak kenipi yi yapirwe han enuk au. Yi mit han keriyen. 6 Menmen yi mit yapirwe yerekiwekem me menmen enum hirak kiriakem hiram werek. 7 Te in ek yi mit miyapir yi ap han ekitet menmen hirak kiriakem, nepei werek emit yi einaipsem. Yi eiyitpwek him yaaim em eiyim eirekiwek han yaaik te menmen im ap mamrekiwek han kirak mamwaankek. 8 Te hi hitihi him iuwe te yi eiteiknwek yi wen han teweninek. 9 *Nipaa hi hews tiwei ken yi mit te hi hanhan hertei yi yaain yises menmen hi hetpiyem werek werek o au me yi yepir mitik eik kiriak menmen enum

kakno. 10 Yi mit miyapir yi ap han ekitet menmen enum hirak mitik hak kerekiyem. Yi han tiwaaiyem, te hi han tiwaaiyem emit. Menmen enum hiram mepu, te hi han tiwaaiyem emit, te hi hirak menmen im atip Kraiss em, te hiram mamkepi yi yertei hi han tiwaaiyem emit. 11 *Hi hirak menmen im hentar hi hinapen Seten kakinai kewisai me mitik kerek haiu nepei menerek mepirek. Haiu nepei mertei menmen enum Seten han kitet kakrekaiyem.

Pol hanhan keriuwe Taitas keit wit Troas

12 *Nipaa hi hiniu hen wit Troas hewepyapir him yaaim me Kraiss, Mitik Iuwe God kinin ken kekeyor han te hir hanhan nanimtau him hi hetporem. 13 *Te hi han kai ap kepu werek werek au hentar hi hemerir kaiu yinak Taitas te hirak ap kan kira au. Hirak ap kan kira au, te hi hanhanek hi hinaaiwir wit Troas hi hen provins Masedonia hirek hirak ketpo me yi mit en.

God kikaap mit aposel hir ninin Seten

14 Te in ek hi hitehi God hatip hirak yaaik. Hirak kekepai keriuwe menmen iuwe me Kraiss te haiu minin menmen me ti. God ketaihis kesiuwai haiu men wit heriyai heriyai haiu matip mit him yaaim me Kraiss. Him im hiram yaaim mar ke mit hir nemiwo (o nemiyn) tipar mekre heurek, maain hir newepim hiram minin meprer wit wit heriyai heriyai. 15-16 **Haiu mit aposel haiu mire menmen minin yaaim me Kraiss hirak kewepwarem kewet God em. Haiu mire menmen minin yaaim men nimin ke mit miyapir kerek God kaktorhis. Me mit miyapir kerek

* 2:4 Ap 20:31 * 2:5 1Ko 5:1 * 2:9 2Ko 7:15, 10:6 * 2:11 Lu 23:31 * 2:12 Ap 14:27;

1Ko 16:9 * 2:13 Ap 20:1 * 2:15-16 1Ko 1:18 * 2:15-16 Lu 2:34; 2Ko 3:5-6

God kaktorhis, menmen haiu mis-esim hiram mire menmen minin yaaim mamkepi hir nanu werek werek. Me mit kerek God ap kaktorhis nanino si, menmen haiu misesim hiram mire menmen minin enum menipi hir nani. Mit neimin hir nanirtei menmen im werek werek a? Taauye! ¹⁷ *Yi yertei haiu mit ap mirak menmen mar ke mit yapirwe hir niriakem. Hir nepno heriyai heriyai natip mit him me God hanhan nanit pewek mererim keremem. Te hir ap nankaap mit miyapir au. Te haiu mit aposel au. Haiu mit han kaiu yaaik haiu matip mit him yaaim me Krai mentar God kehimitenai haiu miriakem. Haiu metike Krai mau han kiutip, God kirai haiu matip mit miyapir him mirak.

3

Haiu miriak menmen matip mit him lo ham yaaim me God

¹ *Menmen hawir wewisiyem menipi yi han kitet hawir wewenipi niuk mawir iuwe te yi yatip hawir yaaikit a? O au en, yi han kitet hawir war ke mit han hir neweti tiwei mit han ne wit hak newisiyek netpi hir mit yaain a? O au en, yi han kitet hawir hanhan yi yewisawir tiwei te hawir wauno wit hak wewet mit han ek, te hir nertei hawir mitikit yaaikit a? Taauye! Hawir winapen tiwei au! ² *Yi mit miyapir keriyen yi yire tiwei hawir wetenenik kekre han kawir, yi yewenipi niuk mawir yeriuwe menmen yi yiriakem te mit miyapir han hir nirem nerteiyem. ³ *Menmen yi yiriakem meteikin mit miyapir han yi yire tiwei Krai hirak kewisik kesiuwerek me his me haiu mit aposel. Tiwei ik Krai

ap kewisik keriuwe si yeunek mau nan mar ke nipa Moses kewis him me God mau nan au. Hirak kewisik keriuwe God Himin Yaaik kirak kerek kepu tipmain tipmain enum eik, hirak kesiuwerek ken kekre han ki kewis him mirak mekre han ki.

⁴ Hawir watip hawir mitikit yaaikit wentar hawir wertei God kehimitenawir wiriak menmen im. Krai kekepawir keriuwe menmen mirak iuwe kerek God Haai kewetiwekem, te hawir wawises menmen hawir wetpiyem.

⁵ *Hawir ap iuwe te hawir watip hawir wiriak menmen im wises han kawir weinik au. God kerekek kekepawir kewetawir menmen mirak iuwe te hawir wiriakem.

⁶ *God kerekek kekepawir te hawir watip mit menmen me him ham yaaim mirak. Him ham yaaim me God hiram ap him lo mau tiwei mit enisesim au. Hiram him yaaim matip mit God Himin Yaaik kirak kakikepi kaktorhis hir nanu werek. Him lo mau tiwei matip mit ap nanisesim werek werek te hir nani. Him ham yaaim me God Himin kirak Yaaik hiram mamkaap haiu mit te haiu mamu werek werek.

⁷ *God kewepyaan him lo, hirak kewet Moses em mau nan. Me wi hirak kiriakem, menmen me God iuwe merhihe mirius ninaan me Moses. Maain hiram pike mamre kike kike ere mamit, te mit miyapir ne Isrel ap nanirek pike te naanmewiriyapi me wi menmen me God merhihe mirius ninaan mirak. Menmen me him lo kerek menip haiu mit haiu mami, hiram man metike menmen iuwe me God merhihe. ⁸ *Te haiu matip mit miyapir him me God Himin kirak Yaaik, menmen im mirak menipai haiu han yaaik mepirpir wisenum minin menmen me nipa me him lo me Moses.

* 2:17 2Ko 1:12; 1Pi 4:11 * 3:1 2Ko 5:12; Ap 18:27; Ro 16:1 * 3:2 1Ko 9:2 * 3:3 Eks 24:12; Jer 31:33; Esi 36:26-27 * 3:5 2Ko 2:16 * 3:6 Jer 31:31; 1Ko 11:25; Jo 6:63; Ro 7:6 * 3:7 Eks 34:30 * 3:8 Ga 3:2, 5 * 3:9 Diu 27:26; Ro 1:17, 3:21

9 *Him lo kerek hiram menip haiu mit mami, hiram man metike menmen iuwe me God merhhe menip mit ninaain nepirpir, te him kerek mekepai te God kaktip haiu mit haiu yaain, hiram minin him me nipaa God kewet Moses em, te haiu han yaaik mepirpir iuwe. 10 *Menmen me God iuwe merhhe mrius ninaan me Moses mar ke nipaa ein hiram men mire kike kike ere mepeit. Mar im him yaaim nipaa God kewet Moses em hiram epei men kike kike mentar him ham yaaim me Krai me in ek God kewetaiyem hiram mekreher miram. 11 Him lo me nipaa ein man metike menmen iuwe me God merhhe, te hiram pike mire kike kike ere meit, hiram in ek nepei au mesi. Te him in ek God kewetaiyem mamkepai haiu mire yaain te God kaktaihis, hiram minin him me nipaa mentar hiram ap te mamisi au. Hiram mamu mamit tipmain tipmain enum eik.

12 Haiu mertei him ham yaaim hiram mamu mamit tipmain tipmain enum eik, haiu mamimerir menmen mirak merhhe iuwe mamnen te haiu ap mepakin him mei au. Haiu mewepyapirem te mit miyapir nerteyem. 13 *Haiu ap mirak menmen Moses hirak kirakem. Hirak kewis laplap pinam miwapin ninaan mirak te mit miyapir ne Isrel ap te nanir menmen yaaim me God merhhe mrius ninaan mirak men kike kike ere meit. 14 *Moses kewis laplap pinam miwapin ninaan mirak keremem au. Mit miyapir ne Isrel han kir ap nertei menmen me God werek werek au, hiram mire laplap pinam miwapin han kir. In ek, mit miyapir ne Isrel hir nererik nekine him me Moses, hir han kir ap nertei menmen me

Krais werek werek au. Hiram mar ke laplap pinam wen miwapin han kir. Mit hir nemtau him me Krai hir nisesim, hiram mar ke God keit laplap pinam miwapin han kir, hirak kenemtin kewirem men. 15 Nipaa ere in, mit nekine him me Moses, menmen mire laplap pinam miwapin han kir mentar hir ap nises him me Krai. 16 *Me wi kerek mit o miyapir neweikin han kir nises Mitik Iuwe Krai, hiram mar ke God keit laplap pinam miwapin han kir hirak kenemtin kewirem men te hir nertei menmen mirak werek werek. Hiram mar ke nipaa Moses ken kekere winak ke God, hirak kenemtin laplap pinam keweikin ketike Mitik Iuwe tewepnak. 17 *Mitik Iuwe keit him im hirak God Himin Yaaik. Hirak kepu kekere han ke mit, hir ap te nanises menmen him me Moses ketpor te hir han kitet God katip hir yaain. Au, hiram ap mamkepai te God kaktip haiu yaain au. 18 *Haiu mit ap menmen miwapin han kiau au, te menmen yaaim me Mitik Iuwe hiram mau mekre han kiau. God Himin Yaaik kau kekere han kiau keweiknai han kiau haiu pike meweikin mar ke hirak. Mit miyapir nanirtei God keweiknai han kiau, haiu mamir ke hirak te haiu mamwenipi niuk mirak maminterim.

4

Haiu mit aposel mewepyapir him yaaim hiram mire si

1 *God kerekek hirak han teweninai kehimitenai haiu mirak menmen mirak matip mit miyapir him mirak, te menmen enum man merkeyei han kiau haiu ap minaan misesim iuwe au. 2 *Haiu meweikin sip mewet menmen enum misawin mit nanwepyapirem haiu yink enuk

* 3:10 Eks 34:29 * 3:13 Eks 34:33-35 * 3:14 Ro 11:25 * 3:16 Ro 11:23, 26 * 3:17 Jo 8:32, 36; Ro 8:2; Ga 5:1 * 3:18 Eks 16:7; 24:17 * 4:1 2Ko 3:6 * 4:2 2Ko 2:17; 1Te 2:5

meriuwerem au emit. Haiu ap mewises m̄it h̄im me God haiu meweiḱin h̄im m̄irak mat̄ip m̄it h̄ir enisesim. Au, haiu merp ninaan me God, God h̄irak k̄irai haiu metpor h̄im m̄irak haiu mat̄ip h̄im yaaim, te m̄it kerek nerteiyei han kaiu, h̄ir nertei h̄im im h̄iram yaaim. ³ *H̄im yaaim haiu mat̄ip m̄it em, m̄it ap nerteiyem werek werek, h̄ir keriyen nan̄ino si h̄ir ap nerteiyem. H̄ir ap nises h̄im yaaim nentar t̄ipir enuk ke t̄i ik Seten h̄irak kewen̄in han k̄ir te h̄ir ap nisesim au. ⁴ *H̄irak kewen̄in han k̄ir te h̄ir ap nertei werek h̄im yaaim me Krai. H̄im yaaim im h̄iram mat̄ip me menmen yaaim me Krai kerek keteiknai God k̄ire mekak kar ke h̄irak k̄ipre God. ⁵ *Haiu ap metpi h̄im me haiu h̄iras te yi eit̄ip haiu m̄it yaain. Au, haiu metpi h̄im im. Jisas Krai h̄irekes M̄it̄ik Iuwe kaiu, te haiu m̄it haiu mar ke wok m̄it mekepi yi eiȳrteiyek werek werek. ⁶ *Haiu m̄ir̄iak menmen im mentar God kerek n̄ipaa kat̄ip kar ik: “Me wit toto lait h̄iremes mam̄i;” h̄irak kerekek kekepai haiu mertei mekre han kaiu menmen m̄irak yaaim merh̄ihe nepei au man mau Krai.

⁷ *God kewis menmen m̄irak iuwe h̄iram man mekre han ke haiu m̄it ne t̄i au haiu wein̄in. H̄irak kewis̄im mekre han kaiu kakteik̄in m̄it miyap̄ir ne t̄i menmen yaaim haiu m̄ir̄iakem ap meke han kaiu man. Au, h̄iram meke God man mekre han kaiu mekepai. ⁸ *Merer wit wit menmen enum man mewep te h̄iram ap meraiwaank au. Haiu ap mertei menmak menmen enum man mewep te haiu ap m̄inaaiw̄ir menmen haiu m̄ir̄iakem. ⁹ M̄it enun noiyai nanrekyei enum, te God ap k̄inaiw̄irai au. M̄it h̄ir

newep haiu menke te haiu ap maa au. ¹⁰ *M̄it h̄ir newep neriuwe n̄ip̄in menmen ham yap̄irwe te hekrit hekrit sak mau ȳnk kaiu mar ke n̄ipaa m̄it enun nenep Jisas sak mau ȳnk k̄irak. Sak mau ȳnk kaiu te m̄it nan̄rem h̄ir nan̄rtei Jisas Krai kepu ketikewei kak̄ikepei te m̄it nanwep haiu mami au, haiu p̄ike mamu werek. ¹¹ *Me w̄i haiu mepu t̄i im, m̄it h̄ir noiyai nanrekyei enum, haiu mami mentar haiu mises h̄im me Jisas haiu mat̄ip m̄it em. M̄it h̄ir newep menep haiu mami, te m̄it nan̄r ȳnk kaiu kerek meain kaki, h̄ir nertei Jisas Krai kepu kekepai haiu mami au, haiu p̄ike mamu werek. ¹² M̄it newep menep haiu mami te menmen im haiu m̄ir̄iakem h̄iram mekepi h̄im̄in ki te yi yayu werek werek.

¹³ *H̄im me God kerek m̄it̄ik Devit kewis̄im mau t̄iwei Sam h̄iram mat̄ip mar im: “Hi hat̄ip m̄it menmen hentar hi han kitet God naanmamprau kak̄ikepa.” Haiu m̄it in keriyen haiu han kitet God kak̄ikepai kaktaihis kar ke n̄ipaa h̄irak k̄ikaap m̄it̄ik hak Devit. Te in ek haiu mat̄ip m̄it h̄im m̄irak. ¹⁴ *Haiu mat̄ip m̄it menmen mentar haiu mertei God kerek n̄ipaa k̄ik̄iak M̄it̄ik Iuwe Jisas, h̄irak kaktaihis haiu mantikewi haiu mam̄irp ninaan m̄irak. ¹⁵ *Menmen yap̄irwe enum man menep haiu m̄it aposel, mentar haiu metpi h̄im yaaim mekepi meriuwerem. Maain h̄im yaaim me menmen God kerekya iyem mamno mamrer wit wit, m̄it nanisesim, h̄ir nant̄ip God h̄irak yaaik, h̄ir nanwen̄ipi niuk m̄irak me menmen im yap̄irwe h̄irak k̄ir̄iakem.

Menmen enum im h̄iram m̄ire

* 4:3 1Ko 1:18 * 4:4 Ef 2:2; Kl 1:15; Hi 1:3
3:18 * 4:7 2Ko 5:1 * 4:8 2Ko 1:8, 7:5 *
116:10 * 4:14 1Ko 6:14 * 4:15 2Ko 1:3-6

* 4:5 2Ko 1:24 * 4:6 Jen 1:3; Ais 9:2; 2Ko
* 4:10 1Ko 15:31 * 4:11 Ro 8:36 * 4:13 Sam
* 4:16 Ef 3:16

menmen weinim mentar haiu mamit menmen yaaim

¹⁶*Haiu ap han enuk mīnaaiwīr menmen im God kehimitenai haiu miriakem mentar haiu mertei God kakikekyei haiu mit, haiu yapirwe mamwenipi niuk mirak. Maain yink kau hirak kaki, te hekrit hekrit God kikaap himin kau hirak kau werek werek. ¹⁷*Menmen im enum hiram meraiwaank hiram mar ke menmen kike keremem, te hiram mekepai haiu mamit menmen yaaim me God wisenum hiram mamu mamit tipmain tipmain enum eik. ¹⁸*Tis, haiu ap te han ekitet menmen yapirwe haiu mirem meriuwe nanamir kau au. Im em hiram mamu me mi mei kike te maain hiram mamwaank mamit. Haiu han ekitet mamimerir menmen haiu ap mirem wen au, te maain God kakwetaiyem. Menmen in ek haiu ap mirem, hiram mamu mamit tipmain tipmain enum eik.

5

Menmen mit aposel hir nisesim hiram mikaap han ke mit yapirwe

¹*Haiu mertei maain yink kau ke ti ik hirak kaki kakisine kakit. Haiu mami hiram mar ke mitik kau weisaak hirak ketpaan ken kewepik hirak kinaiwirek ken wit hak kekin hei weisaak hak. Haiu mami haiu mertei maain God kakrekyei yink hak yaaik kakit wit kirak kaku kakit tipmain tipmain enum eik. Menmen im hiram mar ke winak yaaik God kimaak keit wit kirak haiu mamwim. ²*Him im yaaim. In ek haiu mau yink kau ke ti ik, haiu han kitet menmen enum mewep te haiu hanhan mamit yink hak yaaik God kakwetaiyem kakit wit kirak. Hirak himin kau kakikrerem te haiu mamu werek werek mamir ke

mitik kau kekre winak keit ti ik hirak kekepek kau werek werek.

³Maain haiu mami haiu mamit yink hak yaaik God kakwetaiyey, haiu ap te mamu himin weinik au. ⁴*In ek haiu mau yink kau ke ti ik, haiu mepu han kitet menmen yapirwe mewep mewetai han enuk. Haiu ap hanhan mami mamnaaiwīr yink kau ke ti ik au. Haiu hanhan mamit yink hak yaaik God kakweteiyey, hirak kakikrehir ke yink kau ik. Te haiu hanhan yink kau ik hirak ap kaki au. Haiu hanhan hirak kakweikin kakre yink hak yaaik kaku kakit kaktike God. ⁵*God hirekes kerekek hirak kenipai han kau te haiu mamit menmen yaaim mirakim. Hirak nepei kewetai God Himin Yaaik kau kekre han kau keteiknai maain hirak kakwetai menmen yapirwe hirak kerekyeyem.

⁶*Haiu mertei God kakwetai menmen yapirwe hirak kerekyeyem, te hekrit hekrit haiu han tokik mau meit. Haiu mertei wi kerek haiu mau ti mekre yink kau ik, te haiu ap mau metike God meit wit kirak. ⁷*Haiu ap mir menmen im God kerekyeyem, te haiu mertei haiu mamtiwem mentar God ap kewisesik au. Hirak katip werek werek kerekek. ⁸*Hi hatip werek. Haiu ap mīnaain te haiu mami au. Haiu hanhan mamnaaiwīr yink kau ke ti te haiu mamu mamtike Mitik Iuwe God mamit wit kirak. Hiram minin yink kau kau keit ti ik e. ⁹*Haiu mau yink kau me ti im e, o haiu mamit yink hak yaaik kakit wit kirak, hiram menmen weinim. Haiu eminin han ekitet emriak menmen God hanhan haiu emisesim emriakem. ¹⁰*Hi hetpi menmen im hentar haiu mertei maain haiu yapirwe

* 4:17 Ro 8:17-18 * 4:18 Kl 1:16; Hi 11:1-3 * 5:1 2Ko 4:7; 2Pi 1:13-14 * 5:2 Ro 8:23

* 5:4 1Ko 15:53-54 * 5:5 Ro 8:16, 23; 2Ko 1:22 * 5:6 Hi 11:13-16 * 5:7 1Ko 13:12 * 5:8

Fl 1:23 * 5:9 Kl 1:10; 1Te 4:1 * 5:10 Ekl 12:14; Ro 2:16, 14:10

mam+r̄p ninaan me Kraiḥ h̄rak han kakit̄ menmen enum haiu m̄+r̄akem mekre ȳnk̄ kaiu ke t̄ ik ek haiu m̄+r̄akem. H̄rak han kitet o skelim menmen haiu m̄+r̄akem h̄rak kakrekyai menmen yaaim o enum mamr̄erim.

Mit aposel n̄kaap mit miyap̄ir netike God nekian nau neit

11 *W̄i kerek haiu mat̄ip m̄t miyap̄ir h̄m me God haiu m̄+r̄ak menmen mari han k̄r̄ te h̄r̄ nanis-esim nentar haiu mertei maain M̄t̄ik̄ Iuwe Kraiḥ skelim menmen haiu aposel m̄+r̄akem. God kertei han kaiu te hi hanhan yi yertei yekre han ki hi hises menmen yaaim hekepi heriuwerem yar ke God kertei. 12 *Haiu ap p̄ike mari han ki te yi yat̄ip h̄m yaaim au. Haiu hanhan metpi h̄m im te yi eiȳr̄tei haiu menmak te haiu yaain. Te maain yi eit̄ip m̄t̄ han kerek han kitet menmen me niuk iuwe o klos yaaim h̄ram min̄n menmen mekre han ke m̄t̄ik̄, yi yaȳt̄por menmen im h̄ram yaaim au, h̄ram enum. 13 Haiu m̄t̄ haiu han kaiu ken sip mar ke m̄t̄ netpim, te haiu han ken sip kentar haiu hanhan m̄+r̄ak menmen mamkepi. 14 Kraiḥ h̄rak hanhan haiu m̄t̄, te menmen im mari han kaiu haiu m̄+r̄ak menmen m̄+r̄ak m̄kaap m̄t̄ miyap̄ir meriuwerem. Haiu m̄+r̄ak menmen im mentar haiu mertei h̄rak kiut̄ipen kaa kekreh̄r̄ ke haiu m̄t̄ yap̄irwe, te h̄ram mar ke haiu m̄t̄ yap̄irwe maa metikerek. 15 *H̄rak kaa kekreh̄r̄ kaiu, te haiu m̄t̄ keriyen haiu mepu t̄ ik, haiu ap emises han kaiu mamr̄ak menmen au em̄t̄. Haiu emises han ke m̄t̄ik̄ kiut̄ipen ik kerek n̄paa kaa, God k̄kiak̄ p̄ike kekrit̄ kau kekepai haiu m̄t̄. 16-17 *N̄paa haiu m̄t̄ ne t̄ m̄+r̄ak menmen enum haiu han kitet me Kraiḥ mar im: H̄rak m̄t̄ik̄ kerekek.

W̄i kerek m̄t̄ miyap̄ir nanises h̄m me Kraiḥ nantikerek nanu niut̄ip, h̄r̄ neweik̄n nan̄r̄ ke m̄t̄ miyap̄ir yaain. Menmen enum me n̄paa h̄ram epei au mesi meit. Menmen yap̄irwe yaaim mam̄krit̄ mam̄kreh̄r̄ ke menmen enum me n̄paa ein. Te in ere maain haiu m̄t̄ ap te han ekitet m̄t̄ h̄r̄ yaain o enun nentar h̄r̄ niuk m̄r̄ iuwe o h̄r̄ netenen menmen yap̄irwe au em̄t̄! Menmen im h̄ram menmen enum me t̄. Haiu han ekitet m̄t̄ h̄r̄ yaain nentar h̄r̄ ne Kraiḥ keriyen.

18 *Menmen im me haiu meweik̄n m̄re m̄t̄ miyap̄ir yaain, God kerekek k̄r̄iakem. Kraiḥ h̄rak kaa kentar nu nentarak̄t̄. Te God keriuwe menmen im Kraiḥ kerekyeyem, h̄rak kekepai haiu m̄t̄ kerek n̄paa haiu enun nepan metike God. In ek haiu metikerek mekiyan mau meit. 19 *Menmen haiu metpiyem h̄ram mar im. God kekepai haiu m̄t̄ miyap̄ir yap̄irwe mau t̄ meriuwe menmen Kraiḥ h̄rak k̄r̄iakem. Te in ek God kehimit̄enai haiu n̄rak yaain. H̄rak ap han kitet menmen enum haiu m̄+r̄akem au. H̄rak kesakem. In ek h̄rak kewetai haiu m̄t̄ aposel h̄m m̄+r̄ak me h̄rak hanhan haiu m̄t̄ ne t̄ haiu mamtikerek mamkiyan mamu mam̄t̄. 20 God kehimit̄enei haiu mekreh̄r̄ ke Kraiḥ te menmen haiu metpiyem h̄ram mar ke God h̄rekes kau ketikewi ketpi. Haiu m̄kaap Kraiḥ haiu metpi h̄m iuwe: "Yi eiwis God h̄rak kak̄ikepi te yi eit̄ikerek eikiyan eiyu werek werek." 21 *Kraiḥ kerekek h̄rak ap menmen enum mamu han k̄rak au. Te God kekepai haiu m̄t̄ h̄rak keit̄ menmen enum yap̄irwe haiu m̄+r̄akem kewis̄im mentar Kraiḥ h̄rak kekreh̄r̄ kaiu kaa. H̄rak kekreh̄r̄ kaiu kaa te haiu m̄t̄ miyap̄ir kerek haiu mamises h̄m

* 5:11 2Ko 4:2 * 5:12 2Ko 3:1, 1:14 * 5:15 1Ti 2:6; Ro 14:7-8 * 5:16-17 Ro 8:1, 10; Ga 6:15; Ais 43:18; Rev 21:5 * 5:18 Ro 5:10 * 5:19 Ro 3:24-25; Kl 1:19-20 * 5:21 Jo 8:46; Hi 4:15; Ga 3:13; 1Ko 1:30; Fl 3:9

m+rak, God kakt+p haiu yaain.

6

Menmen enum mewaank m+it aposel kerek nat+p m+it h+m me God

¹ *Hi Pol hetike Timoti haw+r wetike God w+r+ak menmen miut+p. Te haw+r wetpi h+m manp, yi nepei yewis menmen yaaim God kerekyiem h+ram mekre han ki te yi ap eiwenem ap mamkepi au emit! ² *Yi ap eir+ak menmen im au emit! H+m me God m+it newisim mau t+wei mat+p mar im: “Me w+ hi God hanhan ekepi yi yitauhi menmen hi

hemtewem hekepi heriuwerem. Me w+ hi h+mat hi atihis yi m+it miyap+r yau t+, hi hekepi.” Yi n+k+p emnep eiy+mtau! In ek God hanhan kakrekyi yaaim. In ek h+rak kak+kepi kaktihis.

³ Haiu m+it m+n+apen m+it han h+r han kitet menmen haiu m+r+akem me God h+ram enum, te ap m+r+ak menmen miut+p mamri han k+r enuk te h+r nant+p haiu enun au. Haiu mam+r+ak menmen enum h+ram mam+r haiu mamwis nan mamwaai yayiwe te m+it+k kakitet yayiwe kaknen kakrewo nan im kak+kew+n. Te haiu au m+n+apen h+r han kitet haiu m+r+ak enum au. ⁴ *Au, me menmen yap+rwe haiu m+r+akem, haiu meteik+n m+it haiu m+re wok m+it ne God. Haiu meteiknor menmen mar im: Haiu han tokik mepu me menmen enum man mewep, me menmen enum merekyei enum metike menmen enum man meraiwaank. ⁵ *M+it h+r n+waai n+p+n mewep, h+r newisei mekre w+nak enuk ke gavman, m+it enun h+r nererik neweiknei nenep+p nanwep. Haiu m+r+ak menmen iuwe ere haiu meweiwei. W+ ham haiu ap m+waai werek werek au, w+ ham

haiu m+it n+n+p+ mewei. Menmen im enum yap+rwe man haiu m+it mentar haiu mewepyap+r h+m m+rak. ⁶ *Haiu m+r+ak menmen yaaim keremem, haiu mertei menmen yaaim me God. Haiu ap han enuk meriuwe menmen waswas au, haiu han yaaik keriyen m+kaap m+it. Menmen im haiu m+r+akem meteik+n m+it haiu wok m+it ne God. Menmen iuwe me God H+m+n Yaaik kau kekere han kiau, haiu han tewen+n m+it miyap+r han. ⁷ *Haiu mewepyap+r h+m yaaim, God kekepai haiu m+r+ak menmen m+rak. Haiu mises menmen yaaim h+ram mekepai menip h+m enum m+it nesweiyem h+ram mami mar ke nopen kekepai k+saw+n y+nk kiau. H+m yaaim me God haiu mat+p m+it em h+ram mekepai merekir han ke m+it mar ke h+ne yipo henmik m+kaap m+it nenep m+it enun nepan n+r neriuwerem. ⁸ M+it han h+r nat+p haiu m+it yaain m+r+ak menmen yaaim. M+it han au h+r nat+p haiu enun h+r netpepai nis+sai haiu enun. H+r han kitet haiu m+it enun memip+n te haiu au. Menmen im h+ram menmen wein+m. Haiu mises menmen haiu m+r+akem. Haiu mat+p h+m yaaim keremem. ⁹ *Haiu ap metenen t+wei mat+p m+it me haiu h+ras haiu neim+n. Te m+it yap+rwe nerteiyai haiu m+it aposel keriyen. M+it han kitet menep haiu mami, te haiu wen au mepu. God kewis m+it newep te h+rak naanm+prai haiu ap mami au. ¹⁰ *Menmen enum mari han kiau mamrekyei han enuk te haiu au hekrit hekrit han yaaik mepu. Haiu m+re m+it enun ap metenen menmen aurei. Te haiu m+kaap m+it h+r netenen menmen me God yap+rwe. Haiu m+re m+it metenen menmen me t+ au, te haiu metenen menmen yaaim ap te m+it nan+r+iyaam mamno taau!

* 6:1 2Ko 5:20 * 6:2 Ais 49:8; Lu 4:19-21 * 6:4 2Ko 4:2 * 6:5 2Ko 11:23-27 * 6:6 1Ti 4:12 * 6:7 1Ko 2:4 * 6:9 2Ko 4:10; Sam 118:18 * 6:10 2Ko 7:4; Fl 2:17; Kl 1:24

11 Yi mît miyapîr ne wit Korin. Hawîr nepei wetpi wewepiyapîr han kawîr wepakîn menmen au. Hawîr han tewenîni wîsenum. 12 Hawîr hîrekses ap wewenîn han kawîr au. Hawîr han tewenîni wîsenum. Te yi mît au, yi hîras yewenîn han ki ap han tewenînawîr au. 13 *In ek, hi hetpi har ke haai katîp nîkerek nîrak, hi hetpi har ik: “Yi han tewenînawîr yayîr ke hawîr epei han tewenîni yi mît miyapîr.”

Haiu mît yaain ne God ap mamtike mît enun mamu niutîp

14 *Yi mît miyapîr kerek yises hîm me God yi yetike mît miyapîr han ap nises hîm me God, yi ap yaikiyan yairîak menmen o eiyyisesim au emît! Menmen yaaim, menmen enum ap te mamkiyam mamu werek werek taau. Mamîrkeik te wîtaan wanewik mamkiyan mamu wî miutîp a? Taauye! 15 Yi han kitet Kraises ketike Seten tekiyakît a? Taauye! Mamîrkeik te mîtîk kises hîm me God kaktike mîtîk ap kises hîm me God han kitet tîpîrakît a? Taauye! 16 *Mamîrkeik te mît nanwenîpi God kaktike teinîk mît newis ninaan mewim mekre pak? Taauye! God han enuk kakwep haiu mît! Haiu mît miyapîr keriyen haiu mar ke wînak ke God kerek kepu kepeit. God hîrekes katîp kar ik:

“Hi ano mît miyapîr ehu ekreeri. Hi hîre God kîr, te hîr nanîr ke mît miyapîr nai.” 17 *Te God katîp,

“Yi einaaiwîr menmen enum mît miyapîr enun nisesim, yi eiweikîn sip eiwetîwem. Yi einopîn menmen hîram enum ap eisesim au, te hi atihis.

18 *Yi yisesim te hi hîre haai ki, yi eire nîkerek hîrakît o nîkerek hîram (o hîran) nai.” God kerek hîrak kîrîak menmen yapîrwe me tî metike nepni, hîrak katîp kar ik.

7

1 Naiu yinan yaain, God nepei ketpai hîm yaaim im, te haiu emîpîr emnopîn emkeipîn menmen yapîrwe haiu mîrîakem menpai han kaiu ketike yînk kaiu enuk. Haiu mînapen mamîrak menmen mamnip God yînk enuk kakriuwai te hîrak kehîmîtenai haiu nîrak yaain.

Mît ne Korin neweikîn han te Pol han yaaik keriuweri

2 *Yi mît miyapîr yi han etwenînai. Haiu ap mîrîak menmen enum me mîtîk kiutîp ke yi mît au. Haiu ap mewaank mîtîk kiutîp ke yi mît au. Haiu ap mewisesiyek me menmen mari menmen me mîtîk kiutîp au, mar ke mît han ein netpiyem me haiu mît. 3 *Hi ap hetpi hîm im heni heswi hîm wîsenum hentar yi han kitet hi herekyi enum au. Hi heni kike keremem hentar nîpaa hi hetpi te hi hetpi heteipim, haiu mît in han tewenîni wîsenum. Haiu han tewenîni wîsenum te yi yayi, haiu hanhan mami mamtikewi, o au en, yi yayu, haiu hanhan mamu mamtikewi. Te haiu markeik mîrîak menmen enum im mît han netpiyem me haiu mît a? Taauye! 4 Hi ap hîsawîn menmen mekre han kai au. Hi hewepiyapîrem hetpim. Hi han yaaik wîsenum heriuwe yi mît miyapîr en. Menmen enum man mewep haiu mît, hi wen han kitet menmen yi mît yîrîakem te hi han keweî hi han yaaik heriuwi.

* 6:13 1Ko 4:14 * 6:14 Ef 5:7, 11 * 6:16 1Ko 3:16; Lev 26:12; Esi 37:27 * 6:17 Ais 52:11;

Esi 20:34; Rev 18:4 * 6:18 2Sml 7:14; Ais 43:6; Jer 31:9; Rev 1:8 * 7:2 Ap 20:33; 2Ko 12:17

* 7:3 2Ko 6:11-12 * 7:5 2Ko 2:13

5 *Haiu nepei man provins Masedonia, haiu wen ap mepu werek werek au. Menmen enum nepei man mewep. Haiu metike mīt han haiu menehan me menmen, haiu mīnaain te menmen yapīrwe haiu merekiyiem mekre han ki mīt han enun nanriwaankem. 6 *Te God kerek kerekyai han ke haiu mīt me menmen hīram meraiwaank han kaiu, hīrak kenipawīr han yaaik keriuwe mītīk Taitas kerek kan kīrawīr. 7 Hīrak keriuwet mītīk Taitas kan kīrawīr kerekyawīr han yaaik keriuwe menmen im keremem au. Hīrak ketpawīr hīrak nepei ken kīri te yi yerekiwēk han kīrak yaaik yeriuwe menmen yaaim yi yisesim yīriakem. Hīrak kan ketpawīr yi hanhan yaira, yi yīnk enuk yeriuwe menmen yi yīriakem yi han tewenīna, yi yekrehīr kai yatīp mīt han hīr natīp hi enuk yi yetpor hi yaaik. Yi yīriak menmen im yenipa hi han yaaik heriuwi.

8 *Tīwei kerek nīpaa hi hewisiyek hīrak kenipi yi yīnk enuk yeriuwerek, hi ap han enuk heriuwe hīrekes me hi hewisiyek au. Hi hīnapen hewisi tīwei hentar hi hertei hīrak kaknipi yi yīnk enuk me wī meiyam. 9 Te in ek hi han yaaik hi hewisiyek. Hi ap han yaaik yi yīnk enuk yeriuwe menmen hi hewisiyem au. Hi han yaaik yi yīnk enuk yi yeweikīn han pīke yises menmen yaaim. God keit menmen im hi hewisiyem hīrak keiyīm keweikni han ki te hawīr ap weriwaank au. 10 *God keit menmen im menipi yi yīnk enuk hīrak keiyīm keweikni han ki te hīrak kekepi kaktihs kakīriwerem. Menmen im hīram yaaim te haiu ap han enuk meriuwerem au. Menmen menip mīt miyapīr ne tī hīr han enuk hīram ap mekepi nanweikīn

han nanises menmen yaaim au. Hīram mewetīr han enuk neriuwe hīras keriyen. Menmen im ap mamkepi hīr nanu werek werek au. Hīram mamnipi maain hīr nani. 11 Yi han ekitet menmen im werek werek. God kerekyi menmen yaaim keriuwe hīm im hīram menipi yi yīnk enuk yeriuwerem. Hīram mekekyi han ki yi hanhan einaiwīrem eiweikīn sip eiwet menmen enum hi hewisiyem nīpaa ein mau tīwei hak. Hīram mekekyi han yi yene mītīk hak kerek kīriak menmen enum. Yi yeperper menmen enum im nepei man, yi hanhan hi anen akepi ariuerem. Yi hanhan eikaap mītīk kerek kīriak menmen enum. Menmen yapīrwe yi yisesim yīriakem me hīm hi hewisiyem, hīram meteikīn yi yetike mītīk ik enuk yi ap yau han kiutīp me menmen hīrak kīriakem. Au, yi han enuk yeriuwerek yi yepīrek ken.

12 Hi ap han kitet mītīk nīpaa kīriak menmen enum te hi hewisi tīwei au. Hi ap han kitet mītīk nīpaa mītīk hak kerekīwēk enum te hi hewisi tīwei au. God kertei han kai hi hewisi tīwei ik ek kakīkepi kakteikni te yi yertei werek werek yi hīras keriyen hanhanai haiu mīt aposel in. 13 Menmen yi nepei yīriakem hīram menipai han keweī mau meit keriyen au.

Menmen yi yīriakem hīram mīkaap Taitas han keweī kau keit, te haiu metikerek haiu han yaaik wīsenuk. 14 Nīpaa hi hewenīpi niuk mi hatīp Taitas yi yaain, te menmen yi yisesim yīriakem ap menipa hi yīnk enuk hi hetpīwēkem au. Menmen yapīrwe hi hetpīwēkem me yi mīt miyapīr en hīram yaaim, mar ke hīm nīpaa haiu metpiyem hīram yaaim. 15 *Taitas hīrak

ken k̄ri, yi ȳnaain yeperper yi naanm̄prewek, yi yap̄rwe yises menmen h̄rak ketpiyem. H̄rak han kitet menmen im te h̄rak han tewen̄ni w̄senum.¹⁶ In ek hi hertei yi eiyises menmen yap̄rwe hi hetpiyem, te hi han yaaik w̄senuk.

8

M̄t miyap̄r ne weiw̄k me God h̄r enkaap n̄r yinan

¹ *Naiu yinan, haiu hanhan metpi h̄m te yi eiȳrtei werek werek menmen yaaim God k̄riak m̄t miyap̄r ne weiw̄k m̄rak em neit Masedonia. ² Menmen enum nepei man man̄p mari han k̄r. H̄r m̄t enun netenen menmen au, te h̄r han yaaik w̄senuk nentar h̄r nertei God kesak menmen enum m̄r. H̄r han yaaik te h̄r newis pewek m̄r men niut̄p nanwet m̄t han em. ³ Hi hertei werek te hi hetpi h̄r nises han k̄r kerekek newis pewek im. H̄r newis pewek p̄nam h̄r netenen p̄nam, h̄r hanhan nanwet̄r meiyam te h̄r newis̄m ere m̄r mesi h̄r netenen kike. Haiu ap mari han k̄r h̄r n̄riakem au, h̄r h̄ras keriyen. ⁴ *H̄r nitaihi h̄m manp te haiu emwisi h̄r nanw̄r pewek nantike m̄t han ne weiw̄k miut̄p me God nerer wit wit, h̄r nansiuwe pewek meiyam im mamno mamkaap m̄t han ne weiw̄k me God kerek ap netenen menmen au. ⁵ H̄r nin̄n menmen haiu han kitet h̄r nanriakem. H̄r nin̄n neweik̄n han k̄r ken God. Nepei au, h̄r nemer̄r God ketpor menmen h̄rak hanhan h̄r nanisesim neriuwe h̄m haiu metporem.

⁶ Haiu han kitet menmen im m̄t ne Masedonia h̄r n̄riakem, haiu mat̄p Taitas h̄m manp te h̄rak kakno kak̄kepi yi m̄t eiriak menmen im me pewek

kerek yi eikaap m̄t eiriuwerem. N̄paa Taitas kekeyi han ki te yi eiriakem, te hi hanhan p̄ke eriuwetek h̄rak kakno yi m̄t kak̄kepi yi eiriakem ere werek.

⁷ *Me menmen yap̄rwe, yi m̄t yin̄n ȳriak menmen yaaim. Yi m̄t yises God werek werek, te yi yat̄p m̄t han h̄m m̄rak yeriuerem. Yi m̄t yertei h̄m me God werek werek te yi ȳkaap m̄t miyap̄r yeriuerem. Yi han tewen̄nai w̄senum, te haiu hanhan yi eiyin̄n m̄t miyap̄r han yi eiwis pewek emno niut̄p emkaap m̄t miyap̄r eiriuwerem. ⁸ Hi ap hewisi h̄m lo yi eiyisesim au em̄t! Hi nepei heteikni m̄t miyap̄r han h̄r hanhan nanw̄r pewek nankaap m̄t miyap̄r han nanriuwerem. Hi hekeyi han ki heriuwe h̄m hi hetpiyem me m̄t miyap̄r, te hi hertei yi han tewen̄n m̄t miyap̄r han werek werek yi eikepi o au. ⁹ *Hi hanhan ekeyi han ki hentar yi nepei yertei menmen yaaim M̄tik Iuwe kaiu Jisas Krais h̄rak k̄riakem. H̄rak ketenen menmen yap̄rwe ketike God te h̄rak keweik̄n sip kewet menmen im, h̄rak keweik̄n k̄re m̄tik enuk wein̄k. H̄rak keweik̄n k̄re m̄tik enuk wein̄k kenter̄i yi m̄t, te h̄rak kak̄kepi yi eiȳt menmen yaaim em me God yap̄rwe. Te yi eiyises menmen m̄rak h̄rak k̄riakem yi eikaap m̄t miyap̄r han.

¹⁰ Hi hetpi han kai me menmen im. Tito me n̄paa ein, yi yin̄n yari pewek yewis̄m men miut̄p. Yi yin̄n m̄t han yi hanhan yewis̄m men niut̄p waswas.

¹¹ Te in ek yi eiri pewek meiyam eiw̄sim mamno niut̄p ere werek. Yi n̄paa hanhan yin̄n ȳriak menmen im, te in ek yi ȳriakem yeriuwe pewek mei yi yetenenim. ¹² *M̄t h̄r hanhan nanwet m̄t

* 8:1 Ro 15:26 * 8:4 2Ko 9:1-2 * 8:7 1Ko 1:5, 16:1-2 * 8:9 Mt 8:20; Fl 2:6-7 * 8:12 Mk 12:43

miyapir ne God menmen, God han yaaik keriuwe mit nar ik. God han kitet menmen mit hir netenenim, te hirak han kitet menmen mit nriakem neriuwerem. Hirak ap hanhan pewek mit ap netenenim hanhan mit nanwet mit han em au. Hir mir.

13-14 *Hi ap hatip yi eiwet mit han neit Jerusalem pewek mi einemtin, te hir nanu werek, yi au yau weinim pewek auri. Au, hi hanhan yi eiwetir meiyam eiyantar in ek yi yetenen pewek mei yapirwe, hir au pewek mir kike keremem. Maain, hir nantenen menmen yapirwe, te yi au menmen kike, maain hir naniswi pewek meiyam nankepi nanriuw-erem. Mar im yi yapirwe eiyu werek werek eiyiran. 15 *Him em God kewet Moses em kewisim mau tuiwei matip mar ik: Mit kerek nen neit menmen mana yapirwe, ap mei mau au. Hir naam nenepim. Mit kerek nen neit menmen mana kike, hir nnpiman au, hir naam ere werek.” Te yi eikaap mit han kerek hir pewek auri, te hir nanu werek.

Wok mit hir naninen wit Korin nankepi

16 Hi hatip God hirak yaaik. Hirak kikiak han ke Taitas hirak hanhan pike kakikaap yi mit kar ke hawir hanhan waukepi. 17 Hawir witiwekhi hirak kaknen kakri, te hirak kewenhi. Te hawir ap wari han kirak au. Hirekes kises han kirak hirak hanhan kaknen kakri. 18 Haiu mamriuwet kaiu yinak kaknen kaktike Taitas. Mit miyapir ne weiwik me God nerer wit wit menep in, hir newenipi niuk mirak nentar hirak yaaik katip mit him me God. 19 Hir newenipi niuk mirak kerek au. Hir nehimitanek hirak kakno kaktikewai mamriyan haiu mamriak menmen im mamit pewek kerek mit miyapir

newisim men niutip nanwet mit enun netenen menmen au, nanwetirem. Haiu mamriak menmen im te mit hir nanwenipi niuk me God mamriuwere, hir nanirtei haiu hanhan mamkaap mit nanriakem. 20 Haiu minapen mamkiak han ke mit miyapir, te hir nantip enum nantip haiu ap mamwet mit enun pewek auri pewek im yapirwe kerek mit miyapir newisim men niutip. Te haiu nepei mari kaiu yinak ik kaktikewai mamno heriyai heriyai naanmamre menmen haiu miriakem. 21 Haiu han kitet emriak menmen yaaim me ninaan me Mitik Iuwe God kerek au. Haiu hanhan mit miyapir yapirwe hir nanirtei haiu miriak menmen yaaim.

22 Te haiu mamriuwet kaiu yinak yaaik ik kaknen kaktike mitikit wik. Haiu nepei han kitet menmen yapirwe hirak kiriakem haiu mertei hirak kiriakem werek. In ek, hirak kertei yi yises menmen yaaim me menmen yi yriakem, te hirak hanhan wisenum kaknen kakriak menmen im. 23 Mit han nanitih me Taitas hirak keimin, yi eiyipor hirak wariyakit kai ketikewa hawir wiriak menmen miutip wekepi weriuwerem. Me mitikit wik kerek tatkiterek tatnen yi mit, yi eitip mit han hirakit taiu yinakit yaaikit kerek mit miyapir ne weiwik me God (o sios) menep in hir nehimitanewekit tatnen. Mitikit hirakit tiriak menmen me God tikaap mit miyapir teriuwerem tatip mit miyapir niuk me Kraisi teriuwe menmen hirakit tiriakem. 24 *Te yi eiteiknor yi han etwenetnet yi naanmampriwekit. Yi eiriak menmen im te mit miyapir ne weiwik miutip me God heriyai heriyai nanirtei yi yaain yar ke nipaa hi hetporem me yi mit

miyapir en.

9

Him me pewek mamno mamkaap mit miyapir neit provins Judia

1 *Yi nepei yertei me pewek haiu mamtiwem mamsiuwerem mano mamkaap mit miyapir ne weiwik miutip me God neit provins Judia. Te hi ap hewisi tiwei nokik hetpiyem au. Kike kerekek. 2 Hi hertei yi hanhan yaikaap mit miyapir ein, te hi hewenipi niuk ni hatip mit miyapir ne God neit provins Masedonia hetpor har ik: "Naiu yinan neit provins Akaia, tito nipa ein hir nepei nankaap mit miyapir neit Judia." Hir nertei yi nepei yaikaap mit miyapir en, te menmen im yi yirakem hiram mekekkyr han kir te hir nanriakem. 3 Hi hinapen him yaaim hi nepei hatip mit ne yi mit em hiram mire him weinim au. Te hi heriuwet kaiu yinak Taitas ketike mitikit wik it tatinin tatnen yi mit tatkepi yi yaiwis pewek mamno niutip werek werek. 4 Haiu han kitet yi eiwis pewek werek werek te hi han kitet maain hi etike mit han ne provins Masedonia haiu mamnen mamri, yi ap yewis pewek werek werek au, yi yink enuk. Hi yink enuk hentar hi hetpor yi nepei yaiwis pewek mamno niutip. Hi yink enuk, te yi yink enuk. 5 Hi han kitet menmen im te hi hitehi taiu yinakit it hirakit tatinin tatnen tatkepi yi eiwis pewek mamno niutip werek werek. Maain hi anen etike mit ne provins Masedonia, menmen mamwaai werek werek. Mar im hir nanirtei yi nepei yises han ki yewis pewek im, te haiu ap mari han ki meriuwerem au.

6 *Yi han ekitet menmen im. Yi eiwet mit menmen kike te maain yi eiyit menmen kike me God. Hirak mar ke mitik kakmir ni. Hirak kakmir ni kike, hirak kakit menmen kike. Hirak kakmir ni iuwe, hirak kakit menmen yapirwe. 7 *Yi mit miyapir niutip niutip yi eiyinin han ekitet werek werek menmen me pewek yi eiwet mit em, te maain yi yairiakem. Yi ap eirak menmen me pewek eiwisim eiyintar mit han nari han ki yi yink enuk au emit! Yi eirak menmen im te maain yi han tewenin pewek mi epei yewetrem. Menmen im au emit! God hanhan yi eiwis pewek emno niutip eiyintar yi hanhan eikaap mit eiriuerem. 8 God nepei Iuwe te hirak kakweti menmen yaaim heriyai heriyai maminin menmen yi yetiwem. Hekrit hekrit hirak naanmiri menmen te yi yetinen menmen naanempre hiras eiriuerem, meiyam mamu te yi eikaap mit miyapir han eiriuerem. 9 *Him me God mit newisim mekre tiwei Sam hiram matip mar im:

"Mitik kerek kises him me God hirak kikaap mit enun menmen auri.

Menmen yaaim hirak kerekyorem hir han kitetim tipmain tipmain enum eik."

10 *Him im yaaim mentar God kerek kewet mit wit (o rais) yehes hir nanmir te hir nanit menmen meriuwerem, hirak kakweti menmen marim, hirak kaknipem yapirwe te yi eikaap mit miyapir han eiriuerem yapirwe enum yapirwe. 11 *God kakweti menmen yapirwe heriyai heriyai te yi eikaap mit miyapir han ne God eiriuerem yapirwe. Te maain haiu mamnen mamit pewek yi yewisim men niutip, haiu meiyim mamno mamwet mit

* 9:1 2Ko 8:1-7 * 9:6 Pro 11:24; 22:9 * 9:7 Ro 12:8 * 9:9 Sam 112:9 * 9:10 Ais 55:10;

Hos 10:12 * 9:11 2Ko 1:11, 4:15 * 9:12 2Ko 8:14

han em, h̄r nanwen̄pi niuk me God me menmen yi yerekyorem. ¹² *Menmen im yaaim yi eiriakem h̄ram mamkaap m̄t miyap̄r ne God kerek ap netenen menmen au h̄ram mamkepi keremem au. H̄ram mamn̄pi h̄r han yaaik nanwen̄pi niuk me God nanri-uwerem. ¹³ Menmen im yaaim yi yair̄ak ni yinan em h̄ram mamteiknor yi yises h̄m me God werek werek yi yewepyap̄r h̄m me Krai. H̄r nan̄r pewek yi yait̄wem mamtike m̄t han en, h̄r nanwen̄pi niuk me God nanri-uwerem. ¹⁴ Te maain h̄r hanhan nanri h̄r nantike God h̄rak kak̄kepi naanmamri kak̄ntar h̄rak kerekyi han te yi yr̄iak menmen im yekepi yeriwerem. ¹⁵ Haiu emt̄p God h̄rak yaaik kentar menmen yaaim h̄rak kewetaiyem. Menmen im haiu ap te mamt̄p h̄ram yaaim markeik? Au, h̄rak yaaik wetpen enuk kepeit kentar presen ik h̄rak Jisas Krai God N̄kan k̄rak kerekek h̄rak kewetaiyek.

10

Pol kewen̄n h̄m enum me m̄t h̄r nat̄p aposel h̄r enun

¹ *Hi Pol h̄rekes hi hanhan hekeyi han ki yi han kitet menmen Krai k̄riakem. H̄rak kewen̄n han k̄rak me menmen, h̄rak k̄riak menmen han yaaik ketike m̄t. M̄t han nekre n̄m̄n ne yi m̄t h̄r nat̄p me hi nar ik. H̄r nat̄p, “W̄i kerek h̄rak kau ketikewai, h̄rak kewen̄n han k̄rak kat̄p h̄m yaaik ketikewai, te maain h̄rak keit wit hak, h̄rak kewisai t̄wei kenai ketpai h̄m manp me menmen.” Te in ek hi hitihi h̄m manp. ² *Maain w̄i hi anen ari, yi ap yenipa me menmen im te hi ani har ke hi ane m̄t han en nat̄p haiu m̄t in mises menmen enum me

t̄i m̄riak menmen m̄kaap m̄t meriuwerem. ³ Haiu ap mises menmen me t̄i m̄rak menmen au. Haiu mau t̄i m̄riak menmen te haiu ap m̄riak menmen me God meriuwe menmen m̄t ne t̄i h̄r nisesim au. ⁴ *Menmen yap̄rwe haiu metenenim m̄riak menmen me God meriuwerem, h̄ram ap menmen me t̄i au. Haiu metenen menmen iuwe me God h̄ram mekepai haiu mamin̄n menmen enum me Seten mewen̄n han ke m̄t ap nises h̄m me God. (Menmen iuwe me God h̄ram mar ke nopen ketike h̄ne, yipo henmik kerek m̄t h̄r netenenim nen newen paaik nen netike m̄t nenepan.) ⁵ Menmen iuwe me God haiu metenenim h̄ram min̄n h̄m enum me t̄i m̄t h̄r nisesim, o menmen h̄r han kitetim min̄n mewen̄n han k̄r te h̄r ap nertei God au. Meriuwe menmen iuwe me God haiu metenenim, haiu mari menmen yap̄rwe mekre han ke m̄t h̄ram mamises h̄m me Krai. ⁶ *Haiu memer̄r yi m̄t miyap̄r en, yi eiweik̄n han eiyises h̄m me God werek werek. Yi eiyises God werek werek nepei au, haiu mamr̄ak menmen enum me m̄t h̄r n̄napen nan̄mtau h̄m me God haiu mamrekyor enum emrerim.

⁷ Yi m̄t han kitet yar ik: “Karkeik te Pol h̄rak m̄tik God kehimitanek kewepyap̄r h̄m m̄rak h̄rak ap kertei kat̄p h̄m iuwe?” M̄t han nau nekri yi m̄t en, kerek nat̄p Krai kehimitenor h̄r nat̄p m̄t h̄m m̄rak, h̄r han ekitet menmen im. Mar ke h̄r ne Krai, haiu m̄t in haiu ne Krai. ⁸ *M̄tik Iuwe Krai kewisai haiu mekre h̄r k̄rak, haiu m̄riak menmen im mamkepi yi eiyisesik werek werek, haiu ap te mamriwaank au. Te hi hewen̄pi niuk me haiu h̄ras me menmen haiu m̄riakem, hi ap ȳnk enuk au. Hi han yaaik. ⁹ Hi h̄napen yi

* **10:1** 1Ko 2:3 * **10:2** 1Ko 4:21 * **10:4** Ef 6:13-17 * **10:6** 2Ko 2:9 * **10:8** 2Ko 12:6, 13:10

han kitet hi hanhan hewisi t̄wei ik henipi yi ȳneina wein̄n au em̄t!
 10 Hi h̄napen yi han kitet menmen marim me hi hentar hi hertei m̄t han en h̄r nat̄p me hi nar ik: “Pol kewisai h̄m iuwe mau t̄wei h̄rak kesiuwaiyek kari han kaiu keriuwerek, te h̄rak kerp kekrai ket̄n ke n̄m̄n, h̄rak k̄neinai ketpai h̄m manp au. H̄m m̄rak h̄ram menmen wein̄m.” 11 *M̄t han en nat̄p nar ik h̄r han ekitet h̄m me hi hetpiyem. Menmen haiu mewisiyem mau t̄wei ik metpiyem meriuwerek me w̄ haiu mepu yan̄m̄n, h̄ram h̄m keremem haiu mamnen mamri haiu mamr̄akem.

12 *Haiu m̄napen han kitet haiu mar ke m̄t en o haiu mehim̄tenai haiu m̄re m̄t en kerek newen̄pi niuk m̄r nat̄p m̄t han em. M̄t narik h̄r h̄ras nehimitan menmen h̄r han kitet h̄ram yaaim, h̄r n̄r menmen h̄r h̄ras niut̄p niut̄p n̄r̄akem te h̄r han kitet h̄r yaain. M̄t nar ik h̄r enun netaritari. 13 *Te haiu m̄t ap mamwen̄pi niuk maiu mar ke h̄r m̄t en n̄r̄akem au. Haiu mamwen̄pi niuk maiu me menmen God kehimitenai haiu m̄r̄akem. Menmen h̄rak keh̄mitenai haiu m̄r̄akem, h̄ram nepei man miuni yi m̄t.
 14 Haiu ap min̄n menmen God kehimitenai haiu m̄r̄akem au. Haiu min̄n man metpi h̄m yaaim me Krai, te in ek haiu mewen̄pi niuk mai haiu min̄n naanm̄pri. 15 *Haiu ap min̄n menmen God kehimitenai haiu m̄r̄akem, te haiu mamwen̄pi niuk maiu me menmen m̄t han h̄r nepei n̄r̄akem au. Haiu han kitet menmen mar ik. Haiu han kitet yi yayises h̄m me God w̄senum te yi eikepai haiu emr̄ak menmen w̄senum kerek God kehimitenai haiu emr̄akem. 16 *Yi yair̄ak menmen mam̄r im te

haiu mamnaiw̄ri mamno mamt̄p m̄t miyap̄r h̄m yaaim me Krai mam̄t wit ham yan̄m̄n m̄t newi. Te haiu ap mamnaaiw̄r menmen God kehimitenaiyem haiu mamr̄akem au. Haiu ap mamwepyap̄r h̄m me God meit wit hak kerek m̄t̄k hak kin̄n kan nepei k̄r̄akem, te haiu mamri menmen m̄rak haiu mamwen̄pi niuk maiu mamriuwereu au. 17 *H̄m em God Jeremaia kewis̄m mau t̄wei, h̄ram mat̄p mar im: “M̄t kerek h̄r hanhan nanwen̄pi h̄ras me menmen, h̄r nanwen̄pi M̄t̄k Iuwe God kerek ek me menmen im. H̄r h̄ras au em̄t!” 18 *H̄m im yaaim, te haiu mertei m̄t kerek newen̄pi niuk m̄r me h̄ras keriyen, God ap kakt̄p h̄r m̄t iuwe au. H̄ram menmen wein̄m, God h̄rekes kakwen̄pi niuk me m̄t, h̄r keriyen n̄uk m̄r iuwe. Te haiu m̄t aposel ap te nanwen̄pi niuk maiu haiu iuwe au.

11

Pol kewepyap̄r menmen enum m̄t enun kerek nat̄p h̄r h̄ras aposel h̄r n̄r̄akem

1 Hi hanhan yi eiwisa hi hat̄p h̄m kemp̄n kike hewen̄pi niuk mai. Hi hertei yi ȳnapen te yi eiwisa. 2 *God h̄rak hanhan kak̄him̄tan m̄t miyap̄r h̄r n̄rak, te mar im hi Pol hi han kiteti yi m̄t miyap̄r en. Hi nepei hehim̄teni yi eiȳt m̄t̄k kiut̄p yi eitikerek eiyu niut̄p, niuk me m̄t̄k ik h̄rak Krai. Hi hanhan ariuweti yi eino Krai eiȳr ke m̄te n̄han yaaip ap w̄waai wetike m̄t̄k wen au. 3 *In ek, hi han kitet me manpen n̄paa h̄rak enuk kewisesik kari han ke m̄te Ip. Hi h̄napen h̄m enum me m̄t nat̄p

* 10:11 2Ko 13:2, 10 * 10:12 2Ko 3:1, 5:12 * 10:13 Ro 12:3 * 10:15 Ro 15:20 * 10:16 Ap 19:21 * 10:17 1Ko 1:31 * 10:18 1Ko 4:4-5 * 11:2 Ef 5:26-27 * 11:3 Jen 3:4, 13

h̄r aposel h̄ram mamri han ki mamriwaank, te yi ap eiyises Kraises werék werék han ekitetik kerekek. ⁴ *Hi h̄naain hentar menmen im. M̄t̄ik hak kaknen kak̄t̄pi h̄m ham me Jisas ham em, h̄m im h̄ram ap h̄m haiu metpiyem me Jisas au. Mar im yi eiȳt̄ h̄m̄n hak, ap God H̄m̄n Yaaik kerek n̄paa yi yet̄wek kekre han ki au. Yi yemtau h̄m ham yi yisesim, h̄ram ap h̄m n̄paa yi yemtewem yisesim au. M̄t̄ik kar ik h̄rak kaknen kaku n̄m̄n ke yi m̄t̄, yi han yaaik eiwis̄ik kakriakem kerekem.

⁵ *M̄t̄ in yi han kitet h̄r aposel yaain kerek netpi me hi ap aposel h̄r nemitip̄n. H̄r nemitip̄n nentar hi han kitet hi yaaik h̄n̄n m̄t̄ aposel ni ein kerek netpi h̄r yaain iuwe. H̄r nesiuwau h̄m nat̄ip̄ yi m̄t̄ hi m̄t̄ik enuk wein̄k. ⁶ *Hi ap at̄ip̄ h̄m mei yaaim, te hi hari han ke m̄t̄ heriuwerem har ke h̄r m̄t̄ aposel han en n̄riakem au. H̄r nat̄ip̄ werék werék me menmen im, te hi hertei menmen yap̄rwe me God werék werék. H̄r au. N̄paa haiu men haiu meteikni haiu mertei iuwe menmen me God iuwe meriuwe menmen yap̄rwe haiu m̄riakem yi ȳrem.

⁷ *Yi han kitet hi herekyi menmen enum a? Yi han kitet hi m̄t̄ik enuk wein̄k hentar hi hat̄ip̄ m̄t̄ miyap̄r h̄m me God, te hi ap hari pewek mi mererim a? Hi naanm̄re h̄rekes. Hi ap hises menmen har ke aposel han n̄riakem nari pewek mi mererim te yi han kitet hi herekyi enum a? ⁸ *Hi hau hetikewi h̄riak menmen, m̄t̄ miyap̄r ne weiw̄ik me God nerer wit wit ne provins Masedonia neweto pewek. Mar im hi hari menmen m̄r wein̄m. ⁹ *N̄paa hi hau hetikewi h̄riak menmen, w̄i kerek menmen mai

h̄ram epei au mesi, hi ap hitihi ari han ki me menmen o pewek au. Nai yinan neit provins Masedonia nan neweto menmen yap̄rwe hi hanhan em. Me menmen yap̄rwe n̄paa ere in hi ap hitihiyem enipi yi han enuk yeriuwerem au. Maain hi ar̄iakem mam̄r ek. ¹⁰ *H̄m yaaim me Kraises mau mekre han kaiu, te hi hetpi werék. Ap m̄t̄ik kei kiut̄ip̄ h̄rak kakweik̄n han kai hi hewen̄pi niuk me hi h̄rekes me menmen me pewek hi hisesim h̄riakem heit provins ki Akaiia. ¹¹ Hi henmak te hi hat̄ip̄ har ik a? Yi han kitet hi ap hanhan heriuwi a? Taauye! God kertei han kai hi hanhani.

¹² Hi tewen ehises menmen im n̄paa hi h̄riakem te hi ewepyap̄r m̄t̄ aposel enun kerek nat̄ip̄ h̄r n̄riak menmen yaaim nar ke haiu m̄t̄ aposel haiu m̄riakem. H̄r newen̄pi niuk m̄r h̄ras nerp ninaan me m̄t̄ nat̄ip̄ h̄r n̄riak menmen haiu m̄riakem te hi hanhan menmen hi hisesim mamwepyap̄r h̄r enun newisesik, h̄r h̄m m̄r wein̄m. ¹³ *H̄r ap m̄t̄ aposel au. H̄r m̄t̄ enun newisesik. H̄r newisesik me menmen h̄r n̄riakem h̄r n̄saw̄n han k̄r h̄r nari han ke m̄t̄ miyap̄r te h̄r n̄ri h̄r nat̄ip̄, “H̄r m̄t̄ yaain aposel ne Kraises.” ¹⁴ Yi han kekrit eiriuwerem au em̄t̄! H̄ram menmen wein̄m. Haiu mertei Seten h̄rekes k̄saw̄n han k̄rak kari han ke m̄t̄ h̄r han kitet h̄rak ensel yaaik ke God. ¹⁵ Haiu mertei Seten k̄riak menmen im te haiu ap han kekrit me m̄t̄ kerek nises menmen m̄rak. H̄r nises Seten h̄r n̄saw̄n han k̄r nari han ke m̄t̄ te h̄r nat̄ip̄ h̄r m̄t̄ yaain n̄riak menmen yaaim. H̄ram menmen wein̄m. Maain God kakrek̄yor enum me menmen enum h̄r n̄riakem.

* **11:4** Ga 1:8-9 * **11:5** 1Ko 15:10; 2Ko 12:11; Ga 2:6 * **11:6** 1Ko 2:1, 13; Ef 3:4 * **11:7** 1Ko 9:12, 18 * **11:8** Fl 4:15-18 * **11:9** 2Ko 12:13 * **11:10** 1Ko 9:15 * **11:13** 2Ko 2:17; Fl 3:2

Wî Pol kîriak menmen me God menmen enum yapîrwe mewaankek

¹⁶ *Hi pîke hetpi heteipim. Hi hînapen yi han kitet hi mîtk enuk hetaritari. Yi han kitet hi mîtk enuk hetaritari yi eiwisa hi hewenîpi niuk mai kike me menmen. ¹⁷ Hi ap hatîp har ke mîtk kises Kraiss ketpim, te hi tewen hetpi hîm im e. Hi hatîp har ke mît aposel in hîr nenwenîpi niuk mîr te hi hatîp hîm manp hewenîpi niuk mai. ¹⁸ Mît yapîrwe aposel en hîr newenîpi niuk mîr me menmen hîr nîrîakem neit tî ik te hi ehises menmen hîr nîrîakem hi awenîpi niuk mai. ¹⁹ Yi mît yi han kitet yi yertei menmen yapîrwe te yi han yaaik yemtau hîm enum mît enun netaritari netpiyem a? ²⁰ Yi yewis mît aposel en nemipîn kerek hîr nari han ki yi yises hîm mîr yar ke mît nekre wînak enuk nises hîm me gavman. Yi yewisi neit menmen mi yapîrwe nepei au mesî, nari han ki me hîm mîr hîr netpî newisesiyek, hîr newenîpi niuk mîr ninîn naanmîpri, hîr newîr his nenep ninaan mi. ²¹ Yi yewisi hîr nerekyi menmen enum mar im te hi yînk enuk hetpi menmen im. Nîpaa haiu man mau metikewi haiu mînaain mîrîak menmen mar hîr nîrîakem me yi mît. Mît hanhan nanwenîpi niuk mîr me menmen hîr nîrîakem, hi ewenîpi niuk mai etikeri. In ek, hi tewen atîp har ke mîtk enuk ketaritari ap kises God hi hewenîpi niuk mai.

²² *Hîr mît aposel nemipîn natîp hîr mît Hibru ne weiwîk me Isrel a? Hi mîtk Hibru ke weiwîk me Isrel har ke hîr mît en. Hîr natîp hîr nepenyerer ne maam nîpu Ebrahim a? Hi nepenyek ke maam nîpu Ebrahim har ke hîr mît en. ²³ *Hîr natîp hîr wok mît ne Kraiss a? In ek hi pîke

hatîp har ke mîtk enuk ketaritari ap kises Kraiss werek. Hi hîrîak menmen me Kraiss hi hinîni heriuwerem. Hi hîrîak menmen hi hinîni, te menmen im hi are etpiyem mamteikni hi hîrîak menmen iuwe me Kraiss te mît han nerekyo enum. Hi nepei hen hekre wînak enuk ke gavman hi hinîni hen yapîrwe hentar hi hatîp mît hîm yaaim me God. Mît neiyep neriuwe waai yapîrwe te hi hinîni hentar hi hatîp mît hîm yaaim me God. Menep hi hahi yapîrwe te yi han kitet mît aposel en nemipîn hîr ninîna a? ²⁴ *Hi wen heteikni hi hinîni. Mît iuwe ne gavman ne Isrel hîr netauhis nar hîspînak (5) hîr nîwaai nîpîn neiyep mar 39 nentar hi hatîp mît hîm me Kraiss. ²⁵ *Mît iuwe ne gavman ne Rom hîr netauhis mar wikak hîr nîwaai nîpîn neiyep neriuwerek nentar hi hatîp mît hîm me Kraiss. Wî ham mît netauhis newîr nan neiyep menep hi hahi henterim. Nîpaa hi hau sip mar wikak, hîram men wan ke nîmîn mewep haiu meniuwe menterer tîpar. Nîpaa me wî im hi heniuwe henterer wan he hînkewî ere wanewik ere pîke hînkewî. ²⁶ *Wî yapîrwe hi hitet yayiwe hen ein ein, mani mîniu menep hîram mamiyep hi hahi, mît enun nekintîp menmen hîr nîsawîn newenanaan naniyep nankintîp menmen mai. Mît ne weiwîk mai me Isrel hîr hanhan naniyep hi hahi, mît han ap ne weiwîk me Isrel hîr hanhan naniyep. Hi heit wit, mît, hanhan naniyep hi hahi. Hi heit yaank weinîk menmen eim sk miyak hîram menep mamiyep. Hi heit wan ke nîmîn menep wan kisîsau yipîr hi hahi. Mît han nemipîn hîr natîp hîr nai yinan ne Kraiss menep hîr nerewaank menmen

* 11:16 2Ko 12:6 * 11:22 Fl 3:5 * 11:23 Ap 16:23; 1Ko 15:10 * 11:24 Diu 25:3 * 11:25 Ap 16:22, 14:19 * 11:26 Ap 9:23, 14:5 * 11:27 1Ko 4:11; 2Ko 6:5

hi hiriakem. ²⁷ *Hi hiriak menmen iuwe ere his hit nanamir meiyewo. Witaan yapirwe, hi ap hawaai au, hi hepu hitehi God menmen. Wi ham hi ninpi meiyohentar hi ap heit menmen mei au, o tipar mei te hi ahim au. Wi yapirwe hi ap heit menmen werek te hi ahim, hi nime meiyap iuwe hi heperper, hi ap hetenen klos te hi hwapin ynk kai heriuwerem werek au.

²⁸ *Menmen im keremem meteikni hi hiriak menmen iuwe me God hinin mit aposel nemipin au. Hekrit hekrit hi han kitet mit miyapir ne weiwik miutip me God nerer wit wit hir nepu werek werek o au. ²⁹ *Nai yinan ne Krai, hir niriak menmen enum, te hi herteiyem hi hanhani. Wi ham mitik hak kari han ke mitik hak, te hirak kiriak menmen enum, hi han enuk heriuwe mitik kerek kari han kirak.

³⁰ *Hi ewenipi niuk mai me menmen te hi awenipi niuk mai me menmen mamteikin mit hi ap hepu werek werek au, menmen enum yapirwe merewaank.

³¹ *God kerek hirak Haai ke Mitik Iuwe Jisas Krai, hirak niuk mirak iuwe mamu tipmain tipmain enum eik, hirak kertei hi ap hewisesik au. Hi hiriak menmen mirak iuwe. ³² *Nipaa wi hi hepu wit Damaskas, mitik gavman ke mitik iuwe King Aretas, hirak kinat mit hir nanino naanmamre ya wepir ke nwa meweikin wit kir hir nemeriyau hi anen, te hir nantauhis nanwisa ekre winak enuk. ³³ Hir nantauhis nanwisa ekre winak enuk, te nai han yinan ne Krai hir newisa hekre wapnake o basket iuwe, hir nen nwa kewekin wit, hir ninaaiwir waai hi hekiuwe ere hiun ti heik kesikekre enuk te hi hetpaan hinaaiwerek hi hirir hen.

* 11:28 Ap 20:18-21, 31 * 11:29 1Ko 9:22 * 11:30 2Ko 12:5 * 11:31 2Ko 1:23 * 11:32

Ap 9:23-25 * 12:5 2Ko 11:30 * 12:6 2Ko 10:8, 11:16 * 12:7 Jop 2:6

12

Pol kityak kir menmen God keteikniwekem

¹ Hi wen awenipi niuk mai. Hi hertei menmen im ap mekepapai God kaktip haiu yaain, te hi wen hetpi menmen hi hityak hirem metike menmen misawin Mitik Iuwe Krai kewepayapirem. ² Nipaa ein 14 tito God ketauhis hi ke Krai, hirak keriya hi hen hetikerek wen wit kirak Heven. Hi hepitari hi ynk kai ken o himin kerekek hirak kinaawir ynk kai ken. God kerekek hirak kertei. ³ Hi hetpi heteipim. Hi hepitari hi ynk kai ken o himin kerekek ken. God kerekek hirak kertei. ⁴ Hi heit wit ke God, hi hemtau menmen hi ap te hetpiyem heriuwe him mai. God ap kewisa hi hewepayapirem hatip mit em. ⁵ *Menmen im hi hirem hiram menmen yaaim te hi awenipi niuk mai menterim. Te hi au hinapen. Hi hanhan awenipi niuk mai me menmen meteikin hi ap hepu werek werek au, menmen enum yapirwe merewaank, te hi mitik enuk weinik, God kerekek hirak Iuwe.

⁶ *Hi hanhan awenipi niuk mai hentar menmen hi hirem hi ap mitik enuk hetaritari au. Hi hirem. Hi ap hewisesik au. Te hi hinapen hewenipi niuk mai te yi mit ap han ekitet hi mitik iuwe henterim. Au, hi hanhan yi han ekitet menmen hi hiriakem, menmen hi hetpiyem, te yi yerteiya hi mitik yaaik o au.

Pol katip me menmen mewaank yink kirak

⁷ *Menmen im yapirwe God keteiknewem meit wit kirak, hiram menmen yaaim iuwe. God hirak kinapen hi ewenipi niuk mai menterim, te hirak kewis Seten hirak kesiuwe menmen man mekre ynk kai menipa hi hinap,

te hi ap hanhan ewenipi niuk mai. ⁸ Hi hitehi God wikak te hirak kakikepa karp menmen enum im mekre yink kai hiram mamnopin. ⁹ *Hi hitiwekhiyem wikak hirak ketpo wikak kar ik: “Au hi ahipirem hiram emnopin au. Hi ahu atikewit te hiram werek. Mit kerek hir ap manpenun neit, menmen mai iuwe mekepi meteikin mit em.” Te in ek, hi ap han enuk heriuwerem au. Hi han yaaik hewenipi niuk mai me menmen yapirwe enum merewaank, te menmen iuwe me Kraismamu mamikra. ¹⁰ Hi hertei menmen im hi hirakem hiram mamwenipi niuk me Kraism, te hi ap han enuk hi ap manpenuk, o mit hir nerekyo enum o hir nerewaank, o menmen enum man meiyep te hi hau werek werek au, hiram menmen weinim. Hi ap han enuk hentar hi hertei wi menmen im mamnen mamnipa hi ap manpenuk, Kraism kakikepa hi ehit menmen mirak iuwe hi ahu werek werek.

Pol hanhan kikaap mit ne Korin nanises him me God werek werek

¹¹ *Hi nepei hatip hire mitik enuk ketaritari hi hewenipi niuk mai. Hi hnapen te yi yenipa hi hirakem hentar yi ap yewenipi niuk mai yatip mit han hi mitik yaaik aposel au. Hi hire mitik weinik te mit aposel han kerek yi yatip hir yaain, hir ap ninina me menmen miutip au. ¹² *Menmen hiram meteikni hi hire mitik yaaik aposel, hi henip han kai tokik me menmen enum man meiyep, hi hirakem nimin ke yi mit miyapir en. Menmen hi hirakem heteikniyem hiram mar im. Hi hirak menmen heriyai heriyai meteikni menmen God kirakem te mit hir nirem hir han kekrit kekrit neriuwerem nir

menmen iuwe me God. ¹³ *Mit miyapir ne weiwik miutip me God nerer wit wit hir nepei neit menmen mekam hi ap hewetiyem a? Menmen im miutip. Hi ap hitihi yi naanemprou me menmen o winak au. Yi han kitet menmen im hiram enum te yi ap han kitet menmen enum im hi nepei herekiyem hentar hi hirak menmen yapirwe hekepi heriuwerem.

¹⁴ *In ek hi hanhan anen ari meiyam wikak, te hi ap ari menmen me yi mit eikepa eiriuwerem au. Hi hnapen menmen mi au. Hi hanhan yi mit miyapir keriyen eiyises Kraism werek werek kerekek. Nikerak hir ap neit menmen naanmire miye haai neriuwerek au. Miye haai hir neit menmen naanmipre nikerak neriuwerem. Hi hire haai ki me menmen me Kraism, yi yre nikerak nai te hi ap ehit menmen mi au emit!

¹⁵ *Hi han yaaik wisenuk hi hewir menmen mai yapirwe, hi hirak menmen iuwe ere hi hahi, te hi akaap yi mit miyapir himin ki. Hi hanhan iuwe akepi, te maain yi hanhana kike emrerim a?

¹⁶ Mit han ne yi mit hir natip nar ik: “O, hiram him yaain. Hirak ap kari menmen maiu haiu merteiyek au. Te Pol hirak mitik enuk kewisesik kari han kaiu kininai keriuwe him mirak kar ke mitik kari han ke miyak keriuwe menmen mau tirpe.” ¹⁷ Yi eiyitpo hi hirakem harkeik a? Hi hewisesiyek hari menmen mi heriuwe mitikit hi heriuwetet tan tiri a? Taauye! ¹⁸ *Hi hitehi Taitas him manp te hirak kaknen kakri. Hi heriuwetek hirak kaknen kaktike kaiu yinak hak ik. Taitas hirak kewisesik kari menmen mi o au a? Au. Hirak ketikewa hawir ap wises menmen mipiram au a? Yi han ekitet menmen im werek

* 12:9 Fl 4:11-13 * 12:11 2Ko 11:5 * 12:12 Ro 15:19 * 12:13 2Ko 11:9 * 12:14 2Ko 13:1 * 12:15 Fl 2:17 * 12:18 2Ko 8:6, 16-18

werek!

¹⁹ Hi han kitet yi yekine t̄wei im yi han kitet haiu mewisi t̄wei im mamri han ki, te yi han kitet haiu yain a? Auye! Naiu yinan yaain, haiu m̄t ne Krai, God k̄rai haiu metpi menmen im. Haiu mewisi h̄m mekre t̄wei im keremem, h̄ram mamkepi yi eiyises h̄m me God werek werek. ²⁰ *Haiu mewisi t̄wei im mentar menmen im. Hi han kitet yap̄rwe me menmen im. Hi h̄napen maain hi anen ari yi m̄t ap yises menmen mar ke hi hanhan yi yisesim, te yi einapen menmen maain hi ehisesim akepi ariuwere. Hi han kitet hi anen ari yi yainehan me menmen, yi hemkre menepam me menmen, yi han enuk me menmen, yi yenke yewep p̄nan nen in nen ein, yi eisiuwe ni yinan h̄m enum, yi eiȳtpepan yayisesan me menmen, yi paan tokik, yi ap yekiyau yau han kiut̄p au, yi yises menmen heriyai heriyai. ²¹ *Hi han kitet maain hi anen ari, God h̄rak kaknipa hi ȳnk enuk ah̄rp n̄naan mi, hi han tewen̄n m̄t kerek hi ap̄ri en̄nop̄n enkeip̄n m̄t miyap̄r ne weiw̄k miut̄p me God en. Hi ap̄ri entar h̄r n̄riak menmen enum h̄r ap neweik̄n sip newet menmen enum mar im. H̄r nises menmen enum, h̄r netike miyap̄r h̄r nariyanhis newen̄nem, h̄r han k̄r kekrit kekrit me menmen enum heriyai heriyai. Te hi h̄napen ah̄r m̄t miyap̄r nar ik.

13

Pol kat̄p m̄t miyap̄r ne Korin h̄r naanempre menmen h̄r nis-esim

¹ *In ek hi anen ari meiyam wikak. M̄t han ne yi m̄t h̄r hanhan nansiuwe n̄r yinan h̄m enum, yi eiyises menmen h̄m

me God ketpim me menmen im. M̄t̄k̄t̄ wik o wikak h̄rak̄t̄ tatwenhi me menmen im m̄t h̄r nanwepyap̄rem. ² Hi hanhan hat̄p yi m̄t miyap̄r n̄paa yi ȳriak menmen enum yetike yi m̄t han en. N̄paa hi hepu hetikewi meiyam wik, hi hetpi h̄m manp me menmen. In ek hi wen hepu yan̄m̄n hi hetpi heteipim. Maain hi p̄ke anen ari, hi ap ewis m̄t̄k̄t̄ kei kiut̄p h̄rak kau wein̄m kerek n̄paa h̄rak k̄riak menmen enum ap keweik̄n sip kewet̄wem au. Hi arekyi enum entar yi hanhan hi ateikni menmen iuwe me Krai mewa. ³ Maain hi anen, yi eiȳrtei werek werek hi hekreh̄r ke Krai. Hi skelim yi m̄t me menmen yi ȳriakem. Menmen me Krai h̄ram ap menmen kike te yi eiyin̄nem. Au, h̄ram menmen iuwe mamriwaank me menmen enum yi yisesim. ⁴ *N̄paa Krai h̄rak keweik̄n kar ke haiu m̄t, te m̄t net̄wekhis newenkekik kau nu tetarak̄t̄ h̄rak kaa. Te in ek God kewet̄wek menmen m̄rak iuwe m̄kiak h̄rak p̄ke kekrit kepu. Haiu metike Krai haiu mau niut̄p haiu ap m̄t iuwe au. Te God kak̄kepai kakriuwe menmen m̄rak iuwe, te maain haiu mamnen, haiu mamwepyap̄r menmen im iuwe n̄m̄n ke yi m̄t en me w̄ haiu skelim yi m̄t me menmen.

⁵ *Yi han ekitet h̄ras te yi eiȳrtei werek werek yi yises h̄m yaaim me Krai mekre han ki o au. Yi han ekitet h̄ras. Yi ap yertei Krai Jisas h̄rak au kekre han ki a? Yi yisesik werek werek h̄rak kau kekre han ki, o au en, taau! ⁶ Hi han kitet yi yertei Krai Jisas kau kekre han kaiu. Haiu ap m̄t enun mewisesik au. ⁷ Haiu mitehi God h̄rak kak̄kepi yi ap eir̄ak menmen enum eiyisesim

* 12:20 2Ko 2:1-4 * 12:21 2Ko 13:2 * 13:1 2Ko 12:14; Mt 18:16; 1Ti 5:19 * 13:4 Fl 2:7-8

* 13:5 1Ko 11:28

au emi! Haiu ap mitiwekhi me menmen im te miti nanir menmen iuwe me God haiu mamrekyiyem mamriwaank mamriwerem, te miti nanirtei God kehimitenei haiu miti aposel. Menmen im au, hir han ekitet haiu miti enun weini, hiram menmen weini. Haiu hanhan yi eiriak menmen yaaim eiyises keremem. ⁸ *Yi yertei haiu miti ap mamriak menmen mamremir him yaaim au. Haiu emriak menmen keremem hiram mamkaap him yaaim. ⁹ Yi yises him me Kraiis werek werek, haiu han yaaik ap mamteikin miti menmen maiu iuwe me God mamriwaank menmen enun miti nisesim. Te hir han kitet haiu miti enun weini, hiram werek. Hekrit hekrit haiu mitehi God kakikepi te yi eiyises him mirak werek werek. ¹⁰ *God keweto menmen mirak iuwe hi skelim miti miyapir ne weiwik me God neriwerem, te hi hinapen hariwaank yi miti miyapir en ariwerem au emi! Te yi eiyinin eiyises him mai werek werek mau tiwei ik me wi hi wen heit yaninin. Yi eiweikin sip eiwet menmen enun, te maain hi anen ari hi ap ariwaank ariuwe menmen mai iuwe me God au. Hi akepi yi eiyu werek eiriwerem keriyen.

Him ham kike miraru

¹¹ *Naiu yinan, in ek haiu meremir him metpi yi yaain. Yi eiweikin sip eiwet menmen enun eiyises menmen yaaim keremem. Yi eiyimtau him hi hetpiyem mau tiwei ik yi eiyisesim. Yi eikepan yi eiyu han kiutip yi eikiyan eiyu eiyit, te God kerek hirak han teweninai kekepai haiu mamu werek werek, hirak kaku kaktikewi.

¹² *Yi miti miyapir ne God en, yi eiketanhis eitike ni yinan eiyitpor hir yaain.

¹³ Mit miyapir ne weiwik miutip me God in hir netpi yi yaain.

¹⁴ Hi hanhan Mitik Iuwe Jisas Kraiis hirak kakrekyi menmen yaaim, God hirak han tewenini, God Himin Yaaik hirak kaktikewi kaku kakikre han ki.

Mepir keremem

Tiwei Pol Kewisik Ken Mit Ne Galesia Menmen me tiwei ik

Pol kewepyapir menmen mau
mekre han kirak 1:1-10
Pol naanmipre hirekes me hirak
keit eniuk iuwe aposel 1:12-
2:21

Him me menmen yaaim God
kerekyeyem 3:1-4:31

Menmen mit ne weiwik me
God hir nanisesim enentar
hir epei ninaaiwir menmen
enum 5:1-6:10

Pol katip mit ne Galesia him
mikaru 6:11-18

1 *Hi aposel Pol. Mit hir netpo
neriuweta hi hatip mit him me
God au. God ap katip mitik hak
hirak kehimitena hi hatip mit him
mirak yaaim. Jisas Krai kerekek
ketike God Haai kerek nipaa hirak
kikiak Jisas nipaa kaa ek, hirakit
keretet tehimitena hi hire aposel
hi hatip mit him yaaim me God.
2 Hi Pol hetike mit nai in kerek
hiau mirak menmen miutip, hiau
matip yi mit ne weiwik me God
yerer wit wit yau provins Galesia,
yi yaain. Hi Pol hesiuwe tiwei ik
ken yi mit en.

3 *Hi hanhan God Haai kiau
ketike Mitik Iuwe kiau Jisas Krai
hirakit hanhan teriwi yi eyu
werek werek. 4 *Krai hirak kises
han ke God hirak Haai kiau, hirak
kaa kesak menmen enum maiu
kekepai keriyei hiau mnaaiwir
menmen enum mau ti mari han
kiau me wi in ek. 5 Hi hanhan hiau
mit emwenipi niuk mirak iuwe
tipmain tipmain enum eik.

*Him yaaim miutip mepu kere-
mem*

6 Hi han kekrit iuwe hentar yi
yinaaiwir God nipaa kari han
ki keriuwe menmen yaaim Krai

kerekyiem weinim nipaa wi
hirak kaa. In ek yi yinaaiwir him
mirak yaaim waswas, yi yises him
ham yi han kitet hiram yaaim
mamkepi yi yises God. 7 *Te him
ham yaaim mepu mamkepi mar
im au. Him miutip kerek nipaa
hi hetpiyem hiram keremem
mamkepi yi eyises God werek
werek. Hi atip menmen im hentar
mit han enun nari han ki, hir
hanhan nanweikin him yaaim
me Krai mamno him ham ham
enum memipin. 8 *Te hiau hiras o
mitik ensel ke wit ke God kaknen,
hiau mamipi him ham me him
nipaa hiau metpiyem, neimin
nanriak menmen im hi hanhan
God kakrekyor enum kakwaanki
nanikre si. 9 Hiau epei metpiyem,
te in ek hiau pike metpiyem
meteipim. Mit kerek epei nan
netpi him ham me him nipaa yi
yemtewem yisesim, hi hanhan
God kakrekyor enum kakwaanki
nanikre si.

10 *Yi han kitet hi hewis
menmen im hetpim, te mit hir
han yaaik nanriuwa a? Taauye!
Hi hirak menmen te God han
yaaik kakriuwa kerekek. Hi
hirak menmen im enip mit hir
han yaaik nanriuwa, te hi ap
hirak menmen me Krai au. Hi
hirakem me mit keriyen.

*Pol keteikin mit God kerekek
kehimitanek hirak kire aposel*

11 *Nai yinan, hi hanhan te yi
eyirtei werek werek him yaaim
me Krai hi nipaa hetpiyem mit ap
neket han em netpim au. 12 *Mitik
hak ap ketpo him im keteiknewem
au. Jisas Krai kerekek ketpewem
keteiknewem.

13 *Him im yaaim mentar yi
epei yemtau menmen enum hi
hirakem nipaa hi hises menmen
mit ne Isrel hir nisesim. Hi epei

* 1:1 Ga 1:11-12 * 1:3 Ro 1:7; Fl 1:2 * 1:4 Ga 2:20; 1Ti 2:6; Ta 2:14; 1Jo 5:19 * 1:7 Ap
15:1, 24 * 1:8 1Ko 16:22 * 1:10 1Te 2:4 * 1:11 Mt 16:17 * 1:12 Ga 1:1 * 1:13 Ap
8:3

h̄r̄rak enum iuwe me m̄t miyap̄r ne weiw̄k me God, hi hanhan an̄p nani. ¹⁴ *Hi epei hin̄n nai ne watiu miut̄p ne m̄t n̄iu ne h̄m haiu m̄t ne Isrel misesim. Hi hin̄ni hentar hi nepei hises menmen wisenum me menmen maamrer n̄iu n̄r̄rakem han kitet God han yaaik keriuwerem.

¹⁵ *Te n̄paa hi hekre tu ke miye pai, God h̄rak han kitet h̄ram yaaim te h̄rak kehimitena hi k̄rak. Maain h̄rak kerekyo yaaim ketpo menmen te hi h̄r̄rak menmen m̄rak. ¹⁶ *H̄rak ketpo menmen te hi h̄r̄rak menmen m̄rak, h̄rak keteikno N̄kan k̄rak h̄rak keim̄n, te hi hat̄p m̄t h̄m yaaim me Krais. H̄m im men m̄t ap ne weiw̄k me Isrel au. Me w̄ God kerekewem, hi ap at̄p m̄t han hitorhi h̄ram yaaim hi h̄re aposel o au. ¹⁷ Hi ap hitet yayiwe h̄niu hen wit Jerusalem h̄r m̄t aposel ein kerek n̄paa God kehimitenor nin̄n nat̄p m̄t h̄m m̄rak, hi hitorhi me menmen au. Wasenum, hi hen wit Arebia kerek wit enuk m̄t niut̄p niut̄p newiyen. Te maain, hi p̄ke han wit Damaskas.

¹⁸ *Maan, tito wikak epei men, hi han hitet yayiwe h̄niu hen hiun wit Jerusalem, hi hen h̄r Pita. Hi etikerek wau en wewepnak me w̄ hiswiyen hisp̄nak (15) keremem. ¹⁹ *Hi ap h̄r m̄t aposel han au, Jems h̄rak n̄kik ke Mit̄k Iuwe Krais, hi h̄rek kiut̄pen kerekek. ²⁰ Menmen hi hewisiyem h̄ram h̄m yaaim. God kertei hi emitip̄n au.

²¹ *Hi han hiun Jerusalem epei au, hi hen t̄ ke provins Siria ketike provins Silisia. ²² Te in ek, m̄t ne weiw̄k me God neit Judia h̄r ap n̄ra h̄r au netari ninaan mai au. H̄r nemtau m̄t han netpor

h̄m wein̄m keremem me hi mar im: ²³ “Mit̄k kerek h̄rak kewep haiu m̄t ne weiw̄k miut̄p me God, h̄rak in ek kat̄p m̄t h̄m yaaim me Krais kerek h̄rak n̄paa hanhan kak̄waaankem.” ²⁴ H̄r nemtau h̄m me menmen God kerekewem, te h̄r newen̄pi niuk m̄rak.

2

Pol ketike m̄t han aposel n̄r̄rak menmen miut̄p

¹ *Maain, tito hiswiyen tekyait (14) nepei man men, hi Pol hetike mit̄k Banabas haw̄r p̄ke witet yayiwe w̄niu wen wit Jerusalem. Hi heithis mit̄k Taitas h̄rak kan ketikewaw̄r. ² Hi hen ein hentar God keteikno h̄rak hanhan hi ano. Hi hen hat̄p m̄t ein h̄m yaaim hi hat̄p m̄t em herer wit wit hat̄p m̄t ap ne weiw̄k me Isrel em, te hi ap at̄p m̄t yap̄rwe rem au. Hi at̄p m̄t iuwe ne weiw̄k miut̄p me God ein keriyen. Hi hanhan h̄r enwenhi h̄m yaaim hi hat̄p m̄t em. Hi h̄naain te menmen n̄paa hi h̄r̄rakem, o in ek hi h̄r̄rakem h̄ram m̄re menmen wein̄m hentar h̄r ap newenauhi h̄m hi hetpim. ³ *Taitas wariyak̄t kai, h̄rak ke Grik, h̄rak ap ke Isrel au, te h̄r m̄t iuwe ein ap nat̄p h̄r enrekir ȳnk k̄rak te h̄rak kakre m̄t ne Isrel h̄r nantikerek nanu niut̄p au. ⁴ *Haiu m̄t mat̄p me menmen im mentar m̄t han h̄r nemip̄n nare h̄r n̄iu yinan, te h̄r ap nises h̄m me Krais werek au. H̄r hanhan nerekir Taitas ȳnk k̄rak. M̄t in h̄r epei nan nau n̄m̄n ke haiu m̄t haiu mep̄tari menmen h̄r nisesim. H̄r n̄re m̄t enun newenainaan me menmen yaaim haiu misesim. Haiu m̄naaiw̄r h̄m lo me Moses me n̄paa ein m̄t ne Isrel nisesim mentar haiu metike

* 1:14 Ap 22:3 * 1:15 Ais 49:1; Jer 1:5; Ro 1:1 * 1:16 Ap 9:3-6; Ga 2:7 * 1:18 Ap 9:26

* 1:19 Mt 13:55 * 1:21 Ap 9:30 * 2:1 Ap 15:2 * 2:3 Ap 16:3 * 2:4 Ap 15:1, 24; Ga 1:7, 5:1, 13

Krais Jisas mau niutip. Te mit han in hanhan neriyei haiu emises him lo me Moses enu nipa ein, te haiu pike mamu enu mamises him me nipa ein mamre mit nau nekre winak enuk ke gavman. ⁵ Haiu ap mises han kir mei kike au, te haiu naanempri him yaaim me Krais werek werek, te yi ap eiyises him ham enu mei mir mantikerem au.

⁶ *Mit ein hir mit niuk mir iuwe ninin mit han. (Hi han kitet hir iuwe hiram menmen weinim hentar God hirak han kitet haiu mit yapirwe haiu mipiran.) Hir mit niuk mir iuwe en, hir ap netpo him meiyam hir mit enisesim me him hi hatip mit em au. ⁷ *Hir nertei God keweto him yaaim kehimitena keriuweta hi hatip mit ap ne Isrel him mirak, har ke God kehimitan Pita hirak katip mit ne Isrel him yaaim me Krais. ⁸ Nipa God kikaap Pita hirak kewepyapir him yaaim mirak men mit ne Isrel. Mar im, hir nertei God kekepa kehimitena hi hatip mit ap ne Isrel him mirak yaaim. ⁹ Hir epei nertei menmen yaaim God kerekewem kehimitena hi hatip mit him mirak yaaim, mit iuwe ne weiwik miutip me God neit wit Jerusalem, Jems, Sifas, tetike Jon hirakit teketawirhis teteiknawir hiram yaaim te hawir wen wit kerek mit ap ne Isrel newiyen, hawir wetpor him me God, hir nanino wit kerek mit ne Isrel newiyen hir netpor him me God. ¹⁰ *Hir netpawir him miutip im keremem. Hir hanhan haiu mit mamit pewek mamsiuwerem mamno mit enun netenen menmen au hir nau neit Judia. Menmen im hi hanhanem, te hi hirakem.

Pol kene Pita kentar menmen hirak kirakem

* 2:6 Ap 10:34 * 2:7 Ap 22:21 * 2:10 Ap 11:29-30 * 2:12 Ap 11:3 * 2:16 Ap 15:10-11; Ro 2:20-28, 4:5; 11:6; Ga 3:11

¹¹ Hi hetike Pita hawir watip mit him me God miutip keremem, te maain wi Pita kan wit Antiok kir mit en, hi henerek herp ninaan mirak hentar hirak kirak menmen miutip enu. ¹² *Hi henerek hentar menmen miutip im. Nipa mitik Jems keriuwet mit han nen wit Antiok. Pita kipaam menmen ere in ketike mit ap ne weiwik me Isrel. Maain mit kerek Jems keriuweti nan nipiun Antiok, Pita kinaawir mit ap ne Isrel ap kaam menmen ketikeri kentar hirak kinaain mit in ne Jerusalem. Hir wen nises him me Moses kerek nipa matip mit kerek nises him me God hir enrekir yank kir, te Pita han kitet hir naninerek nanintar hirak ap kises him me Moses au. ¹³ Mit han ne weiwik me Isrel nepu in, hir nipaam menmen ere in netike mit ap ne Isrel, hir nriak enu ninaawir mit en netike Pita. Banabas hirak kerek, te hirak kises enu, hirak ap kaam menmen ketikeri au. Hirak kinaawiri. ¹⁴ Hi hertei hir ap nises him yaaim me God werek werek au, te hi hatip Sifas me ninaan me mit miyapir yapirwe, hi hetpiwek har ik: "Ti mitik ke weiwik me Isrel, te ti ap hises menmen mit ne Isrel au. Ti hises menmen har ke mit ap ne Isrel hir nisesim. Ti henmak te in ek heriuwe menmen ti hisesim hinaawir mit ap ne Isrel, ti hari han kir te hir enises menmen mit ne Isrel nriakem a? Nipa ein ti hirekes ap hisesim au. Ti hinaain mit ne Jems epei nan keriyen."

Neimin nises him me Jisas kerek God kaktip hir yaain kaktorhis

¹⁵ Haiu mit kerek miyerer ninai, haiu mit ne Isrel. Haiu ap mar ke mit nerer wit wit ap ne weiwik me Isrel kerek haiu matip hir ap nises him me Moses. ¹⁶ *Haiu mertei

God katip mit han hir yaain kaktorhis nentar hir nises him lo me Moses au. Hirak kaktip hir yaain kaktorhis kakintar hir nises Jisas Krai. Haiu mit mises Jisas Krai kerekek, te God han kitet haiu yaain kaktaihis. Haiu mises menmen him lo me Moses metpiyem, te haiu mire yaain taau. God ap katip mitik kiutip yaaik kaktiwekhis kakintar hirak kiriak menmen him lo me Moses metpim auye! ¹⁷ Haiu hanhan God kaktip haiu yaain kaktaihis kakintar haiu mises Krai kerekek. Te God au katip haiu emises him me Moses te hirak kaktaihis, haiu miriak menmen enum. Haiu emweikin sip emwet him me Moses, te haiu mamises him me Krai, te menmen im meteikin Krai hirak kenipai haiu mirak enum. Him im hiram yaaim a? Taauye! Krai ap kenipai haiu miriak enum au. Hirak kerekek kekepai haiu mises him me God werek werek hirak kaktaihis. ¹⁸ *Hi nipa eweikin sip ewet him lo Moses nipa kewisim, te in ek hi pike ehisesim, hi hetekin mit him me Moses hiram wen mamkepa God kaktaihis, te hi hirak enum. ¹⁹ *Nipa hi hises him me God nipa Moses kewet haiu mit em, hi hertei hi enuk God kakrewaank te hi hahi. Te Krai hirak kekrehir kai, God kwaankek hirak kaa kentar nu tentarakit. Hiram mar ke hi haa hetikerek, te him lo me Moses ap naanmiprau au. Te in ek hi hises han kai, te hi hises God. ²⁰ *Te in ek hiram mar ke hi ap hepu au, hi haa. Te Krai hirak kekrehir kai kekepa hi hepu. In ek hi hepu, te menmen hi hirakem hi han kitet God Nikan kirak Jisas kerek nipa han tewenina kaa, hirak kakikepa hi etike God hawir waukiyakit wawu han kiutip. ²¹ Hi ap heweikin sip ewet him yaaim me Krai henip

menmen yaaim God kerekaiyem hiram weinim au. God kaktip mit hir yaain nentar hir nises him mirak nipa Moses kewet haiu mit em, te nipa Krai ap kan au. Him me Moses mekepai te God kaktip haiu yaain taau. Krai kaa weinim au. Hirak kerekek kiriak God katip haiu mit haiu yaain. Him nipa kerek Moses kewisim hiram taauye!

3

Mekam mekepi yi yau werek werek- Him me Moses o Him me Krai

¹ Yi yetaritari mit ne Galesia! Yi yenmak te yi yewis mit han nari han ki te yi ap yises him yaaim me Krai a? Haiu epei metpiyem werek werek hiram mar ke yi epei yirek hirak kaa kentar nu tentarakit. ² Hi hare ehitihi menmen ham miutip. Yi epei yeit God Himin Yaaik kan kekrehan ki yentar yi yises him nipa Moses kewet mit em o yentar yi yemtau him yaaim me Krai nipa yi yisesim a? Him yaaim me Krai keremem! ³ Yarek te yi yetaritari! God Himin Yaaik kekepi kari han ki te yi yin yises him yaaim me Krai, te in ek yi han kitet yi wen eiyises menmen mirak werek werek eiriuwe menmen mi manpenuk enuk a? Taauye! ⁴ Menmen yaaim iuwe God kerekaiyem kekrehan ki hiram weinim a? Au, hiram menmen iuwe. ⁵ Kenmak te hirak God kerek keweti Himin Yaaik kirak, hirak kirak menmen yaaim mirak mirakel me his me yi mit? Hirak kirakem kentar yi yises him nipa Moses kewet mit em o yi yises him yaaim me Krai nipa yi yemteuem a? Me Krai keremem!

⁶ *Haiu mertei menmen im nentar him me God nipa mit profet newisim hiram matip Ebrahim

kemtau h̄im me God ketp̄iwekem h̄irak kat̄ip, “H̄im me God h̄iram yaaim. Maain h̄irak kakrīakem.” Ebrahim han kitet kar ik te God kat̄ip h̄irak yaaik. ⁷ Yi eiȳrtei im e. M̄it kerek h̄ir han kitet God kakises menmen h̄irak ketpim, h̄ir keriyen h̄ir h̄iras nepeny-erer ne Ebrahim nentar h̄ir han kitet God nar ke n̄ipaa Ebrahim han kitetik. ⁸ *God n̄ipaa enum eik kertei h̄irak han kitet m̄it ap ne Isrel h̄ir yaain nan̄intar maain h̄ir han kakitet h̄irak kakises h̄im m̄irak. Te h̄irak kin̄in kat̄ip Ebrahim h̄im yaaim m̄irak maain mamnen h̄irak ketp̄iwek h̄im mar im: “Maain hi arīak yaaim me m̄it niut̄ip niut̄ip nerer wit wit henterit.” Ebrahim han kitet menmen im God ketp̄iwekem, h̄irak kakrekoyorem, te God kat̄ip h̄irak yaaik. ⁹ *Te neim̄in han kitet God kakrīak menmen h̄irak ketpim, te h̄irak kakt̄ip h̄ir yaain nan̄ir ke n̄ipaa h̄irak kat̄ip Ebrahim h̄irak yaaik.

¹⁰ *Te m̄it kerek wen nises h̄im n̄ipaa Moses kewet m̄it em, God han enuk keriuweri kak̄iwaanki kak̄intar h̄im yaaim m̄irak mau t̄iwei mat̄ip mar im: “M̄it kerek nises h̄im me God n̄ipaa Moses kewis̄im mau t̄iwei, h̄ir enises h̄im m̄irak enepim, o au en, God kak̄iwaanki.” ¹¹ *H̄im me God mau t̄iwei mat̄ip: “M̄it kerek h̄ir han kitet God kakrīak menmen h̄irak ketpim, h̄irak kakt̄ip h̄ir yaain, h̄ir nantike God nanu werek werek.” In ek, haiu mertei God ap kat̄ip m̄it̄ik hak kiut̄ip h̄irak yaaik kentar h̄irak kises h̄im n̄ipaa h̄irak kewet Moses em au. ¹² *Menmen me m̄it nises h̄im me Moses, h̄iram ap mar ke m̄it han kitet God kakrīak menmen h̄irak nepei ketpim. Au, h̄im me God mau t̄iwei mat̄ip mar

im: “M̄it kerek nises h̄im me God Moses kewet m̄it em, h̄ir enisesim enepim te h̄ir nanu werek nan̄interim.”

¹³ *Krais h̄irak kekreh̄ir kaiu, m̄it newaankek h̄irak kaa te h̄irak kekepai haiu m̄inaaiw̄ir menmen enum h̄im me Moses mat̄ip mamwep. H̄im me God mau t̄iwei mat̄ip, “M̄it̄ik kerek m̄it nat̄ip h̄irak kaki h̄ir nanwenkekik kaku nu, menmen im meteiknai haiu m̄it God keh̄im̄tanek h̄irak kak̄iwaankek kak̄it.” ¹⁴ Te God kenip m̄it h̄ir newaank Krais te menmen yaaim God n̄ipaa kat̄ip Ebrahim em Jisas Krais kekepim h̄iram mamnen m̄it ap ne weiw̄ik me Isrel. H̄irak Krais k̄rīakem mar em, te haiu m̄it haiu mam̄it H̄im̄in Yaaik k̄irak n̄ipaa h̄irak kat̄ip kaksuwarek kaknen, mentar haiu han kitet God kakrīak menmen h̄irak n̄ipaa kat̄ip h̄irak kakisesim.

H̄im Moses kewetaiyem ap mekreh̄ir h̄im n̄ipaa God kewet Ebrahim em au

¹⁵ Nai yinan, hi eteikni menmen im hi hetpiyem meriuwe menmen m̄it n̄ir̄iakem. M̄it̄ik̄it wik tat̄ipak̄it menmen h̄irak̄it tatisesim, h̄irak̄it tatwis̄im mamu t̄iwei me gavman. Ap te m̄it̄ik keiyak kaknen kakwis h̄im ham ke h̄im im kakt̄ip enum h̄irak̄it tewis̄im mau t̄iwei au. H̄iram mamu mam̄it mam̄ir ke n̄ipaa h̄irak̄it tewis̄im. ¹⁶ *Mar im God kat̄ip h̄im yaaim men Ebrahim ketike nepenyek k̄irak. H̄im me God mau t̄iwei ap mat̄ip “nepenyerer n̄irak yap̄irwe” au. H̄iram mat̄ip “nepenyek kerekek,” te h̄irak nepenyek k̄irak kiut̄ip kerekek h̄irak Krais. ¹⁷ *Menmen hi hetpi, han kai kar ik. N̄ipaa God kat̄ip Ebrahim h̄im yaaim, God h̄irekes kakisesim. H̄ir m̄it newen tito tito neneiwewim ere

* 3:8 Jen 12:3; Ap 3:25 * 3:9 Ro 4:16 * 3:10 Diu 27:26 * 3:11 Ro 1:17; Ga 2:16 * 3:12 Ro 10:5 * 3:13 Ro 8:3; 2Ko 5:21; Ga 4:5; Diu 21:23 * 3:16 Jen 12:7; Ap 7:5 * 3:17 Eks 12:40

God kewet Moses him ham hiram mikaru man mar ke 430 tito. Him im ap mekrehir minin him nipaa God katip Abraham em, te hiram weinim au. Hiram wen mepu. ¹⁸ Haiu mamit menmen yaaim em God nipaa katip kakwet Abraham em mamintar haiu mises him me God hirak nipaa katip Moses em, te him yaaim God katip Abraham em hiram enum memipin weinim. Au, hiram mamkepai haiu mamit menmen au. Haiu mamit menmen yaaim mamintar him God katip Abraham em. Me Moses taau!

¹⁹ *Him im yaaim kenmak te God katip Moses him a? God katip haiu mit him im, te hiram meteiknai menmen haiu miriakem hiram enum. Him me Moses mau tiwei naanmpre haiu mit ere nepenyek ke Abraham kaknen kerek nipaa God katip him yaaim me hirak. Mit ensel God kewetir him, hir natip Moses em. Moses hirak kerp nimin ke mit netike God katip mit him mirak hir newenhi nanisesim. ²⁰ Te God hirekes katip Abraham him yaaim. Mitik hak ap kerp nimin ketpiwek him au. Te God hirekes katip Abraham menmen hirak kakrekuyewekem. Mitik ap kerp nimin kenip Abraham kwenhi kakises menmen au. God katip hirak kakrekuyewekem weinim. Him im God katip Abraham em hiram minin him God katip Moses em mentar menmen im. (Mit ne Isrel ap nanises him nipaa hir newenhi nanisesim, God ap te kakwetir menmen. Te hirak kakwet Abraham menmen mirak weinim.)

Him me Moses naanmprai metaihis haiu mamno mamises Jisas

²¹ *Mekam? Him Moses kewet mit em hiram meremir him

yaaim God kewet Abraham em? Taau! Him lo ham nipaa mepu hiram werek te mamkaap mit hir nantike God nankiyan nanu han kiutip, te God kaktip hir yaain nentar hir nises him im em. Te hiram mepu au. ²² *Him me God mau tiwei matip, "Mit yapirwe kerek hir niriak enum hir nanawaank nanit." Hiram mamtip mar im te mit kerek hir nanises Jisas Krai, God kaktip hir yaain nanintar hir han kitet hirak kakises him nipaa hirak ketpim.

²³ *Nipaa him me Krai man wen au, him me Moses kewet mit em naanmprai haiu emisim ere God kakwepyapir menmen yaaim me Krai haiu emisim. ²⁴ *Te him Moses kewet mit em hiram meteiknai haiu enun, hiram menipai haiu hanhan mirir mamno haiu mamisesik, te God kaktip haiu yaain ap mamraiwaank mamintar haiu han kitet hirak kakises menmen nipaa hirak katip hirak kakisesim. ²⁵ In ek, him yaaim me Krai epei man, te him me Moses kerek nipaa mepu mekepai, in ek hiram nepei au meit.

Him hiram menipai mire nikerek ne God

²⁶ *Yi yapirwe yi nikerek ne God yentar yi han kitet hirak kakises menmen nipaa hirak katip hirak kakisesim. Yi yetike Krai yi yau han kiutip yi nikerek ne God yentar nipaa yi mit miyapir ²⁷ *kerek mit han nikri neriuwe tipar hir nekine niuk me Krai, yi yaain yire Krai. Te God han kiteti yar ke hirak han kitet Krai. ²⁸ *Haiu mepu mar ik, te in ek mit hir ap nenke hasini pinan ne weiwik me Isrel o mit ap ne Isrel, o mit hir niriak wok ne mit hir naanmpri, o mit hir niriak wok nanit pewek

* 3:19 Ro 5:20; Ap 7:38   * 3:21 Ro 8:2-4   * 3:22 Ro 3:9-19, 11:32   * 3:23 Ga 4:3   * 3:24 Ro 10:4   * 3:26 Jo 1:12   * 3:27 Ro 6:3, 13:14   * 3:28 Ro 10:12; 1Ko 12:13

mererim. Au, God han kitet menmen im h̄ram wein̄m. Haiu m̄t yap̄rwe haiu m̄p̄ran mentar haiu ne Krai Jisas. ²⁹ *Yi ne Krai, te yi nepenyerer ne Ebrahim. Te maain yi eiȳt menmen yaaim n̄paa God kat̄p kakwet Ebrahim em.

4

Krais kekepai haiu wok m̄t haiu mamre n̄kerek ne God

¹ H̄m mai h̄ram im. N̄kan ke m̄tik hak h̄rak kak̄t menmen me haai r̄rak naanmamprewem, te h̄rak wen kike, h̄rak kakt̄iwem au. H̄rak k̄re m̄tik k̄r̄ak menmen me m̄tik iuwe naanm̄rewek o haai k̄rak wein̄m. ² H̄rak wen kike h̄rak ekises h̄m me m̄t h̄r naanm̄prewek ketike menmen m̄rak ere w̄ haai k̄mat h̄rak kakt̄iwem. ³ *N̄paa haiu m̄re n̄kerek ein e. Haiu mises h̄m me God n̄paa ensel newet haiu m̄t em, h̄r nin̄n naanm̄prai nar ke m̄t naanm̄re m̄t nekre w̄nak enuk. ⁴ *Te maain w̄ epei man n̄paa God keh̄m̄tanem, te h̄rak ker̄uwet n̄kan k̄rak kan t̄i keweik̄n k̄re m̄tik. M̄te hap h̄re winaak h̄rak k̄re n̄kan kiut̄p ke Isrel, te h̄rak ekises h̄m n̄paa Moses kat̄p m̄t ne Isrel em. ⁵ *H̄rak k̄r̄ak menmen im te h̄rak kak̄kep̄ai kakt̄aihis haiu m̄t kerek mises h̄m me Moses, te haiu mamnaaiw̄r h̄m im naanm̄prai haiu mamre n̄kerek iuwe ne God, haiu mam̄t menmen h̄rak n̄paa ketpai kakwetaiyem.

⁶ *Yi n̄kerek n̄rak iuwe, te God ker̄uwet God H̄m̄n Yaaik kerek kau kek̄re han ke n̄kan k̄rak Jisas, h̄rak kan kek̄re han ki. God H̄m̄n Yaaik kenipai haiu han yaaik mat̄p God h̄m iuwe mar ik: “Ti Haai kaiu! Ti Haai kaiu!” ⁷ *T̄s, in ek yi ap ȳre m̄t enun nepu nekre w̄nak enuk au. Yi

n̄kerek iuwe ne God ker̄iyen. Yi yises Krai, te yi n̄kerek iuwe ne God, te yi eiȳt menmen yap̄rwe God keh̄m̄tenaiyem haiu n̄kerek n̄rak.

Pol han kitet m̄t ne provins Galesia

⁸ *N̄paa yi ap yertei God, yi m̄t ap ne weiw̄k me Isrel. Yi yises h̄m me t̄pir o menmen h̄ram ap te mamweik̄n mamre God taau. ⁹ Te in ek yi yertei God. Yi h̄ras yerteiyek au. H̄rak keh̄m̄teni yi n̄rak. Te yi yenmak yi hanhan p̄ke eiyises h̄m wein̄m h̄ram mar ke menmen wein̄m me t̄pir n̄paa yi yisesim a? ¹⁰ *Yi yises menmen im, yi han kitet God kat̄p yi yaain yaȳntar menmen yi ȳr̄akem h̄ram mises menmen me w̄ o wenke o tito n̄paa Moses kat̄p yi m̄t yi eiyisesim einapen menmen me w̄ im. ¹¹ Hi han kitet yi m̄t, hi h̄naain menmen hi herekiyem h̄ram mamre wein̄m mentar in ek h̄m im yi yisesim, h̄ram h̄m wein̄m mar ke h̄m wein̄m n̄paa yi yisesim.

¹² Nai yinan, hi hetpi h̄m manp. Hi hanhan yi eiweik̄n sip eiwet h̄m me Moses eiȳr ke hi. Hi epei heweik̄n sip hewet̄wem, te hi har ke yi m̄t kerek n̄paa h̄m me Moses ap min̄n naanm̄pri au. N̄paa yi ap yerekyo enum au, te in ek hi hertei yi ap eirekyo enum. ¹³ *Yi yertei n̄paa hi hin̄n han h̄ri hentar hi h̄nap, te hi heweik̄n han kai ap hen wit hak au. Hi han hetpi h̄m yaaim me Krai. ¹⁴ Menmen enum meiyep hi h̄nap h̄ram enum me han ki, te yi ap ȳneina yeweik̄n sip yeweto au. Yi yetauhis yi yat̄p yar ik: “Ti yaaik har ke m̄tik ensel ke God.” Yi yetauhis yar ke Krai Jisas kaknen yi eit̄wekhis.

* 3:29 Ro 4:13 * 4:3 Ga 3:23; Kl 2:20 * 4:4 Ef 1:10; Jo 1:14; Ro 1:3 * 4:5 Ga 3:13 * 4:6 Ro 8:15-16 * 4:7 Ro 8:17; Ga 3:29 * 4:8 1Ko 8:4-6 * 4:10 Ro 14:5; Kl 2:16 * 4:13 1Ko 2:3

15 Nɪpaa yi han yaaik hi han hɪri hekepi. In ek yi han kiteta mekam a? Hi etpi menmen im me yi mɪt. Nɪpaa hi hepu hetikewi yi hanhan yeriuwa iuwe, te yi han kitet yar ik: “Hau emketet nanamɪr kaju emwet Pol em emkepi kɪr ein ein werek werek, te hau emketim.”
16 *Nɪpaa yi hanhana iuwe yar ek, te in ek hi hɪre mɪtɪk kepan ke yi mɪt hentar hi hetpi hɪm yaaim a? Taauye!

17 Mɪt han ein kerek hanhan yi yerekir yɪnk ki hɪr newenɪnɪpi hanhani me menmen yaaim au. Hɪr hanhan nanri han ki, te yi ap han kiteta au. Hɪr hanhan yi hanhani yaitɪp hɪr yaain yar ke hɪr natɪp hɪr hanhani. 18 Te yi eiyisesi yi yetike mɪt han hanhanan me menmen yaaim, hɪram werek. Hɪram yaaim te hi hepu o au, yi eiriakem. 19 Nai yinan yaain, hi pɪke hɪre mɪte weteiknen wawine nɪkan hak. Hi pɪke han enuk har ke nɪpaa hi han enuk hemerɪr yi mɪt ere yi yises Krai werek werek. In ek hi pɪke han enuk hemeryi yi mɪt pɪke eiyises Krai werek werek, yi eitikerek eiyu han kiutɪp. 20 Hi hanhan hi hahu etikewi, te hi ap hetpi hɪm manp heriuwe tɪwei im keremem. Au, hi hanhan hahɪrp ninaan mi hertei han ki, te hi etpi hɪm hɪram mamkepi. Au, hi hepu yanɪmɪn, te hi hepɪtari hi heni o hi hetpi hɪm yaaim.

Hɪm tok piksa me Sera wetike Hega

21 Yi mɪt kerek yi hanhan eiyises hɪm lo me Moses eiyɪrteiyem werek werek, hi hetpi hɪm me hɪm lo mɪrak. 22 *Hɪm me God mau tɪwei matɪp Ebrahim kine nɪkerek hɪrakɪt wik. Hega kerek hɪre wɪriak menmen me Sera, hɪre wine nɪkan kiutɪp, Sera hɪre

wine nɪkan hak kiutɪp kɪkaru, te hɪre winɪn mɪte pe Ebrahim. Hega wɪkaru. 23 *Nɪkan kɪrak kerek mɪte Hega winaak, hɪre winaak wentar Ebrahim keriya kɪwaai ketikerep kerep, te hɪre wetu. Te nɪkan kɪrak kerek Sera winaak, hɪre winaak wentar God katɪp hɪm yaaim hɪrak kekepiye te maain Ebrahim kɪwaai ketikerep hɪre wetu. 24-25 *Hɪm im hɪram mɪre piksa meteiknai menmen. Miyapɪr wik hɪr nehimitan hɪm wik nɪpaa God kewetei hau mɪt em. Hega hɪre wehimitan hɪm nɪpaa God kewet Moses em keit mɪniu (o neiyɪp) niuk mɪrak Sainai. Niuk ik Hega hɪram mehimitan mɪniu (o neiyɪp) Sainai meit wit Arebia. Wit Jerusalem ke mɪt ne Isrel ketike mɪt miyapɪr nau nekrerek hɪr nar ke mɪte ip Hega. Hega wine nɪkan, te hɪrak ekriak menmen ekɪr ke miye pɪrak wɪriakem. Hɪrak ekriak menmen me mɪt te hɪrak ap kakɪt pewek emrerim au. Te mɪt miyapɪr kerek nises hɪm me Moses hɪrak kehimɪteni, hɪr nises hɪm me Moses, hɪr han kitet God katɪp hɪr yaain. Te hɪm ap mamkepi hɪr nɪre yaain au. Hɪram mamɪwaanki. 26 *Sera hɪre wɪre hɪm ham God kewet Ebrahim em. Hɪre wehimitan wit Jerusalem ke wit ke God. Hɪre wepu werek war ke mɪte ap wau wekre wɪnak enuk, te hɪre enu tenmɪn (o rumaa). Wit Jerusalem keit wit ke God ap kises hɪm me Moses au. Hɪrak kɪnaaiwɪr menmen im. Hau mɪt miyapɪr kerek mises hɪm yaaim me Krai, hɪre miye pau, hau mɪre nɪkerek nɪre. 27 *Hɪm me God mau tɪwei matɪp Jerusalem keit wit ke God maain kaknen kakinɪn wit Jerusalem in ek kau tɪ. Hau mertei hɪm im yaaim mentar hɪm me God Aisaia kewisɪm hɪram

* 4:16 Emo 5:10

* 4:22 Jen 16:15, 21:2

* 4:23 Ro 9:7-9

* 4:24-25 Ro 8:15; Ga 5:1

* 4:26 Hi 12:22; Rev 3:12, 21:2, 10

* 4:27 Ais 54:1

matip hım tok piksa mehimtan wit wik tıre miyapır wik. Hıram matip mar im:

“Ti mite tenmın (o rumaa) ap nıpaa ti hine nıkerek, ti han yaaik ehu. Ti enepıp esikeyaanmi han yaaik, ti mite ap nıpaa ti epıtu te ti eteiknen. Hıre kerek wepu war ke mite ap weit mıtık au, hıre wawine nıkerek yapırwe nanının nıkerek ne mite wepu war ke mite kerek hıre weit mıtık ek wine nıkerek yapırwe.”

²⁸ *Nai yinan, yi yertei Aisak hırak nıkan ke Ebrahim kentar hım God ketpıwekem. Mar im haiu mıre nıkerek ne Ebrahim mentar hım nıpaa God ketpıwekem. ²⁹ Nıpaa nıkan mite Hega winaak wentar mıtık kıre kırıak enum me nıkan hak God kırıak mite tenmın (o rumaa) Sera te hıre winaak. In ek mıt nises hım me Moses nerekyei haiu mıt kerek God Hımın Yaaik kekrai, hır nerekyei enum, nar ke nıpaa nıkan eik enuk kırıak enum me nıkan yaaik ek. ³⁰ *Hım me God mau tıwei matip mekam? Hıram matip,

“Eiyıpır mite wırıak menmen me mite hap weinım hıre wetike nıkan kıre enuk. Nıkan kıre ap kakıt menmen me haai kırıak ketike nıkan nıpaa God kırıak mite enun tenmın (o rumaa) hıre winaak.” Te yi eiweikın sip eiwet hım enum mıt in enun netpiyem me yi eirekir yınk ki. Hım im mewaank han ki enuk mar ke mıt hır nepu wınak enuk. ³¹ *Te nai yinan, haiu ap mıre nıkerek ne mite wırıak menmen me mite hap weit pewek

weriuwerem weinım au. Te haiu ap emises hım me nıpaa mıt ne Isrel nisesim. Au, haiu mıre nıkerek ne mite enu tenmın (o rumaa) kerek God kekepye, hıre wine nıkan, kentar haiu han kitet God kakises hım mırak kekepai kaktaihis kar ke nıpaa hırak ketpım.

5

Krais keriyei haiu menpın mekeipın hım lo me Moses, haiu ap pıke emi

¹ *Krais epei keriyei haiu mıt haiu mınaaiwır hım me nıpaa ein mar ke mıt netpan nınaaiwır wınak enuk, te haiu emu werek emises hım me Krais. Te yi einakın tokim ap eiwis mıt neriyei yi pıke eiyisesim hım me nıpaa eiyır ke mıt pıke nanıno nanıkre wınak enuk ek au emıt!

² Nıkıp emnep eiyımtewem. Hi Pol hetpi menmen im. Yi mıt kerek eiwis mıt han nanrekir yınk ki, te God kaktıp yi yaain, menmen Krais kerekıyem kakıkepi kaktihis, hıram ap mamkepi te God kaktıp yi yaain au. ³ Hi etpi hım manp eteipım. Mıt kerek hır newis mıt nerekir yınk kır, te God kaktıp hır yaain, hır enises hım ham yapırwe me Moses keremem, kerek nıpaa hırak katıp mıt ne Isrel em. ⁴ Yi mıt kerek yi yises hım me Moses, te yi hanhan God kaktıp yi mıt yaain, yi epei yeweikın sip yewet Krais. Yi yeweikın sip yewet menmen yaaim God kerekıyem weinım. Te in ek hırak ap kakıkepi kakrekyi yaaim kakıkepi au. ⁵ Haiu mıt in meri- uwe menmen iuwe me God Hımın Yaaik kekepai, haiu han kitet hırak kakises hım yaaim mırak, te haiu memerırıwek hırak kaktıp haiu mıt haiu yaain hırak kaktaihis.

* 4:28 Ro 9:7; Ga 3:29 * 4:30 Jen 21:10; Jo 8:35 * 4:31 Ga 3:29 * 5:1 Jo 8:32, 36; Ga 2:4, 5:13; Ap 15:10 * 5:6 1Ko 7:19; Ga 6:15

6 *Haiu mıt metike Jisas Kraıs haiu niutıp, te haiu merekir yınk kiau o au, hıram menmen weınım ap te mamkepai God kaktıp haiu yaain au. Menmen im keremem hıram iuwe. Haiu han tewenınan mırıak menmen yaaim mentar haiu han kitet menmen werék werék me God haiu misesim.

7 Nıpaá yi yises hım yaaim me God werék werék, te in ek neımın neiyepet han ki, te yi ap yises hım yaaim mırak werék werék au a? 8 *God kerek kehımıteni te yi yisesik, hırak ap kari han ki te yi ap yises hım im yaaim au. 9 *Haak ke sak neniuk, hırak menmen kike, te yi yenkerek werék werék au, hırak kewep keneises sak naan, mıt ap te nanık taau. Menmen enum yi yisesim me yi yerekir yınk ki, hıram kike, te maain hıram mamıwaank menmen yaaim in ek yi yisesim. 10 *Hi hertei Mıtık Iuwe kakıkepi, te yi ap han kitet hım ham me hım nıpaá hi etpiyem au. Te mıt kerek hır nari han ki God kakrekıyor enum mamrer me menmen enum hır epei nerekiyem.

11 *Nai yinan, hi wen hatıp mıt heriyai heriyai hır enrekir yınk kır enises hım yaaim me Kraıs, nenmak te mıt kerek nises hım me Moses hır wen nerekyo enum a? Hi wen hatıp mıt enrekir yınk kır te hım me Jisas hırak kaa kentar nu tentarakıt hıram ap te mamrıak mıt in han kır kekrit enum nerıuwa au a? 12 Hi hanhan hır mıt kerek hır nari han ki hır nanrekir yınk kır te mıt nanrıuwesi hır ap nanu nantikewi nanrı han ki nerıuwe hım mır, te yi yisesim au.

13 *Nai yinan, God kehımıteni yi apeı yınaaiwır menmen enum nıpaá yi han ki hırak kisesim, hıram mar ke mıtık kau wınak

enuk, te yi yau werék werék. God keriyeı (o keryiyi) yi epei yınaaiwır menmen im, te yi ap eiwis han ki ekitet menmen enum me tı menterim au emıt! Hırak keryiyi yınaaiwır menmen enum te yi eikepan eiyses menmen yaaim yentar yi han tewenınan. 14 *Hım yapırwe nıpaá God katıp Moses em, hıram mırre hım miutıp im mau mekrerem hırak ketpim. Hıram matıp mar im: “Yi han etwenın eikaap mıt miyapır nau menep yar ke yi han tewenın hıras.” Yi eırık menmen mar im, te yi eiyses menmen iuwe hım mırak metpim. 15 Yi hemkre menepam me menmen yi yenehan yenepan yentar menmen, te yi naanempre hıras te yi ap eiywaank hıras eitike menmen yaaim me Kraıs yi yisesim. Mıt kerek nenehan nenepan me menmen, hır enun nar ke miyaak me yaank menepam meketet patın maam naan me han em.

God Hımın Yaaık kırık menmen yaaim, han kiau kırık menmen enum

16 *Hi hetpi hım im. Yi eiwis God Hımın Yaaık kakıkepi yi yayises hım yaaim me Kraıs, te yi ap eiyses menmen enum han ki hanhanem. 17 *Hi hetpi hım im hentar menmen enum me tı han ke mıt hanhanem, hıram ap mırre menmen God Hımın Yaaık hanhanem. Menmen God Hımın Yaaık hanhanem ap mırre menmen enum me tı han ke mıt hanhanem. Te hıram mırre mıt enun nepan mari han ki heriyai heriyai. Hıram mari han ki heriyai heriyai, te yi ap eiyses menmen werék werék yi hanhan eırıkem. 18 *Yi eiwis God Hımın Yaaık naanempri kakrı han ki ketpi menmen yaaim yi eiysesim, te yi ap eiyses hım me Moses te God kaktıp yi yaain.

* 5:8 Ga 1:6 * 5:9 1Ko 5:6 * 5:10 Ga 1:7; 2Ko 11:15 * 5:11 1Ko 1:23 * 5:13 1Pi 2:16
* 5:14 Lev 19:18; Mt 5:43; Ro 13:9 * 5:16 Ro 8:4 * 5:17 Ro 7:15-23; 1Pi 2:11 * 5:18 Ro 6:14, 8:14 * 5:19 1Ko 6:9-10

19 *Menmen han ke mīt kīriakem haiu merteiyem, hīram im: Mīt miyapīr nariyanhis newenīnem, hīr hanhan me menmen enum im em, hīr nīriak mīt miyapīr yīnk enuk neriuweri. 20 Hīr nises tīpir newenīpi niuk mīr, o hīr nīriak nasi, o han enuk neriuwehan, o hīr nenehan me menmen, o hīr hemkre menepam neriuwe menmen, han kekrit te mīt natīp enum, mīt neit menmen yeunīm nanwet mīt han em au. Mīt nenke hasini nises menmen ham menmen ham. 21 Hīr han kitet menmen enum me mīt han o hīr nenehan mīt nani, o hīr naam tīpar si enum ere hīr netaritari, o hīr nanīno nanrer wit wit nanine henye me menmen enum, o menmen menmeiyam enum mar im. Nīpaa hi epei etpi, te in ek hi etpi eteipim. Mīt kerek hīr nīriak menmen mar im, hīr ap nanu nantike God nanīt menmen yaaim nīpaa God ketpim kakwet mīt em au.

22 *Te menmen God Hīmīn Yaaik kīkaap mīt enisesim, hīram im: Mīt han tewenīna God ketike mīt, hīr han yaaik nanu, han kīr kau werek werek, hīr ap han enuk waswas au, hīr nīriak mīt menmen yaaim, hīr nīkaap mīt han weinīm, hīr nises hīm nīpaa hīr natīp mīt hīr nanisesim. 23 *Hīr hanhan neriuwe mīt han, hīr newenīn han kīr me menmen. Menmen mar im mīt nisesim, hīm lo ap matīp hīram enum au. Hīram matīp hīram yaaim. 24 *Mīt hīr ne Krai Jisas, hīr nar ke mīt naa netike Krai nau nu tentarakīt, te menmen enum me tī nīpaa hīr nisesim nīriakem, hīram ap mau mamīkre han kīr au. Hīram menmen enum han ke mīt nīriakem o menmen enum han kīr hanhan neriuwerem, te in ek hīr nepīrem mamno hīram

mami mamīt.

25 *God Hīmīn Yaaik kenipai haiu metike God Haai kaiu haiu mau niutīp haiu mepu mar ek. Te haiu emwisīk hīrak naanemprai han kaiu me menmen yapīrwe.

26 *Haiu ap mewenīpi niuk maiu haiu iuwe au, haiu ap emkīakan han emket han em me menmen au, haiu ap hemkre menepam me menmen maiu haiu mīriakem o menmen meiyam au emīt!

6

Yi eikaap ni yinan me menmen yapīrwe

1 *Nai yinan yi eiyīr mītīk hak kīriak menmen enum, yi mīt kerek God Hīmīn Yaaik naanīpre han ki yi hanhan eiriuwerek eikepik pīke ekises menmen yaaim mar ke nīpaa hīrak kisesim. Te yi naanempre hīras eiwenīn han ki me wī yi han kitet yi yises God werek werek, te menmen enum mamnen mamri han ki, te yi yairīak menmen enum ye. 2 *Yi eikapan me menmen mamnen mamrekyi han ki enuk, te mar im yi eiyises hīm me Krai nīpaa hīrak ketpim me yi han tewenīnan eikapan. 3 Hi hatīp menmen im hentar mīt kerek han kitet hīr iuwe ninīn mīt han ap te nankepi, hīr newises hīras natīp nare hīr iuwe. Te hīr au, hīr mīt weinīn. 4 *Yi mīt niutīp niutīp han ekitet menmen yi hīras yīriakem. Hīram yaaim te yi hīras han yaaik eiriuwerem. Yi ap han ekitet menmen mīt han nīriakem, te yi eiynīni o au. Menmen im emīt! 5 *Yi ap eiriak menmen im eiyīntar yi yises menmen enum mītīk hak kīriakem, te maain yi niutīp niutīp God kakitīhi yenmak yi yīriak menmen yi yīriakem, hīrak han ekitet menmen miutīp

* 5:22 Ef 5:9 * 5:23 1Ti 1:9 * 5:24 Ro 6:6; Kl 3:5; 1Pi 2:11 * 5:25 Ro 8:4 * 5:26 Fl 2:3 * 6:1 Mt 18:15; Je 5:19 * 6:2 Ro 15:1 * 6:4 1Ko 11:28; 2Ko 13:5 * 6:5 Ro 14:12 * 6:6 1Ko 9:11, 14

miutip. ⁶ *Hir mit kerek mitik hak kan ketpor keteiknor him yaaim me God, hir eninikwek menmen ham me menmen yaaim mir hir naanemprewek nanriuwere.

⁷ Yi ap eimitetpin hiras. Yi ap eimipin God me menmen au emit! Menmen mit nriakem nisesim, maain hir enit menmen yaaim o enum mamrerim me wi God han kakitet menmen haiu mit nriakem. Hiram mar ke mitik kamir ni. Hirak kamir menmen yaaim, maain hirak kakit menmen yaaim. Hirak kamir menmen enum mire napik tomik o menmeiyam, maain hirak kakit menmen enum mar im keremem.

⁸ *Mit han nriak menmen nises han kir enuk, te maain han kir kakawaank kakit. Menmen im hiram mar ke mitik kamir napik tomik mau ni mirak. Mit kerek hir nriak menmen nises God Himin Yaaik, maain hirak kakikepi nanu nanit nantike God tipmain tipmain enum eik. Menmen im hiram mar ke mitik kamir menmen yaaim mau ni, maain hirak kakit menmen yaaim. ⁹ *Menmen yaaim yi yriakem yisesim, te yi ap einapen eiyisesim eiyantar yi yriakem hekrit hekrit au. Maain ere wi God kimat haiu mamit menmen yaaim, te haiu ap mamnapen mamrak menmen yaaim em. ¹⁰ Tis, hekrit hekrit haiu mau ti ik e, haiu emriak mit menmen yaaim, te naiu yinan kerek nises him yaaim me Kraiss, haiu emrekyor menmen yaaim iuwe.

Pol han yaaik keriuwe Jisas nipa kaa kentar nu tentarakit

¹¹ Yi eiyar yaan mai iuwe hi hirekes ewisiyem heriuwe his mai, te yi eiyartei hi Pol hirekes hewisi twei ik e. ¹² *Mit kerek hir hanhan mit han nanwenipi niuk mir natip hir yaain nises God werek werek, hir netpi yi eirekir

yink ki. Te hir nriakem nentar hir nnapen mit ne Isrel naninip nanrekyor enum nanantar hir natip him yaaim me Jisas Kraiss kerek nipa kaa kentar nu tentarakit, te God kakikaap haiu mit kaktaihis. ¹³ Mit kerek hir nerekir yink kir ap nises him me Moses yapirwe au. Hir nises menmen miutip im keremem. Hir hanhan nerekir yink ki nentar hir nanit niuk iuwe me mit ne Isrel, hir nanwenipiri naninterim. ¹⁴ *Te hi kerekek hi han kitet hi ewenipi Jisas kerek nipa kaa kentar nu tentarakit. Hi heriuwe menmen im me Kraiss, hi har ke mitik kaa, menmen enum me ti ap te mamri han kai. Hi han kitet menmen me ti mit nisesim hiram mar ke menmen epei maa au meit, te hi ap hanhan heriuwerem meiyam taau. ¹⁵ *Mit hir nerekir yink ki o au, hiram menmen weinim. Hiram ap mamkaap mit te God katip hir yaain au. Hirak God kerekek kenip mit hir neweikin nire mit han yaain. Menmen im hiram menmen iuwe. ¹⁶ Hi hanhan yi mit kerek yi yises him hi epei hetpiyem, yi yetike mit nerer wit wit neit Isrel hir nises him yaaim me Kraiss. Hi hanhan God hanhani kakrekyor yaaim, te hir nanu werek werek.

¹⁷ *In ere maain, hi hinapen mitik hak kiutip kaktip God kehimitena hi ap aposel au, hentar mit neiyep yapirwe hentar hi hriak menmen me Mitik luwe Kraiss, te sak yapirwe mau yink kai meteikin mit hi mitik ke Jisas Kraiss kerekek. ¹⁸ Nai yinan, hi hanhan kai iuwe Jisas Kraiss han yaaik kirak, hirak kaku kaktikewi kakikre han ki.

Mepir keremem

* 6:8 Jo 3:6, 6:63; Ro 8:13

* 6:9 2Te 3:13

* 6:12 Ga 5:11; Fl 3:18

* 6:14 1Ko 1:31, 2:2

* 6:15 Ga 5:6; 2Ko 5:17

* 6:17 2Ko 4:10

**Tiwei Pol Kewisik
Ken Mit Ne Wit
Efesas
Menmen me tiwei ik**

Pol katip mit ne Efesas him gude
1:1-2
Him me Krai ketike mit narak
ne sios 1:3-3:21
Menmen mit ne weiwik me God
hir nanisesim 4:1-6:20
Pol katip mit ne Efesas him
mikaru 6:21-24

1 *Hi Pol nipaa God hanhana hirak kehimitena hi aposel ke Krai Jisas hi hatip mit him marak. Hi hewis tiwei ik ken yi mit miyapir ne God yi yau yeit wit Efesas, yi yises him me Krai Jisas.
2 *Hi hanhan God hirak Haai kaiu, hirak ketike Mitik Iuwe Jisas Krai hirakit tatrekyi yaaim, yi eiyou werek werek.

God hirak kewetai menmen yaaim mentar Krai Jisas

3 *Haiu emwenipi niuk me God hirak Haai ke Mitik Iuwe kaiu Jisas Krai. Hirak kerekyei yaaim kentar haiu mit ne Krai, te God hirak kewetai menmen marak yapirwe me wit kirak. 4 *Nipaa hirak ap kewis ti ketike nepni wen au, hirak kehimitenai haiu mit narak mentar haiu ne Krai, te God hirak kerekyei haiu emu han yaaik prar prar, te menmen enum mau han kaiu au. 5 *God nipaa hanhan haiu mit te hirak han kitet kakrekyei haiu nikerek narak mentar Jisas Krai. 6 *Te haiu emwenipi niuk marak mamantar hirak kerekyei haiu yaain iuwe keriuwe Himin Yaaik ke Krai kerek God hanhanek.

7 *Krai nipaa kaa, hemkre marak mewen, te hirak kaktaihis me menmen enum God kakriak mit em. Hirak kesak menmen enum haiu mriakem. Krai hirak kerekyeyem kentar hirak hanhan haiu mit wisenum. 8-9 *God kertei menmen wisenum te hirak kises menmen nipaa hirak han kitet hirak kakriakem, te hirak kewepaiyapir menmen hirak hanhan kaknipem kakriuwe Krai. 10 *Menmen God han kitetim hiram mar im: Maain wi hirak han kitet hiram yaaim hirak kakri menmen yapirwe me ti metike menmen me wit kirak hiram mamnen mamit niutip, te Krai kakin naku naanmampre menmen yapirwe.

11 *Menmen yapirwe mamnen mamir ke God han kitet hiram mamnen. God kehimitenai haiu mit narak meriuwe Krai mentar menmen hirak nipaa enum eik hirak han kitet kakriakem. 12 God kirak menmen im te haiu mit kerek minin mises him me Krai, haiu emwenipi niuk marak iuwe. 13 *Yi yire haiu mit me wi nipaa yi yemtau him me God pike kaktihis, yi yises him me Krai. Yi yisesik epei au, God kehimiteni yi narak yeriuwe God Himin Yaaik. Hirak keriuwetek kan kau kekere yi mit kar ke nipaa hirak katip hirak kaksiuwerek. 14 *God keteiknai maain haiu mamit menmen marak yaaim hirak ketpim me mit hir nis-esik. Hirak keteiknaiyem keriuwe Himin Yaaik kirak kerek hirak kewetaiyek. Menmen im meteiknai God kaktaihis haiu mamu mamtikerek. God kakit niuk iuwe kakantar menmen im hirak nepi kirakem.

Pol kitehi God kakikaap mit ne Efesas hir nanirtei menmen werek

* 1:1 Ro 1:1, 7; 1Ko 1:1; Kl 1:1; Ap 18:19-21; 19:1 Jo 15:16, 17:24; 2Te 2:13; Ef 5:27; Kl 1:22 * 1:2 2Ko 1:2; Kl 1:2 * 1:3 Ef 2:6 * 1:4 Jo 15:16, 17:24; 2Te 2:13; Ef 5:27; Kl 1:22 * 1:5 Jo 1:12 * 1:6 Mt 3:17; Kl 1:13 * 1:7 Ef 2:7; Kl 1:14, 20 * 1:8-9 Ro 16:25 * 1:10 Ga 4:4; Kl 1:16, 20 * 1:11 Ro 8:28-29 * 1:13 Kl 1:4-6; Ef 4:30 * 1:14 2Ko 1:22 * 1:15 Kl 1:4

werek

¹⁵ *Hi kerekek hentar hi hemtau yi yises h̄im me M̄it̄ik Iuwe Jisas, yi han tewen̄in m̄it miyap̄ir yap̄irwe ne God, ¹⁶ *hekrit hekrit hi hat̄ip God h̄irak yaaik kentar yi m̄it miyap̄ir. Hi han kitet yi m̄it, ¹⁷ *te hi hitehi God h̄irak God ke M̄it̄ik Iuwe kiau Jisas Krai, h̄irak Haai kiau, haiu mewen̄ipi niuk m̄irak, hi hit̄iwekhi h̄irak kakikepi yi han kitet menmen m̄irak werek werek, te yi eiyr̄tei h̄im m̄irak werek werek, te yi eiyr̄tei God h̄irekes werek werek. ¹⁸ *Hi hanhan h̄irak God kakikepi, te yi eiyr̄tei eiyr̄kre han ki h̄iram mekam menmen h̄irak ken̄ni yi yait̄iwem, yi eiyr̄tei menmen kerek n̄ipaa h̄irak kat̄ip kakwetaiyem, h̄iram menmen yaaim iuwe. ¹⁹ *Hi hanhan h̄irak kakteikni yi eiyr̄tei menmen m̄irak iuwe mamkaap haiu m̄it haiu kerek mises h̄im m̄irak. Menmen m̄irak h̄iram iuwe, te haiu ap mam̄inkerem au. Menmen im maamkaap haiu m̄it mam̄ir ke ²⁰ *h̄iram m̄ikaap Krai wi n̄ipaa h̄irak kaa, te God k̄ik̄iak kekrit keriuwerem, h̄irak kewis̄ik kau ketikerek keit wit k̄irak naanm̄ipre menmen. ²¹ *In ek Krai kau en kin̄in menmen yap̄irwe meit wit ke God, o ti ik e. H̄irak kin̄in t̄ipir, herwe, gavman, menmen yap̄irwe mepu in metike menmen meiyam maain mamkaru mamnen. ²² *God epei kewis̄ menmen yap̄irwe mamises h̄im me Krai, h̄irak God kehimit̄anek h̄irak kin̄in naanm̄ipre menmen yap̄irwe me m̄it ne weiw̄ik m̄irak. H̄irak k̄ire paan, ²³ *haiu m̄it miyap̄ir ne weiw̄ik me God haiu m̄ire ȳnk k̄irak, haiu mekepik h̄irak kepu

k̄ire M̄it̄ik Iuwe, h̄irak h̄irekes kau kerer menmen yap̄irwe.

2

God kenip haiu m̄it kerek n̄ipaa haiu m̄ire m̄it naa in ek haiu mepu metike Krai

¹ *N̄ipaa yi m̄it miyap̄ir yi ȳre m̄it epei naa yentar yi yeweik̄in sip yewet God, yi ȳriak enum. ² *Me wi eim yi yises menmen enum me ti. N̄ipaa yi yises menmen enum me m̄it̄ik iuwe Seten kerek kin̄in naanm̄ipre t̄ipir, teket maam, herwe, menmen enum. In ek, h̄irak kin̄in naanm̄ipre m̄it kari han ke m̄it kerek n̄ipaa h̄ir neweik̄in sip newet God. ³ *N̄ipaa haiu m̄it haiu mar ke m̄it enun en. Haiu mises menmen haiu hanhanem. Haiu m̄ir̄iak menmen enum han kiau hanhan haiu m̄ir̄iakem, te maain God kakrekyei enum kakraiwaank kak̄ir ke m̄it han en.

⁴⁻⁵ *Menmen enum n̄ipaa haiu m̄ir̄iakem h̄iram meraiwaank te haiu mami. Te God h̄irak han tewen̄inai w̄isenum keriuwe menmen m̄irak, te h̄irak kenipai haiu mamu mamtike Krai. God p̄ike ketihis kentar h̄irak hanhani.

⁶ *H̄irak God kekekyei haiu m̄it metike Krai, haiu mepu en metikerek, haiu mamin̄in naanmamre menmen. ⁷ *God k̄ir̄iak menmen im kentar wi im ere maain h̄irak kakteik̄in menmen yap̄irwe han kewim markeim h̄irak han tewen̄in haiu m̄it keriuwe menmen Jisas Krai kerekyeiyem. ⁸ *Yi epei yises h̄im me Krai, te God hanhani h̄irak kaktihis. Yi ap ȳikaap h̄iras au. God kerekek kerekyyiem wein̄im. ⁹ *Yi ap ȳriak menmen yaaim, te God ketihis au, te

* **1:16** Kl 1:3; 1Te 1:2 * **1:17** Kl 1:9 * **1:18** Ef 4:4; Kl 1:12 * **1:19** Kl 1:11 * **1:20** 2Ko 13:4; Kl 2:12; Hi 1:3 * **1:21** Kl 1:16, 2:10 * **1:22** Sam 8:6; Mt 28:18; Ef 4:15 * **1:23** Ro 12:5; Kl 1:18; Ef 4:10 * **2:1** Kl 1:21, 2:13 * **2:2** Kl 3:7; Ta 3:3; Jo 12:31; Ef 5:6, 6:12 * **2:3** Kl 3:6 * **2:4-5** Lu 15:24, 32; Ro 6:13; Ef 2:1; Ap 15:11 * **2:6** Kl 2:12 * **2:7** Ef 1:7 * **2:8** Jo 4:10; Hi 6:4 * **2:9** 1Ko 1:29-31; 2Ti 1:9

mítik kiutíp ap kakwenípi hírekes kaktíp hírak iuwe taau! God kerekék! ¹⁰ *God kenipai (o kerekyei) haiu mít haiu míre mít nírak mentar haiu mises hím me Kraís Jísas. Nípaa God kehímítan menmen yaaim, te hírak kenipai haiu emisesim mamríak menmen yaaim keremem.

Kraís kari weiwík wik men míre miutíp

¹¹ *Yi han ekitet nípaa ein mít ne Isrel nerekir yínk kír neteikín mít hír nises God. Hír newis niuk mi yi mít enun ap yerekir yínk kí te yi ap yises God au. Nípaa yi yíre mít ne weiwík ham. ¹² *Nípaa yi yetari Kraís, yi ap ne weiwík me mít ne Isrel au. Nípaa God kewet mít han hím mírak hír netikerek nekiyan nau neit, te yi au. Yi ap yau tí ik yemerír menmen yaaim mamnen au. Te God ap kaku kaktikewi taau!

¹³ *Te in ek yi kerek nípaa yi yetari menmen im hi epei hetpiyem, yi yíre mít hír nepeit yanímín. In ek Kraís keriuwe hemkre mírak mewen hírak kaa, hírak keithis yi mít miyapír, te in ek yi nepei yises hím me God. ¹⁴ *Kraís hírekes kerekyei haiu mít miyapír mekiyan mau meit. Nípaa mít ne weiwík me Isrel hír enun nepan neriuwe mít ne weiwík ham nerer wit wit. Te in ek Kraís kaa keriuwe yínk kírak, hírak kenipai mít miyapír merer wit wit haiu mau niutíp. Hírak keremir menmen míwaai nímín me haiu mít kerek nípaa menipai haiu wik mar ke mítik kewen níwa keit ni. Hírak kenipek kóre ni miutíp. ¹⁵ *Nípaa Kraís hírak kaa kenip hím Moses kewisím mau tíwei kerek mít ne Isrel nisesim, híram menmen weiním, te hírak

kaknip mít ne weiwík wik hír nanre yínk kiutíp hír nekiyan nau neit. ¹⁶ *Kraís kaa kentar nu tentarakít, te hírak keremir menmen menipai haiu míre wik híram maa. Hírak keriyei haiu míre mít miyapír ne weiwík niutíp, haiu mekiyan mau meit mises God. ¹⁷ *Kraís hírak kan tí kewepyapír hím yaaim katíp haiu mít mamtike God mamkiyan mamu mamít. Hím im epei man yi mít yi yíre mít hír nerp yanímín, yi ap yises God au. Hím im yi yetike mít hír nises God hír níre mít nau menep netike God. ¹⁸ *Haiu weiwík wik haiu meriuwe God Hímín Yaaik haiu niutíp hírak keriyei haiu men God Haai mentar menmen Kraís kerekyeiyem.

Haiu mít mises God haiu míre wínak kírak

¹⁹ *Te in ek yi ap yíre mít hír ap wit mei mír au. Yi yíre weiwík miutíp yetike mít miyapír nises God. Yi níkerek ne God. ²⁰ *Yi yíre wínak God kimaak. Haiu mít aposel metike mít profet kerek mewepyapír hím kerek God ketpaiyem, haiu míre teiník kerek mít nekin hei em me wínak. Jísas Kraís hírekes kóre teiník mítik iuwe kerp nímín kínan wínak siup. ²¹ *Hírak kerekék ketenen nu me wínak siup híram tokim mau meit. Hírak kenip wínak ik kakre iuwe, hírak kakre wínak yaaik Mítik Iuwe Kraís kaku kakíkrerek. ²² *Yi mít miyapír ne Kraís, te God kírák yi mít en, yi yetike mít han nises hím mírak, yi yapírwe yar ke wínak ke God kewik keriuwe God Hímín Yaaik.

* 2:10 Ta 2:14 * 2:11 Ef 5:8 * 2:12 Kl 1:21; Ro 9:4; 1Te 4:13 * 2:13 Kl 1:20 * 2:14 Ais 9:6; Kl 2:14; 1Ko 12:13 * 2:15 2Ko 5:17 * 2:16 Kl 1:20, 22 * 2:17 Sek 9:10; Ais 57:19 * 2:18 Ef 3:12 * 2:19 Ef 3:6; Hi 12:22-23 * 2:20 Mt 16:18; 1Ko 3:11 * 2:21 Ef 4:15-16; Kl 2:19; 1Ko 3:16 * 2:22 1Pi 2:5

3

Menmen Pol kiriakem me mit ap ne weiwik me Isrel

¹ *Hi Pol kerek hepu winak enuk ke gavman hentar hi hatip yi mit ap ne weiwik me Isrel him yaaim me Krais, hi hitehi God ke yi mit miyapir. ² *Hi han kitet yi epei yemtau God hanhana kehimitena hi hirak menmen mirak ekepi yi mit miyapir. ³ *God kewepyapir menmen nipaa hirak kepakinem, hirak keteiknewem, te hi herteiyem. Nipaa hi hewisiyem mau tiwei. ⁴ Yi eikinaam, te yi eiyirtei hi hertei werek werek menmen me Krais nipaa God kisawinem meit. ⁵ Mit nipaa nepitariyem, te in ek God kewepyapirem keteikin haiu mit kerek hirak kehimitenai haiu profet metike aposel n-rak hirak keteiknaiyem keriuwe God Himin Yaaik. ⁶ *Him hirak kewepyapirem hiram im: Mit ap ne weiwik me Isrel, God kenipi hir netike mit ne weiwik me Isrel, hir yapirwe nanit menmen miutip, hir nire yink kiutip ke menmen God katip kakwetaiyem kakintar menmen Krais kerekyeyem.

⁷ *Me him yaaim im God kenipa hi mitik ke hi hatip mit han em. Hirak hanhana kekepa keriuwe menmen mirak manpenuk, te hi hirak menmen hirak ketpewem. ⁸ *God hanhana kehimitena hi kerek hi hikaru ke mit yapirwe nises God, hirak kehimitena hi hatip yi mit ap ne weiwik me mit ne Isrel hi hetpi him yaaim me Krais. Him yaaim me menmen yapirwe Krais kerekyeyem, mit hir ap nanirtei hir o as miram o iuwe miram marmeim te mamisi taau! ⁹ *Hirak kehimitena hi akaap mit yapirwe hir nanirtei

karkeik te God kakriak menmen nipaa hirak kepakinem. God nipaa kiriak menmen yapirwe kehanem nipaa enum eik ere in. ¹⁰ *Hirak kehanem te in ek hirak kakteikin tipir, herwe, tekek maam, Seten o ensel n-rak yaain neit wit kirak, hirak kakteiyor hirak God hirekes kertei menmen yapirwe werek werek keriuwe menmen yaaim mit miyapir ne weiwik mirak hir nriakem. ¹¹ God kiriak menmen im kises han kirak nipaa hirak han kitet kakriakem keriuwe menmen Mitik Iuwe kaiu Jisas Krais kiriakem me wi hirak kaa. ¹² *Haiu sises him me Krais Jisas, te haiu ap minaan God au. Haiu mertei haiu mamno mamitiwekhi me menmen, hirak ap te kakweikin sip kakwetai. ¹³ *Hi etpi te yi ap han ekiperper eiyintar menmen enum man merewaank mentar hi ekaap yi mit au emit! Yi han yaaik eiyu eiyintar yi yayit niuk iuwe yeriuwe menmen merewaank me yi mit.

Pol hanhan mit ne Efesas hir nanirtei Jisas Krais hanhani

¹⁴ Hi han kitet menmen iuwe God kiriakem, te hi hinapipi hewen ninip hitehi God Haai menmen. ¹⁵ God hirak kewet mit ensel neit wit kirak o haiu mit meit ti kewetai niuk mirak. ¹⁶ *Hi hitehi God te hirak kaksiuwe Himin Yaaik keriuwe menmen mirak iuwe manp enum hirak kakno kakikre han ki, te yi han tokik eiyu eiyit. ¹⁷ *Te yi yises him me Krais werek werek, te hirak kaku kakit kakikre han ki. Hi hitehi God hirak han tewenini te menmen mirak iuwe, hiram mamkepi yi hanhan eiriuwehan. Te yi eiyu han tokik eiyir ke nu nekenp+ mekre ti metenen nu o

* 3:1 Ef 4:1; Fl 1:7, 13; Fm 1:1, 9 * 3:2 Kl 1:25 * 3:3 Ef 1:9-10; Kl 1:26 * 3:6 Ef 2:13, 16-19 * 3:7 Kl 1:23, 25 * 3:8 1Ko 15:9-10; Ga 1:16; Ef 1:7 * 3:9 Ro 16:25; Kl 1:26 * 3:10 Ro 11:33; 1Pi 1:12 * 3:12 Jo 14:6; Ro 5:2; Hi 4:16 * 3:13 Kl 1:24 * 3:16 Kl 1:11 * 3:17 Jo 14:23; Kl 1:23, 2:7

teinik mitik kekre hei ketenen winak siup, te hirak tokik kerp.
 18 *Menmen im maamkaap yi mit miyapir yetike mit miyapir han ne God nerer wit wit, te yi eiyirtei markeik te Krai hanhani. Hiram iuwe minin nepni, hiram mamno mamre nokim, hiram mamno kesiyen. Hirak hanhanai wisenum.
 19 *Hi hanhan yi eiyirtei haiu mit ap te mamirtei werek werek marmeim te Jisas hanhanai. Hi hanhan menmen yaaim mau mekre God hiram mamnen yi mit, te yi han ki eku ekriuwere.

20 *Hi hanhan hirak God kerek kirak menmen iuwe kekre han kau minin menmen haiu mitwekhiyem o han kitetim keriuwe menmen iuwe hirak kewisim mekre haiu mit.
 21 Hi hanhan haiu mit miyapir yapirwe ne weiwik me God haiu emwenipi niuk mirak mentar menmen Jisas Krai kirakem. Haiu emwenipi niuk mirak ere tipmain tipmain enum eik. Mepir keremem.

4

Haiu mit miyapir kerek mises him me God haiu mire yink ke Krai

1 *Hi Pol kerek hepu winak enuk ke gavman hentar hi hirak menmen me Mitik Iuwe Krai. Hi etpi him manp te yi eiyises him me God werek werek kerek nipaa God kehimiteni yi eiyisesim.
 2 *Yi ap eire iuwe au. Yi yemtau him me mit han yi eiyisesim, yi yewenin han ki me menmen mit nerekiyem, yi ap han enuk waswas me menmen ni yinan nerekiyem au.
 3 *God Himin Yaaim kenip yi mit yi yau han kiutip te yi wen han ekikrit eiyu han kiutip. Menmen im haiu mirakem hiram mar ke

waai mesenek menmen hiram menipai haiu mire niutip.
 4 *Haiu mit miyapir yapirwe haiu yink kiutip ke Krai, God Himin Yaaim kau kekrai. Hiram im em miutip mire menmen miutip yi wen yemeriywem God kakwetiye yentar nipaa God kehimiteni yi yisesik.
 5 *Mitik Iuwe Krai kiutip kerek kepu. Haiu mit mises menmen mirak miutip. Wi nipaa mit nikrai neriuwe tipar hir nekine niuk miutip nektenai.
 6 *God kiutip kerek kepu, hirak Haai ke haiu mit, hirak kinin naanmiprai haiu mit yapirwe, hirak kirak menmen ken ninin ke haiu mit, hirak kepu kekre haiu mit.
 7 *Krai epei kewetai menmen yaaim maamkaap haiu mit ne weiwik me God. God epei kewet haiu mit niutip niutip me menmen mirak yaaim iuwe.
 8 *Him me God nipaa mit newisim mau tiwei matip me menmen im. Hiram matip mar im:

“Me wi Krai epei ken wit ke God, hirak keithis mit miyapir yapirwe kerek nipaa hir nau netike Seten hir nar ke mit enun nau winak enuk ke gavman.

Krai ketorhis keriyei keru ken kewet haiu mit menmen yaaim mirak.”
 9 *Kenmak him matip: “Hirak ken wit ke God kau niu ein?” Hiram metpim mentar hirak kinin kinaaiwir wit kirak kekiuwe kan kau kekre ninin ke ti ninin ke wit kerek mit epei naa himin kir kewi.
 10 Hirak kerek kekiuwe kan ti, hirak kerek pake ken kau niu ein kinin nepni ken wit ke God, te hirak himin kirak kau kerer wit wit.
 11 *Hirak kerek “kewet

* 3:18 Kl 2:2 * 3:19 Kl 2:10 * 3:20 Kl 1:29 * 4:1 Ef 3:1; Kl 1:10 * 4:2 Kl 3:12-13

* 4:3 Kl 3:14-15 * 4:4 Ro 12:5; Ef 2:16, 18 * 4:5 Jo 10:16 * 4:6 1Ko 12:6 * 4:7 Ro

12:3, 6 * 4:8 Sam 68:18; Kl 2:15 * 4:9 Jo 3:13 * 4:11 1Ko 12:28

mít menmen mîrak," hîrak kehîmîtan mít han hîr nîre aposel, hîr natîp mít menmen Kraîs kîrîakem. Mít han hîrak kehîmîteni hîr nîre profet, hîr newepypîr hîm me God. Mít han hîrak kehîmîteni hîr nîre evanselis, hîr natîp mít hîm me God nari han kîr te hîr enisesim. Mít han hîrak kehîmîteni hîr nîre pasto o tisa, hîr naanempre mít miyapîr hîr nekepi hîr nises hîm me God. ¹²*Kraîs kewet haiu mít menmen im, te hîram mamkaap haiu mít miyapîr haiu mamriak menmen mîrak te haiu mít ne weiwîk me God, haiu mamre yînk ke Kraîs, haiu mamre mít iuwe me menmen me God. ¹³*Menmen im mamno ere haiu mít mau han kiutîp me menmen me God haiu misesim, haiu mau han kiutîp me menmen haiu merteyem me Kraîs, te haiu mamre mít iuwe yaain mamîr ke Kraîs. ¹⁴*Haiu mar im, te haiu in ere maain ap mamre nikerek netari menmen. Haiu ap mises hîm enum me memitetpîn. Mít nisesim hîr nar ke kanu kenterer wan eik, hîrak kîniu kewîrek kepno in kepno ein. Mít kerek nises hîm enum me mít kerek hîr nari han ke mít neriuwe hîm hîr hîras han kitetim netpim. ¹⁵*Au, haiu hanhan hîras matîp hîm yaaim me God emisesim, te haiu mepno ere haiu mîre mít iuwe haiu mar ke Kraîs. ¹⁶*Kraîs hîrak kîre paan hîrak kinîn naanmîpre haiu mít haiu mîre yînk kîrak, te haiu mîrak menmen

mîre hîrak kehîmîtan haiu niutîp niutîp mamriakem. Haiu mít haiu mîre his, hit nekeni, naan, te haiu mamkaapan, te haiu mamu yînk kiutîp. Haiu mamriak menmen mar im, te haiu mamre iuwe haiu han tewenînan.

Mít nises God hîr enweikîn sip enwet menmen me nîpaa

¹⁷*In ek hi hekrehîr ke Mîtîk Iuwe Kraîs Jisas hi hetpi hîm manp. Yi in ere maain ap te yi eiyises menmen mít ap ne weiwîk me God hîr nîrîakem au emît. Hîr han kitet menmen hîram enum weinîm. ¹⁸*Han kîr hîrak kîre mîtîk ke wîtaan ken ap ketenen si au. Hîr nîrîak menmen enum nises menmen God kîneinîm nentar hîr netari menmen me God, nekre han kîr hîr nîneinîm. ¹⁹*Te hîr ap yînk enuk au. Hîr hanhan iuwe te hîr nanises menmen enum me nariyanhis newenînem, han kîr kekrit te hîr nîrîak menmen enum enum nisesim wîsenum.

²⁰Yi mít miyapîr ap yemtau haiu metpiyem yi yises hîm me Kraîs mar im taauye! ²¹Hi hertei yi epei yemtau hîm me Kraîs, hîr mít nan netpi hîm yaaim mîrak. ²²*Hîr netpi hîm mar im: "Yi nîpaa yi yises han ki enum. Hîram menmen enum me memitetpîn, hemkre menepam me menmen, te hîram mewaank hîremes meriuw-erem." Hîr mít natîp menmen im yi eiweikîn sip eiwetîwem einopîn eikeipnîwem. ²³*Yi yîrîak menmen im, te God eknip han ki hîrak yaaik ekriuwe Hîmîn kîrak Yaaik. ²⁴*God kîrîak han ki hîrak yaaik. Hîrak kenip han ki kakîr ke han kîrak, te han ki ekises menmen yaaim ekrîak God kaktike mít em.

²⁵*Te yi mít miyapîr yapîrwe niutîp niutîp einopîn eikeipîn

* 4:12 2Ti 3:17 * 4:13 Kl 1:28 * 4:14 1Ko 14:20 * 4:15 Ef 1:22, 5:23; Kl 1:18 * 4:16 Kl 2:19 * 4:17 1Pi 1:14; Ro 1:21 * 4:18 Ef 2:12 * 4:19 Kl 3:5 * 4:22 Ro 8:13; Kl 3:9 * 4:23 Ro 12:2 * 4:24 Jen 1:26; Kl 3:10 * 4:25 Kl 3:8-9; Sek 8:16

menmen enum me memitetp̄n, eiwen̄n h̄m menmen, eiȳr ke m̄tik kenemt̄n laplap kerek hap̄k mewim kew̄rem men p̄n. Yi niut̄p niut̄p eit̄p h̄m yaaım keremem eiriuwe ni yinan eiȳntar haiu m̄t yap̄rwe haiu niut̄p niut̄p p̄nan me ȳnk kiut̄p ke Kraıs. ²⁶ *W̄i yi han enuk eiriuwe menmen enum, yi naanempre h̄ras eiwen̄n han ki te yi ap eiriak menmen enum eiȳnterim. Yi ap han enuk han ekitet menmen im yap̄rwe au em̄t. W̄i miut̄p kerekek. ²⁷ Te haiu ap emwis Seten kakri han kaiu haiu mamriak enum. ²⁸ *M̄t miyap̄r kerek n̄paa ere in nekint̄p menmen h̄r p̄ke nanriakem meiyam au em̄t! H̄ram epei au! In ek h̄r enriak menmen yaaım enriuwe his m̄r, te h̄r nantenen menmen yap̄rwe te nanwet m̄t enun netenen menmen auri nankepi nanriuwere. ²⁹ *Yi ap eit̄p h̄m enum em̄ke h̄m ki au. Yi eit̄p h̄m yaaım h̄ram mamkaap m̄t han h̄r nan̄mtau h̄m mi, te h̄r enu werek werek. ³⁰ *Yi ap einip God H̄m̄n Yaaık han enuk ekriuwe menmen yi ȳriakem kentar h̄rak kerekek kehimiteni, te maain God kaktihis yi yayu eit̄kerek. ³¹ *Yi eiweik̄n sip eiwet menmen enum me yi yine han enuk hekrit hekrit, yemtaant̄wo, o yi yanuni yeriuwe menmen. Yi ap eit̄p yeh̄iak yene m̄t, o yesiuwe h̄m, te yi hanhan eiriak m̄t menmen enum eiriuwere au em̄t. ³² *Te yi eiriakan yaaım, han etwen̄nan, yi eiȳsak menmen enum m̄t han nerekyiyem, yi eit̄p h̄ram menmen wein̄m. Yi eiriakem eiȳr ke God. H̄rak

kesak menmen enum haiu m̄t m̄riakem mentar menmen Kraıs k̄riakem, te h̄rak kat̄p h̄ram menmen wein̄m.

5

Haiu m̄t miyap̄r emises menmen yaaım

¹ *God epei hanhani kesak menmen enum yi ȳriakem, te yi eiȳs-esik eiȳr ke n̄kerek n̄rak h̄r nis-esik. ² *Yi han etwen̄nan eiȳr ke Kraıs n̄paa han tewen̄nai h̄rak kaa te kekepai. H̄rak kaa, te menmen im h̄rak k̄riakem h̄ram m̄re menmen m̄t newepwarem h̄ram m̄n̄n yaaım m̄t newet God em.

³ *Yi m̄t miyap̄r ne God, te yi ap yimen̄p̄n yat̄pan me menmen enum me yisesan ȳriaran, o menmen enum me ȳnk enuk o menmen me hemkre menepam au em̄t! ⁴ *Yi ap eit̄pan me menmen enum menip m̄t ȳnk enuk neriuwerek, o h̄m wein̄m wein̄m, o h̄m h̄r han enuk neriuwerek au em̄t. Yi eit̄pan eiwen̄pi niuk me God keremem.

⁵ *Yi epei yertei werek werek menmen im. M̄t kerek h̄r enun nariyanhis newen̄nem o m̄t enun nises menmen enum, o m̄t enun hemkre menepam neriuwe menmen h̄ram enum mar ke m̄t newepwar menmen newet t̄pir em. Yi yertei m̄t nar in en, h̄r ap te nan̄no nanu nantike God ketike Jisas Kraıs taau!

⁶ *Yi ap eiwis m̄t h̄r nanmit̄p̄n nanriuwe h̄m wein̄m h̄r nat̄p menmen im enum hi epei hetpiyem h̄ram yaaım au em̄t. H̄r nemip̄n, te God kaknep m̄t kerek h̄r nises menmen enum hi epei hetpiyem. ⁷ Yi ap eiȳs-esi eiȳr ke menmen enum h̄r

* 4:26 Sam 4:4; Je 1:19-20 * 4:28 1Te 4:11

1Te 5:19; Ef 1:13-14 * 4:31 Kl 3:8 * 4:32

* 5:2 Ro 14:15; Ga 2:20; Hi 10:10; Eks 29:18 * 5:3 Kl 3:5

* 5:6 Kl 2:4, 8; Ro 1:18 * 5:8 Ef 2:11, 13; Kl 1:13; 1Pi 2:9; Jo 12:36

* 4:29 Ef 5:4; Kl 3:8, 4:6 * 4:30 Ais 63:10;

Mt 6:14, 18:22-35; Kl 3:12-13 * 5:1 Mt 5:48

* 5:3 Kl 3:5 * 5:4 Ef 4:29 * 5:5 1Ko 6:9-10;

* 5:5 1Ko 6:9-10;

niriakem eiyintar God kaknip.
 8 *Nipaa yi yar ke mit ne witaan yeke ti yen, te in ek yi kerek yi mit miyapir ne Mitik Iuwe Krai. Yi yar ke mit miyapir neke ti ne wepni (o yanm), te yi eiyises menmen yaaim keremem.
 9 Menmen yaaim mit nisesim, hiram mire wepni (o yanm) kir, hiram meteikin mekam yaaim, mekam hiram mises him me God, mekam hiram him yaaim. 10 *Yi han ekitet mekam yi eiyisesim hiram mamriak Mitik Iuwe God han yaaik. 11 *Yi ap eiyises menmen enum mire witaan toto mit enun niriakem. Au, yi eiwepyapir mit in em, yi eiyitpor menmen hir nisesim hiram enum. 12 Menmen enum mit niriakem nepakinem, hi yink enuk te hi ap etpiyem au emit! 13 *Yi yewepyapir menmen yapirwe mit enun niriakem, hir nanirtei hiram yaaim o enum. Im em hiram mire wepni (o yanm) kir te mit nanir menmen. Yi yewepyapir menmen enum, hiram au mami. Im em hiram mire mitik kiman si kekere winak, menmen me toto hiram mami, si mir mepu keremem. 14 *Mar keremem te him me God mau tuiwei matip mar im:

“Ti mitik kerek ti haa hiwaai, ti pike ekrit, te Krai kaknen kaku han kit. Hirak kire wepni (o yanm) kir kenep ein ein.”

15 Te yi naanempre hiras me menmen yi yiriakem. Yi ap eiriak menmen mire mit hir nepitari menmen. Au, yi eiriakem emir ke mit hir nertei menmen yapirwe. 16 *Wi im hiram enum, mit hir niriak enum, te yi naanempre wi miutip miutip te yi eitip mit him yaaim me God te mit nanirteiyek.

17 *Te yi ap eiyises menmen enum au emit! Yi eiyises menmen Mitik Iuwe God hanhan yi eiyisesim.

18 *Yi ap eiyim tipar si enum te yi yetaritari eiriak menmen enum. Au, yi eiwi God Himn Yaaik eku ekikre han ki akinini naanmamri me menmen yi yiriakem. 19 *Yi yetike ni yinan yi eitipan him me God, yi eiyine henye me God. Yi eiyine henye, yi eiwenipi niuk me Mitik Iuwe God eiriuwe him mi, yi eiriak tukin, wekinp, heurek, menmeiyam te yi han yaaik iuwe eiriwerem. 20 *Menmen yapirwe kerek mamnen, hekrit hekrit yi eiwenipi niuk me God Haai kaiu mentar Mitik Iuwe kaiu Jisas Krai kerek nipaa kekepai keriyei haiu men God.

Pol katip him men mit miyapir hir neitan

21 *Yi eiyimtewan him me ni yinan yi eiyisesim eiyintar yi yises Krai, yi yewenipi niuk mirak.

22 *Yi miyapir yeit mikan ni, yi yemtau him me mikan ni yar ke yi yemtau him me Mitik Iuwe Krai. 23 *Yi yiriak menmen im eiyintar mikan ni hir ninini naanempri nar ke Krai hirak kinin naanmpre mit miyapir hir nisesik. Hirak kaa, te pike kakithis haiu mit, hirak kire paan, haiu au haiu mire yink. 24 Yi miyapir yayimtau him me mikan ni yayisesim me menmen yapirwe yar ke haiu mit miyapir ne weiwik me God haiu memtau him me Krai haiu misesim.

25 *Yi mit epei yeit miyapir yi hanhani yar ke Krai hanhan haiu mit ne weiwik me God. Hirak kaa te kakikepai kaktaihis, 26 *te hirak kenip haiu mit haiu yaain mentar haiu mises him mirak, te mit han

* 5:10 Ro 12:2 * 5:11 2Jo 10-11 * 5:13 Jo 3:20-21 * 5:14 Ais 26:19, 60:1; Ro 13:11
 * 5:16 Kl 4:5 * 5:17 Ro 12:2; Kl 1:9 * 5:18 Lu 21:34 * 5:19 Kl 3:16; Sam 33:2-3 * 5:20
 Kl 3:17 * 5:21 1Pi 5:5 * 5:22 Jen 3:16; Kl 3:18; 1Pi 3:1 * 5:23 1Ko 11:3; Ef 1:22 * 5:25
 Kl 3:19; 1Pi 3:7; Ga 1:4 * 5:26 Ta 3:5; Hi 10:10 * 5:27 2Ko 11:2; Kl 1:22

nĭkĭrai neriuwe tĭpar. ²⁷ *Hĭrak kĭrĭakem, te hĭrak kenip haiu mĭt ne weiwĭk miutĭp me God han kaiu hĭrak yaaik iuwe kĭre mĭt ap wikes o warep mewi au. Haiu yaain mar ke mĭte yaaip wetpen enu, Kraiskaktaihis. ²⁸ Kar ke Kraiskhanhan haiu mĭt miyapĭr, te yi mĭt hanhan miyapĭr ni. Yi hanhani yar ke yi hanhan yĭnk ki. Mĭt kerek hanhan miyapĭr nĭr hĭram mar ke hĭr hanhan hĭras. ²⁹ Mĭtik kei kiutĭp ap kĭnaain yĭnk kĭrak kakĭwaankek au. Hĭrak naanmĭprewek kakwetĭwek menmen, te hĭrak kaku werek werek kar ke Kraisknaanmĭpre haiu mĭt ne weiwĭk me God. ³⁰ *Hĭrak naanmĭprai haiu mĭt kentar haiu mĭre yĭnk kĭrak. ³¹ *Kraisketike haiu mĭt ne weiwĭk me God, haiu mau yĭnk kiutĭp, mentar hĭm me God mau tĭwei matĭp mar im: “Mĭtik keimĭn kakĭt mĭte, hĭrak kaknaaiwĭr miye haai, hĭrak kaktike mĭte pĭrak nanu niutĭp, hĭr nĭre yĭnk kiutĭp.” ³² *Hĭm im yaaim, hi han kitet hĭram matĭp me Kraisketike haiu mĭt ne weiwĭk miutĭp me God. ³³ Te hĭram wen matĭp yi mĭt niutĭp niutĭp hanhan miyapĭr ni yar ke yi hanhan hĭras. Miyapĭr yi eiwenĭpi niuk me mĭkan ni.

6

Pol katĭp hĭm me miye haai netike nĭkerek nĭr

¹ *Yi nĭkerek yi eiyĭmtau hĭm me miye haai ni yentar God kehĭmĭteni hĭr ninĭni naanmĭpri. Im em hĭram yaaim. ² *Hĭm me God mau tĭwei matĭp mar im: “Yi eiyĭmtau hĭm me miye haai ni eiyĭntar hĭram keremem me hĭm me God minĭn matĭp menmen

yaaim God kakĭrak haiu mĭt em.” ³ Hĭram matĭp mar im: “Yi eiyĭsim, yi eiyu werek werek eiyu tĭ tito yapĭrwe.”

⁴ *Yi miye haai, yi ap eine nĭkerek ni eiyĭtpor enum enum yari han kĭr ere hĭr nine han enuk nemtaantĭwo neriui au emĭt! Au, yi eineri eiteiknor menmen God hanhan yi yapĭrwe yi eirĭakem.

Pol katĭp hĭm me mĭt hĭr nĭriak menmen me mĭt nĭr iuwe kerek ninĭni naanmĭpri

⁵ *Yi wok mĭt kerek yi yĭriak menmen me mĭt iuwe ni, yi eiyĭses hĭm me mĭt hĭr ninĭni naanmĭpri yeit tĭ ik. Yi naanempre hĭras te yi yerekyor yaaim yar ke yi yĭriak menmen me Kraisk. ⁶ Yi ap eirĭak menmen yaaim te mĭt nantĭpare yi yaain keriyen au emĭt! Hekrit hekrit yi eirĭak menmen eiyĭr ke mĭt hĭr nĭses Kraisk enĭrakem, yi eiyĭses menmen God hanhan yi eirĭakem eiriuwe han ki. ⁷ Yi han yaaik eirĭak menmen eiyĭntar yi yĭriak menmen me mĭt keriyen au. Yi yĭriak menmen me God. ⁸ *Yi yertei neimĭn hĭr wok mĭt hĭr nĭriak menmen me mĭt han, o neimĭn hĭr mĭt iuwe ninĭn naanmĭpre mĭt han, hĭr yapĭrwe nanĭrak yaaim, te hĭr nanĭt menmen mĭpĭram me his me Mĭtik Iuwe Kraisk.

⁹ *Yi mĭt iuwe kerek yinĭn naanmĭpre mĭt weinĭn, yi eirĭak menmen yaaim me mĭt ni. Yi ap eiyĭtpor enum eineri, te hĭr enĭneini enĭsesi au emĭt! Mĭtik Iuwe Kraisk kepeit wit ke God, hĭrak kinĭni yetike mĭt ni naanmĭpri. Maain wĭ God hĭrak skelim mĭt, hĭrak ap han kitet ke mĭtik hĭrak iuwe o hĭrak weinĭk au. Hĭrak han kitet menmen mĭt nĭriakem mĭpĭram.

* 5:30 1Ko 6:15; Ef 1:22-23 * 5:31 Jen 2:24; Mt 19:5 * 5:32 Rev 19:7 * 6:1 Kl 3:20

* 6:2 Eks 20:12; Mt 15:4 * 6:4 Kl 3:21; Diu 6:7, 20-25; Sam 78:4; Pro 22:6 * 6:5 Kl 3:22-23;

Ta 2:9-10; 1Pi 2:18 * 6:8 2Ko 5:10; Kl 3:24-25 * 6:9 Kl 4:1; Ro 2:11

Mit nises h̄im me God h̄ir nar ke m̄it ne ami h̄ir netike Seten nenepan

10 *Hi etpi h̄im im m̄ikaru. Yi eiyu han tokik eiȳriuwe menmen iuwe manpenum ke Mit̄ik Iuwe Kraiś h̄irak keweteiyem. 11 *Yi eiwap̄in han ki eiriuwe menmen iuwe God keweteiyem, h̄iram mar ke nopen k̄wap̄in ȳnk ki, te yi han tokik eiyu eiriuwe menmen enum me memip̄in Seten kakri han ki kakriuerem. 12 *Haiu ap menepan metike m̄it au. Haiu menepan metike t̄ipir enum mau nepni, Seten, t̄ipir, herwe, teket maam, manm̄in o menmei ham h̄iram min̄in naanm̄ipre menmen enum me t̄i. 13 Te yi eiȳt menmen me God mamkepi h̄iram mar ke nopen, yipo henmik menmeiyam. Te maain w̄i enum mamnen yi eitike Seten yi einepan, yi yenepan epei au, yi wen eiyr̄p eiyu werek werek.

14 *Yi eiyu eiȳt menmen mamkepi. Yi eiriuwet h̄im yaaim mamu mam̄kre han ki eiyr̄ ke m̄it ne ami newis waai mau tu k̄r. Yi yr̄iak menmen yaaim h̄iram mar ke yi eirem̄nk tan̄k mau han pank.

15 *Yi eit̄ip m̄it h̄im yaaim me God h̄irak hanhan kaktike m̄it nankiyan nanu nan̄t, h̄iram mar ke yurik m̄it nemt̄in mau nopen h̄iram m̄iwap̄in h̄it mi te m̄it h̄ir n̄r h̄it mi new̄r yipo nanm̄ip au h̄ir nan̄mtenim. 16 Yi eir̄ak menmen im hi epei hetpim, yi wen han ekitet Jisas Kraiś eiyisesik, te h̄iram mar ke nopen h̄irak keseuni menmen enum t̄ikaap, t̄inau, henmik o yipo te h̄iram mamiwep̄ yi m̄it au. Yi han ekitetik eiyisesik. Menmen im mamkepi te Seten kakw̄r menmen enum

m̄irak m̄ire si mamnep han ki kariuwerem au. H̄iram mamt̄inp̄in mamno mami mam̄it. 17 *God keriuwet Jisas kaa, te kak̄this haiu m̄it. Yi han ekitet menmen im, te h̄iram mamkepi mamre wa hesnu m̄it nemiuon mau paan. Yi eiyises h̄im me God h̄iram mam̄r ke h̄ine me his God H̄im̄in Yaaik keweteiyem. 18 *God H̄im̄in Yaaik h̄irak kak̄kepi te hekrit hekrit yi eiyitehi God menmen, yi eiwen̄ipi niuk m̄irak. Hekrit hekrit yi naanmamre h̄iras, yi ap eiyu yain yain au em̄t! Yi eiyitehi God kak̄kaap m̄it miyap̄r n̄irak. 19 *Yi eiyitehi God ke hi, te h̄irak kakweto h̄im, hi ap ȳnk enuk au, hi eh̄rp hat̄ip m̄it h̄im yaaim me Kraiś n̄ipaa God kepak̄nem. 20 *Hi m̄it̄ik hat̄ip m̄it h̄im yaaim. Te hi hepu winak enuk ke gavman henterim. Yi eiyitehi God kak̄kepa hi ap h̄inaain hat̄ip m̄it h̄im m̄irak au. Hi tewen eh̄t̄por menmen har ke n̄ipaa hi h̄ir̄iakem.

Pol kat̄ip h̄im m̄ikaru

21 *Tikikas, kaiu yinak yaaik kaknen kak̄t̄pi menmen yap̄rwe nepei man hi. H̄irak m̄it̄ik yaaik k̄riak menmen me Mit̄ik Iuwe Kraiś. 22 Hi heriuwetek kaknen yi m̄it kak̄t̄pi menmen, te yi eiȳrtei haiu mepu werek werek, te yi han yaaik eiyu.

23 Hi hanhan God Haai ketike Mit̄ik Iuwe Jisas Kraiś hanhani tatrekyi yi eiyu werek werek yi eiyisesik. 24 *Hi hanhan God kak̄riak menmen yaaim me m̄it miyap̄r yap̄rwe h̄ir hanhan Mit̄ik Iuwe kaiu Jisas Kraiś, h̄ir nisesik nemtau h̄im m̄irak werek werek.

Mep̄ir keremem

* 6:10 1Ko 16:13 * 6:11 Ro 13:12; 2Ko 10:4; Ef 4:14 * 6:12 Jo 14:30; 1Pi 5:8-9 * 6:14 Ais 11:5; 59:17; 1Te 5:8 * 6:15 Ais 40:9; Nea 1:15; Ro 10:15 * 6:17 1Te 5:8; Ais 49:2; Hi 4:12 * 6:18 Lu 18:1; Kl 4:2; 1Te 5:17 * 6:19 Ap 4:29; Kl 4:3-4; 2Te 3:1 * 6:20 2Ko 5:20; Fm 9 * 6:21 Ap 20:4; Kl 4:7-8; 2Ti 4:12 * 6:24 1Pi 1:8

Tiwei Pol Kewisik Ken Wit Filipai Menmen me tiwei ik

Pol katip hirak kitehi God ke mit
me wit Filipai 1:1-11

Menmen epei man mewaank
Pol 1:12-26

Menmen mit nanisesim nentar
hir ne Krai 1:27-2:18

Pol kewepyapir menmen Timoti
ketike Epafrodaitas tirakem
2:19-30

Pol katip mit hir naanpire
hiras me mit enun netike
menmen enum 3:1-4:9

Him me Pol ketike hirak yinan
neit wit Filipai 4:10-20

Pol katip mit ne Filipai him
mikaru 4:21-23

*Tiwei Pol kewisik ken mit ne
Filipai*

¹ *Hi Pol hetike Timoti hawir
wirak menmen iuwe me Jisas
Krais kerekek. Hawir wesiuwe
tiwei ik ken yi mit kerek yin
naanpire mit miyapir ne
weiwik me God yetike yi mit
yekepi yeit wit Filipai, yi yetike
mit yapirwe ein kerek yi yises him
me Krai Jisas. ² *Hawir hanhan
God Haai kiau ketike Nikan kirak
Mitik Iuwe Jisas Krai hirakit
tatrekyi yaaim, yi eiyu werek
werek.

*Pol kitehi God kakikaap mit
yapirwe nankine tiwei ik*

³ *Hi hatip God hirak yaaik
kentar hi han kitet hirak kerekyi
yi yaain te yi mit epei yirak
menmen yaaim. ⁴ Wi ham hi
hitehi God menmen hi han yaaik
hitiwekhi me yi mit yapirwe
⁵ hentar yi yekepa haiu matip
mit miyapir him me God, nipaa
yi yin yemtewem ere in. ⁶ *Hi

hertei menmen im werek werek.
God kerekek nipaa kerekyi yi yis-
esik hirak kakikepi yi yeipisesik
werek werek ere maain wi Jisas
Krais pike kaknen kakwepyapir
hirakes. ⁷ Hi hanhan yi mit yekre
han kai. Im yaaim mentar God
epei kirak yaaim kikaap haiu mit
nipaa wi hi hepu hekre winak
enuk ke gavman o wi hi hepu
witeik, hi hewepyapir him me God
hi hari han ke mit te hir nisesik
heriuwe menmen hi hirakem.
⁸ *God hirak kertei hi hanhan iuwe
me yi mit yapirwe har ke Jisas
Krais hanhan yi mit.

⁹ Hi hitehi God te yi mit han
teweninan wisenum, yi eiyirtei
menmen me God werek werek, yi
eiyirtei mekam yaaim mekam au
enum, ¹⁰ *te yi eiyises menmen
yaaim iuwe te menmen enum ap
mamu mamikre han ki au me wi
Krais pike kaknen. ¹¹ *Te in ek
Jisas Krai kakrekyi han ki yaaik
kau him keriuwe menmen yaaim,
yi eirak menmen yaaim te God
kakit niuk iuwe kakinterim.

*Pol kepu winak enuk, menmen
im mikaap him me God mamno
heriyai heriyai*

¹² *Nai yinan, hi hanhan te
yi eiyirtei menmen im epei man
merewaank hiram man mewaank
him me God au. ¹³ *Hiram men
mikaap mit ne ami ne gavman
netike mit nau menep menep hir
nertei hi hepu hekre winak enuk
ke gavman ik e hentar hi hises him
me Krai. ¹⁴ Nai yinan in yapirwe
hir ap ninaain te hir natip mit
him me God wisenum nentar hir
nira hi hepu winak enuk ke gav-
man ik ek. Hir han kitet Mitik
Iuwe Krai kakikepi.

¹⁵ Mit han natip mit miyapir
him me Krai nentar hir hanhan
nanri mit nanises him mir te

* 1:1 Ap 16:12-40 * 1:2 Ro 1:7; Ga 1:3; Fl 3

* 1:8 Ro 1:9; 2Ko 1:23

* 1:10 Hi 5:14; Fl 2:16; 1Te 5:23

* 1:3 Ro 1:8; 1Ko 1:4 * 1:6 1Ko 1:8; Fl 2:13

* 1:11 Jo 15:8 * 1:12 2Ti 2:9

* 1:13 Ap 28:30; Ef 3:1

h̄r nanwen̄pi niuk m̄r. M̄t han newepyap̄r h̄m me Kraiss nentar h̄r yaain h̄r hanhan n̄r̄iakem nankepa. ¹⁶ M̄t han yaain h̄r n̄r̄iakem nentar h̄r hanhan neriuwa. H̄r nertei God keh̄m̄tēna hi naanm̄pre h̄m m̄rak hewepyap̄rem heit in. ¹⁷ M̄t han newepyap̄r h̄m me Kraiss nentar h̄r hanhan neriuwa au. H̄r han kitet h̄r nenipau hi ȳnk enuk han enuk hentar hi hepu w̄nak enuk ik ek h̄r nari m̄t yap̄rwe h̄r nanisesi, te hi au. ¹⁸ H̄ram em̄rem! Hi han yaaik heriuwerem hentar m̄t h̄r newepyap̄r h̄m me Kraiss me han k̄r yaaik o han k̄r enuk. Hi han yaaik ehu entar hi hertei.

Hi hepu t̄ ik, hi hewen̄pi niuk me Kraiss

¹⁹*God h̄m̄n yaaik kerek Kraiss epei keriuwetek kan kak̄kepa kakwisa hi eno witeik entar yi yitehi God kak̄kepa.

²⁰*Hi han kitet hi ap epak̄n h̄m me God te hi ȳnk enuk eriuwe h̄r̄ekes hentarim te hi han tokik ehu hi hat̄p m̄t h̄m m̄rak har ke n̄paa ein ere in hi hewepyap̄rem. Hi ehu o maain m̄t ne ami naniyep hi hahi, hi hanhan m̄t nant̄p Kraiss h̄rak yaaik nan̄ntar menmen hi h̄r̄iakem. ²¹*Hi ehu te hi eh̄ses Kraiss. Hi au hahi te hi eh̄t menmen yaaim im e: Hi ehu etikerek. ²²*Hi hahi o ehu, te maain menmen hi h̄r̄iakem mamkaap m̄t nanises Kraiss. Hi hep̄tari mekam min̄n. Hi hahi o hi ehu. ²³*Hi han kai kekrit kekrit. Hi hanhan te hi hahi te hi ehu etike Kraiss. H̄ram yaaim iuwe. ²⁴⁻²⁵ Au, hi am̄ ehu te hi ekepi. H̄ram min̄n. Hi han kitet hi hahi au ehu te hi ekepi yi eiyses h̄m me God werek werek yi han yaaik eiȳntar hi wen hepu.

²⁶ Maain hi enen ehu etikewi yi han yaaik yeriwa w̄senum te yi eiwen̄pi niuk me Kraiss.

M̄t ne Filipai netike Pol h̄r nekiyan nanises h̄m me Kraiss

²⁷*Mekam mamnen yi han kitet menmen im. Yi eir̄ak menmen yaaim mar ke m̄t h̄r nises h̄m me God te maain hi ari o au, hi tewen eh̄mtau h̄m yaaim m̄t nan̄tpim me yi m̄t, yi eikiyan eiyu han kiut̄p. ²⁸ Yi ap einaain eiriuwe m̄t enun nerekyi enum au em̄t! Yi eiȳrp eit̄p m̄t h̄m yaaim me God keremem, te menmen im meteiknor maain God h̄rak kak̄waanki, te meteikni yi au maain God kak̄tihis yi eiyu werek werek. ²⁹ God kewisi yi yises h̄m me Kraiss wein̄m kere-mem au. God kewis m̄t enun h̄r nerekyi enum nentar yi yisesik. ³⁰*Yi yetikewa haiu mekiyan m̄t h̄r nanwep nanraiwaank nar ke n̄paa ere in yi yertei h̄r neiyep nerewaank.

2

Haiu mewen̄n han kaiu han ekitet m̄t h̄r nises h̄m me God

¹ Yi han ki kepu tokik kentar yi yises h̄m me Kraiss. Yi han yaaik yepu yentar Kraiss h̄rak han tewen̄ni. Yi yetike God H̄m̄n Yaaik yi yau han kiut̄p, yi han ekitet m̄t yi han etwen̄ni. ² Menmen im epei mau han ki te yi einipa te hi han yaaik iuwe. Yi eikiyan eiyu han ekitet menmen miut̄p, yi han tewen̄n m̄t netike God. Yi eiyu han kiut̄p kerekek. ³*Yi ap han ekitetan me yi h̄ras keriyen au. Yi han ekitet m̄t han menmen h̄r han kitetim. ⁴*Yi ap eir̄ak menmen te m̄t nant̄p nanwen̄pi yi iuwe au em̄t! Yi eiwen̄n han ki yi han ekitet m̄t h̄r nin̄ni h̄r yaain.

* 1:19 2Ko 1:11 * 1:20 1Pi 4:16 * 1:21 Ga 2:20 * 1:22 Ro 1:13 * 1:23 2Ko 5:8
* 1:27 Ef 4:1; 1Te 2:12; Fl 4:3 * 1:30 Ap 16:19-40; Fl 1:13 * 2:3 Ga 5:26; Ro 12:10 * 2:4
1Ko 10:24, 33

Krais kinaaiwir menmen mirak yaaim kekepai te God kewenipiyek hirak Iuwe

⁵ Yi han ekitet menmen yar ke Krais nipa hira han kitetim. Hiram im: ⁶ *Hira kertei hira kipe God te hira ap hanhan kaku kake ke hira. Au, ⁷ *hira keweikin sip kewetiwem hira hirekes keweikinhis kire mitik weinik Maria winaak, hira kepir ke haiu mit. ⁸ *Hira keweikinhis kar ke mitik weinik, hira kewenin han kira kises him me God. God katip hira eki ekikaap haiu mit, te hira kises him mirak hira yink keke hira kaa kentar nu tentarakit. ⁹ *Hira kaa kentar nu tentarakit kire mitik enuk, te God katip hira enuk au. Hira kewenipiyek katip hira yaaik wisenuk. ¹⁰ *Hira Mitik Iuwe kinin menmen yapirwe. Hira yaaik wisenuk te neimin neit wit ke God o nepu ti in o mit epei naa niwaai ti o tipir, hir nanimtau God kekine niuk me Jisas, hir yapirwe nanineinik nanwen ninip nantip nanir ik: ¹¹ **“Hira Yaaik au Iuwe,” hir nanwenipi God Hai hira iuwe kakintar menmen im me Krais.*

Haiu mamre si mamteikin mit yayiwe ke witaan, haiu emteiknor yayiwe ke God

¹² *Nai yinan nipa hi hepu hetikewi yi yemtau him mai yi yisesim. In ek hi hepu hetikewi au hi heit yanimin. Yi eiysisa eiyir ke nipa ein yi yisisa te in ek yi eiyises him mai wisenum. Yi eiyises menmen nipa God kerekuyem te maain hira kaktihis. Yi einaain eipirpir te yi ap einipek yink enuk ekiriwi. ¹³ *Yi eirakem eiyintar God hekrit hekrit kirak han ki te yi hanhan

eiyises menmen hira hanhan yi eiyisesim.

¹⁴ Menmen yapirwe yi yirakem yi ap yenehan yenehan yeriuw-erem au emit! Yi eirakem kere-
mem. ¹⁵ *Yi eirakem mamir im te yi ap eirak menmen enum au yi eiyu yaain. Yi yaire nikerek ne God yi yaain yar ke si me witaan mir, yi yau ninin ke mit hir niraak enum enum, ¹⁶ *yi eiyipor him yaaim me God mamkaap mit hir nanu werek. Yi eirak menmen im te maain Jisas pike kaknen hi han yaaik entar hi hertei menmen hi herekiyem hiram weinin au.

¹⁷ *Yi yises him me God hiram mar ke yi yewepwar yewis menmen mau kinan yewet God em. Maain hir mit naniyep hi hahi hemkre mamwen hiram mire mit neit tipar naam nerpaasem neiyim nenke menmen. Hemkre mai mamwen hiram mamkepi yi eiyises God werek werek, te hi han yaaik wisenuk. ¹⁸ *Menmen im mamnen te yi han yaaik eitikewa eiyir ke hi han yaaik.

Pol ketpor ke Timoti

¹⁹ Hi hanhan Mitik Iuwe Jisas kakwisa hi eriuwet Timoti kaknen kakir yi mit te maain Timoti pike kaknen kakitpo hi ertei yi yepu werek yises God, te hi han yaaik eriuwi. ²⁰ Hi ap mitik kei yaaik kiper ke Timoti. Hira kpra te hira hanhan kakikaap yi mit eiyu werek werek. Hira kiutip kerekek. ²¹ *Mit han hir enun han kitet hiras. Hir nnapen naanipre menmen me Jisas Krais mit nisesim. ²² Te yi yertei Timoti au. Hira mitik yaaik han kitet hirekes au han kitet yi mit. Hira kekepa hawir wewepyapir him

* 2:6 Jo 1:1-2, 17:5 * 2:7 2Ko 8:9; Jo 1:14; Ro 8:3 * 2:8 Jo 10:17; Hi 5:8, 12:2 * 2:9 Ap 2:33; Ef 1:20-21; Hi 1:3-4 * 2:10 Ro 14:11 * 2:11 Ro 10:9 * 2:12 Sam 2:11; 1Pi 1:17 * 2:13 Jo 15:5; 1Ko 12:6, 15:10; 2Ko 3:5; 1Te 2:13 * 2:15 Dan 12:3; Mt 5:14, 10:16; Ap 2:40 * 2:16 Fl 1:10; 1Te 2:19; Ais 49:4; Ga 2:2 * 2:17 Ro 15:16; 2Ti 4:6 * 2:18 Fl 3:1, 4:4 * 2:21 2Ti 4:10

me God kep̄r ke n̄kan k̄kaap haai k̄rak. ²³ Maain hi ertei mekam mamnen h̄r nerek̄yewem te hi hare esiuwe Timoti kaknen yi m̄t. ²⁴ Hi han kitet M̄t̄ik Iuwe God kak̄kepa hi eno witeik waswas te hi hetike Timoti haw̄r waunen wauri.

Pol kat̄ip h̄im me Epafrodaitas

²⁵ *Hi han kitet hi eriuwet Epafrodaitas kaknen yi m̄t h̄rak kai yinak ki yinak, h̄rak ketikewa haw̄r w̄r̄iak menmen miut̄ip me God war ke m̄t ne ami n̄r̄iakem. N̄paa yi yeriuwetek kan kekepa me menmen. ²⁶ H̄rak hanhan kak̄r yi m̄t kent̄ar yi yemtau h̄rak k̄nap te h̄rak k̄napen yi hanhanek h̄rak k̄nap. ²⁷ N̄paa menep h̄rak kaa te God han tewen̄nek kekepik h̄rak kaa au kepu. H̄rak han tewen̄nek kerekek au. H̄rak han tewen̄na ap kenipek kaa te menmen im ap merewaank han kai, hi wen hau hekre w̄nak enuk. ²⁸ Te hi heriuwetek waswas kakno kakri yi m̄t te yi eiȳrek yi han yaaik eiriuwerek. Yi han yaaik eiyu te hi han yaaik eriuwi. ²⁹ *H̄rak kakiun wit yi yaȳrek yi han yaaik eiriuwe M̄t̄ik Iuwe h̄rak kewis̄ik ap kaa au. M̄t̄ik kar m̄t̄ik ik ek yi han ekitet h̄rak iuwe eiȳntar ³⁰ h̄rak ap hanhan h̄rak h̄rekes kaku au. H̄rak han kitet menmen me Krai, h̄rak menep kaki, h̄rak kekreh̄r ki h̄rak kekepa w̄senum te h̄rak k̄nap.

3

Keim̄n kises h̄im me Jisas Krai h̄rak m̄t̄ik yaaik

¹ *Nai yinan h̄im im m̄karu hi hetpiyem. Yi han yaaik eiyu eiriuwe M̄t̄ik Iuwe. Menmen n̄paa hi hewisiyem, in ek hi hewisiyem heteipim. Hi ap h̄napen hewis̄im

heteipim. Hi hewis̄im mamkepi te yi eiyu werek werek.

² *Yi naanmamre h̄ras me m̄t̄ ein h̄r enun n̄re nepere me yaank, h̄r nanri han ki te yi eiyises menmen me n̄paa ein me Moses. Yi naanmamre h̄ras me m̄t̄ in h̄r nat̄ip yi eirekir ȳnk ki.

³ *Haiu m̄t̄ in haiu keriyen m̄re m̄t̄ God kehimit̄enai haiu m̄t̄ n̄rak mentar haiu mewen̄pi God meriuwe H̄m̄n Yaaik k̄rak, haiu mat̄ip Krai Jisas h̄rak Yaaik haiu misesik. Haiu ap han kitet haiu merekir ȳnk kaiu h̄rak kak̄kepai haiu mam̄t̄ h̄m̄n yaaik haiu mamu mamt̄ike God taau. ⁴ *Hi hanhan te hi hises menmen me m̄t̄ h̄r nerekir ȳnk hi hisesim te hi au h̄napen. M̄t̄ han h̄r han kitet h̄r nerekir ȳnk te menmen im mamkepi h̄r nanu werek, hi hertei n̄paa hi hin̄ni me men-

men im. ⁵ *N̄paa hi hemkretuk hi hepu w̄ hispinak wikak (8), m̄t̄ nerekir ȳnk kai. Miye wina hi m̄t̄ik ke Isrel ke weiw̄k me maam kai Bensamin. Hi Hibru hi ke weiw̄k me Ebrahim kerekek. Hi epei hises h̄im me God werek werek hentar hi hises h̄im me m̄t̄ ne Farisi. ⁶ *Hi han kitet hi h̄r̄iak menmen iuwe me God te hi hewaank m̄t̄ miyap̄r kerek nises h̄im me Krai h̄r ne weiw̄k me God. M̄t̄ kerek h̄r nin̄na nat̄ip hi hises h̄im me Moses werek o au, h̄r nat̄ip hi yaaik, menmen enum

au. ⁷ *N̄paa hi han kitet h̄ram menmen iuwe te in ek hi han kitet h̄ram menmen wein̄m te hi hises Jisas Krai h̄rak kak̄kepa hahu werek werek. ⁸ Hi han kitet menmen im n̄paa hi hisesim h̄ram wein̄m keremem au. Menmen yap̄rwe hi han kitet h̄ram wein̄m mentar hi hertei hi hises Krai te menmen m̄rak min̄n menmen yap̄rwe me n̄paa mamkaap m̄t̄ nanu nant̄ike God.

* 2:25 Fl 4:18 * 2:29 1Ko 16:16, 18; 1Ti 5:17

* 3:3 Ro 2:29 * 3:4 2Ko 11:18, 21 * 3:5 Lu 1:59; Ro 11:1; 2Ko 11:22; Ap 23:6

8:3 * 3:7 Mt 13:44, 46

* 3:1 Fl 4:4 * 3:2 Sam 22:16, 20; Rev 22:15

* 3:1 Fl 4:4 * 3:2 Sam 22:16, 20; Rev 22:15

* 3:1 Fl 4:4 * 3:2 Sam 22:16, 20; Rev 22:15

Hi epei heweik+n sip ewet menmen yap+rwe marim hi han kitet h+ram m+re menmen enum meit tepe wenuw eim te hi ehises Kraisis werek werek. ⁹ *In ek hi ap h+riak menmen iuwe hises menmen me h+im me Moses werek werek te God kat+p hi m+tik yaaik au. God kat+p hi yaaik hentar hi hemtau h+im me Kraisis hi m+tik ke weiw+ik m+rak. God kewetai menmen yaaim mekre han kiau kentar haiu misis h+im me Kraisis keremem. ¹⁰ *Hi hanhan menmen im. Hi hanhan hertei Jisas Kraisis werek werek ketike menmen iuwe m+rak n+paa h+rak ket+wem w+ h+rak k+naaiw+r herwe hei h+rak kekrit kepu. Hi hanhan menmen n+paa menep Kraisis h+ram mamiyep mamkaap han kai kaki ke menmen enum me ti kak+r ke w+ n+paa h+rak kaa kentar nu tentarakit. ¹¹ *Hi h+riak menmen im te maain, hi hahi, h+rak kak+koya hi p+ke ekrit ehu ekiterek.

Pol hanhan h+rak kakre m+tik yaaik kak+r ke Jisas

¹² *Hi ap hat+p hi epei hises menmen im me Kraisis werek werek o hi epei m+tik yaaik. Au, hi wen hisesim te hi har ke Kraisis hentar h+rak epei kehim+tena hi m+tik k+rak. ¹³⁻¹⁴ *Nai yinan hi ap han kitet hi epei yaaik hep+r ke h+rak. Au, hi h+riak menmen im: Hi heweik+n sip ewet menmen me n+paa ein, h h+re m+tik kesiuknen resis kak+it menmen, hi hises menmen me God iuwe te maain hi eh+it menmen h+rak kehim+tan haiu m+it em. H+ram menmen im em: God ken+tau keriuwe menmen Kraisis Jisas epei k+r+akem te hi ano ehu etikerek.

¹⁵ *Haiu m+it haiu m+re iuwe me menmen me God haiu mau han kiut+p me h+im hi epei etpiyem. Yi m+it han ne yi m+it ein yi han kitet

menmen ham te God kakteikni h+ram enum yi ap eiyisesim au.

¹⁶ *Yi ap han ekitet menmen im yap+rwe em+it! Menmen me God n+paa haiu misisim, yi yetikewai haiu wen mamisesim wisenum te haiu mamre yaain mam+r ke Kraisis.

¹⁷ *Nai yinan yi wen eiyises menmen hi h+riakem. Yi eiy+himitan m+it h+r nises menmen n+paa yi y+r haiu m+it in haiu misisim meteikniyem, te yi yises menmen m+r. ¹⁸ *N+paa w+ yap+rwe hi hetpi te in ek hi menep hi h+ik+it hi hetpiyem heteipim. M+it han nare nises Kraisis te h+r neriuwe menmen enum h+r n+r+akem neteiknai h+r nisesik au, h+r nemip+n. H+r n+re m+it enun nepan ne Kraisis. ¹⁹ *M+it narik nan+iwaank h+ras h+r nan+no si tak+ikneni nan+ntar h+r nises han ke y+nk k+r keremem, God au. H+r han yaaik newepyap+r menmen enum h+r n+r+akem menip m+it h+r y+nk enuk neriuwerem. H+r han kitet menmen me ti keremem. Yi ap eiyises menmen m+r au em+it! ²⁰ *Haiu m+it ne ti ik e au, haiu m+it ne wit ke God, haiu memer+r Mit+ik Iuwe kiau Jisas Kraisis h+rak kaknaaiw+r wit ke God kaknen kaktaihis. ²¹ *H+rak kaknen kaktaihis, h+rak kak+ikreh+r y+nk kiau maain kaki, h+rak kaknipek kakweik+nhis kakre y+nk k+rak yaaik iuwe kakriuwe menmen iuwe m+rak h+ram werek te mam+n menmen yap+rwe te h+rak naanmamprewem.

4

Yi m+it han yaaik eiyu yi han kiut+p eiyu han ekitet menmen yaaim

* **3:9** Ro 3:21-22 * **3:10** Ro 6:3-5, 8:17; Ga 6:17 * **3:11** Ap 4:2; Rev 20:5-6 * **3:12** 1Ti 6:12, 19; Ap 9:5-6 * **3:13-14** 1Ko 9:24 * **3:15** 1Ko 2:6 * **3:16** Ga 6:16 * **3:17** 1Ko 4:16; 1Te 1:7; 1Pi 5:3 * **3:18** 1Ko 1:23; Ga 6:12 * **3:19** Ro 16:18, 8:5-6 * **3:20** Ef 2:6, 19 * **3:21** Ro 8:29; 1Ko 15:28, 43-53 * **4:1** 1Te 2:19-20

1 *Te nai yinan yi han tokik eiyu eiyɨntar menmen hi epei hetpiyem. Hi han tewenɨni hi hanhan pɨke enen eri, hi han yaaik heriuwi hi ewenɨpi yi mɨt. Mɨt han nanɨr menmen yi yɨriakem, hɨr natɨp hɨram menmen yaaim hi heteikniyem.

2 Yuodia hi hetput hɨm manp. Sintiki hi hetput hɨm manp. Yi miyapɨr wik yi eikiyan eiyu han kiutɨp eiyises Mɨtɨk Iuwe Kraiss.

3 *Hi hituthi ti mɨtɨk yaaik kerek nɨpaa hetikewa wɨriak menmen miutɨp, ti akaap miyapɨr wik en enu han kiutɨp nentar hɨr nekiyan nekepa natɨp mɨt miyapɨr hɨm me God, hɨr netike Klemen. Mɨt miyapɨr han ne yi mɨt ein yi yetikeri yekepa te God hɨrak kertei niuk mi mekre han kɨrak yi nɨkerek nɨrak.

4 *Yi han yaaik eiyu eiriuwe Mɨtɨk Iuwe Kraiss. Hi hetpiyem heteipim: Yi han yaaik eiyu.

5 *Yi eiwis mɨt yapɨrwe hɨr enɨrtei yi mɨt ap yises han ki ke menmen yapɨrwe au. Yi yemtau hɨm me mɨt han yentar Mɨtɨk Iuwe Kraiss kau menep, hɨrak kau ketikewi. 6 *Yi ap yɨnaain han kitet menmen yapɨrwe au emɨt! Yi han yaaik eiriuwe God yi eiyitɨwekhi me menmen yi yɨnaain han kitetim, 7 *te God kakɨkepi kakriuwe menmen mɨrak haiu ap merteiyem hɨrak naanmampri kaknipi yi mɨt yi han yaaik eiyu yi han ekitet menmen werek werek eiyɨntar menmen Kraiss epei kɨriakem.

8 *Hɨm im mɨkaru hi ehɨtpiyem. Yi han ekitet yapɨrwe menmen hɨram ap me memipɨn au hɨram yaaim, menmen mɨt han kitet

hɨram yaaim. Yi han ekitet menmen hɨram menip God ketike mɨt hɨr han yaaik, hɨram yaaim te hɨr mɨt hanhan nanisesim. Mekam hɨram yaaim mɨre menmen im yi han kitetim keremem. 9 *Menmen hi epei hetpiyem yi yɨra hi hisesim, yi eiyisesim te God kerek hɨrak kaknipi yi han yaaik eiyu, hɨrak kaku kaktikewi kakɨkre han ki.

Pol han yaaik keriuwe mɨt ne Filipai kentar hɨr newetɨwek menmen mekepik

10 Hi han yaaik iuwe heriuwe Mɨtɨk Iuwe Kraiss hentar nɨpaa yi han tewenɨna yekepa. Nepei ein ere in yi han tewenɨna te yi ap yekepa au. In ek yi yekepa yeweto menmen. 11 *Hi ap hetpiyem hentar hi ap hetenen menmen au. Hi epei hertei mekam mamnen hi ap hanhan menmen emɨt. Hi ehɨ han yaaik heriuwerem. 12 Hi hertei hepu har ke mɨtɨk ketenen menmen aurek, hi hepu har ke mɨtɨk ketenen menmen yapɨrwe. Hi epei hertei werek te wɨ mekam o wit mekam hi hau en, hi nɨnpɨ meiyu o hi tu iuwe, hi han yaaik ehɨ. 13 *Hi werek te hi hɨriak menmen yapɨrwe hi epei hetpiyem heriuwe menmen iuwe Kraiss kewetewem kewisɨm mekre han kai.

14 Yi yerekɨyo yaaim yi yekepa yeweto menmen yaaim me wɨ menmen enum epei man mewa. 15 *Nɨpaa me wɨ hi hɨnaaiwɨr provins Masedonia hewepyapɨr hɨm me God yi mɨt ne wit Filipai keriyen yi yeweto menmen yi yɨre mɨt nɨrak yinan newetɨwek menmen, hɨrak kewetɨr menmen. Mɨt nerer wit wit nekepa au. Yi keriyen. 16 Nɨpaa hi hepeit wit Tesalonaika yi yekepa yeriuwet menmen yi pɨke yeriuwetem

* 4:3 Sam 69:28; Lu 10:20; Rev 20:12 * 4:4 Fl 3:1 * 4:5 Hi 10:25, 37; Je 5:8-9 * 4:6 Mt 6:25-34; 1Pi 5:7; Kl 4:2 * 4:7 Ais 26:3; Jo 14:27; Kl 3:15 * 4:8 Ro 12:17 * 4:9 Ro 16:20; 1Ko 14:33; 1Te 5:23 * 4:11 1Ti 6:6 * 4:13 2Ko 12:10; 2Ti 4:17 * 4:15 2Ko 11:9

yeteipim yekepa. ¹⁷ Hi ap hanhan menmen me yi m̄it yeriuwetewem au. Hi hanhan God kakweti menmen yaaim mentar menmen yi yerekyewem. ¹⁸ *Hi epei heit menmen yap̄rwe min̄n menmen hi hanhanem. Epafrodaitas keten̄nem yi yeriuwetek h̄rak kan kewetewem. Menmen im yi yewetewem h̄ram yaaim menip God h̄rak han yaaik keriuwi. ¹⁹ God kerek epei keriuwet Jisas h̄rak kan kekepai haiu m̄it, h̄rak ketenen menmen yap̄rwe, h̄rak kakwetai menmen haiu metenenim au h̄rak naanmamprai te haiu mamu werek werek. ²⁰ Hi hanhan God kerek h̄rak Haai kaiu, m̄it h̄r nanwen̄pi niuk m̄rak, h̄rak yaaik tipmain enum eik.

Pol kat̄ip h̄im kike m̄ikaru

²¹ Hi hetike nai yinan in haiu mat̄ip yi naiu yinan en yises Krai Jisas niut̄ip niut̄ip haiu metpi yi yaain. ²² *M̄it yap̄rwe in nises Krai Jisas h̄r netpi yi yaain. M̄it han nises Krai kerek n̄r̄ak menmen me m̄it̄ik iuwe Sisa, h̄r netpi h̄im iuwe nar ik: “Yi yaain.” ²³ Hi hanhan M̄it̄ik Iuwe Jisas Krai kerek kakrekyi yi eikiyan eiyu werek werek, h̄rak kaku kak̄kre han ki kaku kak̄t.

Mep̄r keremem

* 4:18 Fl 2:25; Esi 20:41; Ef 5:2   * 4:22 Fl 1:13

**Tiwei Pol Kewisik
Ken Mit Ne Wit
Kolosi
Menmen me tiwei ik**
Pol kitehi God katip h̄rak yaaik
kentar mit ne Kolosi 1:1-14
Krais h̄rak k̄re mekak te h̄rak
k̄riak mekam 1:15-2:19
Menmen mit ne weiwik me God
h̄r nanisesim 2:20-4:6
Pol katip mit ne Kolosi h̄m gude
mikaru 4:7-18

¹ *Hi Pol hi h̄re aposel ke Krais Jisas. N̄paa God hanhan kewisa hi h̄re mitik aposel, te h̄rak kehimitena hi h̄riak menmen m̄rak. Hi hetike kiau yinak Timoti ² *haw̄r mitik̄it wik wewis tiwei ik ken yi mit miyap̄r ne weiwik miutip̄ me God yeit wit Kolosi. Yi naw̄r yinan yaain, yi yises Krais werek werek. Hi hanhan God Haai kakrekyi menmen yaaim yi eiyu werek werek.

Pol katip God h̄rak yaaik kentar mit miyap̄r ne Kolosi nises h̄m me Krais

³ *Hekrit hekrit haw̄r witehi God haw̄r watip̄ God h̄rak yaaik kentar yi mit yisesik. God kerekek h̄rak Haai ke Mitik̄ Iuwe kiau Jisas Krais. ⁴ *Haw̄r han yaaik weriuwe God watip̄ h̄rak yaaik wentar haw̄r wemtau mit natip̄ yi yemtau h̄m me Krais Jisas yi yisesim werek werek. Te yi hanhan yeriuwe mit miyap̄r han kerek h̄r nises h̄m me God, yi yekepi. ⁵⁻⁶ *Yi yemtau h̄m me Krais yi yisesim werek werek, yi hanhan yeriuwe mit miyap̄r han yentar n̄paa w̄ yi yin̄n yemtau h̄m me God, h̄ram h̄m yaaim metpi me menmen God

kakrekyiem yi yisesim. Yi yisesim yemer̄r menmen God kakwetiym mam̄t wit k̄rak. H̄m im yaaim me God wen mepno meprer wit wit m̄riak mit miyap̄r h̄r nemtewem h̄r n̄re yaain. H̄ram mepno mekepi mar ke n̄paa h̄m im min̄n men yi mit miyap̄r. N̄paa yi yin̄n yemtau menmen yaaim God epei kerekyei h̄au mit em, te in ek yi yertei h̄ram h̄m yaaim. Yi yerteiyem yentar ⁷ *Ipafras epei ken ketpiyem, te yi yerteiyem. H̄rak mitik̄ kiau yaaik k̄riak menmen me Krais. H̄rak ketikewaw̄r h̄au m̄riak menmen miutip̄, h̄rak kekepaw̄r katip̄ mit h̄m me Krais. ⁸ H̄rak kan ketpaw̄r God H̄m̄n Yaaik kekepi yi hanhan yeriuwe mit miyap̄r kerek h̄r nises h̄m me God

Pol kitehi God h̄rak kak̄kaap mit miyap̄r neit Kolosi

⁹ *Me w̄ haw̄r win̄n wemtau yi yises h̄m m̄rak, haw̄r witehi God me yi mit miyap̄r yentar menmen haw̄r epei wemtau yi yisesim. Haw̄r witehi God h̄rak kak̄kepi yi mit miyap̄r te yi eiȳrtei menmen werek h̄rak hanhan yi yayisesim. God H̄m̄n Yaaik kak̄kepi yi mit miyap̄r han ki te yi ap yep̄tari me menmen m̄rak werek werek au. ¹⁰ *Yi eiȳrtei menmen m̄rak werek werek, te yi yayises menmen God h̄rak hanhan yi yayisesim, te h̄rak han yaaik kak̄riuw̄r. Yi yair̄ak menmen yaaim heriyai heriyai, han ki kak̄rtei menmen me God iuwe. ¹¹ *God h̄rak iuwe te kak̄riak menmen yap̄rwe. Haw̄r witiwekhi h̄rak kak̄weti p̄nam miutip̄ me menmen m̄rak iuwe h̄ram mamkepi yi mit miyap̄r, te yi han tokik̄ eiyu me

* 1:1 Ef 1:1 * 1:2 Ro 1:7 * 1:3 Ef 1:16; 1Te 1:2 * 1:4 1Pi 1:4; Ef 1:13, 15 * 1:5-6 Ro 1:13; 1Ti 3:16 * 1:7 Kl 4:12; Fm 23 * 1:9 Ef 1:9, 16-17; Fl 1:9 * 1:10 Fl 1:27; Ef 2:10 * 1:11 Ef 1:19, 3:16 * 1:12 Ef 1:11, 18

menmen enum yapirwe mamnen.
 12 *Yi han yaaik eiyu eitip Haai kiau God hirak yaaik. Hirak kerekek kerekyi mit miyapir yi yire yaain, te yi yayit menmen hirak kehimiteni kakwetiye. Hirak kakweti yi mit yaitike haiu mit miyapir yapirwe rem mamit wit kirak yaaik menmen enum mekrerem au. 13 *Haiu mamtip God hirak yaaik kentar hirak kekepai haiu minaaiwir menmen enum hiram mire witaan toto hiram minin han kiau, hirak keriyei haiu men mises Nikan kirak kerek hirak God hanhan keriuwerek iuwe, hirak Nikan naanmiprai. 14 *Nikan ke God kerekek hirak kekepai kaktaihis keriuwe hemkre mirak nipaa mewen, te hirak kesak menmen enum mekre han kiau keriuw-
 erem.

Krais hirak Mitik Iuwe hirak kiriak menmen kekepai

15 *Krais hirak kire God kerek haiu mit miyapir ap te mamirek taau. Hirak kerekek Iuwe kinin menmen yapirwe God kiriakem. 16 *Hirak Krais kinin menmen yapirwe kentar hirak hirekes kiriak menmen mau nepni, menmen mau ti. Hirak kiriak menmen haiu miremetike menmen haiu ap te mamirem au. Im hiram mit ensel o tipir o menmeiyam. God hirak kenip Krais hirak kiriak menmen yapirwe, te menmen yapirwe kerek mau ti o mau nepni, hiram me Krais. 17 *Nipaa menmen ap mepu wen au, hirak Krais kepu. Te hirak naanmire menmen yapirwe hiram mepu werek werek menterik. 18 *Hirak kire paan ke haiu mit miyapir kerek mises him me God, haiu mire yink kirak. Hirak kerekek

hirak haai ke menmen God kiriakem me haiu mit miyapir haiu mises him mirak. God hirak kikiak Krais kerek nipaa kaa, hirak kekrit kinin kau te hirak kakinin naanmampre menmen yapirwe. 19 *Him im yaaim mentar God hanhan menmen yapirwe me Himin Kirak kaku kakikre Nikan kirak himin kirak. 20 *God hanhan menmen yapirwe hiram mire enun nepan, hiram mewekin mamtikerek mamu han kiutip, menmen mau ti, menmen mau nepni. Hirak kiriakem kinin menmen enum keriuwe hemkre me Krais hiram mewen mentar nu tentarakit.

21 *Nipaa yi mit yinapen God, te yi ap yisesik au. Yi yirak menmen enum. Yi yire mit enun nepan ne God. 22 *Te Krais epei kaa kau nu tentarakit. Mar im God in ek hirak kerekyei haiu mit metikerek mau han kiutip. Krais kerekyei haiu mit em keriuwe yink kirak me wi nipaa hirak kaa, te hirak kerekyei haiu mit yaain haiu merp ninaan me God, God han kitet han kiau hirak yaaik ap menmen enum mewik au. Mit ap te nansiuwe him mei enum au. 23 *Yi wen han tokik eiyu eiyses him yaaim me Krais kerek kaa kekepai haiu mit, yi ap eiwis menmen enum mamri han ki yi eiweikin sip eiwet menmen God katip kakwetaiyem, te yi eire mit yaain. Him im yi yisesim hiram him yaaim nipaa haiu mit metpiyem. Hi pol hi hire mitik God kehimitena hi hirak menmen mirak hi hen hatip mit miyapir yapirwe nerer wit wit him yaaim yi yisesim.

Pol kikaap mit miyapir ne Kolosi

24 *Hi han yaaik mit newaank yink kai, te hi ekepi heriuwerem,

* 1:13 Lu 22:53; Ef 2:2 * 1:14 Ef 1:6-7 * 1:15 Jo 1:18; 2Ko 4:4; Hi 1:3 * 1:16 Jo 1:3, 10
 * 1:17 Jo 1:1, 8:58 * 1:18 Ef 1:22-23; Ap 26:23; Rev 1:5 * 1:19 Jo 1:16; Kl 2:9 * 1:20 Ef 1:7, 10; 2:13, 16; 1Jo 2:2; Ro 5:1 * 1:21 Ro 5:10; Ef 2:12, 4:18 * 1:22 Ef 2:14-16, 5:27 * 1:23 Ef 3:17; Hi 3:14; Mk 16:15; 1Ti 3:16 * 1:24 Ef 3:13

mar ke in ek h̄r nerewaank. Hi hekre h̄r ke Krai, m̄t nerewaank, te hi hat̄p m̄t h̄m m̄rak mamno heriyai heriyai mamkaap yi m̄t miyap̄r ne weiw̄k miut̄p me God, yi ȳre ȳnk ke Krai.

25 *N̄paa God kehimitena hi hat̄p m̄t h̄m m̄rak yaaim, te hi hekepi yi m̄t miyap̄r ne weiw̄k me God, har ke wok m̄t n̄kaap m̄t han.

26 *N̄paa God kepak̄n h̄m im me w̄ yap̄rwe ap kewepyap̄rem au. Te in ek h̄rak kewepyap̄rem kat̄p haiu m̄t miyap̄r kerek haiu misesik h̄rak ketpaiyem.

27 *H̄rak hanhan kakteiknai haiu m̄t miyap̄r n̄rak, haiu mam̄rtei h̄m m̄rak im h̄ram yaaim iuwe mamkaap m̄t ne Isrel nantike m̄t miyap̄r ap ne weiw̄k me Isrel. H̄m im h̄ram mat̄p mar ik: Krai kau ketikewi yi eimeriȳwek h̄rak kakweti menmen yaaim me God. 28 *Te haiu m̄t aposel mepno m̄t miyap̄r nerer wit wit han kitet werek werek h̄m haiu metpor me Krai. Haiu metpor h̄m manp h̄r enweik̄n sip enwet menmen enum me tipir, haiu meteiknor h̄m yaaim me Krai. Haiu m̄r̄ak menmen im, te haiu mamnip m̄t miyap̄r h̄r nanises h̄m me Krai werek werek. 29 *Hi h̄r̄ak menmen im w̄senum, te h̄r nanises h̄m me Krai werek werek. Krai h̄rak kari han kai w̄senum te hi h̄r̄ak menmen im.

2

M̄t ne Kolosi enweik̄n sip enwet h̄m enum me nemip̄n

¹ Hi hanhan yi eiȳrtei menmen im. Hi han kiteti yap̄rwe. Hi h̄r̄ak menmen yap̄rwe h̄kaap yi m̄t miyap̄r yeriuwerem yeit wit Kolosi yetike m̄t miyap̄r han neit wit Leodisia, h̄r netike m̄t miyap̄r nau provins menep kerek

n̄paa h̄r n̄ra ninaan mai au.

2 *Hi h̄r̄ak menmen im, te han ki h̄rak kaku werek yi hanhan yeriuwehan, yi han ekitet menmen werek, te yi eiyises God werek werek. Hi hanhan yi eiȳrtei menmen n̄paa God k̄saw̄nek. Krai h̄rak h̄rekes k̄re menmen n̄paa God k̄saw̄nek. 3 *H̄rak kerekek kekke han k̄rak kertei menmen yap̄rwe h̄ram mamkepai, te haiu mertei menmen me God werek werek, te haiu emises han k̄rak me menmen h̄rak hanhan haiu emisesim.

4 *Hi hetpi menmen im me Krai, te m̄t han ap nanri han ki nanriuwe h̄m m̄r ham me nemitetp̄n.

5 *Hi ap hepu hetikewi au, te hi hekre han kai hi han kitet har ke hi hau hetikewi. Hi han kitet har ke hi hau hetikewi, te hi han yaaik h̄r menmen yi ȳr̄akem ȳp̄ran yises han kiut̄p, h̄ram yaaim yi yises h̄m me Krai werek werek.

Haiu emtike Krai emu han kiut̄p te haiu ap mamises menmen enum memitetp̄n

6 Yar ke n̄paa yi yemtau h̄m me Krai yi yisesik, te in ek yi eitikerek eiyu han kiut̄p. 7 *Yi eitikerek eiyu han kiut̄p eiȳr ke nu nekenp̄ ken t̄ kari t̄par mamkaap nu kaku. Yi han ki eiyu tokik eiyisesik werek werek eiȳr ke tein̄k m̄t̄k ketenen w̄nak. Yi wen eiyises h̄m yaaim me Krai n̄paa haiu metpiyem, yi han yaaik eiriuwe God eiyu eiȳntar menmen h̄rak kerekuyiem.

8 *Yi naanempre h̄ras. Yi ap eiwis m̄t han h̄r nan̄nen nan̄tpi h̄m wein̄ keremem m̄t han kite-tim nanri han ki h̄r nan̄r ke t̄rpe kari han ke sak, h̄r nanmitip̄n nanriuerem au em̄t! M̄t nar ik nat̄p me menmen me maamrer o menmen enum me tipir me t̄ o me

* 1:25 Ef 3:2, 7-8   * 1:26 Ro 16:25-26; Ef 3:3-5, 9-10   * 1:27 Ef 1:18; 1Ti 1:1   * 1:28 Ef 4:13
 * 1:29 Ef 3:7, 20; Fl 4:13   * 2:2 Ef 3:4, 18; Kl 1:26   * 2:3 Ais 45:3; 1Ko 1:24, 30; Ef 3:19
 * 2:4 Ro 16:18; Ef 5:6; Kl 2:8   * 2:5 1Ko 5:3   * 2:7 Ef 3:17, 2:20-22   * 2:8 Kl 2:4

nepni. H̄ir ap nat̄ip menmen me Kraiſ au.

⁹ *Yi ap eiyiſes h̄im m̄ir enum eiȳntar Kraiſ h̄irak k̄ire God, menmen m̄irak yap̄rwe mau han ke Kraiſ h̄irekes. Menmen im meteiknai God h̄irak k̄ire mekak. ¹⁰ *Yi yeit menmen im yap̄rwe me God yentar yi yetike Kraiſ yau han kiut̄ip. H̄irak M̄it̄ik Iuwe kin̄n m̄it̄ enſel o t̄ipir o herwe metike menmen yap̄rwe. ¹¹ *M̄it̄ nerekir ȳnk ki au, h̄iram menmen wein̄m. Yi yetike Kraiſ yau niut̄ip, yi yeweik̄in ſip yewet menmen enum yi yiſesik, h̄iram mar ke h̄irak kerekir ȳnk ki. ¹² *N̄ipaa w̄i kerek m̄it̄ n̄ikiri neriuwe t̄ipar, menmen im h̄iram mar ke yi yetike Kraiſ yaa h̄ir m̄it̄ newiſi. H̄ir p̄ike nekeyi yekre t̄ipar yerp, h̄iram mar ke God kerek n̄ipaa k̄ik̄iak Kraiſ keriuwe menmen m̄irak iuwe, h̄irak k̄ik̄ian yi m̄it̄ yetikeret yentar yi han kitet h̄irak k̄ir̄iakem. ¹³ *N̄ipaa yi ap yiſes h̄im lo me God ȳir̄iak menmen enum yi yiſes han ki, te menmen im merekyi yi ȳire m̄it̄ enun h̄ir epei naa me menmen me God. Te God epei k̄ik̄ian yi m̄it̄ yi yekrit yetike Kraiſ yau yentar h̄irak epei keſak menmen enum mekre han ki. ¹⁴ *God epei keſak menmen enum mekre han k̄iau. Mau t̄iwei n̄ipaa Moſes kewiſim, h̄iram mat̄ip haiu m̄it̄ enun, te haiu mami. H̄irak God epei keit̄ h̄im im mat̄ip haiu enun, h̄iram maa w̄i n̄ipaa m̄it̄ newenkek Jiſas kau nu tentarak̄it̄ h̄irak kaa. H̄im im h̄iram maa metikerek. ¹⁵ *God h̄irak kin̄n herwe o t̄ipir, menmen iuwe keriuwe menmen Kraiſ h̄irak k̄ir̄iakem kau nu tentarak̄it̄. H̄irak kin̄nem keteik̄in m̄it̄ miyap̄ir h̄irak Iuwe, h̄iram au menmen wein̄m.

Haiu maa metike Kraiſ

¹⁶ *H̄im mau t̄iwei mat̄ip haiu m̄it̄ enun te haiu mami, h̄iram epei au meſi. Te yi ap eiȳmtau h̄im me m̄it̄ han h̄ir neni me menmen o t̄ipar yi yayim o me w̄i holide yi ap eiyiſesim eiwen̄ipi God eiriuerem o w̄i me wenke kaa keit̄ p̄ike kewep kan te yi eiwen̄ipi God me w̄i im, o me w̄i Sabat o menmen mar im au em̄it̄! ¹⁷ *Menmen im h̄iram m̄ire pikſa keremem kerek n̄ipaa meteik̄in maamrer naiu menmen maain Kraiſ h̄irak kak̄r̄iakem. In ek Kraiſ epei kan k̄ir̄iakem, te menmen me n̄ipaa ein h̄iram wein̄im mam̄it̄. ¹⁸ Yi ap te eiȳmtau h̄im me m̄it̄ han nanrekyi enum nant̄ip yi ap ne weiw̄ik me God yentar yi ap yewen̄ipi niuk me m̄it̄ enſel. Menmen im au em̄it̄! H̄ir nat̄ip h̄ir nepei n̄ityak menmen im me enſel te h̄ir nertei haiu m̄it̄ yap̄rwe emwen̄ipi niuk m̄ir. H̄ir nat̄ip h̄ir enun wein̄in newen̄ipi enſel, h̄ir nat̄ip h̄ir iuwe, te h̄ir m̄it̄ enun paan tokik niſes han k̄ir wein̄im. ¹⁹ *M̄it̄ nar ik h̄ir ap netike Kraiſ nau niut̄ip au nentar Kraiſ h̄irak k̄ire paan naanm̄ipre haiu m̄it̄ kerek haiu m̄ire ȳnk, haiu mau niut̄ip. Paan h̄irak k̄ikaap ȳnk ketike hemik, nekeni, naan, h̄iram m̄iniuham h̄iram mamre iuwe mam̄ntar God kewetai menmen m̄irak iuwe.

²⁰ *Yi m̄it̄ miyap̄ir yi yaa yetike Kraiſ, te h̄irak kekepi yi ȳinaaiw̄ir menmen enum me t̄i. Te yi ap eiyiſes menmen m̄it̄ ne t̄i h̄ir han kitet h̄ir naniſesim, te God kakt̄ip yi yaain. Te yi yenmak te yi wen yiſes menmen m̄it̄ ne t̄i h̄ir niſesim a? Yi yenmak te yi yiſes h̄im lo me m̄it̄ h̄iram mat̄ip mar ik: ²¹ **“Yi ap eitenen menmen ham ham, o yi ap eiȳnte

* 2:9 Jo 1:14, 16   * 2:10 Ef 1:21-22   * 2:11 Ro 2:29   * 2:12 Ro 6:4; Ef 1:19-20; Kl 3:1
 * 2:13 Ef 2:1, 4-5   * 2:14 Ef 2:14-16; 1Pi 2:24   * 2:15 Kl 1:13   * 2:16 Ro 14:1-12   * 2:17
 Hi 8:5, 10:1   * 2:19 Ef 2:21, 4:15-16   * 2:20 Ga 4:3-5, 9   * 2:21 1Ti 4:3   * 2:21 Ef 6:4

nin menmen im eiy+m, o yi ap eit+wem eiy+m einewem au emit!"
 22 **H+m im m+it keriyen h+r net-pim. H+ram ap meke God man au. H+r m+it keriyen newetaiyem, te haiu ap mam+sinehanem au emit! Haiu em+m keremem. 23 H+m im h+ram mari han kaiu haiu han kitet h+ram yaa'im mamkepai haiu mewen+pi niuk me ensel, haiu mewen+n han kaiu me menmen haiu mewet y+nk kaiu em, haiu mewaank y+nk kaiu. Te menmen im ap mamkepai haiu m+it te haiu mamin+n menmen enum mekre han kaiu taau!

3

God k+ik+ian yi m+it miyap+r yetike Krais yi yau

1 *N+paa God k+k+ak Krais kerek kekreh+r ke haiu m+it h+rak kaa. Menmen im h+ram mar ke God k+ik+ian yi m+it miyap+r yi yetike Krais yau niut+p. Te yi hanhan eiyises menmen me wit ke God kerek Krais kau menep his yaa'im me God kerek m+it iuwe newi, h+rak naanm+pre menmen. 2 *Yi han ekitet me menmen mepu wit k+rak, ap menmen mau t+ ik au emit! 3 *Yi han ekitet me menmen mepu wit k+rak Heven eiy+ntar yi epei yaa me menmen enum me n+paa yi yisesim. Te God k+ikan yi m+it miyap+r yetike Krais, yi y+re niut+p, God naanm+pre menmen im. 4 *Krais h+rak kenipai haiu metikerek haiu mau niut+p. Maain h+rak p+ke kaknen kakwepyap+r h+rekes, haiu mamtikerek mamu mam+it menmen yaa'im me God.

Yi epei yeit h+m+n yaaik, te yi eiyises menmen yaa'im

5 *Yi epei yeit h+m+n yaaik, te yi yewen+n han ki me menmen enum yi hanhanem, h+ram

enum me t+ ik e. Hi hetpi me menmen mar im. Menmen me yi m+it yetike miyap+r yi yariyanhis yewen+nem, o m+it netike m+it han neyawan, o yi hanhan yeriuwe menmen enum o yi hemkre menepam me menmen, h+ram menmen enum mar ke yi yeweik+n sip yewet God. H+ram mekreh+r ke God. 6 *Maain God kak+waank m+it miyap+r kerek ap nises h+m m+rak kak+ntar h+r n+r+ak menmen enum hi epei hetpiyem im e. 7 N+paa yi m+it miyap+r yi yises han ki enuk kar ik te yi y+r+ak menmen enum yar ke m+it miyap+r kerek maain God kak+waanki.

8 *Te in ek yi eiweik+n sip eiwet menmen yap+rwe mar im. Yi ap han enuk eiriuwahan au, yi ap einahan eiwepnakan au, yi ap einahan eitike miye haai o m+it han yi eit+pan enum enum me yi yew+r paan yewepik o yenke yehes yeriyaak, o menmen enum mar im au emit! 9-10 **Yi ap eiwis-esanek me menmen yi yetpim au emit, eiy+ntar yi epei yeweik+n sip yewet menmen enum me n+paa yi y+r+akem w+ kerek yi ap yises God au. In ek, yi y+re m+it han yaain. God kerek yi m+it han yeweik+n y+re yaain. Hekrit hekrit h+rak keweik+n han ki yi y+re m+it yaain, yi yayu yay+r ke God, te yi yerteiyek werek werek. 11 *Me menmen yaa'im im God kerekyeiyem h+ram menmen wein+m, te m+it h+r ne weiw+ik me Isrel kerek nerekir y+nk k+r, o m+it ne Grik h+r ap nerekir y+nk k+r, o m+it h+r nen skul o au, o m+it h+r netenen pewek mei yap+rwe, o h+r m+it ap netenen menmen auri. H+ram menmen wein+m. Menmen h+ram iuwe h+ram menmen

* 2:22 Ais 29:13; Mt 15:9 * 2:22 Ef 6:5-8 * 3:1 Kl 2:12; Mk 12:36, 16:19; Ef 1:20 * 3:2 Mt 6:33 * 3:3 Ro 6:2; 2Ko 5:14 * 3:4 Fl 1:21; 1Ko 15:43; 1Jo 3:2 * 3:5 Ro 6:6, 11, 8:13; Ef 4:19, 5:3-5 * 3:6 Ef 5:6 * 3:8 Ef 4:25-31, 5:4 * 3:9-10 Ef 4:22, 25 * 3:9-10 Ef 4:24 * 3:11 Ga 3:28

im. Krais kerek h̄rak Iuwe, h̄rak kau kekre han ke yi m̄t miyap̄r yap̄rwe kerek yi yises h̄m m̄rak.

Yi m̄t miyap̄r yi eiyises menmen yaaim me hanhan yeriuwehan

¹² *God epei kehim̄teni yi m̄t miyap̄r n̄rak, h̄rak hanhan keriuweri iuwe. Te yi hanhan eiriuwe m̄t miyap̄r han yi eirekyor menmen yaaim. Yi ap han kitet yi ȳre m̄t iuwe au. Yi ȳr̄ak m̄t menmen yaaim eitpor h̄m main main. Yi eiwis m̄t han h̄r nanises han k̄r me menmen te yi eiwen̄n han ki ap han enuk eiriueri. ¹³ *M̄tik hak kekre n̄m̄n ke yi m̄t h̄rak m̄tik hak kerek̄wek enum ap kertei h̄ram enum, m̄tik hak eik kat̄p, “H̄ram menmen wein̄m. Maain h̄rak kak̄rtei.” Krais epei kesak menmen enum haiu m̄r̄akem, kat̄p h̄ram nepei au, te haiu emises menmen m̄rak h̄rak k̄r̄akem. Menmen m̄t han nerekyeyem, haiu mam̄sak menmen enum h̄r nerekyeyem haiu ap han kitetim au. Haiu mam̄t̄p h̄ram nepei au mesi. ¹⁴ *Menmen ham im h̄ram min̄n. Yi hanhan yeriuwehan. Menmen im h̄ram m̄re let m̄tik kak̄r kau tu keiȳk k̄warm laplap m̄rak hitokim (o tokim). Menmen me yi hanhan yeriuwehan h̄ram m̄re let, h̄ram mamkaap m̄t miyap̄r nau han kiut̄p werek werek. ¹⁵ *Krais epei kenipai haiu mekiyan mau meit, te haiu emwis menmen im. H̄ram naanmamrai me menmen yap̄rwe haiu m̄r̄akem. N̄paa God kari han ki yi yayu yaire ȳnk miut̄p, yi yaȳt menmen me Krais h̄ram mamkaap han ki kaku werek werek. Te yi han yaaik eiye eiȳnterim. ¹⁶ *H̄m me Krais h̄ram mamu mam̄kre

han ki iuwe h̄ram naanmamrai, te h̄ram mamkepi yi m̄t me w̄ yi yaikapan yeriuwe menmen me God yi yait̄p m̄t han em werek werek, o yi eiwr̄nak eiȳkteni me menmen. Yi han yaaik yeriuwe God eit̄p̄wek h̄rak yaaik, te yi eiyine henye me t̄wei Sam, o yi eiyine henye ham eiȳt w̄nak ke God, yi eiyine henye te h̄ram mamkaap han ki kaku tokik. ¹⁷ *Menmen ham yap̄rwe yi ȳr̄akem o yi yet̄pim, yi yekreh̄r ke M̄tik Iuwe Jisas yi ȳr̄akem. Yi eit̄p God h̄rak yaaik eiȳntar menmen yaaim Krais h̄rak kerek̄yiem.

H̄m me m̄t miyap̄r h̄r neitan, h̄m me n̄kerek n̄r

¹⁸ *Yi miyap̄r kerek epei yeit m̄kaan ni, yi eiȳmtau h̄m m̄r. Menmen im h̄ram yaaim mentar yi yises h̄m me M̄tik Iuwe Krais. ¹⁹ *Yi m̄kaan n̄r, yi hanhan eiriuwe miyap̄r ni. Yi ap eirekyor enum eiȳt̄por menmen h̄m tokik tokik eiriuerem au em̄t!

²⁰ *N̄kerek yi eiyises h̄m me miye haai ni eiȳntar menmen im h̄ram menip M̄tik Iuwe God h̄rak han yaaik keriuwi. ²¹ Yi haairer yi ap eine n̄kerek ni eiȳt̄por enum enum eiri han k̄r ere h̄r nine han enuk nemtaant̄wo nau neit au em̄t!

H̄m me m̄t iuwe netike wok m̄t n̄r

²² Yi m̄t kerek ȳr̄ak menmen me m̄t iuwe, yi ȳr̄ak menmen yaaim keremem w̄ kerek h̄r nerp menep naanm̄pri yi ȳr̄akem, te h̄r nant̄p yi yaain au em̄t! Hekrit hekrit yi eir̄akem yaaim eiȳntar yi ȳr̄akem me m̄t kerek naanm̄pri keriyen au. Yi ȳr̄akem eiȳntar yi ȳnapen einip M̄tik Iuwe God h̄rak ȳnk enuk

* 3:12 1Pi 2:9; Ef 4:2, 32 * 3:13 Ef 4:32, 5:2 Ef 4:4; Fl 4:7; 1Ko 12:13, 27 * 3:16 Ef 5:19 * 3:19 Ef 5:25 * 3:20 Ef 6:1

* 3:14 Ro 13:8-10; 1Ko 13:13; Ef 4:3 * 3:15 * 3:17 1Ko 10:31; Ef 5:20 * 3:18 Ef 5:22

kakriuwi. ²³ Menmen yapirwe yi yirakem, yi hanhan yirakem. Menmen yi yirakem, hiram ap me mit keriyen au. Hiram me God. ²⁴ Yi eirak menmen yaaim eiyantar yi yertei maain God kakweti menmen. Yi eiyit menmen kerek hirak ketenenim. Yi han ekitet menmen im. Mitik Iuwe Krai hira kinin naanmpri yi yirak menmen mirak keremem. ²⁵ *Mit miyapir kerek hir nriak enum, maain God kakrekoyor menmen enum kakinterim. Hirak han kitet haiu mit yapirwe haiu mipiran.

4

¹ *Yi mit iuwe, yi yirak menmen yaaim me mit kerek nerekyi menmen eiyantar yi yertei Mitik Iuwe ki Krai, hirak naanmpri hirak kepu wit kirak hirak kiri.

Him me mit nitehi God menmen, hir nriak menmen yaaim

² *Hekrit hekrit yi wen eiyitehi God menmen. Yi yirakem yi han ekitet menmen werek werek yi yaitip God hirak yaaik. ³ *Yewaai meruri yi yitehi God me menmen, yi eiyit+wekhi me haiu mit in. Yi eiyit+wekhi te hirak kakikepai kakwisai haiu mamwepyapir him me Krai nipaa God kisawinem. Hi heit winak enuk ke gavman hentar hi hatip mit him mirak. ⁴ *Yi eiyitehi God hirak kakikepa hi tewen hatip mit him me God werek werek har ke nipaa God kehimitena hi hatip mit em.

⁵ *Yi ap eiwis wi miutip mamno te yi ap eirak menmen yaaim. Haiu ap te mamu ti ik me wi yapirwe au, te yi han ekitet werek menmen yi eirakem mau ninin ke mit miyapir hir ap nises him

me God. ⁶ *Menmen yapirwe yi yayitpim hiram yaaim mamkaap mit mamir ke menmen sol mewim yi yaam, te menmen mit hir nani-tihi yi mit em, yi eiyirtei werek me menmen eiwenhi eiyitpor menmen.

Pol keriuwet Tikikas ketike Onisimas tatnen Kolosi

⁷ *Hi eriuwet Tikikas kaknen yi mit kakitpi yi mit me menmen hi hirakem. Hirak kaiu yaaik, te hi hanhan heriuwerek. Hirak mitik yaaik kekepa keriuwe menmen, hirak ketikewa hawir wirak menmen me Mitik Iuwe Krai. ⁸ *Hi eriuwetek kaknen yi mit te hirak kakitpi menmen im. Hirak kakitpi menmen me haiu mit, te hirak kakrekoyi yi han yaaik eiyu. ⁹ *Hi heriuwet Onisimas ketikerek ten yi mit en. Onisimas hirak kaiu yinak yaaik, hirak mitik ke yi mit en. Maain hirakit tatiun ein epei au, hirakit tatitpi menmen yapirwe epei man haiu mit in.

Pol kesiuwe him yaaim men mit ne Kolosi

¹⁰ *Aristakas, kerek ketikewa hawir wekre winak enuk ke gavman, hirak ketike Mak hirakit tesiuwe him tetpi yi yaain. Yi yertei Mak hirak wekne ke Banabas, nipaa hi hetpi hirak kaknen yi naanmamriwek. ¹¹ Josua kerek niuk mirak ham Jastas, hirak kesiuwe him ketpi yi yaain. Mitikit wikak it hirakit keretet, te weiwik me Isrel hirakit tises him me Krai, hirakit tekepa haiu mirak menmen me God hirakit tenipa hi han yaaik.

¹² *Epafra keswi him ketpi yi yaain. Hirak mitik ke wit ki Kolosi, hirak kirak menmen me Krai Jisas. Hekrit hekrit hirak kitehi God iuwe me yi mit, te yi han tokik eiyu me menmen me

* 3:25 Ro 2:11 * 4:1 Lev 25:43, 53; Ef 6:9 * 4:2 Ef 6:18; Fl 4:6 * 4:3 Ro 15:30; Ef 6:19; 1Ko 16:9 * 4:4 Ef 6:20 * 4:5 Ef 5:15-16; 1Te 4:11-12 * 4:6 Ef 4:29; 1Pi 3:15 * 4:7 Ef 6:21 * 4:8 Ef 6:22 * 4:9 Fm 10-12 * 4:10 Ap 12:12, 13:13, 19:29; Fm 24 * 4:12 Kl 1:7

God, te yi eiyırteı werek werek menmen God hanhan yi eiyisesim. ¹³ Hi herteı menmen im, te hi hetpiyem. Hırak kitehi God yapırwe me yi mıt yetike mıt han ne wit Leodisia netike mıt ne wit Hirapolis. ¹⁴ *Luk hırak dokta kaiu yaaik, hırak ketike Dimas hırakıt teswi hım tetpi yi yaain.

¹⁵ Yi eikrehır kai yi eisiuwe hım eitıp mıt naiu yinan neit wit Leodisia hır yaain. Hır netike mıte Nimpa wetike mıt miyapır han hır nererik neit wınak kire hır newenıpi niuk me God. ¹⁶ Yi nepei yekine tıwei ik epei au, yi eisiuwerek ekno mıt miyapır ne God neit Leodisia te hır nanrerik nanıt wınak ke God ein nankinaak. Hır nanıswi tıwei kır hi hewisiyek, te yi eikinaak yayıt wit ki. ¹⁷ *Yi eitıp Akipas hırak kakrıak menmen Mıtık luwe God kehimıtanıwekem ere epei au mamısi.

¹⁸ *Hi Pol heriuwe his mai hi hewisi hım mai kike im pınam hetpi yi yaain. Yi ap han kaa hi hepu hekre wınak enuk ke gavman. Hi hanhan God kakrekyi menmen yaaim.

Mepır keremem

Tiwei Pol Kewisik Ken Mit Ne Wit Tesalonaika - 1 Menmen me tiwei ik

Pol katip mit ne Tesalonaika
gude 1:1

Pol kewepyapir menmen mau
han kirak 1:2-3:13

Menmen mit ne weiwik me God
hir nanisesim 4:1-12

Pol katip mit him me Jisas pike
kaknen 4:13-5:11

Pol katip mit ne Tesalonaika
menmen hir enisesim 5:12-22

Pol katip mit him m'karu 5:23-
28

¹ *Hi Pol hetike Silvenes, Timoti, haiu mewis tiwei ik ken yi mit miyapir ne weiwik me God yeit wit Tesalonaika. Yi ne God Haai ketike Mitik Iuwe Jisas Krai. Haiu hanhan God Haai ketike Mitik Iuwe Jisas Krai han yaaik kirakit hirak kaku kaktikewi yi eiyu werek werek.

Pol han yaaik mit ne Tesalonaika nises God werek werek

² *Hekrit hekrit haiu mitehi God haiu metpiwek haiu han yaaik meriuwerek mentar yi mit.

³ *Hekrit hekrit haiu metpiwek hirak yaaik kentar menmen yaaim yi yir'akem yentar yi yises him mirak, yi han tewen'nek, yi yir'ak menmen iuwe, yi han tokik yepu yemerir Mitik Iuwe Jisas Krai pike kaknen. ⁴ Naiu yinan, God hanhani, te haiu mit mertei hirak kehimiteni yi n'rak.

⁵ *Haiu mertei menmen im mentar yi ap yemtau him me Krai haiu metpiyem weinim au. God Himin Yaai kerekir han ki keriuwe him mirak te yi yertei him mirak yaaim. Yi yertei menmen

n'paa haiu mir'akem mamkepi yi eiyu werek.

⁶ *Yi yeit him me God yisesim te mit neriwaank. Te yi ap han enuk au. God Himin Yaai kikiak han ki te yi han yaaik yepu. Yi epei yir'ak menmen yi yir' haiumit mir'akem metike menmen Mitik Iuwe hirak kirakem. ⁷ *Mar im yi yeteikin mit ne provins Masedonia ketike provins Akaia kerek nises him me God, yi yeteiknor menmen yaaim maain hir enisesim. ⁸ *Him me God kerek yi yatip mit em h'ram men heriyai heriyai mar ke mit hir newir tukin kerer wit wit. Him men provins Masedonia ketike provins Akaia keremem au. Him epei men merer wit wit te mit nemtau yi yises him me God. Te haiu ap metporem au. Hir h'ras nemtewem. ⁹ *Mit nerer wit wit hir h'ras natip me menmen mekrit nimin ke yi mit n'paa haiu mepu metikewi, yi yeweikin sip yewet tipir, yi yises God kiutipen kerekek kepu tipmain tipmain enum eik. Ninaan me tipir kerek mit natin mai teinik h'ram menmen weinim. ¹⁰ *Hir natip yi yemerir N'kan kirak kaknen kaknaaiwir wit Heven, hirak niuk mirak Jisas kerek n'paa kaa keit. Te God kikiak hirak kepu kekepai naanm'prai mamnopin mamkepin menmen enum God kakriak mit em kakintar hir n'rak menmen enum.

2

Menmen Pol kir'akem keit wit Tesalonaika

¹ *Nai yinan, yi h'ras yertei n'paa haiu man metpi him me God, h'ram ap man weinim au.

² *Yi yertei n'paa haiu mepu wit Filipai mit newep nerekyei enum

* 1:1 Ap 17:1-10; 2Te 1:1   * 1:2 Fl 1:3-4; Kl 1:3; 2Te 1:11   * 1:3 1Ko 13:13; Kl 1:4-6   * 1:5 1Ko 2:4-5; 4:20   * 1:6 1Ko 4:16; 2Te 3:9; Ap 17:5-9   * 1:7 1Pi 5:3   * 1:8 Ro 1:8   * 1:9 Ap 14:15   * 1:10 Ta 2:13; Ap 17:31; 1Te 5:9   * 2:1 1Te 1:5, 9   * 2:2 Ap 16:19-24, 17:1-9

neriwaank. Te God kekepai haiu ap m̄naain m̄t enun nepan naiu en. Au, haiu man metpi h̄m yaaim me God. ³Haiu metpi menmen im, haiu memitip̄n au. Haiu metpi h̄m metari au. Haiu metpi h̄m werek werek. Haiu han kitet haiu metpiyem te haiu mamri menmen mi au, o haiu mises menmen enum, o haiu memitip̄n meriuw-erem au. ⁴*N̄paa God skelim han kaiu epei au, h̄rak kat̄p h̄ram werek te haiu mat̄p m̄t h̄m m̄rak. God kertei han kaiu te haiu mat̄p m̄t h̄m m̄rak haiu m̄riak God han yaaik meriuwai kerekek. M̄t au. ⁵*Yi yertei n̄paa me w̄ haiu mepu metikewi, hekrit hekrit haiu metpi h̄m haiu ap mari han ki ke menmen miut̄p au. Haiu ap m̄riak menmen im me God memitip̄n te haiu mamri menmen mi au. God kertei haiu mat̄p werek. ⁶*Haiu ap m̄riak menmen im te haiu mam̄t niuk iuwe me yi m̄t o m̄t han au. Krai keriuwetai haiu m̄t haiu aposel n̄rak, te haiu hanhan mitihi yi yait̄p haiu m̄t iuwe, h̄ram yaaim. Te haiu au m̄napen. ⁷N̄paa haiu mepu metikewi haiu naanm̄pri mar ke m̄te h̄re naanm̄pre n̄kerek n̄re. Haiu mitihi me menmen au. ⁸Haiu hanhani haiu meweti h̄m me God keremem au. N̄paa haiu hanhan mamkepi iuwe, te haiu han yaaik mami mamkepi te yi eiyises God werek werek.

⁹*Nai yinan, yi epei yertei haiu metpi h̄m me God keremem. Haiu m̄riak menmen iuwe wanewik w̄itaan me w̄ yap̄rwe te haiu mamri menmen mi mam̄m au.

¹⁰Yi yetike God yi yertei menmen haiu m̄riakem me yi m̄t kerek yises h̄m me God. Haiu m̄riak menmen yaaim kerek God han yaaik keriuwerem keremem.

Menmen enum au. ¹¹*Haiu m̄re haai kat̄p n̄kerek n̄rak menmen, haiu metpi h̄m manp, haiu mekepi yi han yaaik yepu, haiu metpi h̄m iuwe, ¹²*te hekrit hekrit yi eiyises God werek werek. H̄rak kehimīteni yi yayu yaitik-erek h̄rak naanmamri yi yaȳt menmen yaaim m̄rak.

M̄t ne Tesalonaika han tokik nepu me menmen enum mewaanki

¹³*Hekrit hekrit haiu mitehi God metp̄wek haiu han yaaik meriuwerek me menmen ham im. N̄paa haiu metpi h̄m me God, yi han kitet h̄ram h̄m me m̄t keremem au. Yi han kitet h̄ram h̄m me God. H̄m im h̄ram m̄riak menmen iuwe mekre han ki te yi yises h̄m m̄rak. ¹⁴*Yi m̄t yi epei yar ke m̄t ne weiw̄k me God neit provins Judia kerek nises Jisas Krai. Ni yinan ein h̄r m̄t ne weiw̄k m̄r Isrel h̄r nerekyor enum nar ke m̄t ne weiw̄k m̄i in h̄r nerekyi enum yentar yi yises h̄m me Krai. ¹⁵*N̄paa maamrer ne m̄t ne Isrel nenep m̄t profet kerek newepyap̄r h̄m me God nat̄p m̄t em. Te in ek h̄r epei nenep M̄tik Iuwe Jisas. H̄r in ek nerekyei menmen enum h̄r n̄riak God han enuk keriuweri. H̄r n̄riak m̄t yap̄rwe enum nentar menmen im. ¹⁶*H̄r newenai haiu mat̄p m̄t nerer wit wit n̄rap̄t t̄i me Isrel h̄m me Krai, te h̄r neweik̄n sip newet menmen enum God kak̄kepi. N̄paa ere in h̄r m̄t enun n̄riak enum im. Te menmen iuwe enum God kak̄riakem epei mamnen.

Pol hanhan p̄ike kaknen kakir m̄t ne Tesalonaika

¹⁷*Nai yinan, m̄t ne Isrel nep̄rai haiu men m̄naw̄ri me w̄ mei kike. Au, han kaiu wen kau ketikewi. Haiu mar ke

* 2:4 1Ti 1:11; Ga 1:10; Jer 11:20 * 2:5 Ap 20:33; 2Pi 2:3; Ro 1:9; 1Te 2:10 * 2:6 Jo 5:41, 44

* 2:9 Ap 20:34; 1Ko 4:12 * 2:11 Ap 20:31 * 2:12 Fl 1:27; 1Pi 5:10 * 2:13 1Te 1:2; 2Te

2:13; Ga 1:11-12 * 2:14 Ap 17:5 * 2:15 Ap 2:23, 7:52 * 2:16 Mt 23:32-33 * 2:17 1Te 3:10

nɪkerek nau weinɪn miye haai au. Haiu hanhan mamɪr ninaan ni, haiu han kitet mamɪrkeik te haiu mamnen mamri. ¹⁸ Hi Pol hɪrekes hi hanhan anen ari yi yapɪrwe. Taau, hekrit hekrit Seten hɪrak kerekir yayiwe kaiu. ¹⁹ *Maain Mitɪk luwe kaiu Jisas pɪke kaknen kaktaihis, haiu mamtikerek mamu. Maain me wɪ im haiu mamtɪp mekam? Kenmak te haiu han yaaik mamu? Haiu han yaaik menteri yi mɪt keriyen. ²⁰ Yi mɪt hɪras keriyen, yi yɪre niuk maiu iuwe. Yi yɪrɪak han kaiu yaaik iuwe.

3

Pol keriuwet Timoti kaknen kakɪkepi han tokik nanu

¹ *Te haiu ap wen memerɪr wɪ meiyam au. Haiu han kitet hɪrak yaaik te hawɪr wiketeret wau wit Atens, ² *hawɪr weriuwet Timoti kan kɪri. Hɪrak kaiu yinak ketikawɪr mɪrɪak menmen me God, hɪrak katɪp mɪt hɪm yaaim me Krai. Hawɪr wauriuwetek kaknen kakɪkepi yi han tokik eiyou eiyoues menmen me God. ³ *Te yi mɪt eiweikɪn sip eiwet hɪm me God eiyountar menmen enum im au. Yi hɪras yertei God kehimiɪteni me menmen enum im. ⁴ *Nɪpaa haiu mepu metikewi, haiu metpi hɪr mɪt nanrekyei enum nanɪntar haiu mises hɪm me Krai. Menmen im epei man mar ke nɪpaa haiu metpiyem. ⁵ *Te hi ap wen hemerɪr wɪ meiyam au. Hi heriuwet Timoti hɪrak ken kakɪrtei yi wen yises hɪm me God werek werek o au. Hi hɪnaain Seten kakri han ki, te menmen haiu mɪrɪakem hɪram mamre weinɪm.

Timoti pɪke kan Pol ketpɪwek mɪt ne Tesalonaika nises God werek

* 2:19 Fl 2:15-16, 4:1; 2Te 1:4 * 3:1 Ap 17:15 * 3:2 Ap 16:1-3 * 3:3 Ef 3:13; 2Ti 3:12
 * 3:4 Ap 14:22 * 3:5 Fl 2:16 * 3:6 Ap 18:5 * 3:7 2Te 1:4 * 3:11 2Te 2:16 * 3:13
 Fl 1:10; 2Te 1:7, 10 * 4:1 2Te 3:6

⁶ *In ek Timoti kinaiwɪri hɪrak epei kan in ketpawɪr hɪm yaaim im. Hɪrak katɪp yi wen yises hɪm me God, yi hanhan mɪt han. Yi wen hanhanai haiu mɪt in, yi hanhan yairai yayɪr ke haiu hanhan mamri. ⁷ *Haiu mepu han yaaik mentar yi mɪt wen yises hɪm me God. Mɪt nerekyei menmen enum, haiu ap han enuk au. Menmen haiu memtewem me yi mɪt mekepai haiu han yaaik mepu. ⁸ Yi wen eiyoues hɪm me God eiyou han tokik, te haiu mamu werek werek. ⁹ Haiu matɪp God mekam te haiu meteikniwek haiu han yaaik wisenuk meriuwerek mentar hɪrak kɪkaap yi mɪt? Taauye! ¹⁰ Hekrit hekrit haiu mitehi God haiu mamri mamkepi werek iuwe yayɪt menmen me God.

Pol kitehi God kakɪkepi nanɪno nanɪr mɪt ne Tesalonaika

¹¹ *Haiu hanhan God Haai kaiu kaktike Mitɪk luwe kaiu Jisas hɪrekses tatkepai haiu mamno mamri. ¹² Haiu hanhan Mitɪk luwe kakniyi han tewenɪn ni yinan wisenum ere yi hanhan mɪt yapɪrwe yayɪr ke haiu mɪt hanhani. ¹³ *Haiu hanhan God kakriak menmen im, hɪrak kakniyi han ki tokik. Te maain Mitɪk luwe kaiu Jisas pɪke kaknen kaktike mɪt nɪrak yaain hɪrak kehimiɪteni hɪr nɪrak, yi eiyou werek werek han ki yaaik prar yayɪt ninaan me God Haai kaiu.

4

Menmen God hanhan haiu mamriakem

¹ *Naiu yinan in ek hi hewisi hɪm ham. Nɪpaa haiu metpi meteikni markeik te yi eiyoues God te yi eirekyiwek han yaaik keriuwi. Haiu mertei yi yɪrɪakem, te haiu mekrehi ke Jisas, haiu

metpi h̄im manp te yi eiriakem w̄isenum.

² Yi yertei h̄im n̄ipaa haiu metpiyem mekrehr̄ ke Jisas.

³ *Menmen im God hanhan yi eiyisesim. Yi eiyu han yaaik prar prar, yi yisesan yr̄iran au em̄it!
⁴⁻⁵ **Yi m̄it yap̄rwe niut̄ip niut̄ip yi wen eiȳrtei eiȳt m̄iyap̄r ni h̄iras yaȳr ke m̄it ap nertei God h̄ir nis̄isan n̄ir̄iran. Te yi eiyisesim au em̄it! Yi yaȳt miyap̄r eiyises menmen yaaim God han yaaik kak̄riuw̄erem. ⁶ *Yi ap eiriak ni yinan menmen enum eiri miyap̄r n̄ir eiriyanhis eiwen̄nem au em̄it. Yi ap eiriak menmen enum mar im mentar n̄ipaa haiu metpi M̄it̄ik Iuwe kaknep m̄it nar ik. ⁷ *N̄ipaa God keh̄im̄itenai haiu m̄ir̄iran o m̄ir̄iak menmen enum au. H̄irak keh̄im̄itenei haiu mamises menmen yaaim, te haiu mamu han yaaik prar prar. ⁸ *Keim̄in keweik̄in sip kewet h̄im im h̄irak keweik̄in sip kewet m̄it keriyen au. H̄irak keweik̄in sip kewet God kerek kewetai H̄im̄in k̄irak Yaik te haiu emu han yaaik prar prar.

⁹ *Hi ap ewisi h̄im mei mamno yi m̄it me yi hanhan yeriuwe ni yinan au. Yi epei yertei yisesim. God epei keteikni yi hanhan yeriuwe ni yinan. ¹⁰ *Yi wen hanhan ni yinan nerer wit wit neit provins Masedonia, te haiu metpi h̄im manp yi naiu yinan, yi hanh̄ani yap̄rwe. ¹¹ *Yi hanhan eiyu werek werek, yi eiyises menmen mi keremem. Yi eiyu yain yain au em̄it! Yi eiriak menmen mi mar ke n̄ipaa haiu metpi, ¹² *te m̄it kerek ap nises God h̄ir han kitet yi yaain. Yi eiriakem te ni yinan ap te

naanmamri me menmen yi yaȳim au em̄it!

Maain M̄it̄ik Iuwe p̄ike kaknen kak̄ik̄ian m̄it epei naa

¹³ *Nai yinan, haiu m̄inapen yi m̄it yep̄tari me ni yinan h̄ir epei naa. Haiu m̄inapen yi han enuk me h̄ir m̄it kerek epei naa yar ke m̄it h̄ir ap nises God h̄ir han enuk au. H̄ir ap han kitet God kak̄ik̄ian m̄it epei naa. ¹⁴ *Haiu ap hanhan yi han enuk eiȳntar menmen im. Haiu han kitet Jisas epei kaa p̄ike kekrit, te n̄ipaa m̄it nises h̄im m̄irak, h̄ir naa, maain God kak̄ik̄ian m̄it in h̄ir nantikerek p̄ike nan̄inen.

¹⁵ *Haiu mat̄ip m̄it menmen M̄it̄ik Iuwe ketpeiyem. Maain h̄irak p̄ike kaknen, m̄it kerek nises h̄im m̄irak h̄ir wen nepu, h̄ir ap nanin̄in m̄it n̄ipaa naa au. ¹⁶ *Maain M̄it̄ik Iuwe kakt̄ip h̄im manp, m̄it̄ik ensel hak iuwe ke God kaknap kak̄ine, h̄iram heurek me God mam̄t̄ip. Me w̄im, M̄it̄ik Iuwe Krai kak̄ik̄iuwe wit ke God kaknen, m̄it nises Krai h̄ir apei naa, h̄ir nanin̄in nan̄ikrit nanu. ¹⁷ *Epei au, m̄it kerek wen nepu nises Krai h̄ir nan̄in̄i nan̄ino nantikeri nan̄erik naniun M̄it̄ik Iuwe nan̄it nep̄ni (o nep̄neyi). Te haiu yap̄rwe mamu mam̄tikerek tipmain tipmain enum eik. ¹⁸ Te yi m̄it eiriak m̄it han yaaik eiriuwe h̄im im yaain.

5

Haiu naanmamre h̄iras mam̄mer̄ir Jisas p̄ike kaknen

¹ *Naiu yinan, haiu ap te mamwisi me w̄i o tito M̄it̄ik Iuwe kaknen au. ² *Yi m̄it h̄iras yertei

* **4:3** 1Te 5:23; Hi 10:10; 1Pi 1:16 * **4:4-5** 1Ko 6:13, 15 * **4:4-5** Sam 79:6 * **4:6** Sam 94:1 * **4:7** 2Te 2:13-14; 1Pi 1:15-16 * **4:8** Lu 10:16; Esi 36:27, 37:14; 2Ko 1:22 * **4:9** Jo 13:34 * **4:10** 2Te 3:4 * **4:11** Ef 4:28; 2Te 3:8, 12 * **4:12** 1Ko 5:12-13; Kl 4:5 * **4:13** Ef 2:12 * **4:14** Ro 14:9; 1Ko 15:3-4, 12 * **4:15** 1Ko 15:51 * **4:16** 1Te 1:10; 2Te 1:7; 1Ko 15:52 * **4:17** Jo 12:26 * **5:1** Mt 24:36 * **5:2** Mt 24:42-44; 2Pi 3:10; Rev 3:3

werek me wî Mîtik Iuwe kaknen hîrak kakîr ke mîtik enuk kekintîp menmen kepakinem ke wîtaan. ³ *Me wî mit natîp hîr nepu werek werek menmen enum au, te menmen mamîp mamîwaanki mamîr ke mîte waswas hîre wauteiknen wawine nîkan. Hîr nanrîr nankeipîn menmen im au nanîr ke mîte weteiknen hîre ap wawine nîkan au. ⁴ Te yi naiu yinan, yi ap yar ke mît ap nises God te wî mîrak eim mamiwep mamîr ke mîtik enuk kekintîp menmen kaknep mît au. ⁵ *Yi mît yapîrwe yar ke nîkerek ne God, yi yises hîm mîrak. Yi mît ne Seten au. Yi ap yises hîm mîrak. ⁶ Te haiu mepu mar ke mît han ap nises hîm me God au. Haiu mepu werek werek naanmîpre hîras mises hîm me God. ⁷ Mît hîr ap nises God hîr nar ke mît nîwaai ne wîtaan, hîr nîre mît ne wîtaan naam tîpar si enum netaritari menmen. ⁸ *Te haiu au. Haiu mît mises God, haiu emu emîr ke mît nau wepni (o yanm) te haiu emu emîr ke hîrak. Haiu emises hîm me God, haiu hanhan meriuwe mît. Menmen im mamkepî mamîr ke mît neremîme nopen mîwapîn yînk kîr. Haiu emu emîmerîr God maain kaknen kaktaihis kakîkepî ere werek. Menmen im me haiu emîmerîr God hîram mamkepî mamîr ke hat o wa hesnu mîwapîn paan ke mît, te hîr netike mît han nanînepan. ⁹ *God epei kehimîtenai hîrak han enuk keriuwai te hîrak kakraiwaank au. Hîrak kehimîtenai maain hîrak kaknen kaktaihis kakîkepî kakriuwe Mîtik Iuwe kiau Jisas Krais. ¹⁰ *Nîpaa hîrak kaa kakîkepî, te haiu mepu, o haiu

epei maa, maain haiu mamu mamtikerek. ¹¹ *Te yi yaitîp hîras hîm manp eikaap hîras mamîr ke in ek yi epei yîriakem.

Pol katîp hîm ham yinam

¹² *Nai yinan, haiu metpi hîm iuwe. Yi eiyîmtau hîm yaikaap mît kerek Mîtik Iuwe kehimîteni hîr nîriak menmen nekepi. Hîr naanmîpri netpi menmen me God. ¹³ Yi han kitet mît in hîr yaain, yi hanhani yentar menmen hîr nîriakem. Yi eitike ni yinan yi eikiyan eiyu eiyît.

¹⁴ *Nai yinan, haiu metpi hîm iuwe, yi eitîp mît nau yain yain nîriak enum, yi eitpor hîm manp te hîr nanriakem epei au emît! Yi eikaap mît hîr nînaain menmen te hîr han yaaik nanu. Mît kerek hîr han enuk, yi eiwetîr hîpîn. Yi ap han enuk eiriuwe mît au. Yi eitpor hîm yaaim main main. ¹⁵ *Yi naanempre hîras te yi niutîp niutîp ap eiriak mît menmen enum emîr me menmen enum hîr nerekyiyem. Au, Yi eiyises menmen yaaim eiriakem me mît nar ik, me yi mît hîras yetike mît yapîrwe nerer wit wit.

¹⁶⁻¹⁷ **Hekrit hekrit yi han yaaik eiyu. Hekrit hekrit yi eiyitehi God menmen. ¹⁸ *Yi eitîp God hîrak yaaik me menmen yapîrwe mamnen. Yi eiriak menmen mar im eiwis Krais Jisas kakîkepî yi eiriakem, te God han yaaik kakîrwi.

¹⁹ *Yi ap eiwenîn menmen God Hîmîn Yaaik hanhan kakriakem au emît! ²⁰ *Yi ap yînan yipîr yewîrek eiwet mît kerek newepyapîr hîm God Hîmîn Yaaik ketporem au emît! ²¹ *Yi eiyinîn han ekitet menmen mît netpiyem

* 5:3 Esi 13:10; Mt 24:39; Lu 21:34-35; Jo 16:21-22 * 5:5 Ro 13:12; Ef 5:9 * 5:8 Ef 6:14, 17
 * 5:9 1Te 1:10; 2Te 2:14 * 5:10 Ro 14:8-9; 1Te 4:14 * 5:11 Ju 20 * 5:12 1Ko 16:18; 1Ti 5:17 * 5:14 2Te 3:6, 11, 15 * 5:15 Pro 20:22; Ro 12:17; 1Pi 3:9 * 5:16-17 Fl 4:4 * 5:16-17 Lu 18:1; Kl 4:2 * 5:18 Ef 5:20 * 5:19 Ef 4:30 * 5:20 1Ko 14:1, 39 * 5:21 1Jo 4:1

hıram me God o au. Menmen mıt netpiyem yi eitenen menmen yaaim. ²² *Te yi einaain menmen yapırwe hıram enum.

²³ *Hi hanhan God hırekes kerekek hırak Haai ke han yaaik hırak kakıkepi yi eiyisesik, te yi han ki, hımın ki, yınk ki hıram mamu werek werek ere Mıtık Iuwe Jisas Kraıs hırak pıke kaknen. ²⁴ *God kerek nıpaa kehımıteni yi nırak, hırak ap kakweikın han au. Hırak kakıkepi te yi eire yaain.

²⁵⁻²⁶ **Naiu yinan, yi eiyitehi God hırak kakıkepai. Yi eiyıwo ni yinan ein eiyıtpor hır yaain.

²⁷ Hi hetpi hım manp hekrehır ke Mıtık Iuwe, yi eikine tıwei ik ekno ninaan me ni yinan yapırwe ein.

²⁸ Hi hanhan Mıtık Iuwe kaiu Jisas Kraıs han yaaik kırak kaku kaktikewi.

Mepır keremem

* 5:22 Jop 1:1, 8, 2:3 * 5:23 Ro 15:33; 2Te 3:16 * 5:24 1Ko 1:9; 2Te 3:3 * 5:25-26 Kl 4:3; 2Te 3:1 * 5:25-26 Ro 16:16

Tiwei Pol Kewisik Ken Mit Ne Wit Tesalonaika - 2 Menmen me tiwei ik

Pol katip mit ne Tesalonaika
gude 1:1-2

Maain God kakikepai hirak ske-
lim mit kerek nerekyei men-
men enum 1:3-10

Pol kitehi God kakikaap mit ne
Tesalonaika 1:11-12

Him me mitik enuk kekrehir ke
God 2:1-12

God kehimitenai haiu mit narak
2:13-17

Menmen mit ne weiwik me God
hir enisesim 3:1-15

Po katip mit ne Tesalonaika him
mikaru 3:16-18

1 *Hi Pol hetike Silvenes, Timoti,
haiu mewis tiwei im men yi mit ne
weiwik me God yeit wit Tesalon-
aika. Yi ne God Haai kaiu ketike
Mitik Iuwe Jisas Kraiss.

2 *Haiu hanhan God Haai kaiu
ketike Mitik Iuwe Jisas Kraiss han
yaaik kirakit hirak kaku kak-
tikewi yi eiyu werek werek.

Pol kitehi God katip hirak yaaik

3 *Naiu yinan, hekrit hekrit haiu
mitehi God haiu metpwek haiu
han yaaik meriuwerek mentar yi
mit in. Menmen im yaaim mentar
yi mit yises God wisenum, yi
niutip niutip hanhanan wisenum.

4 *Te haiu hiras mewenipi niuk
mi haiu mewepyapirem men
mit ne weiwik me God nerer
wit wit. Haiu metpor menmen
mit nerekyiyem enum. Menmen
merekwi han enuk au. Yi yises
God, te yi eiyu werek werek.

*Maain God han kitet menmen
haiu mit miriakem*

5 *Yi yau werek werek me
menmen mit nerekyi enum
meteiknai menmen im. God kewis
mit hir ninini naanmpri hir
nerekyi enum nentar yi yirak
menmen mirak. Maain hirak
kakteikin mit yapirwe werek
werek hir enun, hirak kakre
yaaik, te yi eiyu eitikerek hirak
naanmpri. 6 *Maain God kakriak
menmen yaaim. Hirak kakawaank
mit nipa nerekyi enum nentar
in ek hir neriwaank. 7 *Maain
God han kitet werek, te menmen
enum mamrekyi yetikewai han
enuk, hiram mamnaaiwirai haiu
mamu werek werek. Menmen
im yapirwe mamnawirai me
maain Mitik Iuwe Jisas kaktike
mit narak ensel naninawir wit
ke God, hir naninen nanwepaypir
hiras nanikre si merhihe. 8 *Hirak
kakraak enum kakawaank mit
kerek ninapen nanirtei God, o
mit han kerek ninapen nises
menmen Mitik Iuwe Jisas Kraiss
ketpeiyem. 9 *Mit nar ik hir
nanit menmen enum mar im.
Mitik Iuwe kakipiri nanino
naninaaiwir ninaan mirak metike
menmen mirak iuwe merhihe, hir
nanawaank nanit tipmain tipmain
enum eik. 10 *Maain menmen
im mamnen me wi eim Kraiss
hirak kaknen, te hirak kakit niuk
iuwe me mit kerek nisesik. Hir
nantike haiu mit haiu emwenipi
niuk mirak. Te haiu mit miyapir
kerek haiu misesik, haiu yapirwe
han yaaik mamriuwerek. Yi mi yi
eitikeri eirak menmen im me wi
eim eiyantar haiu merp nimin ne
yi mit haiu metpi him me God, te
yi yises him im yaaim.

*Pol kitehi God kakikaap mit ne
Tesalonaika han tokik nanu*

11 *Haiu han kitet menmen im
te hekrit hekrit haiu mitehi God
hirak kakikepi kakrekyi yi yaa

* 1:1 1Te 1:1 * 1:2 Ro 1:7 * 1:3 1Te 1:2-3; 2Te 2:13 * 1:4 2Ko 7:4; 1Te 2:19; Rev 1:9

* 1:5 Fl 1:28 * 1:6 Ro 12:19; Rev 18:6-7 * 1:7 Mt 25:31; 1Te 3:13, 4:16 * 1:8 Sam 79:6;

Ais 66:15; Jer 10:25; Ro 2:8; 1Pi 4:17 * 1:9 Ais 2:10, 19, 21 * 1:10 Kl 3:4; 1Te 3:13 * 1:11
Kl 1:9; 1Te 1:2-3

te yi eir⁺ak menmen yaaim h⁺arak kehim⁺teni yi eir⁺akem. Haiu hanhan h⁺arak kak⁺iKepi yi eiysis menmen yap⁺rwe yi hanhan eir⁺akem meriuwe menmen m⁺arak iuwe h⁺arak kewetiyem. ¹² *Mar im m⁺t h⁺r nant⁺p M⁺t⁺ik Iuwe Jisas h⁺arak yaaik kak⁺antar menmen yaaim h⁺arak kerek⁺iyem kek⁺re han ki, h⁺arak kakt⁺p yi yaain kak⁺interim. Menmen im mamnen mam⁺antar God kaiu kaktike M⁺t⁺ik Iuwe Jisas Kra⁺is hanhanai tatkepai.

2

Him me m⁺t⁺ik enuk kak⁺ikreh⁺ir ke God

¹ *Naiu yinan, in ek haiu hanhan metpi me M⁺t⁺ik Iuwe kaiu Jisas Kra⁺is p⁺ike kaknen, h⁺arak kaktaihis kak⁺iriyei haiu mamno mantikerek mamkiyan mamu. ² Haiu mitihi yi ap y⁺naain yekre han ki waswas yentar yi yemtau M⁺t⁺ik Iuwe epei kan. M⁺t⁺ik hak ketpiyem, o m⁺t⁺ik hak kewepyap⁺r menmen h⁺arak han kitet God Him⁺n Yaaik ketp⁺wekem, o m⁺t⁺ik kewis t⁺wei kekinaam kat⁺p haiu mewisiyem. Menmen im au em⁺t. ³ *Yi ap eiwis m⁺t h⁺r nanwisesiyek nanriuwe h⁺m o t⁺wei o menmen meiyam m⁺t nat⁺p haiu metpiyam au em⁺t! M⁺t⁺ik Iuwe ap kaknen ere m⁺t nerer wit wit h⁺r nanin⁺n nanweik⁺n sip nanwet God em, m⁺t⁺ik enuk kises menmen enum kere⁺mem h⁺arak kaknen kakwepyap⁺r h⁺irekes, h⁺arak kak⁺iwaank kak⁺kre si enum. ⁴ *H⁺arak kakwis h⁺irekes kak⁺ikreh⁺ir ke God kaktike menmen memip⁺n kerek m⁺t newen⁺piyem. H⁺arak kaku kak⁺kre w⁺inak iuwe ke God h⁺arak kakt⁺p m⁺t h⁺irekes God. Menmen im epei au, h⁺arak M⁺t⁺ik Iuwe Jisas kaknen.

⁵ Yi ap han ekitetim au a? N⁺paa hi hepu hetikewi hi hetpiyem. ⁶ In ek yi yertei menmen mewenek te h⁺arak ap kin⁺n kewepyap⁺r h⁺irekes au, ere w⁺ God kehim⁺tanek. ⁷ Menmen enum m⁺t⁺ik enuk kak⁺akem epei man kike, te maain iuwe, te h⁺arak h⁺irekes kaknen au ere menmen mewenek h⁺irekes kaknaiw⁺rek kakno. ⁸ *Epei au, h⁺arak m⁺t⁺ik enuk kises menmen enum kakwepyap⁺r h⁺irekes. M⁺t⁺ik Iuwe kak⁺ik⁺p kakriuwe nap me h⁺m m⁺arak, h⁺arak Jisas kaknen kakwepyap⁺r h⁺irekes kakn⁺p m⁺t⁺ik enuk ik h⁺arak wein⁺ik kerek⁺ek. ⁹ *H⁺arak m⁺t⁺ik enuk kises menmen enum kaknen kakriuwe h⁺m me Seten, h⁺arak kak⁺ak menmen yaaim mirakel kakmip⁺n m⁺t ap nises h⁺m me God. H⁺arak kak⁺ak menmen mamn⁺p m⁺t nanp⁺r⁺p⁺r nan⁺rem. ¹⁰ H⁺arak kakmip⁺n m⁺t kakriuwe menmen enum iuwe me Seten. N⁺paa m⁺t in h⁺r ap nises God au. Maain h⁺r nanw⁺iwaank nan⁺t. H⁺arak kemitorp⁺n enum enum kak⁺antar h⁺r n⁺n⁺apen nanises h⁺m yaaim hanhan neriuwerem, te h⁺iram mamkepi h⁺r nanu werek werek. ¹¹ *Te God kaks⁺iuwe menmen mamitorp⁺n, h⁺arak kakn⁺ip⁺i nanises menmen memip⁺n, ¹² te m⁺t yap⁺rwe niut⁺p niut⁺p nan⁺t menmen enum me God nan⁺antar h⁺r hanhan menmen enum, n⁺n⁺apen nanises h⁺m m⁺arak.

God kehim⁺teni yi n⁺ikerek n⁺arak

¹³ *Naiu yinan kerek God hanhani, hekrit hekrit haiu mitehi God haiu mat⁺p h⁺arak yaaik kent⁺ar yi m⁺t. H⁺arak kin⁺n kehim⁺teni yi n⁺arak, h⁺arak kekepi yi y⁺r⁺ak menmen yaaim yeriuwe menmen iuwe me God Him⁺n Yaaik, te

* 1:12 Ais 24:15; Mal 1:11 * 2:1 1Te 4:13-17 * 2:3 1Ti 4:1; 1Jo 2:18, 4:3; Jo 17:12 * 2:4 Dan 11:36; Esi 28:2 * 2:8 Jop 4:9; Ais 11:4; Rev 19:15 * 2:9 Mt 24:24; Rev 13:11-13 * 2:11 2Ti 4:4 * 2:13 2Te 1:3; Jo 15:16; Ef 1:4; 1Te 4:7, 5:9

yi yises h̄im m̄rak. ¹⁴ God keh̄im̄teni me menmen im meri-
uwe h̄im m̄rak yaaim yi yisesim
n̄paa me w̄i haiu metpiyem. Te
yi yaȳt menmen yaaim iuwe me
M̄t̄ik Iuwe Jisas Krai. ¹⁵ Naiu
yinan, yi han tokik eiyu eiyises
h̄im n̄paa haiu metpiyem meri-
uwe h̄im mai metike t̄iwei haiu
mewisiyek. ¹⁶ Haiu hanhan M̄t̄ik
Iuwe Jisas Krai h̄irekes ketike
Haai kaiu God kerek n̄paa h̄irak̄it
hanhanai h̄irak̄it tekepai tewetai
nem̄nk (o h̄ip̄n). Te haiu han
yaaik em̄meriȳwek kaknen kak-
taihis, ¹⁷*h̄irak ektenyi han ki te yi
eiyu tokik h̄irak kak̄ikepi yi eir̄iak
menmen yaaim miut̄p̄ miut̄p̄, yi
eit̄p̄ menmen yaaim.

3

*Yi eitehi God h̄irak kak̄ikaap
haiu m̄it*

¹*In ek naiu yinan, yi eiyitehi
God ke haiu m̄it, te h̄im me M̄t̄ik
Iuwe wen emno waswas emrer
wit wit te m̄it nan̄mtewem nanis-
esim nar ke n̄paa yi m̄it yis-
esim. ² Yi eiyit̄wekhi te h̄irak
kak̄iriyei haiu mamnaaiw̄r m̄it
enun nepan n̄riak enum, yentar
m̄it yap̄rwe niut̄p̄ niut̄p̄ ap nises
God.

³*Te M̄t̄ik Iuwe h̄irak yaaik
kakises h̄im m̄rak. Yi yertei h̄irak
kak̄ikepi yi han tokik eiyu h̄irak
naanm̄pri ke Seten. ⁴*M̄t̄ik Iuwe
kakrekyei han kaiu tokik me yi
m̄it, yi wen ȳr̄iak menmen haiu
nepei metpiyem, te maain yi wen
eir̄iakem.

⁵ Haiu hanhan M̄t̄ik Iuwe kakri
han ki te yi eiȳr̄tei God hanhan yi
m̄it, yi han ekitet n̄paa menmen
enum enum man Krai h̄irak han
tokik kepu, te yi eir̄iak menmen
mar im.

Yi m̄it eiyu yain yain au em̄it

* 2:17 1Te 3:13 * 3:1 1Te 5:25 * 3:3 1Te 5:24 * 3:4 2Ko 7:16; Ga 5:10; 1Te 4:10 * 3:6
Mt 18:17; Ro 16:17 * 3:7 Fl 3:17; 1Te 1:6 * 3:8 1Te 2:9 * 3:9 1Ko 9:4; 1Te 1:6 * 3:10
1Te 4:11 * 3:11 1Ti 5:13 * 3:12 1Te 4:11 * 3:13 Ga 6:9 * 3:14 1Ko 5:9, 11 * 3:15
1Te 5:14

⁶*In ek naiu yinan, haiu metpi
h̄im manp mekreh̄r me M̄t̄ik
Iuwe Jisas Krai. Keim̄n ke yi
m̄it kerek h̄irak kau yain yain ap
kises h̄im n̄paa haiu mewetiyem,
yi einep̄n eikeip̄n̄wek. ⁷*Yi
eir̄iak menmen im eiȳntar yi
h̄iras yertei menmen yi eir̄iakem
te yi eir̄iak menmen eiȳr̄ ke haiu
n̄paa m̄r̄iakem. N̄paa haiu mau
metikewi, haiu mau yain yain au.

⁸*Haiu ap maam menmen me yi
m̄it wein̄m au. W̄itaan wanewik
haiu m̄r̄iak menmen iuwe, te
haiu ap mari menmen mi mam̄m
au. Kenmak haiu m̄r̄iak men-
men im? ⁹*Haiu m̄r̄iak men-
men im mentar haiu ap te mami-
tihi menmen wein̄m a? Taauye!

Haiu m̄r̄iak menmen im men-
tar haiu hanhan meteikni men-
men yi eir̄iakem te yi eiyis̄isai.

¹⁰*N̄paa haiu mau metikewi, haiu
metpi h̄im manp mar im: “Keim̄n
ap k̄ir̄iak menmen au, yi ap ei-
wet̄wek menmen h̄irak kak̄im
au.”

¹¹*Haiu metpiyem mentar haiu
memtau m̄it han ne yi m̄it h̄r̄ nau
yain yain nari h̄im me m̄it han
nat̄p̄ m̄it han em nat̄pan nisesan.

¹²*In ek haiu mat̄p̄ m̄it nar ik
h̄im manp metpor mekreh̄r ke
Jisas Krai, h̄r̄ han ekiwei nan̄riak
menmen nan̄it menmen me h̄iras
nan̄m. M̄it han au.

¹³*Yi naiu yinan han yi ap
han enuk eiriuwe menmen yaaim
yi ȳr̄iakem au em̄it! Yi wen
yair̄iakem. ¹⁴*Neim̄n n̄napen
nanises menmen haiu metpiyem
mekre t̄iwei ik e, yi eiȳhim̄teni
einaiw̄ri, te h̄r̄ ȳnk enuk. ¹⁵*Yi
han kitet h̄r̄ n̄re m̄it ni enun
nepan au. Yi eiȳt̄por eiȳr̄ ke ni
yinan keriyen.

H̄im ham kike m̄karu

¹⁶ *Haiu hanhan Mitik Iuwe hīrekes, hīrak haai ke kakriak mīt nanu werek werek, te hekrit hekrit menmen yaaim o enum mamnen, hīrak kakrekyi yi eiyu werek werek. Mitik Iuwe kakikepi yi niutip niutip yi eiyu werek.

¹⁷ *Hi Pol hīrekes ewis hīm hetpi “gude” mau tīwei heriuwe his mai. Hi heriuwe menmen im heteikni hi hewis tīwei ik e. Mar keremem hi hewisim mau tīwei yapirwe hi hewis mīt ek. ¹⁸ Haiu hanhan Mitik Iuwe kiau Jisas Krai han yaaik kīrak kaku kaktikewi niutip niutip.

Mepir Keremem

Tiwei Pol Kewisik Ken Timoti-1 Menmen me tiwei ik

Pol katip Timoti gude 1:1-2

Him me mit ne weiwik me
God netike mit iuwe nir
naanmpri 1:3-3:16

Pol katip Timoti menmen me
wok hirak kakisesim 4:1-6:21

¹ *Hi Pol hi aposel ke Krais Jisas. Nipaa God kerek ketaihis naanmpri ketike Krais Jisas kerek haiu wen memeriwek kaknen kaktaihis, hirakit epei tehimitena hi aposel hirakit teriuweta hi ano hatip mit him mirak.

² *Hi Pol hi hesiuwe tiwei ik ken ti Timoti, ti hire nikan kai kerekek ke menmen me God. Hi hanhan God Haai ketike Krais Jisas Mitik Iuwe kaiu han yaaik kirakit tatu tatikewit, hirakit hanhanit tatrekyut yaaim te ti ehu werrek werrek.

Ti eremir him enum me memipin

³ Hi hanhan ti ehu wit Efesas har ke nipaa hi epei ano provins Masedonia hi hetputem. Mit han en hir natip mit him enum me memipin, te hi hanhan ti etpor him manp hir ap natip mit miyapir en him ham me nipaa haiu ap metporem au emit! ⁴ *Hir ap han ekitet wit tipir o tipitim mei yapirwe me nipaa maamrer nir ne Isrel nekrit neke nein nan au emit! Menmen im me memipin mikaap mit hir nriak menmen me God nisesim au. Hir newepnak netpim weinim weinim te hir nenehan neriuwerem newaank han kir keriuwerem. ⁵ *Hi hetput him manp me menmen im hentar hi hanhan mit ein hir hanhan God

ketike mit. Hi hanhan hir han yaaik prar nepu. Hir nepu nar ek, te hir nanirtei hir hanhan enises God. Te hir ap nemipin natip haiu emises God au. Hir nanriak im, te hir hanhan God ketike mit. ⁶ Mit han hir neweikin sip newet him im hi hetputem, hir nises him weinim nar ke mit nitet yayiwe hak npiun wit hir netariyem. ⁷ *Mit in nare nan-teikin mit han him me God nipaa Moses kewisim mau tiwei, te hir natip, "Him maiu hiram yaaim." Te hir ap nertei him me Moses werrek werrek. Hir ap nertei him im hiram matip me mekam au!

⁸ *Haiu mertei mit nanises him me God Moses kewisim mau tiwei werrek werrek, hiram yaaim meteikin mit menmen enum hir nriakem. ⁹ God kewet Moses him mirak, te haiu mertei him lo hiram ap me mit yaain au. Hiram me mit kerek ninaain him mirak, neweikin sip newetwek kerekek. Mit in hir han kitet menmen enum, hir paan tokik ap nemtau him me mit hir ninin naanmpri au. Hir han menepep God netpepik nisesik, hir newaank menmen mirak, hir nenepan netike miye haai. Hir nenep mit nani. ¹⁰ *Hir netike miyapir nariyanhis neweninem, hir netike mit han niyewowan, hir netenen mit neriuweti nen, te hir nanit pewek mamreri. Hir newen him nenepakmenek, hir niune nerp neit. Menmen im metike menmen meiyam enum ap mises Him yaaim me God. ¹¹ *Him im yaaim kerek God kewetewem, hi hatip mit miyapir em. Hiram meteiknai mamrkeik God hirak yaaik kire si, hirak hanhan haiu mantikerek mamu werrek werrek mamr ke hirak kepu.

Pol han yaaik God hanhanek

* 1:1 Kl 1:27 * 1:2 Ap 16:1-3; Ta 1:4 * 1:4 1Ti 4:7; Ta 1:14 * 1:5 Ro 13:10 * 1:7 1Ti 6:4, 20; Ta 1:10 * 1:8 Ro 7:12, 16 * 1:10 Ta 1:9 * 1:11 1Ti 6:15 * 1:12 Ap 9:15; Ga 1:15-16

12 *Hi han yaaik heriuwe Mitik Iuwe kiau Kraiſ Jisas kentar h̄rak kekepa kenipa hi manpenuk, h̄rak han kitet hi yaaik te hi h̄riak menmen m̄rak. Hi han yaaik hentar h̄rak kehimitena hi h̄riak menmen m̄rak. 13 *N̄paa hi eweik̄n sip hewet Jisas hi hat̄p enum me Kraiſ, hi hanhan h̄riak enum hi hewaank m̄t miyap̄r kerek nises h̄m m̄rak. Te Kraiſ hanhana keweik̄n han kai te hi hisesik hentar hi hetari menmen m̄rak, hi han kitet hi h̄riak menmen yaaim h̄kaap God. 14 Mitik Iuwe hanhana w̄senum, te hi eisesik hanhanek. H̄rak kekepai haiu yap̄rwe meriuwerem mentar haiu m̄t n̄rak.

15 *H̄m im h̄ram yaaim, h̄ram werek te m̄t h̄r enisesim w̄senum. N̄paa Jisas kan t̄, miye p̄rak winaak h̄rak k̄re haiu m̄t, h̄rak kerp t̄ k̄kaap haiu m̄t miyap̄r enun. Hi han kitet hi kiut̄pen h̄riak enum hin̄n m̄t han hentar hi ewaank m̄t miyap̄r kerek nises h̄m m̄rak. 16 Hi h̄riak enum hin̄n m̄t, te Kraiſ Jisas hanhana kentar h̄rak kakteik̄n m̄t karkeik h̄rak hanhan m̄t w̄senum kemeriyor te h̄r enweik̄n sip enwet menmen enum. H̄rak kerekewem te maain m̄t han nemtau hi enuk, te h̄r han kitet nar ik: “Kraiſ h̄rak werek kak̄kepa kar ke h̄rak k̄kaap Pol.” H̄r enises h̄m m̄rak te h̄r enu tipmain tipmain enum eik. 17 *Haiu m̄t emwen̄pi niuk iuwe m̄rak tipmain tipmain enum eik kentar menmen h̄rak kerekewem. N̄paa ere in ere maain, h̄rak kin̄n naanm̄pre m̄t yap̄rwe. H̄rak God kiut̄p kerekek kepu. Keiyak au. M̄t n̄rek neriuwe nanam̄r au, te h̄rak kakpau tipmain tipmain enum eik. God h̄rak yaaik

wetpen!

*Timoti h̄rak kakises h̄m yaaim kakin̄n m̄t enun nepan kakriuw-
erem*

18 *N̄kan kai Timoti, hi han kitet h̄m n̄paa God kewet m̄t em me ti, h̄r newepyap̄rem nat̄p m̄t em. Hi hetput h̄m im. Ti han ekitet h̄m h̄r n̄paa netputem, ti ewis̄m mamkepit ti hepu han tokik. 19 *Ti at̄p m̄t h̄m m̄rak yaaim, ti ehin̄n m̄t enun h̄r nepan ne Kraiſ. Ti h̄riak menmen im, ti ehises God, ti han yaaik prar prar ehu. M̄t han h̄r neweik̄n sip newet menmen h̄r nertei h̄ram yaaim, te h̄r newaank h̄ras me menmen yaaim me God nar ke tuk̄n k̄waaai wit haiu m̄riak ere h̄rak kewep. 20 *Haimenias ketike Aleksanda wiketeret h̄rak̄t tir̄ak menmen enum mar im. Hi epei hitehi Kraiſ h̄rak kewis Seten kaks̄p, te h̄rak̄t et̄rtei ap tat̄p enum me God au em̄t!

2

*Menmen m̄t enisesim enitehi
God em*

1 *Menmen im min̄n hi hanhan hetputem te ti et̄p m̄t ein h̄m manp em h̄ram im. H̄r enitehi God me m̄t yap̄rwe nerer wit wit h̄rak kak̄kepi, h̄r nat̄p God h̄rak yaaik kenter. 2 H̄r enitehi God h̄rak kak̄kaap m̄tik iuwe king ketike m̄t yap̄rwe kerek nin̄n naanm̄pre haiu m̄t te h̄r nanwis haiu m̄t mamu werek werek haiu emises menmen yaaim emwen̄pi God emriuwrem. 3 M̄t h̄r enit̄wekhi nan̄r ek h̄ram yaaim te m̄t nant̄p haiu yaain. Menmen im mam̄rak God kiau h̄rak han yaaik. 4 *Haiuemitehi God me m̄t yap̄rwe mentar h̄rak hanhan h̄r nanweik̄n sip nanwet menmen

* 1:13 1Ko 15:9-10; Ga 1:13 * 1:15 Lu 15:2, 19:10 * 1:17 Ro 16:27 * 1:18 1Ti 4:14, 6:12; Ju 3 * 1:19 1Ti 3:9 * 1:20 2Ti 2:17-18, 4:14-15; 1Ko 5:5 * 2:1 Ef 6:18; Fl 4:6 * 2:4 Esi 18:23; 1Ti 4:10; 2Pi 3:9

enum nanises h̄im yaaım nan̄ır h̄ırak hanhan haiu emisesim. ⁵*God kiut̄ıp kepu kerekek. M̄it̄ık kekreh̄ır ke haiu m̄it̄ yap̄ırwe kerp n̄ım̄ın kewen̄ın God ketikewai yap̄ırwe me menmen enum haiu m̄ır̄iakem. H̄ırak niuk m̄ırak Kraıs Jıas. ⁶*N̄ıpaa God k̄imat w̄ı miut̄ıpen te Jıas kaa te h̄ırak kak̄ıkep̄ai me menmen enum haiu m̄it̄ miyap̄ır niut̄ıp niut̄ıp m̄ır̄iakem, h̄ırak kaktaihis. H̄ırak keteik̄ın m̄it̄ yap̄ırwe h̄ırak wen hanhan m̄it̄ h̄ır enweik̄ın sip nanwet menmen enum, h̄ır nanisesik h̄ırak kaktorhis. ⁷*Mar keremem te God kehım̄ıt̄ena hi aposel h̄ırak kerıuweta hi hat̄ıp m̄it̄ h̄ım m̄ırak. Hi hemip̄ın au. H̄ırak kerıuweta hi hat̄ıp m̄it̄ miyap̄ır h̄ım m̄ırak yaaım men m̄it̄ ne weiw̄ık me Isrel au. H̄ırak kerıuweta hi hen m̄it̄ heriyai heriyai ap ne weiw̄ık ham te h̄ır en̄ırteiyek enisesik werek.

⁸Hi hanhan m̄it̄ nerer wit wit h̄ır nanitehi God. Hi hanhan m̄it̄ nar ik h̄ır nanweik̄ın sip nanwet menmen me han enuk o h̄ır nenehan me menmen, h̄ır han yaaık prar prar nepu h̄ır n̄ık̄am his m̄ır nitehi God menmen.

H̄ım me miyap̄ır h̄ır enisesim

⁹*W̄ı miyap̄ır nererik neit w̄ınak ke God, h̄ır ap hanhan nerem̄ınk w̄ıpe yehes nises menmen yaaım yap̄ırwe mau paan k̄ır o nerıuwet klos yaaım te h̄ır nari han ke m̄it̄ miyap̄ır au em̄ıt̄! H̄ır nanrıuwet menmen yaaım keremem miyap̄ır yaaın nerıuwetem. Te h̄ır neses h̄ıras mar im. H̄ır en̄ırak yaaım enkaap m̄it̄ miyap̄ır han. ¹⁰*Im em h̄ıram yaaım mar ke menmen yaaım h̄ır nerıuwetem mau his, o teruk o n̄ık̄ıp m̄ır. ¹¹H̄ır miyap̄ır h̄ıras nankint̄ıp w̄ıre w̄ıre enu en̄ıt̄ en̄ım̄tau h̄ım me m̄it̄ h̄ır

netporem me h̄ım me God h̄ır enisesim werek werek. ¹²*Hi ap ewis miyap̄ır nerp nat̄ıp m̄it̄ h̄ım me God neit w̄ınak ke God naanm̄ıpror au em̄ıt̄! H̄ır enkint̄ıp enu nentar menmen im. ¹³*M̄it̄ nin̄ın naanm̄ıpre miyap̄ır nentar n̄ıpaa God kin̄ın kewis Adam. M̄ıte niuk m̄ıre Iv h̄ıre w̄ıkaru. ¹⁴*Seten h̄ırak kemip̄ın Adam au. Iv kerepep. H̄ıre win̄ın w̄ır̄iak menmen enum, h̄ıre weremir h̄ım me God. ¹⁵Te h̄ır wen nises h̄ım me God, hanhan God ketike m̄it̄ han, h̄ır han yaaık prar prar nepu. H̄ır naanmamre h̄ıras te h̄ır ap nan̄ırak menmen enum au, te God kak̄ıkep̄i h̄ır nanu werek nantikerek nan̄ıntar h̄ır nepu witeik̄ nanine n̄ıkerek nanteik̄nor h̄ım m̄ırak.

3

H̄ım me m̄it̄ kerek naanm̄ıpre m̄it̄ miyap̄ır ne weiw̄ık miut̄ıp me God

¹*H̄ım im yaaım. M̄it̄ık hak kerek hanhan kin̄ın naanmamre m̄it̄ miyap̄ır ne weiw̄ık me God, menmen im h̄ırak hanhanem h̄ıram yaaım. ²*M̄it̄ık kar ik k̄ır̄iak menmen yaaım, te m̄it̄ nansıuwe h̄ım enum au. H̄ırak ketenen m̄ıte piut̄ıp kerepep. H̄ırak naanmamre h̄ırekes ke menmen h̄ırak k̄ır̄iakem. H̄ırak kakwen han k̄ırak me menmen yap̄ırwe te h̄ırak kak̄ır̄iak menmen kar ke m̄it̄ık iuwe kak̄ır̄iakem, te m̄it̄ nant̄ıp h̄ırak yaaık te naanm̄ıpri. H̄ırak han yaaık kakwet m̄it̄ ne wit hak menmen mam̄ıt̄ w̄ınak k̄ırak. H̄ırak ek̄ır̄tei h̄ım me God te h̄ırak kakt̄ıp m̄it̄ miyap̄ır han em werek werek. ³H̄ırak ap kaam tipar si enum ere ketaritari au em̄ıt̄. H̄ırak ap ketike m̄it̄ nenehan nenepan me menmen au. H̄ırak ketikeri enu en̄ıt̄ werek werek. H̄ırak ap

* 2:5 Ro 3:29-30; Hi 12:24 * 2:6 Ga 1:4 * 2:7 Ap 9:15; Ga 2:7-8; 2Ti 1:11 * 2:9 1Pi 3:3-5
 * 2:10 1Ti 5:10 * 2:12 1Ko 14:34 * 2:13 Jen 2:7, 22; 1Ko 11:8-9 * 2:14 Jen 3:6, 13; 2Ko 11:3 * 3:1 Ap 20:28 * 3:2 Ta 1:6-9

hanhan pewek te han kirak kenke kenterim. ⁴ Hirak naanempre mite wetike nikerek narak werek werek, hir nanises him mirak, te han kir katip kar ik: "Hirak iuwe hirak yaaik te naanmprai me menmen yapirwe." ⁵ Mitik ap naanmpre mite wetike nikerek werek werek au, kakirkeik te hirak naanmamre mit miyapir ne weiwik miutip me God werek a? Taauye! ⁶ Hirak mitik kises him me God nipaa ein ere in au, hirak ap naanmamre mit miyapir ne weiwik miutip me God. Mitik kar ik hirak han ekitet hirekes iuwe kentar mit hir nisesik, te hirak han kitet werek werek au. God kakawaanke kakantar hirak han kitet hirak iuwe kakir nipaa Seten epei kiriakem, te God keperek kawaanke. ⁷ Mit nerer wit wit han ekitet hirak yaaik. Au, te hir netpiwek hirak enuk hirak yink enuk kakises menmen enum, hirak seten kakawaanke kakir saauk mit ne wit nenke hepin nekenenim.

Him me mit hir nanriak menmen me mit miyapir ne weiwik miutip me God

⁸ Mit han kerek nriak menmen me mit miyapir ne weiwik me God hir enpar ke mit ninin naanmpre mit miyapir in. Hir mit yaain enriak menmen yaaim te hir nantip hir iuwe. Hir ap nantip nanwenin him au. Him miutip keremem. Hir naam tipar si enum yapirwe au emit! Hir ap enriak menmen me God, te hir nanri pewek yapirwe me mit kerek nises him mirak au emit! ⁹ Hir han ekitet him yaaim God epei kewepyapirem kewetaiyem hiram werek te hir enisesim werek werek mekre han kir. ¹⁰ Yi yinin han ekitet menmen hir epei nriakem hiram menmen mit kerek ninin naanmpre mit miyapir ne weiwik miutip

me God hir enriakem o au. Hir nriak menmen yaaim, hir enriak menmen mikaap mit miyapir ne weiwik miutip me God. ¹¹ *Miyapir nir hir enriak menmen werek, te mit hir nantip hir iuwe nar ke mikan nir. Hir ap nantipan nanisisan enum me mit miyapir han au emit! Hir nanim tipar si enum ere netaritari au emit! Me menmen yapirwe me God, hir enriakem werek werek. ¹² Mit nriak menmen me mit miyapir ne weiwik miutip me God hir enit miyapir niutip keriyen, hir ninin naanmamre miyapir nir nantike nikerek nir werek werek, te hir enises him mir. Hir naanmprior nantike mit miyapir nriak menmen mekre winak kir. ¹³ Neimin hir nriak menmen yaaim yaaim me mit miyapir ne weiwik me God, mit han nantip hir yaain, te hir natip him yaaim me Krais Jisas wisenum.

Hir o as bilong menmen God kiriakem

¹⁴ Hi hanhan anen ari waswas. Hi hewis tiwei im, te menmen ¹⁵ *metenina kike, ti tewen ertei hinin naanmpre mit miyapir nises him me God. Hirak God kepu kiriak menmen, mit hir ne weiwik miutip mirak. Hir netenen him mirak naanmprewem nar ke teinik minan winak. ¹⁶ *Haiu matip him iuwe me him mirak mar im. Him hirak God kewepyapirem kewetaiyem me Krais haiu misesim hiram iuwe, te mit ap nantip hiram enum memipin au. Hiram matip mar im:

"God keriuwetek kan keweikin his kire mitik, te hirak kakteik-naiyek.

God hirak keteikin mit Krais hirak Nikan kirak, wi nipaa God Himin Yaaik kikiak kekrit kau.

Hirak keteikin mit ensel hirekes.

Mit h̄ir nisesik newepyap̄irek nerer wit wit, Mit nerer wit wit nemtewek nisesik.

God kit̄iwekhi keyin ken wit k̄irak, h̄irak kepu ein naanm̄ipre menmen yap̄irwe.”

4

Mit enun newen̄in h̄im neteik̄in mit menmen enun

¹*God H̄im̄in Yaaik kat̄ip kar ik: Maain mit han nanweik̄in sip nanwet h̄im me God, h̄ir nan̄imtau h̄im me t̄ipir o herwe enun kerek hanhan nanweik̄in han ke mit h̄ir nan̄inaaiw̄ir h̄im me God. ²Mit enun nemip̄in h̄ir nant̄ip mit miyap̄ir h̄im enun mar im. Hekrit hekrit mit in newen̄in h̄im ere han k̄ir kakmitorp̄in kat̄ip h̄ir nemit̄ep̄in mit miyap̄ir han, h̄iram menmen wein̄im. ³*Mit nar ik nat̄ip mit miyap̄ir h̄iram enun te h̄ir nan̄itan, o h̄ir nan̄im menmen ham meiyam. Te haiu mit kerek mises h̄im me God haiu mertei h̄im m̄irak werek werek, haiu mertei God k̄ir̄iak menmen im te haiu min̄in mitehi God haiu met̄p̄iw̄ek h̄irak yaaik, haiu mam̄im. ⁴*Menmen yap̄irwe God k̄ir̄iakem h̄iram yaaim. H̄iram enun au. Yi yitehi God yi yait̄ip yi han yaaik yeriuwerek, te yi yayim. ⁵H̄im me God metike h̄im yi yewen̄ipiyek yeriuerem h̄iram m̄ir̄iak menmen h̄iram yaaim te yi yayim.

Timoti kak̄r̄iak menmen yaaim me Krai

⁶Ti at̄ip nit yinan ein h̄im im, te ti mit̄ik yaaik h̄ir̄iak menmen me Krai Jisas werek werek. H̄im yaaim me God ti hewetewem, ti eisesim. H̄iram mamkepit ti er̄iak menmen m̄irak mar ke menmen mamkaap ȳink kit. ⁷*Ti eweik̄in sip ewet h̄im me wit

t̄ipir o t̄ipit̄im wein̄im kerek mit miyap̄ir enun ne mit h̄ir net̄ipim nisesim. H̄iram yaaim te mit kerek nises God h̄ir han kitetim au em̄it! Ti naanmampre h̄irekes te han kit h̄irak kakises h̄im me God kerekek. ⁸*Ti esiuknen ein̄inem, h̄iram mamkepit kike, te ti ȳink kit kaku werek. Ti yaaik er̄iakem, te ti ehin̄in eiyises h̄im me God mekre han kit. Menmen im mamkaap h̄im̄in kit w̄isenum me petepin in ek, h̄iram mamakek̄ipik maain ti etike God yi eiyu eiyit̄.

⁹*H̄im im hi hetputem h̄iram yaaim mit nan̄imtwewem nanisesim. ¹⁰*God kepu haiu memeryīiw̄ek kaknen kak̄ithis haiu mit miyap̄ir kerek memtau h̄im m̄irak misesik. H̄irak hanhan kak̄ikepei haiu mit yap̄ire, maain h̄irak kaktaihis, haiu mit miyap̄ir meperk̄ikem mamisesim han ekitetim. ¹¹Ti at̄ip mit miyap̄ir ein h̄im manp me menmen im ti eteiknorem te h̄ir enisesim. ¹²*Ti ap ewis mit h̄ir nan̄inan yip̄ir nanw̄irek nan̄intar ti pip̄iak au. Ti ehin̄in mit eteiknor menmen yaaim, te h̄ir enis̄isutem. Ti at̄ip h̄im yaaim, eises menmen yaaim, hanhan heriuwe mit, ehises h̄im me God, han yaaik prar prar ehu, te h̄ir nanises h̄im mit. ¹³Ti wen emeriyo hi anen, ti ekine h̄im mau t̄iwei me God et̄ipim h̄im iuwe eteik̄in mit miyap̄ir menmen m̄irak werek werek. ¹⁴*Ti naanempre h̄irekes te ti er̄iak menmen n̄ipaa God H̄im̄in Yaaik kewepyap̄irem kewetitem. H̄irak kewetitem me w̄i mit profet nat̄ip God kewetitem, te mit iuwe kerek naanm̄ipre mit miyap̄ir ne weiw̄ik miut̄ip me God h̄ir newis his mentar paan kit, te ti het̄iwem. ¹⁵*Ti ehises menmen im ti han ekitetim iuwe te maain mit nan̄ir

* 4:1 2Ti 3:1; 2Pi 3:3; 1Jo 2:18; Ju 18 * 4:3 Jen 9:3; Ro 14:6; 1Ko 10:30-31 * 4:4 Jen 1:31; Ap 10:15 * 4:7 1Ti 1:4; 6:20; 2Ti 2:16 * 4:8 1Ti 6:6 * 4:9 1Ti 1:15 * 4:10 1Ti 2:3-4 * 4:12 Ta 2:15 * 4:14 2Ti 1:6; Ap 6:6, 8:17 * 4:15 1Ti 5:22

menmen ti eriakem, h̄r han k̄r kat̄p ti epei h̄r̄iak menmen in ek, ti h̄r̄iak menmen yaaim iuwe. ¹⁶ Ti naanm̄pre menmen mit ti h̄rekes eriakem metike menmen ti eteik̄n m̄t em. Ti eises h̄m im h̄i hetputem, ti ekaap h̄rekes hetike m̄t kerek nemtau h̄m mit. Te yi eiyises h̄m me God werek werek, maain yi eiyu eitikerek.

5

H̄m mamkaap Timoti kin̄n naanm̄pre m̄t miyap̄r

¹ *Ti ap ene ne m̄t au em̄t! Ti etpor main main ekepi har ke ti h̄kaap haai kit. Ti at̄p ekaap pipep yap̄rwe har ke ti ekaap kikrek n̄t. ² Ti ekaap miyap̄r enun ne m̄t eh̄r ke ti h̄kaap miye pit. Ti h̄kaap miyap̄r n̄han har ke ti ekaap yenten pit. Te ti han yaaik prar prar ehu. Ti ap han ekitet ari n̄han au em̄t!

H̄m me miyap̄r m̄kan n̄r epei naa

³ M̄tik ke m̄te kerek wises God, h̄rak kaa, te h̄re wepu weiniye, ap m̄tik kei naanm̄prewe au, m̄t miyap̄r ne weiw̄k me God nankepiye naanmamprewe werek werek. ⁴ Au ek, n̄kerek o nepeny-erer nepu, h̄r nanin̄n nan̄rtei h̄ras naanempre miye haai o maamrer n̄r, h̄r naanempror em-rer menmen n̄paa miye, haai o maamrer nerekyorem. H̄r en̄riakem te God han yaaik ekri-uweri. ⁵ *M̄tik ke m̄te h̄re wises God h̄rak epei kaa, h̄re wepu weiniye, m̄t ap naanm̄prewe au, h̄re wises God hekrit hekrit, h̄re wit̄wekhi h̄rak kak̄ikepiye me menmen. ⁶ Te m̄te hap kerek m̄tik k̄re epei kaa h̄re wepu weiniye, h̄re waur̄iak enum wises han k̄re, te h̄re wises menmen yap̄rwe me t̄i, h̄re war ke m̄te epei waa wentar h̄re weweik̄n

sip wewet God. ⁷ Ti et̄p miyap̄r etpor h̄m manp h̄r enises h̄m im h̄i epei hetputem, te m̄t han ap nan̄tpor me menmen enum me w̄i h̄r naanm̄pror me menmen. ⁸ Neim̄n h̄r ap naanmamre m̄t n̄r ne weiw̄k miut̄p, o neim̄n h̄r ap naanempre miye haai n̄r, h̄r enun. Menmen enum im h̄r n̄riakem h̄ram enum min̄n menmen m̄t enun ap ne weiw̄k me God h̄r n̄riakem.

⁹ M̄t miyap̄r ne weiw̄k me God, h̄r enwis niuk m̄r emu t̄wei me miyap̄r nar ik h̄r naanem-pror. Neim̄n nepu wein̄m, h̄r ne miyap̄r, h̄r nanin̄n 60 tito, n̄paa h̄r neit m̄t niut̄p niut̄p keriyen. ¹⁰ *M̄t miyap̄r h̄r ent̄p h̄r epei n̄riak menmen yaaim mar im: H̄r nine n̄kerek naanm̄pror werek werek, h̄r newet m̄t miyap̄r ne wit hak menmen, h̄r nekemyet h̄t me m̄t miyap̄r nises h̄m me God neteiknor h̄r han yaaik nankepi. M̄t miyap̄r n̄paa menmen mewaanki, h̄r n̄paa n̄riak menmen yaaim yap̄rwe nekepi. Neim̄n n̄riak menmen mar im, te h̄r m̄t miyap̄r naanmamror. ¹¹ H̄r ap enwis niuk mau t̄wei hekrit hekrit naanempre miyap̄r n̄han netike miyap̄r tokek kerek m̄t n̄r epei naa au, h̄r nepu wein̄n au em̄t! Maain h̄r han k̄r kak̄ikrit, h̄r han yaaik n̄riak menmen me Krais au. H̄r hanhan nan̄no nan̄t m̄t han. ¹² Te h̄r nanwen h̄m n̄paa h̄r netpim me h̄r nanu wein̄m nan̄riak menmen me m̄t miyap̄r ne weiw̄k me God keriyen. H̄r n̄riak menmen im, te m̄t nant̄p h̄r n̄riak enum. ¹³ *Miyap̄r n̄han netike miyap̄r tokek m̄t n̄r epei naa, h̄r n̄riak menmen mar eim metike menmen im. H̄r nanu yain yain nanrer winak me miyap̄r han, h̄r nan̄mtau h̄m nat̄pan nisesan

me mit miyapir han, hir nanino nantip menmen ap yaaim, te hir nantip menmen haiu m+naain hir netpim. ¹⁴ *Te hi hanhan heriuwe miyapir n+han netike miyapir tokek kerek mit nir epei naa, hir enit mit han, nanine nikerek, naanempre menmen m+ me wit, te hir ap enwis mit miyapir enun nanipei enum au, haiu emu werek werek, te haiu ap y+nk enuk au. ¹⁵ Miyapir han epei neweik+n sip newet menmen yaaim, hir nises menmen enum me Seten. ¹⁶ Mit miyapir nises h+m me God, mitik kei kir kaa, m+te pirak wepu weiniye, hir h+ras naanempewe, te mit ne weiwik me God au. Hir nankaap miyapir enun ne mit wein+n keriyen, nanwetir menmen naanmamror.

Him me mit iuwe nin+n naanm+pre mit miyapir han

¹⁷ *Hiram yaaim te hir mit kerek naanm+pre mit miyapir ne weiwik me God ein, hir mit miyapir mit ein nanrekyor yaaim. Hiram yaaim te hir enwet mit iuwe in pewek me w+ wik me menmen hir n+riakem mamre w+ miutipen. Hiram yaaim iuwe te mit nin+n naanm+pre mit ne weiwik me God netike mit kerek natip mit miyapir h+m me God, hir enwetir pewek me w+ wik me menmen hir n+riakem mamre w+ miutipen mar ke mit han ein. ¹⁸ *Menmen im hiram yaaim mentar tiwei me God matip mar im: “Bulmakau kentirer rais haas keremsuwo, ti ap eh+ waai eiyepet him m+ram au.” Hiram wen matip, “Keim+n kir+ak menmen, hirak kakit pewek mamrerim.” Mit kerek natip mit miyapir h+m me God, hir mit ne weiwik me God naanmamror nanwetir pewek me menmen. ¹⁹ *Ti ap emtau him me mitik

kiutip hirak katip kesiuwe h+m me mitik iuwe naanm+pre mit miyapir ne weiwik miutip me God ein au em+! Mitik+it wik o wikak tatnen tatsiuwe h+m mitik, te ti emtau menmen hirak+it tatputem.

²⁰ *Hirak kir+ak menmen enum, ti enerek etp+wek me ninaan me mit miyapir ne weiwik miutip me God ein, te hir en+naain hir ap enises menmen hirak kir+akem au em+!

²¹ Me ninaan me God, Jisas Krais ketike mit n+rak ensel, hi hetput h+m manp. Ti ehises h+m im hi nepei hetputem. Ti er+ak menmen me mit miyapir ne weiwik me God, te ti er+akem emp+ram emp+ram. ²² Ti ap ewis his mentar mitik waswas te ti ehim+tanek hirak naanm+pre mit miyapir ne weiwik me God neit wit hak au em+! Maain hirak kakri+ak menmen enum, menmen enum m+rak mamwit, te ti naanmamre h+rekes keim+n ti ewis his menterik ehim+tanek hirak kin+n naanmamre +t ne weiwik me God. ²³ Ti ap eh+m tipar wein+m au em+! Ti h+nap yap+uwe, te ti eh+m tipar wain meiyam emnep menmen mekre tu kit.

²⁴ Menmen enum mit han n+riakem, mit yap+uwe hir nerteiyem, te haiu han kitetim haiu mertei hir mit enun. Mit han n+riak menmen enum n+saw+inem au meit, haiu mep+tariyem. Te God han kitetim maain hirak kakwepyap+rem kakteik+n mit em. ²⁵ Mar im, menmen yaaim mit han n+riakem, mit yap+uwe nerteiyem hir han kitetim. Te menmen yaaim mit n+riakem te mit nerteiyem au, God han kitetim te maain hirak kakwepyap+rem kakteik+n mit em.

6

Him me mit hir n+riak menmen me mit nir iuwe

* 5:14 1Ko 7:9 * 5:17 1Ko 16:18 * 5:18 Diu 25:4; 1Ko 9:9; Mt 10:10 * 5:19 2Ko 13:1

* 5:20 Ga 2:14; Ef 5:11 * 6:1 Ef 6:5; Ta 2:9-10

1 *Mīt kerek n̄riak menmen me mīt n̄r iuwe h̄r han ekitet mīt iuwe n̄r h̄r yaain, te h̄r mīt iuwe ap nant̄p enum me niuk me God kaktike menmen mīt ne weiw̄ik me God h̄r n̄riakem. 2 *Mīt kerek n̄riak menmen me mīt n̄r iuwe h̄r nises h̄m me Krai, h̄r ap nan̄nan yip̄r nanw̄irek han kakitet nan̄r ik: “H̄rak kai yinak kerekek, te hi eweik̄in sip ewet h̄m m̄rak ehises han kai kerekek.” Menmen im au em̄t! H̄r han ekitet menmen yaaim en̄riak menmen yaaim iuwe nankaap mīt iuwe n̄r nentar mīt iuwe n̄r nises h̄m me Krai, h̄r hanhani nanrekyor yaaim.

Menmen yaaim yi eiysesim te yi eiyyu werek werek

Hekrit hekrit ti eteik̄in mīt menmen im ti etporem te h̄r enisesim. 3 *Jisas Krai ketpai h̄m yaaim h̄rak kekepai haiu mises God. M̄tik hak h̄rak ap kises h̄m yaaim me M̄tik Iuwe kaiu Jisas Krai, h̄rak kat̄p mīt h̄m ham, 4 h̄rak m̄tik enuk paan tokim kertei menmen me God werek werek au. H̄rak hanhan ketike mīt han h̄r nat̄pan nan̄nehan nan̄ntar h̄m wein̄im. H̄m im mam̄riak mīt h̄r han kekrit han enuk neriuwehan, h̄r nenehan me menmen, h̄r nat̄pan enum nesiuwehan h̄m enum, h̄r han kitet enum me n̄r yinan. 5 *Mīt nar ik n̄paa nises God, te in ek h̄r neweik̄in sip newet God, te h̄m m̄rak mau mekre han k̄r au. H̄r newaank h̄ras han k̄r enuk netari h̄m m̄rak. H̄r han kitet h̄r nat̄p mīt h̄m me God h̄ram mamkepi, h̄r nan̄t pewek yap̄rwe, te h̄r nanu werek werek. Te h̄r au.

6 *Mīt han yaaik nanu nanriuwe menmen h̄r n̄paa ere in netenenim, h̄r nanises h̄m me God, te menmen im mamkepi h̄r

nanu werek werek. 7 *N̄paa miyerer naiu ninai, haiu me his mepnen. Maain haiu mami, haiu mam̄his mamno. Pewek h̄ram ap te mam̄rkeik mamkepai te God kakt̄p haiu yaain te haiu mamu werek werek a? Taauye! 8 *Haiu metenen menmen mam̄m mam̄tike menmen haiu mam̄riuwetem naanmamre ȳnk kaiu, h̄ram werek. 9 *Te mīt kerek hanhan nan̄t pewek yap̄rwe, h̄r n̄re sak ketut hap̄ik me menmen m̄n̄n̄n h̄rak kakno kak̄m au. H̄rak ketari h̄rak kenke kaa kekere hei. Mīt kerek hanhan pewek yap̄rwe, h̄r n̄re sak. Han k̄r kak̄inke kak̄ntar menmen yap̄rwe te h̄r nanises menmen enum, h̄r nan̄waank h̄ras. 10 Mīt han k̄r kenke kentar pewek, h̄ram h̄r o as me menmen enum yap̄rwe. Mīt han h̄r han k̄r kenke kentar pewek, te h̄ram menipi h̄r neweik̄in sip newet God. Maain h̄r han tewen̄n h̄ras me menmen enum h̄r n̄riakem.

Ti naanempre menmen God kewisim mekre han kit

11 Te ti m̄tik ke God, ti enep̄in menmen im enum. Ti eweik̄in sip ewet̄wem. Ti eriak menmen yaaim ehises menmen God hanhan haiu mamisesim, ehises h̄m m̄rak, ti hanhan mīt, ti han tokik ehu me mīt h̄r nerekyut menmen enum, ti ap han enuk heriuwe mīt erekyor enum au em̄t! 12 Ti ehises menmen God em̄kre han kit iuwe enum em̄r ke mīt h̄r hanhan nesiuken waswas nan̄t menmen. Ti h̄riak menmen mar im, h̄ram mamkepit te ti ehises menmen m̄rak werek werek ere maain ti etike God yi eiyyu werek werek. N̄paa God kehimitenut me menmen im, ti nepei at̄ip mīt yap̄rwe etpor har ik: “Hi am̄ ehises h̄m yaaim me God.” 13 Hi hetput me ninaan me God kerek k̄riak menmen yap̄rwe mamu

* 6:2 Fm 16 * 6:3 2Ti 1:13; Ga 1:6-9 * 6:5 2Ti 3:8, 4:4; Ta 1:14 * 6:6 1Ti 4:8; Fl 4:11-12; Hi 13:5 * 6:7 Jop 1:21; Ekl 5:15 * 6:8 Pro 30:8 * 6:9 Pro 23:4, 28:22

mamit, hirak ketike Jisas Krai kerek nipaa katip him yaaim me God kerp ninaan me mitik iuwe gavman Pontias Pailat, ¹⁴ me ninaan me God ketike Krai Jisas hi hetput, ti naanempre hirekes ehises him nipaa hi hetputem, te mit han ap nantip enum me menmen im au. Ti naanempre menmen im ere Mitik luwe kaiu Jisas Krai kaknen kakwepyapir hirekes me wi God kaktip hirak werek te hirak kakriuwet Krai pike kaknen. ¹⁵ Krai pike kaknen me wi kerek God kimat hirak kaknen, God ik hirak yaik kerekek hirak Mitik luwe kinin mit iuwe yapirwe, hirak hirekes kerekek hirak iuwe. ¹⁶ Hirak kerekek kaki au hirak kaku tipmain tipmain enum eik. Hirak kau kekre si iuwe merhihe wisenum minin wepni ap te mit nanino menep nanirek taau! Nipaa ere in mitik kiutip ap kirek, ap te haiu mit ne ti nanirek taau. Haiu mit emwenipi niuk mirak hirak iuwe, hirak kakinin naanmamre menmen yapirwe tipmain tipmain enum eik. Kere-mem.

Him me mit hir netenen menmen yapirwe

¹⁷ Ti atip mit kerek netenen pewek yapirwe, hir ap han kitet hiras hir yaain ninin mit han ein, au emit! Hir ap han ektip menmen mir yapirwe mamkepi taau. Hiram mamawaank waswas. God kerek kewetai menmen yapirwe mamrekyei han yaik, hirak kerekek kakikepi. Pewek taau! ¹⁸ Ti etpor pewek mamkepi te hir nanu werek au. Menmen yaaim hir nriak mit em hiram mamkaap hiras hir nanu werek werek. Te hir enriak yaaim enkaap mit enwetir menmen mir yapirwe. ¹⁹ Hir nanriak menmen im nanir ke hir nemi menmen me maain mamkepi. Hiram yaaim mar ke teinik kikaap

winak keperp, hiram mamkepi nanu werek werek nantike God tipmain tipmain enum eik. Hir nanriak menmen mar im in ek, hir enu werek werek nanir maain hir nantike God nanu. Menmen im keremem mamkepi hir nanu werek werek. Pewek taauye!

Ti naanempre menmen mit werek werek

²⁰ *Timoti, ti naanempre him yaaim me God werek werek nipaa mit han netputem, te ti atip mit han em. Ti eweikin sip ewet him enum weinim ap mises him me Krai. Ti eweikin sip ewet him enum me meremir him yaaim haiu misesim. Mit nemipin natip nar ik: "Yi eiyises him maiu yaaim, te yi eiyartei wisenum." Menmen im au emit! ²¹ *Mit han hir nises him mar im, te hir ninaaiwir him yaaim me Krai newaank hiras.

Hi hanhan God kakrekyi menmen yaaim.

Mepir keremem

Tiwei Pol Kewisik Ken Timoti - 2 Menmen me tiwei ik

Pol katip Timoti gude 1:1-2

Pol kewepyapir menmen mau mekre ehan kirak katip Timoti em 1:3-2:13

Pol katip Timoti menmen me ewok hirak kakisesim 2:14-4:5

Pol katip Timoti menmen mau emarkeik me hirkes 4:6-18

Pol katip Timoti him mikaru 4:19-22

1 *Hi Pol hi aposel ke Krai Jisas. God kehimitena hi hatip mit miyapir him mirak hentar nipa hirak katip mit kerek nises him me Krai Jisas, hir nanit himin yaaik nanu werek werek.

2 *Timoti, ti nikan kai yaaik ke menmen me God, hi heswut tiwei ik e. Hi hanhan God Haai ketike Krai Jisas Mitik Iuwe kaiu hirakit han tewenit tatrekyut yaaim, te ti ehu werek werek.

Haiu ap yink enuk mentar him yaaim me God au emit

3 *Maamrer nai hir epei nises him me God, hir nekepa te hi hises him mirak har ke hir nisesim. Hi hertei hekre han kai hi hisesim werek werek. Witaan wanewik hi hitehi God menmen, hi han kitetit te hi hatip God hirak yaaik kenterit. 4 Hi han kitet nipa hawir winaipisakit, ti hikita. Hekrit hekrit hi hanhan arit te hi han yaaik ehu. 5 *Hi han kitet menmen me God ti hisesim, ti ap hemipin au. Ti hisesim werek werek. Nipa maam pit niuk mire Lois wetike miye pit Yunis hir ninin nises God werek werek, te in ek hi hertei werek ti hisesik har ke nipa hir nisesik.

6 *Te in ek hi eketut han em te ti naanmpre menmen yaaim nipa God kewetutem wirerek hi hewis his mentar paan kit hitehi God me ti. Ti erakem iuwe ehir ke mitik ketenwo si yeunek merhhe, ti ekaap mit eriuwerem 7 *hentar ti hertei God ap kewetai Himin kirak Yaaik hirak kenipai haiu minaa in au. God Himin Yaaik kenipai haiu mamu han tokik, haiu hanhan mit, hirak kekepai haiu mamwen han kai me menmen haiu mamisesim.

8 *Te ti ap yink enuk hatip mit miyapir him me Mitik kaiu Iuwe au emit! Ti yink enuk heriuwa hi hekre winak enuk ke gavman hentar hi hatip mit miyapir him mirak au emit! Mit nanrekyut enum hentar ti hatip mit miyapir him me God, hirak kakikepit te ti han tokik ehu etikewa me menmen im. 9 *God kekepai ketaihis keninai haiu mamre nikerek narak. Hirak kehimitenai kentar haiu yaain au. Haiu enun. Hirak kehimitenai kentar han kirak kerekek hirak han teweninai. Nipa God kewis ti wen au, hirak han teweninai katip maain hirak kaksiuwe Krai Jisas kaknen kakikepai. 10 *Te in ek, hirak epei keteiknai hirak han teweninai. Hirak keriuwet Jisas Krai hirak epei kan kaktaihis naanmamrai. Hirak keremir menmen menip haiu mit haiu mami, hirak keteiknai keriuwe him mirak yaaim mar kerekek haiu mamit himin yaaik haiu mamu werek werek tipmain tipmain enum eik. 11 *Me him mirak yaaim keremem, hirak kehimitena hi aposel kirak, hi hewep him mit miyapir hetpor him mirak. 12 Mit nerewaank nenterim, te hi yink enuk au. Hi hertei keimin hi eisesik, hi hertei hirak naanmpre menmen hirak

* 1:1 Ef 1:1 * 1:2 1Ti 1:2 * 1:3 Fl 3:5; Ap 23:1, 24:16 * 1:5 Ap 16:1 * 1:6 1Ti 4:14

* 1:7 Ro 8:15 * 1:8 Ro 1:16 * 1:9 Ef 1:8-9; Ta 3:5 * 1:10 1Ko 15:55-57; Hi 2:14 * 1:11

1Ti 2:7

kehim+tenewem hi hiriakem ere wi maain hirak kaknen skelim mit han kitet menmen hir nriakem.

13 *Te ti ehises him yaaim ti hemtewem hi nipaa hetputem. Him im hiram mire piksa meteiknut menmen yaaim. Ti wen eises Krai Jisas ti hanhanek ketike mit har ke haiu mit yapirwe ne Krai Jisas miriakem. 14 *Ti naanempre werek werek him yaaim me Krai God Himin Yaaik kerek kau kekre han kiau hirak epei kewetutem.

15 *Ti hertei werek werek hirak Fiselas, Hemosenis tetike mit han yapirwe ne provins Asia hir yink enuk neriwa nneina ninaipisa me wi mit newisa hi hen hekre winak enuk ke gavman. 16 Hi hanhan God kakriak mitik Onesiforas ketike mit narak menmen yaaim. Me wi yapirwe hirak kekepa kenipa han yaaik. Hirak yink enuk kentar hi ekre winak enuk au. 17 Hirak kipiun wit iuwe Rom, hirak kinketnau kinketnau ere hirak kenepya. 18 *Ti hertei werek menmen yapirwe Onesiforas kerekewem kekepa keriuwerem keit wit Efesas. Hi hanhan Mitik luwe hanhanek kakrekewek yaaim me wi maain hirak skelim haiu mit han kakitet menmen haiu miriakem.

2

Ti hirak menmen me Krai har ke mitik ke ami yaaik

1 Te ti nikan kai ke menmen me God, ti hepu han tokik heri- uwe menmen mamkepai kerek God keweteyem kentar haiu ne Krai Jisas. 2 Him mei yapirwe ti epei hemtau hi hetpim mit yapirwe nemtewem, ti atip mit han yaain em, te maain hir nantip mit miyapir han em.

3 *Mit hir neriwaank me menmen, ti wen han yaaik ehu ehises him me Jisas Krai werek werek ehir ke mitik ke ami kises him me mitik iuwe kirak. 4 Mitik ke ami ap kirak menmen me mit han au. Mitik kirak iuwe kerek. Hirak hanhan kaknip mitik iuwe kirak han yaaik kakri- uwerek kerek. 5 *Mitik ke- siuknen ketike mit han, te hirak ekises him werek werek au, hirak kakinin mit, hirak ap kakit menmen au. Hirak kakimtau him kakisesim, te hirak kakit menmen. 6 *Mitik kaan ni mirak kamir menmen iuwe, maain hirak kakinin kakit menmen epei me yaaim, mit han nanisesik. 7 Ti han kitet menmen wikak im hi hetputem. Hiram mire piksa meteiknut menmen. Mitik luwe kakikepit te ti hertei menmen im werek werek.

8 *Hekrit hekrit ti han ekitet Jisas Krai. Hirak kire mitik, hirak nepenyek ke mitik iuwe Devit ke Juda. Hirak Jisas hirak kire God, hirak kaa pike kekrit kepu kepeit kar ke hi hatip mit em meriwe him mai yaaim. 9 *Mit nere- waank hi hepu hekre winak enuk har ke mitik kirak enum hentar hi hewepyapir him yaaim me Krai. Te mit ap newenin him me God au. Hiram mepno ein ein. 10 *Hiram mepno ein ein te hi han yaaik hepu hetike menmen im enum hentar hi hertei menmen hi hiriakem hiram mamkaap mit kerek God kehim+tenor hir mit ne Krai Jisas, hirak kakikepi kaktorhis hir nantikerek nanu werek werek tipmain tipmain enum eik. 11 *Haiu mertei him im hiram matip werek. Hiram matip mar im:

12 *Haiu mamu han tokik me menmen enum mit

* 1:13 1Ti 4:6, 6:3; Ta 1:9, 2:1 * 1:14 1Ti 6:20 * 1:15 2Ti 4:16 * 1:18 Ju 21 * 2:3 2Ti 1:8; 4:5 * 2:5 2Ti 4:8 * 2:6 1Ko 9:7, 10 * 2:8 1Ko 15:4, 20; Ro 1:3 * 2:9 Ef 3:1; Fl 1:12-14 * 2:10 Ef 3:13; Kl 1:24 * 2:11 2Ko 4:11 * 2:12 Mt 10:33

nerekeyiem, te maain hiau mamu mamtikerek naanmamre mit.

Hiau mepakinek te hirak kakrapak+n.

13 *Hiau mare mamisesik, te maain au hiau minapen, hirak wen kakises him mirak. Hirak kakweik+n his taau.”

Mitik kime menmen werék werék kar ik, God kaktip hirak yaaik

14 *Hekrit hekrit ti ek+ak han ke mit miyapir nit en me him hi hetputem. Ti etporem him manp God kakirem, ti etpor hir ap eninehan me him ham him ham au em+! Menmen im mamkaap mit kerek nentewem au. Hiram mamriwaank.

15 *Ti hirekes eriak menmen yaaim enip God han yaaik eh+ ke mit+k kiriak menmen yaaim, hirak y+nk enuk au. Ti hewepyapir him me God eteik+n mit em werék werék. 16 *Ti enapen him enum wein+m hentar him mar im mamri mit han kir te hir nanises menmen enum yapirwe. 17 *Him im enum mar wikes teknei m+wap+n y+nk ke mit. Him me mit+k+it wik it Haimenias ketike Failitas hiram enum mar ke wikes teknei. 18 Hirak+it t+naip+s him yaaim me God, hirak+it tatip God epei keithis mit k+kian. Te hirak+it teweik+n han ke mit han te hir ap nises him yaaim au. Hir nises him enum mar hi epei hetpim.

19 *Mit nises him me God, hir nire tein+k God kamir mau winak, hir ap te nanises him enum nan+waank h+ras au. Me mit im God katip him im: “Mitik Iuwe kertei neim+n hir n+kerek n+rak, neim+n au. Neim+n natip Mitik

Iuwe naanm+pror, hir en+nep+n enkeip+n menmen enum.”

20 *Mekre winak iuwe yaaik sar metike min yapirwe mepeit. Min ham mire gol, min ham mire silva, min ham mire toni wein+m. Min yaaim mit newis menmen mekrerem newet mit em hir nan+m. Min enum me toni wein+m o sar, hir newis menmen enum me teipe wenut mekrerem.

21 *Keim+n kenp+n kekeip+n him enum hirak kakir ke min yaaik kerp kemerir Mitik Iuwe kakriak menmen yaaim ekriuwerek.

22 *Ti erir enep+n ekeip+n menmen mit pipep hanhanem. Menmen im au em+! Ti etike mit yaaim han kir yaaik prar prar, hir nitehi God menmen, yi eiyises menmen yaaim me God, yi eiyises him mirak, hanhan mit, yi han yaaik eiriuwe mit yi eikiyan eiyu eiy+it. 23 *Ti enaaiwir him enum kerek mit netari menmen me God hir nituthiyem au em+! Ti hertei yi yatipan me him mar im enum yi einehan me menmen im. 24 *Mitik kerek kime menmen me Mitik Iuwe, hirak ketike mit han naninehan au em+! Hirak eku han yaaik ekriuwe mit yapirwe kakteiknor menmen me God hirak han ek+wei ekwaai, 25 *kerek keteik+n mit enun menmen m+r enum hir nisesim. Ti ar+akem hiau mep+tari God kak+ikepi te hir nanweik+n sip me menmen enum nan+rtei him yaaim nanisesim o au. 26 N+ipaa Seten keweik+n han ke mit kar ke hirak ketorhis nekre hepin mirak, hirak kenipi nises han kirak. Te hir nan+rtei him yaaim hir nan+r nan+nep+n nankeip+n hepin me Seten nan+r ke saauk m+r+r mekeip+n hepin me mit.

* 2:13 Ro 3:3-4; Nam 23:19; Ta 1:2 * 2:14 1Ti 6:4; Ta 3:9 * 2:15 1Ti 4:6; Ta 2:7-8 * 2:16 1Ti 4:7 * 2:17 1Ti 1:20 * 2:19 Nam 16:5, 26; Jo 10:14; 1Ko 8:3; Ais 52:11 * 2:20 1Ko 3:12 * 2:21 2Ti 3:17 * 2:22 1Ti 6:11 * 2:23 1Ti 4:7 * 2:24 1Ti 3:3; Ta 1:7 * 2:25 1Ti 2:4

3

Wi menep Krajs Jisas pike kaknen, mit nanriak menmen enum yapirwe

¹ *Ti han ekitet menmen im. Maain wi menep Krajs Jisas pike kaknen, menmen enum iuwe mamikrit mamnen. ² *Mit hanhan hiras keriyen, hir paan tokik, hir han kitet hir hiras iuwe, hir nantip mit enum, hir nanises him me miye haai au, hir han yaaik neriuwe menmen mit nanrekyorem nankepi neriuwerem au, hir nantip hiram menmen weinim. Hir naninapen menmen yaaim. ³ Hir hanhan mit au, hir naninapen te nanu nanit, hir nansiuwe him enum, hir nanwenin han kir me menmen enum au, hir mit enun nepan naninaain menmen yaaim. ⁴ Hir nanises him mir hiras au, hir han kakitet enum enum, hir han kitet hir nertei menmen yapirwe, hir hanhan menmen me Seten mamrekyor han kir yaaik. God au. ⁵ *Hir nemipin nanises menmen me God, te mit nanirem, te menmen iuwe me God mau mekre han kir au. Ti eweikn sip ewet mit nar ik.

⁶ *Mit han nar ik hir nen natip him yaaim meit winak me mit hir nemipin miyapir enun netari hir yink enuk neriuwe menmen nipaa hir niriakem, hir han kir kakrit hir nanises him heriyai heriyai. ⁷ *Hir nanimtau him me mit yapirwe, te hir nertei him me God werek werek au. ⁸ *Nipaa Janis ketike Jambris hirakit teit him me maam nipu kiau Moses him tewirem. Mar im mit in hir neminpep him yaaim me God weinim. Te hir mit han kir enuk, hir netari him yaaim me God au. ⁹ Hir him mir mamikrit

iuwe au. Mit yapirwe nanirtei menmen mir enum memipin mar ke nipaa mit nertei me menmen enum Janis ketike Jambris hirakit tiriakem.

Ti ewis him me God mekre han kit ti ehisesim

¹⁰ Au, ti etikewa hawir wariyakit, te ti hertei him mai, ti hertei menmen hekrit hekrit hi hiriakem. Ti hertei han kai hi hises God werek werek, hi han kekrit han enuk heriuwe mit waswas au, hi hanhani. Hi hepu han tokik me menmen enum mit nerekyewem. ¹¹ *Ti hertei mit nesiuwe him neiyep te hir nerewaank iuwe. Ti hertei menmen mit nerekyewem meit wit Antiok, Aikoniam, Listra, mit en neiyep nerewaank enum. Hi haa au, God kekepa hi wen hepu. ¹² *Mit yapirwe kerek hanhan nises Krajs Jisas werek werek, mit naninip nansiuwe him nanriwaank. ¹³ Te mit enun netike mit han enun newisesik, maain hir nanriak enum iuwe, Seten hirekes kamitorpin, hir nanmitetpin mit miyapir yapirwe.

¹⁴ *Te ti wen ehises him yaaim nipaa mit netputem ti hisesim hentar ti hertei werek mit kerek hir netputem hir yaain. ¹⁵ *Nipaa ti kike miye pit wetike maam pit hir netput him yaaim me God. In ek haiu mit metputem ti hisesim. Him im hiram yaaim mamteiknut menmen yaaim ti ehisesim me Krajs Jisas te maain God kakikepit kaktuthis ti nikan kirak. ¹⁶ *Nipaa God Himin Yaaik kewep han ke mit, hir newis him mirak mau tiwei. Him im yaaim mamteikin haiu mit menmen, mamwepyapir menmen enum haiu miriakem, mamkepapai haiu mamweikin han kiau, mamteiknai menmen yaaim

* 3:1 1Ti 4:1 * 3:2 Ro 1:29-31 * 3:5 Mt 7:15, 21; Ro 2:19-20; Ta 1:16 * 3:6 Ta 1:11
 * 3:7 2Ti 2:25 * 3:8 Eks 7:11, 22; 1Ti 6:5 * 3:11 Ap 13:50, 14:5, 19; Sam 34:19 * 3:12
 Mt 16:24; Jo 15:20; Ap 14:22 * 3:14 2Ti 2:2 * 3:15 Jo 5:39 * 3:16 Ro 15:4; 2Pi 1:21

haisu emisesim te han kaisu yaaik prar prar. ¹⁷ *Hiram mamkepai haisu mit ne God haisu yaain te haisu mamriak menmen yaaim yapirwe mirak.

4

Ti atip mit miyapir him yaaim me God

¹⁻² **Hi hetput him manp, God Haai ketike Jisas Krais, hirakit tirawir teit ninaan mirakit. Hi hetput hentar Jisas Krais pike kaknen te maain hirak skelim mit nepu nantike mit kerek epei naa. Hi hetput te ti atip mit miyapir him me God, ti eteikn mit hir nises menmen enum, ti eneri, ekeyor han kir te hir enises menmen yaaim. Ti eteiknorem werek werek han enuk eriuweri au emit! ³ *Ti eriak menmen im hentar maain mit miyapir hir naninapen nanimtau him yaaim me God au. Hir hanhan nanimtau him enum me memipin mamnip han kir yaaik. Te hir nanri mit yapirwe nanitorhi te hir nanipor him, hir hanhan nanimtwewem. ⁴ *Hir nanweikin sip nanwet him yaaim em, hir nanises him weinim me mit. ⁵ Hekrit hekrit te ti naanmamre hirekes, ehirp han tokik me menmen enum enum mamnen, ti atip mit him yaaim me Krais Jisas te hir nanimtwewem. Ti eriakem iuwe, te ti ere mitik ke God yaaik.

Wok me Pol hiram menep epei au

⁶ *Ti ehises menmen hi hetputem, te hi au. Wi epei mamnen te mit naniyep te hi hahi. ⁷ *Hi epei hiriak menmen God nipaa kehimitena hi hiriakem. Hi hire mitik kesiuknen resis ken kipiun mak. Menmen hi hiriakem hiram epei au. ⁸ *Te menmen yaaim

me himin kai memoriyo miwaai meit wit ke God. Maain God hirak Mitik Iuwe Yaaik skelim mit, hirak kakwetewem. Te hi kiutipen au. Hirak kakwet mit han kerek nanmeriyiwek hir hanhan hirak kakwepypir hirekes kakit ti ik, hir nantikewa haisu mamit menmen yaaim hirak kakwetaiyem.

Him meiyam kike

⁹ *Ti ap era era ehit yayiwe au emit! Ti enen waswas hentar

¹⁰ *Dimas epei kinaipisa ken wit Tesalonaika, hirak hanhan keriuwe menmen enum mit hanhan em. Kresens epei ken wit Galesia, Taitas ken wit Dalmesia. ¹¹ *Luk kiutipen kerekek kau ketikewa. Ti ehithis Jon Mak hirak kaktikewit yi einen in kakintar hirak yaaik kakikepa. ¹² *Hi heriuwet Tikikas hirak epei ken wit Efezas. ¹³ *Wi kerek ti enen, ti ehit saket kai nokik kerek nipaa hi enemtin ewisim miwaai meit winak ke Kapas keit wit Troas. Te ti etiwem mamtike tiwei mei. Tiwei mit nipaa mit niriakem me miyak patin, ti etiwem eiyim enen hi hanhanem iuwe.

¹⁴ *Aleksanda, mitik kime bras ain, hirak kerekyo menmen enum enum. Mitik Iuwe kakreyiwewek enum mamrer menmen me hirak epei kerekyewem. ¹⁵ Ti naanempre hirekes me hirak hentar hirak katip enum enum me him yaaim me Krais haisu matip mit em. ¹⁶ *Wi hi hinin hen kot ke gavman hatip him naanempre hirekes, mit han nekepa au, hir ninaipisa. Hi hanhan Mitik Iuwe ap han kitet menmen im enum hir niriakem keremem. ¹⁷ *Te Mitik Iuwe kekepa kerekyo hi han tokik hau. Mar im hi hatip mit him me God te mit yapirwe neit kot nemtwewem.

* 3:17 2Ti 2:21 * 4:1-2 Ap 10:42; Ro 14:9-10

* 4:4 1Ti 4:7 * 4:6 Fl 2:17 * 4:7 1Ti 6:12

* 4:10 Kl 4:14; Ta 1:4 * 4:11 Kl 4:14; Ap 15:37-39

* 4:14 1Ti 1:20; Sam 62:12; Pro 24:12; Ro 2:6

* 4:1-2 Ap 20:20, 31 * 4:3 1Ti 4:1; 2Ti 1:13

* 4:8 1Ko 9:24-25; Rev 2:10 * 4:9 2Ti 1:4

* 4:12 Ef 6:21-22 * 4:13 Ap 20:6

* 4:16 2Ti 1:15 * 4:17 Ap 23:11, 27:23; Dan

Te Mítík Iuwe kekepa, mít ap neiyep hi haa au. Hi hepu werek.
 18 Maain Mítík Iuwe kakikepa me menmen enum enum kakiriya kakwisa hahít wit kírak naanmamprau. Haiu emwenípi niuk mírak hírak iuwe tipmain tipmain enum eik. Keremem.

19 *Ti atíp Prisila wetike Akwila hír netike mít miyapír níkerék ne mítík Onesiforas, ti etpor hír yaain. 20 *Irastas wen kepu wit Korin. Hi hinaipís Trofimas hírak kínáp keit wit Mailitas. 21 Te ti eñen wasenum. Maain hawí hítan níme yuwerep mamnen.

Yubyulas, Pyudens, Lainas tetike míte Klodia natíp ti yaaik, hír netike nit yinan yapírwe in.

22 Hi hanhan Mítík Iuwe kaku kakíkreké han kit. Hi hanhan Mítík Iuwe han yaaik kírak kaku kakítkewi.

Mepír keremem

---

* 4:19 Ap 18:2; 2Ti 1:16-17 * 4:20 Ap 19:22, 20:4

**Tiwei Pol Kewisik
Ken Mitik Taitas
Menmen me tiwei ik**

Pol katip Taitas him gude 1:1-4
Him me mit iuwe ninin
naanmipre emit ne sios 1:5-16

Menmen mit miyapir ne sios
nanisesim 2:1-3:11

Pol katip Taitas him mkaru
3:12-15

¹ Hi Pol hi hriak menmen me God, Jisas Krai kehimitena hi aposel kirak. Hrak keriuweta hi hepno ekaap mit God kehimiteni hir mit narak, te hir enises him m-rak werek. Hi etpor him yaaim, te hir enirtei enises menmen me God. ² Hi ekaap mit hir nanises him me God nanmeriyiwek hrak kaknen kaktorhis, te hir nantikerek nanu nanit tipmain tipmain enum eik. God hrak kemipin au. Nipaa enum eik hrak kirak ti wen au, hrak katip hrak hanhan mit nantikerek nanu nanit tipmain tipmain enum eik. ³ *Hrak ketpim epei au, maain wi ham hrak kehimitanem, hrak kewepyapirem. Hrak kewepyapirem keriuwe him hrak kewetewem, te hi atip mit em. God katip hrak kaktaihis haiu mit keriyen, te hrak keweto him im hi atip mit em.

⁴ *Taitas, hi Pol hewisut tiwei ik kan. Ti nikan kai ke menmen me God haiu yapirwe misesim. Hi hanhan God Haai ketike Krai Jisas kerek kekepai kaktaihis, hrakit tatrekyut yaaim, te ti ehu werek werek.

Him me mit iuwe naanmipre mit ne weiwik me God

⁵ Hi hnaiwirrit ti hepui wit Krit, te ti erak menmen ere werek

nipaa hi hriakem. Ti ehimitan mit iuwe naanempre mit miyapir ne weiwik me God nerer wit wit mar ke nipaa hi hetputem. ⁶ *Mit iuwe nipaa ere in hir nriak menmen enum au, hir naanmamre mit miyapir ne weiwik me God keriyen. Hir neit miyapir niutip niutip keriyen. Nikerek nir enises him me Krai, te hir mit han ap nansiuwe him nantip nikerek nir nriak enum nises han kir weinim ap nemtau him me miye haai au emit! ⁷ *Mitik iuwe naanmipre menmen me God, te hrak nipaa ere in kirak menmen yaaim. Hrak mitik enuk paan tokik au emit! Hrak ap han enuk waswas keriuwe menmen au emit! Hrak kaam tipar si enum ere ketaritari au emit! Hrak ketike mit han nenehan nenapan me menmen au emit! Hrak hanhan kakit pewek te han kenke kenterim au emit! ⁸ Au, hrak ekikaap mit han nan neke wit hak, hrak hanhan ekises menmen yaaim. Hrak naanempre hirekes ekriak menmen yaaim ekises him me God. Hrak ekwenin han kirak te hrak eku werek. ⁹ *Hrak ekises him yaaim nipaa haiu metporem, te hrak kaktip mit kakikepi kakriuwe him im yaaim, hrak kakrihan ke mit ap nises him yaaim, te hir nanirtei menmen enum hir nisesim.

Mit enun ne wit Krit natip him weinim nemipin

¹⁰ *Hrak ekriak menmen im ekintar mit yapirwe ein ne weiwik me God hir ninapen nemtau him me Krai. Hir natip me menmen weinim nemitetpin mit neriuwerem. Mit yapirwe nar ik hir nises him me mit kerek natip nar ik: "Yi eirekir yink ki, te yi yises him me God werek werek." ¹¹ *Hir mit nar

* 1:3 Ef 1:9-10; Ta 2:10, 3:4; 1Ti 1:1, 11 * 1:4 2Ko 8:23; Ga 2:3; 2Ti 1:2; 4:10; Ro 1:7 * 1:6 1Ti 3:2-7; 2Ti 2:24-26 * 1:7 1Ko 4:1 * 1:9 2Ti 4:3; Ta 2:1 * 1:10 1Ti 4:7 * 1:11 Jo 10:12; 1Pi 5:2; 2Ti 3:6

ik nemitetp̄n m̄t neriuwe h̄m m̄r im enum. H̄r nari han ke m̄t miyap̄r n̄kerek n̄r niut̄p̄ niut̄p̄ nerer wit wit neriwaank. H̄r netpor h̄m enum h̄r enisesim kerek haiu m̄t in haiu ap te mam̄rakem taau. Te h̄r en̄t̄ pewek keremem me m̄t han. Te ti ewen̄n menmen m̄t nar ik h̄r n̄riakem nat̄p̄ m̄t em. ¹² N̄paa m̄tik kiut̄p̄ ke m̄t ne Krit h̄r han kitet h̄rak profet yaaik h̄rak kat̄p̄ kar ik: “H̄krit hekrit haiu m̄t ne wit Krit haiu memip̄n, han kaiu enuk haiu m̄riak enum mar ke samiyak enuk, haiu mau yain yain maam menmen wein̄m.” ¹³⁻¹⁴ ******H̄m im h̄rak ketpim h̄ram yaaim. Ti ene m̄t in ne weiw̄k me God wisenum, te h̄r ap enises h̄m me weiw̄k me maamer ne m̄t ne Isrel au em̄t! H̄r ap enises h̄m wein̄m me m̄t nises h̄m lo me n̄paa te h̄r neweik̄n sip newet h̄m yaaim me God em au em̄t! H̄r m̄t ne weiw̄k me God h̄r enises h̄m m̄rak werek werek keremem.

¹⁵ *****M̄t han, han k̄r yaaik prar prar, h̄r han kitet menmen yap̄rwe yaaim te h̄r ap n̄nein̄m au. Te m̄t han kerek han k̄r enuk, h̄r han kitet h̄m me Kraiis werek werek au, h̄r nat̄p̄ menmen yap̄rwe h̄ram enum h̄r n̄nein̄m. Menmen mewaank han k̄r te h̄r netari menmen enum h̄r n̄riakem nisesim. ¹⁶ *****H̄r nat̄p̄ h̄r netike God nau han kiut̄p̄, te menmen h̄r n̄riakem nisesim meteiknai h̄r nemip̄n. H̄r netike God nau han kiut̄p̄ taauye! H̄r nises h̄m me Kraiis au. H̄r m̄t enun paan tokik, h̄r ap nan̄riak menmen mei yaaim miut̄p̄ taauye!

2

H̄m ti at̄p̄ m̄t miyap̄r iuwe em

* 1:13-14 2Ti 4:2   ***** 1:13-14 1Ti 4:7   ***** 1:15 Mt 15:11; Ro 14:20   ***** 1:16 2Ti 3:5; 1Jo 1:6, 2:4   ***** 2:1 Ta 1:9   ***** 2:3 1Ti 3:11   ***** 2:5 Ef 5:22   ***** 2:7 1Ti 4:12; 1Pi 5:3   ***** 2:8 1Pi 2:15

¹ *****Te ti et̄p̄ m̄t miyap̄r h̄m yaaim h̄ram mises h̄m me God. ² Ti at̄p̄ m̄t enun ne m̄t te h̄r ap naam t̄par wain ere h̄r netaritari au em̄t! H̄r naanmampre h̄ras en̄riak menmen yaaim, te m̄t han nat̄p̄ h̄r yaain. H̄r enwen̄n han k̄r me menmen h̄r nisesim. H̄r enises h̄m me Kraiis werek werek. H̄r han tewen̄n m̄t. M̄t nerekyor enun te h̄r han tokik enu.

³ *****Ti at̄p̄ miyap̄r epei enun ne m̄t te h̄r naanemp̄re h̄ras me menmen yap̄rwe h̄r n̄riakem, en̄r ke miyap̄r nises h̄m me God h̄r en̄riakem. H̄r ap nant̄pan nanisesan au em̄t! H̄r ap hanhan nan̄m t̄par wain yap̄rwe au. H̄r nat̄p̄ miyap̄r han menmen yaaim me God neteiknorem narkeik̄ h̄r nanisesim. ⁴ H̄r ent̄p̄ miyap̄r n̄han menmen enkepi te h̄r han etwen̄n m̄t n̄r niut̄p̄ niut̄p̄ netike n̄kerek n̄r. ⁵ *****H̄r nat̄p̄ miyap̄r n̄han menmen, te h̄r naanmamre h̄ras te h̄r nan̄riak m̄t miyap̄r menmen yaaim. H̄r ap han ekitet nantike m̄t nanriyanhis nanwen̄nem au em̄t! H̄r naanmamre menmen me w̄nak, en̄riak menmen yaaim en̄mtau h̄m me m̄t n̄r niut̄p̄ niut̄p̄ keriyen, te m̄t han ap nant̄p̄ enun me h̄m me Kraiis keremem au.

H̄m me m̄t pipep

⁶ Ti at̄p̄ m̄t pipep h̄m manp te h̄r naanemp̄re h̄ras nanwen̄n han k̄r me menmen h̄r han kite-tim te h̄r en̄riak menmen yaaim keremem. ⁷ *****Menmen yap̄rwe ti h̄riakem, h̄ram m̄re piksa meteiknor menmen h̄r enisesim. W̄ ti etpor menmen, ti ap ari h̄m wein̄m etporem metike h̄m yaaim mit au em̄t, te h̄r nan̄rtei ti m̄tik yaaik. ⁸ *****Ti at̄p̄ h̄m yaaim mamkaap m̄t keremem, te

mít han ap te nantíp enum me hím mit. Ti eriak menmen mar im, te mít enun nepan ne hím me Kraís hír yínk enuk nentar hír ap natíp hím enum em menmen yaaim haiu mít míríakem au.

Hím me wok mít

⁹ *Ti atíp mít kerek níríak wok me mít han, te hír enises hím me mít nír iuwe te hír han yaaik neriueri me menmen yapírwe hír níríakem. Hír ap enítpor hím enum au emít! ¹⁰ *Hír ap enk-intíp menmen me mít nír iuwe enípakínem au emít! Hír naanmamre menmen me mít nír iuwe enises hím, te mít nír iuwe enírtei mít in níríak menmen yaaim. Mar im mít nír iuwe hír han kitet hím me God káiú kakíkepai híram yaaim.

¹¹ Hi hatíp menmen im hentar God epei keteiknai hírak hanhan kakíkepai haiu mít yapírwe kaktaihis, te hírak keriuwet Jisas hírak kan tí. ¹² *Menmen im meteiknai haiu emweikín sip emwet menmen enum me tí. Haiu ap emises híras te haiu emríak menmen yaaim emises God emír ke mít nises hím me God hír enríakem. Haiu emríak menmen emír im me wí haiu mepu tí im e. ¹³ *Haiu emríak menmen im me wí haiu memerír wí yaaim God káiú Iuwe Jisas Kraís píke kaknen kakwepyapír hírekes kakteikín mít menmen mírak iuwe. ¹⁴ *Nípaa hírak kaa kakíkepai kaktaihis, te haiu emnaaiwír menmen enum, haiu emises hím me God. Hírak kerekyei haiu mepu han yaaik prar prar, haiu mít nírak keriyen. Haiu hanhan wísenum mamrekyíwek menmen yaaim. ¹⁵ *Ti wen etpor hím im hím manp enum. Mít hír

nínapan nanises hím im, ti etpor hím manp hekrehír ke Jisas te hír enisesim. Te ti ap ewis mít hír nínan yipír nanwírek neweikín sip newetutem.

3

Haiu mít emises menmen yaaim

¹ *Hekrit hekrit ti eriak han ke mít miyapír ne weiwík miutíp me God te hír nanímtau hím me mít ne gavman netike mít kerek naanmípre mít nerer wit wit, hír enises hím mír, enríak menmen yaaim enkepi. ² *Hír ap nantíp enum nansiuwe hím mít han au. Hír netikeri nenehan au. Hír enkiyan enu enkaap mít nanírak mít yapírwe menmen yaaim. ³ *Nípaa ein haiu híras metari menmen me God haiu ap misesim au. Seten kemitaipín kari han káiú, te haiu hemkre menepam me menmen haiu míríak enum, haiu mewenín han káiú me menmen au, haiu míríak menmen mises han káiú keremem. Haiu mises menmen enum mepu weiním míríak han káiú yaaik. Haiu yínk enuk meri- uwe mít netenen menmen yaaim, o menmen me mít han, haiu míneini, hír níneinai haiu enun nepan keriyen.

⁴ *Te God kerek maain kaktaihis, hírak keteiknai haiu mít hírak yaaik hírak han tewenínai. ⁵ *Te hírak keriuwet Jisas kan kekepai. Hírak kekepai kentar menmen yaaim haiu míríakem au. Hírak kekepai kentar hírak hanhanai. Wí nípaa mít hír níkraí neriuwe típar, God Hímín Yaaik kenipai haiu han yaaik prar prar mepu, hírak kenipai keweikínhis hímín káiú te haiu mises menmen yaaim.

⁶ *God Haai kesiuwe Hímín

* 2:9 1Ti 6:1; 1Pi 2:18 * 2:10 Ta 1:3 * 2:12 1Jo 2:16; Ef 1:4 * 2:13 1Ko 1:7; Fl 3:20
 * 2:14 Ga 1:4; Sam 130:8; Eks 19:5; Diu 7:6; Esi 37:23; 1Pi 2:9; Ef 2:10 * 2:15 1Ti 4:12 * 3:1
 Ro 13:1-7; 1Pi 2:13-14 * 3:2 Fl 4:5 * 3:3 1Ko 6:11; Ef 2:2, 5:8 * 3:4 Ta 1:3 * 3:5 2Ti
 1:9; Ef 5:26; Jo 3:5 * 3:6 Ap 2:17-18

kirak Yaaik kan kekepai iuwe kentar menmen Jisas Krais kerek kekepai kaktaihis hirak kiriakem.

⁷ *Hirak keriuwetek te hirak han yaaik kakikepai kakisak menmen enum haiu miriakem hirak katip haiu yaain, kehimitenai haiu eminkerek maain haiu emtikerek emu tipmain tipmain enum eik.

⁸ Menmen hi etputem hiram him yaaim. Hi hanhan te ti etpor him im him manp, te hir mit kerek nises him me God naanmampre hiras nanriak menmen yaaim. Menmen mar im hiram yaaim mamkaap mit.

⁹ *Ti etike mit han yi ap eitipan einehan me him enum weinim au emit! Ti ap eises him me wit tipir o menmen nipaa mit maamerer nriakem emit! Ti etikeri yi einehan me him lo Moses kewet mit ne Isrel em au emit! Menmen mar im mamkaap mit au. Hiram mamawaanki.

¹⁰ *Mitik hak kari han ke mit han ne weiwik me God hir nisesik, te ti enerek miutip o wik. Epei au, hirak wen ap kakimtau him mit, yi mit yapirwe eiweikin sip eiwetiwek. ¹¹ *Mitik kar ik han kitet menmen enum, kiriak menmen enum. Menmen enum hirak kiriakem mewepypir hirak enuk.

Pol kewis him ham yinam

¹² *Maain te hi esiuwe mitik Atemas o Tikikas hirak kiutip kaknen kakiun ein, ti enen waswas, te hawir ewiwen yipirakit ewit wit Nikapolis. Hi ami ahu in ere hawir hitan epei au. ¹³ *Ti ekaap mitik Sinas kerek kertei menmen me lo me mit ne wit Rom. Ti ekepi ketike mitik Apolos. Ti ekepi, te hirakit tetenen menmen me hir neiyim nanino.

¹⁴ *Mit miyapir naiu enirtei enriak yaaim enkaap mit miyapir

hir han enuk me menmen enum man mewaanki. Haiu emriak menmen im emkepi te hir enu enir ke nu hir mit ap niman au, hiram mamri yapirwe. Mar im hir ap nanu weinim au, hir enises menmen me God werek werek. ¹⁵ Mit miyapir kerek netikewa haiu mau in, hir nesiuwe him natip ti yaaik. Ti atip mit miyapir ein haiu matip hir yaain. Hi hanhan God han yaaik kirak kaku kaktikewi.

Mepir keremem

* 3:7 Ro 3:24 * 3:9 2Ti 2:14, 16, 23 * 3:10 Mt 18:15-17; 2Jo 10 * 3:11 1Ti 6:3-5 * 3:12 Ef 6:21-22 * 3:13 Ap 18:24; 1Ko 3:5-6, 16:12 * 3:14 Ef 4:28; Ta 2:14; Mt 7:19

Tiwei Pol Kewisik Ken Failimon Menmen me tiwei ik

Pol katip mitik Failimon him
gude 1:1-3

Pol kewenipi niuk me Failimon
1:4-7

Pol kitehi Failimon hīrak naan-
mampre Onisimas 1:18-22

Pol katip Failimon him mīkaru
1:23-25

¹ *Hi Pol hi hepu hekre wīnak enuk ke gavman hentar him me Jisas Krai hi atip mit em. Hi hetike kiau yinak Timoti, hawir wik wewis tiwei ik wesiuwerek ken ti Failimon. Ti kawir yaaik, haiu miriak menmen miutip.

² *Hawir ap weswut ti kiutipen tiwei ik au. Hawir wesiuwerek kakno mit ne weiwik me God kerek nau nererik neit wīnak kit eik, hir netike Apia yenten pawir wetike Akipas. Hīrak kiriak menmen kar ke hawir wiriakem.

³ *Hi hanhan God Haai kiau ketike Mitik Iuwe Jisas Krai han yaaik kirakit hīrak kaku kakitikewi, yi eiyu werek werek.

Failimon kises him me Mitik Iuwe

⁴ *Hekrit hekrit hi hitehi God, hi hetpīwek hīrak yaaik hentar ⁵ hi hemtau ti ehises Mitik Iuwe, ti hanhanek hīrak ketike mit hir nises him mīrak. ⁶ *Hi hitehi God te hawir wetikewi wewepnak me menmen me God, hīrak kakikepit te ti ertei iuwe menmen yapirwe me God haiu metiwem hīram mamkepai wīsenum, haiu emises him me Krai werek werek. ⁷ *Kai yinak yaaik, hi han yaaik wīsenuk hau werek werek hentar ti hanhan mit ne weiwik me God ein, ti ekepi hir han tokik nepu hir

nau werek werek neriuwe menmen me God.

Failimon pike kakithis Onisimas hīrak kire kirak yinak

⁸⁻¹⁰ **Hi han kitet menmen im ti hīrak mit em hīram menmen yaaim. Hi amī hituthi ti eriak menmen yaaim me nīkan kai Onisimas. Hi hīre haai kirak hentar hi heit wīnak enuk ke gavman, hi hekepik hīrak kises him me God. Hīram werek te hi etput him iuwe menmen im hekrehir ke Krai hentar hīrak kehimitena hi mitik iuwe, te ti ehisesim. Au, hi hīnapen etput him iuwe au emī! Hawir hanhanakit, te hi hīnapen. Hi Pol hi enuk epei he mitik hi heit wīnak enuk ke gavman hentar him me Jisas Krai hi atip mit em. Hi hare hituthi ti ariak yaaim me nīkan kai Onisimas. ¹¹ Ti hertei niuk mīrak matip mar im: “Hīrak kīkaap mit,” te nīpaa hīrak kiriak menmen hīrak ap kekepit au. In ek hīrak kises him me God te hīrak kiriak menmen yaaim kekepawir. Hīrak kekepit, kekepa.

¹² In ek hi epei esiuwerek kan kirit. Hi han in han kitetik.

¹³ *Hi hanhan eriuwerek, te hīrak kaktikewa kaku in kakikepa kerek hi wen hepu wīnak enuk ke gavman hentar him me God. Te hi hepu in ti ekepa. Au, ti hepeit ein, te hi hanhan hīrak kekrehir kit kekepa. ¹⁴ *Hi epei hesiuwerek ken ein. Hīrak ap kau ketikewa au. Hi ap etenenik ere hi heswut tiwei eituthi ti ewenhi hīrak kaku in, te hi esiuwerek ken ein. Hi hīnapen ti yīnk enuk hentar hi etenen mitik kit ere ti ewenhi, te hi epei hesiuwerek ken. Hi hanhan ti eriak menmen ti ehises han kit ek. ¹⁵ Hi han kai katip kar ik: “God kewisik hīrak kīnawirit kirir ken keit ein wī ham kentar maain hīrak ap pike kaknen

* 1:1 Ef 3:1 * 1:2 Kl 4:17; 2Ti 2:3 * 1:3 Ga 1:3 * 1:4 Ro 1:8-9 * 1:6 Fl 1:9; Kl 1:9

* 1:7 2Ko 7:4 * 1:8-10 Fl 1 * 1:8-10 Kl 4:9; 1Ko 4:15 * 1:13 Fl 2:30 * 1:14 2Ko 9:7;

1Pi 5:2 * 1:16 1Ti 6:2

16 *kakir ke *mitik* kit *kirak* wok mit taau! *Hirak* kakre kit yinak yaaik kaku kaktikewit. Hi hanhanek iuwe. Ti au ti tewen han tewen^{nek} *wisenuk* hentar *hirak* kit yinak yaaik ke menmen me Jisas, *hirak* *mitik* kit *kirak* menmen mit.

17 Te ti han *ektip* hi wariyakit kit, te han kit *ektip* *mitik* hak eik *ekpire* *hirak* wariyakit kit *ekpar* kerek hi wariyakit kit. *Hirak* Onisimas kaknen, ti *etiwekhis*.
18 *Hirak* kerekyut menmen enum *kekintip* menmen *kisawinem*, te ti *ehitauhi* me menmen *hirak* *kekintipem*. 19 *Hi Pol hi hewis *him* im me his *mai* *hirekes*, te hi *hirekes* *pike* *ewetitem*. *Nipaa* hi *ekepit*, te ti *eweikn* han hises *him* me God, te ti *eweto* menmen me im em au. 20 Te kai yinak, ti *erekyo* menmen yaaim im. Ti *naanmipre* Onisimas kar ke ti *naanmiprau*. Ti *erak* menmen im mentar *hawir* *wises* *Mitik* Iuwe, te hi han yaaik eriuwit.

21 Hi *ewisut* *twei* ik ke han kai *katip* ti *ehises* menmen hi *hetputem*. Au, hi *hertei* ti *ehin* menmen im hi *hituthiyem*. 22 *Maain Onisimas kaknen *kakiun* ein, ti *etiwek* his ti wen *naanmamrwek* yaaik ti *erekywek* haau *mai* *mamntar* hi hanhan God *kakimtau* menmen *yi* *yitwexhi* ke hi, te *hirak* *kaksiupena* hi *anaaiwir* *winak* enuk ke gavman, hi anen ari.

Mit hir natip gude men mitik
Failimon

23 *Hi hetike *Epafras* wau *wekre* *winak* enuk ke gavman wentar *him* me Jisas Krai. *Hirak* kesiuwe *him* *ketput* ti yaaik. 24 *Mak, *Aristakas*, *Dimas* tetike Luk *hir* *netikewawir* *haiu* *mriak* menmen me God. *Hir* *nesiuwe* *him* *natip* ti yaaik. 25 *Hi* hanhan *Mitik* Iuwe

Jisas Krai han yaaik *kirak* kaku kaktikewi.

Mepir keremem

* 1:19 1Ko 16:21; Ga 6:11 * 1:22 Fl 1:25, 2:24 * 1:23 Kl 1:7 * 1:24 Kl 4:10, 14; 2Ti 4:10-11

Tiwei Mitik Kewisik Ken Mit Ne Isrel - Hibru

Menmen me tiwei ik

Krais keteiknai God h+rak k+re mekak 1:1-3

Krais Iuwe kin+n mit ensel 1:4-2:18

Krais Iuwe kin+n Moses ketike Josua 3:1-4:13

Krais Iuwe kin+n mit pris 4:14-7:28

Him me Krais h+ram min+n him en+paa God kewet Moses em 8:1-9:28

Hemkre me Jisas min+n hemkre me bulmakau, eh+ram mesak menmen enum maiu 10:1-39

Haiu mit han ekitet Jisas haiu emnak+n tokim eemisesim 11:1-12:29

Him me menmen mit ne weiw+ik me God eh+r nanisesim 13:1-19

Him m+karu 13:20-25

God N+kan k+rak kekreh+r ke Haai k+rak ketpai him m+rak

¹ N+paa enum eik me wi ham yap+rwe, God kat+p mit profet him m+rak kenipi h+r n+tyak. Nepei au, h+rak keriuweti nan nat+p maamrer him m+rak. ² *Te in ek, wi kerek t+ nepei au mam+si, God kewepaiyap+r him m+rak keriuwe menmen N+kan k+rak ketpim. God epei kehimitanek h+rak kakwet+wek menmen m+rak yap+rwe. N+paa God kat+p N+kan k+rak te h+rak kises him m+rak h+rak N+kan k+rak menmen yap+rwe mau t+ mau nepni, mar ke Haai k+rak hanhanem. ³ *N+kan k+rak Jisas keteiknai menmen iuwe me God merh+he mire t+par meteiknai him+n kaiu kentar han k+rak kerekek k+re God. H+rak him m+rak iuwe menip menmen yap+rwe h+ram mises han k+rak

te h+rak naanm+pre menmen yap+rwe mau merer wit wit. H+rak h+rekes kaa kentar nu tentarakit kesak menmen enum mekre han ke haiu mit. Epei au, h+rak ken kau wit kerek God Mitik Iuwe kewiyen, h+rak kau menep his yaaim m+rak kerek mit iuwe naanm+pre menmen yap+rwe h+r newi.

N+kan ke God kin+n mit ensel

⁴ *Jisas kau menep his yaaim me God kerek mit iuwe newi. Mar im God epei keteiknai h+rak k+rak+kerek h+rak kin+n mit ensel kar ke niuk kerek God kewet+wekem h+ram min+n niuk me mit ensel. ⁵ *Niuk m+rak iuwe min+n niuk me mit ensel mentar n+paa God ap kat+p mit n+rak ensel kar ik:

“Petepin hi hehim+tenit ti are n+kan kai.” God keteipim p+ke ketpim kar ik:

“Maain hi ahu are Haai k+rak, h+rak kaku kakre N+kan kai.” God ap kat+p me mit ensel n+rak au. H+rak kat+p me N+kan k+rak Jisas kerekek. ⁶ *Kerek wi n+paa God kakriuwet N+kan k+rak iuwe mit+ik kaknen t+ ik, h+rak keteipim p+ke ketpim kar ik:

“Yi mit ensel nai yi eiwen+pi niuk m+rak.”

⁷ *H+rak kat+p me mit ensel kar ik:

“Hi herekyor h+r n+rak menmen mai waswas nar ke n+me, h+r nan+waank menmen ap mises han kai au nar ke si merh+he.” ⁸ *Te h+rak kat+p me N+kan k+rak kar ik:

“Ti are hi God ti Mitik Iuwe naanm+pre menmen yap+rwe tipmain tipmain enum eik. Ti tewen naanmamre menmen mit ti h+rakem yaaim yaaim.

* 1:2 Sam 2:8; Mt 21:38; Jo 1:3; Kl 1:16 * 1:3 2Ko 4:4; Ap 2:33-34; Kl 1:15; Hi 8:1 * 1:4 Fl 2:9 * 1:5 Ap 13:33; Hi 5:5; 2Sml 7:14; Sam 2:7 * 1:6 Ro 8:29; Sam 97:7 * 1:7 Sam 104:4 * 1:8 Sam 45:6-7

9 Ti hanhan heriuwe menmen yaaim, ti au han enuk heriuwe menmen enum, te ti M+it+ik Iuwe, hi God kit hi ehim+itanit ti iuwe ti han yaaik ehin+in mit yap+irwe.”

10 *God p+ike kat+ip keteipim kar ik:

“Ti M+it+ik Iuwe n+ipaa enum eik ti h+ir+iak t+i metike nepni meriuwe his mit.

11 Maain t+i ik ketike nepni h+iram mam+waank mam+it te ti au. Ti ehu eh+it tipmain tipmain enum eik. Mar ke m+it neriuwet laplap ere enum h+ir new+irem, maain t+i ketike nepni h+iram mamweik+in his mam+irem.

12 *Mar ke m+it nenep laplap enum tokim new+irem h+ir neit ham yaaim neriuwetem, te ti eh+it t+i ketike nepni enum ti ew+irem em+it, ti enip meiyam yaaim em+ikreh+ir m+iram. Ti h+irekes au, ti ehu apar ke in ek ti h+irekes hepu. Ti ap te eweik+in his are menmen enum tokim au. Ti ehu tipmain tipmain enum eik.” 13 *N+ipaa God kat+ip kar ik:

“Ti ehu menep etikewa eno menep his mai yaaim kerek m+it iuwe newi, ti ehu ere hi enep m+it enun napan ni en+ip enepi.”

God h+irak ap kat+ip h+im im men m+it ensel au. H+irak kat+ip N+ikan k+irak em keremem. 14 *Te m+it ensel h+ir n+ire mekam? H+ir n+ire h+im+in h+ir n+ir+iak menmen God ketpor, h+irak keriuweti nan+ino nan+iakem nankaap m+it miyap+ir kerek h+irak hanhan kaktorhis nanu nantikerek.

2

*God h+irak kak+ikepai kaktaihis-
Menmen im h+iram iuwe*

1 N+ikan ke God Jisas h+irak M+it+ik Iuwe kin+in menmen yap+irwe, te haiu em+ises wisenum menmen kerek n+ipaa haiu memtewem te haiu ap emnaaiw+ir h+im im emweik+in sip emwet+iwem au em+it! 2 *N+ipaa God kat+ip m+it ensel n+irak h+im m+irak. H+ir net+iwem netpim newepyap+ir m+it em. Menmen nepei man mar ke n+ipaa h+ir netpim. M+it kerek neweik+in sip newet h+im yaaim me God, h+ir nises menmen enum God kakrek+iyor enum mam+air ke h+ir n+ir+iak menmen enum. 3 *Te haiu emweik+in sip emwet h+im iuwe me God kak+ikepai kaktaihis, te haiu ap te mamnop+in mamkeip+in menmen enum God kak+iak m+it enum em taau. N+ipaa M+it+ik Iuwe Krais h+irekes kin+in kewepyap+ir God kaktaihis. Nepei au, m+it kerek nemtau h+im m+irak h+ir nisesim, h+ir netpai nar ik: “H+im im ap me memitetp+in au. H+iram h+im yaaim.” 4 *God h+irekes keteik+in h+im m+ir h+iram yaaim keriuwe menmen yaaim h+irak k+ir+iakem k+ikaap m+it keriuwerem. H+irak k+ir+iak menmen im metike h+irak keriwet God h+im+in yaaik h+irak kises han k+irak kan kewet m+it menmen m+irak yaaim.

*Jisas keweik+in his k+ire mit+ik
h+irak kekepai kaktaihis*

5 Haiu mat+ip me t+i ham maain God kak+iakem mamnen m+it kerek nisesik h+ir nanwik. God ap kehimitan m+it ensel h+ir naanm+iprewem. 6 *Au, h+im me God kerek m+it+ik hak kewis+im mau t+iwei Sam h+iram mat+ip mar im:

“God haiu m+it m+ire mekam te ti han tewen+nai naanemprai? Haiu au enun wein+in.

7 Me w+i yinam te ti herekyei haiu enun te m+it ensel h+ir nin+nai h+ir iuwe. Ti ewetai

* 1:10 Sam 102:25-27

* 1:12 Sam 22:22

* 1:13 Sam 110:1

* 1:14 Sam 34:7, 91:11

* 2:2 Ga 3:19

* 2:3 Hi 10:29, 12:25

* 2:4 Mk 16:20; 1Ko 12:4, 11

* 2:6 Sam 8:4-6

menmen mit iuwe netiwem
te haiu niuk maiu iuwe.

8 *Ti ehim+tenai haiu mamin+
naanmamre menmen mit
yapirwe.”

Him hiram mitik ik epei
kewisim matip haiu mit mamin+
naanmamre menmen yapirwe.
Menmen miutip ap te mamin+nai
taau. Te in ek haiu ap min+n
naanm+pre menmen wen au.

9 *Te in ek haiu mertei menmen
me Mitik Jisas. Nipaa me wi
yinan Jisas kau ti ik God kiriak
Jisas au mitik weinik, te mit
ensel hir iuwe nin+nek. In ek
God kiriakek hirak kire Mitik
Iuwe keit menmen mirak iuwe
kentar Jisas kaa kekrehir kaiu te
God kakriak haiu mit menmen
yaaim kakriuwe menmen im Jisas
kiriakek. 10 *Hiram yaaim te
hirak God kerek haai ke menmen
yapirwe hirak kiriak menmen
yapirwe hirak kenip Jisas hirak
mitik yaaik wisenuk keriuwe
menmen enum makip. Marim
God kiriak Jisas yaaik te hirak
kakiriyei haiu mit haiu mamre
nikerek ne God haiu mamit
menmen mirak yaaim. 11 *Jisas
kesak menmen enum haiu mit
miriakem te haiu mire yaain.
Hirak ketikewai haai kiutip, te
hirak ap y+nk enuk katip haiu
“kikrek n+rak.” 12 Hirak katip kar
ik:

“God hi tewen aweypyapir niuk
mit atip kikrek nai yem.
Me n+m+n ke mit yapirwe
nererik nises him mit hi
eine henye awen+pi niuk
mit.” 13 *Te hirak wen katip
kar ik:

“Hi han ekitet him me God hi ehis-
esim.” Hirak p+ke katip kar
ik:

“Hi hepu in etike kikrek yapirwe
God epei kewetori.”

*Jisas keweik+nhis kire mitik te
hirak kekepai haiu mit*

14 *Haiu mit miyapir Jisas
katip haiu kikrek n+rak haiu
mire y+nk, hemkre o hemik, te
hirak hirekes keweik+nhis kire
haiu mit te hirak kaa kewaank
Seten kerek kiriak haiu mit haiu
mami. 15 Hirak kiriakem te haiu
mit yapirwe nipaa haiu m+naain
te mami mamno mamir God,
maain haiu ap te mamnap+n
mei taau. 16 *Hirak ap kiriak
menmen k+kaap mit ensel au.
Hirak kiriakem kekepai haiu mit
nepenyerer ne Ebrahim. 17 *Te
hirak Jisas keweik+nhis kar ke
haiu mit kikrek n+rak hirak kire
mitik kerek. Hirak keweik+nhis
kire mitik te hirak kiriak menmen
me God kire mitik iuwe pris
kerek hanhan keriuwe mit hirak
kiriakek werek werek. Hirak
kiriak menmen yaaim keiyim
kesak menmen enum me haiu mit
yapirwe. 18 *Hirak yaaik te hirak
kakikaap mit wen nanises God
werek werek wi menmen enum
mamnen mam+waanki. Hirak
kakikaap mit kakintar nipaa
menmen enum man mewaankek
te hirak ap keweik+n sip kewet
God au.

3

Jisas wisenuk kin+n mitik Moses

1 *Nai yinan kerek God keit
wit kirak kehimiteni te yi yisesik
yayit menmen mirak, yi han ekitet
Jisas werek werek. Hirak hirekes
God keriuwetek kire Aposel hirak
kan kewepyapir him mirak,
hirak kiriak menmen mire mitik
Hetpris, haiu mit misesik matip
mit han ek. 2 *God kehimitanek
hirak kiriak menmen mirak te
hirak kiriakem kisesim werek
werek, kar ke nipaa mitik Moses
kiriakek kisesim kau n+m+n ke

* 2:8 1Ko 15:27 * 2:9 Fl 2:8-9 * 2:10 Ro 11:36 * 2:11 Mt 25:40; Mk 3:35; Jo 20:17

* 2:13 Ais 8:17-18 * 2:14 Jo 12:31; 1Jo 3:8; Rev 12:10 * 2:16 Ais 41:8-9 * 2:17 Fl 2:7;

Hi 2:14; 1Jo 2:2, 4:10 * 2:18 Hi 4:15 * 3:1 Hi 4:14, 6:20, 7:26, 8:1, 9:11 * 3:2 Nam 12:7

mít miyapír ne weiwík me God.
 3 Mítík Iuwe ik Jisas God kewisík
 hírak keit niuk mírak wísenum
 kinín niuk me Moses kóre mítík
 kime wínak yaaik keit niuk mírak
 iuwe. Wínak au, hírak kepu
 weiním. 4 Wínak yapírwe ap
 te mamime híremes taau. Mít
 keriyen nimaam, te God kinín
 kentar hírak kírák menmen
 yapírwe. 5 *Moses kírák menmen
 me God nímín ke mít miyapír ne
 weiwík mírak. Hírak kóre wok
 mítík kírák menmen me mítík
 iuwe kírak. Hírak kewepyapír
 menmen God katíp maain hírak
 hírekes kakríakem. 6 *Krais hírak
 au. Hírak Níkan ke God kerekek,
 hírak kírák menmen me God
 werek werek. Hírak Mítík Iuwe
 kinín naanmípre mít miyapír ne
 weiwík me God. Haiu mamu
 mamre mít miyapír ne weiwík
 me God te haiu wen han tokik
 emu emímerír Mítík Iuwe kanen
 kaktaihis o au en, taau.

*Mít ap nises hím me God ap te
 nanu werek werek taau*

7 *Haiu emímtau hím kerek God
 Hímín Yaaik ketpaiyem emíntar
 haiu ne weiwík miutíp mírak.
 Hírak katíp kar ik:

“Petepin kerek yi yemtau God
 ketpi menmen, 8 *yi ap paan
 tokik (o eiyínke perkenum)
 eiweikín sip eiwetíwem au
 emít! Yi ap eiyises men-
 men me nípaa maamrer
 nau nírákem neweikín sip
 newet God me wí hír nepu
 wit تنهاان weiník mít ap
 newi. Hír han enuk nari
 han kírak nenipíwek han
 enuk keriuweri.” 9 God
 katíp kar ik:

“Maamrer ni neit wit ik hír nari
 han kai enuk te hír nír men-
 men hi hírákem me 40 tito,
 te hír au, hír neweikín sip
 neweto. 10 Hír nenipa hi

han enuk heriuweri te hi
 hatíp har ik:

‘Hír hekrit hekrit hír nises
 menmen ham enum mekre
 han kír. Hír au, hír nepítari
 menmen hi hetpim hír
 nínapen nisesim.’

11 *Hi han enuk heriuweri te hi
 hatíp hím iuwe har ik:

‘Hi ap ewisi hír nanínen nanu
 wit kerek hi ehímítenor hír
 naníno nani, ap naníno ein
 ein au.’ ”

*Haiu ap emweikín sip emwet
 hím me God emír ke nípaa hír mít
 ne Isrel nírákem emít*

12 Nai yinan, yi naanmamre
 híras te yi mít ap te eiríak han
 ki enuk yi eiweikín sip eiwet God
 kerek kakpau kakpeit nípaa ere
 in te maain hírak kaku tipmain
 tipmain enum eik. 13 Wí yapírwe
 God katíp híram mire “petepin” yi
 hekrit hekrit einakínan hitokim
 eikapan han tokik eiyu te yi
 ap eiwis menmen enum mamri
 han ki memitípín te yi eiweikín
 sip eiwet God au emít! 14 *Yi
 eikapan eiyíntar nípaa haiu mít
 memtau hím me Krais. Haiu
 emisesim ere maain haiu mami
 te haiu mamtikerek mamu han
 kiutíp haiu mít mamít menmen
 mamtikerek. 15 *Haiu mertei hím
 im wen mepu híram matíp mar
 im:

“In ek yi yemtau hím me God
 kakítpiyem yi ap einakín
 tokim eiweikín sip eiwet
 hím mírak mar ke nípaa
 maamrer ni nírákem.”
 16 *Neimín nemtau hím God
 ketpim te hír ap nisesim au,
 neweikín sip newetíwem?
 Mít miyapír kerek Moses
 keriyei kerí ken nínaaiwír
 wit Isip. 17 *God hírak
 han enuk keriuwe neimín
 me 40 tito a? Hírak han

* 3:5 Nam 12:7 * 3:6 Kl 1:23; Hi 3:14 * 3:7 Sam 95:7-11 * 3:8 Eks 17:7; Nam 20:2-5

* 3:11 Nam 14:21-23 * 3:14 Hi 3:6 * 3:15 Sam 95:7-8; Hi 3:7-8 * 3:16 Nam 14:1-35

* 3:17 1Ko 10:10

enuk keriuwe mīt miyapir niriak menmen enum te hir naa neit wit tenhaan weinik mīt ap nei newi. 18 *Nipaa God katip him iuwe kar ik: “Hir ap naninen nanu wit Keinen kerek hi hehimitanek hir nanwiyen ap nanino ein ein au,” hirak katip karik hirak katip me neimin a? Hirak katip me mīt ne Isrel kerek neweikin sip newetiwew. 19 Te haiu mertei hir ap nen nau wit kerek hirak epei kehimiteni hir nanwiyen nentar hir ap nises him mirak werewerew au.

4

Haiu naanmamre hiras te haiu emu emtike God

1 Haiu mīt miyapir naanmamre hiras emintar him nipaa God ketpim me mīt naninen nanu wit kerek hirak kehimiteni nanwiyen hir nanu yaaim nantikerek nanu nanit. Him yaaim im hiram mepu. Yi naanmamre hiras te God kakipi ap te yi yaino yayit menmen kerek hirak kehimiteni yi yaitiwem. 2 Haiu memtau him yaaim me God mar ke nipaa hir mīt maamer nemtewem. Te menmen hir nemtewem ap mekepi mentar wī hir nemtiwem hir neweikin sip newetewem. 3 *Haiu mīt miyapir kerek mises him me God, haiu epei mamno wit kerek God kehimitenai haiu mamwi en mamu yaain mantikerek mamu mamit. Nipaa God katip ke wit ik hirak katip kar ik: “Hi han enuk te hi epei hatip him iuwe har ik:

‘Mīt miyapir kerek ap nisisa, hir ap te nanino wit kerek hi ehimiteni nanu nantikewa taau.’”

God nipaa kiriak ti metike nepni. Me wī eim ere in hirak

kau kemerir mīt hir nanisesik nanino nanu nantikerek nanu nanit. 4 *Me tiwei miutip nipaa mīt newis him me God mekrerem, hiram matip me wī hispinak wik (7) mar im: “Wī hispinak kiutip (6) nepei au, teipmen me wī hispinak wik (7) God kau weinim ap pike kiriak menmen ham au.” 5 *Me tiwei im hirak pike katip kar ik: “Mīt han en ap te nanino wit kerek hi hehimiteni nanwiyen taau.” 6 Him im hiram wen mepu, te haiu mertei mīt han nanino wit kerek God kehimiteni nanu nantikerek. Nipaa mīt miyapir nemtau him yaaim me God te hir ap nen wit God kahimiteni nentar hir neweikin sip newet him mirak. 7 *Mar ek te God kimat wī ham te mīt nanino wit kirak nanu nantikerek. Hirak katip me wī im hiram mire petepin. Maain titu yapirwe epei men me mīt en neweikin sip newet God hirak pike kewepyapir him im keriuwe menmen Devit ketpim. Hirak katip, “Petepin yi yemtau God ketpi menmen yi ap paan tokik (o yenkeperkenum) yeweikin sip yewet him me God.” 8 *Wit Keinan hirak wit God kehimitan Josua keriyei mīt kerik ken te hir nantike God nanu nanit te hirak ap pike katip keteipim me wī ham maain hiram mamnen te haiu mamno wit kirak mamu mantikerek. 9 Mentar menmen im haiu mertei wī ham mepu memerir haiu mīt ne weiwik me God haiu mamu yain yain mamir ke nipaa God kiriak menmen nepei au, me wī hispinak wik (7) hirak kau yain yain keit. 10 *Neimin hir nanino nanu nantike God nanu werewerew,

* 3:18 Hi 3:11 * 4:3 Sam 95:11; Hi 3:11 * 4:4 Jen 2:2 * 4:5 Sam 95:11 * 4:7 Sam 95:7-8 * 4:8 Diu 31:7; Jos 22:4 * 4:10 Jen 2:2

h̄r nan̄naaiw̄r menmen n̄paa h̄r n̄riakem te h̄r han kitet God kat̄p h̄r yaain. Au h̄r enises h̄m me Krai. Menmen im h̄r n̄riakem h̄ram mar ke h̄r nau yain yain nar ke n̄paa God k̄naaiw̄r menmen h̄rak k̄riakem h̄rak kau yain yain. ¹¹ Te haiu yap̄rwe naanempre h̄ras werek werek te haiu mamno wit ke God haiu mamu yain yain mantik-erek mamu mam̄t. Haiu m̄t ap te emweik̄n sip emwet God mam̄r ke n̄paa maamrer h̄r n̄riakem.

¹² *Haiu naanempre h̄ras me menmen im mentar h̄m me God h̄ram wein̄m au. H̄ram mepu m̄riak menmen. H̄ram min̄n h̄ne ke his t̄knuk enuk, h̄ram mepno n̄m̄n han ketike h̄m̄n ke haiu m̄t, h̄ram mewepyap̄r menmen mau mekrerem kerek haiu m̄t hanhanem o han kite-tim, h̄ram meteiknai menmen im h̄ram yaaim o au enum. ¹³ Ap te menmen miut̄p n̄paa God k̄riakem h̄ram m̄saw̄n te God ap kerteiyem au. H̄rak kertei menmen yap̄rwe haiu m̄riakem h̄rak k̄rem. Maain h̄rak skelim haiu m̄t me menmen haiu m̄riakem.

Jisas h̄rak Mit̄ik Iuwe Hetpris kaiu

¹⁴ *Haiu m̄tik kaiu iuwe hetpris ken kau ketike God teit wit k̄rak. Mit̄ik ik h̄rak Jisas kerekek, h̄rak N̄kan ke God. Te haiu han ekitet menmen wisenum me Jisas kerek haiu mewepyap̄rem. ¹⁵ *Haiu m̄t ap te han tokik mamu mamin̄n menmen yap̄rwe mamnen mamri han kaiu haiu mamriak enum au. H̄ram mamin̄nai mamri han kaiu te hetpris kaiu h̄rak k̄re m̄tik han tewen̄nai keriuwe menmen enum haiu ap

te mamin̄nem taau. H̄rak han tewen̄nai kentar n̄paa menmen mari han k̄rak kar ke menmen mari han kaiu te h̄rak ap kisesim k̄riak menmen enum au. ¹⁶ *Te haiu ap emnaain au. Haiu emitehi God h̄rekes emriuwe h̄m maiu mamno n̄kip m̄rak te h̄rak kak̄sak menmen enum maiu h̄rak kak̄kepai me menmen enum mamri han kaiu te haiu emin̄nem.

5

Jisas k̄re Hetpris h̄rak kak̄sak menmen enum maiu kaktaihis

¹ Yi yertei m̄t keriyen haiu mari m̄tik hak kau n̄m̄n ke haiu m̄t haiu mehim̄tanek h̄rak kekreh̄r kaiu kitehi God ke haiu m̄t kewet̄wek menmen maiu, h̄rak kewepwar menmen kewet̄ God em me menmen enum haiu m̄riakem. ² *Mit̄ik hetpris ik h̄rak han tewen̄n m̄t kerek netaritari n̄riak menmen enum h̄r ap nises God werek werek au. H̄rak han tewen̄ni kentar w̄ ham menmen enum mari han k̄rak h̄rak k̄riak menmen enum kep̄r ke haiu m̄t. ³ *H̄rak ap kewepwar God kewet̄wek menmen me haiu m̄t keriyen au. H̄rak kewepwarem kewet̄wek menmen m̄rak metike menmen me haiu m̄t kentar w̄ ham hetpris h̄rekes menmen enum mari han k̄rak h̄rak k̄riak menmen enum te God kak̄sak menmen m̄rak enum kaktikewai. ⁴ *Mit̄ik kerek hetpris, niuk m̄rak iuwe, te m̄tik ap kehim̄tan h̄rekes kakre hetpris au. God kerekek kehim̄tanek k̄riak menmen im kar ke n̄paa h̄rak kehim̄tan m̄tik Eron k̄re hetpris.

⁵ *Mar im Krai ap kehim̄tan h̄rekes k̄re m̄tik iuwe hetpris au. God ketp̄wek kar ik:

“Ti N̄kan kai. Petepin hi h̄re Haai kit.”

* 4:12 1Pi 1:23; Ef 6:17; Rev 1:16, 19:5; Jo 12:48
Hi 10:19 * 5:2 Hi 4:15 * 5:3 Lev 9:7, 16:6
Sam 110:4; Hi 6:20, 7:1, 17

* 4:14 Hi 3:1, 10:23 * 4:15 Hi 2:17 * 4:16
* 5:4 Eks 28:1 * 5:5 Hi 1:5; Sam 2:7 * 5:6

6 *Me h̄im mau t̄wei ham God kat̄p kar ik:

“Ti are m̄it̄k iuwe pris niuk m̄irak Melkisedek.”

7 *N̄ipaa w̄i Jisas kau t̄i k̄ire m̄it̄k, h̄irak kitehi God keriuwe h̄im iuwe wan t̄ipar metpen̄in moke nanam̄ir k̄irak. God kemtau menmen h̄irak kit̄wekhiyem, h̄irak kekepik. H̄irak kaa te God k̄ik̄iak kekrit kepu kentar h̄irak kewen han k̄irak kises han ke God. 8 *Jisas h̄irak N̄ikan ke God te h̄irak menmen enum mak̄ip h̄irak ȳink k̄irak kekek (o meiyeworek) iuwe. Menmen im mak̄ip h̄irak ȳink k̄irak kekek iuwe, h̄iram mekepik te h̄irak kises han ke God werek werek. 9 H̄irak kises han ke God werek werek te h̄iram meteik̄in m̄it̄ menmen enum ap mau mekre han k̄irak au. H̄irak yaaik te h̄irak kenip God h̄irak kak̄ikaap m̄it̄ kerek nises h̄im m̄irak te h̄irak kaktorhis nanu nan̄it̄ tipmain tipmain enum eik. 10 *God kehimit̄anek h̄irak k̄ire m̄it̄k het̄pris kar ke n̄ipaa m̄it̄k Melkisedek h̄irak m̄it̄k iuwe pris kentar menmen Jisas k̄ir̄iakem kak̄isak menmen enum maiu.

Yi eiyu eiȳir ke m̄it̄ iuwe eiyises h̄im me God

11 Me menmen me Krais ketike Melkisedek hi hare atpi menmen yap̄irwe te hi ap heteikni yem het̄piyem werek werek au. Yi han enuk yetaritari yau. 12 *In ek h̄iram w̄i me yi m̄it̄ yi yepu ȳire tisa me h̄im me God yentar n̄ipaa enum eik yi yemtau h̄im me God yisesim. Te yi ap eire tisa au. Yi ap yertei werek h̄im n̄ipaa yi yemtewem te m̄it̄k hak p̄ike eknen ekteikniyem te yi eiȳirteiyem werek werek. Yi ȳire m̄it̄ iuwe yaam n̄in̄p̄in heriyai heriyai au. Yi ȳire n̄ikerek kike yaam n̄im, yi ap te yises h̄im me God werek werek wen au.

13 Haiu mertei m̄it̄ miyap̄ir kerek p̄ike nemtau h̄im me God n̄ipaa h̄ir nin̄in nemtewem, h̄ir netari n̄ire n̄ikerek wen kike naam n̄im me miyerer n̄ir. H̄ir netaritari h̄im yaaim me God h̄ir ap nertei mekam yaaim mekam au enum.

14 *M̄it̄ iuwe nertei naam menmen heriyai heriyai h̄ir nertei menmen ham yaaim menmen ham au enum. Marim m̄it̄ nises h̄im yap̄irwe me God werek werek h̄ir nertei mekam yaaim mekam ham au enum.

6

Haiu m̄it̄ naanempre h̄iras emises h̄im me God werek werek

1 *Haiu ap han ekitet yap̄irwe h̄im me Krais n̄ipaa haiu min̄in memtewem em̄it̄! Haiu emises h̄im m̄irak ham te haiu emisesik werek werek. Haiu ap han ekitet yap̄irwe h̄im n̄ipaa haiu memtewem marim: Haiu em̄weik̄in sip emwet menmen enum menipai haiu mami haiu emises h̄im me God, 2 o h̄im m̄it̄ net̄paiyem me m̄it̄ nank̄ir m̄it̄ han neriuwe t̄ipar o h̄im me m̄it̄ h̄ir newis h̄is m̄ir em̄ntar paan ke m̄it̄ nehimit̄eni nan̄riak menmen me God, o h̄im me haiu mami maain God p̄ike kak̄ikekyai haiu m̄it̄ yap̄irwe kak̄inkai p̄inan mamno wit k̄irak p̄inan mamno wit enuk si tat̄in tat̄ikneni. 3 God hanhan ek̄ikepai te haiu emises h̄im m̄irak ham te haiu emisesik werek werek.

4 Hi hat̄ip menmen im hentar m̄it̄ han kerek n̄ipaa nertei h̄im me God nisesim werek, h̄ir neit menmen yaaim God keriuwetem meke wit k̄irak man. God H̄im̄in Yaaik kekiuwe kan kau kek̄re han k̄ir. H̄ir nanweik̄in sip nanwet God mam̄irkeik̄e te haiu p̄ike mam̄it̄por mamri han k̄ir te h̄ir nanweik̄in sip nanwet menmen enum p̄ike nanisesik? 5 *H̄ir epei

* 5:7 Mt 26:39-46 * 5:8 Fl 2:6-8 * 5:10 Sam 110:4 * 5:12 1Ko 3:1-3 * 5:14 Ro 16:19;

Fl 1:10 * 6:1 Hi 9:14 * 6:5 1Pi 2:3

nertei h̄im me God kerek h̄ir nis-esim em h̄iram yaaim. H̄ir epei n̄ir menmen iuwe me God kerek epei man mau n̄im̄n ke haiu m̄it me w̄i im. ⁶ *H̄ir m̄it nanweik̄n sip nanwet h̄im yaaim me God mam̄rkeik te haiu mamkepi h̄ir p̄ike enisesim? Taauye! H̄ir ap p̄ike enisesim au nan̄ntar h̄iram m̄ire h̄ir p̄ike nenep Jisas newenkekik kau nu tentarak̄it te m̄it han ne t̄i n̄ir menmen im h̄ir nat̄ip enum me Krai.

⁷ M̄it kerek nemtau h̄im me God h̄ir n̄ire t̄i kerek haw̄i kam̄ip h̄irak yaaik k̄ire t̄ipar te h̄irak kaknip menmen kerek m̄it nam̄r em h̄iram mamwo yaaim, God han yaaik keriuwerem. ⁸ *M̄it kerek n̄ipaa nises God te in ek neweik̄n sip newet̄iw̄ek h̄ir nar ke t̄i enuk waai enum m̄ire t̄ik t̄ik yenkis enum mewim. H̄irak t̄i enuk wein̄k. God han enuk kakriuw̄eri kakt̄ip h̄ir enun nar ke t̄i enum, h̄irak kakw̄iri nan̄no si tat̄ikneni.

⁹ Nai yinan hi hetpi h̄im im me m̄it enun neweik̄n sip newet God te hi han ekitet yi m̄it miyap̄ir eir̄iak menmen marim au. Yi eir̄iak menmen yaaim eisesim te God kak̄ikepi kakt̄ihis. ¹⁰ *God h̄irak ap enuk te h̄irak ap han ekitet menmen yi yisesim au. H̄irak kertei menmen yi epei ȳir̄iakem, yi yeteik̄n yi hanhan yeriuw̄erek yi ȳikaap m̄it miyap̄ir kerek nises h̄im m̄irak, yi yekepi n̄ipaa ere in yentar yi yises h̄im m̄irak. H̄irak han kakitetim. ¹¹ *Hi hanhan yi m̄it miyap̄ir niut̄ip niut̄ip yi wen eiyises menmen me God w̄isenum eimeriȳiw̄ek te maain w̄i Jisas p̄ike kaknen h̄irak kakt̄ihis. Yi ȳir̄iak menmen marim ere w̄i yi yayu t̄i h̄iram epei au. ¹² Hi h̄inapen yi yayu yain yain me menmen me God au em̄it! Yi eiyises menmen iuwe yaȳir ke m̄it

kerek han kitet h̄im me God h̄ir nemeriȳiw̄ek p̄ike kaknen te h̄ir nan̄it menmen yaaim n̄ipaa God kat̄ip kakwet haiu m̄it em.

Haiu han ekitet menmen w̄isenum

¹³ N̄ipaa w̄i God kat̄ip Ebrahim h̄im m̄irak, h̄irak ketp̄iw̄ek h̄im manp h̄irak kakises menmen h̄irak epei ketpim. H̄irak ketp̄iw̄ek h̄im manp keriuwe niuk m̄irak h̄irekes kentar h̄irak M̄it̄ik Iuwe God, m̄it̄ik keiyak ap te iuwe kakin̄nek taau. ¹⁴ *H̄irak ketp̄iw̄ek kar ik: “Ebrahim, maain hi herekyut menmen yaaim hi ewetut nepenyerer nei yap̄irwe.” ¹⁵ Epei au, Ebrahim kau kemer̄ir menmen God ketp̄iw̄ekem h̄iram mamnen. H̄irak kemeriȳiw̄em ere h̄irak ket̄iw̄em. ¹⁶ *Menmen m̄it̄ik kat̄ip h̄irak kakisesim h̄iram mar im. H̄irak kat̄ip keriuwe niuk me m̄it̄ik hak iuwe h̄irak kin̄nek te m̄it nemtewek h̄ir nekiyan nau neit nat̄ip nar ik: “H̄iram werek h̄irak kakises h̄im m̄irak.” ¹⁷ God hanhan keteiknai haiu m̄it kerek mam̄it menmen n̄ipaa h̄irak kat̄ip kakwetaiyem, h̄irak keteiknai h̄irak kakises h̄im m̄irak te h̄irak kat̄ip h̄im iuwe keriuwe niuk m̄irak. ¹⁸ *Menmen im wik me God mat̄ip h̄im iuwe, h̄iram mat̄ip meriuwe niuk m̄irak h̄iram meteiknai h̄iram ap te mamweik̄n au, te God ap kemitaip̄in keriuwerem au. H̄iram mekepai merekyei haiu han yaaik tokik emu ere maain haiu mam̄it menmen God kat̄ip kakwetaiyem. ¹⁹ *Haiu mertei maain Krai kak̄ikepai kakt̄ihis te menmen im mekepai haiu han tokik mepu mar ke nu nekenik metenen nu h̄irak kerp. Menmen im haiu misesim h̄iram mamkepai mam̄r ke waai o anka kewik ketenen sip kekre wan. Menmen

* **6:6** Mt 12:31; Hi 10:26-27; 1Jo 5:16   * **6:8** Jen 3:17-18   * **6:10** Hi 10:32-34   * **6:11** Hi 3:14   * **6:14** Jen 22:16-17   * **6:16** Eks 22:10-11   * **6:18** Nam 23:19; 1Sml 15:29   * **6:19** Lev 16:2-3, 12, 15

haiu misesim h̄ram mar ke h̄ne ken keremir laplap m̄wap̄n haau me God kewiyen te haiu metikerek mau han kiut̄p. ²⁰ *Jisas h̄rak kin̄n ken wit ke God. H̄rak epei ken kau kekre haau me God kewi h̄rak kekreh̄r kiau kekepai. H̄rak m̄tik iuwe kaku kak̄t kakre hetpris tipmain tipmain kak̄r ke m̄tik iuwe pris Melkisedek kaku.

7

Melkisedek h̄rak m̄tik iuwe pris

¹ *Jisas h̄rak M̄tik Iuwe Hetpris kar ke Melkisedek kentar menmen im. Melkisedek h̄rak m̄tik iuwe hetpris ke God kerek kin̄n naanm̄pre menmen yap̄rwe. W̄ n̄paa Ebrahim ketike m̄t n̄rak nenep m̄t iuwe kerek naanm̄pre m̄t ne wit hisp̄nak (5) h̄r nan̄p nenepi. Epei au, h̄r wen nepnen wit k̄r, m̄tik Melkisedek kewen yip̄rek ketike m̄t n̄rak, h̄rak ketp̄wek h̄m yaaim kar ik: ‘God kerekyi menmen yaaim naanmamri.’ ² Ebrahim kenke menmen yap̄rwe h̄rak ketike m̄t n̄rak net̄wem me m̄t h̄r nan̄p nenepi, h̄rak kewepim mar hiswiyen (10), h̄rak kewet̄wek p̄nam miut̄p, Ebrahim keten̄nem mar hisp̄nak tekyaāit (9). (Haiu meweik̄n niuk me Melkisedek mamre h̄m maiu h̄ram mat̄p “M̄tik Iuwe kises menmen yaaim.” Melkisedek h̄rak m̄tik iuwe king kin̄n naanm̄pre m̄t ne wit Selem. Niuk im Selem h̄ram mat̄p “Wit m̄t nekiyan newik.” Te niuk m̄rak ham mat̄p h̄rak “M̄tik iuwe king kenip m̄t nekiyan enu en̄t.”) ³ *N̄paa m̄t ap newis t̄wei netpai miye haai n̄rak o maamer n̄rak h̄r neim̄n au. H̄r ap netpai m̄te winaak o au. H̄r ap netpai h̄rak kaa o au te haiu han kitet h̄rak k̄re N̄kan ke God kentar

h̄rak wen kau keit. H̄rak kau k̄re m̄tik iuwe pris kaku kak̄t tipmain tipmain enum eik.

⁴ Yi m̄t yi yertei h̄rak m̄tik iuwe. Ebrahim han kitet Melkisedek h̄rak iuwe kin̄nek te h̄rak kenke menmen m̄rak h̄rak ket̄wem me w̄ kerek h̄rak kenep m̄t, h̄rak kewet̄wek p̄nam miut̄p, h̄rak ketenen p̄nam mar hisp̄nak tekyaāit (9). ⁵ *M̄t han kerek h̄r nepenyerer ne m̄tik Livai h̄r n̄rak menmen me m̄t pris. H̄m me God Moses kewis̄m mau t̄wei mat̄p h̄r hekrit hekrit nanri p̄nam miut̄p me menmen hiswiyen (10) m̄t ne Isrel nantenenim me ni m̄r o menmen m̄t han nanwet̄rem. H̄r m̄t yap̄rwe ne Isrel h̄r nepenyerer ne Ebrahim te m̄t pris nari menmen me paapr̄r n̄r. Menmen im h̄ram yaaim. ⁶ Te Melkisedek h̄rak ap ke weiw̄k me Livai te kenmak h̄rak kari menmen miut̄p me Ebrahim a? H̄rak ap ke weiw̄k m̄r te h̄rak kari menmen miut̄p me menmen mar hiswiyen (10) Ebrahim ketenenim keriyaam me m̄t nepei naa. H̄rak keriyaam kentar h̄rak m̄tik iuwe kin̄n Ebrahim. H̄rak keit menmen p̄nam nepei au, h̄rak ketp̄wek h̄m yaaim kar ik: “God kakrekyi menmen yaaim.” Haiu mertei Ebrahim h̄rak iuwe kentar n̄paa God ketp̄wek h̄m yaaim kakisesim kakrekȳwekem. ⁷ Haiu mertei m̄tik kerek kat̄p m̄tik hak h̄m yaaim kar ik: “God kakrekyut yaaim,” m̄tik ik kat̄p menmen im h̄rak kin̄n m̄tik kentau h̄m m̄rak kentar h̄rak kekreh̄r ke God h̄rak ketp̄wek menmen yaaim. ⁸ M̄t pris kerek nari menmen miut̄p me menmen mar hiswiyen (10) m̄t ne Isrel netenenim, maain m̄t han ne m̄t h̄r nani, te Melkisedek kerek kari menmen miut̄p me Ebrahim, h̄m me God mau t̄wei mat̄p

* 6:20 Hi 5:6 * 7:1 Jen 14:17-20 * 7:3 Sam 110:4; Hi 5:5-6, 7:15-17 * 7:5 Nam 18:21

h̄rak ap te kaki au. H̄rak kaku kakit. ⁹ Livai maam n̄pu k̄rak Ebrahim kewet Melkisedek menmen miut̄p me menmen hiswiyen h̄rak ketenenim. Te h̄ram yaaim haiu mat̄p n̄paa mit̄k Livai kewet mit̄k Melkisedek menmen. Markeik te Livai kewet Melkisedek menmen em? Miye winaak wen au me w̄ Ebrahim kepnen wit. ¹⁰ Melkisedek h̄rak kewen yip̄r Ebrahim keit yayiwe, te Ebrahim kewet̄wek menmen. Ebrahim h̄rak maam n̄pu ke Livai te h̄ram mar ke h̄rak kewet Melkisedek menmen kekreh̄r ke Livai. Te haiu mertei Melkisedek mit̄k iuwe kin̄n Livai.

Menmen me pris Melkisedek p̄ke mekrit te menmen me Livai epei au mesi meit.

¹¹ N̄paa God kat̄p mit̄ h̄m m̄rak h̄r newis̄m mekre t̄wei. H̄m im mat̄p maain God kak̄kreh̄r ke menmen me mit̄ pris ne weiw̄k me Eron. Menmen im meteiknai menmen mit̄ pris in h̄r n̄riakem h̄ram ap te mam̄sak menmen enum mit̄ n̄riakem au. Te God kewis mit̄k pris hak k̄riak menmen kar ke mit̄k pris Melkisedek n̄paa k̄riakem. H̄rak ap kises menmen mar ke mit̄ pris ne weiw̄k me Eron h̄r n̄riakem au. H̄m kerek God kat̄p Moses em mit̄ pris ne weiw̄k me Eron, h̄r nepenyerer ne maam n̄pu k̄r Livai, h̄r neit h̄m im me God h̄r newepyap̄rem nat̄p mit̄ miyap̄r ne Isrel em. H̄r yap̄rwe nisesim. ¹² Te in ek mit̄k hak iuwe kekreh̄r ke mit̄ pris me weiw̄k me Eron. H̄m me Moses mit̄ pris nat̄p mit̄ em h̄ram ap mamu wein̄m au. H̄ram mam̄si te h̄m ham me God mam̄kreh̄r m̄ram. ¹³ Mit̄k ik kerek h̄m me God mau t̄wei met̄pim, h̄rak ap ke weiw̄k me mit̄ pris ne Levi au. H̄rak ke weiw̄k ham. Mit̄ ne weiw̄k m̄rak n̄paa enum eik ere in h̄r ap n̄re pris nen newis̄

menmen newepwarem newet God em au. ¹⁴ *Haiu mit̄ yap̄rwe mertei Mit̄k kaiu Iuwe Jisas miye p̄rak winaak h̄rak ke weiw̄k me Juda. H̄m me Moses mau t̄wei ap mat̄p mit̄ ne weiw̄k im h̄r n̄re pris au. Nepenyerer ne Livai keriyen. Te Mit̄k kaiu Iuwe h̄rak k̄re pris kekreh̄r ke mit̄ pris ne weiw̄k me Livai te menmen m̄r h̄ram nepei au mesi.

Jisas h̄rak Mit̄k Iuwe Pris hekrit hekrit kar ke Melkisedek

¹⁵ In ek haiu mertei werek werek God kekreh̄r ke pris ne n̄paa ein netike h̄m h̄r nisesim me wit kerek h̄rak kehimit̄an Mit̄k Iuwe hak Krai h̄rak het̄pris kises menmen ham kar ke n̄paa Melkisedek h̄rak kisesim.

¹⁶ H̄rak k̄re het̄pris kentar God ap han kitet h̄m n̄paa h̄rak kat̄p Moses em mat̄p mit̄ pris h̄r ne weiw̄k miut̄p me Livai keriyen. H̄rak han kitet h̄rak mit̄k iuwe ap te kaki au, te h̄rak kehimit̄anek h̄rak mit̄k het̄pris.

¹⁷ *H̄m im yaaim mentar h̄m me God mau t̄wei mat̄p mar im: “Ti ehu eh̄t tipmain tipmain enum eik. Hi ahimit̄enit ti are Mit̄k Iuwe Het̄pris hises menmen har ke Melkisedek kisesim.”

¹⁸ God nepei kesak h̄m m̄rak n̄paa h̄rak kat̄p Moses em mit̄ nisesim kentar menmen me h̄m im mit̄ nisesim ap mekepai meni-pai haiu mit̄ yaain te haiu mamu mamtike God taau! ¹⁹ *H̄m me Moses mit̄ nisesim ap te mam̄nip menmen ham miut̄p n̄paa enum h̄ram mamre yaaim au. In ek God kewetai h̄m yaaim me Krai h̄ram min̄n h̄m me Moses n̄paa ein te haiu mertei haiu emisesim h̄ram mamkepai haiu mamtike God mamkiyan mamu mam̄t.

²⁰ Haiu mertei w̄ God kehimit̄an Jisas h̄rak k̄re het̄pris, h̄rak kat̄p h̄m iuwe h̄rak h̄rekes

* 7:14 Jen 49:10; Ais 11:1; Mt 2:6; Rev 5:5

* 7:17 Sam 110:4; Hi 5:6 * 7:19 Hi 9:9

kakises menmen im, h̄rak ketpim. N̄paa m̄t h̄r n̄re pris, God ap ketpor h̄m iuwe kar ke h̄rak katip Krai em, te h̄r n̄re pris au. ²¹ *Te Jisas h̄rak k̄re hetpris w̄ kerek God katip h̄m iuwe kehimitanek katip kar ik:

“Hi God hi M̄t̄k Iuwe hi hetput heriuwe h̄m mai iuwe hi ap te aweik̄n han kai atip menmei ham au. Ti ehu eh̄t har ke pris tipmain tipmain enum eik.” ²² *Haiu mertei h̄m im God ketpim me Jisas h̄ram yaaim iuwe, h̄ram min̄n h̄m me n̄paa ein God kewet Moses em te m̄t miyap̄r newenhi nisesim.

²³ Menmen im h̄ram ham. N̄paa pris h̄r yap̄rwe nentar h̄r naa, m̄t han nekreh̄r k̄r nar kerekek kerekek me titu yap̄rwe. M̄t̄k kiut̄p ke h̄r m̄t ein ap kaku tipmain tipmain enum eik au. ²⁴ Jisas kerekek h̄rak kaku kak̄t tipmain tipmain enum eik, te h̄rak h̄rekes k̄riak menmen m̄t pris n̄riakem. M̄t̄k hak ap te kak̄kreh̄r k̄rak taau kak̄ntar h̄rak ap p̄ke kaki au. ²⁵ *Te Jisas Krai h̄rak kak̄kaap werek werek haiu m̄t miyap̄r kerek mises God mentar haiu mises h̄m me Krai. H̄rak kak̄kepai kak̄ntar h̄rak kaki au. H̄rak kaku tipmain tipmain enum eik, h̄rak kau ketike God kit̄wekhi me haiu m̄t.

Jisas k̄re Hetpris kin̄n hetpris ne n̄paa, h̄rak kak̄kepai haiu m̄t

²⁶ *Jisas kerekek h̄rak M̄t̄k Hetpris yaaim te kak̄kepai. H̄rak m̄t̄k yaaim, han k̄rak yaaim prar enuk keit, menmen enum ap mau mekre han k̄rak au. H̄rak k̄naaiw̄r haiu m̄t enun mau t̄ h̄rak God kenipek kau ketikerek h̄rak niuk m̄rak wisenum. ²⁷ *H̄rak ap kar ke

hetpris ne n̄paa ein au. Menmen h̄r newepwarem newet God em h̄ram ap yaaim te mam̄sak o mamwap̄n menmen enum me m̄t tipmain tipmain enum eik au. Te hekrit hekrit h̄r n̄riakem. H̄r nin̄n newepwar menmen me menmen enum h̄r h̄ras n̄riakem nepei au, h̄r newepwar menmen newet God em me menmen enum m̄t han n̄riakem. Te Jisas ap kar ke m̄t en au. H̄rak k̄riak im miut̄p me w̄ n̄paa h̄rak kaa kentar nu tentarak̄t, h̄rak kewepwar h̄rekes kewet God ȳnk k̄rak h̄rak yaaim te kak̄sak menmen enum haiu m̄t miyap̄r m̄riakem. Te h̄rak ap kak̄nipem kak̄teipim au. Kiut̄pen kerekek.

²⁸ *H̄m n̄paa God kewet Moses em m̄t miyap̄r enisesim h̄ram mehimitan m̄t n̄re hetpris, te m̄t in h̄r yaaim au, God katip h̄r m̄t enun mau mekre han k̄r. Te keriuwe h̄m ham God ketpim h̄ram m̄karu man, h̄rak katip h̄m iuwe kehimitan N̄kan k̄rak Jisas h̄rak k̄re hetpris. H̄rak kerekek ap k̄re m̄t hetpris han kerek n̄riak enum au. H̄rak n̄paa ein ere in tipmain tipmain enum eik h̄rak yaaim kerekek.

8

Jisas k̄riak menmen k̄re hetpris keit w̄nak yaaim keit wit ke God

¹ *Menmen hi hetpiyem h̄ram im. Hetpris k̄riak kar ke hi nepei hetpiyem. H̄rak kau ketike M̄t̄k Iuwe God tau wit k̄rak kau niu. H̄rak kau ken menep his yaaim m̄rak kerek m̄t iuwe naanm̄pre menmen yap̄rwe newiyen. ² H̄rak kewiyen k̄riak menmen hetpris k̄riakem. H̄rak k̄riakem kek̄re w̄nak God h̄rekes kimaak. W̄nak kerek n̄paa God katip Moses kimaak, h̄rak h̄m̄n ke

* 7:21 Sam 110:4; Hi 5:6 * 7:22 Hi 8:6, 12:24 * 7:25 Ro 8:34; 1Jo 2:1 * 7:26 Hi 3:1

* 7:27 Hi 5:3 * 7:28 Hi 5:1-2 * 8:1 Hi 1:3, 3:1, 10:12, 12:2

wɪnak ik God hɪrekes kimaak keit wit kɪrak. Mɪt au.

³ Hɪm nɪpaa God kewet Moses em mɪt miyapɪr enisesim, hɪram mehimɪtan mɪt hetpris hɪr newepwar menmen newet God em, hɪr nenep samiyak newet God em. Mɪtik kiau Iuwe Hetpris ekwepwar menmen ekwet God em kar ke mɪt in netenen menmen newet God em. Hɪrak ketenen menmen au, hɪrak ap kɪre hetpris auye. ⁴ Mɪtik kiau Iuwe Jisas hɪrak kau tɪ ik hɪrak ap kakre pris au ekɪntar mɪt nau nɪre pris newepwar menmen newet God em hɪr nises hɪm nɪpaa God kewet Moses em te mɪt enisesim. Te hɪr nanwis Jisas kakɪrakem taau.

⁵ *Menmen im hɪr nɪɪrakem nar ke pris netike wɪnak ik kerek hɪr nɪɪrak menmen mekrerem, hɪram hɪmɪn keremem. Hɪram hɪmɪn mises menmen mau wit ke God. Menmen im hɪram mises menmen meit wit ke God, te wɪ nɪpaa Moses kakime wɪnak ke God, God ketpɪwek hɪm iuwe kar ik:

“Ti ehises menmen im werek mamɪr ke nɪpaa ti heit mɪniu (o neiyɪp) eik hi heteiknutem.” ⁶ *In ek Krai hɪrak kɪɪrak menmen me hetpris hɪram yaaim minɪn menmen mɪt han pris nɪpaa nɪɪrakem. Hɪrak kinɪni kar ke hɪm ham God katɪp Jisas em kewet haiu mɪt em hɪram yaaim minɪn hɪm me nɪpaa maamrer nau nisesim. Hɪram minɪn hɪm nɪpaa mentar hɪm ham im mamkepai werek werek. Hɪm me nɪpaa au, mɪkaap maamrer kike keremem.

Hɪm ham yaaim minɪn hɪm me nɪpaa ein

⁷ Hɪm me nɪpaa ein God hɪrak kewet Moses em hɪrak ketpin hɪram yaaim mekepai werek werek, kenmak te hɪrak pɪke

ketpai hɪm ham? Hɪrak ketpai hɪm ham haiu emisesim kentar hɪm me nɪpaa ap werek werek mamkaap haiu mɪt miyapɪr haiu mamre yaain, au haiu mɪre enun.

⁸ *God katɪp hɪm me nɪpaa ap yaaim mɪɪrak mɪt miyapɪr yaain au. Haiu mertei hɪm im yaaim mentar God katɪp kar ik:

“Hi Mɪtik Iuwe atɪp yi eiyɪntewem. Maain wɪ ham mamnen te hi atɪp mɪt ne Isrel netike mɪt ne Juda hɪm mai ham yaaim hɪr nanwenhi nanisesim. ⁹ Hɪm mai ham yaaim mɪt nanisesim ap mamre hɪm nɪpaa hi atɪp maamrer ni yem au, me wɪ hi hanhan heriuweri heriyei nɪnaaiwɪr Isip. Hi ap aweti hɪm mar ke nɪpaa ein hi hewetɪrem hentar hɪr ap nisesim werek werek au. Te hi eweikɪnsip hewet maamrer ni nenterim.

¹⁰ *Maain wɪ hɪm me nɪpaa ein hɪram epei au, hi Mɪtik Iuwe God hi etpi yi mɪt ne Isrel hi aweti hɪm mai ham yaaim yi eiwenhi eisesim marim. Hi ewisɪm mamu mamɪkre han ki te mɪt ap nanɪtpi nanri han ki yi eiyisesim. Au, yi hɪras hanhan eiyisesim weinɪm. Hi are God ki yi eire mɪt miyapɪr nai.

¹¹ Maain mɪt niutɪp niutɪp ap nantɪp heiyiuwerer nɪr o kikrek nɪr o nɪr yinan nar ik: ‘Yi eiyɪrtei menmen me Mɪtik Iuwe God.’ Hɪr ap te nanɪtporem au nanɪntar mɪt yapɪrwe niutɪp niutɪp neimɪn iuwe o neimɪn mɪt weinɪn, hɪr yapɪrwe nanɪrteiya werek werek.

¹² *Hi tewen han tewenɪni ahɪsak menmen enum mei mekre

* 8:5 Kl 2:17; Hi 9:23; Eks 25:40 * 8:6 2Ko 3:6; Hi 7:22, 9:15 * 8:8 Jer 31:31-34 * 8:10 Hi 10:16 * 8:12 Hi 10:17

han kîr hi ap pîke han kakitetim han enuk ariuw-
erem au.”¹³ Hîm me nîpaa
ein God kewet Moses em
hîrak ketpim hîram enum
tokim mentar in ek God
ketpai hîrak pîke kakwetai
hîm ham yaaim haiu emis-
esim hîram mamîkrehîr
mîram ham. Haiu mertei
hîm hîram enum tokim
maain kike hîram mamno
mamît mamre laplap enum
tokim mît newîrem meit.

9

Hetpris ke nîpaa ein kewet God menmen

¹ *Haiu wen han ekitet menmen
me wî nîpaa God kinîn kewet
maamrer nai ne Isrel kontrak
ke hîm mîrak hîr enisesim.
Hîrak katîp hîm manp me men-
men markeik te hîr enisesim
enwenîpi niuk mîrak. Hîrak
katîp hîm ham me winak mît
nimaak te newenîpi niuk mîrak
nekrerek. ² *Hîr newîr sel hîram
mîwapîn winak ik. Haau wik
meit nîmîn. Haau kerek mau
menep ya weipîr hîr nenewem
'Haau mît nehîmtanem me God.'
Menmen metenen si heureka
metike kînaan niu mei kerek
mît newepwarem newet God em,
hîram mîwaaî mekre haau im.
³ *Hîr nîmîan laplap meiyam
mau weipîr mîwapîn haau ham
mau mîkaru. Hîr nenewem
'haau me God kewi.' Hîr ner-
iuwesîsem te mît ap nanînori
au emî! ⁴ *Menmen ham im
mau mekre haau im e. Hîr
newen gol sisi meweiîkîn mîre
tîpar mentar kînaan kerek hîr
nesi menmen mîre semi yairep
hîram menterim. Kînaan im
mepu metike bokis hîr newen
gol menterik hîr nenewek “bokis
ke kontrak” nentar nan hîm
me God mewim hîram mîwaaî
mekrerek. Mît nime mîn kiutîp

kîre gol hîr newisîk kekrerek.
Mît nîpaa newis menmen ham
mana kerek nîpaa God kewet
mît ne Isrel em neit wit weinîk
mît auri, hîr newisîm mekrerek.
Menmen im mau mekre bokis
metike nu paap ke Eron kerek
nepei kaa nîpaa God kenip tîwei
hîram mewo miyakîrem. Im
metike nan wik nîpaa God kewis
hîm mîrak mewim kewet Moses
em mît enisesim, menmen im
yapîrwe mîpwaai mepîkre bokis
ik e. ⁵ *Hîmîn me mîtikît ensel
wik hakît niuk mîrakît Serapim
kerek mît newis gol mîwapînem
hîram merp mentîr bokis mau
niu naanmîpre kînaan kerek God
kesak menmen enum me haiu
mît kentaram. Hîmîn wik me
ensel mehîmtan menmen iuwe
me God merhîhe mau mekre
haau im e. In ek hi hînapen epi
menmen yapîrwe miutîp miutîp
hîr nîriakem neriuwerem au. Yi
epeî yerteiyem werek werek.

⁶ *Hîr nemani menmen im
werek werek hi nepei hetpiyem,
mît pris hekrit hekrit hîr nen haau
iuwe me God menep ya weipîr, hîr
newepwar menmen newet God
em. ⁷ *Te mîtik iuwe hetpris kiutîp
kerekek hîrak ken haau kike kerek
mîkaru mîrapît me haau iuwe, wî
miutîp me tito miutîp. Hîrak ken
kekre haau im ketenen hemkre
me samiyak hîrak kewepwarem
te hîrak kakwet God em hîrak
kakîsak menmen enum hîrak
ketike mît ne Isrel netaritari
nîriakem. ⁸ *Hîm me God nîpaa
hîrak kewet Moses em hîram ap
mewis mît hîr nanîno haau kike
kerek mît nehîmtan God kewi
au. Marim God Hîmîn Yaaik
keteiknai wî kerek mît wen nises
hîm me Moses, hîr netike God ap
nekiyan nau neit au. ⁹ *Hîm im
me Moses meriuwesîs mît nanîno
nanîkre haau kike hîram mîre
hîmîn meteiknai wî im menmen

* 9:1 Eks 26:1-30 * 9:2 Eks 25:23-40 * 9:3 Eks 26:31-33 * 9:4 Eks 30:1-6, 25:10-16,
16:33; Nam 17:8-11; Diu 10:3-5 * 9:5 Eks 25:18-22 * 9:6 Nam 18:2-6 * 9:7 Eks 30:10;
Lev 16:2-34 * 9:8 Hi 10:19-20 * 9:9 Hi 10:1-2

yapirwe mit pris newepwarem newet God em hiram ap mamnip han ke haiu mit enun kakre yaaik. ¹⁰ *Him mirak im hiram naanmiprai me menmen haiu mamim o tipar haiu mamim o mamirkeik haiu mamkir te God katip haiu mit yaain. Menmen im hiram him me naanmiprai ere wi God pike kaknip menmen yapirwe hiram yaaim.

Jisas Krai kewepwar hemkre mirak kewet God em

¹¹ *Te Krai epei kan kire Hetpris kaiu kewetai menmen mirak yaaim epei man. Hirak kiriak menmen mar ke pris hirak ken kekere winak ke God keit wit kirak, hirak yaaik kinin winak ke God kau ti me nipaa ein. Hirak kinin winak kau ti kentar it ap nimaak, hirak ap menmen me ti au. Hirak kiriak menmen me wit ke God. ¹² Me wi nipaa kerek Krai kaa ken kekere haau kerek God hirekes kewi, hirak ap keit hemkre me samiyak kewepwarem kewet God em kire pris nirakem au. Hirak keit hemkre mirak epei mewen keiyim ken haau kerek God kewi kewepwarem kewet God em. Hirak ken kekerekewen hemkre miutipen mekrerek, hiram yaaim te hirak ap pike kaknipem au. Hiram yaaim te hirak kekepai kaktaihis haiu mantikerek mamu tipmain tipmain enum eik. ¹³ *Markeik te hemkre me meme o bulmakau mamkaap haiu mit? Hiram mamkepai mamir im. Mit han hir netenen menmen God katip: "Yi mit ap yetenen menmen im," te maain God kaktip hir yink kir enuk kakinterim. Yink kir enuk ere mit pris hir eninin enit hemkre me meme metike hemkre me bulmakau, im metike si waniu (o win) me yink me

bulmakau nikik hir neiyim nen newirem mentar yink ke mit in. Epei au, him me God matip hir pike yaain nentar menmen im mesak menmen enum mau yink kir. ¹⁴ *Hemkre me meme metike bulmakau mesak menmen mau yink kaiu keremem te Krai hirak iuwe kinin meme metike bulmakau, hemkre mirak yaaim minin hemkre miram, hiram mesak menmen enum mekre han kaiu. God Himin Yaaik kekepik hirak kerek yaaik kiriak menmen enum au te hirak kewepwar hemkre mirak kewet God em. Te hemkre mirak yaaim mamkaap haiu mit hiram mesak menmen enum mekre han kaiu, te haiu emises God werek werek kerek kaku kakit tipmain tipmain enum eik.

Hemkre me Jisas mikaap him ham yaaim God kewetaiyem

¹⁵ *Jisas kikaap him ham yaaim mit enisesim hiram mikaru man mentar nipaa hirak kaa kesak menmen enum haiu mit kerek mises him ham me nipaa enum haiu mirakem. Jisas kau nimin ke haiu mit metike God kikaap him ham yaaim mit enisesim hiram mikaru man te haiu mit kerek God kehimiteni haiu mit mirak haiu mantikerek mamu tipmain tipmain enum eik mamit menmen yaaim mirak mamir ke nipaa God ketpim him iuwe. Jisas kaa te haiu mamit menmen yaaim im.

¹⁶ Haiu mertei mitik hak kertei maain hirak kaki, hirak kewis menmen mau tiwei matip markeik te hirak kakinke ti metike menmen yapirwe hirak naanmiprewem kakwet nikerek mirak em. Menmen im hirak kewisim mau tiwei hiram niuk mirak "Tiwei me han." Maain kerekewi wi haai kaki, nikerek mirak nanit menmen mamir

* 9:10 Lev 11:2, 25, 15:18; Nam 19:11-13 * 9:11 Hi 3:1, 10:1 * 9:13 Lev 16:3, 14-16; Nam 19:9, 17-19; Hi 10:4 * 9:14 1Pi 1:18-19; IJo 1:7; Hi 6:1 * 9:15 1Ti 2:5; Hi 8:6

ke nĭpaa hĭrak kewisĭm mau tĭwei. ¹⁷ Haai wen kepu, te tĭwei kerek hĭrak kewisĭm em hĭram wen mepu weinĭm. Te maain hĭrak kaki, tĭwei hĭram mehimĭtan menmen me nĭkerek hĭr nantĭwem. ¹⁸ Marim nĭpaa mĭt nenep samiyak hĭram maa hemkre mĭram mewen hĭram menip hĭm im mekrit mau meit. Haiu matĭp hĭm im hĭram ap mekepai werek au kerek God kinĭn katĭp Moses em hĭrak hanhan mĭt enisesim te mĭt wen nenep menmen maa te hĭm im mekrit mau meit. ¹⁹ *Wĭ nĭpaa Moses kenip hĭm im mekrit mau meit hĭrak kinĭn katĭp mĭt ne Isrel hĭm yapĭrwe God ketpĭwekem hĭrak kewisĭm mau tĭwei te mĭt miyapĭr nanisesim. Hĭrak ketpor epei au, Moses keit hemkre me bulmakau nĭkim metike meme kerek hĭr epei namĭp hemkre mĭram mewen, hĭrak keit tĭpar metikerem, hĭrak kesi tepnek me sipsip mĭre yĭwir metike timen niuk mĭram Hisop, keyiyĭm ken kemptĭ mau hemkre hĭrak kewisĭm mentar tĭwei hĭm me God kewet Moses em mau mekrerem, kewisĭm mentar im metike yĭnk ke mĭt miyapĭr yapĭrwe. ²⁰ *Hĭrak wen kewisĭm mentar tĭwei metike mĭt miyapĭr, hĭrak ketpor kar ik: "Samiyak menmen nepei maa hemkre mĭram mewen hĭram meteikni yi epei yewenhi yatĭp yi eiyises hĭm me God nĭpaa hĭrak katĭp yi eiyisesim." ²¹ *Marim hĭrak keit hemkre im metike tĭpar kewisĭm mentar wĭnak ke God ketike menmen yapĭrwe mekrerek kerek mĭt nererik newenepi God neriuwerem. ²² *Tĭs, hĭm Moses kewisĭm mekre tĭwei hĭram matĭp menep menmen yapĭrwe nĭpaa hĭram ap yaaim mĭt newenĭpi

God neriuwerem hemkre hĭram mĭrakem hĭram mĭre yaaim. Haiu mertei mĭt newen hemkre me menmen keremem te God kakĭsak menmen enum maiu mekre han kaiu, o au en, taau.

Krais kewepwar hemkre mĭrak kakĭsak menmen enum me haiu mĭt

²³ *Menmen weinĭm im mau tĭ hĭram mar ke hĭmĭn me menmen iuwe meit wit ke God, Moses kewen hemkre menterim te hĭram mĭre yaaim. Te menmen mau wit ke God hĭram iuwe te hemkre im menipem yaaim au. Hemkre ham maminĭnem mamnip menmen iuwe mau wit ke God hĭram yaaim te haiu mĭt mamtike God mamkiyan mamu mamĭt. ²⁴ *Krais nepei kenipem hĭram yaaim kentar hĭrak ap ken kekere wĭnak kerek mĭt nimaak kau tĭ nehimĭtanek me God au. Hĭrak ken wit ke God kerek in ek hĭrak kau keit menep ninaan me God kitĭwekhi me haiu mĭt miyapĭr. ²⁵ Krais ken kekere haau me God kewi kewepwar hemkre mĭrak miutĭpen keremem. Hĭrak ap kewepwarem yapĭrwe kar ke nĭpaa mĭtĭk pris kĭrakem au. Me wĭ miutĭp miutĭp me tito yapĭrwe hĭrak pris ken haau kerek mĭt nehimĭtanek me God kau kekererem hĭrak kewepwar hemkre me samiyak mei kewet God em. Te Krais au, miutĭpen keremem. ²⁶ Hĭrak ap ken haau me God kewi yapĭrwe kar ke mĭtĭk iuwe pris kĭrakem au. Hĭrak ken kewepwar hĭrekes yapĭrwe te hĭrak kaki kakĭntar nu tentarakĭt yapĭrwe me wĭ nĭpaa God kĭrak tĭ ketike nepni ere in. Au, in ek hĭrak kan kau tĭ kaa miutĭpen kerekek hĭram werek. Me wĭ menep menmen me nĭpaa hĭram epei au mamĭsi, hĭrak kan kakĭsak menmen enum mau mekre han kaiu keriuwe hemkre mĭrak mewen hĭrak kewepwarem

* 9:19 Eks 24:3, 6-8; Lev 14:4, 6 * 9:20 Eks 24:8 * 9:21 Lev 8:15, 19 * 9:22 Lev 17:11; Ef 1:7 * 9:23 Hi 8:5, 10:1 * 9:24 1Jo 2:1 * 9:27 Jen 3:19

kewet God em miutipen keremem. ²⁷ *Mīt miyap̄r yap̄rwe nani te maain h̄r nan̄r God, h̄rak skelim menmen mīt miyap̄r in n̄riakem. ²⁸ *Marim Krais kaa miutip kewepwar h̄rekes kewet God hemkre m̄rak te kak̄sak menmen enum me maiu au. H̄rak p̄ke kaknen kak̄this haiu mīt miyap̄r kerek misesik memeriyyewek kaknen.

10

Menmen mīt n̄paa newepwarem h̄ram ap te mam̄sak menmen enum maiu

¹ *H̄im n̄paa God kewet Moses em h̄ram m̄re h̄m̄n̄ wein̄m me menmen yaaim maain mam̄nen, te h̄ram ap menmen im yaaim h̄remes au. Me tito tito mīt iuwe hetpris newepwar hemkre me bulmakau o meme newet God em. H̄r n̄riakem mar keremem keremem. Markeik te h̄im me Moses mam̄riak mīt kerek nises God h̄r yaain neriuwe menmen im m̄tik pris kewepwarem kewet God em? Taau! H̄ram h̄m̄n̄ wein̄m me menmen yaaim keremem. ² Menmen mīt newepwarem newet God em h̄ram yaaim te mam̄sak menmen enum mīt kerek nises h̄im me God h̄r n̄riakem te h̄r ap p̄ke nan̄nen nan̄riakem meiyam taau nentar h̄r ap menmen enum mau mekre han k̄r au. ³ Au, mīt n̄riakem nar keremem me tito tito yap̄rwe h̄ram menip mīt han tewen̄n̄ menmen enum h̄r n̄riakem. ⁴ *H̄r n̄riakem nentar God kertei hemkre me bulmakau o meme h̄ram ap te mam̄sak menmen enum maiu mekre han ke haiu mīt au. ⁵ *God kertei menmen im, te w̄ n̄paa kerek Krais epei kaknen t̄ kaku kaktikewai, h̄rak kat̄p God kar ik:

“Ti h̄napen mīt newepwar bulmakau o meme sipsip h̄r nanwetutem au. Ti epei eraumani ȳnk kai hi ahu ekrerem awepwar h̄rekes ewetutem. ⁶ Ti ap han yaaik heriuwe samiyak mīt n̄mansiyem mau nan m̄re k̄naan menmen mīt newepwarem newetitem te h̄ram mam̄sak menmen enum m̄r au. ⁷ Te hi Krais hetput har ik: “Ti God ti h̄ra hi hepu, hi ar̄iak menmen ti hanhan hi ar̄iakem, mar ke n̄paa mīt newis̄m me hi mau t̄wei ke Moses ketpim.”

⁸ H̄rak Krais kin̄n̄ kat̄p kar ik: “Ti h̄napen mīt newepwar menmen nanwetitem au. Ti ap hanhanem te h̄r n̄mans̄i samiyak mau nan m̄re k̄naan o menmen h̄r newetitem te mam̄sak menmen enum mau han k̄r au.” Krais kat̄p menmen im te h̄im me Moses kewis̄m mau t̄wei h̄ram mat̄p mīt enisesim. ⁹ H̄rak kat̄p menmen eim epei au, maain h̄rak kat̄p h̄im kar ik: “God ti h̄ra hi hepu. Hi ar̄iak menmen ti hanhanem.” H̄im im metpai Krais kenip menmen tokim me n̄paa ein me mīt h̄r newepwar menmen newet God em, h̄ram nepei au mesi, h̄rak kekreh̄r m̄ram kewepwar h̄rekes kewet God ȳnk k̄rak. ¹⁰ *Jisas Krais kises menmen God hanhan h̄rak k̄riakem. H̄rak kaa miutip kerekek kewepwar ȳnk k̄rak kewet God ek te h̄rak kesak menmen mekre han kaiu te haiu mīt kerek misesik haiu yaain. Haiu mewen̄pi niuk me God werek werek.

Menmen Krais k̄riakem mesak menmen enum mekre han kaiu

¹¹ *Hekrit hekrit mīt yap̄rwe n̄re pris h̄r nerp n̄riak menmen newepwarem newet God em.

* 9:28 Hi 10:10; Ais 53:12; 1Pi 2:24; Fl 3:20; 2Ti 4:8 * 10:1 Hi 8:5 * 10:4 Hi 9:13 * 10:5

Hir nriakem marem marem te menmen im ap te mam+sak menmen enum haiu mit haiu mriakem taau. ¹² *Te Krai h+arak kiriakem miutip kesak menmen enum maiu. Epei au, h+arak ken kau menep his yaaim me God kentar h+arak Mitik Iuwe kire God h+arak naanmpre menmen. Menmen miutip Krai kiriakem h+aram mamu mamit mamkepai haiu mit mam+sak menmen enum mekre han kiau tipmain tipmain enum eik. ¹³ *H+arak wen kau ketikerek kemeriy+wek ere wi God kaknep mit enun nepan kaknip kaknepi. ¹⁴ Haiu mertei Krai keriuwe menmen miutip h+arak kiriakem wi kerek h+arak kaa kewepwar yink kirak kewet God ek, h+arak kiriak mit miyapir kerek God kesak menmen enum m+ir, hir n+ire yaain nanu tipmain tipmain enum eik.

¹⁵⁻¹⁶ *God Him+n Yaaik h+arak kewetai him m+arak metike him Krai epei ketpim God Him+n Yaaik h+arak kin+n katip kar ik:

“Me wi maain mamnen hi awet mit him mai im hir nanwenhi nanisesim. Hi ewis+im mekre han kir te hir han ekitetim.”

¹⁷ Nepei au, h+arak katip him ham mar im:

“Hi ap p+ike han ekitet menmen enum mau mekre han ke mit o menmen hir n+riakem te hi han enuk heriuweri au.” ¹⁸ God epei kesak menmen enum mai te mit ap te nanwepwar menmen nanwet God em nanteipim au. H+aram epei au mesi meit.

Haiu emises him me God te haiu emu emtikerek han kiutip

¹⁹ *Te nai yinan, haiu yaain te mamno mam+kre haau me God hirekes kewi mentar Jisas kaa kentar nu tentarakit hemkre m+arak mewen mesak menmen

enum maiu. ²⁰ *H+arak kaa te menmen im h+aram m+ire h+arak kin+n ken kewep yayiwe keremir o kewep laplap me nim+n h+aram meiyepetai haiu mit mamno nim+n kerek God kewi. H+aram mar ke h+arak kewep yayiwe ik keriuwe yink kirak te haiu emisesik mentar nipaa h+arak kaa p+ike kekrit kau keit. ²¹ Haiu Mitik kiau Iuwe Hetpris h+arak kepu naanmpre menmen meit wit ke God metike haiu mit kerek mises him me God haiu nikerek n+arak. ²² *Krai kiriak menmen im te haiu emnawir menmen enum me memitaip+n mekre han kiau emit, haiu emises God haiu mamtikerek emu han kiutip. ²³ *Haiu emises menmen werek werek kerek haiu matip haiu han kitem. Haiu ap emweik+n sip emwet him im em+antar haiu mertei him nipaa God ketpim maain h+arak kakisesim kakriakem. ²⁴ Haiu han ekitet markeik te haiu emri han ke naiu yinan te haiu yapirwe han etwen+nan haiu mamriakan menmen yaaim. ²⁵ *Yi ap einapen yaino eitike ni yinan yererik yewenipi niuk me God yar ke mit han ninapen nriakem au emit! Yi eiri han ki eikiyan wisenum te yi eirerik eiwenipi niuk me God eiy+antar wi menep te mamnen Krai p+ike kaknen kakteipim.

Haiu ap emweik+n sip emwet God N+ikan kirak Jisas

²⁶ *Haiu mit epei mertei him me Jisas kaa te kakisak menmen enum mekre han kiau haiu misesim werek werek te maain haiu emweik+n sip emwet him im au emit! Haiu mamriak enum, menmen ham ap mepu te mit p+ike nanwepwarem h+aram mam+sak menmen enum maiu te haiu mamre yaain taau. ²⁷ *Haiu emweik+n sip emwet him m+arak

* 10:12 Hi 1:3 * 10:13 Sam 110:1 * 10:15-16 Jer 31:33-34; Hi 8:10, 12 * 10:19 Hi 4:16

* 10:20 Mt 27:51; Hi 9:8 * 10:22 Lev 8:30; Esi 36:25; Ef 5:26 * 10:23 Hi 4:14 * 10:25

Hi 3:13 * 10:26 Hi 6:4-8 * 10:27 Ais 26:11

au emi! Maain haiu mamnaain God skelim haiu mit, kakwira mamno si kerek God kiman me kakwir mit narak enun nepan nanino nanikrerem si tatn.²⁸ *Haiu mertei mitik wik o wikak tewepyapir mitik kiutip keweikn sip kewet him me Moses, te mit iuwe ne Isrel nantiwekhis hir ap han tewen+nek au, hir nankip kaki.²⁹ *Te yi han ekitet God kak+waan mitik kerek keweikn sip kewet menmen Jisas kiriakem kak+waankek kike keremem a? Auye! Hirak kak+waankek wisenum kentar hirak kinaain Nikan ke God hirak katip menmen hirak kiriakem me wi kerek hirak kaa hemkre mirak mewen hram menmen weinim. Menmen im God kewetayem hram him haiu mamwenhi mamisesim te hirak kakrekyei haiu mamre yaain. Te God kak+waan mitik ik enuk kentar hirak keweikn sip kewet Nikan ke God. Menmen im hram mar ke hirak kinan yipir kewerek hirak keweikn sip kewet God Himin Yaaik kerek hanhan keriuwai haiu mit kerekrekyei menmen yaaim.³⁰ *Hi hatip menmen im hentar haiu mertei God ap kemipin me wi hirak katip kar ik: "Menmen enum mit nriakem, maain hi ewaniupaan mir eriuwerem." Hirak wen katip him ham kar ik: "Hi Mitik Iuwe God hi skelim mit nai me menmen hir nriakem."³¹ God kerek kaku kakit tipmain tipmain enum eik skelim mit me menmen enum hir nriakem. Menmen im hirak menmen menipi han yaaik au. Hram menmen enum menipi hir han enuk ninaain wisenum.

Yi han tokik eiyises him me God werewerek

³² Yi pike han ekitet menmen nepei man me wi nipaau yi yin+

yemtau him me Krais yi yisesim. Yi yisesim epei au, menmen enum man mamriwaan te menmen enum im ap te maminhan ki au. Yi han tokik eiyu eiyit.³³ *Wi ham mit netpi enum hir nerekyi enum nerp ninaan me mit miyapir yapirwe te hir nan+nwes+si. Wi ham yi yr mit enun nriak mit han yaain menmen enum yi eiyirp eitikeri eikepi hir han tokik nanu.³⁴ *Yi hanhan eiriuwe mit yaain mit enun newisi nekre winak enuk. Yi ap han enuk eiriuwe mit kerek nen nari menmen mi neiyim nen au. Yi han yaaik yewisi nari menmen mi yapirwe yentar yi epei yertei God nepei kewisi menmen ham yaaim minin menmen mit nriyaam, hram mamu mamit tipmain tipmain enum eik.³⁵ Nipaau ere in yi han tokik yepu te in ek yi ap einapen menmen enum mamnen mamriwaan au emi eiyintar yi yertei maain God kakweti mit miyapir kerek yisesik werewerek kakweti menmen mirak yaaim.³⁶ *Yi wen han tokik eiyu eiyises him me God te maain yi eirak menmen God hanhan yi yriakem, yi eiyit menmen yaaim nipaau hirak katip kakwet mit miyapir kerek hir nisesik kakwetrem.³⁷ *Yi han tokik eiyu eiyintar him me God mau tiwei matip me Krais mar im:

"Maain kike hirak kerekek kaknen. Hirak ap kakmerir wi yapirwe au.

³⁸ *Te nai yinan hir han ekiteta nanises him mai hir nantikewa nanu nanit tipmain tipmain enum eik, te mit kerek nanweikn sip nanweto, hi han enuk ariuweri."³⁹ Haiu mit au, haiu ap ne mit kerek neweikn sip

* 10:28 Diu 17:6, 19:15 * 10:29 Eks 24:8; Hi 13:20 * 10:30 Ro 12:19; Diu 32:36; Sam 135:14

* 10:33 1Ko 4:9 * 10:34 Mt 6:20, 19:21, 29 * 10:36 Lu 21:19; Hi 6:12 * 10:37 Hab 2:3-4

* 10:38 Ro 1:17; Ga 3:11

enwet God te h̄irak kakrai-
waank au. Yi yetikewa haiu
ne m̄it kerek nises h̄im me
God te h̄irak kak̄kepai kak-
taihis.

11

*Markeik te haiu han ekitet men-
men werek werek*

¹ *Haiu han ekitet menmen God
kat̄ip h̄iram mamnen haiu mertei
maain h̄iram mamnen te haiu
mameriȳwem mamnen. Men-
men im haiu ap m̄irem wen
au te haiu mertei h̄iram mepu
mentar God kat̄ip h̄iram mepu.
² N̄ipaa m̄it maamrer han h̄ir
han kitet God werek te h̄irak han
yaaik keriuweri. ³ *Haiu m̄it i
han ekitet h̄im me God h̄iram
yaaim te haiu mertei God k̄ir̄ak t̄i
metike nepni keriuwe h̄im m̄irak
wein̄im. Te menmen haiu m̄irem
God k̄ir̄akem keriuwe menmen
haiu ap te mam̄irem taau.

*H̄im me m̄it̄ik̄it Ebel, Inok tetike
Noa*

⁴ *M̄it̄ik̄ niuk m̄irak Ebel h̄irak
kises h̄im me God te menmen
h̄irak kewepwarem kewet God
em. God kat̄ip menmen m̄irak
kerek kewet̄iwekem h̄iram yaaim
te God ketp̄iwek h̄irak m̄it̄ik̄ yaaik
kentar h̄irak kisesik werek werek.
N̄ipaa Ebel h̄irak kaa h̄irak wen
han kitet God werek werek te
h̄im m̄irak mau t̄iwei me men-
men n̄ipaa h̄irak k̄ir̄akem h̄iram
meteiknai menmen menip God
han yaaik keriuwai.

⁵ *Inok ap kaa kentar h̄irak han
kitet God werek werek te God
ket̄iwekhis kau ketikerek. M̄it̄
han n̄inetn̄iwek n̄inetn̄iwek ap
n̄inap̄inek au nentar God epei
ket̄iwekhis keyiȳk ken wit k̄irak.
H̄im me God mau t̄iwei mat̄ip God
ket̄iwekhis wen au, menmen Inok
k̄ir̄akem h̄iram menip God han
yaaik keriuwerek. ⁶ M̄it̄ miyap̄ir

kerek ap han kitet God, men-
men yap̄irwe h̄ir nan̄iakem ap te
nan̄inip God han yaaik kakriueri
taau. H̄ir ap te nan̄inip God han
yaaik kakriueri nan̄intar m̄it̄
miyap̄ir kerek h̄ir hanhan nises
God h̄ir nanin̄n han ekises God
h̄irak kepu, maain h̄irak kakwet
m̄it̄ miyap̄ir kerek h̄ir hanhan nis-
esik kakwet̄ir menmen yaaim.

⁷ *W̄i n̄ipaa God kat̄ip Noa
me menmen enum hawī yuwerep
h̄iram mamnen, te Noa k̄ir̄ men-
men im wen au. H̄irak han kitet
menmen God ketp̄im h̄iram mam-
nen te h̄irak kime sip. Maain
h̄irak kimaam werek hawī yuw-
erep epei man, h̄irak ketike m̄ite
p̄irak n̄ikerek n̄irak nen nau nekr-
erem, te h̄ir ap naa au. H̄irak
keteikin̄ m̄it̄ yap̄irwe h̄ir enun
kentar h̄irak kises h̄im God n̄ipaa
ketp̄iwekem te h̄ir au. Te h̄irak
God kat̄ip Noa h̄irak m̄it̄ik̄ yaaik
kentar h̄irak kises h̄im m̄irak.

Ebrahim kises h̄im me God

⁸ *Ebrahim kemtau h̄im kerek
God ketp̄iwekem te h̄irak han
kitet h̄im m̄irak h̄iram yaaim.
Te h̄irak k̄inaaiw̄ir wit k̄irak
ken wit hak kerek God ketp̄iwek
h̄irak kakwet̄iwekek. God ap
keteikn̄iwek t̄i ik te h̄irak kep̄itari
h̄irak kakno neiȳn kak̄it mekam
au. ⁹ *Ebrahim kises h̄im me
God te h̄irak ken kau wit kerek
God kat̄ip h̄irak kakwet̄iwekek.
H̄irak kau kekre w̄inak sel k̄ire
weisaak kar ke m̄it̄ik̄ h̄irak
ap t̄i k̄irak au. Aisak ketike
n̄ikan k̄irak Jekop h̄irak̄it tetike
Ebrahim tat̄it menmen God epei
ketp̄iwek̄it kakwet̄iwek̄item te
h̄irak̄it tau w̄inak sel tar ke
Ebrahim kewik. ¹⁰ Ebrahim
kau w̄inak sel keremem kentar
h̄irak kemer̄ir God kakriyaak
kakt̄iwekhis keyiȳk kakno wit
kerek God h̄irekes kimaak h̄irak

* 11:1 Ro 4:18; 2Ko 5:7 * 11:3 Jen 1:1; Sam 33:6; 2Pi 3:5 * 11:4 Jen 4:3-10 * 11:5 Jen
5:24 * 11:7 Jen 6:13-22, 7:1; 1Pi 3:20; Ro 3:22, 4:13 * 11:8 Jen 12:1-5; Ap 7:2-4 * 11:9
Jen 26:3, 35:12, 17

kaku kakit kakwetiwek winak yaaik.

11 *Sera hire han kitet him me God te hirak kenipep hire werek te wepitu. Hire epei enu we mite. Hirak kiriakem kentar hire han kitet hirak kakises him nipaa hirak ketpim me hirak kakwetir nepenyerer nei yapirwe. 12 *Mitik ik hirak epei ke mitik ap te kakine nikerek au, te God kenipek hirak kine nikan. Maain nepenyerer narak hir yapirwe nar ke tenhaan kau wan eik, o hir mau nepni. Mit ap te nanwenhisi au.

13 *Mit in hir yapirwe hir naa te hir han kitet God kakises menmen nipaa hirak ketpim. Hir neit menmen God ketporem au, te hirak keteiknor menmen hirak kakriakem mamnen hir han yaaik neriuwerem nertei hirak kakisesim. Hir natip nar ik: "Ti mit newi hiram ti im ap maiu au. Haiu mau in mar ke mit nau ti ke mit han." 14 Mit kerek natip nar ik hir neteiknai te hir nanir ti mir ham yaaim hir nanwim nanu nanit. 15 Hir ap pike hanhan nanu wit kerek nipaa hir ninaiwerek au nentar hir hanhanek te hir pike nen newi. 16 *Au, hir hanhan nanir wit hak yaaik hir nanino nanwi. Wit ik ek hirak wit ke God. God ap yink enuk hir nenewek God kir kentar hir han kitetik werek werek. Hirak epei kerekyor wit hak yaaik te hir naninen nanwi hirak keteiknai hirak ap yink enuk ke mit nenewek hirak God kir.

17 *Wi nipaa God katip Ebrahim kin+nek, Ebrahim kemtau him mirak hirak keit nikan kirak Aisak kewisik kentar nan mire kinaan hirak kakikip kakwepwarek kakwet God ek. Hirak kare kaknep nikan kirak kiutip kerek God

nipaa ketpiwek kakwetawekek. 18 Nipaa God ketpiwek kar ik: "Aisak kerek kakine nikerek te hir keriyen nanre nepenyerer ne weiwik miutip mit, te nepenyerer han ne nikerek nit han au. Aisak kerekek." 19 *Te Ebrahim han kitet kaknep nikan kirak kaki te God tewen kakikiak kerek kaki. Hirak kar ke hirak pike ketiwekhis kentar God keit sipsip neniuk hirak kewisik kekrehir ke Aisak. Te Aisak ap kaa au. Sipsip kerekek hirak kaa.

Him me Aisak, Jekop tetike Josep

20 *Aisak han kitet God kakises him nipaa hirak ketpim te hirak katip him yaaim men Jekop ketike Iso me menmen yaaim mamnen. 21 *Karik Jekop menep hirak kaki hirak katip him yaaim men nikerek hirakit wik te Josep me menmen yaaim mamnen kentar hirak kises him me God hirak han kitet God kakriak menmen nipaa hirak ketpim. Jekop ketpor him yaaim epei au, hirak kises paap kirak keiyik kire hirekes kerp hirak kewenipi niuk me God. 22 *Josep kises him me God han kitet God kakriak menmen nipaa hirak ketpim, te wi menep hirak kaki, hirak katip heiyiuwerer narak kar ik: "Maain God kakithis nepenyer naiu naninaaiwir wit ik Isip, hir enit herwe yink kai enwisik ekikre hei me wit kerek hir nanwiyen."

Him me menmen Moses kiriakem

23 *Moses miye haai narak hir han kitet God kakikepi te miye winaak epei au, hir nirek hirak nikan kir yaaik au wetpen enuk keit. Hir hirras ap nakip nar ke nipaa mitik iuwe Fero katip hir

* 11:11 Jen 18:11-14, 21:2 * 11:12 Ro 4:19; Jen 15:5, 22:17; Diu 10:22 * 11:13 Jen 23:4; 1Kro 29:15; Sam 39:12; 1Pi 2:11 * 11:16 Eks 3:6, 15; Mk 12:26 * 11:17 Jen 11:1-14; Je 2:21-22; Ro 9:7 * 11:19 Ro 4:17 * 11:20 Jen 27:27-29, 39-40 * 11:21 Jen 48:15-16 * 11:22 Jen 50:24-25; Eks 13:19 * 11:23 Eks 1:22, 2:2 * 11:24 Eks 2:10-12

eninep nikerek hirakit tirek au. Hir nisawineke ere wenke wikak.

24 *Moses han kitet God kakikepik kakri mit miyapir narak ne Isrel naninaaiwir Isip te maain hirak kire mitik iuwe hirak kinapen mit hir ap eninewek hirak mitik iuwe ke Isip hirak nikan ke Fero niki pirak kerek nipaa ere in naanmiprewek au. 25 Hirak hanhan kaku kaktike mit ne Isrel God nipaa kehimiteni hir mit narak, me wi mit ne Isip newaanki nerekyor enum. Hirak kinapen keweikin sip kewet God te hirak han yaaik kaku kakre mitik iuwe ke Isip. Menmen im enum mit miyapir nisesim hiram ap te mamrekyor hir han yaaik nanu me wi yapirwe taau. Me wi mei kike keremem. 26 *Hirak han kitet maain Krais kaknen kakwet mit narak menmen, te hirak kertei hirak kaku kaktike mit ne Isrel, mit ne Isip netpiwek enum. Hirak han kitet menmen im hiram minin menmen iuwe hirak ketiwem kentar hirak iuwe nikan hak ke Fero. Hirak han kitet maain Krais kaknen kakwetiwek menmen yaaim minin menmen meit Isip.

27 *Moses han kitet God kakinin Fero te hirak kinaaiwir Isip, hirak ap kinaain mitik iuwe Fero kerek hirak han enuk keriuwerek au. Hirak ap pike keweikin ken kau Isip au kentar hirak kertei God, kerek haiu mit ap mirek au, hirak kau ketikerek kekepik. 28 *Moses han kitet God ap kaknep nikerek hirakit te mit kerek newis hemkre mau weipir ke winak te hirak kiriak menmen me pasova kinin. Hirak katip mit miyapir ne Isrel hir enwis hemkre emu weipir te Ensel ke God kerek kaknep mit, hirak kaknep nikerek hirakit tir iuwe et.

Mit miyapir yapirwe ne Isrel nises God werak werak

29 *Mit yapirwe ne Isrel nises him me God te hir nerekir wan niuk mirak Wan Ninik, hirak kewep pinak pinak te hir nitet ke nimin nen pinak ein nire mit nitet yayiwe tipar ap mei mawaairi au. Maain mit ne Isip hir nare nanises mit miyapir ne Isrel naninip te tipar pike kewen kan kanip kenepi.

30 *Mit miyapir ne Isrel han kitet God kakikepi hir naninep mit miyapir ne wit Jeriko te hir nen neweikin wit kir me wi hispinak wik. Epei au, God kekepi te nwa kerek kisawin wit Jeriko keweiknwek kewen te hir nen nimin ein nenep mit nanip nenepi. 31 *Mite Rehap nipaa hire mite enu wari mit his wenenim, hire han kitet God kakikaap mit ne Isrel kakinin mit kerek ap nises God nau wit Jeriko wit kire, te hire wikaap mitikit te Isrel kerek hirakit tan tisawin temiyenwonaan tir wit. Te maain mit ne Isrel nen nenep mit ein kerek ap nises God, hir ap naaup au. Hire wau weit. 32 Hi ap etpi him ham au. Hi etpi him me Gidion, Berek, Samson, Jepta, Devit, Samyuel hirakit tetike mit profet yapirwe te him mai mamnen nokim enum nokim. 33 *Mit in nentar hir nises him me God hir netike mit nerer wit wit nenepan te hir ninini nanip nenepi. Hir nriak menmen yaaim te hir neit menmen nipaa God ketpim. Hir nemesis him me pusi ke yaank laion hirak iuwe kar ke sak te hiram ap manip au. 34 *Mit en hir ninin si iuwe me mit enun nanip neriuwerem te hiram maa. Hir mit han nan menep naninip te hir nrir te hir nanip taau. Hir

* 11:26 Hi 10:34-35 * 11:27 Eks 12:51, 14:13-14; Ro 1:20; 1Ti 1:17; Hi 11:1 * 11:28 Eks 12:21-30 * 11:29 Eks 14:21-31 * 11:30 Jos 6:12-21 * 11:31 Jos 2:1-21, 6:21-25; Je 2:25 * 11:33 Dan 6:22 * 11:34 Dan 3:23-27

mīt iuwe au h̄r n̄re mīt wein̄n te God kekepi h̄r n̄re mīt iuwe manpenun. Mīt nerer wit wit nan netikeri nenepan te h̄r nenep mīt en h̄r p̄ke n̄r̄r. ³⁵ *Miyap̄r han p̄ke neithis mīt n̄r netike n̄kerek n̄paa naa h̄r p̄ke nekrit nau. Mīt han nekre w̄nak enuk n̄napen neweik̄n sip newet God te mīt h̄r nesiupani taau. H̄r mīt han nisesik te mīt han nan̄p nerekyor enum enum h̄r naa, h̄r newis mīt nan̄p te maain God kak̄ik̄an h̄r nan̄krit nantikerek nanu nan̄t. ³⁶ *Mīt enun h̄r nitetnaan mīt han yaain h̄r n̄waa n̄p̄n nan̄p, mīt han h̄r nesenkekhis h̄t m̄r newisi nekre w̄nak enuk. ³⁷ *Mīt han enun h̄r new̄r nan nan̄p, h̄r neit so neiȳm nerenir̄r yin nan yinan, h̄r neit h̄ne me his neiȳm nenep mīt han neriuw-erem h̄r naa. H̄r mīt miyap̄r han yaain nam̄r ȳnk me sipsip o meme neiȳm nen in nen ein, h̄r ap netenen nan au, mīt newaanki nerekyor enum h̄r nepu enum. ³⁸ H̄r mīt miyap̄r nen ein nen ein nitet yaank wein̄k, m̄niū (o neiȳp) wein̄m, h̄r n̄r̄r nen nau n̄n̄k m̄niū (o neiȳp) nekre han o nekre hei iuwe me t̄. H̄r mīt yaain te mīt han nau t̄ h̄r ap yaain te h̄r nanu nan̄kreri n̄m̄n au.

³⁹ Mīt miyap̄r in h̄r nises h̄m me God te God kat̄p h̄r yaain niuk m̄r iuwe. Te mīt in ap neit menmen God n̄paa ketpim kakwetai haiu mīt em wen au. ⁴⁰ God kewet̄rem wen au kent̄r h̄rak keraimani menmen hak kin̄n menmen n̄paa h̄r nisesim. H̄rak han kitet kakrekyei mantikeri haiu mīt yaain mentar menmen Krais k̄r̄akem.

12

Haiu emises h̄m me God emr̄ak menmen n̄paa Jisas

k̄r̄iakem

¹ *Mīt in kerek hi nepei het-piyem h̄r n̄paa nises h̄m me God werék werék h̄r yap̄rwe nerp wit ke God n̄rai n̄re mīt nerp n̄r n̄kerek h̄r nesiuken neit skul. Te haiu mīt emweik̄n sip emwet menmen yap̄rwe mamraiwaank o menmen enum kerek haiu hanhan emisesim emr̄akem te h̄ram em̄t. Haiu emnaiw̄rem mar ke mīt̄k kesiukn̄n kewenwo laplap h̄rak kenepim kew̄rem te h̄rak kesiuken waswas. Haiu emnaiw̄rem em̄t te haiu emises menmen werék werék God keh̄m̄tenai haiu emisesim. ² *Haiu han ekitet Jisas kerek h̄rak kin̄n mīt han h̄rak k̄re M̄t̄k Iuwe kises God werék werék te h̄rak kekep̄ai haiu mamisesik werék werék. H̄rak kerekek han kitet h̄rak ȳnk enuk kaa kent̄r nu tentarak̄t h̄ram menmen wein̄m kent̄r h̄rak kertei maain h̄rak kakin̄n menmen enum kak̄ikep̄ai kakriuwe menmen h̄rak k̄r̄iakem h̄rak yaaik kaku. Nepei au, h̄rak ken kau menep his yaaim me God k̄re M̄t̄k Iuwe ketikerek naanm̄pre menmen yap̄rwe.

God kewis menmen enum mamnen mamraiwaank te haiu mamisesik werék werék

³ Yi han ekitet menmen enum mīt enun nerekȳwekem te h̄rak kau han tokik kises menmen God keh̄m̄ten̄wek kakisesim. Te yi ap han enuk waswas yeriuwe menmen enum miwep te yi yeweik̄n sip yewet menmen yaaim me God. ⁴ W̄ Seten kakri han ki o mīt nanrekyi enum te yi eiweik̄n sip eiwet Krais, yi ap eir̄ak menmen iuwe wen au te yi yain̄n menmen enum ere hemkre mi mamwen te yi yayi yaȳr ke Krais k̄r̄iakem. ⁵ *Yi han kaa menmen God ketpiyem mamkepi yi eiyu han yaaik a? N̄paa h̄m me

* 11:35 1Kin 17:17-24; 2Kin 4:18-37 * 11:36 1Kin 22:24-27; Jer 20:2, 37:15, 38:6 * 11:37 2Kro 24:21 * 12:1 Ro 7:21; 1Ko 9:24-25; Hi 10:36 * 12:2 Hi 1:3 * 12:5 Pro 3:11-12

God mīt newisim mau tıwei matıp
yi yar ke nıkerek nırak mar im:

“Nıkerek nai, wı kerek God
kesiuwe menmen miwep
kar ke haai kenep nıkan
kırak, yi ap han kitet
menmen enum hıremes
man miwep au. Yi ap han
enuk yeriwerem han kitet
God kineini au, wı kerek
hırak kesiuwe menmen
enum mamnen mami-
wep. ⁶ *Yi ap han ekitet
eiyırık eiyıntar mıt miyapır
kerek God hırak hanhan
keriuweri hırak kewis
menmen manıp kakıkepi
hır enises menmen yaaim.
Mıt miyapır kerek hırak
katıp kar ik: ‘Yi nıkerek
nai,’ hırak kewis menmen
manıp mamkepi hır
nanises menmen yaaim.”

⁷ *Te yi han tokik eiyu
eiriuwe menmen enum
mamnen mamiwep. Yi han
ekitet menmen im hıram
mıre menmen haai hırak
kırak nıkerek nırak em,
te hır enises hım mırak
werek werek. Menmen
im enum mamiwep, hıram
meteikni God hırak han
kitet yi nıkerek nırak hırak
kakıkepi yi yaain. Nıpaa yi
yertei mıtık hak ap kenep
nıkan kırak o au a? Taau.
Mıt yapırwe nenep nıkerek
nır. ⁸ Haai ki God hırak
ap te kakrekyi menmen mi
enum, menmen im hıram
meteikni yi ap nıkerek
yaain au. Yi yıre nıkerek
ne weiwık ham. ⁹ Nıpaa
haiu yapırwe haairer naiu
hır nerekyei menmen enum
maiu te haiu mıneini han
kitet hır iuwe. Te God hırak
kinın haairer naiu, hırak
Haai ke hımın kaiu te haiu
emisesik emwisık hırak

kerekyei menmen enum
maiu te haiu mamtikerek
mamu mamıt. ¹⁰ Haairer
naiu hır nises han kır
nerekyei menmen enum
maiu me wı ham haiu
wen kike. God hırak au.
Hırak kerekyei menmen
maiu enum kekepai te haiu
yaain mamır ke hırak.
¹¹ *Wı God o mıt nerekyai
menmen maiu enum, haiu
han kitet hıram menmen
enum te hıram ap menipai
han yaaik meriuwerem
au. Maain haiu mıt kerek
God kerekyei menmen mar
im, hıram menipai haiu
mamre mıt yaain mamırak
menmen yaaim haiu mamu
werek werek.

*Haiu naanempre hıras te haiu
ap emweikın sip emwet God*

¹² *Yi mıt han yi yınapen yises
hım me Jisas Kraıs yar ke mıt
kerek nen yanımın hır his hıt
maa. Yi ap eiyu han tewenın hıras
me menmen epei man miwep au
emıt! Yi pıke hanhan eiyises hım
me Jisas werek werek. ¹³ *Yi
eiyises God werek werek hıram
mamır ke mıt nıpaa hıt par mew-
ers, hır nitet yayiwe yaaik kıpırak
te hıt mır mamre yaaim. Mıt han
narik kerek neweikın sip nanwet
Kraıs hır nırı yi pıke yises God
werek werek te hır pıke hanhan
nanisesik werek werek.

¹⁴ *Yi mıt miyapır yetike mıt
miyapır han yapırwe yi eikiyan
eiyu. Yi eiyises menmen yaaim
God hanhan yi eiyisesim eiyıntar
yi ap eiyises menmen yaaim im te
yi ap yayu yaitike Mıtık Iuwe God
au. ¹⁵ *Yi naanmamre hıras werek
werek. Hıram ap yaaim te yi
ap yayıt menmen yaaim yapırwe
God kakrekyiyem kakwetiyem au.
Mıtık hak hırak kar ik hırak kıre

* 12:6 Rev 3:19 * 12:7 Diu 8:5; 2Sml 7:14 * 12:11 Je 3:17-18 * 12:12 Ais 35:3 * 12:13
Pro 4:26 * 12:14 Sam 34:14; Ro 12:18 * 12:15 Ap 8:23

hepnek ke ti enum mewo misawin mekre nımın ke yenkis te maain mıt nerp nentıram nık mıram meketet mau hıt mır. Mıtık kar ik hırak kakriak menmen enum kakri han ke mıt miyapır yapırwe kakriwaank kakriuwere. ¹⁶ *Yi naanmamre hıras te yi mıt o miyapır han ap te eiriyahis eıwenınem, o han kitet menmen me God hıram menmen weinım mar ke nıpaa mıtık Iso kırıkakem. Hırak han kitet hım God katıp maam kırak Ebrahim hıram menmen weinım. Te hırak kewis nıkık kırak kakıt menmen mırak yaaim maain haai kakwetıwekem metike hım yaaim God ketpim me menmen mamnen. Hırak kewisık kakıt menmen im kentar hırak nınpımaak nıkık kırak kewetıwek menmen mei kike hırak kaam. ¹⁷ *Yi yertei maain hırak hanhan pıke kakıt menmen mırak te God kenip Jekop kekrehır kırak hırak kepırek ketpıwek kar ik: “Ti taau.” Iso kıkıt kitıwekhi yapırwe te God kenipek ap te keweikın han mewek au.

Haiu meit hım yaaim me God haiu mamno wit Saion

¹⁸ *Nıpaa wı yi yinın yises hım me God yi ap yır menmen yemtewem yar ke mıt nıpaa ne Isrel nırem nemtewem. Hır nan mınıu (o neiyıp) niuk mırak Sainai, hıram si iuwe merhıhe mau paan mırak, hır nır napı toto enum mıwapın wit mar ke wıtaan toto, yuwerep man, ¹⁹ *hır nemtau mıtık hak keit mınıu (o neiyıp) ketenwo taur. Epei au, hır nemtau Mıtık Iuwe keit ein katıp hım iuwe enum. Mıt miyapır ne Isrel hır nemtau hım enum me Mıtık Iuwe eik katıp keit mınıu (o neiyıp), hır nepırpır nitehi Moses natıp nar ik: “Haiu mınapen mamtau hım menmen meiyam im au

emit!” ²⁰ *Hır nınapen nemtau hım meiyam God ketporem nentı hırak katıp kar ik: “Keimın mıtık o mıte, nıkerek o samiyak hır nanınen nanırp nanitet mınıu (o neiyıp), mıt han nanıt nan nanwırem neiyım nanınep mıtık kaki o samiyak mami.” ²¹ *Mıt en nır menmen im te hır nınaain nepırpır. Moses hırekes katıp kar ik: “Hi hepırpır wısenum hentar hi hınaain.”

²² *Te yi mıt kerek yi yises hım me God in, yi ap yan mınıu (o neiyıp) mar im au. Yi hımın ki epei kan mınıu niuk mırak Saion kerek wit iuwe ke God kewi. God hırak kaku kakıt tipmain tipmain enum eik. Yi hımın ki epei kan wit Jerusalem, hırak keit wit ke God kerek mıt ensel yapırwe hır han yaaik nererik nau en. ²³ *Yi hımın ki epei kan ketike nıkerek yapırwe ne God kerek nanıt menmen yaaim mırak yi yererik han yaaik yepu. God kewis niuk mi metike niuk mır mau tıwei mırak hırak kertei yi neimın yi mıt miyapır nırak. Yi hımın ki epei kan kır God kerek hırak naanmıpre mıt yapırwe, hırak maain skelim haiu mıt metike mıt kerek nıpaa God katıp hır mıt yaain hır netikerek nau wit kırak. ²⁴ *Yi hımın ki epei kan kau ketike Jisas kerek kerp nımın ke God ketike haiu mıt, hırak ketpai hım ham yaaim haiu mewenhi mamisesim hırak kekepai haiu metike God haiu mau han kiutıp. Hırak nıpaa kaa hemkre mırak mewen. Menmen im hıram meteiknai menmen nıpaa mıtık pris kırıkakem. Hırak keit menmen mıre mapık kemtıt mekre hemkre me bulmakau o meme kıwaaiyem mentar yınk ke mıt ein te God katıp hır yınk kır yaaik. Mar im

* 12:16 Jen 25:33-34 * 12:17 Jen 27:30-40

Eks 20:18-21; Diu 5:22-27

5:11 * 12:23 Lu 10:20

* 12:17 Jen 27:30-40

* 12:20 Eks 19:12-13

* 12:24 Hi 8:6, 10:22; 1Pi 1:2; Jen 4:10

* 12:18 Eks 19:16-20; Diu 4:11-12 * 12:19

* 12:21 Diu 9:19

* 12:19

* 12:22 Ga 4:26; Rev

hemkre me Jisas mesak menmen enum mekre han kiau te h̄rak k̄re yaaik. Hemkre m̄rak ap mar ke hemkre me Ebel n̄paa h̄rak kaa au. H̄ram yaaim min̄n em. God k̄r hemkre me Ebel h̄ram menipek han enuk k̄r̄ak m̄t̄ik Ken menmen enum. Hemkre me Jisas au. God k̄rem te h̄ram menipek h̄rak hanhan keriuwai haiu m̄t̄, h̄rak kesak menmen enum mekre han kiau.

Haiu naanempre h̄ras te haiu emises God werek werek

²⁵ *Yi naanempre h̄ras te yi ap eiweik̄n sip eiwet h̄m Krai ketpiyem au em̄t! N̄paa God kerp m̄nīu (o neiȳp) Sainai kat̄ip m̄t̄ miyap̄r h̄m m̄rak. M̄t̄ han en neweik̄n sip newet̄iwekem h̄r ap te n̄r̄r nat̄inp̄n ne menmen enum God kerekoyorem au. Haiu mamnop̄n mamkeip̄n menmen enum mamwep mam̄rkeik̄ te haiu emweik̄n sip emwet h̄m me h̄rak m̄t̄ik̄ kerek kekiuwe wit ke God ketpai menmen? Taau. ²⁶ *N̄paa God keit m̄nīu (o neiȳp) Sainai h̄rak kat̄ip keriuwe h̄m m̄rak t̄i k̄tan̄ik̄ te in ek h̄rak kat̄ip h̄m iuwe kar ik: “Hi tewen p̄ke etan̄ik̄ t̄i eteipim. T̄i wein̄ik̄ kerekek au. Hi tewen etan̄ik̄ t̄i ketike nepni h̄ram mam̄waank̄.” ²⁷ H̄m im h̄ram mat̄ip “meteipim,” te h̄ram meteiknai menmen im: N̄paa God k̄r̄ak t̄i te maain h̄rak kaktan̄ik̄ menmen im te h̄ram yap̄rwe h̄rak kak̄waankem mam̄t̄. Menmen ap me t̄i ap mamtan̄ik̄, God kak̄waankem au. H̄ram mam̄ mam̄t̄.

²⁸ Haiu han yaaik emu em̄ntar menmen im God kakwetaiyem kak̄t̄ wit kerek h̄rak naanm̄pre menmen yap̄rwe, wit kerek m̄t̄ik̄ hak ap te kaktan̄ikem au. Te haiu mamwen̄ipi God niuk m̄rak

Iuwe mam̄rak menmen yaaim h̄rak hanhan haiu m̄r̄rakem. ²⁹ *Haiu em̄rak menmen mar im mam̄ntar God kiau h̄rak k̄re si tat̄im menmen te God kak̄waank menmen yap̄rwe kerek h̄rak ap han yaaik keriuwerem au.

13

Haiu han tewen̄n naiu yinan

¹ *Te yi wen han tewen̄n ni yinan ne Krai. ² *Yi han ekitet eikaap m̄t̄ han ne wit hak nan eiȳntar n̄paa m̄t̄ han n̄r̄rakem marim. H̄r nep̄tari m̄t̄ik̄t̄ et h̄r nekepik̄t̄ h̄rak̄t̄ m̄t̄ik̄t̄ et h̄r nekepik̄t̄ h̄rak̄t̄ m̄t̄ik̄t̄ ensel te wit ke God, te yi yep̄tari h̄r nan̄nen nanu w̄nak ki. ³ *Yi han etwen̄n eikaap m̄t̄ miyap̄r kerek nau nekre w̄nak enuk ke gavman nar ke yi yekreh̄r k̄r. Yi han etwen̄n eikaap m̄t̄ miyap̄r h̄r m̄t̄ han enun newaanki nar ke yi yekreh̄r k̄r. ⁴ *Yi han ekitet menmen me yi yaȳtan h̄ram menmen yaaim. Yi m̄t̄ miyap̄r ap eiri m̄t̄ miyap̄r han his eiwen̄nem au em̄t eiȳntar God skelim m̄t̄ miyap̄r kerek n̄r̄rak enum mar im.

⁵ *Yi ap hemkre mamnepam eiriuwe pewek mei yi eit̄wem yap̄rwe au em̄t! Yi han yaaik eiyu eiriwe menmen yi yeten̄nem eiȳntar h̄m me God mau t̄iwei mat̄ip mar im:

“Hi God ap h̄naip̄si au, hi ap eweik̄n sip ewetiyem au. Hi ekepi naanmamri me menmen.” ⁶ *God kat̄ip menmen im haiu mertei h̄rak kau ketikewai, te haiu yap̄rwe niut̄ip niut̄ip mat̄ip mar im:

* 12:25 Hi 2:1-3, 10:28-29 * 12:26 Eks 19:18; Sam 68:8; Hag 2:6 * 12:29 Diu 4:24, 9:3; Ais 33:14 * 13:1 Jo 13:34 * 13:2 Ro 12:13; 1Pi 4:9; Jen 18:1-8, 19:1-3 * 13:3 Mt 25:36; Hi 10:34 * 13:4 Ga 5:19, 21; Ef 5:5 * 13:5 1Ti 6:8; Diu 31:6, 8; Jos 1:5 * 13:6 Sam 118:6

“Mitik Iuwe God kekepa te hi ap anapen menmen enum mit hir nanrekewem au.”

Haiu emises menmen mamir ke nipaa mit nau iuwe niriakem

7 *Yi han ekitet mit nipaa hir ninin naanmipri netpi him yaaim me God. Yi han ekitet menmen hir niriakem markeik te hir nises him me God hir naa te yi yayises menmen mamir ke hir niriakem. 8 Yi yises him me Krai nipaa yi yemtwem yentar Jisas Krai hirak nipaa ere in ere maain hirak ap te kakweikin kakre menmen ham. Hirak kaku kakit hirak ap te kakitpai him ham au. Hiram mamu mamit. 9 *Yi ap eiwis mit han nanri han ki eiriuwe him ham him ham mi kerek nipaa yi ap yemtwem te yi eiweikin sip eiwet him yaaim me God au emit! Menmen yaaim God kerekiyem hiram mamkepai han kaiu te haiu emisesik werek werek. Him ham mit netpiyem neriuwesis menmen te yi ap eiyim emit, hiram menmen weinim. Hiram ap mamkaap mit miyapir kerek nisesim te hir nanises God werek werek au.

Menmen yaaim yi eiriakem te God han yaaik kakriuwere

10 Mit kerek nises him me Moses hir nenep samiyak newisim mentar kinaan me nan mit nenewek alta. Maain hir naam menmen im te hiram mamkepi hir nanu werek. Jisas Krai kewepwar hirekes hirak kaa kewet God yink kirak te hirak kekepai haiu mit miyapir kerek mises him mirak. Te mit in kerek wen nises him me Moses, hir ap yaain te hirak kakikepi taau. 11 *Hir ap yaain te hirak kakikepi kentar hirak ap kire samiyak mit newepwarem newet God em te maain hir nanim

au. Hirak kire menmen mitik iuwe hetpris keit hemkre me samiyak ham hir mit pris han epei namip hirak keyim ken kekre haau hir nehimitanem me God te hirak kewisim mau kinaan te hiram mamwapin menmen enum mit niriakem. Nepei au, hirak keit samiyak yink kewet hir mit pris han em hir neiyim nanino nanisiyem nanit pin eik. Menmen Jisas kiriakem hiram marim. 12 *Hirak kaa keit pin eik mit ne Isrel ap newis hemkre mirak mewen te mamisak menmen enum me haiu mit yapirwe miriakem te haiu mamre yaain. Hirak kaa keit pin eik kentar hirak kekrehir ke samiyak hirak kewepwar hirekes kewet God yink kirak. 13 *Haiu emweikin sip emwet mit kerek nises him me Moses haiu emises him me Krai mentar mit kerek nises him mirak neweikin sip newet Krai hir nepirek ken hir nakip kaa. Mit nanrekyei enum mar ke nipaa hir niriak Krai em nanintar haiu misesik te haiu han ekitet hiram menmen weinim. 14 *Haiu emweikin sip emwet menmen mit kerek nises him me Moses hir niriakem. Haiu emnawirem emintar haiu mit ap wit kiutipen kaku kakit te haiu mamu mameitai tipmain tipmain enum eik au. Haiu mamerir wit yaaik kaiu maain God kakimaak haiu mamwik. 15 *Te haiu hekrit hekrit han yaaik emu emwenipi niuk me God emintar menmen Krai kiriakem, menmen im haiu miriakem meri- uwe him maiu haiu mewepyapir niuk mirak matip mit han em, hiram mire samiyak yaaim haiu mewepwarem mewet God em. 16 *Hekrit hekrit yi han ekitet skelim menmen mi yaaim eikaapan eiriuwere. Menmen

* 13:7 1Ko 4:16; Hi 6:12 * 13:9 Ef 4:14; Ro 14:17 * 13:11 Lev 16:27 * 13:12 Mt 21:39; Jo 19:17 * 13:13 Hi 11:26, 12:2; Mt 7:13-14 * 13:14 Hi 11:10, 16, 12:22 * 13:15 2Kro 29:31; Sam 50:14, 23; Hos 14:2 * 13:16 Fl 4:18

im yi yir+akem h+ram yaaim m+re samiyak m+it newepwarem newet God em, h+ram menipek han yaaik keriuweri.

17 *Yi eiy+mtau h+im me m+it ni naanm+pri yi eiyisesim. H+ir naanm+pri nankepi nar ke m+it kerek maain God kak+iri kakitorhi me h+ir naanm+pri h+m+n ki werek werek, o au en, te h+ir nenmak h+ir ap naanm+pri. Yi eiyises h+m m+ir te h+ir han yaaik nanr+ak menmen, o au en, yi eiweik+n sip eiwet+ir, h+ir han enuk nanr+ak menmen m+ir h+ir ap te nankepi yi m+it eiyises Kraiss werek werek au.

Yi eiyitehi God kak+ikepai haiu m+it

18 *Yi wen eiyitehi God ek+ikepai em+itar haiu mertei mekre han kaiu haiu ap y+nk enuk meriuwe menmen haiu m+ir+akem. Hekrit hekrit haiu mare mamr+ak menmen yaaim keremem. 19 Hi hitehi yi m+it h+m iuwe te yi eiyitehi God ek+ikepa te hi p+ike anen eri waswas.

20 *God kerek h+rak kenipai haiu m+it mekiyan mau meit, h+rak k+ik+ak Jisas p+ike kekrit kau, h+rak kehimitanek h+rak Mit+ik luwe naanm+prai haiu m+it kar ke m+it+ik naanm+re sipsip. God kehimitanek h+rak Mit+ik luwe naanm+prai kentar n+paa h+rak kaa hemkre m+irak mewen. Hemkre m+irak mewen menip h+m me God yaaim kerek n+paa h+rak kat+p haiu mamwenhi mamisesim. H+m im mamu mam+it mam+rek tipmain tipmain enum eik. H+rak ap te kakweik+n han k+irak au. God h+rak yaaik k+ir+ak menmen mar im te h+rak werek kak+ikepi. 21 Hi hanhan God kakweti menmen yaaim kak+ikepi te yi eiyises menmen h+rak hanhan yi eiyisesim. Hi hanhan menmen im mentar menmen Jisas Kraiss k+ir+akem te God kakr+ak menmen, h+rak

hanhan kak+ir+akem mam+kre han kaiu. Haiu hanhan Kraiss kak+it niuk iuwe te m+it nanwen+pi niuk m+irak tipmain tipmain enum eik.

Mit+ik kat+p h+im ham yinam

22 Hi hitihi h+m iuwe te yi eiy+mtau h+m mai kike im hi nepei hewis+m h+ram mamkepi yi einak+n tokim eiyu. Hi ap ewis t+wei nokik au. T+wei ik h+rak yinak. 23 Hi hanhan yi yertei kaiu yinak yaaik Timoti, m+it enun ne-siupanek h+rak k+inaaiw+ir w+nak k+ir enuk ke gavman ken witeik. H+rak kaknen wit kai ik waswas te w+ hi anen ari hi at+wekhis haw+ir waunen wauri.

24 Yi eit+p m+it ni ein h+ir naanm+pri h+ir netike m+it miyap+ir yap+irwe nises h+m me God en, yi eiy+tpor h+ir yaain. M+it ni yinan in ne Itali kerek nises h+m me God netpi, yi yaain.

25 Hi hanhan God kakrekyi menmen yaaim.

Mep+ir keremem

* 13:17 Esi 3:17; 1Te 5:12 * 13:18 Ap 24:16; 2Ko 1:12 * 13:20 Sek 9:11; Ais 55:3; Jer 32:40; Esi 37:26; 1Pi 2:25

Tiwei Jems Kewisik Menmen me tiwei ik

Jems katip mit gude 1:1

Neim+n ap nertei menmen me
God, eh+r nanit+wekhiyem
1:2-8

Him me mit netenen menmen
yapirwe, enetike mit han
menmen auri 1:9-11

Him me menmen mamri
han kiau emamitaip+n haiu
mamin+nem 1:12-18

Him haiu memtewem haiu
emisesim 1:19-27

Haiu han ekitet mit yapirwe h+r
nipiran 2:1-13

Him me mit ap nriak men-
men yaaim, eh+r ap nises God
werek werek 2:14-26

Haiu mit naanempre menmen
haiu metpim 3:1-18

Him me mit ne weiwik me God
enetike menmen enum me ti
4:1-5:6

Jems katip mit him mikaru 5:7-
20

1 *Hi Jems hi h+rak menmen me
God ketike Mitik Iuwe Jisas Kraiss,
hi wok mitik kirakit. Hi hesiuwe
tiwei ik ken yi mit ne weiwik me
Isrel yises God yi yewep yerer wit
wit.

*Menmen mari han kiau mekepai
haiu emises God werek werek*

2 *Nai yinan, me wi menmen
enum me ti mamnen mamri han
ki, yi ap han enuk au. 3 *Yi
han yaaik eiyu eiyantar yi yertei
menmen yi yisesim mamkepi yi
eiyin+n menmen enum im me ti
te yi han tokik eiyu yi eiyises God
werek werek. 4 Yi han tokik eiyu
keriyen au. Yi eiwis menmen im
mekre han ki mamkepi te yi eiyu
werek eiy+r ke mit iuwe yi eiyises
menmen yapirwe me God werek
werek.

*Mit ap nertei menmen werek
werek h+r enitehi God kakikepi*

5 *Neim+n ne yi mit yi ap
yertei werek werek mekam yaaim,
mekam enum, yi eiyitehi God
kakikepi kakinterim te h+rak
kakikepi yi eiyirteiyem werek
werek. Yi eiyitehi God kakikepi
eiyantar menmen im. God
kepwetai haiu mit menmen
mirak yapirwe wein+m h+rak ap
kenai kakantar haiu emit+wekhi
kakikepai au. H+rak han yaaik.

6 *Mit nitehi God me menmen,
h+r han ekitet God kakikepi
kakrekoyorem. H+r han ekitet God
kakikepi au, h+r nire wan sir
nime metitwem mekrit mewen
heriyai heriyai, h+r ap nertei God
kakikepi me menmen o au. 7 Mit
narik h+r ap han ekitet h+rak God
kakikepi kakrekoyor menmen au
8 kakantar h+r han kitet menmen
miutip miutip werek werek wen
au.

*Him me mit netenen menmen,
mit au nau wein+n*

9 *Neim+n ne niau yinan
netenen menmen au, h+r han
yaaik enu enantar God kakikepi
kaktorhis nanino wit kirak.

10 *Neim+n ne niau yinan nete-
nen menmen yapirwe, maain
h+rak God kewis menmen enum
mewaankem, h+r han yaaik
enu enantar menmen mir iuwe
au. H+r han yaaik enantar God
kakikepi kaktorhis h+r keriyen
nanino wit kirak. Maain h+r
naninaaiwir menmen mir h+r
nani nan+r ke timen mamu wi
mei kike h+r am mami. 11 Timen
mewep, mesiupan, wepni kan
tipar men h+r am meweawei maa
meket. Mar im me wi mit netenen
menmen yapirwe nriak menmen
nisesim, h+r nire timen h+r nani.
Te haiu ap han ekitet menmen
haiu metenenim mamkepai haiu
mamu werek. Au, God kerekek.

* 1:1 Ga 1:19; Ap 15:23; 1Pi 1:1 * 1:2 Ro 5:3-5 * 1:3 1Pi 1:7 * 1:5 Pro 2:3-6 * 1:6

Mk 11:24 * 1:9 Je 2:5 * 1:10 Ais 40:6-7; 1Pi 1:24

Yi naanempre hiras me menmen enum mamri han ki

¹² *Neim+n h+r nanu han tokik ke menmen enum mamnen mam+waanki, h+r han yaaik en+ntar h+r nanin+n menmen enum te God kakrek+yor han k+r k+re h+rekes nantikerek nanu. N+paa God kat+p neim+n han tewen+na, h+r nantikewa nanu tipmain tipmain enum eik. ¹³ Me w+ ham menmen mamri han ke m+tik te h+rak k+r+ak enum, h+rak ap kakt+p, "God kari han kai hi h+r+ak enum." Menmen im au em+! God ap te kakri han ke m+ h+r nan+r+ak enum au. Menmen ap te mari God han k+rak h+rak k+r+ak enum taau. ¹⁴ *Menmen enum m+ niut+p niut+p hanhanem, h+r am mari han k+r h+r n+r+ak enum mar ke m+ nemt+n menmen mau t+rpe mari miyak man mekrerem. ¹⁵ Menmen im enum h+r am m+re nu hap+n n+kim m+k+n men ti. Maain h+r am mewo ere iuwe h+r am menep m+ mewaanki. M+ h+r hanhan menmen enum h+r n+r+akem h+r am m+re hap+n n+kim mat+n yap+rwe. Menmen enum mekre han k+r mamno ere iuwe mamnipi nani nan+no si.

¹⁶ Nai yinan yaain, yi ap ei-wis menmen enum im mamit+p+n yi han kitet h+r am me God au. ¹⁷ *Menmen yaaim yap+rwe h+rak God kerek+k kesiuwerem haiu m+ met+wem. God h+rak k+r+ak wepni, wenke, h+r. H+r am men m+r+ak h+m+n m+re yinam, nokim o mamre w+taan te God keweik+n kar ek au. H+rak kepu k+p+rak kerek+k k+r+ak yaaim keremem, enum au. ¹⁸ *H+rak kises han k+rak h+rak kerek+yey haiu n+kerek n+rak mentar h+m yaaim m+rak h+rak epei kewepaiyap+rem haiu memtewem. Haiu m+re h+naan n+kim ham min+n mekiute, maain ham mamkaru. Haiu m+ in min+n mises God me m+ nerer wit wit,

maain h+r m+ han enisesim.

Menmen yaai yi eiy+mtewem yi eiyisesim

¹⁹ *Nai yinan yaain, yi eiy+rtei menmen im. Yi m+ niut+p niut+p n+k+p emnep waswas yi eiy+mtau menmen. Te maain yi eiy+pim te yi ap han enuk eiriuwe m+ yi eineri waswas au em+! ²⁰ Menmen mar im ap te mamkaap m+ nanises menmen yaaim God hanhan haiu emisesim emteik+n m+ han em au. ²¹ *Te yi einaaiw+r menmen enum mau han ki mamrekyi yi eiyises menmen enum. Yi hanhan eiyises h+m yaaim n+paa God kewis+m mekre han ki. Te h+r am mamkaap h+m+n ki kaktike God yi eiyu werek werek.

²² *Yi ap eimip+n h+ras! Yi han kitet yi eiy+mtau h+m me God te ap eiyisesim au, h+r am mamkepi. Taauye! Yi eiy+mtau h+m m+rak yayisesim te h+r am mamkepi. ²³ M+ kerek nemtau h+m me God keremem te h+r ap nisesim au, h+r n+re m+tik k+r h+m+n k+rak kekre tipar. ²⁴ H+rak ken, waswas h+rak han kaa menmen enum mau ninaan m+rak. Marim m+ kerek nemtau h+m me God keremem ap nisesim au, te h+r nar ke m+tik eik. H+r ap newis h+m me God mamkepi h+r n+naaiw+r menmen enum te h+r nanises menmen yaaim. ²⁵ *M+ kerek nekine h+m yaaim me God m+ newis+m mau t+wei h+r nar ke m+tik k+r ninaan m+rak mekre tipar, h+r am mamkepi nan+naaiw+r menmen enum. H+r han kitetim ap han kaa rem au, h+r nisesim te God kakrek+yor menmen yaaim.

²⁶ *M+ kerek han kitet h+r yaain nises God werek werek, te h+r nat+p enum, h+r nemip+n h+ras nises God werek werek au. H+r nisesik wein+k. ²⁷ God Haai

* 1:12 2Ti 4:8 * 1:14 Ro 7:7-10 * 1:17 Mt 7:11 * 1:18 Jo 1:13 * 1:19 Ekl 7:9 * 1:21 Kl 3:8; 1Pi 2:1 * 1:22 Mt 7:26; Ro 2:13 * 1:25 Ro 8:2; Je 2:12; Jo 13:17 * 1:26 Sam 34:13, 141:3

han kitet menmen im maminin mamkaap mit te hir nanisesik werék werék. Hiram menmen im: Mit hir naanempre miyapir o nikerek kerek mit nir hir epei naa ninaiwiri. Menmen im metike hir ninaaiwir menmen enum mit ne ti nisesim, te hiram mamawaank han kir mar ke heinut mewen menmen te mit nanim au hiram mewaankem.

2

Haiu hanhan mit miyapir yapirwe mipiran

¹ *Nai yinan, yi eipises Mitik Iuwe kiau Jisas Krai hiraK Yaaik Iuwe, te yi ap eirik mit han menmen yaaim enintar hir netenen menmen mei yapirwe, mit han netenen menmen yapirwe au, yi eirekyor enum. Menmen im au emit! Yi eirekyor menmen yaaim mipiram. ² Mitik hak niuk iuwe hiraK keremink sak nikin, o hore haam, hiraK kaknen kaktike mitik hak enuk ketenen menmen au, hiraKit tatnen winak ke God yi yewik, ³ te yi eitip hiraK yaaik niuk mirak iuwe hiraK eknen eku yeno eku niu, te yi eitip hiraK enuk weinik hiraK eku ti weinik, ⁴ yi yirikak enum. Yi enun yenke yi hiras yises han ki enum. ⁵ *Nai yinan yaain, yi eiyimtau menmen im. God hiraK kehimitan mit ap netenen menmen yapirwe au te hir enisesik entenen menmen yapirwe mirak. HiraK epei katip neimin han teweninek hiraK kaktoris hir nantikerek nanu werék werék. ⁶ Te yi yirikak mit netenen menmen au hir yink enuk nentar yi yerekyor enum. Neimin hir neriwaank nari yi mit eino mit iuwe ne gavman nemtau mit hir nesiuwe him nerekyi enum a? Hir mit netenen menmen yapirwe keriyen! ⁷ Hir mit in keriyen natip

enum me niuk me Krai nipaa mit nikri nekine niuk mirak. Te yi yenmak yirikak mit netenen menmen yapirwe yerekyor yaaim a? Au emit!

⁸ *Yi eiyises him nipaa God kewisim kar ik: “Yi han tewenin mit nar ke yi han tewenin hiras,” te yi yirikak yaaim. ⁹ *Au, yi yewep mit yi hanhan neiyen, neiyen au, te yi yirikak enum. Him yaaim me God meteikin yi enun yewenin him mirak. ¹⁰ *Mit kerek newenin him mei me God miutip, hir nar ke mit newenin him mirak yapirwe. God skelim mit in kakinterim hiraK kaknip. ¹¹ *HiraK God katip him im, “Yi mit yetike miyapir ap eiyiryanhis eiweninem au emit!” HiraK kerekek katip him ham mar im: “Yi mit ap einep mit han nani au emit!” Yi yetike miyapir ap eiriyenhis eiweninem au, te yi yire yenep mitik kaki, te yi epei yewenin him me God. Te hiraK skelim yi mit kakiwep kakinterim. ¹² *Te yi eitip yaaim eirik menmen yaaim eiyintar maain God han kakitet o skelim yi mit kakriuwe him nipaa hiraK kewet haiu mit em te haiu emnaaiwir menmen enum. ¹³ *Neimin nises him me God hir ap han tewenin mit han nerekyor yaaim au, te maain God skelim yi mit hiraK ap hanhan kakriui yi mit au. Neimin hir han tewenin mit nanrekyor yaaim, maain me wi God skelim mit, hir nanu werék.

Mitik katip hiraK kises him me God te ap kikaap mit han, hiraK ap kisesik taau

¹⁴ *Nai yinan, mitik katip kar ik: “Hi hises him me God,” te menmen hiraK kirakem keteiknaiyem au, im em mamkepik mamirkeik? Menmen im hiraK kisesim hiram ap mamkepik te hiraK kaktike God

* 2:1 Ap 10:34; Je 2:9 * 2:5 1Ko 1:26-28 * 2:8 Mt 19:19; Ga 5:14 * 2:9 Diu 1:17 * 2:10 Mt 5:19 * 2:11 Eks 20:13-14; Ro 13:9 * 2:12 Ga 6:2; Je 1:25; 1Pi 2:16 * 2:13 Mt 5:7, 18:32-35 * 2:14 Mt 7:21 * 2:15-16 1Jo 3:17

tatu taau! ¹⁵⁻¹⁶ *Mít o miyapír hír nises God te hír netenen menmen yapírwe mamkepi hír nanu werek au, mítik kiutíp kekre nimín ke yi mít ketenen menmen yapírwe hírak kakítpor kakír ik, “Yi eiyu werek werek eiyíneitín klos, o menmen te yi eiyu werek,” hírak ap kakíkepi kakwetír menmen au, menmen hírak kare kisesim ap mamkepik taau! ¹⁷ Te menmen me God mít hír nisesim híram mar im. Mítik kare kises hím mírak, hírak ap kíriak menmen kíkkaap mít miyapír han, menmen me God hírak kisesim híram weiním.

¹⁸ *Mítik hak hírak kaktíp, “Mítik hak kises hím me God, te hak eik hírak kíriak menmen yaaim te God kaktíp hírakít wik yaaikít.” Mítik ap kíriak menmen yaaim au te hírak keteikno hírak kises God akírkeik? Taauye! Hi eteikníwek hi hises God werek heriuwe menmen yaaim hi híriakem. ¹⁹ *Yi mít kerek yi yatíp yi han kitet God hírak kiutípen kepu, yi han kitet werek. Te híram menmen weiním. Herwe híram mertei God kerekek kepu híram mepírpir. Te yi han ekitet híram mamkepi híram mamisesik a? Taauye! ²⁰ Yi yetaritari mít! Hi tewen eteikni yi yatíp yi yises hím me God te yi yírak menmen yaaim au, híram mamkepi eiyu eitike God taau! Yi han ekitet menmen im.

²¹ *Nípaa maam kiau Ebrahim keit níkan kírak Aisak, hírak keiyík ken kewisik kentar kínaan me nan te hírak kakíkíp si tatík hírak kakwepwarek kakwet God ek. Hírak kíriak menmen yaaim im keteikín hírak hanhan kakises hím me God. Te God katíp hírak yaaik kisesik werek werek. ²² *Yi yertei? Menmen hírak kisesim mekepik te hírak kíriak menmen

yaaim. Menmen hírak kíriakem meteikín hírak kises God werek werek. ²³ *Hím nípaa God ketpim híram epei man. Híram matíp, “Mítik Ebrahim hírak kemtau hím mírak kisesim te God katíp hírak yaaik kisesik werek werek. Te God katíp hírak Ebrahim hírak kírak yinak kenterim.” ²⁴ Tís, yi eiyírtei God hírak katíp mítik hírak yaaik kisesik werek werek kentar hírak kisesik kíriak menmen yaaim. Hírak katíp hírak yaaik kentar hírak kisesik weiník taau! ²⁵ *Nípaa wí ham míte Rehep híre wari mítikít wik Josua hírak keriuwetet ten, híre naanmíprewekít weriuwetet teke yayiwe hak pike ten. Híre wíríak yaaim te God katíp híre yaaip wisesik werek werek. ²⁶ Mítik hírak kises God, hírak kíriak menmen yaaim au, menmen hírak kisesim híram weiním. Híram móre mítik hak hírak kaa, hímín epei ken kínaaiwír yínk kírak kerekek, hírak kípwaai.

3

Haiu mít naanempre híras me menmen haiu metpim

¹ *Nai yinan, yi yapírwe ap eire mít hír ninín newepyapír hím me God eiyíntar yi yertei maain God hírak skelim haiu mít haiu minín mewepyapír hím mírak te hírak kaknínai iuwe, mít han kerek hír weinín en, au kakníní kike. ² Haiu mít yapírwe ap han kitet menmen werek werek au, haiu míríak menmen enum yapírwe. Mítik kerek hírak ap katíp enum au, hírak mítik yaaik hírak kertei kewen han kírak naanempre hírekes werek werek. ³ Haiu mewis waai mari hos hím kíram te híram mises han kiau. Haiu mari waai ken pínak eik, hos híram meweikín híremes

* 2:18 Ga 5:6 * 2:19 Mt 8:29 * 2:21 Jen 22:9-12 * 2:22 Hi 11:17-18 * 2:23 Jen 15:6; Ro 4:3, 9, 22; 2Kro 20:7; Ais 41:8 * 2:25 Jos 2:4, 15, 6:25; Hi 11:31 * 3:1 Lu 12:47

misesim. ⁴ Yi han ekitet sip me wan eik. Hiram wisenum n+me metit+wem meminp meiy+im men te mit neweik+n paan m+ram neriuwe paap mau n+m+n h+ram mamises han k+r. Hir n+r+akem nar ke nu mekiuwe mani mit neweik+n paan m+ram mamno nein mit hanhani. ⁵ Te nin kerekek h+rak kike k+re waai ke hos o paap kike kau sip. Nin kekre h+m h+rak menmen kike te h+rak kekrit menmen iuwe kin+n y+nk k+iu.

Si yeunek kike h+rak si tatik yaank iuwe. ⁶ *Nin h+rak enuk k+re si yeunek. H+rak kau n+m+n kekre paan k+iu h+rak kises menmen enum me t+ kerekyei haiu mit enun. H+rak k+re si tatim menmen yap+rwe, nin h+rak kises menmen enum em Seten h+rak k+k+am kewaank menmen yap+rwe me mit. ⁷⁻⁸ *Mit epei nehish newen+n miyak o hore, manpen metike menmen mekre wan. Te mit h+r ap naanempre nin k+r kaktip menmen enum taau. Nin h+rak ap kau keit au. H+rak k+re miyak enuk ke niu keriyaam ken in ken ein. H+rak enuk k+re manpen yehes enum, h+rak kewaank h+m+n ke haiu mit. ⁹ *Haiu mit meriuwe nin k+iu mewen+pi God te meriuwe nin kiutipen kerekek haiu matip h+m enum me mit kerek n+paa God h+rak kerekyei mit yap+rwe haiu m+re h+rekes. ¹⁰ Me h+m kiutip kerekek haiu mit matip h+m yaaim, h+m enum. Nai yinan, menmen haiu m+r+akem mar im au enum emit! ¹¹ Hiram tipar m+n+n metike tipar yaaim m+niu meh+n+h+n mam+ke hei kiutipen mam+rkeik? Taauye! ¹² Nu hamis ap kakri kaku h+naaan taau! H+naaan ap kakri kaku hamis taau. Mar im tipar yaaim m+niu meh+n+h+n mam+ke hei me tipar m+n+n taau! Te haiu mit ap mam+ip h+m yaaim h+m enum au

emit! H+m yaaim keremem meke h+m maiu mamnen.

God kekepai haiu mertei menmen m+rak yaaim

¹³ Keim+n ke yi mit h+rak kin+n kertei menmen yaaim menmen enum? Mitik kar ik h+rak ekteiknai menmen h+rak kerteiyem ekriuwe menmen h+rak k+r+akem. H+rak ap kises menmen hanhan h+rekes au. H+rak kises menmen me han tewen+n mit, im metike menmen me han kitet God. ¹⁴ Yi hemkre menepam yentar menmen me mit han o yi han enuk yeriuwe mit han, yi han kitet yi yaain yi yin+n mit han, te yi ap han kitet God kaktip yi yaain yi yertei menmen werek werek au. Yi han kitet menmen mar im te yi yemip+n. H+m me God kaktip yi enun. ¹⁵ *Menmen im h+ram ap me God au. H+ram me mit ne t+ keremem. Seten h+rak kin+n k+r+akem te h+r mit ne t+ h+r nisesik n+r+akem. ¹⁶ Yi hemkre menepam yentar menmen me mit han o yi han enuk yeriuwe mit han, yi han kitet yi yaain yi yin+n mit han, te yi h+ras yenehan yi eir+ak menmen enum yap+rwe. ¹⁷ Te mit h+r nises han k+r yaaik God h+rak kewet+rem, h+r nin+n n+r+ak menmen yaaim m+re mani nemnok enuk. Nam+n au. H+r nin+n n+r+ak im metike menmen im. H+r nankiyan nanu nanit, h+r nan+mtau h+m me mit han neweiknor han, h+r han tewen+n mit nankepi, h+r nan+r+ak menmen yaaim keremem. H+r nan+r+ak mit yap+rwe menmen yaaim m+p+ram, h+r ap mit ne h+m p+nak h+m p+nak au. ¹⁸ *Mit kerek h+r nankaapan nankiyan nanu nanit keriyen h+r te nan+r ke mit h+r nam+r nu yehes. Neim+n nan+r+ak menmen im h+r nenip mit h+r hanhan nises menmen yaaim m+r.

* 3:6 Mt 12:36-37, 15:11, 18-19 * 3:7-8 Ro 3:13 * 3:9 1Ko 11:7 * 3:15 Je 1:5, 17 * 3:18 Mt 5:9; Ais 32:17; Hi 12:11

Menmen im hīram mīre nu yehes mewo.

4

Mīt nises menmen enum me tī ik hīr nīre nepan ne God

¹ *Mekam hīram hīr o as me menmen hīram mekeyi han ki menipi yi yatīp enum yi yenehan yenepan a? Han ki kekrit kises han kīrak te yi yenehan yenepan. ² Yi hanhan menmen yi eitīwem au, te yi hanhan einep mīt te yi eitīwem. Yi hemkre menepam eiriuwe menmen eitīwem taau, te yi yetpim yenehan yenepan. Yi ap te eiyīt menmen eiyīntar yi ap eiyitehi God em. ³ Maain yi eiyitehi God menmen, yi ap eitīwem au eiyīntar han ki enuk. Yi hanhan yayīt menmen te yi eiyises han ki yi eirīak enum eiri-uwerem. ⁴ *Yi mīt miyapīr enun yi yeweikīn sip yewet God. Menmen im hīram mar ke mīte wīnaaiwīr mītīk kīre, hīre wetike mītīk hak nariyanhis newenīnem. Yi hanhan menmen enum me tī ik e, yi yīre mīt nepan ne God. Yi eiyīrtei menmen im o au a? Neimīn hīr hanhan menmen me tī hīr nīre mīt nepan ne God. ⁵ *Yi han kitet hīm me God mīt newīsīm mau tīwei hīram matīp weinīm marim? Hīram matīp, “Hīmīn kiau God kewisīk kekre yīnk kiau hīrak hemkre menepam hanhan menmen wīsenum.”

⁶ *Te God hīrak iuwe kakīkepai maminīn menmen im mekre han kiau. Hīm mīrak mau tīwei matīp mar ik: “God hīrak keweikīn sip kewet mīt kerek han kitet hīr iuwe ninīn mīt, te hīrak kakīkaap mīt hīr ap hanhan hīras, hīr natīp, ‘Hi mītīk weinīk God kerekek hīrak Iuwe.’” ⁷ *Te yi mīt ap hanhan hīras yi eiyises God. Seten kakri

han ki yi eiyu han tokik eiweikīn sip eiwet menmen enum te hīrak kaknaiwīri kakno. ⁸ *Yi hanhan God yi yisesik te hīrak kaknen menep naanmampri. Yi mīt enun yi yatīp hīm pīnak hīm pīnak yi eiweikīn sip eiwet menmen enum yi han yaaik eiyu eiyīr ke mīt nanke-myēt his prar prar mamīt. ⁹ Yi mīt yi eiyīnwesīs au. Yi eikīt. Yi ap te han yaaik eiyu au. Yi yīnk enuk kerekek, han etwenīn menmen enum yi yīriakem. ¹⁰ *Yi mīt yīnk enuk te yi yewepyapīr yi enun me ninaan me God hīrak kakrekīyī yaaim yi eiyu werek werek.

Haiu ap emkan naiu yinan

¹¹ Nai yinan, yi ap eitīpan enum eiyisesan au emit! Keimīn katīp enum kesiuwe hīm kīrak yinak, hīrak keweikīn sip kewet hīm iuwe me God. Menmen im hīrak kīriakem hīram mar ke hīrak katīp hīm mīrak minīn hīm lo me God te hīrak kekrehīr ke God. Ti keimīn ti hīriak menmen mar im ti ap hises hīm me God au, ti atīp hīm mit minīn mīrak. ¹² *God kerekek hīrak kewis hīm iuwe mau tīwei. Hīrak kerekek kaksīuwe hīm mamno haiu mīt, hīrak kakīkepai o au en, hīrak kakwep mami mamno si. Ti han kitet ti God te ti hesiuwe hīm mamno kit yinak a? Taauye! Ti mītīk weinīk kerekek.

Yi han ekitet menmen God hanhan yi eirīakem

¹³ *Nīkīp emnep yi eiyīmtewek. Yi mīt kerek yi yatīp, “Petepin o teipmen haiu mamno in o mamno ein mamu tito miutīpen mamīsiuwe menmen iuwe mamīt pewek mamrerim.” ¹⁴ *Yi yatīp yar ke mīt hīr nertei mekam maain mamnen te yi yepītari teipmen mekam mamnen taau! Yi yepu yīre napi. Hīrak kīwapīn

* 4:1 Ro 7:23; 1Pi 2:11 * 4:4 Ro 8:7; 1Jo 2:15 * 4:5 Eks 20:3, 5 * 4:6 Pro 3:34; Mt 23:12; 1Pi 5:5 * 4:7 Ef 6:12; 1Pi 5:8-9 * 4:8 Sek 1:3; Mal 3:7; Ais 1:16 * 4:10 Jop 5:11; 1Pi 5:6 * 4:12 Ro 2:1, 14:4 * 4:13 Lu 12:18-20 * 4:14 Pro 27:1; Sam 39:5, 11

tì kike, maain kakwen kakno. Yi yayu kike, maain yi yayi yaire napì ik ek. ¹⁵ *Yi ap eitìp emìr em au. Yi eitìp emìr im. Yi eitìp, “God hìrak hanhan haiu mamu mamìt, haiu mamriak im o em.” ¹⁶ Te yi mìt wen yatìp han kitet yi hìras epei yìriak menmen, God kakikepi au. Yi yatìp han kitet marim, hìram enum. Yi ap yewis God ketpi menmen yi eiyisesim au. ¹⁷ *Tìs, mìt kerek hìr nertei mekam yaaim, hìr ap nisesim au, hìr nìriak enum.

5

Hìrak Jems kene mìt hìr netenen menmen yapìrwe

¹ *Yi mìt kerek yetenen menmen yapìrwe, nìkìp emnep eiyìmtau. Yi einepìp eikit me menmen enum mamnen mamriwaank. ² *Menmen mi, yurik henye mi hìram mìnìn heinut mewenem, mesik yipep meremirìr miyak patìn. ³ Tekei, suwau mi nì menterim te hìram mamwep. Nì mentar pewek wìnak meteikni yi ap yìkaap mìt yewetìrem au. Yi yìsawìnem mekre wìnak. Menmen im maain hìra mamìwaank hìmìn ki mamre si tatìk yìnk ki. Yi epei yetenen wìnak pewek menmen yapìrwe yaaim yìsawìnem meit me wì menep Jìsas hìrak pìke kaknen. Menmen im hìram ap yaaim au. ⁴ *Yi eiyìmtau! Mìt hìr nìriak ni namìr menmen mewim, te yi yetenen pewek mìr yi yìsawìnem yemipìn yewetìrem au. Menmen enum im metike hìm me mìt hìr neket menmen mi mau ni, hìr natìp me menmen enum yi yìriakem, hìram epei men nìkìp me God hìrak iuwe hìrak kemtewem. ⁵ *Yi epei yau werek werek in

ek yaam menmen yapìrwe, yi yises han ki ke menmen yapìrwe. Menmen im enum yi yisesim, hìram mar ke mìt newet sak menmen maam maam ere iuwe, maain hìr nanmìp. Mar im wì epei man menep te God kaksiuwe menmen enum mamiwep yi yayi yayìr ke mìt hìr nenep sak hìram mami. God kakriak menmen im kakìntar menmen enum yi yisesim. ⁶ Yi epei yewepyapìr mìt yaain yanìp naa, te hìr ap nìkaap hìras nar ik hìr natìn mesik nerp.

Yi eiyu han tokik eimerìr Mìtik Iuwe Jìsas kaknen

⁷ *Nai yinan, yi han tokik eiyu me menmen enum mamnen mamiwep me wì yi yemerìr Mìtik Iuwe kaknen. Yi han ekitet im e. Mìtik kamìr ni, hìrak kemeriyìwem hìram mamri mamine nìkim. Hìrak han tokik kau kemeriyìwem ere maain wepni yaaik ketike hawì hìtan epei man, hìram mamri. ⁸ *Yi eire mìtik kamìr ni, yi han tokik eiyu me menmen enum mamnen mamiwep me wì yi eimerìr Mìtik Iuwe eiyìntar hìrak menep pìke kaknen. ⁹ *Nai yinan, yi ap einehan eitìpan enum emìt eiyìntar God kerek kertei menmen yapìrwe kìri, menep hìrak pìke kaknen. ¹⁰ Nai yinan yi han ekitet mìt profet nìpaa God keriuweti newepyapìr natìp hìm mìrak. Hìr mìt nerekyor enum te hìr han tokik natìn mesik nerp. Haiu emises menmen hìr nìriakem. ¹¹ *Haiu matìp hìr mìt hìr yaain nentar hìr han tokik nau neit. Yi nepei yertei mìtik Jop hìrak nìpaa han tokik kau keit kises God ke menmen enum epei man mewaanket te God hìrak kerekyìwek yaaim kentar God hanhan haiu mìt yapìrwe te hìrak

* 4:15 Ap 18:21 * 4:17 Lu 12:47 * 5:1 Lu 6:24 * 5:2 Mt 6:19 * 5:4 Diu 24:14-15; Mal 3:5 * 5:5 Lu 16:25; Jer 12:3, 25:34 * 5:7 Lu 21:19; Diu 11:14; Jer 5:24; Joe 2:23 * 5:8 Ro 13:11-12; Hi 10:25; 1Pi 4:7 * 5:9 Mt 24:33 * 5:11 Eks 34:6; Sam 103:8, 111:4

han tewen+nai. Te haiu han tokik emu me menmen enum mamnen mamwep.

Haiu ap mamt'ip mit h'im "Tru Antap"

¹² *Nai yinan, menmen im h'iram min+n te hi hetpiyem mar im, yi y'riak menmen me mit yi ap eit'ip "Tru Antap" au emit! Yi eit'ip, "O, hi h'riakem," h'iram werek o yi eit'ip, "Au, hi h'napen," h'iram werek. H'im ham emit te yi ap eir'ak God han enuk kak'rw'i. Mit'ik yaaik kitehi God menmen h'irak kak'ntewem.

Mit'ik yaaik kitehi God menmen, h'irak kak'ntewem kak'kepi

¹³ *Neim+n ne yi mit menmen enum mewaanki, yi eiyitehi God em. Neim+n ne yi mit yi han yaaik, yi eiyine henye me eiwen'ipi God eiriuwerem. ¹⁴ *Neim+n ne yi mit yi y'nap, yi ein+ne mit iuwe nin+n naanm'pre menmen me God te h'ir nan+nen nanitehi God ke yi mit h'ir nanwen hi-wer mam'nteri nankine niuk me Mit'ik Iuwe. ¹⁵ *H'ir nitehi God me yi mit, h'ir han kitet h'irak kak'kepi, te Mit'ik Iuwe kak'kepi kak'kekyi yi yay'krit manpenun yayu. Yi y'riak menmen enum te God kak'isak menmen enum yi y'riakem mamno. ¹⁶ Te yi mit eiwepyap'ran menmen enum yi y'riakem, yi eiyitehiyan God te h'irak kak'kepi te yi eiy'krit eiyu. Mit'ik kises God werek werek, h'irak kitehi God menmen, h'irak God kak'ntewem kak'kepi me menmen. ¹⁷ *Ilaisa h'irak n'paa h'irak mit'ik kep'ir ke haiu mit, h'irak kitehi God iuwe te hawi ap kaknen au. Hawi ap kan me tito wikak im metike wenke h'isp'nak kiut'ip (6). ¹⁸ *Epei au, h'irak p'ike kitehi God te h'irak kesiuwe

hawi kan ti ik kewet t'ipar menmen te h'iram mewe. Te haiu mit emitehi God menmen iuwe h'irak kak'ntewem kak'kepai kak'ir ek.

Keim+n k'inaaiw'ir God kises han k'irak, haiu p'ike emt'iwekhis p'ike kaknen kakises God

¹⁹ *Nai yinan, keim+n ke yi mit h'irak kak'naiw'ir h'im yaaim me God, mit'ik hak kakt'iwekhis eknen, ²⁰ *h'irak han ekitet menmen im. Keim+n h'irak kak'ithis mit'ik h'irak k'inaaiw'ir h'im yaaim me God h'irak kaknen, h'irak kak'ikaap h'im+n k'irak ap te kaki, h'irak kak'riak God h'irak kak'isaak menmen enum n'paa mit'ik k'naiw'irek h'irak k'riakem.

Mep'ir keremem

* 5:12 Mt 5:34-37 * 5:13 Kl 3:16 * 5:14 Mk 6:13 * 5:15 Mk 16:18 * 5:17 1Kin 17:1; Lu 4:25 * 5:18 1Kin 18:42-45 * 5:19 Ga 6:1 * 5:20 Sam 51:13; Pro 10:12; 1Pi 4:8

Tiwei Pita Kewisik - 1

Menmen me tiwei ik

Pita katip mit ne sios gude 1:1-2

Him me God Haai kaktaihis mamno wit kirak 1:3-12

Pita katip mit hir ap nanwis menmen enum emamwaank menmen yaaim in ek hir nis-esim 1:13-2:10

Him me menmen mit ne weiwik me God nanisesim eme wi menmen enum mamnen mamwaanki 2:11-4:19

Him me menmen mit ne sios hir nanisesim 5:1-11

Pita katip mit him mikaru 5:12-14

1 *Hi Pita nipa Jisas Krai keriuweta hi hen hewepyapir him mirak, hi hewis tiwei ik ken yi mit. Nipa mit han nepiri yi yinaiwir Jerusalem yi yen yau provins Pontas, provins Galesia, provins Kapadosia, provins Asia metike provins Bitinia. Yi yar ke mitik keke wit hak kan ketikewi kaku kike, maain hirak pike kakno wit kirak eik. Mar im yi yau ti in me wi kike te maain yi yayi yi yaino yayu wit ki yaaik eik God kewik. 2 *God Haai kehimiteni yi mit nrak yentar hirak nipa kerteiri han kitet kerekyi han ki yaaik prar prar yire tipar nemnok. Hirak kirak menmen im keriuwe God Himin Yaaik te yi yises him me Jisas Krai, hemkre mirak merekyi yi yaain. Hi hanhan God han yaaik kirak kaku kaktikewi te yi eiyu werek werek. Hi hanhan menmen im yaaim mamu mamtikewi wisenum.

Maain haiu mamu mamtike God haiu mamit menmen yaaim

3 *Haiu emwenipi niuk me God hirak Haai ke Mitik Iuwe kiau

Jisas Krai. Haiu emwenipiyek mamintar hirak han teweninai wisenum kerekyei haiu han kiau yaaik keriuwe Jisas Krai nipa hirak kaa te God kikiak kekrit kepu. 4 *Te in ek haiu memerir menmen mamkaap himin kiau God kakwetaiyem. Hirak naanmipraiye meit wit kirak, menmen mamwaankem au. Hiram yaaim prar prar, hiram mamu werek werek tipmain tipmain enum eik. 5 *Menmen im hiram me yi mit kerek yi han kitet God naanmipri kentar hirak wisenuk ere yi yayit menmen God kemerir kakwepyapirem me wi maain Jisas pike kaknen ti.

6 *Yi han yaaik eiyu eiyintar menmen im God kakrekyiyem te in ek me wi kike yi han enuk kike yeriuwe menmen ham enum mamnen mamriwaank. 7 *Menmen im mamnen te God kakir han ki kakirtei yi yisesik yeriuwe han ki karkeik. Mit hir newir gol mekre si ere meweikin mire tipar, hir neit menmen enum mewim mamno te gol keremem mepu. Mar im God kewis menmen enum mamnen mamriwaank te hiram mampar menmen enum mekre han kiau mamno ere menmen yaaim mekre han kiau, haiu mamises God werek werek. Menmen yaaim mekre han ki minin gol. Maain gol mamwaank mamit te menmen mekre han ki au. Maain Jisas Krai pike kaknen kakwepyapir hirekes, yi eiyit niuk iuwe, God kaktip yi yaain, hirak kakweti menmen mirak yaaim iuwe. 8 *Yi ap yir Jisas Krai wen au, te yi han teweninek. In ek yi ap yirek wen au, te yi yisesik yepu han yaaik wisenuk. Yi han yaaik wisenuk 9 *him ap te mamwepyapir werek werek

* 1:1 Je 1:1 * 1:2 Ro 8:29; 2Te 2:13; Hi 12:24 * 1:3 2Ko 1:3 * 1:4 Kl 1:12 * 1:5 Jo 10:28, 17:11 * 1:6 1Pi 5:10; Je 1:2 * 1:7 Jop 23:10; Pro 17:3; Ais 48:10; Sek 13:9; Mal 3:3; Je 1:3 * 1:8 Jo 20:29; 2Ko 5:7 * 1:9 Ro 6:22

menmen mekre han ki. Yi han yaaik eiy+ntar menmen im: Yi yises God te h+rak kaktihis, maain yi eiyu eitikerek.

¹⁰ *Me menmen im n+paau mit profet h+ir han kitet yap+irwe nan+irtei menmen werek werek h+ir newepyap+irem me menmen im God kakrekuyiem kakwetiyeu.

¹¹ *H+im+n Yaaik ke Krai kekeri kewepyap+ir menmen enu mam+waank Krai te maain h+rak kakit niuk iuwe. H+ir profet han kitetim nitehiyan nar ik: "Maain w+ mam+rkeim h+rak kaknen? Mekam mamnen me w+ im?"

¹² *N+paau God epei keteiknor menmen h+ir newepyap+irem h+iram ap mamkepi au. H+im im maain mamkaap yi mit keriyen me menmen im mit kerek newepyap+ir h+im yaaim me God h+ir netpiyeu. In ek God Haai kesiuwe God H+im+n Yaaik kan k+kaap mit in te h+ir netpi h+im im yaaim. Mit ensel h+ir mit God keriuweti n+riak menmen m+rak. N+paau h+ir hanhan nertei menmen im me Krai, te h+ir au. God ketpor au h+rak kepak+nem.

Yi mit eiriak menmen yaaim eiyu han yaaik prar prar

¹³ Te yi han ekitet eiyu naanem-pre h+iras. Yi han ekitet iuwe menmen yaaim God kakwetiyeu w+ maain Jisas Krai p+ke kaknen kakwepyap+ir h+irekes. ¹⁴ *Yi yises God y+re n+kererek yaain nises h+im me miye haai. In ek yi ap han ekitet menmen enu mar ke n+paau yi yetari God yi hanhan y+riakem au. Em em+! ¹⁵ Te yi y+re God h+rak kari han ki yi eiy+ntar menmen m+rak yaaim. H+rak kepu han yaaik prar prar te yi yaipau han yaaik prar prar me menmen yap+irwe yi y+riakem.

¹⁶ *Yi eiriakem eiy+ntar God kewis h+im mau t+wei mat+ip mar im: "Yi han yaaik prar prar eiyu eiy+ntar hi God hi han yaaik prar prar."

God ketaihis keriuwe menmen iuwe

¹⁷ *H+rak God skelim haiu mit yap+irwe m+pi+ran me menmen haiu mam+riakem. Te yi mit kerek yi yenewek "Haai," yi yetikerek yewepnak, yi naanem-pre h+iras me menmen yi y+riakem. Me w+ kike yi yau t+ ik e, yi ap einip God han enuk kak+irwi. ¹⁸ *Yi eiriak menmen im hi hetpiyeu eiy+ntar yi yertei God epei ketihis me menmen enu wein+im n+paau yi yisesim, yi yetenenim me n+paau maamrer ein n+riakem neteikniyeu. God ap kaktihis keriuwe w+nak pewek h+iram mam+waank au. ¹⁹ *H+rak ketihis keriuwe hemkre yaaim me Krai. Krai h+rak k+re miyak sipsip wikes teknei mak+ip au, y+ink h+rak yaaik prar prar keit kar ke h+im me God Moses kewis+im h+iram metpim. ²⁰ *N+paau God kewis t+ wen au, h+rak kehimitan Krai kaknen te h+rak kemer+ir ere w+ m+karu im e, h+rak kakwepyap+ir h+irekes kak+ikepi. ²¹ *Te yi yises God yentar Krai. H+rak kaa te God k+kiak kekrit kepu, h+rak kewis+iwek niuk iuwe te yi yisesik yemer+ir h+rak maain kaktihis yi yayu yaitikerek.

Yi han tewen+in ni yinan

²² *Yi epei y+riak han ki yaaik prar prar yeriuwe h+im yaaim me God yi yisesim, te yi yemip+n ni yinan au. Yi han tewen+ni. Yi han etwen+inan iuwe eiriuwe han ki yaaik prar prar. ²³ *God kerekuyi yi yaain yeriuwe h+im m+rak mamu

* 1:10 Mt 13:16-17 * 1:11 Sam 22; Ais 53; Lu 24:26-27 * 1:12 Ef 3:10 * 1:14 Ro 12:2; Ef 2:3, 4:17-18 * 1:16 Lev 11:44-45; Mt 5:48 * 1:17 Mt 6:9; Ro 2:11; 2Ti 4:14; Rev 2:23 * 1:18 1Ko 6:20 * 1:19 Ap 20:28; Hi 9:12-14; 1Pi 1:2 * 1:20 Ap 2:23; Ef 1:4 * 1:21 Jo 14:6; Ro 4:24, 5:1-2, 10:9 * 1:22 Jo 13:34; Ro 12:10 * 1:23 Jo 1:13; Hi 4:12

tipmain tipmain enum eik yi yis-esim. H̄im m̄rak mam̄waank au, te yi h̄im̄n ki ap mam̄waank au. Yi ȳre n̄kerek ne M̄tik Iuwe ap te kaki au. ²⁴*H̄im im yaaim mentar h̄im me God mau t̄wei mat̄ip:

“M̄t yap̄rwe h̄r n̄re yenkis, niuk iuwe m̄r h̄ram m̄re timen. Maaïn mar ke yenkis meweiwei mami, timen mamnep mamno t̄i mam̄sine mam̄t, te niuk iuwe me m̄t ne t̄i au mam̄t. ²⁵Te h̄im yaaim me M̄tik Iuwe h̄ram mamu tipmain tipmain enum eik.” H̄im im h̄ram h̄im keremem n̄paa haiu epei metpiyem.

2

M̄tik Iuwe h̄rak k̄re tein̄k m̄tik k̄nan winak

¹*Yi eiȳp̄r menmen enum mekre han ki, h̄im me memip̄n, eit̄ip h̄im weise t̄ipar, hemkre menepam me menmen, yesiuwe h̄im an. Menmen mar im em̄t!

²*Yi ȳre n̄kerek hemkre tuk hanhan n̄m, yi hanhan h̄im yaaim me God te yi eire iuwe eiȳrtei menmen me God werek werek. Yi hanhan h̄im yaaim eiȳisesim,

³*eiȳntar yi epei yertei M̄tik Iuwe h̄rak yaaik nepei kekepi kesak menmen enum yi ȳriakem.

⁴*Yi eiȳises Jisas menep menep. H̄rak k̄re tein̄k yaaik m̄t ne t̄i n̄napen nep̄rek, te God han kitet h̄rak yaaik keh̄im̄tanek kime winak keriuwerek. H̄rak kesak menmen enum haiu m̄rakem, h̄ram m̄re h̄rak kime winak ke God. ⁵*Yi m̄t yi ȳre tein̄k yaaik te God kaktihis kakrekyi yi ȳre winak k̄rak, yi yen niut̄ip ȳre weiw̄k miut̄ip m̄rak. Yi eire m̄t pris. N̄paa h̄r nenep samiyak

newis̄m mentar nan nesiyem newepwarem newet God em. Mar im menmen yaaim yap̄rwe yi ȳriakem h̄ram me God yi eiwet God h̄ras yetike menmen yaaim yi eiriakem te God hanhanem kak̄ntar menmen yaaim Jisas Krais epei kerekyiyem h̄rak kesak menmen enum mi. ⁶*H̄im me God mau mekre t̄wei mat̄ip mar im:

“Yi eiȳmtewem. Hi eh̄im̄tan tein̄k m̄tik hewis̄k keit wit Saion kerp n̄m̄n k̄nan winak. Neim̄n nanisesik h̄r ap ȳnk enuk nanriuwerek au.” Krais h̄rak tein̄k m̄tik k̄nan winak, h̄rak kak̄kepi kaktorh̄s. ⁷*Yi m̄t kerek yi yises Krais, yi han kitet h̄rak yaaik iuwe. Te neim̄n au, h̄im me God mat̄ip mar im:

“H̄rak k̄re tein̄k m̄t newep winak h̄r nat̄ip h̄rak enuk. Au, God kat̄ip h̄rak yaaik iuwe.” (H̄rak k̄re tein̄k m̄tik kerp n̄m̄n k̄nan winak siup.) ⁸*M̄t kerek h̄r ap nisesik au neweik̄n sip newet̄wek, Krais h̄rak k̄re nan kenip m̄t nar ek nankenpet̄ip m̄nwik te h̄r nan̄nkew̄n nan̄waank h̄ras. H̄im me God mau t̄wei mat̄ip me menmen im. H̄ram mat̄ip mar ik:

“Ik ek h̄rak nan te m̄t nankenpet̄ip mam̄nwik nan̄nkew̄n.”

Haiu m̄t miyap̄r ne weiw̄k miut̄ip me God

⁹*Te yi yar ik au. Yi ne weiw̄k miut̄ip n̄paa God keh̄im̄teni, yi ȳre m̄t pris n̄rak kerek newen̄pi niuk m̄rak iuwe. Yi ȳre m̄t miyap̄r ȳriak menmen me God keremem. Yi ȳre m̄t miyap̄r

* 1:24 Ais 40:6-8; Je 1:10-11 * 2:1 Ef 4:22; Je 1:21 * 2:2 Mt 18:3; 1Ko 3:2 * 2:3 Sam 34:8 * 2:4 Sam 118:22; Mt 21:42; Ais 28:16 * 2:5 Ef 2:21-22; Eks 19:6; Ais 61:6; Rev 1:6; Ro 12:1 * 2:6 Ais 28:16; Ro 9:33; Ef 2:20 * 2:7 Mt 21:42 * 2:8 Ais 8:14; Ro 9:33 * 2:9 Ais 43:20-21, 9:2; 1Pi 2:5; Ta 2:14; Ap 26:18; Ef 5:8

nirak te yi eiwepyapir menmen yaaim iuwe hirak kiriakem. Hirak kerekyi te yi yeweikin sip me menmen enum mire witaan toto, yi yises him mirak yaaim hiram mire wepni kir. ¹⁰ *Yi nipa mıt weinın te in ek yi ne weiwik me God. Yi nipa God ap kekepi au, te in ek hirak kekepi wisenum.

Haiu emu emire mıt miyapir ne God emriak menmen mirak

¹¹ *Nai yinan yaain, yi ne ti ik au. Yi yau in me wi kike kere-mem. Te hi etpi him manp, yi einaaiwir menmen enum mekre han ki au emıt! Menmen im hekrit hekrit mari han ki te yi yisesim yirak enum. ¹² *Yi yau yetike mıt han hir ap nises God au. Te yi eiyises menmen yaaim yapirwe yi eiriakem keremem. Te mıt enun hir nansiuwe him nantip yi enun, maain wi God pıke kaknen skelim mıt, hir nanwenipi niuk mirak nanıntar menmen yaaim yi yirakem.

¹³ *Yi eiyises him me mıt iuwe hir naanmpri eiyıntar yi yises Mıtık Iuwe God. Yi eiyises mıtık iuwe ke gavman o ¹⁴ mıtık hirak keriuweti nanınen naanmamri. Hir nenep mıt nirak enum te hir newenipi mıt hir nirak yaaim. ¹⁵ *Yi eirak menmen im eiyıntar God hanhan yi yirak mıt enun him enum mir mami mamriuwe menmen yaaim yi yirakem. ¹⁶ *Yi mıt yepu yar ke mıt ninaaiwir winak enuk menmen enum me ti meteneni au. Te yi ap yirak enum eiyıntar yi yepu yar ik au emıt! Yi yire mıt ne God yi yirak menmen mirak te yi eirak menmen yaaim keremem. Menmen enum au emıt! ¹⁷ *Yi eiwenipi niuk me mıt yapirwe, yi han

etenın ni yinan, yi einaain einip God yınk enuk ekirwi, yi eiwenipi niuk me mıtık iuwe ke gavman kerek naanmpri me menmen.

Haiu emises Kraıs me menmen hirak kiriakem

¹⁸ *Yi mıt kerek yirak menmen me mıt uwe ni, yi eiyımtau him mir yi eiyisesim te yi ap einipi hir yınk enuk han enuk enriuwi. Mıt han hir hanhane o hir han au enun naniwep, yi eirakem eiyir ik. ¹⁹ Mıtık hak iuwe kakiwep kakıntar yi yises him me God, yi ap pıke eikıp emrerim au emıt! Yi eirak menmen im hi hetpiyem te God han yaaik kakirwi.

²⁰ *Yi eirak enum te mıt iuwe hir naniyep te yi einip emrerim au, hiram menmen weinım. Te yi eirak menmen yaaim, mıt iuwe hir naniwep yi einip emrerim au, God kakrekyi yaaim eiyınterim.

²¹ *God hirak kehımteni te yi eiyises menmen hi hetpiyem. Yi eiyisesim eiyıntar nipa Kraıs kaa kenterı, te hirak kire himın yaaik yi eiyisesim eiyir ke mıtık kitet sak himın. ²² *Kraıs kirak enum au, hirak ap kewenın him katıp menmen enum au. ²³ *Me wi nipa mıt hir netpıwek enum me nerekyıwek yınk enuk, hirak ap kenerı kerıuwe him enum au. Mıt hir nakıp, hirak ap kenerı kanıp au. Hirak katıp au. Hirak katın mesik kerp keit. Hirak han kitet God hirak maain skelim mıt werek kaknıp nanrerik. ²⁴ *Hirak hirekes kaa kentar nu tentarakıt ke menmen enum haiu mirakem te haiu mıt mamnaaiwir menmen me ti enum te hiram ap mamri han kaiu. Hiram mar ke mıtık kaki, himın kirak kaknaaiwir yınk kirak te hirak ap pıke kakrak menmen meiyam

* 2:10 Ro 9:25; Hos 2:23 * 2:11 Sam 39:12; Ga 5:17, 24; Je 4:1 * 2:12 Mt 5:16; Lu 19:44

* 2:13 Ro 13:1-7; Ta 3:1 * 2:15 1Pi 3:16 * 2:16 Ga 5:13 * 2:17 Ro 12:10; Pro 24:21; Mt

22:21 * 2:18 Ef 6:5 * 2:20 1Pi 3:14, 17, 4:14 * 2:21 Mt 16:24; Jo 13:15 * 2:22 Ais 53:9;

Jo 8:46 * 2:23 Ais 53:7; 1Pi 3:9 * 2:24 Hi 9:28; Ro 6:2, 11; Ais 53:5

au. Te haiu mamu mamises menmen yaa'im me God. H̄rak kaa te kak̄ikepai haiu mamu werék. ²⁵ *Yi n̄paa ȳire miyak sipsip ȳinaaiw̄ir yayiwe yeit yaank yi yetaritari te in ek yi epei yan yises Krai, h̄rak naanm̄pri h̄m̄n ki kar ke m̄tik naanm̄pre sipsip.

3

M̄it netike miyap̄r neitan, h̄r enises menmen im

¹ *Yi miyap̄r yi eiyses h̄m me m̄kan ni te h̄r han en ap nises h̄m me God, te yi eiri han k̄r eiriuwe menmen yaa'im yi ȳriakem te h̄r enisesik. Yi ap eit̄p h̄m au. ² H̄r en̄r yi miyap̄r ȳriak yaa'im yemtau h̄m m̄r te h̄r enweik̄n han enises h̄m me God. ³ *Yi ap eises h̄ras eiriuwe w̄ipe yehes, w̄inak, pewek pitau kere-mem te m̄t nat̄p yi yaain, au em̄t! ⁴ Menmen mekre han ki me yi yau werék werék yemtau h̄m, h̄ram m̄re w̄ipe yehes o pitau mau ȳnk. Menmen mekre han mam̄waank mam̄r ke w̄ipe yehes o pitau au. Te God hanhan menmen yaa'im marim mekre han ki. ⁵ Marim, n̄paa ein miyap̄r yaain h̄r nemer̄r menmen n̄paa God ketpim kakwet̄rem. H̄r nes-h̄ras nar ik. H̄r nemtau h̄m me m̄kan n̄r h̄r nisesim. ⁶ *Sera h̄re w̄riak menmen mar ik. H̄re wemtau h̄m me Ebrahim m̄tik k̄re, h̄re wisem, h̄re wat̄p, "Ti m̄tik kai iuwe." Maain yi eiriak yaa'im eiyses God, yi einaain au, te yi miyap̄r keriyen yi eire n̄kerek ne Sera.

⁷ *Mar im, yi m̄t epei yeit miyap̄r yi yau yetikeri yertei h̄r ap manpenun nar ke yi te yi naanm̄pror werék werék yentar yi yetikeri yaȳt menmen yaa'im maain God kakweteiyem. Yi eiriak

yaa'im mar im te menmen enum ap meiyepet menmen yi yitehi God em kakweteiyem.

Yi m̄it miyap̄r eikiyan eiyeiyises menmen yaa'im im

⁸ Hi hetpi h̄m kike keremem me menmen im. Yi yap̄rwe eiye han kiut̄p hanhanan. Yi han etwen̄nan, eiriakan yaa'im, yi han ekitet yi ȳpiran. ⁹ *M̄t h̄r nerekyi enum, yi ap p̄ike eirekyor enum emrerim au em̄t! H̄r netpi enum newen henye, yi ap p̄ike eirekyorem emrerim au em̄t! Yi eiyeitehi God h̄rak kakrekyor yaa'im eiyēntar God epei keh̄m̄teni yi eiyēt menmen yaa'im m̄rak. ¹⁰ *Yi eiriakem eiyēntar h̄m me God mau t̄wei mat̄p mar im:

"M̄t kerek h̄r hanhan nanu t̄i ik werék werék me t̄to yap̄rwe, h̄r en̄naaiw̄ir menmen enum me netpim newen̄n h̄m. ¹¹ H̄r enweik̄n sip enwet menmen enum, h̄r enriak menmen yaa'im. H̄r hanhan nantike m̄t enkiyan enu en̄t. ¹² H̄r enriak menmen im en̄tar God h̄rak k̄r m̄t h̄r han k̄r yaaik, h̄rak hekrit hekrit kemtau menmen h̄r nit̄wekhiyem h̄rak kak̄ikepi. Te h̄rak keweik̄n sip kewet m̄t enun nises menmen enum, h̄rak kakrekyor enum mamrerim."

M̄it neraiwaank nentar menmen yaa'im haiu misesim

¹³ Yi hanhan eiriak menmen yaa'im yi han kitet m̄t h̄r nanrekyi menmen enum a? Taau! ¹⁴ *Yi eiriak menmen yaa'im te m̄t nerekyi enum, yi han yaaik eiye. Yi ap einapen m̄t han ekite-tim au. ¹⁵ Yi hanhan Krai h̄rak

* 2:25 Ais 53:6; Esi 34:5-6; Mt 9:36; Jo 10:14

* 3:6 Jen 18:12 * 3:7 Ef 5:25 * 3:9 Mt 5:44; 1Te 5:15; 1Pi 2:23 * 3:10 Sam 34:12-16

* 3:14 Mt 5:10; 1Pi 2:20, 4:14; Ais 8:12-13

* 3:1 Ta 2:5; Mt 5:16; Ef 5:22 * 3:3 1Ti 2:9

ekin en eku han ki, h̄rak iuwe. Hekrit hekrit yi han etwen en mit kerek h̄r nitili yi yenmak yi yises menmen me God mekre han ki, te yi eitporem han em̄kpep au. Yi einaain eir̄ak God ȳnk enuk ek̄rwi. ¹⁶ *Han ki h̄rak yaaik keriuwe menmen yi ȳriakem te maain mit h̄r neswi h̄m me menmen yaaim yi ȳriakem yentar yi yises Krai, h̄r ȳnk enuk me menmen enum h̄r netpiyem. ¹⁷ *Mit h̄r nerekyi enum me menmen enum yi ȳriakem, h̄ram enum em̄t! Te God h̄rak kewis mit h̄r nerekyi enum me menmen yaaim yi ȳriakem, h̄ram werek yi eiwisi nanrekyiyem.

Krais kaa kak̄sak menmen enum haiu m̄riakem

¹⁸ *Menmen im h̄ram werek mentar n̄paa Krai k̄riak yaaik te mit enun nak̄p h̄rak kaa kentar menmen enum maiu. H̄rak yaaik kaa miut̄p keremen ke haiu mit enun te h̄rak kaktaihis, haiu mamnen God. H̄rak mit̄k h̄rak kaa, te h̄m̄n k̄rak kau keit. ¹⁹ Keriuwe h̄m̄n k̄rak, Krai ken wit enuk mit̄ epei naa h̄m̄n k̄r kewik, h̄rak kewepyap̄r h̄m̄ m̄rak. ²⁰ *God kemer̄ror nisesik te h̄r ap nises h̄m̄ m̄rak me w̄ n̄paa Noa kime sip iuwe au. Me w̄ im h̄r mit̄ miyap̄r his̄pnak wikak (8) keriyen God kekepi te h̄r ap naa nentar t̄par m̄niu au. ²¹ *T̄par im h̄ram m̄re h̄m̄n o piksa me mit̄ h̄r n̄k̄ri neriuwe t̄par. In ek t̄par im mekepi ap mekemyet̄ti hap̄k mau ȳnk ki au. H̄ram me mit̄ h̄r nitehi God kesak menmen enum m̄r h̄rak kakrekyor han k̄r yaaik, nentar Jisas Krai kaa p̄ke kekrit kepu. ²² *H̄rak Krai epei ken wit ke God h̄rak kau menep his̄ yaaim me God kerek h̄rak kehimitan mit̄

iuwe nanwim. Mit̄ ensel, herwe enun, h̄m̄n yap̄rwe, h̄rak Krai kin̄nem naanm̄prewem.

4

Yi eiyises han ke God me menmen yi ȳriakem

¹ *Krai h̄rak k̄re mit̄k h̄rak kaa te yi han ekitet eiȳr ke n̄paa h̄rak han kitet menmen. Krai kewis mit̄ enun h̄r nak̄p newaankek. Mit̄ h̄r naniwep nanriwaank nan̄ntar yi yises h̄m̄ me God, menmen im h̄ram werek mentar mit̄ kerek h̄r ȳnk k̄r kenen (o meiyewor) mit̄ newaanki, menmen im mamkepi nan̄naaiw̄r menmen enum n̄paa h̄r n̄riakem. ² *In ek yi ap eiyises han ki ke menmen yi yau t̄ ik yi ȳriakem au em̄t! Yi eiyises God han k̄rak kerekkek. ³ *W̄ n̄paa haiu mises menmen enum yap̄rwe mit̄ ne t̄ h̄r n̄riakem. H̄ram mar im: Haiu mises menmen enum haiu hanhanem iuwe. Haiu mariyanhis mewen̄nem, haiu maam t̄par si enum ere metaritari, haiu maam menmen iuwe, te haiu men w̄nak ke mit̄ haiu maam t̄par si enum keremem, haiu meweik̄n sip mewet̄ h̄m̄ me God, haiu mewen̄pi niuk me t̄pir. ⁴ In ek mit̄ han h̄r wen nises menmen enum im, han k̄r kekrit te yi yetikeri yisesim au. H̄r nat̄p enun nenipi ȳnk enuk yi yetikeri yisesim meiyam au. ⁵ *Te w̄ maain God skelim mit̄ nepu, nantike mit̄ n̄paa naa, mit̄ in h̄r enwepyap̄r nenmak h̄r n̄riak menmen enum mar im te maain h̄rak God kak̄waanki. ⁶ *H̄rak Krai kewepyap̄r h̄m̄ m̄rak yaaim men mit̄ n̄paa God kan̄p h̄r naa, nar ke God n̄paa kat̄p mit̄ yap̄rwe maain h̄r nani. Krai kewepyap̄r h̄m̄ te

* 3:16 1Pi 2:12 * 3:17 1Pi 2:20 * 3:18 Ro 6:10; Ef 2:18 * 3:20 Jen 7:7, 23 * 3:21 Hi 10:22 * 3:22 Mt 22:44; Ef 1:20-21 * 4:1 Ro 6:2, 7 * 4:2 1Jo 2:16 * 4:3 Ef 2:2-3 * 4:5 Ap 10:42 * 4:6 Ro 8:10; 1Ko 5:5

mít kerek epei naa hír nemtau hím mírak nanisesim, maain hír nantike God nanu nanít.

Yi naanmípre menmen yaaim God kewetiyem

7 *Epei menep te menmen o tí haiu mewik hiram mamiwaank mamít, te yi han ekitet werek werek naanempre híras me menmen yi yíríakem te yi yitehi God menmen werek werek. 8 *Menmen im minín menmen yapírwe yi yisesim: Yi han etwenínan eiyíntar menmen im mamkepi yi ap han kitet menmen enum mít nerekiyem. 9 *Yi naanempre ni yinan nan nau netikewi me menmen o yeno, o menmen meiyam te yi ap han emíkpep au emít! 10 Menmen yaaim God kekepi yi eíríakem, hiram mamkaap mít te yi eire mít yaain naanmípre menmen ham God kewetiyem. Hiram mar im: Mít han ne yi mít 11 kerek hír natíp mít hím me God, hír enwepyapír hím me God keremem. Mít kerek hír níríak menmen níríakap mít neriowerem, hír eníríakem enír ke mít God kekepi hír níríakem. Te mít nanwenípi niuk me God nentar menmen Jisas Krai kerekíyem. Hi hanhan mít nanwenípi niuk mírak hírak iuwe, hírak naanmípre mít ne tí ik netike menmen yapírwe tipmain tipmain enum eik. Yi ap han kekrit eiyíntar menmen enum mamiwep mar ke menmen nípaá menep Krai.

Menmen enum mamnen mamraiwaank mamír ke menmen mewaank Krai

12 *Nai yinan yaain, yi ap han kekrit eiriuwe menmen enum maain mamnen yi mít mamníni han ki te yi yises God werek

werek o au. Yi ap han ekitet híram menmen enum ham epei minín man au. Nípaá menmen im menep Krai. 13 *Yi ap eihínhín au. Menmen enum nepei nepnen miwep mar ke híram menep Krai. Yi han yaaik eiyu eiyíntar maain Krai píke kaknen kakwepyapír hírekes, yi han yaaik iuwe eiriuwerek. 14 *Mít hír netpi enum neni nentar yi yises Krai, yi han yaaik eiyu eiyíntar Hímín Yaaik Iuwe ke God kau kekri. (Mít enun hír netpíwek enum te yi yewenípi niuk mírak.) 15 Yi ap eiriak menmen enum te mít ne gavman naniwep me menmen enum yi yíríakem mar im: Me yi yep mí nani o yi yekintíp menmen, o yi yíríak mít han enum enum o mítík hak ke yi mít hírak hanhan hírekes iuwe naanmípre mít han netike menmen mír. Menmen mar im au emít! 16 *Mítík kerek mít enun nankíp naníntar hírak kises hím me God, hírak ap yínk enuk au emít! Hírak ekwenípi niuk me God ekíntar hírak kisesik.

17 *Wí epei mamnen God hírak skelim mít. Hírak kinín skelim mít nises hím mírak. Hírak kinín skelim haiu mít te maain mekam mamnen mít hír neweikín sip newet hím yaaim me God? Hír naníwaank nanít. 18 *Hím me God mau tíwei matíp,

“Mít nises hím me God, híram menmen enum mamnen mamíwaanki menep te mamri han kí te hír ap nanises God werek werek au. Menmen im mamnen mít kerek nises hím me God, te mekam mamnen mít kerek níríak enum neweikín sip newet God? Hír naníwaank nanít.”

19 *Te mít kerek menmen enum

* 4:7 Ro 13:11-12; 1Ko 10:11; 1Jo 2:18 * 4:8 1Pi 1:22; Je 5:20 * 4:9 Hi 13:2 * 4:12 1Pi 1:6-7 * 4:13 Ap 5:41; Ro 8:17; 2Ti 2:12; Je 1:2 * 4:14 Sam 89:50-51; 1Pi 2:20 * 4:16 Ap 11:26; Fl 1:20 * 4:17 Jer 25:29; 2Te 1:8 * 4:18 Pro 11:31; Lu 23:31 * 4:19 Sam 31:5

manip mewaanki nentar God hanhane, hir enriak menmen yaaim han emikpep au. Hir han kitet God. Hirak nipaa kiriak haiu mit yapirwe te hirak kakikepi naanemprai kentar hirak kakises him nipaa hirak ketpim.

5

Yi mit iuwe naanempre mit miyapir ne weiwik me God

¹ *Te hi hatip yi mit han ne yi mit miyapir ne weiwik me God yi yin+n naanempre mit. Hi hetpi him manp. Hi h+pre yi mit, haiu mit iuwe, hi nipaa hir Krai hirak kaa. Hi hetikerek hawir wawit menmen yaaim iuwe maain w+ God kakwepyapirem. ² *Hi hetpi him manp: Yi naanempre mit miyapir ne God neit wit ki, hir nire sipsip narak. Yi naanemprior werek werek eiyir ke God hanhan yi eiriakem. Yi ap eiriakem eiyintar mit netpiyem keremem au. Yi eiriakem eiyintar yi hanhanem. Yi ap eiriakem te yi eiyit pewek yapirwe emrerim au. Yi eiriakem eiyintar yi hanhan eiriakem. ³ *Yi ap eiriakem eiyintar yi hanhan eiyin+n mit miyapir neit wit ki te yi eiyitpor hir enriak menmen au emit! Menmen yi yiriakem hiram mire him+n mamteikin mit miyapir ein menmen yaaim hir enisesim. ⁴ *Maain w+ Jisas Krai hirak kire Mitik Iuwe kin+n naanmprai haiu mit haiu mire sipsip narak, maain hirak kakwepyapir hirekes, yi eitikerek eiyit menmen yaaim mam+waank au. Hiram mamu mamit tipmain tipmain enum eik.

Haiu mam+mtau him me mit hir nin+n naanmprai haiu mit

⁵ *Mar im hi hatip yi pipep him manp: Yi eiy+mtau him me mit kerek hir iuwe naanmpri yi eiyisesi. Yi yapirwe eiy+mtau him me yi hirak eiyintar him me God mau tiwei matip, "God keweikin sip kewet mit hir han kitet hirak iuwe, te hirak kikaap mit hir nau werek werek nemtau him nisesim, hirak kakrekoyor yaaim." ⁶ *Him me God ketpim, te yi han kitet God hirak iuwe yi eiy+mtau him mirak eiyisesim te maain w+ kerek hirak kimat hirak kakrekoyi yaain, yi eire iuwe. ⁷ *Menmen enum mamri han ki yi han ekitetim, yi eitip God em eiyintar hirak hanhane kakikepi naanmpri.

⁸ *Yi han ekitet werek werek naanempre hirak. Hirak kepan ki Seten hirak kire hiwaak kepno in kepno ein kisawin kewanaan mitik hak kakikip kakiwaankek, hirak kinkatin mit kerek hirak kaknipi hir enweikin sip enwet God nan+waank hirak. ⁹ *Yi han tokik eiyu eiweikin sip eiwet Seten eiriuwe him yaaim me God yi yisesim. Yi eiriak menmen im eiyintar yi yertei mit nises God nerer wit wit, menmen enum mewaanki nar ke hiram mewaanki yi mit. Te menmen im mamkepi yi han tokik eiyu. ¹⁰ *Te maain w+ meiyam menmen mamriwaank epei au, God hirak Haai ke menmen yaaim, hirak kehimiteni yi eiyit menmen yaaim mirak mamu tipmain tipmain enum eik eiriuwe Krai, God hirekes kakrekoyi yi yaain kakrekoyi han tokik kakikepi. ¹¹ Hi hanhan God hirak kin+n naanmpre menmen yapirwe tipmain tipmain enum eik.

Hi Pita hetpi him mei yinam kike

¹² Mitik Sailas hi han kitet hirak kaiu yinak yaaik, hirak kekepa

* 5:1 Ro 8:17 * 5:2 Jo 21:15-17; Ap 20:28; Fm 14; Ta 1:11 * 5:3 2Ko 1:24; Fl 3:17; Ta 2:7

* 5:4 Hi 13:20; 1Ko 9:25 * 5:5 Ef 5:21; Je 4:6; Pro 3:34; Mt 23:12 * 5:6 Je 4:10 * 5:7

Sam 55:22; Mt 6:25-30 * 5:8 1Te 5:6 * 5:9 Ef 6:11-13; Je 4:7 * 5:10 1Te 2:12; 1Pi 1:6

kewis t̄wei yinak ik ek. Hi hetpi h̄m manp, hi h̄rekes heriuwe t̄wei ik ek hi heteikni h̄m yi yis-esim h̄ram menmen yaaim me God. Yi han tokik eiyu eiyisesim.

¹³ *Ni yinan neit wit Babilon, God kehimīteni h̄r n̄rak, h̄r nat̄p, “Yi yaain.” Mak h̄rak k̄re n̄kan kai h̄rak ketikewa haw̄r wises God, h̄rak kat̄p, “Yi yaain”.

¹⁴ *Me w̄i yi eirerik eiȳr ni yinan eit̄pan yi yaain yi yap̄rwe ein yeiyewewan. Hi hanhan yi mīt miyap̄r ne Kraiss yi eiyu werek werek.

Mep̄r keremem

Tiwei Pita Kewisik - 2

Menmen me tiwei ik

Pita katip mit ne sios gude 1:1-2
God kehimitenai haiu narak 1:3-21

Him me menmen enum me mit
tisa enemitaipin him me God
2:1-22

Him me wi maain Mitik kiau
Iuwe eharak kaknen 3:1-18

¹ Hi Saimon Pita, hi hiriak menmen me Jisas Krais, harak kehimitena hi aposel karak hewepyapir him marak. Hi kerek hesiuwe tiwei ik ken yi mit keriyen yi yetike haiu mit aposel haiu mises him yaaim iuwe hiram mekepai mipiram. Hiram mekepai mentar God ketike Jisas Krais kesak menmen enum maiu, tenipai haiu mit yaain. Marim harakit tekepai tetaihis mipiran.

² *Hi hanhan God ketike Jisas Krais tatrekyi menmen yaaim te yi han yaaik eiyou, yi eiyou werek werek wisenum eiyyantar yi yertei God ketike Mitik Iuwe kiau Jisas Krais werek werek.

God kehimitenai haiu narak

³ *God harak wisenuk epei kewetai menmen yapirwe me mamkepai haiu mamisesik werek werek. Haiu mamisesik werek werek mamtar harak kekepai haiu merteyek kerek nipaa kehimitenai haiu mamtikerek mamit menmen marak yaaim iuwe te haiu yaain mamir ke harak yaaik. ⁴ Mar im harak epei kewetai menmen yaaim iuwe marak nipaa harak ketpim kakwetai haiu mit em. Te yi mit eiriuwe menmen harak epei kewetiyem, yi eirir einaaiwir menmen enum mit ne ti hir niriakem te yi yayit menmen marak yaaim yi eire God.

⁵ Me menmen mar im yi epei yetiwem yi hanhan eiriak menmen yaaim, hiram mamkaap him yaaim me God mekre han ki nipaa yi yisesim. Menmen yaaim yi yiriakem hiram mamkepi yi eiyrtei menmen me God werek werek. ⁶ *Menmen yi eiyrteiyem werek werek hiram mamkepi yi naanmamre hiras eiwenin han ki. Yi eiwenin han ki hiram mamkepi yi han tokik eiyou me menmen yapirwe mamnen. Yi eiwenipi niuk me God hiram mamkepi yi han tokik eiyou. ⁷ Yi eiwenipi niuk me God hiram mamkepi yi hanhan ni yinan. Yi hanhan ni yinan, hiram mamkepi yi han tewenin mit miyapir yapirwe.

⁸ Menmen mar im mamukre han ki te hiram mamnen iuwe mamkepi te yi eiyou weinim au. Yi yayirtei Mitik Iuwe kiau Jisas Krais werek werek yi eiysesik iuwe. ⁹ Mit kerek menmen marim mekre han kir au, hir nekre han kir hir nar ke mit ap nir ein ein au. Hir nanamir toto. Mit nar ik han kaa nipaa God kesak menmen enum hir niriakem te in ek hir nau han yaaik prar prar.

¹⁰ Te nai yinan, God epei kenini kehimiteni yi narak te yi eikiak han ki eiriak menmen yaaim. Yi eiriak menmen yaaim te hiram mamkepi yi eiyrtei God maain kaktihs. Yi eiriak menmen im te yi eiyou eitikerek eiyyit wit karak. ¹¹ Yi eiyses menmen mar im hiram mire God kikaisiu weipir te yi eino wit ke Mitik Iuwe Krais kerek kinin naanmipre mit, harak nipaa kaa te kekepi kaktihs yi eiyou eitikerek tipmain tipmain enum eik.

¹² *Yi yertei menmen hi epei hetpim yi yau han tokik yeriuwe him me God nipaa yi yemtwem

* 1:2 Ju 2 * 1:3 1Pi 2:9 * 1:6 Ga 5:22-23

* 1:12 Ju 5 * 1:13 2Pi 3:1

yi yisesim. Te hi hekrit hekrit hanhan hikiak han ki yi han ekitetim. ¹³ *Hi han kitet hiram yaaim te hi wen hepu hire mitik ik e, hi pike etpiyem hikiak han ki te yi han ekitetim. ¹⁴ *Hi hertei menep hi hahi har ke Jisas Kraiss Mitik Iuwe kiau nipaa ketpo. ¹⁵ Te hi hewis twei ik te maain hi hahi hirak hekrit hekrit kakikepi yi han ekitet menmen im nipaa hi hetpiyem.

Haiu mit epei mir Jisas Kraiss menmen mirak iuwe

¹⁶ *Me wi nipaa haiu mewepyapir him me Jisas Kraiss, haiu metpi hirak iuwe, hirak pike kaknen, haiu ap mises tipitim o wit tipir me him weinim au. Haiu epei mir menmen mirak iuwe. ¹⁷ Nipaa God Haai kewenipi niuk me Jisas kewetiwek niuk iuwe keriuwe him, haiu mit aposel memtau hirak ketpiwek kar ik: "Mitik ik hirak Nikan kai yaaik hi hanhanek." ¹⁸ Haiu hirass memtau him im meke wit ke God man mentar haiu metikerek merp mniu (o neiyip) kerek God kan kewik.

¹⁹ Haiu han ekitet iuwe him me nipaa mit profet hir natip him me Kraiss hir newepyapirem, mentar menmen nipaa haiu mirem. Te yi mit eiyises him im, yi eirak yaaim. Him me God mit profet netpim hiram mire si mir meit wit toto ere menep wanewik saur kir keteiknai menep kaksipuan. Him mit profet nipaa netpim hiram mire si me witaan mekepai haiu mises him me God werak werak ere Jisas Kraiss kan. Hirak kire wepni kewep kan kekepai. ²⁰ Te yi eiyinin eiyirtei menmen im. Haiu mit ap mises han kiau mewepyapir menmen me him nipaa mit profet netpim au. ²¹ *Him im hi hetpiyem hiram

yaaim mentar nipaa hir mit profet ap nises han kir newis him mau twei au. God Himin Yaaik kerekek kikiak han ke mit ein te hir natip him God ketporem, hir newisim mau twei.

2

Menmen enum mit enun netpi him me memipin hir nriakem

¹ *Nipaa mit profet enun ne nemipin nau nekre mit ne Isrel. Mit nar ik naninen nanu nantikewi, hir nanri him enum me nemipin nanawaank mit miyapir han ne weiwik me God. Hir nanweikin sip nanwet Mitik Iuwe Kraiss nipaa hirak kaa, te kakikepi kaktorhis te hirak kakuwaanki waswas. ² Mit yapirwe nanises menmen mir enum te hiram mamawaanki. Hir natip mit miyapir hir nariyanhis neweninem hiram werak. Maain mit han nantip enum me him yaaim me God nanintar menmen im enum mit enun nar ik nriakem. ³ *Hir hanhan neriuwe him me nemipin hir nanri pewek mi. Me nipaa ein God kemerir wi maain hirak skelim mit nar ik. God kerek kakriak menmen enum me mamawaanki, hirak kiwaai au. Hirak kemerir wi keremem mamnen hirak kakuwaanki keriyen. Menmen im nipaa God kirakem meteiknai hirak kiwaai au hirak kakuwaank mit enun.

⁴ *God ap kewis mit nriak ensel hir nriak enum hir nepu netikerek au. Hirak kepri keriuwetenen wit enuk ke kewaank mit hir nepu nekre hei enum nemerir wi God skelim mit ne ti. ⁵ *Nipaa God ap kewis mit enun nipaa nau ti hir nepu au. Hirak kanip kenepi keriuwe wan kniu tpar manip. Hirak mitik Noa kerek kewepyapir mit enises menmen yaaim, hirak ketike mit miyapir

* 1:14 2Ko 5:1; Jo 21:18-19 * 1:16 Mt 17:1-5 * 1:21 2Ti 3:16; 1Pi 1:11 * 2:1 Mt 24:11;

Ju 4 * 2:3 Ro 16:18; 1Te 2:5 * 2:4 Ju 6 * 2:5 Jen 6:11-8:19; 2Pi 3:6 * 2:6 Jen 19:24; Ju 7

hispi+nak wik (7) keriyen God ap kanip au. ⁶ *God epei kenep mit miyapir ne wit Sodom ketike Gomora, hirak kesiri netike wit hir newi. Menmen im mire him+n o piksa meteik+n mit kerek nikaru nises menmen enum mekam mamnen mamnip. ⁷ *God epei keithis mitik Lot hirak mitik yaaik han enuk keriuwe menmen enum me neiyewewan niriran mit enun neweik+n sip newet menmen yaaim hir niriakem. ⁸ Hirak mitik yaaik Lot hirak kau ketikeri hekrit hekrit hirak kir menmen enum mit niriakem, hirak kemtau menmen enum hir netpim, te hirak han enuk iuwe keriuwe menmen enum mir. ⁹ *Menmen im meteiknai God kertei kikaap mit yaain ketorhis me menmen enum mamnen, hirak han kaa mit enun te hir ap nanaaiwir menmen enum mamwaanki me wi hirak skelim mit taau! ¹⁰ *Hirak kertei iuwe ap te han kaa kakwaank mit kerek hir nises han kir me niriran neiyewewan, hir n+nan yipir newirek me menmen iuwe me God. Mit profet enun nemip+n hir enun han tokik nises han kir kerekek, hir ap ninaain natip enum me mit ensel au. ¹¹ *Mit ensel ne God hir enun manpenun nin+n mit enun in te hir ap natip enum nesiuwe him me ninaan me God au.

¹² *Te mit in en hir enun nar ke miyak han aurem te mit namip mami. Hir mit enun weise han auri hir natip enum me menmen hir nepitariyem. Maain God kaknip nanir ke miyak me yaank mit namip. ¹³ *Menmen mamriwaank mentar menmen enum hir niriakem. Hir han kitet netikwi naam hiram menmen yaaim menipi tu iuwe keremem, hir nire wikes mau

yink ke yi mit neriwaank, hir han yaaik nises menmen mir me nemip+n. ¹⁴ Hir nipir miyapir hir hanhan nanwaai nantikeri te hir han kir kenke kentero ap te nanweik+n sip newet+rem au. Hir nari han ke mit miyapir te hir nises menmen enum. Hir han kitet yapirwe hir nanri pewek o menmen me mit miyapir hir nises him mir mamrkeik. God kakwaank mit han narik. ¹⁵ *Hir neweik+n sip newet him yaaim, hir nises menmen enum nar ke mit ninaaiwir yayiwe yaaim, hir netaritari neit yaank. Hir nises menmen nipaa mitik niuk mirak Belam nikan ke Beo hirak kiriakem. Hirak hanhan pewek mit han nanwetiwekem me menmen enum hirak kiriakem. ¹⁶ *Te donki kirak (hirak kire hos) kerekek ketaritari ap han kewik, hirak katip keriuwe him ke mitik kenerek kewenek me menmen enum merekir+wek han. ¹⁷ *Mit in hir enun ap nankaap mit nar ke hei tpar epei au menke. Hir nises him ham him ham heriyai heriyai nar ke napi yuwerep metiwem. God epei kehimitenor wit hak enuk kire wit enun toto. ¹⁸ *Hir natip him iuwe weinim, hir nari han ke mit neriuwe menmen enum han ke mit hanhan nanisesim. Hir pike nari mit kerek nempei ninaaiwir menmen enum mit han enun wen nisesim han kir kenke kenterim. ¹⁹ *Mit enun hir natip hiram werek te mit yapirwe enises han kir. Te hir hiras menmen enum merekiror han kir te hir ap enises him yaaim taau. Mekam mari han ke mitik te han kirak kenke kenterim, hirak ap kakin+nem kaknaiw+rem taau. Hiram mamin+nek. ²⁰ *Mit hir epei ninaaiwir menmen enum me ti mit niriakem nentar hir epei

* 2:7 Jen 19:1-16 * 2:9 1Ko 10:13; Ju 6 * 2:10 Ju 7-8, 16 * 2:11 Ju 9 * 2:12 Ju 10
 * 2:13 Ju 12 * 2:15 Nam 22:7; Ju 11; Rev 2:14 * 2:16 Nam 22:28-35 * 2:17 Ju 12-13
 * 2:18 Ju 16 * 2:19 Jo 8:34 * 2:20 Mt 12:45

nertei menmen yaaim nisesim me Jisas Krai, nĭpaa kaa te kesak menmen enum me haiu mĭt kaktaihis, te hĭr pĭke nanises menmen eim enum han kĭr kenke kenterim, hĭr nanĭwaank wĭsenum minĭn menmen enum mamĭr ke nĭpaa hĭr nĭriakem. ²¹ *Hĭram yaaim te nĭpaa hĭr ap nemtau hĭm me God mĭt netporem te hĭr epei nemtewem nisesim, te maain hĭr neweikĭn sip newetĭwem pĭke nanises menmen enum. Maain God kakĭwaanki wĭsenum. ²² *Menmen marim epei man mar ke hĭm yaaim nĭpaa profet netpim mar im: "Nepere kenikĭn menmen, te hĭrak pĭke ken kaam menmen epei kenikĭnem. Sak kerek nĭpaa mĭt epei nĭkĭrek, hĭrak pĭke ken kewen toni." Hĭm im meteiknai mĭt in nĭpaa nises hĭm me God te in ek hĭr neweikĭn sip newetĭwek.

3

Haiu mĭt mertei Jisas Krai pĭke kaknen

¹ *Nai yinan yaain, hi hewis tĭwei hak ik kises ke nĭpaa hi nepei heswiyek. Me tĭwei ik hi hĭkĭak han ki yaaik te yi han kitet ² *hĭm nĭpaa mĭt yaain profet hĭr newepyapĭrem, hĭm im metike hĭm me Mĭtĭk Iuwe kerek nĭpaa kaa pĭke kekrit ketpai kaktaihis, hĭrak ketpiyem keriuwe hĭm haiu mĭt aposel ni haiu metpiyem. ³ *Yi eiyĭrtei menmen im eminĭn. Me wĭ menep Jisas pĭke kaknen, mĭt han enun nitetnaan hĭr nanĭnen nanises han kĭr weinĭk. ⁴ *Hĭr nemipĭn nantĭp nanĭr ik: "Nĭpaa Jisas katĭp hĭrak pĭke kaknen, te hĭrak keik a? Nĭpaa hĭm maamer netpim me tĭ im mamĭwaank ap man au, te hĭr epei naa. Me wĭ nĭpaa enum eik God kĭriak tĭ

ik ere in menmen mepu mepĭr kerekek mepeit. Menmen hĭr netpim ap te mamnen au. Hĭr nemipĭn." ⁵ *Te hĭr nĭnapen han kitet menmen im. Nĭpaa God katĭp te nepni metike tĭ mau meit. God kĭriak tĭ me tĭpar ke wan hĭrak hawi kĭkaap tĭ kepu kepeit. ⁶ *God katĭp kenip tĭpar mĭniu mĭwapĭn tĭ ik ek, menmen mau tĭ maa meit. ⁷ Nepni metike tĭ ik e kerek in ek hĭram mepu, hĭm me God metenenim ere maain me wĭ God skelim mĭt enun neweikĭn sip newetĭwek, hĭrak kakĭsiyem. ⁸ *Nai yinan yaain yi ap han kaa menmen miutĭpen im e. God ap han kitet wĭ mar ke haiu mĭt han kitetim, au. Hĭrak han kitet wĭ miutĭp hĭram mĭre tito yapĭrwe. ⁹ *Mĭtĭk iuwe kaiu hĭrak ap kĭriak menmen waswas kakĭwaank tĭ kakĭr nĭpaa hĭrak katĭp hĭrak kakĭrakem kĭre mĭt han hĭr han kitet hĭrak kakĭrakem au. Hĭrak kemerĭr haiu mĭt yapĭrwe mamweikĭn sip mamwet menmen enum mamisesik kentar hĭrak kĭnapen mĭtĭk kiutĭp kerekek kaki kakĭkre si enum au. Hĭrak hanhan mĭt niutĭp niutĭp nanweikĭn sip nanwet menmen enum hĭr nanisesik.

Tĭ ketike nepni hĭram mamĭwaank mamĭt

¹⁰ *Wĭ Mĭtĭk Iuwe kaknen kakwepyapĭr hĭrekes, hĭram mamnen mamĭr ke mĭtĭk hĭrak kekintĭp menmen me mĭtĭk hak. Mĭt nepĭtari wĭ maain hĭrak kaknen te hĭr ap nemeriyĭwek au. Wĭ hĭrak kaknen nepni mampupu mamĭwaank mamĭt, menmen yapĭrwe me tĭ metike menmen yapĭrwe mĭt nĭriakem hĭram si tatĭm mamweikĭn mamre tĭpar weinĭm au mamĭt pĭke mamweikĭn mamre nĭme.

* 2:21 Lu 12:47-48 * 2:22 Pro 26:11 * 3:1 2Pi 1:13 * 3:2 Ju 17 * 3:3 1Ti 4:1; Ju 18
 * 3:4 Ais 5:19; Esi 12:22; Mt 24:48 * 3:5 Jen 1:6-9 * 3:6 Jen 7:11-21; 2Pi 2:5 * 3:8 Sam
 90:4 * 3:9 Hab 2:3; 1Ti 2:4 * 3:10 1Te 5:2; Mt 24:29, 35

11 Menmen yapirwe me ti si tatim mamawaank mamit te yi eire mekam a? Yi han yaaik prar prar eiyu eiyises menmen me God, 12 *eirak menmen te mamkaap wi mamnen waswas. Wi ik Mitik Iuwe pike kaknen nepni si tatim mamawaank, saur metike hir hiram si tatim mamweikin mamre tipar mamit pike mamweikin mamre nime. 13 *God epei katip hirak kakriak nepni ham mamtike ti ham te haiu memeriyiwem. Mit nanriak menmen enum me nipaa au, enriak menmen yaaim in keremem.

Haiu naanmampre hiras emimerir Mitik Iuwe pike kaknen

14 Nai yinan yaain yi wen eimerir menmen im mamnen te yi han yaaik prar prar eiyu ap eirak menmen enum au, te God han kitet yi yaain yi eitikerek eiyu han kiutip. 15 *Yi han ekitet Mitik Iuwe kaiu kaknen waswas skelim mit au, hirak keteiknai hirak kinapen haiu mamawaank au. Hirak hanhan kakikepai kaktaihis. Kaiu yinak yaaik Pol hirak keriuwe him yaaim God kewetiwekem hirak epei kewisi tiwei me menmen im. 16 Me wi Pol kewis tiwei katip me wi Mitik Iuwe pike kaknen, hirak kewis menmen mar kerek hi epei hetpiyem. Him ham mau tiwei mirak hiram haiu ap merteiyem werek werek au. Te mit han enun netaritari neweikin him me Pol, hir newisesik neriuwerem nar ke hir neweikin him ham me God nipaa mit profet newisim mau tiwei newisesik neriuwerem te hir mit enun nanawaank hirras nanriuwerem.

17 *Nai yinan yaain, in ek yi yerteiyem. Yi naanempre hirras te maain yi ap eiyises menmen enum me mit neweikin sip newet

God hir nisesim, te yi ap einaaiwir him yaaim me God. Hiram mekepi mar ke teinik mikaap winak minanek. 18 *Yi eiyu werek te Mitik Iuwe kaiu Jisas Krais nipaa kaa kakikepai kaktaihis, hirak han yaaik kakriuwu iuwe kakrekyi yaain. In ek yi yerteiyek kike, maain yi eiyirteiyek wisenuk. Hi hanhan hirak kakit niuk iuwe in ere tipmain tipmain enum eik.

Mepir keremem

* 3:12 Ais 34:4 * 3:13 Ais 65:17, 66:22; Rev 21:1, 27 * 3:15 Ro 2:4; 2Pi 3:9 * 3:17 Mk 13:5, 33; 1Ko 10:12 * 3:18 Ju 25

Tiwei Jon Kewisik - 1 Menmen me tiwei ik

Jon katip mit menmen hirak
epei kirem, emenmen hirak
epei kemtewem 1:1-4

Haiu mamises menmen me God
hiram mire esi merthe 1:5-
2:29

Him me nikerek ne God netike
enikerek ne Seten 3:1-24

Menmen me him yaaim metike
him enum 4:1-6

God hanhan haiu mit te haiu
hanhanan 4:7-21

Haiu mit kerek mises him me
God haiu emamin menmen
enum me ti 5:1-21

*Him mamkepai haiu mamu tip-
main tipmain enum eik*

1 *Nipaa enum eik mitik hirak
kire him kerek kakikepai haiu
mamu tipmain tipmain enum
eik, hirak kepu. Kraiss hirak
Haai ke him ik. Haiu in ek epei
memtau him mirak, haiu hiras
mirek meten nwekhis. 2 **Me
wi God kewepyapir Kraiss, haiu
mirek. Hirak kekepai te haiu
mit miyapir emu tipmain tipmain
enum eik. Haiu epei mirek haiu
mewepyapirek metpiyek. Nipaa
hirak kau ketike Haai kirak ere
hirak keruwetek kan ti hirak
kewepyapirek. 3 Menmen haiu
mirem haiu metpiyem, te yi
yaitikewei haiu mamtike God
mamu han kiutip mamir ke haiu
hiras epei metike God Haai ketike
Nikan kirak Jisas Kraiss haiu mau
han kiutip. 4 *Haiu mewisi tiwei
ik te yi eiyirtei menmen im werek
werek, yi eitikewei haiu emu han
yaaik wisenuk.

*Haiu emises menmen yaaim me
God*

5 *Kraiss ketpei him im te haiu
metpiyem. God hirak kire wepni.
Hirak ap kire witaan au. 6 *Haiu
matip haiu metike God mau han
kiutip, te haiu miriak menmen
enum, hiram mar ke mitik keke ti
ke witaan toto. Haiu memipin ap
te mises him yaaim me God mar
ke mitik kerek keke ti ke wepni au.

7 *Te haiu miriak menmen yaaim
mar ke God kiriakem, haiu hiras
mau han kiutip, hemkre me Nikan
kirak Jisas nipaa mewen hiram
mamisak menmen enum maiu
yapirwe mamno, haiu han kau
yaaik prar prar. 8 *Te haiu matip
haiu miriak menmen enum au,
haiu memipin hiras him yaaim
me God mau mekre han kau
au. 9 Haiu mewepyapir menmen
enum haiu miriakem, God hirak
yaaik kakises menmen nipaa ket-
paiyem, hirak katip kakisak men-
men enum haiu miriakem, te haiu
han kau yaaik prar prar. 10 Haiu
matip haiu ap miriak menmen
enum au, hiram mar ke haiu
matip God hirak kempin. Haiu
matip haiu miriak menmen enum
au, him yaaim mirak mau mekre
han kau au.

2

Kraiss hirak kau yaaik kekepai

1 *Nai yinan yaain, yi yire
nikerek nai, hi hewisi him im
te yi ap eirak menmen enum
au. Keimin ke haiu mit hirak
kirak menmen enum, Jisas Kraiss
hirak mitik yaaik hirak kakikepik.
Hirak kau ketike God, hirak
kitiwekhi ke mitik ik. 2 *Jisas
kewet God hirekes hirak kaa
kentar nu tentarakit kewenin
Haai kirak han te hirak han enuk
keruwai me menmen enum haiu
miriakem au. 3 Haiu mises him
mirak te haiu merteiyek werek

* 1:1 Jo 1:1-2, 4; 1Jo 2:13-14 * 1:2 Jo 1:14 * 1:2 Jo 1:14 * 1:4 Jo 16:24 * 1:5 1Ti 6:16;
Je 1:17 * 1:6 1Jo 2:4; Jo 3:21 * 1:7 Ais 2:5; Hi 9:14; Rev 1:5, 7:14 * 1:8 Sam 32:5; Pro
28:13 * 2:1 Hi 7:25, 9:24 * 2:2 1Jo 4:10, 14; Jo 1:29, 11:52; Kl 1:20 * 2:4 1Jo 1:6, 8

werek, haiu n̄rak. ⁴*M̄t̄ik kiut̄ip kat̄ip kar ik: “Hi hertei God werek werek hi k̄rak,” te h̄rak ap kises h̄im m̄rak au, te m̄t̄ik ik kemip̄in. H̄im me God ap mau mekre han k̄rak au. ⁵*Keim̄in kises h̄im me God, h̄rak hanhanek w̄isenuk. Mar im haiu mertei haiu mises God werek werek. ⁶*Keim̄in kat̄ip h̄rak kises God te h̄rak ek̄iak menmen em̄r ke n̄paa Krai k̄riakem.

Keim̄in hanhan n̄rak yinan, h̄rak kises h̄im me God

⁷*Nai yinan yaain, h̄im im hi hewisiyem h̄ram me petepin kerekek au. Me n̄paa ein h̄ram mepu. H̄im im n̄paa yi yin̄in yises God yi yemtehem. ⁸*Au, h̄im im hi hewisiyem h̄rak Krai k̄riakem, in ek h̄ram mewep w̄isenum. N̄paa Krai k̄riakem te in ek yi yisesim. H̄im im mat̄ip mar ik: Haiu hanhanan naiu yinan. Menmen enum h̄ram m̄re m̄t̄ik keke t̄i ke w̄itaan, h̄ram mau han kaiu, te h̄ram mamno mam̄t̄. Menmen yaaim mar ke m̄t̄ik keke t̄i ke wepni h̄ram mekre h̄r m̄ram. ⁹*Keim̄in kat̄ip h̄rak kises h̄im me God te h̄rak han enuk keriuwe k̄rak yinak, h̄rak ap kises h̄im me God au. H̄rak k̄re m̄t̄ik hak ap kenke si au kitet yayiwe ke w̄itaan kepno. ¹⁰*Keim̄in hanhan k̄rak yinak, h̄rak kises h̄im me God. H̄rak k̄re m̄t̄ik kitet yayiwe ke wepni h̄rak k̄r yayiwe werek werek ap te kak̄ikenpet t̄ip mam̄inwik kak̄inkew̄in au. ¹¹*Keim̄in han enuk keriuwe k̄rak yinak, h̄rak kertei menmen me God au. H̄rak kises menmen enum kar ke m̄t̄ik kitet yayiwe ke w̄itaan. W̄itaan w̄i mekrewek nanam̄r (o naan) te h̄rak ketari yayiwe h̄rak kitetim.

¹²*N̄kerek nai, hi hewisi t̄iwei ik hentar menmen enum yi ȳriakem God epei kesakem. H̄rak kesakem kentar menmen yaaim n̄paa Jisas k̄riakem. ¹³*Hi hewis t̄iwei ke yi haairer hentar yi yertei h̄rak keim̄in kepu n̄paa ere in. Hi hewis t̄iwei ke yi pipep hentar h̄im me God mau han ki yi yin̄in Seten. ¹⁴N̄kerek nai hi hewisi t̄iwei ik hentar yi yertei God Haai. Hi hewis t̄iwei ke yi haairer hentar yi yertei h̄rak God kerek kepu n̄paa ere in. Hi hewis t̄iwei ke yi pipep hentar yi manpenun yeit, h̄im me God mau han ki yi yin̄in Seten.

Yi ap hanhan menmen enum me t̄i

¹⁵*Yi ap hanhan eiyses menmen enum me t̄i au em̄t̄! Keim̄in hanhan menmen enum me t̄i, h̄rak ap hanhan God Haai au.

¹⁶*Menmen me t̄i h̄ram mar im: Menmen enum me t̄i m̄t̄ h̄r hanhanem nanisesim, menmen m̄t̄ n̄rem h̄r hemkre menepam neriuwerem, m̄t̄ han kitet h̄ras netenen menmen yap̄rwe nin̄in m̄t̄ han. Menmen im h̄ram ap menmen me God au. H̄ram menmen me t̄i keremem. ¹⁷*Menmen me t̄i metike menmen enum me hemkre menepam meriuwerem mamno mam̄iwaank mam̄t̄, te neim̄in n̄riak menmen God hanhan h̄r nanisesim, h̄r nanu nan̄t̄ tipmain tipmain enum eik.

M̄t̄ nepan ne Krai newepyap̄r h̄ras

¹⁸*N̄kerek nai yaain, w̄i epei man menep te m̄t̄ik enuk kepan k̄napen Krai h̄rak kaknen. M̄t̄ yap̄rwe nepan ne Krai epei newepyap̄r h̄ras te haiu mertei w̄i epei man menep. ¹⁹*M̄t̄ han ne m̄t̄ in n̄paa nau netike haiu

* 2:5 Jo 14:21, 23; 1Jo 4:12, 17, 5:3 * 2:6 Jo 13:15 * 2:7 2Jo 5-6; 1Jo 2:24, 3:11 * 2:8 Jo 1:9, 13:34; Ro 13:12 * 2:9 1Jo 3:10, 15, 4:20 * 2:10 Ro 14:13; Jo 11:9 * 2:11 Jo 11:10; 12:35 * 2:12 1Ko 6:11 * 2:13 1Jo 1:1; Jo 1:1 * 2:15 Ro 8:7; Je 4:4 * 2:16 Ro 13:14; 1Pi 2:11 * 2:17 1Ko 7:31; Mt 7:21 * 2:18 1Pi 4:7; Mt 24:5, 24; 2Jo 7 * 2:19 Ap 20:30; 1Ko 11:19

mīt ne weiwik me God. Te in ek hīr nīnāiwīrai nen nentar hīr ap nises hīm me God au. Hīr nīpaa nises hīm mīrak werek te hīr wen netikewei mepu in. Hīr epei nīnāiwīrei nen te haiu mertei hīr ap nises God nar ke haiu mīt in misesik au. Hīr nemipīn. ²⁰ *God kesiuwe Hīmīn kīrak Yaaik kan kekre han ki te yi yapīrwe yertei hīm mīrak werek werek. ²¹ Hi hewisi tīwei ik hentar yi ap yertei hīm yaaim me God au. Hi hewisiyek hentar yi yertei hīm mīrak yaaim. Keimīn ap kises hīm mīrak hīrak kemipīn. ²² *Hīrak keimīn? Hīrak mītīk kerekek katīp Jisas hīrak ap Mītīk Kraiss nīpaa God kehīmītanek au. Mītīk ik hīrak kepan ke Kraiss kerekek. Hīrak keweikīn sip kewet God Haai ketike Nīkan kīrak. ²³ *Mīt kerek natīp Jisas hīrak ap Nīkan ke God au, God Haai kau ketikeri au. Mīt han kerek natīp Jisas hīrak Nīkan ke God, God Haai kau ketikeri.

God Hīmīn Yaaik keteiknai hīm yaaim

²⁴ Te yi wen eiyses menmen yi nīpaa yemtewem hīram emīkre han ki. Hīram mekre han ki te God Haai ketike Nīkan kīrak hīrakīt tatpau tatpītikewi. ²⁵ *Nīpaa Kraiss katīp kakises hīm im: Hīrak kakīkepai haiu mamu mamīt tipmain tipmain enum eik. ²⁶ Hi epei hewisi tīwei ik hetpi me mīt hīr nepakīn Jisas hīr enun nemipīn nanri han ki. ²⁷ *Nīpaa hīrak keweti Hīmīn kīrak Yaaik kau han ki te yi ap eiysīthis mīt han hīr nanteikni mekam yaaim o mekam enum au. God Hīmīn Yaaik hīrekes kerekek kakteikni menmen yapīrwe. Hīm mīrak yaaik kemipīn au. Menmen Hīmīn

kīrak Yaaik keteikniyem, yi eiysesim te yi eiyses Kraiss. ²⁸ *Te in ek, nīkerek nai, yi eiysesik te maain wī hīrak kaknen kawepyapīr hīrekes, haiu ap yīnk enuk mamneīnīk mamno mam-sawīn au. Haiu mamīrp nīnaan mīrak. ²⁹ *Yi epei yertei God hīrak mītīk yaaik, te neimīn nīrīak menmen yaaim, yi yertei hīr nīkerek ne God.

3

In ek haiu nīkerek ne God

¹ *Yi eiysīmtau. God Haai hanhanai wīsenum, te hīrak kenewai haiu nīkerek nīrak. Hīm im yaaim. Haiu nīkerek nīrak. Mīt nises menmen me tī hīr nīpaa ere in ap nertei God au. Markeik te hīr netari menmen haiu misesim au. ² *Nai yinan yaain, in ek haiu epei mīre nīkerek ne God. Maain hīrak Jisas kaknen haiu mamweikīn his mamīr ke hīrak mamīntar haiu mamīrek. Te in ek haiu metari maain menmen im mamre mekam au. ³ Mīt neimīn hīr nemeīr menmen im mamnen, hīr hekrit hekrit ap nīrīak menmen enum te hīr han yaaik prar prar nanu nanīr ke Kraiss hīrak kepu. ⁴ Neimīn hīr nīrīak menmen enum, hīr neweikīn sip newet hīm me God. Hīm im hīram yaaim mentar menmen enum hīram meremir hīm me God. ⁵ *Yi yertei Kraiss epei kan kesak menmen enum haiu mīrīakem. Menmen enum mekre han kīrak au. ⁶ *Te neimīn nises Kraiss, hīrak kau kekre han kīr te hīr ap nīrīak enum au. Neimīn nīrīak enum hekrit hekrit hīr netari Kraiss, hīr nisesik au. ⁷ *Nai yinan yi naanempre hīras. Yi ap eiwis mīt han hīr nanmitipīn au emīt! Keimīn

* **2:20** 1Ko 2:15; 1Jo 2:27 * **2:22** 1Jo 4:3; 2Jo 7 * **2:23** Jo 5:23, 15:23; 1Jo 4:15, 5:1; 2Jo 9
 * **2:25** Jo 3:15, 6:40 * **2:27** Jo 14:26, 16:13 * **2:28** 1Jo 3:2, 4:17 * **2:29** 1Jo 3:7, 10 * **3:1**
 Jo 1:12-13, 16:3 * **3:2** 2Ko 3:18; Fl 3:21 * **3:5** 2Ko 5:21; 1Pi 2:22-24; 1Jo 2:2 * **3:6** Ro 6:1-2,
 14 * **3:7** 1Jo 2:29 * **3:8** Jo 8:44

h̄irak k̄ir̄iak menmen yaaim h̄irak yaaik k̄ire Krai. ⁸ *Keim̄in k̄ir̄iak menmen enum h̄irak kises han ke Seten. H̄irak kises han ke Seten kentar n̄ipaa ere in Seten k̄ir̄iak enum. N̄ikan ke God Jisas kan kewepyap̄ir h̄irekes te h̄irak kak̄iwaank menmen enum Seten k̄ir̄iakem. ⁹ *Neim̄in h̄ir n̄ikerek ne God, h̄ir wen n̄ir̄iak menmen enum yap̄irwe au. Menmen iuwe me God mekre han k̄ir. God h̄irak Haai k̄ir te h̄ir ap nanr̄iak menmen enum taau. H̄ir n̄ikerek ne God te h̄ir wen nanr̄iak menmen enum au em̄it! ¹⁰ Mar im haiu mertei neim̄in n̄ikerek ne God, neim̄in au h̄ir n̄ikerek ne Seten. Neim̄in n̄ir̄iak menmen enum, h̄ir ap n̄ikerek ne God au. Neim̄in ap hanhan n̄ir yinan, h̄ir ap n̄ikerek ne God au.

Yi hanhan ni yinan

¹¹ *H̄im im hi hetpiyem h̄iram menmen n̄ipaa yi yin̄in yises God yi yemteiwem. H̄iram im: Yi hanhanan. ¹² *Haiu ap han enuk mamriuwe naiu yinan mam̄ir ke m̄it̄ik niuk m̄irak Ken au. H̄irak ke Seten h̄irak kenep n̄ikik k̄irak kaa. Kenmak te h̄irak kak̄ip? H̄irak kak̄ip kentar menmen h̄irak k̄ir̄iakem h̄iram enum, menmen n̄ikik k̄irak k̄ir̄iakem h̄iram yaaim. H̄irak han enuk keriuwerek te h̄irak kak̄ip. ¹³ *Nai yinan, yi ap han kekrit eiȳintar m̄it̄ ap nises God h̄ir han enuk neriuwi au em̄it! ¹⁴ *Haiu hanhan naiu yinan te haiu mertei han kaiu kaa keit me menmen enum me t̄i. Han kaiu kekrit kepu me menmen me God. Neim̄in ap hanhan n̄ir yinan, han k̄ir wen kises menmen enum me t̄i. ¹⁵ *Keim̄in han enuk keriuwe k̄irak yinak, h̄irak k̄ire m̄it̄ik enuk kenepep m̄it̄. Yi yertei m̄it̄ik kar ik han k̄irak ap kises

menmen me God, h̄irak ap te kaku kaktikerek tipmain tipmain enum eik au. ¹⁶ *N̄ipaa Jisas kaa kent̄irai haiu m̄it̄. Mar im h̄irak keteiknai h̄irak han tewen̄inai. Te haiu emises menmen Jisas k̄ir̄iakem. Haiu han etwen̄in naiu yinan, haiu ap te m̄inaain mami mamkepi au. Haiu mamkepi keriyen. ¹⁷ *Keim̄in kau t̄i ik keit menmen yap̄irwe te h̄irak kertei k̄irak yinak kepu wein̄ik, h̄irak kewen han k̄irak kak̄ikepik ap kakwet̄iwerek menmen, kenmak te m̄it̄ik ik h̄irak kat̄ip h̄irak hanhan God kises h̄im m̄irak? Taauye! ¹⁸ *Nai yinan, haiu ap em̄t̄ip wein̄im haiu hanhan m̄it̄ keriyen au. Haiu emkepi emteiknor haiu hanhani iuwe.

M̄it̄ nises h̄im me God ap ȳink enuk nan̄irp ninaan m̄irak

¹⁹ Haiu mamkepi mam̄ir im te haiu mertei haiu mises h̄im yaaim me God. Han kaiu ketpai haiu enun me menmen te haiu ap ȳink enuk me ninaan me God au. Menmen mar ik God h̄irak ²⁰ Iuwe enuk kin̄in han kaiu kertei menmen yap̄irwe. H̄irak kertei haiu misesik werek werek te haiu enun au em̄it! ²¹ *Nai yinan yaain haiu han kaiu ap ketpai haiu enun au, haiu merp ninaan me God haiu han tokik mam̄irp mam̄it̄. ²² Haiu mitehi God me menmen, h̄irak kakwet̄aiyem mentar haiu mises h̄im m̄irak, haiu m̄ir̄iak menmen yaaim h̄irak hanhan haiu m̄ir̄iakem. ²³ *N̄ipaa God ketpai h̄im im. Haiu emises h̄im me N̄ikan k̄irak Jisas Krai, haiu hanhanan. ²⁴ *Keim̄in kises h̄im me God kerekek, h̄irak ketike God tau han kiut̄ip. God H̄im̄in Yaai k̄irak kerek h̄irak kewet̄aiyek, h̄irak keteiknai God Haai kau kekre han kaiu.

* 3:9 1Jo 5:18   * 3:11 Jo 13:34   * 3:12 Jen 4:8   * 3:13 Mt 5:11-12; Jo 15:18-19   * 3:14 Jo 5:24; 1Jo 2:11   * 3:15 Mt 5:21-22; Rev 21:8   * 3:16 Jo 13:1; Ga 1:4; 1Te 2:8   * 3:17 Diu 15:7   * 3:18 Je 2:15-16   * 3:21 Hi 4:16   * 3:23 Jo 6:29, 13:34   * 3:24 Ro 8:9; 1Jo 4:13

4

God Hîmîn Yaaik ketike hîmîn enum memipîn

1 *Nai yinan, mît yapîrwe newepyapîr hîm enum me memipîn hîr epei nen nerer wit. Yi ap eiyîmtau hîm me mît yapîrwe hîr natîp God Hîmîn Yaaik kau ketikeri au. Yi han ekitet werek hîm yapîrwe mît netpim te yi eiyîrtei hîm mîr hîram me herwe o hîram me God. Hîm me mît in hîram me herwe te yi eiweikîn sip eiwetîwem. 2 *Mar ik yi eiyîrtei God Hîmîn Yaaik kau ketikewi. Keimîn katîp God keruwet Jisas Krais hîrak kan keweikînhis kîre mîtîk, hîrak God Hîmîn Yaaik kau ketikerek. 3 *Keimîn ap katîp ke Jisas kar ik, “herwe kau ketikerek,” hîrak ap ke God au. Herwe (o tîpir) hîrak ke mîtîk kepan ke Krais. Yi epei yemtau maain hîrak kaknen. In ek menmen mîrak enum epei man. 4 *Nai yinan yaain, yi ne God te yi epei yinîni yentar hîrak iuwe kerek kekre han ki hîrak kinîn hîrak kerek kekre han ke mît ne tî enun nemipîn. 5 *Mît enun nemipîn hîr ne God au. Hîr ne tî keriyen. Menmen hîr netpim hîram me tî te mît ne tî nemtewem nisesim. 6 *Te haiu mît ne God. Neimîn nertei God hîr nemtau hîm maiu. Neimîn au, hîr nemtau hîm maiu au. Emîr im haiu mertei God Hîmîn Yaaik katîp mît hîm yaaim, haiu mertei herwe au matîp mît hîm enum me memipîn.

God hîrekes Haai ke han tewenînai haiu mît

7 *Yi nai yinan, haiu hanhanan. Menmen im me haiu hanhanan hîram menmen me God keremem. Keimîn hanhan nîrak yinan, hîrak

nîkan ke God, hîrak kerteiyek werek. 8 *Keimîn han tewenîn nîrak yinan au, hîrak ap kertei God kentar hîrak God hîrekes hîrak Haai ke han tewenîn mît. 9 *God hîrak keteiknai hîrak hanhanai kar ik: Hîrak kesiuwe Nîkan kîrak kiutîp kerekek hîrak kan kekepai te haiu mamu werek werek. 10 *Menmen me han tewenînem hîram mar im. Haiu han tewenîn God im em ap minîn meteikîn mît em au. God kinîn hanhanai kesiuwe Nîkan kîrak te hîrak kesak menmen enum haiu mîrîakem, menmen im meteikîn mît menmen me han tewenîni. 11 *Yi nai yinan, menmen mar im God keteiknai hîrak han tewenînai, te haiu hanhanan. 12 *Haiu ap nîpaa mîtîk keiyak kîr God au. Haiu hanhanan te God kau kekre han kaiu haiu han tewenînek werek werek. Haiu mertei hîrak han tewenînai. 13 *Haiu mertei haiu metike God haiu mau han kiutîp mentar hîrak nîpaa kewetai Hîmîn kîrak Yaaik ketikewai kepu. 14 *Haiu epei mîr Jisas te haiu mewepyapîr hîm im: God Haai kesiuwe Nîkan kîrak te hîrak kakîkaap mît miyapîr niutîp niutîp me tî ik e, kakremir menmen enum hîr nîrîakem. 15 *Keimîn katîp Jisas hîrak Nîkan ke God, hîrak ketike God tau han kiutîp. 16 *God hîrekes Haai ke han tewenîn, te haiu mertei hîrak han tewenînai. Mîtîk kerek han tewenîn mît, hîrak ketike God tepu han kiutîp. 17 *Haiu mertei God hanhan haiu han tewenîn mît werek werek. Haiu mîrîakem te maain wî God skelim mît, haiu ap mîneinîk au. Menmen haiu mîrîakem in, hîram mîre menmen nîpaa Krais kîrîakem. 18 Keimîn kertei God han tewenînek, hîrak

* 4:1 Mt 7:15; 1Jo 2:18; 2Jo 7; 1Te 5:21 * 4:2 1Ko 12:3 * 4:3 2Jo 7; 1Jo 2:18 * 4:4 1Jo 5:4-5; Mt 12:29 * 4:5 Jo 15:19 * 4:6 Jo 8:47 * 4:7 1Jo 2:29 * 4:8 1Jo 4:16 * 4:9 Jo 3:16 * 4:10 Ro 5:8-10; 1Jo 2:2 * 4:11 Mt 18:33 * 4:12 Jo 1:18; 1Jo 2:5-6 * 4:13 2Ko 1:22; 1Jo 3:24 * 4:14 Jo 3:17 * 4:15 1Jo 5:5 * 4:16 1Jo 4:8 * 4:17 1Jo 2:28

ap kineinik au. Keimin han tewenin God werek h̄rak ap kinaain menmen au. Mitik kinaain kenmak? H̄rak kinaain kentar h̄rak God kakawaankek me menmen enum nipaa h̄rak kirakem. Keimin kinaain God, h̄rak han tewenin God ketike mit werek werek au. ¹⁹ Haiu han tewenin God ketike mit mentar nipaa enum eik God kinin han teweninai, haiu m̄karu han tewenin nai yinan. ²⁰ Mitik hak katip kar ik: “Hi han tewenin God,” te h̄rak han enuk keriuwe kirak yinak, h̄rak mitik enuk kewenin him. Haiu mit ap m̄r God au. Keimin kir kirak yinak te h̄rak ap han teweninek au, kakirkeik te h̄rak han tewenin God kerek h̄rak ap kerek wen au? H̄rak han enuk keriuwe kirak yinak, h̄rak han tewenin God taauye! ²¹ *Him im haiu metpiyem meke him me Krai man. H̄ram mar im: Keimin han tewenin God h̄rak han tewenin kirak yinak.

5

Mit nises him me God naninin menmen enum me ti

¹ *Neimin han kitet Jisas h̄rak mitik God kehimitanek kakikaap haiu mit, h̄r n̄re n̄kerek ne God. Neimin han tewenin God Haai, h̄r han tewenin N̄kan kirak. ² Haiu han tewenin God haiu mises him m̄rak te haiu mertei haiu han tewenin n̄kerek n̄rak. ³ *Haiu mses him me God te haiu han teweninek. Haiu han teweninek te him m̄rak h̄ram menipai han enuk au. ⁴ *Haiu han enuk au mentar haiu n̄kerek ne God te haiu maminin menmen enum me ti. Mamirkeik te haiu maminin menmen enum me ti? Haiu mises him me God h̄rak kekepai haiu mamininem. ⁵ *Neimin naninin menmen enum me ti? Mit kerek han kitet Jisas h̄rak N̄kan ke God

kerekek h̄r keriyen naninin menmen enum me ti.

God kewepyapir menmen me Krai werek werek

⁶ *Haiu mertei Jisas h̄rak N̄kan ke God kentar nipaa God keteiknainyaek me wi mitik Jon ketenen Jisas k̄k̄rek keriuwe tipar. H̄rak p̄ke keteiknainyaek me wi Jisas kaa hemkre m̄rak mewen. God Himin Yaai h̄rak Haai ke him yaaim. H̄rak kemipin au. H̄rak katip Jisas h̄rak N̄kan ke God. ⁷⁻⁸ *Menmen wikak meteiknainyaek. God Himin Yaai keteiknainyaek. Menmen mitik Jon kirakem wi kerek nipaa h̄rak ketenen Jisas k̄k̄rek keriuwe tipar h̄ram meteiknainyaek. Im metike haiu han tewenin wi Jisas kaa hemkre m̄rak mewen. Menmen wikak im meteiknai menmen miutip me Jisas. H̄ram matip Jisas h̄rak N̄kan ke God. ⁹ *Haiu memtau him mit netpiyem haiu misesim. Haiu memtau him me mit te haiu mamimtau him God ketpaiyem me N̄kan kirak mentar him m̄rak minin him me mit. ¹⁰ *Te neimin nises him me God h̄r nertei nekere han kir him me God h̄ram yaaim. Nipaa God ketpim me Jisas kar ik: “H̄rak N̄kan kai.” Neimin ap nises him me God h̄r ap nemtau him nipaa God ketpim me N̄kan kirak. Mit in natip God kemipin. ¹¹ God ketpai him im e. H̄rak epei kekepei haiu mamu tipmain tipmain enum eik. H̄rak kekepei keriuwet N̄kan kirak kan kaa kentar nu tentarakit kesak menmen enum haiu m̄riakem. ¹² *Keimin ketike Jisas tau han kiutip, h̄rak kaku tipmain tipmain enum eik. Keimin au, ap te kaku kaktikerek au.

Haiu emirtei haiu mamu tipmain tipmain enum eik

* 4:21 Mt 5:44-45; Mk 12:29-31 * 5:1 1Jo 4:15 * 5:3 Jo 14:15, 23-24; 2Jo 6; Mt 11:30 * 5:4 Jo 16:33 * 5:5 Ro 8:37; 1Jo 4:4 * 5:6 Jo 1:29-34; 1Jo 1:7 * 5:7-8 Jo 15:26 * 5:9 Jo 5:32-37, 8:18 * 5:10 Ga 4:6 * 5:12 Jo 3:36

13 *Hi hewisi t̄wei ik te yi m̄it kerek yises N̄ikan ke God yi eiȳrtei yi yayu tipmain tipmain enum eik. 14 *Haiu ap ȳnk enuk te haiu mitehi God me menmen mentar menmen im. Haiu mertei haiu mit̄wekhi me menmen mises han k̄rak, h̄rak kak̄mtau h̄m maiu. 15 Haiu mertei h̄rak kak̄mtau menmen haiu mit̄wekhiyem, te haiu mertei h̄rak kak̄weteiyem. 16 *Keim̄n k̄r k̄rak yinak k̄riak menmen enum ap te mam̄riak h̄rekes kaki, h̄rak ekitehi God te h̄rak kak̄ikepik te h̄rak kaku werek werek. Menmen ham m̄it̄k k̄riakem h̄ram mam̄riakek kaki. Keim̄n kak̄riakem h̄rak kaki, te yi ap eiȳitehi God ke m̄it̄k ik au em̄it! 17 Menmen enum yap̄rwe m̄it n̄riakem meremir h̄m me God. Te menmen enum im h̄r n̄riakem h̄ram mam̄nip God han enuk waswas te h̄rak kak̄riuwet m̄it nan̄no si waswas au. 18 *Haiu mertei keim̄n h̄rak N̄ikan ke God h̄rak k̄riak menmen enum yap̄rwe au. God N̄ikan k̄rak h̄rak naanm̄pre m̄it̄k kar ik te Seten kak̄rekȳwek enum au. 19 *Haiu mertei haiu ne God te m̄it han yap̄rwe nau t̄i Seten naanm̄pror h̄r nises h̄m m̄irak. 20 *Haiu mertei N̄ikan ke God epei kan kekepei te haiu mertei God kiut̄ip en kerekek. Ap keiyak au. Haiu metike God kiut̄ip en kerekek, haiu mau han kiut̄ip en kerekek kepu h̄rak kekepai, haiu mamu tipmain tipmain enum eik. 21 *Nai yinan, yi eiweik̄n sip eiwet t̄ipir.

Mep̄ir keremem

* 5:13 Jo 20:31 * 5:14 Jo 14:13, 16:23; 1Jo 3:21-22 * 5:16 Mt 12:31 * 5:18 1Jo 3:9; Jo 17:15 * 5:19 1Jo 4:6 * 5:20 Jo 17:3 * 5:21 1Ko 10:14

Tiwei Jon Kewisik - 2 Menmen me tiwei ik

Jon katip gude 1:1-3

Yi eiyises menmen me han
tewenin mit 1:4-6

Yi naanempre hiras me him
eenum me memipin 1:7-11

Jon katip him mikaru 1:12-13

¹ *Hi mitik iuwe ke mit ne
weiwik me God, hi hewis tiwei
ik ken ti mite nipa God ke-
himitenut ti niki pirak. Te ti
kerepep au. Ti hetike nikerek
nit. Hi han tewenini iuwe. Hi
kerekek au. Hi hetike mit miyapir
keriyen nises him me God. ² Haiu
han tewenini mentar him yaaim
me God mau mekre han kaiu,
mamu mantikewai tipmain tip-
main enum eik. ³ Hi hanhan
God Haai ketike Nikan kirak Jisas
Krais hirakit han yaaik kirakit
kaku kaktikewai. Hirakit han
teweninai te haiu mamu werek
werek, mentar haiu mises him
yaaaim mirak haiu han teweninan.

Haiu hanhan mit

⁴ *Hi hemtau nikerek nit han
hir nises him me God mar ke
nipaa hirak God ketpaiyem, te hi
han yaaik iuwe. ⁵ *Te in ek mite
yaaip hi pike hetput, "Haiu mit
hanhanan." Him im me petepin
au. Nipaa ein hiram mepu haiu
memtewem me wi haiu mit minin
mises him me God. ⁶ *Haiu han-
han God te haiu emises him mirak.
Nipaa him im hirak ketpaiyem
hiram im: Haiu hanhanan.

Haiu emises him me Krais

⁷ *Mit yapirwe epei newep
nerer wit nemipin mit miyapir.
Hir nepakin Jisas hirak keit yink
kar ke haiu mit keriyen hirak
kan ti ik. Mit nar ik hir enun
newisesik, hir nepan ne Krais. ⁸ Yi

naanempre hiras te yi ap eiyises
menmen yar ke hir nisesim, te
yi eiyiwaank menmen yaaim
God kewisim mekre han ki. Yi
eirak menmen im te maain yi
eiyit menmen yaaim yapirwe God
kakwetiye. ⁹ *Neiyin newis him
ham mekre namin me him me
Krais, God ap kau ketikeri au.
Neimin nises him im keremem me
Krais, hirak God Haai ketike Nikan
kirak tatu tatkiteri. ¹⁰ *Neiyin
naninen ap nises him me Krais
mar im au, hir nises him ham,
yi ap eiyitpor naninen nanikre
winak ki au. Yi ap eiyitpor: "God
kakiKepi yi eiyu werek werek."
Menmen im au emit! ¹¹ Keiyin
kaktip mitik enuk kar ik: "Ti
ehu werek werek," hirak kire
wariyakit kirak ke menmen enum
mitik ik hirak kakriakem.

Him ham hiram mikaru

¹² *Hi hanhan hetpi menmen
yapirwe te hi hnapen hewisim
mau tiwei ik au. Hi hanhan anen
ari te haiu emtipan menmen haiu
emu han yaaik. ¹³ Nikerek ne heiy-
iuwe pit hir nesiuwe him netpi "Yi
yaain."

Mepir keremem

* 1:1 1Pi 5:1; 3Jo 1   * 1:4 3Jo 3   * 1:5 1Jo 2:7, 3:11   * 1:6 1Jo 5:3   * 1:7 1Jo 4:1-3
* 1:9 1Jo 2:23   * 1:10 Ef 5:11; 2Te 3:6   * 1:12 3Jo 13-14

Tiwei Jon Kewisik - 3 Menmen me tiwei ik

Jon katip mitik Gaias gude 1:1-4

Jon kewenipi Gaias me menmen
eyaaim hirak kiriakem 1:5-8

Jon kene mitik Daiotrefis 1:9-10

Jon kewenipi Demitrias me
menmen eyaaim hirak
kiriakem 1:11-12

Jon katip him mikaru 1:13-15

1 *Hi mitik iuwe ke mit ne
weiwik me God, hi hewis tiwei ik
ken ti Gaias. Hi han tewenit
iuwe. 2 Ti kai yaaik hi hanhan God
kakikepit te ti ehu werek werek
me menmen ti hiriakem. Hi han-
han ti yink kit kaku werek kar ke
himin kit kepu werek werek, ti
hises God. 3 *Hi hertei menmen ti
hisesim hentar nai yinan han nan
netpo ti hises him me Krais werek
werek. Hekrit hekrit ti hises men-
men yaaim mar ik. 4 Menmen ham
ti hiriakem hiram menipa hi han
yaaik. Ti hises God werek werek te
menmen im menipa hi han yaaik
wisenuk.

*Mit natip Gaias hirak yaaik
kiriak menmen yaaim*

5 Ti kai yaaik, ti hiriak menmen
yaaim me God. Ti naanmipre mit
nerer wit wit kerek newepyapir
him me God. Ti hetari ninaan
mir te ti epei hekepi. 6 *Naiu
yinan han hir pike nan in natip
haiu mit in ne weiwik me God hir
netpai ti epei hekepi. Hi hanhan
ti wen ekepi ewetir menmen me
wi hir naninen te hir nanino nan-
rer wit wit nanwepyapir him me
God. Menmen mar im ti ereky-
orem mamnip God han yaaik.

7 *Hir ninaaiwir wit kir ik nen
newepyapir him me Krais te hir
ap nari menmen miutip me mit
hir nises him me God au. 8 Te

haiu hirras emkepi naanempror
te haiu mamtikeri mamriak men-
men miutip me him me God.

*Him me Daiotrefis ketike Demi-
trias*

9 Hi hewis him mau tiwei
hesiuwerek ken mit ein ne weiwik
me God. Te Daiotrefis hirak
hanhan kakinin mit naanmamri.
Hirak ap kemtau him mai kisesim
au. 10 Maain hi anen arit,
hi ewepyapir menmen hirak
kiriakem. Hirak kesiuwe him
weinim katip haiu mit in enum
enum. Te im keremem au.
Hirak ap kari naiu yinan han
newepyapir him me God kewisi
nen winak kirak au. Te mit
han hir hanhan nanwisi nanikre
winak kir, hirak keweni. Hirak
keweni keriyen au, hirak kepri
nenpin nekepin winak mit
nererik newenipi God neitak.

*Demitrias kiriak menmen
yaaim keremem*

11 *Kai yinak ti eriak menmen
enum ehisesim au emit! Ti eriak
menmen yaaim ehisesim kere-
mem. Keimin kiriak menmen
yaaim kisesim, hirak mitik ke God.
Keimin au, hirak au. 12 *Mit
yapirwe in hir natip Demitrias
hirak yaaik. Him hirak kew-
pyapirem hirekes kisesim. Haiu
mit in matip hirak yaaik. Ti hertei
menmen haiu metpiyem hiram
yaaim.

Him ham hiram mikaru

13 *Hi hanhan etput him
yapirwe te hi hinapen ewisim
mau tiwei ik au. 14 In ek hi anen
arit te hawir watipakit menmen.
15 Hi hanhan ti ehu werek werek.
Nit yinan in netput nar ik: "Ti
yaaik." Ti atip naiu yinan ein "Hir
yaain."

Mepir keremem

* 1:1 2Jo 1 * 1:3 2Jo 4 * 1:6 Ta 3:13 * 1:7 1Ko 9:12, 15 * 1:11 1Jo 3:6-10 * 1:12
Jo 19:35 * 1:13 2Jo 12

Tiwei Jut Kewisik Menmen me tiwei ik

Jut katip mit ne weiwik me God
gude 1:1-2

Him me menmen enum mit
enun enemitetpin hir nisesim
1:3-13

Maain God kakawaank mit enun
ekerek hir nemitetpin 1:14-16

Jut katip mit hir neneses him
eme God werék werék 1:17-23

Jut kitehi God naanmampre mit
1:24-25

1 *Hi Jut, hi hiriak menmen
me Jisas Krai, hi nikik ke mitik
niuk mirak Jems. Hi hewis
tiwei ik hesiuwerék ken yi mit
nipaa God kehimiteni yi yisesik,
hirak han tewenini, Jisas Krai
hirak naanmipri. 2 *Hi hanhan
God hirak kakrekyi yaaim, han
tewenini, yi eiyu werék werék
wisenum.

*Mit neweikin sip newet him
yaaim me God hir hiriak enum mar
im*

3 *Nai yinan yaain, hi han-
han hewis tiwei hesiuwerék
ke menmen yaaim God hirak
kerekyeyem kaktaihis, te hi
han kitet hetpi menmen ham
hetpi him manp. Yi han tokik
eiyu eiyises him yaaim nipaa
God kewet haiu mit nisesik,
hirak keweteiyem miutip. 4 *Hi
hewisiyem hentar mit han
nisawin menmen hir nisesim
mekre han hir nan nau netikewi
nekre winak ke yi yewenipi niuk
me God yekrerek. Nipaa him
me God mit newisim mau tiwei
matip mit nar ik God kakawaanki.
Mit nar ik neweikin sip newet
God neweikin him mirak yaaim

mamkepi, hir hiriak enum neri-
uwerem hir nises menmen enum
me neiyewewan. Hir neweikin sip
newet Jisas Krai, hirak kerekek
naanmiprai hirak kaiu Iuwe. 5 *Yi
epe yertei werék him yaaim me
God hir mit nepei netpiyem te
hi hanhan pike ekekyi han ki
heriuwe him im. Nipaa Mitik
Iuwe kari mit ne weiwik me
Isrel neit wit Isip, ketorhis ker-
ken. Te maain, hirak kenep mit
han hir nisesik au. 6 *Nipaa mit
ensel han hir ap nises menmen
werék God epei kehimitenorem
au. Hir ninaaiwir menmen God
kehimitenorem metike wit hir
newik, te God kewisi naanmipror
nekre wit enuk toto nire mit enun
nekre winak enuk ke gavman,
hir nemiwir wi God skelim mit.

7 *Hi hiriak han ki hetpi him
me mit ne wit Sodom, wit Gomora
netike mit ne wit kike meweikin
wit iuwe. Hir enun nire mit enun
in ek hir nau netikewi. Hir niwaa
netike mit han, miyapir au, te
menmen enum im merekiror han.
God kewaanki keriuwe si enum
mar ke si enum mamu tipmain
tipmain enum eik. Menmen im
em God kerekyorem hiram mire
himin meteiknai mekam maain
mamnen mamnep mit enun.

8 *Mit enun nau netikewi nekre
winak yi yewenipi God yekrerek,
hir hiriak enum nar ke mit enun
ne wit Sodom. Mit in nentar
menmen hir nityak nirem, hir
hiriak enum me neiyewewan, hir
neweikin sip newet God kerek
naanmipri, hir natip netawin mit
ensel ne wit ke God. Te ensel
kerek ninin mit in hir ap hiriak
menmen mar im au. 9 *Nipaa
Maikel hirak mitik ensel iuwe
kinin, hirak ketike Seten tatipakit
tenehakit keimin kakit yink ke
Moses hirak kaa. Maikel kertei
hirak ap yaaik te hirak kene Seten

* 1:1 Mt 13:55 * 1:2 2Pi 1:2 * 1:3 1Ti 1:18 * 1:4 Ga 2:4; 2Pi 2:1 * 1:5 2Pi 1:12; Eks
12:51; 1Ko 10:5 * 1:6 2Pi 2:4, 9 * 1:7 Jen 19:1-25; 2Pi 2:6, 10 * 1:8 2Pi 2:10 * 1:9 Dan
10:13, 21, 12:1; Rev 12:7; 2Pi 2:11; Sek 3:2

kesiuwe h̄im enum au. H̄irak kerekek kat̄ip kar ik: “M̄it̄ik Iuwe God kaknit me h̄im mit enum.”¹⁰ *Te m̄it enun nau netikewi nekre w̄inak yi yewen̄ipi niuk me God yekrerek, h̄ir nat̄ip enum me menmen h̄ir nep̄itariyem. Me menmen h̄ir nerteiyem nisesim nar ke miyak h̄ir neke yaank nises han k̄ir n̄ir̄iakem, menmen im h̄ir m̄it n̄ir̄iakem nisesim h̄iram mam̄iwaanki.¹¹ *H̄ir nan̄iwaank h̄iras. H̄ir nises menmen enum m̄it̄ik Ken n̄ipaa k̄ir̄iakem, h̄irak han tewen̄in God o m̄it au. M̄it in neweik̄in han k̄ir nises menmen enum n̄ipaa m̄it̄ik Belam kisesim kemip̄in m̄it ne Isrel keriuwerem te h̄ir nises menmen enum. H̄irak k̄ir̄iak menmen ik kent̄ar h̄irak hanhan kak̄it̄i pewek. H̄ir nan̄iwaank h̄iras nentar h̄ir n̄ir̄iak enum nar ke n̄ipaa Kora k̄ir̄iakem me w̄i h̄irak kare kak̄ikreh̄ir ke m̄it̄ik Moses, h̄irak kat̄ip kak̄in̄inek te God au kak̄ip kaa.¹² *M̄it in nemip̄in h̄ir n̄ire nan m̄isaw̄in mekre wan te sip mamnen mamnep nan te h̄iram mamwep. M̄it nar ik netikewi yaam menmen me han tewen̄in n̄ipaa Krai kaa, h̄ir ap n̄ineini yi yaineri au. H̄ir naanm̄ipre h̄iras keriyen. H̄ir nises h̄im ham h̄im ham h̄ir nar ke nap̄i haw̄i kewik au te n̄ime met̄it̄iw̄ek meriuwetek kakno. M̄it h̄ir enun ap nankaap m̄it nar ke nu mari n̄ikim au me w̄i maain m̄it nertei h̄iram mamri. H̄ir m̄it n̄ire nu epei kaa, m̄it han n̄iwaai h̄ine newep̄ep puk m̄irak nentar h̄iram ap mari mekepi au.¹³ *M̄it in nemip̄in h̄ir n̄ire mani s̄ir iuwe. Menmen enum h̄ir n̄ir̄iakem h̄iram m̄ire t̄iw̄erpek me mani s̄ir m̄it n̄irem. M̄it h̄ir neweik̄in sip newet h̄im yaaim me God te h̄ir n̄ire h̄ir mau nepni m̄inaaiw̄ir kerek epei mewiyen, h̄iram menep men han han. God

kehimitan wit k̄ire wit toto enum ke m̄it in te h̄ir enu en̄it tipmain tipmain enum eik.

God kakrekyor enum me menmen enum h̄ir m̄it nisesim

¹⁴ *N̄ipaa enum eik m̄it̄ik niuk m̄irak Inok h̄irak Adam nepenyek k̄irak, h̄irak kewis h̄im mau t̄iwei kat̄ip kar ik: “Yi eiȳimtwewem. M̄it̄ik Iuwe kaknen kakteike m̄it n̄irak yaain ensel,¹⁵ h̄ir nan̄inen skelim m̄it nanwep̄yap̄ir menmen enum h̄ir n̄ir̄iakem nanwep̄yap̄ir h̄im enum n̄ipaa h̄ir netpim men God.”¹⁶ *M̄it in nemip̄in h̄ir netpepan nemip̄inan han enuk neriuwe menmen epei man. H̄ir nises han k̄ir keriyen. H̄ir nat̄ip h̄im iuwe newen̄ipi h̄iras nat̄ip h̄ir yaain, h̄ir nemitet̄p̄in nanri han ke m̄it han te h̄ir en̄it menmen m̄ir h̄ir hanhanem.

Yi han tokik eiyu eiyises h̄im yaaim me God

¹⁷ *Te yi m̄it au. Yi wen han ekitet menmen n̄ipaa m̄it aposel kerek Jisas Krai kehimiteni h̄ir newep̄yap̄ir h̄im m̄irak haiu epei metpi h̄iram mamnen.¹⁸ *H̄ir netpi w̄i maain menep Jisas p̄ike kaknen, m̄it han nan̄inwes̄is nanitetnaan m̄it kerek h̄ir nises h̄im me God, h̄ir nanises han k̄ir enuk.¹⁹ *M̄it in keriyen h̄ir nanwep haiu m̄it miyap̄ir ne weiw̄ik me God mam̄inke hasinaiu. H̄ir nanises menmen m̄it ne t̄i h̄ir hanhanem. God H̄im̄in Yaaik kaku han k̄ir au.²⁰ *Te yi nai yinan yi eikaapan h̄iras eiyises h̄im yaaim iuwe me God in ek yi yisesim. Yi yitehi God menmen, yi yewis God H̄im̄in Yaaik k̄irak kak̄ikepi.²¹ Yi eiyises God wer̄ek wer̄ek te h̄irak kakteikni h̄irak han tewen̄ini. Yi yemer̄ir w̄i maain

* 1:10 2Pi 2:12 * 1:11 Jen 4:3-8; 1Jo 3:12; 2Pi 2:15; Nam 31:16; Nam 16:1-35 * 1:12 2Pi 2:13, 17; Esi 34:8 * 1:13 Ais 57:20; 2Pi 2:17 * 1:14 Jen 5:21-24; Diu 33:2; Mt 25:31 * 1:16 2Pi 2:10, 18 * 1:17 2Pi 3:2 * 1:18 2Pi 3:3 * 1:19 1Ko 2:14 * 1:20 Kl 2:7; 1Te 5:11

Mit̄k Iuwe kiau Jisas Kraiſ piſe kaknen kakrekyi yaaim te yi yayu yaitikerek tipmain tipmain enum eik. ²² Yi han tewein yikaap mit̄ kerek niſes God te mit̄ han nari han k̄r nanisēs menmen enum. ²³ *Yi yekepi yari mit̄ han k̄r te h̄r enaaiw̄r menmen enum eiyr̄ ke mit̄k h̄rak kekin menmen yaaim minatin mekre ſi waswas. Mit̄ han yi han teweini yekepi yari han k̄r te h̄r enaaiw̄r menmen enum, yi naanempre h̄ras te menmen enum h̄r niſesim ap te mamri han ki yi eiysesim au em̄t!

Jut kewen̄pi niuk me God

²⁴ *Hi hanhan God h̄rak Iuwe te kak̄kepi yi ap eiyses menmen enum, h̄rak iuwe te kakwiſi yi han yaaik prar prar einen eiyr̄p ninaan m̄rak me w̄i h̄rak skelim mit̄ te yi yn̄k enuk eiyyu au. Yi han yaaik iuwe eiyyu. ²⁵ *Hi hanhan haiu mewen̄pi niuk me God h̄rak kiut̄p kerekek epei kekepai ketaihis keriuwe menmen yaaim n̄paa Mit̄k Iuwe kiau Jisas Kraiſ kerekyeyem. Hi hanhan h̄rak kakre Mit̄k Iuwe kaku, h̄rak naanm̄pre menmen, h̄rak yaaik kin̄n menmen yap̄rwe, niuk m̄rak iuwe. N̄paa enum eik h̄rak kepu karik. N̄paa ein ere in ek ere maain tipmain tipmain enum eik, h̄rak kakpau kakpar ik.

Mep̄r keremem

* 1:23 Emo 4:11; Sek 3:2; Rev 3:4

* 1:24 Fl 1:10; 2Pi 3:14; 1Te 5:23

* 1:25 Ro 16:27; 2Pi

Menmen Jon Kityak Kirem - Revelesen Menmen me tiwei ik

Jon katip mit ne sios gude 1:1-8
Jon kinin kityak kir menmen,
ehirak kewis him men sios
mar 7 1:9-3:22

Him me tiwei ketike tirhin mar
7 4:1-8:1

Him me taur mar 7 8:2-11:19

Him me kirin ketike miyak wik
12:1-13:18

Menmen ham Jon kityak kirem
14:1-15:8

Sar mar 7 menmen mekrerem
emeteiknai God han enuk
16:1-21

God kewaank wit Babilon,
miyak enuk wik etetike Seten
17:1-20:10

Him me God skelim mit yapirwe
20:11-15

Him me nupela nepni, metike
ti, metike ewit hak Jerusalem
21:1-22:5

Him me Jisas pike kaknen 22:6-
17

Jon katip mit him mīkaru 22:17-
21

Him me tiwei ik

¹ *Tiwei ik hirak ke him
nipaa misawin meit, te in ek
God kewepyapirem katip Jisas
Krais em. Hirak kewepyapirem
ketpīwekem te Jisas kakteikin
mit kerek nisesik kakteiknorem
kakītpor menmen te menep
mammen. Krais hirak keruiwet
mitik ensel kiutip kewepyapirem
ketpo hi Jon em, hi hirak menmen
me Mitik Iuwe Jisas Krais. ² Hi
Jon hi hewis menmen yapirwe hi
epei hirem. Hi hetpi him manp hi
hemipin au. Him im hiram him
God ketpim mekite him Jisas Krais
hirak keruiwet mitik ensel kirak
kan kewepyapirem ketpewem.

³ *Mitik kerek hirak kakikine
him im mamno nikip me mit
miyapir ne God, hirak han
yaaik kaku. Mit miyapir kerek
hir nemtau him im kerek God
kewepyapirem maain hiram
mammen, hir enisesim werek
werek, hir han yaaik nanu. Hir
han yaaik nanu nanintar wi
menep te menmen im mamnen.

*Jon kewis tiwei ik ken mit nises
God neit wit hispinak wik (7)*

⁴ *Hi Jon hi hewis tiwei ik ken
yi mit miyapir han yi ne weiwik
me God yi yeit wit hispinak wik(7)
me provins Esia. Hi hanhan God
kerek nipaa kepu ere in kepu
maain kakpau, hirak kakrekyi
yaaim yi eiyu werek werek.
Himin hispinak wik (7) yaain nerp
ninaan mirak menep yeno hirak
kewim naanmirai haiu mit hir
nanrekyi yaaim yi eiyu werek
werek. Hi hanhan hir nantike
Jisas Krais hir nanrekyi yaaim
yi eiyu werek werek. ⁵ *Krais
hirak kewepyapir werek werek
him me God. Hirak Mitik ik
kerek kaa God kinin kikiak hirak
kekrit kau keit. Hirak Mitik Iuwe
kakinin naanmamre mit nanu ti.
Hirak hanhan keruiwai, hirak
kesak menmen enum mekre han
kaiu kentar hirak kaa hemkre
mirak mewen. ⁶ *Hirak kenipai
haiu mit haiu mire mit iuwe ne
weiwik mirak, haiu mit niutip
niutip haiu mitehi God kakikaap
mit mamir ke pris nanriakem te
haiu mamrirak menmen me Haai
kirak God. Hi hanhan Jisas Krais
kakit niuk iuwe, hirak naanmire
mit, hirak kakre iuwe tipmain
tipmain enum eik.

⁷ *Yi eiyimtwem! Hirak Krais
kaknen kakrau napir. Mit miyapir
yapirwe maain nanirek nanriuwe
nanamir kir. Hir nantike mit

* 1:1 Dan 2:28-29; Rev 1:19, 22:6 * 1:3 Rev 22:7, 10 * 1:4 Eks 3:14-15; Rev 3:1, 4:5, 8, 5:6,
11:17, 16:5 * 1:5 Jo 18:37; Rev 3:14, 17:14; Kl 1:18; Sam 89:27; 1Jo 1:7, 4:10 * 1:6 1Pi 2:5,
9; Rev 5:10, 20:6 * 1:7 Mt 24:30; Jo 19:34-37

ne Isrel kerek maamrer n̄r n̄paa h̄r nak̄p nau h̄repiṭ m̄rak, h̄r nan̄irek, te h̄r yap̄rwe nau ṭi nank̄tek nan̄itar h̄r nan̄inein̄k kakriyei nan̄ino ninaan me God. Hi han̄han menmen im mamnen. Hi hetpi werek.

8 **“Hi God kerekek hi h̄r̄iak menmen yap̄rwe te menmen yap̄rwe mamwen̄pi niuk mai.”* God iuwe naan̄m̄pre menmen yap̄rwe kerek n̄paa kepu ere in kepu maain kakpau, h̄rak kat̄p menmen im.

Jon kepu k̄ityak k̄r Krai

9 **Hi Jon hi ki yinak. Hi etikewi haiu m̄t ne Jisas. Hi etikewi m̄t han neraiwaank te haiu misen menmen me God haiu m̄nak̄in tokim emisesik. H̄r m̄t ne Gayman nep̄ra newisa hi heit w̄nak enuk heit wit wan kimaak keketik niuk m̄rak Patmos, hentar hi ewep̄yap̄r h̄m me God hi hat̄p m̄t hi hises menmen n̄paa Jisas h̄rak ketpim.* 10 *Me w̄ Sande h̄ram w̄ me M̄t̄ik Iuwe, God H̄m̄n Yaaik kan kentar han kai te hi hepu h̄tyak hi hemtau h̄m ke m̄t̄ik keit sip kai h̄rak kat̄p h̄m iuwe kewen ken yan̄m̄n k̄re tuk̄in.* 11 *Hi hemtau m̄t̄ik eik kat̄p kar ik: “Ti ewis menmen yap̄rwe ti eh̄rem h̄ram mamu ṭ̄wei. Epei au, ti esiuwerek kakno m̄t̄ miyap̄r ne weiw̄k me God h̄r nises h̄m m̄rak h̄r nau neit wit hisp̄nak wik (7) im e: Wit Efe-sas, wit Smena, wit Pegamam, wit Taiataira, wit Sadis, wit Filadelfia mekite wit Leodisia.”*

12 *Hi heweik̄in eh̄r keim̄in kerek ketpo h̄m. Hi heweik̄in epei au, hi h̄r gol m̄wap̄in lam hisp̄nak wik (7) h̄ram mau.* 13 **Kekre n̄m̄n ke lam me gol keiyak kerp keweik̄in k̄re m̄t̄ik. H̄rak kam̄r laplap iuwe nokim ere m̄wap̄in hit̄ m̄rak; H̄rak*

kak̄r let me gol h̄ram meweik̄in h̄repiṭ mau han pank̄ k̄rak. 14 **Maat k̄rak ketike paan k̄rak h̄rak hike k̄re napi o hore hike ȳwau. Nanam̄r k̄rak kerh̄he k̄re si te h̄rak kak̄r menmen yap̄rwe mekre han ke haiu m̄t.* 15 **H̄t̄ m̄rak m̄re ain m̄t newis̄m mekre si maain met̄r h̄r nesesis̄m ere h̄ram m̄r. Hi hemtau h̄m k̄rak h̄rak kat̄p h̄m iuwe kewen ke yan̄m̄n kar ke hit̄k siurik m̄r̄re.* 16 **H̄rak ketenen h̄r mar hisp̄nak wik (7) mekre his yaaim m̄rak. Menmen m̄re h̄ne me his kat̄in ken p̄nak ken p̄nak metpaan moke h̄m k̄rak. Ninaan m̄rak h̄ram m̄r mar ke wep̄ni k̄r kau n̄m̄niuwe ek.*

17 **Hi h̄rek, hi henkew̄in menep hit̄ m̄rak har ke m̄t̄ik epei kaa. Te h̄rak kewis his yaaim m̄rak mentera h̄rak ketpo kar ik: “Ti ap enapen. Hi m̄t̄ik kerek n̄paa menmen ap mepu, au hi hepu, hi maain apau. Hi Jisas kerekek. 18 Hi kerekek hi hepu. N̄paa m̄t̄ neiyep hi haa te in ek ṭi h̄ra. Hi ahu ṭipmain ṭipmain enum eik. Hi kerekek hi iuwe te hi enip m̄t̄ miyap̄r kerek naa h̄r nan̄ino si o au en, h̄r nan̄ino wit ke God nanu werek.* 19 **Te ṭi ewis menmen mamu ṭ̄wei maain ṭi ah̄rem. Menmen in ek mepu metike menmen maain mamnen.* 20 **H̄r mar hisp̄nak wik (7) ṭi h̄rem mau his yaaim mai h̄ram metike lam gol mar hisp̄nak wik (7), h̄ram m̄re tok piksa im. H̄r h̄ram m̄re m̄t̄ iuwe h̄r naan̄m̄pre m̄t̄ miyap̄r ne weiw̄k me God nau wit hisp̄nak wik (7). Lam gol h̄ram m̄re m̄t̄ miyap̄r ne God nau neit wit hisp̄nak wik (7).*

2

Jisas kat̄p h̄m men m̄t̄ miyap̄r

* 1:8 Rev 4:8, 15:3, 21:6, 22:13 * 1:9 Rev 6:9 * 1:13 Dan 7:13, 10:5 * 1:14 Dan 7:9, 10:6; Rev 2:18, 19:12 * 1:15 Rev 14:2 * 1:16 Rev 1:20, 2:12, 16, 19:15, 21; Hi 4:12 * 1:17 Ais 44:6, 48:12; Rev 2:8, 22:13 * 1:19 Rev 1:1 * 1:20 Rev 2:1, 3:1

ne God nau neit wit Efesas

1 **“Ti ewis h̄im meiyam im mamno m̄it̄ik iuwe kerek naanm̄ipre m̄it̄ miyap̄r ne sios o weiw̄ik me God nau neit wit Efesas. Ti ewis h̄im im:*

“H̄im im h̄iram h̄im me hi M̄it̄ik iuwe kerek hi hetenen h̄r mar hisp̄nak wik (7) mau mekre his yaaim mai. Hi heke t̄i hepno in hepno ein hitet n̄m̄in ke yi m̄it̄ miyap̄r ne God yap̄rwe ne provins Esia yi ȳre lam gol mar hisp̄nak wik (7). Hi etpi h̄im im.

2 **“Hi hertei menmen yi ȳriakem. Hi hertei menmen enum epei man yi m̄it̄ te yi ȳnak̄n tokim yis̄isa yewepyap̄r menmen mai yi ȳriakem yap̄rwe. Hi hertei yi ȳnapen m̄it̄ enun kerek h̄r netpi nar ik: ‘Haiu m̄it̄ haiu aposel m̄ire m̄it̄ han!’ Yi epei yemtau menmen h̄r netpim, menmen h̄r n̄riakem, te yi epei han kitet m̄it̄ in te yi yertei h̄r ap m̄it̄ aposel au. H̄r m̄it̄ enun nemip̄n. 3 Menmen enum epei man menep yi m̄it̄ mentar yi yises h̄im mai. Yi ap ȳnapen menmen im te yi yeweik̄n sip yeweto au. Yi ȳnak̄n tokim yi wen eiyses h̄im mai. 4 Te hi han enuk heruwi hentar menmen im. N̄paa yi yin̄n yises h̄im mai, yi hanhan yeriwa w̄senum, te in ek au kike. 5 *Yi han ekitet n̄paa yi hanhan yeriwa w̄senum te in ek yi p̄ike hanhan yeriwa yar ke n̄paa yi yisesim. Yi ȳre m̄it̄ h̄r nau niu h̄r nenke nen t̄i heik. Yi p̄ike eiyses menmen yaaim n̄paa yi yin̄n yisesim, o au en, hi p̄ike anen eiwep eriwaank. Menmen in h̄iram mar ke hi enen enke lam mi me wit h̄iram mewi hi eiym̄ eno. 6 *Te menmen miut̄p̄ yaaim hi han yaaik yi yisesim h̄iram im. Yi ȳnapen menmen enum m̄it̄*

kerek nises h̄im me Nikolas h̄r n̄riakem.

7 **“Yi eiym̄tau han ekitet werek menmen God H̄im̄in Yaaik ketpim men yi m̄it̄ miyap̄r yap̄rwe ne weiw̄ik me God. Yi m̄it̄ miyap̄r kerek yis̄isa werek werek ere yi yayi yi hekrit hekrit eiym̄in menmen enum mamnen mamri han ki te maain God kawisi yi eiym̄ ni m̄irak yi yayim̄ n̄kim me nu kerek kakikaap h̄im̄in ki te yi m̄it̄ yayu yayit̄ tipmain tipmain enum eik.*

Jisas kat̄ip̄ h̄im men m̄it̄ nises h̄im me God nau neit wit Smena

8 **“Ti ewis h̄im im mamno m̄it̄ik iuwe kerek naanm̄ipre m̄it̄ miyap̄r ne sios o weiw̄ik me God nau neit wit Smena. Ti ewis h̄im im mar ik: ‘H̄im im h̄iram h̄im me hi m̄it̄ik kerek n̄paa menmen ap mepu wen au hi hepu, maain hi apau. Hi kerekek n̄paa m̄it̄ neiyep hi haa, hi p̄ike hekrit hau.*

9 **“Hi hertei yi m̄it̄ enun ap yetenen menmen yap̄rwe au, m̄it̄ nerekyi enum yentar yi yises h̄im mai (te yi yetenen menmen yap̄rwe yaaim me God.) Hi hertei h̄im enum m̄it̄ netpiyem. H̄r nat̄ip̄ h̄r ne weiw̄ik me Isrel, te h̄r keriyen God kehimit̄eni h̄r n̄rak te h̄r ap nisesik au. H̄r nererik nau w̄inak k̄r nekine h̄im me Moses, te h̄r ap nises God au. Seten kari han k̄r h̄r m̄it̄ n̄rak. 10 *Yi ap ȳnapen menmen enum m̄it̄ menep nanrekyiyem. Eiȳmtewem! Seten kakri han ke m̄it̄ te h̄r nant̄ihis m̄it̄ han ne yi m̄it̄ nanw̄ri yaino w̄inak enuk, te h̄r nan̄in̄n han ki yi yayis̄isa werek werek o au. H̄r nanriwaank me w̄ hiswiyen (10). Yi eiys̄isa werek werek te m̄it̄ naniwep yi yayi, te maain hi ewisi yi yayu yaitikewa tipmain tipmain enum eik.*

* 2:1 Rev 1:16, 20 * 2:2 Rev 2:19, 3:1, 8, 15; 1Jo 4:1 * 2:5 Rev 2:16, 22, 3:3, 19 * 2:6 Sam 139:21 * 2:7 Jen 2:9; Rev 22:2, 14, 19 * 2:8 Rev 1:17 * 2:9 Je 2:5; 2Ko 11:14-15; Rev 3:9 * 2:10 Mt 10:28; 2Ti 4:8; Je 1:12; Rev 3:11 * 2:11 Rev 20:14, 21:8

11 **“Yi eiyim tewem han ekitet werek werek menmen God Hımın Yaaik hırak ketpim me yi mıt miyapır ne weiwık me God. Yi mıt miyapır kerek hekrit hekrit eiyinın menmen enum mamri han ki, maain menmen enum me si tatıknen mıt ap te mamiwep yi mıt yaain narik au. Yi eiyu werek werek.*

Jisas katıp hım men mıt nises hım me God nau neit wit Pegamam

12 **“Ti ewis hım im mamno mıtık iuwe kerek naanmıpre mıt miyapır ne sios o weiwık me God nau neit wit Pegamam. Ti ewis hım im mar ik: “Hım im hıram hım me hi mıtık kerek hi hetenen hıne ke his katın keke pınak keke pınak hırak tiknuk enuk.*

13 **“Hi hertei wit kerek yi yewi hırak wit enuk kerek Seten kan kinın naanmıpre mıt. Yi yapırwe yi yises hım mai werek werek. Me wıt mıt enun nenep mıtık kai yaaik Antipas kerek hırak kewepyapır hım mai katıp mıt em, hır nakıp keit wit yi yewi, hırak wit kerek Seten kan kinın naanmıpre mıt. Yi ap yeweikın sip yeweto au, yi wen eiyisısa. 14 *Yi yaain te hi han enuk heriuwi me menmen ham im e. Mıt han ne yi mıt yeit Pegamam hır nises menmen me Belam. Nıpa a enum eik hırak keteikın mıtık Belek karkeik te hırak kakri han ke mıt ne Isrel te hır nırak menmen enum. Hır naam menmen mıt newepwarem newet tıpir em, hır netike miyapır hır nariyanhis newenınem. 15 Mar im yi yewis mıt enun narik hır nau nımın ke yi mıt. Hır nises hım enum mıt ne Nikolas hır netpiyem. 16 *Yi eiweikın sip eiwet mıt enun nises hım me Nikolas hırak ketpim yi eipırı enınopın, o au en, hi enen waswas anep mıt in nises hım*

enum. Hi atıp hım meke hım kai mamnen mamriwaank mamır ke hıne ke his kaknep mıt hır nani.

17 **“Yi eiyim tau han ekitet werek menmen God Hımın Yaaik hırak ketpim men yi mıt miyapır ne weiwık me God.*

“Yi mıt kerek yayinın menmen enum mamri han ki maain hi eweti menmen yaaim ham mıre menmen mana mısa wın meit wit kai. Hi eweti niutıp niutıp menmen im metike nan mıre hıke hıram meteikni hi hanhani. Niuk ham yaaim mamwik mıt han ap te nanırtei niuk mıram au. Mıtık kerek hırak kakıt nan, hırak kerekek kakırteiyem.

Jisas katıp hım men mıt nises hım me God nau neit wit Taiataira

18 **“Ti ewis hım im mamno mıtık iuwe kerek naanmıpre mıt miyapır ne sios o weiwık me God nau neit wit Taiataira. Ti ewis hım matıp mar ik:*

“Hım im hıram hım me hi Nıkan ke God. Hi nanamır kai kır kar ke si merhihe te hi hır menmen yapırwe mekre han ke mıt, hıt mai tokim hıram yaaim mar ke kapa yaaik hıke enuk.

19 *“Hi hertei menmen yi yırakem. Hi hertei yi hanhan yeriuwe mıt han. Hi hertei yi yises hım mai werek werek, yırak menmen yaaim, yi yınakın tokim me menmen enum epei man o menmen enum mıt nerekiyem. Hi hertei menmen in ek yi yırakem hıram yaaim iuwe minın menmen yaaim nıpa a yi yinın yisısa yi yırakem. 20 *Menmen yi yırakem hıram yaaim te hi han enuk heriuwi me menmen miutıp im. Yi wen yewis mıt enu eip hıre wıre mıt hap enu niuk mıre Jesebel, hıre wewisesik watıp hıre wıre*

* 2:12 Ais 49:2; Rev 1:16

* 2:13 Rev 3:8

* 2:14 Nam 25:1-2, 31:16; 2Pi 2:15

* 2:16

Rev 1:16, 3:11, 22:7, 12, 20

* 2:17 Jo 6:48-50; Ais 62:2; Rev 3:12, 19:12

* 2:18 Rev 1:14-15

* 2:20 1Kin 16:31; 2Kin 9:22; Rev 2:14

profet, hîre wen wau wetikeri. Hîre watîp hîre profet te hîre wari han ke mît weriuwe hîm hîre wetpim. Hîre watîp wenip mît miyapîr han kerek nises hîm mai, hîr nîrîak enum nariyanhis newenînem, hîr naam menmen mît hîr epei newepwarem newet tipir em. ²¹ Hi hîmat wî ham te hîre weweikîn sip wewet menmen enum im, te hîre au wînapen. ²² Hîre au wînapen weweikîn sip wetikeri nîrîak menmen enum hîr nisesim te maain hi anip mîte ip wetike mît miyapîr han hîr nises hîm mîre, hi anipi hîr nanînap nanîwaank hîr han enuk wîsenum. ²³ *Hi anep nîkerek nîre hîr nani nanînektîn (o wîtenun) te yi mît miyapîr ne weiwîk miutîp me God yerer wit wit yi yayîrtei hi kerekek hi hertei menmen mekre han ke yi mît te hi arekyi menmen yaaim o enum mamrer menmen enum yi yîrîakem.

²⁴ “Te yi mît han yeit Taiataira, yi ap yises hîm mîre enum au. Yi ap yises menmen im mît nekinaam hîram menmen iuwe te hîram menmen enum me Seten hîram mîsawîn meit mîre henye enum. Hi ap hetpi hi hanhan yi eirîak menmen ham mamtike menmen in ek yi yîrîakem. Hi hînapen yi han enuk eiriuwerem. Au, hi hetpi hîm im: ²⁵ *²⁴“Yi wen eiyises hîm yaaim im kerek in ek yi yisesim ere hi pîke anen awepyapîr hîrekes. ²⁶ *Yi mît miyapîr kerek hekrit hekrit yi eiyinîn menmen enum mamnen mamri han ki yi mît in hi eweti menmen mai iuwe te yi yayinîn naanmamre mît nanrer wit wit. ²⁷ *Menmen hi chimîteni yi eirîakem hîram mamîr ke menmen Haai kai kehîmîtenewem hi wen hîpriakem. Yi mît yayinîn naanmamre mît

hîr nanîkrehîr ki naninîni au. Yi eiyinîni eiwaaniki eiyîr ke mîtîk hîrak ketenen paap yoki keiyîk kaknep mîn hîrak kereprîr kike kike. ²⁸ *Hi ewisi yi eirîak menmen im metike hi eweti saaur me nepni. ²⁹ Yi eiyîmtau han ekitet werek werek menmen God Hîmîn Yaaik hîrak ketpim men yi mît miyapîr ne weiwîk me God.

3

Jisas katîp hîm men mît miyapîr ne weiwîk me God nau neit wit Sadis

¹ *¹“Ti ewis hîm im mamno mîtîk iuwe kerek naanmîpre mît miyapîr ne sios o weiwîk me God nau neit wit Sadis. Ti ewis hîm matîp mar ik:

“Hîm im hîram hîm me hi kerek hîmîn yaaik mar hispînak wik (7) me God mewa, hi naanmîpre hîr mar hispînak wik (7) hîr nîre mît iuwe naanmîpre yi mît ne weiwîk me God. Hi hetpi hîm im. Hi hertei mît yapîrwe hîr han kitet yi yîrîak menmen yaaim yi yisîsa werek werek te yi au. Yi yîre mît epei naa. Yi yîrîak menmen mai au. ² Yi eiyîkrit han ekitet menmen werek werek. Menmen me hîm me God yi wen yisesim, yi einakîn tokim eiyisesim werek werek. Menmen mekre han ki yi yisesim hîram mar ke mîtîk menep te kaki. Hîrak ap kakrîak menmen werek werek au. Hi hetpiyem hentar hi ap hîr menmen miutîp me menmen yapîrwe yi yîrîakem te God kai kaktîp hîram yaaim werek werek au. ³ *Yi han ekitet kerek nîpaa yi yinîn yemtau hîm mau yaaim, yi hanhan yisesim werek werek. In ek yi eiweikîn sip eiwet menmen enum, yi eiyises hîm yaaim mar ke nîpaa yi yisesim, o au en, hi hîre mîtîk enuk kekintîp menmen, hi

* 2:23 Sam 7:9; Jer 11:20, 17:10; 2Ti 4:14; Rev 20:12-13 * 2:25 Rev 3:11 * 2:26 Sam 2:8-9

* 2:27 Rev 12:5 * 2:28 Rev 22:16 * 3:1 Rev 1:4, 16, 2:2 * 3:3 Rev 2:5; 1Te 5:2

ap etpi wɨ kerek hi anen. Hi anen erekyi yi mɨt miyapɨr en menmen enum ehɨwaanki. ⁴ *Te mɨt han ne yi mɨt yeit wit Sadis yi ap yɨrɨak menmen enum au. Yi yaain yɨre klos kere mɨt neriuwetem ap hapɨk mewim au. Yi mɨt yar ik maain yi yaitikewa haiu mamriuwet menmen yaaim mɨre hike mamu mamɨt. Maain yi eirɨak menmen im eiyɨntar yi mɨt yaain yises hɨm me God werek werek. ⁵ *Yi mɨt miyapɨr kerek hekrit hekrit yi eiyinɨn menmen enum mamnen mamri han ki te God kakwisi yi eiriuwet klos mɨre hike. Hi ap ahɨsak niuk mi mau tɨwei meit wit ke God matɨp mɨt miyapɨr kerek hɨr nisesik au. Maain hi ehɨt niuk mi atɨp God Haai kaktike mɨt nɨrak ensel har ik: 'Mɨt in hɨr mɨt nises hɨm mai hɨr mɨt nai.'

⁶ *'Yi mɨt eiyɨmtewem han ekitet werek werek menmen God Hɨmɨn Yaaik ketpim men yi mɨt miyapɨr ne weiwɨk me God.

Jisas katɨp hɨm men mɨt miyapɨr ne weiwɨk me God nau neit wit Filadelfia

⁷ *'Ti ewis hɨm im mamno mɨtɨk iuwe kerek naanmɨpre mɨt miyapɨr ne weiwɨk me God nau neit wit Filadelfia. Ti ewis hɨm matɨp mar ik:

'Hɨm im hɨram hɨm me hi kerek hi Mɨtɨk yaaik God kehimiɨtana hi kɨrak hi Haai ke menmen yaaim. Hi hetenen ki mekre his mai hi hatɨp neimɨn hɨr nanɨno nɨmɨn ke wit Jerusalem hak har ke nɨpaa hɨrak mɨtɨk iuwe King Devit ketenenim katɨp neimɨn nanɨno nɨmɨn wit Jerusalem hɨrak kewik. Ki im emkaisu weipɨr ke wit yaaik Jerusalem hak keit wit ke God. Hi ekaisu weipɨr mɨt ap te hɨr naniyepetek au. Hi aiyepetek te mɨt han ap te nankaisiuwek taau. Hi kerekek hi hetpi hɨm mai im:

⁸ *'Hi hertei menmen yi yɨrɨakem. Yi eiyɨmtewem. Hi hari han ke mɨtɨk hɨrak kar ke hi epei enke weipɨr te yi mɨt eino eirer wit wit eiwepyapɨr hɨm me God. Mɨt han ap te naniyepet weipɨr nanweni yi eirɨak menmen im. Hi hertei yi ap yetenen menmen mai iuwe au, kike keremem, te yi yises hɨm mai werek. Yi ap yepakɨn yi yisɨsa au. Yi yewepyapɨrem ⁹ *Yi eiyɨmtewem! Yi yertei mɨt hɨr nererik nau wɨnak nekine hɨm me Moses. Hɨr natɨp hɨr keriyen God kehimiɨteni hɨr nɨrak nentar hɨr ne weiwɨk me Isrel, hɨr nises God werek werek. Hɨr au, Seten kari han kɨr hɨr mɨt nɨrak. Hɨr nises menmen enum me Seten. Maain hi anep mɨt in hɨr nanɨnen nanwen ninɨp nanu menep hɨt mi nantɨp hi hanhan heriuwi yi mɨt yi keriyen nai. Hɨr mɨt en au.

¹⁰ *Maain wɨ enum mamnen te God skelim mɨt miyapɨr ne tɨ te hɨr enweikɨn sip enwet menmen enum hɨr enisesik. Me wɨ im, hi naanmɨpri me menmen im yi yau werek yayɨntar yi epei yises hɨm mai hi nɨpaa hetpiyem. Nɨpaa hi hetpi har ik: 'Mɨt nanrekyi enum yi einakɨn tokim eyisɨsa werek werek. ¹¹ *Hi pɨke anen waswas. Yi wen eiyises menmen werek werek in yi yisesim te mɨt han kerek nisɨsa werek werek hɨr ap nanɨkrehɨr ke yi mɨt nanɨt menmen yaaim hi awetiyem te yi yaitikewa haiu mamu mamɨt wit ke God. ¹² *Mɨt miyapɨr kerek hekrit hekrit hɨr naninɨn menmen enum mamri han kɨr, maain hi arekyor hɨr nanu nanɨt wɨnak ke God nanɨr ke teinɨk mɨtɨk hɨrak ketenen pak, hɨr mɨt nanu wɨnak yaaik God kewik ap te nanɨnawɨrek taau. Maain hi awis niuk me God kai ketike niuk me wit ke God kaiu emu yɨnk kɨr. Wit

* 3:4 Ju 23 * 3:5 Rev 7:9; Lu 10:20; Mt 10:32 * 3:7 Ais 22:22 * 3:8 Rev 2:2; 1Ko 16:9

* 3:9 Rev 2:9; Ais 45:14; Ais 49:23, 60:14 * 3:10 Lu 21:19; 2Ti 2:12 * 3:11 Rev 2:10, 16

* 3:12 Rev 14:1, 21:2, 22:4; Esi 48:35; Ais 62:2, 65:15

ke God kaiu h̄rak Jerusalem hak kerek maain kak̄kiuwe wiṭ ke God kaknen. Hi awis niuk mai yaaim ham emu ȳnk k̄r. Menmen im meteik̄n yi m̄t nai.

13 “Yi m̄t eiȳmtau han ekitet werek werek menmen God H̄m̄n Yaaik ketpim men yi m̄t miyap̄r ne weiw̄k me God.

Jisas kat̄ip h̄m men m̄t miyap̄r ne weiw̄k miut̄ip me God nau neit wit Leodisia

14 *^a“Ti ewis h̄m im mamno m̄t̄ik iuwe kerek naanm̄pre m̄t miyap̄r ne sios o weiw̄k me God nau neit wit Leodisia. Ti ewis h̄m mat̄ip mar ik: “H̄m im h̄ram h̄m me hi kerek Haai ke h̄m yaaim. Hi hewepyap̄r werek werek h̄m yaaim me God. Hi kerekek hi h̄riak menmen yap̄rwe me t̄i metike nepni kerek n̄paa God hanhan h̄ram mam̄krit mamnen. Hi kerekek hi hetpi h̄m mai im:

15-16 *^a“Hi hertei menmen yi ȳriakem, h̄ram ap enum au te h̄ram ap yaaim au yi yau ke n̄m̄n. Hi hanhan yi eiyis̄sa werek werek, o au en, yi eiweik̄n sip eiweto, te maain yi eiweik̄n han eiyis̄sa werek werek. Yi han kitet yi yis̄sa werek werek, te yi auye! Yi yau ke n̄m̄n te yi enun yar ke t̄ipar sisi kike mekre sar m̄waai wepni (o yanm) te hi eneini enikni eiyoke h̄m kai yaino t̄i. 17 *^aHi eneini hentar menmen im. Yi yekre han ki han kitet yarik. Yi yat̄ip, “Haiu m̄t metenen pewek mei yap̄rwe haiu mam̄r terwe ȳwir mas mentar menmen iuwe haiu meriuwe his maiu haiu m̄riakem. Haiu mau werek werek.” Te yi ap yertei han ki enuk kau werek werek au, te m̄t h̄r n̄rtei h̄r hanhan neriuwi. Yi han ki ap yetenen menmen mai yaaim yap̄rwe. Yi yekre han ki yi

yar ke m̄t enun h̄r nepu wein̄m ap netenen menmen au. Nanam̄r mi h̄ram ap m̄r werek werek au, yi yar ke m̄t nanam̄r toto, yi ȳre m̄t klos au, h̄r nepu ȳnk wein̄k. Yi yau enum yar ik yekre han ki te yi yep̄tariyem. 18 *^aHi hetpi h̄m manp. Yi einaaiw̄r pewek mi yi einen te hi eweti menmen mai yaaim h̄ram yaaim min̄n pewek mamkaap han ki. Yi eiȳt menmen im te han ki kaku werek werek. Yi eiȳt menmen mai yaaim h̄ram m̄re klos yaaim m̄re hike kerek eiwap̄n han ki yi eiriuwetem h̄ram meteik̄n han ki h̄rak yaaik prar prar. Yi eiȳt menmen mai yaaim h̄ram m̄re nekip m̄t newis̄m mekre nanam̄r te yi p̄ike eiȳr menmen mai werek werek. 19 *^aYi m̄t miyap̄r kerek hi han han heriuwi hi eni aiwep. Te yi einak̄n tokim eiweik̄n sip eiwet menmen enum eiyis̄sa werek werek te hi aiwep au. 20 *^aYi eiȳra. Hi herp weip̄r ke han ki eket teruk har ke m̄t̄ik kerp weip̄r ke w̄nak ke m̄t̄ik hak h̄rak keket teruk. M̄t kerek h̄r nemtau h̄m mai h̄r nan̄nen nankaisiu weip̄r ke han k̄r hi ano n̄m̄n atikeri, haiu mamu han kiut̄ip mam̄r ke m̄t h̄r nekiyan nau naam menmen. 21 *^aM̄t kerek h̄r nises h̄m mai nanin̄n menmen enum nar ke n̄paa hi hises h̄m me Haai kai God, hi hin̄n menmen enum, maain hi ewisi h̄r nanu yeno nantikewa nan̄t niuk iuwe naanmamre m̄t, nar ke n̄paa God Haai kai kewisa hi etikerek wau yeno m̄rak. 22 Yi m̄t miyap̄r eiȳmtau han ekitet menmen God H̄m̄n Yaaik ketpim men yi m̄t miyap̄r ne weiw̄k me God.

4

* 3:14 Rev 1:5, 19:11; Kl 1:15 * 3:15-16 Rev 2:2; Ro 12:11 * 3:17 Hos 12:8; 1Ko 4:8; Lu 12:21; Je 2:5 * 3:18 Ais 55:1; Rev 3:5, 4:4, 16:15 * 3:19 1Ko 11:32; Rev 2:5 * 3:20 Jo 14:23; 1Jo 2:24 * 3:21 Mt 19:28

Mit neit wit ke God h̄r newen̄ipi niuk m̄rak

¹ *Jis ketpo h̄m men mit iuwe naan̄m̄pre mit miyap̄r ne sios o weiw̄ik me God nerer wit wit epei au, hi herenaan h̄r weip̄r ke wit ke God kewep h̄rak k̄hi. Hi hemtau mit̄ik ketpo h̄m kar ke n̄ipaa hi hin̄n hemtau h̄m k̄rak iuwe ketpo k̄re mit̄ik ketenwo taur kewen ken yan̄m̄n. H̄rak ketpo kar ik: “Ti eniu enen in hi ateikn̄ut menmen maain mamnen.” ² *H̄rak ketpo menmen epei au, God H̄m̄n Yaaik ketenen h̄m̄n kai te hi h̄r yeno yaaim kerek mit̄ iuwe nin̄n naan̄m̄pre menmen yap̄rwe h̄r newi. Hi h̄r yeno kiut̄ip, hi h̄r mit̄ik hak kewik. ³ *Hi h̄r ninaan m̄rak h̄ram m̄r mar ke nan yaaim jasp̄a kekite nan m̄re ȳwir konilian. Hi h̄p̄r menmen m̄re manpen kewep h̄m h̄ram meweik̄n yeno me mit̄ik iuwe. Menmen im m̄r mar ke nan yaaim emeral h̄ram yinam̄n. ⁴ *Hi h̄r 24 yeno meweik̄n yeno me mit̄ik iuwe. Yeno im h̄ram yeno kerek mit̄ iuwe nin̄n naan̄m̄pre mit̄ miyap̄r h̄r newim. H̄r 24 mit̄ iuwe h̄r nau yeno im. H̄r neruwet klos m̄re gol mau paan k̄r meteik̄n h̄r mit̄ iuwe. ⁵ *Menmen m̄re nepni mewen̄n moke yeno kiut̄ip ik men in men ein, mekite h̄m m̄ram mat̄ip mesikeyaanmi. Hi h̄r si mar hispin̄ak wik (7) h̄ram m̄r meit̄ yeno m̄rak. Si im h̄ram H̄m̄n Yaaik mar hispin̄ak wik (7) me God. ⁶ *Menep yeno im, menmen iuwe m̄re wan eik mepu. H̄ram nemnok enum m̄re glas.

Hi h̄r menmen im nepei au, hi h̄r menmen tekyaāit (4) h̄ram mepu. H̄ram meweik̄n yeno

me mit̄ik iuwe men pin̄ak men pin̄ak men yinak men yinak. Menmen im tekyaāit (4) h̄ram mepu, nanam̄r yap̄rwe mau mitet ninaan m̄r, mau men yak m̄r. ⁷ Menmen ik kerek kepu h̄rak kin̄n kau menep h̄rak ninaan m̄rak m̄re pusi ke yaank wisenuk kin̄n sak, niuk m̄rak laion. Menmen ik kerek kepu, h̄rak kisesik keit yinak ik, h̄rak ninaan m̄rak h̄ram m̄re bulmakau neniuk. Menmen keiyak kepu yinak eik, h̄rak ninaan m̄rak mar ke mit̄ik. Menmen m̄karu meit̄ sip, h̄rak ninaan m̄rak mar ke hore h̄m keniuwe kau niu. ⁸ *Menmen im tekyaāit (4) mepu, h̄ram miut̄ip yap̄r mar hispin̄ak kiut̄ip (6) mewi. Nanam̄r yap̄rwe mau merer ȳnk k̄r, han kin̄k yap̄r keit n̄m̄n. W̄taan wanewik h̄r ap nekint̄ip au. H̄r nat̄ip nar ik: “Mit̄ik Iuwe God h̄rak wisenuk h̄rak yaaik yaaik ap k̄re menmen ham au, h̄rak kin̄n menmen yap̄rwe. N̄ipaa h̄rak kepu ere in h̄rak kepu, maain h̄rak kakpau.”

⁹ *Menmen tekyaāit (4) im h̄ram mepu, h̄r nine henye newen̄ipi niuk me God Iuwe kerek kau yeno ke mit̄ik iuwe. H̄rak kaku tipmain tipmain enum eik. H̄r nine henye nat̄ip h̄rak iuwe, h̄r nat̄ip h̄rak yaaik. ¹⁰ *Menmen tekyaāit (4) kerek h̄ram mepu h̄ram mine henye, te h̄r mit̄ iuwe in nar 24 h̄r newen̄ipi nin̄p n̄waai t̄ menep ninaan me God kerek kau yeno m̄rak. H̄r newen̄ipi niuk m̄rak h̄rak God kerek kaku tipmain tipmain enum eik. H̄r new̄r hat gol m̄r m̄waai menep yeno m̄rak neteik̄n h̄rak iuwe kewet̄r menmen m̄rak iuwe te h̄r nin̄n naan̄m̄pre mit̄ miyap̄r han. H̄r n̄waai en h̄r nine henye

* **4:1** Rev 1:1, 10   * **4:2** Sam 47:8; Ais 6:1; Esi 1:26; Rev 19:4   * **4:3** Esi 1:28   * **4:4** Ais 24:23; Rev 3:18; 6:11   * **4:5** Rev 1:4, 8:5, 11:19, 16:18; Esi 1:13   * **4:6** Esi 1:5-10, 22; 10:14
* **4:8** Ais 6:2-3; Esi 1:18, 10:12; Rev 1:4-8   * **4:9** Rev 19:4; Dan 4:34, 6:26, 12:7   * **4:10** Rev 5:1, 7, 13, 6:16, 7:10, 15, 19:4, 21:5

natip nar ik: ¹¹ “Ti Mitik Iuwe kaiu ti God. Ti Yaaik te haiu yapirwe mamwenipi niuk mit, haiu matip ti Yaaik, haiu hanhan ti ahin naanemprai ehantar ti epei hirak menmen yapirwe me ti metike nepni. Ti kerekek hanhan hiram mepu te ti epei hirakem.”

5

Jon kir tiwei nipa God keiyepetek

¹ *Hi hir mitik kerek kau yeno me mitik iuwe, hirak kentenen tiwei nokik kekere his yaaim mirak. Hir epei newis him mau ke pinak ke pinak. Hir epei newis tirhin mar hispinak wik (7) neiyepetek, hir newisyaan mewim te mit weinin han ap te nankajsiu tiwei ik nanawaankek au. ² Hi hir menmen im epei au, hi hir mitik ensel wisenuk. Hirak katip him iuwe kitehi kar ik: “Keimin yaaik hirak kakwep tirhin te kakinke tiwei ik?” ³ Hirak katip epei au, hir nen nerer wit wit me wit ke God, wit mit ne ti newi o wit kerek mit nipa naa himin kir kewi, te hir ap nnapin mitik kei kiutip hirak yaaik te kakwep tirhin kakinke tiwei ik. ⁴ Hi hikit yapirwe hentar hir ap nnapin mitik kei hak hirak yaaik te kakwep tirhin kakinke tiwei kakir menmen mekrerek. ⁵ *Hi hikit te mitik iuwe kiutip kan kewena ketpo kar ik: “Ti ap ekit. Ti ahir mitik yaaik ik e kerek kinin naanmpre mit miyapir yapirwe. Hirak nepenyek iuwe ke Devit ke weiwik miutip niuk miram Juda. Hirak epei kinin menmen enum te hirak yaaik kakwep tirhin kakinke tiwei ik e.”

Jon kir mitik hirak ke God

⁶ *Hirak ketpo epei au, hi hir sak mau yink ke Mitik kewekin kire Sipsip hirak kehimitan mitik ik hirak kaa kesak menmen enum me haiu mit, hirak kerp menep yeno me Mitik Iuwe. Menmen tekyait kerek hiram mepu, hiram metike mit iuwe nar 24 mit hir neweiknewek. Hi hir kom mire kom me bulmakau mar hispinak wik (7) mau paan kirak meteikin hirak Mitik Iuwe naanmpre menmen yapirwe. Hi hir nanamir mar ke hispinak wik (7) mau paan kirak. Nanamir im hiram mehimitan himin yaaik hispinak wik (7) kerek God keriuweti nen nerer wit wit mit ne ti newi. ⁷ *Mitik keweikin kire Sipsip hirak ken keit tiwei kekere his yaaim me Mitik Iuwe kerek kau yeno me mitik iuwe king. ⁸ *Hirak ken kakit tiwei, mit iuwe nar 24 hir netike menmen tekyait kerek hiram mepu, hir yapirwe newen ninip menep Mitik keweikin kire Sipsip ik. Hir niutip niutip netenen menmen me henye mire gita mekete dis me gol meriuwe menmen mire paura minin yaaim mekrerek ere mau him. Menmen im hiram mehimitan him yapirwe mit miyapir kerek nises him me God hir nitehi God em. ⁹ *Hir nine henye yaaim nipa mit ninaam au. Hir natip nar ik: “Ti yaaik te ti ahit tiwei ik awep tirhin meiyepetek. Ti yaaik ariakem antar nipa mit nitep ti haa, te ti heriuwe hemkre mit mewen ti pike heithis mit miyapir hir ne God. Ti heithis mit miyapir ne weiwik yapirwe, mit miyapir natip him ham yapirwe, mit miyapir yink mir ham ham, hir ne weiwik yapirwe nau nerer wit wit me ti. ¹⁰ *Ti epei atorhis hir nire weiwik miutip, hir nire mit pris

* 5:1 Rev 4:2, 10; Esi 2:9-10; Ais 29:11 * 5:5 Jen 49:9; Ais 11:1, 10; Rev 22:16 * 5:6 Jo 1:36; Rev 1:4, 5:12, 13:8; Sek 4:10 * 5:7 Rev 4:2, 10 * 5:8 Rev 8:3-4, 14:2, 15:2; Sam 141:2 * 5:9 Sam 33:3, 40:3, 96:1, 98:1, 144:9; Rev 14:3 * 5:10 Eks 19:6; Ais 61:6; Rev 1:6, 20:6, 22:5

ne God h̄ir niut̄ip n̄ir̄ak menmen m̄irak nit̄iwekhi h̄irak kak̄ikaap m̄it. Maain h̄ir naanmamre m̄it miyap̄ir nanu t̄i.”

M̄it newen̄ipi niuk me M̄it̄ik keweik̄in k̄ire Sipsip

11-12 **H̄ir nine henye epei au, hi h̄iwaainaan h̄ir ensel enun yap̄irwe yap̄irwe. H̄ir neweik̄in yeno iuwe me God mekite menmen tekyaāit kerek mepu, h̄iram mekite m̄it iuwe nar 24. H̄ir neweik̄nor, hi hemtau h̄ir nine henye nat̄ip h̄im iuwe nar ik: “Sipsip ik keh̄im̄tan M̄it̄ik kerek n̄ipaa m̄it nak̄ip, h̄irak yaaik. H̄irak yaaik kak̄it menmen iuwe te kak̄in̄in naanmamre m̄it miyap̄ir netike menmen yap̄irwe. H̄irak kak̄it manmen yaāim yap̄irwe, h̄irak kak̄ir̄tei menmen yap̄irwe. M̄it miyap̄ir yap̄irwe nant̄ip h̄irak yaaik haiu hanhan h̄ir nanwen̄ipi niuk m̄irak, h̄ir nat̄ip h̄irak iuwe keit menmen yaāim me God.”¹³ *Hi hemtau menmen h̄ir netpim epei au, hi hemtau menmen yap̄irwe meit wit ke God, mau meit t̄i metike menmen yap̄irwe mekre wan mekite menmen yap̄irwe meit wit kerek m̄it naa h̄im̄in k̄ir kewiyen. Hi hemtau menmen yap̄irwe h̄ir netpim nat̄ip nar ik: “God h̄irak kau yeno iuwe m̄irak, h̄irak kek̄ite M̄it̄ik h̄irak k̄ire Sipsip. H̄irak̄it teit menmen iuwe naanm̄ipre menmen yap̄irwe. Haiu yap̄irwe mat̄ip h̄irak̄it yaaik̄it, haiu mewen̄ipi niuk m̄irak̄it, haiu mat̄ip h̄irak̄it iuwe teit menmen yaāim iuwe.”¹⁴ Menmen yap̄irwe h̄iram mat̄ip epei au, menmen tekyaāit (4) kerek mepu h̄iram mat̄ip mar im: “Menmen im yaāim.” Epei au, m̄it iuwe nar 24 h̄ir newen̄in̄ip n̄iwaai t̄i newen̄ipi niuk m̄irak̄it.

6

M̄it̄ik keweik̄in k̄ire Sipsip h̄irak kewep t̄irhin mau t̄iwei

¹ *H̄ir nine henye newen̄ipiyet epei au, hi h̄ir M̄it̄ik keweik̄in k̄ire Sipsip keh̄im̄tan m̄it̄ik n̄ipaa kaa kesak menmen enum maiu h̄irak keit t̄iwei t̄irhin hisp̄inak wik (7) mewik, h̄irak kewep hak. H̄irak kewep hak, h̄irak kiut̄ip ke menmen tekyaāit (4) kerek h̄iram mepu h̄irak kat̄ip h̄im iuwe k̄ire nepni mewen̄in, h̄irak kat̄ip kar ik: “Ti enen!”² *H̄irak kat̄ip epei au, hi h̄ir hos hak ke hike kiut̄ip kan. M̄it̄ik keit wit ke God kau sip k̄irak h̄irak ketenen h̄ine ke yipo henmik. H̄ir m̄it en newet̄iwek menmen mar ke hore haam h̄irak kew̄irem mekiuwe sip kentar h̄irak m̄it̄ik enuk iuwe kakno kak̄in̄in m̄it kak̄ip.³ H̄irak epei ken, hi h̄ir M̄it̄ik keweik̄in k̄ire Sipsip kewep t̄irhin hak (namba 2) kau t̄iwei ik. H̄irak kewep t̄irhin hak kau t̄iwei ik, hi hemtau menmen hak ke menmen kerek h̄iram mepu, h̄irak kat̄ip kar ik: “Ti enen!”⁴ H̄ira kat̄ip epei au, hos hak epei kan h̄irak k̄ire nin̄ik. M̄it̄ik hak keit wit ke God h̄irak kau sip k̄irak. H̄ir newet̄iwek menmen iuwe te h̄irak kak̄ip m̄it nau nan̄in̄epan h̄ir nan̄in̄ep h̄iras nani. H̄ir newet̄iwek h̄ine iuwe te h̄irak ken.⁵ H̄irak ken epei au, hi h̄ir M̄it̄ik keweik̄in k̄ire Sipsip kewep t̄irhin hak (namba 3) kau t̄iwei ik. H̄irak kewep t̄irhin hak kau t̄iwei ik, hi hemtau menmen ham me menmen kerek mepu h̄irak kat̄ip kar ik: “Ti enen!” H̄irak kat̄ip epei au, hi h̄ir hos k̄ire n̄ip̄iak kan. M̄it̄ik hak keit wit kerek God kewik, h̄irak ketenen skel mekre his m̄irak.⁶ H̄irak ketenen skel mekre his m̄irak, hi hemtau h̄im n̄im̄in ke menmen tekyaāit (4) kerek mepu, h̄irak

* 5:11-12 Dan 7:10; Hi 12:22 * 5:11-12 Rev 5:6; 1Kro 29:11 * 5:13 Rev 4:2, 10 * 6:1
Rev 5:1, 4:6 * 6:2 Sek 1:8, 6:1-6

katip kar ik: “Mit nansiuwe rais mīre hike mekre wa hesnu kiutip kerekē nanit pewek me wok me wī miutip mererim. Mit nansiuwe rais mīre braunpela mekre wa hesnu wikak keremem, te hīr nanit pewek me wok wī miutip mererim. Te ti ap ehwaank wel mekite tīpar wain.” Hīrak ketpīwekem epei au, hīrak mitik kau hos hīrak kīnatīn ken tī kakīrakem kakisesim.

⁷ Hīrak katip epei au, hi hīr Mitik keweikīn kīre Sipsip kewep tīrhin hak (namba 4) kau tīwei ik. Hīrak kewep tīrhin (namba 4) kau tīwei ik, hi hemtau menmen ham me menmen tekyaaīt (4) kerek hīram mepu, hīrak kiutip katip: “Ti enen!” ⁸ *Hīrak katip epei au, te hi hīr hos hak kīre kono kan. Mitik hak keit wit ke God kau sip kīrak niuk mīrak “Mit nani.” Mitik hak niuk mīrak “Si enum tatīn mit” hīrak kau hos kisesik. Hīr netpor hīram yaaim te hīrakīt tatno tatnep mit miyapīr niutip niutip nerer wit wit. Hīrakīt tatīnkeri nar ke weiwīk tekyaaīt nerer wit wit te hīrakīt tatnep mit miyapīr ne weiwīk miutip nerer wit wit, hīr nani. Hīrakīt tatīn ik: Han nanīnepan nani, han nanīnap nani, han nīnpi mamīn nani, han miyak enum me yaank mamnīp hīr nani. Hīr netpīwekīt nepei au, hīrakīt ten tīntatīn ten tī tīrakem tisesim. ⁹ Hīrakīt epei ten, mitik keweikīn kīre sipsip kewep tīrhin hak (namba 5) kau tīwei. Hīrak kewep tīrhin epei au, hi hīr hīmīn ke mit mīnīk kīnaan kerek mit newepwar menmen newet God em. Nīpaa mit in hīr natip mit miyapīr hīm me God, te hīr mit enun nanīp naa. Hīr naa nīre sipsip mit nanīp, te hīr nan nau nīnīk kīnaan im e.

¹⁰ *Hīr nīnīk neit kīnaan, hīr

nīnap natip, “Mitik Iuwe God, ti yaaik, ti Haai ke hīm yaaim. Ewaai meruri te ti skelim mit nau tī anīp nanīntar hīr nīpaa newep haiu maa?” ¹¹ *Hīr natip epei au, God katip hīr nanit laplap mīre hike nentar han kīr hīrak prar prar. Hīr nepei netīwem, hīrak ketpor kar ik: “Yi wen eimerīr wī meiyam ere maain mit enun nanīnep ni yinan nantike mit han nisīsa nar ke nīpaa yi hīras yīsīsa hīr niwep. Maain hīr nanīnep mit kerek hi hehimīteni te hi skelim mit enun in anīp.”

¹² *Hīrak katip epei au, Mitik keweikīn kīre Sipsip kewep tīrhin hak (namba 6) kau tīwei ik. Hīrak kewepim epei au, hi hīr tī kītanīk wīsenum. Hi hīr wepni (o yanm) keweikīn kīre nīpīak kar ke wa yīrak meket mesine mīwaai tī. Wenke kewis pakīn te hīrak kīre hemkre. ¹³ *Hīr yapīrwe mau nepni menke men tī mīre hīnaan herpek menepep mīwaai tī wī kerek yuwerep mīniū man menepepim. ¹⁴ *Hīr yapīrwe mau nepni menke men tī epei au, hi hīr nepni hīremes mewen men mīsawīn mīre miyapīr hīr newen hause nesenkekim men niutip. Mīniū (o neiyīp) yapīrwe kiutip kiutip kenke kīwaai tī mīre meri mewen. Wit wan kimaam keketim hīram yapīrwe mewenīn mekre tīpar. ¹⁵ *Menmen im epei man, te hi hīr mit iuwe nīnīn naanmīpre mit nau tī, hīr netike mit iuwe gavman, mit iuwe ne ami, mit iuwe netenen pewek iuwe, mit han niuk mīr iuwe, hīr mit yapīrwe nīrīak menmen ap neit pewek mererim, hīr mit han au nau werek werek. Hīr yapīrwe nīrīr nen nīsawīn. Han nīsawīn nekre mīniū (o neiyīp) o han iuwe me tī, han nīsawīn nīnīk nan

* 6:8 Jer 15:1-3; Esi 5:12, 17, 14:21, 33:27 * 6:10 Rev 16:7; Diu 32:43; Sam 79:10 * 6:11 Rev 3:4-5, 7:9, 13, 19:14 * 6:12 Mt 24:29; Ap 2:20; Rev 8:12 * 6:13 Ais 34:4 * 6:14 Rev 16:20 * 6:15 Ais 2:10, 19, 21 * 6:16 Lu 23:30; Rev 4:2, 10

iuwe me m̄niu (o neiȳip). ¹⁶ *H̄r n̄saw̄n neit ein h̄r hanhan nitehi nan metike m̄niu h̄r nat̄ip nar ik: “Haiu hanhan yi yaȳnke eiwep haiu mami te yi eisonai te haiu ap mam̄r ninaan me God kerek kau yeno m̄rak iuwe, h̄rak ketike M̄tik keweik̄n k̄re Sipsip kerek han enuk keriuwai kakwep. ¹⁷ *Wi enum epei man te God skelim haiu m̄t kak̄ntar menmen enum haiu m̄t m̄r̄akem. Neim̄n h̄r nepu h̄r naanmampre h̄ras ne m̄tik̄it wiketeret kerek h̄rak̄it han enuk tat̄n̄p? Taau!”

7

M̄t ne Isrel nar 144,000 h̄r ensel ne God newis mak mau maat k̄r

¹ *Maain hi h̄r m̄tik̄it ensel tekyaāit (4) terp teweik̄n t̄i m̄t newim. H̄rak̄it terp tewen n̄ime te h̄ram ap m̄niu meit wit o wan au. H̄ram ap m̄niu menep nu memenep t̄iwei au. ² Hi h̄ret epei au, hi h̄r ensel hak ke God kerek kepu, h̄rak keke wit wepni kokai kan, h̄rak ketenen mak ke God kekre his m̄rak. H̄rak k̄nap ken̄ne h̄m iuwe kat̄ip ensel tekyaāit (4) kerek God ketp̄wek̄it h̄rak̄it tat̄iwaank t̄i m̄t newik kekite wan. ³ *H̄rak ketp̄wek̄it kar ik: “Yi ap yaȳiwaank t̄i o wan o nu mau t̄i ere haiu ensel in haiu mamwis mak me God mamu maat ke m̄t miyap̄r kerek n̄ises h̄m me God meteik̄n h̄r n̄rak te menmen mam̄iwaanki au. Maain yi yaȳiwaank menmen.” ⁴ *H̄rak kat̄ip epei au, hi hemtau h̄r newis mak me God mau maat ke m̄t miyap̄r. H̄r netpo h̄r newis mak me God mau maat ke m̄t miyap̄r ne Isrel nar ke 144,000 m̄t. ⁵ H̄r ne weiw̄ik miut̄ip me Juda 12,000 neit mak. H̄r ne weiw̄ik miut̄ip me Ruben 12,000 neit mak. H̄r ne weiw̄ik miut̄ip me Gat 12,000 neit

mak. ⁶ H̄r ne weiw̄ik miut̄ip me Asa 12,000 m̄t neit mak. H̄r ne weiw̄ik miut̄ip me Naptalai 12,000 m̄t neit mak. H̄r ne weiw̄ik miut̄ip me Manasa 12,000 m̄t neit mak. ⁷ H̄r ne weiw̄ik miut̄ip me Simion 12,000 m̄t neit mak. H̄r ne weiw̄ik miut̄ip me Livai 12,000 m̄t neit mak. H̄r ne weiw̄ik miut̄ip me Isaka 12,000 m̄t neit mak. ⁸ H̄r ne weiw̄ik miut̄ip me Sebyulan 12,000 m̄t neit mak. H̄r ne weiw̄ik me Josep 12,000 m̄t neit mak. H̄r ne weiw̄ik miut̄ip me Bensamin 12,000 m̄t neit mak. H̄r m̄t yap̄rwe in e h̄r neit mak me God mewi.

M̄t miyap̄r yap̄rwe newen̄ipi niuk me God

⁹ *Maain, hi h̄r m̄t miyap̄r yap̄rwe te hi ap hewenhisi au. H̄r nerer wit wit, ȳnk m̄r ham ham, h̄r ne weiw̄ik ham ham yap̄rwe, h̄r nat̄ip h̄m ham h̄m ham yap̄rwe. H̄r nerp ninaan me M̄tik Iuwe kau yeno m̄rak ketike M̄tik keweik̄n k̄re Sipsip. M̄t miyap̄r in h̄r nam̄r laplap nokim m̄re hike, h̄r netenen wapnake mekre his m̄r meteik̄n h̄r nin̄n menmen enum. ¹⁰ *H̄r netenen wapnake mekre his m̄r, h̄r n̄nap nat̄ip h̄m iuwe, “God kaiu kerek kau yeno m̄rak, h̄rak ketike M̄tik kerek keweik̄n k̄re Sipsip h̄rak̄it epei tekepai p̄ike tetaihis haiu mepu werek werek.” ¹¹ M̄t yap̄rwe ensel nerp neweik̄n yeno me M̄tik Iuwe ketike menmen tekyaāit kerek h̄ram mepu, metike m̄t iuwe nar 24. Ensel h̄r newen nin̄p n̄iwaai t̄i menep yeno im newen̄ipi niuk me God. ¹² *H̄r nat̄ip nar ik: “Haiu mat̄ip werek. Haiu han yaaik iuwe mamriuwe God kaiu. Haiu mat̄ip me menmen yaaim m̄rak. H̄rak kerekek kertei menmen werek werek, haiu mat̄ip

* 6:17 Joe 2:11; Nea 1:6; Mal 3:2

* 7:1 Jer 49:36; Dan 7:2

* 7:3 Esi 9:4, 6; Rev 9:4

* 7:4

Rev 14:1, 3 * 7:9 Rev 5:9, 6:11

* 7:10 Rev 12:10

* 7:12 Rev 5:12, 11:17

h̄rak yaaik. H̄rak niuk m̄rak iuwe, h̄rak m̄tik enuk manp enuk kin̄n menmen yap̄rwe. Haiu hanhan menmen yap̄rwe h̄ram mamwen̄pi niuk m̄rak tipmain tipmain enum eik.”

M̄it n̄inaaiw̄ir menmen enum n̄ipaa man̄p neit t̄i te h̄ir nepu werek

¹³ *M̄tik iuwe kiut̄p n̄im̄n ke m̄it iuwe nar ke 24 h̄rak kan ki-tauhi kar ik: “Ti hertei m̄it ein kerek nam̄r laplap m̄ire hike? H̄ir nei ne nein? H̄ir neke nein nan?” ¹⁴ *Hi hewenhi hetp̄wek har ik: “Ti kerekek ti herteiri. Hi au.” H̄rak kat̄p, “M̄it miyap̄r in h̄ir m̄it enun nepan h̄ir nerekyor enum nan̄p naa. H̄ir nises h̄im me God werek werek, te menmen im h̄iram mar ke h̄ir neke-myēt laplap m̄ir meriuwe hemkre me M̄tik keweik̄n k̄ire Sipsip te laplap m̄ir h̄iram m̄ire hike enum meit meteik̄n han k̄ir h̄rak yaaik prar prar. ¹⁵ *H̄ir wen nises h̄im me God m̄it nan̄p naa, te h̄ir in ek h̄ir nerp ninaan me God kau yeno m̄rak, h̄ir w̄itaan wanewik h̄ir n̄ir̄ak menmen m̄rak neit winak k̄rak yaaik neit n̄im̄n en. H̄rak God kerek kau yeno m̄rak h̄rak naanmampror. ¹⁶ *Maain h̄ir ap n̄n̄p̄i mam̄n meiyam o hanhan nan̄im t̄ipar meiyam nanu enum nan̄r ik ek au. Wepni (o yanm) ap kakn̄p o siwaan ap mamn̄p au. ¹⁷ *H̄ir nanu werek nan̄ntar M̄tik keweik̄n k̄ire Sipsip kerek kerp n̄im̄n me yeno me God, h̄rak naanmamror k̄ire m̄tik naanem-pre sipsip. H̄rak keriyei ker̄i kakno wit kerek h̄tik t̄ipar m̄iwaai mekrerem. Mar im h̄rak naanmamre m̄it miyap̄r h̄ir hekrit hekrit h̄ir han yaaik nanu nan̄t menmen yaaim. God kaksuunen wan t̄ipar mau nanam̄r k̄ir te

maain h̄ir ap p̄ike nank̄t meiyam au.”

8

M̄tik keweik̄n k̄ire Sipsip kewep t̄irhin hisp̄nak wik (7) mau t̄wei

¹ *Hi h̄ir menmen im epei au, hi h̄ir M̄tik keweik̄n k̄ire Sipsip p̄ike kewep t̄irhin namba 7. H̄rak kewep t̄irhin ik kau t̄wei, maain kike, menmen yap̄rwe meit wit ke God kekint̄p w̄ire w̄ire meit. ² Menmen mekint̄p w̄ire w̄ire meit ere werek, hi h̄ir ensel hisp̄nak wik (7) kerek nerp ninaan me God. H̄ir nari taur hisp̄nak wik (7) netenenim, maain h̄ir netenwim n̄iram. ³ *H̄ir neit taur hisp̄nak wik (7) nepei au, hi h̄ir ensel hak kan kerp menep k̄inaan alta ketenen menmen m̄ire m̄in h̄iram me gol. M̄in im h̄iram menmen me metenen waniu (o win) maain h̄ir si tat̄m, si t̄wekre m̄iram h̄iram m̄in̄n yaaim. H̄rak keit waniu (o win) yap̄rwe, te h̄rak kak̄siyem mamriuwe h̄im kerek n̄ipaa m̄it nises God h̄ir nit̄wekhi menmen meriuwerem. H̄rak kak̄siyem kak̄ntar k̄inaan m̄erp menep yeno God kewim te h̄rak han yaaik keriuwerem. ⁴ *H̄rak kesiyem, si t̄wekre m̄iram, metike h̄im n̄ipaa m̄it nises God h̄ir nit̄wekhi menmen meriuwerem, h̄iram m̄iniu menep ninaan me God me his me ensel keit ninaan m̄rak. ⁵ *Si t̄wekre m̄iniu men, ensel keit si mau k̄inaan kewis̄im mekre m̄in me gol, keteik̄n in ek God kemtau menmen m̄it n̄in̄k k̄inaan nit̄wekhiyem h̄rak kaknep m̄it kakriuerem, h̄rak keyim kewirem men t̄i. H̄rak kewirem men t̄i m̄it newik, h̄iram nepni mewen̄n m̄ir m̄ire si, si men in men ein, menmen iuwe

* 7:13 Rev 7:9 * 7:14 Mt 24:21 * 7:15 Rev 3:12 * 7:16 Ais 49:10 * 7:17 Rev 5:6, 21:4; Jo 10:11; Sam 23:2; Ais 25:8 * 8:1 Hab 2:20 * 8:3 Rev 5:8, 9:13; Eks 30:1-3 * 8:4 Rev 5:8 * 8:5 Lev 16:12; Eks 19:16-19; Rev 4:5, 11:19, 16:18

mepupu mekre nepni, ti kitanik enuk.

Ensel tekyaaıt (4) te ensel hispinak wik (7) tetenwo taur mirakit.

⁶ Hırak ensel kewır mın mire gol men ti, ensel nar hispinak wik (7) kerek netenen taur, hır newis taur mau him kır nantenwewim. ⁷ *Hırak ensel kiutıp ketenwo taur kırak te hawı kire ais ketike si hemkre mekrerem hıram men ti. Ham miutıp merer wit wit me ham wikak merer wit wit me ti, hıram si taam te nu pınam metike yenkis mewim hıram si taam ere mesi. ⁸ *Menmen im man nepei au, hırak ensel hak (namba 2) hırak ketenwo taur kırak te mıtık ensel hak kewır menmen mire mınıu (o neiyıp) hıram metnen mire si men mırıpe wan. Ham miutıp me ham wikak me wan hıram meweikın mire hemkre. ⁹ Menmen yapırwe mepu mekre wan kerek si mırıpe wan im meweikın mire hemkre, hıram yapırwe maa. Sip yapırwe menterer wan kerek si mırıpe wan hıram mewaank meit. ¹⁰ Nepei au, hırak ensel hak (namba 3) ketenwo taur kırak, te hi hır menmen mire hır mau nepni hıram metnen mire wapnake hıram mınatın meke nepni mırıpe mani metike hıtık. ¹¹ *Ham miutıp me wikak me mani yapırwe merer wit wit hıram meweikın mire tıpar enum menıp mıt miyapır nani merekir nin mire tiuwe hırıp. Mıt miyapır yapırwe naa nentar hır naam tıpar enum im. ¹² *Hır naam tıpar enum epei au, hi hır ensel hak (namba) ketenwo taur kırak. Hırak ketenwewik te ham miutıp me wikak me wepni, wenke, hır, hıram ap mır au. Wepni (o yanm) ap kır mei miutıp me wı kerek

hırak kır kau ti ik au. Wenke ke wıtaan ketike hır hıram mises menmen me wepni kırıkakem ap mır mei miutıp me wıtaan. ¹³ *Hi hır menmen im epei au, hi hır hore him keniuwe kau niu te hi han kitet har ik: “Menmen enum mamnen.” Hırak keniuwe kau niu hi hemtewek katıp him iuwe kar ik: “Menmen enum menmen enum mamnen mıt miyapır ne ti mamıwaanki me wı mıtıkıt ensel hırakit wikak tatenwo taur mırakit mıkaru.”

9

Ensel hak (namba 5) ketenwo taur kırak

¹ *Hore him keniuwe ken epei au, hi hemtau ensel hak (namba 5) ketenwo taur kırak. Hırak ketenwewik, hi hır saur hak kınatın keke nepni kan ti. Hırak kehimıtan mıtık ensel hak. God kewetıwek ki me weipır hıram mıwapın hei enuk kesikekre te hır mıt ap te nanmunaan nanır ti nımın ein au. ² *Hırak kıkaisiu weipır ke hei enuk ik, si tıwekre iuwe mire mıt nesi ni hıram mınıu mekre hei man ere mıwapın wepni ketike nepni hıram toto. ³ *Nepni hıram toto, hi hır wise meke si tıwekre menetnen man ti. God keweikınhis em hıram menep mıt mar ke mispenepnam (o nıkınpınepnam). ⁴ *God epei ketpor kar ik: “Yi ap yayım yenkis o nu tıwei menmen yapırwe mewo mau ti te yi yayıwaankem au emıt! Yi einep mıt kerek mak me God ap mau maat kır, yi einıp keriyen. ⁵ Yi einep mıt in eiyıwaanki me wenke hispinak (5) keremem te yi ap einıp nani au emıt!” Weise im menep mıt te yınk kır kenen (o meiyewor) mar ke henik manıp mınwo. ⁶ *Me

* 8:7 Eks 9:23-26; Esi 38:22; Joe 2:30 * 8:8 Eks 7:20-21 * 8:11 Jer 9:15 * 8:12 Rev 6:12-13 * 8:13 Rev 9:12, 11:14 * 9:1 Rev 20:1 * 9:2 Jen 19:28; Joe 2:2, 10; Eks 19:18 * 9:3 Eks 10:12, 15 * 9:4 Rev 7:3 * 9:6 Jop 3:21; Jer 8:3; Rev 6:16

wi wise mau ti, mit miyapir yapirwe hanhan iuwe te nani, te God kaknipi ap nani taau. ⁷⁻⁸ **Hi hir wise im hiram menmen mau yink mir mire hos mit hir newir menmen niwapin nem nanino nantike mit han naninepan. Hi hir menmen mire hat me gol mau paan kir. Ninaan mir mire ninaan me mit, paan mir nokim mire paan ke miyapir. Mekre him mir hi hir yehes mir hiram iuwe mar ke sak nikin. ⁹ *Hi hir menmen mire nopen kike miwapin han pank miram. Yapir miram matip meniuwe mar ke hore haam yapirwe meniuwe mariyaam yapir matip. ¹⁰ Hi hir ponik kir kire ponik ke mispenepnam (o nikinpenepnam) nikin kewik hir nenep mit neriuwerem. Hiram menep mit ere wenke hispinak (5) meriuwe ponik kir meriuwet nap minwi. ¹¹ Mitik iuwe kinin naanmamre wise enum im hirak mitik iuwe kerek naanmipre hei enuk kerek kesikekre te hir mit ap nanir ti ninin ein au. Niuk mirak me him me Isrel "Abadon." Niuk mirak me him Grik, hiram "Apolyon" o "Mitik enuk kewaank menmen."

¹² *Menmen enum im miutip mewaank mit hiram nepei au. Yi eiyirek! Hi hir menmen enum wik mkaru epei mamnen kerek hore him nipaa ketpim hiram mamnen.

Ensel hak (namba 6) ketenwo taur kirak

¹³ *Hi hir menmen im epei au, hi hemtau ensel (namba 6) ketenwo taur kirak. Epei au, hi hemtau him me mitik katip ninin ke kom tekyaaait (4) kau kentarkinaan me gol kerek ensel niman si menmen minin yaaim newet God em. ¹⁴ *Hirak katip ensel hak (namba 6) kerek ketenwo taur,

hirak ketpivek kar ik: "Ti esupan ensel tekyaaait (4) enukit kerek God nipaa kesenkikit hirakit tau teit mani iuwe Yufretis. Ti esupanet hirakit tato." ¹⁵ *Hirak ken kesiupanet hirakit ten tehimitan hir mit miyapir yapirwe nau ti nar weiwik wikak nerer wit wit, maain hirakit tatnep mit miyapir ne weiwik miutip nerer wit wit. Nipaa God kehimitenikit hirakit tau teit temerir wenke ik, wi im me titi im te hirakit tatriak menmen im. ¹⁶ Hir ensel hir ninin, mit nriak menmen mir hir nau hos nisesi. Hi hemtau mitik hak katip hir yapirwe nire 200 milion mit. ¹⁷ Hi wen hityak hir mit netike hos mir. Hiram marim: Mit han in netike hos hir neriuwet ain mire ninim mau han pank, han neriuwet ain mire yinamin, han mire kono. Hos paan kir hirak kire pusi ke yaank laion hirak wisenuk kinin sak niuk mirak laion. ¹⁸ Si tiwekre metike si, si me nan sulfa meke him mir man. Marim hir nenep mit miyapir yapirwe ne weiwik miutip nerer wit wit nipaa hir nehimitenor. ¹⁹ Hiram menep mit meriuwe him kiram keremem au. Hiram menep mit meriuwe him ketike ponik kiram. Ponik hiram mire manpen (o yemmik) paan kewim te hir nenep mit neriuwe menmen im hir naa neit.

²⁰ *Hir nenep mit miyapir yapirwe meriuwe menmen mir enum te mit miyapir wen nau ti ap neweikin sip newet menmen enum, nises him me God au. Hir ap neweikin sip newet tipir, teinik ninaan me nu hir nimaam me gol o silva o nan au. Menmen im hir newenipi niuk mir hiram ap miriak menmen kike au. Hiram ap mamir menmen o memtau menmen o mekrit men in men ein taau. ²¹ Hir ap neweikin sip newet menmen enum me tipir au, hir

* 9:7-8 Joe 2:4 * 9:7-8 Joe 1:6 * 9:9 Joe 2:5 * 9:12 Rev 8:13 * 9:13 Rev 8:3 * 9:14

Rev 16:12 * 9:15 Rev 8:7-12 * 9:20 Rev 16:9, 11; Ais 2:8, 20; 1Ko 10:19-20; Sam 115:4-7, 135:15-17; Dan 5:23

ap neweik'in sip newet menmen enum me h'ir nenep mit naa, menmen me nasi o nari miyap'ir his newenem n'ir'ran, o nekint'ip menmen. Au, h'ir wen nisesim nau neit.

10

Ensel kewet Jon tiwei h'irak ket'iwek kaak

¹ Menmen im epei man, hi h'ir ensel hak w'isenuk keke wit ke God kan. Nap'i m'iwap'nek mar ke klos mit neriuwetem m'iwap'in y'ink k'ir, manpen (o yenmik) kewep h'im kau paan k'irak kau niu, n'inaan m'irak m'ir m'ire wepni, hit m'irak merhihe mar ke si. ² H'irak ketenen buk hak kike kekre his m'irak h'irak kewep (o keyi) k'iwaa'i. H'irak kewis hit yaaim mentar wan, hit henkik merp ti, ³ h'irak in ek k'nap ken'ine h'im iuwe, h'im kewen ken yan'im'in. H'irak ken'ine h'im iuwe te nepni mewen'in mar ke hisp'nak wik (7) mat'ip h'im. ⁴ *H'iram mat'ip epei au, hi hare ewis menmen im mamu tiwei, te hi hemtau h'im me mit'ik hak meke wit ke God man h'irak ketpo kar ik: "H'im me nepni mewen'in h'iram metpim ti ap ewis'im mau tiwei kit emit! Ti h'saw'inem ap ewepyap'irem emit!"

⁵ *H'irak kat'ip epei au, hi h'ir ensel kerek n'ipaa kerp kentar wan metike ti, h'irak k'ik'am his yaaim m'irak men niu. ⁶ *H'irak k'ik'am his yaaim m'irak men niu, h'irak kat'ip kar ik: "Hi hat'ip werek hekreh'ir ke God kerek n'ipaa k'ir'ak nepni, ti ketike wan, menmen yap'irwe mewim, h'irak kerek kaku tipmain tipmain enum eik. Hi hat'ip haiu ap mamer'ir w'i meiyam mamnen au. ⁷ *Maain yi yay'mtau ensel hak kar ke hisp'nak wik (7) h'irak kaktenwo

taur k'irak, menmen God k'ir'akem k'isaw'inem h'iram epei au mesi. N'ipaa God kat'ip mit n'irak profet menmen im h'ir newis'im mau tiwei. Te h'iram mamnen mar ke n'ipaa h'irak ketpor."

⁸ Mit'ik ensel ik kat'ip epei au, mit'ik keit wit ke God n'ipaa ketpo menmen, h'irak p'ike ketpo h'im ketpo kar ik: "Ti eno eh'it buk kewep (o keyi) k'iwaa'i his yaaim me mit'ik ensel kerek kerp wan metike ti." ⁹ *H'irak kat'ip epei au, hi hen h'ir mit'ik ensel hi hetp'iwek har ik: "Ti eweto buk kewep (o keyi) k'iwaa'i his mit." H'irak kewenhi ketpo kar ik: "Ti et'iwek eh'ik. Ti eh'ik h'irak yaaik kat'in h'im, te maain mekre tu kit h'irak enuk h'im sisi." ¹⁰ H'irak ketpo epei au, hi heit buk ik ke his me mit'ik ensel hi haak. Hi haak h'irak yaaik kat'in h'im k'ire h'inaan, te maain hi haak henekt'in, h'irak kekre tu kai enuk h'im sisi k'entar h'im enum mekretek maain mamnen mamnep mit. ¹¹ Hi haak henekt'in, mit'ik ketpo kar ik: "Buk ik ti nepei haak h'irak kak'ikepit te ti p'ike at'ip awepyap'ir h'im me God me menmen yap'irwe mamnen mit miyap'ir kerek nat'ip h'im ham h'im ham nerer wit wit, y'ink k'ir hak hak, h'ir netike mit iuwe n'ir naanm'pror."

11

H'im me mit'ik'it wiketeret ten ti tewepyap'ir h'im me God

¹ *H'irak ketpo epei au, h'ir neweto henmik netpo nar ik: "Ti eno en'in mak ke w'inak iuwe ke God keit ti ketike k'inaan mit newepwar menmen newet God menmen menterim. Epei au, ti ewenhis mit miyap'ir kerek newen'ipi niuk me God neitai. ² *Te ti ap en'in mak ke n'wa h'iram meit witeik meweik'in w'inak iuwe

* **10:4** Dan 8:26, 12:4, 9 * **10:5** Diu 32:40; Dan 12:7 * **10:6** Nia 9:6; Sam 146:6 * **10:7** Dan 9:6, 10; Emo 3:7 * **10:9** Esi 2:8, 3:1-3 * **11:1** Esi 40:3; Sek 2:1-2 * **11:2** Lu 21:24; Rev 12:6, 13:5

ke God au ekít! Ti ap enín mak ke níwa im mentar God kak-wis mít ap ne weiwík me Isrel hír nanínen wit Jerusalem me 42 wenke hír naanmamre mít nanu en, hír naníwaank menmen meitai. ³ Hi God awet mítíkít wik tai menmen mai iuwe te hírakít tatno tatwepyapír hír mai. Hírakít tatmír laplap míre bek rais tatíteikín mít hírakít yínk enuk teriuwe menmen enum mír te hírakít tatu tatwepyapír hír mai me tito wikak wenke hispínak kiutíp (o 42 wenke).

⁴ *Mítíkít wik it hírakít tíre nu Oliv wik tetike lam wik kerek nípaá mítík profet Sekaraia ketpim, terp tí tíriak menmen te Mítík Iuwe God kerek kinín naanmípre mít nau tí hírak kíret.

⁵ *Mít han hír hanhan naníksíp, si mamíke hír kírakít si tatín mít enun in. Neimín hír naníksíp hír nani nanriuwe si enum im. ⁶ *Hi awisíkít híram yaaim me hírakít tatníp nepní te hawí ap kaknen me wí hírakít terp tí tewepyapír hír mírakít. Hírakít iuwe te hírakít tertei teweikínhis típar híram míre hemkre, o tatíwaank mít miyapír ne tí hír nanínap nanriuwe menmen enum. Wí hírakít hanhan tatríakem, hírakít tatríakem.

⁷ *Maain mítíkít wiketeret hírakít tatítíp hír mírakít tatwepyapírem epei au, típir enuk keweikín kire miyak hírak kakniú kakoke hei enuk kesikekre, hírak kakniú kaknen kaktikeret tatnepakít kakíninet kakíksíp tati.

⁸ *Hírak kakíninet kakíksíp tati, herwe yínk mírakít mamwaaí yayiwe ke wit Jerusalem. Haiu matíp tok piksa haiu menewem wit Sodom o Isíp mentar wit im mít newi hír mít enun nepan ne God. Hírak wit kerek Mítík

Iuwe kír mít newenkekik kau nu tentarakít. ⁹ Mít miyapír han natíp hír ham hír ham nerer wit wit kerek mít nau tí, hír nanír herwe yínk mírakít me wí wikak metike wí ham pínam kike. Hír ap nanwis mít nanwisíkít tatíkire hei au mentar hír han enuk neriuweret hír hanhan nanrekýíwekít enum. ¹⁰ Mít miyapír yapírwe nau tí hír han yaaik naníntar hírakít tati. Hír han yaaik te hír naníre nanwetan menmen naníntar mítíkít profet wiketeret hírakít tewaank mít miyapír nau tí terekýor enum hírakít taa.

¹¹ *Hírakít tatwaaí me wí wikak metike wí ham pínam kike, God kaksíuwe nap mamnen mamú mamíkreret te hírakít píke tatíkrit tatír. Hírakít píke tatíkrit tatír, mít miyapír kerek naníret hír nanípírpír wísenum.

¹² *Hír nanípírpír wísenum hír nanímtau hír me mítík keit wit ke God hírak kaktíp kakír ik: “Yi wiketeret yi einiú eínen in.” Hírak kakítípíwekít mít enun nepan nírakít naníret tatniú tatíkire napí tatno wit ke God. ¹³ *Hírakít tatno wit ke God, waswas tí kaktaník wísenuk, pínak kiutíp ke wit kiutíp hír nenke pínam mar hiswiyen (10), hírak kakwep te mít miyapír nanír ke 7,000 nani nanít ein. Mít han wen nanu wit Jerusalem hír nanípírpír wísenum nanwenípi niuk me God kerek kau wit kírak iuwe.

¹⁴ *Menmen im mamnen te menmen enum namba 2 híram mamísi. Yi eiyímtau. Maain kike menmen enum namba 3 mamnen.”

Ensel hak (namba 7) hírak ketenwo taur kírak

¹⁵ *Hírak ketpo menmen im epei au, hi hemtau ensel hak (namba

* 11:4 Sek 4:3, 11-14 * 11:5 2Sml 22:9; 2Kin 1:10; Sam 97:3; Jer 5:14 * 11:6 1Kin 17:1; Eks 7:17-20; 1Sml 4:8 * 11:7 Dan 7:21; Rev 12:17, 13:1, 7, 17:8 * 11:8 Lu 13:34 * 11:11 Esi 37:5, 10 * 11:12 2Kin 2:11 * 11:13 Rev 8:5, 16:18 * 11:14 Rev 9:12 * 11:15 Eks 15:18; Sam 10:16; Dan 2:44; Oba 21

7) ketenwo taur kĭrak. Hĭrak ketenwo taur kĭrak, hi hemtau hĭm me ensel neit wit ke God hĭr nĭnap natĭp: "Mĭt miyapĭr nerer wit wit nau tĭ, in ek Mĭtĭk Iuwe kaiu ketike Mĭtĭk Kraisk kerek hĭrak kehĭmĭtanek ken kĭkaap mĭt ne tĭ hĭrakĭt tatinĭn naanmamre mĭt miyapĭr yapĭrwe. Hĭrak kaku kakĭt tipmain tipmain enum eik naanmamri." ¹⁶ *Hĭr natĭp epei au, mĭt iuwe nar 24 kerek nau yeno me mĭt iuwe menep ninaan me God, hĭr newen ninĭp nĭwaai newis maat ken tĭ newenĭpiyek. ¹⁷ *Hĭr newenĭpiyek natĭp nar ik:

"Haiu matĭp haiu han yaaik mer-wit. Ti God kaiu mĭtĭk iuwe. Nĭpaa ti hepu ere in ti hepu. Haiu han yaaik mentar ti epei heit menmen mit iuwe naanmĭpre mĭt miyapĭr heriuwerem.

¹⁸ *Mĭt nerer wit wit hĭr epei han enuk nerwit nentar in ek ti han enuk heriuwi (o herweri). Wĭ epei man te ti skelim mĭt miyapĭr kerek nĭpaa naa. Wĭ in ti ewet mĭt kerek nĭrĭak menmen mit netike mĭt profet netike mĭt miyapĭr kerek newenĭpi niuk mit nises hĭm mit, ti ewetĭr menmen. Hĭr mĭt niuk iuwe, hĭr au weinĭn, ti ewetĭr menmen mit yaaim. Wĭ epei man te ti ehĭwaank mĭt miyapĭr kerek newaank mĭt miyapĭr nau tĭ."

¹⁹ *Hĭr natĭp epei au, hi hĭr wĭnak iuwe ke God keit wit kĭrak kewep kĭhi kerp keit te hi hĭr bokis kontrak kehĭmĭtan hĭm God nĭpaa kewet mĭt ne Isrel em, hĭrak keit nĭmĭn kĭwaai yaain. Hi hĭr bokis keit nĭmĭn kĭwaai yaain, hi hĭr nepni mewenĭn hemtewem hĭram

mewenĭn, hi hĭr tĭ kĭtanĭk, hawi yuwerep mĭre ais man tĭ.

12

Hĭm me mĭte wetike kĭrin enuk

¹ Menmen im epei man, hi hĭr menmen wĭsenum meit nepni. Hi hĭr menmen mĭre mĭte. Hĭre weriuwet klos mĭrius mĭre wepni mau yĭnk kĭre. Wenke kau kĭnĭk hĭt mĭre, hĭre wewis hĭr mar hiswiyen wik (12) mĭre hat kerek mĭt iuwe hĭr nemun, hĭre wemun mau paan kĭre. ² *Hĭre wepĭtu tu hĭmĭr ketnĭnĭwe weteiknen wawine nĭkan te hĭre wenepĭp.

³ *Hi hĭr menmen im epei au, hi hĭr menmen ham wĭsenum meit nepni mĭre kĭrin. Hĭrak yĭnk kĭrak kĭre ninĭk, hĭrak paan kĭrak kar hispĭnak wik (7), kom mar hiswiyen (10) mewim. Hĭrak kewis hat me mĭt iuwe mar hispĭnak wik (7) mau paan mĭrak im. ⁴ *Hĭrak kĭwaai ponik kĭrak keyĭk kari hĭr ham miutĭp me pĭnam wikak mau nepni. Hĭram lain mĭram mar wik mepu nepni, miutĭp au hĭrak keriyaam keyĭm ken tĭ. Hĭrak kerp menep ninaan me mĭte wepĭtu kemerĭwe hĭre wawine nĭkan. Hĭrak kemerĭwe wawine nĭkan te hĭrak kakĭkĭp kakĭk. ⁵ *Maain hĭre sip newenep hĭre wine nĭkan hĭrak kakĭnĭn naanmamre mĭt miyapĭr yapĭrwe nerer wit wit naanmamror werek werek wĭsenum. Hĭre wine nĭkan epei au, kĭrin kakĭkĭp kakĭk au. Hĭr mĭt ensel ne God netĭwekhis neiyĭk nen yeno kerek God kewim.

⁶ *Mĭte ip au wirĭr wen yaank weinĭk ap mĭt newik au, wit kerek God nĭpaa epei kenipek his yaaim te hĭre wawu werek wawĭt en. Hĭr mĭt ensel nĭrak naanmamrewe me tito wikak metike wenke hispĭnak kiutĭp (o 42 wenke).

* 11:16 Rev 4:4, 10 * 11:17 Rev 1:4, 8, 15:3 * 11:18 Sam 2:1, 46:6, 115:13; Ro 2:5; Rev

10:7, 19:5, 20:11-13 * 11:19 Rev 8:5, 15:5, 16:21; Hi 9:4 * 12:2 Mai 4:10 * 12:3 Dan 7:7

* 12:4 Dan 8:10 * 12:5 Ais 7:14; 66:7; Sam 2:9; Rev 19:15 * 12:6 Rev 11:2-3 * 12:7 Ju 9

7 *Hi h̄r menmen im epei au, m̄t ensel neit wit ke God h̄r nenepan. Maikel ketike m̄t ensel nises h̄m m̄rak h̄r netike k̄rin ketike m̄t ensel enun n̄rak h̄r yap̄rwe nenepan. 8 H̄r yap̄rwe nenepan te k̄rin ketike ensel enun n̄rak ap nin̄ni au. Maikel ketike ensel n̄rak nin̄ni te h̄r ap newisi nanu nan̄t wit ke God me w̄ meiyam au. 9 *H̄r nep̄r k̄rin ketike ensel n̄rak n̄naaiw̄r wit ke God. K̄rin, h̄rak manpen (o yenmik) ke n̄paa enum eik kepu, m̄t nenewek Seten, h̄rak kepno menep ninaan me God kesiuwe h̄m kat̄p God haiu m̄t enun. H̄rak m̄tik enuk kewises m̄t miyap̄r nerer wit wit nau t̄. H̄r ensel yaain ne God nep̄rek ketike m̄t ensel n̄rak enun, h̄r new̄rek ketikeri nen t̄.

10 *H̄r new̄rek ketikeri nen t̄, hi hemtau h̄m ke m̄tik keit wit ke God. H̄rak kat̄p kar ik: “In ek God kaiu h̄rak ketaihis h̄rak kin̄n menmen yap̄rwe keriuwe menmen m̄rak iuwe. M̄tik kerek h̄rak kehimitanek kan t̄ k̄kaap m̄t h̄rak keit menmen iuwe me God, h̄rak M̄tik Iuwe. H̄rak M̄tik Iuwe kentar m̄t ensel epei nep̄r m̄tik enuk kerek w̄taan wanewik h̄rak kepnen menep ninaan me God kesiuwe h̄m kat̄p God m̄t naiu yinan nau t̄ kerek nises h̄m m̄rak h̄r enun. 11 Naiu yinan h̄r epei nin̄nek neriuwe hemkre me Krai h̄rak k̄re Sipsip kerek n̄paa hemkre mewen men t̄. H̄m God kerek h̄r netpim newepyap̄rem h̄ram mekepi te h̄r nin̄nek. H̄r ap n̄naain nani te h̄r hanhan nanu t̄ au. H̄r newis m̄t enun nan̄p naa nentar h̄r nises God h̄m m̄rak. 12 *Te yi m̄t yeit wit ke God yetike menmen yap̄rwe yi han yaaik eiyu. Te yi m̄t miyap̄r yetike menmen yap̄rwe me t̄ yi naanmamre h̄ras. Seten epei

kak̄kiuwe kaknen t̄ han enuk wisenuk kakriwaank kak̄ntar h̄rak kertei w̄ epei man menep te God kak̄waankek kakw̄rek kak̄kre si.”

13 K̄rin kertei h̄r nep̄rek, h̄rak ken t̄, h̄rak kekrit koyei m̄te kerek n̄paa wine n̄kan h̄rak. 14 *H̄rak koyei m̄te ip te kaap au. H̄r m̄t ensel newet̄we yap̄r mei me hore h̄m te h̄re weiȳm weniuwe wen yaank wein̄k m̄t ap newi au, h̄re waunaaiw̄r k̄rin enuk ek h̄re wen wawu waw̄t yan̄m̄n. H̄re wawu waw̄t en tito wikak metike haw̄ h̄tan kiut̄p (o 42 wenke), h̄r naanmamprewe me menmen. 15 H̄re w̄r̄r weniuwe wen, k̄rin kewep h̄m k̄rak, t̄par w̄senum m̄re mani mekiuwerek men. T̄par mekiuwerek men mises m̄te ip e, te s̄r m̄ram mamnanep meiȳp mamno h̄re wawi. 16 S̄r m̄ram mamnanep meiȳp mamno, t̄ h̄rak kekepiye kewep te t̄par mekiuwerek men n̄m̄n kerek n̄paa k̄rin kenik̄nem meke h̄m k̄rak m̄nanep meiȳp men. 17 *T̄ kekepiye kewep te t̄par men n̄m̄n kerek n̄paa k̄rin kenik̄nem, h̄rak k̄rin han enuk wisenuk keriuwe m̄te ip, te h̄rak k̄naiw̄rep k̄r̄r ken kaknep n̄kerek han h̄re n̄paa winen. N̄kerek in h̄r m̄t miyap̄r kerek nises h̄m me God h̄r nat̄p newepyap̄r h̄r nises h̄m me Jisas. 18 K̄rin ken kerp تنهاان ke wan.

13

Miyak wiketeret tewepyap̄r h̄rekses

1 *K̄rin kerp تنهاان me wan eik, hi h̄r m̄tik keweik̄n k̄re miyak wisenuk hak kin̄iu keke wan kan. H̄rak kom m̄rak mar hiswiyen (10) mepu, paan mar

* 12:9 Lu 10:18, 22:31; Jen 3:1, 14; Rev 20:2

* 12:10 Jop 1:11; Sek 3:1

* 12:12 Ais 44:23,

49:13

* 12:14 Dan 7:25, 12:7

* 12:17 Rev 11:7, 14:12

* 13:1 Rev 12:3, 17:3, 7-12

hisp+nak wik (7) mewik. Hat me m+it iuwe mar hiswiyen (10) mau kom m+rak, niuk enum mau paan m+rak mar hisp+nak wik (7). Niuk im h+ram h+m enum metaw+n God. ² *Miyak wisenuk kerek hi h+rek keke wan kan, h+rak y+nk k+rak k+re pusi ke yaank niuk m+rak lepat, h+it m+rak m+re miyak enuk kin+n sak niuk m+rak bea, h+m k+rak k+re pusi ke yaank kin+n sak niuk m+rak laion. K+rin kewet+wek menmen m+rak iuwe, h+rak kewis+ik h+rak naanmamre m+it miyap+r nerer wit wit nau t+, h+rak kin+n menmen yap+rwe mau t+. ³ *Hi h+r paan kiut+p ke miyak wisenuk n+paa menmen mak+p wisenuk te h+rak kaki. Au, h+ram mekiwo h+rak kepu werek. M+it miyap+r yap+rwe n+r sak mau paan k+rak h+r nep+r+p+r nat+p h+rak iuwe te h+r nisesik nemtau h+m m+rak. ⁴ M+it miyap+r newen+pi k+ri nentar h+rak kewet miyak wisenuk menmen m+rak iuwe te kakin+n menmen yap+rwe mau t+. H+r newen+pi miyak kek+tikerek nentar h+r han kitet h+rak iuwe. H+r nat+p nar ik: “Keim+n h+rak iuwe k+re miyak enuk ik e? Keim+n h+rak iuwe te kakin+nek kaktikerek tatnepakit? Taauye!”

⁵ *God kewis miyak enuk ik kat+p h+m enum h+rak ketaw+n God. H+rak kewis+ik h+rak kin+n naanmamre menmen yap+rwe mau t+ me tito wikak metike haw+ h+itan keiyak. ⁶ God kewis+ik te h+rak kewep h+m k+rak kat+p enum h+rak ketaw+n God, wit ke God ketike h+r yap+rwe kerek nau wit k+rak. ⁷ *God kewis+ik h+rak ketike m+it miyap+r kerek nises h+m me God h+r nenepan te h+rak kin+ni. H+rak keit menmen iuwe te h+rak kin+n naanm+pre m+it miyap+r nat+p h+m ham h+m

ham, y+nk k+r ham ham h+r ne weiw+ik yap+rwe nerer wit wit. ⁸ *M+it miyap+r yap+rwe nau t+ nerer wit wit nanwen+pi niuk me miyak enuk wisenuk. Te m+it miyap+r kerek n+paa God ap k+r+ak t+ ketike nepni wen au, h+rak kewis niuk m+r mau t+wei m+rak kehimiteni h+r nanu nantikerek, h+r ap newen+pi niuk me miyak ik au. T+wei ik h+rak t+wei ke M+it+k keweik+n k+re Sipsip n+paa m+it nak+p h+rak kaa.

⁹ Yi eiy+mtau menmen mail! Neim+n h+r nemtau h+m im h+r han ekitetim werek werek! ¹⁰ *M+it kerek God kehimiteni m+it han h+r nanwisi nekre w+nak enuk, h+r nan+no nan+kre w+nak enuk, M+it han kerek God kehimiteni m+it han h+r nanwaai h+ne me his nan+n+p, maain h+r nanwaai h+ne me his nan+n+p nani keriyen. M+it miyap+r kerek nises h+m me God h+r nan+nak+n tokim nanises God werek werek nan+ntar menmen enum im mamnen.”

¹¹ Menmen im epei man, hi h+r t+ kewep, miyak wisenuk hak k+niu t+ kan niu ein. Miyak ik kom m+rak wik mau paan k+rak, h+ram m+re kom me sipsip te h+rak kat+p enum kar ke k+rin kat+p. ¹² Miyak wisenuk kerek kises keiyak kin+n kan, h+rak keit menmen m+rak iuwe kekreh+r k+rak kekepik kenip m+it miyap+r nau nerer wit wit newen+pi niuk me miyak kerek n+paa menmen menep paan k+rak ketnen te kaki, au h+ram mekiwo h+rak kepu werek. ¹³ *Miyak kerek k+niu t+ kan, h+rak k+r+ak menmen iuwe m+it n+r+akem n+paa taau. H+rak k+r+ak menmen ham ham yap+rwe, h+rak kari si meke nepni man t+ te h+r m+it miyap+r nerp en n+rek h+rak k+r+ak menmen im. ¹⁴ *H+rak kewises m+it miyap+r yap+rwe nan nerer wit

* 13:2 Dan 7:4-6 * 13:3 Rev 17:8 * 13:5 Dan 7:8, 25, 11:36; Rev 11:2 * 13:7 Rev 11:7

* 13:8 Sam 69:28; Rev 3:5, 5:6, 17:8, 20:12, 15, 21:27 * 13:10 Jer 15:2, 43:11; Mt 26:52; Rev

14:12 * 13:13 Mt 24:24; 2Te 2:9-10 * 13:14 Rev 19:20; Diu 13:1-4

wit keriuwe menmen iuwe miyak wisenuk kewisik h̄rak k̄riakem menep ninaan m̄rak. H̄rak kewis̄sorek ketpor kari han k̄r keriuwerek te h̄r nime nu ninaan mewim mar ke ȳnk ke miyak kerek h̄ne kenep paan k̄rak metnen kaki au h̄ram mekiwo, h̄rak kepu kepeit.

¹⁵*Miyak kin̄n kan kewis miyak kerek k̄sesik h̄rak k̄k̄iak nu m̄re ȳnk ke miyak kin̄n kan. H̄rak kekrit kepu kari nap. Ȳnk ik h̄rak kekrit kepu kari nap h̄rak kat̄p k̄re m̄tik. M̄t miyap̄r kerek n̄napen newen̄pi niuk m̄rak, h̄rak kakn̄pi h̄r nani.

¹⁶H̄rak k̄riak menmen ik ketike menmen hak enuk. H̄rak kenip m̄t miyap̄r yap̄rwe niuk m̄r iuwe, niuk wein̄m, m̄t kerek netenen pewek yap̄rwe, m̄t han au h̄r nepu wein̄n, m̄t n̄riak menmen neit pewek mererim, m̄t han au n̄riak menmen me m̄t iuwe naanm̄pri n̄riakem wein̄n. H̄rak kenipi h̄r enwisaan mak emu his yaaim o emu maat k̄r. ¹⁷*M̄t miyap̄r kerek h̄r ap newisaan mak me miyak enuk o namba m̄rak mau his yaaim or maat k̄r, h̄r ap te nansiuwe menmen m̄r nan̄t pewek mamrerim o nan̄no nanw̄r pewek nan̄t menmen taau. ¹⁸H̄aiu han ekitet menmen im werek werek. M̄t miyap̄r kerek nertei menmen werek werek, h̄r nanwenhis namba me miyak enuk. Namba im h̄ram niuk me m̄tik. Namba im m̄rak h̄ram mar 666.

14

M̄t nar ke 144,000 nine henye

¹*Hi h̄r menmen im epei au, hi h̄r M̄tik keweik̄n k̄re Sipsip h̄rak kerp wit Jerusalem, niuk

m̄rak ham m̄niū (o neiȳp) Saion. H̄rak ketike 144,000 m̄t miyap̄r kerek niuk m̄rak metike niuk me H̄aai k̄rak God mau maat k̄r, h̄r nerp ein. ²*Hi epei h̄ri nerp ein, hi hemtau menmen meke nepni man. H̄ram mat̄p h̄m iuwe m̄re h̄tik siurik me s̄rs̄r men t̄ o m̄re nepni mewen̄n. Menmen hi hemtewem h̄ram m̄re m̄t h̄r n̄ram gita m̄r. ³*H̄r m̄t yap̄rwe nar ke 144,000 h̄r nerp menep yeno kerek M̄tik Iuwe God kewik. H̄r nerp ein nine henye hak yaaik menep menmen tekyaāit (4) h̄ram mepu h̄ram metike m̄t iuwe nar 24. M̄t han nertei nine henye im au. H̄r m̄t miyap̄r keriyen n̄paa God ketorhis ne m̄t nau t̄. ⁴*M̄t miyap̄r in h̄r yaain n̄re m̄te ap w̄waai wetike m̄tik wen au, h̄r nises God werek werek. H̄r yaain n̄re m̄t ap nari miyap̄r his newenem n̄r̄ran au, h̄r ap newen̄pi niuk me t̄pir enum o miyak enuk au. God kerekek. ⁵*H̄r m̄t miyap̄r yaain. H̄r ap nat̄p h̄m newisesik mei me w̄ h̄r nau t̄ au.

M̄tik̄it ensel wikak tat̄p h̄m m̄rak̄it

⁶Hi h̄r menmen im epei au, hi h̄r m̄tik̄it ensel hak keriuwe keke niu kan. God epei keriuwetek kan t̄ kakwepyap̄r h̄m yaaim m̄rak mam̄ mam̄t tipmain tipmain enum eik. H̄rak kan kakt̄p h̄m im mam̄no m̄t miyap̄r h̄r ȳnk hak hak, h̄r nat̄p h̄m ham, h̄m ham, h̄r ne weiw̄k yap̄rwe nau nerer wit wit. ⁷*H̄rak k̄nap kat̄p kar ik: “Yi einain God eiyises h̄m m̄rak eiwen̄pi niuk m̄rak eiȳntar w̄ epei man te God kak̄nke m̄t miyap̄r nau t̄. Yi eiwen̄pi niuk me M̄tik̄it Iuwe God kerek kewis t̄ ketike nepni, wan

* 13:15 Dan 3:4-6 * 13:17 Rev 14:9, 11, 16:2, 19-20, 20:4 * 14:1 Rev 3:12, 7:3-4 * 14:2 Esi 1:24, 43:2; Rev 1:15, 19:6 * 14:3 Sam 149:1; Ais 42:10; Rev 5:9, 7:4 * 14:4 Ef 5:27 * 14:5 Sam 32:2; Sef 3:13 * 14:7 Rev 10:6 * 14:8 Ais 21:9; Rev 17:2, 18:2, 3; Jer 51:7, 8

metike mani, hitik, heipun. Yi eiwenipi keiyak au ekit! ⁸ *Hi hīrek epei kan ken, hi hīr mitik ensel hak kisesik kīnap katip kar ik: “Eiyimtewek! Wit iuwe niuk mīrak Babilon epei kewaank. Mit miyapir nau wit Babilon hīr epei nari han ke mit miyapir nau nerer wit wit hīr nisesi nīriak menmen enum newenipi niuk me tīpir, neweikīn sip newet God. Mit nau Babilon hīr nīre mīte hīre wetenen kap wain mekrerem, hīre wari han ke mit te hīr nanīm te hīr nanwaai nantikerep.”

⁹⁻¹⁰ **Ensel ik epei kan ken, hi hīr ensel hak kīkaru kekiuwe kan kīnap katip kar ik: “Mit miyapir kerek hīr newenipi niuk me miyak enuk o nu mīre yīnk ke miyak wīsenuk o hīr neit mak mau his mīr o maat kīr, hīr nanīm tīpar wain enum hīm sisi mekre kap me God. Wain im hīram mehimītan menmen enum God kakriak mit em kakītar hīr nenipek han enuk wīsenum. Mit narik God kakwisi nanīkre si metnen metike nan salfa mīkap si, hīr yīnk kīr kaknen (o mamiyewor) wīsenuk te ensel yaain netike Mitik keweikīn kīre Sipsip hīr nanīrp nanīri hīr nanīkre si. ¹¹ *Si tīwekre me si kerek mīriak yīnk kīr kaknen (o mamiyewor), hīram mamno niu tipmain tipmain enum eik. Mit miyapir kerek newenipi miyak enuk ketike yīnk kar ke yīnk ke miyak enuk o mit neit mak mīrak mau his mīr o maat kīr, si im mamnip yīnk kīr kaknen (o mamiyewor) te si im hīram ap mami wītaan o wanewik au, mamu mamit te hīr mit miyapir nanu werek werek au.”

¹² *Menmen enum me miyak enuk mamnen te mit miyapir

nises hīm me God o nises hīm me Jisas werek werek, hīr nanīnakīn tokim nanīrp.

¹³ *Hīrak katip epei au, hi hemtau hīm me mitik ensel keit wit ke God katip kar ik:

“Ti ewis menmen im mau tīwei: Mit miyapir kerek nises Mitik Iuwe God, hīr nani in ere maain te hīr han yaaik enu.” God Hīmīn Yaaik katip, “Hīm im hīram yaaim. Hīr nani nanīnaaiwīr menmen hīr epei nīriakem, hīr nanu yain yain. Hīr nanu yaain yaain nanīntar menmen nīpaa hīr nīriakem hīram mamnen mamtikeri.”

Ensel neithis mit miyapir neriyei neri nan God

¹⁴ *Hīrak katip epei au, hi hīr napī kīre hīke kau nepni. Hi hīr napī kīre hīke kau nepni, mitik kīre Kraīs hīrak kewik hīrak kekun hat gol ke mit iuwe kau paan kīrak. Hīrak ketenen hīne ke his tīknuk enuk. ¹⁵ *Hi hīrek epei au, mitik ensel hak ketpaan keke wīnak iuwe ke God kan kenīne mitik kerek kau napī ketpīwek hīm iuwe kar ik: “Ti ehīt hīne ke his kit ewaaiyek eremir menmen. Wi epei man menmen mau tī hīram epei maa te ti eremir.”

¹⁶ Hīrak katip epei au, mitik kau nepni hīrak kīwaai hīne ke his kīrak. Hīrak kīwaai hīne kīrak keremir menmen yapīrwe mau tī.

¹⁷ Hīrak keremir menmen mau tī, mitik ensel hak keke wīnak iuwe ke God ketpaan kan, kīre mitik kau nepni hīrak ketenen hīne ke his tīknuk enuk. ¹⁸ Hīrak kan witeik, ensel hak kerek naanmīpre si, hīrak kīnaaiwīr kīnaan kerek mit newepwar menmen newet God em. Hīrak kīnaaiwīr kīnaan kenīne ensel

* **14:9-10** Rev 13:12-17 * **14:9-10** Sam 75:8, 11:6; Ais 51:17, 22; Jer 25:15; Rev 15:7, 16:19, 19:20, 20:10, 21:8; Jen 19:24; Esi 38:22 * **14:11** Ais 34:10; Rev 13:12-17 * **14:12** Rev 13:10, 12:17 * **14:13** 1Ko 15:58; Hi 4:10 * **14:14** Dan 7:13 * **14:15** Joe 3:13; Mt 13:39-40

ketenen hine ke his t̄knuk enuk ket̄wewek h̄im iuwe kar ik: “Ti ewaai hine kit eremir̄r waai wain n̄kim m̄ram mau t̄i entar n̄kim h̄iram epei mew̄nki.”¹⁹ *H̄irak kat̄ip epei au, ensel ketenen hine ke his k̄irak k̄iwaaiyek keremir̄r n̄kim h̄iram mew̄nki. H̄irak keremir̄r h̄iram mew̄nki, h̄irak ket̄iwem keiȳm ken kew̄rem mekre sar te h̄ir m̄it ensel neit hen̄k̄ip (o hen̄p̄ik) nesestim t̄ipar mamno. Sar im h̄iram tok piksa mehim̄tan God han enuk h̄irak kaknep m̄it nau t̄i.²⁰ H̄ir nesestim n̄kim im mekre sar meit men̄p̄in me wit. H̄ir nesestim, hemkre meke sar hei k̄irak men m̄ire mani k̄iniu men yan̄m̄in mar ke 320 kilomita. H̄iram men mau niu mar ke waai mau teruk me hos.

15

Ensel nar ke his̄p̄nak wik (7) netenen menmen enum mar his̄p̄nak wik (7).

¹ *Hi h̄ir menmen me hemkre epei au, hi h̄ir menmen ham iuwe meit wit ke God. Hi h̄ir m̄it ensel nar his̄p̄nak wik (7) nan̄nep m̄it. Menmen im enum mamno t̄i mamnep m̄it te maain God han enuk epei au, menmen enum epei au mesi.² *Hi h̄ir m̄it ensel epei au, hi h̄ir menmen m̄ire wan h̄irak k̄ire glas si merh̄ihe mekreerek. Hi h̄ir wan metike m̄it miyap̄r kerek epei netike miyak enuk, nu m̄ire ȳink m̄irak ketike namba me niuk m̄irak, h̄ir netikeri h̄ir nenepan, te m̄it miyap̄r nin̄ni nentar h̄ir ap newen̄pi niuk m̄ir. H̄ir nerp menep wan h̄ir netenen gita kerek God kewt̄irem.³ *H̄ir netenen gita h̄ir nine henye n̄paa Moses m̄it̄ik kerek k̄ir̄iak menmen me God h̄irak kewis̄im metike h̄im me M̄it̄ik keweik̄in

k̄ire Sipsip. H̄ir nine henye nat̄ip nar ik:

“God k̄iau Iuwe ti M̄it̄ik Eruk Manpenuk, menmen ti h̄ir̄iakem h̄iram yaaim iuwe.

Ti kerek naanempre h̄iau m̄it metike menmen yap̄rwe n̄paa ein ere in ere maain, ti h̄ir̄iak menmen yaaim h̄iram werek werek.⁴ *Neim̄in h̄ir ap nanwen̄pi niuk mit a?

Au, h̄ir yap̄rwe nan̄nen nanwen̄pi niuk mit. H̄ir nanwen̄pi niuk mit ti k̄iau Iuwe, nant̄ip ti M̄it̄ik Eruk Manpenuk nan̄ntar ti kiut̄ipen ti kerek wetpen enuk heit.

Te m̄it miyap̄r nerer wit wit nan̄nen nanwen̄pi niuk mit nan̄ntar h̄ir yap̄rwe n̄r menmen yaaim ti herekyorem.”

⁵ *H̄ir nine henye epei au, hi h̄ir haau iuwe m̄it nehim̄tanem h̄iram me God keit n̄m̄in ke w̄inak k̄irak k̄ihi kerp yaain, hi h̄ir haau God kewim.⁶ *Hi h̄ir haau God kewim, te hi h̄ir ensel nar his̄p̄nak wik (7) kerek netenen menmen enum mar his̄p̄nak wik (7) h̄ir neke w̄inak ke God netpaan nen. H̄ir nam̄r klos h̄iram m̄irus m̄ire h̄ike m̄ir h̄im̄in. Ni m̄ire gol meweik̄in han pank k̄ir.

⁷ *H̄ir epei nen witeik, te menmen miut̄ip me menmen tekyaaait (4) kerek mepu yeno me God, h̄irak kewet̄r m̄in mar his̄p̄nak wik (7). God kerek kaku tipmain tipmain enum eik, h̄irak wen han enuk te han enuk m̄irak meweik̄in his̄ m̄ire t̄ipar m̄iwaai mekre m̄in im.⁸ *H̄iram m̄ire t̄ipar m̄iwaai mekre m̄in im, si t̄iwekre me menmen iuwe me God metike menmen m̄irak merh̄ihe h̄iram m̄iwap̄in w̄inak ke God keit

* 14:19 Ais 63:3; Kra 1:15; Rev 19:15 * 15:1 Lev 26:21; Rev 15:6-7 * 15:2 Rev 4:6; 5:8

* 15:3 Eks 15:1; Rev 11:17, 16:7; Sam 92:5; 139:14, 145:17 * 15:4 Jer 10:6-7; Sam 86:9 * 15:5

Eks 38:21 * 15:6 Rev 15:1 * 15:7 Rev 14:10 * 15:8 1Kin 8:10-11; Ais 6:4; Esi 44:4

nim+n. Hiram miwapin winak ke God, keyak kiutip keit wit ke God ap te kakno nim+n en ere menmen enum mar hispinak wik (7) eim kerek ensel nar hispinak wik (7) hir netenenim hiram epei au mesi.

16

Mit ensel neit menmen enum mekre min neiyim nen newirem mamno ti

¹ *Si tiwekre miwapin winak ke God, hi hemtau him me mitik hak kekrerek katip him iuwe kar ik: “Yi eiyit min kerek menmen enum me han enuk me God meweik+n his mire tipar mekrerem, yi eiyim eino eiwenem emno ti.” ² *Hirak katip epei au, hirak mitik ensel kiutip kin+n keit min mirak keiyim ken kewir menmen enum mekrerem men ti. Hiram men ti menep mit miyapir kerek newenipi niuk me miyak enuk ketike teinik mit nesipaak mire yink kirak, hir newis mak mau yink kir. Hiram menep yink kir ketnen hirak kenen (o meiyewor).

³ *Menmen im epei menep mit, hi hir ensel hak (namba 2) kisesik ken kewen menmen enum mekre min hiram men wan iuwe. Men wan iuwe meweik+n mire herwe hemkrik te menmen yapirwe mau mekre wan maa.

⁴ *Menmen yapirwe mau mekre wan maa, hi hir mitik ensel hak (namba 3) hirak kan kewen menmen enum mekre min mirak men mani metike hitik, hiram meweik+n mire hemkre. ⁵ *Hiram meweik+n mire hemkre, hi hemtau mitik ensel kerek naanmpre mani metike hitik hirak katip kar ik: “God ti kerekek ti yaaik. Nipaa ere in ti hepu hepeit. Menmen enum ti hirakem hewaank tipar

hiram meteik+n ti yaaik. ⁶ *Ti yaaik hentar nipaa hir mit nau ti nenep mit miyapir kerek nises him mit netike mit profet nit hemkre mir mewen. Te in ek ti heweik+n tipar mire hemkre hir nanim ti enip enrerim me menmen nipaa hir nirakem.” ⁷ *Hirak katip epei au, hi hemtau him ke mitik hak kerp kinaan kerek ensel newepwar menmen newet God em, hirak katip kar ik: “Mitik Iuwe God ti enuk manpenuk. Menmen enum ti erekyorem enip enrerim me menmen enum nipaa hir nirakem, hiram yaaim.”

⁸ Hirak katip epei au, hi hir mitik ensel hak (namba 4) hirak kewen menmen enum mekre min kirak men wepni. Men wepni te hiram si taak mit miyapir yink kir. ⁹ *Hirak si taak yink kir hir nene God netpwek enum me menmen im manip nentar God hirak kari menmen im man menep mit. Hir nnapen neweik+n sip newet menmen enum hir nisesim, hir ap newenepi niuk me God hirak Iuwe. Au, hir nenerek wen nises han kir enuk.

¹⁰ *Menmen im epei man hi hir mitik ensel hak (namba 5) kewen menmen enum meke min kirak men yeno kerek miyak enuk kewim, te menmen mire witaan toto miwapin ti merer wit wit kerek miyak enuk hirak naanmpre mit miyapir. Witaan toto miwapin ti merer wit wit te mit miyapir n+nak+n nin kir nentar yink kir kenen (o meiyewor). ¹¹ *Hir n+nak+n nin kir te hir han kitet menmen enum mau yink kir te hir nene God neriuwerem. Hir ap neweik+n sip newet menmen enum au. Hir

* **16:1** Ais 66:6; Rev 16:17; Sam 69:24; Jer 10:25; Esi 22:31; Sef 3:8 * **16:2** Eks 9:10; Diu 28:35; Rev 13:12-17 * **16:3** Eks 7:17-21 * **16:4** Sam 78:44 * **16:5** Rev 1:4; Sam 119:137 * **16:6** Sam 79:3; Ais 49:26 * **16:7** Rev 15:3, 19:2; Sam 19:9 * **16:9** Rev 9:20-21, 16:21 * **16:10** Eks 10:22; Ais 8:22 * **16:11** Rev 9:20-21, 16:12; Ais 11:15; Jer 50:38

miyapir yapirwe nau ti hir nire mit epei naam tpar si enum hir netaritari. Hire wenipi narik neriuwe menmen hire wari han kir keriuwerem (te hir newenipi niuk me tpir enum).”

³ *Hirak ketpo epei au, hirak ketauhis himin kai, hawir wen wiun wit weinik mit auri en. Hawir wiun en, hi hir mite piutip wau miyak wisenuk kire yiwir. Niuk yapirwe mau yink kirak te hiram niuk enum matip enum metawin God. Paan mar hispinak wik (7) mewik, kom mar hiswiyen (10) mau menterim. ⁴ *Mite hire weriuwet klos mire wenip, klos mire ninim, hire weseweriuwe menmen yaaim me gol o pewek o wipe yehes. Hire wetenen kap me gol mekre his mire wauri han ke mit han weriuwerem. Menmen enum menip God han enuk metike menmen enum hire wriakem me wari mit his weweninem hiram miwaai mekre kap mire hiram meweikin mire tpar. ⁵ *Hi hir niuk mau maat kire hiram tok piksa hiram matip mar im: “Mite ip e hire wehimitan wit Babilon Iuwe. Hire miye pe miyapir yapirwe nari mit his neweninem. Hire miye pe menmen enum yapirwe mit miyapir nerer wit wit nau ti hir nriakem.” ⁶ *Hi hirep hire wetaritari wire mitik kaam tpar si enum wentar hire waam hemkre me mit miyapir kerek nises him me God ketike him me Jisas kerek newepyapir hir nisesik te mit nanip hir naa. Hi hirep te hi han kai kekrit hi han kitet har ik: “Hire peimin?”

⁷ *Hi wen han kitet mite ip, te mitik ensel ketpo kar ik: “Ti henmak te ti han kitet mite ip e yapirwe? Hi etput ewepyapir mite ip wetike miyak kerek hirak

paan hispinak wik (7) kom mar hiswiyen (10), mite ip wau sip kirak, hir neimin. ⁸ *Miyak enuk ti epei hirek, hirak nipaa kepu ti te in ek au, hirak kinaiwerek. Hiram menep te hirak kakitpaan kakike hei enuk kesikekre, hirak kakno kakawaank kaki kakikrerek. Mit miyapir nau ti kerek God ap kewis niuk mir mau tiwei mirak nipaa wi hirak ap kirak ti metike nepni wen au, mit miyapir in hir nanirek hir han kekrit. Hir han kekrit nentar miyak ik nipaa kepu ti te in ek au. Maain hirak pike kaku te hir nanirek nanipirpir.

⁹ “Mit kerek nertei menmen werek werek hir han ekitet menmen im. Paan mirak mar hispinak wik (7) hiram wit iuwe kiutip mit nimaak kau miniu (o neiyip) mar hispinak wik (7). Mite ip wau sip kirak hire wau weit wit iuwe eik. ¹⁰ Paan hispinak wik (7) im hiram mehimitan wit iuwe kiutip ketike mit iuwe hispinak wik (7) naanmipre mit miyapir nau ti. Mit iuwe hispinak (7) hir epei nen naa. Kiutip hirak wen kepu, keiyak ap kan naanmamre mit wen au. Maain hirak kaknen hirak kaku kike keremem. ¹¹ Miyak enuk nipaa kepu ti te in ek au, hirak mitik iuwe hak ke hir nar hispinak wik (8) hirak ketike mit han en nar ke hispinak wik (7) hir ninin naanmamre mit miyapir nau ti. Maain hirak kakno kakawaank kaki.

¹² *¹² “Kom mar hiswiyen (10) ti epei hirem, hiram mehimitan mit iuwe nar hiswiyen (10). Hir ap nire mit iuwe wen au, te maain hir nanit menmen iuwe nantike miyak enuk te hir naninin naanmamre mit miyapir nanu ti me wi mei kike. ¹³ Mit nar hiswiyen (10) hir nau han kiutip te hir nanwet miyak enuk menmen mir iuwe te hirak kakikrehir

* 17:3 Rev 13:1 * 17:4 Esi 28:13, 16; Jer 51:7 * 17:5 Rev 14:8 * 17:6 Rev 18:24, 19:2 * 17:7 Rev 13:1 * 17:8 Rev 11:7, 13:8; Dan 12:1 * 17:12 Dan 7:24 * 17:14 1Ti 6:15

kir naanmamre menmen mir.
 14 *Hir mit nar hiswiyen (10)
 nantike Mitik keweik+n kire Sipsip
 hir naninapan te hirak kaktike
 mit kerek hirak kari han kir
 ken+nor hir nises him mirak,
 hir naninin mit enun in. Hir
 naninini nanintar hirak kerek
 Mitik iuwe kerek God kewetiwek
 menmen mirak iuwe kin+n mit
 iuwe yapirwe nerer wit wit,
 hirak naanmamre mit iuwe kerek
 naanmpre mit miyapir han.”

15 *Mitik ensel ik hirak wen
 ketpo kar ik: “Mani tipar kerek
 ti hir mite enu wari mit his
 wewen+nem hire wau menep in,
 hiram mehimitan mit miyapir
 natip him ham him ham, yink kir
 hak hak, hir ne weiwik yapirwe
 nau nerer wit wit. 16 *Kom
 mar hiswiyen(10) mehimitan mit
 nipaa ti hiri netike miyak enuk
 hir han enuk ninapan mite enu
 ip kerek wari mit his wewenorem.
 Hir naninen nanri menmen mire
 yapirwe te hir nanwir mite waw
 puk weinik wawu wawit. Epei
 au, hir nanip nanik yink kire.
 Hir nanik yink te hir nanman
 si menmen mei kike wen mepu.
 17 Hir nanriak menmen enum im
 nanintar God kakri han kir te hir
 ap nertei hir nanises han kirak.
 Hir nepitari hir nanises han kirak
 hir nanu han kiutip hir nanwis
 miyak enuk naanmamror ere him
 nipaa God ketpim hiram mamnen.
 18 Mite kerek ti epei hirep hire we-
 himitan wit iuwe kerek naanem-
 pre mit iuwe nau ti nerer wit wit.”

18

God kewaank wit iuwe Babilon

1 Maa in hi hir mitik ensel hak
 keke wit ke God kan. God epei
 ketpiwek menmen mirak iuwe
 te menmen mewik merthe mir
 wisenum men ti. 2 *Hirak kan
 kinap katip him iuwe kar ik:

“Mite kerek wehimitan wit iuwe
 Babilon God kewaankep.

Hire epei waa. In ek herwe, himin
 enum, tipir metike hore
 ham ham enum yapirwe
 menmen enum hiram man
 mewik.

3 *Menmen im epei man mentar
 mit miyapir nerer wit wit
 epei newenipi niuk me tipir.

Hiram mar ke hir netikerep
 niriran, hir naam tipar si
 enum mire.

Hiram mar ke hir mit iuwe nerer
 wit wit niwaai netikerep.

Mit nerer wit wit kerek ne-
 siuwe menmen neit pewek
 yapirwe nentar hire han-
 han weit menmen yapirwe
 te hire wau werek werek
 wises han kire enuk.”

4 *Hirak katip epei au, hi hem-
 tau him ke mitik hak keit wit ke
 God hirak katip kar ik:

“Yi mit miyapir nai. Yi eino
 eikeipin mite enu eip e.

Yi ap eikiterep eirak menmen
 enum au emit! Hi hinapan
 ap eiyuwep eitikerep au.

5 *Hi ehip entar menmen enum
 yapirwe hire wiriakem.

Menmen enum mire hiram
 yapirwe mire tiu mite
 wenipaam, te God epei
 kirem ap han kaa rem.”

6 *Hi pike hemtau hirak katip
 mit han kar ik: “Yi pike
 eirekyiwe menmen enum
 mamir ke hire nipaa wiriak
 mit miyapir han em.

Te menmen miutip hire wiriakem
 yi eirekyiwerem wik.

Hire nipaa weweti tipar si enum
 miutip yi yaam, te in ek yi
 eiwetiwe tipar si enum wik
 hire wawim.

7 *Nipaa hire niuk mire hiram
 iuwe hire wises han kire
 wau werek werek.

* 17:15 Ais 8:7; Jer 47:2 * 17:16 Rev 18:8

* 18:3 Rev 14:8 * 18:4 Ais 48:20; Jer 50:8, 51:6, 45; 2Ko 6:17 * 18:5 Jen 18:20-21; Jer 51:9

* 18:6 Sam 137:8; Jer 50:15, 29; 2Te 1:6 * 18:7 Ais 47:7-9

Te in ek yi eirekyiwe enum ere yink kire kakwo kakir ke nipaa hire wises han kire wau werek werek.

Yi eirekyiwere mamir im eiyantar hire nipaa watip hirehes war ik: 'Hi hau in hi mite iuwe hinin mit miyapir yapirwe. Hi ap hire mite kerek mitik kire kaa kinaiwurep au. Hi ap te han enuk ekit eriuwe menmen taau.'

⁸* Hire watip enum warik te menmen enum im mamnip ep me wi miutip keremem.

Hire waunap, hire waukit, hire ninpi mami, mit han nanisi yink kire kekresi.

Menmen im enum mamnep wit Babilon mentar mitik iuwe God kerek kakinke mit miyapir newik, hirak manpenuk wisenuk kakises han kirak kakriakem."

⁹* Maain mit iuwe kerek ninin naanmipre mit miyapir nerer wit wit hir nanir si tiwekre me yink kire si taak. Nipaa hir netikerep hir nises han kir hir nau werek werek, te in ek hir nanirp te hir han enuk nankitep. ¹⁰* Hir nanirp yanimnin nanintar hir ninaain si menmen enum maaup. Hir nanirp nankit nantip nanir ik: "Haai o! Menmen im menep wit Babilon hiram enum. Ti wit iuwe niuk mit wisenum te waswas menmen enum yi mit miyapir en yi yirakem God kerawaank kenterim."

¹¹* Mit nerer wit wit kerek nesiuwe menmen kago mir nanit pewek mererim neit wit Babilon, hir nanirek nepei kewaank, hir nankitek nanintar hir mit newik ap nanit menmen mir au. Hir epei newaank. ¹²* Menmen kago mir hiram im: Gol, silva, nan mirius yaaim, bis me pewek iuwe, laplap

yaaim mire hike, laplap mei mire ninim metike yinamin metnenam, laplap slika. Nu ham ham hiram miutip miutip meit yaank minin yaaim metike menmen yapirwe mit nesipaam me miyak elefan nikin miram o nu yaaim me pewek nan iuwe, o ain, o bras, o nan yaaik kewir mutmut. ¹³ Hir neit nu meruk yink miram metike nekip, siyak me niu, semi, yeirep, kono, miyak wipink, meruk o mir kerek mit nesiyem hiram minin yaaim, tipar wain metike gris, plaua metike rais, bulmakau, sipsip, hos metike karis, hiram metike mit miyapir hir nriak menmen me mit ap neit pewek mererim au. ¹⁴ Hir mit nerp en natip nar ik: "Nipaa ti mite nihan enu wirau hanhan menmen yapirwe, te in ek ti enu he mite. Menmen yaaim mit newir pewek yapirwe nantiwem metike menmen yaaim ti heses heriuwerem, hiram epei men. Hiram ap pike mamnen te ti etiwem taau."

¹⁵* Mit kerek nesiuwe menmen mir neit pewek mererim, hir nanirp yanimin naninapen menmen mamnip mamir ke hiram menep wit Babilon te hir nankitep. ¹⁶* Hir nankitep nantip nanir ik: "Ke miye o! Nipaa wit ik Babilon hirak yaaik kire mite kerek wamir laplap hike metike laplap ham mire ninim metike yinamin metnenam. Ti heses heriuwe gol, nan yaaim metike bis me pewek iuwe. ¹⁷* Te in ek wasenum menmen yaaim yapirwe epei mewaank."

Mit kerek ninin naanmipre sip, hir nantike mit boskru kerek nriak menmen me sip, hir nantike mit nau sip o neit nan me menmen hir netiwem mekre wan newet mit em, hir

* 18:8 Rev 17:16; Jer 50:34 * 18:9 Rev 17:2; Esi 27:30-35 * 18:10 Esi 26:17; Dan 4:30

* 18:11 Esi 27:36 * 18:12 Esi 27:12-13, 22 * 18:15 Esi 27:31, 36 * 18:16 Rev 17:4

* 18:17 Esi 27:27-29 * 18:18 Esi 27:32

yapirwe nanirp yanimn nanir wit Babilon. ¹⁸ *Hir nanirp yanimn nanir wit Babilon si taak hir nantip him iuwe nanir ik: “Ap wit kei yaaik kar ke ik e nipaa ere in taau.” ¹⁹ Hir nanwen toni nankitek nantip nanir ik: “Haiu mamkit han tewen wit iuwe ik e mamntar mit nerer wit wit kerek neriuwet sip mir man in, hir neit pewek yapirwe meriuwe menmen hir nesiwerem man in. Te in ek wasenum wit yaaik ik kewaank.”

²⁰ * “Yi mit kerek yi yau wit ke God, yi han yaaik eiyu. Yi mit kerek God kehimiteni yi yirak menmen mirak o yi profet yi yewepyapir him mirak o yi mit miyapir kerek yi yises him me God, yi han yaaik eiyu! God epei kirak wit Babilon enum kakrer menmen enum nipaa hir nerekuyem.”

²¹ *Hir natip epei au, hi hir mitik ensel wisenuk ken kekin nan wisenuk kewis pakn kire heipun. Hirak kekinik keiyik ken kewerek kekere wan kesikekre hirak katip kar ik: “Mar ke hi hewir nan ik ken kekere wan kesikre, te God kakawaank wit Babilon. Maain wit eik hirak pike kakikrit kaku taauye. ²² *Mit kerek niram gita nine henye o netenwo taur o niram heurek, hir maain ap naninen nanriakem au. Mit kerek nriak menmen ham ham ap pike naninen nanu wit Babilon au. Mit ap pike nemtau nan iuwe kakwen rais haas niram meit wit Babilon taau. ²³ *Mit ap pike naniksiu si keiyak nanit wit Babilon taau. Mit ap pike nanimtau him me mitik o mite hir nanitan. Mit kerek nan nesiuwe menmen kago mir, hir mit iuwe ne ti nerer wit wit. Yi mit ne wit Babilon, yi epei yari han ke mit miyapir nerer wit wit yeriuwe

menmen enum me memipn yi yirakem.”

²⁴ *God kewaank wit Babilon kerek kehimitan wit iuwe yapirwe kentar hir nenep profet ne God netike mit miyapir nises him mirak hemkre mir mewen miwaa ti. Hemkre mir metike hemkre me mit miyapir yapirwe ne ti hir mit nipaa nanip naa.

19

Mit miyapir neit wit ke God han yaaik nentar God kewaank wit Babilon

¹ Maain hi hemtau menmen mire mit miyapir yapirwe neit wit ke God hir natip him iuwe nar ik: “Haiu emwenipi niuk me God kiau. Hirak kerek epei ketaihis. Hirak niuk mirak iuwe hirak manpenuk wisenuk. ² *God skelim mit nises menmen yaaim. Hirak epei skelim mite enu kerek wari mit his weweninem. Hire wewaank mit miyapir ne ti yapirwe weriuwe menmen enum hire wiriakem. God kaaup kerer menmen enum nipaa hire wiriak mit miyapir kerek nises him mirak. Hire wanip naa.” ³ *Hir pike natip neteipim nar ik: “Haiu emwenipi niuk me God. Si tiwekre me wit Babilon hiram mamno niu tipmain tipmain enum eik.” ⁴ *Hir natip epei au, mit iuwe nar ²⁴ kerek nau yeno me mit iuwe, hir netike menmen teyaaait (4) kerek mepu hir newen ninip nitehir nau ti menep ninaan me God kerek kau yeno kirak. Hir natip nar ik: “Hiram him yaaim haiu emwenipi niuk mirak.” ⁵ *Hir natip epei au, hi hemtau him ke mitik hak kerp kirapit yeno me God hirak katip him iuwe kar ik: “Yi mit miyapir niuk iuwe o niuk weinim kerek

* 18:20 Ais 44:23; Diu 32:43; Jer 51:48 * 18:21 Jer 51:63-64; Esi 26:21 * 18:22 Ais 24:8; Esi 26:13 * 18:23 Jer 7:34, 16:9, 25:10; Ais 47:9 * 18:24 Jer 51:49; Mt 23:35; Rev 17:6 * 19:2 Rev 6:10, 16:7 * 19:3 Rev 14:11 * 19:4 Rev 4:2, 10 * 19:5 Sam 22:23, 134:1, 135:1; Rev 11:18

yises h̄im me God yi hanhanek. Yi eiwen̄ipi niuk m̄irak.”

M̄it̄ik keweik̄in k̄ire Sipsip keit m̄ite, te h̄ir yap̄rwe nererik naam menmen

⁶ *H̄irak kat̄ip epei au, hi hemtau m̄it miyap̄r yap̄rwe h̄ir nererik nat̄ip h̄im iuwe nar ke mani s̄ir menep o nepni mewen̄in. H̄ir nat̄ip h̄im iuwe nar ik: “Haiu emwen̄ipi niuk me God. H̄irak kerekek Manpenuk W̄isenuk h̄irak kin̄in naanm̄ipre menmen yap̄rwe. ⁷ *Haiu han yaaik emu emwen̄ipi niuk m̄irak mam̄ntar M̄it̄ik keweik̄in k̄ire Sipsip kak̄it m̄ite p̄irak h̄ir nan̄itan. H̄ire epei wemani menmen m̄ire. ⁸ *H̄ir m̄it ensel newet̄iwe laplap yaaim m̄ire h̄ike hap̄ik mewim au te h̄ire waum̄ir.” (Laplap yaaim m̄ire h̄ike h̄iram menmen yaaim kerek m̄it miyap̄r nises h̄im me God h̄ir n̄ir̄iakem.)

⁹ *H̄ir nat̄ip epei au, m̄it̄ik ensel kerek kerp ketikewa h̄irak ketpo kar ik: “Ti ewis menmen im. M̄it miyap̄r kerek God ken̄nor nan̄inen nan̄im menmen me M̄it̄ik keweik̄in k̄ire Sipsip kak̄it m̄ite p̄irak, h̄ir han yaaik nanu.” H̄irak wen ketpo, “H̄im im h̄iram h̄im me God h̄irekes.” ¹⁰ *Hi hemtau menmen h̄irak ketpo, te hi ewen nin̄ip h̄iteh̄ir ewen̄ipi niuk m̄irak. H̄irak kewena ketpo kar ik: “Ti ap ewen̄ipi niuk mai au em̄it! God kerekek. Hi h̄ir̄iak menmen me God har ke ti t̄ike nit yinan kerek yises h̄im me J̄isas yewepyap̄r h̄im m̄irak yat̄ip m̄it em. Menmen J̄isas kewepyap̄rem, h̄iram menmen m̄ikaap m̄it profet nat̄ip newepyap̄r h̄im me God.”

H̄im me m̄it̄ik kau hos k̄ire h̄ike

* **19:6** Rev 11:15, 14:2, 15:3 * **19:7** Rev 21:2

Ap 10:25-26; Rev 22:8-9 * **19:11** Rev 1:5, 6:2; Sam 96:13; Ais 11:4 * **19:12** Rev 1:14, 2:17

* **19:13** Ais 63:1-3; Jo 1:1, 14 * **19:15** Rev 1:16, 4:8, 12:5, 14:19-20, 21:22 * **19:16** Rev 17:14

* **19:17** Esi 39:17-20

¹¹ *H̄irak ensel ketpo menmen epei au, hi h̄ir weip̄r ke wit ke God kenke, hos h̄ike kerp en. M̄it̄ik kau sip k̄irak h̄ir nenewek niuk m̄irak “M̄it̄ik kerek naanm̄ipre menmen m̄irak werek werek.” H̄irak ketike m̄it h̄ir nan̄nepan, h̄irak ¹² *skelim m̄it, h̄irak kises menmen yaaim k̄ir̄iakem keremem. Nanam̄ir k̄irak h̄irak k̄ir k̄ire si keteik̄in m̄it h̄irak kertei menmen mekre han k̄ir. Hat yap̄rwe me m̄it iuwe h̄iram mau paan k̄irak. Niuk m̄irak ham mau maat k̄irak te m̄it neiyap̄n ap nerteiyem au.

H̄irak k̄irak kerekek. ¹³ *H̄irak kam̄ir laplap nokim kerek n̄ipaa h̄ir newermaam mekre hemkre. H̄ir ne wit ke God nenewek niuk m̄irak “H̄im me God.” ¹⁴ M̄it yap̄rwe ne ami ne wit ke God h̄ir nisesik nau hos m̄ire h̄ike yap̄rwe nam̄ir laplap yaaim m̄ire h̄ike hap̄ik mewim au. ¹⁵ *Hi h̄ir h̄ine ke his nokik t̄iknuk enuk koke h̄im m̄irak kan. H̄irak kaknep m̄it miyap̄r nerer wit wit kakri-uwerem. Epei au, h̄irak kakin̄in naanmamr̄or w̄isenum te m̄it han ap nan̄ikreh̄ir k̄irak taau. H̄irak taau. H̄irak naanmamr̄or kak̄ir ke m̄it̄ik ketenen paap keiȳik naanm̄ipre bulmakau. H̄irak kakin̄in m̄it yap̄rwe kakiwaank m̄it kerek ap nises God kak̄ir ke m̄it̄ik keit henp̄ik (o henkip) keiȳim kekpep ȳwir kekre sar keh̄im̄itan God h̄irak han enuk ker̄i-uweri. ¹⁶ *H̄im ham mau laplap m̄irak, mau hit̄ naap k̄irak mat̄ip h̄im miut̄ip marik: “M̄it̄ik ik h̄irak kin̄in naanm̄ipre m̄it iuwe kerek naanm̄ipre m̄it miyap̄r yap̄rwe nau t̄i.”

H̄irak M̄it̄ik Iuwe kin̄in m̄it iuwe yap̄rwe.

¹⁷ *Hi h̄irek epei au, hi h̄ir m̄it̄ik ensel hak kerp n̄im̄in ke wepni

kenine hore yapirwe kerek me-
niuwe mau niu, keninewem keriu-
uwe him iuwe hirak katip kar ik:
“Yi hore yi yainen eikiyan eiyt
niutip yi eiyim menmen God kak-
rimaniyem. ¹⁸Yi einen eiyim naan
me mit yapirwe. Mit iuwe ninin
naanmipre ami, mit iuwe ne ami
kerek nises han kir, hir netike mit
weinin nekepi nenepan, mit iuwe,
mit weinin, mit nepu werek, mit
han nirak menmen me mit iuwe
naanmpri. Hir naan kir ketike
naan me hos metike mit newim,
menmen yapirwe.”

¹⁹**Hirak katip epei au, hi hir
mitik keweikin kire miyak enuk
ketike profet enuk kewenin him
menmen kerek kirak menmen
yapirwe nipaa mit nirem au
kikaap miyak wisenuk keriuwerem.
Hirak kikaap miyak enuk
keriuwerem kari mit miyapir
han kir te hir neit mak mirak
mau yink kir, hir newenipi
nu hir nimaak nar ke miyak
enuk. ²⁰*Hirakit wen tepu te hir
netiwekithis newiret ten tekre
hei iuwe mire wan si metnen
meriuwe nan sulfa mekrerek.
²¹*Te mit han kerek netikeri
nenepan, Mitik iuwe kerek kau
hos, hine keke him kirak kan
kanip kenepi. Hirak kan kanip
kenepi, hore man maak yink kir
ere tu iuwe.

20

Seten kau kekrek hei 1,000 tito

¹*Hi hir hore maak yink kir
epei au, hi hir mitik ensel hak
kekiuwe wit ke God kan. Hirak
kekiuwe wit ke God kan ketenen ki
metike sen ain wisenum. Ki hiram
me mikaisiu weipir ke hei enuk
wisenuk kesikekre. ²⁻³**Hirak
kan keithis kirin kerek niuk mirak
ham mar im: “Manpen (o yenmik)
ke nipaa, hirak Seten, hirak mitik

enuk kerp menep ninaan me God
kesiuwai him.” Hirak mitik ensel
ketiwekhis kinnek kesenkekik
keriuwe sen ain kewirek ken
kekrek hei. Kewirek ken kekrek hei
kesikekre, hirak keiyepet weipir
kehiruwek hit tokim me tito 1,000.
Hirak kehiruwek hit tokim te
Seten ap kakno ein ein kakri mit
miyapir han kir kakwisorek
ere 1,000 tito hiram epei au.
1,000 tito hiram epei au, maain
hirak kaknaipisek kakno ein ein
me wi kike. ⁴*Epei au, hi hir
yeno me mit iuwe. Mit han
newim. God kewisi hir skelim
mit. Hi hiri netike himin ke mit
miyapir kerek mit nerekir teruk
kir kewen keket kentir hir ap
newenipi niuk me miyak enuk
o menmen hir nesipaam mau
his o maat kir au. God kikian
hir nekrit nau, hir nantike Kraiss
hir naninin naanmampre mit
miyapir me 1,000 tito. ⁵Mit han
ap nises God nipaa epei naa, hir
ap pike nanikrit in au. Maain
1,000 tito hiram epei mamnen,
hir pike nanikrit. Im em hiram
namba wan taim God kikian mit
miyapir nipaa naa te hir pike
nekrit nepu. ⁶*Mit miyapir
kerek God kinin kikian te hir
nekrit nau, hir mit yaain, hir
han yaaik nanu. Hir han yaaik
nanu nanintar hir ap pike nani
nanteipim nanino nanikre si
au. Hir nanre mit pris kerek
newepwar menmen nanwet God
kaktike Kraiss em, hir nantike Kraiss
naninin naanmampre menmen
me 1,000 tito.

*God kewaank Seten hirak
kewirek kekrek si enum*

⁷Maain 1,000 tito hiram epei
au, mitik ensel hirak mikaisiu
weipir ke hei kesikekre kesipuan
sen ain kaknaaiwir Seten kakno.
⁸*Hirak kakno kakwenin him mit

* 19:19 Esi 27:30-34 * 19:19 Sam 2:2 * 19:20 Rev 13:12-17, 20:10, 15; Ais 30:33 * 19:21
Rev 19:17-18 * 20:1 Rev 9:1 * 20:2-3 Rev 12:9 * 20:2-3 Ju 6 * 20:4 Dan 7:9, 22, 27;
1Ko 6:2; Rev 13:17 * 20:6 Rev 1:6 * 20:8 Esi 38:2, 9, 15-16

miyapir yapirwe ne ti nerer wit wit, naninen wakweninor him te hir naninen nanrerik nantike mit han naninepan. Mit ne ami narak hir nanire tenhaan ke wan hir yapirwe. ⁹ *Hir nanike ti nanino yanimin nanweikin wit Jerusalem kerek mit miyapir ne God nanwik, wit kerek God hanhanek. Hir nanweiknor naninip te si maminke mamke wit ke God mamnen si tatip mit ne ami in. ¹⁰ *Si tatip mit ne ami in, te God kakithis Seten kakwerek kakno hei o wan si metnen mekrerek meriwe nan salfa. Hirak kakno hei o wan si metnen mekrerek kerek miyak enuk ketike profet enuk kewisesik tewiyen. Hirakit tatu tatip en yink kirakit kaknen (o kakises) tipmain tipmain enum eik.

God skelim mit miyapir yapirwe

¹¹ Menmen im epei man, hi hir yeno me mitik iuwe kire hike, mitik iuwe kewik. Ti ketike nepni mirir mekeipin ninaan mirak ap minmatip wit keiyak te hiram misawin mau meit en au. (Te hiram meweikin mire napi). ¹² *Hiram meweikin mire napi epei au, hi hir mit miyapir niuk mir iuwe, mit miyapir au weinin kerek nipa naa. Hir nan nerp menep ninaan ke mitik kau yeno mirak, mit ensel nan nenke tiwei ham miwaai en. Epei au, hir neit tiwei kiutip hak, kerek niuk me mit kerek nises him me God nanu nantikerek mewik. God skelim mit in nipa naa keriuwe menmen hirak kirem mekre tiwei im me menmen hir narakem. ¹³ *God kikian mit miyapir kerek naa nekre wan netike mit miyapir kerek epei naa nerer wit wit hir

nerp menep ninaan mirak, hirak skelim mit miyapir me menmen hir narakem nau ti. ¹⁴ *Epei au, God keit menmen menip mit nani metike wit kerek himin ke mit naa niwaai en, hirak kewirem men mekre hei o wan si metnen mekrerem hiram nepi au mau meit. Hei si metnen mekrerem hiram enum mar ke mit hir pike nani. ¹⁵ *Mit miyapir kerek God ap kir niuk mir mekre tiwei ik kerek ketipwek niuk me mit miyapir hir nanu nantikerek, hirak kewiri nekre hei wan si metnen mekrerek.

21

Jon kir ti ketike nepni meiyam man mekrehir me ti ketike nepni nipa mepu

¹ *God kewiri nekre hei si metnen mekrerek epei au, hi hir ti keiyak ketike nepni meiyam mepu mekrehir ke ti keiyak ketike nepni meiyam nipa mepu. Hiram metike wan epei au mesi. ² *Epei au, hi hir wit kerek God kehimitanek hirak wit kirak. Hirak wit Jerusalem keiyak kekrehir ke wit Jerusalem ke nipa. Hirak keit wit ke God kinaiwerek kekiuwe kan. God kemaniek yaaik kire mite wesewetike mitik nanitan. ³ *Hi epei hitek, hi hemtau him ke mitik keit yeno me mitik iuwe hirak katip kar ik: "Eiyimtwewem! God winak kirak kau nimin ke mit miyapir te hirak kaku kaktikeri. Hir nanu nanre mit narak, hirak kaku kaktikeri kakre God kir. ⁴ *God kaknip mit miyapir en han yaaik nanu. Hir ap pike nani o han enuk o nankit o yink kir kaknen au. Menmen im me nipa ein hiram epei au."

* **20:9** 2Kin 1:10; Esi 39:6 * **20:10** Jen 19:24; Sam 11:6; Rev 19:20; 21:8 * **20:12** Dan 7:9-10; Mt 25:31-46; Rev 13:8; Ap 17:31; 2Ko 5:10 * **20:13** Ro 2:6; 1Pi 1:17; Rev 2:23, 22:12 * **20:14** 1Ko 15:26, 55 * **20:15** Mt 25:41; Rev 13:8, 19:20 * **21:1** 2Pi 3:13 * **21:2** Ais 52:1, 61:10; Hi 11:16, 12:22; Rev 3:12 * **21:3** 2Kro 6:18; Sek 2:10; 2Ko 6:16 * **21:4** Rev 7:17; Ais 35:10, 65:19 * **21:5** Rev 4:2, 10; 2Ko 5:17

5 *Mítik kerek kau yeno me mítik iuwe ketpo kar ik: “Ti emtewek. Hi anip menmen yaaim mamikrehir me menmen nípaa.” Hírak wen ketpo, “Ti ewis menmen im hi nepei hetputem emu tíwei entar menmen hi hetpi yi mít em híram yaaim.” 6 *Hírak katip, “Menmen im híram nepei au. Hi mítik kerek nípaa menmen ap mepu au, hi hepu, maain hi apau. Hi hírak menmen yapirwe te menmen yapirwe mít miyapir kerek hanhan nanim tipar hi awetirem weinim tipar mai mamkepi hir nanu nanit tipmain tipmain enum eik. 7 *Yi mít kerek yi yises hm mai werek ere yi yayi, yi wen yirak menmen mai yaaim yin menmen enum mamri han ki enuk, yi mít in hi aweti menmen im yapirwe hi etpiyem. Hi are God ki, yi eire níkerek nai.

8 *Te mít kerek hir nípaa nisisa hi God, in ek au ninapen nentar mít nanip nentar hir nisisa, hir netike mít neweikin sip newet God, mít kerek nriak menmen enum enum, mít kerek nenep mít han hir nani, mít kerek nari miyapir his neweninem, mít kerek nriak nasi, mít kerek newepwar menmen newet tipir em, hir nantike mít enun newisesik, hir yapirwe nanino hei iuwe mire wan si metnen meriuwe nan salfa mekrerek. Menmen im híram enum mire mít hir pike nani nanikrerem.”

Him ke wit Jerusalem hak yaaik

9 *Hi hemtau hm im nepei au, mítik ensel kiutip ke ensel nar hispinak wik (7) kerek netenen m'n mar hispinak wik (7) menmen enum menep mít mekrerem, hírak mítik ensel ik kan menep ketpo kar ik: “Ti enen etikewa

hi ateiknut mite yaaip kerek hire wautike Mítik keweikin kire Sipsip hir nanitan. 10 *Hírak ketpo epei au, hírak ketauhis hmim kai hawir wen werp m'niu (o neiyip) wisenuk. Hawir werp en, hírak keteikno wit Jerusalem, wit God kehimitanek hírak kirak keke wit ke God kekiuwe kan. 11 *Hírak kir keriuwe menmen yaaim me God, hírak kire nan yaaim niuk mirak jasper kerek mít newir pewek yapirwe netiwem, nan kerek hir newisim mau wepni híram mir wisenum mar ke glas. 12 *Níwa hírak keweikin wit hírak nokik ken niu, weipir hiswiyen wik (12) mewik, mít ensel niutip niutip nerp nersisem naanmipre weipir. Niuk me weiwik hiswiyen wik (12) me Isrel mau weipir im. 13 Wit wepni kokai kan weipir wikak tewik. Wit wepni kewen ken weipir tar wikak tewik. Wit ken niu in weipir tar wikak tewik. Wit ken m'in in weipir tar wikak tewik. 14 Hir nime níwa im mentar nan iuwe mar hiswiyen wik (12). Niuk me mít aposel nar hiswiyen wik (12) ne Mítik keweikin kire Sipsip niuk mir mau nan im.

15 *Mítik ensel kerek ketpo menmen ketenen si me gol kaknin mak ke wit iuwe ik e, ketike weipir mirak, níwa mirak. 16 Wit ik e hírak nokik yinak ik yinak ke wit híram mipiram. Ensel ik kinin mak ke wit keriuwe si mirak. Wit hírak nokik mirak híram mar 2400 kilomita. Wit kau niu kirak ketike nokik kirak hírak yaaik kipirak. 17 Hírak kinin mak ke wit epei au, hírak kinin mak ke níwa kau niu kirak keriuwe si mire mít n'nin mak neriuwerem, te hírak kirem híram mire 65 mita.

18 God kime níwa keweikin wit ik, hírak kimaak me nan jasper. Wit hirekes God kimaak me gol

* 21:6 Rev 1:8, 17, 22:17; Jo 7:37; Sam 36:9

Rev 19:20, 21:27, 22:15 * 21:9 Rev 15:1

* 21:12 Esi 48:30-35 * 21:15 Rev 11:1

21:7 2Sml 7:14 * 21:8 Hi 10:38-39; Mt 25:41;

21:10 Esi 40:2; Rev 21:2 * 21:11 Ais 60:1-2, 19

h̄iram m̄r m̄re t̄par mar ke mani kat̄n nemnok. ¹⁹*Nan iuwe kerek God kime n̄wa menterim h̄iram marim. Nan namba 1 h̄rak jasper. Nan hak (namba 2) h̄rak sapaia k̄re yinam̄n. Nan hak (namba 3) h̄rak nan hike niuk m̄rak agat. Nan hak (namba 4) h̄rak k̄re yinam̄n niuk m̄rak emeral. ²⁰Nan hak (namba 5) h̄rak nan k̄re hike ketike nin̄ik niuk m̄rak sadonikis. Nan hak (namba 6) h̄iram nan k̄re nin̄ik niuk m̄rak konilian. Nan hak (namba 7) h̄rak k̄re kono niuk m̄rak krisolait. Nan hak (namba 8) h̄rak k̄re yinam̄n niuk m̄rak beril. Nan hak (namba 9) h̄rak k̄re kono niuk m̄rak topas. Nan hak (namba 10) h̄rak k̄re yinam̄n ketike k̄re kono niuk m̄rak krisopres. Nan hak (namba 11) h̄rak k̄re yinam̄n niuk m̄rak haiasin. Nan hak (namba 12) h̄rak k̄re nin̄ik niuk m̄rak ametis. ²¹Ya weip̄r ke n̄wa mar hiswiyen wik (12) God kimaam me bis me nan iuwe. Ya weip̄r miut̄p miut̄p h̄iram me klamsel me bis miut̄p miut̄p w̄senuk kerekek. Yayiwe kerekir wit iuwe ik h̄rak ke gol m̄r yaaim m̄re mani kat̄n nemnok.

²²*Hi ap h̄r w̄nak iuwe kiut̄p ke God keit wit iuwe keteik̄n m̄t God kau ketikeri eik e au. M̄tik iuwe God h̄rekes kerek manpenuk w̄senuk h̄rak ketike M̄tik keweik̄n k̄re Sipsip h̄rak̄t tepu wit ik te m̄t miyap̄r n̄ret tepu. Te h̄r ap nime w̄nak neteik̄n h̄rak̄t tepu tetikeri au. ²³*Wepni o wenke ap te mam̄r mam̄t wit ik e taau. Menmen iuwe me God merh̄he m̄re si, menmen iuwe me M̄tik keweik̄n k̄re Sipsip mam̄r te h̄iram mam̄r mamnep wit mam̄kreh̄r ke wepni te h̄r m̄t nan̄r ein ein. ²⁴*M̄t miyap̄r nerer wit wit h̄r nan̄nen nan̄r menmen iuwe m̄rak̄t m̄r menep

wit, te h̄r nanitet yayiwe nan̄no in nan̄no ein. M̄t iuwe nin̄n naanm̄pre m̄t miyap̄r nau t̄ h̄r nan̄t pewek m̄re yap̄rwe neiȳm nan̄nen wit ik. ²⁵*H̄r ap te naniyepet weip̄r me n̄wa mam̄t in nan̄ntar wit ap toto mamtai au. Wepni kerekek. ²⁶Menmen m̄t h̄r nes es neriuwerem metike pewek m̄r, h̄r m̄t nerer wit wit nau t̄ neiȳm nan̄nen nanwis̄m mam̄t witeik. ²⁷*Te menmen enum o m̄t miyap̄r kerek n̄rak menmen enum o newisesik nan̄no n̄m̄n wit ik e au. M̄t miyap̄r kerek M̄tik keweik̄n k̄re Sipsip kewis niuk m̄r m̄waaimekre t̄wei kerek mehim̄tan m̄t miyap̄r nanu nantike God, h̄r keriyen nan̄no nan̄kre wit ik e.

22

H̄im me nu metike t̄par mamkaap m̄t miyap̄r nanu werek

¹*Hi h̄r wit yaaik nepei au, m̄tik ensel keteikno mani kerek t̄par m̄rak m̄kaap m̄t miyap̄r h̄r nanu werek. T̄par im meke yeno kerek M̄tik Iuwe God kewim metike yeno M̄tik keweik̄n k̄re Sipsip kewim. ²*T̄par im h̄ram nemnok h̄ram mekiuwe wi m̄ram mitet yayiwe ke n̄m̄n. Nu kerek m̄kaap m̄t miyap̄r nanu nan̄t h̄ram merp menep mani kekiuweri, ham merp p̄nak, ham merp p̄nak. H̄ram mari mine n̄kim me wenke kiut̄p wenke kiut̄p, t̄wei m̄ram h̄ram m̄kaap m̄t miyap̄r nerer wit wit n̄pa h̄r n̄nap te h̄r nanre yaain. ³Menmen yap̄rwe kerek n̄paa mewaank t̄ God kakr̄akem nepei au meit kak̄ntar h̄rak ketike M̄tik keweik̄n k̄re Sipsip h̄rak̄t tatu wit ik naanmamre m̄t, te h̄r nanwen̄pi niuk m̄rak. ⁴*M̄t

* 21:19 Ais 54:11-12 * 21:22 Rev 15:3 * 21:23 Ais 60:19-20; Rev 22:5 * 21:24 Ais 60:3, 5 * 21:25 Ais 60:11; Sek 14:7; Rev 22:5 * 21:27 Ais 52:1; 1Ko 6:9-10; Rev 13:8, 21:8 * 22:1 Esi 47:1; Joe 3:18; Sek 14:8 * 22:2 Jen 2:9; Esi 47:12; Rev 22:14, 19 * 22:4 Sam 42:2; Mt 5:8; Rev 3:12

h̄r nan̄r ninaan m̄rak, h̄rak kakwis̄ niuk m̄rak mamu maat k̄r. ⁵*W̄itaan ap te p̄ike mamnen taau. M̄t ap nan̄t si te nan̄r yayiwe o wepni kau nepni k̄r au. M̄t̄ik luwe God h̄rak kaku kakreh̄r ke wepni kak̄r te m̄t nises h̄m m̄rak h̄r nanu nan̄re m̄t iuwe tipmain tipmain enum eik.

Jisas p̄ike kaknen waswas

⁶*M̄t̄ik ensel h̄rak ketpo kar ik: “H̄m im yap̄rwe ti hewis̄m h̄ram yaaam maain mamnen. M̄t̄ik luwe God kerek h̄rak epei k̄r̄iak m̄t profet h̄m̄n k̄r kekrit te h̄r newepyap̄r h̄m m̄rak, h̄rak epei keriuwet m̄t ensel n̄rak te h̄r nan newepyap̄r nat̄ip m̄t nises h̄m m̄rak menmen te menep mamnen.” ⁷*Jisas ketpi kar ik: “Yi eiȳmtau! Menep te hi p̄ike anen. M̄t miyap̄r kerek nan̄mtau h̄m mau t̄wei im nanisesim, h̄r han yaaik nanu.”

⁸*Hi Jon kerekek hi h̄r menmen im hi hemtau h̄m m̄ram. Hi h̄r menmen im, hemtewem nepei au, hi hewen nin̄p h̄waai h̄t me m̄t̄ik ensel kerek keteikno menmen im. ⁹Te h̄rak ketpo kar ik: “Ti ap h̄r̄iak menmen im au em̄t! Hi h̄r̄iak menmen me God har ke yi m̄t yetike m̄t nit yinan h̄r profet h̄r netike m̄t yap̄rwe kerek nemtau h̄m mau t̄wei im nanisesim. Te ti ap ewenaun̄pi au em̄t! Ti ewen̄pi God kerekek.”

¹⁰H̄rak wen ketpo kar ik: “Ti ap epak̄n h̄m me God mekre t̄wei im au em̄t, entar w̄ epei man menep te menmen im mamnen. ¹¹*Menmen im menep te mamnen. Te m̄t kerek n̄r̄iak enum h̄r wen nan̄rakem. M̄t kere han kitet enum enum, h̄r wen han

ekitetim. M̄t kerek n̄r̄iak menmen yaaam h̄r wen en̄rakem. M̄t kerek h̄r yaaam wen enu an̄rek.”

¹²*“Yi eiȳmtewek! Menep te hi Jisas hi p̄ike anen. Hi anen etenen menmen yaaam me m̄t miyap̄r yap̄rwe te hi awet̄rem me menmen n̄paa ein ere in h̄r n̄r̄iakem. ¹³*Hi kerekek hi hin̄n, maain te hi p̄ike ekaru. N̄paa hi hin̄n h̄r̄iak menmen te maain hi p̄ike ar̄iakem yaaam.

¹⁴*“M̄t miyap̄r kerek nises h̄m me God h̄r n̄re m̄t epei nekemyet laplap m̄r h̄ram p̄ike yaaam. M̄t miyap̄r narik h̄r han yaaik nanu nan̄ntar God kakwisi h̄r nan̄no nanitet ya weip̄r ke wit nan̄no n̄m̄n nan̄m n̄kim me nu kerek m̄kaap m̄t miyap̄r nanu werek werek nanu nan̄t. ¹⁵*Te m̄t enun nises han k̄r enuk, h̄r nantike m̄t kerek nari si new̄r p̄ikoker n̄r̄iak nasi, o m̄t nari miyap̄r his newen̄nem, m̄t kerek nenep m̄t han nani, m̄t kerek newepwar menmen newet t̄pir em, o m̄t kerek newen̄n h̄m nises h̄m m̄r h̄ras, m̄t miyap̄r nar ik h̄r ap te nan̄no nanitet ya weip̄r ke wit iuwe au. Hir enu en̄t witeik. ¹⁶*Hi Jisas kerekek hi epei heriuwet m̄t̄ik ensel kai h̄rak kan kewepyap̄r h̄m im men yi m̄t ne weiw̄k miut̄ip me God yerer wit wit. Hi kerekek hi ke weiw̄k me Devit, hi nepenyek k̄rak hi h̄re saaur kau nepni k̄r wisenum ere wanewik.”

¹⁷*“God H̄m̄n Yaaik ketike m̄t miyap̄r nises h̄m me hi M̄t̄ik keweik̄n h̄re Sipsip h̄r nat̄ip nar ik: ‘Ti enen!’ M̄t miyap̄r kerek nan̄mtau h̄m im h̄r ent̄ip, ‘Ti enen.’ M̄t miyap̄r kerek h̄m niu enuk (o h̄r mar kewenk̄kor h̄m), h̄r eninen en̄m t̄par m̄kaap m̄t

* 22:5 Rev 5:10, 20:6, 21:23, 25; Dan 7:18, 27

* 22:6 Rev 1:1 * 22:7 Rev 1:3, 2:16 * 22:8

Rev 1:3, 10:4 * 22:11 Dan 12:10 * 22:12 Rev 2:16, 23; Ais 40:10; 2Ko 11:15 * 22:13 Rev

1:8, 17, 21:6 * 22:14 Rev 22:2 * 22:15 Rev 21:27 * 22:16 Ro 1:3; Rev 2:28; 5:5; Nam

24:17 * 22:17 Rev 21:6

miyapir hir nanu werek werek nanu nanit. Hir nanwir pewek nanit tipar im nanim au. Hir nanim weinim.

18 *Hi Jon hi hetpi yi mit miyapir yapirwe kerek yayimtau him me God me menmen mamnen mau tiwei im, hi hetpi him manp har ik: "Mit han kerek nanwis him ham mamu mamtike him im mau tiwei, te God kaknip kakriuwe menmen enum hirak kenep mit keriuwerem hi epei hewisim mau tiwei im. 19 *Mit han hir nanisak him ham mau tiwei kerek hi

hewisim te God kakri menmen mir mau nu mikaap mit hir nanu werek werek nanu nanit, hirak kakwisi nanu wit kirak yaaik taau."

20 *Mitik kerek kewepyapir him im hirak katip kar ik: "O, hi Jisas hi anen waswas."

Mitik luwe Jisas haiu mewenhi matip mar ik: "Ti enen waswas."

21 Hi Jon hanhan Mitik luwe kaiu Jisas Krais hirak kakriak yi mit miyapir kerek yises him mirak kakrekyi menmen yaaim.

Mepir keremem